...opinionis & bene... fautores, sorores, quibus intercedente ... Beata Maria semper virgine ... cum omnibus Sanctis tuis ad perpetuæ beatitudinis consortium peruenire concedas. Fidelium Deus omnium, &c. Requiem æternam, &c.

Des pechez passez.
Des imperfections presentes.
Des futures recompenses.

L'homme en estat de Religion.
Repose plus asseurement, par l'aquisition.
Du goust des sainctes vertus.
Des dons du sainct Esprit.

... mixtum, quod cum gustasset, dixit: Consummatum est, & inclinato capite emisit spiritum, deinde vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis, & aqua, & de cruce depositus fuit, in monumento nouo sepultus, tertia autem die re-

les Conseillers, les Prouinciaux, & leurs compagnons, en allas faire leurs visites, ou telles autres affaires, sous peine aux Prieurs d'estre suspendus incontinent, & aux Religieux d'aller deux mois sans patience, & les prieurs ou les Religieux, qui ont à present des gamaches, des bottes, ou des cuissinets les doiuent vendre, & donner le prix à la communauté des maisons ausquelles ils se treuuent.

57 Declarons que le General puisse pardonner, diminuer, ou changer les peines imposees par luy, ou par autre Superieur de la Religion, pour quelque cause que ce soit, ou en tout, ou en partie, comme bon luy semblera, & que merite l'obeissance, & humilité du chastiment du Religieux.

58 Afin qu'il se puisse plus facilement pourueoir à l'vnité: & paix de toute nostre Religion, & au repos des consciences de nos Religieux, nous voulons & declarons que nostre reigle, & constitutions n'obligent point à la coulpe, mais à la peine, sinon par raison de commandement, ou de mes-

pris declarans que les prieurs puissent dispenser en leurs maisons pour causes honnestes & raisonnables auec les Religieux de leurs familles, ou forains qui se pourroyent treuuer aux vigiles, ieusnes, abstinences, & en toutes autres choses dispensable qui ne leur sont expressement prohibees, comme bon leur sembera, pourueu neantmoins qu'il ne le fassent par regle, & particulierement és choses lesquelles puissent empescher nostre particulier institut de l'Hospitalité, pour laquelle a esté instituée nostre Religion, & à laquelle, tout nostre soing doit viser, & se seruiront encores les prieurs de cette dispense enuers les autres Religieux.

CE QVI CE DOIT FAIRE *le General estant mort.*

SI d'aduenture le General venoit à mourir auant qu'acheuer son office le premier Conseiller luy succedera auec la mesme authorité durant six

mois suiuans, & cependant il le doit faire sçauoir aux Religieux, qui doiuent assister à l'eslection du General, afin que lesdits six mois estans escheus ils se treuuent à Rome, ou se doit celebrer le chapitre, pour la susdite eslection, que si d'auenture le premier Conseiller ne pouuoit exercer l'Office susdit, le second doit estre subrogé en la place du premier, auec la mesme authorité comme dessus.

CE QVI SE DOIT FAIRE *en la mort des Conseillers, ou des Prouinciaux.*

SI quelqu'vn des Conseillers, ou des Prouinciaux vient à mourir auant qu'acheuer son office, le General doit choisir de l'aduis des Conseillers & des Prouinciaux quelque Religieux capable pour exercer l'office de Conseiller ou Prouincial iusqu'au premier chapitre qui se celebrera.

CE QVI SE DOIT FAIRE *en la mort du Prieur.*

la feront payer au Procureur ou despensier, quand elle surpassera la somme de deux escus & qui fera le contraire soit chastié à l'arbitre du Prouincial.

54 Que les Prieurs de nos Hospitaux ne puissent faire despence qui passe la somme de vingt cinq escus sans le consentement de deux Religieux des plus aagez, & qui contreuiendra soit chastié à l'arbitre du Prouincial.

55 Que les Prestres de nostre Religion portent tous la Couronne de la grandeur d'vne Hostie ronde que en chacun de nos Hospitaux puisse estre vn Prestre, lequel ne soit promeu au Sacerdoce, sinon apres auoir passé six ans de profession: conformement à la Bulle de nostre S. P. le Pape Paul V. de l'année 160...

56 Quand nos Religieux iront au Chapitre, ou en quelque autre affaire que ce soit que nul de nos Prieurs & Religieux ne soient ...nardis de porter des gamaches, des bottes, & de cuissinets de cuir, hors mis le P...

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
SEVILLA

Paulli G.F.P.N. Merulæ Auctoris damnati
COSMOGRAPHIÆ
GENERALIS
LIBRI TRES:
Item
GEOGRAPHIÆ
PARTICVLARIS
LIBRI QVATVOR:
operis Cum Expurgatione permissi
Quibus EVROPA in genere;
ſpeciatim HISPANIA, GALLIA,
ITALIA, deſcribuntur.
Cum tabulis Geographicis æneis
multo quam antehac
accuratioribus.
AMSTERODAMI,
Apud Henricum Hondium
cIↃ IↃc XXI.

Esta corregido este libro conforme al expurgat.º de el año de 1640.

Jnluſtr. Potentiſsimiſque Dominis,

OPTIMIS MAXIMISQVE

FOEDERATARVM PROVINCIARVM

BELGICÆ

ORDINIBVS;

Simulque

Nobiliſsimis, Ampliſsimis, Doctiſsimis Viris,

EORVMDEM

CONSILIARIIS

FIDELISSIMIS;

Dominis ſumma mihi obſervantia colendis,

PAVLLVS G. F. P. N. MERVLA

D. D.

A quo tempore Studijs, quæ momenti majoris ſeriaque, tractandis animum adplicare cœpi, VIRI MAGNI, præter Iuriſ-prudentiam, quæ præcipue in oculis & mente ſemper fuit, incredibile, quantum mihi, liberum & effrenem amanti curſum, placuerit Πολυμάθεια quædam, & varia Rerum Divinarum Humanarumque, ſi non plena ſolidaque, certe aliqua, quæque Inſtituto primario juvando atque exornando

* ſatis

ſatis eſſet, cognitio. Aevum namque hoc noſtrum,quod ſane doctum,delicatum,ſubactique judicij,pluris eos meritiſsimo cenſere animadvertebam;qui, quum primas inter Theologos, Iuriſ-conſultos, Medicos obtinerent, latiſsimos reliquarum diſciplinarum campos ingreſsi, nonnullam etiam rerum aliarum notitiam indefeſſo labore ſibi comparant;de ijs, quæ nunc hæc,nunc illa in ampliſsimis Procerum Reip. litterariæ Comitiis movebantur, diſſerere auſi. Sic animatus, Coſmographiæ quoque, Mundique cum Aetherei,tum Elementarii Secreta rimari ſum adgreſſus; eam præcipue ob cauſſam, quod poſt abitum V. CL. Iuſti Lipſii in celeberrimam hanc Academiam vocatus, conatum hunc meum magno mihi adjumento futurum aliquando viderem. Quum infinita collegiſſem, ſuetiſque Adverſariis,qui meus eſt mos, adſcripſiſſem; viſum quibuſdam, neſcio quo obcęcatis de mea induſtria errore, hortari me,ut quæ potiora huius generis ducerem, publici facerem uſus. Renitens aliquamdiu,conſciuſque,nihil à me grande præſtari poſſe,tandem perſuaderi me paſſus,quod petebar, ſum auſpicatus; iactoque bono & artificioſo, ut mihi quidem videbatur,

debatur, fundamento ædificium, animo diu conceptum, exſtruere cœpi. In eo dum ſedulus eſſem, demandatam à Vobis ſuſcepi Hiſtoriæ Bellicorum Tumultuum, quibus hodieque concutitur adfligiturque miſerum in modum BELGICA, ſermone Latino deſcribendæ Provinciam. Quum totum fere Munus illud requireret hominem; ſegnius procedebant, quæ ab eo videbantur aliena; &, cum alijs, hoc Opus; quod nihilominus, ne quid paterentur, qui me ad ſcribendum ſuis precibus ſæpius invitarant, ex abrupto filo detrimenti, erat abſolvendum. Suffuratus igitur ſubinde nonnihil temporis, quod delato Hiſtoriographi titulo fuerat conſecrandum, quodque cum publicæ Functioni, tum veſtris peculiariter debebatur mandatis, hucuſque tandē quidquid eſt, perduxi. Vlterius perrexiſſem, ſequentiaque, quæ apud me jam adfecta, dediſſem: ſed quum ad meam poſtulationem ante pauculos dies decreveritis, ut Partes Hiſtoriæ Belgicæ, quibus ante biennium Coronidem impoſui, typis vulgarentur, inq. manus emitterentur eorum, qui Res noſtras, penitius fideliuſque ex publicis Actis repræſentatas, averent cognoſcere; conſultum hic ſubſiſtere putavi,

tavi. Agnoſcent interim hic, ſcio, ſumentque, ſpero, ex delineatis nobiliſsimis, quas offero, Regionibus Exempla Methodoſque alij, qui reliquas minus operoſas & intricatas publicandi flagrabunt deſiderio. Vobis, VIRI MAGNI, hoc mearum de Coſmographicis Commentationum Volumẽ figo, dico, ſacro; Vobis, quibus obſtrictus jam illud in luminis auras produxi; Vobis, qui, ut veſter Merula æterniora jam moliatur & promat, amotis, quæ remorabantur, obſtaculis, volentes libenteſque permittitis; Uobis, qui veſtra fama Regiones, quas hic depingo, cum incredibili Mortalium omnium ſtupore impletis. DEVS OPTIMVS MAXIMVS Conſilia veſtra magis magis proſperet; ſuamq; ijs gratiam, quod, uti evidentiſsima docent indicia, hactenus fecit, adfundere pergat. Valete VIRI MAGNI. Lugduni Batavorum, 8. Eidus Iulij CIƆ IƆ CV.

LECTO-

LECTORI MEO
S. dico.

CTENNIVM *jam est, amicissime Lector, quum qui Praxin meam anno* XCII *excuderat, suis me litteris interpellaret, rogaretque, ut Chartarum Thesaurum, quem Idiomate nostro concinnatum paullo post vulgarat, in Latinum verterem sermonē. Erat ille, cui non facile quid, quod in mea quidem erat potestate, denegandū putabam. Thesaurum mihi transmissum lego, scribendi modū examino, Chartas perlustro. Paucis dicā:* Πολλὰ μὲν ἐσθλὰ, πολλὰ δὲ λυγρά. *Non parum ego hic ibi desiderabam. Ne omnia: Chartis plerisque, præterquam quod essent nimis exiguæ, & non sat fide notationis, Gradus videbam deesse Longitudinis & Latitudinis; quibus deficientibus, ego hæc talia nullius censere consueram momenti. Rescribens igitur, laboris potius, quod flagitabat, esse respondi, quam ingenij; & ab meis studijs esse prorsus alienum, fœtus novorum hominum Jure Latinitatis donare. Quum instaret, eo tandem me scriptis litteris deduxit, ut Chartas pro meo arbitrio emendatas, suisque Gradibus exornatas, petitis ex propria officina coloribus declararem. Quod non gravatim feci. Caussas habuit suas (quum jam mecum esset conventum)* V.CL. *Petrus Bertius suscipiendæ, quam renueram, versionis: quam non infeliciter, quibusdam adjectis, perfectam in vulgus edidit. Opus igitur magnis viribus adgressus, quum in suas distribuissem partes, illud mihi, solita insistens Methodo, Fundamentum posui, quod in fine locatum Primæ Partis. Singulas rursum in minora Segmenta vocavi; quemadmodum quæ sequuntur, quæque tribus Primæ, quam dixi, Partis libris, singulisque Secundæ subscripta sunt Synopses, plene planeque docent. Quum aliquantum essem progressus, demandata mihi est ab Inlustrissimis Fœderatarum Regionum Ordinibus Provincia scribendæ Latina Lingua Historiæ Belgi-*

cæ. Sic nonnihil morarum injectum est Orbis Delineationi. Ne vero Impressori, omisso Instituto, detrimenti quid crearetur; licet alio tractus, pergebam nihilo-minus: sed, quod ingenue fateor, tardo gradu. Excussis variorum scrinijs, multa mihi Veterum Novorumque Monimenta erant legenda: multa in futurum usum hinc inde enotanda: cum multis difficultatibus depugnandum. Nam incredibile est, quantum mihi laboris obortum in committendis variorum, eorumque in hoc studio stadioque ætate nostra Principum, delineationibus. Vnus hoc, alius illud de Loco, qui præ manibus erat discutiendus, tradebat: Alius unum eumdemque locum hic: alius, immenso abiens intervallo, illic ponebat: hunc quidam cis, nonnullus trans flumen statuebat; erant &, qui ne vastorum quidem Montium, latarumque Vallium habebant rationem. Stupebam, ut specialius quid dicam, ingens inter VV. CLL. *Abrahamum Ortelium & Gerardum Mercatorem (alios minorum gentium insuperhabeo) in Bruttijs, Magna Græcia, Calabrisque designandis, dissidium. Consulebam identidem Strabonem, Plinium, Pomponium Melam, Stephanum, alios; sed in illis tantas sæpenumero tenebras, tamque intricatas deprehendebam ambages; ut, perspectis ijs, incertior multo, quam fueram, plerumque discederem. Nam quis ignorat potiora diuturnitate temporis mutata; Regionesque, Vrbes, Opida, Pagos, Flumina, Montes, Valles, & quidquid, præter hæc, talium, alias olim, quam quibus jamnunc nota, appellationes habuisse? Nihil certius, nihil exploratius. Ptolemæum frequenter adibam; sed fastidium movebant non pauca. Animadvertebam plurima Magno Auctori scripta esse ab auditu, & ex aliorum, qui sæpe fallunt, quorumque, quum quæ visa narrant, verba nonnumquam non bene capiuntur, fide: eamque ob caussam ipsius Geographica, ex alieno concinnata relatu, maleque & inemendate scripta, innumeris deformata esse erroribus; multa item, quæ alijs nominatissima, negligenter in ijs omissa; multa sequiorem nacta stationem, & extra verum locata situm; multa dubiam*

adepta

adepta nomenclaturam; infinita non suis tributa Populis vel Regionibus; plurima denique cum ab alijs, tum ab seipso & alibi-dictis dissentientia. Probetur hoc, quis petit? Tædium Lectorem necaret. Vnam Italiæ (quæ præter patriam vix alia ipsi, transmisso Magno Mari, vicinior) Regionem inspice Picenum: ibi duorum, qui nobilissimi, Fluviorum, Metauri & Isauri nullam facit mentionem: Idem in Gallia Cis-Padana Padi Fluminis Caput ad Larium describit Lacum: quod vere, sensu docente, meisque oculis id testantibus, in Vesulo Monte: Idem in Tabulis Ansanum, Samnitium Opidum, cis Sarum in Frentanis collocare videtur: in pictura vero trans eumdem Amnem in Pelignis. Tanto scilicet Ptolemæus certiora suis elucubrationibus expressit, nobisque reliquit, quanto cuiusque rei meliores habuit testes: tanto autem incertiora, quanto peiores: ideoque subinde vel ex alijs, cum antiquioribus, tum recentioribus: vel ex membranis castigandus, supplendus, transformandus: Nec suis carebat mendis Antonini, vel cuiuscumque censendum, Itinerarium: in quo emaculando suoque nitori restituendo egregiam posuerunt operam cum alij, tum vel maxime Abrahamus Ortelius, Vir monstris ex terrarum Orbe emoliendis plane natus, & Hieronymus Surita, Cæsar-Augustanus, quo in hoc argumento Hispania numquam habuit feliciorem. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurparim: commissum cum amplissima Tabula Itineraria, quæ ductu Joannis Molleri, diligentissimi Typographi, auspicijs autem Viri Nobilissimi, Marci Velseri, II-Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingerorum Bibliotheca in lucem prodijt. Plus habet illa in recessu, quam frons pollicetur. Licet infinita ibi sint depravata & turbatioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per me petita) nullo negocio possunt corrigi, & ad sua revocari castra: quod non infeliciter à me factum in Gallia Italiaque, res ipsa docebit. Procurrit hæc Tabula ab Occidentali Oceano per Continentis totius longitudinem ad Orientalem usque: singula notans loca: nec non locorum, industria stupenda,

distantias & intervalla. Totum complectitur, quantus quantus est, Antoninum; alterumque tantum, & amplius, adponit; si Civitates, Vrbes, Opida, Pagi, Fluvij, aliaque talia diligenter examinentur: digna certe, quæ sedulis Doctorum, non magistellulorum, manibus teratur. Quo pacto autem in minores partes posset dividi, & libri instar edi; monstrabo fortean in singulario opere. Nam ad eius illustrationem animavit me aliquoties suis litteris optimus Velserus, & pervicisset jam, nisi ad graviora fuissem avocatus. Tantum igitur difficultatum, scopulorum, Syrtium, de quibus jam verba feci, tantopere meum animum consternavit; ut, quod initio proposueram, mutare fuerim coactus. Decreveram totum Terrarum Orbem rimari, & quæ, quæ hic dantur, Methodo proponere: sed deterruerunt me partim (verum fatebor) negocium inuolutum laborque difficilis; Terra etiam, quod curiosius ipsam scrutarer, minante nonnumquam exterminium, cui facile succubuissem, perpetua conflictans cum invalitudine, gravissimoque Lienis adfectu: partim tanta Scriptorum omnium inter se discordia & serrarum reciprocatio; tanta quorumdam socordia; tam denique frequentes eorumdem nævi & maculæ. Quæ igitur universim ad Mundum, Sphæramque Cælestem & Terrestrem pertinere visa, largitus; explicatis Europæ Generalibus Provincias tres adposui; Vniversi huius extra controversiam Ocellos, quibus Latinus hodie in usu est, licet corruptus, Sermo; quæque omnium Antiquorum Novorumque monimentis maxime præ cæteris nobilitatæ; Hispaniam dico, Galliam, Italiam; mihi, quam reliquæ, notiores. Hispaniam ex probatissimis delineavi Scriptoribus: Galliam pleramque ipse quidem vidi, & ad Itineraria non infida peragravi; sed fidelibus solidiusque dandæ symbolas suas liberaliter contulit Vir Nobilissimus Josephus Scaliger: Italiam ipse quoque adivi; &, Leandro Alberto usus comite, majore cum fructu. Quod in tribus ego, conentur in reliquis alij: sic tandem plenam exactamque (absit arrogantia) habituri sumus Geographiam. Ne autem vos mei, quibus aliquando in Gallijs, Italia,

lia, Germania, Anglia innotui, ignoretis, quis hodie, qualisque siem: Batavus, Dodraci natus, Lugduni vivo, XLVII. fere annorum: decem, si superstites, fuissem; quinque jamnunc sum; sex; si DEVS *adspirat, futurus post semestre liberorum pater.* DEO *totus fido; quod videri volo, esse studeo; omnibus optime cupio, singulis decenter: prodesse nitor cunctis; proprium perpetuumque habens nocere nemini, bonos amare, malos tolerare, minoribus indulgere, cedere majoribus, pares ferre: morosam gravitatem nihil moror; effrenem levitatem detestor; hilarem in pectore virtutem veneror: mei semper similis, si fortuna blanditur, non tollor; si mutat nutatue, non mutor:* DEVM *precatus, contingat mihi, quod expedit, non quod volo: meorum satagens sua suis relinquo: non credo, quidquid audio: non dico, quidquid scio: non facio, quidquid possum. Fallam vult necessitas, vel fallar? patior potius, quam faciam scelus: bono sæpe malum vincens, ratusque seipsum vincere, summam esse Victoriam. Humilia sector: ne sit, unde gravi præcipiter lapsu. Syrtes, saxa, vadaque forensia fugiens, turbasque & Honorum, qui sæpe oblati, inania aversatus, Historiographum ago Illustrium Ordinum Fœderatarum Provinciarum, & in celeberrima Batavorum Academia Ordinarium Historiarum Professorem; Præfectura quoque decoratus ab amplissimis ejusdem Academiæ Curatoribus Bibliothecæ, post excessum nobilissimi Iuvenis Jani Dusæ. Meam, quod restat, legendo scribendoque vitam procudo: memor, eam sine Litteris mortem esse: hominemque nihil, aut certe perparum scire: immane enim quantum esse, quod nescit. Præter Cosmographica hæc, & quædam quæ minoris rei, dedi jam Praxin Provincialis apud Batavos Curiæ Civilem: Ennij, antiquissimi Poëtæ, fragmenta; Tragicam Historiam Angeli Merulæ, Magni mei Patrui: daturus brevi, à quibus in præsentia calent prela,* Κυνηγετικὰ, *Statumque cum Religionis, tum Politicæ Gubernationis: quibus inde succedent, si ab* DEO *vita mihi, Historia cum Belgica, tum Gel-*

Gelrica ; Συγχρονισμὸς eorum , quæ proximis centum annis in Orbe Christiano contigerunt ; Διατριβὴ de Linguæ Gallicæ Antiquitate , Mutatione , Dialectis : adfecta omnia , & fere effecta , Reliqua suo parebunt tempore. Vale amicissime Lector.

STRA-

STRABO

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ Libro I.

Geographiam dignum Philoſopho Argumentum, Primoſque qui Geographiam attigerunt, Philoſophos fuiſſe, notans:

Τῆς τοῦ Φιλοσόφου πραγματείας εἶναι νομίζομεν, εἴπερ ἄλλην τινὰ, καὶ τὴν ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ'Ν. Οἵτε γὰρ πρῶτοι θαῤῥήσαντες αὐτῆς ἅψασθαι, τοιοῦτοί τινες ὑπῆρξαν. Ὅμηρός τε καὶ Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, καὶ Ἑκαταῖος ὁ πολίτης αὐτοῦ, καθὼς καὶ Ἐρατοσθένης φησί· καὶ Δημόκριτος δὲ, καὶ Εὔδοξος, καὶ Δικαίαρχος, καὶ Ἔφορος, καὶ ἄλλοι πλείους· ἔτι δὲ οἱ μετὰ τούτους Ἐρατοσθένης τὲ καὶ Πολύβιος, καὶ Ποσειδώνιος, ἄνδρες Φιλόσοφοι.

SYNOPSIS *Præſentis Voluminis.*

VOLVMINIS COSMOGRAPHICI, quod Lectoribus in præſentia obfertur, duæ ſunt Partes:

- PARS I. Prior, quæ tribus abſolvitur Libris: quorum
  - Vnus, Generalis, agit de *Mundo:* Lib.I.
  - Duo, Speciales, continent *Sphæram*
    - *Cœleſtem*: Lib.II.
    - *Terreſtrem*: Lib.III.
- PARS II. Poſterior, cui quatuor ſunt Libri: quorum
  - Primus, EVROPAM delineat in Genere Lib.I.
  - Tres Reliqui, Particulares, complectuntur Provincias, quîs Latinus in uſu Sermo,
    - HISPANIAM: Lib.II.
    - GALLIAM: Lib.III.
    - ITALIAM: Lib.IV.

Paulli G. F. P. N. Merulæ

COSMOGRAPHIÆ GENERALIS

LIBRI TRES.

PAVLLI G. F. P. N. MERVLÆ

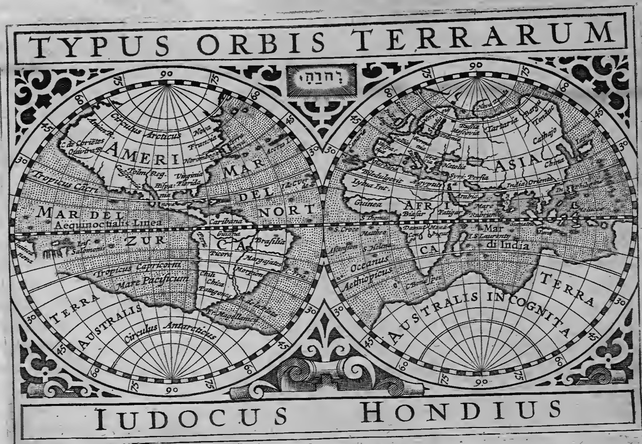
COSMOGRAPHIÆ

PARS I.

Qua ad amplam hanc mortalium sedem regia sternitur via.

LIBER I.

DE MVNDO.

CAPVT I. *Mundi Diffinitio.*

VNIVERSVM hoc, quod ob mentis humanæ sacraria magis, quam oculorum aciem obversatur, ab Elegantia perfecta & absoluta Puritate Græcis ΚΟΣΜΟΣ, quod illi nomen primus dedit Pythagoras, dicitur; Latinis MVNDVS. Is Plinio Naturalis historiæ lib. 11. cap. 1. *cujus circumflexu teguntur cuncta.* Apuleio, admirandam omnibus machinam depingenti, *qui societate Cœli & Terræ constat, & eorum Naturis, quæ utriusque sunt.* Aristoteli περὶ κόσμου definitur ab Caussis quidem, ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: à Partibus vero; σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. Consonant Chrysippi illa: σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων· ἢ τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα, καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: Aliis apud Suidam; σύστημα ἐκ στοιχείων καὶ ἀνθρώπων, &c. Operosior in eo describendo Apuleius: *Mundus est,* inquit, *ornata ordinatio,* DEI *munere, Deorum recta custodia: cujus cardinem, sic enim dixerim Centrum, robustum & immobilem, genitrix atque altrix animantium omnium habet Tellus: supernis omnibus, ut videri potest, Aeris liquiditate ad modum tegminis, septis & opertis. Vltra Deorum Domus est, quod vocamus Cœlum: quod quidem divinis corporibus onustum videmus, ignibus pulcerrimis & perlucidis Solis & Lunæ & reliquorum Siderum, cum quibus fertur per orbem, dierum noctiumque curriculis, agens Stellarum choros intermino lapsu, finem nulla ævi defectione factura.* His explicandis non immorabor, ad potiora properans. Singula patebunt ex sequentibus.

Mundus unde dictus.

Quid Plinio.

Apuleio.

Aristoteli.

Chrysippo.

Apuleio describenti.

Cap. II.

Mundi Caussa Efficiens, Devs.

Mundus ab Deo *creatus, Christianis.*

Dei hoc opus confitemur Christiani cum Mosche, Geneseos cap. I. & II. Davide Propheta, Psalmo VIII. vers. 4. & XXCIX, 12. Schelomone, Proverbiorum XVI, 4. Ieschahhia XL, 12. & seq. XLV, 7, 12, 18. Paullo, Epistola ad Romanos, XI, 36. & ad Colossenses, I, 16. [redacted] ad Hebræos, I. 10. Certe Mosche, eruditus quidem omni sapientia Ægyptiorum, ut de illo testatur Ambrosius lib. I. ἑξαημέρ. cap. 21. non persuasus tamen ab humana prudentia, sed à Spiritu Sancto & ipsa Veritate edoctus, tamquam testis divini operis, sic scribit: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, *In principio creavit* Devs *Cælum & Terram.* בראשית inquit, quum nihil adhuc esset, sed jam primum Creationem inchoare statuisset, quæ ab æterno fuerat, Divina Majestas. Ecclesiast. XVIII, I. Alij *Principium* hoc de Filio Dei, non de ipso Creationis momento capiunt; [redacted]. Alij alio modo exaudiunt hanc vocem. Videndus omnino præter alios Basilius I. Homilia τ̃ ἑξαημέρε. ברא אלהים Creavit Devs; Devs, qui menti humanæ, suis ratiocinationibus indulgenti, νοῆσαι χαλεπὸς, φράσαι δὲ ἀδύνατος, ut cum Mercurio Trismegisto loquar; Devs, qui Sibyllæ apud Iustinum Philosophum & Martyrem,

ὑπερμεγεθὴς, ἀγένητος,
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα,
Αὐτὸς δ' ὀ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.

Devs, unitrinus, Pater, Filius, Spiritus Sanctus, ut clare docent Propheta Psalmo XXXIII, 6. & Apostolus ad Colossenses I, 15. Vnde, ut pie nonnulli volunt, usus Mosche vocabulo אלהים, indicans tecte plures Personas creatrices, adposito tamen singulari ברא, ut unitas essentiæ significetur. Trinitatis notam sunt etiam qui latere volunt in primis tribus primæ vocis characteribus, & integra sequente בראשית & ברא. ב enim Filium designare ajunt, qui בן Hebræis, per quem venitur (nam litterarum ordinem in utraque voce etiam observant) ad agnitionem Patris; ר Spiritum Sanctum, qui רוח jisdem, quique nexus mutui inter Patrem & Filium amoris; א denique Patrem, qui אב. Explicant planius Mosche verba David Psalmo, quem jam indicavi, Ioannes Euangelista I, I. & seqq. & alij. Quod autem in Symbolo Apostolico Pater dicatur Creator Cæli & Terræ; fit aut ratione ordinis, aut ministerij, seu qualiscumq; differentiæ caussa. Patri enim primæ Personæ primum opus tribuitur, Creatio; ut Secundæ, Filio, Redemtio secundum; Spiritui Sancto, Personæ Tertiæ, tertium opus Sanctificatio: quum tamen tria hæc totius Trinitatis opera.

Ab Eodem, sed obscurius, Orpheo.

Veram hanc & sanam de Rerum omnium Creatore Confessionem, proxime sequuti, Orpheus, Archelaus, Sophocles, Plato, Antisthenes, Menander, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Archedemus, Posidonius; & apud Latinos Ovidius & Servius. Orpheus, quod de illo testatur Lactantius lib. I. de falsa religione cap. V. Devm Verum, Magnum, πρωτόγονον appellavit; ante Ipsum nihil fuisse genitum, ab Ipso omnia esse generata fassus. Devm Ἑνὸς titulo facit alibi insignem poeta doctissimus, ut paulo post audiemus.

Pythagoræ.

Pythagoras suam hac de re sententiam sic concipit apud Iustinum:

Εἴ τις ἐρεῖ, Θεός εἰμι, παρὲξ ἑνὸς, οὗτος ὀφείλει
Κόσμον ἴσον τούτῳ στήσας εἰπεῖν, ἐμὸς οὗτος.
Κοὐχὶ μόνον στήσας εἰπεῖν, ἐμὸς· ἀλλὰ κατοικεῖν
Αὐτὸς ἐν ᾧ πεποίηκε. πεποίηται δ' ὑπὸ τούτου.

Archelao.

Archelaus, si quæ scribit Stobæus lib. I. φυσικ. ἐκλογ. vera, τ̃ κόσμον συςῆναι notat ὑπὸ Θεοῦ ἐξ ἐμψυχίας.

Sophocli.

Sophocles apud Clementem Alexandrinum προτρεπτ. πρὸς Ἕλλην. & Cyrillum contra Iulianum, disertis verbis sic ait:

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστιν Θεὸς,
Ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε, καὶ γαῖαν μακρὴν,
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας.

& quæ alia ibi.

Plato Aristonis F. Atheniensis, apud Diogenem Laertium lib. III. adserit δύο τῶν πάντων ἀρχὰς, Θεὸν (Quem idem, teste Lactantio lib. I. *Fabricatorem Mundi* vocat) καὶ Ὕλην. DEVM appellat Νοῦν & Αἴτιον; Materiam vero agnoscit ἀσχημάτιστον καὶ ἄπειρον; & ex illa fieri addit συγκρίματα; eamque, quum aliquando temere & inordinate moveretur, ab DEO in locum unum coactam; hujusmodi autem οὐσίαν in quatuor στοιχεῖα conversam, Πῦρ, Ὕδωρ, Ἀέρα, Γῆν; ex iis τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ nata. Et paulo post idem vult, τὸν Θεὸν αἴτιον εἶναι τῆς ὅλης γενέσεως; τὸ δὲ οὐρανοῦ τῆς γενέσεως τὸ ἄριστον αἴτιον; τὸν δὲ κόσμον συνεστάναι ἐκ Πυρὸς, Ὕδατος, Ἀέρος, Γῆς: Ἐκ Πυρὸς quidem, ut Visibilis sit Mundus; ἐκ Γῆς, ut solidus; ἐκ δὲ Ὕδατος καὶ Ἀέρος, ut ἀναλόγος & proportione non vacet; ex omnibus denique ut Perfectus & fere Immortalis. Ipse Plato in Timæo; οὕτω δὲ πυρός τε καὶ Γῆς, inquit, Ὕδωρ Ἀέρα τε ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς, καὶ πρὸς ἄλληλα καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος: quæ sic interpretatur M. Tullius, de Vniverso: *Ita contigit ut inter Ignem & Terram Aquam* DEVS *Animamque* (*Aerem* ita vocat Latine) *poneret, eaque inter se compararet & proportione conjungeret*. Imo Timæus Platonis totus in eo est, ut DEVM probet hujus Vniversi parentem, pulcerrimique operis molitorem, fabricatorem, effectorem. Idem Plato apud Stobæum lib. I. ἐκλογ. φυσ. cap. XIII. tria ponit Rerum principia; τὸν Θεὸν, τὴν Ὕλην, τὴν Ἰδέαν, ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. ὁ δὲ Θεὸς, inquit, νοῦς ἐστι τοῦ κόσμου; ἡ δὲ ὕλη τὸ ὑποκείμενον γενέσει καὶ φθορᾷ; Ἰδέα δὲ οὐσία ἀσώματος ἐν τοῖς νοήμασιν, καὶ ταῖς φαντασίαις τοῦ Θεοῦ. Exstat etiam Magni Philosophi locus in Epinomide: κόσμον, ait, ἔταξε Λόγος, ὁ πάντων θειότατος; Verbum, ὁ λόγος ille, qui est omnium Rerum divinissimus, mundum ordinavit: quæ de Filio DEI Platonem loquutum esse statuunt magni viri; præsertim quum idem Philosophus Hermiam, Erastum & Coriscum in Epistolis moneat, ut sancte venerentur & omni studio atque pietate colant, τὸν τῶν πάντων Θεὸν, ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα Κύριον; illum omnium DEVM, ducem & auctorem præsentium & futurorum; per quem Pater ὑπέστησε τὰ πάντα καὶ σὺν πάντας; καὶ δι' οὗ οἰκονομεῖ τε καὶ βραβεύει. hausit hæc proculdubio divinus Philosophus ex historia Sacra. Profectus enim in Ægyptum, legit ibi, & plene, parum aberat, cognovit, ut scribunt Clemens Alexandrinus & alii, Mosche & aliquot Prophetarum scripta: quorum tamen doctrinam & veritatem, metu impeditus, &, quæ recens adhuc erat in omnium animis, Socratis calamitatem ob oculos habens, profiteri contra receptam publice πολυθεΐας opinionem, non fuit ausus. Videndus omnino Justinus in exhortat. ad Gentes. Platoni.

Antisthenes Atheniensis, quamvis multos Deos populares agnosceret, unum tamen dixit naturalem, id est, summum totius Artificem. Legendus Lactantius. Antistheni.

Menander sane DEVM Vniversi Creatorem his versibus profitetur: Menandro.

—— τὸν ὄντα κύριον πάντων ἀεὶ
Καὶ πατέρα, τοῦτον διὰ τέλους τιμᾶν μόνον
Ἀγαθῶν τοσούτων εὑρετὴν καὶ κτίστορα.

Iam Zenon Mnaseæ F. Cittieus περὶ οὐσίας libro, item περὶ ὅλου; Cleanthes περὶ ἀτόμων; Chrysippus α. φυσικῶν in fine; Archedemus περὶ στοιχείων, & Posidonius β. φυσικοῦ λόγου, Diogene Laertio scribente lib. VII. duo volunt esse Rerum omnium Principia, τὸ Ποιοῦν καὶ τὸ Πάσχον; hoc quidem esse τὴν ἄποιον οὐσίαν τὴν ὕλην; illud vero τὸν ἐν αὐτῇ Λόγον τὸν Θεὸν (hoc omnino notandum, VERBVM DEVM agnoscunt Vniversi Efficientem. quam prope absunt ab Rege Propheta, qui canit: *Verbo Domini Cœli firmati sunt!*) τοῦτον γὰρ ὄντα ἀΐδιον διὰ πάσης αὐτῆς δημιουργεῖν ἕκαστα (*qui per quatuor infusus Elementa gignit Vniversa*, inquiet mox Grammaticus Servius non Grammatice) Vnum DEVM esse, eum κατ' ἀρχὰς καθ' αὑτὸν ὄντα τὴν πᾶσαν οὐσίαν δι' Ἀέρος εἰς Ὕδωρ convertisse; tum genuisse primum quatuor Elementa, Πῦρ, Ὕδωρ, Ἀέρα, Γῆν. Quin & Zenon, apud Theodoretum sermone IIII. ad Græcos Infideles, propius ad veritatem accedit; DEI, primi omnium Auctoris, nomen non celat: τὸν Θεὸν, ait de illo, quem laudavi, καὶ τὴν Ὕλην ἀρχὰς ἔφησεν εἶναι. Et de eodem Stobæus lib. I. φυσικ. ἐκλογ. Ζήνων, inquit, Μνασαίου, Κιτιεὺς, ἀρχὰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ὕλην, στοιχεῖα δὲ τέσσαρα ἔφησε. Zenoni, Cleanthi, Chrysippo, Archedemo, Posidonio.

Ovidius, Lactantio teste, in principio præclari operis, sine ulla nominis dissimulatione, ab DEO, quem *Fabricatorem Mundi*, quem *Rerum Opificem* vocat, Mundum fatetur instructum. Sic enim canit I. Metamorph. Ovidio.

Ante Mare & Terras, &, quod tegit omnia, Cælum,

(obſcure Plinius, Mundum diffiniens, proprietatem hanc, quæ parti tantum convenit, tribuit toti)

Vnus erat toto Naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigeſtaque moles:
Nec quidquam, niſi pondus iners; congeſtaque eodem
Non bene junctarum diſcordia ſemina rerum.

& paullo poſt: *Hanc* DEVS, *& melior litem Natura diremit.*

(an recte *Naturam* in Rerum Creatione nominet cum Epidecto Ovidius, poſtea dicendum)

Nam Cœlo Terras, & Terris abſcidit Vndas,
Et liquidum ſpiſſo ſecrevit ab Aere Cœlum.

Deinde: *Sic vbi diſpoſitam Quiſquis fuit ille Deorum,*

prudenter Ovidius, horrendis, ut plerique tum in Rep. Romana, immerſus de Deo opinionibus: non ſolum veritus, ne in re tam inſigni Hunc pro Illo Deum nominando, alia, quam quæ ab Senatu comprobata erat, religione lectorem illigaret, ut innuit Agellius lib. II. Noct. Attic. cap. XXVIII. ſed & formidans ne DEVM, cujus jam meminerat, parum grato nomine indicaret. Sic enim de DEO Ἀγνώστῳ, & de cujus certo nomine dubitabant, ne errore aliquo laberentur, veteres Romani cautim loquebantur. QVISQVIS ES, ut videre eſt apud eumdem Ovidium VI. Faſtor. Plautum Rudente Act. I. Sc. IV. Virgil. IV. Æn. Plin. II. Nat. hiſtor. cap. VII. & alios,

Congeriem ſecuit, ſectamque in membra redegit.

Et: *Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem*
Cura DEI.

Item: *His quoque non paſſim* MVNDI FABRICATOR *habendum*
Aera permiſit.

Denique: *Sanctius his Animal, Mentiſque capacius altæ*
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus Homo eſt: ſive hunc divino Numine fecit
Ille OPIFEX RERVM, MVNDI MELIORIS ORIGO.

& quæ multa ibi alia de admirando DEI opificio & pulcra Mundi ſtructura. Non

Servio. poſſum non adponere ſuperiorum, & SERVI ſententiam; cujus de DEO Vniverſorum Genitore, ad Virgilium, qui mox erit laudandus, hæc ſunt verba: *Quatuor ſunt Elementa, Terra, Aqua, Aer, Aether; &* DEVS: *præter hæc nihil eſt aliud: & hoc* τὸ Πᾶν *Mundum non poſſumus dicere. Nam Mundus non eſt Totum. Ergo* DEVS, *eſt quidam Divinus Spiritus, qui per quatuor infuſus Elementa gignit Vniverſa;* & quæ multa ibi notatu digna.

Apuleio. Apuleius etiam Mundum deſcribit ornatam ordinationem, DEI munere.

Quam divine divini vates & Philoſophi! quam non Chriſtiani Chriſtiane! *Quod ſi, quæ Natura ducente ſenſerunt,* (ait Lactantius, quem dixi, loco) *in perpetuum defendiſſent: eamdem, quam Nos ſequimur, Doctrinam, comprehenſa Veritate, tenuiſſent.* Alij Efficientem non DEI nomine oſtendunt; ſed vel Μονάδος, vel Ἑνὸς, vel Αὐτοῦ, vel Νόος, vel *Spiritus* & *Mentis*, vel Φύσεως, vel Ἀγαθοῦ Δαίμονος, vel denique Ποιοῦντος appellatione obvelant; qui ſane non longe fuerunt à Veritate (ut de Virgilio teſtatur Lactantius) quam fere profeſſi, quos nominavi, Vates & Philoſophi; vere profitemur nos Chriſtiani. Accedunt igitur, qui deinceps ſequuntur, proxime. Clemens enim Alexandrinus στρωματ. λογ. ε. ſupremum illud Numen nomen non unum habere, ſed varie ab varijs appellari ſcribit; ἤτοι Ἕν, ἤτ' Ἀγαθὸν, ἢ Νοῦν, ἢ αὐτὸ τὸ Ὄν, ἢ Πατέρα, ἢ Δημιουργὸν, ἢ Κύριον. Quid ſi, ἢ Αὐτὸν, ἢ τὸ Ὄν?

Ab μονάδος, Mercurio Triſmegiſto. Μονὰς Rerum omnium Principium dicitur Mercurio Triſmegiſto apud Stobæum lib. I. Φυσικ. ἐκλογ. cap. XIII. ἡ γὰρ Μονὰς, inquit, οὖσα πάντων ἀρχὴ καὶ ῥίζα, ἐν πᾶσιν ἐστὶν; ἄνευ δὲ ἀρχῆς οὐδὲν; ἀρχὴ δ' ἐξ οὐδενὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς.

Ab Ἑνὸς, Muſæo. Τὸ Ἕν hic nominant Muſæus & Orpheus. Ille quidem, docente Laertio in Prooemio, docet ἐξ Ἑνὸς τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς ταυτὸν ἀναλύεσθαι.

& Orpheo. Orpheus vero Muſæi (ut notat Clemens Alexandrinus στρωματ. λόγ. α.) diſcipulus, apud eumdem Clementem προτρεπτ. πρὸς Ἕλλ. ſic non ſolum περὶ Ἑνὸς, verum etiam Αὐτοῦ (quæ vox κατ' ἐξοχὴν Deo, majore jure, convenit, quam Pythagoræ, quam alijs) canens:

Εἷς δ᾽ ἔστ᾽ αὐτογενής, Ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.
Ἐν δ᾽ αὐτοῖς Αὐτὸς περινίσσεται· οὐδέ τις Αὐτὸν
Εἰσοράα θνητῶν, Αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

Ab Νόος. Anaxagora.

Τὸν Νοῦν, ut Efficientem edit Anaxagoras Clazomenius, Hegesibuli F. *πάντα χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ· νοῦν δ᾽ ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμῆσαι*, canit in operis sui principio; & de eo testatur Timon Phliasius in Sillis. Meminerunt Diogenes Laertius lib. II. Plutarch. de Placitis Philosophorum, Aristoteles de Physica auscultat. Scribit etiam Cicero de Natura Deorum, Anaxagoram *primum omnium rerum descriptionem & modum* MENTIS *infinitæ vi ac ratione designari & confici* voluisse: in eo non vidisse, *neque motum Sensui conjunctum & continentem in Infinito ullum esse posse, neque Sensum omnino, quo non ipsa Natura pulsa sentiret.* Clemens Alexandrinus *προτρεπτ. πρὸς Ἕλληνας*: Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος καὶ ὁ Ἀρχέλαος Ἀθηναῖος τὸν Νοῦν ἐπεστησάτην τῇ ἀπειρίᾳ. Quæ Clementis indicant Archelaum etiam hic sequutum præceptorem suum (notant Strabo lib. Geograph. XIIII. Diogenes Laertius in Archelai vita, & Suidas, in voce Ἀναξαγόρας, emendatior à me in Commentario ad I. Annalium EnnI) Anaxagoram. Addam Platonis illud in Timæo Locro de Anima Mundi: Τιμαῖος ὁ Λοκρός, inquit, *τάδε ἔφα, δύο αἰτίας εἶμεν τῶν συμπάντων· Νόον μὲν, τῶν κατὰ λόγον γιγνομένων, ἀνάγκαν δὲ, τῶν βίᾳ κατὰ τὰς δυνάμεις τῶν σωμάτων.* Quem autem Νόον vocant Anaxagoras, Archelaus, Plato; eum Ἐπίνοιαν appellat hac in re Heraclitus, qui apud Stobæum I. *φυσικ. ἐκλογ.* cap. XXV. Mundum dicit ortum *οὐ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατ᾽ ἐπίνοιαν.*

Archelao. Platoni. Heraclito.

Ab *Spiritu* vel *Mente* Virgilio.

Sequitur Virgilius, cujus de Summo DEO, omnium Rerum opifice, quem *Spiritum* ac *Mentem* (Νοῦν Anaxagoras & Archelaus, Ἐπίνοιαν Heraclitus) nominat, hæc sunt verba:

Principio Cœlum ac Terras, Camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque Astra
SPIRITUS *intus alit; totamque infusa per artus*
MENS *agitat Molem & magno se corpore miscet.*

Spiritum eo loco Probus improbe interpretatur ad VI. VirgilI Eclogam non Efficientem Vniversi DEUM, sed ejus Materiam *Aerem*, & confirmando, quod sentit, advocat hoc EnnI:

Quoi par Imber & Ignis Spiritus & gravi Terra.

quum *Spiritus* ibi non *Aer*; sed conjunctim *Ignis Spiritus*, qui Homero μένος πυρός, *Vis ignis.* Melius Servius ad locum Virgilij jam indicatum: *Quatuor sunt Elementa, Terra, Aqua, Aer, Aether; & Deus: præter hæc nihil est aliud.* DEUS *est quidam divinus Spiritus, qui per quatuor infusus Elementa gignit Vniversa.* Et paullo post ubi Virgilius: Spiritus intus alit; *Divinus,* ait, *& est unum, sive Mentem dicat, sive Animam, sive Spiritum. Intus alit, Vegetat & in æternitate custodit, quia mistus est, & nulla pars Elementi sine* DEO *est.*

Ab φύσεως. Epidecto.

Ὑπὸ φύσεως procreatum esse Mundum scribit apud Stobæum Epidectus, lib. I. *φυσικ. ἐκλογ.* Ad cujus opinionem respexit fortasse an Ovidius, hoc versu:

Hanc DEUS *& melior Litem Natura diremit.*
Nam Cælo Terras & Terris abscidit Vndas.

Stultum est & impium, ut eleganter docet Ludovicus Vives lib. I. de Veritate Fidei Christianæ, de Mundi Creatione ex Legibus Naturæ statuere; quum Creatio Naturam antecesserit: tum enim Natura est condita, quando & Mundus: nec aliud est Natura, quam quod jussit DEUS, alioqui minister esset DEUS Naturæ, non Dominus. *Φύσεως* igitur appellatione DEUS, qui ejus, ut omnium, etiam est Conditor, exaudiendus.

Ab Ἀγαθοῦ δαίμονος, Magis Persarum.

Magi (Persis illi erant, qui Ægyptiis προφῆται; Assyriis *χαλδαῖοι*: Gallis Δρυΐδαι, καὶ Σαμαναῖοι; Bactris & Celtis *φιλοσοφήσαντες*; Indis Γυμνοσοφισταί; alijs *φιλόσοφοι βάρβαροι*, quemadmodum scite scribit Clemens Alexandrinus *στρωματ. λογ. πρωτ.* quique apud Persas Deorum vacabant cultui; preces illis, vota, sacrificia obferebant, de Deorum substantia & generatione differebant, qui denique quæcumque Deorum essent, tractabant) *δύο εἶναι ἀρχὰς* tradunt, Ἀγαθὸν Δαίμονα καὶ κακὸν Δαίμονα; & quod illi quidem nomen sit Ζεὺς καὶ Ὠρομάσδης; huic vero Ἅδης καὶ Ἀρειμάνιος; apud Aristotelem primo de Philosophia libro, Hermippum primo de Magis, Eudoxum *ἐν τῇ περιόδῳ*, Theopompum octavo τῶν *Φιλιππικῶν*. Εὐδαίμων Generans, qui procreat omnia & conservat: Κακοδαίμων Caussa est Corrumpens, quæ abolet eadem & labefactat.

& Manichæis, quamvis Christianis.

Magos sequuti multo post Manichæi, qui anno Christi CCXXC. aut circiter ,n-finxerunt, ab orthodoxa fide deviantes, duos esse Deos: alterum Bonum, Creatorem & Auctorem rerum bonarum, qui nominatus illis φῶς, à quo creata volunt pleraque, alterum vero Malum, pari potentia; à quo Conjugium, Imperia & omnia mala orta dicunt. σκότος & ὕλη illis hic vocatus. Sed horum μανίαν refutat Epiphanius copiose lib. II. Tom. II.

A ποιοῦντος, Zenoni, Cleanthi & aliis.

Ποιοῦν denique hic agnoscitur Zenoni, Cleanthi, Chrysippo, Archedemo & Posidonio; quorum in re tam præclara paulo ante indicavi suffragia.

Bellissimæ igitur Fabricæ Parens & Auctor DEVS: Mosche quidem, Prophetis, Apostolis, Christianis denique verus ille; Orpheo, Pythagoræ, Archelao, Sophocli, Platoni, Antistheni, Menandro, Zenoni, Cleanthi, Chrysippo, Archedemo, Posidonio, Ovidio, Servio, quem ipsa Natura obscurius ob oculos ponebat; Trismegisto denique, Musæo, Orpheo iterum, Anaxagoræ, Archelao, Platoni, Heraclito, Virgilio, Epidecto, Magis, Zenoni, alijsque, qui secretiore μονάδος, ἑνὸς, Αὐτοῦ, Νόος, *Spiritus* & *Mentis*, Φύσεως, Ἀγαθοῦ Δαίμονος & Ποιοῦντος velo obductus. Nam quamvis varia ab varia virtute DEO nomina, res tamen una (crassius cogor loqui) DEVS, qui vere Μονὰς, vere τὸ Ἕν, vere Αὐτὸς; qui quum est à seipso, ut sit, accipit à nullo; à quo uno, quum omnibus vere sit Νοῦς, Spiritus, Naturæ Dominus, Ἀγαθὸς Δαίμων, quique solus quæcumque sunt fecit, Omnia; non à seipsis sunt & constant: qui solus mensus est pugillo Aquas, solus Cœlos palmo ponderavit, solus adpendit tribus digitis Molem Terræ. οὐ δὲ γάρ ἐστιν, οὗ μὴ τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι ὁ Θεὸς παρέχεται. Κἀκείνου ἕνεκεν τὰ πάντα; κἀκεῖνος αἴτιον ἁπάντων καλῶν.

CAP. III.

Varia variis Creandorum materia.

Mundus creatus ex Nihilo, Christianis.

CHRISTIANI Spiritus Sancti doctrinam, ab Mosche scriptis mandatam, amplexi Mundum constanter adfirmamus factum *ex Nihilo*. בראשית ברא אלהים *In principio creavit* DEVS. ברא Creare, Interpretum omnium consensu, soli DEO convenit, qui vel ex Nihilo facit, id quod prius non erat; vel ex præjacente, ut sic loquar, materia novo modo, singulari consilio & stupenda potentia condit & exhibet, cui condendo & exhibendo nulla creatura par. Duplex illa vocis notio passim in Sacris literis. Turbat hoc Philosophos, qui Axioma illud suum, *Nihil ex nihilo creari* mordicus tenent, ὕλην ingenitam adstruentes, hoc argumento usi: Si Materia prima facta, factam necesse est esse vel ex Se vel Aliunde. Nam ex Nihilo Nihil. Ex Se autem non fit, esset enim antequam fieret, & οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἑαυτοῦ αἴτιον, inquit de illis Clemens Alexandrinus στρωμ. λογ. ὀγδ. Multo minus, Aliunde. Sic enim non esset Prima. Axioma satis validum, quod tamen exaudiendum de Potentia creata, non enim potest Nihil se creare ex Nihilo: non vero de Creatore, qui ex Nihilo potest creare, & vere creavit, Omnia. Legendus Augustinus lib. III. de Trinitate. Quod Sensus non capit, credat hic Fides. Πιστεῖ νοοῦμεν, [redacted] ad Hebræos XI, 3. κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι.

contra Veterum Philosophorum opinionem.

quæ refutata.

Ex Nihilo creata primo *Cœlum* & *Terra*: id est, (aliis alia sentientibus)

Quæ creavit DEVS ex Nihilo? את השמים ואת הארץ *Cœlum & Terram*. Alij alio modo capiunt. Chrysostomus *Cœli Terræque* nomine significari scribit totum hunc Mundum corporeum; quasi Mosche consilio prudenti voluisset summatim ante oculos ponere universum hoc Mundi opificium; deinde per sex dies particulatim explicare; quidque singulis diebus ab DEO sit factum, enarrare. Notat illud hac de re suffragium Augustinus lib. II. cap. III. contra Manichæos, & lib. XI. de Civit. Dei cap. XXXIII. Notat, inquam, non probat. Nam lib. XII. Confession. cap. VII. *Cœlum* exponit Naturam Angelicam; *Terram* Materiam Informem, ut duo totius Entis creati extrema; illud quidem summum & prope Deum, qui Angelus; hoc vero infimum & prope nihil, quæ Materia prima. Idem Augustinus, parum sibi in re tam magna constans, volumine I. de Genesi contra Manichæos, tam *Cœli*, quam *Terræ* appellatione putat indicari Materiam primam, ex qua omnia quidem constant Corpora; sed primo & principaliter, quæ primo nominantur, *Cœlum & Terra*.

Plerique

Plerique nomine *Cæli Cœlum* interpretantur, quod *Empyreum* indigetari vulgo solitum, addentes creatum illud mox Angelis fuisse repletum: *Terræ* verò Materiam primam informem omnino, cui tamen inerat quædam ad formas futuras potentia, adumbratam *Terræ, Aquæ* & *Abyssi* quasi coloribus; quod quæ sua virtute & qualitate ad Omnium formas erat in Potentia, singulorum nominibus non incommode potuerit insigniri. Hujus mentis fuerunt Theodoretus quæst. XI. & XIV. super Genesin, Basilius homiliis II. & III. ad Genesin, Beda in suo Hexaëmero, Alcuinus, Rabanus, Magister Sententiarum; eosque sequuti, Scholastici Theologi, item Nicolaus de Lyra, Magister Historiæ Scholasticæ, & alij. Nonnulli quos lubens, ab validissimis motus argumentis, sequor, nomine *Cæli* intelligunt non unum duntaxat Cœlum Empyreum, sed universum Corpus cœleste, cunctos orbes complectens, perfectos quod ad substantiam, numerum, ordinem, magnitudinem, figuram, partium denique densitatem & raritatem; sine luce tamen, motu & distinctione Siderum, quæ mox addita. Vidend. Basilius homilia II. super Genesin. *Terram* autem exaudiunt Ambrosius, Theodoretus, Chrisostomus, Beda alijque cum Græci tum Latini, quod nomen ipsum præ se fert verum *Terræ* (quam initio, לפנים, id est, *prius* & *ante alia* fundatam canit Propheta Psalmo CII. 26.) Elementum; intra quod quum plurimum reliqua tria Elementa contineantur, docente eleganter Basilio homilia II. existimandum cum *Terra* simul *Aquam, Aerem* & *Ignem* facta, quod bene censent idem Basilius, Damascenus lib. II. cap. V. & Beda loco sæpe indicato.

Corpus Cœleste universum.

& verum Terræ Elementum.

cum tribus reliquis.

Terra autem, quam cum *Cælo* ante alia omnia crearat DEUS, qualis? Spiritui sancto, והארץ היתה תהו ובהו; Latino Interpreti *Inanis & Vacua*; alijs *Solitudo & Inanitas*; *Inculta & vacua*; *Vanitas & Nihil*; *Ociosum & Indigestum*; *Desolata & Inanis*; Septuaginta, Ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, *Invisibilis & Incomposita*; Paraphrastæ Onkelo, צדיא ורקניא *deserta & vacua*. תהו res bruta, stupens, attonita Hebræis, qui vocem hanc etiam referunt ad tenebricosam & deformem terræ faciem, eam ob caussam, quod intendentes in illius cognitionem attonitos reddat. בהו ex vi vocis inchoatio & rudimentum Formæ. Si enim verbum verbo reddendum, sonat *In eo est*; adeo ut præter Subjecti potentiam, quæ jam erat inchoata, in eo Forma etiam esset intelligenda. Vult igitur his verbis Mosche *Terram* in principio fuisse sine Luce, sine ullo ornatu & decore, vacuam fuisse (ut Ionathæ habet paraphrasis) hominibus, animantibus, plantis; non distinctam in montes, valles, campos; non eminuisse supra Aquas, sed ijs omni ex parte opertam; talem denique, ut vere posset appellari materia invisibilis & informis, Sapient. XI, 18. utque merito חשך *Tenebræ* fuisse dicantur על־פני תהום *super facies Abyssi* חשך enim quasi Privatio (Peripateticis celebre rerum creandarum Principium) Formarum, quæ singulis propriæ & ad futurum ornatum necessariæ, mox erant addendæ. על־פני *super facies*, vel *superficies*; ut, indicante Cajetano, designetur utrumque hemisphærium obscurum fuisse, tenebrosum, altissimis aquis obrutum. תהום *Abyssus*, quam Basilius diffinit copiosam aquam, ad cujus fundum non facile penetrari potest deorsum versus: Augustinus vero ad Psalmum XLII. profunditatem impenetrabilem & incomprehensibilem, dici fere solitam in aquis; quibus altitudo, quæ penetrari usque ad fundum non potest.

Inanis tamen & Vacuum.

sine Luce & ornatu.

ורוח אלהים *Et Spiritus Domini*, *Sanctus*, ut unanimi consensu tradunt Patres & Græci & Latini; non *Ventus*, ut vult adversus Hermogenem Tertullianus; non *Aer*, ut Theodoretus quæst. VIII. super Genesin; non *Vis*, *Impetus*, & *Efficacia* quædam vitalis & fœcunditatis plena, Aquis impressa ab DEO; quæ mens Chrysostomo Homilia III. in Genesin: nam nimis absurda Cajetani metaphora per *Spiritum Domini*, *Angelos* exaudientis.

מרחפת *erat, ferebatur, volitabat, motabat se, flabat*, ut Onkeli & Ionathæ paraphrases sonant; ad verbum *incubabat*, ut docent Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis super Genesin, Diodorus Episcopus Tarsensis, & apud Basilium ad hunc locum Syrus quidam vir magnus: Elegante metaphora. Sicut enim Aves ovis incubant, ut calefaciendo & calore quasi animando pullos excludant: ita Spiritus DEI incubabat Aquis, ut ista Corpora, quæ animanda & formanda erant, vivificaret. Hoc enim Spiritus Sancti officium.

על־פני המים *super facies Aquarum*; Has ad Mundi generationem & originem pertinere, Stoicorum fuit sententia, quæ apud Senecam lib. III. Natural. quæst. cap.

cap. XIII. Quanta verò fuerit tunc temporis Aquarum profunditas, quanta vis & copia, docent præter alios Beda & Cajetanus.

Talis igitur Christianorum de Rerum ex Nihilo primordiis, Spiritu Sancto docente, doctrina.

Materiam Vniversi aliam alij statuunt: Philosophi veteres Materiam Rebus omnibus advocant aliam alij: quorum veritatis fere adsertores obferunt se, qui ὕλην & *Chaos* nominant. ὕλη diffinitur, Primum unicuique Subjectum, ex quo fit aliquid; & in quod, postquam quod factum corrumpitur, ultimum abit & resolvitur. *Chaos* autem, ab Græca voce χέω, nihil aliud illis, quàm limus & fusilis materia, non diversarum naturarum, sed unius simplicis & indivisæ substantiæ & formæ, habens in se virtutem seminariam Rerum omnium, quas formaturus erat inde DEVS. Vnde sequitur creata mox omnia matris suæ indolem, alia magis, minus alia, retulisse, ac pondus aliquod obtinuisse, quo ad medium inclinarent, suamque sympathiam tum ad Terram, tum inter se mutua quasi incubatione contactu & sensu veluti, hodieque, exercerent, ut latius hæc Gerardus Mercator in suo Atlante.

ὕλην, ὕλην Rerum omnium principium statuunt Ægyptij Philosophi, Zeno, & alij.

Ægyptij Philosophi, Ægyptij apud Manethum in Naturalium Epitome, & Hecateum 1. de illorum Philosophia libro, volunt ἀρχὴν μὲν εἶναι τὴν ὕλην, εἶτα τὰ τέσσαρα Στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς διακριθῆναι, καὶ ζῶά τινα ἀποτελεσθῆναι.

Zeno, Zeno Cittieus Mnaseæ F. Cratetis auditor, à quo Stoicorum secta initium sumsit, τὸν Θεόν, ut Caussam Efficientem (quem paullo ante τὸν Ποιητὴν dixit) καὶ τὴν ὕλην, ut Materiam (quam supra τὸ Πάσχον indigetavit) Rerum principia adserit: Theodoreto scribente sermone IV.

Qualitatem ὕλη addunt, Plato, Xenocrates, Anaxagoras, Archelaus.

Plato, Plato, apud eundem Theodoretum, τὴν ὕλην σωματοειδῆ dixit esse; & ἄμορφον καὶ ἀνείδεον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἄποιον παντελῶς. Qui potuisset felicius παραφράζειν Mosce illa תהו ובהו? Adscribit deinde divinus Philosophus ὕλην hanc omnia paullo post παρὰ τοῦ Πεποιηκότος accepisse. Πεποιηκὼς ibi Platoni, qui eidem paullo ante Θεὸς. De hac autem Platonis opinione & M. Tullius Academic. quæst. IV. *Plato*, inquit, *ex Materia omnia in se recipiente*, (erat enim, ut dixi, בהו, habens in se sua virtute quidquid producendum) *Mundum esse factum censet à* DEO *sempiternum*. Apud eundem tamen quatuor Elementa agnoscit, lib. I. de Nat. Deorum. *Quibus enim oculis*, ait, *intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua construi à* DEO *atque ædificari mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui vectes? quæ machinæ? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire & parere voluntati Architecti Aer, Ignis, Aqua, Terra, potuerunt?* Priore loco considerat Plato Materiam illam informem & indigestam ὕλης Molem; posteriore verò, quæ ex prima illa Materie sunt digesta; hic deincipem quasi hujus Vniversi, ibi vero caussam principem.

Xenocrates, Xenocrates Karthaginiensis, teste Theodoreto, Sermone quarto, ἀένναον τὴν ὕλην, ex qua omnia sunt facta, dixit.

Anaxagoras, Anaxagoras (quemadmodum de eo scribit M. Tullius lib. II. Academic. quæst.) *Materiam infinitam dixit esse, ex qua omnia gignerentur: eamque, particulas similes inter se minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas à Mente divina.* Augustinus lib. de Civitate Dei VIII. cap. II. *Anaxagoras*. ait, *ejus* (Anaximenem designat) *auditor, harum rerum omnium, quas videmus, effectorem divinum Animum sensit & dixit ex infinita Materia, quæ constaret similibus inter se particulis, rerum omnium genera, pro modulis & speciebus proprijs, singula fieri, sed Animo faciente divino.* Eleganter autem meminerunt & Cicero & Augustinus ex sententia magni Philosophi, *Particularum inter se similium minutarum*. Hinc enim apud alios Anaxagoræ ὁμοιομέρεια, *similium partium natura*, vel *partium similitudo*. Lucretius lib. II. de Rer. Natura:

Nunc & Anaxagoræ scrutemur ὁμοιομέρειαν,
Quam Græci memorant.

Et paullo post:
Principium Rerum quam dicit ὁμοιομέρειαν:
Ossa videlicet è pauxilleis atque minuteis
Ossibu'; sic & de pauxilleis atque minuteis
Visceribus viscus gigni; Sanguenque creari
Sanguinis inter se multeis coëuntibu' gutteis:

Ex au-

Ex aurique putat miceis consistere posse
Aurum; & de terreis Terram concrescere parveis;
Sic ignem inter se parveis coëuntibu' nasci
Ignibus; exigueis Humorem humoribus esse.
Cetera consimili fingit ratione putatque.

Sic Justinus λογ. παραινετ. πρὸς Ἕλλ. Ἀναξαγόρας, inquit, ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν πάντων τὰς ὁμοιομερείας εἶναι ἔφη. Servius item ad illud Virgilij IV. Aeneid.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

Secundum Anaxagoram, inquit doctus Interpres, *qui dicit* ὁμοιομέρειαν, *id est, membrorum similitudinem esse in rebus creandis, id est, ex ossibus, ex sanguine, ex medullis. Nam omnia pro parte sui transeunt in procreationem*. Anaxagoras tamen ad VI. Virgilij Eclogam Rerum materiam ponit in *Igne*.

Auditorem habuit Anaxagoras Archelaum; qui non dubium quin ejusdem cum præceptore fuerit sententiæ de Materia Infinita: certe *etiam ipse* (scribit de eo Augustinus) *de particulis inter se similibus* (sic enim legendum) *quibus singula quæque fierent, ita Omnia constare putarit, ut inesse etiam Mentem diceret, quæ corpora similia, id est, illas particulas conjungendo & dissipando, ageret omnia.* Hic tamen apud Plutarch. περὶ τῶν Ἀρεσκ. & Diogenem Laertium lib. II. præter Ἀέρα ἄπειρον, adserit δύο εἶναι αἰτίας γενέσεως, Θερμὸν καὶ Ψυχρόν. Idem apud Justinum Martyrem, λογ. παραινετ. πρὸς Ἕλλ. Ἀέρα ἄπειρον, & quæ circa eum sunt, Πυκνότητα καὶ Μάνωσιν, Omnium Rerum principia agnoscit. De Archelao, ut & Anaxagora, legendus etiam Ioannes Stobæus lib. I. ἐκλ. φυσικ. cap. XIII. Et Archelaus.

Chaos Rerum Materiam suggerunt Hesiodus & Ovidius. *Chaos*; Hesiodus.

Ille in Theog. Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἀθανάτων.

Hic vero lib. I. Metamorphoseos: & Ovidius.

Ante Mare & Terras, &, quod tegit omnia, Cælum,
Vnus erat toto Naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos.

quod quid sit, subjicit: ——— *rudis indigestaque moles,*
Nec quidquam nisi pondus iners;

תהו ובהו, ait Spiritus sanctus per Mosche; Ὕλη, inquit Plato σωματοειδής, ἄμορφος, ἀνείδεος, ἀσχημάτιστος, ἄποιος παντελῶς. Pergit Ovidius:

——— *congestaque eodem*
Non bene junctarum discordia semina rerum.

Elementa primitus volunt Rebus omnibus initium dedisse multi Philosophi; eaque Vnum vel Plura. Circa Vnum versatos lego non paucos.

Anaximenes Eurystrati F. Milesius, Anaximandri auditor, apud Plutarch. de Philosophorum Placitis, ἀρχὴν τῶν ὄντων Ἀέρα censet; ἐκ γὰρ τούτου τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναλύεσθαι. Testatur hoc de eodem Justinus Martyr λογ. παραινετ. πρὸς Ἕλλ. τρίτος Ἀναξιμένης, inquit, καὶ οὗτος ἐκ τῆς Μιλήτου ὑπάρχων, Ἀέρα τοῦ Παντὸς ἀρχὴν εἶναι λέγει, ἐκ γὰρ τούτου τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς τοῦτον πάντα ἀναλύεσθαι φησίν. videndus & Stobæus lib. I. Physic. Eclog. cap. XIII. Qualis autem hic *Aer* Philosopho? Notant alij. M. Tullius in Lucullo de Anaximene: *Infinitum Aera esse dicit, ex quo omnia gignerentur.* Et lib. I. de Nat. Deor. *Anaximenes Aera Deum statuit, eumque gigni, esseque immensum & infinitum, & semper in motu.* Augustinus lib. VIII. de Civitate Dei, cap. II. *Iste* (Anaximander) *Anaximenem discipulum & successorem reliquit, qui omnes Rerum caussas Infinito Aeri dedit: nec Deos negavit, aut tacuit; non tamen ab ipsis Aerem factum, sed ipsos ex Aere ortos credidit.* Diogenes Laertius lib. II. ex mea emendatione: οὗτος, ait de Anaximene, ἀρχὴν Ἀέρα εἶπε τὸν ἄπειρον. Archelaum etiam apud Plutarchum, Diogenem Laertium, & Justinum ejusdem esse mentis, paullo ante docui. Rerum Omnium Principium *Aer*, Anaximeni. *Isque Infinitus.*

Suffragatur Præceptori suo Diogenes Apollothemidos F. Apolloniates. M. Tullius I. de Nat. Deor. *Quid Aer, quo Diogenes Apolloniates utitur Deo, quem sensum habere potest, aut quam formam Dei?* Sed qualis *Aer*? Theodoretus λόγῳ δ. περὶ ὕλης καὶ κόσμου, hoc indicat, apud quem Philosophus scribit Στοιχεῖον esse τὸν Ἀέρα, Κόσμους ἀπείρους, καὶ Κενὸν ἄπειρον; τὸν δ' Ἀέρα πυκνούμενον καὶ ἀραιούμενον γεννητικὸν εἶναι τῶν κόσμων: οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος Diogeni Apolloniati.

Tenuis rarusque. & Rationis compos.

μὴ ὄντος γίνεσθαι, οὐδ᾽ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι. Hunc Aerem *compotem Rationis* (ut Caussæ Efficientis) idem dicit apud Augustinum de Civitate Dei lib. VIII. cap. II. *Diogenes quoque Anaximenis alter auditor, Aerem quidem dixit Rerum esse Materiam, de qua omnia fierent; sed eum esse compotem divinæ Rationis, sine qua nihil ex eo fieri posset.* Apud Stobæum lib. I. Φυσικ. ἐκλογ. Ἀέρα ἄπειρον Principium rerum ponit.

Ignis, Heraclito.

Heraclitus Βλύσωνος F. Ephesius, apud Diogenem Laertium lib. IX. Plutarch. lib. I. περὶ τῶν Ἀρεσκόντ. & Justinum παραινετικῷ λόγῳ πρὸς Ἕλλ. arbitratur τὰ πάντα ἐκ Πυρὸς συνεστάναι, καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι. Idem apud Theodoretum λόγῳ δ. putat, Ἓν εἶναι τὸ Πᾶν, ἀκίνητον καὶ πεπερασμένον: ἀρχὴν δὲ τὸ Πῦρ ἐσχηκέναι. Eandem huius Philosophi sententiam aperiunt M. Tullius lib. IV. Academicarum quæst. & III. de Natura Deorum, ubi: *Sed omnia vestri, Balbe, referre solent ad igneam vim, Heraclitum, ut opinor, sequentes, &c.* Et Vitruvius lib. II. cap. II. *Heraclitus Ephesius*, inquit, *qui propter obscuritatem Scriptorum à Græcis Σκοτεινὸς est appellatus, Ignem principium Rerum posuit.*

Certis gradibus.

Gradus rerum notat ab Heracliti mente Plutarch. lib. I. περὶ τῶν Ἀρεσκ. Ignem crassissimis particulis præditum Terram fieri; deinde Terram, quum ab Igne laxatur, Aquam; hanc verò exhalantem & extenuatam, Aerem. Plutarchi verba sunt: ὅτι τὸ παχυμερέστατον τοῦ Πυρὸς, εἰς αὐτὸ συστελλόμενον, γίνεται Γῆ: ἔπειτα ἀναχαλωμένη Γῆ ὑπὸ τοῦ Πυρὸς, Ὕδωρ ἀποτελεῖται: ἀναθυμιώμενον δὲ Ὕδωρ Ἀὴρ γίνεται. Heracliti opinionem varie refutat Lucretius lib. I. de Rerum natura.

Hippaso.

Huius autem cum Heraclito sententiæ fuisse Hippasum Metapontinum notant Clemens Alexandrinus προτρεπτ. λόγῳ πρὸς Ἕλλ. & Theodoretus sermone IV. Stobæus Physic. Eclog. I. c. XIII.

& Stoicis.

Hos sequuti Stoici *Ignem*, apud August. lib. VIII. de Civit. Dei cap. V. id est, *corpus unum ex his quatuor Elementis, quibus visibilis hic Mundus constat, & viventem & sapientem & ipsius Mundi fabricatorem, atque omnium, quæ sunt in eo, eumque omnino Ignem Deum esse putaverunt.* De his multa M. Tullius lib. II. de Nat. Deor. & IV. Academic. quæst.

Aqua, Thaleti.

Thales Milesius, *qui*, teste cum aliis Lactantio lib. I. cap. V. de falsa religione, *unus è septem Sapientum numero fuit, quique primus omnium quæsisse de rebus naturalibus traditur: Aquam esse dixit, à qua nata sunt Omnia: Deum esse Mentem quæ ex Aqua cuncta formaverit* (fere est ut putem ab Magno Philosopho lectum illud Spiritus Sancti: ורוח אלהים מרחפת על־פני המים, *Et Spiritus* DEI *incubabat super facies Aquarum*) *Ita Materiam omnium posuit in Humore; principium caussamque nascendi posuit in Deo.* Sic M. Tullius lib. I. de Nat. Deor. *Thales Milesius, qui primus de naturalibus rebus quæsivit, Aquam dixit esse initium Rerum: Deum autem eam Mentem, quæ ex Aqua cuncta fingeret.* Augustinus lib. VIII. cap. II. *Ionici generis princeps Thales Milesius Aquam putavit Rerum esse principium, & hinc omnia Elementa Mundi, ipsumque Mundum & quæ in eo gignuntur, existere.* Videndi idem, ejusdem lib. cap. V. Seneca lib. III. Natur. quæst. cap. XIII. Vitruvius lib. II. cap. II. & in Procemio lib. VIII. Servius ad VI. Virgilij Eclogam, Justinus Martyr λογ. παραινετ. πρὸς Ἕλλ. Stobæus lib. I. Ἐκλογ. Φυσικ. cap. XIII. Eundem designat Lucretius lib. I.

——— aut Humorem quicunque putarunt
Fingere Res ipsum per se, &c.

& sex reliquis Sapientibus.

Thaleti sex reliquos Sapientes consensisse primos, notat Tullius IV. Acad. quæst.

Terra, Xenophani. Et fors an Hesiodo.

Xenophanes apud Theodoretum λογ. δ. *Terram* opinatur omnium Rerum initium; Sic enim canit: Ἐκ Γῆς γὰρ τάδε πάντα, καὶ εἰς Γῆν πάντα τελευτᾷ. Apud Stobæum lib. I. Φυσικ. ἐκλογ. cap. XIII. Ὕλην ponit, διὰ τὸ πλῆθος. Fuit ejus fortean mentis & Hesiodus in Theogonia:

Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ᾽ ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ.

& quæ sequuntur. Neminem tamen Physicorum τὴν Γῆν Rerum principium pronunciasse testatur Aristoteles lib. I. τῶν μετὰ τὰ φυσ. Lucretius certe nonnullos fuisse innuit lib. I. ubi inter alia: *——Terramve creare*
Omnia, & in Rerum naturas vortier omnes.

Succedunt, *qui*, ut Lucretij verbis utar lib. I. de Nat. Rerum;

——— conduplicant primordia Rerum,
Aera jungentes Igni, Terramque Liquori:
Et qui quatuor ex Rebus posse omnia rentur,
Ex Igni, Terra, atque Anima procrescere & Imbri.

Terram

Terra & Aqua, Homero.

Terram & *Aquam* committit Homerus apud Probum ad VI. Virgilij Eclogam, hoc versu,

Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Solam tamen *Aquam* videtur agnoscere apud Stobæum φυσικ. ἐκλογ. lib.I. cap.XIII.

Ὠκεανός θ' ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Aer & Terra, Euripidi.

Aerem & *Terram* inducit apud eundem Probum Euripides.

Ignis & Terra, Parmenidi.

Ignem & *Terram* ponit Parmenides Pyretis F. Eleates, Xenophanis auditor, qui apud Diogenem Laertium lib. IX. adfirmat δύο εἶναι στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆν; *Ignem* quidem δημιουργοῦ τάξιν ἔχειν; *Terram* vero ὕλης. De eodem legendus & Theodoretus λογ. δ. *Igni* & *Terræ* tertium quid addit Pherecydes, Badyos F. Syrus, Pittaci auditor, χρόνον; quemadmodum de eo scribit Probus ad VI. Virg. Eclogam: *Consentit & Pherecydes, inquit, sed diversa adfert Elementa;* Ζεὺς μὲν, inquit, καὶ χθὼν ἦν καὶ χρόνος, *Ignem, Terram, ac Tempus significans;* Ζῆνα *esse Aethera, qui regat Terram, qua regatur Tempus, in quo universa pars moderetur.* Confirmat illa Diogenes Laertius lib. I. docens servari adhuc Pherecydis Syri libellum, quem scripsit de Rerum principiis, cujus initium erat, Ζεὺς μὲν καὶ χρόνος εἰς ἀεὶ, καὶ χθὼν ἦν. χθονίῃ δ' ὄνομα ἐγένετο γῆ, ἐπειδὴ αὐτῇ Ζεὺς γέρας διδοῖ.

Ignis, Terra, Tempus, Pherecydi.

Quatuor Elementa, Athamanti, Xenophani. Empedocli.

Quatuor Elementa Rerum omnium primordia volunt πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν, Athimas apud Clementem Alexandrinum στρωμ. VI. Xenophanes Colophonius apud Diogenem Laertium lib. IX. (hic tamen, teste Probo, *Terram* solum & *Aquam* prodit; scribente vero Theodoreto, ἐκ τῆς γῆς tantum φῦναι ἅπαντα εἴρηκεν) & Empedocles Agrigentinus apud Lucretium lib. I. Athenagoram in Apologia, M. Tullium lib. IV Academic. quæst. Servium ad VI. Virg. Eclogam, & alios: qui tamen, ut notant Clemens Alexandrinus προτρεπτ. πρὸς Ἕλλ. Justinus Martyr παραινετικ. λογ. πρὸς Ἕλλ. & Diogenes Laertius lib. VIII. Elementis addit *duas primarias Potentias Amicitiam* atque *Dissidium*, Φιλίαν καὶ Νεῖκος, quarum altera uniendis, altera distrahendis inserviat Elementis; ὧν ἡ μὲν ἐστὶ ἑνωτική, τὸ δὲ διαιρετικόν. Versus, quibus Philosophus suam de Compositione tam speciosa sententiam aperuit, quique sparsim apud varios & minus emendate leguntur, castigo & connecto in meo ad Annales EnnI Commentario; vbi etiam doceo, Poetam, quem dixi, & Lucilium in hac classe collocandos.

(qui tamen addit Amicitiam & Dissidium.)

Ennio, Lucilio.

Quinque Elementa, Aristoteli.

Aristoteles Nicomachi F. Stagirites philosophatur, præter στοιχεῖα quatuor, quintum etiam esse, ex quo Αἰθέρια consistunt, ἀλλοίαν δὲ αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι; κυκλοφορικὸν γάρ, scribente Diogene Laertio lib. V. Quæ planius notantur ab Theodoreto sermone IV. Illustrio in ejus vita & Justino Martyre, qui in Appendice Confutationis quarundam Græcarum opinionum, sententiam magni Philosophi docte refellit.

Quatuor primæ Qualitates, Zenoni.

Sunt qui quatuor primas Qualitates, Calidum, Frigidum, Humidum, Siccum, statuunt Rerum omnium principia. Zeno Eleates Pyrrheti F. vult Naturam omnium Rerum γεγονέναι ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, teste Diogene Laertio libro IX. Eo forte respicit Ovidius lib. I. Metamorph.

Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno

(Intelligit Chaos & primam Rerum creandarum massam)

Frigida pugnabant Calidis; Humentia Siccis;
Mollia cum Duris; sine Pondere habentia Pondus.

Duæ primæ Qualitates, Archelao.

Archelaus parum constans, nunc hoc, nunc illud sentiens, ut paulo ante dixi, apud Plut. περὶ τῶν ἀρεσκ. & Diogenem Laertium lib. II. adserit δύο εἶναι αἰτίας γενέσεως θερμὸν καὶ ψυχρόν. De *Calore* & *Frigore* Vniversi caussis, multa Bernardinus Tilesius lib. I. de Rerum Natura, cap. I. & seqq.

Elementa & Frigidum, Stratoni.

Strato, notante Stobæo lib. I. φυσικ. ἐκλογ. Στοιχεῖα nominat & ψυχρόν, *Elementa* & *Frigidum*. Idem apud alios nullum agnoscit Mundi Molitorem, sed eum suapte natura, vi ac potestate, qualis nunc est, talem ab omni æternitate fuisse censet.

Infinitas, Anaximandro.

Τὸ Ἄπειρον statuunt Anaximander & Melissus. Ille enim Milesius Praxiados F. vult omnium Rerum principium esse τὸ Ἄπειρον, non diffiniens ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι: ut scribunt M. Tullius IV. Academic. quæst. Augustin. lib. VIII. de Civitate Dei, cap. II. Justinus Martyr παραινετ. λογ. πρὸς Ἕλλ. Diogenes Laertius lib. II. Adeundi & Aristoteles lib. I. de Physic. Auscult. Plut. de Placit. Philosoph. M. Tullius de Natur. deor. Euseb. in Præpar. Euangelica.

Melisso

& Melisso.

Melisso vero Ithægenis F. Samio placet τὸ Πᾶν ἄπειρον esse καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀκίνητον, teste Diogene lib. IX. De eo M. Tullius in Lucullo, & Theodoretus sermone IV.

Finitum & Infinitum, Philolao.

Philolaus Pythagoreus, si Stobæo fides, lib. I. Eclog. Physicæ τὸ Πέρας agnoscit, καὶ τὸ Ἄπειρον; *Finitum* & *Infinitum*.

Atomi, Leucippo.

Occurrunt ultimo loco, qui *Atomos* Rerum principia imaginantur. Inter eos primi loci Leucippus Eleates, qui Zenonis fuit auditor. Hic enim censuit Ἄπειρα esse omnia, καὶ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν; & universum istud κενὸν esse καὶ πλήρες σωμάτων: Mundos autem fieri, τῶν σωμάτων εἰς τὸ κενὸν ἐμπιπτόντων καὶ ἀλλήλοις περιπλεκομένων, &c. Quæ fusius explicantur apud Diogenem Laertium lib. IX. M. Tullium IV. Academic. quæst. Stobæum lib. I. Physic. Eclog. cap. XIII. & alios.

Democrito.

Ab Leucippo eruditus Democritus Milesius; qui, scribente eodem Diogene, lib. IX. Vniversi hujus semina affirmat Ἀτόμους καὶ Κενὸν: *Atomos* autem & magnitudine & numero esse Infinitas, ferrique ἐν τῷ Ὅλῳ δινουμένας, atque ita πάντα τὰ συγκρίματα gignere, Πῦρ, Ὕδωρ, Ἀέρα, Γῆν. Videndi & Tullius in Lucullo & Theodoretus sermone IV.

Epicuro.

Stultitiæ suæ hæreditatem, ut utar verbis LactantI, Democritus reliquit Epicuro; de cujus opinione M. Tullius lib. I. de Finibus, Plutarchus περὶ τῶν Ἀρεσκ. τοῖς Φιλ. Theodoretus sermone IV. Diogenes Laertius lib. X. Augustinus de Civit. Dei, lib. VIII. cap. V. Servius ad VI. Virg. Eclog. Justinus παραινετ. λογ. πρὸς Ἕλλ. Scripsit hæc ipse Epicurus lib. II. περὶ Φύσεως, & in μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.

Metrodoro.

Eiusdem mentis Metrodorus Chius apud Theodoretum & Stobæum, quum Rerum initia facit Ἀδιαίρετα (sic & vocat Atomos: quod ita sint exigua, ut nec sectionem ullam nec divisionem admittant) καὶ Κενὸν.

Diophanto.

Horum de Principiis Rerum sententias sequutus Diophantus Syracosius, secta Pythagoreus, teste Theodoreto, sermone sæpe laudato.

Lucretio.

Virgilio.

Epicureos esse se cum multis aliis sunt professi Lucretius & Virgilius. Ille quidem lib. I. ubi non paucis versibus canit totam hanc Rerum naturam duabus ab initio rebus constare *Corporibus* & *Inani*; in quo Corpora sita, & per quod huc illuc feruntur ac moventur: Virgilius vero Ecloga VI. qua Materiam Vniversi ponit sub persona Sileni duplicem *Inane* & *Corpora*; ubi legenda omnino quæ scribit Interpres ejus Servius, docte satis & eleganter.

Quibus ferram inter se reciprocantibus; eo revertor.

Finem his faciam cum magno Philosopho lib. I. Physic. Ζητοῦντες οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν Ἀλήθειαν, καὶ τὴν φύσιν τῶν Ὄντων, ἐξετράπησαν. In Rerum Principiis notandis plerique Philosophi magnas

——fecere ruinas,
Et graviter magni magno cecidere ibi casu,

ait Lucretius. Quanta autem inter omnes dissensio? Conciliari forte possent aliquo modo, sed cui bono? Veritatem hic nos docet ipsa Verbi DEI Veritas, cujus lucem in tantis tenebris si sequamur, nunquam aberrabimus. *Ab* DEO, *qui Invisibilium maximus, omnium visibilium maximus est Mundus,* inquit Augustinus libro de Civitate Dei XI. cap. IV. *Sed Mundum esse conspicimus,* DEVM *esse credimus. Quod autem* DEVS *Mundum fecerit, nulli tutius credimus quam ipsi Deo. Vbi eum audivimus? nusquam melius, quam in Scripturis sanctis, vbi dixit Propheta ejus:* In principio fecit DEVS Cœlum & Terram. *Numquid nam ibi fuit iste Propheta, quando fecit* DEVS *Cœlum & Terram? Non. Sed fuit ibi Sapientia* DEI, *per quam facta sunt omnia, quæ in Animas etiam sanctas se transfert, Amicos* DEI *& Prophetas constituit, eisque opera sua sine strepitu intus enarrat.* Et paulo post: *Ex his vnus erat iste Propheta, qui dixit & scripsit:* In principio fecit DEVS Cœlum & Terram: *qui tam idoneus testis est, per quem* DEO *credendum sit, ut eodem Spiritu* DEI, *quo hæc sibi revelata cognovit, etiam ipsam Fidem nostram tanto ante prædixerit.* Et quæ alia apud doctissimum Theologum. DEVS igitur est, qui ex Nihilo cuncta creavit: ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, inquit Paullus Apostolus epistola ad Romanos, cap. XII. in fine.

Ab DEO creatum esse quidquid in Rerum natura: ex Nihilo.

Cap. IV.

Ordo Rerum ab DEO *Sex Dierum ſpatio creatarum.*

QVUM DEUS prima Mundi Corpora, eaque, ut dixi, indigeſta & tenebroſa, ex Nihilo creaſſet, ab opere cœpto non ceſſavit, ſed Creatis jam ornatum conciliaturus primo die, ſublatis Tenebris, Lucem addidit; ſecundo & tertio Confuſionem ab Aquis removit & Terra; reliquis diebus, quæ לפנים prius & ante omnia crearat, quibuſque ornandis & digerendis triduum impenderat, Cœlum porro Stellis, Aërem Avibus, Piſcibus Aquam, Animantibus denique Terram complevit. Ordine de ſingulis hoc capite pauca dicam. Cœpit Decor ille ab Creatorum jam Corporum, ut decebat, præſtantiore, quod Cœlum: huic duplex additum ab DEO ornamentum, *Lumen* & *Motus*; illud nominatur ut principem obtinens locum; hic ſubticetur, ut quod propter illud. *Lumen* per ſe ſenſibus omnium eſt notum; *Motus* non niſi doctis per *Lumen*. De *Luce* igitur primo die facta ſic Spiritus Sanctus: *Dixit* DEUS, יהי־אור, *Fiat Lux; & facta eſt Lux*: quo reſpiciunt Paullus epiſt. II. ad Corinthios, IIII, 6. & ~~Auctor~~ Epiſt. ad Hebræos XI, 3. *Lux* magnis Philoſophis prima qualitas activa primi Corporis, id eſt, Cœli; non tamen intra illud contracta, ſed ad omnes res corporeas effuſa: quum ejus beneficio fit in Inferioribus, quidquid fit ab Cœlo.

Rerum initio creatarum prius ornatum Cœlum. Luce.

Creanda ſane erat, ut per eam, quemadmodum notant Baſilius, Damaſcenus, Beda & alij, conſpicua fierent & manifeſta omnia DEI opera, eaque non modo humanis oculis cernerentur, ſed cernerentur cum voluptate; quum ejus auxilio varietas & pulcritudo rerum omnium appareat; ut canit Auctor lib. IIII. Eſdræ, cap. VI, 40. Certe auferatur *Lux*; omnia in tenebris ignota jacebunt, nec fieri poterit, ut proprium & inditum divinitus demonſtrent decorem. Quid in rebus corporatis ad adſpectum *Luce* jucundius? quid ad recreandum animos lætius? quid ad rerum uſum commodius? Ad Mundi ſane ornatum nihil eſſe pulchrius; ad percipiendam rerum omnium, cum primis cœleſtium, cognitionem nihil eſſe adcommodatius; ad repræſentandum denique res ſpirituales & divinas nihil aptius, quotidiana docet experientia. Quid dicam de adſiduo ejus & numquam ceſſante munere diſtinguendi tempora, dies & noctes. Quæ pluribus proſequuntur cum alij, tum Dionyſius de Divinis nominibus cap. IV. & de cœleſti Hierarchia cap. XV.

ut DEI opus fieret manifeſtum omnibus & conſpicuum.

Fuit autem Lux illa primo die creata (quo Cœli loco, an in Oriente, Meridie vel Occaſu; videndi Bonaventura II. Sentent. diſt. XIII. art. I. quæſt. 2. Hugo lib. I. de Sacrament. part. I. cap. 29. Magiſt. Sent. diſt. XIII. lib. II. Ægidius part. I. ἑξαημέρ. cap. XVI. Cajetanus, & alij) non alia, quam quæ poſtea Lux Solis, corporea & ſenſibilis (ut uno calculo volunt Patres, tam Græci quam Latini, & omnes prope Theologi, ex quibus præcipue conſulendus Boneventura II. Sent. diſtinct. XIII.)

Eaque corporea & ſenſibilis.

primo quidem triduo (primam enim diſtinxit & diffinivit dierum noſtrorum trinitatem, quod quo modo factum oſtendunt, ſerram inter ſe reciprocantes, hinc Baſilius II. Homilia ſuper Geneſin, & Damaſcenus lib. II. de fide Orthodoxa, cap. VII. inde Auguſtinus lib. I. ad Geneſin cap. XI. & XVI. Beda in ἑξαημέρ. Thomas I. part. quæſt. LXVII. art. 4.) informis & imperfecta, vel potius quod diffuſior minoris claritatis, producta ſcilicet ſecundum communem lucis naturam; quarto vero die perfecta & in unum Solis corpus conglobata, datis illi non modo ſpeciali & determinata ad particulares effectus, diſtinguendaque Dierum & Noctium tempora, virtute: verum etiam, quæ jam habet, magnitudine, figura & pulcritudine.

primo Triduo informi & diffuſiore, poſtea in Solis corpus conglobata.

Legendi Dionyſius loco, quem laudavi, eumque ſequuti Thomas part. I. quæſt. LXVII. art. 4. & quæſt. LXX. art. I. Dionyſius Carthuſianus ad cap. I. Geneſ. art. 9. & firmis, quæ dixi, probans argumentis Benedictus Pererius in Geneſ. lib. I. doctiſſime refutans alia ſentientes. Ambroſius enim Catharinus ſuo in Geneſin Commentario *Lucem*, quæ primo die creata, non aliam quidem fuiſſe notat, quam Solis, eamque perfectam æque ac nunc eſt; Solem adfirmans & reliquos Planetas primo die factos: ſed, quod quarto die Stellæ inerrantes conditæ, Moſchen per ἀνακεφαλαίωσιν mentionem tunc ſimul feciſſe inſigniorum Aſtrorum, oſtendendo numeris omnibus abſoluto Cœli ornatui.

quidquid ſentiant Ambroſius Catharinus.

Beda, Hugo, Lyranus, Tostatus.

Beda in suo ἑξαημέρ. Hugo de S. Victore lib. I. de Sacrament. Mag. Sent. lib. II. Nicolaus Liranus & Tostatus in Commentariis suis ad Genes. aliique arbitrantur, primam illam *Lucem* non fuisse Solem, sed corpus quoddam lucidum ad similitudinem densæ lucentisque nubis in superiore parte mundi; quod in orbem quarto die conversum, & recepto in se Sole, Dierum & Noctium cœpit efficere vicissitudines. Contra eos consulendus Thomas part. I. quæst. LXVII. art. ult.

Theodoretus.

Theodoretus ad Genes. quæst. XIIII. & XVI. docet, *Lucem*, quam primo die creavit DEVS, fuisse splendidissimam, quamque simul confertam nec hominum nec animalium visus potuisset sustinere; eamque ob caussam quarto die fuisse in Solem, Lunam, Sidera dispertitam.

Greg. Nazianzenus, Basilius.

Gregorius Nazianzenus in oratione de Novo die Dominico, & Basilius sexta in Genesin Homilia, memoriæ produnt, primo die productam esse naturam *Lucis*, purissimam, sinceram, immaterialem; (miraculum hoc, *Lucem*, quæ Accidens, ab omni separare materia) quarto autem die factum esse Solis corpus, futurum deinceps primogenitæ *Luci* instar vehiculi.

Damascenus, Hugo.

Damascenus lib. II. de Fide Orthod. cap. VII. & Hugo Annot. in Genesin cap. VI. mutuati suam sententiam ex Gregorio Nysseno in Homilia super ἑξαήμερ. existimant, *Lucem* illam fuisse Elementum Ignis, qui nihil aliud, quam *Lux*.

Augustinus.

Mirum autem videri debet, Augustinum, virum alioquin acerrimi judicii, lib. XI. de Civitate Dei, cap. VII. ambigere, utrum *Lux* illa fuerit Corporalis an Spiritualis; paullo post autem cap. IX. ut & lib. I. ad Genesin cap. III. & lib. XII. Confessionum cap. IX. & XVI. (suffragantibus illi Eucherio in Commentario ad Genesin, & Ruperto lib. I. de Trinitate ejusque operibus cap. X; refellente vero Bonaventura Sententiarum secundo, distinct. XIII.) membrum posterius amplexum, argumentando censere nomine *Cœli*, quod initio creatum, significari Naturam Angelicam; *Lucis* autem voce, primo die factæ, confirmationem insinuari & consummationem Angelorum in gratia; per divisionem autem *Lucis* & *Tenebrarum* indicari segregationem Angelorum, qui boni, ab malis.

Eucherius, & Rupertus.

Secundo die Aquæ Inferiores ab Superioribus divisæ *Firmamento*.

Sed enarrandis horum suffragiis & enervandis laboratum ab aliis. Pergo ad opus secundi Diei, quod his verbis delineat Spiritus Sanctus: Dixit DEVS. יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל. בין מים למים בתוך *Fiat Firmamentum in medio Aquarum & dividat Aquas ab Aquis. Firmamentum* nunc κατ' ἐξοχὼ pars Corporis Cœlestis, Octavus orbis, in quo Mosche scribit Genes. I, 17. Stellas ab DEO positas, inerrantes; de eo dicam lib. II: Aliquando Corpus ex octo Cœlis, octavo nimirum & septem Planetarum orbibus; appellatione æqualiter in omnes quadrante; & hinc quod Mosche in opere quarti diei scribat DEVM factos Solem & Lunam collocasse in Firmamento: Nonnunquam totum illud Spacium, quod pellis seu cortinæ instar circum Terram expansum & diffusum.

Non quod supra Planetarum orbes.

Firmamenti vox, si prima notione capiamus, huic loco non congruit. Nam fuerint Aquæ supercœlestes (quod tamen secus esse parebit ex sequentibus) quæ constituant in Corpore cœlesti Nonum orbem; non video tamen, quo pacto Octavus orbis Aquas illas dividat ab Inferioribus, quæ inter Elementa secundum, interpositis cum septem Planetarum cœlis, tum Elementis Igne & Aere. Dividere enim quid proprie dicitur illud, quod, nihil interjecto, medius est dividendis terminus.

non item quod constat ex pluribus Cœlis.

Neque magis *Firmamenti* vocabulum, si multorum Cœlorum complexionem illud esse dicamus, conveniet. Nam omnes cœlos secundum ipsorum substantiam בראשית in principio, vel לפנים ante omnia alia, conditos antea probavi. Deinde inter omnes Cœlorum orbes nullus est, qui vere disterminet Aquas supra Octavum Cœlum imaginarias ab Inferioribus, quæ Terræ adhærent; ne quidem Lunæ, quum inter ejus orbem & Aquas terrestres Elementa sint constituta Ignis & Aer.

sed quod circum Terram & Aquas expansum *Aeris* appellationem sortitum.
Aer quur *Firmamentum*.

Restat igitur, ut *Firmamentum* secundo die factum, exaudiamus totum illud spacium circum Terram expansum, quod obsidet & implet *Aer*, nomen *Firmamenti* nactus, non quod Corpus sit firmissimum (videmus enim tenuem esse admodum Aerem, instabilem & perpetua jactari agitatione) sed quia interstitium & terminus firmissimus atque immutabilis, qui Superiores Aquas in sublimiore sui parte generari solitas (eas enim intelligendas mox dicam) segreget ab Inferioribus, quæ sub se. Hujus sunt mentis Augustinus lib. II. de Genesi ad litt. cap. IIII. & X. Thomas

parte

parte I. quæſt. LXVIII. Durandus II. Sentent. diſtinct. XIV. Rupertus lib. I. de Trinitate ejuſque operibus cap. XXII. Auguſtinus Eugubinus fuſiſſime in ſua Coſmopœia, Cajetanus & Benedictus Pererius in Geneſin.

Acceptum ita *Firmamentum* eleganter Hebraica voce רקיע vocatur *expanſio* vel *extenſio*, ab רקע *extendere*. *Aer* enim extenditur circum Aquas Inferiores, tamquam cortina vel tabernaculum; ſcribentibus & utentibus רקיע voce Prophetis, Davide, Pſalmo CIV, 3. & Ieſchahhia cap. XL, 22. Apud quos notandum obiter *Cœlum* pro *Aere* poſitum; quemadmodum aliis etiam Sacræ Scripturæ locis *Aer* uſurpatur non ſolum pro Cœlo Sidereo, ſed & Aereo: inde Cataractæ *Cœli*, id eſt *Aeris*, dicuntur apertæ ad obruendas aquis terras, Geneſ. VII, 11. inde DEVS ſcribitur *Cœlum*, id eſt *Aerem* operire nubibus, Pſalmo CXLVII, 8. inde *Cœli*, id eſt *Aer*, dare rorem ſuum, apud Zachariam VIII, 12. Sed notius hoc, quam ut pluribus probetur.

Firmamentum id eſt *Aer* quur Hebræis רקיע.

Cœlum pro *Aere*.

Firmamentum hoc vocatur paullo poſt, Geneſ. 1, 8. & alibi, ab DEO שמים, quaſi quis dicat, *ibi Aquæ*, שם enim *ibi*, מים *aquæ*; quod nulli in Vniverſo rei magis conveniens, quam *Aeri*; in cuius regione ſuperiore ingens eſt & perennis aquarum ad pluvias terris ſubminiſtrandas generatio. Hieronymus Epiſtola XXCIII. ad Oceanum.

Firmamentum vel *Aer* cur שמים.

In hoc Firmamento volare ſcribuntur Aves ab Moſche Geneſ. 1, 20. ut in ſequentibus notabo. Legendus Beda in expoſitione operis quinti diei.

Aves in *Firmamento*, id eſt, *Aere*.

Quum igitur totum illud ſpacium, quod inter Terram & Lunæ Cœlum interfuſum, aquea materia plenum & denſis vaporibus craſſiſque nubibus obductum eſſet, Eccleſiaſt. XXIV, 6. Iob. XXXVIII, 9. pars materiæ nebuloſæ tenuior & levior, ſecundo die, infinita DEI poteſtate, abijt in *Aerem*, qui ſecundum ſubſtantiam quidem ſuam cum reliquis cœlis jam antea creatus erat, ſed ſecundo die vicem finitoris adeptus, qui Aquarum molem in duas partiretur partes; quarum leviſſima tum temporis ſupra Aerem in præparatum ſibi locum migravit, gravior autem circum Terram ſubſedit; factus hoc die non ſimpliciter, ſed ut eſſet *Firmamentum* & tamquam intergerius paries, munuſque ſuſciperet Aquas dividundi ab Aquis.

Firmamentum id eſt *Aer*, quo modo vero ſimiliter factum.

Ex iis, quæ dixi, perſpicuum, quales hic *Aquas* intelligendum; alteras quidem, quæ Terræ proxime adhærent; alteras vero quæ in ſuperiori Aere (*media Aeris regio* Philoſophis dicitur) Solis, vapores ex Terra & Aquis Inferioribus quaſi exugentis & ad pluvias præparantis, potentia generantur. Auguſtin. lib. XI. de Geneſi ad litt. cap. XI. Has notant cum Iob cap. XXVI, 8. tum Schelomo Proverb. VIII, 28. ubi Sapientia dicit ſe adfuiſſe DEO, שחקים, τὰ ἄνω νέφη, *nubes* (nam i[redacted] vertit Latinus interpres *Aethera*) firmanti & fontes aquarum (cœleſtium) libranti, inque excelſo aere ſuſpendenti.

Deſignantur hic Aquæ quæ in Terra, quæque in Aere.

Hæ *Cœli* non ſemel appellatione veniunt in ſacris litteris, ut videre eſt apud Moſchen Geneſ. VII, 11. Ieremiam II, 13. LI, 16. Malachiam III, 10, & alibi.

Hæ nubibus illigatæ & ſtupendum in modum ſuſpenſæ adſidue prædicant DEI potentiam. Iob XII, 15. XXVI, 8. Plinius XXXI. Nat. hiſt. cap. I.

Has ad DEVM laudandum invitant David Pſalmo CXLVIII, 4. & Triumviri hymno, quem inter ignes Babylonicos canebant, verſ. 60. utrimque *Cœli* nominantur ex proprietate vocis ibi Hebraicæ, quæ caret Singulari; quod moneo ne quis Aquas imaginetur ibi potius ſupra Cœlos, ſeptem, inquam, Planetarum orbes Cœlumque octavum; quam Aerem, quem etiam Cœlum dici jam probavi. Videndus omnino Benedictus Pererius ἑξαημέρȣ diligentiſſimus enarrator.

Origenis, *Aquas Superiores* Bonos, *Inferiores* autem Malos interpretantis Angelos, opinionem refutant Epiphanius in Epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanum, Baſilius, tecte tamen, Homil. III ſuper Geneſin, Hieronymus epiſtola ad Pammachium, & Rupertus lib. 1. de operib. Sanctiſ. Trinit. cap. 23.

ſequius ſtatuentibus Origene.

Auguſtinus lib. XIII. Confeſſionum cap. 32. *Superiores Aquas* intelligit Spirituales, *Inferiores* Corporales; recantans ſeque corrigens lib. II. Retractationum, cap. 6. qui aliam ſuam ſententiam, timidius indicat lib. priori de Geneſi contra Manich. cap. II.

Auguſtino.

Iuſtino Martyri ad XCIII. quæſtionem Orthodoxorum, Philoni, Ioſepho, Baſilio Homilia III. ſuper Geneſ. Theodoreto quæſt. XI. Gennadio & Severiano in Catena citatis, Ambroſio lib. II. ἑξαημέρ. Auguſtino lib. XI. de Civit. Dei cap. ult. lib. II. de Geneſi & in Dialogo LXV. quæſt. 27. Bedæ lib. de natura rerum, alijſque ſtat *veras* & *naturales aquas* eſſe ſupra Cœlum Sidereum, quod ordine Octavum.

Iuſtino, Philone, Ioſepho, Baſilio, Theodoreto, Gennadio, Severiano, Ambroſio, Auguſtino variante, Beda.

Bona-

Bonaventura; Ægidio, Nicolao Lyrano, Tostato, Caietano.

Bonaventuræ denique II. Sent. distinct. XIIII. Ægidio II. parte operis, quod scribit in ἑξαήμερ. cap. 14. & seqq. alijsque Scholasticis Theologis; item Nicolao Lyrano, Tostato, Cajetano sedet *Aquas Superiores* esse Nonum Cœlum, quod Crystallinum vulgo indigetatur; *Firmamentum* autem vel Octavum Cœlum tantum, vel ipsum & simul reliquos Planetarum orbes.

Sed duo posteriorum placita pensatius ponderanda sese offerent libro primæ partis secundo.

Die Tertio Aquæ segregatæ à Terra. Terra apparet. & vestitur omni herbarum arborumque genere.

Succedit opus diei Tertij. Ait Spiritus sanctus: *Dixit* DEVS, יקוו המים מתחת השמים אל־מקום אחד ותראה היבשה, *Congregentur Aquæ quæ sub Cœlo sunt in vnum locum & appareat arida:* Et paullo post: תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על־הארץ, *Germinet terra germen herbam seminificantem semen arborem fructus facientem fructum speciei suæ, cujus semen in ea super terram.*

Tria fiunt die Tertio: Jubet DEVS Aquas in vnum abire locum; Terram apparere; omnes Herbarum Arborumque species prodire.

singulis sapienter.

Primo præcepto naturalis ab eo die vis & propensio cœpit esse Aquis, jam ante omnia cum Cœlo & Terra creatis, ad decliviora defluendi, manendique in locis humilioribus. Iob. XXXVIII, 10, 11. Basilius Homil. IIII. in ἑξαημέρ. Ab eo die currere cœpit Aqua, Fontes labi in fluvios, Lacus dirivari in Maria, ipsa Aqua se præcedere, urgere, sequi, Ambrosio scribente in ἑξαημέρ. Terramque circumdare: unde Eam nonnulli volunt apud Hebræos passive dictam ab Currendo. ארץ enim vocata ab רוץ currere; quod in ea & circa eam currant Aquæ, quod in ea & per eam Aquæ fluant & refluant.

sua & propria.

Secundo vero Terra, initio cum Cœlo creata, (nam hoc die factam sentiunt Augustinus lib. I. de Genesi ad litt. cap. XIII. & lib. I. de Genesi advers. Manichæos, cap. XII, libro denique de Genesi imperfecto, cap. X, Magister Sent. Hugo de S. Victore, lib. I. de Sacrament. Bonaventura, alijque; male: quum DEVS non dixerit יהי *Fiat*, sed תראה *appareat*, ne amplius obruta lateret aquis: alia argumenta alio indicavi loco) suos ostendere cœpit Montes, suas Valles & Campos: ita ab sapientissimo Numine fundatos; ut neque illi, semel ascendere jussi, descendant terramque operiant; neque hi, semel depressi, consurgant, David Psalmo CIV, 8 & 9. Quo modo autem Aqua prius universam obducens Terram tertio die in unum redacta fuerit locum, notant varie Augustinus lib. III. de Genesi ad litteram cap. XII. Beda in ἑξαημέρ. Basilius, Ambrosius, Catharinus, Pererius ad hunc locum, Thomas part. I. quæst. LXIX & alij.

indole tributa.

Tertio denique mandato omnes Herbarum & Arborum species non tam caussaliter, ut vult Augustinus lib. V. de Genesi ad litteram cap. 4. quasi DEVS tunc terris indiderit naturalem vim & potestatem generandi efferendique quæ dixi; quam actu ipso ex terra, auxilio DEI supernaturali productæ; in perfecto statu, cum quod proxime ab DEO creatæ, tum propter incredibilem nascentis Terræ bonitatem (unde non absurde quidam censent ארץ Hebræis appellatam ab רצה quod est prompto esse animo ad benefaciendum) suavissimæ ad gustum, hominisque victum & usum adcommodatissimæ: ita etiam ut haberent semen, unde possent aliæ generari. Tunc enim unumquodque perfectum est, quum generare potest sibi simile, ut docet Aristoteles IIII. Meteororum.

Quarto die Cœlum Sideribus ornatum & impletum.

Ad quæ die Quarto creata venio: *Dixit* DEVS, ait, suggerente Spiritu sancto, Mosche, יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים & quæ sequuntur; *Sint Luminaria in expansione Cœlorum, ad dividendum inter Diem & inter Noctem; & sint in signa & tempora & dies & annos.*

Hac DEI dictione Astris, quæ, partes Cœli densiores, lucem habentes & transmittentes, una cum Cœlis quo ad materiam, figuram, magnitudinem & densitatem suam, in principio בראשית, fuerant factæ, quarto demum die forma data est, quæ *Lux*; quum DEVS partes illas crassiores spissa luce compleret: datus item proprius (nam non idem est omnibus) *Motus*; datæ denique peculiares singulis *Vires*. Videndi Philo de Mundi opificio, & Pererius Commentariorum ad Genesin lib. I.

Die Quinto Aqua Piscibus, Avibus Aer.

Sequitur opus diei Quinti; de quo sic Mosche: *Dixit etiam* DEVS; ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על־הארץ על־פני רקיע השמים *Producant Aquæ reptile animæ viventis, & volatile volet super terram super faciem extensionis cœli.*

Hoc

Hoc juſſu Aquæ produxerunt non cauſſaliter & potentialiter, ut ita loquar cum Auguſtino lib. III. de Geneſi ad litteram, cap. IV. ſed actu & re ipſa; craſſiores quidem, ſpecies infinitas Piſcium (qui, omnium Animantium varias ob cauſſas imperfectiſſimi, cur *Reptilia* vocentur, notat Bonaventura II. Sentent. diſtinct. XV.) tenuiores autem & nebuloſæ, quales ſunt Vapores & Nubes, varia Avium genera: Rupertus lib. I. de oper. Trinit. cap. L. Auguſtinus loco paullo ante laudato, cap. III. Thomas parte I. quæſtione LXXI. art. I. Eugubinus in Coſmopœia; contra diffinientibus Cajetano, Catharino, & Hieronymo Vuilelmio lect. XXII. in ἑξαήμερ. quibus cum alia, tum locus Geneſeos cap. I, 19. haud bene diſcuſſus perſuaſerunt, Aves non ex Aëre, Aquis, inquam, tenuioribus; ſed Terra factas. Priorem ſane ſententiam tuetur admirabilis illa inter Aves & Piſces cognatio: ſive quis ſpectet locum, qui vel his vel illis naturalis & quaſi Domicilium; utrumque enim & Aër & Aqua corpus eſt tranſparens, humidum, facile cedens: ſive conformationem utriuſque generis Animantium; utrique ineſt levitas & agilitas; quæ pinnæ Piſcibus, Avibus ſunt alæ; his pennæ, quæ illis ſquammæ; nec his nec illis aures (quarum vicem quidam ſubeunt meatus) veſica, mammæ, lac: Ariſtoteles II. de part. animal. cap. XII. & lib. III. cap. VIII. libro denique III. de hiſtor. animal. cap. XX. Sunt item Piſces volantes in mari Atlantico; ſunt paſſim Aves natantes; ut non immerito Aves piſces aerii, Piſces aves aquatiles dici poſſent, utriſque cauda curſum dirigentibus.

Die denique Sexto Terra Animalibus & Homine.

Opus reſtat diei Sexti, qui ultimus. Illud ſuis coloribus ſic delineat nobis Spiritus Sanctus: *Dixit quoque* DEVS; תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו־ארץ למינה *Producat terra Animam viventem ad ſpeciem ſuam & Iumentum & Reptile, & Feram terræ ſecundum ſpeciem ſuam.* Deinde: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל־הארץ ובכל־הרמש הרמש על הארץ *Faciamus Hominem in imagine noſtra ſecundum ſimilitudinem noſtram, & dominetur in piſces maris & in volatile cœli & in jumentum & in omnem terram & in omne reptile reptans ſuper terram.*

Duo igitur Sexto die DEVS, Terram ornaturus & ſuos illi incolas tributurus, fecit opera; *Animalia Terreſtria* & *Hominem.*

Animalium Terreſtrium varia genera.

Terreſtrium indicantur hic tria genera: בהמה omnia domeſtica magis & familiaria homini, quales Equi, Boves & ſimilia; רמש quæ vox comprehendit tam quæ nullos habent pedes, ut Serpentes, quam quæ habent, breves tamen & exiguos, ut Formicæ & Lacertæ; חיתו denique ארץ animantes omnes non ſolum agreſtes, quæ fere hominis imperium averſantur, ut ſunt Leones, Pantheræ. Tigres; ſed quorum flecti poteſt natura, ut Cervi, Lepores, & alij: de quibus plene Ariſtoteles lib. I. de hiſtoria Animal. & Plato in Politico:

Homo factus DEI manu,

adhibita quaſi deliberatione.

Poſtremo loco fecit *Hominem* DEVS ad Imaginem & Similitudinem Suam; non verbo imperiali, inquit Tertullianus II. adverſus Marcionem, ut cetera; ſed familiari manu, nova quadam ratione & oratione ſingulari, præmiſſa cum blandiente tum plena conſilij & deliberationis voce (de qua lectu digna Chryſoſtomus & Baſilius in Geneſin, Gregorius lib. IX Moralium cap. XXIII. Ambroſius lib. VI. ἑξαήμερ. cap. VII. Auguſtinus lib. XVI. de Civit. Dei cap. VI. Cyrillus I. adverſ. Julianum, Theodoretus quæſt. XX. Rupertus lib. II. de Trinit. eiuſque operibus, in principio, & alij) נעשה, *Faciamus*; ut tam multo ante ſciret Sanctiſſimæ Trinitatis myſterium in Se primo patefactum; Se, quamvis poſt omnia factum, Omnium tamen eſſe Finem, qui Deſtinatis potior & præſtantior; in omnia ſe poteſtatem ab DEO accepiſſe, (quam pulcre diffundunt David Pſalmo VIII, 7, 8, 9. Eccleſiaſt. XVII, 3. Baſilius in Geneſin, Ambroſ. lib. VI. ἑξαημέρ. cap. VI.) etiam poſt peccatum, infinita DEI bonitate (Geneſeos VII, 2.) Vt item diſceret Se eſſe μικρόκοσμον, partem ipſius Vniverſi potiſſimam, & in Se uno conſpici quidquid in Rerum natura admirandum, quidquid magnum, quidquid pulcrum: Habere Se quod Eſt cum Inanimis commune; vitam cum Stirpibus; Senſum Motumque cum Animantibus; Mentem & Intelligentiam cum Angelis; Imaginem cum ſuo Creatore, Animam ſcilicet Sanctitatis participem, Rationis compotem, Sapientiæ, Juſtitiæ, Libertatis, Divinæ Gratiæ, Æternæ Beatitudinis, omniumque DEI Donorum capacem. Origenes lib. I. περὶ ἀρχ. cap. VI. Victorinus diſputation. adverſus Arrium, Gregorius Nyſſenus Homil. de Creatione Hominis, Baſilius Homil. X. Eucherius lib. I. Commentariorum in Geneſ. Theodoretus quæſtione XX. in Geneſ. Rupertus lib. II. de Tri-

Omnium Finis; præditus ſumma in res creatas poteſtate.

μικρόκοσμος, gerens ſecum quidquid in rerum natura.

de Trinitate & ejus operib. cap. III. & V. Bernardus Sermone XIIII. in Psalmum XCI. Thomas part. I. quæstione XCIII. Magister Sententiarum. II. distinct. XVI. Lipomanus in Cathena, Eugubinus, Oleaster, Pererius, & alij in Genesin. Vt denique cognosceret, Se, quum constet non ex solo *Corpore*, quasi *Anima* φανταστικὸν quid esset & commentitium, ut volunt Dicæarchus Messenius apud Sex. Empiricum libro Hypotyposſ. & non alienus ab eo ipse Sextus cap. XXII. libri contra Mathematicos; non item ex sola *Anima*, quasi *Corpus* vehiculum esset *Animæ*, vel vestis instar, ut Platoni placet I. Alcibiad. & Dialogo de Morte, Auctori imperfecti operis in Mathæum, Homil. XXV. & Georgio Veneto in libris Problemat. Sacræ Scripturæ; sed ex *Anima & Corpore* simul, ut qui sanioris doctrinæ sentiunt; Se, inquam, ita compositum, vinculum esse & nexum totius Vniversi, Se consociare res Incorporeas cum Corporeis, Immortales cum Mortalibus: Omnia quodammodo Se esse, quum omnia intelligat, Se quamvis nudum & inermem, Ratione tamen vestitum & Ingenio armatum Sibi munimentum non in Corpore, ut alijs Animantibus, sed in Animo positum esse: Se ut concludam, æstimata bene bonitatis divinæ indulgentia, in deliciis suo Creatori præ quod reliqua Creata, fuisse. Seneca lib. II. de Beneficiis, cap. XXIX. & Lactantius lib. II. de Opificio Dei.

vinculumque, quum constet ex Anima & Corpore.

Rerum Incorporearum cum Corporeis, Mortalium cum Immortalibus.

Talis igitur creatus *Homo* quam fœde lapsus, quam horrendum suo lapsu degeneravit à primo illo, qui perfectissimus erat, statu! Obediens DEO, Sapiens, Innocens suo lapsu factus Insipiens, Inobediens, Nocens; Nocentior in Posteris; imo Lupus, non alijs tantum, in Liberos, Parentes, Fratres armatus sæpe sævius, quam in hostem; sed & Sibi, potiorem sui portionem & istam divinæ particulam auræ morti & interitui (quo quid crudelius?) statuens obnoxiam: quam insaniam insaniverunt Stoici, Epicurei, alijque Philosophi, quos recensent Aristoteles lib. I. de Anima, Plutarch. lib. IV. Placit. cap. VII. & Theodoret. lib. V. Græcan. Affect. eosque sequuti Lucretius lib. III. de Rer. Nat. Seneca, ut patet ex epist. ad Lucilium & Consolatione ad Martiam, Plinius lib. VII. Natural. historiæ. O Saxa stolida!

Sed qui fœde lapsus, horrendum in modum degeneravit.

O curvos in Terram Homines! Cœlestium inanes!

Cogor clamare cum Antidamo vetere scriptore: *Fabre compactum Animal, Hominem, quis ferat sic esse pecuatum? quis averruncasset tam arietinas (fatuas & insulsas) hominum mentes?* Fulgentius de prisco sermone.

CAP. V.

Mundum Vnum esse & Finitum.

OMNIA, quæ hactenus commemoravi, ita ab Architecto sapientissimo collocata & disposita; ut Vnum, idque Finitum & Rotundum constituerent Corpus; & Cuncta, quæ Ejus & in Illo, amico quodam consensu inter se consonarent.

Mundus Vnus tantum & omnia comprehendens:

Vnum tantum esse Mundum, eumque omnia comprehendentem adserimus, qui sanioris judicii, cum Thalete, Pythagora, Empedocle, Ecphanto, Parmenide, Melisso, Heraclito, Anaxagora, Platone, Aristotele, Zenone, tota Stoicorum secta, bonaque Peripateticorum parte. Videndus, præter Diogenem Laertium, Plutarchum & alios, Stobæus I. ἐκλογ. φυσικ.

Rationes; I.

Rationes quis quærit? Dicam de DEO nostro, quod, in Vnitate Mundi stabilienda, de Vno illo absolutissimo Exemplari, divinus Philosophus in Timæo; quod de æterna & infinita rerum Natura Plinius lib. II. Nat. hist. cap. I. Vnus DEVS Vnum tantum esse voluit Vniversum, in quo, tamquam in clarissimo speculo, Potentia, Sapientia, Bonitas ejus manifestissime conspicerentur.

II. Deinde, omne Corpus Simplex movetur certo, & quem totius Naturæ princeps determinavit, Motu: si plures essent Mundi; indubitatum omnino, Motum hunc confusum iri, quum Terra unius Mundi moveretur ad Terram & Centrum alterius; unde quam fœda commistio sequeretur Corporum Simplicium, nemo non videt.

III. Tertio, perfectæ & absolutæ elegantiæ (nam nomen hinc illi apud Græcos & Latinos) non potuisset videri, nisi omnia in admiranda ejus machina (quæ sua magnitudine & forma naturarum omnium & specierum satis est capax) fuissent quasi

conclusa.

conclusa. Frustra enim fit per Plura, quod potest per Pauciora. *Totus*, inquit Plinius lib. 11, cap. 1. in *Toto, imo vero Ipse Totum*.

Quidquid obloquantur philosophi.

Valeant igitur Anaximander, Anaximenes, Aristarchus, Xenophanes, Leucippus, Democritus, Epicurus, multique eos sequuti (de quibus Diogenes Laertius in Philosoph. vitis, Plutarch de Philosoph. Placitis, Clemens Alexandrinus, Iustinus Martyr, Stobæus 1. ἐκλογ. φυσικ. & alij) qui immanissimi totius Physicæ corruptores, suis plaudentes commentis, innumerabiles nobis Mundos conati sunt fingere.

Mundus Finitus.

Neque solum Vnus ex Saniorum mente Mundus, sed Vnus ille etiam Finitus est & Certus: quæ sententia Meliorum hodie; olim etiam Homeri Iliados *o*, Ocelli Lucani, Platonis in Timæo, M. Tullij Ciceronis, Apulei, & aliorum: contra quos Infinitum, id est, Altitudinis & Longitudinis dimensionibus non constantem, ausi statuere Seleucus Erythræus, Heraclides Panticus, Peripatetici, & alij. Diogenes etiam & Melissus τὸ πᾶν quidem voluerunt ἄπειρον, τὸν δὲ κόσμον πεπεράσθαι.

Rationes variæ.

Infinito tamen similis.

Si Infinitum esset excellens illud Corpus, qui posset circumagi finito tempore? qui circulante rotari motu (quem scimus reditum ab eodem in idem punctum) si infinita esset punctorum distantia? si lineæ protractæ ab centro in infinitum abirent? Scite meo judicio Plinius *Finitum* dixit, sed *Infinito similem; Certum, similem Incerto:* quo modo? *Finitus* quidem; habet enim in se certa spacia Motus ac Temporis: *Infinito* autem est *similis*, si tam vasta Mundi moles cum interioribus corporibus, quorum etiam difficilis enumeratio, vel intimo potius committatur, cum universa, inquam, Terra, quæ instar puncti ad reliqua. Iam vero *Certum* produnt certi Motus, qui finito temporis spacio revolvuntur: certi Ortus, Occasus, Limites; certæ deniq; surgentium cadentiumque siderum vices: *Similem Incerto* docent Motuum, quos dixi, dissimilitudo & diversissimæ Apparitiones. Sufficit sane Vnus ille, isque Finitus & Certus, qui omnes in Sui, suique Creatoris rapiat admirationem: absolutus adeo, ut absolutior meliorque (quamvis acerrimis telis pro maiore quantitate, plenitudine, duratione, & accidentali rerum naturalium perfectione pugnent Philosophi) fieri non potuerit. Nam è contraria parte quis validis evincet argumentis, substantialem hanc rerum perfectionem esse potuisse perfectiorem? quis partium cum ipsius Mundi, tum rerum, quæ in eo, meliorem ordinem, concinniorem dispositionem, decentiorem omnium inter se proportionem & cohærentiam? quis præstantiorem totius Vniversi gubernationem? Iam quæ reliqua obstrepuntur; Majorem quidem, Pleniorem, Æterniorem facere potuit potentissimus DEVS; sed sapientissimus noluit. Quur? Hoc me, hoc omnes latet: mihi pijsque, scio, omnibus abunde est in Vno hoc, quod pulcerrimum certe, Opificio, quo divinum illud Numen ejusque gloriam laudibus gratiisque venerunt. Extera Mundi non indagemus: Non enim nostra interest, neque nostræ capit Mentis conjectura, ut cum Plinio loquar. Furor est profecto, furor egressum quasi Mundo velle quid amplius adfingere. Disputent cum Stoicis, Peripateticis, alijsque, extra Mundum *Infinitum* esse *Vacuum*, quibus ad stabiliendum illud *Vacuum* magis vacuæ Mentes. Scrutemur quæ ad pedes nobis. Nam quotusquisque nostrum est, qui vires Herbarum, qui naturas Animalium similiaque, qui denique se probe perfecteque novit? Hic Ingeniornm acumina & virtutes exerceamus. Mensuram alicujus rei numquam aget, qui sui nesciat: Mens hominis numquam videbit, quæ Mundus ipse non capit: Mundum ut superscandat Animi cogitatio nefas, prohibetur & per Naturam, & per Religionis Leges; Exodi xxxiii.

Certus. — Incerto similis. — Perfectissimus. — Extera Mundi non indaganda.

CAP. VI.

Mundum esse Rotundum.

Quod Mundo Rotunda Forma.

VNus igitur & Finitus; quin & Rotundus. Fecit enim DEVS Vniversum hoc forma sphærali, & ut bene Plinius lib. 11. natur. historiæ cap. 1. in speciem orbis absoluti globata. Consentiunt hic cum Platone, Aristotele & tota Stoicorum schola plerique qui deinceps sequuti. Quid ni? Perfectissimo, & quod in se contineret omnia, Corpori forma debebatur prima, omniumque capacissima. Plutarchus de Placitis Philosophorum.

varie probatur.

Docent Rotunditatem varia. Præter consonans apud Latinos ipsi Rei Nomen (*Orbis* enim dicitur hoc Vniversum; *Orbes* item omnes Vniversi portiones, Plinius lib. II. cap. II. & alij) *Motus circularis*; quo sic circumagitur, ut omnes partes pariter distent ab Centro. Deinde *Horizontes* seu *Finitores*, qui deprehenduntur ejusdem ubique magnitudinis. Consulendus omnino Plato in Timæo. Accedent, Formæ tali probandæ, in Partium, Cœli Terræque, cum quibus hic ejusdem naturæ Totum, explicatione alia.

Mundus nonnullis ᾠοειδής.

Fuerunt qui Vniversum hoc Ovali figura, ᾠοειδῆ esse voluerunt; inter quos, ut notat Plutarchus de Placitis Philosophorum, primi loci Σαγχωνιάθων, Tyrius Philosophus, antiquissimus, quod memoriæ prodit Suidas, rerum Phœniciæ scriptor, qui vixit circa Troiana tempora, ab Philone Biblio in Græcam linguam translatus. Eo respicit M. Terentius Varro in Logistorico, qui inscribitur Tubero, sive de Origine humana, apud Probum Grammaticum: *Cælum*, inquit, *est testa; item Vitellum, ut Terra: inter illa duo Humor, quasi Ilcinus clusus Aeri, in quo Calor.* Innuit hoc & Proclus in Timæum; cui τὸ ὀρφικὸν ᾠὸν καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ὄν, eadem. Hinc initiati Orgijs Liberi Patris Ovum in suis Sacris colebant, ut nimirum ex terete forma & pene sphærali undecunque clausa & intra se vitam includente, Mundi totius simulacrum cognosceretur. Plutarch. in Symposiacis, Macrobius lib. VII. Satur. cap. XVI.

Certe si Mundus figuræ esset planæ, vel angularis, vel alius partim sequerentur quæ fieri nequeunt; quum enim Mundi superiora sine ulla intermissione moveantur, necesse esset nonnulla Loca relinqui vacua, & Corpora nonnulla sine Locis: partim evenirent quæ Sensui nostro adversantur; Nam Planetæ reliquaque Sidera in hac Orbis parte nobis essent propinquiora, quam illa, &, quod æque absurdum, in parte propinquiore majora, in remotiore vero minora nobis apparerent.

CAP. VII.

Creta omnia admirandis inter se Concentibus consonare.

Summa Rerum Mundi discordium Concordia docetur ab

LICET autem Mundus compactus fiet ex rebus quodammodo contrariis & inter se dissidentibus: omnia tamen sapientissimus Architectus ita temperavit: ut ea rerum repugnantia, vires suas vicissim frangendo & se aliquatenus corrumpendo, non solum exitio non esset Mundo, sed etiam saluti & ornamento. Quæ ingeniis discrepant & summis viribus inter se quasi dimicant, Opificis supremi moderatione ad bonum Vniversi tuendum mutuo & concordi fœdere conspirant. Altiora non petam sufficiat si quod volo probatum fuerit & Elementorum & Hominis indole.

Elementorum natura.

Illa igitur & animo & oculis contemplatus quis non miretur eorum concordem dicam discordiam, an discordem concordiam? *Aqua* humida est & frigida; prior qualitas propria illi, in posteriore participat cum *Terra:* hæc frigida est proprie, sicca naturam *Ignis* refert: *Igni* in caliditate convenit cum *Aere:* qui in humido quid aliud quam *Aqua?* Addo ex Pythagoræorum doctrina, *Ignem Aere* duplo subtiliorem esse; triplo mobiliorem *Aqua*, duplo acutiorem: *Aerem Aqua* duplo acutiorem, triplo subtiliorem, quadruplo mobiliorem: *Aquam* vero duplo *Terra* acutiorem, triplo subtiliorem, quadruplo mobiliorem: quamvis autem *Ignis* in his sit subtilis, mobilis, acutus; Aer subtilis, mobilis, obtusus: *Aqua* mobilis, obtusa, corporea; Terra denique obtusa, corporea, immobilis: tamen (ô admirabilem collocationem!) inter Ignem & Terram ea lege Aerem & Aquam esse interjecta; ut, quemadmodum se habet Ignis ad Aerem, sic Aer ad Aquam, Aqua ad Terram; rursum sicut Terra ad Aquam, sic Aqua ad Aerem, Aer ad Ignem. Divine Boetius Pythagoreos imitatus:

Tu numeris Elementa ligas, ut Frigora Flammis,
Arida conveniant Liquidis, ut purior Ignis
Evolet, ut mersas deducant pondera Terras.

Nec minus eleganter alio loco:

Hæc Concordia temperat æquis
Elementa modis: ut pugnantia

Vicibus

Vicibus cedant Humida Siccis;
Iungantque fidem Frigora Flammis;
Pendulus Ignis surgat in altum;
Terræque graves pondere sidant.
Iisdem caussis Vere tepenti
Spirat florifer annus odores;
Aestas Cererem fervida siccat;
Remeat pomis gravis Autumnus;
Hiemem defluus irrigat Imber.
Hæc temperies alit & profert
Quidquid vitam spirat in Orbe:
Eadem rapiens condit & aufert
Obitu mergens orta supremo.

Jam quid dicam, omnia Elementa, quod præstantissimorum Philosophorum scripta loquuntur, in Omnibus reperiri; in inferioribus quidem fæculenta & crassa; in Superioribus pura & nitida; supra Cœlos vivida & omni ex parte benefica? *Terra* nobis stabile firmamentum omniumque seminum matrix; in Cœlis densitudo, conspicua maxime, si Solem, si Lunam, si reliqua Sidera intueamur; in Angelis firma DEI subsellia, in Archetypo omnium firmissima & fœcundissima natura. *Aqua* nobis, quæ lavat & purificat omnia; in Cœlis, quæ defluvio suo Terram irrigat; in Angelis, quæ docet & mundat; in Opifice, quæ Peccata nostra abluit, quæ nos regenerat, collustrat, pascit. *Aer* nobis quo respiramus, videmus, audimus, odoramur; in Cœlis, inferioribus quidem, translucens natura; superiore vero, spacium ubi resonant suavissimi Beatorum concentus; in Angelis vitalis flatus & aura tenuis; in Opifice summa & perfectissima vita, spiritus ille, quo spirans in omnes dat omnibus ut sint, ut vivant; ille, inquam, quo Sanctis suis loquitur, & opera sua suaque mysteria intus sine murmure enarrat. *Ignis*, qui hic calefacit & urit, in Cœlo Sol lucens, qui calore suo recreat inferiora; in Angelis fervidus est erga nos homines amor; in Archetypo Ignis ille idealis, ut sic loquar, & spirituale Lumen. Involuti esset negocij hic recensere, quam amice conveniat *Terræ* cum Luna; *Aquæ* cum Mercurio & Saturno; *Aeri* cum Iove & Venere; *Igni* cum Sole & Marte. Quin quidquid Rerum Natura habet Compositorum, mira suavitate in Elementis conquiescit: Lapides indole sua *Terram* imitantur; Metalla quamvis, ut vult Hermes, ex omnibus confiant, potissimum tamen ex *Aqua* conflata naturam ejus sapiunt, testibus Timæo Locro, Platone, Aristotele, Abubachere, Avicenna, Alberto Magno, & aliis; *Aeris* indolem Planetæ mentiuntur, nam nisi sub dio non pullulant, non coalescunt, cognatum sibi *Aerem* semper petunt, putrescunt nisi subveniat *Aqueus humor*; ex quo in *Aerem*, ex hoc rursus in *Aquam* amicissima vicissitudo & commutatio. *Ignis* denique naturam repræsentant Animalia, quibus inde, DEO disponente, vita: ut non immerito Maro, quamvis specialius:

Igneus est olli vigor, & cœlestis origo.

Quæ dixi exaudiri velim de fortiore *Elementorum* interventu. Nam vix quid in hac mole, ad quod emoliendum non conveniant mirifico quodam consensu omnia *Elementa*; alia tamen aliis validius & operosius.

Homo jam prodeat, nobilissima DEI creatura: In eo nihil non. Est, ut quidquid Inanimorum; Vivit, ut omne Stirpium genus; Sentit & Movetur, ut omnia animalia; Mente præditus est & Intelligentia, ut Angeli; ad Imaginem denique creatus est sui Creatoris, Animam, ut paullo ante dixi, nactus, quæ Sanctitatis particeps, quæ Rationis compos, quæ Sapientiæ, Justitiæ, Libertatis, divinæ Gratiæ, æternæ Beatitudinis, omnium DEI Bonorum capax. Quod in eo Rotunda Mundi figura; docet, præter Caput, Orbis ab Vmbilico per extremitates diductarum manuum pedumque circinatus. Numquid quatuor Mundi possidet Elementa? Paret hoc cum in quinque *Sensibus*; *Visus* enim respondet Igni, Aeri *Auditus*, *Olfactus* & *Gustus* Aquæ, Terræ *Tactus*: tum in quatuor *Humoribus*, quos Galenus Medicorum princeps etiam Elementa vocat: *Sanguis*, qui calidus & humidus ex Corde oritur, Aeri suffragatur: *Pituita*, quæ humida & frigida ex Cerebro manat, Aquæ; *Bilis atra*, quæ frigida & sicca ex Splene trahit ortum, Terræ; *Flava* denique, quæ ex Iecore arida & calida, Igni.

Et Hominis Indole: in quo quidquid in Rerum natura.

rotunda Mundi Figura.

Elementa.

Igni. Legendus omnino Platonis Timæus; ubi speciosissimum τοῦ μικροκόσμου διαζωγράφημα ad vivum depingitur per singulas partes & Animi & Corporis. Quam vero concors Homini cum Planetis reliquisque Sideribus conspiratio! Hæc enim, tamquam Ministri Opificis Summi, qui Rerum omnium origo, vi quadam occulta, quam Deus indidit, in Inferiora, Hominem præcipue, qui Mundi typus, varia creduntur Platoni, Plotino, aliisque Academicis operari. Recipit, inquiunt, Anima in descensu ab Saturno vim Ratiocinandi, Intelligendi, Speculandi; ab Iove Agendi vires & in Praxin deducendi; ab Marte Animositatis ardorem; ab Sole Imaginandi, Sciendi, Opinandi potentiam; ab Venere Concupiscentiam & Desiderij motum; ab Mercurio Interpretandi, Pronunciandi, Penetrandi vigorem; ab Luna denique unde Generare, unde Augere queat: Deinde ab Saturno putant Philosophi influere Prudentiam; ab Iove Iustitiam; ab Marte Robur, & Fortitudinem; ab Sole Caritatem & Amorem; ab Venere Spem; ab Mercurio Fidem; ab Luna Temperantiam: Præterea Saturnum volunt iidem trahere homines ad sublimiora & quæ præstantiora; ad divinam scilicet & secretiorem Philosophiam, occulta Naturæ mysteria, facultatem omnia congregandi & æterna & quæ tempore pereunt; Iovem facere, ut homines condendis & servandis legibus, subministrandis quæ æqua, Subjectis alta pace & tranquillitate gubernandis invigilent; ab Marte vim instillari & desiderium cœpta ad finem moliendi; Solem dare fœtum & vitam; Venerem præstare leporem, festivitatem, amorem, quo agitati ardua cum delectatione perficiamus; Mercurium reddere promptos, acutos, solertes, cum ad omne opus, tum ad veritatem indagandam, adquirendam eloquentiam, gloriam conciliandam; Lunam denique, quæ Planetarum proxime nobis abest, varios concinnare motus. Non quod Planetæ sint fontes horum omnium aut domini; sed quia existimentur humana corpora & vires, virtute ab supremo Numine sibi insita, sic comparare, ut quæ dicta facile suspiciant. Iis enim qui male conciliati nocent omnia, & cedunt in malum. Nam mala proveniunt potius occulto Dei iudicio ex mala Recipientis dispositione, quam, ut nonnulli temere credunt, ex influentium malitia. Deus omnia quæ fecerat, vidit esse valde bona: Cui igitur bono conviciis lacerabimus quæ bene ab illo creata? quur Saturni Sidus ut Malorum omnium columniabimur mare; concinnare illud clamantes Mortalibus sub se natis exilia, dolos, proditiones, carceres, damnationes, perfidiam, pertinaciam, iram, odium, metum, dolorem, funera, luctum, orbitates, furta, & id genus alia? facere vespillones, pollinctores, mogos? Quur Martis planetam adseremus in quacunque Cœli parte, mala majora hic, ibi minora semper minitari? Quur alios aliorum criminum faciemus reos? Exesto Albumasar Astrologus cum octo libris, quos scripsisti de magnis Conjunctionibus, Annorum revolutionibus & eorum profectionibus; exesto Alcabitius cum Isagoge ad Iudicia astrorum vel ad scrutanda Stellarum magisteria, exeste denique cum Iulio Firmico Materno, alij Mathematici & Poetæ, quorum stulta de his commenta ab auribus omnium, ut monet Augustinus, procul sunt repellenda. Magnam toti cœlo facit injuriam, qui ibi, tamquam in amplissimo Senatu, Scelera facienda censet decerni. Non possum quin exclamem.

admirandus cum Sideribus consensus;

Quam falso accusant Superos, stultique queruntur
Mortales! etenim nostrorum caussa malorum
Ipsi Nos sumus; & sua quemque vecordia lædit.

& concors cum signis conspiratio.

Iam in quibus cum Signis duodecim Homini conveniat, malim intelligat Lector Manilij Mathematici. quam meis verbis. Sic enim canit:

Accipe diversas hominis per Sydera partes,
Singulaque in proprijs patentia signa figuris;
In quis præcipuas toto de corpore vires
Exercent. Aries Caput est ante omnia princeps;
Sortitur censusque sui pulcerrima Colla
Taurus; Et in Geminis æquali Brachia sorte
Scribuntur connexa Humeris; Pectusque locatum
Sub Cancro est; Laterum regnum Scapulæque Leoni;
Virginis in propriam descindunt Ilia sortem;
Libra regit Clunes; & Scorpius Inguine gaudet;

Centauro

Centauro Femora accedunt; Capricornus utrisque
In Genibus; Piscesque Pedum sibi jura poposcit.

Cap. VIII.

Mundum aliquando cœpisse.

Mundus cœpit cum Tempore.

non Christianis solum.

sed & antiquissimis Philosophis.

EX ijs quæ dixi, manifestum, Mundi conditionem, non, ut utar Augustini verbis, *in tempore*, sed *cum tempore* cœpisse: quemadmodum cum sacro Dei verbo docent unanimi consensu, non solum Christiani (quorum omnium instar acutissimus hac in re, quem laudavi, Augustinus lib. xi. de Civit. Dei, cap. iv. & vi, item lib. xii. Confessionum) verum etiam vetustiores ante Aristotelem (quod ipse fatetur) Philosophi. Hi enim, ut & divinus ille Plato, ejusque discipuli, Probus, Possidonius, Plotinus, Seneca, Alexander Aphrodisiensis, Philo, omnesque fere Stoici, quum viderent solidas deesse Æternitati confirmandæ demonstrationes; maluerunt retinere traditam ab Majoribus suis sententiam, Mundum scilicet cœpisse; quam sequius quid de eo statuere. Nam, ut ipse Plato pereleganter, credibile est, Majores majorem & certiorem rerum divinarum cognitionem habuisse. Quum enim essent ab Deo orti; cognati quasi fuerunt illi; & propiores, quam nos, solidiora didicerunt.

quod ut homines credamus, Dei interest.

Ortum docent varia.

Scire certe & credere, Mundum ab aliquo temporis initio cœpisse, facit ad Dei partim Bonitatem, ne ignoremus quem ad modum se voluerit nobis communicare; partim Magnitudinem, ut intelligamus, Quid & Quantum sit, quod potest. Potentiam enim quis unquam expendisset in Æternitate? Abscondisset illa proculdubio & quasi obruisset Auctoris tanti vires; neque unquam quis, quantus Devs per se esset, quid, quantum, quatenus, quo modo singula fecisset, per obscuram illam Aeternitatem dextre & uti res flagitabat, judicare potuisset. Originem sane Mundi nobis ob oculos ponit ejus Progressus, quo non aliter quam hominem vel populum aliquem videmus eum adolescere. Docent, qui rudes quomdam & impoliti, Mores hominum quotidie cultiores. Quam enim parum ab hinc tria annorum millia discriminis inter homines & feras? Habebant in Speluncis, solitarij fere, sine Rege, sine Lege; erecta paullatim Tentoria ex arborum ramis; hinc ventum ad Casas & Tabernacula; inde confieri cœperunt Pagi, & sensim Opida. Docent certi Ortus Auctusque, nobis Scriptorum beneficio notissimi, Nationum; quas, si æternus Mundus, æternas fuisse necessario dicendum. Docent denique, quæ quotidie in Ædificiis, Victu, Vestitu, innumeris aliis, nova prodeunt Inventa; quasi Mundus, ut homo provectioris ætatis, pluribus indies vitæ instrumentis indigeat, qui olim, ut puer & pauciorum annorum, facile se quocunque modo tolerabat. Nam absurdum dicere, infinities eadem reperta infinities concidisse; nationibus, apud quas illa vigebant, sublatis, partim incendiorum injuria, vi partim eluvionum; postea vero rursum usu & ingenio reparata. Quasi vero immanissimis etiam casibus non superfuerint, qui secum Literas Artesque & Inventorum memoriam conservatam vel exercerent ipsi, vel posteris traderent. Iactura facile fit Ædificiorum & Divitiarum; non facile Inventorum humani Ingenij.

Aliis Mundus æternus.

Alijs Mundus est æternus, alijs nimis antiquus. Æternus Epicureis fere, male Magistrum sequutis, & Peripateticis omnibus; Aristoteli (qui videndus i. & viii. Physicorum) suffragantibus. De quibus consulat Lector Plutarchum ii. περὶ τῶν ἀρεσκόντ. τοῖς φιλοσ. Diogenem Laertium in Democriti & Epicuri vitis; Diodorum Siculum lib. i. de antiq. gest. fabul. Lucretium lib. i. v. & vi. de natur. rerum; Galenum de Marasmo; M. Tullium lib. ii. de Divinat. & i. de Nat. Deor. Plinium lib. ii. natur. histor. cap. i. & alios. Rationes (si tamen tale nomen illis competat; Nam quid possunt, ut cum Origine loquar, adversus veritatem ipsam adducere, quod non ineptum, invalidum & falsum coarguatur?) quas illi ex ipsius Mundi Natura, Motu, Gubernatoribus, ipso denique Opifice, & aliunde, opinioni suæ stabiliendæ adferunt, prudens prætereo; refutas plene & docte ab Hannibale Rossello Calabro (qui præcipuus Ocelli Lucani, Vniversum hoc & Interitus expers & Ortus adserentis, oppugnator) lib. v. in Pœmandrum Mercurij Trismegisti, Comment. ii. cap. ii.

Francisco

Franciſco Georgio Veneto Cantici de Harmonia Mundi I. Tomo I. cap. IX. & ſeqq. Iacobo. Milichio in II. Plinii natural. hiſtor. librum; Nicolao Selneccero Enarratione in cap. I. Geneſ. & aliis. Adeundus & Philo de Mundo.

Aliis antiquus nimis, ut Chaldæis.

Aliis, ut dixi, nimis antiquus. Chaldæos adſerere vulgo non puduit, habere ſe Siderum rerumque cœleſtium ſcientiam, non minus quam quadringenties ſeptuagies mille annorum obſervationibus comprobatam: quum interim non ſolum Calliſthenes, expeditionum Alexandri Magni ſocius, excuſſis Babylone cum cura & diligentia ſecretiſſimis, quæcunque reperiri poterant, eorum monimentis, didiciſſe ſcribatur apud Porphyrium, obſervationes rerum cœleſtium, quæ omnium erant vetuſtiſſimæ, non amplius fuiſſe quam mille nongentorum annorum; verum etiam Hipparchus & Ptolemæus Antiquitatem Aſtronomicæ ſapientiæ non altius repetant, quam ab temporibus Nebucad-netzaris Chaldæorum regis, quem circa XXXIX. Olympiadem Iudæorum calamitates nobilitarunt.

Aegyptiis.

Ægyptij, fingentes innumera Mundi ſæcula, jactant apud Diodorum Siculum, Pomponium Melam, Diogenem Laertium & alios, ex quo cœperunt innoteſcere, quater curſus ſuos vertiſſe Sidera; bis Solem occidiſſe, unde nunc oritur; Reges Ægyptiorum partim ex Dijs, partim ex hominibus ad noviſſimum regem Ptolemæum, Cleopatræ patrem, ſupra ſeptuaginta annorum millia regnaſſe in Ægypto; poſtquam autem rationem Siderum comprehenderunt, amplius quam centum annorum millia numerari. Iidem, apud Plinium lib. XXXV. nat. hiſt. cap. XIII. gloriantur artem pingendi ſex millibus annorum apud ſe floruiſſe, priuſquam ea tranſiret in Græciam. Narrat apud Cyprianum de Idololatria & Auguſtinum lib. XII. de Civit. Dei, cap. X. Sacerdos quidam Ægyptius Alexandro Magno, in ſacris Ægyptiorum Litteris & Annalibus, omnium Regnorum tempora ſubtiliter adnotata contineri, in ijs tradi, regnum Aſſyriorum quinque annorum millia exceſſiſſe; Perſarum autem & Macedonum Imperium pluſquam octo annorum millibus diffiniri. Commemorat alius, apud Platonem in Timæo, Sacerdos Soloni, Athenas novem millibus annorum ante ejus ætatem fuiſſe conditas. Vt non fero portentoſam gentis, quæ ad ſtuporem mendacia fingere & fabricare ſolita, nugandi de mutatis quater Siderum, bis Solis curſibus licentiam: ſic quodam modo ferendam cenſeo, nominantem quamvis vix ferenda annorum millia. Antiquiſſimus enim Ægyptiorum annus bimeſtris fuiſſe legitur apud Cenſorinum; qui deinde ab rege Piſone quadrimeſtris factus; poſtremo ab alijs ad tredecim menſes & dies quinque productus. Varro item, Diodorus Siculus, Plinius & alij nunc trimeſtres, nunc menſtruos agnoſcunt eorum annos.

Indis.

Indorum apud Plinium lib. VI. natur. hiſtor. monimenta, ab Libero Patre, qui primus iis arma intulit, ad Alexandrum Magnum Reges numerant centum quinquaginta tres; per annos ſexies mille, quadringentos & duos; treſque, ne quid juſto deſit calculo, menſes; quum tamen Liberum Patrem, Iehoſchuhha Hebræis imperante, floruiſſe accuratiſſimi notent Chronographi.

& aliis.

Prætereo Eudoxi & Ariſtotelis figmenta, confirmantium, Zoroaſtrem, qui Aſtronomiæ perhibetur parens, ſex annorum millibus ante Platonis fuiſſe obitum. Certe æqualem fuiſſe Zoroaſtrem Nino regi; à quo ad Platonis mortem paullo plures mille ſeptingentis annis, memoriæ produnt Diodorus Siculus; Iuſtinus, alijque ſcriptores.

Tempus creatæ Machinæ certum per ſe; incertum quoad Momentum.

Tempus igitur illud creati ab DEO Mundi ex Nihilo certum per ſe; incertius autem, ſi momentum ejus ab hominibus quærendum. Nam *Arenam Maris, Pluviæ guttas, Sæculi dies quis dinumeravit?* inquit Eccleſiaſt. cap. I. ubi Nicolaus Lyranus; *Annos Mundi cognitos haberi* notat, *ratione quadam probabili, non tamen certitudine infallibili.* Variant, ut videre eſt cum apud Sixtum Senenſem lib. V. Bibliothecæ ſanctæ, tum apud Michaelem Etzingerum in Regnorum Mundi Pentaplo, mirum in modum Chronographi. Varietatis quatuor indicat cauſſas Benedict. Pererius in Geneſ. lib. I. & VII. Collectiones auctoritas ſacræ Scripturæ ſuffultas, & Meliorum, qui inter peccantes vel defectu vel exceſſu medij, calculos ſequutus, cenſeo factam admirandam hanc Mundi machinam ante annos quinquies mille, quingentos, ſexaginta, aut circiter: at quo anni tempore vix auſim dicere.

eiuſq; diem.

Vernum, & in eo menſem Martium, communibus ſuffragiis edunt, poſt Virgilium II. Geor. Theologi omnes & Eccle-

Ecclesiastici Scriptores; in ipso die notando variantes. XIIX Martij nominant Strabus & Rabanus ad XII. caput Exodi, Glossa interlinearis ad cap. XXXV. Geneseos, Beda libro de ratione temporum cap. XXVIII. XL. & alibi. XXIII. Martij diem edit apud Bedam initio libri de sex Mundi ætatibus, communis Patrum consensus in Synodo Palæstina, quam mandatu Victoris Papæ congregavit Theophilus Episcopus Cæsariensis. XXV. denique mensis ejusdem notant, Eusebius in omnimoda historia, Athanasius respondens ad quæstionem XVII. Antiochi, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi XIIII, Leo Papa sermone IX. de Passione Domini, Gregorius Nazianzenus oratione in Novam Dominicam, Isidorus lib. V. Etymolog. cap. de Temporibus, Damascenus lib. II. de Fide Orthodoxa, cap. VII. Qui omnes varia probandis suis sententiis adscribunt argumenta, quæ longum esset & tædiosum hic recensere. Autumni tempore conditum Mundum volunt Hebræorum plurimi, & inter eos Iosephus lib. I. Antiq. Iudaic. Adsentiunt illis Nicolaus Lyranus ad cap. VII. Genes. Tostatus ad cap. ejusdem libri I. quæstione XXI. & priore parte Defensorij cap. XIIII. Benedictus Pererius lib. I. in Genesin. validis suam mentem argumentis firmans, refutato ibidem docte Gerardo Mercatore; qui, sequutus fortean AEsculapium & Anubium, initio suæ Chronologiæ, unus Mundum mense Iulio conditum opinatur; scrutari conatus etiam in suo Atlante fere ipsius diei momentum, quum adserit in nocturnum tempus primam rerum creationem incidisse. Legendi omnino huc Cælius Rhodiginus Lect. Antiq. lib. I. cap. VIII. Ioannes Lucidus lib. I. cap. II. de Temporum emendatione, & alij.

Sed, inquiet Impius, si Mundo initium Ortus; DEUS, in quo motum æternum esse prædicant Philosophi, quid moliebatur rerum ante novam Molis hujus conditionem? quod habuit, quo reciperetur, domicilium? quur non antea multis sæculorum millibus Mundum protulit? quur non post? quibus Ministris vel cultoribus est usus? num Ocio torpebat? num loco carens nusquam erat? si nusquam, a quo, quo pacto, quo loco genitus? O homo; nefas mihi, tibi, omnibus, Caussas scrutari, quibus magni Numinis voluntas ad agendum velut adducta. *Scrutator Majestatis*, inquit Sapiens, *opprimetur ab Gloria*. AEterno DEO nihil prius; nihil posterius; omnia illi sunt præsentia, atque adeo τὸ ἔςι vix illi congruit, ut Plato adfirmat in Timæo. Agebat, ut cum magno viro propius accedam, DEUS ante Mundum, & sine Mundo, quod nunc cum Mundo; in sua felicitate seipso contentus, plenus bonorum omnium, ab æterno constituerat Mundum procreare, atq; ea condere quibus suam communicaret beatitudinem; sed tunc, non antea, nec post; quur? quia sic illi visum. Non hoc sufficit? Ante Mundum factum communicatio fuit Sapientiæ inter DEUM Patrum, Filium & Spiritum Sanctum æterna. Quid præter ea respondeam, non habeo. Ingenij hic, cum Augustino, vela lubens contraho.

Quid DEUS fecerit ante conditum Mundum.

CAP. IX.

Mundum Finem habiturum.

SI igitur initium habuerit hoc, quod videmus: necessum est habiturum quoque sit Finem, qui Initio oppositus. Interiturum Opus hoc, est opus. Probant, ut illustrissima Sacræ Scripturæ testimonia sileam, Mundum corruptioni obnoxium, ejus Partes; quas, numquam & nusquam non, stupendum in modum videmus alterari, in peiorem plurimum conditionem. Veterascunt Omnia, Psalmo CII, 27. & in senilem quasi vergunt ætatem, fiuntque minora & in pejus ruunt, Esdras lib. IIII. cap. V. vers. 52. & seq. Mundo senescente, Rerum atque Hominum passim jam decrementa, inquit Varro apud Agellium lib. III. noct. Attic. cap. X. spectantibus eodem Virgilio lib. I. Georgic. & Plinio lib. VII. natur. histor. cap. XVI. ut Argumenta fere non defuerint nescio quibus, apud Ælianum lib. VIII. Var. histor. cap. XI. Mundum sensim & sine sensu, suo quasi senio periturum adserentibus, utque non immerito nonnulli Universum hoc adsimilarint Homini; florentis illi & marcescentis ætatis nomina tribuentes D. Hieronymus Homilia I. super Euangelist. *Sicut in Iuventute viget Corpus, forte & incolume manet Pectus, torosa*

Mundum periturum. Varia loquuntur, inter alia,

Senium ipsius;

C *Cervix,*

Cervix, plena ſunt Brachia; in annis autem ſenilibus Statura curvatur, Cervix exſiccita deponitur, frequentibus ſuſpiriis Pectus urgetur, Virtus deficit, loquentis Anhelitus verba intercipit (ſic enim legendum) *nam etſi languor deſit, plerumque ſenibus ipſa ſua Salus ægrit udo eſt: ita Mundus in annis prioribus, velut in juventute, viguit, ad propagandam humani generis prolem robuſtus fuit, ſalute corporum viridis, opulentia rerum pinguis: At nunc ipſa ſua ſenectute deprimitur, & quaſi ad vicinam mortem moleſtiis crebreſcentibus, crebrius urgetur.* Sic D. Ambroſius libro de bono mortis cap. x. *Defecit multitudine generationis hoc ſeculum tanqum vulua generantis, & tamquam ſeneſcens creatura; robur juventutis ſuæ, velut jam marceſcente virium ſuarum vigore, deponit.* Voluit idem D. Cyprianus tractatu I. contra Demetr. *Canos videmus in pueris, capilli deficiunt, antequam creſcant, nec ætas in ſenectutem deſinit, ſed incipit a ſenectute; & in ortu adhuc ſuo ad finem nativitas properat: ſic quodcunque nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat, ut nemo mirari debeat, ſingula in Mundo cœpiſſe deficere, quum totus ipſe jam Mundus in ſenectute ſit & in fine.* Idem: *Illud primo in loco ſcire debes, ſenuiſſe jam Mundum; non illis ſtare viribus, quibus prius ſteterat; nec vigore & robore eo valere, quo antea prævalebat.* Et paullo poſt: *Putaſne tu tantam poſſe ſubſtantiam ſeneſcentis rei exiſtere, quanta prius potuit, novella adhuc & vegeta juventute pollere?* Suis etiam morbis & languoribus conflictari docentes. Origines tractatu XXIIX. in Matthæum: *Sicut ægrotant corpora ante mortem eorum, qui vim non extrinſecus patiuntur; & quemadmodum in omnibus per infirmitatem fit via ad ſeparandum animam a corpore ſuo: ſic talis ac tanta creatura Mundi, quum corrumpi cœperit, quaſi initium habens & finem, neceſſe eſt ante corruptionem, ut langueat.* D. Ambroſius cap. XXI. in Lucam: *Quia in occaſu ſeculi ſumus, præcedunt quædam ægritudines Mundi; ægritudo Mundi eſt fames, ægritudo Mundi eſt peſtilentia,* & quæ ibi alia. Quibus tamen, non recte, reclamant, Ariſtoteles lib. II. Meteoror. qui *ridiculum* putat *ob parvas leveſque mutationes. Mundi totius permutationem adſerere, indeque Vniverſi cladem colligere; quum Terræ magnitudo nihil profecto ſit ad univerſum Cœlum, id eſt Mundum:* & Columella, qui lib. I. & II. de re ruſtica, contra Veterum ſententiam, *ſenecta corripi Terram* negat.

[Margin: x Morbi:]

[Margin: quidquid obganniant Philoſophi veteres.]

[Margin: Serrum hic inter ſe reciprocantes.]

Quod ad veterum Philoſophorum hac de re ſententias; eorum quibuſdam Mundus, ut natus, ſic periturus; quod cenſent Epicurus, Stoici, Anaximenes, Anaximander, Anaxagoras, Archelaus, Democritus, Leucippus, Empedocles, Lucretius: aliis natus quidem, ſed permanſurus, ut placuit Platoni ejuſque diſcipulis: nonnullis, ut non natus, ſic nec periturus, quæ mens Xenophanis, Parmenidis, Meliſſi, Philolai; Ariſtæi Ocelli: de quibus omnibus videndi Lucretius lib. V. & VI. Plutarchus περὶ τῶν Ἀρεσκόντ. τοῖς φιλοσόφ. Iuſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Ioannes Stobæus lib. I. Eclog. cap. XXIV. Notat univerſim paucis verbis Arnobius lib. II. adverſus gentes: *Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant, neque eſſe natum, neque ullo tempore periturum; immortalem nonnulli, quamvis eum conſcribant eſſe natum & genitum: tertiis collibitum dicere eſt, & eſſe natum & genitum, & ordinaria neceſſitate periturum.* Rabini etiam quidam Mundum volunt perpetuo duraturum, ex Geneſeos cap. IIX. verſibus poſtremis: *Nequaquam ultro maledicam Terræ propter Homines. Senſus enim & cogitatio humani cordis mala ab adoleſcentia ejus, neque poſthac percutiam ultra omnia viventia, quemadmodum feci. Deinceps quamdiu erit terra, ſementis & meſſis, friguſque & æſtus, æſtaſque & hyems, dieſque & nox non ceſſabunt.* Sed ſtulte hoc eos inde colligere notat Hieronymus ab Oleaſtro. Nam Pactum illud ad modum interitus referendum. Non enim amplius per diluvium Mundus eſt peritus. Eleganter Eucherius libro I. in Geneſin: *Ipſum ſignum in Aqua & Igne oſtenditur; quia ex parte eſt cæruleus* (loquitur de arcu cœleſti) *& ex parte eſt rubicundus: quia utriuſque judicii teſtis eſt, unius videlicet facti & alterius faciendi. Quod teſtamentum poſuit* DEVS *inter ſe & homines & omem animam vivam; ne perdat eam diluvio, arcum qui apparet in nubibus.* Et ſane quid ſibi vellent verba illa כל־ימי הארץ *omnibus diebus terræ?* an non ſubindicant hos Terræ dies aliquando ceſſaturos, ut locum dent diebus Cœli; quibus futuri nos ut Angeli; propius DEVM agnituri, in ejus Sapientia nos oblectaturi, ejuſque præſentia fruituri! Dion Pruſieus Sophiſta, cognomento Chryſoſtomus, ut Suidas teſtatur, librum conſcripſit, εἰ φθαρτὸς ὁ κόσμος, quem temporis injuria nobis ſuſtulit.

[Margin: Interitus imminet ex æterno DEI decreto:]

Periturus autem Mundus æterno DEI decreto & libera ejus voluntate. Fruſtra enim eſt Galeotus Marcius cap. XXV de doctrina promiſcua, Exuſtionis cauſſam referens ad Octavam Sphæram, & Cancrum atque Capricornum loca ſenſim commutatu-

mutaturos. Frustra Chaldæi, qui Exstionem futuram statuunt in Signorum Cœlestium Astrorumque, quæ natura calidissima, concursu; Berosus apud Senecam, & ipse Seneca lib. III. cap. XXIX. natural. quæst. Frustra denique Aristoteles, qui libro I. Meteororum, magnas illas vicissitudines insinuat per κατακλυσμὸν seu Mundi hyemem & ἐκπύρωσιν, Mundi æstatem; statuens eas certis annorum curriculis & Siderum trajectionibus contingere: colligens inde, negato interitu, durationem Mundi sempiternam: quam sententiam Eusebius tribuit etiam Heraclidi & Empedocli; Stoicis item Athenagoras. Videndi & Iulius Firmicus lib. II. Astrolog. & Censorinus de die Natali.

Quibus partibus? Non difficile solum sed & periculosum aliquid hic diffinire. De Inferioribus his certum: quid de Superioribus? כי־שמים inquit Iesahiahas cap. LI. כעשן נמלחו *Nam Cœli, sicut fumus, sunt consumti.* Hiiob. cap. XIV. vers. 12. *Homo, quum dormierit, non resurget,* עד־בלתי שמים *usque ad non Cœlos;* עד דלית שמיא, *donec non sint Cœli,* ut habet Paraphrasis Chaldaica; &, ut LXX. Interpretes; ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς οὐ μὴ συῤῥαφῇ, *quousque Cœlum non consutum sit:* id est, *donec atteratur Cœlum, non evigilabit, nec consurget de somno suo.* De omnibus simul, ipsa in Euangelio Veritas, Christus apud Euangelistam Lucam cap. XXI, 33. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Sic Petrus Apostolus Epistola posteriore, cap. III. vers. 7. οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, Deinde vers. 10: ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται, & quæ alia ibi sequuntur. Accedit probandæ Superiorum corruptioni, & adserendo interitui, *Cœli, Solis, Lunæ,* quæ futura dicitur, *innovatio*, Iesahiah. cap. XXX. LXV. & LXVI. Ioannes Apocalyps. cap. XXI. Petrus Epistola, quam laudavi, cap. III. vers. 13. *Stellarum casus de Cœlo*, Iesahiah. cap. XXXIV. Esdr. cap. IIII, 24. Ioann. Apocalyps. VI. & similia. Omnia Elementa exurenda & ipsos etiam Cœlos Superiores, opinantur, Theophylactus ad cap. VIII. Epistol. ad Romanos, Augustinus & Ludolphus ad Psalmum CII. Alij duo Elementa consumenda putant, duo relinquenda, cujus mentis Beda. Sunt qui incendio corrumpendam Mundi machinam censent secundum partes, quæ diluuio fuerunt demersæ; ut (quemadmodum etiam videre est apud D. Petrum Epist. II. cap. III. 5. 6. 7. & Augustinum XX. de Civit. Dei cap. XVIII.) Illuvio atque Exustio sibi invicem quasi respondeant. Primasius Augustini discipulus ad cap. I. Epistolæ ad Hebræos, Anselmus Cantuariensis in cap. XII. ejusdem Epistolæ. Augustinus, parum sibi constans hac in re, non modicam partem Inferiorum Orbium una cum Superioribus expertem futuram exustionis, tradit lib. XX. cap. XIIX. Epictetus denique Mundum conflagraturum, etiam ipsos Deos, ait apud AElianum lib. III. cap. XIII. Variæ historiæ.

Quibus partibus, incertum.

Quo modo? Igne, ut ex multis jam Sacræ Scripturæ locis didicimus. Quali? Materiæ & corporis compote, qui nec fumo cariturus, ut putat Augustinus Anconitanus Commentar. in Matthæum. Vnde venturo? Cœlitus pluviæ instar, ab ipso DEO, ut innuere volunt nonnulli regium Prophetam, Psalmo XI, 6. quemadmodum & alias ad punienda hominum scelera factum legimus. Geneseos cap. XIX, 24. Iechezkel cap. XXXIIX. 22. & alibi. Persuasum hoc de Igne & Veterum non paucis, ut Sibyllæ (mihi tamen suspectæ & supposititiæ) lib. III. Oracul. apud D. Augustinum lib. XIIX. de Civitate Dei, cap. XXIII. Hystaspi apud Iustinum Martyrem, Apolog. II. Sophocli apud eundem, libro de Monarch. Innominato Poetæ, apud Clementem Alexandrinum, τῷ πέμπτῳ τῶν στρωματ. M. Tullio lib. II. de Natura Deorum, Ovidio lib. I. Metamorph. Lucana lib. VII. belli Pharsal. Senecæ lib. de Consolat. ad Marciam, Plinio lib. VII. natural. histor. cap. XVI.

Quod Igne, certum.

Cui fini? Vt renovetur in meliorem faciem; Cœlo non amplius movendo, Elementisque mutabilitate, cui nunc subjacent, & qualitatibus corruptibilibus, quibus nunc sunt prædita, carituris. Augustinus lib. XX. de Civit. Dei cap. XVI. Primasius in Apocalypsin, Hieronymus non uno loco, Thomas IIII. Dist. XLVII. quæst. 2. & opuscul. LX. cap. ult. Ludolphus Carthusianus ad Psalmum CII. Respicit huc Seneca in Octavia vers. 386:

Vt renovetur.

——— ——— ∪∪∪ ——— nunc adest Mundo Dies
Supremus ille, qui premat genus impium

Cœli ruina, rursus utstirpem novam
Generet, renascens melior: ut quomdam tulit
Iuvenis tenente regna Saturno poli.

certo & determinato tempore.

Quando denique? incerto quidem nobis, certo tamen & determinato Divinæ Prædestinationi tempore. Non est puræ Creaturæ, γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, inquit Christus Actor. 1, 7. οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Adeundi Augustinus lib. XIIX, quem sæpe citavi, de Civit. Dei, & Epist. LXXIIX. ad Hesych. item in Psalmum VI. Primasius in Apocaliypsin. Hoc dicere licet, nostra hæc tempora Fini vicina. Sumus enim Nos, εἰς οὓς, ut ait Paullus Apostolus 1. Corinth. cap. X. II. τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν: & quibus, ut Ioannes 1. Epist. cap. II. ἐσχάτη ὥρα ἐστί; illa quæ ab Christi adventu cœpit adesse, ut exponunt Ambrosius in dict. cap. X. & Augustinus lib. VIII. quæst. & Epist. LXXX. ad Hesych. Facit certe crebrior incertitudinis metusque Diei hujus inremissi commendatio hominibus excitandis, ut pie vivant, fugiant vitia, Virtutes amplectantur. Consulendi D. Chrysostomus Homilia XXI. super Matthæum, XXXIII. & XXXVIII. in Ioannem, XXXIV. & XLIIX. operis Imperfecti, Basilius Homilia II. in Psalmum VII. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi Mystag. XV. Nyssenus Oratione in VI. Psalm. Hilarius lib. IX. de Trinitate, & in Psalmum CXIIX. & Canone XXVI. in Matth. Ambrosius lib. V. de Fide cap. VIII. & ad Psalm. CXIIX. Serm. III. & XII, Leo Serm. V. de Iejunio, D. Gregorius in Homiliam Erunt Signa, & D. Bernardus Serm. III. de Vigilia Nativitatis, & Epist. LXIV. Sancti horam Adventus Domini diligimus; &, ut prope sit, votis omnibus desideramus; detestati non solum eos, qui, corto & diffinito tempore eam vel prope esse vel longe, putare non verentur; quales Abbas Ioachim, teste Thoma, Arnoldus de Villa nova apud Antoninum Archiepiscopum, Vbertinus a Casali de septem statibus Ecclesiæ, Telesphorus Etemita libr. de magnis Eccles. tribulationibus, Nicolaus Cusanus, Petrus Halyacensis in tractatu de Concordia Astron. veritatis, Ioannes Picus Mirandulanus, Franciscus Meletus, & alij; contra quos legendus Hieronymus Vielmius lect. VI. in cap. 1. Geneseos: verum eos etiam, qui Diei certitudinem pronunciare scribuntur ausi ex Astrorum concursu; quæ mens cum Chaldæorum, AEgyptiorum, Pythagoreorum, Stoicorum & aliorum, quos refutat AEgidius Columnius Rom. tractatu de Prædestinat. cap. II. tum eorum, qui hac in re confugere soliti ad Hebræorum, de sex millibus annorum, ex quodam Helia, non Thesbite deliria; quæ oppugnant Genebrardus in Chronic. & Hieronymus Magius lib. III. de exustione Mundi, cap. XVI. Concludam cum D. August. lib. XVIII. de Civit. Dei cap. LII. DEVS *omnium de hac re calculantium digitos resolvit, & quiescere jussit. Quod enim Apostolis quærentibus noluit indicare, nec alijs revelabit unde omnes illi, qui tempus hoc voluerunt numerare; hactenus falsiloqui sunt inventi.*

CAP. X.

Mundum ob varias caussas esse factum.

Mundus factus primario propter DEVM;

FECIT autem DEVS Vniversum hoc, primaria quidem intentione (ut distincte notem caussas δημιουργικάς) *propter Seipsum*; secundario vero, *Hominis caussa. Propter Seipsum: Vniversa*, inquit Schelomon Proverbiorum XVI, 4. *propter Semetipsum* (eo pertinent verba Aristotelis in Diffinitione Mundi, διὰ θεόν, apud me libri hujus cap. I.) *operatus est Dominus*; hoc est, quia ita placebat, utque in ijs ejus gloria plene eluceret, Psalmo XIX. 1. & ab falsorum Deorum turba notis evidentissimis discerneretur, Ieremias, cap. X. II. non, quod Rabini volunt, cum alias ob caussas motus, tum ut domum haberet inhabitandam. Mundo enim non indigebat (ut scribit Lactantius, verba faciens de ejus conditione) DEVS, qui ab æterno fuerat sine Mundo: ideoque bene dicitur, Mundum etiam produxisse *Hominis caussa*, qui tamen propter DEVM, ad quem omnia referenda. Paullus scribens ad Corinthios, priore Epistola, cap. III, 22. πάντα ὑμῶν ἐστιν, inquit, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωή, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα, πάντα ὑμῶν ἐστιν: ὑμεῖς δὲ χριστοῦ, χριστὸς δὲ θεοῦ. Ad quem locum distincte Augustinus *Superiora* nominat, *AEqualia, inferiora*; *Superiora*,

secundario, Hominis caussa:

ad per-

ad perfruendum, *ut* DEVS *ipse*, inquit, *Æqualia*, *ad convivendum*, *ut Angeli*, *qui & jam nobis serviunt & in vita æterna nos eis æquales erimus*; *Inferiora*, *ad utendum eorum servitio*. Necesse igitur hoc erat, ut, quum DEI præsentia conspectui non pateret humano, saltem ex rerum conditarum magnificentia & pulcritudine tantus artifex penitissime cognosceretur, nosque, tamquam gradibus quibusdam, in ejus eveheremur notitiam.

ut; si non alio modo.

Quamvis enim hæc omnium mentibus naturaliter est insita (ut gravissimi Philosophi nusquam non docent) tamen, proh dolor, horrendum in modum obfuscata est & obruta. Egebamus adminiculis. Manifestant in admiranda hac rerum mole tanti Numinis Æternitatem, Caussarum inter se cohærentium series, & ordinariæ Luminarium Cœlestium revolutiones; Potentiam, Specierum conservatio & perpetua in generatione Similitudo; Sapientiam, Dispositio sive σύστημα, non Totius tantum, sed & omnium ejus Partium; Iustitiam, administratio singulorum prudentissima; Munificentiam, nobis concessus gratis omnium usus; alia alias divinæ Majestatis docent proprietates.

saltem ex creatæ Molis adspectu.

Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, ut Paullus ait Epist. ad Romanos cap. I, 20. ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Diffundunt hæc D. Paulli paullo fusius magni Primitivæ Ecclesiæ Patres & Antistites. Origenes in suo Commentario: *Virtus* DEI, inquit, *sempiterna ex conjecturis cognoscitur Creaturarum*: *Virtus est*, *qua regit omnia*; *Divinitas*, *qua replet Vniversa*. *Ex hoc ergo inexcusabiles fiunt*: *quia quum*, *manifestante* DEO, *cognoverant* DEVM; *non*, *ut dignum est*, *coluerunt* DEVM.

DEVM esse sciret & crederet:

Chrysostomus in eundem Paulli locum: *Cognitionem Sui* DEVS *Hominibus ab initio indidit*, *Mundi creatione in medium proposita*; *ut possit Sapiens*, *Rudis*, *Scytha*, *Barbarus*, *ex ipso adspectu eorum quæ oculis subjecta sunt*, *pulcritudinem edoctus ad* DEVM *conscendere*. Ambrosius Commentario ad eamdem Epistolam. *Ex ipsa*, ait, *cæli fabrica iratus illi* DEVS *videtur*. *Idcirco enim tam pulcra Astra condidit*, *at ex ijs*, *quantus & quam admirabilis Creator eorum est*, *possit agnosci & solus adorari*: *unde scriptum est in libro Sapientiæ*: *A magnitudine Creaturæ Creator earum poterat agnosci*. *Quod notum est* DEI, *ait Paullus*, *manifestum est illis*: *notitia* DEI *manifesta est ex Mundi fabrica*. *Vt enim* DEVS, *qui natura invisibilis est*, *etiam ex visibilibus possit sciri*, *Opus factum est ab Eo*, *quod opificem visibilitate sua manifestaret*, *ut per certum Incertum possit sciri*: *ut per hoc*, *quod ceteris impossibile est*, *ille esse* DEVS *omnium crederetur*, *qui hoc opus fecit*. *Per Naturalem ergo Legem reum facit genus humanum*. *potuerunt enim id per Legem Naturæ adprehendere*, *fabrica Mundi testificante*, *auctorem* DEVM *solum diligendum*. Augustinus Sermone LV. de Verbis Domini: *Interroga*, inquit, *Mundi ornatum*, *Cæli fulgorem*, *dispositionemque Siderum*, *Solem Diei sufficientem*, *Lunam Noctis solatium*; *interroga Terram fructificantem Herbis & Lignis*, *Animalibus plenam*, *Hominibus exornatam*; *interroga Mare quantis & qualibus Natatilibus plenum*; *interroga Aera*, *quantis Volatilibus vigeat*; *interroga omnia*, *& vide si non sensu tuo tamquam tibi respondent*, DEVS *Nos fecit*. *Hæc & Philosophi nobiles quæsierunt*, *& ex Arte Artificem cognoverunt*. *Itaque pulcritudo Creaturarum*, *confessio earum est*: *ista pulcra mutabilia fecit*, *qui est Incommutabilis Pulcer in Seipso*. Habuit proculdubio magnus vir, quum illa scriberet, vel in oculis, vel in mente saltem, Hiiobi verba cap. XII, 7. *Nimirum interroga Iumenta*, *& docebunt te*; *& Volatilia cæli*, *& indicabunt tibi*. *Loquere terræ*, *& respondebit tibi & narrabunt Pisces maris*. *Quis ignorat*, *quod omnia hæc manus Domini fecerit?* & quæ sequuntur. Cyrillus denique Dialogo de Trinitate, lib. IIII. *A magnitudine*, ait, *& pulcritudine Creaturarum congruenter & ipsarum conditor spectatur*. Mercurius etiam Trismegistus lib. v. Dialogo v. scribit, DEVM totius expertem invidiæ per singulas Mundi particulas ubique splendere; atque adeo se notum præstare; ut non intelligere modo, sed manibus etiam ipsis liceat attrectare; undique nostris eum oculis obversari, se passim objicere, suamque inculcare imaginem. Plato item x. de L L. multis rationibus probat DEI præsentiam ubique in Creatis patere. Videndus idem in Epinomide & Plotinus Ennead. quintæ lib. v. cap. IV. Galenus denique in histor. Philosoph. notat habere nos providentiam & agnitionem DEI ex pulcritudine & magnitudine Opificiorum ejus visibilium. Nihil enim ab eo factum frustra; sed omnia, quæ pulcra sunt, monstrant sapientem Opificem. Hinc Euripides:

Ἀστέρες ἐν οὐρανῷ ποίκιλμα τέκτονος σοφοῦ.

Vt non immerito Vniversum hoc nobis sit, tamquam Liber (quemadmodum non ineleganter aiebat Antonius Ægyptius Abbas, de quo lib. VIII. Tripart. hist. cap. I.) cui,

tamquam ex magno Libro.

cui, quot res creatæ, tot sunt folia; quæ quotidie volvenda revolvenda; ut DEI Sapientiam, Potentiam, Bonitatem, quamtum homines adsequi possumus, cognoscamus, & discamus magnum ejus & *admirabile nomen in universa Terra*, Psalmo VIII, 9. *Haudquaquam ergo*, ut ait Damascenus lib. I. cap. I. *nos deservit* DEVS *omnimoda Sui circumfusos ignorantia; quinimo cunctis cognitio (quod* DEVS *sit) ab ipso naturaliter insita est atque ingenita.* Et cap. III. *Cognitio, quod* DEVS *sit, nobis natura insita est atque ingenita.* Merito hic reprehendantur illi Eidolorum cultores, & vani sint homines, οἷς παρῆν θεοῦ ἀγνωσία, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν εἰδέναι τὸν Ὄντα, οὔτε τοῖς ἔργοις προσέχοντες ἐπέγνωσαν τὸν τεχνίτην: Ἀλλ' ἢ Πῦρ, ἢ Πνεῦμα, ἢ ταχινὸν Ἀέρα, ἢ κύκλον Ἄστρων, ἢ βίαιον Ὕδωρ, ἢ φωστῆρας Οὐρανοῦ πρυτάνεις κόσμου Θεοὺς ἐνόμισαν. ὧν εἰ μὲν τῇ καλλονῇ τερπόμενοι, ταῦτα Θεοὺς ὑπελάμβανον, γνώτωσαν πόσῳ τούτων ὁ Δεσπότης ἐστὶ βελτίων, ὁ γὰρ τοῦ κάλλους γενεσιάρχης ἔκτισεν αὐτά: & quæ alia Sapientiæ cap. I.

CAP. XI.

Mundum ab DEO *gubernari.*

Non solum quidquid est DEVS creavit;

NEQVE solum DEVS quæ partim videmus, partim credimus, ex Nihilo fecit; condita Luce, qua vteremur; discrimine inter hanc & Tenebras posito; constituta ad stuporem omnium Firmamento, terminatis, Aere iterjecto, Aquis; indita Terræ vi, qua proferrent Fructus, unde quidquid Vita donatum aleretur; dato Herbis Arboribusque Semine; Aquis Piscium omnis generis copiâ repletis; ornata Terræ facie Volucribus, Bestiis, Iumentis, Reptilibus; formato denique ad imaginem suam Homine: verum etiam facta omnia ab se benigne conseruat, sapienterque gubernat. Testantur Viri DEI, David Psalmis XXIII, I. XLV, 7. LXXII, 8. CIV, 27, 28. CVII, 23, & seq. CXLV, II, 13. CLXVII, 5. Schelomo Proverb. XXI, I. & seq. Auctor libri Sapientiæ, cap. XI, 27. XIV, 3. Hiiob. cap. XXVIII, 24. XXXIV, 13. XXXVII, 5. & seqq. Iesahiahas XLVIII, 17. & seqq. Auctor Epistolæ ad Hebræos cap. I, 3. Ipse Cristus apud Mathæum Euangelistam VI, 28. & X, 29, apud Ioannem cap. V, 17. Sentiunt hoc nobiscum Socrates, Plato (qui tamen metu quodam variat) eorumque discipuli & alij majorum gentium Philosophi. Accedit Mercurius Trismegistus, qui Dialogo II, Actionem DEI nominat potestatem insuperabilem; scribens DEVM non esse ociosum, alioquin ociosa fore omnia; cuncta siquidem plena esse DEO. Canit magnus ille naturæ scrutator, Manilius, DEVM

sed creata etiam conservat & gubernat.

——Infusum Cœlo, Terræque, Fretoque,

retro-poetas sequutus; quorum illa: *——Iovis omnia plena.*

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem.

Et: *Iuppiter est, quod cumque vides, quocumque moveris.*

Planissime Boetius de Consolatione Philosophiæ:

O qui perpetua Mundum ratione gubernas.

Rationes.

Quid ni? Est enim DEI optimi, optima producere, productaque adducere ad perfectionem; Perfectio autem uniuscuiusque rei in Fine consistit: Vt igitur Divinæ Bonitatis interest, Res ad Esse producere, ira plane & ad ipsorum Finem adducere, quod est Gubernare. Iam vero quis Rebus, quæ conditæ, regendis moderandisque aptior, quam qui condidit; cui natura earum cognita & perspecta; à quo sunt illis Initia, Progressus, Finis? qui attribuit cuique Vires, quibus se tuerentur, actionesque exercerent sibi utiles & necessarias ad Vitam, Vigorem, Valentiam? cui ut Sapientissimo, non deest, regendi Scientia; non Voluntas, ut Optimo; non, ut Maximo, Vis & potestas, quæ illi immensa, & interminata? Verus ille Pan, quem diversis modis formabat, divina semper mysteria typis ænigmatum obvelans, Antiquitas. Cornua in Capite duplex Imperium (pro Regno enim Cornu accipi solitum, probat Hieronymus in Prophetiam Habacuc) denorabant in & Superna & Inferna; Barba prolixior infinitam significabat Virtutem, & in ima quæque protensam; Fistula septem Calamorum Harmoniam totidem Planetarum indicabat; Virga in manibus, Potestas erat, qua cuncta credebatur moderari; Ridens (sic enim fingebant) innuebat sempiternam suam Felicitatem; νεβρίδα stellatam in Pectore gerebat, quia

bat, quia omnium Stellarum concursum atque vim unica pelle, unicoque nutu continere dicebatur; Deliciari faciebant in Echo, quæ vox resonans, Verbo enim DEVS Mundum fabricavit & fabricatum voce gubernat. Gubernat autem universim. Quemadmodum, enim nihil quod non ab DEO creatum; ita quod illius Gubernationi non obtemperet, nihil. Eousque porrigit se Gubernationis imperium, quousque extenditur ejus finis: Bonitas divina, quæ Gubernationis finis, omnia complectitur, ita etiam ejusdem Gubernatio. Vt nihil est, in quod non cadit DEI Bonitas; sic nihil in quod non ejusdem Gubernatio. Stulte dictum ab nonnullis apud Ezechielem Prophetam cap. IX. vers. 9. *Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt*; quum Davide canente Psalmo XXIV, *Domini est Terra & plenitudo ejus, Orbis terrarum & Vneversi qui habitant in eo.* Intuetur & tuetur Omnia divinum illud Numen, etiam quæ nobis minimi & loci & precij. Falsus M. Tullius, quum II. de natura Deorum ait, *Magna Deos curare, Parva negligere.* Falsus Aristoteles, qui in libello περὶ κόσμου (si modo ejus est) DEVM facit similem magno Persarum Regi, Xerxi, Cambysi vel Dario, qui ipse per se maxima & plucerrima Regni obeat munia; minora & sordidiora mandet aliis; indignum arbitratus tantum Principem manus ollæ, aut scopis, aut strigili admovere. Falsus denique Plinius, DEI quasi misertus, quod tanta eum premat Regni moles, quod tanta molestia. Male sane agitur cum pietate Numinis, quoties humana infirmitas ad DEVM transfertur. Nam quid quæ adferuntur ad DEVM? DEO nihil majus, nihil minus: Omnia DEO curanti & gubernanti Magna; Omnia Mundi (quod appellatio clamat) apud DEVM munda. Magnus olim habitus Schelomo, quod disputarit ab Cedro Libani usque ad Hyssopum, quæ exit de pariete, quodque disserverit de Iumentis, Volucribus, Reptilibus & Piscibus: viluitne has ob res ejus Sapientia? Vilueruntne Aristoteles & Theophrastus; quorum ille de Animalium, hic de Plantarum natura disputavit? Hermes sapientissimus, Siderum, Lapidum & Herbarum singularem scripsit concordiam. Sapientes illi fuerunt, non quod singularia, sed quod Rerum species & universalem naturam speculati. Rerum gradus, ut aliæ aliis ad regimen sint digniores, ab Homine sunt, non ab DEO; qui vult, nihil despiciens, nihil vili pendens, nihil sua cura censens indignum; qui potest, solus omnibus sufficiens.

Gubernat autem Omnia;

Etiam minima;

Non absurdum tamen credere, DEVM mediate etiam, mutuatitia quasi opera, quæcunque sunt gubernare, & Cœlestia & Terrena; non Necessitate, sed Voluntate sua bona & libera. Carere enim posset iis, si vellet; quum solo suo nutu perfecerit, quod voluit. Quas per se absque Instrumentis res creavit; non advocata aliunde ope, regere potest & tueri. Movemus hodie post Archimedem Automata nostra sine Ministris Miselli nos; non poterit DEVS? Vt tamen evidentior esset Naturæ concinnitas, Ministris quasi voluit uti magnus ille Rex: quum regiæ etiam humanitus conveniat dignitati, per ministros multa exsequi; ut Ministrorum ordine clarior reddatur dignitas. In Gubernatione duo consideranda; cum ejus Ratio, quæ nihil aliud quam Providentia; tum Rationis exsequutio, quæ proprie Gubernatio. Gubernationis Ratione DEVS omnia immediate gubernat; Rationis exsequutione quædam, alijs mediantibus, & (sic loqui liceat) coaccedentibus.

non immediate solum; sed & mediate;

Cœlestia igitur contemplemur. Concors fuit Platonicorum, Peripateticorum, Stoicorum, aliorumque sententia, Orbes ibi, non sua vi, (quam hic agnoverunt nonnulli, Stratonem Sampsacenum, Theophrasti discipulum, sequuti) sed divina ratione & potentia moveri ab Intelligente aliqua Natura. Innuit hoc etiam divinus Philosophus in Timæo; ubi, metu quodam DEVM Mundi gubernatorem facere non ausus, (Calamitatem enim, quæ Socratem, talia palam contra receptas de DIs opiniones fassum, adflixerat, horrebat) dicit κόσμον esse ζῶον ἔμψυχον ἐννοῦντε, ὅτι τε ἀφ' ἑαυτοῦ τρέφει; τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ κόσμου ἐν οὐρανῷ ponens. Qui vero se ciere posset Cœlum, quod Corpus simplex & omnibus suis partibus secundum substantiam uniforme; in quo nihil distincte quis signabit, quod moveat, quod moveatur? Edocti sanius solidiusque ministerium huc vocant Angelorum; qui (rationes enim addunt) nisi Cœlos moveant, quo modo cognoscentur? quo probabuntur; unde natura illorum deprehendetur? quod illorum erit munus? quo pertinebunt illa Davidis Psalmo CIII, 4. *qui facis Angelos tuos Spiritus, & Ministros tuos Ignem urentem:* & Danielis cap. VII, 10. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia adsistebant ei?* Quid-

cum Cœlestia;

per Angelos;

Quidquid sit: præcedit DEI Cura, DEI Providentia, cui ministrare Angelos, certum & indubitatum. Divina mihi illa Dionysij Areopagitæ libro de Cœlesti Hierarchia, Augustini non vno loco, aliorumque Patrum & Theologorum; ita Deum Providentia sua hunc Mundum administrare, scribentium; ut Infima regat per Media; hæc autem per Summa; hæc denique per Spiritus: quibus DEI jussu, completo tempore, non amplius moventibus, nullus post Iudicij diem futurus est Motus Cœli: quod, si sua vi, sua Natura moveretur, numquam suo Motu posset privari, nisi miraculo quodam & violentia, careretque perfectione quæ naturaliter illi conuenit & debetur.

tum Terrena, per eosdem.

Ad Terrena nunc descendamus. Docemur & in his locum esse Angelis. Nunciant illi Nobis, faciuntque res omnino arduas & divinas. Daniel Propheta cap. XIIII, 15. Paull. I, Epist. ad Thessalonicens. cap. IIII, 16. Excubant pro Salute nostra, vias nostras dirigentes, defendentes nos & custodientes, ne quid adversi accidat, Genes. XLVIII, 16. Exodi XIV, 19. Baruch VI, 6. Mathæus cap. II, 13. Consolantur adflictos & mœstos, Lucas XXII, 45. sumuntque supplicium de Sceleratis, Exod XII, 29. IIII Reg. XIX, 35. Psal. XXXV, 5.6. Iesahiah. XXXVII, 36. Actorum cap. XII, 23. Infinita alia prætereo.

& homines.

Sunt & suæ Hominibus ipsis in Vniversi centro partes. Regit enim DEVS suo arbitrio Populos, Principum & Magistratus manu: pœnas sic exigit de Flagitiosis; sic Iudicia exercet; sic Pacem conservat publicam, falsos cultus prohibet, in mores nostros animadvertit. Et hinc videmus DEVM Principum rebus præsentius adesse; non, quasi splendore moveretur, propter eos, quum quivis illorum unus sit homuncio; sed quia in illis tam multa hominum millia continentur. Interea tamen Privatorum cura non minus tangitur, quam Principum. Examinet enim se suaque, qui in hominum numero vix homo; nusquam non deprehendet manifestissimam de se DEI curam. Non possum non detestari hic arrogantem C. Iulij Cæsaris apud Lucanum vocem. ———*nunquam se cura Deorum*

Sic premit, ut vestræ vitæ vestræque saluti
Fata vacent; Procerum motus hæc cuncta sequuntur;
Humanum paucis vivit genus.

Specialiorem vero curam rerum creatarum mandatam etiam nonnullis uidemus. Sic enim genus humanum conjunctione Maris & Feminæ propagatur; sic Liberi Parentum opera educantur; sic Terra hominum labore culta fructificat.

Nihil hic dandum Fortunæ.

Quid plura? Valeant, qui, cæcitate, quam in Ingeniis suis gestant, ad Naturæ gubernationem translata, nulla ex caussa fieri opinati, quorum ipsi caussam non inveniunt; regnum Mundi DEO abrogatum tribuunt, cum Epicuro aliisque minoris classis, temeritati Fortunæ, quos merito perstringit Iuvenalis:

Nullum Numen habes, si sit Prudentia: sed te
Nos facimus Fortuna Deam, Cœloque locamus.

Qui sana illorum mens? Quid Casui & Fortunæ magis contrarium magisque inimicum, quam passim Ordinis invariabilis series? An non Vniversi nunc, quæ omni hominum memoria facies? Verissime Manilius:

Non aliam videre Patres; aliamve Nepotes
Adspicient.

Motus Cœlorum & Actiones sui semper similes; rerum Inferiorum species eodem semper modo procedunt. Nullus potest adfingi Naturæ Casus, nulla Temeritas; in qua tanta tamque perpetua constantia, tam certis omnia legibus descripta & constituta. Particulatim nonnumquam variat Natura, universim numquam. Nam una Caussa Particularis ab alia impediri potest; Vniversalis vero nullis est capax impedimenti.

Objectio.

Atqui objiciet quis illud Ecclesiast. cap. IX, II. *Vidi sub Sole, nec Velocium esse Cursum; aut Fortium Bellum; nec Sapientium Panem, nec Doctorum Divitias, nec Artificum Gratiam: sed Tempus Casumque in omnibus:* & inferet hinc, non Omnia DEI gubernationi vel immediate vel mediate esse subjecta. Sed sub Sole ea proprie dicuntur esse; quæ, ejus motu, generationis corruptionisque vices recipiunt; in quibus omnibus Casus quodammodo invenitur. Tempus & Casus ab Sapiente posita, inquit Vir Magnus, ut nos moneret, secundum Temporis ordinem rebus naturalibus defectus

Soluta.

casua-

casuales accidere: Age vero, si ex tenebris in hanc Mundi, nunquam antea conconspecti, nunquam verbis tibi delineati, lucem progressus, considerares Cursus & Actiones rerum, an non exclamares cura consilioque teneri hæc omnia Principis, quo nihil sapientius, nihil melius, nihil potentius? Cœlos, Elementa, Animantes, Herbas, Plantas, omnia denique ordine procedere, omnia suos habere Cursus destinatos & certos? Gubernat igitur omnia DEVS, non solum Illa; sed Hæc etiam, quæ nostra, quæ nobiscum, quæ ad pedes nobis. Nam si Terras adspernatur; quo tandem miserum Hominum genus confugiet? quanta in calamitatibus erit adflictio? quid? quanta desperatio, si Rex Naturæ nos non exaudit, si est inexorabilis, si nulla gratia, nulla in nos caritate tangitur? Absit, absit, ut precibus nostris non moveatur, ut in Supremis sedeat ociosus, durus, indeprecabilis. Nihil enim Homini tristius accidere posset, vel acerbius.

PAVLLI G. F. P. N. MERVLÆ

COSMOGRAPHIÆ

PARTIS I.

LIBER II.

De potiore, quæ constans æternaque, Mundi parte.

CAP. I.

Quidquid supra Elementa, æternum est & constans. Cœlum quid; unde dictum; jucundissimum in ejus contemplatione versari; Cœli Forma.

Superior Vniversi pars constans & æterna;

NIVERSI, quod hactenus Diffinitionis & Caussarum coloribus delineavi, aliud est Constans & Æternum; aliud Inconstans & perpetuis obnoxium Mutationibus. Docet ex Platonicorum quorumdam mente Macrobius lib. I. in Somnium Scipionis cap. XI. *Alij, inquit, Mundum in duo diviserunt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud Facere dixerunt, quod quum sit Immutabile, alteri caussam & necessitatem Permutationis imponit: Hoc Pati, quod per mutationes variatur. Et Immutabilem quidem Mundi Partem ab Sphæra, quæ Ἀπλανὴς dicitur usque ad globi Lunaris exordium: Mutabilem vero ab Luna ad Terras usque dixerunt. Et vivere Animas dum Immutabili parte consistunt: Mori autem, quum ad Partem ceciderint Permutationis capacem.* Et paullo post: *Ab Luna enim deorsum natura incipit Caducorum.*

Constantiam illam, Æternitatem, &, ut ita loquar, Insenesciam adferunt ex Patribus, Dionysius Areopagita, Philo Iudæus, Didymus Alexandrinus, Ioannes Chrysostomus Constantinopolitanus Patriarcha, Basilius Magnus, omnesque cum Thoma Aquinate I. part. quæst. 66. Theologi, cum Aristotele plerique Peripatici, & in his Contarenus lib. V. Primæ Philosoph. Gab. Zerbus lib. VIII. Metaphys. quæst. III. Pernumia lib. II. Philosoph. & Eugubinus lib. X. de perenni Philosophia. Vidend. & Iamblicus in lib. de myster. Ægyptiorum seg. V. cap. V. Aristoteles tamen, ut notat Alexander Aphrodisiensis in I. de Cœlo & Mundo librum & I. Meteororum, Quidquid supra Elementa non absolute Passionum expers esse, dicere solitus. Vere: modo non exaudierit Passiones, quæ per transmutationem fiunt secundum Formam; ab hac enim divina Corpora procul absunt. Nam inter Empyreum Cœlum & Terram moventur omnia: Motus autem motæ rei passionem conciliat, ut docent

non contra dicente, quamvis hoc nonnullis videatur, Aristotele.

docent Physici. Sunt & quæ alienum recipiunt Lumen; quod pati esse extra omnem est controversiam. Alia item aliis ibi sunt puriora. Aristotele docente lib. I. Meteororum, quod tamen fit ratione non fæculentæ mistionis (ut observat cum Alexandro, loco quem dixi, Averroes Commentar. xv. in librum de Cœlo & Mundo) sed suarum partium collatione. Nam ab aliena materia Cœlum esse segregatum canit etiam Virgilius lib. vi. Æneidos:

——purumque reliquit
AEthereum sensum atque aurai simplicis ignem.

Superiora quodammodo prima sua natura per hominis lapsum destituta.

Sunt tamen qui Cœlum propter Hominis lapsum Corruptioni obnoxium, & prima illa excellenti natura destitutum, senioque quasi confectum colligant ex Paulli Apostoli verbis, cap. viii. epistolæ ad Romanos, vers. 20: *Vanitati enim Creatura subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe: quia & ipsa Creatura liberabitur à servitute Corruptionis in libertatem gloriæ filiorum* Dei. *Scimus enim quod omnis Creatura ingemiscit & parturit usque adhuc.* Ad quem locum Theophylactus Bulgariæ Archiepiscopus: *Vanitati, id est, Corruptioni subjecta est,* inquit, *Creatura, videlicet Corruptibilis reddita propter te, o homo: nam quum mortale & patibile corpus susceperis, ideo Terra & sentes & tribulos protulit; & Cœlum Vetustate confectum Mutatione indiget. At quur alterius gratia Corruptibilis facta est Creatura? quia propter hominem omnem prorsus subiit Servitutem. Liberabitur igitur hæc Mundi structura, nec ipsa solum Libertate potietur, quin etiam, quod te inferius est, hac perfruetur. Et quemadmodum ipse, quum corruptibili permanente, servabit & ipsa Incorruptionem. Nam, ut adsolet Pater in Liberorum gratiam servos ornare; sic &* Devs *hanc Mundi machinam in vestram laudem decorabit.* Ita & Petrus Longobardus Sententiarum libro iiii. distinct. xlvii. non obscure innuit, Cœlos post Adæ peccatum primæva fuisse destitutos perfectione; quod vero illis deest, pro Vniversi conflagrationem accessurum: quam ejus sententiam nonulli etiam Theologi communi plausu excipere non dubitarunt. Quidquid sit, Elementorum respectu, recte dicuntur Superiora illa æterna & constantia.

Partes Mundi æternæ *Cœlum* & *Stella*. Cœlum quid;

Æternæ igitur constantesque Mundi Partes sunt *Cœlum & Stella. Cœlum* vocatur, quidquid ab Luna sursum; totum illud expansum, quamtum quamtum est, quod elementarem regionem ambit & circum amplectitur.

Vnde dictum.

Sic appellatum ἀπὸ τοῦ κοίλου: Cavum enim, & cujus complexu teguntur cuncta. M. Terentius Varro apud Plinium lib. ii. natural. histor. cap. iv. sic dictum vult, quod cælatum. Pictum enim veluti & inlustre, cum magnis istis Luminaribus Sole & Luna, tum splendentibus reliquorum Astrorum signis. Ejus mentis & apud Varronem lib. iv. de L. L. Ælius Gallus. antiquus Scriptor. Legendus & Isidorus lib. xiii. Etymolog. cap. iv.

Iucundissimum versari in Cœli contemplatione.

Vt in Vniversi, sic versari jucundissimum in Cœli contemplatione. Huic adfixi quasi fuerunt Stoici. Mundus enim ijs opus erat, quod undique perfectum; quod omnia undique complexum; in quo, quidquid in hac rerum natura: & censebant Hominem, qui μικρόκοσμος, natum ad Mundum imitandum contemplandumque. Consulendus Lucilius Balbus apud M. Tullium ii. de natur. Deorum. Ardens hoc studium & sibi fuisse, clare loquitur Seneca in Octavia Act. ii. Sc. i:

O quam juvabat (quo nihil majus parens
Natura genuit, Operis immensi artifex)
Cœlum intueri, Solis & Cursus sacros,
Mundique Motus, Solis alternas vices,
Orbemque Phœbes, Astra quem cingant vaga,
Lateque fulgens Aetheris magni decus.

Videndus idem Epistol. lxv. & Consolat. ad Elbiam cap. viii, ix. & ult. Veras illas Oculorum delicias notat & Lactantius lib. vi. Diuin. Institut. *Aiunt multo esse præclarius,* inquit, *& Homine dignius, Cœlum potius quam Cœlata intueri; & hoc pulcerrimum opus intermicantibus Astrorum Luminibus, tamquam Floribus, adornatum, quam Picta & Ficta & Gemmis distincta mirari.*

Forma eius rotundam, docent varia:

Rotundam ejus esse formam constat ex Vniversi natura & conditione, de qua superiore libro. Nam, ut specialius dicam de hac Vniversi parte; Corpori omnium
I primo, capacissimo, perfectissimo figura conveniebat globosa; qua inter figuras nulla

nulla prior, capacior, perfectior. Omnibus hæc ſuis partibus vergit in ſe, paſſim ſemetipſam concludit & continet.

Addo Cœlum quaqua vorſum æqualiter a Terra diſtare; Stellis diſtantias ſuas II.
ab hoc globo nuſquam mutantibus; neque majoribus hic, minoribus ibi adparentibus. Quod enim circa cardines Orientis & Occidentis ſubinde videantur nobis majores; fit non ratione brevioris diſtantiæ, ſed quod earum radij Vaporum, qui nonnumquam Stellis Oculiſque noſtris interſiſtunt, injuria frangantur. Conſulendus Vitellio lib. IX. Opticæ.

Accedit Interiorum orbium (nam Supremus ἀκίνητος) natura. Gyrant omnes; III.
alij celeriore, tardiore Motu alij: Atque ad Motus hoſce feliciter & ſine impedimento peragundos, nulla forma aptior, quam Sphærica, cui nihil quod aſperum, nihil quod offendat, nihil quod vel angulis vel amfractibus inciſum.

Quid quod omne Corpus ſimplex & ὁμοιομερὲς, quale Cœlum, cujus omnes partes IV.
ſimplices & inter ſe ſimillimæ, figura etiam ſimplici includatur & ὁμοιομερεῖ?

Quin & formam hanc adſerunt etiam non pauca ſacræ Scripturæ loca. Ait Pſal- V.
mo CIV. & verſ. 2. David Propheta: *Qui extendit Cœlum, veluti cortinam* (כיריעה, ὡσεὶ δέῤῥιν, *ſicut pellem.*) Sic Sapientia apud Schelomon. Proverb. VIII. verſ. 27. *Quando præparabat Cœlos illic eram, quando deſcribebat Circulum,* (חוג) *in ſuperficie abyſſi.* Eccleſiaſt. I. verſ. 5. *Et oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum regreditur ubi oritur: vadit ad meridiem & circuit* (וסובב, καὶ κυκλοῖ) *ad Aquilonem ſubinde circumeundo* (סובב סבב, ad verbum, *circuiens, circuiens;* κυκλοῖ κυκλῶν) *pergit ſpiritus & ad circuitus ſuos* (סביבתיו, ἐπὶ κύκλους) *revertitur.* Eccleſiaſtici cap. XXIV, 8: Γῦρον οὐρανοῦ ἐκύκλωσα μόνη, *Orbem Cœli circuivi ſola.* Sic denique Ieſahiah. cap. XL. 22: *Sedens ſuper globum* (חוג τὸν γῦρον) *Terræ & habitatores ejus, ut locuſtæ; extendens velut telam* (כדק, ὡς καμάραν) *Cœlos, & expandit eos tamquam Tabernaculum* (כאהל, ὡς σκηνὴν) *ad inhabitandum.* Reſpicit eo Auguſtinus lib. II. de Geneſ. ad litt. cap. IX: *Non enim,* inquit, *Cœlum eſſe rotundum, pugnat cum eo quod eſt, habere ipſum ſimilitudinem Tabernaculi, vel Cameræ. Cœlum enim ſecundum eam partem, quæ ſupra nos, de qua proprie loquitur Scriptura, habet ſimilitudinem Cameræ; ſuperne continens & tegens hoc noſtrum Hemiſphærium: quare ſi Cœlum non eſt ſphæricum, ex ea parte Camera eſt, qua Terram tegit; ſin autem totum eſt ſphæricum, utraque ex parte Camera eſt. Nam ſicut hæc pars Cœli, quæ nos tegit, eſt quaſi Camera, reſpectu noſtri Hemiſphærij; ita Cœli altera medietas, quæ tegit Antipodas, reſpectu adverſi nobis Hemiſphærij, Camera eſt. Nec obſtat, quod ait David, Cœlum extenſum eſſe ſicut pellem. Namque pellis poteſt diſtendi & in planum, & in orbem; uti cernimus, in utre, pila, veſica.*

Abſit igitur ut ſequamur Iuſtinum, ubi reſpondet ad quæſt. CXXX. Orthodoxorum, Lactantium lib. III. Divinar. Inſtitut. cap. XXIII. Chryſoſtomum Homil. XIV. & XXVII. in Epiſtol. ad Hebræos, Ambroſium lib. I in ἑξαήμερ. Baſilium Homilia I. ſuper Geneſin, Procopium Gazæum ad Geneſin, & alios; non modo Cœlum rotundum negantes; ſed & auſos dicere, opinionem de Rotunditate Sacris adverſari Litteris: quod quam verum, docent, quæ dixi.

quidquid contra Rotunditatem ab nonnullis dicatur;

Certe ſi hac figura non eſſet præditum, ſi inquam eſſet εὐθύγραμμον, ſi vel ὀκτάεδρον, vel δωδεκάεδρον, vel εἰκοσάεδρον; ſi πυραμοειδὲς, ſi φακοειδὲς, ſi denique ᾠοειδὲς: ſequeretur neceſſario vel anguloſas exſtanteſq; Cœli partes ſine loco volutari; vel in loco quidem volutari, ſed qui nunc expletus, nunc, quæ eminebant motu abreptis, eſſet vacuus. Ab Vacuo autem Natura abhorret. Nam licet ſint, qui tantum Inanis extra Mundum eſſe volunt, quantum Cœlo (quod natura, ut volunt, igneum) ad reſpirandum ſufficiat; Plato tamen, Ariſtoteles alijque, recte, nullum Inane admittunt.

quum alia forma non conveniat.

CAP. II.

De Cœlo Empyreo.

COELUM autem vel eſt firmum & ſtabile; vel volubile circa Axem. Illud *Empyreum* ſolet indigetari; Mundi ſupremus terminus, Orbis ſummus (Pſalmo XIX, 7. Damaſcenus lib. II. de Fide Orthodoxa, cap. VI.) & ampliſſimus; ſublimior omni Cœlo Sydereo (Ieſahiah. XIIII, 13.) nullo Mutui, nullique Paſſioni obnoxius;

Cœlum dupliciter modo conſideratur. Empyreum quid;

noxius; ſubtilitatis ſummæ; totus lucens, non luce denſa, quæ radios fundat,& quæ mortalium oculis viſibilis, ſed inenarrabili, ut inquit Baſilius II. & III. Homilia in Geneſin, & qualis perhibetur in Elemento Ignis, quod ſupra Aerem orbi Lunæ ſubſidet. *Unde dictum.* Sic dictum, quaſi ardens & ignitum; non re ipſa, ſed quod, ut volunt magni viri, luce incomprehenſibili perfuſum, vel ab ipſo unitrino DEO, qui in eo maxime conſpicuus, inluminatum.

DEI ſedem. Hoc Cœlum ab omni hujus Mundi volubili ſtatu ſecretum, omnium mortalium inacceſſible conſpectibus, Eſſentiæ divinæ quaſi ſedes & διαίτημα. Beda in ἑξαημ. Nam quamvis DEVS nullo loco aut indiget aut circumſcribitur, ſed ubique eſt; Cœlum tamen hoc veluti præcipuam ſuæ Majeſtati delegit arcem: ut ab iis, quos in Terra productурus erat, tanti loci dignitate & excellentia ſanctius, diligentius, commodius obſervaretur; utque in memoriam fidelius vocarent habitantis Cœlum illud Potentiam, Virtutem, Providentiam & Bonitatem. Pſalmo CIII, 19. Hiiob XXXV, 5. Inde Proſpicere dicitur, & videre filios hominum, Pſalm. XIV, 2. XXXIII, 13. Hoc enim præparatum magno Numini ante omnia habitaculum, eodem Pſalmo verſ. 14. & CXIII, 5. CXXIII, 1. Ieſahiah. LXVI, 1. Paullus ad Coloſſ. IIII, 1. Iſidorus lib. VII. Etymolog. cap. I.

Angelorum. Hoc ornatum & diſtinctum novem Angelorum ordinibus, Baſilius Homilia II. & III. in Geneſin, Damaſcenus lib. II. de Fide Orthodoxa, cap. VI.

Chriſti incarnati. Hinc deſcendiſſe ſcribitur Chriſtus, Ieſahiah. XLV, 8. Ioannes Euangeliſt. III, 3. Huc adſumptus Filius DEI cum noſtri Corporis pignore. Marc. XVI, 9. Luc. XXIV, 51. Ioannis III, 13. Actorum I, 10. Hoc aperto gloriam vidit DEI, & Filium hominis ab ejus dexrra ſtantem Stephanus. Actor. VII, 55.

Iuſtorum & ante & poſt reſurrectionem. Huc evolant Iuſtorum Animi Corpore ſoluti, nulla peccati labe contaminati. Baſilius loco ſæpe indicato. Hoc Corporibus Beatorum, magno die, terreno pulvere potenter eductis, æternamq; gloriam & immortalitatem indutis, domicilium futurum in omnia ſæcula.

Variæ appellationes. Hoc in Sacris Litteris *Cœlum Cœli*, השמים שמים, Pſalmo CXV, 16. Diodorus Epiſcopus Tarſenſis, qui Chryſoſtomi fuit præceptor, in Catena Lippomani, Damaſcenus lib. II. de Fide Orthodoxa, cap. VI. Iſidorus lib. VII. Etymolog. cap. I. *Cœli Cœlorum*, שמי השמים, Pſalm. CXLVIII, 4. Eccleſiaſt. XVI, 18. Cœlum illud *Tertium*, in quod raptum arcana verba, quæ non licebat homini loqui, audiviſſe ſe ſcribit D. Paullus Epiſtola II. ad Corinthios cap. XII. verſ. 2. & ſeq. quemadmodum exiſtimat Damaſcenus capite ſæpe nominato; ut per primum intelligatur Aereum; per Secundum, Sydereum; per Tertium, Empyreum. Hoc *Regio vivorum*, ארעית החיים, χώρα ζώντων, Pſalm. CXVI, 9. *Terra viventium*, ארץ החיים, Pſalm. CXLI, 6. *Terram* ἁπλῶς vocat Chriſtus apud Mathæum Evangel. cap. V. 4. cum quod ſicut inter Elementa Terra ſit immobilis; ita inter Cœlos Hoc: tum quod, quemadmodum Terra nunc eſt domicilium hominum mortalem vitam viventium; ita poſt reſurrectionem Cœlum hoc futurum ſedes juſtorum hominum, beatam vitam ævo perpetuo degentium. Hoc putatur adumbrare *ſupra Firmamentum* ממעל לרקיע Ezechiel Propheta cap. I. verſ. 26. & cap. X. verſ. I. per *Sapphyrum* (ספיר) *in ſimilitudinem Throni* (כסא) ut color *Sapphyri* Lucis nitorem, *Throni* vero *ſimilitudo* ſtabilitatem ejus & immobilitatem declaret.

Nonnullis ante omnia creatum. Hoc illud, quod nonnulli, ut cap. III. lib. I. indicavi, creatum volunt בראשית, *in principio*, Geneſ. I, 1. addentes creatum mox Angelis fuiſſe repletum. Beda in ἑξαήμερ. & apud eum D. Hieronymus. Videndi & Theodoretus quæſt. XI. & XIV. ſuper Geneſin, Alcuinus, Rabanus, Magiſter Sententiarum, Nicolaus Lyranus, Magiſter hiſtoriæ Scholaſticæ, Toſtatus, Catharinus & alij. *aliis Increatum.* Æternum quid & increatum eſſe ſomniat Auguſtinus Eugubinus in ſua Coſmopœia, & tractatu quem ſcripſit de naturis incorporeis, hoc eſt, Lucem eſſe & Claritatem quandam ex DEI eſſentia manantem; in qua DEVS eſt, & ad cujus participationem atque fruitionem & boni Angeli & viri Iuſti admittuntur; addens hujus Lucis & Claritatis mentionem aliquotiens facere Sacras Litteras. Sed Paradoxum hoc novam viri alioquin docti opinionem docte refutat Benedictus Pererius libro I. Commentar. in Geneſin, ad illa *Cœlum & Terram*.

Cognitum Veteribus. Hoc Cœlum ſcribit Damaſcenus cognitum fuiſſe Sapientibns hujus Mundi & memoriæ

memoriæ proditum: Vocari enim ab ipsis *ἄναστρον*; quæ Moschis propria sunt, sua facientibus dogmata.

Supra Empyreum sunt qui locant *Cœlum Trinitatis*; quod etiam magni viri dicunt esse nihil aliud, quam Virtutis Divinæ excellentiam, quæ continet & ambit omnia creata. Cœlum Trinitatis quid.

Cap. III.

Volvi Cœlos reliquos circa Axem, *cujus extremitatis* Poli.

HÆc de Firmo & Stabili Cœlo: sequitur quod Volubile. Volvi vero (circulatim, ut antea, ubi de Forma, dixi) creditur ita, ut admirabilis sit Harmonia & stupendus Corporum, quæ moventur, concentus; quemadmodum, præter alios, vult Plato, cujus hac de re sententiam Tullius in suo de Scipionis somnio recitat his verbis: *Quis hic, inquam, quis est, qui complet aureis meas, tantus & tam dulcis sonus? hic est, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum Orbium efficitur; & acuta cum gravibus temperans varios æquabiliter contentus efficit*, & quæ deinceps. Hac de re multa Macrobius lib. II. in Somnium Scipionis cap. I. & seqq. ubi docet, non solum Concentum quemdam effici motu Corporum Cœlestium; sed etiam quibus adminiculis repertus ille fuerit à Pythagora; quibus indiciis & rationibus possit ostendi; qui fiat, ut inter sonos cœlestis illius Contenrus alius sit acutior, alius gravior; quodnam ibi melodiæ sit genus; qur denique sonus ille à nobis non audiatur. Sed quis non videt illa magni Philosophi figurate, non autem vere, accipienda; rebus cœlestibus ad suavissimam artem Musices (tamquam illi maxima cum Cœlo esset cognatio) accommodatis? Absurdum enim somniare veros sonos effici Corporum Cœlestium collisione. Dubitat hic Plinius lib. II. natur. histor. cap. III. *An sit immensus, & ideo sensum aurium facile excedens* (Macrobius lib. II. in Somn. Scip. cap. IV.) *tantæ molis rotantæ vertigine assidua sonitus, non equidem facile dixerim; non hercle magis, quam circumactorum simul tinnitus siderum suos volventium orbes an dulci quidem & incredibili suavitate concentus, nobis qui intus agimus juxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus.* Cœlum volvitur ἁρμονικῶς

Quidquid sit de Concentu illo; volvitur sane Cœlum, ut etiam quibusdam huic dictum fuerit Αἰθήρ; non, ut vult Anaxagoras, ἀπὸ τοῦ αἴθειν, quod ardeat; sed quod, juxta Platonem, aeri circumfusus semper currat. ἀεὶ θεῖ ἀέρα ῥέων; vel, quę mens Aristotelis, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, quod perpetua volubilitate rotetur. Adeundus Auct. libr. de Mundo ad Alexandr. cap. I. Cœlum quum Αἴθειν.

Volvitur autem Cœlum circa Axem. *Axis* recta est Linea per centrum Sphæræ acta, & utramque περιφερείας extremitatem attingens; circa quam diurne motu ab ortu in occasum Cœlum universum rotatur. Geminus εἰσαγωγῇ εἰς τὰ Φαινόμενα: Τοῦ δὲ κόσμου σφαιροειδοῦς ὑπάρχοντος, Ἄξων καλεῖται, ἡ διάμετρος τοῦ κόσμου· περὶ ἣν στρέφεται ὁ κόσμος: quibus consimilia apud Proclum Gemini exscriptorem, Leontium & alios. Aratus Solensis ἐν Φαινομένοις. Volvitur circa Axem. qui quid. Gemino Proclo, & alijs; Arato.

Αὐτὰρ ὅγ' οὐδ' ὀλίγον μεταγανίσσεται, ἀλλὰ μάλ' αὔτως
Ἄξων αἰὲν ἄρηρεν, ἔχει δ' ἀτάλαντον ἁπάντη
Μεσσηγὺς γαῖαν· περὶ δ' οὐρανὸς αὐτὸν ἀγινεῖ.

Et interpres ejus Germanicus Cæsar; nam M. Tullius hic perijt: Germanice.

Axis at immotus semper vestigia servat,
Libratasque tenet terras, & cardine firmo
Orbem agit extremum.

Manilius denique: *Aera per gelidum tenuis deducitur Axis,* Manilio.

Libratumque regit diverso cardine Mundum:
Sydereus circa medium quem volvitur Orbis,
AEthereosque rotat cursus: immotus at ille
In binas Arctos magni per inania Mundi
Perque ipsum Terræ directus conspicit orbem.

Πόλοι vel Vertices:

Puncta Axem terminantia vocantur πόλοι Græcis ἀπὸ τοῦ πολεῖν; Latinis, M. Tullio, Virgilio, Germanico, alijs *Vertices*, ab vertendo, quod in illis vertatur Cœlum, Servius ad I. AEneid. Geminus: τὰ δὲ πέρατα τοῦ ἄξονος, πόλοι λέγονται τοῦ κόσμου: quæ & apud Proclum, Leontinm, aliosque.

quorum alter Boreus, alter Notius.

Verticum, qui & *Cardines*, unus Βόρειος & Ἀρκτικὸς Græcis; Latinis *Septemtrionalis*; qui ad Boream spectans nobis semper est in aperto: alter apud Græcos Νότιος & Ἀνταρκτικὸς; apud Latinos Meridionalis, & Australis; nobis perpetuo latens & sub Horizonte depressus. Geminus: τῶν δὲ πόλων ὁ μὲν λέγεται Βόρειος, ὁ δὲ Νότιος. Βόρειος μὲν ὁ διὰ παντὸς φαινόμενος, ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἴκησιν. Νότιος δὲ, ὁ διὰ παντὸς ἀόρατος, ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον ὁρίζοντα: ut & Proclus ceterique Græci. Sic Aratus:

> Καί μιν πειραίνουσι δύω πόλοι ἀμφοτέρωθεν;
> Ἀλλ' ὁ μὲν οὐκ ἐπίοπτος, ὁ δ' ἀντίος ἐκ βορέαο
> Ὑψόθεν ὠκεανοῖο.

M. Tullius Arati interpres:

> *Extremusque adeo duplici de cardine vertex,*
> *Dicitur esse Polus.*

Reliqua desiderantur. Germanicus Cæsar; alius ejus interpres:

> —— *Geminus determinat Axem,*
> *Quem GraI dixere* Πόλον: *pars mersa sub undas*
> *Oceani; pars celsa sub horrifero Aquilone.*

Accedat his Virgilius lib. I. Georgic.

> *Hic Vertex nobis semper sublimis, at illum*
> *Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.*

Quibus uterque polus conspicuus.

Sub Æquinoctiali sitis ambo Poli, æquabili in Horizonte situ, conspiciuntur, ut notant Geminus, Proclus & alij, idem testante nostrorum, qui loca illa navigarunt, fide.

Cap. IV.

De Circulis.

COELVM, ita circa Axem volubile, solemus imaginari vel Circulis insignitum, vel ijsdem diremtum.

Circulus quid.

Circulus Macrobio lib. I. in Somnium Scipionis cap. XV. *incorporalis linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit*. Mathematicis est figura in planicie, quam una includit linea; in cujus medio punctum, a quo omnes lineæ rectæ ad περιφέρειαν ductæ sunt æquales.

Quod numero.

Circuli hic docendi gratia constituuntur decem, AEquator, Zodiacus, Coluri duo, Horizon, Meridianus, Tropici duo, totidem Polares. de quorum primi, quatuorque postremorum (qui nonnullis παράλληλοι) Adfectibus, quales sunt Ἐπιφάνεια καὶ κρύψις, Μέγεθος, Τάξις, Δύναμις, καὶ Διαστάσις, multa generatim apud Geminum, Proclum & alios non contemnenda.

Eorum distributio.

Decem autem Circulorum, alius est Major, alius Minor. Major qui Mundum in æqualia dispescit segmenta; estque vel Idem ubique, vel Alius alibi. Idem ubique intelligitur secundum Mundi vel Longitudinem, vel Latitudinem. Mundi Longitudo consideratur secundum ejus motum ab Ortu in Occasum, & inde in Ortum. Hic Circulus vel *Rectus* est vel *Obliquus*. *Rectus* is, qui æqualiter Polis interjacet; vocaturque *AEquinoctialis*,

Cap. V.

De Æquinoctiali.

Æquinoctialis quid.

ÆQVINOCTIALIS est Circulus major, medio Sphæræ loco inter utrumque Mundi polum collocatus, & ab utroque æquali spacio disterminatus: Zodiacum in duobus punctis intersecans; in quibus quoties Sol conuertitur, fit AEquinoctium omnibus terræ locis: unde & illi nomen; dies enim Noctibus adæquat.

adæquat. Græcis ἰσημερινὸς (*AEquidialem* nominant veteres Latini apud Glosso- graphum & Festum) dicitur, qui Gemino, ὁ μέγιστος τῶν πέντε παραλλήλων κύκλων, ὁ διχοτομούμενος ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος, ὥστε ἡμικύκλιον μὲν ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνεσθαι; ἡμικύκλιον δὲ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα· ἐφ' οὗ γινόμενος ὁ ἥλιος τὰς ἰσημερίας ποιεῖται, τήν τε ἐαρινὴν καὶ τὴν φθινοπωρινήν. Eadem apud Proclum, cujus & hæc: τῶν δὲ προειρημένων ε΄ κύκλων, μέγιστος μέν ἐστιν ὁ ἰσημερινός. Item: ὁ δὲ ἰσημερινὸς κύκλος καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην διχοτομεῖται ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος, &c. De eo sic Aratus in Φαινομένοις: unde dictus Æquidialis apud veteres.

Μεσσόθι δ' ἀμφοτέρων, ὅσσος πολιοῖο γάλακτος,
Γαῖαν ὑποστρέφεται κύκλος, διχάοντι ἐοικώς.
Ἐν δέ οἱ ἤματα νυξὶν ἰσαίεται ἀμφοτέρῃσι,
Φθίνοντος θέρεος, τοτὲ δ' εἴαρος ἱσταμένοιο.

Describit hunc Circulum Sol, quum occupat alterutrum AEquinoctij punctum, & diurno motu sub capitibus Arietis & Libræ revolvitur. Quo modo describatur.

Vsus ab illo numerantur multigeneres; quorum principes: Ejus Vsus.

I. Quod AEquinoctia distinguat: unum, quod verno, unde Vernum Latinis, Græcis ἰσημερία ἐαρινή: ut & Punctum, in quo fit; cœleste, Græcis τροπικὸν ἰσημερινὸν ἐαρινόν, Latinis Punctum AEquinoctij verni: alterum, quod autumnali fit tempore; Græci vocant ἰσημερίαν μετοπωρινήν, Latini AEquinoctium Autumnale; Punctum autem ejus cœleste, hi ab AEquinoctio indigetant Autumnali, illi μετοπωρινὸν τροπικόν, appellant: illud quidem, Sole principium Arietis v. Eidus Martij; hoc autem Libræ initium occupante, XVII. Kal. Sept. solet contingere, aut circiter: sedem enim movere paullatim singulis annis, doctum ab aliis. I.

II. Quod mensura sit Primi Mobilis. Nam quum CCCLX. sint illi partes; earum quindenæ singulis horis emergunt, occultantur autem totidem; totusque AEquator XXIV. horarum curriculo convertitur: quum autem æqualiter undiquaque disjunctus sit ab Mundi Polis; non dubium, quin & Primum Mobile eadem lege, eodem motu, eodem temporis spatio circumferatur. II.

III. Quod regula sit Adscensionum rectarum & obliquarũ; dirigens, velut Canon, ἀνωμαλίαν. Motus Zodiaci: cujus Signa nunc tardius nunc citius efferunt se propter obliquitatem Circuli; partibus AEquatoris una & eadem lege se vel evehentibus, vel occulentibus. III.

IV. Quod Dierum tam Artificialium quam Naturalium diffiniat spacia. Licet enim Sol non solum quadripartitas Anni vicissitudines, sed etiam gratissimas Dierum Noctiumque vices efficiat: tamen, quum ingens sit in ejus motu ἀνωμαλία, ut inde diurna nocturnaque spacia non facile quis colligat, partesque Zodiaci inæqualiter exsurgant, omnibus autem AEquatoris partibus idem sit motus, fit, ut Dies Horasque distinguat non Zodiacus, sed AEquator; cujus ab hac constanti lege Partes, χρόνοι Græcis vocantur, id est Tempora. Nam quindenæ AEquatoris partes, ut dixi, horam unam emersu suo; singulæ partes quatuor horæ scrupula; singularum denique quadrantes unum horæ signant scrupulum. IV.

V. Quod ab hoc Circulo non solum declinatio partium Eclipticæ (quæ λόξωσις & ἔγκλισις Ptolemæo) sed & Stellarum declinationes (quæ nihil aliud quam illarum distantiæ ab AEquatore versus alterutrũ Mundi Polorum) Locorumq; latitudine (id est intervalla ab Æquatore ad eorundẽ vertices in Meridiano collecta) numerantur. V.

VI. Quod consideret & metiatur longitudinem totius Terræ & locorum particularium in diversis Terræ partibus. VI.

VII. Postremo, quod hic Circulus pervestigare doceat duodecim Cœli Domicilia, quum Themata ad prognostica Astrologica conformantur. VII.

CAP. VI.

De Zodiaco.

ITA se habet Circulus Major, qui idem ubique secundum Mundi Longitudinem, *Rectus*: sequitur *obliquus*, quem *Zodiacum* vocant.

Zodiacus Circulus est major & obliquus, solus latitudine præditus, ubique idem; XII. ferens signa, sub quo Planetæ perpetuo decurrunt motu. Latini, M. Tullius, Ovidius, Lucianus, Plinius, Macrobius, Festus Avienus & alij *Signiferum Orbem* Circulus *Zodiacus* quid.

 appel-

Unde dictus. appellant. Dictus ἀπὸ τῶν ζωδίων, ab Signis; quæ hic ex Stellis in Animalium effigies efformata. Pollux lib. IV. Ζῶα τὰ ἐν κύκλῳ, ἃ οἱ πολλοὶ Ζώδια καλοῦσιν: ἀφ᾽ ὧν καὶ Ζωδιακὸν κύκλον. Aristoteles de Mundo, loquens de Zodiaco, κατὰ μέρος, inquit διῃρημένος εἰς δώδεκα ζωδίων χώρας. Alij ἀπὸ τῆς ζωῆς sic appellatum volunt, quod secundum Planetarum motum sub illo, rebus omnibus, DEO sic ordinante, vita: ut non immerito, quod ab eo Ortus Interitusque præcipuæ caussæ defluant, *Arx Mundi* Manilio nominetur lib. I. Astronomic.

Arx Mundi;

E quibus & ratio fatorum ducitur omnis:
Vt sit idem Mundi primum quod continet Arcem.

Cœli Flammæ. Notus eidem ab appellatione *Cœli Flammarum:*

Hinc vicina Polis, hinc Cœli proxima Flammis.

Quid ni? quum sub ejus medio Ζώνη sit ἐκπυρουμένη; imo quum, ut simplicius loquar, per eum feratur Sol.

Mantica vel Nitac Arabice. Zodiacus Arabibus *Almantica* seu *Nitac*. Auctor Alcabitzij: *Mantica est circulus, qui latus est in medio & in ligatura strictus: & habet significare Circulum Zodiaci.*

Quid Gemino & Proclo: Geminus sic diffinit: ζωδιακὸς λοξὸς ἐστὶ κύκλος, ὁ τῶν ιβ. ζωδίων: αὐτὸς δὲ ἐκ τριῶν κύκλων παραλλήλων συνέστηκεν: ὧν οἱ μὲν δύο τὸ πλάτος ἀφορίζειν λέγονται τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ὁ δὲ διὰ μέσων τῶν ζωδίων καλεῖται; & quæ sequuntur. Similia apud Proclum, ejus ad litteram exscriptorem. Aratus ζῴδιον κύκλον vocat. Sic M. Tullius ejus interpres:

M. Tullio.

Zodiacum hunc Græci vocitant, nostrique Latini
Orbem signiferum perhibebunt nomine vero:
Nam gerit hic volvens bis sex ardentia signa.

Senecæ. Eleganter Seneca in Thyeste, Act. IIII. Choro:

Hic qui Sacris pervius Astris.
Secat obliquo tramite Zonas,
Flectens longos Signifer annos,
Lapsa videbit sidera labens.

Obliquus. Dixi *Obliquum*, ab obliquo ejus situ. Quemadmodum enim Æquinoctialis æqualiter Mundi Polis interjacet; sic Zodiacus inæqualiter & oblique, cũ Sphæræ Mundi, tum AEquatori obductus; hic a Polis disiunctior, ibi propior. Virgil. I. Georgic.

—— & via secta per ambas
Obliquus qua se Signorum verteret ordo.

Ovidius lib. II. Metamorph.

Sectus in obliquum est lato curvamine limes.

Inflexus. Manilius lib. I. Astronomic. *Inflexum* scribit *Orbem:*

Sic per tres gyros inflexus ducitur Orbis.

λοξός. Λοξὸς κύκλον cum Aristotele & Ptolemæo vocant Græci, διὰ τὸ λοξῶς τέμνειν τοὺς παραλλήλους, inquit Geminus, & ex eo Proclus; apud quem tamen vox λοξῶς perijt. Hanc Obliquitatem primus deprehendit Pythagoras, licet sibi laudem illam Chius Oenopides adscribere conetur, ut testatur Ioannes Stobæus ἐκλογ. φυσικ.

Solus Latitudine præditus. Latitudinem autem solus habet hic Circulus, (quum reliqui simplici perimetro circumscribantur) ut latiore spatio Planetas oberrantes ultra citraq; complecteretur, ne limitibus præstitutis excederent. Nam secundum ὅρος τῶν πλανήτων προσνεύσεως est diffinitus. Macrobius lib. I. Somnium Scipion. cap. XV. ubi de decem Circis, *quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci.* Et quæ ibi alia. Veteres ab Solis itinere, quod in medio collocabant, ut dicam, Zodiaco Latitudinem hujus Circuli æstimabant, datis illi utrimq; sex gradibus. τὸ δὲ πλάτος, ait Geminus, ἐστὶ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου μοιρῶν ιβ. ut & Proclus, alijque. Recentiores binos utrinq; adjecerunt ob majores Martis & Veneris, quam aliorum, ab Sole digressiones: ut Zodiaci hodie Latitudo concludatur XVI. gradibus, id est, octo utrimque ab medio Solis Circulo Zodiaci polos versus exporrigatur. Nam quanta Vagantium maxima in utramque partem πρόσνευσις vel Declinatio, tanta ejus Latitudo ponenda.

Quanta Quondam. hodie.

Longitudinis principium ubi. Longitudinis Zodiaci Principiũ, quamvis in Circulo non videbatur posse, ut nec Finis designari; statui tamen solet a plerisq; in Puncto Æquinoctij Verni; a quo multis populis Anni quomdam initium, sequutis Motus Solis, ejusque tunc temporis Effectiones.

Totum

Totum Zodiacum secare solemus in XII. Signa, duce Luna, quæ quotannis Zodiaco tredecies peragrato, Soli tardius procedenti duodecies & in XII. Cœli locis conjungitur. De his Signis in Stellarum dicam historia. Sectus in XII. Signa.

Medium Zodiacum dispescit orbita Solis, quæ Græcis inde ἡλιακὸς κύκλος; Ptolemæo, Gemino, Proclo, alijsque κύκλος διὰ μέσων τῶν ζῳδίων; *Via Solis*, Latinis, Macrobio & alijs *Ecliptica*; quod, quum in eo φωστῆρες conjungantur, Sol nobis obfuscetur; quum inter se opponantur, Luna deficiat. Dignus ille, qui ex Commentario in Somnium Scipionis, hac de re verba faciens, audiatur: *In Zodiaco Latitudinem signorum capacitas exigebat: quantum igitur spacij lata dimensio porrectis Sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est: & tertia ducta per Medium* (διὰ μέσων τῶν ζῳδίων, inquiunt Græci) *Ecliptica vocatur; quia quum Cursum suum in eadem Linea pariter Sol & Luna conficiunt, alterius eorum necesse est evenire defectum; Solis, si ei tunc Luna succedat; Lunæ, si tunc adversa sit Soli: ideo nec Sol umquam deficit, nisi, quum tricesimus Lunæ dies est; &, nisi quintodecimo Cursus sui die, nescit Luna defectum: sic enim evenit, ut aut Lunæ contra Solem positæ ad mutuandum ab eo solitum lumen sub eadem inventus linea Terræ conus obsistat; aut Soli ipsa succedens objectu suo ab humano aspectu Lumen ejus repellat, &c.* Est igitur *Ecliptica* Circulus major, in medio consistens Zodiaco, eumque secundum Latitudinem partiens in duos æquales ambitus, octo graduum spacio diffinitos; quem motu suo, qui annuus, Sol, in uno tramite perpetuo incedens, efformat; in quatuor distinctum quadrantes ab quatuor Punctis Cardinalibus: quorum duo *Æquinoctialia* Latinis, ἰσημερινὰ Græcis, de quibus paullo ante dictum; totidem *Solstitialia* nobis, illis τροπικὰ dicuntur; quorum quod in ἡμικυκλίῳ Septemtrionali θερινόν, id est, Solstitij Æstivi punctum, quod ex opposito χειμερινόν, hoc est, Brumale, vocatur. Et hæc, ut illa, quemadmodum cap. V. dixi, suas mutasse sedes ostendunt magni viri. Ecliptica vero, ne usus ignoretur, docet exactissime Tempora, quibus Stellæ non solum Errantes, sed & Inerrantes, sint vel Septemtrionales, vel etiam Meridionales, oriantur & occidant. Ecliptica.

CAP. VII.

De Coluris.

HÆC de Circulis Majoribus, qui Iidem ubique secundum Mundi Longitudinem: succedunt explicandi, qui ejusdem naturæ, sed secundum Mundi Latitudinem. Tales sunt Coluri, qui in Polis ad Angulos rectos se mutuo bisecant. Zodiacum autem, vel potius Eclipticam, quadripartiuntur in AEquinoctiorum Solstitiorumque Punctis, pro quadripartita Anni vicissitudine. Nomen ijs ab Imperfectione: quod revera sint mutili; nam eorum ὀπίποδα tantum κέκρυπται, non κεκολόβωται; sed quia ea parte, qua nobis inutiles sunt, quasi mutili censeantur: alioquin τὰ ὀπίποδα illorum utilia sunt illis, qui ultra Capricornum habitant; ut quæ nobis utilia sunt, illis ea κόλουρα. Geminus: Κόλουροι δὲ κέκληνται διὰ τὸ μέρη τινὰ αὐτῶν ἀθεώρητα γίνεσθαι. οἱ μὲν γὰρ λοιποὶ κύκλοι κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ κόσμου ὅλοι θεωροῦνται· τῶν δὲ κολούρων κύκλων μέρη τινά ἐστιν ἀθεώρητα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνταρκτικοῦ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα ἀπολαμβανόμενα. Γράφονται δὲ οὗτοι οἱ διὰ τῶν πόλων, διὰ τῶν τροπικῶν καὶ ἰσημερινῶν σημείων, καὶ εἰς δ΄ μέρη ἴσα διαιροῦσι τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων κύκλον. Eadem apud Proclum, qui tamen, agens de κολούροις, κολουρότερος est & corruptior, supplendus & emendandus ex eo, quem solitus exscribere. Sic Macrobius lib. I. in Som. Scrip. cap. XV. *Præter hos*, inquit, *alij duo sunt* (Circi) *Coluri, quibus nomen dedit imperfecta Conversio. ambientes enim Septemtrionalem verticem; atque inde in diversa diffusi, & se in summo intersecant, & quinque Parallelos in quaternas partes æqualiter dividunt: Zodiacum ita intersecantes; ut unus eorum per Arietem & Libram, alter per Cancrum atque Capricornum meando decurrat: sed ad Australem verticem non pervenire creduntur.* Manilius lib. I. Astronom- Coluri qued.

Sunt duo quos recipit ductos a Vertice Vertex,
Inter se adversi, qui cunctos ante-relatos,
Seque secant, gemino coëuntes cardine Mundi;
Transversoque polo rectum ducuntur in Axem;

Tempora

Tempora signantes anni, Cœlumque per astra,
Quatuor in partes divisum mensibus æquis.

Quot. Reliqua ab docto poëta petenda.

Sunt igitur Coluri duo: *Æquinoctialis* & *Solstitialis*. Ille, qui ductus per Mundi seu Æquatoris Polos & Puncta Æquinoctialia (principia scilicet Arietis & Libræ) cum Æquatore quidem angulos rectos sphæricos, cum Zodiaco vero obliquos constituit: Hic, qui per Puncta Solstitialia (principia nimirum Cancri & Capricorni) & Polos Zodiaci atq. Æquatoris ductus, angulos format rectos sphæricos. Prior, ut usum aperiam, Æquinoctiorum, Verni & Autumnalis, puncta discernit: Solstitiorum vero, Æstivi & Brumalis, posterior; cujus & alia duo propria; prius quidem maximam Solis notare Declinationem, quæ est arcus hujus Circuli, principio Cancri & Æquatori inclusus; deinde fungi nonnumquam vice Meridiani. Succedit enim in qualibet diurna revolutione primi Cœli bis in locum Meridiani.

Usus.

CAP. VIII.

De Horizonte.

Circuli Majores, Alij alibi.

DIXI de Circulis Majoribus, qui Iidem ubique; postulor, ut exponam eos, qui Alij alibi. Sunt autem illi; *Horizon* & *Meridianus*. Græci: οἱ μεσημβρινοὶ καὶ οἱ ὁρίζοντες διάφοροί εἰσιν, καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους; οὐ γὰρ καθ' αὑτούς εἰσιν, ὥσπερ ἰσημερινός; ἀλλὰ πρὸς τὰς οἰκήσεις. Circulos hos pleriq; conjunctim explicant, quū alter sine altero esse nequit. Omnis Horizon Meridianum suum recte secat; Poli omnis Horizontis sunt Puncta Orientis & Occidentis; Mundi sunt Poli omnium Meridianorum; ita omnis Horizon per Puncta Ortus & Occasus transit ut omnis Meridianus per Polos Mundi. Verba sunt Viri magni ad magnum Poëtam.

Horizon quid.

Horizon igitur Circulus est Major, non Idem ubique, sed cuilibet loco proprius, qui totam Mundi Sphæram in æqualia duo dispertit hemisphæria; quorum hoc Superum, illud Inferum. Geminus & ex eo Proclus: Ὁρίζων, inquit, ἐστὶ κύκλος, ὁ διορίζων ἡμῖν τότε φανερὸν καὶ τὸ ἀφανὲς μέρος τοῦ κόσμου; καὶ διχοτομῶν τὴν ὅλην σφαῖραν τοῦ κόσμου, ὥστε ἡμισφαίριον μὲν ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνεσθαι, ἡμισφαίριον δὲ ὑπὸ γῆν. Sic Leontius de Sphæra: Ὁρίζων ὁ τέμνων τότε ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριον, καὶ τὸ ὑπὸ γῆν.

Quotuplex.

Horizontis duplex est divisio: priorem Astronomorum Schola mutuavit ab varia Polorum elevatione; vel, ut cum Macrobio loquar, lib. I. in Somn. Scipionis cap. XV. ab diversitate circumspicientis habitantisque. Estque hic vel *Rectus* vel *Obliquus*.

Rectus. *Obliquus.*

Rectus, qui utrumque Mundi Polum suo plano attingit: *Obliquus* ab cujus plano Poli distant; alter eleuatus, alter depressus. Ille unus tantum est, & cum Æquatore rectos constituit angulos, proprius Locorum, Asiæ, Africæ, Americæ: quæ Æquatori subjacent: Hic multifarie mutat, Terræ situ versus Mundi Polos mutante, Locorum peculiaris AEquatori non subjacentium. Cuilibet enim suus est Horizon, qui, quanto Polorum alter altius elevatur, tanto est obliquior. De hac varietate M. Tullius lib. II. de Divinatione: *Quum illi orbes*, inquit, *qui Cœlum quasi medium dividunt, & adspectum nostrum diffiniunt, qui ab Græcis* ὁρίζοντες *nominantur, a nobis Finientes rectissime nominari possunt, varietatem maximam habeant, alijque in alijs locis sint; necesse est ortus occasusque Siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Obliquum autem vocant, quod cum Æquatore obliquos conformet angulos.*

Horizon *Sensibilis.*

Alteram Horizontis distributionem petierunt Astronomi ab Hominis sensu & ratione; dixeruntque *Sensibilem* & *Rationalem*. Ille Terræ spacium est, rotundo diffinitum ambitu, quod cum plano & patenti campo oculorum acies, non læsa, non vitiata, non ab interjectu montium altiorumque locorum intercisa, circumscribit: proprie appellationem Horizontis sibi vindicans. ὁρίζων enim Græcis ἀπὸ τοῦ ὁρίζεσθαι; quod visum finiat ac terminet. De eo Geminus, & exscriptor ejus Proclus: Αἰσθητὸς οὖν ἐστιν ὁρίζων, ὁ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως περιγραφόμενος κατὰ τὸν ἀποπερματισμὸν τῆς ὁράσεως. Hujus semidiametro Macrobius tribuit centum & octoginta stadia. Sic enim ait lib. I. in Somnium Scipionis, cap. XV. *Hinc Horizon, quem sibi uniuscujusque circumscribit adspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. Centum enim &*

octoginta

octoginta stadios non excedit acies contra-videntis: sed visus, quum ad hoc spacium venerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curvatur; &c. Geminus & Proclus, quum scribunt hunc Circulum οὐ μείζονα τὴν διάμετρον ἔχειν σταδίων δισχιλίων, *non habere Diametrum majorem stadijs* CIↃ CIↃ. exaudiendi sunt de Horizonte, non cujus terminus ab Oculorum constituitur acie, sed qui sensibilem finit Cœlestium Apparentiarum secundum longitudinem & latitudinem varietatem. *Rationalis* Horizon (quem & *Artificialem* nonnulli vocant, quod artis Astronomicæ beneficio fit inventus) est Cœli spacium, rotundo, ut *Sensibilis*, ambitu diffinitum; quod mens colligit ratiocinando, unde nomen. Convexo globi terreni incumbens, circumquaque ad extremum usque Cœlum pertingit; orbesque Cœlestes Mundo ὁμοκέντρους in æqualia dirimit hemisphæria, unum supra, alterum infra nos. Geminus & Proclus: λόγῳ θεωρητὸς ὁρίζων, inquiunt, ἐστὶν, ὁ μέχρι τῆς τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων σφαίρας διήκων, καὶ διχοτομῶν τὸν ὅλον κόσμον. Hunc Meridianus ex alto demissus in duo partitur ἡμικύκλια; quorum quod ad Orientem Græcis ὁρίζων πρὸς ἀνατολάς, quod ex adverso πρὸς δυσμάς dicitur: hic *Occidentis* apud Latinos, ille *Orientis Cardo.* Vtrumque ἡμικύκλιον varie rursum disparat Sol Oriens Occidensque; quæ plenius apud alios. Rationalis.

Horizontis Poli Puncta sunt duo, unum quod in Cœlo directe & ad perpendiculum nostris imminere capitibus imaginamur, ita ut recta linea ab Mundi centro per capitis nostri verticem (unde & Verticale) ducta, in illud necessario desinat. Vulgo *Zenith* vocatur: alterum huic oppositum sub Horizonte latet, *Nadir*, indigetatum. Horozontis Poli: Zenith. Nadir.

Cap. IX.

De Meridiano.

MERIDIANVS Circulus est major, non idem ubique, sed cuilibet loco proprius, ductus per loci verticem (*Zenith capitis nostri* dicunt alij) & Mundi πόλους: ad quem quum Sol primi Cœli motu est delatus, interdiu Meridies (unde & *Circulus medij diei* nonnullis) noctu media efficitur nox. Græcis μεσημβρινός, qui Gemino & Proclo, κύκλος, ὁ διὰ τῶν τοῦ κόσμου πόλων, καὶ τοῦ κατὰ κορυφὴν σημείου γραφόμενος; ἐφ' οὗ γινόμενος ὁ ἥλιος τὰ μέσα τῶν ἡμερῶν καὶ τὰ μέσα τῶν νυκτῶν ποιεῖται. Sensibilis. Rationalis.

Meridiani quo ad Sensum iidem fere permanent ad CCCC. Stadia; quo ad Rationis judicium, variato in Terræ conuexo secundum longitudinem situ, statim & perpetuo mutantur. Semper enim, Ortum sive Occasum vorsus recta vel tantillum progredientes, novos adquirunt Meridianos. Nam tot sunt Meridiani, quot Verticalium Punctorum diversis Terræ partibus incumbentium versus Ortum atq; Occasum differentiæ. Infiniti igitur. Ex quibus patet, tendentes directe versus alterutrum Polorum mundi, sub uno perpetuum procedere Meridiano. Quæ dixi, sic sua lingua concipit Geminus: οὐ κατὰ πᾶσαν δὲ χώραν καὶ πόλιν αὐτὸς ἐστὶν μεσημβρινός; ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν αἴσθησιν σχεδὸν ἐπὶ σταδίους τριακοσίους ὁ αὐτὸς μεσημβρινὸς διαμένει; πρὸς δὲ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀκρίβειαν, ἅμα τῷ τὴν τυχοῦσαν γίνεσθαι πάροδον, ἢ πρὸς ἀνατολὴν, ἢ πρὸς δύσιν, ἕτερος γίνεται μεσημβρινός. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς μεσημβρίαν πάροδον, κἂν μεταξὺ μυρίοι στάδιοι ὑπάρχουσι, ὁ αὐτὸς μένει μεσημβρινὸς, κατὰ δὲ τὴν ἀπ' ἀνατολῆς πρὸς δύσιν πάροδον διαφοραὶ μεσημβρινῶν. Neque aliter Proclus. Apud utrumque tamen τετρακοσίους pro τριακοσίους reponendum: quod de Proclo monet Nobilissimus Scaliger, doctissimo illo Commentario, quem scripsit ad Manilij Astronomica. Nam mutua est Horizontis & Meridiani ratio; reciprocaq; est utriusque descriptio; alter sine altero esse nequit, ut supra dixi. Geminus autem & Proclus Horizontis Sensibilis spacium τετρακοσίοις σταδίοις diffiniunt. Alij plura tribuunt huic Meridiano Stadia; Eratosthenes IↃ CC, & Ptolemæus IↃ. Ergo, inquit Scaliger, ex stadiasmo Eratosthenis intra LXXXVII. s. millia passuum non erit αἴσθησις κατὰ πάροδον, ex Ptolemæo intra LXII. s. Ex Proclo inter L. cujus sententia meo judicio melior. Quare ex omnium illorum mente orbis per CLXXX. divisus efficiet Meridianos CCCLX. Geminus & Proclus emendati.

Vsus Meridianorum multifarij. I. Quod, utroque Hemisphærio in duas pares partes secto, dies Noctesque in æqualia distingant spacia. Vsus Merid. I.

 II. Quod

II. II. Quod cuivis Horizonti obliquo ad rectos angulos insistentes in sphæra obliqua vicem præstent Horizontis recti.

III. III. Quod Terræ locorumque in terra particularium Longitudinem & initient & finiant; quodq; Longitudinum diversarum discrimina contineant & patefaciant. Cujusque enim loci Longitudo spacium est duobus Meridianis inclusum: quorum unus Fortunatis incumbit insulis; alter Loci, quo de agitur, Vertici.

IV. IV. Quod in Meridianis, ut subjecto, numerentur & distantiæ Stellarum ab AEquatore, & Locorum Latitudines, Ptolemæo τὰ τῶν οἰκήσεων ἐγκλίματα, Poli denique exaltationes, Græcis Ἐξάρματα: quarum quæ secundo tertioque loco nominatæ, non quantitate, sed solo differunt situ. Quo modo autem Poli Elevatio sit invenienda, cum ex Vmbrarum ratione, tum ex maximi diei quantitate, docent alij. Nam omnia huc congerere, &, fere dixerim, transcribere (Verba enim mihi præiverunt in Astronomicis non uno loco magni viri: fateor lubens, quod nolle solent alij) non mihi est animus.

V. V. Quod Imi Summiq; Cœli Cardines diffiniat: quorum qui superioris est Hemisphærij, μεσουρανία vel μεσουράνημα Græcis, Latinis *Culmen*, *Fastigium*, *Medium Cœli*: oppositus autem ὑπόγειον illis, his *Imum Cœli* vocatur.

VI. VI. Quod cum Horizonte quovis Recto vel Obliquo, quatuorque alijs Circulis Majoribus, totum Cœlum in XII. distinguat spacia, quæ vulgo *Cœli Domicilia* nuncupantur. Ex his Primum, Quartum, Septimum & Decimum, quod Cœli angulos occupent, Græcis κέντρα, Latinis *Cardines*, *Anguli* vulgo vocantur: In his Planetæ, inquiunt Astronomi, fertiliores. Secundum, Quintum, Octauum & Vndecimum, quod superioribus proxima, ἐπαναφοραὶ apud Græcos, apud Latinos *Succidentes* dicuntur. In his Planetas debiliores volunt. Tertium, Sextum, Nonum & Duodecimum, quæ Cardinibus & Succidentibus inclusa, Ἀποκλίματα illis, his *Domus Declinantes* & *Cadentes* appellantur. Hic Planetæ majoris, ajunt, quam alibi debilitatis. Ne quis exspectet a me singulorum Nomenclaturas & Præsagia. Putent mihi hæc talia. Horresco legens; non enim tam sunt fabulosa, quam extremæ & perditissimæ impietatis. Meam hic mentem vide, ubi de Stellis.

CAP. X.

De Minoribus Circulis, & primo de Tropicis Cancri & Capricorni.

Minores Circuli qui, HISTORIAM absolvi Circulorum, qui Majores: succedit, quæ Minorum. *Minores* voco, qui Mundum in segmenta dividunt inæqualia. Minores sunt & appellantur, ut volunt; quod, a medio Sphæra versus extremos vertices *quur sic dicti.* sensim in contractiorem figuram abeunte, & se velut angustante, Circulos hos ab mediis, qui majores, disjunctos necesse sit fieri minores. Hos, ut Majores distribuũt *Eorum partes,* etiam in CCCLX. particulas; quæ tanto minores sunt Majorum Circulorum gradibus tantoq; minus cum in Cœlo tum in Terræ superficie spacium occupant, quanto a maximo Circuli ambitu atq; amplitudine, pro ratione distantiæ abeunt, cedentes quidem quantitate, sed maximorum Circulorum gradibus ἀνάλογοι. Proportio hæc quo modo invenienda sit, docet eleganter Victorinus Strigelius Epitome doctrinæ de Primo Motu, capite de Parallelis. Hos etiam scribunt totum Cœli convexum in *Munus.* in quinq; dirimere spacia; quæ, quod his, velut laxioribus fascijs, Cœlum cingatur, ζώνας & *Cingulos* Astronomi vocant. Earum delineatio apud Vergilium I. Georgic.

Quinque tenent Cœlum Zonæ: quarum una corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab Igne est;
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ & nubibus atræ;
Has inter Mediamque duæ Mortalibus ægris
Munere concessæ Divum, & via secta per ambas,
Obliquus quo se Signorum verteret ordo.

Videndus omnino de his Zonis Cœlestibus Macrobius lib. II. in Somnium Scipionis cap. VII. & VIII.

Sunt

Sunt autem Minores, ut Majores, vel Iidem ubique, vel Alij alibi. Distributio Circulorum qui Minores.

Prioris naturæ *Tropici*; quorum unus *Cancri*, alter *Capricorni*. Τροπικοὶ dicuntur, a tempore, quo τροπή, id est reversio fit Solis; vel quod, quum Sol eo pervenerit, in contrarium statum tempora mutentur. Contrarij status sunt AEstas & Hiems; Calor & Frigus. Tropici;

Tropicus Cancri (qui & *AEstivus*) Circulus est Minor, idem ubique; quem Sol, principium Cancri ingressus & diurno Primi Cœli motu conversus, describit. Limes est itineris Solaris versus Boream, & proximi ejus ad Nos accessus; ad quem delatus reflectit se & cursum dirigit in Meridiem oppositamque plagam. Geminus & Proclus θερινὸς τροπικὸς κύκλος ἐστὶν ὁ βορειότατος τῶν περὶ τοῦ ἡλίου γραφομένων κύκλων κατὰ τὴν τοῦ κόσμου γινομένην περιστροφήν: ἐφ᾽ οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος, τὴν θερινὴν τροπὴν ποιεῖται; ἐν ᾗ μεγίστη μὲν πασῶν τῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἡμέρα, ἐλαχίστη δὲ ἡ νὺξ γίνεται, μετὰ μέντοιγε τὴν θερινὴν τροπὴν οὐκέτι πρὸς τὰς ἄρκτους παροδεύων ὁ ἥλιος θεωρεῖται, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ ἕτερα μέρη τρέπεται τοῦ κόσμου, δι᾽ ὃ καὶ κέκληται τροπικός. Hyginus Poëtico Astronomico: Θερινὸς τροπικὸς *appellatur ideo, quod quum Sol ad eum Circulum pervenit, AEstatem efficit eis, qui in Aquilonis finibus sunt; Hiemem autem eis, qui Austri flatibus oppositi. Præterea quod ultra eum Circulum Sol non transit, sed statim revertitur,* Τροπικὸς *est appellatus.* Perpetuo distat ab AEquatore versus Boream quantitate maximæ declinationis Solis, quæ hodie graduum XXIII, scrupulorum primorum XXVIII. & duarum fere quintarum. Cancri.

Tropicus Capricorni (Latini vocant *Hibernum* & *Brumalem*) Circulus est, ejusdem cum delineato jam indolis; quem Sol in principio Capricorni (quod maximi Solis a nobis recessus & digressionis ad Austrum remotissimæ terminus) constitutus diffinit, eodem ab AEquatore (quo superior ille) intervallo in Meridiem dissidens. Geminus & Proclus: χειμερινὸς δὲ τροπικὸς κύκλος ἐστὶν ὁ νοτιώτατος τῶν ὑπὸ τοῦ ἡλίου γραφομένων κύκλων κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κόσμου γινομένην περιστροφήν, ἐφ᾽ οὗ γενόμενος ὁ ἥλιος τὴν χειμερινὴν τροπὴν ποιεῖται, ἐν ᾗ μεγίστη μὲν πασῶν τῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ νὺξ ἐπιτελεῖται, ἐλαχίστη δὲ ἡμέρα. μετὰ μέντοιγε τὴν χειμερινὴν τροπὴν οὐκέτι πρὸς μεσημβρίαν παροδεύων ὁ ἥλιος θεωρεῖται, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ ἕτερα μέρη τρέπεται τοῦ κόσμου, δι᾽ ὃ κέκληται καὶ οὗτος τροπικός. Hyginus: χειμερινὸς τροπικὸς *a nobis Hiemalis, a nonnullis etiam Brumalis appellatus, ideo quod Sol, quum ad eum Circulum pervenit, Hiemem efficit his, qui ad Aquilonem spectant, AEstatem autem his, qui in Austri partibus Domicilia constituerunt.* Capricorni.

CAP. XI.

De Circulis Polaribus, Arctico & Antarctico.

TALES Minores, qui ubique Iidem; Alios alibi statuo *Polares*, sic a Polis dictos. De ijs eleganter & absolute Strabo: Οἱ Ἀρκτικοὶ μήτε παρὰ πᾶσιν εἰσὶ μήτε οἱ αὐτοὶ πανταχοῦ; ubi duo notat, neque omnibus esse Arcticos, neque passim eosdem; sed, ut dixi, Alios alibi: Non quidem omnibus: nam neque in recta sunt sphæra; neque in stante, quam μυλοειδῆ vocabant Veteres, qualis illis, quibus AEquinoctialis & Horizontem & Arcticum facit. Non vero passim ijdem, sed alij semper alibi. Mutantur enim pro Poli Exarmate, describunturque, non ut vulgus Mathematicorum opinatur, a Polis Eclipticæ, sed a puncto Sectionis, qua Meridianus & Horizon se secant mutuo. Circulus enim, qui Punctum Horizontis ad communem intersectionem Miridiani & Horizontis tangit, Arcticus est illius loci. Quum autem Horizontes mobiles sunt, eamdem naturam participant & Arctici: Alij semper sunt in alio Climate pro ratione Exarmatis sive Elevationis poralis; & quanta loci alicujus erit altitudo, in tantum a Polo distare Punctum illud, quod Arcticum describit, est necesse: quot habitationes, tot sunt Circuli Arctici; non inquam fixi (nam inculcandum hoc sæpius, contra recentiorum calculos) non ἀμετάπτωτοι; sed pro locorum diffentia, Alij atque Alij: quo propius AEquinoctialem acceditur, eo minores fiunt hi Circuli: contra majores, quo longius ab ipso receditur: sub AEquinoctiali, id est, Sphæra Recta, nulli prorsus sunt (ut paullo ante dictum) Arctici. Hinc error deprehenditur illorum, qui in Sphæra Mobili (in fixa enim ad loci inclinationem facta locum habet) Circulum hunc adponunt; describentes illum a Puncto Polares.

Poli

Poli Eclipticæ circum Polum Mundi. Non nisi in Sphæra dati Climatis locum habet. Stupendà fuit veterum Græcorum & Latinorum, quique eos sequuti sunt Manilij, Hygini, Martiani Capellæ oscitantia; qui Sphæræ suæ Arcticum non ad inclinationem loci sui, sed ad Cnidium Clima descripserunt: male sequuti Eudoxum, qui Cnidius patria primus Astronomiam ex penetralibus Ægyptiæ Philosophiæ erutam ad populares suos Græcos eduxit. Quæ enim de Cnidio Climate scripsit Cnidius, non poterant ad omnia Climata referri; ab Græcis ad quævis Græca, ab Latinis Romanisque Scriptoribus ad quævis Italica, vel Romanum.

Arcticus, Sunt autem hi Circuli, *Arcticus* & *Antarcticus*. Arcticus Circulus est Minor, Alius alibi, qui inter Circulos semper apparentes est maximus, totusque supra terram desumitur; in quo Astra posita neque occidunt neque oriuntur, sed per totam noctem circa Polum moveri cernuntur. Geminus & Proclus ejus exscriptor: *Ἀρκτικὸς μὲν οὖν ἐστὶ κύκλος, ὁ μέγιστος τῶν ἀεὶ θεωρουμένων κύκλων, ὁ ἐφαπτόμενος τοῦ ὁρίζοντος καθ' ἓν σημεῖον, καὶ ὅλος ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβανόμενος: ἐν ᾧ τὰ κείμενα τῶν ἄστρων οὔτε δύσιν, οὔτε ἀνατολὴν ποιεῖται; ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς περὶ τὸν πόλον στρεφόμενα θεωρεῖται*, Et paullo post: *ὁ μὲν γὰρ Ἀρκτικὸς κύκλος ἀφορίζει τὰ ἀεὶ θεωρούμενα τῶν ἄστρων.* Item: *Ἀρκτικὸς κύκλος ὅλος ὑπὲρ γῆν ἀπολαμβάνεται.* De eo recte Manilius lib. I. Astronomic.

Circulus ad Boream fulgentem sustinet Arcton.

Nam tota Vrsa Major intra illum Arcticum, quem descripsit Eudoxus, (hujus enim Dogmata sequutus poëta, cum alijs, in Astronomicis) includitur. Et in Climate Alherum Orizon priores pedes Vrsæ præterradit. Geminus & ex eo Proclus *οὗτος δὲ ὁ κύκλος ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ ὑπὸ τοῦ ἐμπροσθίου ποδὸς τῆς μεγάλης ἄρκτου περιγράφεται.*

Antarcticus: Antarcticus Circulus est ejusdem cum Arctico naturæ; sed qui totus infra terram descriptus, in quo Astra semper nobis sunt invisibilia. Geminus & Proclus: *Ἀνταρκτικὸς δὲ ἐστὶ κύκλος ἴσος τε καὶ παράλληλος τῷ Ἀρκτικῷ; καὶ ἐφαπτόμενος τοῦ ὁρίζοντος καθ' ἓν σημεῖον; καὶ ὅλος ὑπὸ γῆν ἀπολαμβανόμενος: ἐν ᾧ τὰ κείμενα τῶν ἄστρων διὰ παντὸς ἡμῖν ἐστὶν ἀόρατα.* Et paullo post: *ὁ ἀνταρκτικὸς κύκλος τὰ μὴ θεωρούμενα τῶν ἄστρων ἀφορίζει.* Et: *Ἀνταρκτικὸς κύκλος ὅλος ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα κρύπτεται.*

CAP. XII.

De Circulis, quorum in Sphæra nullus usus.

Minores Circuli, quorum in Sphæra nullus usus. TANTVM de Circulis, Majoribus quidem sex, quatuor vero Minoribus; quibus in Sphæra, fixa, saltem & immobili, (repetendum enim hoc monent Arctici) solet esse locus. Sunt & alij, sed quorum nullus in Sphæra usus: quales Circuli ut vocant *Latitudinem*, per Zodiaci polos & Stellarum centra diffiniti; *Distantiæ locorum* per verticalia eorum puncta ducti; *Horizontis obliquitatis limites*; quales item quos Sol annuatim CXXCII. ultra citraque Æquatorem diurno motu describit; alijque Minores infiniti, *ἀόρατοι*; qualis denique *ὁρατὸς* ille, *ὁ γαλαξίας*, Lacteus

Circulus Lacteus. Latine, quem tamen Veteres etiam in Sphæra Solida ponebant. Achilles: *ὁ γαλαξίας ἐστὶν ὁ ἐν τῇ σφαίρᾳ καταπεχρισμένος κηρῷ λευκῷ.* De eo Geminus & Proclus: *Λοξὸς δέ ἐστι κύκλος* (inter obliquos etiam nominatur Leontio & aliis) *καὶ ὁ τοῦ γάλακτος. οὗτος μὲν οὖν μείζονι πλάτει λελόξωται τῷ τροπικῷ κύκλῳ. συνέστηκε δὲ ἐκ βραχυμερείας νεφελοειδοῦς: καὶ ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ μόνος θεωρητός. οὐχ ὥρισται δὲ αὐτοῦ τὸ πλάτος, ἀλλὰ κατὰ μέν τινα μέρη πλατύτερος ἐστὶν, κατὰ*

Substantia. *δέ τινα στενότερος, δι' ἣν αἰτίαν ἐν τῶν πλείσταις σφαίραις οὐδὲ καταγράφεται-* Quæ ejus sit Substantia, scribunt, præter Aristotelem, Averroes de Orbis substantia lib. II. & Paraphrasi

Situs. super Meteor. Alexander ibidem, & alij. Plene Situm ejus depingunt Ptolemæus in Almagest. lib. II. cap. II. & Manilius lib. I. Astronomic. ubi inter alia, quod *ὁρατὸς* & oculis nostris conspicuus, sic canit:

Nec quærendus erit, visus incurrit in ipsos
Sponte sua, seque ipse docet, cogitque notari.
Namque in cæruleo candens nitet orbita Mundo,
Ceu missura diem subito, Cœlumque recludens.
Ac veluti virides discernit semita campos,
Quam terit adsiduo renovans iter orbita tractu,

Inter

Inter divisas à callibus est via partis:
Vt freta canescunt sulcum ducente carina,
Accipiuntque viam fluctus spumantibus undis,
Quam tortus verso movit de gurgite vertex;
Candidus in nigro lucet sic limes Olympo,
Cæruleum findens ingenti lumine Mundum.

Et quæ ibi sequuntur. M. Tullius de Somnio Scipionis, ubi de hoc Circulo: *Erat autem is splendidissimo candore inter flammas Circulus elucens; quem vos, ut à Graiis accepistis, Orbem Lacteum nuncupatis.* Ad quæ verba sic scribit Macrobius lib. I. cap. XV: *Orbis hic idem quod Circus in Lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus è Circis, qui ambiunt Cœlum: & sunt præter eum numero decem* (de iis plene dictum.) *Solus ex omnibus hic subjectus est oculis; ceteris Circulis magis cogitatione, quam visu comprehendendis,* Causas de Lacteo Circulo, Naturales quidem commemorat ibidem ex Theophrasto, Diodoro, Democrito & Possidonio Macrobius; Fabulosas vero ex varijs videre est, cum apud Grammaticos, & Mythologos, tum apud Philoponum in I. Meteror & Hyginum in Poetico Astronomic. Ovidius in Metamorph. Circulum hunc *Deorum iter* ad Iovis regiam appellat;

Est via sublimis Cœlo manifesta sereno
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis
Regalemque domum.

CAP. XIII.

De Cœlorum Volubilium Numero.

HÆC de Cœlo Volubili, prout considerari solitum Circulis insignitum; ordo flagitat, ut idem proponam ab Globis & Circulis separatum. Huius historiam duobus includam capitibus, de numero & Motu Cœlestium Orbium; quæ scrutaturus, non incommode præmittam Augustini verba, quæ Sermone II. ad Psalm. XXXII. *Cœli*, inquit, *quo modo invicem superpositi sint, vel quot sint, quibus modis distincti, quibus incolis referti, & qua dispositione regantur, difficile dictu est atque explicatu, & per cœlestem duntaxat sciri potest revelationem.* Ita est. Merebor ergo veniam, si non plene satisfecerim omnibus: quid enim possem, quum ne mihi quidem ipsi facere satis hic potuerim?

Quod igitur ad Numerum, D. Chrysostomus Homilia in Genesin IV. non dubitat adfirmare eos, qui Cœlos multos fabricantur, Sacræ Scripturæ & Doctrinis Ecclesiasticis adversari, suaque sequi commenta, suas inventiones: Moschen enim unum tantum Cœlum tradidisse, Firmamentum cognomine; Sacras litteras, quæ Cœlorum subinde mentionem faciunt, explicandas ex proprietate linguæ Hebraicæ, in qua *Cœli* nomen caret singulari numero. In magni viri jurare verba nuper nescio quem audaculum opinor voluisse; qui machinam Cœli totius unicam & continuam esse, minimeque Orbibus distingui, scripsit. Quid? Continuum? Si ita esset, & non potius contiguum; necessario uno & simplici motu circumduceretur, quemadmodum primo & secundo Cœli, & v. Metaphysic. ab Aristotele probatur. Chrysostomum sane, Philosophorum omnium & Theologorum calculis (dicam hoc pace tanti viri) contrarium, in bonam partem adnititur interpretari Thomas I. part. quæst. LXVIII. tamquam pius vir non damnaret eos, qui Corpus cœleste in multos dispescebant Orbes; sed qui extra Mundum hunc & Cœlos nobis adspectabiles, alios esse Cœlos, alios Mundos fabulabantur. Indicent de hac Thomæ pro Chrysostomo Apologia alij. Numerus Orbium Cœlestium; D. Chrysostomo,

Iustinus Martyr, ubi respondet ad Quæst. LXVII. Orthodoxor. adserit revera duos tantummodo universim esse Cœlos, quorum apud Moschen I. Geneseos capite mentio; sed hos distingui in varia spacia, quæ interdum Scriptura etiam *Cœlos* adpellat, ut quum D. Paullus dicit se raptum in Cœlum Tertium. Iustino Martyri:

Theodoretus quæst. XI. in Genesin notat non credentem. Secundum esse Cœlum, semitam rectam transgredi; plures vero numerare conantem, fabulis adhærere, post- Theodoreto;

re, postposita divini Spiritus doctrina.

Basilio.

Basilius Homilia III. in Genesin scribit, non duos tantum secundum Sacram Scripturam esse Cœlos: sed plures, certè minimum tres oportere statui; quum D. Paullus referat se raptum usque ad Cœlum Tertium.

Philastrio.

Philastrius, Burgensis Episcopus, qui floruit Theodosij Iunioris & Honorij, Imperatorum Orientis & Occidentis, temporibus, anno ab Christo nato CCCCXX. aut circiter, in Catalogo hæreseon commemorat hæresin quorundam de Cœlorum multitudine & diuersitate ambigentium: ipse vero sentire videtur, quanta sit Cœlorum multitudo, ex Sacris litteris esse incompertum, variantibus scilicet hac in re; quum duo Geneseos I. nominentur; tres Deuteronom. IX. 4. & II. epist. ad Corinth. XII. I; sex denique Psalmo CXLVIII. 4.

Quidquid sit: nusquam Sacræ Litteræ certum Cœlorum produnt Numerum; numerosos tamen esse Cœlos, nusquam non cædem adserunt; ut etiam qui plures tribus agnoscunt, Scripturæ Divinæ nequaquam contradicant; nec peccent Philosophi, Astronomi eorumque sequuti dogmata Theologi, quoties adseverantius quid de Cœlorum Numero diffiniunt.

Antiquissimis ante Ptolemæum Philosophis:

Ægyptij Chaldæique supra Octavam Sphæram mobile nihil agnoscebant, quorum scita Plato, Aristoteles, Hipparchus, alijque sunt amplexi, ut passim illorum testantur scripta.

Ptolemæo, sequutisque cum Mathematicis.

Sed magnis Magistris sapientores videri voluerunt in his talibus mox-Successores. Videntes enim hi varia admodum in Cœlestibus φαινόμενα; Stellarum, quæ Fixæ, alias concitatiore, tardiore motu progredi alias; Apogæa Planetarum secundum Signorum ordinem mutari; Aquinoctia Solstitiaque diebus aliquot prævertere notata Veteribus tempora; λόξωσιν denique Eclipticæ maximam sensim decrescere: Ptolemæus posterioresq. Mathematici alium quasi quemdam Orbis Octavi motum ab Occasu deprehendentes in Ortum, Nonum cœlum addiderunt.

Alphonsinis denique.

Ante annos vero trecentos, & paucos qui excurrunt, Mathematici, præter duplicem Orbis Octavi motum, cum Raptus, tum ab Occasu ad Ortum, certa (sic enim loqui audent) obseruatione comperisse se jactitant Tertium ejusdem Orbis Motum, quem *Trepidationis* intrepide nominantes, Decimum exstruxerunt Cœlum: ut horum Numerus excreverit, additis Planetarum globis, ad decem Orbes Volubiles; quos dirimunt in Sphæram Ἄναστρον & Ἀστερικὼν; ille quidem Mobile cum Primum (cujus auctorem volunt Ptolemæum) tum Secundum (quod excogitatum ab Alphonsinis) tribuentes: huic autem Octavum Orbem, qui Stellas fert inerrantes; reliquosque septem, qui singuli singulos portant Planetas. Præterea, quum Ἄναστρος Sphæra Stellis careat, Characteribus quibusdam & Lineamentis utramque insignitam imaginantur; eaque certis locis & temporibus ab oculatissimis & qui acutissimo visu præditi, percipi posse (o deliramenta!) scribunt.

Characteres Sphærarum Decimæ, Nonæque.

De Cœlo Nono, quod *Aequeum* vulgo.

Quin & Nonum Cœlum nonnullis *Aqueum* appellatur, ab Aquis, quas ex aliquot Scripturæ locis, veras & naturales supra Cœlum Sidereum opinantur esse viri doctrina sanctitateque præstantissimi: adeo ut Augustinus etiam lib. de Genesi Imperfecto, & XI. de Civitate Dei, cap. vltimo, quum de istiusmodi Aquis, qua ratione supra Cœlum esse possent, multum disputasset; hanc tandem velut disputationis operosissimæ clausulam adjiciat: *Quoquo modo autem, & qualeslibet Aquæ ibi sint, eas esse ibi minime dubitemus: maior est quippe Scripturæ huius auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas*. Posse enim Aquas ibi consistere docet & argumentatur idem lib. II. de Genesi, cap. IIII. & Dialogo LXV. quæst. XXVII; ubi inter alia hæc: *Videmus enim quotidie Aquam tenuatam in vaporem tolli ad superiores partes Aeris; quæ si magis etiam magisque tenuaretur, celsiora quoque loca peteret. Quum igitur Physiologi doceant, omne Corpus in infinitum rarescere & dividi posse, etiam poterit in infinitum fieri levius, & ad quamcunque locorum sublimitatem sustolli: quocirca non videtur impossibile, Aquam catenus attenuari posse, quo ad idonea sit etiam supra Cœlum promoveri.* Et indicia rei, quæ difficilis ad fidem, comprobandæ duo notare nititur Ambrosius lib. II. ἑξαήμ. cap. I. unum quidem, quod nonnunquam ingens Aquæ vis, de Cœlo repente magno impetu descendens, in tantos imbres resolvatur, ut flumina & lacus subito compleantur, & vel ipsa exundent maria: alterum vero, quod frequenter Solem cernamus quasi madidum & rorantem; scilicet propter Aquarum Alimentum (de hoc Stellarum quasi potu, dicam infra)

Posse Aquas esse supra Octauum Cœlum argumentatur Augustini:

Indicia rei incredibilis notat. Ambrosius.

fra) de ejus ardoris temperiem attactum. Modum autem, quo consistunt ibi Aquæ, DEO tribuunt Beda & Petrus Longobardus, Cæli formæ Basilius. Beda enim in ἑξαήμερ. *Non est mirus*, inquit, *facile Omnipotenti* DEO *tenere Aquas super Cœlum sidereum, sive liquidas, sive modo crystalli conglaciatas atque concretas, quam (quod faciat quotidie) tenere Aquas in sublimi Aere suspensas, unde tantus fit Imbrium defluxus: quod loco miraculi prædicat Hiiob de* DEO *cap.* XXVI. Qui ligat Aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. *Ipse enim est qui undas Rubri maris atque Iordanis in sublime erectas & murorum similitudine firmatas, fecit consistere.* Longobardus vero lib. II. Sentent. distinct. XIIII. *Si quem vero movet, quo modo natura fluidæ & in imalabiles Aquæ, supra Cælum possint consistere, de eo scriptum esse meminerit:* Qui ligas Aquas in nubibus suis. *Qui enim infra Cœlum ligat Aquas ad tempus vaporibus nubibus retentas; potest etiam super Cæli sphæram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate Aquas suspendere, ne labantur. Quales autem & ad quid conditæ sint, ipse novit, qui condidit.* Basilius denique in Homilijs, modum, quo retineantur ibi Aquæ, Cœli formæ tribuens; faciem ejus extimam, contra præstantissimorum Philosophorum scita, plenam fingit & æquam; quamvis qua concava, rotundam videamus: *Licet*, inter alia, *concava Cæli superficies sit rotunda non continuo tamen esse consequens & necessarium, ut convexa Cæli superficies sit etiam rotundæ, sicut videre est in fornicibus & locis concameratis.* Quin usum & necessitatem aquarum supra Cœli Octavi spatia, cum alijs aperiunt Iustinus Martyr & Basilius: ille quidem respondens ad Quæstionem XCIII. Orthodoxor. ubi scribit, Terga Cœli esse Aquis tecta, secundum illud, *Qui tegis Aquis superiora eius:* earum vero duplicem esse usum; *alterum ad immensum tot tantorumque siderum ardorem, ne penitus omnia consumantur, sua refrigeratione mitigandum atque ac temperandum; alterum ut earum pondere dorsum Cæli urgeatur ac prematur deorsum, ne crebro ac violento ventorum impulsu* (ô Virum in Sacris admirandum, Physicis puerum!) *huc illuc agitetur.* Hic verò Homilia III. super Genesin: *Quum* DEVS, inquit, *infinitam prope vim ignei ardoris propter multiplices & ad plurima necessarios eius in Cælo & infra Cælum multifariam stasisset, essetque suapte natura Ignis voracissimus suique fœcundissimus à minimus mire cressens initijs ne ob eam caussam Vniversi salus atque incolumitas periclitaretur, ex adverso maximam ei infra supraque Cælum vim Aquarum opposuit, ut earum refrigeratione tantus Ignium ardor temperatus non solum non obesset Mundo, sed etiam prodesset plurimum.* Addenda his, quæ tradunt Theodoretus quæst. XI. super Genesin; Gennadius & Severianus in Catena ad Genesin citati. Innuit eundem usum Augustinus lib. XI. de Civitate Dei, cap. ult. *Sicut in Microcosmo, id est, Homine supra Cor, igneæ naturæ, locatum est Cerebrum frigidissimum; ita in magno Mundo supra Cælestes Ignes Aquæ sunt positæ.* Videndus idem lib. II. super Genesin ad litteram cap. V. & libro de Genesi imperfecto cap. VIII. Audiendus & hic Beda ex libro de Natura rerum, memoriæ prodens, quibusdam esse visum, *Aquas supra Cœlum esse positas à* DEO; *ut earum ingenti copia è Cœlis præcipitata in Terras, generale totius Orbis Diluvium, quod* DEI *voluntate ac decreto aliquando erat futurum, effici posset;* verum sibi probabilius videri addens, *eas Aquas ad refrigerationem & temperationem ardoris siderium fuisse comparatas.* Iosephus lib. I. Iudaicarum Antiquit. cap. I. Aquas *ad Imbrium vtilitatem Terræque irrigationem* ibi locatas refert. Alium usum indicat Cabalistæ apud Picum Mirandul. in Heptaplo. Consulendus & de triplici Aquarum Supercœlestium usu Stephanus Szegedinus in Locis Communibus, ubi de Aquis. Pergo. Aquas has formam tenuissimæ nebulæ repræsentare scribit Augustinus ad Orosium quæst. XVII. & lib. II. super Genesin ad litteram, cap. IV. ubi inter alia; *Quod si potest*, inquit, *Aqua, sicut videmus, ad tantas guttarum devenire atque extenuari minutias, ut super Aerem hunc vaporis induta faciem, feratur, & Aquis levior emineat: quur non possit super illud levius Cœlum, minutioribus guttis & leviore materie sustineri?* Contra quem tamen videndus Ægidius Columnius posterioris ἑξαημέρ. cap. XIIII. Sunt qui Crystalli instar splendidas, solidatas, & quasi congelatas adserunt, unde & Cœlum Nonum ijs *Crystallinum*. Adeundi omnino Basilius in ἑξαημ. Bonaventura II. Sentent. dist. XIV. Ægidius, quem dixi, cap. XIIII. & seqq. ubi multa, Petrus Longobardus Sent. II. dist. XII. Nicolaus Lyranus, Tostatus, Cajetanus, & alij, non solum ad opinionem suam confirmandam trahentes Ioannis Evangelistæ locum ex Apocalyp. cap. XXII. I. sed & Philosophos veteres sequuti, credo, Empodoclem & Anaximenem, Crystallum in Cœlo esse adfirmantes, apud

Mundum quo supra Cœlum subsistunt Aquæ, tribuunt DEO Beda.

Et Petrus Longobardus;

Cœli formæ Basilius.

Aquarum supra octavum Cœlum usus & necessitas Iustino.

Basilio.

Theodoreto, Gennadio, Severiano, Augustino.

Incertioribus apud Bedam.

Ipsi Bedæ.

Iosepho.

Caballistis.

Szegedino.

Aquæ Supercœlestes quid Augustino.

Cœlum *Crystallinum* qui agnoscant.

E Plutar-

Plutarchum lib. II. περὶ τῶν Ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. ur & Iosephus lib. I. Antiq. Iudaic. cap. I. qui ſcribit, *ſecunda die Cœlum ſuper omnia collocatum, ipſumque, ab alijs diſtinctum, in ſemetipſo conſtitutum fuiſſe; eumque Cryſtallo circumdatum* (miremur hic infelicem ſacratiſſimi Scriptoris Paraphraſten) *humidum & pluviale, ad utilitatem, quæ fit Terræ ex Imbribus, ab* DEO *congrue fabricatum*. Quidquid ſit; Aquas illas, quarum in Sacris litteris mentio, quæ *Cœli* nonnumquam exprimuntur appellatione, quæ prædicare dicuntur DEI potentiam, quæ ad DEI laudem à pijs viris invitantur; longe alias eſſe, nec ullo modo Fixarum Sphæræ ſupervehendas, contra decentiſſimum Rerum ordinem optimamque Totius diſpoſitionem, quum naturalis Aquarum locus ſit infra Aerem Terræ proximus, & in prima Rerum creatione ad Omnipotentiam DEI & miracula non ſit confugiendum; plene docui lib. I. cap. IV.

Quid igitur de Cœlorum Numero ſtatuendum? Quamvis Hypotheſes Phyſicæ, quarum fundamento Cœlorum pluralitas exſtruitur, alicujus videantur ponderis & momenti; Ajunt enim, Cujuſvis Corporis Simplicis unum eſſe Motum per ſe; Omne Corpus, quod pluribus movetur Motibus, unum per ſe habere, alios per accidens; Inferiorem Sphæram moveri ab Superiore; Stellas moveri ad Sphæræ, cui inlocatæ ſunt, motum; & ſimiles; colligentes, inde ſupra Cœlum octavum, quod triplici, inquiunt, movetur motu duos alios eſſe Orbes: tamen revera Cœleſtes Sphæræ ſunt octo, quas oculis notare ac diſtinguere poſſumus; motuum quidem varietate, ut mox dicam, ac ſitu differentes, contigui tamen, & eo ordine diſpoſiti, ne ullus alterius vicinioris motum impediat. Sunt illi ſeptem Planetarum Orbes, & Siderum Fixorum Sphæra, quæ quam recte *Firmamentum* à quibuſdam nominetur, paret ex cap. IV. libri I. Nonum, ut novum & commentitium, habendum; Decimum autem, ut ex Volubilium numero decimandum.

Orbes Cœleſtes revera octo.

CAP. XIV.

De Motu Cœleſtium Orbium.

Motus ſecundum Vulgus Cœli decimi, Noni,

HÆC denumero. non minus intricata res eſt de Motu: qui novos Orbes, Nonum & Decimum, commentis multiplex. Decimum Cœlum primum Mobile volunt; moveri autem ſuper Mundi Polos ab Oriente in Occidentem, ſpacio naturalis diei, vel XXIV. horarum. Noni Cœli Motum faciunt duplicem; priorem quidem ad Motum Primi Mobilis, poſteriorem autem ex ſe & ſua natura. Vocant nonnulli *Augium Stellarumque Fixarum Motum*, alij *Motum defectionis*; quod omnes inferiores Sphæræ deficiant à perfectione primi Mobilis. Hunc ſuper Eclipticam lineam & polos Zodiaci ab Occaſu verſus Ortum, quadraginta novem millium annorum ſpacio (dato ducentis annis gradu uno cum XXXVIII. fere minutis) completurum fingunt ſuam Revolutionem; dicuntque *Magnum annum platonis*; quem ſcripſiſſe ferunt, integra Revolutione iſta completa, omnia in eodem futura ſtatu, quo fuerant initio Revolutionis. O abſurdam, ne dicam impiam, cujuſcumque tandem ea ſit, opinionem! quam explodit merito, & adverſari Chriſtianæ religioni, docet Auguſtinus lib. XII. de Civitate Dei cap. XIII. *Abſit*, inquit, *ut nos iſta credamus. Semel enim Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris: reſurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur, & nos poſt reſurrectionem ſemper cum Domino erimus, cui modo dicimus, quod ſacer admonet Pſalmus*: Tu Domine ſervabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in æternum. *Satis enim iſtis exiſtimo convenire, quod ſequitur:* In circuitu impij ambulabunt, *non quia per Circulos quos opinantur, eorum vita eſt recurſura, ſed quia modo talis eſt erroris eorum via, id eſt, falſa doctrina*. Octavæ Sphæræ, præter ſuperiores duos, Motum tribuunt, quem indigetant *Trepidationis*, vel *Acceſſus & Receſſus:* notantes eo Sphæram hanc à Septemtrione in Meridiem moveri ſuper duobus Circulis parvis; quorum Poli qnidem ſunt capita Libræ & Arietis Nonæ Sphæræ, Semidiameter vero gradus IV. minuta XVIII. & ſecunda XLIII; motum autem compleri ſeptem millium annorum ſpatio; ſolum hunc Octavæ Sphæræ eſſe proprium; ejuſque ratione Stellas Fixas ſemper in temporibus (utar illorum verbis) æqualibus æque diſtare à capitibus Arietis & Libræ ejuſdem primi Mobilis, ſed motas videri nunc Orien-

Octaui.

Orientem, nunc Occidentem versus, interdum tardius, aliquando velocius; quum motas repererint uno gradu, Ptolemæus quidem centum, posteriores autem sexaginta annorum curriculo.

Planetarum motus vulgo.

Iam quid dicam de diversissimo Planetarum motu? Singulis suas dant Sphæras; Sphæris varios, majores minoresque Orbes; Orbibus denique varios & dissimiles admodum Motus. Quibus commemorandis nec mihi, nec alijs vero molestus paucis dicam.

Motus Rectus: Rectus Ascendens, Descendens.

Omnis Motus vel *Rectus* est, vel *Orbicus*, ut cum Varrone loquar. *Rectus* vel est ascendens, sursum tendens; vel descendens, deorsum. Illo quidem moventur Levia, Ignis & Aer; diciturque *Motus à Medio*, id est Centro Terræ; Hoc vero Gravia, ut Terra & Aqua; *Motus* appellatur *ad Medium*, id est ad Centrum Terræ: *Orbico* omnia Cœlestia Corpora; *Motum* vocant *circa Medium*, id est Centrum. *Rectus* igitur Motus omnibus convenit, quæ intra Lunæ Sphæram & Centrum Terræ: & hinc quod Antipodes, non secus quam Nos, ad Medium, id est Terræ Centrum, natura ducente, tendant. Nam ut vere canit poeta,

——*Cœlum undique sursum.*

Motus Orbicus.

Orbicus Motus omnium Corporum est Cœlestium: cujus duo principes. Quamvis enim Orbes Cœlestes proprijs singuli videantur & dissimilibus agitari motibus; duos tamen tantum esse Astronomicæ docent observationes, docet Sensuum judicium.

Orbicus ab Ortu ad Occasum.

Vnum quidem simplicem, uniformem & regularem, quo quidquid Orbium Cœlestium ab Ortu in Occasum circa Mundi Polos ἀεὶ ὡσαύτως καὶ ἰσοταχῶς, Circulis Æquatori parallelis, spacio diei naturalis revolvitur. Antiquitas hunc Motum Octavo orbi, Nono Ptolemæus, Recentiores Decimo proprium consecrarunt. Πρώτην φορὰν nuncupat Ptolemæus; alij νυχθημέριον appellant, quod diurni nocturnique temporis spacio, diem metiens naturalem, absolvatur. Est enim hujus Motus vices ac discrimina dierum noctiumque, cum motu Solis proprio, efficere, Stellas quotidie producere, & conspiciendas nobis exhibere, easque per Hemisphærium superius provolutas abducere rursus & abscondere; communis denique mensura reliquorum omnium est Motuum. Omnia enim Corpora secum rapit Inferiora, quæ quanto magis eo distant; tanto tardius eo motu moventur; quod potissimum apparet in Luna.

Ab Occasu ad Ortum.

Alterum vero, quem, Græci δευτέραν φορὰν, & πολυμερῆ, item εἰς τὰ ἐναντία, & εἰς τὰ ἑπόμενα; Latini *Motum Planetarum* vel *Secundorum Mobilium*; nonnulli *Motum* appellant *in Consequentia*. Eo Sphæræ, quæ Primo Mobili subjectæ, superiori Motui contranituntur, & ab Occasu in Ortum, εἰς τὰ ἑπόμενα, sub Zodiaco & circa polos ejusdem, non in parallelis, qui ab Æquatore æquabiliter disjuncti, tardius multo provehuntur, sed dissimiliter. Nam Planetarum illi, qui Terræ propiores, motu concitatiore feruntur, citiusque periodos conficiunt suas; contra, lentiore procedentes gradu, diffinita Zodiaci spacia tardius circumeunt, qui hinc remotiores. Est quando in medio velut cursu tardare videntur, & tamquam immoti subsistere, dicunturque στηρίζοντες; nonnumquam regredi, προηγητικοὶ nominati, hinc rursus accelerare curriculum, tamquam velocitate compensaturi prioris moræ defectum, vocanturque hic Græcis ὑπολειπτικοί. Nec eumdem semper tenere conspicimus tramitem; sed à media Zodiaci via nunc in Boream, nunc in Austrum evagari. Recedentes denique procul à Terra, ἀπόγειοι; rursus velut ex alto ad Terram se demittentes, περίγειοι nuncupantur.

Caussæ φαινομένης Cœlestinum ἀνωμαλίας.

Vnde vero φαινομένη Cœlestium hæc ἀνωμαλία? An à Planetis, an aliunde? *AEquales sunt & regulares Orbium Cœlestium Motus; nobis tamen inæquales apparent*, ait magnus vir, *vel propter Circulorum Polos Mundi Polis diversos, circa quos convertuntur, ut sunt Poli Zodiaci, sub quo vagæ stellæ perpetuo versantur; vel quia Terra non est Centrum illorum Orbium, quibus vehuntur Planetæ & circumaguntur. Vnde quum ex Centro Mundi nos Motus illos consideremus; fit, ut quemadmodum maiore mole aucti videntur nobis, quum ex propinquo eos contuemur; minores apparent, quum procul positos conspicamur; sic in circumferentijs Orbium æqualibus, ob diversam visus distantiam, motus inæquales, æqualibus temporibus, observemus.* Sententias eorum, qui φαινομένων, quæ dixi, caussas ex alijs hypothesibus exstruunt, prudens ne sim prolixior, prætereo.

CAP. XV.

Brevis Stellarum Deſcriptio, eaque tractata membratim & excuſſa

De *Cœlo,* cui in Conſtante Perpetuaque Totius parte priorem dederam locum, quod habui dicere, pro inſtituta mihi methodo, abſolvi: ſuccedit, cui alteram adſignaram ſtationem, *Stella*; cujus tam Inerrantis, non ſolum in Zodiaco, ſed & extra eum, quam Errantis hiſtoriam aggrediar, ſi quædam univerſim præmiſero.

Stella quid.

Stellæ partes putantur ſuorum Orbium denſiores; eæque lucidæ, ſimplices, rotundæ; ad Orbium, quibus inlocata earum corpora, motus moveri ſolitæ; ut, DEO diſponente, per ſpacia Cœli divina & admirabili ratione decurrentes, efficiant vices Temporum gratiſſimas, & in natura Elementari primas temperent Qualitates, alioſque effectus gignant. Adeundus Lactantius lib. II. Divinar. Inſtitutionum cap. V.

Denſiores ſuorum Orbium partes.

Denſiores ſuorum Orbium notavi *Partes.* Ideoq; quum ex mole conſtent coactæ quaſi materiæ, & veluti lucis compactæ copia; Viſui tamen, ut Orbes ipſi, non ſunt perviæ.

Lucidæ.

Stellarum Lux miſta.

Stellæ ſua Luce calorem impertiunt inferioribus.

Eſſe *Lucidas* addidi. Lucem miſtam hic agnoſco. Stellæ enim cum proprio & congenito lumine (quod luce Solis imbecillius) lucent; tum alieno, quod illis ab Sole. Hic enim fons præcipuus (videantur infra quæ de Sole mihi ſcripta) & ὄχημα τοῦ πρωτογόνου φωτός, lucis ſuæ ſplendore non ſolum Inferiores ſe Planetas & Elementarem Orbem, verum etiam Superiores & Stellas omnes liberali ſuæ lucis demenſo imbutas, radiorum reflexione colluſtrat & complet. Qualiſcumque Lux Siderum ſtatuenda; certa illam volunt eſſe magni Viri, qua, DEO ſic ordinante, Aſtra calorem Inferioribus impertiunt: eam quum copioſiorem in ſe habet Sol, quam ceteræ Stellæ, potentiæ majoris eſſe ſolet ad calefaciendum. Peripateticorum eſt ſententia, Cœlum per Lumen facere tam Calorem, quam Frigus, diverſa tamen ratione: illum quidem per ſe, hoc autem per accidens. Nam præſentia Luminis facit Calorem, abſentia vero Frigus: quo enim Lumen Solis, aut nullo modo aut tenuiter pertingit, inibi Frigus vigere ac roborari comperimus. Nam quod Stellas naturæ cenſeant Igneæ, dictaſque, teſte Fabio, quaſi Ignis Stillas; & quum per ſe calidæ vaporibus ex aqua terraque ſublatis & ad ſe tractis paſci, partim Stoici apud Ciceronem II. de nat. Deor. & Theodoretum lib. IIII. Græcanic. Affect. eoſque ſequutus Plinius lib. II. nat. hiſtor. cap. IX. partim Auguſtinus, ſcribente Magiſtro Sentent. Diſt. XIIII. lib. II. Baſilius Homilia III. in Geneſin, Ambroſius lib. II. in ἑξαήμερο, & alij non pauci: validiſſimis eos Philoſophi (inter quos principis mihi loci Benedictus Pererius in Geneſin) confutant argumentis. Primo, Cœlum & Aſtra naturæ eſſe incorruptibilis: non igitur eſſe Ignea. Ignem enim, quum & materiam habeat & contrarium, non poſſe non obnoxium eſſe Corruptioni. Deinde, naturalem Ignis Motum eſſe ſurſum ferri: eo autem Aſtra perpetuo carere. Tertio, Si Aſtra eſſent Ignea; haud dubie futurum fuiſſe, ut jamdudum omnia deflagraſſent, & ardore Siderum conſumpta interijſſent: quum tantus ſit in Octavo Cœlo Stellarum numerus; quarum quælibet multis partibus Terra major: quibus ſi addantur Planetæ, eſſet ſane Cœleſtium Ignium ſupra Terram undique vis fidem ſuperans, & quæ tolerari nullo pacto poſſet. Indignas, quæ refutentur, arbitror portentoſas Philoſophorum

Non ſunt Igneæ naturæ.

Abſurdæ Philoſophorum aliquot opiniones de Siderum natura

quorundam de natura Siderum opiniones, apud Plutarchum lib. II περὶ τῶν τοῖς φιλοσ. ἀρεσκ. cap. XIII. ut Thaletis, gleboſa quidem exiſtimantis eſſe, ſed ignita Sidera; Diogenis, pumicoſa & Mundi ſpiracula; Xenophanis, ex Ignitis Nubibus concreta; Heracliti & Pythagoræorum, unamquamque Stellam Mundum eſſe, Terram ſuam ambientem, putantium. Iam quod nonnulli addant, Sidera terrenis aqueiſque humoribus ad ſe tractis ali (ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσεως, inquit Plutarch.) eorumque ſplendorem hoc modo accendi; puerilem eſſe opinionem & indignam Philoſopho dixit Philoſophorum princeps, Ariſtoteles l. II. Meteoror. Vapores enim ultra mediam Aeris regionem non ſubvehi; ibi coactos denſatoſque in pluvias reſolvi, eoque, unde ſublati fuerant, relabi. Et ſane unde tot tantiſque Sideribus perpetuo tantum pabuli & alimenti poſſet ſuppeditari? Quid! quantum mutationum ſingu-

Sidera humoribus attractis non paſcuntur.

ſingulis momentis conciliarent Aſtris exſucti fœdiſſimis locis Humores? Abſit, ut hæc ſint vera. Valeant hæc talia ſentientes Homerus Iliados x. Heraclitus, Empedocles, Plato, Stoici apud Plutarchum, Diogenem Laertium, Macrob. II. in Somn. Scip. cap. x. & I. Saturnal. cap. XXIII. & alios, Plinius lib. II. nat. hiſtor. Latinique poetæ, Virgilius lib. I. Æneid. ubi Servius & Lucanus lib. I. & VII. belli Pharſalici, Seneca in Hippolyto, Choro Act. II. Claudianus lib. II. de rap. Proſerp. Errant toto Cœlo. Nam Errorem vere nominat Marius Victorinus Commentario in Geneſin.

Simplices dixi. Formatæ enim creduntur ex Orbium ſuorum ſimpliciſſima & puriſſima materia: quæ denſata primum & contracta ad certam Cœli ſui regionem, deinde Collectionis abſolutæ beneficio in ſolidiorem orbem conglobata. Stellæ Simplices.

Rotundæ Stellarum Corpora docent cum Sphærica Solis Lunæque figura in Eclipſibus; tum φαινόμενα. Nam intuentibus, ex quacumque terreni globi parte, Globoſæ apparent: quod non fieret, ſi vel eſſent planæ, vel δισκοειδεῖς, vel alius figuræ. Rotundæ.

Ad Orbium, quibus inhærent, *Motus moveri* ſolitas adſcripſi. Non enim moventur Stellæ per ſpatium Cœleſte proprijs per ſe Motibus (ut voluerunt, non ſolum Stoici, quod patet ex Ariſtotele lib. II. de Cœlo, text. 43. & ſeqq. & M. Tullio lib. II. de natura Deorum; ſed etiam Scriptores Eccleſiaſtici, Iuſtinus Martyr reſpondens ad quæſt. XVIII. Orthodoxor. Origenes lib. V. contra Celſum, & lib. I. περὶ ἀρχῶν VII. Chryſoſtomus Homilijs VI. XII. & XIII. Philaſtrius Brixienſis Epiſcopus Catalogo Hæreſ. Procopius Gazæus ad cap. I. Geneſ. Legendus & Auguſtinus lib. II. de Geneſ. ad litteram cap. X.) verum accidentarijs ad Orbium, quibus infixæ, Motus; ut pars ad Totius, ut Clavus, dicis cauſſa, ad Rotæ motum. Conſulendus præter alios Macrobius lib. I. ad Somnium Scipionis cap. XVII. Nam cuivis globoſo Corpori duo tantum conveniunt Motus proprij: κύλησις, quam volutationem dicere licet; & δίνησις, quæ nihil aliud quam in gyrum converſio. Stellæ igitur, quæ Corpora globoſa, ſi primarijs & proprijs agitarentur motibus, vel huc illuc volutarentur, vel in gyrum converterentur. Sed nec volutantur; nam loca quæ in Orbibus ſuis obtinent numquam mutant nec gyrantur; circumactas enim eam, quam ſemel nobis oſtenderunt, faciem numquam variare, quod in Luna perſpicuum, videmus. Accidit, quum Motus Diurnus fiat XXIV. horarum ſpacio, ſi Stellæ non æqualiter cum Orbibus ſuis moverentur, Orbes certe vel perrumpi & diſſecari, vel rarefieri neceſſe eſſet. Stellæ namque velocius motæ finderent ſuos Orbes. Non eſt autem rationi conſentaneum, inquit Philoſophus II. Cœli text. 45. ut Stellarum velocitates & magnitudines Orbium eandem habeant rationem. Nam una Stella ad aliam non habet eam in velocitate proportionem, quam unus Orbis habet ad alterum. Vnde fit, ut ipſa pari velocitate cum ſuo Orbe nequaquam moveatur: Orbis enim, ut bene Hannibal Roſſelus ad Pymandrum Mercurij lib. IV. Comment. V. quæſt. I. ad Orbem in velocitate proportionem habet; non autem Stella ad Stellam. Sic enim Stella, utpote Mercurius, qui eſt in Orbe majori, velocior eſſet alia Stella, nimirum Luna, quæ eſt in Orbe minore Quod ſi Orbes ſuos mutuo commutarent, utpote ſi Mercurius in Lunæ orbem migraret, & è diverſo Luna in Mercurij; tunc Luna velocior eſſet Mercurio, idque propter Orbem Mercurij, in quo conſiſteret. Ex quo perſpicuum eſt, Stellas ex ſe nullum Motum habere, niſi eum tantum, quem Orbis ipſe. Moventur ad Orbium ſuorum motus.

Amplius dico. Si Stellæ Sphærarum ſuarum ſpacia proprijs motibus ferrentur; ſequeretur, Cœlum eſſe Corpus fluidum, labile, ſolidioribus facile cedens, vel aquæ vel aeri ſimile: quæ ab natura Cœleſtis corporis & dignitate videntur aliena; præſertim quum Hijobi cap. XXXVII. Scriptura Sacra doceat, *Cœlos eſſe ſolidiſſimos, & tamquam ex ære conflatos:* quod innuit & Homerus lib. XXI. Iliados:

Ἵξεν δ' Οὔλυμπόνδε Διὸς ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ.

Quid plura? Multi quum ad Motus, qui Stellis eſſe poſſent proprij, ſtabiliendos rationes phyſicas animadverterent deeſſe; Vitam ijs & Animas eaſque intelligentes, cum ad alia peragunda, tum ad motus, quos dixi, conficiendos tribuere ſunt auſi: multi inquam, non ſolum Pphiloſophi veteres, ut Pythagorei, Platonici, Ariſtotelici, Stoici (videndi omnino Plato in Epinomide, Ariſtoteles lib. II. de Cœlo, text. 13. & 61. Philo lib. de Opificio Mundi, de Somnijs, de Gigantibus; Lucibus Stoicus Non ſunt Animatæ.

apud Cicerônem de Natur. Deor. Averroes lib. I. Cæli, & libro de substantia Orbis; Avicenna lib. v. Naturalium, & alij) verum etiam Ecclesiastici Scriptores; inter quos primum ducit agmen Origenes tomo I. Comment. in Ioannem, & lib. I. περὶ ἀρχῶν, cap. VII. & Homilia postrema in librum Numerorum. Ab Origenis opinione non omnino videntur abhorrere Aureolus apud Capreolum II. Sentent. Scotus lib. II. Sentent. Distinct. XIIII. quæst. I. Thomas quæst. de Anima, art. VIII. opusculo de Angelis, cap. II. lib. II. contra gentes, cap. LXX. & Cajetanus ad Psalm. CXXXV. vers. 5. D. Augustinum, quum pressius quæstionem hanc de Vita Sensuque Stellarum examinaret, in consilii quasi trivio fuisse, probant, quæ ab illo scripta lib. II. de Genesi ad litteram, cap. XVIII. Enchiridij cap. XVIII. libro de Immortalitate Animæ cap. XV. lib. VI. de Musica, cap. XIV. lib. XIII. de Civitate Dei, cap. XVI. libro denique I. Retractationum, cap. XV. Certe, opinionum hanc animus adversatus, contrariam sententiam amplectitur; utpote quæ probabilior, quæ sanior, quæ Doctrinæ Theologicæ convenientior. Nam Astra non esse Animata, non Vita, non Intellectu prædita, censent recte Basilius Homilia III. in Genesin, & Comment. Psalm. XLIX. Ambr. lib. II. ἑξαημ. cap. IV. Hieronymus epist. LIX. ad Avitum, & lib. XIII. Comment. in Iesahih. Cyrillus Archiepis. Hierosolymitanus lib. II. conrra Iulianum, Ioannes Damasc. lib. II. cap. VI. Quorum omnium instar sit, Christianus ille Cicero L. Cœlius Lactantius, qui falsam Superiorum opinionem varijs argumentis confutat lib. II. Divinar. Instit. cap. V. cujus inter alia verba sunt hæc verissima: *Inest Sideribus Ratio; sed Dei est illa Ratio, qui fecit & regit omnia, non ipsorum Siderum, quæ moventur.* Ab DEI nutu pendet quidquid in Rerum natura: hic solus omnia gubernat & dirigit, mediate & immediate, ut primo libro plene dixi. Frustra sunt igitur, qui Stellas putant Animatas; magis autem, qui tamquam vita, Sensu, Ratione præditas colunt, ut Deos. Pythagoras apud Diogenem Laertium Solem, Lunam & reliqua Sidera Deos esse judicat, quum in illis superet calor, qui Vitæ auctor. Plato in Epinomide, jubet Astra in Deos cœlestes à nobis honorari & coli. Idem in Cratylo, docet Astra fuisse primos Deos à priscis existimatos. Et sane cui non, ostensa Solis, Lunæ, Astrorum pulchritudine commemoratisque tot tantisque commoditatibus, quas ex illis perpetuo percipit genus humanum, facile persuaderetur Stellas tanquam Deos colendas? In errorem hunc prolapsi non modo Gentiles, sed etiam populus DEI, qui (quamvis præmonitus, & contra lapsus horrendos præmunitus ab Ductore Doctoreque suo Mosche; ne, quæ DEVS in ministerium cunctis sub Cœlo gentibus crearat, coleret, Deuteronom. cap. IV, 19) quod Solem adoraret Orientem, quod Lunæ tamquam Cœli Reginæ sacrificaret, quod omnem Cœli militiam veneraretur, quam graviter à Prophetis objurgatus? Nimius essem si reprehensionum instituerem commemorationem. Divine Leo Romanus Præsul, Homilia II. de Nativitate: *Absit ab animis Christianis*, inquit, *impia superstitio prodigiosumque mendacium: ultra omnem modum distant à Sempiterno Temporalia, ab Incorporeo Corporea, à Dominatore Subjecta; quæ etsi mirandam habent pulcritudinem, adorandam tamen non habent Deitatem Illa ergo virtus, illa est Sapientia, illa est colenda Majestas, quæ Vniversitatem Mundi creavit ex nihilo, & in quas voluit formas atque mensuras terrenam cœlestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol & Luna & Sidera sint commoda utentibus, sint speciosa cernentibus: sed ita, ut de illis gratiæ referantur Auctori; & adoretur* DEVS, *qui condidit; non Creatura, quæ servit.* Et Homilia VII. *Adduntur*, ait, *& illi, qui totam humanæ vitæ conditionem de Stellarum pendere effectibus mentiuntur; & quod est aut divinæ voluntatis aut nostræ, indeclinabilium dicunt esse Deorum: quæ tamen ut cumulatius noceant, spondent posse mutari, si illis, quæ adversantur, Sideribus supplicetur. Vnde commentum ipsum sua ratione destruitur: quia si prædicta non permanent, non sunt Fata metuenda; si permanent, non sunt Astra veneranda. De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut Sol inchoatione diurnæ lucis exsurgens, à quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur*, & quæ multa ibi sequuntur.

Non Dinino honore adficiundæ.

CAP. XVI.

Astrologia quatenus licita.

Ad quid Stellæ creatæ

FINES denique, Stellas præcedentis Capitis initio describens, indicavi: gratas ut Temporum vices efficiant; primarias temperent in Elementari natura Qualitates; aliosque effectus, Deo disponente, gignant. Genesis cap. I. 14. *Fiant Luminaria in Firmamento Cœli, & dividant Diem ac Noctem* (להבדיל בין היום ובין הלילה) *& sint in Signa, & Tempora, & Dies, & Annos* (והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים] Sic Psalmo CVI. 19. *Fecit Lunam in tempora* (למועדים) *Sol cognovit Occasum suum.* Quorum illa, *Sint in Signa*, varias ab varijs acceperunt interpretationes. Nonnulli referunt ad Signa Festorum; quæ, ut Pascha, Succhoth, Novilunia & alia, ab Iudæis annuatim celebrabantur, quorumque observatio ex Lunæ pendebat & computabatur cursu atque revolutione: Multi ad XLVIII. Siderum Imagines, de quibus postea, Plerique ad Signa naturalium effectuum; utriusque, dico, notionis Tempestatum & Valitudinum, Annorum vel fertilium vel sterilium, & similium Prognostica: Sunt denique, qui sacratissimam magni Numinis vocem trahere non verentur ad Astrologicam Divinationem, qua ex Siderum observatione futura rerum Eventa præsciri prædicique posse volunt.

Variæ Verborum *Sint in Signa* interpretationes; I. II. III. IV.

Duorum, quos nominavi primitus, interpretationi locus vix esse potest; ut quæ artiore Cœli Terræque spacio, quam par est, & divinæ vocis mens flagitat, coercetur: Horum quidem, quod Effectuum Naturalium prænotiones non tam sint in Stellis Fixis, quam Errantibus; quodque Signorum XLVIII. formatura & nomenclatio (quarum hodie usus) ab hominum sint ingenijs; Illorum vero, quod unam solum In Mundi centro gentem respiciat. Nam ad quid in æterna constantique illa Totius sede lex erat scribenda Festis, quæ summam subitura essent Inconstantiam; quæque, quum venisset τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου (Galat. IV, 4.) non amplius essent futura; Festis, inquam, unius, ejusque populi, cujus ob ingratitudinem aliaque flagitia Status esset aliquando exterminandus? Reliquorum quos deinceps adscripsi opinio, Priorum quidem admittenda; Posteriorum vero, quod prava, pestifera, exsecrabilis, prorsus est proscribenda, odijsque premenda capitalibus.

Locus nec II. — Admittenda. III. — Reijcienda. IV.

Priorum, dixi admittendam; modo parce, salvoque, qui magno Numini debetur, Honore, & intemerata fiat illud ejus reverentia. Particularem enim rerum Cœlestium notitiam DEUM sibi soli servasse, tam est certum, quam quod certissimum. Solus ille novit vires & operationes Stellarum: *Ille multitudinem Sidereum numerat*, (יקרא לכלם שמות, *πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν*) *omnes impositis nominibus, vocans*, Psalmo CXLVII, 4. *Ille educit in numero militiam eorum, &* (בשם יקרא לכלם *πάντας ἐπ᾽ ὀνόματι καλέσει*) *omnibus istis indidit nomen præ amplitudine virium, prout fortis est robore, adeo ut quidquam non desit.* Ieschahh XL, 26. Nomina Stellis audimus hic imposita; non dubium, quin à proprietatibus, quas solus perfecte sapienterque novit, qui potenter eas condidit: ut eadem Oda merito exclamet Propheta; *Magnus Dominus noster, Magna Virtus ejus, & Sapientiæ ejus non est numerus.* Non enim solum Sol, Luna, Stellæ Lucem toti Rerum naturæ, quod oculi quotidie testantur, præbent; discrimina facientes Diei & Noctis; Laboris item Quietisque diffinientes intervalla, Genes. I, 19. 20, 21, 22, 23. Psalm. CIV, 19. & CXXXVI, & 7, 8, 9: sed etiam adgenita quadam Influentia secundario variant & gubernant quodammodo Inferiora; excitantque certas Inclinationes virtute, qualem illorum Naturæ DEUS indidit, inditamque conservat. Prudenter Aristoteles I. Meteoror. dixit, Mundum hunc Elementarem Superiorum motibus esse contiguum; ut ejus inde Virtus aliquo modo posset gubernari. A qua sententia non abhorret D. Augustinus lib. III. de Trinitate, cap. IV. adserens Corpora crassiora locorumque inferiorum per subtiliora, ut quæ potentiæ penetrantioris, ordine quodam regi. Clarius autem lib. V. de Civitate Dei, cap. VI. ubi inter disceptandum cum Mathematicis hæc inter alia profert, *Non usquequaque absurde dici potest, ad solas Corporum differentias adflatus quosdam valere Sidereos, Sicut in Solaribus accessibus & decessibus videmus etiam ipsius anni tempora variari; & Lunaribus incrementis atque decrementis augeri*

Interpretatio III. quo modo admittenda. Particularis rerum cœlestium notitia DEO servata.

Influentiæ Siderum, an & quo modo sint.

geri & minui quædam genera rerum; sicut Echinos & Conchas & mirabiles Æstus Oceani, non autem & Animi voluntates (notandum hoc) *positionibus Siderum subdi.* Placent mihi versus illi, qui in Palatio vetere Pragensi;

Sidera Corporibus præsunt Cœlestia nostris,
Influxuque regunt cuncta Elementa suo:
Cogere sed nequeunt Animam Ratione fruentem;
Namque sub Imperio solius illa DEI *est.*

Suspiciamus veneremur mirificum Artificem, qui sursum & deorsum pulcre disposuit omnia, ut suavissimo concentu inter se respondeant. Non adimendum, quod Ratio naturalis admittit; non improbandum, quod probant Sacræ Litteræ; quæ testantur DEVM hæc nostra regere clementer per Superiora. Hoschehhæ cap. II. vers. 21. *Erit etiam die illo ut exaudiam* (אֶעֱנֶה, ἐπακούσομαι) *Iehovæ; exaudiam Cœlos, & ipsi exaudiant Terram, & Terra exaudiat frumentum & mustum & oleum, & ista exaudient Iizrachhelem.* Audimus hic DEI voluntatem præcedere; ut intelligamus ab ea primario cuncta pendere; nihil in nos posse Astra, absque ejus nutu. In ejus enim conspectu omnes Viæ nostræ, Psalm. CXIX, 168. Ille vitæ nostræ vena, Psalm. XXXVI. 10. Omnes capilli nostri sunt ab eo numerati; nullus inde decidit absque DEI voluntate, Matth. X, 30. Lucæ XXI, 7. XXI. 18. Commendemus Nos, Viam, & Vitam nostram DEO; & ipse faciet, Psalm. XXXVII, 5. Clamemus cum regio Propheta, Psalm. XXXI, 16. *In manu tua sunt tempora nostra;* Vita & status Rerum nostrarum universus penes te est; à te dependet, non ab Astris, non aliunde. Nil timeamus nobis à Signis Cœli, Iirmejæ cap. X, 2. Sciamus Angelos vitæ nostræ comites & custodes: militemus bonam militiam, retinentes fidem & bonam Conscientiam, Paullus Apost. epist. 1. ad Timoth. I, 19. & [redacted]. ad Heb. XIII, 18. Quin & Sol, Luna, Stellæ agitantes, adficientes, variantes, Elementa, Plantas, Animantia, Signa recte dicuntur, & revera deprehenduntur esse Tempestatum in regione Elementari, aliarumque Varietatum in Inferioribus Corporibus. Meminit ipse Christus apud Matthæum, cap. XVI, 2. *Facto vespere dicitis, Serenum erit; rubicundum est enim Cœlum: Et mane, Hodie Tempestas; rutilat enim triste Cœlum: Faciem ergo Cœli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis.* Huc igitur pertinent tot tantis viris, Arato, Virgilio, Plinio, Festo Avieno, alijsque observata, tam feliciter, non tamen tam vere, ut ipsi volunt, Prognostica ex φαινομένοις Solis, Lunæ, Stellarum; Nautis præcipue Agricolisque inservientia: quæ Christianis etiam non inlicita, modo metæ serventur. Sunt enim Physicæ τηρήσεις, aliæ prorsus à Prædictionibus ἀποτελεσματικοῖς & prohibitis. Temporũ electio ad initiandum aliquod opus, alijs conceditur, in alijs improbatur. Conceditur seminaturis; planturis; ligna, ne teredine perforentur, vel infestentur carie, in ædificia struenda cæsuris; venas pertusuris: ijs denique qui morbis medicinas facturi, aliaque auspicaturi. Volunt hoc illa, que paullo ante ex Augustini libro de Civitate Dei v. cap. VI. laudavi; *Non usquequaque absurde dici posse, ad solas Corporum differentias adflatus quosdam valere Sidereos:* ut &, quæ ejusdem, ad Ianuarium scribentis: *Non autem,* inquit, *quisquam sapiens arbitretur, Observatores Temporum reprehendendos; qui dicunt; Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est,* &c. *vel si qui forte alij naturales effectus circa motum aeris & humoris ad variandas Temporum qualitates ex Siderum ordinatissima conversione notati sunt; de quibus dictum est, quum conderentur; ut sint in Signa & Tempora, Dies & Annos.* Improbatur autem observatio Temporum, si quis uxorem ducturus, quid vel emturus vel vendirurus, aliumve contractum celebraturus, & alia talia meditans. Irridet Augustinus, & merito, lib. v. de Civitate Dei cap. VII. *O stultitiam,* inquit, *singularem! eligitur dies, ut ducatur uxor. Credo propterea quia potest in diem non bonum, nisi eligatur, incurri, & infeliciter duci.* Superstitiosos hic fuisse Romanos legere est apud Festum, lib. XII. de verb. signif. cujus hæc: *Nonarum, Eiduum, Kalendarum posteri dies nuptijs alieni habentur.* Additur absurda ratio: *Quoniam hi dies decreto Pontificum Atri indicati sunt; quod quotiescunque Romani Duces belli gerendi gratia his diebus supplicaverunt, male rem publicam gessere.* Mensem etiam Maium nuptijs inauspicatum fuisse Romanis existimatum, scribit Plutarchus quæst. Romanar. XXCVI. Hinc notum vulgo Proverbium, *Mense Maio malas nubere.* Ovidius v. Fast.

Nec Viduæ tædis eadem, nec Virginis apta
Tempora; quæ nupsit; nec diuturna fuit.

Sidera Signa Tempestatum aliarumque varietatum.

Prognostica sintne Christianis, & quo modo licita.

Temporum electio quando concedenda;

Quando improbanda.

Hac

Hac quoque de caussa, si te Proverbia tangunt,
Mense malas Maio nubere, *Vulgus ait.*

Docet idem lib. Fastor. II. Conjugium etiam vitandum Parentalibus, quæ Februario mense celebrabantur; & lib. III. diebus Festis Saliorum. Contra tempus, quod Eidus Iunias sequitur, Conjugijs canit aptissimum idem poëta lib. Fastorum VI. Dies alij, qui nuptijs contrahendis vitabantur, recensentur ab Macrobio lib. I. Saturnal. cap. XV. Quid hic Nos? Potioris sint nobis momenti monita Augustini, quæ in Decreto Gratiani, 26. quæst. 7. *Non observetis dies qui dicuntur Aegyptiaci, aut Kalendas Ianuarij, in quibus Cantilenæ quædam, & Comessationes, & ad invicem dono donantur; quasi in principio anni, boni fati augurio: aut aliquot Menses, aut Tempora, aut Dies, & Annos; aut Lunæ Solisque cursum: quia qui & has & quascumque Divinationes, aut Fata. aut Auguria observat aut attendit, aut consentit observantibus, inutiliter, sine caussa, magis ad sui damnationem, quam ad salutem tendit; sive per quosdam numeros litterarum & Lunæ, per Pythagoricam Necromantiam Aegrotantium vitam vel mortem, vel prospera vel adversa futura inquirunt, sive qui attendunt somnialia scripta & falsa, Danielis nomine intitulata; & Sortes, quæ dicuntur Sanctorum Apostolorum, & Auguria Avium, aut aliqua pro domo facienda, aut propter conjugia copulanda,* &c. Quid ni? Adscribit in fine caussam: *Dicit enim Apostolus*, inquit, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis; in nomine Domini nostri Iesu Christi facite; in quo vivimus, movemur, & sumus.* Et sermone LXIII: *Omnium corda fidelium non dubitant nullis Mundi partibus, nullisque temporibus Providentiam abesse divinam; nec de Stellarum potestate, quæ nulla est, secularium negociorum pendere profectus, sed æquissime & clementissimo summi Regis arbitrio cuncta disponi.*

Generalis Cœlestium Influxuum notitia ab Hominibus sciri potest: particularis soli DEO servata.

Quid amplius? Generales οὐρανόθεν Influxuum Operationes, eorumque vires, quas in Inferiora hæc fieri per Cœlestium Corporum Lumen, Motum, Calorem comperimus, non est temere negandum adsequutos aliquo modo veteres Philosophos, & nos hodie adsequi posse; sed adspirante mentem & ingenium DEO. Particularis autem harum rerum notitia soli DEO est servata: Addo peccare largiter, & agere sceleste, qui eam rimantur; & omnes ingenij nervos explicant, ut hæc Divinæ Majestati prærogativa extorqueatur. Tales sunt mendacissimi Mortalium Astrologi, Chaldæi, Mathematici, Genethliaci, Iudiciarij, Planetarij vulgo vocati; quos non parum in opinione vanissima confirmat Origenis auctoritas, vocem DEI sacrosanctam (Genes. I, 14.) sic exaudiendam existimantis, ut refert Eusebius lib. VI. de præparat. Euangel. cap. IX. Ait enim, Astra ab DEO posita in Cœlo, vt per varios adspectus & conjunctiones præsignificarent, quæ consequentibus temporibus, tum universe tum sigillatim, euentura essent; non tamen ea efficerent. Itaque Cœlum esse dixit, velut quemdam Librum, in quo DEVS depinxit atque descripsit quæcumque in toto mundani ævi decursu suo quæque tempore futura. Id ut probet Origenes, citat librum, cui titulus erat *Narratio Ioseph*; qui apud multos olim magnæ & auctoritatis & fidei. In eo Iacob Patriarcha filios suos inducitur alloquens in hunc modum. *Legi in Tabulis Cœli quæcumque contingent vobis & filijs vestris.* Ejusdem mentis fuit Plotinus Origenis condiscipulus, ut patet ex Opere, cui titulus, *Vtrum Stellæ aliquid agant*, & libro de Fato cap. VI. ubi notat, hunc etiam Stellarum esse usum, ut qui illas suspiciant & quasi litteras considerent, qui nimirum hujusmodi litteraturam noverunt, futura legant; ex ipsis figuris comparatione quadam Analogica eorum significationem & intellectum solerter indagantes.

Astrologorum Errores & Mendacia.

Sed infirmissimmum esse quis non videt emendicatum illud ab Origine patrocinium? Damnat certe passim detestandum hoc & fanaticum hominum genus potentibus infidum, sperantibus fallax (sic enim Tacito dicitur lib. I. Historiar.) Sacra Scriptura: Exodi XXII, 18. Levit. XIX, 31. XX, 6, 27. Num. XXIII, 23. Deuter. XIIX, 10. Samuel. XXIIX, IIII. Regum, XVII, 17. XXI, 6. Ieschah. II, 6. XLIV, 25. XLVII, 12. & seqq. Iirm. X, 2. ubi De Hieronymus, Michææ V, 11. Actor. Apost. XIX, 19.

damnanant, Sacra Scriptura.

Damnant, cum Concilia, Toletanum I. in adsertione Fidei contra Priscillianistas, & Bracarense I. cap. IX. & X. tum Canones, 26. quæst. 2. c. Illos Planetarios, &c. sed & illud, &c. extuarum, de Sortilegijs.

Concilia & Canones,

Damnant non solum Iura & Imperatorum Constitutiones, l. artem. C. de malefic. & Mathematic. l. Mathematicos, 10. C. de Episcop. aud. Paull. V. Sent. tit. XXI. in Inscrip. & §. 3. & tit. XXIII. §. magicæ artis. Ruffin. tit. XV. Collat. legis

Iura, bonorum Principum Constitutiones laudatæ Respublicæ.

Mosaic. I. ἐκλογ. 39. περὶ μαθηματικῶν : sed & optimæ laudatissimæque Respublicæ. Roma certe quoties pulsi, cum cura notat CL. V. Iustus Lipsius ad II. Annalium Taciti.

Primitiva Ecclesia.

Aversata semper Astrologiam, ut artem Magicam, vetitam & damnatam primitiva legitur Ecclesia, scribente præter alios Epiphanio, libro de Mensuris & ponderibus: adeo ut qui deviarant ad illicitas has artes, non reciperet, nisi publice Confessio Reconciliatioque intervenirent. Orationem sæpe cum admiratione legi; quam, enarrato LXII. Psalmo, habuit D. Augustinus pro Mathematico, qui Erroris sui veniam ab Ecclesia publice petebat. Digna, quæ audiatur. *Iste*, inquit, *ex Christiano & fideli pœnitens redit; & territus potestate Domini, convertitur ad misericordiam Domini: seductus enim ab Inimico, quum esset fidelis, diu Mathematicus fuit; seductus seducens; deceptus decipiens; illexit, fefellit, multa mendacia loquutus est contra* DEVM, *qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, & non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quod adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus; & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars; & iustum non faciebat* DEVS, *sed Iupiter: & alia multa sacrilega non parva. Quam multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quam multi ab illo emerunt mendacium? quibus dicebamus*, Filij hominum usquequo gravi corde; ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *Modo, sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum interitum: se aliquando à Diabolo sensit illectum; convertitur ad* DEVM *pœnitens. Nostis in Actibus Apostolorum esse scriptum*, cap. XIX. *quia multi perditi, id est, talium artium homines & doctrinarum nefariarum sectatores; omnes Codices suos ad Apostolos contulerunt; & incensi sunt libri tam multi, ut pertineret ad Scriptorem æstimationem eorum facere, & summam pretij conscribere. Hoc utique propter gloriam* DEI; *ne tales etiam perditi desperantur ab illo, qui novit quærere quod perierat, Perierat ergo iste; nunc quæsitus, inventus, adductus est, portat secum Codices incendendos, per quos fuerat incendendus; ut, illis in ignem missis, ipse in refrigerium transiret. Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam: sed quia talis est ars, in qua exercitatus erat, quæ suspecta esset de mendacio atque fallacia: dilatus est, ne tentaret, & aliquando tamen admissus est, ne periculosius tentaretur.*

Patres.

Detestati sunt Mathematicorum prædatorias prædictiones, ut meras nugas & quisquilias, non modo quorum doctissimos legimus ad Genesin Commentarios, in primis, Basilius Homilia VI. & Augustinus lib. II. ad litteram, cap. II: verum etiam alij, ut Eusebius de præpar. Euangel. VI. cap. 9. & XIV, 4. Chrysostomus & Gregorius in cap. II. Matth. idem Augustinus de Doctrina Christiana, cap. XXI. & seqq: & lib. V. de Civit. Dei, Cyrillus lib. X. contra Iulianum; & alij, quos longum esset enumerare.

Philosophi denique.

Riserunt ut futilem, ab omni fide vacuam, suos decipientem (Iesahh. XLVII, 10.) & in contemtissimis habuerunt gravissimi Philosophi, Socrates, Pythagoras, Plato, Democritus, Aristoteles, Eudoxus, Panætius Stoicus, Archelaus, Cassander, Scylax Halicarnassæus apud M. Tullium II. de Divinatione; & non postremi habendus loci Phavorinus apud Agellium, lib. XIIII. cap. I. Legendus & Persius Satyra VI, 15.

Solus DEVS habet futurarum rerum Præscientiam

Quid ni? Solus enim DEVS certam habet futurarum rerum præscientiam; Iesah. XLI, 23. Xenophon in libro de Dictis Socratis (quod etiam notat Eusebius lib. XIV. de præparat. Euang. cap. IV.) scribit, Socratem dicere solitum, cognitionem futurarum rerum, quæ in potestate DEI sunt, non esse hominibus procurandam: neque enim posse homines eas res cognoscere; nec DEO gratum esse, si quæ ille occultavit, ea mortales velint nimis studiose curioseque rimari. Ignorat homo quid sibi, quid alijs futurum, Schelom. Proverb. XXVII, 1. Ecclesiastis VIII, 7. X, 14. Quam multa passim hujus classis apud Aristotelem: Futurorum contingentium non esse certam & diffinitam veritatem: Quæ per accidens quæque raro contingunt, non posse scientia comprehendi: Particularium & Corruptibilium Effectuum caussas proximas & proprias esse particulares & corruptibiles; ob idque ad perfectam eorum cognitionem non satis esse cœlestes & universales Caussas contemplari? Quis cogitabit quid velit DEVS? Sapient. IX, 13. Quis cognoscet sensum Domini? quis ejus Consiliarius? Iesah. XL, 13. Paull. epist. ad Romanos, XI, 34. I. ad Corinth. II, 16. Quo modo enim certa prædicet Astrologus ex Astris, quorum non novit vires,

res, defluxus & effectus? Cui quæso plene cognita Cœli natura? cui Cœlestium Orbium compertus ad amussim Numerus & Ordo? cui subtiliter explorata Motuum varietas, Astrorum lux, magnitudo, potestas? Fatetur hic ignorantiam suam ipse Philosophorum flos Aristoteles, de Cœlo, text. 17, 60, 61. Quæ in Terra & ad pedes, nemo digne potest æstimare; inveniuntur quæ in prospectu cum labore: & quis absolute quæ in Cœlis sunt investigabit? Sapient. IX, 16. Quam autem multa, quæ in Cœlo, non videntur, vel videntur non clare, vel visa mutantur & controvertuntur? Quis certi quid sibi polliceatur ab Arte, quam tot Philosophorum digladiationes tanta certaminum rabie & atrocitate incertant? Acerrimis telis alter alterum oppugnant; non solum quidquid ejus artis (si ita dicenda) suspectum reddentes, sed quantum in se est evertentes; quorum vanitatem suis coloribus, ut aliorum, graphice delineat Cornelius Agrippa. Miror ego Astrologos (quid ni enim de his dicam, quod de Haruspice M. Porcius Cato, apud M. Tullium II. de Divinatione?) quum alter alterum videt, fallacis artis & imposturarum, quibus miseros homines deludunt, conscios, posse risum continere: quota enim quæque res evenit ab his prædicta? aut si evenerit quidpiam; quid adferri potest, quur non casu id evenerit? βλακεννόμιον apud Alexandrinos vectigal erat quod Astrologi persolvebant; sic nominatum ab stultitia: quæstus enim dicebatur fieri ex ingeniosa stultitia; & Astrologos consulere homines, non nisi stulti & temerarij. Præposterum hominum genus, futura se præscire jactantium; quum præteritorum obliti præsentia insuper habent; alienarum satagunt, suarum rerum ignari! Et noverit Astrologus omnia; non posse tamen futura divinare, validissimis octo rationibus convincit doctissimus vir Benedictus Pererius lib. II. in Genesin, cap. III.

Astromatiæ incertitudo.

Βλακεννόμιον.

De Genitura vero sit alicuius agendum: quis non intelligit difficillimum esse Temporis, quo quis natus, haberi momentum; & istius momenti constellationem Siderumque adspectum? Audiamus prosequentem hæc fuse Basilium Homilia VI. super Genesin: *Genethliacæ artis inventores, quum in temporis amplo spacio complures figuras suam ipsorum scientiam fugere percepissent, in augustum admodum temporis contraxere mensuras, vt minutissimo quoque & subitaneo articulo, quale est quod Apostolus dicit,* In momento temporis, in ictu oculi, *plurimum differentiæ sit inter nativitatem & nativitatem. Vt is quidem, qui hoc in momento genitus est, futurus sit Rex Civitatum populorumque Princeps, locupletissimus, præpotens: is autem, qui natus est temporis sequentis momento, pauper quidam sit futurus, aut mendicus circulator, vel præstigiator, ex ostijs ostia permutans, quotidiani consequendi caussa victus. Quamobrem eo orbe, qui Signifer appellatur, duodecim in partes diviso; quum in triginta dierum spacio partem Sol eius globi transeat duodecimam, quem inerrantem appellant, triginta in portiones singulas illas duodecim partes secuerunt: tum singulis portionibus illis in sexaginta minuta divisis, minuta hæc singula rursum in alia sexaginta modo simili divisere. Posito igitur enixu eorum, qui in lucem eduntur, videamus obsecro, si hanc exactissimam temporis divisionem Auctores hi sibi valeant conservare. Nam simul ac editus puer est, mas an femella sit, obstetrix explorat: tum vagitum exspectat infantis, nimirum indicium vitæ ejus qui natus recens est. Quot hoc tempore vis sexagesima præteriisse minuta? Dicet Obstetrix deinde Chaldæo partum, qui editus est: quot minutissima momenta vis, interea dum obstetrix loquitur, prætercurrisse, præsertim si forte fortuna fuerit non in conclavi mulierum Chaldæus ille præsens, sed in ædium atrio aut vestibulo, tempus horamque reponens. Et quum eum, qui diffiniturus est diligenter tempus ac horam, exploratoria nimirum horarum percipere oporteat instrumenta, sive diurna sint, sive nocturna: quot minutorum hoc quoque tempore, quæso, prætervolat præteritque examen? Compertam enim eam esse stellam, qua tempus horaque sit exploranda, non solum quanta in parte sit duodecima, sed etiam quam juxta duodecimæ portionem partis, in quotoque minuto sexagesimæ eorum, in quæ subdiuisa sunt singula sexagesima illa prima, necesse est. Atque hanc tamen adeo tenuem subtilemque temporis inventionem quamquam attingere nequeunt, singulis in stellis faciendam esse necessario dicunt, ut qualem ad cœlo adfixas stellas ipsæ dispositionem habitudinemve haberent, quadisq; ipsarum esset inter sese figura, quum in lucem ederetur fœtus, compertum sit tandem ac exploratum. Quæ quum ita sint: si fieri non potest, ut tempus illud exactissime quisquam attingat, variationeque vel breuissimi temporis fiat, ut tota via penitus aberretur; deridendi profecto non mediocriter esse videntur, tam ij qui studio hujus indulserunt artis, quam in ratione rerum nusquam esse constat; quam illi qui hiantes ab illorum ore pendent intenti; perinde quasi omnia illi scire possint quæ ipsis sunt eventura. Hominum enim istorum elegantes sententiæ, sapientesque rationes per similes sunt aranearum telis, in quas si culex,*

Genethliacorum doctrina contemtui habita, Basilio.

culex, si musca, si quidpiam aliud inciderit invalidis hisce bestiolis simile, irretitum retinetur: sin validiusculum irruperit animal, inbelles illas perrumpit telas atque demolitur.

Gregorio.

Gregorius etiam Homilia Epiphaniæ, captans occasionẽ ab adparente, quam Magi viderant in Oriente, nato Christo, Stella, sic contra Mathematicos, adducto in medium Geminorum Iacob & Esau, qui nati simul erant, exemplo; scribit: *Certe quum Iacob de utero egrediens prioris fratris plantam manu teneret; prior perfecte nequaquam egredi potuit, nisi & subsequens inchoasset: & tamen quum uno tempore eodemque momento utrumque mater fuderit, non una utriusque vitæ æqualitas fuit. Sed ad hæc solent Mathematici respondere; quia virtus constellationis in ictu pungentis est. Quibus e diverso nos dicimus; quia magna est mora nativitatis: si igitur in ictu puncti constellatio permutatur; necesse jam erit, ut tot dicant fata, quot sunt membra nascentium.*

Ambrosio.

Sic Ambrosius, multis contra Mathematicos differens, lib. IV. ἑξαημερ cap. IV. inter alia; *Nonnulli*, inquit, *Natiuitatum tentarunt exprimere qualitates; qualis sit unusquisque qui natus sit: quum hoc non solum vanum, sed & inutile sit querentibus, impossibile pollicentibus.* Et non multo post: *Redemti sunt Apostoli & congregati ex peccatoribus; non utique nativitatis suæ hora, sed Christi eos sanctificavit adventus & hora Dominicæ passionis redemit a morte. Latro damnatus capite, ille cum Domino crucifixus, non beneficio nativitatis suæ, sed fidei confessione ad Paradisi æterna transivit: Ionam in mare non vis nativitatis, sed dissimulatio divinæ præceptionis præcipitavit & offensa. Petrum de carcere imminente morte perimendum Angelus Christi, non stellarum series liberavit. Paullum cæcitas convertit ad gratiam; & percussum a vipera turbatumque naufragio, non remedia nativitatis, sed devotionis merita servaverunt. Quid de illis dicimus qui eorum precibus quum fuissent mortui resurrexerunt: utrum illos sua nativitas; an Apostolica gratia suscitavit?*

Avicennæ,

Auicenna lib. ultimo primæ Philosophiæ negat Astrologis esse credendum in divinatione futurorum, quod ipsi nec puncta cœlestia teneant, neque naturas rerum Inferiorũ plane necessarias ad faciendum judicium de rebus futuris perspectas habeant; neque nitantur demonstrationibus, sed probationibus oratorijs & poeticis.

Cœli in XII Domicilia divisio, horror.

Horrendum Natalitijs diebus Cœlum in XII. domos dividere: in earum prima qualitates Animæ rimari; in secunda Fortunam vel æquam vel iniquam; in tertia conscientiæ arcana; in quarta Patris ejus qui in lucem editus, statum: horendum augurari ex quinta domo, an & quales futuri Nato Filij; ex sexta quibus Morbis & quamdiu Natus sit conflictaturus, ex septima qui se habiturus erga dissimilem sibi Sexum; ex octaua quo Mortis genere periturus; horrendum denique nonam domum Nati Peregrinationibus consecrare: decimam Matris statui, Natique Honoribus, Potestati, Famæ, undecimam Amicitijs & Vestimentis; duodecimam Inimicitijs, Carceribus & similibus.

Omnia pendent ab DEO.

Non facta, non hominum vitæ pendent ab Astris, ut vult cum alijs Manilius: non inde, sed a DEO cœlitus omnia speranda & exspectanda. Ambrosius lib IV. ἑξαημ. cap. VII. *Quum*, inquit, *ante dies paucos esset sermo de pluvia, quæ fore utilis diceretur; ait quidem: Ecce Neomenia dabit eam; & quamvis cupidi essemus Imbrium, tamen hujusmodi adsertiones veras esse nolebam. Denique delectatus sum quod nullus Imber effusus est; donec precibus Ecclesiæ datus manifestaret, non de initijs Lunæ sperandum esse, sed de providentia & misericordia Creatoris; quo exemplo, & vanitas istius Astrologiæ confutata est, & efficacia Christianæ pietatis visque religiosarum precum re ipsa comprobata.*

Impium Astris imputare Mala.

Non Nos Astris, non Astra Nobis, sed Vtrisque dominatur DEVS. Quid magis impium, quam quæ mala eveniunt, Astris imputare, præstantissimis DEI Creaturis? Audi Augustinum lib. de Consecr. IV. *De Cœlo tibi dicis*, inquit, *inevitabilem caussam peccandi accidere, & Venerem hoc fecisse, aut Saturnum, aut Martem: scilicet ut homo sine culpa sit, caro & sanguis & superba putredo; culpendus sit autem Cœli & Siderum Creator & ordinator? Et quid est iste, nisi* DEVS *noster, suavitas & origo justitiæ; qui reddit unicuiq; secundum opera sua? Quum ergo hæc ita se habeant, satis perspicuum est puto, secundum Catholicos atque priscos illos Philosophos, res humanas: casu & fortuna aut stellarum fato non gubernari.*

Quid creatum ab DEO, bonum.

Videndus & Plotinus Eunead. II. lib. III. cap. II. DEVS quidquid crearat, vidit esse valde bonum: (מאר מוב) oculatiores illi viderunt Stellas noxias, flagitiosas, malorum influxuum; statuentes in sacratissimo cœlestiũ Corporum senatu scelera facienda decerni.

Detestanda Genethliacorum audacia.

O Impios, qui quæ solius DEI sunt, Astris tribuunt; qui nos liberos natos Siderum seruos faciunt. Nos autem? Patiamur. Sed (horresco referens) eo progressa est perniciosissima horum audacia, ut Christum etiam Astris adligarint: quem alij, exstructa Genesi, docere non verentur Passionem suam & Mortis genus; alij Prophetam fuisse blaterant & tot inclaruisse miraculis, quod nascens habuerit adscendens Geminorum sidus (quis feret dete-

hoc?) idque Saturno Mercurioque ſub Aquario junctis in nona Cœli domo. Quid deteſtabilius & magis exſecrandum? Iam quod Aſtrologos vera prænunciare nonnumquam ſciamus, & audiamus quotidie, fit hoc, ut plenius docet Pererius l. II. in Geneſin cap. v. vel Dæmonum, quibus futura ſæpe nota, inſtinctu, quo non raro homines aguntur ad divinandum, Auguſtino ſcribente lib. v. de Civit. Dei cap. VII. & lib. II. de Geneſi ad litteram, cap. XVII; vel ex occulta divinæ Providentiæ diſpoſitione, ut videre eſt apud eundem Auguſt. lib. IV. & VII. Confeſ. & de doctrina Chriſtiana cap. XXII. & XXIII; vel ob ſtultam Conſulentium credulitatem; vel denique per ſingularem quamdam ſagacis ingenij ſolertiam, multiplicem rerum humanarum peritiam, & exquiſitam negociorum quibus occupati, ſtudiorum quibus dediti, ingeniorum quibus pollent, morum denique quibus conſulentes præditi, notitiam & obſervationem. Quamvis lubrica (verbis utor Phavorini, laudante Agellio lib. XIV. noct. Attic. cap. I.) & ambagioſa conjectatione nitentes, inter falſa atque vera pedetentim quaſi per tenebras ingredientes eant, & aut multa tentando incidant nonnumquam imprudentes in veritatem; aut ipſorum, qui eos conſulant, multa credulitate ducente perveniant callide ad ea, quæ vera ſunt: tamen omnia, quæ aut temere aut aſtute vera dicunt, præ ceteris quæ mentiuntur, pars ea non ſit milleſima. Mendaciorum vendunt plerumque miſeris hominibus plauſtra. Bene M. Tullius lib. II. de Divinat: *Quid plura?* inquit, *quotedie refelluntur Chaldæi: quam multa ego Pompeio, quam multa Craſſo, quam multa huic ipſi Cæſari à Chaldæis dicta memini, neminem eorum niſi ſenectute, niſi domi, niſi cum claritate eſſe moriturum; ut mihi permirum videatur quemquam exſtare, qui etiam nunc credat ijs, quorum prædicta quotidie videat re & eventis refelli.* Aſtrologi prædicunt vel bona vel mala: ſi bona, profecto Chriſtianæ pietati convenientius eſt exſpectare illa à DEO, quam ab fallente plerumque lingua Aſtrologi; ſi mala, multis ſane modis eorum ignoratio melior eſt, quam ſcientia, ut Cicero etiam diſputat. Præſtat ſemper in timore DEI eſſe & orare; quam diſcruciari futurorum eventuum metu. Soli Numine divino adflati prædicunt futura particularia, inquit Ptolemæus tractatu centum ſententiarum; ſent. I. à qua lux quintæ ibidem ſententiæ: *Poteſt is, qui ſciens eſt multos Stellarum,* inquit, *effectus avertere, quando naturam earum noverit, aut ſeipſum ante illorum eventum rite præparauerit: unde manavit illa multorũ ſermonibus trita ſententia, Sapiens dominabitur Aſtris.* Latinis etiam proverbium fuit, ut notat Donatus in Hecyram Terentij, *Sapientem divinare*; quod ex conjecturis prudenter conlatis verum colligere nonnumquam ſoleat non ſolum de præteritis, verum etiam de futuris. Valeant igitur abutentis diviniſſimo Aſtrorum, quæ DEI ſunt organa, exercitu Mathematici: (nam de prudentioribus non mihi verba) valeant Planetarij, ſordidos & illiberales per fas nefas quæſtus facientes: valeant Genethliaci, elevantes ſe adverſus DEI ſcientiam, & omne quod geritur in Seculo referentes ad ortus Stellarum & occubitus, ut inquit Hieronymus Comment. in cap. I. Sophoniæ; ſalutem aliis, ut idem ad cap. XLVII. Ieſchah. promittentes, ſua ignorantes ſupplicia; fatis aliorum pernoſcendis operam dantes, ſibi quid ſerus veſper ſit adlaturus ignari; loquentes vani, quod inſipientes opinantur; ait Auguſtinus ſermone VI. de Epiphan. vbi Artem hanc (ſi nomen hoc mereatur) vocat non inſcite ſtultitiam ſacrilegam, & indoctam Doctrinam; ut & genus Fornicationis Animæ, 26. q. 2. c. illud. Sufficiat quod Varro graviſſimus ævi ſuperſtitioſiſſimi & arti fallaciſſimæ nimiſquam dediti auctor, ſcribat, ex Aſtrologiæ ſinu ſuperſtitionum omnium profluxiſſe vanitates. Sufficiat quod Auguſtinus lib. II. quæſt. Veter. & Novi Teſt. quæſtione XVI, Aſtrologos dicat eſſe inimicos Veritatis: quod lib. III. quæſt. XVIII. Aſtrologiam carpat, ut inimicam Legi divinæ; monens inventam eam eſſe ab aſtutia & ſubtilitate Diaboli; nihil tam adverſari Chriſtianis, quam Mathematicis adhibere curam; hanc artem omnibus modis fugiendam; Curioſos ejus hoſtilibus in DEUM eſſe animis; numquam eſſe ſine ſolicitudine; ſemper ſuſpenſos exſpectare, quod minime certum ſciunt: quod idem ad Ianuarium ſcribens, Mathematicorum deliramenta cum deteſtatione deridenda clamet. Sufficiat denique, quod Picus Mirandulanus, non ſolum genere ſed & doctrina nobiliſſimus, validiſſimis probet argumentis, ut & alij fecerunt, Artem hanc non Hominum ſed malorum Dæmonum eſſe inventum. Immortalem ſane magnus vir meretur laudem; qui adverſus Aſtrologos ſcripſit tanta copia, ut vix ullum præterierit argumentum, tanta efficacia, ut ne acerrimi quidem Aſtrologiæ propugnatores eam ab adductis Pici rationibus umquam ſint ſaluaturi.

Qur aliquando Vera prædicant Aſtrologi.

Aſtrologia non eſt neceſſaria.

Viri DEI prædicunt particularia.

Concluſio contra Aſtrologos eorumq; ματαιοτεχνίαν,

Cap. XVII.

Stellarum Distributio; Stellis Fixis unde Nomen; Numerus an certus; Classes secundum Magnitudinem.

HÆc de Stellis universim: ad singulariorem Siderum considerationem viam nobis pandet Distributio.

Stellarum distributio. Fixis unde omn.

Quis illis Motus:

Stellarum aliæ *Fixæ* sunt, aliæ *Errantes*. *Fixæ* (quas & *Inerrantes* vocant docti Scriptores) dici volunt Astronomi; non quod immobiles consistant, sed quod tardissimus, & qui fixam fere mentitur stationem, earum, immutabilibus semper à se invicem spacijs, sit in octava sphæra, cui omnes inhærent, motus. Ptolemæus certe ijs, quæ Aristillides, Timochares & Hipparchus observarant, cum quæ ipse perceperat, commissis; Stellas centum annorum spatio gradum unum animadvertit conficere. Aevo nostro Copernicus examinatis, quæ consideraverant Veteres, ijsque ad φαινόμενα quæ ipse notarat, comparatis; deprehendit Stellas annorum LXXII. curriculo gradum unum emetiri; quolibet anno, L. scrupula secunda; singulis diebus, VIII. scrupula tertia & X. quarta; integram vero conversionem vicies quinquies annorum millibus, octingentis & sedecim absoluturas.

Numerus, Philosophis antiquis.

Chrysippo.

Ptolemæo & alijs:

Numerum inire Fixarum nonnulli tentarunt. Periti apud Plinium lib. II. Nat. histor. cap. XLI. LXXII. (sunt qui LII. rectius proculdubio, ut minor sit eorum ab aliis dissensio, legunt, duabus denarij notis expunctis) Signa facientes cœlestia, notant mille sexcentas, effectu visuve insignes. Chrysippus his multo pauciores. sequentibus paullo plures: nimirum CIↃ. LVIII. τῶν μὲν οὖν ἀπλανῶν, inquit, ἀστέρων ἀκατάληπτον εἶναι τὸ πλῆθος, τὰ δὲ πλανώμενα ταπεινότερα τῶν ἀπλανῶν. τετάχθαι δὲ τὰ μὲν ἀπλανῆ ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας, ὡς καὶ ὁρᾶται), τὰ δὲ πλανώμενα ἀπ᾽ ἄλλης καὶ ἄλλης φορᾶς. Ptolemæus, Hipparchus, eosque sequuti effigies XLVIII. formantes, mille viginti duas numerare se profitentur, visu notabiles; non negantes interim alias esse non paucas, forma minimas, luce claritateque nostris oculis indiscrete conspicuas.

Sacræ Scripturæ innumerabiles Stellæ.

Stellæ mihi non infinitæ, sed innumerabiles. Testatur non uno loco Sacra Scriptura eas ab homine numerari non posse. Genes. cap. XV, 5. XXII, 17. XXVI, 4; Deuteron. I, 10. X, 22; Iirmias cap. XXXIII, 22; Nahum III, 16; Paullus epist. ad Romanos cap. IV, 18. & alibi. Veteres etiam Philosophi negant Siderum Inerrantium numerum à mortalibus iniri posse; legendi Plato in Timæo; Aristoteles lib. de Mundo ad Alexandrum, & lib. II. de Cœlo text. 61; Seneca lib. VI. Nat. Quæst. cap. XVI. Vnius enim DEI stellas putare, David Psalmo CXLVII, 4. Nam quis credat omnes videri posse? Quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt; oculis lynceis & acerrime cernentibus aliquas semper occuli omnino censendum: quæ mens est Augustini lib. XVI. de civit. Dei, cap. XXIII. Quot etiam alius cœli plagæ ἡμῖν ἀόρατα, & nostros fugientia visus Sidera? ut Manilio utar. Videndus Macrobius lib. I. in Somnium Scipionis cap. XVI. Qui loca australia sæculo nostro navigarunt, multas supra vulgo notas, & inter eas aliquot primæ magnitudinis & lucidissimas ibi se conspexisse adfirmant.

Classes Stellarum secundum Magnit.

Qui porro certum Siderum numerum deprehendisse se volunt, eadem in sex secundum Magnitudinem Classes distribuerunt. Primæ Magnitudinis vocarunt quarum Diametros apparens est Scrupulorum octo; Secundæ, sex; Tertiæ, quatuor; Quartæ, trium; Quintæ, duorum; Sextæ denique, Scrupuli unius. Primæ Stellas recensent XV; quarum tantam tradunt molem, ut Terra sint vastiores centies septies cum undecim sexagesimis quartis. Secundæ, XLV; Terram superantes octogies fere septies. Tertiæ, CCVIII; septuagies bis cum triente fere Terra immaniores, Quartæ, CCCCLXXIV; Terram excedentes quinquagies quater & ejusdem semisse, vel paullo amplius. Quintæ, CCXVI; Terram tricies semel vincentes. Sextæ denique L; Terra majores decies octies, & paullo amplius. His addunt Ἀμαύρους IX, Νεφελοειδεῖς V. De Siderum Magnitudine plura Ptolemæus lib. V. Plinius lib. II. nat. histor. cap. XI. Macrobius lib. I. in Somn. Scip. cap. XVI. Vitell. Optic. lib. X. proposit. LIX.

CAP. XVIII.

De Signis Cœlestibus universim.

FIXORUM Siderum alia σύνθετα, alia ἀσύνθετα: hæc quæ non eo collocata modo, ut Configurationem faciant: unde & Græcis ἀμόρφωτα, quorum nulla ἀστροθεσία: illa vero, quæ ex pluribus sibi vicinis composita certas constituunt Imagines. Græci vocant ἀστερισμοὺς; Ἄστρα nonnullis nominantur, Ἄστρον volentibus esse σύστημα τῶν ἀστέρων, signum ex Stellis coactum, quod tamen non est perpetuum: Σχήματα Ptolemæus appellat, & Μορφώσεις idem lib. IV. Τετραβίβλου, cap. περὶ τῶν μὴ νομίμων γάμων: *Signa* Lucretius, Virgilius, Horatius, Ovidius, Plinius, alij: Manilius & Hyginus *Formas & Corpora*: *Constellationes* non inepta voce dicuntur vulgo. Fixorum & Visio. Signa.

Nomina Signis his indita ex notarum rerum vel figurarum similitudine. Nam absit, ut credamus hæc talia purissimis locis immorari. Consilium hoc non nuperum, neque quod χθὲς καὶ πρώην natum, sed ex veterum Astronomorum doctrina desumtum. Πλειάδες, Ὑάδες, Ὠρίων, Ἀρκτοῦρος nominantur ab Homero & Hesiodo: & quæ non ab Arato, quem floruisse constat circa Olympiadem CXXIV; annis ante Christum natum fere CCC? Quin & in historia Sacra, quæ Monumentorum omnium antiquissima, Nominum Astris impositorum fit mentio. Hijobi cap. IX, 9. *Faciens Arcturum* (עש) *Oriona* (כסיל) *& Hyadas* (וכימה) *& plagas Australes* (וחדרי תמן) Græci; ὁ ποιῶν Πλειάδα, καὶ Ἕσπερον, καὶ Ἀρκτοῦρον, καὶ ταμιεῖα Νότου. *Arcturum* vertunt plerique; Aben-Hezra putat esse Ἄρκτον & Ἅμαξαν: videtur esse generalius quid, Stellarum congregatio, ab עוש *Congregare*, nulli Formæ convenientius, quam Vrsarum Majoris Minorisque cum implexione Draconis; quæ juxta Polum Arcticum. Sic ejusdem Hijobi cap. IV, 19. *Conterent eos, donec fuerit Arcturus* (לפני־עש) Rabbi David in libro Radicum vertit, *Omni tempore, quo Arcturus manet*, id est semper. Hieronymus: *consumentur, velut à tinea.* Ibidem cap. XXXVIII, 32. *Numquid producis Luciferum in tempore suo, & Arcturum* (ועיש) *cum filijs ejus* (id est minoribus Stellis) *duces eos?* Hieronymus: *Et Vesperum super filios terræ consurgere facies.* כסיל secundum Hieronymum *Orion*, ab inconstantia; juxta quosdam, quod ejus ortus tempestatibus Orbem varie turbet. Sic Ieschah. XIII, 10. *Quia Stellæ Cælorum & Oriones eorum* (וכסיליהם, Hieronymus, *& Splendor eorum*) *non expandent lumen suum.* Sunt qui Ὑάδας seu *Suculas*, voce non abludente, censent esse; quod fortean voluit & Rabi-Ionah, quum Arabice סוהיל scribit appellari, כימה apud Hijobum vertit Hieronymus *Hyadas*; Rabi-Ionah σύστημα vult esse Stellarum, quod Arabice אלתוריא, Græcis Ἀρκτοῦρος, quemadmodum & vocem hanc interpretatur Hieronymus Hamos cap. V, 8. Aben-Hezra in Hijobi cap. XXXVIII, 31. memoriæ prodit כימה antiquis esse septem Stellas in fine Arietis (non in Ariete, sed in Tauri sunt dorso) ex quibus sex conspicuæ, à Latinis *Septemtriones* dici solitas, sibi vero videri Stellam esse magnam (primæ est magnitudinis) quæ Oculus Tauri sinister חדרי תמן *interiora penetralia*: ταμιεῖα *Austri*, id est, Astra Meridionalia; sic dicta, quod occultentur & non videantur ab his, qui nostrum habitant hemisphærium. Celebrat Vir Sanctus DEUM conditorem Astrorum: tam quæ Meridionalia, nostros fugientia vultus, quam Septemtrionalia, nostris obversantia perpetuum oculis. Quæ omnia probant novum nequaquam esse commentum, Stellas in certas effigies partiri. Plinius lib. II. natur. histor. cap. VIII. scribit, Signis primum nomina posuisse Cleostratum; quod an verum, alijs investigandum relinquo. Nomina Signis imposita. ante aliquot secula. עש quid. כסיל כימה חדרי תמן

Cap. XIX.

Signorum in Zodiaco Syllabus; multiplex distinctio, Situs, Præfectura.

Signa Zodiaci XII.

in minores partes dividuntur.

Nomina.

SIGNORVM alia in Zodiaco; alia extra eundem. Ibi sunt duodecim, quæ Ζώδια Græcis (causam alias indicavi) & δωδεκατημόρια, quod partes sint lati Circuli duodecimæ. Eorum quodque dispescitur in XXX. gradus; qui additi conficiunt CCCLX: horum quilibet tribuitur in minutias Primas LX; Primæ in partes abeunt Secundas; hæ in totidem Tertias; Tertiæ in Quartas, & sic deinceps. Signorum autem Zodiaci nomina sunt hæc: Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Ordine suo sic describit Manilius lib. I:

Aurato princeps Aries in vellere fulgens,
Respicit admirans adversum surgere Taurum,
Summisso vultu Geminos & fronte vocantem.
Quos sequitur Cancer, Cancrum Leo, Virgo Leonem.
AEquato tum Libra die cum tempore noctis
Attrahit ardenti fulgentem Scorpion astro.
In cujus caudam contentum dirigit arcum
Mistus Equo volucrem missurus jamque Sagittam.
Tum venit angusto Capricornus sidere flexus.
Post hunc inflexam defundit Aquarius Vrnam
Piscibus adsuetas avide subeuntibus undas.
Quos Aries tangit claudentes ultima Signa.

Operæprecium committere hæc cum descriptionibus, partim M. Tullij in Aratum, ejusque fratris Q. Ciceronis, partim Senecæ in Thyest. Choro Act. IIII. & undecim Scholasticorum Poëtarum, quæ leguntur in Appendice Virgiliana, Iuliani, Hilasij, Palladij, Asclepiadei, Eusthenij, Maximiani, Vitalis, Basilij, Asmeni, Vomani, Euphorbi; nam Pompeiani, qui duodecimus, carmen perijt.

I. *Aries.*

I. *Aries*, Κριός; *Signorum Princeps* Manilio & Palladio, Asclepiadeo *Astrorum ductor*, *Nubigenum Iuvenum vector* Maximiano, *Dux gregis* Vomano, *Corniger* Vitali, *Proditor Helles* Hilasio, *Laniger* & *Celer* Festo Avieno; *contorta cornua* imponit Cicero. Quamvis in Circulo nihil primum, nihil postremum; primus tamen plerisque nominatur: quod, ut nonnulli volunt, incipiente illo die, qui primus omnium Vniverso illuxit, in medio Cœli, quod quasi Mundi Vertex, fuerit, scribente Macrobio lib. I. in Somnium Scip. cap. XXI. Tendens ad Occasum, caput ad Ortum convertit. Occidit à primis pedibus; exoriens caput tenet infra Triangulum collocatum, inquit Hyginus. Stellas habet XIII; extra formam V. Nota ejus ♈, Arietis referens caput cornutum.

II. *Taurus*

II. *Taurus*, Ταῦρος; *Corniger* M. Tullio, Festo Avieno & Vitali, *Iuvencus* Asmeno, *Florum prænuncius* Q. Ciceroni, *Europæ Vector* Basilio, *Proditor Europæus* Hilasio. Spectat Ortum. Aversus τῇ ἀποτομῇ oritur & occidit. Stellarum est XXXIV. Extra formam adsident XI. Character ejus ♉, Caput bubulum. Bene Manilius lib. I. Astronom.

Pleiades Hyadesque fieri pars utraque Tauri.

Nam *Hyades* τὸ βούκρανον huic Signo efficiunt: *Pleiades* vero circumcæsuram vel ἀποτομὴν, qua Taurus finit. Est enim., ut & Equus ἡμίτομος: unde male Manilius Tauro Clunes tribuit; imprudentius cum Plinio Vitruuius Caudam, quum tamen hic eumdem paullo ante inchoatum καὶ ἡμιτελῆ fecisset. Paucis dicam de utrisque distinctius.

Pleiades, unde dictæ Græcis.

Πλειάδες, quæ Musæo Atlantis, (unde & *Atlantides* apud Virgilium lib. I. Georgic.) & Pleiones; Pherecydi apud Athenæum Lycurgi filiæ: dicuntur vel à Pleione matre, ut vult Ovidius lib. V. Fastor. ἀπὸ τοῦ πλεῖν, quod ortu suo navigationis tempus indicent; Servius ad I. Georgic. Videndus & Vegetius lib. IV. de re militari cap. XXXIX. vel ἀπὸ τοῦ πλείστου, quasi πλείονες, quod plures simul, Isidorus lib. III. cap. LXX. Sic D. Gregorius in Hijob. lib. XXIX. cap. XXVII. *Pleiades*, inquit, *Stellæ* ἀπὸ τοῦ πλείστου, *id est*, *à pluralitate vocatæ sunt*; *ita vicinæ sibi & divisæ sunt conditæ*, *ut & si-*

& simul sint, & tamen conjungi nequaquam possint; vel denique ὅτι πλησίον ἀλλήλων, ut in Aratum Theo. notat. Latinis *Vergiliæ*, (Agell. lib. XIII. noct. Attic. cap. IX.) quod verno tempore oriantur, Bassus Comment. ad Germanicum Arati Paraphrasten; Servius ad lib. I. Georgic. Isidor. lib. III. cap. LXX. *Athoraie* nonnullis, corrupta voce Arabica. אלתוליא Rabi-Ionah putat esse σύστημα Stellarum, quod Hebræis כימה apud Hijobum cap. IX, 9. Legenda quæ notavi cap. præcedente. Numero sunt (inter Tauri finitionem corporis, inquit Hyginus, & Arietis Caudam) septem; sex cum alijs contendit esse Proclus. Sed nulla ἐναντίωσις: nam *Septem dici, Sex tamen esse solent*, ait Ovidius; ut & Aratus ἐν Φαινομένοις: Vergiliæ Latinis. Athoria Arabice. Numerus.

Ἑπτάποροι δὴ ταί γε μετ' ἀνθρώπους ὑδέονται,
Ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσιν,
Οὐ μέν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ Διὸς ἀστήρ.

Eduntur ab eodem ejusque interpretibus nomina: Nomina.

——— ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιρρήδην καλέονται,
Ἀλκυόνη, Μερόπη τε, Κελαινώ τ', Ἠλέκτρη τε.
Καὶ Στερόπη, καὶ Τηϋγέτη, καὶ πότνια Μαῖα.

Earum splendidissima perhibetur Maia, scribente Servio ad VIII. Æneidos, ut non immerito Epitheto decorata; πότνιας, ut jam auditum ex Arato, *Sanctissimæ* Ciceroni, *Formosæ* Germanico & Festo Avieno; sic enim apud hunc non *famosa* legendum. Minimo conglobatæ spacio. Quidquid sit de Numero, certe nihil aliud sunt, quam Ἀστέρων συστροφή. Nam ὀλίζωνες, ut eas vocat Nicander, ἠλίθα φορέονται, καὶ

——— οὐ μάλα πολλὸς ἁπάσας
χῶρος ἔχει. ———

inquit Aratus; & quasi in se jacent confertæ & conglobatæ, ut minimum spacium occupent. Et hinc *Sidus paruo glomerabile*, Manilio lib. IV. ubi de Tauro. *Densos* eorum *greges* nominat Seneca in Medea, Act. I. Choro:

Sic cum Sole perit Sideribus decor,
Et densi latitant Pleiadum greges.

Spissum ignem tribuit Propertius lib. III. Eleg. IV:

Quur serus versare boues & plaustra Bootes,
Pleiadum spisso quur coit igne Chorus?

adeo ut propter συνδρομήν hanc putatæ Veteribus Choream, quod notat Hyginus, ducere: quam capta Troia, deseruisse, & ab Sororum exsultantium consortio se subduxisse fingitur Electra; ne lascivire videretur in publico luctu. Hinc *Chorus Pleiadum* non solum apud Propertium, ut jam audiimus, sed & apud Horatium lib. IV. Carminum, Ode XIV: Chorea.

Indomitas prope qualis undas
Exercet Auster, Pleiadum choro
Scindente nubes. ———

Proclus Comment. quem in Opera & Dies Hesiodi scripsit, Πλειάδας Sphærarum Inferiorum Animas esse nugatur; quod Κελαινὼ Saturni, Στεροπὴ Iovis, Μεροπὴ Martis, Ἠλέκτρα Solis, Ἀλκυόνη Veneris, Μαῖα Mercurij, Ταϋγέτη denique Lunæ. Absurdiora addunt nonnulli, alias cum suis Planetis, alias cum alijs Dijs rem habuisse; quod indicat Ovidius lib. IV. Fastorum: Animæ Inferiorum Sphærarum. Concubitus.

Pleiades incipient humeros relevare paternos,
Quæ Septem dici, Sex tamen esse solent.
Seu quod in amplexus Sex hinc venere Deorum,
Nam Steropen Marti concubuisse ferunt.
Neptuno Alcyonen; & te formosa Celeno;
Maiam, atque Electram, Taygetenque Iovi.
Septima mortali Merope tibi Sisyphe nupsit:
Pænitet; & facti sola pudore latet.

Vt concludam, Athenæus lib. II. docet Πλειάδας ab Æschylo, Pindaro, Simonide, Πελειάδας, id est Περιστεράς, *Columbas* etiam nominari. Sufficiat audisse Simonidem: Ἔτικτε δ' Ἄτλας ἑπτὰ ἰοπλοκάμων φίλαν θυγατέρων τὰν (Μαῖαν) ἔξοχον εἶδος. αἳ καλέονται Πελειάδες οὐράνιαι. Neque alio respicit Homerus, quum in descriptione Scyphi Nestorei Πελειάδας, *Columbas*, Iovi canit Ambrosiam pocillari; Πλειάδας intelle- Πελειάδες etiam vocatæ quondam.

intellegens. Quod autem ab harum circumvolutione descriptus olim quibusdam Græciæ populis annus, πλειῶν inde solet appellari; quemadmodum videre est apud Theon. in Aratum.

Hyades, unde dictæ.

Ὑάδες, quæ in capite Tauri, Musæo Atlantis & Æthræ, nonnullis Erechthei, quibusdam Cadmi filiæ; dictæ censentur, vel ab vnico fratre Hya, quem ab Leæna laniatum sic scribuntur defleuisse, ut ab eo nomen sortitæ, & Astris ob pietatem inlatæ, Eustath. in Homeri Iliad. σ. vel ἀπὸ τοῦ ὕειν, quod ortu suo prænuncient pluvias, M. Tullius II. de Nat. Deor. *Has Græci Stellas Hyades vocitare consueuerunt à pluendo.* Ovidius v. Fastor.

Ore micant Tauri septem radiantia flammis;
Nauita quas Hyades Grajus ab Imbre vocat.

Et hinc *Tristes* Horatio lib. I. Carminum, Oda III. Vel ab littera Υ, quam ordine suo situque formant. Eustath. in Iliados σ: Αἱ δὲ Ὑάδες, ἐπὶ τ' Ταύρου κεῖνται κεράτων: ἢ διὰ τὸν ἀδελφὸν Ὑ'άντα οὕτω κληθεῖσαι; ἢ διότι τῷ Υ σοιχείῳ παρεμφερεῖς εἰσιν. Vbi & Ὑάδες dicuntur Βάκχαι καὶ Δωδωνίδες. Sunt enim etiam, qui Hyades putant appellatas ab Hye Baccho, cujus perhibentur fuisse nutrices; Apollodorus lib. III. Latinis *Suculæ*, notantibus Servio ad I. Georgic. & Isidoro lib. III. Etymolog. cap. LXX. Rationem nominis notant Agell. lib. XIII. cap. IX. & apud eum Tiro Ciceronis libertus, quamquam falsam: *Succulæ* Servio ad finem I. Æneid. à succo. *Sidus Palilicium* olim Romanis, ab Vrbis Natali die, teste Plinio lib. XVIII. natural. histor. cap. XXVI. De Numero parum conuenit inter Veteres. Duas Thales Milesius putavit, quarum una Borealis, Australis altera; Tres Euripides in Phaëthonte; Quatuor Achæus: Quinarium numerum tuentur Musæus & Hesiodus; Senarium edit Proclus; Septenarium denique Aratus ejusque Interpretes, item Ovidius v. Fastor. & Hyginus in Astronomic. agnoscunt. Vere cum Musæo Hesiodus (neque enim plures quinque) cui hæc illarum nomina:

Suculæ, Latinis. — Sidus Palilicium. — Hyadum Numerus. — Nomina.

Φαισύλη, ἠδὲ Κορωνὶς, ἐϋστέφανός τε Κλέεια.
Φαιώθ' ἱμερόεσσα, καὶ Εὐδώρη τανύπεπλος;
Νύμφαι, ἃς Ὑ'άδας καλέουσιν φῦλ' ἀνθρώπων.

Oculus Tauri. λαμπαδίας.

Alijs alio modo nominantur. Certe inter Hyadas, quæ Orionis clypeo proxima, الدبران Arabibus; *Oculus Tauri*, nobis ab situ vocatur; λαμπαδίας Græcis ab insigni splendore; est enim primæ magnitudinis.

III. Gemini.

III. *Gemini*, Δίδυμοι; *Fratres* Iuliano, *Tyndaridæ* Palladio & Basilio, *Sidus geminum* Asclepiadio, *Spartana Soboles*, *Prolesque Tonantis egregia* Festo Avieno, *Ledæ Soboles* Eusthenio, *Proles duplex Iovis* Maximiano & Asmenio, *Pares* Vomano, *Geminum Astrum* Columellæ. Occasum spectant. Occidunt directi à pedibus; exoriuntur inclinati ut jacentes: juncti quasi vinculo, quod *Virgula* Manilio lib. IV. & *Linea*, ut etiam Firmico in Myriogenesi partium, Græcis γραμμή: Stellis fulgent XIIX; extra formam illis VII: quæ pedes illorum præcedit, Πρόπους Græcis vocatur, ut notant Geminus, Proclus, Hyginus: ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, secundæ magnitudinis Arabibus, راس الجوزا ראס אלגוזי *Caput geminorum*. Alter geminorum dicitur Ἡρακλῆς, alter Ἀπόλλων; Arabice *Abracaleus* & *Aphellan*, vocibus fere Græcis. Nam corrupte vulgo *Abracaleus* & *Avellar*. Nota ♊, corpuscula duo, consertis & brachijs & cruribus,

Πρόπους.

IV. Cancer.

IV. *Cancer* (à quo multis olim numerandi Signa Zodiaci initium; Cicero Arati sequens ordinem:

AEstifer est pandens ferventia Sidera Cancer)

καρκῖνος; *Nepa torrida flammis* Maximiano; *Aquatile Signum* nominat Iulianus, *Aquarum Alumnum* Asmenus; *fervida Brachia* tribuit illi Palladius, *torridum ignem* Eusthenius; *adustum* canit Vitalis, *Sole perustum* Basilius, *AEstus comitem* Vomanus, *AEstiferum* Tullius, *calentem* denique Euphorbus. Ortum spectat. Occidit & oritur posteriore corporis parte. Stellis insignitus XIII; extra formam IV. Duæ quæ in dorso ὄνοι Græcis apud Proclum & alios, magnitudinis quartæ; Latinis *Aselli*, quod notat Plinius lib. XIIX. cap. ultimo: quæ vero non procul inde νεφελοειδὴς, nubeculam referens, συστροφή; Græcis φάτνη, quemadmodum indicant Asterismi, Geminus & Proclus; *Præsepe* Latinis, Plinius ibidem. ejus Character ♋, depravati ut vult Scaliger, Cammari figura.

Aselli. — Præsepe.

V. *Leo*,

V. *Leo*, Λέων, אלאסד الاسد; *Flammiferum* facit Avienus, *Æstiferum* Maximianus; *Tremulam quatiens è corpore flammam* est apud Ciceronem; alij alijs ab Animalis natura petitis notant Epithetis. Occasum spectat. Capite occidit & oritur. Sideribus distinctus XXVII; extra formam VIII. Illorum, quod clarum & primæ magnitudinis in ejus corde, Καρδία Λέοντος ab loco Græcis appellatur, testibus Gemino & Proclo, *Cor Leonis*; βασιλίσκος in Asterismis Hipparchi, *Regulus*, quod sub ea natis, notante Proclo, regiam plurimum adferant Astrologi indolem, abjectissimæ licet fortunæ: quod in extrema cauda, ἐπ' ἄκρας τῆς οὐρᾶς inquit Hipparchus, itidem ab loco οὐρὰ Λέοντος, *Cauda Leonis* dicitur; Arabibus ذنب الاسد דנב אלאסד, & hæc primæ classis Stella. Inter eas quæ circa Leonem ἀμόρφωτοι, ἡ μεταξὺ τῶν ἄκρων τοῦ Λέοντος καὶ τῆς Ἄρκτου νεφελοειδὴς συστροφὴ καλουμένη, ait in Asterismis Hipparchus, πλόκαμος. Βερενίκης crinem, ut Plinio (imprudenter eam Meridionalibus formis adscribenti) lib. II. cap. LXX. vocatur, designat. Πλόκαμος item & συστροφὴ τοῦ πλοκάμου nominatur Ptolemæo Astronomo; vulgo *Trica*. Berenice, quum Ptolemæus Euergetes, frater idemque conjux, expeditionem satis periculosam adversus Assyrios susciperet, vovit, si salvus domum rediret, se crinem detonsuram: reverso, voti rea comam abscissam Veneri consecravit; in cujus templo quum postridie non appareret, Conon Mathematicus regis ferentis id ægre, gratiam per adulationem captans, inter Sidera sublatam ostendit. Carmen hac de re scripserat Callimachus, cui Euergetes propter singulare bonarum artium studium Numinis erat instar. Sed temporis injuria periit: quale fuerit, ostendit Catullus, qui Latinum fecit. Fragmentum Græci Poematis exstat apud Theonem Commentario in Aratum. Quum enim hic dixisset Stellas aliquot ad Virginis Sidus sparsas esse, quæ nomine carerent & ἀμόρφωτοι; addit: οἱ δ' ἠλακάτην αὐτοὺς λέγουσι. Κόνων δ' ὁ Μαθηματικὸς Πτολεμαίῳ χαριζόμενος Βερονίκης πλόκαμον ἐξ αὐτῶν κατεστήριξε. τοῦτο καὶ Καλλίμαχός που φησιν,

Ἡ δὲ Κόνων μ' ἔβλεψεν ἐν ἠέρι τὸν Βερονίκης
Βόστρυχον, ὃν κείνη πᾶσιν ἔθηκε θεοῖς.

Quæ sic feliciter vertit Latinus ille:

Idem me ille Conon cœlesti lumine vidit,
E Bereniceo vertice Cæsariem,
Fulgentem clare: quam multis illa Deorum
Levia protendens brachia pollicita'st.

Character autem Leonis ♌, qui nihil aliud quam ejus cauda.

VI. *Virgo*, Παρθένος; *Innubam* scribit Iulianus; *Sanctam* vocat Hilasius; *Almam* Palladius, Eusthenius, Euphorbus; *Iustam* Maximianus, Vitalis, Asmenius; *Piam* Vomanus; *Optimam* Basilius; *Atticam* Festus Avienus. Putatur Hesiodo Jovis & Theomidis; Arato Astræi & Auroræ filia, cognomine *Iustitia*; alijs alia. Occidit capite prius, quam ceteris membris. Stellis describitur XXVI; adlocatis extra formam VI. Illarum, quæ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀκροχείρου fulgida & primæ magnitudinis, Στάχυς Hipparcho in Asterismis, Gemino & Ploclo dicitur; *Spica* Latinis apud Hyginum & Iulium Firmicum: unde & Virginem canit Asclepiadius, quæ *Spicea munera gestat*, sic Aratus,

——— ἥ ῥ' ἐν χερσὶ φέρει Στάχυν αἰγλήεντα:

M. Tullius ejus περιφεγγής.

Spicum illustre tenens splendenti Corpore Virgo.

Arabica dictio, qua vocatur hodie Spica, corrupta est; emendanda fortean ex conjectura magni Scaligeri (cui vocum Arabicarum restitutionem acceptam lubens refero) الصاخ אלצאמח Scribit idem in lib. V. Manill. Arabes etiam appellare Stellam hanc Ἀτρακτυλίδα, hoc est *fusum*; tamquam *fusus* sit, non *Spica*, quod gestat Virgo: Nam אלעזל τὸ νῆθρον significare. Quæ ad dextram Virginis alam Stella Προτρυγητὴρ Græcis nominatur ut notant Asterismi, Ploclus, Hyginus, alij; *Prævindemiator* Latinis: videndi Plinius lib. XVIII. nat. hist. cap. XXVI. & XXXI. Columella lib. XI. de re rust. cap II. apud quos τρυγητὴρ & *Vindemiator*. Nota Virginis ♍, Ala, quæ illi duplex. Fingitur enim, nomine nota *Iustitiæ*, scelera mortalium auorsata in Cœlum euolasse.

VII. *Libra*, Στάθμη nunc, quæ prius χηλαί: sub configuratione quomdam habita Scorpij, quem ob magnitudinē posteriores Astronomi in duo partiti sunt domicilia:

V. *Leo*.
Cor Leonis. Regulus.
Cauda Leonis
Cæsaries Berenicis.
VI. *Virg.*
Spica
Prævindemiator.
VII. *Libra*.

alio enim tendunt brachia; alio corpus, cauda, aculeus. Hinc quod χηλαὶ Scorpij in Libra consumantur, illæ pro hac sæpe leguntur positæ. *Momen* Manilio voce Lucretiana, *Momentum* nuncupatur Eusthenio, *AEquale Iugum* Euphorbo, *Trutina* Basilio. Stellarum est XIII. quarum quæ in medio jugo, de quo lances dependent, quæque in lance versus Virginis pedes; stellæ sunt secundæ Magnitudinis. Character ♎, Ζυγὸς ut Aristoteles vocat, *Iugum* cum *Ansa*, quæ λαβὴ Græcis, in qua Examen versatur.

VIII. Scorpius.

VIII. *Scorpius*, Σκορπίος; *Cauda Animal quod dirigit ictum* Iuliano; *Chelæ minaces* Asclepiadio; *flagrante minax cauda* Lucano lib. I; *violentus acumine caudæ* Hilasio; *cauda timendus adunca* Eusthenio; *violenta cuspide sævus*; Maximiano; *nigrumque gerens in acumine virus* Vitali; *armatus veneno* Basilio; *gerens lethale venenum* Asmeno; *minitans ictu* Vomano; *cauda venenifer unca* Euphorbo. Occasum spectat. Oritur erectus; Occidit curvo corpore inclinatoque capite. Stellis delineatur XXI. adpositis extra formam III.

Cor Scorpii.

Quæ secundæ magnitudinis in pectore, *Cor Scorpij* Latinis, Ἀντάρης Græcis, ut notat in Asterismis Hipparchus; Arabice dicitur قلب العقرب כלב אלעקרב.

Cauda.

In extrema cauda positæ nomen ab loco; ubi etiam

Aculei.

duæ, quas vocant Astronomi Scorpionis *Aculeos*. Nota ♏, quid velit notum.

IX. Sagittarius.

IX. *Sagittarius*, Τοξότης; *Arcitenens* Festo Avieno; *Sagitti potens* Ciceroni ad Aratum. & ejus fratri Q. Tullio; *Sagittifer* Hilasio & Basilio; *Senex Chiron* Senecæ in Thyeste Act. IV. Choro, & Palladio, ex Theocrito cui γέρων χείρων; *Semifer Arcipotens* Maximiano; *Centaurus biformis* Vitali; *geminus Chiron* Asmeno; *Armatum arcu* facit Iulianus; *arcu pollentem* Asclepiadius; *arcu minacem* Euphorbus. Spectat ad occasum. Præceps occidit; oritur directus. Stellarum est XXXI.

Corona.

Ante pedem ejus Stellæ sunt in rotundam formam digestæ, quas Coronam, ejus ut ludentis abjectam, putant, Hygino scribente. Signum ♐, quid signet est clarum.

X. Capricornus.

X. *Capricornus*, Αἰγόκερος; *humidus AEgoceros* Lucano libr. IX; *Corniger Hircus* Iuliano; *Salsi gurgitis Hircus* Asclepiadio; *Caper æquoris* Eusthenio; *AEquoris Hircus* Vomano; *Corniger æquoris alti* Asmenio; *Neptunia proles* Euphorbo. *gelidum* vocat Seneca in Thyeste; *aquosum* Maximianus; *setosam speciem* tribuit Avienus; *Corpus semiferum & os ferum* Cicero; *Pelagi procellam* hic nominat Vitalis. Spectat ad Occasum. Occidit præceps; oritur directus. Stellas habet XXVIII: quarum quæ in radice Caudæ, magnitudinis tertiæ, nominatur Arabice דנב אלגדי ذنب الجدي

Cauda Capri.

Cauda Capri. Ejus nota ♑, extrema cauda Piscis convoluta, in quam hic Asterismus desinit.

XI. Aquarius.

XI. *Aquarius*, Ὑδροχόος vel Ὑδροχόος; *Fusor aquæ* Iuliano; *Puer Armiger* Hilasio; *Iuvenis gestator aquæ* Palladio; *Vrnam Nimbiferi* nominat hic Asclepiadius: *Deucalionis aquas* Vomanus; *Auratam Vrnam* tribuit Avienus; *Troianus puer* dicitur Eusthenio; *delectusque Iovi puer* Asmeno; *Quisquis es* Senecæ, ab ritu, quo, dubitantes de certo alicujus numinis nomine, Romani Deos compellabant. Ortum spectat. Occidit & oritur capite prius, quam reliquis membris. Stellis fulget per se XXII, & cum ecfusa Aqua XLII: quarum quæ postrema in ore Piscis meridionalis, primæ magnitudinis, corrupta voce Arabica nuncupatur hodie *Fomahant*: quum sit, indicante mihi Scaligero,

Os Piscis.

فم الحوت פום אלחות, *Os Piscis*. Est enim στόμα τοῦ ἰχθύος, τοῦ λεγομένου Νοτίου μονάζοντος; ut videatur ex Antiquorum mente, Sidus hoc referendum potius ad Piscem Meridionalem & Solitarium, quam ad Aquarij ἀστερισμόν. χύσιν ὕδατος Græcis etiam ob amfractus Ἁρπεδόνην fuisse dictam, docet, quamvis corruptus, Vitruvius lib. IX. cap. VII: *Arieti & Piscibus Cetus est subjectus, à cujus crista ordinate utrisque Piscibus disposita, est tenuis fusio Stellarum, quæ Græce vocatur* ἑρμηδόνη. Emendandum enim, magno monente Scaligero, Ἁρπεδόνη. Subscribit huic sententiæ Hesychius: Ἁρπεδόνη, inquiens, τῶν ἀμυδρῶν Ἀστέρων χύσις. Obscuras, vel potius imbecillioris lucis, appellat; quod omnes sint vel quartæ vel quintæ magnitudinis; excludens, quæ ἐν στόματι τῶν ἰχθύος primæ classis; Piscis Notij formæ potius, ut dixi, adnumeranda.

Vrna.

Stellæ porro quatuor, quæ Aquario in summa dextra Κάλπης Græcis, ut scribit Proclus: Latinis Vrnæ nomine sunt notæ. Character huius formæ ♒, Aquæ fusio, Ἀμόρφωτοι hic III.

XII. Pisces.

XII. *Pisces*, ἰχθύες *Supremos* nominat Palladius; *ultima Cœli Sidera* Seneca in Thyeste: *Postremam figuram* Vomanus; *Sidus Aquosum* Vitalis; quibus denique *Vltimus ordo*

ordo datur ab Euphorbo. Ambo vocantur Βομβικίαι; quod, quamvis corruptior, notat Festus Avienus. Alter Νότιος, alter Βόρειος appellatur: hic (proprio nomine nonnullis etiam χελιδονίας, quod in ejus μορφώσει caput hirundininum ei adfingant Chaldæi; Vir magnus putat inde, quod, quum Sol in extremo est Pisce, Hirundo incipiat videri, quæ Veri præludit) inter Æquinoctialem & Æstivum Circulum Arcticum polum spectat; ille, in Zodiaco Circulo extremo collocatus, occasum respicit. Oriuntur & occidunt inferiore parte. Stellæ numerantur in hoc Signo xxxv; extra formam iv. Quæ à Piscium Caudæ partibus sitæ Græcis dicuntur Λίνοι, ut videre est apud Proclum; Latinis *Lineæ* & *Lineolæ*, quibusdam etiam *Lina*; legendus Hyginus. suntque in Austrina Linea Stellæ ix, in Septemtrionali v. Præfulgens autem Sidus, quod ἐν ἄκρῳ τῷ λίνῳ, inquit Proclus, Σύνδεσμος Græcis; Arato σύνδεσμος ὑπουράνιος, M. Tullio & Festo Avieno *Nodus Cœlestis*; significare volentibus, quod notat de Cicerone Hyginus, Nodum hunc non solum Piscium, sed totius esse Sphæræ. Nota ♓, Pisces duo aduersi, oppositis dossellis cum vinculo.

Lineæ. Nodus.

Non autem omnibus his Signis eadem est cum Zodiaco latitudo. Alia arctiore describuntur, alia spacio latiore. Tauri pes extra Zodiacum protenditur: Piscium Australior extra eumdem multum procedit. Vt imprudenter, nobilissimus ille cum genere tum eruditione, Picus Mirandulanus lib. vii. contra Astrologos, quum didicisset Zodiaci fasciam in xii. patere gradus, scripserit unumquodque Signum xii. graduum habere latitudinem; diffiniens hanc secundum Signorum latitudines, non Planetarum, quod debebat, προσνεύσεις.

Zodiaci Signis non eadem cum Circulo latitudo.

Quid verò dicam de varijs Signorum cum apud alios, tum apud Manilium lib. ii. differentijs? Distinguuntur i. κατὰ τὴν φύσιν. Nam alia Ἀρρενικά; alterna ab Ariete: alia Θηλυκὰ ut reliqua.

Varias Signorum Zodiaci differentias faciunt; I φύσις,

II. Κατὰ τὸ εἶδος. Alia namque Λογικὰ καὶ ἀνθρωποφυῆ, ut Gemini; Virgo, Libra, Aquarius: alia Ἄλογα καὶ θηριόμορφα; quorum Ἥμερα quidem, Aries & Taurus; Ἀνήμερα verò, καὶ Ἄγρια, Leo & Scorpius.

II εἶδος,

III. Κατὰ τὴν συζυγίαν. Dicuntur enim Δίδυμα, Bina: quorum quædam Disjuncta, Paria Latinis, Græcis σύζυγα, ut gemini se respicientes; Pisces adversantes sibi: quædam Concreta καὶ συμφυῆ, quæ etiam Δίμορφα & διφυῆ, ut Capricornus & Sagittarius.

III συζυγία,

IV. Κατὰ τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ὥρας. Hæc in triplici sunt discrimine: partim Communia & Media, Græcis Δίσωμα; non à forma, sed ab effectu, quem habent duplicem. Contingunt enim & præteriti temporis finem, & principium sequentis. Proclus: Δίσωμα, οὐχ ὅτι ἐκ δύο συνέστηκε σωμάτων· ἀλλ' ὅτι μεταξὺ δύο ὡρῶν ἐστι. Τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ πάντα τῶν τελευταίων ὡρῶν. Vt sunt Gemini, qui adfectum Ver & ineuntem AEstatem; Virgo, quæ AEstatis finem & Principium Autumni; Sagittarius, qui Autumnum relinquit, Brumam excipit; Pisces, quorum alter consummat Hiemem, alter Ver sufficit. partim Cardinalia seu Mobilia, quæ quatuor Zodiaci Punctis Cardinalibus proxime succedunt: quorum duo AEquinoctialibus contigua, Ἰσημερινὰ ut Aries & Libra; duo Solstitialibus proxima, Τροπικά, ut Cancer & Capricornus. partim denique Firma seu Solida, Στέρεα, Cardinalibus proxima, ut Taurus, Leo, Scorpius, Aquarius.

IV σχέσις πρὸς τὰς ὥρας,

V. Κατὰ τὸ κεῖσθαι. Alia enim Ἀποστρεφόμενα, Auersa; ut Taurus qui oritur clunibus, Gemini qui pedibus, Cancer qui testudine: alia Δρομαῖα, Currentia; ut Leo, Sagittarius, Aries: alia Κάμνοντα, Fessa; Taurus, Libra, Capricornus: alia Ὀρθοστάδια vel Ὀρθοβαδιστικά, Recta; Virgo, Gemini, Aquarius: alia denique Κατερριμμένα; Cancer, Scorpius, Pisces.

V τὸ κεῖσθαι,

VI. Κατὰ τὸ ἔχειν πρὸς τὸν τόπον. Alia enim Ἡμερινά, Diurna; ut Aries, Pisces; Sagittarius, Scorpius; Leo, Cancer: alia Νυκτερινὰ Nocturna; ut Taurus, Gemini; Virgo, Libra; Capricornus, Aquarius.

VI τὸ ἔχειν πρὸς τὸν τόπον,

VII. Κατὰ τὴν δίαιταν καὶ βίον. Alia namque Χερσαῖα; ut Taurus, Aries, Leo, Scorpius: alia Ὑδατώδη; Cancer, Pisces; alia Ἐπαμφοτερίζοντα vel Ἀμφίβια; Capricornus, Aquarius.

VII δίαιτα, ἢ βίος,

VIII. Κατὰ τὸ πλεονέκτημα ἢ ἔλάττωμα. Nam quædam sunt Πολύγονα vel πολύσπορα vel πολύτεκνα; Cancer, Scorpius, Pisces: quædam Ἄγονα, Στεῖρα vel Στειρώδη; Virgo, Leo, Aquarius: quædam denique Ἐπίκοινα; Capricornus, Sagittarius, Aries, Libra, Gemini, Taurus.

VIII πλεονέκτημα ἢ ἐλάττωμα.

IX.

IX σχηματισμός.

IX. Κατὰ τὸν Σχηματισμόν. Nam vel conſiderantur ut Hexagona: ut hinc Aries, Gemini, Leo, Libra, Sagittarius, Aquarius; inde Taurus, Cancer, Virgo, Scorpius, Capricornus, Piſces. Vel Tetragona; ut Aries, Cancer, Libra, Capricornus; Taurus, Leo, Scorpius, Aquarius; Gemini, Virgo, Sagittarius, Piſces. Vel Trigona: Aries, Leo, Sagittarius; Taurus, Virgo, Capricornus; Gemini, Libra, Aquarius; Cancer, Scorpius, Piſces. Vel denique Oppoſita : Aries, Libra; Taurus, Scorpius; Gemini, Sagittarius; Cancer, Capricornus; Leo, Aquarius; Virgo, Piſces.

X κλῖμα.

X. Κατὰ τὸ Κλῖμα. Alia enim Ἀρκτικὰ & Septemtrionalia, quæ ἡμικύκλιον Zodiaci ab Aequatore in Boream vergens conſtituunt, quorum Vernalia, Aries, Taurus, Gemini; Aeſtiva, Cancer, Leo, Virgo: alia Ἀνταρκτικὰ Auſtrina , quæ oppoſitum in meridiem prominens; horum Autumnalia, Libra, Scorpius, Sagittarius; Hiemalia vero Capricornus, Aquarius, Piſces.

Signorum Zodiaci ſitus & ἀστροθεσίαι;

Jam Situs & Ἀστροθεσίας ſingulorum indicant (utinam, qua diligentia, fide) Aratus in Phænomenis, Hipparchus in Aſteriſmis, Arati Interpretes M. Tullius, Germanicus & ad eum Baſſus, Feſtus Avienus, Leontius; item Hyginus in Aſtronomico Poetico & alij: Nominum rationes aperiunt cum alij, tum Franciſcus Georgius Venetus Canticorum I. Tomi VI. cap. XVIII. & Hannibal Roſſelus ad Pymandrum Mercurij lib. IV. Comment. XI. Quæſt. I. cap. II. & ſeqq. Cauſſas denique quas ob in cœlum relata hæc, & alia quæ extra Zodiacum (ut ſimul hoc moneam) explicanda ſuccedunt Signa, fabuloſas (Fabulis tamen veritatem aliquo modo obvelari certum) varie commemorant Muſæus, Heſiodus, Aſclepiades, Mnaſeas, Pherecydes, Hegeſianax, Eubulus, Hermippus, Leon, Alexander, Diogenetes, Piſander, Soſitheus Tragœdiarum ſcriptor, Conon Samius Mathematicus, & alij apud Hyginum; nec non Ovidius in Faſtis & alibi Plinius lib. II. & XVIII. Galenus orat. ſuaſoria ad artes, Firmicus lib. II. Lucianus in Aſtrolog. Scholiaſtes Apollonij lib. II. Plurimus autem in Aſtronomicis Mythologijs fuit Eratoſthenes, quod indicant ex illo laudata ab Grammaticis. Aratus fuit parcior. Heſiodum enim imitans intra fabularum licentiam, ex rancidis Mythologijs multa circumcidit & amputat. Elegans hac de re eſt Epigramma apud Achillem Statium:

Nominum rationes:

Cauſſæ, quas ob in Cœlum relata Sidera.

Ἡσιόδου τόδ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τὸν ἀοιδὸν
Ἔσχατον ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον
Τῶν ἐπέων ὁ σολεὺς ἀπεμάξατο. χαίρετε λεπταὶ
Ῥήσιες Ἀρήτου σύγγονοι ἀγρυπνίης.

Numina Signis præfecta.

Singulis Signis ſingula Pythagorici Numina præficiebant, teſtibus Macrobio lib. I. in Somnium Scipionis, cap. XXI. & Marſilio Ficino lib. IV. Theolog. Platonic. Ex qua ſecta Manilius lib. II. Aſtronomicῶn:

Lanigerum Pallas; Taurum Cytherea tuetur;
Formoſos Phœbus Geminos; Cyllenie Cancrum,
Iupiter, & cum Matre Deum regis ipſe Leonem:
Spiciferæ eſt Virgo Cereris; fabricataque Libra
Vulcano; pugnax Mavorti Scorpius hæret;
Venantem Diana virum ſed partis equinæ;
Aſt anguſta fovet Capricorni ſidera Veſta;
Vt Iovis adverſum, Iunonis Aquarius aſtrum eſt;
Agnoſcitque ſuos Neptunus in æquore Piſces.

Signis adſignatæ regionum tutelæ.

Signis item hiſce Regionum tutelæ ſolent adſignari, varie tamen ab varijs; quod uno Arietis exemplo demonſtraſſe ſufficiat. Subjiciunt enim huic Ægyptij Babyloniam, & Arabiam AEgypto conterminam; Ptolemæus Britanniam, Galliam, Germaniam, Baſterniam Paleſtinam; Hipparchus τοῦ Κριοῦ δεξιῷ ὤμῳ Thraciam τῷ εὐωνύμῳ Babyloniam τῷ στήθει Armeniam, ταῖς πλευραῖς Arabiam, τῇ ῥάχει καὶ τῷ νώτῳ Perſida, Cappadociam, Meſopotamiam, Syriam, Rubrum mare, &c. Manilius lib. IV. abſurdiſſima αἰτιολογίᾳ præficit Arietem Propontidi, quod à Poetis Helleſpontum tranaſſe fingatur. De reliquis nugis ſilentium eſto. Præeſt omnibus unus DEVS.

Signorum Zodiaci cum Collateralibus dulcis in ortu & occaſu conſpiratio.

Quæ verò Signa Collateralia cum XII. Zodiaci vel oriantur vel occidant; exponunt Aratus, Cicero Germanicus & ad eum Baſſus, Feſtus Avienus; item Hyginus in Aſtronomico Poetico, & alij.

CAP.

Cap. XX.

De Signis Septemtrionalibus.

Signa extra Zodiacum duplicis generis:

TALIA in Zodiaco Signa: quæ extra eum duplicis ſunt generis, vel Septemtrionalia, quæ ab latiore faſcia in Septemtrionem; οἱ κτ̀ τὸ βόρειον ἡμισφαίριον: vel Meridionalia, quæ in Meridiem recedunt; οἱ κτ̀ τὸ νότιον Ἀστερισμοί. Septemtrionalia ſunt hæc:

Septemtrionalia; I. *Vrſa minor.* Cynoſura.

I. *Vrſa Minor*, Ἄρκτος μικρά. Ἄρκτος olim ἁπλῶς, μικρὰ cœpit appellari; quum quæ hodie μεγάλη, nomen Ἁμάξης exueret. Κυνόσουρα dicitur ab una ex Idæis Nymphis, Iovis nutricibus; ut vult apud Hyginum Agloaſthenes Naxicorum auctor. Aratus:

> Οἱ τὴν μὲν Κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι;
> Τὴν δ' ἑτέρην Ἑλίκην.

Interpres ejus M. Tullius; loquens de duabus Arctis:

> *Ex his altera apud Graios Cynoſura vocatur;*
> *Altera dicitur eſſe Helice.*

Φοινίκη. Altukaba.

Φοινίκη nuncupatur, quod eam, monſtrante Thalete, ut memoriæ prodit Herodotus Mileſius, Phœnices & Pœni rei navalis peritiores inter navigandum, ſcribente Hygino, ſequantur. Stellas habet VII; quarum quæ tertiæ magnitudinis in extrema cauda, ἐπ' ἄκρας τῆς οὐρᾶς, inquit Hipparchus in Aſteriſmis, Arabibus appellatur. الركبة אלרכבה, Ἅμαξα, *Plauſtrum*; nam & hoc nomen huic Schemati nonnumquam imponitur ut videre eſt apud Aratum ejuſque Interpretes: quod autem eadem Stella Mundi ſit proxima vertici, *Polaris* vel *Polus* indigetari ſolet, ut notat Hyginus. Nulla enim totius Stellarum chori vero Poli loco vicinior.

Polus.

II. *Vrſa maior.* Ἅμαξα olim.

II. *Vrſa Maior*, Ἄρκτος μεγάλη. Olim hæc Ἅμαξα Græcis, ſtellarum tantum VIII; quod Plauſtro non videretur abſimilis. Homerus Iliados Σ,

> Ἄρκτον θ', ἣν καὶ Ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Veteres enim ex ſeptenario numero duas, quæ pariles, inquit Hyginus, & maxime in uno loco, pro Bobus; quinque reliquas inſtar habebant Plauſtri; proximum etiam Signum Booten, de quo poſt, nominantes. Ἄρκτος tamen Arato Ἅμαξα, non quod in ea Plauſtri eſſet ſimilitudo, ſed quod non ſecus ac Plauſtrum circa πόλον βόρειον, Boote agitante, verſetur. In quo non mediocriter illum errare (quaſi fortunæ rerum cœleſtium ibi periclitarentur) ſcribit Hyginus. Poſterioribus temporibus hujus Ἀστερισμὸς major eſt factus, & de Stellis VII, ut ait apud Hyginum Parmeniſcus, conſtitutæ ſunt ab Aſtronomis XXV. (paullo plures hodie numerantur) ita ut auctus hujus beneficio Ἄρκτον cœperit adſimulare: unde & qui Βοώτης quomdam, Ἀρκτοφύλαξ deinde dictus. Inter Stellas, quæ quadrangulum conſtituentium in ſiniſtro latere ſpinæ dorſi verſus collum adjacet, ſecundæ magnitudinis, Arabibus دبة דבה, Vrſa κατ' ἐξοχὴν vocatur: prima trium, quæ ſupra caudam, τῶν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς ὁ πρῶτος, Arabibus *Alhaiot*, nonnullis *Alioze*; quæ vox adeo morboſa, ut ne Apollo quidem medicinam illi facere poſſit; ut nec quæ tertia ſecundæ magnitudinis ἐπ' ἄκρας τῆς οὐρᾶς eidem nobis genti *Bennenacx*. *Calliſto* etiam fuit appellata; de qua, in Ἄρκτον mutata, multa fabuloſa Heſiodus, Amphis Comœdiarum ſcriptor, Tegeates Hiſtoricus, alijque obſcurioris auctoritatis apud Hyginum. Ἑλίκην etiam dictam conſtat ex multis auctoribus & Græcis & Latinis, quod in gyrum vertatur; Ἕλιξ enim circumvolutio: alijs tamen aliunde ab Theſſaliæ vel Peloponneſi opido ſic nominata. Certe quod Ἑλίκην hanc, ut præter Hyginum tradit Theon in Aratum, navigantes obſervarent Græci, Ἑλίκωπας vocat eos Homerus Iliad. α. Bene Aratus:

Dubbe. Alhaiot. Bennenacx. Calliſto. Ἑλίκη. Græci Ἑλίκωπες.

> ——— Ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες Ἀχαιοὶ
> Εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται, ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν.
> Τῇ δ' ἄρα Φοίνικες πίσυνοι, περόωσι θάλασσαν.

Quæ ſic vertit Ovidius lib. II. Faſtor.

> *Eſſe duas Arctos, quarum Cynoſura petatur*
> *Sidonijs, Helicen Graia carina notat.*

Et Germanicus (nam Cicero mutilior hic)

Hinc

Hinc Iovis altrices, Helice Cynosuraque fulgent.
Dat Graiis Helice cursus maioribus astris;
Phœnicas Cynosura regit.

III. Draco.

III. *Draco*, Δράκων. Quam hic ob caussam in Cœlum translatus, & inter duas Vrsas vasto corpore (οἵη ποταμοῖο ἀπορρώξ, Arato canente, *veluti rapido cum gurgite flumen* interpretante Tullio; *corporis sinu facto & in sphæram quasi complicato*, quemadmodum alij loquuntur) collocatus, fabulantur Pherecydes, Eratosthenes, alijque incertiores apud Hyginum; cui, ut & Germanico, dicitur *Serpens*. Stellarum apud antiquos est xv: numerantur hodie xxx; quarum ὁ ἐπάνω τῆς κεφαλῆς, tertiæ magnitudinis, *Rasaben*, Arabice scribitur à nonnullis appellari; quæ vox quid in hac constellatione velit, incertum راس ابن enim *caput filij*.

IV. Cepheus.

IV. *Cepheus* Κηφεύς, quem (ἀμφοτέρας χεῖρας τανύοντι ἐοικὼς; *patulis manibus* Germanico) Phœnicis filium, Æthiopum regem ostendunt apud Hyginum Euripides & alij. Stellarum est xii. Inter eas Ἀστὴρ, ὁ ὑπὲρ τὸν δέξιον ὦμον ἀπτόμενος, tertiæ magnitudinis, Arabibus الدرع אלדרע, *Humerus*.

V. Bootes.

Ἀρκτοφύλαξ.

Ὠρίων.

V. *Bootes*, Βοώτης, *Bubulcus*; cujus instar Ἅμαξαν, *Plaustrum* sequi videbatur. Ἀρκτοφύλαξ cœpit dici, ut paullo ante monui, quum quæ Ἅμαξα, vii. quondam Stellarum, auctiore numero dotata, nomen adepta μεγάλης Ἄρκτου, cujus deinceps habitus est custos. Ὠρίωνος etiam nomine notus apud Theocritum, cujus ἐν ἡρακλίσκῳ hæc sunt:

Ἆμος δὲ στρέφεται μεσονύκτιον ἐς δύσιν Ἄρκτος
Ὠρίωνα κατ' αὐτόν.———

Variæ de hoc commemorantur fabulæ, quas recensere longum esset: Petendas indico ex Hermippo, qui de Sideribus scripsit, & Petellide Gnosio historiographo, alijsque incertis, quos laudat Hyginus: qui hujus manum sinistram ita ab Arctico Circulo includi notat, ut neque occidere neque oriri videatur. Stellis hoc Signum hodie signant Astronomi xxiii; paucioribus olim. Vna illi extra formam primæ magnitudinis, ἡ μεταξὺ, inquit Hipparchus, τῶν μηρῶν, ἡ καλουμένη Ἀρκτοῦρος ὑπόκιρρος; (Arabibus Alramech, alijs corruptius *Asimeth Aremeab*) unde tota forma sæpe *Arcturus*. *Inter Coxas* igitur Hipparcho: ibidem fere Vitruvio lib. ix. cap. vi, cujus hæc verba: *Colorata* ὑπόκιρρος Hipparcho paullo ante) *item alia contra est Stella media genuorum custodis Arcti, qui Arcturus dicitur:* Ἀνὰ μέσον τῶν σκελῶν, *in medio Crurum*, inquit Geminus & ex eo Proclus. Aratus hanc Stellam *sub Arctophylacis zona* ponit;

Ἀρκτοῦρος.

ὑπὸ ζώνῃ δὲ οἱ αὐτὸς
Ἐξ ἄλλων Ἀρκτοῦρος ἑλίσσεται ἀμφαδὸν ἀστήρ.

Cicero sic vertit: ——*subter præcordia fixa tenetur*
Stella micans radijs, Arcturus nomine claro.

Germanicus: *Sed proprio tamen una micat sub nomine flamma,*
Arcturum dixere, sinus qua vincula nodant.

Videndus & Festus Avienus, qui hic mutilior. *In Zona* collocat Hyginus; *sub pectore* Manilius lib. i. *Arcturumque rapit medio sub pectore secum.*

VI. *Corona*, Στέφανος; *Gnosiam* indigetant Manilius lib. i, Festus Avienus, & alij. Fabulis, quæ ex Creticorum Argolicorumque Scriptoribus alijsque apud Hyginum, Lectorem hic non morabor. Stellis coronatur hoc Σχῆμα viii; quarum quæ secundæ magnitudinis, Arabica voce nuncupatur الفتح *Alphetach*; *Alfelta* scribitur etiam Scaligero. De hac Manilius:

——*Nam Stella vincitur una*
Circulus in medio radians, qua proxima frontem
Gnosia desertæ fulgent monimenta puellæ,
Candidaque ardenti distinguit lumina flamma.

Ariadna.

Frontis meminit Poeta, volens etiam hic καταστηρίσας Ariadnam. Aratus de Corona:

——τὸν ἀγαυὸν ἔθηκε
Σῆμ' ἔμεναι Διόνυσος, ἀποιχομένης Ἀριάδνης.

VII. Hercules.

VII. *Hercules*, ὁ ἐν γόνασιν, الجاثي אלחאתי; *Succiduum* appellat Avienus in Coronæ descriptione, id est, *Ingeniculatum*; cui & *Curvum Signum*, Lyram describenti: *Nixa Genibus species*, Manilio lib. i. Germanico, Ophiuchum pingenti, vocatur

Succiduis genibus lapsum & miserabile monstrum;

ejusque illustratori Basso, ubi de Equo dimidio, *Geniculator. Flexum Genu* Tullius nominat ad Aratum, ubi de Fide:

Atque inter Flexum genu, & caput Alitis hæsit.

Sic enim legendum, non *Flexum genus*; Emendationem rationibus firmarem si cum Grammaticis mihi res esset. Omnes autem proprie. Est enim Signum quod

——— ἐν γόνασι κάμνον
ὀκλάζοντι ἔοικεν,

inquit Aratus; *Imago*, vertit Cicero, quam Græci

Ἐν γόνασιν *vocitant, genibus quod nixa feratur.*

Absint, ut passim mihi, sic in hoc Signo monstrando fabulæ, quibus ex Eratosthene, Panyasi, Hegesianacte, Æschylo, alijs, commemorandis nimij sunt Hyginus, Bassus; Festus Avienus, cui Hercules ille cœlestis

Tempora deculcat maculosi prona Draconis.

Stellæ numerantur ejus hodie xxix; una extra formam sita. Earum quæ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, tertiæ magnitudinis, راس الحاثي ראם אלהאתי *Caput Procidui* vel *Ingeniculati*, dicitur Arabibus: quæ vero quatuor in sinistra manu, *Pellis Leonis* nonnullis appellatur, ut notat Hyginus.

VIII. Lyra, Λύρα, ut plerisque nuncupatur, χέλυς Arato & Avieno; Ciceroni *Fides*; *Fidicula* Firmico: Vulgus Corruptiore voce Arabica vocat *Alohore*; quam opinor factam ex Græca λύρα, præposito ab Arabibus articulo. Imprudenter sane lib. v. Manilius, ut bene [redacted] Scaliger, aliam à Lyra Fidem facit. Lyræ *Cornua*, ut Manilius lib. I. nominat, vel ut Hyginus *Brachia* ζυγώματα dicuntur ab Hipparcho, *Cacumina* Latinis *Pectines* ab Enarratore Germanici; cui etiam, ut & Hygino, reliquæ Signi partes appellantur *Humeri*, vel *Scapulæ*, *Fundus*, *Modulus*, *Tymbanum*. Recentioribus *Vultur cadens* figuratur & dicitur. Fabulas de Lyra Sideribus adnumerata non recensebo, Lectorem, qui delectatur ijs, remittens ad Eratosthenem & alios ab Germanico & Hygino laudatos. Stellis insignitum hoc Signum x; quarum quæ in Lyræ tympano, vel in Vulturis capite, primæ magnitudinis, Arabice وجه πρόσωπον, *Facies*; Græcis ὁμωνύμως ὅλῳ τῷ Ζωδίῳ Λύρα, inquiunt Geminus & Proclus προσαγορεύεται. VIII. *Lyra.* Eius partes.

IX. *Olor*, Κύκνος, plerisque. Ὄρνις apud antiquiores Græcos absolutiore voce, ut *Ales* apud Ciceronem propter ignotam historiam (unde & Αἰόλος ὄρνις Arato; varia enim de ea finguntur) teste Hygino, qui interim cum Manilio & Basso ridiculam indicat; ut nullam potius sit scire, quam talem imaginari in præstantissimis DEI creaturis. *Gallina* hodie indigetatur. Stellis fulget XVII. extra formam adsident duæ. ὁ ἐν τῇ οὐρᾷ Ὄρνιθος λαμπρὸς, secundæ magnitudinis, Arabibus ذنب الدجاجة דנב אלדגאגה *Cauda Gallinæ*, vocatur. IX. *Olor.*

X. *Cassiopeia*, Κασσιέπεια. Sedet apud Hyginum in Siliquastro. Mediam eidem dividit Circulus Lacteus. Pansis brachijs ab Astronomis figuratur, vel tamquam sortem suam miserans, filiamque deplorans. Aratus: X. *Cassiopeia.*

——— ἠδ᾽ αὔτως ὀλίγων ἀπολείνεται ὤμων
Ὀργυιὴ· φαίης κεν ἀνιάζειν ἐπὶ παιδί.

Germanicus ejus Interpres:

Sic tendit palmas, ceu sit planctura relictam
Andromedam, meritæ non iusta piacula matris.

Neque enim & hic fabulæ desunt Basso, Hygino, alijs ex Euripide & Sophocle: vel ob ἀμυδρότητα, ut tamquam atrata lugere videatur. Nam quum sit, canente Cicerone,

——— *Obscura specie Stellarum:*

plenilunio solet obscurari, quod indicat Aratus:

——— δαιμονίη προκυλίνδεται ἐ μάλα πολλή,
Νυκτὶ φαινομένη παμμήνιδι:

Quæ sic Avienus:

Sed nec multa tamen, quum Cælum lumine toto
Luna replet, tetram ut superet fax aurea noctem.

Stellarum est XIII; quarum quæ ἐν τῷ στήθει, tertiæ magnitudinis, *Scheder* vocatur Arabica voce corruptissima: cui ne ille quidem, qui omnibus, novit medicinam.

XI. *Perseus.*

XI. *Perseus*, Περσεὺς. De hujus consecratione videndi apud Hyginum & Germanicum Æschylus, Tragœdiarum scriptor, Euhemerus, alij. Κεκονισμένον illum nonnulli faciunt: qui, quod infelicius Aratum sequuti, Pulverem in Cœlo agnoscant, reprehenduntur ab Hygino; ipso, quod multa sæpe fœdiora, quamquam aliunde petita, imaginetur in locis purissimis, majore jure reprehendendo. Stellis claret XXVI; ἀμόρφωτοι sunt III. ὁ ἐν τῷ δεξιῷ πλευρῷ λαμπρὸς, secundæ magnitudinis, Arabice אלגנב الجنب *Latus* appellatur. Sinistra manu portat Caput Medusæ, unius ex Gorgonibus; in quo quæ secundæ Classis, Arabes vocant אלעול الغول, quod sonat Δαιμόνιον id est γοργόνειον. Totum autem Caput constituentes Ἀστέρες, ut scribunt Geminus & Proclus, Γοργόνων καλοῦνται: οἱ δ' ἐν ἄκρᾳ τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ Περσέως κείμενοι ἀστερίσκοι, πυκνοὶ καὶ μικροὶ, εἰς τὴν Ἅρπην, Falcem, κατηστερίζονται.

Algenib. Algol.

Ἅρπη.

XII. *Auriga.*

XII. *Auriga*, Ἡνίοχος; *Aurigator*, Festo Avieno; *Agitator*, Basso; *Erichthonius*, Eratostheni & Germanico. Hunc namque Aurigam illum cœlestem fabulatur (λόγος enim hic agnoscitur Arato, *Fabula* Avieno) apud Hyginum Eratosthenes quem dixi; & de illius nativitate putidissima narrat Euripides. Stellas habet XIV. ὁ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καλούμενος Αἴξ (inquiunt in Asterismis Hipparchus, & in Sphæris suis Geminus & Proclus) primæ est magnitudinis. *Capram* vocat Hyginus. Iisdem ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ καρποῦ, vel, ut alij ἐν ἄκρᾳ χειρὶ, in summa sinistra manu formantur Ἔριφοι, *Hœdi*: quibus in Cœlum evehendis conquirunt fabulas apud eundem Hyginum Cleostratus, Tenedius, Parmeniscus, Musæus, alij. Meminit tam Αἰγὸς, quam Ἐρίφων Aratus, collocans quo dixi loco; cujus etiam interpretes legendi, Tullius, Germanicus, Avienus: qui omnes Hœdos canunt,

——Nautis inimicum Sidus in undis.

Αἶξ. Capra. Ἔριφοι, Hœdi.

XIII. *Serpentarius.*

XIII. *Serpentarius*, (sic vocat Bassus) ὀφιοῦχος; *Anguitenens* Ciceroni, Festo Avieno, alijsque Latinis scriptoribus, notante Hygino. Vulgus tamquam Arabica voce dicit *Alangue*, quam ex Latina scio corruptam, & convenire magis sequenti Constellationi. Adsignantur Serpentario Stellæ XXIV; extra formam V. ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, magnitudinis tertiæ, vocatur Arabice vulgo *Rasalangue*, dictione Arabico-Latina; راس enim *Caput*. Adeundi de hujus Anguisque, de quo mox, Consideratione Hegesianax, Polyzelus Rhodius, Eratosthenes & alij incertiores, serram inter se, quis sit, reciprocantes, apud Hyginum.

XIV. *Serpens.*

XIV. *Serpens*, ὄφις; quem tenet, & cui toto corpore visitur illigatus ὀφιοῦχος. *Anguem* etiam vocant Latini. *Alangue* Arabice-Latine, meo judicio. Tribuuntur illi Stellæ XVIII.

XV. *Sagitta.* Alschaham.

XV. *Sagitta*, Ὀϊστὸς; אלשהם السهم, *Alschaham*, Arabice. Nam quod vulgo fertur *Alahance* corruptum السهم est. Stellas habet V. De hac multa fabulose Hyginus ex Æschylo, Eratosthene & alijs.

XVI. *Aquila.* Vultur volans.

XVI. *Aquila*, Ἀετὸς; Arabice אלטיר الطير: *Vultur* etiam *volans* recentioribus. Hanc Cœlo beavit Ganymedis raptus, si fabulis fides. Adeundi Bassus Germanici illustrator, Hyginus & alij. Hæc, ut ex Arato canit Cicero:

——grave mœstis

Ostendit nautis perturbans æquora signum.

Eleganter etiam Festus Avienus:

Spumosum late mare subruit: omnia Cœli,
Omnia Terrarum mox flabra procacia verrunt.

In huius laudem carmen fecit Mœro poetria Byzantina; quod primus vulgavit ~~nobilissimus vir~~ Iosephus Scaliger ad Manilij I. Stellis pingitur IX; adsident extra formam VI. ὁ ἐπὶ τοῦ μεταφρένου λαμπρὸς, καλούμενος Ἀετὸς, κατ' ἐξοχὴν magnitudinis est secundæ.

XVII. *Delphinus.*

XVII. *Delphinus*, Δελφὶν دلفين Arabice voce Græca. Qua de caussa hic inter Astra collocatus, μυθικῶς notant ex Eratosthene, Artemidoro, alijsque Bassus & Hyginus. *Curvum* appellant Cicero & Avienus, cui & non ineleganter

——breve signo corpus in Astris:

quod apud Aratum ——Δελφὶς δ' οὐ μάλα πολλός.

Oceani Cœlique decus Manilio vocatur lib. I. Stellis notus IX; unde & *Musicum Signum* dici scribit ad Germanicum Bassus.

XVIII. *Equus*

xviii. *Equus prior, Equuleus* vulgo: ἵππου προτομὴ Hipparcho in Asterismis, & ex eo Gemino & Proclo. Stellis obscurus satis quatuor. xviii. *Equus prior.*

xix. *Equus* κατ᾽ ἐξοχὴν; ἵππος; *Pegasus* Germanico, Basso, Hygino; eidem Basso *Equus dimidius.* Est enim ἡμίτομος, ut *Taurus.* Aratus: xix. *Equus.*

Οὐδ᾽ ὅγε τετράπος ἐστὶν· ἀπ᾽ ὀμφαλίοιο γὰρ ἄκρου
Μεσσόθεν ἡμιτελὴς περιτέλλεται ἱερὸς ἵππος.

Avienus: ——— *Non hinc Equus integer artus,*
Non quadrupes Cœlo sustollitur, at tenus alvo
Erigitur, media iam cetera pone negantur,
Et quatit ætherias primis modo cruribus auras.

Fabulis de Equo in Cœlum elato commemorandis Lectori molestiam nolo facessere. Leguntur ex variis apud Avienum, Bassum & Hyginum. Stellarum est xx.

xx. *Andromeda,* Ἀνδρομέδα; Arabice مراة مسلسلة מראח מסלסלת, quasi *Mulier Catenata.* Quur Astris adscripta, notant Euripides & alij apud Hyginum & Bassum. Stellas habet xxiii. ὁ ἐν τῷ δεξιῷ ποδὶ, magnitudinis tertiæ المق *Alamac* appellatur. *Caput Andromedæ Pegasi,* inquit Hyginus, *ventri conjungitur. Eadem enim Stella,* secundæ magnitudinis, & *Vmbilicus Pegasi & Andromedæ Caput appellatur.* Vnde in Sphæra Veteri: xx. *Andromeda.*

ἵππῳ συνάπτουσ᾽ Ἀνδρομέδα τὴν κρᾶτ᾽ ἔχει
τὸν αὐτὸν ἵππου γαστρὶ κοινὸν ἀστέρα.

Et Vitruvius: *Lucidissima Stella finit ventrem Equi & caput Andromedæ.*

xxi. *Triangulus* (videndus Bassus ad Germanicum) Δελτωτὸν Arato. M. Tullius: xxi. *Triangulus.*

Et prope Conspicies parvum sub pectore claro
Andromedæ signum, Δελτωτὸν *dicere Graii*
Quod soliti, simili quia forma littera claret.

Τρίγωνος in Asterismis; Arabice مثلث מתלת. Latera duo æqualia disparia sunt basi, quam *Sedem* vocat Manilius, lib. 1. Sic Aratus:

——— τὸ δ᾽ ἐπὶ τρισὶν ἐστάθμηται
Δελτωτὸν πλευρῇσιν, ἰσαιομένῃσιν ἐοικὸς
Ἀμφοτέρῃς· ἡ δ᾽ οὔτι τόση. ———

Germanicus: *Tres illi laterum ductus, æquata duorum*
Sunt spacia, unius brevior. ———

Festus Avienus; juvat enim hæc inter se committere:

——— *simile est latus istud utrumque:*
Porrigitur summum signo caput: angulus artat,
Et gemini suprema jugi vicinia mordet.
Tertia, quæ stantes sustentat linea ductus,
Parcior, haud simili sese sub limite tendit,
Et contracta modum gemina face flammigerarum
Stellarum superat.

Stellas habet iv. *Ternam lampadem* tribuit cum alijs Manilius: sed quæ in basi, media quartæ magnitudinis inter duas tertiæ obscurior est, viciniore splendore. In Cœlo positum ab Mercurio fabulantur supra Caput Arietis, ut hujus obscuritas illius luce, quo loco esset, significaretur: Bassus & Hyginus, apud quos alij, de hoc Signo alia.

Cap. XXI.

Signorum Meridionalium enumeratio.

SEPTEMTRIONALIBVS explicanda succedunt Signa Meridionalia, Νότια; Europæis non ita, ut quæ exposui, comperta: Sunt hæc, quæ Sancto viro Hiiobo חדרי ταμιεῖα, *Penetralia* vel *interiora Austri* vocantur, cap. ix: vers. 9. quod occultentur & nostros fugiant adspectus. Adeundi & Rabbini ad capitis xxxvii. versum 9. Fabulis & in horum enumeratione parcam; qui delectatur, petat ex Hesiodo, Aristomacho, Pindaro, Callimacho, Æschylo, Philarcho, Eratosthene, Athenæo, Q. Smyrnæo, Apollonij Scholiaste, Nigidio, Basso, Hygino & alijs. Catalogus igitur illorum hic est: חדרי תימן *Penetralia Austri.*

I. Cetus. Menkat. Baten-kaitos. Deneb-kaitos.

I. *Cetus*, Κῆτος; *Pistrix* Germanico, *Nereia Pistrix* Avieno. Stellarum est XXII, quarum quæ ἐπ' ἄκρας τῆς σιαγόνος, inquit Hipparchus, *super extremitate Mandibulæ*, tertiæ magnitudinis, Arabibus appellatur منكار מנכאר *Rostrum*: quæ in Ventre posita, secundæ magnitudinis, بطن قيطوس בטן קיטוס γαστὴρ τοῦ Κήτους: quæ denique ἐπ' ἄκρου τοῦ νοτίου οὐραίου tertiæ magnitudinis, ذنب قيطوس דנב יקטוס οὐρὰ κήτους.

II. Orion, Ieuze. Elinoharab. Algebar. Iugula.

II. *Orion* Ὠρίων, Arabice الحارب *Bellator* dicitur ab Rabbi-Abraham-Ben-Ezra, Arabibus جوزي etiam الجبار אלגבאר *Gigas*: *Iugula* Romanis, ut docent ex Plauti Amphitruonis Act. I. Scena I. M. Terentius Varro lib. VI. de LL. & Festus lib. IX. Vitiose legitur apud Bassum Germanici enarratorem; *Orion etiam Incola dici*; emendandum enim *Iucola*, ut Veteres loquebantur. Nota est cognatio litterarum C. & G, item O & V. ante L; quam pluribus docerem, si pueris hæc scriberentur. *Bootis* quoque nomine insignis, ut indicat in suo Lexico Hesychius. Stellas habet XXXVIII. Quę ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου λαμπρὸς, primæ magnitudinis, corruptiore Arabica voce *Bed-Algenze* vocatur.

Rigel elgebat.

Quæ ἐν ἀριστερῷ ἀκρόποδι λαμπρὸς, κοινὸς ὕδατος, primæ magnitudinis, Arabibus رجل الجبار רגל אלגבאר *Pes Gigantis*, id est, *Orionis*, unde manat Eridanus, ut (quemadmodum eleganter Catullus ex emendatione Iani Dousæ F.)

Proximus Eridano fulgeat Oarion.

Dextra *Clavam* (*Pedum* & κολόρροβον, atque etiam ῥόπαλον nominant alij) tenet, sinistra, *Clypeum*; *Calteo* cinctus, à quo dependet *Ensis*. Lucanus lib. I.

Ensiferi nimium fulget latus Orionis.

Situs ejus recentioribus paullo sequior, quam Priscis; qui è regione Vrsæ collocabant, ut videre est apud Aratum & Theonem. Sic Homerus:

Ἄρκτον θ' ἣν καὶ Ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
ἥτ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει.

Manilius: *Arctos & Orion adversis frontibus ibant.*

Obsidet utrumque Hemisphærium, secundum longitudinem obtinens partes XVII; secundum latitudinem partes XXX: unde Manilius lib. I:

———*Caput Orion excelso immersus Olympo*;

& in Sphæra Barbarica:

——*Orion magni pars maxima Cæli.*

III. Flumen.

III. *Flumen*, Ποταμὸς Alij, quemadmodum notat Hyginus, *Oceanum* volunt; quidam *Nilum*; plerique *Eridanum* vel *Padum* interpretantur. Ποταμὸς ὁ ἀπὸ τοῦ Ὠρίωνος non immerito apud Geminum & Proclum; quod illi ab sinistro Orionis pede fons fiet & origo. Aratus:

Οἶον γὰρ κἀκεῖνο θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται
λείψανον Ἠριδανοῖο πολυκλαύστου ποταμοῖο.
καὶ τὸ μὲν Ὠρίωνος ὑπὸ σκαιὸν πόδα τείνει.

Alkarnar.

Stellis depingitur XXXVIII; quarum quæ postrema, primæ est magnitudinis; Arabica, sed quæ inemendatior, voce *Alcarnar* appellata. Hujus, ut mihi V. CL. mihique amicissimus, Petrus Plancius indicavit, nostri Nautæ diligenti crebraque dimensione Longitudinem esse deprehenderunt XLI. graduum, L minutorum; Latitudinem vero VI. graduum: unde necessario sequitur, nunquam in Ægypto visam fuisse Stellam hanc Ptolemæo; cui interim, ex inconsideratiore fortean, vel intellecta sequius indorum relatione, eumque sequutis hodie ejusdem longitudo graduum est XVII, minut. XVIII; latitudo vero LIII. graduum, minut. XXX.

IV. Lepus.

IV. *Lepus*, Λαγωὸς; Δασύπους Basso ad Germanicum; *Levipes* Ciceroni cognominatur. Stellis fulget XII.

V. Canis Maior. Alschare Alhabor.

V. *Canis Maior*, Κύων: μέγας κύων Arato, Arabice الشاري اليمني *Alschare Aliemeni*, *Canis dexter*. De situ ejus Aratus:

———ἀμφοτέροισι Κύων ὑπὸ ποσσὶ βεβηκώς.

Cujus hic Canis dicendus, variant auctores apud Hyginum & Bassum Germanici interpretem; an *Orionis*, an *Isidis*, an *Cephali*. Pollux lib. V. cap 5. *Icarij* canem innuit fuisse. Adsentit Ovidius in Nuce:

Quid si non aptas solem fugientibus umbras
Finditur Icario cum cane terra, darem.

Σχῆμα.

Σχηματισμὸς ejus Stellis describitur xx. ὁ ἐν τῷ στόματι, *in lingua*, vel *maxilla*, vel, ut alij, *rostro* λαμπρότατος, ut utar Hipparcho, magnitudinis primæ, Græcis, quemadmodum volunt Geminus & Proclus, ὁμωνύμως ὅλῳ τῷ ζωδίῳ Κύων dicitur: Nonnulli Ἀστρόκυνον vocant; Σολεχὴν Ægyptij: Peculiariore voce Græcis appellatur Σείριος. Aratus in Φαινομένοις:

Κύων. Ἀστροκύων Σολεχή. Σείριος.

—— ἥ δέ οἱ ἄκρη
Ἀστέρι βέβληται δεινῷ γένυς, ὅς ῥα μάλιστα
Ὀξέα σειριάει· καί μιν καλέουσ' ἄνθρωποι
Σείριον.

Stella omnium Stellarum fulgentissima, Soli ipsi claritate vix cedens: quam adserunt in speculo etiam meridie aquis impositis contra Solem cerni. Sunt & qui sine speculo vidisse se adfirmant. Quæ caussa, quod Sidus hoc Soli nonnumquam commodet suum nomen. Virgilius iv. Georgic.

Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo.

Tradit etiam Suidas Σείριον ab multis exponi τὸν Ἥλιον, id est, *Sirium Solem*. Tergo Canis adfulgent Stellæ xiv, quas mirum est nondum formam nactas. Sunt enim duæ secundæ magnitudinis, totidem tertiæ, septem quartæ, una quintæ, duæ denique sextæ. Sed exspectatur beneficium illud & absoluta meridionalium Considerationum illustratio ab V. CL. Petro Plancio. Ortu suo Signum hoc vehementissimos ciet calores & amplissimos edit effectus, ut docent cum alijs Plinius lib. ii. natur. histor. cap. 40. ix. 16. xiv. 18. Servius item ad lib. iv. Georg. & iii. Æneid. Virgilianæ; res alioquin etiam insensibili nota. *Fervidum* appellat Cicero; *Flammigerum Astrum* Avienus, cui,

—— *plurimus ardor*
Æstuat in mento, multus rubor imbuit ora.

hujus Canis Occasum ejus pruinæ gelidæ frugibusque metuendæ excipiunt: Columella lib. xi. Plinius. xvii. Vnde & Sophocles in Nauplio κυνὸς ψυχρὰν δύσιν dixit. Ideoque & Oriens & Occidens, quod in utramque partem sit vehemens, diligentissime solet olim hodieque observari, canente post Aratum & alios Manilio, lib. i. & ii.

vi. Canis Minor. Alschre Alschemiæ. Antecanis. Προκύων.

vi. *Canis Minor*, Προκύων, Quod ante Majorem Canem oriatur; *Minusculus Canis* Vitruvio; Arabice الشاري السمالي *Alschare Achemie*, *Canis sinisterior*. *Antecanis* Ciceroni nuncupatur, Aratum interpretanti:

—— *Et hic Geminis est ille sub ipsis*
Antecanis, Graio Προκύων *qui nomine fertur.*

Poeta, quem Latinum facit hoc modo:

Καὶ μὴν καὶ Προκύων Διδύμοις ὕπο καλὰ φαείνει.

Plinius dubitat an ea, quæ Προκύων vocatur, sit Canicula; quia sciebat Σείριον potius ita nominari. Μόρφωσις ejus, si id nomen mereatur, Stellas tantum habet duas: quarum quæ κατὰ τῶν ὀπισθίων magnitudinis primæ, totius Asterismi appellatione nota, notantibus Gemino, Proclo, alijs.

vii. Argo. Markab.

vii. *Argo*, Ἀργώ; Arabibus مركب מרכאב *Navis*. Σχηματισμὸν ejus Stellis olim xxiii. diffinitum fuisse scribunt Hipparchus, Hyginus, alij; addentes non totam inter Astra videri, (diuisa enim pingebatur à puppi vel gubernaculo usque ad Malum) ut quasi moneret homines, etiam fractis navibus, in alto non esse de salute desperandum. Recentiores Stellas illi tribuunt xlv. Hodie, Batavorum Argonautarum beneficio, corpus integrum Navis (remis, ut augustior pareret forma, projectis) est consequuta; eodem fere Stellarum fulgens numero. Iis ego consigno tres; quæ, extra σῶμα, secus Canis ὀπίσθια

(—— Κυνὸς μεγάλοιο κατ' οὐρήν,

ut Arati verbis utar) in lineam ex postremo, quique ad puppim, malo adscendunt; unam sextæ, reliquas duas secundæ magnitudinis. Patiatur enim grata posteritas, ut eas divinissimo consecrem Instrumento; quo, à Plancio suo accepto, peritissimus Nauclerus Petrus Theodori F. Embdanus, sedens ibi in corbe, vel, ut vocant nonnulli, galea, mensus est Siderum Meridionalium situs; ut ad fidem eos Plancio, quem ante discessum fidelissimum habuerat (ut & Vechterus quidam Gulielmi F.)

F.) in Aſtronomia Doctorem, nobiſque per illum communicaret. Mortuus in cœlo luſtrando, Cœlum conſcendit; & immortalem gloriam conſequutus induſtriæ ſuæ hæreditatem tranſmiſit ſuo magiſtro, à quo Meridionales Α᾽στροθεσίας exactiſſimamque illarum deſcriptionem hujuſmodi rerum avidi ſibi polliceantur. Porro *Canopus* (κάνωβος Græcis, cujus uberrima deſcriptio in navigatione Alberici Veſpucij, cap. VI.) Stella fulgida, quæ pleriſque hodie in uno Remorum, noſtrorum conſideratione locum eſt rurſum adepta veterem, qui Gemino, Proclo, alijs ἐν πηδαλίῳ, *Gubernaculo*. Bene, liberius Aratum ſuum vertentes, & Cicero,

Canopus.

Inde Gubernaculum deſperſo lumine fulgens;

& Germanicus: *Puppis demiſſo tantum ſtat lucida Clavo;*

Πτολεμαῖος. Α᾽στήρ. Terreſtris Stella.

Avienus etiam Puppim Argus *refulgentem & rutilam* agnoſcit. Πτολεμαῖον vocatum hoc Sidus fuiſſe notat ad Germanici Eridanum Baſſus; addens & *Terreſtrem Stellam* dici: quod humillime appareat & circa terram eſſe videatur. Loca quibus cernitur commemorant Poſſidonius apud Strabonem lib. III. Plinius lib. II. cap. 70. Geminus libro de Apparentijs, Proclus de Sphæra. Cnidij ſane diu oſtentarunt Turrim, ex qua Eudoxus, illorum popularis, Canopum ſpeculari ſolitus; magnaque eam veneratione dignati Σκοπὴν Εὐδόξου nominabant. Haud procul à Canopo Stella viſitur, quartæ magnitudinis, cui Βολίδος vel *Lineæ* (noſtrates *Dieploot* nuncupant) nomen nuper inditum. Βολὶς enim, vel, ut Lucilio vocatur, *Cataprorates*, illud eſt Nautis, quod demitti ſolet è navi explorandis & Fundi naturæ & Maris altitudini.

Βολίς.

VIII. Hydra, Havia.

VIII. *Hydra*, Ὕδρος; Arato Ὕδρη; Arabice حوية חויה; *Anguis* Manilio lib. I. Stellarum eſt XXVI: quæ μετὰ τὴν καμπὴν, *prope colli flexuram* (σπείρη, prima ſcilicet, dicitur Arato & Feſto Avieno, *Curvatura prima* Hygino) magnitudinis ſecundæ, Arabibus id eſt الفرد vel الورد *ſingularis* ſolet dici.

Alphart.

IX. Crater.

IX. *Crater*, Κρατήρ; *almo gratus Iaccho* apud Manilium lib. I. Locus illi μέσσῃ ὕδρας σπείρῃ, inquit Aratus; *in medio ſinu*, Cicero. Stellis deſcribitur VII. ὁ ἐν τῇ βάσει τοῦ Κρατῆρος, κοινὸς τοῦ ὕδρου, magnitudinis quartæ, vocatur Arabibus الطاس אלטאס.

Altes.

X. Corvus.

X. *Corvus*, Κόραξ; *Phœbo ſacer ales* Manilio lib. I; Ὕδρας πυμάτῃ ἐπίκειται, σπείρῃ κόπτοντι ἐοικώς; Arato; quem ſic vertit Cicero:

Extremumque nitens plumato corpore Corvus
Roſtro tundit. ———

Stellas habet VIII. ὁ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι, magnitudinis tertiæ, Arabibus eſt الغراب אלגראב ὁμωνύμως ὅλῳ τῷ ζῳδίῳ.

Algorab.

XI. Centaurus.

XI. *Centaurus* Κένταυρος; *Chiron* cum alijs, tum Germanico; apud quem & *Sonipes*. De hoc Manilius Lib. I.

——— *duplici Centaurus imagine fulgens,*
Pars hominis tergo pectus commiſſus equino.

Stellis depingitur XXXIV. Tenet, ut quidam apud Baſſum volunt, ſiniſtra manu *Arma* & *Leporem*; dextra Θηρίον, & Θύρσον, id eſt *Vtrum vini plenum*, tamquam libaturus in *Sacrario*. unde lux Gemino & Proclo; θηρίον inquiunt, ὁ Κένταυρος, καὶ θυρσολόγχος, ὃν κρατεῖ ὁ Κένταυρος καθ᾽ ἵππαρχον.

XII. Fera.

XII. *Fera*, Θηρίον, Arato & Baſſo ad Germanicum: *Lupus* pleriſque exiſtimatur. *Hoſtiam* nominat Hyginus in *Aræ* explicatione, Stellis fulget XIX.

XIII. Ara.

XIII. *Ara*, Ciceroni, Manilio, Avieno, Firmico, Hygino; Θυτήριον Arato; Βωμὸς in Vetere Sphæra; *Sacrarium* Baſſo ad Germanicum, Θυμιατήριον Hipparcho, Gemino, Proclo; Λιβανωτὶς quibuſdam; *Thuribulum* Germanico, Avieno, Vitruvio, Hygino, alijs; Arabibus المجمرة אלמגמראמה, id eſt *Acerra*: *Pharus* nonnullis etiam dicitur, ut notat Baſſus; nam ſunt & Græci Scriptores, qui Φρυκτώριον vocarunt: *Lar* Alphonſo. Stellarum eſt VII.

Almegerama.

XIV. Corona Auſtralis.

XIV. *Corona Auſtralis* Plinio & Hygino, Στέφανος νότιος Gemino & Proclo; quibus notantibus à nonnullis Οὐρανίσκος dicitur; κηρυκεῖον ſecundum Hipparchum: Arabibus اكليل אכליל *Corona*. Stellas habet XIII. De Στεφάνου aſteriſmo ſic canit Aratus:

Aclil.

Νειόθι τοξευτῆρος ὑπὸ προτέροισι πόδεσσι
Δινωτοὶ κύκλοι περιηγέες εἱλίσσονται.

Quem vertens Cicero Stellas, Coronam hodie plectentes, *obſcuras* canit & *ſine nomine*; quam bene non video. Nam quæ Στέφανος alijs, Arato ſunt Κύκλοι; & hinc inter-

interpretanti poëtam Germanico *ſine honore Corona* nominatur. Felicius Aratea illa exprimit Manilius lib. I. ——— *cui juncta feruntur*

Flexa per ingentes Stellarum lumina gyros.

Sic enim legendum cenſeo pro *flumina*. Non enim poſſum adſentiri Viro Magno, qui per Maniliana hæc cenſet exaudiendam χύσιν ὕδατος. Reclamat omnino commiſſio Ciceronis, Manilij, Germanici, Avieni, Hygini cum Arato. Alioquin *Aquæ Fuſio* ſolet, quidquid volunt Geminus & Proclus, explicari cum Aquario, qui vere ὑδροχεύς.

XV. *Piſcis*, ἰχθύς; cognomine Νότιος Arato, Gemino, Proclo; *Auſtralis* Ciceroni; *Notius* Hygino; *Major* Avieno; *Magnus* Baſſo, cui & hujus Nepotes (quis non rideat?) dicuntur *Piſces* qui in Zodiaco: *Capricorni piſcis* quibuſdam: Arabibus الحوت אלחות. Forma Piſcis Sideribus inſignita XI. quibus, ut in Aquarij hiſtoria monui, adnumerarim Stellam primæ magnitudinis, quæ poſtrema χύσεως ὕδατος in ore Piſcis, Arabibus فم الحوت פום אלחות, quod non aliud quam στόμα τοῦ ἰχθύος, τοῦ λεγομένου ſcilicet νοτίου, μονάζοντος. Extra formam VI. μεταξὺ ὀπίσθια τοῦ ἰχθύος καὶ τοῦ τοξότου, ὑπὸ τῷ κερῷ. **XV. Piſcis Notius. Alchauth. Fom-alhauth.**

De Signis quæ hucuſque commemoravi, paucis verſibus, quamquam non eodem ordine (alius enim ſolet eſſe alijs) ſic canit Auſonius: **Signorum, quæ nota ſemper, Epilogus.**

Ad Boreæ partes Arcti junguntur & Anguis;
Poſt has Arctophylax, pariterque Corona, Genuque
Prolapſus, Lyra, Avis, Cepheus & Caſſiepeia,
Auriga & Perſeus, Deltoton & Andromedæ aſtrum,
Pegaſus & Delphinus, Telum, Aquila, Anguitenenſque.
Signifer inde ſubeſt: bis ſex & ſidera complent.
Hic Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libra, Scorpius, Arcitenens, Capricornus, & Vndam
Qui tenet, & Piſces. Poſt hos in partibus Auſtri
Orion, Procyon, Lepus, ardens Syrius, Argo,
Hydrus, Chiron, Turibulum quoque, Piſcis & ingens,
Hunc ſequitur Piſtrix, ſimul Eridanique fluenta.

Fuſius ~~& feliciu~~s paullo Ioachimus Camerarius:

Signa vocant, quibus illa vides inſignia templa:
Sed numerum denûm quater atque octo eſſe dederunt.
Vrſæ ſumma tenent Aquilonis frigora: per quas
Ingens, in morem fluvij, perlabitur Anguis;
Hunc ſubit Arctophylax; ſed & hunc mox gemma Coronæ;
Inde Genu nixus; poſt quem Lyra; deinde Volucris;
Tum Cepheus; & Caſſiepe; tum Vector; & ille
Falcatum extollens cæſa enſem Gorgone Perſeus;
Hinc Deltoton; & Andromede; hinc ſtas Pegaſe; ſed te
Delphin excipit; hunc Telum; hoc Aquila, Anguitenenſque.
Signifer hæc ſequitur declivi Circulus orbe;
In quo Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Chelæ, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſces.
At Notus undifero tenet hæc ſimulacra ſub Axe:
Armatum Oriona; Canem, in quo Sirius ardet;
Quis Procionque; Lepuſque; & Iaſonis additur Argos
Hydruſque; & Centaurus; & Ara, incognita nobis;
Tum Notius Piſcis; Cetuſque; ac Eridani unda.

Cap. XXII.

De Signis in Meridiana Cœli plaga noviter inventis.

QVAS, præcedente Capite, μορφώσεις Austrinas, xv. numero recensui, Veteribus æque ac Nobis fuerunt cognitæ; quæ sequuntur, nostrorum Argonautarum, qui, Duce Petro Theoderi F. Embdano, remotissima in Meridiem loca anno ab Christo nato cIɔ. Iɔ. xcv. navigarunt, Cœlique ibi palatia fuerunt ausi conscendere, qua fieri potuit diligentia & fide sunt communicata. Eorum Longitudines & Latitudines meis his adscripsissem, ut accuratissima consideratione mensus est peritissimus Nauclerus, ni vulgaturum se propediem mihi pollicitus fuisset V. CL. Petrus Plancius: à quo Mathesin ille, & qua arte metiundum fideliter esset Siderum Austrinorum Longitudines, Latitudines, Declinationes, Elevationes & similia, didicerat. Sed utinam ejus progressa fuisset eo diligentia, ut in Corporum Meridionalium & formatura & nomenclatione nonnullam Naturarum, Virium, Effectorum, quæ ex Stellis, hubuisset rationem; & non tam quæ Siderum esset positura, quam quæ indoles, quis genius, quæ in hæc terrena per influentias (ut artis utar voce) operatio, spectasset. Quæ omnia quum religiose servata fuerint ab antiquis Astronomis in Septemtrionalium, reliquorumque, quæ illorum non negata oculis, nominatione: tota illa novorum Nominum ratio & impositio expediri felicissime potuisset *Oppositionis* benificio; uti me monuit, quum diligentius novum illud Cœlum contemplaretur, vir, cum optimus, tum doctissimus; & in Cœlestibus, si quis alius, versatissimus, meus quomdam Præceptor, Rodolphus Snellius. Inventi facile in remotissimo Meridie fuissent Α'νταρκτων, dicis gratia, & μεγάλης & μικρᾶς, facile Α'ντιδράκοντος, facile ex Antithesi aliorum Asterismi; non quidem Forma, sed Viribus & Effectis, quibus Forma posterior. Nihil enim sæpe minus in Formis & Σχηματισμοῖς, quam quod nominantur; si Triangulus & Sagitta seponatur. Interim quæ inventa satis faciant; dum potiora certioraque exspectantur. Catalogus novorum Siderum hic est.

(Quæ daturo Stellis Nomina sint consideranda.)

(Catalogus Novarum Formarum. I. Columba.)

I. *Columba Olivifera*, Περιστερὰ ἐλαιοφόρος; *Nohæ* cognominata, cujus Arcam vorsum videtur, rostro Ramum ferens, volitare, Α'φιέρωσις Columbæ ipsi debetur Plancio, qui eam ante aliquot annos collocari curavit in globo Cœlesti Iacobi Florentii F. Langerani; & postea etiam posuit in suo Semi-Circulo Austrino, adpicto magnæ ejus Terrarum orbis delineationi. Constituunt autem eam Stellæ xi. quas, extra Canis Majoris formam Ptolemæo, ad posteriores ejus pedes Veneris esse naturæ scribit Alphonsus: Earum, quæ in dorso duæ secundæ sunt magnitudinis, Εὔσημοι Α'γγελοι, *Boni Nuncij*, jam cognominantur; ad alam dexteram *Placati Numinis*, ad sinistram *Abscessus*, Diluvij tempore, *Aquarum*.

(Boni Nuncii.)

(II. Aurata.)

II. *Aurata*, χρυσόφρυς; *Dorado* Hispanis; Nostris *Zeebraesem & Vliegendevisch*. Sex descripta Stellis adnatat dextero Argus lateri, supra majorem Nubecularum: quæ non procul inter hunc Piscem & Hydrum (de quo mox) à Polo Antarctico, γαλαξίας vel viæ Lacteæ naturam referunt; Nautæ nostri nominant *Nubeculas Magellanicas*. Sex Informes hic ibi sunt adpositæ, quæ dabunt aliquando *Gruem*.

(Nubeculæ Austrinæ.)

(Grus.)

(III Hirundo marina.)

III. *Hirundo marina* Plinio, χελιδὼν θαλάσσιος; nobis *ZeezWaluWe*, Piscis genus, frequens in mari Atlantico. Stellarum est vii. Adhærens Argus lateri, Navem, quæ Piscis indoles inconsiderate videtur involatura.

(IV. Chamæleon. Tres Geminæ.)

IV. *Chamæleon*; χαμαιλέων versicolor ob timiditatem, ut docent Aristoteles, Plinius, alij. Stellas habet x. Caudam sinuosam faciunt tres Geminæ. Sub posterioribus Centauri pedibus, & cauda viperinis orbibus implicata contingens dexteram Hirundinis alam, Muscæ Indicæ inhiat. Nam Musca delectari & vesci scribunt Bellonius & alij: quamquam plerique Veterum nec cibo, nec potu, nec alio quam aeris alimento, vivere, memoriæ prodant.

(V. Musca Indica.)

V. *Musca Indica*, Μυῖα Ινδική, ἡ Α'νατολική. Stellis signata quatuor quintæ magnitudinis, sub Cruce & in faucibus fere Chamæleontis posita periculum quod imminet, volatu fugiens, Chironis implorare videtur justitiam.

VI. *Crux*,

VI. *Crux*, Σταῦρος; *Cruzero* Hispanis, qui primi notarunt; Anglis *Crosiers*. Sub ventre collocata Centauri, supra Muscam, Stellis fulget quatuor; quarum quæ ἐν ἀκρότητι, secundæ est magnitudinis, reliquæ sunt tertiæ, etiam Ptolemæo sequentisque ævi Philosophis non invisæ: collocatæ Mathematicorum principi in posterioribus Centauri pedibus; sed deviantes ab sua & longitudine & latitudine, incuria proculdubio vel Exscribentium vel Typographorum.

VI. *Crux.*

VII. *Triangulus Australis*, Τρίγωνος Νότιος. Præjacens ungulis Chironis anterioribus inter Θυτήριον & Avem Paradisi, Stellis est insignita quatuor; quarum una secundæ, duæ classis sunt tertiæ, quibus interjacet quæ magnitudinis quintæ.

VII. *Triangulus Australis.*

VIII. *Avis Paradisi*, Ὄρνις Ἰνδική; *Paradijs-Voghel*; Lusitanis *Passaro de Sol, Solis avis*; Asiaticis *Manu-Codiata*. Sub Triangulo Stellas habet XII; inter quas & quintæ & sextæ magnitudinis una est obscura in Collo. Dorso gestat Τρίγωνον Νότιον μικρὸν, ex tribus Stellis quintæ classis.

VIII. *Avis Paradisi.*
Trigonus Notius minor.

IX. *Hydrus Polaris*, Ὕδρος ἀνταρκτικὸς, quod Stella sit illi quintæ magnitudinis ἐν ἄκρᾳ τῇ οὐρᾷ, qua inter Meridionales nulla vero Poli Antarctici loco proprior. Nostri vocant *Water-slanghe*. Caput illi (Stellis variarum classium depictæ XV.) ad finem τοῦ Ποταμοῦ (quem absorpturus videtur) τοῦ ἐξ ἀριστερῶν Ὠρίωνος (ut verbis utar ex vetere Sphæra) inde senis amfractibus caudam torquet Polum versus. Intra secundum Spiram apparet Nubecularum, de quibus dixi, minor. ὁ ἐν κεφαλῇ tertiæ magnitudinis, Ὀφθαλμὸς Ὕδρου *Oculus Hydri*; haud procul ab ea, quæ postrema Eridani, ἔσχατος τοῦ ποταμοῦ, vulgo *Alcanar* corrupte.

IX. *Hydrus Polaris.*
Nubecula minor,
Oculus Hydri.

X. *Pavus*, Ταὼν, Superstans quartæ Ὕδρου σπείρῃ expansa cum fastu cauda, Stellis superbit XV; quarum quæ secundæ magnitudinis in capite *Oculus Pavonis*, Ὀφθαλμὸς ταῶνος; quæ vero quintæ classis ἐν καμπῇ τοῦ τραχήλου, Τρίδυμοι, *Trigemini* merito dicendi.

X. *Pavus.*
Oculus Pavonis.
Trigemini.

XI. *Indus*, Ἰνδὸς. Præsitus Pavoni, ἡμίτομος τὰ κατώπια unam dextra minitabundus, tres decussatim sinistra gestans Sagittas. Stellas habet XII; quarum quæ quintæ magnitudinis in superiore dextri brachij parte tres sunt *Armillæ*, ψέλια Græcis vel βραχιονιστῆρες: quibus Indorum gens solet ornari.

XI. *Indus.*
Armillæ.

XII. *Pica Brasilica* Gesnero & alijs, Κίττα Βρασιλική: Indigenis ibi proprio dicta nomine *Toucan*, suo rostro minor. Βαλανηφόρος instat secundæ Hydri σπείρῃ. Stellis consignatur VIII; quarum quæ Rostrum fingunt, quæque in dorso reliquis interspersæ, tertiæ sunt magnitudinis.

XII. *Pica Brasilica.*

XIII. *Phœnicopterus*, Φοινικόπτερος nobis dici posset *Roodtvleughel* Martialis lib. XIII.

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra placet: quid si garrula lingua foret?

Hispani vocant *Flamengo*. Expansis alis, rostro Piscem Notium, qua in arcum curvatur, appetit. Stellis fulget XIII; quarum quæ in capite secundæ magnitudinis (cujus classis duas alias habet, unam in dorso, in ala sinistra alteram) Ὀφθαλμὸν Φοινικοπτέρου; Par vero, quod in medio collo, περιτραχήλιον, *Collare* vel *Torquem* appello.

XIII. *Phœnicopterus.*
Oculus Phœnicopteri.
Torquis.

XIV. *Phœnix*, Φοῖνιξ; Avis unica, rarenter visa, Aquilæ magnitudine, auro fulgens circa collum, cetera purpuram mentiens; roseis pennis cæruleam caudam distiguentibus, cristis faciem; caputque plumeo apice cohonestante. Nido casia turisque surculis exstructo odoribusque repleto, & caloris Solis accenso; surgente utrimque fumo, superstans; Stellis distinguitur XIV. Earum quæ supra collum tertiæ magnitudinis, Μονάδος; tres vero quæ quartæ magnitudinis in pectore Ἰδιότητος; unica denique quæ ejusdem classis paullo infra jugulum (ubi præsentiens moriendi tempus, rostro se vellicare dicitur, cruori eliciendo, unde per Vermiculum renascatur) Ἀνακαινώσεως mihi sunt Symbola.

XIV. *Phœnix.*
Symbola Μονάδος. Ἰδιότητος. Ἀνακαινώσεως,

Nihil Signorum restat. Concludam cum Manilio:

Hæc igitur magno divisas æthere sedes
Signa tenent Mundi totum deducta per orbem.
Tu modo corporeis similes ne quære figuras,
Omniaque æquali fulgentia membra colore,
Ignea designat species; atque Ignibus Ignes
Respondent, Media Extremis, atque Ultima Summis
Cernuntur; satis est, si se non omnia celant.

Conclusio de signis.

CAP. XXIII.

De Planetis universim.

Planetæ quid.

HISTORIAM absolvi Inerrantium; succedit Errantium, qui Græcis πλανῆται. Sunt illi septem cœlestia Corpora, quæ certis discreta spacijs, inquit Plinius lib. II. natur. histor. cap. VI. terris proxima, præter motum primi Mobilis, quo ab ortu in occasum rapiuntur, peculiarem quamdam illique contrariam habent in proprijs orbibus conversionem.

unde dicti.

Nomen illis ἀπὸ τοῦ πλανᾶσθαι, quod Errare, unde Latinis *Errantia Sidera: ab errore,* inquit Macrobius; *ab incessu*, Plinius, *quum errent nulla minus illis. Erraticas Stellas* vocant Iulius Firmicus, Hyginus, alij; *Errones* Nigidius: Ἀλῆτας etiam Græcorum nonnulli. Epigrammatarius:

Ἀπλανέες δ' ἑκάτερθε, καὶ ἀντιθέοντες Ἀλῆται
Ἀνδρομέδης γενεῆς πᾶσιν ἄγουσι τύχην.

Motus.

Non autem, ut vulgo tinniunt, hæ voces sunt exaudiendæ. Sic enim dicuntur, non quod vago incertoque motu oberrent; sed quod vario & dispari circumferantur; de quo multa Macrobius lib. I. cap. XVIII. Vere Tullius lib. I. de Divin. *Planetæ verbo & falsis Grajorum vocibus errant; revera certo lapsu spacioque feruntur.* Explicatissime nuper de illis vir doctus; scribens eos progredi & retrocedere, occultari & aliquandiu delitescere; post operire se rursum, antecedere & consequi Solem; incitari & cursus vicissim veloces inhibere; tum ne moveri quidem, sed ad quoddam tempus velut insistere; à Solis itinere in Austrum alias, alias in Boream excurrere, & ad idem retorqueri; exactisque & confectis itineribus, pristinos eadem lege cursus constanter repetere.

Ordo Situsque, Anaximandro, Metrodoro, Crateti; Ægyptiis, Platoni;

Ordo Situsque Planetarum alijs alius, vt docet præter alios Macrobius lib. I. cap. XIX. Anaximander, Metrodorus Chius, Crates, Solem supremo ponunt loco; huic autem Lunam, Lunæ reliquos quinque subijciunt. Ægyptij, & qui eos sequitur Plato, Solem Lunamque reliquis omnibus inferiores agnoscunt. Platonis in Timæo verba sunt hæc: Σώματα δὲ αὐτῶν ἑκάστων (de Planetis loquitur) ποιήσας ὁ Θεὸς, ἔθηκεν εἰς τὰς περιφορὰς, ἃς ἡ θατέρου περίοδος ᾔει. ἑπτὰ οὔσας, ὄντα ἑπτά. Σελήνην μὲν εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον, Ἥλιον δ' εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ γῆς, Ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον; & quæ sequuntur. Idem innuit apud Platonem Timæus Locrus de Anima Mundi: ἁ μὲν ὦν Σελαίνα ποτιγειοτάτα ἔοισα ἔμμηνον τὰν περίοδον ἀποδίδωτι: ὁ δὲ Ἅλιος μετὰ ταύταν ἐνιαυσιαίῳ χρόνῳ τὸν αὐτῶ κύκλον ἐντελεῖ. Habet magnus Philosophus sententiæ suæ suffragatores, qui rationibus eam stabiliunt; inter eas hæc: Si Venus Mecuriusque infra Solem volverentur, necessario suo objectu atque interventu in Conjunctionibus Solis lucem terris adimerent & conspectum, ut fit, Luna Soli Terræque interposita; atqui numquam hoc accidit; ergo verisimile Venerem & Mercurium sedem suam in hac Vniversi mole Sole altiorem obtinere. Sed Platonem, & qui eum hic sequuti (inter quos & Aristoteles, si ejus sit qui de Mundo circumfertur) docte refutat Peucerus. Primo enim Veneris Mercurijque corpora tota æqualiter rara & lucida, Solis radios, si forte objiciantur, neque excludere à terra, neque impedire, quo minus in quamcumque partem libere spargantur; Lunam vero magna ex parte densam atque opacam radios Solis non solum excipere, sed & in Cœlum reflectere: Deinde Diametrum Veneris, quæ Mercurij major, ad Solis dimetientem, secundum Albategnium, esse subdecuplam, & vix centesimam posse tegere Solis partem; secundum exactiorem obseruationem propemodum subquadruplam esse; Solis enim Apogæi Diametrum XXXI. scrupulorum esse, Perigæi XXXIII; Veneris Apogæi Dimetientem esse VII. scrupulorum in Perigæo constitutæ X; ideoque si Solem tegeret, quum quadragesimam ejus partem vix occultaret, talem occultationem fore insensibilem: Tertio denique, quod Venus ob remotiorem distantiam tantam Latitudinis παράλλαξιν non efficiat, ut Luna.

Aristarcho.

Aristarchus Samius qui ante Ptolemæum floruit annis CCCC, & qui ejus voluerunt esse Sectatores, adsumtis novis Hypothematis, Solem in medio Mundi sistunt immobilem, ut reliquorum orbium centrum; Soli Mercurium & Venerem circumdantes; supra Venerem orbem magnum, qui Terram cum

cum Elementis & Luna complectatur, constituentes; reliquis vero loca, quæ antiquitus obtinuisse existimati sunt, relinquentes. Audiendus hic Ptolemæus, qui in nona magnæ Compositionis sectione, sequutus Chaldæos, Dorotheum, Hipparchum, aliosque accuratioris notæ Astronomos, sub Octava Sphæra Saturnum, Iovem, Martem collocat; Soli medium inter Planetas locum adsignat; sub Sole Venerem, Mercurium, Lunam constituit; vere & recentiorum omnium calculis comprobate. Exprimitu hunc ordinem duobus versibus Manilius lib. I:

Chaldæis, Dorotheo, Hipparcho, Ptolemæo; quibus veteres & ab recentioribus comprobatis.

Saturni, Iovis & Martis, Solisque; sub illis
Mercurius Venerem interagit Lunamque locatus.

Iam cujus singuli Naturæ, Coloris, Saporis; quanti Ponderis; cujus Fortunæ; quando aucti dicantur Cursu, Numero, Lumine; quando Combusti; & alia talia rimentur, quibus est otium majus, quibusque inlicitas artes futurus istius cognitionis usus.

Affectiones.

Adsignent etiam per me licet iidem sua Planetis Domicilia; Saturno Capricornum & Aquarium; Iovi Sagittarium & Pisces; Arietem & Scorpionem Marti; Leonem Soli; Veneri Taurum & Libram; Mercurio Geminos Virginem; Lunæ denique Cancrum.

Domicilia.

Doceant item Saturnum exaltari in gradu xx. Libræ; Iovem in xv. Cancris; Martem in xxviii. Capricorni; Solem in xix. Arietis; Venerem in xxvi. Piscium; Mercurium in xv. Virginis; in iv. Tauri Lunam.

Exaltationes.

Monstrent iidem denique Planetas cum Sole & Signis misceri quinque modis, ἐκ ἑξαγώνου, ἐκ τετραγώνου, ἐκ τριγώνου, ἐκ διαμέτρου, ἐκ συνόδου; omnium autem potentissimum adspectum esse τὸν ἐκ συνόδου, secundum ἐκ διαμέτρου; & ita deinceps. Ad potiora, mihi saltem, propero.

Adspectus.

Errantium alij sunt Φωστῆρες, Ἀστέρες alij. Prioris classis sunt *Sol & Luna*; posterioris reliqui; quorum alij Sole superiores, ut *Saturnus, Iupiter, Mars*; alij inferiores, *Venus & Mercurius*. Non hæc ab aliqua temeritate Distributio. In Septenarium quidem numerum unanimi consensu conspiratum à plerisque, non nostri tantum, sed ævi quoque prisci: unde Græcus Poëta vetus:

Distributio.

Ἑπτὰ πολυπλανέες κατ' Ὄλυμπον Ἀστέρες ὁδὸν
Εἰλεῦνται, καὶ τοῖσιν ἀεὶ κανονίζεται αἰών,
Νυκτιφαὴς Μήνη, συγνὸς Κρόνος, Ἥλιος ἡδὺς,
Γασφόρος Παφίη, θρασὺς Ἄρης, εὔπτερος Ἑρμῆς,
Καὶ Ζεὺς ἀρχιγένεθλος, ἀφ' οὗ φύσις ἐβλάστησεν.
Οἱ δ' αὐτοὶ μερόπων ἐλάωσι βίον, &c.

& idem unico versu: Μήνη, Ζεύς, Ἄρης, Παφίη, Κρόνος, Ἥλιος, Ἑρμῆς:
Antiquorum tamen multi *Solem & Lunam* (quod in his pecularius quid contemplarentur, ut suis locis docebimur) in numerum venire Errantium nolebant; sed κατ' ἐξοχὴν Φῶτα vocabant, ut videre est apud Theonem Ptolemæi Commentatorem. Hinc Aratus:

Οἱ δ' ἐπιμὶξ ἄλλοι πέντ' Ἀστέρες, οὐδὲν ὁμοῖοι
Πάντοθεν εἰδώλων δυοκαίδεκα δινεύονται.
Οὐκ ἂν ἔτ' εἰς ἄλλους ὁρόων ἐπιτεκμήραιο
Κείνων ἧχι κέονται, ἐπεὶ πάντες μετανάσται.

Quæ ita reddit Festus Avienus:

Quinque itidem Stellæ, similis quibus haud sit imago,
Nec quas formarum doctus notet adfixarum,
Per bissena Poli volitant rutilantia Signa:
Nullus eas alio pacto deprendere certet:
Tam vaga per totam cunctis via defluit æthram.

Cicero lib. I. de Natur. Deorum: *Deos enim octo esse dicit, quinque eos, qui in Stellis vagis nominantur: unum qui ex omnibus sideribus, quæ infixa Cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus Deus; septimum Solem adjungit, octavamque Lunam.* Idem eodem libro: *Quid Solis numquidnam aut Lunæ aut quinque Errantium Siderum simile vidisti?* Propertius lib. IV. Elegia I. ex emendatione Scaligeri ad lib. IV. Manilii:

Adspicienda via est cæli, versusque per Astra
Limes, & à Stellis quinque petenda fides.

Mani-

Manilius lib. III. Astronomicōn:

Fata quoque & Vitas hominum suspendit ab Astris,
Quæ summas operum partes, quæ lucis honorem,
Quæ famam adsererent, quæ numquam fessa volarent:
Quæ quasi per mediam Mundi præcordia partem
Disposita obtineant Phœbum, Lunamque, vagasque
Evincant Stellas, nec non vincantur ab ipsa.
His Regnum Natura dedit, propriasque sacravit
Vnicuique vices, sanxitque per omnia, summam
Vndique ne Fati ratio traheretur in unam.

Sic Iulius Firmicus lib. I. cap. IV: *In quo Sol & Luna, quinque etiam Stellæ Erraticæ, quæ* πλανῆται *ab Græcis vocantur, certa ac diffinita semper agitatione discurrunt.* Sic Macrobius lib. I. in Somnium Scipionis, cap. XVII. *His illud adjiciendum est, quod præter duo Lumina & Stellas quinque, quæ appellantur Vagæ, reliquas omnes alij infixas Cœlo, nec nisi cum cœlo moueri.* Sic denique Iulius Hyginus in Poëtico Astronomico: *Reliquum est nobis de quinque Stellis; quas complures, ut Erraticas, ita* πλανήτας *Græci dixerunt.* Sol igitur & Luna, principes, ut notat etiam Ptolemæus, Astrorum, & primariæ totius Vniversi Stellæ, φῶτα vocantur, Hebræis מארת, Paraphrastæ Chaldaico נהרין, φωστῆρες LXX Interpretibus, *Lumina* passim & *Luminaria* Latinis. Sol merito, quum omnium Siderum sit maximus, & ab eo augeantur minuanturque ceterarum Stellarum actiones, ejusque motus regula sit reliquorum: nec immerito Luna; quæ, quamvis, excepto Mercurio, omnium minima (quidquid, Augustino suffragante, scribat Basilius lib. I. de Genesi ad litteram, Lunam, contra Mathematicorum omnium calculos, post Solem maximum Cœli adserens astrum) oculorum tamen judicio vulgique existimatione censetur ceteris Planetis major; petere quoque solitis ab ea nonnullis gentibus temporum distinctiones, Ecclesiastici cap. XLIII, vers. 6, 7. 8. Vtrique vero meritissime talem dedit Antiquitas appellationem; cum quod illorum vires & effectus in Elementis, Metallis, Stirpibus, Animantibus, humanisque Corporibus, quam reliquorum, sint insigniores; tum quod gratissima vice Diem Noctemque inlustrent. Hæc enim præcipua Conditionis eorum fuit caussa, quemadmodum videre est apud Moschen Genes. I. vers. 14. & seqq. & Iirmeiam cap. XXXI, 35.

Sol & Luna quur φῶτα.

Cap. XXIV.

De Saturno, Iove & Marte.

I. *Saturnus*; Κρόνος. Φαίνων.

INTER Sphæras, quæ Planetis adsignatæ, supremam possidet *Saturnus.* Græcis Κρόνος; quod, inquit M. Tullius lib. II. de nat. Deor. Temporis Deum finxerint Veteres: dicitur ijsdem & Φαίνων, scribente præter Hyginum Aristotele de Mundo: ὁ τοῦ Φαίνοντος ἅμα καὶ Κρόνου καλούμενος κύκλος. Hebræis שיתב, propter septimum diem. Chaldæis *Moloch.* Ejus Stella similis illi, quæ in humero Orionis dextro, quemadmodum notat Hyginus. Gelidæ rigentisque naturæ, Plinio, lib. II, nat. histor. cap. VIII. Caussa apud Ptolemæum libro I. quadripart. cap. IIII. διὰ τὸ πλεῖστον, ὡς ἔοικεν, ἅμα τῆς τε τοῦ Ἡλίου θερμασίας τῆς καὶ τῶν περὶ τὴν γῆν ὑγρῶν ἀναθυμιάσεως ἀφεστάναι; quod, inquit, ab Solis calore, Terræque humiditate quam longissime distet. Terra major putatur nonagies semel cum octava parte. Motus, qui proprius illi, tardissimus. Cursum enim conficit annis XXX. Videndus Plinius capite, quod indicavi, octavo. Nota ejus ♄, *Falx*; quæ tribui Saturno solita, ut indicant Virgilius VII. Æneidos, Macrob. I. Saturn. cap. VII. Servius lib. II. Georg. Isidorus lib. VIII. Etymol. cap. XI. Et inde *Falcifer*, Ovidio I. Fastor. Martiali lib. XI. Epig. VII. Arnobio lib. III. adversus gentes.

שבתי. Moloch, Stella eius qualis, Natura. Magnitudo. Motus. Nota.

II. *Iupiter.* Φαέθων. צדק. Reem-phaā.

Iupiter secundum inter Planetas locum obtinet. Græcis Φαέθων. Aristoteles de Mundo: ἐφεξῆς δὲ ὁ τοῦ Φαέθοντος κύκλος, Διὸς λεγόμενος. Sic appellatus à Splendore: Solus enim, φωτοῖς & Venere exceptis, umbram parit. Hebræis צדק, Iustitia. Chaldæis רעם־פעם; βροντῶος, βρονταῖος Orpheo; Tonans, Tonitrualis Latinis. Auctor

vitalis

vitalis & temperati caloris. Terram continet nonagies quinquies, & dimidiam fere partem. Zodiacum circumit annis fere XII, Plinio Hyginoque scribentibus, & experientia teste. Character ♃, *fulmen*; unde illi cognomina Κεραύνιος Orpheo, Hesychio, Phurnuto, Pausaniæ; Ἀργικέραυνος Pindaro; *Fulminator* Apuleio; *Fulgurator* in antiquis marmoribus; *Fulgur* Festo in Provorsum. Magnitudo. Motus. Character.

Marti tertius datus est locus. Πυρόεις Græcis ab igneo colore; vel ab effectu, quod urat & exsiccet. Aristoteles: εἶτ' ὁ Πυρόεις, ὁ Ἡρακλέους τε ὁ Ἄρεος προσαγορευόμενος. Hebræis מאדם, πυῤῥός. Terram superat semel, & paullo plus una tertia. Duodecim percurrit signa duobus fere annis, Plinio & Hygino testibus. Fere, inquam. Cursus enim ejus Maxime inobservabilis, inquit Plinius lib. II. nat. hist. cap. XVII, utpote numquam stationem facientis. Nota ♂, *Clipeus cum Hasta*. Nam utrumque illi tribuitur. Ovidius: III. Mars. πυρόεις. מאדם. Magnitudo. Motus.

Bellice, depositis Clipeo paullisper & Hasta,
Mars ades.

Tres, quos jam adumbravi, Planetæ perpetua lege sic in suis moventur Epicyclis, quemadmodum peritissimi observarunt Astronomi, ut motu suo quamdam erga Solem reverentiam præ se ferre videantur. Soli namque coniuncti ἀπόγειον Epicycli sui tenere deprænhenduntur; ut veneratione tanti hospitis in extremos suæ ditionis fines abgressi, regi loco quasi cedant, ex intervallo mediocri mandata viresque ab eo accepturi: eidem ex diametro oppositos περίγειον obtinere videmus, & lugere quasi regis absentiam, illiusque reditum supplices expetere. Hanc etiam Stationum legum animadvertimus eosdem indesinenter servare, ut ab Sole trium Signorum intervallo digressus Saturnus, quem quadratum adspectum vocant, tamquam immobilis subsistere videatur; Iupitur eandem στηριγμοῦ φαντασίαν habeat in Trigono; Mars ultra Trigonum aliquot partibus. Harmonia trium Planetarum ad Solem.

Cap. XXV.

De Sole.

Sol Locum inter Planetas nactus est medium; numero, non spatio, cujus dimensione perspecta, ipse magis ab summo, quam ab ipso recedit ima postremitas, ait Macrobius lib. I. ad Somnium Scipionis, cap. XIX. *Quum enim*, addit, *Saturni Stella, quæ summa, Zodiacum* XXX *annis peragrat; Sol medius uno anno; Luna ultima uno mense, non integro: necesse est tantum interesse inter Solem & Saturnum, quantum inter unum & triginta; tantum inter Lunam Solemque, quantum inter duodecim & unum.* IV. Sol. Locus in Vniverso.

Dux, ut eleganter Macrobius ejusdem libri cap. XX, *Princeps*, *Moderator Luminum reliquorum*. *Dux*; omnes enim sui Luminis majestate præcedit: *Princeps*; nam ita eminet, ut quum talis solus appareat *Sol* vocetur: *Moderator* denique; quia cursus ceterorum & recursus certa spatii diffinitione moderatur. Planetarum enim Stationes ab Sole fieri censebant Veteres. Lucanus lib. X: Encomia. Reliquorum Dux, Princeps, Moderator.

—— Sol Tempora dividit Anni;
Mutat Nocte Diem; radiisque potentibus Astra
Ire vetat; Cursusque vagos Statione moratur.

Plinius lib. II. cap. XVI: *Percussæ* (de Stellis loquitur) *in qua diximus parte & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro; ideoque existimatur stare: unde & nomen accepit Statio. Progreditur deinde ejusdem radij violentia & retroire cogit vapor repercussas.* Vitruuius lib. IX. Architect. cap. IV. *Ergo potius ea ratio nobis constabit, quod fervor, quemadmodum omnes res evocat & ad se ducit, eadem ratione Solis impetus vehemens radijs trigoni forma porrectus insequentes Stellas ad se perducit, & ante-currentes veluti refrenando retinendoque non patitur progredi, sed ad se cogit regredi & in alterius trigoni signum esse.* Huc pertinet Varronis illud, Satyra, ὄνος λύρας:

Quam mobilem Divum lyram.

(sic Mundum vocat, sequutus Orphea, Hymno in Apollinem, ubi Cœlum universum Apollinis cithara temperari canit.)

Sol harmoge
Quadam gubernans motibus diis veget.

Radii.

Ex quibus paret Radios esse Soli, tamquam Moderaminis, quod dixi, fræna: à quorum viribus & potentia Sol sæpe *Radiatus* Latinis; *radiatum* etiam *Lumen* illi tribuentibus. Attius in Phœnissis, citante Prisciano libro de versibus Comicis:

Sol qui micantem candido curru atque equis
Flammam citatis fervido ardore explicas,
Quam natum advorso augurio atque inimico omine
Thebis radiatum lumen ostendis tuum.

Ovidius in Metamorphos.

—— Quid nunc Hyperione nate
Forma colorque tibi radiataque lumina prosunt?

Hinc Sol *Insigne radiatum Diei*, Lucretio lib. v. de rer. natura:

Propterea noctes hiberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum Insigne diei.

ἥλιος. Motus. ἅλιος.

Græcis Ἥλιος ἀπὸ τοῦ ἀεὶ εἱλεῖν, ab continua circumvolutione; nam perpetuo circumrotatur motu, quo Zodiacum lustrat spatio dierum CCCLXV, horarum sex: vel ἀπὸ τοῦ σέλατος, ut nonnulli volunt, à splendore, σ, ut sæpe fieri solet, in adspirationem converso. Doribus Ἅλιος, nota Dialecto: quamquam Plato in Cratylo sic Solem huic genti dictum scribat, ἀπὸ τοῦ ἁλίζειν, quod exoriens in unum homines congreget. Hebræis חמה à calore, Hijob. cap. xxx. 28.

Lampas ardens, Candens, Saxum, Gleba aurea. Ferrũ ignitũ, Nubes ignea, Rota accensa.

Solem *Lampadem* esse *ardentem* vel *candens saxum*, ausus olim dicere Anaxagoras, ut & Euripides eum sequutus in Phaethonte Tragœdia, *Glebam auream*; quemadmodum refert Sotion in Successionibus: quam ob caussam ille reus factus, & ab Cleone impietatis accusatus, defensusque à Pericle discipulo, talentis quinque & exsilio fuit ab Atheniensibus multatus. Sic Democritus & Metrodorus Solem *Ferrum ignitum* voluerunt; Xenophanes *Nubem igneam*; sunt & qui *Rotam accensam*; una in parte apertam, & inde flammas vomentem: narrantibus Diogene Laërtio in Philosoph. Vitis, Augustino lib. XVIII. de Civit. Dei, cap. XLI. Theodoreto lib. IV. contra Græc. adfect. Ioanne Stobæo in ἐκλογ. φυσικ. & alijs. Possidonius lib. XVII. Cœlest. apud eundem Laërtium in Zenone Cittico, Solem ait *purissimum* esse *Ignem*; quod omnia Ignis peragat munera. Parmenides, eodem scribente, putat Solem, *Calidum* esse ac *Frigidum*; ex quorum commistione constat quidquid in rerum natura. *Calorem* sane Soli tribuit non uno loco Sacra Scriptura, ut videre est Psalmo XIX, 7. Ecclesiastici cap. XLIII vers. 7. & alibi. Calidus proprie Sol ab Effectis. Nam, quamvis per se non calidus (quod alij probant validis argumentis) calefacit tamen, vel per motum, quo ipse concutit, atterit, attenuat aerem, ut innuit Aristoteles lib. Meteor. & lib. II. de Cœlo text. 42; vel, quemadmodum solidius volunt alij, sua luce (ut & reliqua Astra) quæ quanto copiosior in Sole, quam in ceteris, tanto potentior illis Sol est ad calefaciendum. Obiter adscribo, qui Lampadem, Saxum, Ferrum ignitum Solem statuerunt, caussam dedisse nonnullis fabulandi, eumdem, quum Oceano se mergit (nam & hoc scriptis mandant) strepitum edere & exstingui: quæ opinio veterum fuit Hispanorum, ut docent Cleomedes lib. II. & Possidonius apud Strabonem libro II. Cosmograph, à quibus dirivata ad alios, præsertim Poetas Latinos, qui de Solis se mergentis stridore multa.

Purissimus Ignis. Calidum & Frigidum. Sol quo modo Calidus accipiendus. Vnde Strepitum edat nonnullis Sol occidens.

An Fons omnis Lucis.

Solem ait Plinius lib. II. nat. histor. cap. VI. *Lumen non modo Lunæ* (de qua mox) *sed & cæteris Sideribus fœnerari*: similem enim Astris omnibus esse naturam; manifestum autem Lunæ Lumen esse ab Sole; ideoque existimandum reliquas etiam Stellas inde Lumen accipere. Hugo item ad Genesin notat, soli Soli, ex Igne creato, propriam esse Lucem; ceteras Stellas ex aeria factas materia relucere potius quam lucere. Solem denique fontem esse omnis Lucis cœlestis, omniaque Astra Lucem, quam habent, omnem illi ferre acceptam, visum Heraclito, Lucretio, Avicennæ, Alberto Magno, Bedæ, aliisque Astrologis & Theologis. Sed dicendum non esse parem Lunæ ceterorumque Siderum rationem; neque vero simile, immensam illam cœlestium Ignium, qui in octava sphæra, reliquarum nobilissima, mirabili pulcritudine lucent, Choream ab Sole suum Lumen mutuari. Augustinus lib. II. de Genesi ad litteram, cap. XVI. ex Epistolæ prioris ad Corinthios cap. XV. manifesto constare

constare scribit, disparem esse Siderum claritatem; & Astra, quibus diuersiores vires & effectus, dissimilem etiam obtinere Lucis rationem. Stellas censendum lucere Lumine cum proprio, quod congenitum illis, Luce Solis imbecillius; tum alieno, quod ab Sole accipiunt Radiorum reflexione; sed dissimiliter, ut aliæ alijs magis sunt ὁμοιομερεῖς. Leucippus apud Laertium, contrariam superioribus ingressus viam, existimat Solem ab Sideribus, non ab Sole Sidera inflammari.

Philostratus refert Gymnosophistas Solem pro summo DEO coluisse. Pythagoras eumdem ut & Lunam reliquaque Sidera, Deorum adscripsit numero; quum in ijs superet Calor, qui vitæ auctor. Martialis lib. XII: Deus, Sol

Martis alumna dies, roseam quo lampada primum
Magnaque siderij vidimus ora Dei.

Antiquum marmor: DEO
SOLI INVICTO
P. POMPONIVS
CLITVS
EX VOTO

Hinc Dorylao apud Censorinum de die Natali, cap. XIII. *Organum Dei*, Mundus; ipsi Censorino *Annus Dei*, Solaris. Hinc quę DEI propria, Soli tributa; *Omnia Videre & Audire*. Homerus Iliad. γ: Organum Dei. Annus Dei.

Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

Iovis Oculum vocat Hesiodus; Pisidas; Τὸ κοινὸν ὄμμα, τὴν πανόπτειαν κόρην. Fuerunt olim (ut ex Veterum patet monimentis, sacrisque litteris, Deuteron. IV. & Sapient. XIII.) suntque hodie; qui Solem, tamquam Deum, cultu & veneratione dignantur. Neque mirum. Quid enim humanis oculis adspici potest inter quæ creata pulcrius? adeo ut in eo tabernaculum suum posuisse DEVM canat Rex Propheta Psalmo XIX, 6; addens de Sole: *Et ipse tanquam Sponsus procedens thalamo suo; Exultavit ut Gigas ad currendam viam; à summo Cœlo egressio ejus: Et occursus ejus usque ad summum ejus; nec est qui se abscondat à Calore ejus.* Iovis Oculus. κοινὸν ὄμμα.

Iam si quis penitius examinet, quanta Soli vis in terrena; qui potest, ut non, in summam diviníssimæ Creaturæ rapiatur admirationem? Odorum, Saporum, Colorum, Calorumque, qui in fructibus, Varietates; Animalium quantitates qualitatesque; omnium Rerum Formas; diversas Terrenorum species, aliaque id genus infinita, Solis caliditate fieri certum est; adfirmantibus cum alijs, tum Diodoro Siculo lib. III. rerum antiquarum cap. XII. & Plinio lib. XXXIV. nat. hist. cap. XIV. Homines nimia Solis vicinitate siccati, scribente Vegetio lib. I. de re militari, cap. II. Sanguinis indigentes; Vulnera valde solent metuere: qui ab ejusdem ardoribus remotiores, sanguinis abundantia fretos nimis videmus in vulnera ferrumque præcipites. Lucanus de Orientalibus: Vis in Terrena.

Quidquid ad Eoos tractus mundique teporum
Labitur, emollit gentes clementia Cœli.
Illic & laxas vestes & fluxa virorum
Velamenta vides.

Et de Septemtrionalibus: *Populi, quos despicit Arctos,*
Felices errore suo; quos ille timorum
Maximus haud urget leti metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum est reditura parcere vitæ.

De Solis Magnitudine variæ leguntur apud Plutarchum lib. XI. de Placit. Philosoph. cap. XXI. Macrobium lib. I. in Somnium Scipion. cap. XX, Diogenem Laertium, & alios, Philosophorum sententiæ. Heraclitus Ephesius & Epicurus tantum ajunt Solem, quantus apparet: pedalem tribuentes latitudinem. Anaxagoras majorem censuit Peloponneso. Anaximander Solis corpus æquale fecit Terræ; Orbem vero, in quo circumvehitur, septies vicies Terra maiorem; quod de ipso Sole notat Eratosthenes. Secundum Ptolemæum Sol major est Terra centies sexagies septies cum tribus octavis: cujus sententiam plerique sequuntur & varie stabiliunt Mathematici. Copernicus superioribus annis minorem deprehendit; ejusque corpus Terram superare centies sexagies bis, octava minus. Possidonius, nihil au- Magnitudo.

ſus certi, Terram dicit multo multoque ſæpius multiplicatam Solis ſpacium efficere. Certe quantus ſit Sol, quantaque illi Lucis copia, ſi alia deeſſent argumenta, paret inde, quod ſolus præſentia ſua clariſſimum faciat diem, omnibus nocturnis tenebris diſcuſſis penitus & ſublatis; quod ne omnium quidem Aſtrorum ſimul præſentium lux conjuncta præſtare poteſt: Sole etiam præſentia ſua reliquorum Siderum præſtinguente & occultante claritatem. Non minus elegantes quam pie Ambroſius lib. IV. ἑξαημ. cap. VI. *Si vis*, inquit, *magnitudinem Solis non ſolum oculo mentis, ſed etiam corporis æſtimare; conſidera quanti Stellarum globi Axem Cæli videantur obtexere, & innumeris inſignire luminibus: non queunt tamen tenebras noctis & Cæli nubila detergere. Simul ut Sol ortus ſui ſigna præmiſerit, omnes Stellarum Ignes ſub unius Luminaris fulgore evaneſcunt: aperitur Aër, Cælique facies purpuraſcente rubore perfunditur. Adhuc ſpirans exordium, & jam momentanea celeritate pleni luminis micat; & ſurgentis Solis prævia aura dulcis adſpirat. Similis Sol & Indis & Britannis eodem momento videtur, quum oritur: nec, quum vergit in occaſum, minor adparet Orientalibus, quam Occidentalibus; nec Occidentalibus, quum oritur, inferior, quam Orientalibus æſtimatur. Neque te moveat, quod tibi tanquam Orbis cubitalis videatur Solis, quum oritur: ſed conſidera, quantum interſit ſpacij inter Solem & Terras, quod adſpectus noſtri infirmitas ſine magno ſui tranſire non poteſt diſpendio.* Merito igitur exclamavit Eccleſiaſticus cap. XVII, 30. *Quid lucidius Sole?* Videndus etiam huc Dionyſius libro de Divinis Nominibus. cap. I. part. IV.

Diſtantia à Terra.

Sphæræ Solis Α'πόγειον, Ptolemæi tempore, diſtabat à Terra mille ducentis & decem Semidiametris; Περίγειον, mille centum viginti duabus fere: hodie mutata ἐκκεντρότητι, ἀπόγειον diſtare deprehendunt Aſtronomi Semidiametris mille centum ſeptuaginta novem. Plura hac de Plinius lib. II. nat. hiſt. cap. XXI, Ptolemæus lib. V. Vitellio libr. X. Optices, & alij.

Declinatio.

Maxima hodie Solis obliquitas ſeu declinatio XXIII. graduum, XXVIII. ſcrupulorum. Ariſtarchus Samius, annis ante Ptolemæum quadringentis, deprehendit eam XXIII graduum LI ſcrupulorum, XX. ſecundorum; quantam & inveniſſe ſe notat Ptolemæus. Mahometes Aratenſis, anno poſt Ptolemæum IↃCCXLIV, graduum indicat XXIII, ſcrupulorum XXXV. Arzahel Hiſpanus CXC. annis poſt Albategnium, XXIII graduum, XXXIV ſcrupulorum. Prophatius Iudæus, CCXXX poſt Arzahelem anno, XXIII graduum, XXXII ſcrupulorum. Dominicus Maria anno nati Redemtoris CIↃ CCCCXCI, graduum XXIII, ſcrupulorum XXIX. Wernerus anno Chriſti CIↃ IↃ XIV, graduum XXIII, ſcrupulorum XXVIII, ſecundorum XXX. Copernicus tandem non ita pridem maximam Solis Declinationem reperit graduum XXIII, ſcrupulorum XXVIII, & duarum quintarum unius ſcrupuli. Quæ docent ſenſim decreviſſe regulari motu æqualitatem; & decreturam adhuc, donec adſequatur extremum diminutionis terminum, quem Copernicus ponit XXIII graduum, XXVIII ſcrupulorum; colligens poſt rurſus accreturam; ſtatuenſque maximam, quæ fieri poteſt, Solis obliquitatem XXIII graduum, LII ſcrupulorum minimam XXIII graduum, XXVIII ſcrupulorum; differentiam denique maximæ & minimæ XXIV. ſcrupulorum.

Iter.

Iter autem Soli in Ecliptica; quæ, ἡλιακὸς κύκλος Græcis dicta, Ptolemæo κύκλος διὰ μεσῶν τῶν ζωδίων, nihil aliud, quam circulus major in medio conſiſtens Zodiaci, eumqne κατὰ πλάτος in duos dirimens æquales ambitus; ſex olim, hodie octo graduum ſpacio diffinitos; quem Sol in uno perpetuo tramite oblique incedens efformat.

Defectu Solis Verus.

Solis Defectus (ne de hoc etiam nihil dicam) alius verus & naturalis, alius prodigioſus. Verus, qui voce propria Eclipſis, eſt non privatio Lucis (Sol enim, Lux pulcerrima, Lucem perpetuo ſubminiſtrans, numquam Lucis patitur detrimentum) ſed excluſio tantum vel averſio radiorum Solis, quam facit Lunæ ſoliditas & denſitas; collocata enim inter Solem & viſum noſtrum in conjunctione radios, quos dixi, ſpargi prohibet, & in quaſdam Terræ partes pertingere. Contingit, quando Luna Soli conjungitur circa Novilunium. Inveſtigaſſe primus & prædixiſſe perhibetur Thales Mileſius, docentibus M. Tullio libro I. de Divinat. Plinio lib. II. nat. hiſt. Auguſtino libro de Civit. Dei VIII, cap. II. & Euſebio. Palamedes etiam Eclipſin, Caſtris Græcorum formidabilem, primus naturalem eſſe ſcribitur docuiſſe. Imperita enim multitudo anteaquam à Philoſophis Solis Lunæque Defectuum oſtenſa eſſet

esset ratio, videns præstantissima Sidera deficere & quasi languore dissolvi, lugere tristiaque suo luctu portendere putabat. Propertius lib. III. Eleg. IV, 56.

Aut quur Perrhæbi tremuere cacumina Pindi,
Solis & atratis luxerit orbis equis.

Augustinus lib. III. de Civit. Dei cap. XV. *Quasi vero, si luctus ille Solis fuisset, non magis ideo credi deberet occisus, ipsumque scelus aversione etiam diurni luminis indicatum.* Excuset arcana sic opinantes συμπάθεια, quæ cœlestibus creaturis solet esse cum homine rebusque humanis: alioquin absurdum, Luctum Soli aliisque in Cœlo non rationalibus tale quid adfingere. Prodigiosus & ἀναλογ⊙ Defectus is, qui à vaporibus & nebulis fit adeo spissis, ut visus intercipiatur, Solisque lumen appareat admodum debile. Talis accidit continuo totius pene anni pallore, quo Iulius Cæsar Dictator occisus, ut testatur Plinius lib. II. cap. XXX. De eo Virgilius lib. I. Georgic. Prodigiosus.

Sed tibi Signa dabit, Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque & operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Quum caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiaque æternam timuerunt secula noctem,

Ovidus lib. XV. Metamorph.

——— Solis quoque tristis imago
Lurida sollicitis præbebat lumina terris.

Tibullus lib. II. Eleg. III.

Ipsum etiam Solem defectum lumine vidit,
Iungere pallentes nubilus annus equos.

Nullam enim Solis defectionem, qualem Servius Virgilij interpres & reliquum Scriptorum vulgus opinatur, in nostro hemisphærio visam anno, quo Cæsar crudeliter obtruncatus, docet calculus Astronomicus & subtilissime retro-computata motuum cœlestium ratio. Talem item dicere liceat, qui contigit pendente ab arbore Crucis Christo. Nam eo tempore Sol contra naturam Lucem amisit, iu medio Cœli, haud procul à capite Draconis; quum Plenilunium esset, quo Sol naturaliter deficere non poterat. Luna etiam quum, nisi ab Sole inluminetur, lucere nequeat, deficiente Sole, eodem hoc tempore in imo Cœli apud Antipodas lucem amisit, juxta caudam Draconis. Saturnus denique emergens supra horizontem adspectu quadrato malefico utrumque defectum & Solis & Lunæ adspexit. Terribilis igitur fuit tunc temporis Cœli facies. Ad prodigiosos huiusmodi Solis defectus pertinent non pauca Sacræ Scripturæ loca, quibus tales Cœlestium Corporum mœrores, ut ita dicam, & μετα φυσικοὶ obfuscationes ad vivum delineantur, ut videre est apud Ieschach. cap. XIII, 10. Ezech. XXXII, 7, 8. Iohel. II, 10, III, 15. & alibi.

Fabulis de Solis Curru quatuorque Equis, quæ apud Ovidum, Tertullianum Cassiodorum, aliosque, Lectorem non morabor. Isidori, qui bonorum auctorum exscriptor multa nonnunquam paucis complectitur, verba adponam ex lib. XVIII. Originum: *Quadrigas Soli, Bigas Lunæ, Trigas Inferis, Sejugas Iovi, Desultores Lucifero & Hespero sacraverunt*; ubi mox singulorum causam exsequitur. Currus, Equique,

Sol *Sirii* appellatione videtur exaudiendus apud Virgilium, quum inquit lib. IV. Georgic. Sol, Sirius.

Iam rapidus torrens sitienteis Sirius Indos
Ardebat cœlo.

Scribit etiam Sudas Σείριον à multis exponi τὸν ἥλιον, id est *Sirium Solem*.

Solis nota ☉, quid velit, vident etiam pueri. Character.

Finiam, ἀνακεφαλαιούμεν⊙ quæ hactenus de pulcerrimo hoc Astro, in verbis Plinij, petitis ex lib. II. nat. histor. cap. VI. *Hunc Mundi esse totius Animum, ac planius mentem, hunc principale Naturæ regimen ac Numen credere decet, opera ejus æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras; hic reliqua Sidera occultat; hic vices temporum Annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat; hic Cœli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat; hic suum lumen ceteris quoque Sideribus fœnerat: præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens; ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.* Ἀνακεφαλαίωσις.

CAP. XXVI.

De Venere & Mercurio.

De Venere & Mercurio universim.

HÆc de Sole: sequuntur *Venus* & *Mercurius*; συνδρομοι, ἰσόδρομοι, vel ὁμόδρομοι τῷ ἡλίῳ, ut Plato appellat: *quorum peculiaris ratio est, neque communis cum supradictis*, inquit Plinius lib. II. nat. histor. cap. VIII. pluribus id confirmans cap. XVII. Quum enim tres superiores Planetæ & Luna, ab Sole discedentes, nonnumquam per Quadratum vel per Trigonum distent; aliquando ex Adverso cernantur: Veneri Mercurioque certæ sunt metæ, quas ultra ab Sole non excurrunt. Nam Venus (cui, quam Mercurio, proprior cum Sole perhibetur copulatio: habet enim, ut alia sileam, unum idemque cum eo ἀπόγειον) tamquam blanda œconoma citra quinquagesimum; Mercurius, qui Cancellarij instar in politica Cœli administratione, citra gradum tricesimum semper Solem comitantur: perpetuoq; circa eum versantes, nunc accedunt tamquam mandata accepturi; nunc rursus excurrunt, quasi speculandi gratia vias exploratum emissi; mox, ne longius ab rege evagentur ad Solem, quasi revocati, recto cursu revertuntur. Iidem Planetæ, quemadmodum exactissimi notant Mathematici, in eo Solem, ceu regem suum, observant, quod quoties illi conjunguntur, semper in ἀπογείῳ vel περιγείῳ sui Epicycli reperiantur; suasque latitudines ita alternent, ut ab diversis regi suo lateribus adsistant & ministrent. Nam ubi vel inclinatione vel reflexione sua Venus versus Septemtrionem evagatur; ibi Mercurius ijsdem latitudinum differentijs in contrariam discedit plagam, Austrum versus; & econtra, permutatis semper vicibus.

Venus.

Venus itaque, quintam adepta stationem, Solem annuo fere spacio, nunc antecedit, ut dixi, nunc subsequitur: quam ejus naturam primus deprehendit Pythagoras, quemadmodum indicat Plinius lib. II. nat. histor. cap. VIII. Antecedens, ut Sol alter diem maturans, docentibus Cicerone lib. II. de natura Deorum, Varrone lib. III. de rustica, cap. V, alijs, Φωσφόρος vel Ἑωσφόρος appellatur Græcis; Latinis, Lucifer; Hebræis, נוגה; Chaldæis, שפרפרא. Subsequens autem, ut prærogans lucem vicemque Lunæ reddens, Ἕσπερος Græcis, vnde Latinis *Vesper*, & Antiquioribus, Plauto in Amphitruone alijsque. quod notant Varro lib. V. de LL. & Festus lib. ult. de verb. signif. *Vesperugo*. Confunduntur tamen, ut legere est apud bonos scriptores, Veneris Sidus utroque tempore *Vesperi* vocabulo insignitum. Horatio namque *Hesperus* pro *Lucifero* scribitur, libro Carminum II. Od. IX. ad Valgium:

Lucifer. Vesper.

Vocum confusio.

Tu semper urges flebilibus modis:
Mysten ademtum: nec tibi Vespero
Surgente, decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.

Ita esse scribit Lactantius Statij interpres: *Lucifer & mane oritur & vesperi, equo mutato:* & post pauca: *Post autem quadrigas dant Soli, bigas Lunæ, Equos singulis Sideribus: eumdem ergo Vesperum vult haberi; ut Horatius Vesperum pro Lucifero posuit.* Sic autem Plautus *Nocturnus*, qui idem cum Hespero, pro *Lucifero* capiendus:

Credo ego hac noctu Nocturnum obdormisse ebrium.

Magnitudo. Splendor.

Continere putatur Terræ globum centies septies. Sidus tanti fulgoris, ut radiis suis reddat umbras. De claritate ejus matutina, Tiberianus apud Placiadem:

Aureus subducit ignes
Sudus Ora Lucifer,

De vespertina Papinius VI. Theb.

Sic ubi tranquillo pellucent Sidera ponto,
Vibraturque fretis Cœli stellantis imago,
Omnia clara nitent: sed clarior omnia supra
Hesperus exercet radios; quantusque per altum
Aethera, cæruleis tantus monstratur in undis.

De

De utraque Seneca de morte Claudij

Qualis discutiens fugientia Lucifer astra;
Aut qualis surgit redeuntibus Hesperus astris.

Currus. Equi.

Tribuunt huic Planetæ quidam Currum; nonnulli Equos tantum, vesperi quidem fuscum, mane vero candidum: Tibullus lib. I. Eleg. IX, Pedo Albinavanus Elegia in Mœcenatis obitum, Ovidius in Fastis. Hinc *mutare* dicitur *equos*; Statius Papinius VI. Thebaidos:

Roscida iam novies cœlo demiserat astra
Lucifer; & totidem Lunæ prævenerat ignes
Mutato Nocturnus equo.

Desultatorii. Character.

Hinc *desultor* esse; quod alij notarunt: hinc denique *Desultatorios* habere perhibetur *equos*. Cassiodorus lib. III. Varior ad Faustum, de Circensibus: *Biga quasi Lunæ Quadriga Solis imitatione reperta est. Equi desultatorij, per quos Circensium ministri missos denunciant exituros, Luciferi præcursorias velocitates imitantur.* Isidorus lib. XVIII. Orig. *Quadrigas Soli, Bigas Lunæ, Trigas Inferis, Sciugas Iovi, Desultores Luciphero & Hespero sacraverunt.* Nota ♀, Speculum,

VI. Mercurius. Natura. Communis Stella.

Mercurius infra venerem, Luna superior. Στίλβων Græcis apud Ciceronem, Marcianum, Apuleium. Hebræis כּוֹכָב ἀστήρ. Naturam ejus sic describit Ioannes Salisberiensis Policratici sui seu de nugis Curialium, lib. II. cap. XIX: *Mercurius vero talis est, qualem vicini Planetarum miserunt: quum & ipse convertibilis naturæ sit, potentioribusque cohæreat. Vnde plerique eum præsulem Eloquentiæ opinantur, eo quod illa iuncta Sapientiæ plurimum prosit; Malitiæ societata noceat plurimum.* Innuit, cuicunque se conjunxerit Mercurius, cum eo vires suas communicare; & noxium fieri salutaremque, pro noxiæ vel salutaris stellæ adplicatione & adspectu. Hinc *Communis Stella* Apuleio de Mundo: *Nam quum omne Cælum simplici circumactu volvatur, nocte dieque distinctum, diversis mensurarum æqualitatibus separatum, quamvis una sphæra omnia concluserit; incrementis tamen globi sui decisioneq; luminis menstrua tempora Luna significat, & Cæli spacium Sol annua reversione conlustrat; eiusque comites amœnus Lucifer & communis Cyllenius stella, &c* Imprudēter enim genuina docti Scriptoris lectio à quibusdam ibi, tamquam falsa, solicitatur; substituta *Comistella*. Hinc quod Poetis habitus *Minister Deorum*, notante Servio ad l. I. Georgic. quum inquit: *Sciendum sane, ut diximus, de Planetis quinque duos esse noxios, Martem & Saturnum; duos bonos Iovem & venerem: Mercurius vero talis est, qualis ille, cui jungitur. unde etiam fingitur minister esse Deorum, quod eorum obtemperat potestati. Hinc est quod dicit:* In quos Cœli orbes erret Cyllenius ignis; *id est, utrum in Septemtrionalem aut in Australem partem inclinetur; aut cui Planetarum cohæreat, ut qualitatem Mercurij ex illo possis agnoscere.* Hinc denique, quod *Sermonis*, Galeno Pergameno in Suasoria, Macrobio lib. I. Sat. cap. XIX, Augustino lib. de Civit. Dei VII. cap. XIV. Horatij Commentarioribus in I. Car. Od. x; quod *Orationis*, Porphyrio in Physiologia; quod *Eloquentiæ*, veteri apud Salisberiensem Scriptori; quod *Pacis Bellique*, Ovidio v. Fastorum; quod *omnium negotiorum* habitus fuerit Deus, Festo lib. XI. de Verb. signif. Omninm Stellarum censetur minima. Anno vertente cum Sole circumagitur. Character ☿. Caduceus; de quo Servius ad IV. Æneid. Hyginus in Lyra, Phurnutus, alij. Hinc Mercurius Ovidio *Caducifer*; Arnobio libro tertio adversus gentes *Caduceator*. *Virga* dicitur Virgilio IV. Æneid. & Horatio I. Carm. Od. x. quam *torto Dracone conspicuam* facit Martialis lib. VII epig. LXXII. *Colubros* agnoscunt alij; unde Mercurius Arnobio lib. IV. *Gestator adfabilium Colubrarum*. Videndus Isidorus lib. VIII. Originum cap. XI, ubi elegans Mythologia.

Minister Deorum. Deus Sermonis, Orationis, Eloquentiæ, Pacis Bellique. Omnium Negotiorum. Quantitas. Motus. Nota.

CAP. XXVII.

De Luna.

VII. Luna

LVNA restat explicanda, Sidus novissimum, Terrisque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum; quo contemplantium oculis vicinius, eo magis eorundem multiformi sua ambage torquens ingenia; Magistra omnium, quæ in Cœlo pernosci potuerunt, propter Velocitatem ipsius motus unde

& Ptolemæus per Lunæ locum investigavit loca Stellarum Fixarum; & rursum per hæc vera Planetarum loca; quemadmodum varijs locis scribit Plinius.

Vnde dicta.

Luna, quasi lucens una; ut Sol, quod solus; alijs quod luce luceat aliena; qua de re alibi

Cognomina. Σελήνη.

De varijs cognitionibus, Dianæ, Lucinæ, Proserpinæ, Hecates & similibus, dixerunt alij: sufficiat monuisse Græcis Σελήνην vel ut alij, Σεληναίαν, quasi, σελαεννοαείαν vocatam ὅτι σέλας νεόντε καὶ ἔννον ἔχει ἀεί. Nam singulis mensibus ab Sole digrediens, velut novo lumine hausto conceptoque, sensim auget, aliasque atque alias induit formas; donec Soli ex diametro objecta orbe pleno refulgeat: inde vicissim ad Solem revertens, lumine deficiente, paullatim senescit, ac vice versa easdem figuras adquirit, donec radios Solis subiens prorsus ex oculis evanescat Hebræis appellarur ירח, quod motu suo respirationem præbeat rebus, quæ interdiu Solis ardore inaruerant.

ירח

Lumen illis à Sole,

Lucet lumine non proprio, sed alieno, quod mutuatur à Sole: quamqnam ipsa nativum quoddam habeat lumen & congenitum, sed exile & obscurum. Sententia hæc Orphei, Stoicorum & Pythagoræorum apud Laertium lib. VII. & VIII; Parmenidis; ut notat Eusebius lib. III. de Præparat. Euangelica, cap. XXXIII; Pisidæ in κοσμουργ. & quorum non? Sic Catullus Carmine Seculari:

Tu Lucina dolentibus
Iuno dicta puerperis:
Tu potens Trivia; & notho es
Dicta lumine Luna.

Sic Seneca Medea, Choro Actus I:

Quum Phœbe solitum, lumine non suo,
Orbem circuitis cornibus adligat.

Addam Willerami Abbatis, à me nuper editi, illud in Cantica Canticorum de Ecclesia Christi: *Siu thinket mir gelÿch therro* Auroræ; *Wanda siu* post tenebras infidelitatis *havet sich bekeret* ad verum Lumen; *unde thunket mir also scona, so ther Mano; Wanda siu Wole weiz thaz siu thie* pulchritudinem Virtutum *von hiro selvero niet ne havet, sunder von Godes genathan; niet te me than ther Mano ieht lightes havet himo selvemo*, secundum Physicos, *noven* ex inlustratione Solis. Et hæc caussa, quur, quam ceteri Sororem, Æschylus & Euripides Filiam Solis Lunam nuncuparint. Chaldæi Lunam proprij pepetuique Luminis compotem esse voluerunt, si fides Apuleio, libro de Deo Socratis. Lunam autem Lumen ab Sole per Penetrationem recipere, non per reflectionem, arbitratur Averroes; fretus cum auctoritate Avenpacis, tum ratione. *Nam inquit, si posteriore modo fieret illud; totius nostri hemisphærij uiuversalis non fieret inluminatio; sed tanti duntaxat spacij, quanta Lunæ magnitudo.* Verum ita sentienti obstat, quod sic Luna semper plena videretur lumine. Dicendum potius, partes, quę in Lunæ περιφερείᾳ rariores esse & puriores; eamque ob caussam, quod perviæ, magis ab Sole inlustrari & nitere? quæ Centri, centroque propiores, densiores esse; &, quod opacæ, lumen obtusius admittere, quum ob soliditatem densiorem penetrare Solis radij nequeant. Hinc in Luna parent intuentibus Maculæ: de quibus tamen varie sentiunt Philosophi, quemadmodum legere est cum apud alios, tum apud Averroem lib. II. Cœli, Comment. XLIX. & cap. II. de subst. orbis. Sunt enim qui contingere volunt illas ex corporis inter nos & Lunam interpositione, qua plena Lunæ claritas nobis avortitur. Alij apud eundem alia. Nonnulli Campos fabulantur Elysios. Plinius lib. II. nat. hist. cap. IX. dicit esse notas terreni humoris, ab Luna attracti. Theologorum ævo nostro quidam scribunt, indicia jam nunc esse Corruptionis Cœli, de qua non uno loco Sacra Scriptura. Verisimile autem maculas hasce, unde sint occasionem dedisse Thaleti Philosopho, sentiendi Lunam esse Terram nebula obvolutam, Anaxagoræ & Democrito Colles, Convallesque ibi somniandi; Pythagoræis, non solum Terram opinandi, sed habitari etiam ut hanc inferiorem; alijs omnia ibi, quæ apud nos inveniuntur, imaginandi. De quibus Plutarch. περὶ τ. τοῖς φιλοσοφ. ἀρεσκόντ. cap. XXIII. XXV. & XXX. Achilles Statius in Aratum, Ioannes Picus Comes Mirandulanus opere doctissimo & absolutissimo contra Astrologos. Et hinc Iuno apud Senecam in Hercule Furente Act. I:

Quo modo.

Vnde Luna maculosa.

De Maculis Lunæ varie varij.

Tellus

Tellus Gigante Doris excusso tremens
Supposita monstri colla terrifici levet,
Sublimis alias Luna concipiat Feras.

Innuit (quod & alij scribunt non solum de Leone, sed & ceteris monstris ἐκνόμοις & præter naturam) Nemeæum Leonem ex orbe Lunari decidisse, alium adversus fortissimum heroem emendicans. Epimenides:

καὶ γὰρ ἐγὼ γένος ἐμμὶ Σελάνας ἠϋκόμοιο,
ἃ δεινὸν φρίξασ' ἀπεσείσατο θῆρα λέοντα
ἐν Νεμέᾳ ἀγοισ' αὐτὸν διὰ πότνιαν ἥραν.

Claudius de Tauro ab Hercule domito:

——*Taurus medio nam sidere Lunæ*
Progenitus, Dictæa Iovis possederat arva.

Idem de Dianæ curru: ——*Currum subiere jugales,*
Quos decus esse Deæ primi sub limine Cœli
Roscida fœcundis concepit Luna cavernis.

Σχηματισμοί, Lunæ ad Solem.

Quum ergo opaca sit Luna, lucem admittit inæqualiter, medietate tantum sui orbis vel paullo amplius; ea parte, qua ad Solem versa. Hinc varie nostris se oculis exhibet, modo nulla, alias dimidia, interdum plena. Formæ, quas Luna alias atque augendo diminuendoque induit, Græcis φάσεις atque Σχήματα dicuntur, varijsque appellantur nominibus. Species enim Crescentis, suaque Cornua Orienti obvertentis (Experientia apud Plinium libro II. nat. hist. cap. XIV. docente) quarto (tertio alijs, qui in sequentibus numeris etiam paullum evariant) mensis die dicitur κερατοειδὴς vel μηνοειδὴς falcata, in cornua quum cernitur curvata; Septimo die διχότομος vel ἡμίτομος, dimidia & æqua portione divisa; Vndecimo ἀμφίκυρτος, utrimque gibbosa & prætumida, quum aliquid deest integro orbi; decimoquinto πανσέληνος, plena: Senescentis autem suisque cornibus Occidentem spectantis effigies contrario ordine appellatur, decimonono die ἀμφίκυρτος; Vicesimosecundo iterum διχότομος; Vicesimosexto μηνοειδὴς. Tricesimo denique cum Sole Luna facit congressum, qui Σύνοδος Græcis & Νεομηνία; Latinis *Conjunctio, Coitus, Novilunium, Interlunium*; Virgilius & Plinius *Silentia Lunæ* vocant. Quæ dixi paucis sic notat Macrobius in Somnium Scipionis: *Luna dispensationibus septenarijs luminis sui vires sempiterna lege variando disponit. Primis septem diebus dimidiata semi-orbem ostendit; vocaturque dimidia. Secundis totum orbem complet, fitque Plenilunium. Tertijs rursus efficitur dimidia. Quartis fit coitus Lunæ cum Sole, quod Interlunium nominatur. Est enim tempus inter deficientem & nascentem Lunam, hoc est, tricesimus dies, in quo Luna non lucet. Nam quum Soli conjuncta sit ita obscuratur ut minime possit videri; sed eodem momento renascens, paullatim ab eo recedendo, videtur.* Adeundus & Plinius lib. II. natur. histor. cap. IX & lib. XVIII. cap. XXXIII. Caussas harum Formarum aperit erudite Vitellio libro IV. Opticæ, cap. LXXIV, & tribus seqq. Ob hanc igitur instabilitatem recte Ovidius XV. Metamorph.

Nec par aut eadem nocturnæ forma Dianæ
Esse potest usquam; semperque hodierna sequente,
Si crescit, minor est; major, si contrahit orbem.

Et Horatius lib. II Carminum; Ode XI.

Non semper idem floribus est honos
Vernis: neque uno Luna rubens nitet
Vultu. quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?

Σεληνίτης gemma.

Lunæ crescentis sic decrescentisque imaginem Σεληνίτην gestare, reddereque enim in dies singulos, scribunt Plinius lib. XXXVII, cap. X. ex Dioscoride, qui mutilior hodie illo loco, & Georgius Agricola lib. V. de natura Fossilium. De Quarta Luna singulare hoc legitur, quod, ex Genethliacorum doctrina & præceptis, illa nati Laboriosam acturi sint vitam, quemadmodum de Hercule prodit Eustathius. Tales apud Sudam Τετραδισταὶ vocantur, qui quarta Luna editi laboribus periculisque adsiduis, ut alteri Hercules, involvuntur. *Herculis Sidus* apud Florum I. hist. Rom. cap. XVIII, nihil aliud quam quarta Luna. Adagium ἐν τετράδι γεγόνησας ab alijs explicatur. Elegans plenæ Lunæ Encomium est apud Senecam Hippolito, Choro Act. II:

Quarta Luna nati.

Luna pleno lumine fulgente, Stellarum, quæ proximæ nitor & decus evanescunt.

Pulcrior tanto tua forma lucet,
Clarior quanto micat orbe pleno;
Quum suos ignes coeunte cornu
Iunxit, & curru properante pernox
Exserit vultus rubicunda Phœbe,
Nec tenent Stellæ faciem minores.

Simile Boetij illud:

Vt nunc pleno lucida cornu,
Totis fratris & obvia flammis,
Condat Stellas Luna minores.

Easdem Lunæ, pleno Lumine lucentis, vires expressit optime Claudianus his versibus:

Haud secus ac tacitam Luna regnante per Arcton,
Sidereæ cedunt facies; quum fratre retuso
Æmulus adversis flagraverit ignibus orbis.
Tunc iubar Arcturi languet; tunc fulva Leonis
Ira perit; Plaustro iam rara intermicat Arctos
Indignata regi; iam, caligantibus armis,
Debilis Orion dextram miratur inermem.

Magnitudo Lunæ.

Lunæ Corpus Astronomi clarissimi, Ptolemæus quidem (cui omnes fere sequentes subscripserunt) Terra minus tricesies novies & unitate plus besse; Copernicus autem quadragies ter minus octava parte, deprehendisse se notant: ut falsa sint, quæ de Luna, maximum eam Cœli post Solem Astrum esse scribit ad cap. I. Geneseos, & lib. II. de Genesi ad litteram, cap. XVI. Basilius, quod antea monui. De Lunæ magnitudine eleganter Plinius lib. II. nat. hist. cap. XI. & XIV.

Orbes.

De Orbibus Lunæ Eccentricis, Concentricis, & Epicyclis abunde Ptolemæus alijque Mathematici.

Distantia

Lunæ Nouæ & Plenæ maximam ab terreno globo distantiam Ptolemæus indicat LXIV. semidiametr. X. scrupul. Recentiores LXV. semidiatr. XXX. scrupul. Minimam LV. semidiam. VIII. scrupul. Lunæ vero ἡμιτόμου altitudinem maximam LXVIII semidiametr. XX. scrupul. minimam vero semidiatr. LII. scrupul. XVII. Consulendi hac de re, præter novitios, Plinius lib. II. cap. XXI. Ptolemæus lib. V. mag. Composit. & propos. XVII. quinti Epit. Vitellio item lib. Optit. X, proposit. LIX.

Motus, quis;

Luna non solum in Eccentrico Circulo movetur; sed motus sui aliam etiam habet lineam; quæ deflectit hinc ad Boream, inde ad Austrum ab Ecliptica, duobus eam intersecans locis, qui Nodi Latinis, Græcis Συνδεσμοὶ vocantur. Eorum unus ad Boreum latus, Ἀναβιβάζων, *Ascendens*, recentioribus *Caput Draconis*; alter ad Meridionalem plagam Καταβιβάζων, *Descendens*, *Draconis Cauda* dicitur. Zodiacum adsiduo motu (unde Arnobio libro I. advers. gentes, Luna *in motu indesinens*, vel *indeses*: alterutrum enim substituendum in locum corruptioris ibi vocis *Indemnis*) perlustrat spacio dierum vigenti septem, horarum septem; additis scrupulis, primis quidem quadraginta tribus, secundis vero septem. Videndus Plinius lib. II. cap. IX.

Quot dierum

Ad Lunæ Cursum Veteres Tempus Menstruum metiri solitos, innuit Theodoretus de Provident. serm. I. Τοῦ ἢ μηνὸς ἐκ τῆς Σελήνης τὸ μέτρον λαμβανόμενον, ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τῆς προσηγορίας μετέλαχεν. μήνην γὰρ ὀνομάζουσι τὴν Σελήνην. Idem alij notant ex Macrobio lib. I. cap. XVI. Censorino de die Nat. & Aristophanis aliorumque Interpretibus.

Eclipsis.

Eclipsis Lunæ, nihil aliud, quam defectus sive privatio luminis Solaris in Lunari corpore. Fit, quoties incidit in umbram, quam in oppositam ex diametro Soli partem jacit Terra: Tunc enim necesse est Lunam, quum alieno, id est, Solis lumine luceat, obtenebrari & ἔκλειψιν pati. Incidit autem, quoties lumine plena Soli opponitur in altero Nodorum, de quibus paullo ante dixi: si quidem exacte in ipsis Nodis, fit integra; sin extra Nodos, non longe tamen ab ijs digressa intra limites defectionum manens, particulatim digitis aliquot. Vsitatissima Mathematicis utor voce. Sunt enim Digiti, quæ & Vnciæ, nihil aliud quam duodecimæ Diametri Lunæ vel Solis partes. Extra Nodos & Defectionis metas Lunæ nihil accedit detrimenti. De Eclipsi, ejusque Caussis & Speciebus, quare item una altera diutius duret, multa Mathematici. Paucis Macrobius lib. I. in Somn. Scip. cap. XV. & Plinius lib. II. cap. X. Sic

Luca-

Lucanus lib. I. Tempus & caussam Lunaris Eclipseos indicans:

—— cornuque coacto
Iam Phœbe toto fratrem quum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.

Plinius etiam lib. II. cap. XIII. ex Hipparcho docet, Lunæ defectum aliquando fieri quinto mense à priore; item contingere, utroque super Terram conspicuo Sidere: utrumque denique Sidus nonnumquam defectum pati solitum spacio XV. dierum. Quod verum esse, parebit aliquando ex meo Συγχρονισμῷ centum, qui proxime lapsi, annorum. In eo enim video annis ab Christo nato, supra sesquimillesimum, secundo, decimooctavo, & sequenti, tricesimoquarto, quadragesimoquarto, & alias, Eclipses accidisse Solis Lunæque intra spacium XV. dierum. Quo modo autem hoc fiat, perspicuis demonstrationibus aperiunt Ioannes Regiomontanus doctissima Epitoma in Almagestum, & Iacobi Zieglerus atque Milichius Commentarijs suis in Plinium. Existimabant Antiqui, quum Lunam deficere viderent, Carmine Magico solicitari, & sic rubore suffundi. Seneca Hippolyto Choro Act. II.

Luna deficiens Carmine magico putabatur solicitari.

At nos solliciti lumine turbido,
Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnitus dedimus.

Plinius: *Deliquio Solis & Lunæ veneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante.* Opinionem hanc tam superstitiose imbiberant Athenienses, ut eos, qui veram Eclipsis caussam adferebant, tamquam impios, vivos exurerent, teste Plutarcho in Pericle. De Rubore autem, præter alios, Ovidius lib. II. Amor. Eleg. V:

& ideo rubore suffundi.

Quale Rosæ fulgent inter sua Lilia mistæ,
Aut ubi cantatis Luna laborat equis.

Thessalis præcipue vis hæc & potentia tributa. Sosiphanes in Meleagro:

ab Thessalis.

Μάγοις ἐπῳδαῖς πᾶσα Θεσσαλὴς κόρη,
Ψευδὴς Σελήνης αἰθέρος κατιβάτις,

Seneca Medea, Act. IV: *Video Triviæ currus agiles;*
Non quos pleno lucida vultu.
Pernox agitat, sed quos facie
Lurida mœsta, quum Thessalicis
Vexata minis, Cœlum freno
Propiore legit.

Lucanus passim lib. VI. Belli Pharsalici. Errores hujusmodi refutas eleganter, Quisquis es Antiquorum Vatum:

quod refutatum.

Non illam, ut populi credunt, nigrantibus antris
Infernas ululans mulier prædira subumbras
Detrahit altivago è speculo; nec carmine victa
Vincibilemque petit clamorem. Quippe per æthram;
Qua citimus limes dispescit turbida puris,
Inviolata meat: sed vasto corpore Tellus,
Quæ medium tenet ima polum, dum lumina fratris
Detinet umbriferis metis, tum Sidere casso,
Pallescit teres umbra rotæ: dum transeat axem
Aggerei velox tumuli, speculoque rosanti
Fraternas reparet per Cœlum libera flammas.

Obiter hic superstitio notanda Veterum, qui soliti Lunæ deficienti æreorum vasorum tinnitu, tubarumque strepitu auxiliari, quemadmodum docent Tacitus lib. I. & Plutarch. in vita Æmilij. Sic Ovidius lib. VII. Metamorph.

Lunæ deficienti quomodo succursum.

Te quoque Luna traho, quamvis Themesæa labores
AEra tuos minuant.

Tibullus lib. I. Eleg. VIII.

—— è curru Lunam deducere tentat;
Et faceret, si non æra repulsa sonent.

Manilius lib. I. Astronom. de Lunæ deliquio; quod non uno & eodem tempore ab omnibus conspicitur:

Vltima ad Hesperios infectis volveris alis:
Seraque in extremis quatiuntur gentibus æra.

Sic Seneca paullo ante in Hippolyto; & Medea Act. IV:

——— sic face tristem
Pallida lucem funde per auras,
Horrore novo terre populos,
Inque auxilium Dictynna tuum
Preciosa sonent æra Corinthi.

Iuvenalis Sat. VI: *——— nemo æra fatiget:*
Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.

Martialis lib. XII. Epigram. LXII:

Dicet quot æra verberent manus urbis,
Quum secta Colcho Luna vapulat rhombo.

Alibi lego Indos Lunæ defectum & ruborem copioso fletu prosequi solitos; quod arbitrarentur, eam ab Sole ad sanguinis usque effusionem flagellatam. Lunam interdum deficere notant Scriptores, etiamsi nullam ab interposita terra patiatur obscurationem, hominibus apparens nigra vel sanguineo colore suffusa. Docet Xiphilinus in Vitellio: Ταραχῆς οὖν καὶ κατὰ τοῦτο πολλῆς ἐν τῷ τοῦ Βιτελλίου στρατοπέδῳ οὔσης, ἐπηύξησεν αὐτὴν ἡ Σελήνη τῆς νυκτὸς ἐκλιποῦσα; οὐχ ὅτι καὶ ἐσκιάσθη (καί τοι τοῖς θορυβουμένοις καὶ τὰ τοιαῦτα φόβον φέρει) ἀλλ' ὅτι καὶ αἱματώδης καὶ μέλαινα, ἄλλα τέ τινα χρώματα χοβερὰ ἀφιεῖσα ὤφθη. Quod autem cum hic & apud alios Scriptores, tum toties in sacris litteris Luna scribatur futura novissimo die, sanguinei coloris, ut Sol nigri; naturalem videtur habere caussam: eventurum illud propter calidæ fumidæque, terra eductæ, Exspirationis vim maximam, oculis nostris Siderumque globis intersitam; quæ conglomerata tales colores cœlestibus corporibus est obductura. Videndus omnino Aristoteles lib. I. & II. Meteoror. Intersitam, dixi; ne quis putet infici vaporibus ipsum Lunæ corpus. Nam quod cap. XV. scripsi Stellas humoribus ad se tractis non pasci: idem exaudiri volo de Luna: quod moneo, ne quem seducat Ptolemæus, qui diserte notat, Lunam ideo humectare, quod Terræ vaporibus sit vicinior; innuens non obscure Lunæ humiditatem & frigiditatem esse à Terra. Omnia supra Elementarem regionem æterna sunt; nihil obnoxium ibi corruptioni: quod abunde paret ex nostra Vniversi distributione.

Lunæ sanguineus color unde.

An humoribus ad se tractis pascatur.

Influxus.

De mirabilibus Lunæ Influxibus sic loquitur Ptolemæus lib. I. c. I: *Luna vero ut proxima terris manifeste in terrena influit: cum illa enim consentiunt & commutantur pleraq. omnia, & Animata & Inanimata: Ipsi Fluvij nunc augescunt, nunc decrescunt secundum lunæ ejus splendorem; ipsa Maria impetu diverso, pro eo ac illa oritur aut occidit, feruntur. Denique Germina ac Animantes, aut omnino aut aliqua ex parte, cum Luna incrementa ac decrementa sentiunt.* Plinius lib. natur. histor. II, cap. XLI: *Lunari potestate Ostrearum Conchyliorumque & Concharum omnium corpora augeri aut rursus minui. Quin & Soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisivere diligentiores: minimumque animal Formicam sentire vires Sideris, Interlunio semper cessantem.* Idem Plinius ejusdem libri cap. XCVII. adfirmat Lunam motus Marium caussam esse, qua de re lib. III. Hoc item notandum, quod *Luna Terras saturet; accedensque,* inquit idem cap. XCIX, *corpora impleat, abscedens inaniat: ideo cum incremento ejus augeri Conchylia, & maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit. Sed & sanguinem Hominem etiam cum lumine ejus augeri ac minui: Frondes quoque ac Pabula sentire, in omnia eadem penetrante vi.* Et hinc recte Luna Mercurio Trismegisto *Naturæ* dicitur *Miraculum,* inferiorem transmutantis materiam. Plura huc referenda ex M. Porcio Catone de re rustica, cap. XXXI. & XXXVII, M. Tullio II. de Divinatione, Plinio lib. XVI. naturalis historiæ, cap. XXXVIIII. & lib. XVIII, cap. XXXII. Agellio lib. XX. noct. Attic. cap. VII, Vitruvio lib. II. Architect. cap. IX, Vegetio lib. IV. de re militari, cap. XXXV.

Character.

Cornua.

Character Lunæ Mathematicis ☽. Est enim, ut utar Horatio, Carm. Secular. *Siderum Regina bicornis.* Pictores, Sculptores, ceterique Formarum exprimendarum artifices, Lunæ duo semper velut parvula cornua solent affingere: cujus moris meminit Claudianus, lib. II. de rapt. Proserp.

Hic Hyperionio Solem de semine nasci
Fecerat, & pariter Lunam; sed dispare forma
Auroræ Noctisque duces: cunabula Tethys
Præbet, & infantes gremio solatur anhelos,

Cæruleuſque ſinus roſeis radiatur alumnis:
Invalidum dextro portat Titana lacerto
Nondum luce gravem, nec pubeſcentibus alte
Criſtatum radijs: primo clementior ævo
Fingitur, & tenerum vagitu deſpuit ignem;
Læva parte ſoror vitrei libamina potat
Vberis, & parvo ſignantur tempora cornu.

Sic Lunæ Cornua tribuuntur paſſim à Poëtis, Homero, Horatio, Ovidio, Lucano, Seneca, Statio, Solino, Marciano Capella, & alijs. A quibus fingatur trahi.

Lunæ porro varias ob cauſſas dare cum Homero, Manilio, Tertulliano, Iſidoro, alijs, Bigas, & Equos; eoſque cum Ovidio Niveos, cum incertis apud Iſidorum tempore matutino Album, Atrum veſpertino facere; Tauros ejus currui jungere cum Fulgentio; Boves cum Prudentio; Iuvencos cum Avieno; nunc Iuvencas, nunc Vaccas cum Auſonio; Cervos cum Claudiano, ob velocitatem in curſu perficiendo; Mulas denique, ratione ſterilitatis, cum Antiquis apud Feſtum; non eſt hujus loci, non noſtri inſtituti.

PAVLLI G. F. P. N. MERVLÆ

COSMOGRAPHIÆ

PARTIS I.

LIBER III.

De Inconſtante, & quæ perpetuis obnoxia mutationibus, univerſi parte.

CAP. I.

De Elementis univerſim

ACTENVS fixa mens hæſit in altiore conſtantis æternæque τ͂ παντὸς Partis conſideratione: delabenti ſenſim, & Lunæ globum tramenſæ, offert ſe totius portiuncula (quid ni quod ſupereſt ſic vocem, in Vniverſi raptus admirationem?) inconſtans & perpetuis obnoxia mutationibus, in Elementis, quæ, ut eleganter Iacobus Carpentarius in Alcinoi def. mole minima, virtute ſunt maxima.

Elementum Corpus eſt natura ſua ſimplex, finitum, umbroſum, luce & lumine deſtitutum. Alij alio modo. *Corpus* eſſe ſcribunt Plato in Timæo, & Ariſtoteles apud Alexandrum Aphrodiſ. in 1. Meteor cap. 1. text. 1. Thomas ad eundem librum, c. 11, Elementa negat Corpora; aliorum inquiens Corporum eſſe Elementa. *Simplex* dixi *ſua natura*; cujus tamen preſtantiam intueri mortalibus negatum. Elementa, quæ nos appellamus, noſtriſque videmus oculis, ſimplicia non ſunt, non ſunt pura (Marſil. Ficin. in Platon. Phileb. c. xx) Purum enim & ſimplicem Aerem quis feret? *Aer purus*, inquit Albertus Magnus de Propriet. Element. lib. 1. tract. 1. cap. 11, *occidit: qua de cauſſa montes altiſſimos aſcendentes Philoſophi ſpongias aquis intinctas ante nares ſecum portabant; ut per has groſſior eſſet Aer ſpiratus.* Nihilo magis pura nobis Aqua; diffuſus eſt per eam Aer, ut mox dicam: quam multum autem admiſtum illi Elementum Quid; Corpus eſſe. Simplex.

Terræ, ne sit insipida; saporis enim expertia per se notant Elementa Aristoteles de sens. & sens. c.v, Alexander Aphrodisiens. in lib. I. de Anima, c. XVI, Averroes ibidem, & alij. Terra denique quid dabit ex se, si in se nihil humoris habeat aquei? qui provomet nobis Flumina fontesque, quibus ab Aere, Terræ verrucas penetrante, solent esse scatebræ? qui vivent sub ea Talpæ, aliaque, si viscera ejus Aere destituantur? Nihil hic miseris, & quos peccata fecit impuros, puri. Cum dolore fatendum, Elementa, quo magis ab humano consortio recedant, eo esse puriora, simpliciora, levioraque, cum per se, tum ordinis habita ratione. Videndus Averroes lib. II. de Cœlo, text. 32. *Duobus enim modis*, ut scribit Albertus in II. Meteor. tract. I. cap. VII, *considerantur vel secundum suam formam; & sic sunt absoluta, suisque distincta formis & locis: alio modo secundum viam transmutationis ad invicem; & ita non sunt determinatæ in suis formis, nec in suis locis. Sic Vapor nihil aliud, quam Aqua alterata ad Aeris naturam; Nubes, Vapor alteratus ad naturam Aquæ.* Elementa sane, quibus utimur nos & fruimur, ex ipsis composita quasi sunt Elementis; & inde quotidie fiunt omnia; in eadem, tamquam principia sua, Philosophis, omnia redire solita. Vnde variæ varijs diffinitiones, Aristoteli μεταφυσικ. δ', Στοιχεῖον λέγεται, ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου τῷ εἴδει εἰς ἕτερον εἶδος: Speusippo in Platon. diffinit. & Simplicio I. de Cœlo, Elementum id ex quo primo quid componitur, & in quod ultimum compositum resolvitur: Averroi in Epit. Metaphysic. tract. I, ad quod res resolvitur ratione formæ: Ioanni Grammatic. I. Physic. quod constituit rem, & fit compositi pars: Thomæ denique in I. Physic. l. IV. text. I. & II. de generat. & corrupt. l. III. cap. XVI, ex quo componitur res primo, & est in eo. Quo modo? Plene novit hoc admirandus omnium naturæ secretorum cognitor, DEVS: cæcutiunt hic homines, quorum alij ita misceri volunt Elementa, ut ex ijs tertium fiat; alij integra manere dicunt; alij denique, mediam ingressi viam, nec integra manere statuunt, nec penitus aboleri, frangi tamen & minui sic, ut integritas formæ abeat, retenta ipsorum veritate & potestate: fusius hæc prosequente Ioanne Pico Mirandulano Comite, de Element. c. II. *Dum mutantur*, inquit Chalcidius in Plat. Tim. *non mutant essentiam, sed qualitatem*, Aristoteles Elementorum circularem facit generationem, & facillimum esse motum Transmutationis: mutuam enim esse cognationem Ignis cum Aere, quum ambo calidi; Aeris cum Aqua, quum ambo frigidi; Aquæ ad Terram, quum utraque humida; Terræ ad Ignem, quum in utroque siccitas, de generat. & corrupt. summa II. cap. I. text. 25. Averroes etiam III. de Cœlo, text. 51. dicit, Elementorum alicujus partis corruptionem, esse generationem alterius. Legendus & Simplicius in lib. VIII. Physic. text. 36. *Finitum* addidi. Ejus esse naturæ Elementa, & undique vorsum dimensionem habere docet, qui Naturam felicissime rimatus est, Aristoteles lib. I. de Cœlo, text. 44. & lib. III. text. 34, 36, & 52. Infinita tamen sunt quodammodo, quod in infinitum extensa; ut idem vult lib. III. Physic. cap. IV. tex. 43. & 46; ideoque non male negantur habere quantitatem determinatam Averroi lib. II. de Cœlo, text. 95.

Finitum.

Quomodo Infinitum.

Efficiens.

Elementa, ut universi cetera, fecit DEVS: qua de re copiose disserui, lib. I. cap. II. Averroes lib. II. de Cœlo, text. 104, & in VIII. Metaphysic. text. comment. 12. scribit Elementum omne secundum totum ingenerabile, secundum partes esse generabile: quod & legere me memini apud Ioan. Grammat. in I. Poster. cap. VIII. & Albertum Magnum in II. de Cœlo, tract. IV. cap. XIX, aliosque antiquioris notæ. Veteres Theologi τὸ Πᾶν DEVM, ejusque μέρη vel (ut vocat Manilius lib. I. Astronomic.) artus, Στοιχεῖα facientes; hæc, quòd æternum scirent DEVM, ἀγέννητα censebant, sed κατὰ διαδοχὴν γενέσεως καὶ φθορᾶς unumquodque γεννητὸν, id est, κατὰ μέρος: Στοιχεῖα, dicis gratia, quæ in mistis, genita esse, sed ἀρχὰς Στοιχείων generationis expertes: Diversa enim Ἀρχὰς esse καὶ Στοιχεῖα, ut etiam memoriæ prodit ex Zenonis Cittici sententia Diogenes Laertius. Videndus omnino Alexander Aphrodis. principio Comment. in lib. II. Meteor.

Forma.

Elementa notat Albertus in II. de Cœlo, tract. II. cap. I, corpora rotunda per Accidens; locantur enim in rotundo: recta per Se; nam motus illis rectus. Vtrumque paret. Quæ Aeris sursum, & quo purioris altius feruntur: quæ Aquæ Terræque, linea recta deorsum. Iam Sphærica figura, quæ reliquis, ut libro I. cap. VI, ostendi, Elementis etiam conveniebat; quo commodissime unum ab altero contineretur:

Aqua Terraque, quæ unum constituunt globum, ab ambiente & circumfuso Aere; hic ab Lunæ sphæra.

Totam Elementorum stationem ad initium usque æthereæ regionis comprehendi scribunt Mathematici semidiametris Terræ CIV; & scrupulis XXXIV. In ea cuique suus adtributus locus. *Nam si omnibus esset idem, prohiberent se invicem in loco*, inquit Averroes lib. 21. de Cœlo, text. 53. Elementa certe sub Luna esse nulli negant; at in Cœlo, Physicorum nonnulli negabant: sed, ut disserit Marsil. Ficin. in Plat. Timæum cap. XXIV, isti audiant Metaphysicos, probantes Elementa per ideas suas esse in ipso mundi Opifice; esse inde in Anima Mundi per rationes suas; esse in Natura per semina; ergo & in Cœlo per virtutes, & sub Cœlo per formas. Adeundus ad majorem horum inlustrationem Franciscus Georgius Venetus de Harmonia totius mundi. Statio.

CAP. II.

Elementa tantum tria. Ignis non vere Elementum.

PLERIQUE & Antiquorum & Recentiorum, varijs rationibus quæ apud Platonem, Aristotelem, Galenum, Macrobium & alios, adducti, quatuor numero statuunt; duo *Ignem* & *Aerem*, recta linea sursum; totidem *Aquam* & *Terram*, deorsum tendentia. Sed revera tria tantum sunt. *Aer, Aqua, Terra*; ut optime multis argumentis probat vir acutissimus Hieronymus Cardanus, Medicus Mediolanensis, de Subtilitate lib. I. quem non compilabo: consulendi & Philosophi apud Aristotelem lib. I. Meteor. Alexander Aphrodisiensis. II. probl. XIV. & doctissimus ille Ioannes Picus, Comes Mirandulæ, de Elementis cap. III. Ignis enim qui putatur & Elementis connumeratur, nihil aliud est, quam Aer sub Lunæ convexo supremus, tenuissimus, purissimus, proxime accedens ad cœlestem illum beneque temperatum calorem, cujus vi & efficacia, DEO gratiam adfundente, materiam subministrantibus Aqua & Terra (videndus Aristoteles de Anima I, summa secunda, cap. v. text. 82.) cuncta generantur. Non existimandum Ignem istic actu flagrare. Supremus Aer, quod vicinior Sphæris cœlestibus perpetuo & velocissimo Corporum cœlestium motu calefiat, Ignis appellationem consuetudine quadam est nactus. Aristoteles: περὶ δὲ ταῦτα καὶ τὰ ἐχόμενα τούτων, Ἀήρ τε καὶ ὁ διὰ συνήθειαν καλούμενον Πῦρ: οὐκ ἔστι δὲ πῦρ. ὑπερβολὴ γὰρ θερμοῦ καὶ οἷον ζέσις ἐστὶ τὸ Πῦρ. Certe Ignis Elementum Antiquis obscurum & incognitum fuisse, testatur Leo Hebr. de Amor. Dialog. II. Apud Moschen etiam in rerum creatarum commemoratione nulla fit Ignis hujus mentio: disertis verbis nominantur Terra & Aqua; Aerem autem magni Interpretes sentiunt non obscure indicari verbis: ורוח אלהים מרחפת על פני המים *Et spiritus Domini ferebatur super facies Aquarum*. De tribus Elementis & Calore cœlesti, quem ut Caussam Efficientem *Igneam* vocat *Vim* (ut & Stoici apud Ciceronem lib. III. de natur. Deorum; Homerus Πυρὸς μένος, *Ignis Spiritum* Ennius) Eleganter Ovidius lib. I. Metamorphoseos: Elementorum Numerus. Ignis non est Elementum.

Ignea convexi vis & sine pondere Cæli
Emicuit, summaque locum sibi legit in arce;
Proximus est Aer illi levitate locoque;
Densior his tellus, Elementaque grandia traxit,
Et pressa est gravitate sui; circumfluus Humor
Vltima possedit, solidumque coercuit orbem.

Quod autem in superioribus aliquoties Ignis, ut Elementi, meminerim; feci, non indicans meam hac de re sententiam, sed Philosophorum recensens opiniones. Hic tandem locus flagitabat, ut quæ mea de hoc Elemento mens esset, aperte serioque pronunciarem. Aliter quidem existimarunt Veterum non pauci: sed fuerunt homines; & ut tales se probarent, in multis singularibus aberrarunt, ἀνταγωνιστὰς sibique reclamantes sæpe nacti. Amicus Socrates, amicus Plato, amici ceteri; sed amica magis Veritas, cujus apud Aristotelem lib. I. Tropicorum, tanta vis, ut propter eam etiam Philosophi, velint nolint, sibi contradicere debeant, & melius solidiusque edocti, pro quibus aliquando mordicus pugnarant, magnis animis rejicere.

CAP. III.

Elementorum Distributio. De Aere.

Elemento-rum Distri-butio.

ELEMENTVM igitur in tribus consideratum vel Pellucidum est, vel Opacum. Pellucidum voco, quod,quia rarum lumini est pervium. Cujus generis duo *Aer* & *Aqua*: Thomas de natur. luminis opusc. 51.

Aer quid;

Est autem *Aer* Elementum pellucidum, rarius Aqua; medium spacium, quod inter globum Lunæ & terram Aquamque, ut adsignatum sibi propriumque locum, occupans; Philo Iudæus de Mundi opificio.

Pellucidum esse.

Pellucidum esse, id est, per medium sui lucem tramittere, nemo dubitat. Testantur nullius non oculi; qui, ni ita esset, non contemplarentur mirabilia DEI opera; non fruerentur jucundo Solis, Lunæ, Siderum, non aliarum rerum adspectu. Rariorem Aqua dixi. Docet res ipsa Raritatem ejus talem & Mollitiem; ob quam Veteres eum Iunoni consecrare erant soliti. M. Tullius II. de natura Deorum, Cœlum ex dictis Ennij & Euripidis, tum Augurum auctoritate, consensuque generis humani, Iovem esse tradit; Aerem autem, sicut Stoici disputant, inter Cœlum & Mare interjectum, Iunonem; quæ est Soror & Conjux Iovis, quod & similitudo est Ætheris, & cum eo summa conjunctio. *Effeminarunt autem eum*, inquit, *Iunonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.*

Et rariorem Aqua.

Vnde dictus.

Dictus, ut vult ex Platonis Timæo Isidorus lib. Etymolog. XIII. cap. VII. ἀπὸ τ̃ αἴρειν, *quod ferat terram, vel quod feratur:* ut idem Plato, ἀπὸ τ̃ ἀεὶ ῥέειν, quod semper fluat; ut alij censent, ab α privativa particula & ὁράω, quod per se obscurus illuminetur à Stellis. Sed potius est, ut appellatus censeatur ab ἄημι, quod est spiro: Spirat enim Aeris beneficio quidquid habet vitam, & Pulmonem; aliudve Pulmonis vice, spirabile viscus.

Aer, Corpus.

Vt Elementa reliqua, sic Aerem Lucretius, alijque apud Servium ad VI. Æneidos Physici corporeum esse probant, inde; quod Aves sustineat: sed hunc cedere vapori sulphureo: unde aves in hujusmodi locis ab Aere densiore, quo portari solent, desertæ concidunt, pondere; non odore, ut cum alijs scribit de Averno, Campaniæ lacu, Isidorus lib. Orig. XIII. cap. XIX.

Aer, Cœlũ.

Aer apud Veteres Scriptores, Lucretium lib. IV. de Rerum naturà & Virgilium lib. I. & V. Æneidos, notante Servio, aliosque, ut & Latinos Sacræ Scripturæ Interpretes, sæpe Cœlum solet nominari. Isidorus lib. XIII, cap. IV: *Interdum & Cœlum pro Aere accipitur; ubi Venti & Nubes, Procellæ & Turbines fiunt; Lucretius,*

——Cœlum quod dicitur Aer:

Et Psalmus Volucres Cœli appellat; quum manifestum sit Aves in Aere volare: & nos in consuetudine hunc Aerem Cœlum appellamus, &c.

Diffusus per omnia.

Diffusus autem Aer per omnia. Quod per Terram; docent respirantes Talpæ, & quæ sub terra vitam trahunt; vere Georgio Agricola scribente de Animalibus subterran. Nam adsentire non possum magno Cardano, notanti lib. X. Talpam adeo odisse Aerem; ut si cogatur in lucem egredi, brevissimo temporis spacio exanimetur. Et sane, quantum Aeris intra viscera sua terra cohibeat, indices sunt cum frequentes ejus motus propter spiritum intus agitatum atque conflictatum; tum Fontes & Flumina, quorum origo Aer, vel Terræ inclusus, vel intra poros ejus receptus; & in Aquam conversus. Quod vero per Aquam; ostendunt partim Pisces, de quibus Aristoteles lib. de natura Animal. VI. cap. XII, & de partib. Animal. III. cap. VI. & refutans Aristotelem, quod specialius de Balena, Delphino, Cete loquatur, Plinius lib. naturalis histor. IX. cap. VII: partim Vrinatores, qui nisi sub Aquis Aerem, per Aquas diffusum, haurirent, quo pacto viverent? In India Occidentali passim Vrinatores, venandis margaritarum ostreis intenti, per horam integram sub Aqua latitant. Colanus Vrinator Cataniæ; quæ urbs Siciliæ, sub Aqua ternis ac quaternis horis, veluti Piscis quidam, delitescebat.

Natura frigidus:

Aer, etsi natura frigidus (quod recte sentiunt Stoici contra Aristotelem, qui natura sua calidum facit & humidum: consulendi omnino Cardanus sub initium lib. II.

lib. II. de Subtilit. & Iulius Scaliger, lectu digna ad locum illum differens) ut Elementa omnia; omnis enim Calor ab Cœlestibus est & à Luce: dividitur tamen vulgo in Calidum & Frigidum: Medius propter Caloris ἀντιπερίστασιν frigidus est; utrimque vero extremus, calidus; Superior quidem propter perennem motum Mundi & Cœlestium lucem; Inferior vero propter radiorum reflexionem à Terræ soliditate; Albertus Magnus de Passionibus Aeris. Hinc Physici tres (quinque Albertus lib. II. Meteor. tract. I. cap. III.) imaginari solent Aeris regiones, Supremam, Mediam, Infimam: scribentes in Aere Summo generari Cometas & Φάσματα, ut sunt Λαμπάδες, Βολίδες, Trabes, Trajectiones, Διάττοντες, Χάσματα; in Medio Fulmina, Παρήλια Παρασήληνα, Ἅλωνες, Ἴριδες, Tonitrua, Ventos, Nubes, Pluviam, Nivem, Grandinem; in Infimo denique Ignem Fatuum, Rorem, Pruinam. Quorum fusior explicatio quum propria sit Physici, non Cosmographi; non hic ero prolixior: legendi Aristoteles de Meteor. Plinius lib. II. natur. histor. & alij. Multa paucis Isidorus lib. XIII. Originum, cap. VII, de Aere loquens: *Hic partim ad cœlestem, partim ad terrenam materiam pertinet. Nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cœlestem pertinet partem* (nihil hic de Igne, Elemento) *iste vero turbulentior,* (intelligit ceterum & citeriorem) *qui exhalationibus humidis corporescit, Terræ deputatur; qui ex se multas species reddit. Nam commotus Ventos facit; vehementius concitatus, Ignes & Tonitrua; contractus, Nubila; conspissatus, Pluviam; congelantibus nubibus, Nivem; turbulentius congelantibus densioribus nubibus, Grandinem; distentus serenum efficit. Nam Aerem densum Nubem esse constat; Nubem rarefactam & solutam, Aerem.*

Aeris Divisio.

Illud addam, vetustissimos Theologos totum hoc Aeris spacium sub Plutonis constituisse potestate, & inibi domicilia quasi construxisse cum Inferis, ut Proserpinæ, Summano Diti, Manibus, Furijs, alijsque immundis spiritibus: tum quos merita videbantur ad loca superiora vocasse, Semideis & Heroibus. Marcianus Capella: *A medietate Aeris usque in Montium Terræque confinia Hemithei Heroesque versantur, qui ex eo quod Heram Terram veteres dixerunt, Heroes nuncupati; ibique Manes, id est, Corpori humano Præsules attributi qui parentum seminibus manaverunt. Denique hæc omnis Aeris ab Luna diffusio sub Plutonis potestate consistit, qui etiam Summanus dicitur quasi summus Manium. Hic Luna, quæ huic Aeri propior est, Proserpina nominatur. Verum illi Manes, quoniam corporibus eo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post vitam hisdem corporibus delectantur, atque cum his manentes Lemures appellantur: qui, si vitæ prioris adjuti fuerint honestate, in Lares domorum urbiumque vertuntur; si autem depravantur ex corpore, Larvæ perhibentur ac Maniæ. Manes igitur hic tam boni, quam truces sunt constituti; quos ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας memorat Graia discretio. In his etiam locis Summanes, eorumque præstites Mana & Manuana; Dij etiam, quos Aquilos dicunt: Item Furinaque & Mater Mania Intemperiæque & alij triptes Deorum degunt.* Isidorus Originum libro VIII. cap. ult. *Manes deos dicunt mortuorum, quorum potestatem inter Lunam & Terram adserunt; à quibus & Mane dictum existimant, quos putant ab Aere, qui manus id est rarus est, Manes dictos; sive quia late manant per auras, sive quia mites sunt immanibus contrario nomine hoc appellantur.* Et lib. V. cap. XXX: *Alij Mane existimant vocari à Manibus, quorum conversatio ab Luna ad Terram est. Alij putant ab Aere, quia manus id est rarus est & perspicuus.* Hinc *Dij Aerij* apud Arnobium lib. III. advers. gentes: *Possumus si videtur summatim aliquid & de Laribus dicere, quos arbitratur vulgus Vicorum atque Itinerum Deos esse, ex eo quod Græci Vicos cognominant Λαύρας. In diversis Nigidius scriptis, modo tectorum domuumque custodes; modo Curetas illos qui occultasse perhibentur ædibus Iovis aliquando vagitum Indigetes Samothracios, quos quinque indicant Græci, Idæos Dactylos nuncupari. Varro similiter hæsitans; nunc esse illos Manes; & ideo Maniam matrem esse cognominatam Larum, nunc aerios rursus Deos & Heroas pronunciat appellari.* Videndus & Augustinus lib. VIII. de Civitate Dei, cap. XXII. & libro de Agone Christiano: cum quo sanctisque alijs viris valere jubeamus absurdam hanc & impiam Gentilium Θεολογίαν.

Aer sub cuius potestate; & quibus in eo domicilia.

Cap. IV.

De Aqua.

Aqua, quid.

Pellucidam esse.

DIXI de priore Pellucidorum, *Aere*; alterum ejus indolis Elementum, *Aquam* statui. Est ea Elementum pellucidum, humidum; Aerem densitate, Terram raritate superans. Esse Pellucidum, nemo, nisi qui temerandæ contradictionibus suis veritati natus, negat. Ostendit nobis hæc Aquæ, modo nimium non fuerit vel alta, vel crassa, turbatave terrenis fæcibus, διαφάντα, quæ in imis resident fundis. Alioquin Vrinatoribus perluciditatem hanc apud Plinium lib. II. natur. histor. cap. XLII, testantibus suffragantur etiam qui gemmis quæritandis alijsve funditus extrahendis ævo nostro dant operam. Et quia Gemmarum mihi facta mentio; accedant & illæ probando, quod dixi. Quum enim manifestum sit, eas ex altero principaliter Elementorum, Terra vel Aqua, conflari; certo certius esse tradunt Physici, non perspicuas ex terrea crassioreque substantia generationis materiem mutuari, pellucidas vero ex aqua præsertim consistere, suæque matris, quæ transparentior, indolem quasi referre. Aquam etiam scribit Alexander Aphrodisiensis de sensu & sensato, sect. II, quod Ignis esca & pabulum dicatur, lumine facile inlustrari. Aquam non solum humidam esse & frigidam notant Aristoteles lib. II. de generatione & corruptione, cap. III. text. 16, Magentinus Metropolita Mitylenensis, & alij ad magnum Philosophum; Aere item humidiorem, Thomas II. de generat. & corrupt. lib. III, tex. 23: verum etiam omnibus humidis esse principium & fontem, docet idem Aristoteles lib. I. Metaphysic. cap. I. Iam quod Aqua Terra sit rarior, clamat res ipsa; quod longe densior Aere, etiam obscuro, tradit Alex. Aphrodis. lib. II. de Anima, cap. XXXIII.

Humidam.

Terra rariorem, Aere densiorem.

Vnde dicta.

Aqua quemadmodum censet Isidorus lib. XIII. Originum, c. XII. *quod æqua ejus superficies*; vel, quæ Latinorum, Thaletis sententiam cum apud alios tum Lactantium lib. I. de falsa religione, cap. V, sequentium mens, *quasi à qua nata sunt omnia.*

Aqua Terraque unum formant globum.

Aquarum Terræque moles simul unum constituunt, ut postea dicam, globum; cujus una est superficies convexa, scribente cum alijs Strabone lib. III: Aquis interim Terræ faciem non superantibus; Terminus enim non violandus illis positus ab suo Creatore, ut canit Propheta regius Psalmo CIV. vers. 9, quo pertinent & quæ leguntur apud Iirmeiam cap. V. vers. 22, Hiiobum cap. XXXVIII, vers. 8, 9, 10. 11. Proverb. cap. VIII, vers. 29: sed vel circumdantibus, eodem Psalmo, vers. 6; vel medium quasi permanentibus, inque varias partes, velut frustra, divellentibus, nec non intra viscera illius, tamquam in utre, conclusis, Psalmo XXXIII, 7. Porro rotunditatem Aquæ, eamque propria sibi & adgenita indole sensim in tumorem adsurgere, specialius arguunt partim ejus partes, Guttulæ, quæ formam sphæricam plurimum adsimilare, & in parvos globari solent orbes; partim signum aliquod in littore positum, oculique in illud ex navis altius provectæ nunc prora nunc summo malo conjecti: nam quod hic contemplantibus obfertur, ibi negatur; notante Plinio lib. II. natur. histor. cap. LXV. ubi plura pro rotunditate argumenta.

Centrum Aquæ.

Sunt qui duplex Aquæ centrum Gravitatis & Magnitudinis ponunt; multa de constituendi utrumque necessitate colligentes, sed quæ parum firma solidaque. Ptolemæus Centrorum diversitatem probare non videtur, quum simpliciter scribit, Terram una cum undis circumfluis Globum constituere, illamque eminere extra Aquas, veluti cespitem ex palude; & una cum undis inflecti, & in globi speciem ad commune centrum inclinari. Vitruvius etiam lib. IX, Terram prodit in medio positam, & una cum mari in centri loco naturaliter esse collocatam.

Effecta.

De varijs Aquarum Effectis Isidorus lib. XIII. Etymolog. cap. XII. ex nescio quo Scriptore (solet enim aliunde sua compilare) *Aquarum*, inquit, *Elementum ceteris omnibus imperat. Aquæ enim Cœlum temperant; Terram fœcundant; Aerem exhalationibus suis incorporant; scandunt in sublime, & Cœlum sibi vindicant: quid enim mirabilius Aquis in Cœlo stantibus? Parum sit in tantam pervenisse altitudinem; rapiunt & secum Piscium examina; ecfusæ omnium in Terra nascentium caussa fiunt; Fruges gignunt; Arbores, Frutices, Herbasque producunt; Sordes detergunt; Potum cunctis Animantibus tribuunt.*

Aqua

Aqua omnis, licet gravitate ſuoque pondere ad lineam deorſum labatur, tamen non incommode partiri licet in *Motam* & *Quietam*. *Mota* currenſque frigidior, melior, levior ſubtiliorque *Quieta* & *Stante*; cui contrariæ ſunt Qualitates & Adfectiones, ut pluribus notat Albertus Magnus I Meteor. tract. I. cap. II. & lib. II. tract. III. cap. XX. *Mota* vel agitatur reciproce, cujus generis ſunt Maria, quæ vi Siderum; imprimis Lunæ, trahuntur; vel vno tantum agmine perpetuo defluit, ad quam claſſem pertinent, Flumina, Fontes, & id genus alia. *Quieta* ſtagnans eſt, non niſi violentia ventorum agitari ſolita. Sic fere dividit Aquas Ariſtoteles lib. II. Meteor. cap. I. τῶν γὰρ περὶ τὴν γῆν ὑδάτων, τὰ μὲν ῥυτὰ πάντα πηγαῖα (*fontanæ*) τῶν δὲ στασίμων τὰ μὲν συλλογιμαῖα (*collectitiæ*) καὶ ὑποστάσεις (*ſubſidentes*) οἷον τὰ τελματιαῖα (*paluſtres*) καὶ ὅσα λιμνώδη (*lacuſtres*) πλήθει καὶ ὀλιγότητι διαφέροντα: τὰ δὲ πηγαῖα ταῦτα δὲ πάντα χειρόκμητα; λέγω δ' οἷον τὰ φρεατιαῖα (*puteales*) καλούμενα. Propter tria hæc Aquarum genera Tridentem Neptuno tribuit Antiquitas. Æſchyli Scholiaſtes προμ. δεσμ. τρίαιναν δὲ λέγουσι κρατεῖν τὸν Ποσειδῶνα, ἢ διὰ τὸ τρίτον στοιχεῖον εἶναι αὐτόν; ἢ διὰ τὸ εἰς τρία διαιρεῖσθαι τὸ ὕδωρ, εἰς Ποτάμιον, εἰς Θαλάσσιον, καὶ εἰς Λιμναῖον. Quur autem Neptuno? Per hunc enim veteres vim Maris ſignificabant, M. Tullius lib. I. de natura Deorum ex Chryſippi ſententia prodit, *Neptunum nihil aliud eſſe, quam Spiritum, qui Mare commovet.*

Diviſio Aquæ in Motam, quæ vel reciprocans. vel uno agmine defluens; & Quietam.

Neptuni Tridens.

CAP. V.

De Mari univerſim.

INTER Aquas primo ſe loco offerunt *Maria*. *Mare* nihil aliud, quam collectio reciprocantium Aquarum generalis, Iſidoro ſcribente lib. XIII. Originum, cap. XIV. dicta eidem ab Amaritudine. Collectionem diffiniens voco generalem: Nam Aqua, quæ dum ſpacio ſex dierum emoliebatur omnia potenter ex nihilo DEVS, ante diem tertium univerſam undique terram operiebat, tertia die unum in locum eſt congregata; ſic ut Terra apparuerit. Ita enim apud Moſchen in deſcriptione operis tertij diei DEVS noſter infinitæ potentiæ: *Congregentur* (יקוו) *Aquæ, quæ ſub Cælo ſunt ad locum unum* (אל־מקום אחר) *& appareat Arida* (חיבשת) Addit deinde divinus Scriba: *Et factum eſt ita. Et vocavit* DEVS *Aridam, Terram; & Congregationem Aquarum* (ואמקוה חקים) *appellavit Maria* (ימים) Quis quæſo non legat hæc & alia ibi cum ſtupore? Sit oſcitans hic, cui ſenſus omnis obſtructus. Nam quis hic locus, qui Aquis, totam Terram paullo ante obnubentibus, in ipſa Terra factus receptaculum? Quamvis ſuperari ſuos hic captus & ingenia libere fateantur viri magni, dixerunt tamen aliquid. Auguſtinus lib. I. de Geneſi ad litteram, cap. XII. & ſequuti illum alij ſcribunt, Aquam prius fuiſſe rariorem tenuioremque, & inſtar materiæ nebuloſæ terram operuiſſe; poſtea vero coactam valde denſatamque minore eguiſſe loco. Quidam volunt Terram multis tunc partibus profunde ſubſediſſe, aliis contra plurimis in ſublime ſublatis extumuiſſe; factaſque eſſe magnas concavitates & valles profundas, quæ tantæ Aquarum moli conſtituta quaſi vaſa; luculenter hæc, ut nonnullorum eſt interpretatio, proſequente Davide, Pſalmo CIV, verſu 6. uſque ad 9. Ariſtoteles etiam lib. I. Meteor. quum vnum corpus globoſum ſcripſiſſet ex Aqua Terraque conflari; magnas ſimul Terræ concavitates fabricat, inque eas univerſum Aquæ Elementum dirivat. Baſilius, Ambroſius, alijque ad cap. I. Geneſ. & Thomas parte I, quæſt. LXIX. cenſent Aquam ante circumfuſam toti Terræ, ita fuiſſe tertio die unum in locum coactam, ut in maximam elata ſublimitatem altiſſime extumuerit. Quidquid ſit; non abſurdum, ſi dicamus peculiarem Aquis omnibus locum tertio die factum eſſe Oceanum, cum quo omnia Maria (uno Caſpio copulam habente ſecretiorem) continuantur: conſulendus Albertus Magnus II. Meteor. tract. III. cap. X. Quamvis enim videamus, tam diverſa & tam longe diſſita Aquarum loca in tot maribus, fluminibus, lacubus, & paludibus, ut etiam nonnulla nulla inter ſe communione jungi videantur; tamen locus ille, quem Aquis deſignat apud Moſchen DEVS, nihil aliud quam Stationes hic ibi, ab habitabili terra ſeparatæ; præcipue vero immenſum illud ſpacium, quo reciprocat Oceanus, fluviorum omnium fontiumq; pater & princeps; Terram vel circumeundo, vel viſcera ejus per venas, ceu tubu-

Mare quid.

Collectionem eſſe Aquarum omnium reciprocantium.

tubulos quosdam, canales & siphunculos, ingrediundo. De qua re plura suo loco Mare igitur generalis collectio Aquarum, quæ tertio die in unum congregata locum: neque interim Mare altius Terra; quod tamen voluerunt, perpensis Sacræ Scripturæ verbis, quæ modo laudavi, Theologorum non pauci; addentes Aquas ita unum in locum collectas solo Dei præcepto mirandum in modum teneri; ne ad humiliora loca, quo naturaliter propendent defluentes, Terram universam operiant & obruant. Basilius Homilia IV. in ἑξαήμερ. cui adsentiunt Thomas part. I. quæst. LXIX. art. I. & Catharinus Commentar. ad cap. I. Genes. quod dixi, confirmare nititur adducto argumento maris Rubri, cum quo Sesostres Ægypti & Darius Persarum reges conjungere mare Ægyptiacum sunt conati: *quod sane*, inquit, *non tentassent, nisi mare Rubrum altius esse terra Ægypti compertum habuissent.* Memoria lapsus videtur, quod obiter monendum, in historiæ hujus commemoratione Basilius. Scribit enim Plinius lib. VI. nat. histor. cap. XXIX, Reges, quorum memini, non mare Ægyptiacum, sed Nilum fluvium cum mari Rubro committere voluisse, incœpto autem destitisse metu exundationis, quum excelsius tribus cubitis Rubrum mare deprehendissent, quam Terram Ægypti; qua de re legendus & Strabo lib. XVII, qui eamdem narrans historiam, notat opus illud fere fuisse absolutum, derelictum tamen ab Dario I. cui Libratores falso persuaserant, Rubrum mare Aegypto sublimius: Inde, si intermedius Isthmus intercideretur, periculum fore, ne tota Aegyptus ab mari obrueretur. Sunt etiam qui, prolatis in medium aliquot Sacræ Scripturæ locis, eamdem opinionem tueri volunt, Psalm. XXXIII, 7. LXIX, 3. CIV, 6. Ecclesiastici cap. XXXIX, 22. Sed refelluntur sic sentientes docte nervoseque ab Philosophis & Mathematicis, quibus certa hic & indubia docentibus plane consentiendum. Non possum non suffragari hic viris magnis. Si quis dubitat terram, quæ apparet extra aquas, esse superiorem aquis, non tam eget ratione, quam adplicatione ad sensum. Cernimus enim motum Aquæ fieri semper locum versus decliviorem: quæ si altior esset Terra, profecto in eam, ut in locum humiliorem, necessario deflueret. Nam dicere Dei omnipotentia teneri Mare, ne defluat in Terram; ineptum est & puerilis inscitiæ, ponere sine caussa tantum & tam perpetuum miraculum. Quin & Sacra Scriptura videtur eam opinionem evertere; quum petentes ex Terra Mare dicat *Descendere* Psal. CVII, 33. Certe sine magno miraculo non potest Aqua, quæ natura sua gravior est Aëre, quæ fluxa, quæ labilis, ita consistere, ut partes ejus, quæ Terra sublimiores, ad eam non delabantur. Accedunt huc Mathematica argumenta, quibus paullo ante probavi Aquam esse rotundam, quibusque in sequentibus sum probaturus, ex Aqua & Terra unum conflari globum. Demonstrat & quotidiana, quod dixi, experientia. Si enim Mare altius esset Terra, pari ventorum aut remigum vi & impulsu eadem navis multo velocius ferretur, ad portum seu littus tendens; quam ex portu aut littore discedens: discedens enim ex littore adscenderet, & in arduum obnitens difficiliorem haberet progressum; contra ad littus accedens, tamquam per lubrica & declivia descendens magno impetu deferretur. Facit huc & illud, quod quo magis navis ex portu discederet, eo melius commodiusque ab iis, qui sunt in portu vel littore, cerneretur, utpote quæ magis ac magis semper in locum altiorem ascenderet; quod tamen contra evenit. Benedictus porro Pererius lib. I. in Genesin docet, quo pacto testimonia Sacræ Scripturæ, quæ pro confirmatione sententiæ prædictæ solent adferri, sint accipienda. Pergo.

An Mare altius Terra.

Aestus maris, Quid. Quotuplex.

Facta in Diffinitione Reciprocantium Aquarum mentione, moneor, ut de *Aestu* nonnihil dicam. *Aestus* dicitur Motus Maris, quo exundans fluit; &, exacta periodo, refluit. Species ejus; hinc *Aestus* specialiore notione, qui *Maris Accessus* alijs; Græcis πλήμμη, πλημμύρα, πλημμυρὶς; ἐπίτασις Straboni: inde *Recessus* vel *Reciprocatio*; Græcis παλιρρόθιη, Homero κῦμα παλιρρόθιον, Apollonio πλημμυρὶς παλίνορσος, Theophrasto ἄμπωτις, Straboni denique ἄνεσις. Caussis ejus inquirendis operam maximam impenderunt maxima quomdam ævoque nostro ingenia; Heroibus etiam hanc curam suscipientibus. Est enim illa maris Reciprocatio admiratione dignissima, & res plane divina. Bene M. Tullius lib. III. de Natura Deorum: *Quid Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas fieri posse constantius? quid freto Siciliensi, quid Oceani fervore illis in locis,*

Res Divina.

Europam Libyamque rapax ubi dividit unda?

Quid

Quid Aestus maritimi vel Hispanienses, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel Accessus vel Recessus sine DEO *fieri num possunt?* Caussæ vero varijs variæ, quemadmodum vi- Caussæ variæ:
dere est apud Plutarchum de Placitis Philosoph. Plato, notante Stobæo ἐκλογ. φυ- I.
σικ. lib. I. (videndus & ipse in Phædone) αἰώρησιν τῶν ὑδάτων, suspendium adfert Aquarum; esse enim illud per quoddam Terræ foramen, Æstum circumferens, ac Mari
tumorem concilians. Aristoteles & Heraclides apud eundem Soli caussam tri- II.
buunt; plerosque Spiritus mouenti ac circumferenti: quibus ingruentibus quidem, propulsum Atlanticum mare intumescat, Aestumque efficiat; cessantibus autem,
retractum subsidat, Aestumque revocet. Platonici (quorum sententiam sequitur III.
etiam Strabo lib. I.) dixerunt Mare Animanti simile: Vt enim hoc spiritum emittit & retrahit; ita illud in se & ex se recurrenti quadam agitatione moveri. Videtur & hoc velle Vegetius lib. IV. de re militari, cap. XLIII: *Elementum Pelagi tertia pars*
Mundi est, quod præter ventorum flatum suo quoque spiramine motuque vegetatur. Non pro- IV.
cul hinc abeunt Physicorum nonnulli apud Solinum, qui totum Mundum Animal esse somniant, nares illi constituentes in penitissimis Oceani, quibus spiritum attrahat, attractumque emittat. *Physici,* inquit, *autumant Animal esse Mundum, eumque ex varijs Elementorum corporibus conglobatum, moveri spiritu, regi mente: quæ utraque diffusa per membra omnia æternæ molis vigorem exerceant. Sicut ergo in Corporibus commercia sunt spiritalia; ita in profundis Oceani nares quasdam Mundi constitutas, per quas emissi anhelitus vel re-*
ducti modo inflent maria, modo reuocent. Alij apud Pomponium lib. III. depressos ima- V.
ginati sunt Specus, in quos ingenti se mole vibrans Aquarum moles mergatur, & rursum meatuum repagulis pulsa exundet; quod agere spiritus sub Aqua conclusos
Apollonius Tyaneus existimabat, ut lib. v. scribit Philostratus. Macrobius lib. II. VI.
in Somnium Scipionis; illum Maris motum ex eo esse putavit, quod Sinus Oceani Orientalis & Occidentalis mutuo concursu sese feriant, impetuque immaniore misceantur, *ex quarum collisione nascitur,* inquit, *famosa illa Oceani Accessio & Recessio.* Lucanus animum hic despondens ignorantiam suam fatetur, veram caussam nescire se non invitus canens:

——qua littus dubium, quod Terra Fretumque
Vindicat alternis vicibus; quum funditur ingens
Oceanus; vel quum refugis de fluctibus aufert
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens; an sidere mota secundo
Tethyos unda vagæ Lunaribus æstuat horis;
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Eligat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat:
Quærite quos agitat Mundi labor; at mihi semper
Tu quæcunque moves tam crebros caussa meatus,
Vt superi voluere, lates.

Vbi non oscitanter legenda, quæ de *Lunaribus horis.* Namque tam stupendo mira- VII. quæ vera.
culo caussa princeps, Efficacia Motusque Corporum Cœlestium, cum primis illorum, quibus cognatio cum humidis, in quorum classe palmarium debetur Lunæ. Luna variat
Hæc enim Humorum omnium, ut quæ citima Terris fertur, dominatrix, eos sua Aestus diversitate sui Mo-
Virtute ciet movetque; non solum in Animalium, quod de Luna differens monui, tus;
sed aliarum etiam rerum corporibus. Adeundi Ptolemæus II. quadripart. cap. XII, Plinius lib. II. natur. histor. cap. XCVII, M. Tullius lib. II. de Divinatione, Averoes in sua Paraphr. Ambrosius lib. IV: ἑξαημέρ. Sic Sillius lib. III. belli Pœnici:

Cymothees ea regna vagæ, Pelagique labores
Luna movet; Luna, immissis per cærula bigis,
Fertque refertque Fretum, sequiturque reciproca Tethys.

Præter Veteres consulendi sunt & Recentiores, Albertus de Elementorum proprietatibus, Thomas de occultis Naturæ operibus, Thimon. II. Meteor. quæst. II, Picus Mirandula contra Astrologos III. cap. XV. Augustinus Niphus Suessanus super Enunciatum XXV, libri de nostrarum Calamitatum caussis tertij. Quemadmodum vero Luna varias in Motu vices sustinet; ita etiam dissimilibus vicibus agitantur Æstus. Nam Lunam sequentes bis inter duos ejus exortus adfluunt, bis refluunt, vicenis-quaternis semper horis: hoc est, Maria singulis diebus naturalibus bis

bis inundant, bis recedunt: intumescentia, adscendente Luna supra Horizontem ortivum; relabentia vero ipsa ab meridiano cœli fastigio in occasum vergente: iterum exsurgentia, recedente subter ima cœli Luna, partemque meridianæ contrariam accedente; hinc subsidentia, donec iterum exoriatur. M. Terentius Varro lib. VIII. de Lingua Latina: *At in Mari, credo, Motus non habent dissimilitudines geminas qui XXIV. horis Lunaribus quotidie quater se mutant: at quum sex horis Aestus creverunt, totidem decreverunt rursum.* Vegetius lib. IIII. de re milit. cap. XLII: *In diversis regionibus diverso Lunæ crescentis minuentisque statu certis horis ista variantur,* &c.

II. Loci.

Vt item Luna non semper eodem tempore neque loco oritur; sed adsidue aliunde, quam pridie, prodit: sic nec Æstus statis horis recurrunt; sed illo tantum tempore, quo ipsa iter facit per cœli cardines. Plinius lib. II, cap. XCVII: *Nec unquam eodem tempore quo pridie refluit, ut ancillante sidere trahenteque secum avido haustu, maria, & adsidue aliunde quam pridie exoriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis non cuiusque diei aut noctis aut loci, sed æquinoctialibus.*

III. Luminis sui.

Hoc etiam notandum Lunam aliter Maria movere, quum plena; aliter, quum dimidiata. Maior enim vis lumini copioso, quam debili & velut exstincto. Plinius eodem capite: *Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici nova ad dividuam æstus, pleni ore ab ea exundant, plenaque maxime fervent: inde mitescunt. Pares ad septimam primis: iterumque alio latere dividuo augentur. In coitu Solis pares,* &c. Hinc Cæsar lib. IV. de bello Gallico: *Eadem nocte accidit, ut esset Luna plena, qui dies matutinos æstus in Oceano maximos efficere solet.* Tacitus lib. I. Annalium: *Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit; mox impulsu Aquilonis, simul sidere AEquinoctij, quo maximo tumescit Oceanus, rapi agique agmen: & opplebantur terræ; eadem freto, littori, campis facies; neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis,* &c. Nota nostratibus Plenilunij tempore vox, *Sprinckvloedt*, quasi Aestus altius solito exsiliens. Non minus vere, quam eleganter Agellius lib. XIV, Oceanum, quasi Lunæ comitem, cum ea simul & senescere, & adulescere solere, ait.

IV. Adspectu suo ad reliquas Stellas;

Configurationes quoque nonnullius hic momenti. Luna enim, si Venerem, dicis gratia, in idoneo adspectu respiciat, & humidas percurrat mansiones; Accessum Maris præter solitum auget; sin Martem, & siccas permeet, minuit.

V. Ratione adscensionis Signorum;

Obseruanda & hic adscensio Signorum. Luna enim si fuerit in Signis Rectarum Adscensionum, longiore tempore producit Aestus; quam si in Obliquarum. Hoc namque animadversum viris magnis, numquam Accessus Recessibus pares esse temporis duratione; nisi quum Luna in Signis Aequinoctialibus sine latitudine. Plinius paullo ante: *senisque semper horis non cuiusque diei, aut noctis, aut loci; sed æquinoctialibus* &c.

VI. Dominii in divers. Aquar. part.

Neque hoc silentio prætereundum, alias Aquarum partes magis vi luminis & radiorum corporis Lunaris adfici, quam alias; vel ob rectitudinem radiorum, vel vim quamdam aliam occultiorem.

VII. Altitudinis.

Quin & alia efficacia radios suos in Aquas demittit Luna, si Septemtrionalis; alia, si Meridionalis; hic enim Accessus auget in littoribus Meridianis; ibi in Septemtrionalibus. Plinius eodem capite: *Plane eadem Aquilonia & à terris longius recedente mitiores, quam quum in Austros digressa propiore nisu vim suam exercet.*

Aestus Effectus, commodi.

Effectus huius Aestus alios novimus & experimur commodos, alios incommodos. Illos quidem, quod Aquas purget, ne stantes & quietæ (docet hoc experientia) situ & putrefactione corrumpantur: quod item promoveat Navigantes; Nam, ut inquit Vegetius lib. IV. de re militari; cap. XLII, *hæc reciprocantis meatus abiguitas Cursum Navium secunda adjuvat, retardat adversa.*

incommodi.

Hos autem, Inundationum & Perruptionum violentia. Nam tanta sæpe vi terris immittitur Oceanus; ut etiam vasta flumina retroagat, mergens abluensque spaciosos campos. Scribit hoc Pomponius Mela; clamantque tot multorum seculorum calamitates. Perruptiones testantur Insulæ numerosæ; quæ Continenti quomdam adhæserunt; Sicilia Italiæ, Cyprus Syriæ, Eubœa Bœotiæ, Taprobana Indiæ, aliæ alijs, ut videre est apud Strabonem lib. I. Georg. Ovidium XV. Metamorph. Senecam lib. VI, & Plinium lib. II. cap. XXCIIX. adeo ut nonnullis Mare videatur in eo totum esse, quo terras absorbeat, & omnia pontum faciat. Sed terminum illi posuit magnus & potens DEVS, qui apud Iirmeiam cap. V: *Mé ergo non timebitis,* ait, *& à facie mea non dolebitis? Qui posui Arenam terminum Mari, præceptum sempiternum quod non præteribit: & commovebuntur & non poterunt: & intumescent fluctus ejus, & non transibunt illud.* Hic enim, ut inquit Hiiob. cap. XII, *Si continuerit Aquas, omnia siccabuntur; & si emiserit eas, subvertent Terram.* Hæc de

Aestu;

Aestu; super quo etiam consulenda Possidonij Disputatio; ab ijs quæ nobis hodie nota, non abhorrens, apud Strabonem libro III. extremo.

Mare, Salum. Salsedo Maris unde.

Mare porro *Salum* dicitur, vel ἀπὸ τοῦ σαλεύειν, ut quidam volunt, quod fluctuet; vel ab Salsedine, quam sunt qui in ipsa creatione datam Mari notant. Anaximander censuit Mare salsum esse, quod ad ipsum flumina salsa magno numero confluant: Anaxagoras & Plato, propter venas Terræ salsas: Platonici, ob nonnullas Terræ partes, quæ in imo Maris salsas. Aristoteli lib. II. Meteor. visum hoc fieri, propter Sicci terrestris usti permistionem cum ejus aquoso humido. Anaximenes & Diogenes Solis Stellarumque actioni Salsedinem attribuerunt: dixerunt enim Mare initio dulce fuisse, postea actione Stellarum salsum evasisse. Plerique Philosophi Salsedinem putant ab Exhalationibus; quas virtute Solis & Stellarum ex Mari sursum evectas, decidentes rursum ejus aquis deinde permisceri volunt. Videndus omnino Averroes in Paraphr.

Non augeat Mare receptu tot fluminum.

Quod autem Mare non augeat, quum tot flumina, tot in se recipiat fontes, variæ sunt apud Isidorum lib. XIII, cap. XIV. & alios caussæ. I. enim adcurrentes undas ejus vastitas non sentit; II. amarior ejus aqua dulces, quæ adfluunt, consumit: III. Nubes multum hinc Aquarum ad se attrahunt: IV. marinam Aquam partim auferunt Venti, partim Sol exsiccat: V. denique Mare per occulta quædam Terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontiumque revolutum recurrit. De postrema hac caussa nonnihil etiam ubi de Fluminum Fontiumque ortu.

Mare nihil fœdi patitur.

Plinius lib. II. natur. histor. cap. XCIIX, omnia Maria purgari notat Plenilunio; quædam etiam stato tempore; & circa Messanam & Mylas fimo similia exspui in littus purgamenta. Quur hoc? Nihil enim patiuntur fœdi, nihil inquinati; quidquid violentia perit tempestatum, id omne ad littus explodunt. Respicit eo Latinus suo Panegyrico: *Noster Pirata quidquid undecumque convexerat, id nobis sibique periturum in illam specus sui Charibdim congerebat. Charibdim loquor? quæ quum plena navigia sorbuerit, dicitur tamen eructare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littoribus exponere.* Certe Cadavera & alia quæque naufraga littoribus reddi, quotidie docemur, qui maris adcolæ. Superstitiosius hoc, quod Magi nefas crederent, exspuere in Mare, eoque ad humanas necessitates uti. Plinius de Tyridate Mago, quem ad se Nero acciverat: *Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum adferens, & ideo provinciis gravis navigare noluerat; quoniam exspuere in Maria, alijsque mortalium necessitatibus violare naturam ipsam fas non putent.* Non igitur obscurum, quam ob caussam marinas (Aquis omnibus tribuunt purgandi vim alij scriptores) undas usurparit Antiquitas in Purgationibus, ut videre est apud Catullum de aversis incestisque Gellii Veneribus, Senecam in Hippolyto, Apuleium libro XI. Metamorph. Lactantium lib. V. Instit. Divinar. cap. XX. Et hinc, cum apud alios tum Iulium Obsequentem de Prodigijs, leguntur Hermaphroditi Aruspicum præcepto in Mare deportari quomdam soliti; quod nullis nisi æquoris undis ejusmodi Portentum lavari & expiari posse arbitrarentur. Quin Maris undas medendis morbis adhibitas innuit Diogenes Laërtius, Euripidem scribens cum Platone profectum in Ægyptum, ibique ægrotantem marina curatione ab Ægyptijs Sacerdotibus sanatum: unde postea, tamquam accepti memor beneficij, Mari hoc Encomium posuit:

In Mare nefas exspuere, ex Magorum mente.

Marinarum Aquarum usus in Purgationibus.

Hermaphroditi in Mare deportati.

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

An mare gelu contrahatur.

Docet apud Macrobium lib. VII. Saturn. cap. XII, Disarius ab Avieno provocatus, Aquam marinam, quæ amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahi: Herodotum Historiarum scriptorem contra omnium fere, qui hæc quæsiverunt, opinionem scripsisse, mare Bosphoricum, earumque partium mare omne, quod Scythicum dicitur, gelu constringi & consistere: aliter enim esse, quam putatur. Nam non marinam Aquam contrahi; sed, quia plurimum in illis regionibus fluviorum est, qui in ipsa Maria se exonerant, superficies Maris, cui dulces Aquæ innatant, congelascere, &, incolumi Aqua marina, videri in Mari gelu, sed de advenis undis coactum. Fidem deinde testatur Ponti, in quo frustra quædam & prosiciæ gelidæ feruntur, contractæ de fluvialium undarum multitudine. Sunt qui hanc Disarij, marinam Aquam congelationis capacem negantis, disputationem rapiunt in controversiam: quod videant sequiora de Ponto scripta ab Ovidio:

Ipse vides certe glacie concrescere Pontum;
Ipse vides gelido stantia vina gelu;

Ipse

Ipse vides onerata ferox ut ducat Iacis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.

In Ponti naturam, an hieme obduretur, curiosius numquam inquisivi: alioqui videri posset Ovidius talia de eo cecinisse, in littore, non in altum provectus; & ut Poëta homoque exsul, ut horribilis loci, in quem pulsus erat, delineatione misericordiam moveret cum aliis, tum Augusto principi. Certe vix esse, ut Maria (non loquor de Terræ vel infusis vel adluentibus) glacie concrescant; testamur qui adhabitamus; clamant & Argonautæ nostri, qui nuperrime per fretum Vaigatium, cui Nassouium nomen indiderunt, Sinarum regna congitantes, Septemtrionale Pelagus aliquoties, semel etiam ad xxc, & quod excurrebat, Altitudinis gradum navigarunt. Inciderunt quidem non raro, cum summo navium vitæque discrimine, in multam glaciem, sed terris adnavigantes, prope littora & portus; ut illa non tam videretur ex mari nata, marinæque planitus connata, quam ex littoribus ventorum vehementia & undarum impetu in altum provoluta, & ex frustris proficijsque in colliculos quasi constipata. Hinc est, quod in suis Diarijs passim notent; vento mutato, Mare nunc navigabile, nunc contra fuisse: hinc quod ubique littorea commemorent ab glacie pericula: hinc denique quod nullo non loco lineam à prora navigantes demittere potuerint, absque ullo obstaculo, ad explorandam Maris altitudinem; quod, si Mare congelatum fuisset, facere nequiissent. Frustra igitur Mare illud Glaciale dicitur; & ob glaciem, qua concretum non recte perhibetur, navigari posse negatur. Purum, etiam sub polo, Mare, media hieme; tempore verno, navigabile; æstate glacierum fragminibus, quæ vel terris calore Solis abrupta, vel ab fluminibus eructata, obsessum: præcipue ad littora & in fretis atque angustioribus locis. Hæc si vere de Septemtrionali prædicentur mari; ubi, remotissimo Sole, frigora necessario maxime penetrabilia: certe non injuria dici possunt de reliquis, quæ propiora Soli; cuius calor juvare solet Maris naturam, ne in glaciem Aquæ convertantur. Iam quod posteriorum temporum Scriptoris monimentis suis consignent, Mare ad aliquot milliaria subinde congelatum fuisse, arbitror ex auditu potius hoc illos tradere. quam quod viderint, & ita se res haberet: vel, si quid tale fuerit, de adventitia glacie exaudiendum. Nam quod toties illi suo tempore scribant factum; mirum ne semel quidem ævo nostro contigisse.

Maris Color. Mari certum & constantem non esse Colorem, sed pro Ventorum qualitate mutari, tradunt Physici; nunc enim flavum esse, nunc atrum, nunc viridem. Videndus Isidorus lib. XIII, cap. XIV.

Profunditas. Maria versus Austrum esse profundiora, quam quæ ad Septemtrionem, ajunt qui per utraque fecerunt huc illuc iter; quod non solum de Oceano, sed & de Mediterraneis exaudiendum, paret inde, quod, Græcis scribentibus, Pontus Ægæo, hoc Siculo, Siculum cedat Tyrrheno & Sardoo; quæ, ut etiam notat Aristoteles lib. II. Meteor. omnium (mediterranea intellegit, homo Græcus) profundissima. Abyssum (quæ Isidoro lib. XIII. Originum, cap. XX. profunditas Aquarum impenetrabilis) volunt nonnulli Mare Indicum, quod vere Austrinum. Vbi vero mensus Maris altitudinem Fabianus antiquus scriptor, nescio. Is enim apud Plinium lib. II. cap. CII, altissimum mare tradit esse XV. Stadiorum. Æquat ejus ratio mille nongentos septuaginta quinque passus: Passus mihi spacium, quod utriusque manus extensione completur; pedes quinos continens; *Vadem* idiomate nostro. Hoc certum, Altitudinem Maris diversam esse, quum tamen indiscreta dorsi ejus æqualitas, inquit Isidorus lib. XIII, cap. XIV; unde Æquor appellatum ab æquitate, ut censet M. Tullius; vel quia æqualiter sursum est, ut Isidorus. Nam quamvis Aquæ fluctuantes nonnumquam velut montes erigantur; tamen tempestatibus, quæ commoverant, sedatis positisque ventis, rursum adæquantur.

Rabies. Maris navigantes experimur plerumque Rabiem, nonnumquam Malaciam, sæpe Pellaciam. Rabiem, quoties commotum tempestatibus horrescit, cœloque confunditur: flantibus discorditer in perniciem nostram ventis, undisque longo per multa volumina tractu æstuantibus. Maris crudelitas ab Homero delineatur, Odyss. θ:

ὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημὶ κακώτερον ἄλλο θαλάσσης
Ἄνδρα τε συγχεῦαι, εἰ καὶ μάλα καρτερὸς εἴη.

Quem

Quem Poëtæ locum Livius Andronicus apud Festum eleganter exprimit:

Namque neillum peius macerat humanum,
Quamde Mare sævum. Vires quoi sunt magnæ;
Topper confrigent importunæ undæ.

Tria Græci Mala agnoscebant, *Ignem*, *Mare*, *Mulierem*. Indicat celebratum illis Trimetrum:

Πῦρ καὶ θάλασσα καὶ γυνή· κακὰ τρία.

Hinc Medea, quum apud Senecam in cognomine sibi Tragœdia, Act. II, gloriatâ esset, scelere Flammas à se vinci & Mare; paullo post in ejusdem Choro cantatur *Majus Mari Malum*. Quin, docente Agellio lib. XV, cap. XXI, ferocissimos & immanes, alienosque ab omni humanitate, tamquam è Mari genitos, *Neptuni filios* dixit Antiquitas. Audaces igitur merito primi Nautæ; de quibus multa Oppianus Halieuticῶn 5, Propertius lib. III, Elegia de obitu Pœti, Seneca Medea, & alij. Sic Sophocles in Antiq. Act. II:

πολλὰ τὰ δεινά· κοὐδὲν ἀν-
θρώπου δεινότερον πέλει.
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν
πόντου χειμερίῳ νότῳ
χωρεῖ περιβρυχίοισι
περῶν ὑπ' οἴδμασι. &c.

Malaciam (sic enim voce Græca Latini Scriptores Maris Mollitiem nominant, ut legere est apud Cæsarem III. de bello Gallico, Senecam lib. IX. Epistolar. aliosque) experimur, quoties ferocitate deposita tranquillum plane se præbet, placatum & certum. Pellaciam denique, quoties nos ad navigandum sua tranquillitate pellectos fallit, erumpens in horrendas subito tempestates. Lucretius lib. II. de rer. natura: Malacia. Pellacia.

Insidi Maris Insidias, Viresque, Dolumque
Vt vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola quum ridet placidi pellacia ponti.

Et lib. V. *Nec poterant quemquam placidi pellacia ponti*
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.

Verum esse Senecæ illud docet experientia: *Noli huic tranquillitati confidere; momento Mare vortitur; eodem die, ubi luserunt Navigia, sorbentur.* Quisquis navigat tantum distat à Morte, quanta Navis est crassitudo: ad quod Anacharsis apud Laërtium Apopthegma adludit Iuvenalis in Satyris:

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut septem, si sit latissima rhedâ.

Oraculi instar mihi Carsilidis illud, interrogati, quid Mare, quid Nauta esset; eo nil infidelius, hunc fluctuum comitem pronunciavit.

Edit Mare Murmur, nostras quotidie percutiens aures; quod, ut Veteres etiam (consulenda Aristotelis Meteorologica) notarunt, ab Mugitu non absonum Taurino: unde Græci Neptunum μυκητὴν καὶ Ταύρεον vocarunt, Taurum illi immolantes. Solent antiqui, nosque hodie, ex hoc Murmure, si validius fuerit, Ventos augurari. Seneca in Agamemnone: Murmur.

—— tum Murmur grave,
Maiora minitans, collibus summis cadit,
Tractuque longo littus ac petræ gemunt:
Agitata ventis unda venturis tumet.

Imitatus videtur M. Tullium; cujus, Aratum suum vertentis, hæc leguntur libro I. de Divinatione:

Atque etiam ventos demonstrat sæpe futuros
Inflatum Mare: quum subito penitusque tumescit,
Saxaque cana salis niveo spumata liquore
Tristificas certant Neptuno reddere voces;
Aut densus stridor quum celso è vertice montis
Ortus adaugescit scopulorum sæpe repulsu.

Est autem caussa Murmuris agitatio fluctuum, qui vel se impellunt & protrudunt, vel littoribus impinguntur; quorum Decimus omnium censeri solet Maximus; utroque cognomine insignis. *Maximus* vocatur ab Celso I'C. in l. littus 96. D. de verbor. signif. restituendus Iavoleno, eodem tit. ad l. 112. μέγιστον κῦμα, Eclog. II, cap. XCV. Plenius *Hibernus fluctus Maximus* dicitur ab Iustiniano Imp. §. 3. Instit. de rer. divis. ubi Theophilo χειμέριον μέγιστον κῦμα. *Decimum* appellant Ovidius lib. I. Tristium, & XI. Metamorph. Valer. Flaccus lib. II. Lucanus lib. V, Seneca in Agamemnone, Sillius Italicus lib. XIIII. & alij. Latinis apud Festum nominatur *Decumanus*, propter Denarij numeri perfectionem. Græcis τρικυμία, notante Hesychio: qua voce usos lego Platonem in Euthydemo, Euripidem in Agamemnone, Aristidem in Themistocl. Lucianum ἐν τῷ περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, & alios.

Fluctus Maximus.

Decimus quisque.

Maria clausa.

Maria quomdam, ut indicant Plinius lib. II. nat. hist. cap. XLVII, & Vegetius lib. IIII. de re milit. cap. XXXIX, Clausa dicebantur ex die III. Eidus Novembr. usque in diem VI. Eiduum Martiarum. Vult hoc & Theodoretus de Provid. Serm. I: τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος λήγοντος, καὶ τοῦ ἔαρος ὑπολάμποντος, ἡνίκα πλείους τῶν ἀνθρώπων οἱ περὶ τὴν ἐργασίαν πόνοι, ὁδοιπορίαι τε καὶ ἐκδημίαι, καὶ ἀπὸ λιμένων ἀναγωγαὶ, καὶ θάλαττα ἐστορεσμένη, καὶ τῆς χειμερινῆς ἀπηλλαγμένη τραχύτητος, & quæ sequuntur. Sic Hesiodus ἔργ. καὶ ἡμερ. vetat post Virgiliarum occasum navigare. Caussam adscribit, quod eo tempore Mare, maxime infidum, tempestatibus facile soleat concitari:

Εὖτ' ἂν Πληϊάδες σθένος ὄμβριμον Ὠρίωνος
Φεύγουσαι πίπτωσιν ἐς ἠεροειδέα πόντον,
Δὴ τότε παντοίων ἀνέμων θύουσιν ἀῆται,
Καὶ τότε μηκέτι νῆας ἔχειν ἐπὶ οἴνοπι πόντῳ,
Γῆν δ' ἐργάζεσθαι μεμνημένος, ὥς σε κελεύω,
Νῆα δ' ἐπ' ἠπείρου ἐρύσαι πυκάσαι τε λίθοισι
Πάντοθεν ὄφρ' ἴσχωσ' ἀνέμων μένος ὑγρὸν ἀέντων
Χείμαρον ἐξερύσας ἵνα μὴ πύθῃ Διὸς ὄμβρος.

Clausi Maris aliquoties mentio apud Veteres Scriptores, M. Tullium ad Q. Fratrem, Cassiodorum lib. XII. Variar. cap. XXIV. & alios. Et lux hinc Horatio lib. I. Carminum, Ode IV, Suetonio in Claudii principis vita cap. XVIII, & Imperatoris Constitutioni, quæ est in l. civitas. C. de offic. Rector. provinc. Vt autem instante Clausum, sic exacta solutaque hieme Apertum dicebatur Mare. Hieronymus in vita Paullæ ad Eustochium: *Tandemque exacta hieme, aperto Mari, redeuntibus ad Ecclesias suas Episcopis, & ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit.* Primitiæque Navigationis Dijs offerebantur. Apuleius lib. Miles. XI, ex persona Dianæ: *Diem, qui dies ex ista nocte nascetur, æterna mihi nuncupavit Relligio: quo sedatis hibernis tempestatibus & lenitis maris procellosis fluctibus, navigabili jam pelago, rudem dedicantes carinam, primitias commeatus libant mei Sacerdotes.* Hodie numquam clauduntur Maria; fervent non minus hieme, quam æstate. Audaces hic omnia perpeti Belgæ, & inter eos loci principis Batavi; quibus in hac difficultate nihil difficile, nihil fere contra infida incertaque Maris arduum.

Aperta.

Possem hoc loco laudes celebrare Navigationum, cum Veterum, de quibus præclara multa notat Aristides in Oratione Isthmica; tum Recentiorum, in quarum notitiam quotidie stupentes & attoniti manu quasi peritissimorum Navarchorum deducimur; nisi ad præcipuum mihi institutum, Orbis Terrarum delineationem, serio sæpe me vocaret oratio. Hoc sane monitione censui non indignum, Majorum non minorem hic industriam fuisse, quam qui ævum hodie agitant. Priscos enim illos quæsiisse etiam & adiisse per Maria Terras remotissimas, docet Sacra Scriptura, commemorans Navigationes in Indiam non solum Arabum, ut videre est in Hijobi historia; sed & Regum cum Iehudæ, tum Israelis; Schelomonis, Iehoschaphati, Ochoziæ, aliorum; eorundem etiam non obscure (quod nonnulli volunt non postremæ classis Interpretes) expeditiones in eam Orbis partem, quæ Regum Castiliæ benificio superioribus annis rursum inventa, innuens; quum lib. II. Paralipomen. cap. III, 7. mentionem faciat *auri Parvaim.* sic enim ibi de Schelomone: *Et texit domum lapide precioso ad gloriam & aurum, aurum Parvaim,* פרוים זהב: & non semel *Ophiriani*; quod idem putatur cum Peruviano, non inamœna, ut censent, neque ingrata litterarum metathesi. Hiiob cap. XXVIII, 16, *non æstimabitur cum auro Ophir*

Priscorum, anteaquam innotescerent plene Romani, huc illuc Profectiones.

ro' Ophir (אופיר) *cum Onyche precioso & Sapphiro.* Iesahiah. cap. XIII, 11. *Preciosum faciam hominem præ Obrizo, & hominem præ massa auri Ophir*, מכתם אופיר. De his tamen & similibus locis, quid sentiam; quinta dicam mei operis parte. Testatur & Antiquorum hac in re diligentiam Strabo, notans lib. 1. Homeri etiam ætate (floruit autem ille Regum Albanorum temporibus, Siluii, ut vult Cassiodorus; Agrippæ, ut alij) navigatum in Indiam. Ad propiora nobis veniamus. Scribit Plinius lib. II. natur. histor. cap. LXVII, suo tempore totum Occidentem ab Gadibus Columnisque Herculis, Galliarum circuitu, nauigatum: Septemtrionalem autem Oceanum maiori ex parte auspicijs Augusti usque ad Cimbrorum promontorium; inde ad Scythicam plagam immensum Mare fuisse cum prospectum, tum fama cognitum: ab Ortu ex Indico Mari partem totam in Caspium vergentem Macedonum armis innotuisse, Seleuco & Antiocho regnantibus, circa Caspium quoque multa Oceani littora fuisse explorata: & sic totum fere Septemtrionem hinc illinc versus Occasum & Ortum eremigatum. Addit porro, alio latere Gadium ab eodem Occidente magnam meridiani sinus portionem, ambitu Mauritaniæ, suo tempore navigari solere; majorem quidem ejus, & Orientis, partem victoriis Alexandri Magni fuisse lustratam usque in Arabicum sinum; Hannonem Carthaginiensem circumvectum à Gadibus ad finem Arabiæ; contra Eudoxum Cyzicenum (de quo etiam Strabo libro II.) teste Cornelio Nepote, quum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque fuisse perductum; Cælium quoque Antipatrum scribere, vidisse se, qui cum mercibus iter fecisset maritimum ex Hispania in Æthiopiam: eumdem Nepotem tradere, Q. Metello Celeri, Galliæ Proconsuli, Indos ab Suevorum Rege dono datos, qui ex patria commercij caussa navigantes tempestatibus in Germaniam, necessario per Oceanum Orientalem & Septemtrionalem, fuerant abrepti.

Navigationes variorum florentibus Romanorum rebus, versus Occidentem, Septemtrionem. Meridiem. Orientem.

Hodie in omnes fere terrarum oras, & omni tempore, velis ventisque ferimur: nihil tempestatum horretur, ne quid relinquatur intactum. Quum in Indiam ex Europa Navigatio mox post Alexandri Magni tempora increbuisset per Ægyptum, Strabone & Hieronymo notantibus; eaque aliquamdiu intermissa tandem, pace Terrarum orbi ab Augusto principe parta, fuisset repetita; ut non obscure, quæ jam scripsi, docent; Veneti, qui primi palmam Europæis, longa hæc stadia decurrentibus, eripuerunt, paullo supra nostram ætatem mare Hadriaticum ingressi, devectique per Mediterraneum Alexandriam usque, & hinc aliquantum terræ spacium emensi, per sinum Arabicum ad Indorum populos proficisci cœperunt: hodie, quum via, quam dixi, ab Sultano Ægyptio alijsque infestior deprehendatur, Antiochiam (quam, Syriæ quondam metropolin, *Aleppo* vulgus nunc nominat) portati, tendunt per terrestre CCCCL. milliarium iter Babylonem, Assyriæ urbem; hinc milliar. CCCCXXX. Balsaram; inde milliar. CC. Armuzam, quod, *Ormus* hodie, nobilissimum Persiæ emporium: ubi, conscensis navibus, per sinum Persicum porro in quasvis Indiæ regiones vehuntur. Quod iter maritimo Lusitanorum, de quo dicam, non solum brevioris compendij, ut res ipsa & milliarium docent computatio; delectabilius etiam, occurrentibus passim infinitis antiquarum urbium, veterumque, & quæ priscis historijs scriptisque nobilitata, locorum monimentis, præter novos indies populos, nouosque populorum ritus; verum etiam commodius, offerente se quotidie recenti cibo potuque; tutius autem, ne cane quidem, ut sic dicam, adlatrante: quum contra maritimum, cujus memini, quod flexuosius, terrestri Venetorum triplo sit majus; tædiosius vero, cum quod nihil nisi cœlum salumque in oculos incurrant, tum quod continuo sit depugnandum cum tempestatibus, quæ improvisæ & inopinatæ non raro solent imparatos opprimere; quodque fames plurimum levanda pane mucido, ciboque nonnumquam viliore, sitis vero sedanda potu aquæ fœtido vermibusque infecto, eoque modice admodum adfuso.

Navigationes Orientem versus, per Medi. erranea, Venetorum.

Lusitani, primos ad procul sitas nationes monstrante suis regia prole gradus, aliud in Indiam, & ad regna Sinarum iter non infeliciter sunt moliti; circumnavigata commemorando seculis omnibus ausu tota Africa, lustratisque quæ Aequatori Tropicisque subiectæ, terrarum oris. Hos successu temporis sequuti sunt Angli, alijque populi: & anno CIↃ IↃ XCV, Octobri mense, instructa Mercatorum quorundam auspicijs quatuor navium classe, Batavi: qui Iavam insulam circumvecti, potius quid

Per vasta pelagi Meridionalis, Lusitanorum. Anglorum. Batavorum.

 gerendum

gerendum ibi, quam quid geſtum reverſi docuerunt; armis, quibus gens illa nimium adſuevit, quam mercibus, expediundis promtiores.

Per Occidentē Chriſtophori Columbi.
Americi Veſpucij.
Ferdinandi Magellani.
Franciſci Dracij.
Thomæ Candiſchij.
Batavorum.

Verſus Occidentem primus vaſtum hoc pelagus ingredi fuit auſus Chriſtophorus Columbus Genuenſis; qui, oblata varijs Principibus ad novas quærendum terras opera, ſed à pleriſque, qui rem nimis difficilem & nullius fructus arbitrabantur, rejecta: profectus tandem in Caſtiliam, Ferdinandi & Iſabellæ mandatu, accepta paucarum navium claſſe, anno CIↃ CCCC XCII. Inſulas in Sinu Americano poſitas, Cubam, Hiſpaniolam, aliaſque invenit. Ianua ſic patefacta, ſuſcepit hoc iter Americus Veſpucius Florentinus, anno CIↃ CCCC XCVII; tanta cum laude, ut etiam terræ noviter repertæ ſuum impoſuerit nomen. Hinc quum inter Luſitanos verſus Orientem, Caſtellanos autem in Occidentem, pomeria ſuorum Principum promovere pro virili adnitentes, diſſidium eſſet ortum; ne alteri alteris eſſent impedimento, novus ille orbis, auctoritate Alexandri VI. Pontificis & aliorum, in duas partes eſt diſtributus: ſcriptis legibus & conditionibus, ut quidquid inſtituta ab Atlantici maris inſulis, quæ Heſperides ſolent dici, navigatione Orientem verſus reperiretur, Luſitanorum eſſet; quidquid ad Occidentem, Caſtellanis cederet: ſic horum benificio pernotuit America; illorum, Orientis pleraque & Moluccæ Inſulæ, ita lucri ſtudio lapſu temporis excurrentium, ut dicerentur etiam perrumpere in adjudicatam Caſtellanis portionem: quæ controverſia decidi non potuit, niſi Ferdinando Magellano quaſi judice. Hic enim Luſitanus, odio in Emanuelem ſuum Principem, ob non bene penſatam, quam illi navarat & effecerat, operam, exſtimulatus, docens Moluccas ex facta diſtributione pertinere ad Caſtellanos; anno CIↃ IↃ XIX, auſpicijs Caroli V. ad quærendum dimiſſus alia via Inſulas, quas dixi, ita curſum ſuum temperavit; ut ex Hiſpania in Auſtraliora cœli ſpacia ad gradum latitudinis LII. delatus, inde converſa ad Occidentem Solem claſſe, primus fretum, quod, nomen à primo luſtratore nactum, inter Americam & immenſa, quæ nondum explorata navigantibus, littora, tramenſus, vaſtiſſimo denique maris tractu ſuperato, in conſpectu fere Moluccarum prœlio contra Barbaros cæſus, ſocijs ſuis præter Aſiæ Africæque littora in patriam revectis, admirandique, & ab nemine mortalium tentati facinoris nuncijs, occaſionem dederit gloriandi terræ globum ab ſe circinatum: quam poſt illos laudem proximis annis conſequuti Franciſcus Dracius, & Thomas Candiſchius, Angli; & venantur hodie Batavorum nonnulli, velit DEVS, ut eventu ſecundo.

Per Septemtrionem.
Caſpari Corteſij.
Michaelis Corteſij.
Sebaſtiani Gabotti.
Ioannis Veraſani.
Sebaſtiani Gomezij.
Hugonis VVillougbæi.
Stephani Borrovæi.
Martini Forbiſherij.
Arcturi Pettæi.
Caroli Iackmani.

Sic in omnium oculis & mente ſemper obverſabatur Oriens, & in eo Moluccæ: ideoque quum obſeſſa eſſent illuc itinera hinc ab Luſitanis, inde à Caſtellanis; alijs inveniendis operam varij dederunt. Caſparus Corteſius verſus Septemtrionem anno CIↃ IↃ. pro Freto quod quærebat, fluvium invenit, ad LX. altitudinis gradum; & domum reverſus, quum anno ſequente, proſperioris ſucceſſus ſpe, profectus eodem eſſet, perijt: cuius fatum ſequutus non multo poſt Michael Corteſius, ejus frater. Sebaſtianus Gabottus Venetus, auſpicijs Henrici VII. Angliæ regis, anno CIↃ IↃ VII, iter ad Moluccæos & Sinas quæſivit per Septemtrionem: ſed detecto Bacalaorum tractu, æquorque permenſus uſque ad LXVII. altitudinis gradum, in Angliam reverti fuit coactus ab adventitia glacie, quæ in anguſtioribus locis marinis ibi aquis innatabat. Ioannes Veraſanus anno CIↃ IↃ XXIV, nomine Franciſci Galliarum regis, idem animo vorſans, ad caput Britannorum terram cum ſuis ingreſſus in cibum Barbaris eſt converſus. Ibidem fruſtra fuit anno CIↃ IↃ XXV, Sebaſtianus Gomezius Hiſpanus; qui, parum reportans gloriæ, Barbaros aliquot inde ſecum abduxit. Succeſſerunt illis Angli: & inter eos primus Hugo Willougbæus, vir Equeſtris ordinis; qui, anno CIↃ IↃ LIII. repertis aliquot ad gradum LXXII. terris, frigore aliiſque incommodis cum ſuis periit. Eandem perſequens viam triennio poſt Stephanus Borrovæus Anglus, Inſulas aperuit Galgojeviam, Novam Zemblam, aliaſq;, depugnare coactus cum frigore, glacie, tempeſtatibus, aliſque calamitatum procellis. Hos ejuſdem gentis ſequuti Martinus Forbiſherius, Arcturus Pettæus, Carolus Iackmanus, & Ioannes Daviſius: quorum primus, quum anno CIↃ IↃ LXXVI, ob glaciem parum præſtitiſſet, ſequenti Fretum invenit ad gradum LXI, quod an pervium, pernoviſſe nequivit; medij vero idem ad Orientem iter anno CIↃ IↃ XXC. moliti Novæ Zemblæ littora fecerunt, quam ante id tempus fuerant, notiora; poſtremus deniq; anno

anno CIↃ IↃ XXCV, & sequente, patefecit borealiora Americæ, & oras Gronlandiæ: omnes, pleniore quæsitorum cognitione negata, ab glacie frigoribusque ad sedes suas repulsi. Ordo tandem in Borealis Neptuni genium inquirundi venit ad Batavos & Zelandos; qui anno CIↃ IↃ XCIV. auspicijs Ordinum Fœderatarum Provinciarum & Inlustrissimi Comitis Mauricij, Maris Præfecti, Septemtrionale hoc iter versus Scytharum Sinarumque regna mense Iunio Pentecostes die susceperunt. Quum ad Novam Zemblam (quæ Borrovæi, Pettæi & Iackmani periculis jam, non plene tamen, innotuerat) junctim secundo satis flatu pervenissent; naves Aemstelldamenses, quarum cura Gulielmo Barendsonio mandata erat, versus Polum ascendentes, Insulæ, quam dixi, littora ad LXXVI. usque gradum penitius, & quam umquam antea diligentius explorarunt; reliquæ Enckhusana una, altera Zelanda, quibus præerat Ioannes Hugonis F. Linschotanus, qui septennium jam apud Indos fuerat moratus, Fretum Vaigatium pernavigantes, in altum latumque pelagus sunt delatæ, ad confinia usque Obi, nobilissimi Tartariæ fluvij, &, ut nonnullorum erat conjectura, ad Promontorium fere Tabinum: sed quum harum Argonautæ sufficere putarent Oceanum Tartaricum se satis ad futuram navigationem rimatos; illarum vero, obstante, quæ aquis circa littora innatabat, glacie, ulterius ire nequirent; tertio mense reversi sunt incolumes. Anno deinde sequenti septem in eundem finem adornatæ fuerunt naves, quinque in Hollandia, duæ in Zelandia: quarum vectores eorundem, quos ante dixi, auspiciis, ductu vero variorum, inter quos primi loci Gulielmus, cujus jam memini, sublatis XIV. Kalendas Quinctilis anchoris, quum iterum prospero cursu Angustias Vaigatias superassent, ab Russis, quorum nonnullis omnia ibi cognita erant, visa & sulcata, didicerunt, inter alia, Fretum certo anni tempore ab Navigantibus transiri posse; quintidui ab eo itinere versus Boream Promontorium esse; quod transgressis occurrere, inclinans ad Eurum, ingens & spaciosum Mare. Sed quum alius alij mentis incerta, quæ ulterius in Ortum, Oceani Tartarici aversarentur, Hollandiam repetentes Mosam quarto mense, favente DEO, sunt ingressi. Anno denique CIↃ IↃ XCVI. iterum cum duabus navibus, Mercatorum adparatu, eamdem nonnulli tentantes viam, quum, itinere III. Nonas Maij instituto, evecti essent ad gradum LXXX, minut. XI. in littora inciderunt (Insulæ dicam, an Continentis?) vasta & ampla, quæ Gronlandiæ putabantur ob viriditatem. Nam licet terra ibi, quocumque tandem nomine censenda, Polo vicinior, & eam ob caussam, ut vulgo persuasum hactenus, frigidior; gramen nihilominus herbasque deprehensa fuit producere voluntarias: & pascere cervos, aliaque id genus animantia, herbis vescentia: quum è diverso in Nova Zembla, gradu LXXVI. & ab Arctico versus Aequinoctialem Solisque viam remotius, omnia areant; campis passim canentibus, ursis, vulpibus, alijsque carnivoris bestijs omnia ibi infestantibus. Quinquagesimo sexto, postquam solverant, die, revecti ad LXXV. gradum, communibus suffragijs disiuncti; uni quidem versus Septemtrionem ad LXXX. gradum reversi, ob continuas tempestates Colam (Lapporum est opidum) salva navi remearunt; alteri vero post infinitas calamitates & inextricabiles fere periculorum ab feris, frigore, fameque casus, quum in Nova Zembla gradu altitudinis LXXVI. exstructo, ut poterant, tugurio, novem aut circiter menses hæsissent, relicta inter glaciales Oceani montes Navi, Navarchoque Gulielmo Barendsonio ibi defuncto, cum duobus lenunculis emensi æquor quadringentorum milliarium, Colam multis difficultatibus conflictati ad Navigationis venerunt socios; cum quibus in communem navem recepti, in Hollandiam anno CIↃ IↃ XCVII. Novembris initio revenerunt; quum nomina varijs Portubus Insulisque, de quibus suo loco, in singularum expeditionum memoriam reliquissent.

Ioannis Davisii.

Batavorum per Septemtrionem Navigatio versus Orientem, Prima.

Secunda.

Tertia.

Ad quid hæc omnia? ut doceam, nihil non, ut olim, sic etiam hodie vel navigari, vel posse saltem. Nihil dicam de Navigationibus Europæorum Mediterraneis. Ludus est hodie ire in Asiam, in Africam, alio. Ad Hesperidum Insulas delati, Orientem (nam in Occidentem, ad Americanos, velificari, tritius existimatur) petimus; nunc Eurum versus, Caput Bonæ Spei prætervecti; nunc Fretum Magellanicum, obversis ad Africum proris, transvecti. Quum autem immensius, flexuosius, mercibusque inimicius videretur hoc iter; emendicatus varie ad Orientales divitias aditus ab aspero duroque Septemtrione. An quid eo navigantibus versus Corum

Ἀνακεφαλαίωσις Navigationum.

ſus Corum pateat itineris, an quod ibi fretum, adhuc ignoratur: Nihil enim ab Corteſio, Gabotto, Veraſano, Gomezio, Willougbæo, Forbiſherio, Daviſio, alijſque certi. Verſus Boream patere per Anguſtias Vaigatias, vel potius ſupra ſumma Novæ Zemblæ littora indubitatum. Alterutra ſane neceſſe eſt via delatos fuiſſe tempeſtatibus in Germaniam Indos, anno ab v. c. IↃC. XCI, quos ab Suevorum rege dono datos Q. Cæcilio Metello, Galliæ Proconſuli, notat Plinius. Anguſtias enim illas non ſemper ab glacie obſeſſas eſſe & obturatas iterata navigatione noſtrates didicerunt; cum ipſi, Auguſto menſe prorſum vorſumque tranantes, tum ex annuis inter Ruſſos Tartaroſque, illarum benificio utentes, commercijs. Sed tutiſſimum, pleniore altioreque mari decurrere, & Septemtrionaliora Nouæ Zemblæ littora circumnavigare ad LXXXII, aut circiter, altitudinis gradum. Difficile hoc? tentetur modo. Non obſtabunt Tenebræ; nam ut noctes ibi longæ, ſic longi etiam, & ex multis compacti diebus dies: non Glacies, quæ in alto & vaſto mari rarior, & prorſus ex proximis littoribus adventitia: non Frigus, quod eo loci deprehenſum mitius, quam gradu LXXVI, & circiter; intendi ſuetum & augeri non ob Poli vicinitatem, ſed nunc in his nunc illis locis ob glaciei, terris vel adhærentis vel abſciſſæ & cum marinis aquis miſtæ, copiam: non Vada, non Syrtes; omnia enim alta & profunda docuerunt promiſſæ paſſim ab Navarchis noſtris ad fundum lineæ: non Venti, qui, ut alibi, ſic iis in locis nunc adverſi nunc ferentes; niſi quod, quam alibi, vehementiores; Sol enim inde remotior vapores non facile conſumit, ſed magis eos elevans ventis præbet alimenta: non denique moleſtiam conciliabit Iter longum; quum enim ſub Aequinoctiali Longitudinis gradui tribuantur XV. milliaria, & progrediundo vel Meridiem vel Septemtrionem verſus ſemper minus, adeo ut loco, quem dixi, in gradum tantum tria computentur; quum item Promontorium Tabinum ſit ex Veterum mente gradu Longitudinis CLXXII; ſequitur paullo minus ducentis eſſe ab Nova Zembla uſque ad Promōtorium, cujus facta mihi mentio, milliaribus; quæ ferente vento confici poſſent paucorum dierum ſpacio; accedente Ruſſorum relatione, qui quintiduanum iter adſerunt ab Freto Naſſovio vel Vaigatio uſque ad Promontorium quoddam, quod non nominant, Tabinum proculdubio; & inde omnia vergere in Meridiem. Sed hæc ſufficiant; & putidi ſit ingenii, cui æmulatione dignus cenſeri ſolet in ſubeundis Navigationum periculis Aglas Areas; quem, ut legitur apud veterem Iuvenalis Commentatorem ad Satyram XIV, Apollinis, quum rogaretur quis fidem veræ Felicitatis impleſſet, Oraculum declaravit Feliciſſimum; ut qui numquam patrium agellum exceſſerat. Ita tamen huic ſtudio indulgendum; ne Cauſſa Navigationis προκαταρκτικὴ videatur eſſe Auri ſacra fames; neve verum ſit, quod ait Plinius lib. XXII. natur. hiſtor. *Mare navigare coegit Avaritia*; & Sophoclis illud in Scyriis;

Navigatio per Septemtrionem ad Scythas & Sinas non tam difficilis, ut exiſtimatur.

Quo modo indulgendum Navigationibus.

Οἱ ποντοναῦται τῶν ταλαιπώρων βροτῶν,
Οἷς οὔτε δαίμων, οὔτε τις θεῶν νέμων,
Πλοῦτον ποτ' ἂν νείμειαν ἀξίαν χάριν,
Λεπλῆς ἐπιῤῥοπῆσιν ἐμπολὰς μακρὰς
Ἀεὶ παραῤῥίπτοντες οἱ πολύφθοροι.
Ἧς ὡς ἂν ἢ κέρδαιον, ἢ διώλεσαν.

Nec non Alexidis in Commorientibus:

Ὅστις διαπλεῖ θάλασσαν, ἢ μελαγχολᾷ,
Ἢ πτωχός ἐστιν, ἢ θανατᾷ. τούτων τριῶν
Ἑνὸς τ' ἀποτυχεῖν τοὐλάχιστον οὐκ ἔνι.

Alioquin, ut eleganter Euripides in Philoctete;

Μακάριος ὅστις εὐτυχῶν οἴκοι μένει,
Ἐν γῇ δ' ὁ φόρτος, κοὐ πάλιν ναυτίλλεται.

Naves.

Porro Navigationes qualeſcunque conficimus benificio Navium; quarum, ut Veteres eas habuerunt, appellationes exſtant cum apud Nonium, Feſtum & alios, tum apud Agellium lib. x. noct. Attic. capit. XXV. Plene autem de ijs Lazarus Bayfius Iuriſconſultus libro de re Navali, & Lilius Gregorius Gyraldus de Navigijs; qui multa lectu digniſſima de hac materia collegerunt. Navium partes (præter quæ ornant, ut Acroteria, Tutela, Apluſtria, & id genus alia) ſunt vel Principales, puta ex quibus conſiunt, ut Carina, Prora, Puppis, Tabulata, & ſimiles; vel Adjuvantes,

in quis primum dicunt agmen Malus, Antenna, Vela, quæ vere *Navium alæ, linum* ut eleganter Caſſiodorus libro v. Variarum, *volatile, quidam ſpiritus currentium carinarum, prænuncia mercium, auxilia quieta Nautarum, quorum beneficio conficiunt otioſi, quod à celerrimis avibus vix probatur impleri.* Velorum tria genera facit Pollux, & ex eo Iſidorus, *Acation, Epidromon, Dolona.* Velorum Encomium.

Ne vero Vela vento gravida & turgentia Naves quovis pro libitu quaſi abripiant, opus fuit Clavo; cujus in alto pelago Magiſtra & fidelis Monitrix, *Acus marina*, punctorum altero Magnete (qui & σιδηρῖτις & ἡράκλειος λίθος, ut notat Plinius lib. natur. hiſt. xxxvi. cap. xvi.) temperata; & Pyxide (ne ab aere, vento, aliove incommodo, præſertim autem allio, cum quo ſumma illi diſcordia, infeſtetur) ad æquilibrium libere impoſita. Inventor ejus avorum noſtrorum memoria Flavius Melfius Neapolitanus; vir ſane vel ob hoc unum beneficium omni immortalitate digniſſimus. Temperatur autem alterum Acus Punctum Magnete in eum finem, ut veram poli Arctici ſtationem, tamquam indice, perpetuo monſtret. Sic enim adfrictum ſequace quadam virtute ſemper eo ſe convertit; quocumque loco; die noctuque; cœlo & ſereno & turbido; ſive Stellæ appareant, ſeu minus. Qua vero fiat hoc ratione, ingenio humano cenſetur obſcurum. Nam Magneticos ſub Arctico polo montes imaginentur, & attractionem inde fieri contendant; quibus cerebrum alibi, quam in capite. Si Acus hoc modo temperata partes orbis Magnete abundantes naturaliter reſpiceret; potius apud nos in oppoſitam Arctico plagam ſe converteret; quum Magnetis copia major in Hiſpania & Ilua vicina Corſicæ Inſula, quam in Septemtrionalibus locis; quumque præſtantiſſimus & efficaciſſimæ potentiæ Magnes reperiatur in Æthiopia maxime commendari ſolitus, qui ad cœruleum colorem inclinat, qualis ibi in Zimiri arenoſa regione; legendi Dioſcorides lib. v. & Plinius, loco quem indicavi. Ἀῤῥήτῳ tribuendum hoc ἰδιότητι, & ſecretæ cuidam συμπαθείᾳ; quæ Magneti cum plaga Septemtrionali & Polo Arctico. Pachymerius ἐν προλεγομένοις εἰς φιλοσοφίαν: πῶς inquit, συμπαθεῖ (ſic enim emendandum ibi, expuncta contrariæ notionis voce) μαγνῆτις τῷ τῆς Ἑλίκης ἄστρῳ. Punctum igitur Acus Marinæ, Magnete tactum, verſus Polum trahitur. Quid autem ſit, quod Magnes (cui hanc ob cauſſam natura ſenſum manuſque quaſi videtur dediſſe) ferrum, cujus alioquin indomita fere & pugnax natura, trahat; quique propius admotum hoc ab illo contineatur, & quodam velut complexu cohæreat; ſerram inter ſe reciprocant Philoſophi. Anaxagoras Magnetem facit animatum; Ariſtoteles περὶ ψυχῆς α, τὸν λίθον, ait, ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ; Galenus περὶ στοιχ. β, φυσικὴν δύναμιν ἑλκτικὴν hic agnoſcit; Clemens Alexandrinus fieri hoc cenſet, διὰ συγγένειαν; Gregorius, ἀῤῥήτῳ τῇ φύσεως βίᾳ; Cecropis abſolute dicit, τὴν μαγνῆτιν ἐρᾷν τοῦ σιδήρου; Epicurus ſuis Atomis, velut uncis hoc adſcribit; alij Philoſophi, ἀποῤῥοίαις πνευματώδεσι: quæ omnia latius apud Plutarchum: Sunt &, inter quos Lucretius lib. vi, qui Magnetem ferrum appetere volunt, tamquam cibum, quo vitam ſuſtentet & vires renovet; eoque modo lapides omnes vivere. quas opiniones refutare non hujus eſt loci. Acus marina.

Vt hiſtoriam Maris abſolvam; Arenæ, quæ illi congenita, numerus infinitus, non re ipſa, ſed noſtra ignoratione. Quis enim numerabit, licet in ſe finitam numeroque circumſcriptam? ut vere Archimedes in Pſammit. Saniores Philoſophi, ne abſoluta quidem Dei potentia infinitam quantitatem, ſive continuam, ſive diſcretam, dari poſſe cenſent. Addo hic obiter Virgilium lib. x. Aeneid. ex interpretatione Servij, *Dorſum* appellare duriorem Arenam, quæ reciproco fluctuum meatu denſata, & inſtar ſaxi durata: idque ab Nautis vulgo *Pulvinum* vocari. Noſtri *Zee-banck* nominant, & triplicem illi ſtatuunt ordinem. Arena Maris. Dorſum. Pulvinus.

Iam vero Arenaceæ, quas in Littoribus paſſim contra Maris furias & Vndarum excurſiones, eſt videre, moles; an ab humana ſint arte & induſtria, an vero à Natura; quæſtionis eſt. Prior mens non paucis, iiſque in rerum antiquarum cognitione verſatiſſimis; qui ſuccreviſſe Majorum ævo illam Arenarum vim ſatione Caricis volunt, non ſine monitore Deo. Placet mihi magis poſterior ſententia. Non enim video, quorum arte Montes tales ſurrexerint contra Maris impetum in Littoribus, quæ nulla noverunt hominum commercia, quibuſque nulla Caricis ſatio: eſſe autem ibi, docent nos variorum Navigationes: non item video, quur, cum apud nos tum alios populos, hujuſmodi longi multiplicesque Montium arenaceorum Arenarij Tumuli. Non ab arte, Sed Natura: Rationes. I. II.

rum ordines, ubi exiguum; nulli interim, ubi periculum hodie maximum. Itane præstantissima moles has moliendi scientia nobis perijt, ut jam immanissimis sumtibus Aggeres terreos, palis valide inter se confibulatis firmatos, saxisque & alia materie saburratos, cogamur objicere Maris furoribus? eosque corruptos, exesos, haustos sæpe & absumtos, sine intermissione, reficere & mille modis corroborare? præsertim qua parte ad tria passuum millia Charybdis Scyllæque instar nobis Canina Silva, vulgo *Thontf-bosch*: quem locum horrisonus murmurantis maris fremitus & tristes undarum fragores perpetuis quasi latratibus longe lateque circumsonant; continuatisque nullo non tempore adsultibus tundunt, convellunt, dissipant: cum summo sæpe totius Regionis & Incolarum discrimine. Et sane, ne procul à patria discedam, si ingeniosa nostrorum Avorum industria succreverint nuper isti Colles, unde quæso denominatio illorum Ptolemæi tempore in Germaniarum Capite, Lugduno? cujus posteriori parti Etymon ab Arenaceis istis Tumulis, quos Græcum Idioma (cuius tam studiosi Majores nostri semper fuerunt; ut, præter alia, infinitos habeamus hodieque ab Doribus Infinitivos; quod docere plenius, alius erit temporis) θῖνας, Hesychio & Hieronymo in cap. IX. Ieschah. & alijs notantibus, vocare solet.

Singularia quædam de Piscibus.

Iam hoc loco recensere Pisces, quibus in Mari Sedes sunt adtributæ, infinitum esset. Paucula dicam. Primum quidem, falsum esse, quod nonnulli volunt, totum Piscium genus esse Oviparum; nec ulla ex parte Viviparum. Pisces lego Viviparos, qui Pilosi, quique Cartilaginei. De Pilosis testatur Aristoteles lib. III de historia Animalium; ubi tradit, Pilos habere quæ Vivipara sunt; ideoque Vitulum Marinum parere Animal.

I. Pisces Viviparos etiam esse.

habere enim Mammas & Lac, perfectumque generare Fœtum, idem scribit lib. I. ejusdem historiæ; & lib. VI. egressum in terram eniti, non secus ac homo, omni tempore, singulos, aut geminos, plurimum etiam tres, in littore, ut terrestre: mammis, quas geminas habet, educare prolem, moreque quadrupedum lac reddere, eamdemque circa duodecimum à partu diem in mare deducere. Plinius lib. IX. natur. histor. cap. XIII. *Quæ pilo vestiuntur*, inquit *Animal pariunt, ut Pristis, Balæna, Vitulus.* De Cartilagineis idem Plinius ejusdem libri cap. LI: *Torpedo octogenos fœtus habens invenitur; eaque intra se parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens atque ibi excludens. Simili modo omnia quæ Cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola Piscium & Animal pariant, & ova concipiant.* Basilius etiam Homilia VII. in Genesin duo facit Piscium Viviparorum genera; Cartilaginata scilicet, & Cetaria, *ut sunt*, inquit, *Delphini & Vitulus marinus.* Hoc primum esto.

II. Pisces non carere Memoria;

Alterum; æque falsum esse, quod suis scriptis mandat Basilius, cujus jam memini, Homilia in Genesin VIII, Pisces Memoria carere. Contrarium docet Experientia; & repugnat Ratio, qua probatur, quibuscumque Animantibus datus est Motus localis, quo necessaria vitæ quærerent & compararent, necessariam talibus fuisse Memoriam, ne motum vagum incertumque agerent. Vt merito Basilium refutarit Augustinus libro III. de Genesi ad litteram, capite VIII.

III. Piscium, quam cæterorum animalium, esse uberiorem generationem.

Tertium, uberiorem multo & copiosiorem esse Piscium generationem, quam ceterorum animalium. Indicium, ingens Ovorum, quæ in ijs, copia. Et sic voluisse DEVM, innuit haud obscure Spiritus Sanctus apud Moschen Genes. I. usus in Piscium creatione verbo שרץ, quod *producere in multitudine & maxima copia; Producant*, inquit DEVS ישרצו, *Aquæ Reptile animæ viventis*; addita paullo post Benedictione *ut crescerent & multiplicarentur:* Thargum vertit per רחש, quod nihil aliud, quam *eructare, ebullire, scatere*. Celebrat & Propheta Rex Psalmo CIV, vers. 25, *Mare Magnum & spaciosum; ubi Reptilia, quorum non est numerus.*

IV. Multiformiora, quæ in Aquis, quam quæ in Terra gignuntur;

Quartum, Multiformiora, quæ in Humore gignuntur esse, scribente Aristotele lib. III. de generat. Animalium cap. XI, quam quæ in Terra. Humori enim naturam esse ad effingendum efformandumque habiliorem, quam Terræ. Confirmat & Plinius lib. IX. nat. hist. cap. II. qui quum notasset, quæ in Aquis plura esse & majora terrestribus, adscribit: *Caussa evidens est, humoris Luxuria: pleraque etiam Monstrifica reperiuntur perplexis, & in semet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis seminibus atque principijs; ut vera fiet Vulgi opinio, Quidquid nascatur in parte Natura ulla, & in Mari esse; præterque multa, quæ nusquam alibi.* Nusquam autem in formis Piscium variandis Natura magis deprehenditur ludere, (hac utar voce) quam in Arctoum Mari. Visitur ibi ab Navigantibus Hyæna, sive Porcus marinus; animal sane monstrosissimum:

Ziphius

Ziphius, Bubonis habens caput, horrorem ſpectantibus incutiens: Equus marinus, quem Iſlandi *Hroshwalur* vocant, jubatus: exitium Piſcatoribus adferens: Bos marinus, Iſlandis *Seenaut*, colore cineraceo; egreſſus aliquando mari in vicino littore paſcitur; naſo folliculus adhæret, cujus benificio in aquis vivit; eo rupto, alijs bobus ſe non invitus coniungit: Vitulus denique, *Roſtonger* eidem genti; quem gradi ſcribunt in maris profundo pedibus quatuor, ſed breviſſimis; pellemque habere duriſſimam, & quæ vix ullis ictibus poteſt perforari. Batavi etiam nuper, Arctoum pelagus ſulcantes, prope Inſulas, quas, gradu altitudinis LXXVII, ad Septemtrionaliora Novæ Zemblæ ſitas, Orangias appellarunt, in arenam deſcendere & dimicare fuerunt coacti contra Belluas marinas; quæ vaſto corpore boviſque magnitudinem excedentes, *VValruſſchen* vulgo dicuntur; os habent leonina ſpecie, pellem villoſiorem, quatuor pedes, duos dentes ex parte oris ſuperna prominentes, planos, duros, candentes. ut Elephantinis precio non cedant. Quintum, prodigioſiores Animalium moles in mari eſſe, quam in terra. Dubitationem omnem tollunt Balænæ; quas Baſilius & Theodoretus ſcribunt, quum dorſa ſuper aquas ecferunt, ſpeciem ingentis inſulæ præbere. Docet etiam Plinius lib. IX. natur. hiſtor. cap. XXX, Balænas maris Indici quaternum jugerum eſſe; Priſtes ducenum cubitorum; Anguillas trecenum pedum. Idem lib. XXXII, cap. I. Iubam laudat Regem Mauritaniæ, in voluminibus ad C. Cæſarem Auguſti F. notantem, Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis, in Arabicum ſinum intrare: cum quibus ſi committantur qui anno CIↃ IↃ LXXVIII, & non ita pridem iterum, in noſtra littora Piſces ejecti, molis ſane cenſendi erunt exiguæ. Strabo lib. XVI. Chelonophagos ait Teſtudinum marinarum teſtis tegi; adeoque eas eſſe magnas, ut vel in ijs navigent. Adſtipulantur Plinius & Solinus. Ille lib. IX. cap. X: *Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficies habitabiles caſas integant; atque inter inſulas Rubri præcipue maris navigent his cimbis.* Hic cap. Polyhiſtoris LVI; *Maria quoque piſcatoribus inquietant, marinaſque Teſtudines capere gaudent; quarum tanta eſt magnitudo, ut ſuperficies earum domos faciat, & numeroſam familiam non arcte recipiet.* Ariſtoteles Magnitudinis Piſcium cauſſam refert ad Regionum ſitus diverſaſque locorum indoles & ingenia. Addo hic Philoſophos tradere, littoralibus hominibus, qui mari adcolæ crebrius Piſcibus veſcuntur, corpora plerumque eſſe excelſiora; contra qui ſicca ſibi & à mari remota loca legerunt, minora eſſe & depreſſiora. Hæc ſufficiant. Nam apud alios alia. Ariſtoteles quinque Piſcium genera ponit, lib. III. de Hiſtor. Animalium cap. I. Σέλαχον, Ἀσέλαχον, μαλακὸν, μαλακόστρακον, & ὀστρακόδερμον. Plinius lib. IX, cap. XIIII, Piſcium Species inquit eſſe LXXIV, præter cruſtis intecta, quorum XXX. ſpecies: Iſidorus lib. XII, Etymolog. cap. VI. cunctorum Aquatilium Species numerat CXLIV. Nos Navigationum huc illuc benificio multo plura, & fere dixerim infinita, novimus. Maria Reciprocantia, de quibus hactenus univerſim, vel Extima Terrarum amplectuntur, vel Interiora ingrediuntur. Prioris claſſis Oceanus; poſterioris Maria ſunt Interna

V. Vaſtiores Maris Belluæ quam Terræ.

Marium Reciprocantium diſtributio.

Cap. VI.

De Oceano.

Oceanus quid.

OCEANVS proprie univerſa illa marinarum Aquarum moles, quæ extimas principum Terræ partium oras amplectitur. Inde Iuno apud Homerum Iliados ξ, Oceanum viſura, petere primo ſcribitur:

——— πολυφόρβου πείρατα γαίης.

Hoc de eo potius, ut exploratiſſimum, non à nobis ſolum, ſed & à Priſcis dicendum erat; quam quod orbem ambiat, ſi de Ambitu intellexerint perfecto, quem, ut nos ſcimus, illi neſcierunt. Nam verſus Meridiem Oceanum Terram circumire per Fretum Magellanicum inter Africæ, Aſiæ, Americæque Auſtraliora, & lata Terræ adhuc incognitæ littora, docuerunt nos nuperæ cum Luſitanorum, tum Anglorum Navigationes. An autem idem poſſit Oceanus Septemtrionem verſus, adhuc ignoratur. Certe ſi liceat; duplici Aquarum faſcia duo vaſtiſſimorum marium annuli & coronæ inter ſe quaſi colligantur; una quidem inter Europæ Africæque

Oceanum Terram ambire, nos didicimus.

Prisci nescientes, ausi tamen idem adfirmare.

cæque Occidentalia, Americæ vero Orientalia; altera inter hujus Occidentalia, Asiæ vero Orientalia. Quamvis verum illum circuitum ignorarint Veteres, ausi tamen fuerunt multa de ambiente Terram Oceano scribere; potius quod sic ex communi quadam hominum opinione suspicarentur, quam quod ipsa re & experientia cognitum id haberent. Legendi Aristoteles de Mundo ad Alexandrum, Q. Cæcilius Metellus & Cornelius Nepos apud Pomponium Melam lib. III. cap. V. Strabo libro I. Geograph. non recte citans isti sententiæ stabilendæ Homerum; & alij. Prævivit ad hanc opinionem omnibus Orpheus in Hymnis:

Ὠκεανὸν καλέω πατέρ' ἄφθιτον αἰὲν ἐόντα
Ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν, θνητῶν τ' ἀνθρώπων;
ὃς περικυμαίνει γαίης περὶ τέρμονα κύκλον:
ἐξ οὗπερ πάντε ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα.

Sic Dionysius Afer.

——— Ὠκεανὸς περιδέδρομε γαῖαν ἅπασαν.

Manilius lib. IIII. Astronom.

Ipsa natat Tellus Pelagi lustrata corona
Cingentis medium liquidis amplexibus orbem.

Seneca in Oedipo in fine Chori Actus II.

Lucida dum current annosi Sidera Mundi,
Oceanus clausum dum fluctibus ambiet Orbem.

Oceanus quod complexu suo videatur Tellurem continere, Cyrillo *Terræ involucrum* dicitur; nonnullis *Mundi Baltheus*.

Vnde dictus.

Dictus autem Oceanus, Solino cap. Polyhist. XXVI. Isidoro lib. XIII. Originum: cap. XV, & alijs, ab ὠκὺς, quod sit citus; vel, ut idem Isidorus ex quo nescio Scriptore, quasi κυάνεος, à purpureo colore; quo, ut Cœlum nitere nonnullis putatur. Negat Herodotus lib. II. & IV. Oceanum: non quod mare nullum arbitretur, sed quod tum temporis nomen, nondum satis notum, parum probaret.

Oceani partes.

Oceano passim nomen ab varijs, quas abluit & amplectitur Orbis Terrarum partibus. Adeundi præter alios Solinus cap. XXVI, & Isidorus ejus Exscriptor lib. XIII. cap. XV. Nam qui citra Aequinoctialem inter Europam Africamque & Americam *Septemtrionalis*; qui vero ultra, inter Africam & Americam, *Australis*; qui Americam inter & Moluccas Insulas, *Occidentalis* (*Pacificum* Hodie vocant: quod non ita ut reliqua, exagitetur: alijs *Mar del Sur* nuncupatur) qui denique secus Sinarum littora, inter Moluccas & Africæ Orientalia, *Orientalis* vel *Eous* commode potest indigetari.

Septemtrionalis, Australis, Occidentalis, Orientalis.

Partes Partium, *Septemtrionalis.*

Septemtrionali varia à proximis Regionibus nomina *Atlanticus, Gaditanus, Hispanicus, Ibericus, Cantabricus, Aquitanicus, Gallicus, Britannicus, Caledonius, Germanicus, Cimbricus, Arctous, Petzorke, Sarmaticus, Tartaricus, Scythicus*, qui & *Barbaricus* Orosio lib. I. cap. II, qui, ut & Plinius lib. VI. Pomponius Mela lib. I. quique paullo ante laudati; non obscure innuunt, Veteribus plerorum appellationes non fuisse ignotas.

Australis, Occidentalis, Orientalis.

In *Australi* est *Aethiopicus*.
In *Occidentali*, *Magellanicus* & *Peruvianus*.
In *Orientali*, denique *Sinensis* & *Mare Rubrum* vel *Erythræum*.

Alio modo admodum confuse, & (liceat illud in hac arena de Viro alioquin magno dicere) imperite dividit Albertus Magnus de Natur. Locor. distinct. III, cap. I. & sequente. De nonnullis autem horum specialius quædam occurrunt notanda.

Specialia quædam de Mari *Atlantico*.

Atlantici latissima priscis temporibus fuit appellatio. Strabo scribit Indiam desinere ad mare Orientale & ad Austrinum, Atlantici partem; vult idem Australe & Orientale latus in Atlanticum pelagus procurrere; ait & alio loco Atlanticum mare in se coire. Quod magis, testatur Sudas omnia Maria innavigabilia, *Atlantica* Veteribus vocari solita. M. autem Tullius in Somn. Scipionis, omnem Terram, quæ ab Europæis colitur, Alantico Mari (qui Oceanus appellatur) tradit circumfundi. Novit denique Herodotus duo tantum Maris universi nomina, scribens Atlanticum, Rubrum, & totum illud quod Græci navigant, unum esse; Caspium alterum: ut non immerito Zozimus ex Vetere proculdubio Scriptore Rhenum fluvium in Atlanticum mare notet se exonerare.

Quod

Quod ad *Britannicum*, docet Plinius lib. IV. cap. XVI, omnes olim Europæ in Septemtrionali Oceano Insulas *Britannicas* fuisse appellatas, idque nomen postea inter eas omnes maximæ, quæ prius *Albion* dicebatur, relictum; hinc Oceanum ibi longe lateque ab Insulis tam multis nomen habuisse. Hodie *Britannicus* Oceanus proprie, qui Galliam inter & Angliam; Nautis Nostratibus *Canale, Manche* Gallis, Anglis *Sleife*. *Britannico.*

Caledonius (ut ab Valerio Flacco vocatur; Δουηκαληδόνιος Ptolemæo, hodie *Scoticus*) à Caledonijs Scotiæ olim populis, qui Silvam habebant Caledoniam, dictus. *Caledonio.*

Mare *Arctoum* appello, quod in subjectis Arctico polo locis. *Glaciale* nonnulli volunt & vocant ab glacie, cujus ex dulcioribus fluviorum aquis concretæ, & lapsu temporis calore Solis apruptæ violenter Terris, immensa fragmina in ejus superficie ita fluitant, ut mobilium Insularum inter se concursantium speciem præbeant. Nam adstrictum esse ibi ipsum Mare, facilius dicitur, quam probatur: & rem sequius se habere, nobis jam innotuit Variorum in eas Oceani partes Navigationibus; ut supra etiam dixi. Qua Russiam attingit, Indigenæ vocant *Myrmanskoi-more*, quasi *Danicum* & *Norvegicum* Mare: Danos enim illi & Norvegos *Mowremans* appellant. *Arctoo.* *Scythico.*

Scythicum Mare notat Plinius lib. VI. haustu dulce esse; Sale nimirum influentium amnium magnitudine superato. De *Caspio* (quod Scythici partem facit ibidem auctor, non ubique bonæ fidei) vero similiter hoc dici potest, non de Oceano Scythico: quem tamen, ne quid dissimulem, ut & reliqua Septemtrionalia, minoris Salsedinis, quam quæ versus Meridiem. Quum enim, ut alibi me monere memini, Caussa Salsedinis in Mari sit adustum quoddam terrestre undis admistum; quando ab ejus summo Vapores dulces vi Solis elevantur; non potest quin, quum debilior sit radiorum Solis in Septemtrionalibus reflexio, & infirmior elevatorum resolutio, partiumque dulcium consumtio, etiam minor sit Salsedo. Notat Albertus Magnus de nat. locor. dist. I. cap. IIII, generatim Aquam Oceani in summo dulciorem esse propter Aeris; in infimo turbulentam & salsam propter Terræ admistionem; in medio insipidam.

Mare *Rubrum*, ut Latini vocant, totum illud quod inter Africæ Orientaliora & Taprobanen Insulam, quæ hodie *Sumatra*. Rubrum dixerunt; alij Solis repercussu talem reddi colorem existimantes, quidam ab Arena Terraque, nonnulli, tali ipsius Aquæ natura, alij aliunde: ut notant Strabo lib. XVI, Plinius lib. VI, cap. XXIII. & alij. Nugas, quæ de rubra Aqua finguntur, testantur qui navigarunt. Recte Curtius lib. VIII. *Mare certe, quo adluitur, ne colore quidem abhorret à ceteris, ab Erythro rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere Aquas credunt.* Sileant igitur, qui fuco nobis hic mentiuntur Colores; Regē cum antiquis Scriptoribus agnoscant, qui ad hoc Mare regnasse perhibetur, à quo Græcis Ἐρυθραῖον, &, notante Pomponio Mela, ἐρύθρα θάλασσα. Partes ejus principes, *Persicum*, qua Persis propius; *Arabicum*, qua radit Arabiam, ut volunt Herodotus lib. IIII, & Pomponius lib. III. Non hic loquor de internis Persico & Arabico; quæ sequenti capite dabuntur. Vtrumque tamen Arabicum, & quod Internum & quod Arabiæ Felicis exteriora lavat, est ex audiendum apud Strabonem lib. ult. ubi, frequentissimis ejus ad indos & Troglodytas navigationibus adeo Vectigal Aegypti Regibus auctum, est auctor ut Auletæ, Cleopatræ parenti, annua talenta duodecies millena & quinquaginta obvenirent. Illud etiam monendum, hoc Mare, qua Persiam & Arabiam perfundit, *Azanium* Plinio nominari lib. VI. cap. XXIV. Sunt & aliæ Maris Rubri partes; *AEthiopicum* Dionysio, qua Æthyopiam; *Indicum* Plinio, Melæ, Orosio, qua Indiam adluit. Lusitanis *Mar di India*. Latissimum igitur Mare Rubrum: ut recte Seneca in Troadib. Act. I. scripserit, Tigrim rubenti freto misceri, & Eustathius Indiam ad idem pertingere; immerito eam ob caussam reprehensi; hic ab Guilandino in suo de Papiro opere, ille ab Antonio Del-rio in suo ad doctissimum Poetam Commentario. De Marinis hic Monstris Rufus eleganter in Periegesi ex Dionysio: *Rubro.*

——fervent Erythræi marmora Ponti
Tota feris: hæc, ut rigidi iuga maxima montes
Nubibus attollunt, latus omne & terga tumescunt;
Instar in his rupis spinæ tenor arduus adstat,
Molibus in celsis scrupus quoque creber inhorret.

At ne

At ne quis rapidi ſubvectus gurgitis unda,
Hæc in terga ſalis lembum contorqueat umquam,
Aut ſe Monſtrigenis, hoſtem licet, inferat æſtus
Fluctibus, immodice late patet oris hiatus.
Quippe feris antro panduntur guttura vaſto,
Protinus hæc ipſas abſorbent fauce carinas,
Involvuntque ſimul mox Monſtra vorantia nautas.

Hinc & Pomponius lib. III. Profundum notat hoc Mare & Magnorum Animalium magis, quam cetera, capax.

CAP. VII.

De Internis Maribus, & primo de Mediterraneo.

Interna Maria quæ.

INTERNA Maria vocari lego, commiſſis inter ſe bonorum Auctorum verbis, quæ ex vaſto Oceano per Freta, non uno loco, Terrarum penitiora ingrediuntur.

Mediterraneum quod &. — ἡ ἔσω θάλασσα. — Noſtrum, — Heſperium. — Africanum. — Tyrrhenum. — Mar di Levante. — Magnum.

Inter hæc principis loci, quod per Fretum Herculeum infunditur; procurrens inter Europam Aſiamque minorem, ſiniſtras; & Africam dextram; ab Occidente in Orientem, ad oras uſque Syriæ. Hinc κατ' ἐξοχὴν *Mediterraneum* dicitur; quod Terram, cognitam tunc temporis, quo appellationem hanc nactum, mediam quaſi ſecaret; ut videre eſt apud Iſidorum lib. XIII. Orig. cap. XVI. τὴν ἔσω θάλασσαν nominant Græci apud Salluſtium lib. I. Hiſtoriarum: cui, multiſque alijs Scriptoribus; qui ad Mare illud cum alibi, tum in Italia floruerunt, *Noſtrum* nuncupatur; ut diſertim notant Pomponius Mela lib. I. cap. I, & Oroſius lib. I. cap. II. Ἑσπέριον Euſtathio ab Heſperia; quo nomine nota quondam, ut alibi docebo, Hiſpania, Italia, & Libya, quibus interfluit. *Africanum* Luitprando Ticinenſi, ubi Ianuenſem urbem ad mare Africanum conſtitutam ſcribit; *Tyrrhenum* Oroſio: συνεκδοχικῶς pro toto partem accipientibus, *Mar di Levante* vocant Hiſpani; quibus ut Oceanus Occidentem, hoc Orientem eſt vorſus. Auguſtiſſimum vero Cognomen ejus *Magnum*: vel quod nullum majus ejus adcolæ noſſent, Oceanum pauciens ingreſſi; vel quod nullum Internorum majus, ut videtur velle Iſidorus lib. XIII, c. quod dixi; vel in quo & alia, ut poſtea etiam parebit, Maria, indicante Servio ad librum III. Aeneidos; vel denique quod omnes plagas terraſque medias interlueret, ut vult Oroſius lib. I. c. II. ſignans ſimul etymon Mediterranei. Hoc ſane nomine celebratur non ſolum apud Latinos, quorum verba, ne hic repetam, laudo ad XVII. Annalium EnnI; verum etiam paſſim in Sacris Litteris, præſertim Numerorum c. XXXIV, verſ. 6. & ſeq. *Et terminus Maris erit vobis Mare Magnum* (הים הגדול) *& terminus iſte erit vobis terminus Maris. Iſte erit vobis terminus abſconditi* (צפון, *Aquilonaris*) *à Mari Magno deſcribetis vobis Hor-montem*, & alijs eodem capite locis Iehoſuah c. XV, verſ. 47. *Aſdod. filiæ ejus & villæ ejus; Hazzab filiæ ejus & villæ ejus uſque ad torrentem AEgypti & Mare Magnum* (הים הגדול; legitur & הגבול, *Mare termini*) *& terminum.* Propheta Rex Pſalmo CIV. verſ. 25: *Hoc Mare Magnum* (הים גדול) *latum manibus; ibi Reptile & non numerus.* Itali hodieque auguſtam hanc appellationem retinent anguſtiore loco, in parte Maris Ionij, qua Sinus eſt Tarentinus, quem *Mar grande* vocitant.

הים הגדול — *Mar grande.*

Maris Mediterranei partes: Majores quidem: Ægyptium, Gallicum, Africum. Minores vero.

Oceanus igitur, ab Occaſu Solis per Fretum Gaditanum gremia Terrarum irrumpens, limen aperit, ut Solini verbis utar, Interni Aequoris, quod Mediterraneum dixi; cui progreſſus & longe lateque diffuſus, ut loquitur Pomponius Mela, vaſteque ſedentia littora abigens, Majores conſiderans partes, Aegyptum dat Aſiæ, Gallicum Europæ, Africum Libyæ; Minores autem intuens & partes quaſi partium (verba ſunt Solini, & ex eo Iſidori) varia à Provincijs, Inſulis, Populis & aliunde (quod & notat Servius ad III. Aeneid.) indit nomina; ut videre eſt apud Manilium lib. IV. Aſtronomic. Solinum Polyhiſtor. cap. XXVI, & Iſidorum lib. XIII, cap. XVI; quos ſemel hic, ne paſſim in ſequentibus cogar, laudo.

Ibericum. — *Ibericum* Mare vocatur ab Iberia, ſic enim olim Hiſpaniam appellabant.

Balearicum. — *Balearicum*; qua inſulas circumluit Balearicas, Majorem Minoremque; *Mallorca* & *Menorca* hodie.

Gallicum

Gallicum ſpeciatim, qua Narbonenſem Galliam attingit, Solino; inter Baleares Inſulas & Sardiniam, Oroſio. Gallicum;

Liguſticum; qua Liguriam lambit, juxta Genuam, inquit Oroſius: hodie *Mar di Lione*, Leandro ſcribente. Liguſticum;

Sardoum; à Sardinia: quod, & ſequens, omnium profundiſſimum docet Ariſtoteles lib. II. Meteor. ut alias dixi. Sardoum,

Tuſcum; à Tuſcia Italiæ regione: *Tyrrhenum* Græcis, à Tyrrheno Lydi fratre, vel à Tyrrhenis nautis quos in hoc mare ſe præcipitaſſe tradunt Dionyſius Afer in Periegeſi, Pomponius Mela & Oroſius. *Inferum* Latinis, apud Solinum; reſpectu Hadriatici, quod Superum, ut ex ſequentibus parebit *Liburnum* M. Tullio; improprie: eſt enim Liburnia Illuridis regio, ad mare Superum. Leandro *Mar Toſco*: *Mer de Marſeille* Vincentio Lupano in Tacitum. Tuſcum, quod & Thyrrhenum, Inferum, Liburnum;

Siculum; ab nobiliſſima Maris hujus Inſula, Sicilia, Ariſtoteli, de Mundo: olim Siculum, quod &

Auſonium, ut notat Strabo lib. II. Siculi ſuam θάλασσαν vocabant γλυκεῖαν, dulcem; quum Maria plurimum ſalſa; Iocantes, non ἀληθινολόγοι; propter dulces cibos, qui hoc mari ipſis advehebantur; qua de re videndus Euſtathius, Athenæi ibi tranſſcriptor. Auſonium;

Argolicum; quod ad Peloponneſum Ptolemæo; hodie, ut vult Nicolaus Sophianus, *Golfo de Napoli*; vix poteſt. Argolicum.

Corinthium; à Corintho, florentiſſima quomdam Peloponneſi urbe, ut ſcribit Solinus. *Alcyonium* mare, Straboni: *Golfo de Patras*, Sophiano: *Ripa d'Oſtria*, Nautis ut notat Dominicus Marius Niger. Corinthium; quod & Alcyonium;

Creticum; ab Creta: hodie *Mar di Candia*. Creticum;

Carpathium; ab Inſula Carpatho, quæ ad Orientale Cretæ promontorium. Carpathium;

Pamphylium; à Pamphylia Aſiæ Minoris regione. Emendandus hic Solinus, c. XXVI. Pamphylium;

Cyprium; ab Iuſula maris Mediterranei famoſiſſima. Cyprium.

Aſiaticum; Solino ab Aſia, ſive Minor illa ſit exaudienda, quam Propriam vocabant Veteres; ſive Maior. Aſiaticum;

Syrium; ab Syria, florentiſſima quomdam Majoris Aſiæ parte, quam in quinque portiones dividit Euſtathius, cuiuſque undecim numerat nominatque regiones Plinius: Syrium;

A quarum una Phœnice, *Phœnicium*, apud Solinum; Phœnicium;

Ab urbe vero Phœniciæ celeberrima, & orbis olim Emporio, Tyro; *Tyrium* apud eundem. Tyrium.

Eadem hæc Aquarum Internarum moles, ſui Curſus fere medio, verſus Circium inter extrema Italiæ & Epirum provoluta, *Ionium* vocatur ab Ionia, quam regiunculam in ultimis Italiæ oris facit Solinus: vel ab Ionio Illuriorum Rege, ejus, à quo Hadria urbs condita fertur, filio, ſcribentibus Theopompo, quem Apollonij Interpres, & Autothepo, quem Tzetzes ad Lycophronem citant, quibus ſuffragatur & Solinus in Polyhiſtore, cujus jam memini; vel ab Ionibus, ut cenſet Archidamus apud eoſdem Interpretes, in trajectu Maris ibi ſubmerſis. Fabulas (quamquam & quæ dixi non prorſus ab ijs intaminata) puto narrare; qui denominatum volunt ab Ionio, Dyrrachij filio, quem interfectum Hercules eo loci in mare perhibetur dejeciſſe; ejus mentis Appianus: magis vero, qui ab Io Inachi filia, quæ ex Dodona, ut quidam ſcriptis audent mandare, profugiens, Mare illud trajecit. Prometheus apud Aeſchylum: Mediterranei, Venetias verſus torti. partes: Ionium, quod &

> Χρόνον δὲ τὸν μέλλοντα πόντιος μυχὸς
> (Σαφῶς ἐπίστασ᾽) Ἰόνιος κληθήσεται,
> Τῆς σῆς πορείας μνῆμα τοῖς πᾶσι βροτοῖς.

Cronium enim & *Reæ Sinus* antea dicebatur, ut teſtantur antiqui Scriptores (inter quos lego & Apollonium) notante in Lycophronem Iſacio. Pars ejus *Epiroticum*; ab Epiro, Græciæ regione, florentiſſimo quondam Pyrrhi regno, apud Servium ad lib. III. Aeneid. Cronium & Reæ Sinus, cuiuſque portio Epiroticum;

Inde verſus Corum ſe fundens, Italiæque lavans ſuperiora, vocatur *Hadriaticum* ab Hadria opido in finibus Piceni, quod, Romanorum olim Colonia, VII. millibus paſſuum diſtat à mari: *Hadriacum* Lucano, libris de bello Pharſalico: *Hadrianum*, M. Tullio ſcribenti ad Atticum, & oranti contra L. Piſonem: *Hadria*, ſimpliciter Straboni, Senecæ, Tacito, Melæ, alijs; ſic Plutarchus in Camillo: Τὴν μὲν γὰρ βό- Hadriaticum; quod & Hadriacum, Hadrianum, Hadria,

ρειον θάλασσαν, Ἀδρίαν καλοῦσιν ἀπὸ Τυρρηνικῆς πόλεως Ἀδρίας· τὴν δὲ πρὸς νότον κεκλιμένην, ἄντικρυς, Τυρρηνικὸν πέλαγος. Sed opidi inglorij titulum indignatus hic Neptunus, nomen exoravit ab Vrbe magna & potente; dictus hodie *Golfo di Venetia*. *Superum* etiam Latinis; quod, si Inferum (hodie, ut dixi, *Mar Tosco*) spectetur, Orientalius; vel, ut alij, Arctico polo vicinius; ubi pars Mundi putatur superior. Pertinet huc jocus Crassi apud Ciceronem lib. III. de Oratore: *Hæc autem, ut ex Apennino fluminum, sic ex communi Sapientiæ jugo doctrinarum facta divortia: ut Philosophi tamquam in Superum mare Ionium defluerent, Græcum quidem & portuosum: Oratores autem in Inferum hoc Tuscum & Barbarum, & scopulosum atque infestum laberentur; in quo etiam ipse Vlysses errasset.* Mare Hadriaticum, ut ventis & tempestatibus obnoxium damnat Horatius lib. I. Carmin. Oda XXXIII; & lib. III. Odis III, IX. & XXVII. iracundum, inquietum, atrum faciens; ducemque illi turbidum jungens Africum. Hinc Seneca in Thyeste:

Superum.

—— sævo rapidus freto
Ventosi tumor Hadriæ.

Cuiusque partes, Illuricum.

Pars Hadriatici *Illuricum* ab Illurico, quæ longe lateque patens Geographis Europæ regio; meminit ex quorundam mente Apostolus epistola ab Romanos, cap. XV. ubi tamen malim ipsam regionem intelligere. Pars item *Dalmaticum* ab Dalmatia, quæ Illurico conregionalis.

Et Dalmaticum.

Mediterranei versus Tanais ostia se flectentis partes. Aegæum, quod &

Eadem Aquarum Maris Mediterranei vis ulterius ad Cretam Insulam, torto in Septemtrionem latere, per Orientaliora Græciæ littora & minorem Asiam, amfractibus magnis & vasto recessu, infusa, nobilissimas adlambens Insulas (videndus omnino Ammianus lib. XXII.) *Aegæum* vocatur *Pelagus*. In Etymo nimium quantum variatur. Paucis indicabo, ne vel quid Lector desideret, vel ad potiora properantem hæc talia morentur. Plutarchus in Theseo, Hyginus fabula XLIII, & Festus lib. I. nominatum scribunt ab Aegæo Thesei patre, qui in id se præcipitasse perhibetur: Pherecydes, ab Neptuno, qui & Ægæus: Festus iterum, ab Aegæa Amazonum regina, quam volunt in eo perijsse: idem tertium, ut & Varro lib. VI. de LL. ab Insulis, quæ in hoc mari crebræ procul adspicientibus species Caprarum videntur. Plinius lib. IV. nat. hist. cap. XI. quem sequitur Isidorus lib. XIII, cap. XVI. unam Insularum figura Capræ prodit: quæ Homero dicitur Ægas, Neptuno sacra, spectris infestior, teste Nicocrate. Artemidorus dictum censet, à Promontorio Aeolidis, quod Αἶγα nuncupabant adcolæ: Ἄκρα τίς ἐστι, inquit, Αἰολίδος, ἣν Αἶγα οἱ ἐπιχώριοι ὀνομάζουσιν. ἀφ᾽ ἧς καὶ τὸ πέλαγος τὴν τοιαύτην ὀνομασίαν προσείληφεν. Plura huius formæ Promontoria scribit Scholiastes Apollonij in librum I. Solinus in Polyhistore ab Antandro, Asiæ Minoris opido, Capræ speciem referente, vocatum putat: Isacius in Lycophronem opinatur appellatum, quod Αἰγὸς instar valde lasciviat fluctibus; alioquin Αἶγας dicere solent Dores fluctus illos, qui Latinis Decumani, Maximi. Sunt denique, qui dirivant ἀπὸ τοῦ Αἰγίζειν: solet enim naves subvertere, & in brevia vada impellere, auctore Periegete, maxime circa Cycladas, ubi potissimum naves suetum adfligere & αἰγίζειν, ut ait Hesychius. Hæc de Etymo. Ipsum Mare *Aegon* etiam nominatur. Valerius Flaccus lib. I. Argonautic.

Aegon.

——— quanto fremitu se sustulit Aegon:

Et lib. IV. ——— *nec tantas quamvis Tyrrhenus & Aegon*
Volvat aquas. ———

Statius Papinius V. Thebaidos;

——— quas spumifer adsilit Aegon.

Aegeon.

Eidem & *Aegeon* eodem libro:

Dijs Pelagi, ventisque & Cycladas Aegeoni
Amplexo. ———

Sive Deus ibi marinus sit intelligendus, seu ipsum Mare. Vtriusque enim notionis vox apud Eustathium; cujus hæc: Αἰγαίων ἐπιπεπαμένως ἐνάλιος θεός, καὶ τὸ περὶ τὰς Κυκλάδας πέλαγος. *Mare Græcum* Thucydidi & Polyæno. Europæis hodie *Archipelago*, voce Græca: Turcis *Mare Album*. Romani totum hoc mare duobus nominibus olim appellabant, teste Plinio lib. nat. hist. IIII, cap. XI, *Macedonicum* quidquid ejus Macedoniam & Thraciam attingebat; *Græciense* quidquid Græciam. Ægæi quoque partes *Myrtoum, Icarium, Euboicum*. *Myrtoum*, Μυρτῷον πέλαγος, Ptolemæo circa

Græcum, Archipelagus. Album. & in quo Macedonicum. Græciense. Myrtoum.

circa Cariam, Asiæ Minoris regionem; Castaldo *Mar di Mandria*: Straboni vero, Pausaniæ, Plinio, Orosio, Melæ, inter Peloponnesum & Atticam. Nomen illi à Myrtilo Mercurij filio, quem in id deturbatum ab Oenomao volunt Solinus & Isidorus: vel, ut verius sentit Plinius, ab exigua insula, non procul à Carysto Eubœæ opido sita. *Icarium* Varroni, Ptolemæo, Ovidio II. de arte amandi, Manilio lib. IV. Senecæ in Oedipo Choro Act. IV, & alijs, ab Icari nota fabula: Andrætæ Tenedio in navigatione Propontidis, ab una Cycladum, quæ & Macris & Icarus: hodie *Mar di Nicaria*, Castaldo scribente. *Eubœicum* ab Eubœa insula; *Euboicus Sinus* Livio; cui, ut & Valerio lib. I. Dict. Factorumque memorabilium cap. VIII, & Orosio lib. VI. cap. XV. *Cœla* quoque vocatur; Ptolemæo οἰπῶ κόλπος: Hodie *Golfo de Negroponte*. Plautus *Persicum* indigetat *Portum*, apud Festum, quod in eo Classis Persarum stetisse dicatur non procul à Thebis. Horatius lib. I. Carminum, Ode XIIII. Brutum, bellum Civile reparantem monens loca naufragijs infesta non temere tentanda, ubi ait,

Icarium. Eubœicum, quod & Euboicus Sinus, Cœla, οἰπῶ κόλπος, Persicus Portus.

Interfusa nitentes
Vites æquora Cycladas,

Aegæum mare notat, de quo Dionysius Afer:

οὐ γάρ τις κείνῳ ἐναλίγκια κύματ' ὀφέλλει:

maxime circa Cyclades. Virgilius lib. III. Aeneid.

——*sparsasque per æquor*
Cycladas, & crebris legimus freta concita terris.

Exstat Ἀνθολογ. διαφόρ. ἐπιγραμμ. libro III. cap. XXII, elegans Antipatri Carmen, cujus hoc initium:

Πᾶσα θάλαττα, θάλαττα: τί κυκλάδας, ἢ στενὸν Ἕλλης
Κῦμα, καὶ ὀξείας ἠλεὰ μεμφόμεθα?

Aegæo, gracilescente paullatim Mari, succedit *Hellespontus*; angustiæ minus mille passuum Pomponio (septem stadia habet Plinius, quæ septingentos septuaginta quinque passus faciunt) inter Sestem Europæ & Abydum Asiæ oppida (*Bogaz ossar* hodie Turcis, ut notat Alexander Sardus) à quibus *Sestiacum* & *Abydi Fretum* Ausonio. *Hellesponti Claustra* nominat antiquus Poeta, non dubito quin Ennius, in Medea apud Varronem lib. VI. de LL. *Stretto de Gallipoli* Italis à Callipoli Thraciæ Chersonnesi opido: Gallis *Bras de S. George*, Belgis vero *S. Ioris Arm*; ab Troadis opido, quod hodie D. Georgio sacrum, Πιτύνη Ptolemæo. Nomen ab Helle Virgine, quæ perijsse fingitur in hoc maris tractu. Ovidius in Epistola Leandri:

Hellespontus, qui & Sestiacum & Abydi Fretum, Hellesponti Claustra.

Fluctibus immodicis Athamantidos æquora canent,
Vixque manet portu tuta carina suo.
Hoc mare quum primum de Virgine nomina mersa
Quæ tenet, est nactum, tale fuisse puto.
Est satis amissa locus hic infamis ab Helle;
Vtque mihi parcat, nomine crimen habet.
Invideo Phrixo, quem per freta tristia tutum
Aurea lanigero vellere vexit ovis.

Hinc Παρθενόκτονον πέλαγος Lycophroni; παρθένιον Nazianzeno. Hic ex Asia in Europam contra Græcos, constrato in navibus ponte (quod hodie non solemus mirari) exercitum traduxit Xerxes Persarum rex. Ennius meus lib. XIII. Annalium:

Vergisidium, Virgineum.

Pontibus instratis coniunxit littora Xerxes,
Isque Hellesponto pontem contendit in alto.

Lycophron Alexandra:

Ἀλλ' ἀντὶ πάντων Περσέως ἕνα σπορᾶς
Στελεῖ γίγαντα, τῷ θάλασσα μὲν βατὴ
Πεζῷ ποτ' ἔσται· γῆ δὲ ναυσθλωθήσεται
Ῥήσσουσι πηδοῖς χέρσιν.

Quo videndi, quos citant alij: præter, qui ex professo; Aeschylus in Persis, Isocrates Panegyrico, Virgilius in Culice, Plutarch. περὶ ἀοργησίας, Iuvenalis Sat. X, Ammianus lib. XXII. Arnobius lib. I. advers. gentes, Ioannes Tzetza Chiliade I. historia XXXII.

Inde rursus modice se laxans & semiorbe, inquit Ammianus, turgescens altrinsecus, lataque aperiens terrarum devortia, facit *Propontidem*, inter Thraciam & Bithyniam;

Propontis.

 thyniam;

Bebrycium olim Mare;

thyniam; à qua, Bebrycia quondam, *Bebrycium Mare* legitur appellatum apud Tzetzam: Italis *Mar di Marmora*, ab Insula Proconneso; ea enim Marmoris (quod ab urbe vicina, Cyzicenium) ferax, non hodie tantum, ut indicat Bellonius, sed & avorum nostrorum memoria, quod docet Curopalates Græcus Scriptor, *Marmora* dicta: unde cognominis illi Propontis.

Bosporus Thracius, qui &

Hæc mox stringitur, & in paucula stadia coartatur, fitque *Bosporus Thracius:* dictus ab Io Inachi filia, quæ formam Bovis induta, Mare hoc loco trajecisse fingitur. Interpres Apollonij ad lib. II. Argonautic. βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ δοκεῖν τὴν Ἰὼ βοῦν οὖσαν διαπορεύεσθαι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνος διάστημα: & paulo post: ἢ διὰ τὸ πάντας τοὺς στενοὺς πορθμοὺς Βοσπόρους καλεῖσθαι. Prometheus apud Aeschylum:

> Ἔσται δὲ θνητοῖς εἰς ἀεὶ λόγος μέγας
> Τῆς σῆς πορείας Βόσπορος τ' ἐπώνυμος.

Chalcedonius, Byzantij Portus, Fauces Propontidis, Os Ponti, Fretum Mysium;

Bosporus Chalcedonis Herodoto; ab urbe adjacente, quæ hodieque *Chalcidona*, Turcis vero *Caltitiu*: *Byzantij Portus*, Incertioribus apud Stephanum ab urbe, quæ nunc Constantinopolis, olim Byzantium: *Fauces Propontidis* Manilio lib. IV. Astronomic. Στόμα Πόντου Εὐξείνου Pindaro; *Fretum Mysium* Arriano, quod tamen magis convenit Hellesponto. huic enim proxima Mysia & Minor & Maior. Græcis hodie *Laimon*; Turcis *Bagazin*, ut notat Petrus Gyllius, qui plene Bosporum describit: Italis *Streto de Constantinopoli.* Bosporum Darius Hystaspis filius, Xerxis pater, rex Persarum, copias militares, facto ex Navibus ponte, traduxisse commemoratur, cum apud alios tum Herodotum lib. IV. Angustum enim ibi Mare: quinque Stadia (quæ singula cxxv. passuum) edunt Strabo & Pomponius Mela; Plinius in fine lib. V. nat. hist. quingentos passus, suspecta numeri scriptura; reponendus fortean ıↄ cxxv: hoc satis constat, hodieque, alituum cantus canumque latratus utrimque audiri, & fere vocis humanæ esse commercia; manente inter duos orbes, Europam Asiamque, colloquio; nisi id ipsum auferunt venti, inquit Plinius lib. natur. historiæ VI, cap. I.

Pontus Euxinus, qui &

Euxonius, Ἄξενος olim.

Hoc modo multis amfractibus fractum mare, mitescens jam in æquoream se pandit faciem, &, quantum potest cadere sub adspectum, late diffusum & longe, *Pontum* aperit, qui Εὔξεινος Græcis, *Euxonius* Orosio lib. I. cap. II. quomdam, scribentibus Plinio, Solino, Isidoro, alijs, Ἄξενος, *Inhospitalis*, ob immanem adcolarum crudelitatem & inhospitalitatem; vel, ut Theophilus tradit, latronum frequentiam; quæ expugnata fingitur ab Hercule, expurgata latrocinijs regione & hominum ibi animis ceterarum gentium commercio aliquantulum emollitis. Ποντικὸν Πέλαγος Plutarcho in vitis Pompei & Eumenidis, Ptolemæo & Iornandi: *Mare Cimmerium* Herodoto & Orosio, ab Cimmerijs populis, qui adhabitabant; *Caucaseum*, Apollonio lib. IIII. à Caucaso monte inter Pontum hunc & Mare Caspium, *Mare Boreale* Herodoto lib. IIII. quia superioribus, quæ nominavi, ad Boream: *Maurum* Græcis Nautis; *Maurothalassa*, quasi *Mare Nigrum* Turcis; *Mar Maiore* Italis. Situm sic depingit Ammianus Marcellinus lib. XXII: *Omnis ejus velut insularis circuitus littorea navigatio, viginti tribus dimensa millibus stadiorum, ut Eratosthenes adfirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, alijque hujusmodi cognitionum scientissimi scitatores; in speciem Scythici arcus nervo coagmentati Geographiæ totius adsensione formatur. Et qua sol Oceano exsurgit Eoo, Paludibus clauditur Mæotidos: qua declinat in vesperum, Romanis provincijs terminatur: unde suspicit sidus Arctoum, Homines alit linguis & moribus dispares: latus ejus Austrinum molli devexitate subductum.* Mare hoc dulcius, quam cetera, ex multitudine fluminum, Isidorus lib. XIII. cap. XVI, ex Sallustij historijs. Sic Seneca in Medea Act. II:

Deinde etiam Ponticum mare, Cimmerium. Caucaseum,

Boreale.

Eius Situs,

Sapor.

> *Quodcumque placidis flexibus Phasis rigat;*
> *Pontusque quidquid Scythicus à tergo videt,*
> *Palustribus qua maria dulcescunt aquis.*

Rationem reddit Ammianus, cujus jam memini. Verba, quod lectu digna, adscribam: *Omnis autem circumfluo ambitu Pontus & nebulosus est, & dulcior æquoribus ceteris & vadosus; quod concrescit aer ex humorum spiramine sæpe densatus & irruentium undarum multitudine temperatur, & consurgit in brevia dorsuosa; limum globosque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum.* Piscosus admodum est Pontus: cujus rei caussæ: cum quod, præter Phocas, Thynnos & Delphinos, eosque non grandes & innoxios, belluas majores non patiatur, ut cum alijs Isidorus notat; notum autem

Piscium abundantia,

tem Majoribus Minores esse plerumque escam, hosque ab illis devorari: tum quod ex vastiore pelago pisces minorum gentium eo, tamquam in tutum quemdam secessum, confluant ad profundendos fœtus, aquarum adlecti partim suavitate, partim tranquillitate. Ammianus loco jam indicato: *Et constat ab ultimis Nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere Pisces; ut aquarum suavitate salubrius fœtum educant, in receptaculis cavis, quæ sunt ibi densissima, securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est visum, præter innoxios Delphinas & parvos.* Aelianus lib. IX. cap. LIX. Ἰχθύες ὅσοι ποταμὸν γείτονα τῇ θαλάττῃ τῇ σωτηρόφῳ κέκτηνται, ἢ καὶ λίμνην τινά., ὅταν μέλλωσι τίκτειν, ἐκνήχονται τῆς ἅλμης, καὶ τῶν κυμάτων τὸ ἄκλυστον ὕδωρ περιαιρούμενοι, καὶ παραθέομενον ὑπὸ τῶν πνευμάτων καὶ τυπτόμενον ἥκιστα. Ἀγαθὴ γὰρ αὐτοῖς ἡ τῶν ὑδάτων εἰρήνη λοχείας ὑποδέξασθαι, καὶ φυλάξαι ἀπινῆ τε καὶ ἀνεπιβούλευτα τῶν ἰχθύων τὰ βρέφη: τῇ τε ἄλλῃ, καὶ μέντοι καὶ διὰ τὴν τῶν θηρῶν ἐρημίαν καὶ σπάνιν. Φιλοῦσι δέ πως τήνδε τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν αἵτε λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ ἔνθεν τοι καὶ πολλοῖς ἰχθύσιν εὐθηνεῖται ὁ Εὔξεινος Πόντος. Θηρία γὰρ τρέφειν οὐκ ἔμαθε. Φώκην δ' εἴπου τρέφει καὶ δελφῖνας βραχίστους; τῶν δ' ἄλλων ἁπάντων οἱ τῇ δὲ ἰχθῦς ἐν σκέπῃ εἰσί. Color.

Iam quod Color Aquæ Ponticæ albus, de quo caussisque Aristoteles in Problemat. sect. XXIII, Theocritus Eidyll. XXIII, νιφόεντα vocat. In Ponto Peninsula est nobilissima, quæ Taurica vel Scythica Chersonesus; de qua alibi suo loco. Ponti Pars Hylæum mare; Ad Occidentaliora (ubi & pars Ponti *Hylæum mare*, ab Hylæa, Tauroscytharum regione) Isthmi, *Carcinetes* visitur *Sinus*, Ammiano & Pomponio Mela sic nominantibus, Carcinetes Sinus, qui & καρκινῖτος Ptolemæo; κερκινῆτις Arriano; καρπινῖτις Straboni, inemendatius; nam ab opido, quod *Carcina* hodieque ad ostia fluviorum Hypacyris & Gerrhi. Tamyraces; Strabo lib VII, sinum hunc *Tamyracen* vocat à Promontorio, quod in eum ab Occasu Ortum versus procurrit. Periplum Euxini Ponti scripsit eleganter & docte Arrianus.

Succedit postremo *Mæotis Palus*, ab Mæotis populis apud Ptolemæum & Pomponium Melam, qui hodie Tartarorum pars. Mæotis Palus, quæ & Fretum ejus ad Orientaliora Peninsulæ littora Bosporus Cimmerius vel Mæoticus, ter mille passuum latitudine. Ab Scythis vocatur hæc Palus, ut notat Tzetza. Καρπαλοῦκ; & ut Plinius, *Temerinda*, addens hac voce *Matrem Maris* (ut eam etiam nominat Dionysius Alexandrinus) designari, quod perpetuo agmine defluat, numquam recurrens, aquas quasi subministrans καρπαλοῦκ, Telmerinda; absque intermissione subsequentibus, Euxino, Propontidi, Aegæo, Magnoque Mari. Hinc est, quod Lucanus libro III. de bello Pharsalico canat, imminui laudem immissi in terras ab Hercule, scissis montibus, Oceani; quum Mare Mediterraneum quibusdam videretur non tam oriri ex Oceano, quam ex Mæotide Palude, & Ponto Euxino, semper decurrentibus in Propontidem, & hinc porro in Pelagi Interni vastiora. Verba ejus hæc:

Quaque fretum torrens Mæotidas egerit undas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.

Sed vero similius, quod indicat Abrahamus Ortelius, nuper maximo reip. litterariæ detrimento nobis sublatus, vocem quæ apud Plinium, mere Germanicam esse, eaque significari *Maris Finem*, quum *Meer* Mare, *Inda* Finis, *Et* vero sive *Het* articulus sit, qui in vocis capite metathesi litterarum, quod non infrequens apud Germanos, scribitur. Non male. Nam Mari Mediterraneo, per fretum Herculeum immisso, Finis in Mæotide, ut quidem oculi nostri testantur. Caspio enim secretior est cum superioribus copula, ut jam parebit. Vera & genuina vocis scriptura forte *Tesmerinda*, ut sit quasi *Das Meers Enda*, ut Majores nostri pronunciabant. Hodie *Mar Zabach* à Circassis (sic Tartari Turcæque vocant Sarmatiæ Asiaticæ populos, qui Plinio *Zigæ*, Stephano ζυγοὶ) nominatur: Italis *Mar della Tana*, ab Tanai fluvio, qui duobus ostijs huc influit: item *Mar bi ancho*, Mare album. Palus hæc non altior quinque; &, ubi profundissima, septem ulnis; habetque in ambitu septingenta, vel, ut alij, nongenta millia passuum. Videndi Polybius lib. IIII. & Strabo lib. II. Ego scio circuitum ejus usque ad insulam in ostio Tanais esse centum nonaginta aut circiter milliar. Germanicorum, quorum singula XXXII. statuunt stadia. De Frigore Mœotico legendus strabo lib. VII. dicitur adeo indurari gelu, ut vehicula super eam adcolæ ducant. Lucanus lib. II. belli Pharsal. ubi de gentibus ad bellum civile excitandis:

———quas tenet æquore denso
Pigra Palus Scythici patiens Mæotica plaustri.

Non adeo mirum. Mitiores tamen hiemes ibi, quam apud nos, quum Palus hæc ad gradus Altitudinis XLVIII, XLIX, L. & LI. Auctores tam Romani, quam Græci externa: & quæ de quarundam Regionum malis atque incommodis auditu tantum intellexerant, intendere & verbis solent mirum quantum exaggerare: quod exemplis adductis probare, hominis sit ocio bono non bene utentis.

Caspium;

An pars Oceani.

Quæ commemoravi, Maribus conjungam non immerito *Caspium*; quod cum Euxino per occultos Cuniculos unum. Adfirmate loquor. Alioqui pars sit Oceani Scythici, nec ne; diversa Veterum sententia. Ajunt Dionysius de situ orbis, Manilius lib. IV. Astronom. Plinius lib. VI. nat. histor. cap. XIII, Pomponius Mela lib. III. cap. V, Orosius lib. I. cap. II, Basilius ad cap. I. Geneseos, & alij. Notat etiam Strabo lib. XI. Patroclem nobilem Scriptorem in ea fuisse sententia, ex India navigari posse ad Hircanos. Negat Herodotus lib. I. scribens Caspium alterum ac per se ipsum, Mare esse. Ejusdem mentis Aristotelis lib. II. Meteoror. cap I. Hos alij multi sequuti quorum princeps Ptolemæus in sua Geographia accuratioris locorum cognitionis benificio. Ipse Strabo, nisi, ut notavit Vir magnus, planis expressisque verbis falsam subdidisset sententiam, potuisset absque negocio ex prioribus persuadere Lectori, credidisse se littoribus circumseptum Caspium exitu carere. Sic enim ait: κύκλῳ δὲ περὶ τὴν θάλατταν. Sed mox omnia corrumpit, & in aliam imprudens trahitur opinionem, illis præcipue verbis; πρὸς τὸν Ὠκεανὸν τὸν πληρούμενον τὸν Κάσπιον. Illud verum, Aquas Oceani Caspium excipere subterraneo meatu, & exonerari occultis sub terram alueis & cryptis in Euxinum. Quum enim maxima flumina Caspium influant (inter quæ ab Septemtrione, Rha, hodie *Volga*; & Rhymnus, *Iaick*; ab Ortu, Iaxartes, *Chesel*; à Meridie, Oxus, *Abiamu*; ab Occasu denique alia non pauca) necesse sane fuit infusa, præsertim quum marinas stationes Flumina naturaliter adpetant, aliqua exire. Nam qui recipiendis quotidie tot fluminum aquis alveus hujus maris suffecisset; hodieque sufficeret? Quæ igitur labuntur in Caspium voragine quadam subterranea ex illis carceribus recipiuntur in Pontum: qui etiam terræ conclusus per Hellesponti & Abydenorum freta in Archipelagum; inde per mediam Europam & Africam ad Herculeum fretum, qua patet exitus, decurrit. Mare Caspium, ut delineat Pomponius lib. III, in tres sinus diffinditur: contra os ipsum & alvei fauces, in Hyrcanum, ubi Georgiani: ad sinistram versus Septemtrionem in Scythicum, qua parte Zibierairorum & Zagataiorum sunt Hordæ: ad dextram vel oram meridianam, qua nobilissima urbs Tauris, in eum, quem proprie & totius nomine Caspium à Caspijs ibi populis appellant; Parthis hodie à proximo opido *Bacau*. Georgianis *Chelucelam*. Aristoteles Caspium & Hyrcanum lib. II, Meteorolog. duo Maria numerat; quum unius rei duo sint nomina. Plurimis alijs nominibus (quod & Plinius scribit) ab adcolis appellatum: Rhutenis & Tartaris hodie *Chuualinsko-morie* vocatur; Mauris *Bohar Cursun*, id est mare clausum, indicant quæ dixi; *Georgiam* dicitur ab Georgianis, qui quondam Iberes & Albani Asiæ populi; Ab alijs *Mare de Sala*, ab opido Tartariæ cognomine; Item *Therbestam* alijsque modis pro vario gentium idiomate vel regionibus illi adpositis, ut se observasse scribit ex tabulis & scriptis peregrinationibus V. CL. Abrahamus Ortelius.

Eius partes, & varia Nomina.

Magnitudo.

Variatur inter Auctores de Maris hujus magnitudine: inter eos Herodotus in Clio longitudinis esse tradit quindecim dierum cursu navis, quæ remis utatur; latitudinis, ubi spaciosissimum est, dierum octo. Fidendum magis, qui quotidie transmittunt, Mercatoribus, non amplius duodecim diebus universum expleri ambitum testantibus.

Pisces variores.

In eo Mari Pisces, ut prodit Iulius Cæsar Scaliger de Subtilitate adversus Cardanum, exercitat. L I. capiuntur Siluri, & Moroni; quos, vulgari nomine sic appellatos, non audet Glanios vel existimare vel negare: præterea Caniculæ, canino prorsum capite, cauda, pedibus: adhæc Piscis teres totus sine capitis expressa figura, longitudine circiter pedum quatuor; ex quo ad lucernarum usum exemtus adeps vices præstat olei, frequenti mercatu expetitus.

CAP.

CAP. VIII.

De reliquis Internis Maribus.

PRÆTER Mediterraneum illud (quod optimo jure Magnum, quum si commissio fiat, reliqua non tam Maria, quam Sinus, censenda) & alia sunt Interna, quæ per sua Freta terras irrumpunt ex Oceano; Orientali quidem, *Persicum* & *Rubrum*; Septemtrionali vero, *Balticum*.

Persicum.

Persicum inter Persiam est, unde illi nomen, & Arabiam Felicem: primo Sinus (ut & multis habetur) quem inter Promontorium Asoborum (hodie *Cabo Mochandan*) & Armuziam (*Ormus* nunc, nobilissimum in Insula ferace Emporium) excipit Fretum, quod vulgo *Basora*: mox Mare, quod etiam Plutarcho in vita Luculli *Babylonium*, ab urbe Mesopotamiæ versus Caurum illi adlocata, quam *Bagdet* hodie dicunt, ad Euphratem. *Mar Elcatif* & *Mesendin* vulgo nominari testantur Tabulæ Geographicæ. *Tumach-cama* ab Mesopotamijs vocari, ab aliis item *Bein elnaharin*, scribit vel fingit potius Thevetus; quem non in Geographicis tantum, sed & alijs familiariter aliquando Parisiis novi, & mecum alij, fluxissimæ fidei. Semel hoc dicendum erat, Lector: ne, si passim non laudem, à me negligentia factum arbitrere.

Rubrum.

Rubrum id (specialiore notione, *καταχρηστικῶς*) Europæis hodie, quod olim *Arabicus Sinus*, Plinio scribente lib. nat. historiæ II, cap. LXVII & sequente; inter Arabiam Felicem & Africam. Sinus primo, ubi ad dextram *Aden* urbs, olim Arabia: deinde Fretum, quod nostro tempore *Babelmandel*: hinc Mare, quod ab adcolis hodie *Mar di Mecha*, ab Arabiæ Felicis urbe, quæ *μοχέρα* Ptolemæo; ab alijs *Mar Rosso*. Sunt qui scribunt appellari etiam *Bohar-Corsun*, Mare clausum; quod Caspio verius convenit. Thevetus, nisi, quod plerumque solet, nugas (quibus hoc lucratus, ut nusquam fidem mereatur) vendat, ab Arabibus vocari notat *Zocoroph* vel *Boharzocoroph*; ab alijs *Zahara*. ים־סוף mare Caricosum passim in Sacris litteris: סוף enim Iunci genus, crescentis in extremitatibus Maris vel Fluminis: unde ים־סוף Mare Caricis, quod eo Iunci genere abundet. Stephano *Βεάχια* dicitur. De Persico & Arabico Internis junctim Manilius lib. IV. Astronomic.

Altera sub medium Solem duo bella per undas
Intulit Oceanus Terris. Nam Persica fluctus
Arva tenet, titulum Pelagi prædatus ab ijsdem,
Quæ rigat ipse, locis; latoque infunditur Orbi.
Nec procul in molles Arabas, Terramque ferentem
Delicias, variæque novos radicis odores,
Leniter adfundit gemmantia littora Pontus,
Et Terræ Mare nomen habet.

Balticum, quod &

Balticum (ut appellat Xenophon; vel, ut alij, *Baltæum*, unde *Belts* hodie, præcipue prope Insulam Langlandiam, ubi *Lagnus Sinus* Plinio lib. nat. histor. IIII, cap. XIII.) id mihi; quod angustiore primum & sinuoso ore Caput Cimbricæ Chersonnesi prægressum, factis aliquot Danorum Insulis, per Sundam, nobilissimum Daniæ Fretum (ubi quomdam *Βενίτιον* Ptolemæi) infunditur versus Orientem; inter hinc Germaniæ, Prussiæ, Lituaniæ, Livoniæ, Russiæque, inde Gothiæ & Sueciæ littora: *Morimaruza* Philemoni; *Amalchium* Hecatæo apud Plinium; *Suevicum* à populis, qui adhabitant; *Pigrum* nominat Tacitus, quod non, ut bene Ortelius, veluti cetera Maria, moveatur. Nam Aestus ejus, quod etiam qui quotidie navigant, testantur, vix deprehenditur. *Venedicus Sinus* eidem ab Venedis populis; *Codanus* Plinio lib. IV, cap. XIII, & Pomponio Melæ lib. III. Germanis *Oost-Zee*; quod Oceano versus Ortum: Rutenis *VVareczkovic-morie*. Excurrens porro in duo brachiæ dispescitur: faciens à sinistra; inter hinc Sueciam & Boddiam, inde Finlandiam Sinum prius *Finnicum*, *Finnisch-zee*; post, freto discriminante, *Boddicum*, *Bodner zee*: à dextra inter Finlandiam & Livoniam alium, qui item *Finnicus*. Alia minorum gentium prætereo:

Morimaruza, Amalchium, Suevicum, Pigrum, Sinus Venedicus, Codanus. Finnicus. Boddicus.

Album.

Album, quod Arctoum Pelagus Terris immittit inter Russiam, Moscovitarumque & Lapporum fines: ad cuius interiora Fanum D. Nicolai, quo plerumque cum

Moſcovitis commercia facturi Mercatores noſtri adpellunt. *Witte-zeë* Batavis, qui plurimum hoc Mare navigant, appellatur.

Mar Vermejo.

Illud etiam non magni præ ceteris momenti, quod inter Americam & Mexicanam primis luſtratoribus *Mar Vermejo* nominatum.

Cap. IX.

De Euripis.

Euripus quid.

Euboicus.

Fluxus eius ac Refluxus.

MARIBVS Reciprocantibus addiderim *Euripos.* Εὔριπος, inquit Sudas, πέλαγος ςενὸν· ἢ τόπος ὑδατώδης μεταξὺ δύο γαιῶν, τουτέστι Βοιωτίας, καὶ Ἀττικῆς. ἑπτάκις δὲ τῆς ἡμέρας τὸ ἐκεῖσι ὕδωρ τρέπεται. Deſcribit mare, quod inter Atticam & Eubœam, *Euboicus Euripus* alijs, nonnullis *Chalcidicus* ab urbe Chalcide, Italis *Strecho de Negroponte;* ſic enim illis hodie Eubœa dicitur. De eo ſic Pomponius Mela lib. II. cap. VII. *Mare rapidum, & alterno curſu ſepties die ac ſepties nocte, fluctibus invicem verſis, adeo immodice fluens; ut ventos etiam ac plenis velis navigia fruſtretur.* Strabo tamen lib. IX, Plinius lib. II. cap. XCVII, & alij (quibus adſcribendus fortean & Sudas) tantum die ac noctu ſimul ſepties fluere contendunt. Sic Seneca in Hercule Oetæo, Act. II. Sc. I. profuge:

Euboica tellus, vertice immenſo tumens,
Pulſatur omni parte; Phryxeum mare
Scindit Caphareus: ſervit hoc Auſtro latus;
At qua nivoſi patitur Aquilonis minas,
Euripus undas flectit inſtabilis vagas,
Septemque curſus flectit & totidem refert,
Dum laſſum Titan mergat Oceano jubar.

Antiphilus Bizantius quodam Epigrammate ſenarium prodit numerum:

Εὐβοϊκοῦ κόλποιο παλινδίνητε θάλασσα,
　Πλαγκτὸν ὕδωρ, ἰδίοις ῥεύμασιν ἀντίπαλον,
Ἠελίῳ κὴν νυκτὶ πεπαγμένον, ἐς τρὶς ἄπιστον
　Ναυσὶν ὅσον πέμπτης χεῦμα δανειζόμενον,
Θαῦμα βίου, θαμβῶ σε τὸ μυρίον, οὐδὲ ματεύω
　Σὴν στάσιν. ἀρρήτῳ ταῦτα μέμηλε Φύσει.

Alium alij. Ab omnibus, niſi mens mea me fallit, certus numerus poſitus pro incerto. Livius lib. XXXVIII veritatis, quam ſuperiores, convenientius, *Fretum ipſum,* inquit, *Euripi non ſepties die, ſicut fama fert, temporibus ſtatis reciprocat; ſed temere in modum venti nunc huc nunc illuc, verſo mari, velut monte præcipiti devolutus torrens, rapitur.* Videndus & Thucydides lib. VI. Cauſſam huius Fluxus & Refluxus quum nequiſſet adſequi

Euripo mutabilius.

Ariſtoteles, mœrore contabuiſſe ſcribitur ab Iuſtino Philoſopho & Martyre Admonitor. ad Gentes, & Gregorio Nazianzeno oratione I. in Iulianum Apoſtatam. Hinc certe Proverbium, ut *Euripo* dicatur *mutabilius*, quidquid inſtabile. Aeſchines κατὰ Κτησιφῶντος, Calliam mutabiliorem eſſe notat Euripo, cui vicinus. Eleganter & Plato in Phædone: πάντα τὰ ὄντα ἀτεχνῶς ὥσπερ ἐν Εὐρίπῳ ἄνω καὶ κάτω στρέφεται, καὶ χρόνον οὐδένα ἐν οὐδενὶ μένει. Ariſtoteles Ethic. IX. cap. VI. οὐ μεταρρεῖ ὥσπερ Εὔριπος. Committit & eleganter M. Tullius oratione pro Mur. cum Euripi fluxu & refluxu inconſtantiam populi & incertam Comitiorum rationem. Inſtabilis enim Euripus; & inde inter ἀδύνατα apud Senecam in Hercule Oetæo, Act. II. Sc. III:

　　　　—— *prius*
Exſtinguet ortus, referet occaſus, diem:
Pax ante fida nivibus & flammis erit:
Et Scylla Siculum junget Auſonio latus:
Priuſque multo vicibus alternis fugax
Euripus, unda ſtabit Euboica piger.

Euripus Taurominitanus.

Euripus Taurominitanus Plinio lib. II. cap. XCVII. illa maris reciprocatio, in quam delabi ferunt Charybdim; quæ, verticoſum mare inter Siciliam & Italiam in freto Mamertino, *Garofaro* dicitur hodie, Fazello & Aretio notantibus. Exaudiendus de eo Sene-

eo Seneca in Epistolis, *Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero: & si forte observaris (dignum est autem quod observes) fac nos certiores, utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas mare illud contorqueat; & an verum sit, quidquid illo freti turbine arreptum est, per multa millia trahi, & circa Tauromitanum littus emergere.*

Euripi sub Polo Arctico.

an sint.

Euripos quatuor, vastissimis Insulis interpositis, sub Arctico polo comminisci fuit ausus Minorita quidam Anglus Oxoniensis, Mathematicus, ut scribit in suo Itinerario Iacobus Cnoxen Buscoducensis: eosque tanto impetu versus Voraginem, quæ ad Euriporum concursus, (ubi & Rupem sub ipso Polo nigram statuit, cujus ambitus XXXIII circiter leucarum) rapi, ut naves semel ingressæ vento retroagi non possint; neque unquam tantum ibi ventum esse, ut molæ frumentariæ circumagendæ sufficiat. Alia ejus prætereo. Hunc sequuti temere sunt alij; inter quos Giraldus Cambrensis libro de Mirabilibus Hiberniæ; qui addit, ad Voraginem hanc omnes undique ab remotissimis orbis partibus marinos fluctus, tamquam ex condicto, confluere, & in secreta Naturæ penetralia se transfundentes quasi in Abyssum vorari; naves hac forte transeuntes tanta rapi & attrahi fluctuum violentia, ut eas statim irrevocabiliter vis voracitatis absorbeat. Additur, ne quid desideremus ad plenam loci stupendi cognitionem, Ostiorum, quæ singulis Euripis, numerus: septem illi, qui freto Aniano obversus; quinque, qui Septemtrionaliora Novæ Zemblæ respicit, ea autem propter angustiam & celerem cursum numquam congelari; tria, qui Groenlandiæ vicinus; quatuor denique, qui proxime succedit: omnibus vero Ostijs initia describuntur ad gradum LXXVIII. Belle mehercules. Tam adseveranter de his disserunt, quasi vel ibi nati educatique, vel eo delati suis oculis omnia fideliter & diligenter notassent; Rupem etiam mensi. Si loco tam mirando nati; non video, quibus adminiculis quarumque Aquarum benificio venerint ad nos, tantam ὑπερφυσικὴν nunciaturi; quum Fluctus ex quatuor Orbis partibus, ut dicunt, eo se rapientes tanta vehementia obnitantur, & ventus ibi numquam tam validus, ut molæ versandæ (qui vero navi huc inde contra Fluctus reluctantes promovendæ?) sufficiat. Sin eo delati, magna certe prærogativa munitos fuisse necesse fuit, quod adeuntes horrida, tetra & inaccessa loca, non fuerint cum navibus, ut omnibus evenire volunt, absorpti; at placidissime portati ita Rupi adhæserint, ut non solum ejus colorem cognoscere, verum & magnitudinem metiri potuerint. Sistebat, credo, terribilis ille Aquarum raptus; dum ibi docenda nos illi discebant: ne scilicet quid quod uspiam in rerum natura nesciremus. Sed abesto jocus, & vana vanis relinquamus. Quisquis fuit primus hujus commenti auctor, amicus fuit non Veritatis, sed Platonis. Hic namque, quum excogitare non valeret veram Fluxus Refluxusque Maris caussam, in Phædone somniavit, χάσμα esse μέγιστον, καὶ διαμπερὲς τετρημένον δι᾽ ὅλης τῆς γῆς; ejus mentionem facere Homerum.

τῆλε μαλ᾽ ἧχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον;

alibi vero Homerum aliosque Poëtas hoc χάσμα Τάρταρον appellare; ad hiatum denique illum omnes fluvios, atque adeo totum Aquarum corpus universæ Terræ circumfusum, confluere, & ex eo Aquas omnes vicissim effluere; sursumque ad nos motas, deorsum autem ad Antipodas Rheumatibus effusionem facere. Sed hanc Platonis (cuius Eloquentiam & Orationis flumen magis sæpe mirari venerarique soleo, quam Philosophiam) opinionem, quod absurda esset & omni careret ratione, merito refutat Aristoteles lib. II. Meteor. cap. II; cujus Argumenta legenda. Docuerunt & hæc falsa esse, nuper Argonautæ nostri; qui ad LXXX. Altitudinis gradum delati, nullas Aquarum versus loca, quæ ad perpendiculum Polo subjacent, attractiones, quales fœde finguntur, deprehenderunt; quum tamen initium attrahendi in pictis ad illorum mentem tabulis scribatur ad gradum LXXVIII. Alioquin videri sub ipso Polo habitationes esse commodiores, quam quæ aliquot inde gradibus propiores Aequinoctiali, jam dixi; & dicam plenius, ubi ad istorum locorum historiam mea me deduxerit Methodus.

Cap. X.

De Aquis perpetuo defluentibus.

Aquæ perpetuo decurrentes.

SVFFICIANT hæc de Aquis, quæ reciproco motu agitantur; historia succedit earum, quæ perpetuo defluunt: eo numero sunt *Fontes*, *Fluvii*, *Rivi*, *Torrentes*, & id genus aliæ; quæ gravitate sua per declivia feruntur, donec tandem in mare se exonerant.

Fons. Fluvius. Rivus. Torrens.

Fons Isidoro lib. XIII. Originum, cap. XXI, caput aquæ nascentis; quasi fundens aquas. *Fluvius* perennis aquarum, quæ in unum alveum ex varijs fontibus conlectæ, decursus; *Flumen* ipsa aqua; *Gurges* altus in eo locus. *Rivus* fluviolus perennis, natura & arte coactus; sic dictus, quod dirivetur ad irrigandum, id est inducendum aquas agris. *Torrens* fluentum non perenne; quod æstate exsiccari solitum, augeri vero solutarum nivium aut ingruentium imbrium accessione: à torrendo, ut idem Isidorus notat, laudans hoc Pacuvii:

Flammeo vapore Torrens torret.

Amnis.

Amnis fluvius nemore ac frondibus redimitus; ab amœnitate Isidoro; alijs ab ambiendo: unde & Tiberim à quibusdam Amnem volunt appellatum, quod, docente Varrone, Romam ambiret; falso. Numquam enim ambijt Vrbem, sed adluit: nisi Ambire viro docto non totum circumire, sed partem tantum.

Aquarum decurrentium generatio.

Veterum Philosophorum, qui alioquin Physicæ in dias luminis auras efferendæ singularem navarunt operam, illa semper fuit, estque hodie opinio; decurrentes jugiter aquas generari ab Aere vel Vapore calido & humido; quem, adiuvante loci natura, per Terræ poros receptum, & in ejusdem cavernis coactum, ibi volunt in Aquam ab circumstante Frigore sensim converti. Multas enim ajunt passim esse sub terra concavitates; in quas, quum natura non patiatur Vacuum, Aerem per meatus & poros necesse est ingredi; qui condensatus loci frigore in Aquam abit: ideoque Fontes esse perennes & perpetuos, quum caussa sit illis perpetua, Aere Frigoreque, à quibus generantur, numquam deficientibus. Seneca: *Sub terra quidquid est, quod illum in Aquam convertat, id semper est umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit perennes caussas Fontibus.* Hæc Aristotelis (qui contradicendi studio sæpe totus in Antiquorum Placitis, quamvis ea bona solidaque, convellendis) lib. II. Meteor. cap. II; hæc, qui eum sequuti, (videndi Seneca lib. III. nat. quæstionum, Georgius Agricola de ortu & causs. Subterran. I, Antonius Galatæus de fluminum origine, & alij) de generatione decurrentium perpetuo Aquarum mens; cui enervandæ non pauca. Vt alia omittam: qui quæso fieri potest, ut Aer sive Vapor, intra Terræ Venas receptus, tanta corrumpatur celeritate, quanta fluunt Aquæ? Nam si vel momento μεταμόρφωσις illa fieret, quidquid in rerum natura est, Aeris, quem suapte natura scimus rarissimum; numquam ad eam Aquarum, quæ vel uno die fluunt, molem emoliendam sufficeret; neque altissimi Oceani gurgites, si vacuarentur, tantam Aquarum vim caperent. Certe infinita Fluviorum multitudo, quæ tot jam sæculis infinitam Aquarum copiam in Oceanum infundit, jampridem elementarem hanc Mundi partem Aquis obruisset, ac Cœlestes orbes attigisset; quum vel continui quadraginta dierum imbres tantas olim eluviones effuderint, ut Aquæ Montes altissimos, cubitis quindecim superarent. Divinior itaque, & naturæ legibus consentanea magis, hac de re sententia Philosophorum; qui decurrentes Aquas ab Oceano, Terræ meatus quibus percolatur, subeunte; & nunc in planis patentibusque campis coacto, nunc versus editissimorum montium juga (quo modo, consulendus Iulius Cæsar Scaliger de Subtilitate, exercit. XLVI.) per concavas speluncarum altitudines variasque terrarum (sua etiam gravitate prementium) venas exiliente; sicque rursus, unde venerat, refluente dirivari censuerunt; & inde esse, quod Maria (quum quæ data recipiant, receptaque mox reddant) nec augeant, nec minuantur. Sic Plato, Philo de Mundi opificio, Seneca lib. III. Nat. quæst. cap. IX, & nostri temporis alij: subscribentes arcanis Hebræorum Dogmatibus. Ecclesiastes cap. I: *Omnia flumina intrant in mare; & mare non redundat:*

Non ab Aere intra Terræ venas recepto.

Sed ab Oceano Terræ meatibus percolato.

redundat: ad locum, unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant: quibus consona Homeri illa, de Oceano loquentis:

Ἐξ οὗπερ πάντες Ποταμοὶ, καὶ πᾶσα Θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι Κρῆναι, καὶ Φρείατα μακρὰ νάουσιν.

Hæc ut paucis dicam, *Aquas omnes à Mari & ad Mare*, signant. An absurde, & contra Naturæ Decreta? Suffragatur, quod nos docet Experientia, non paucas esse Aquas; quæ, quamvis dulces, æstum tamen Oceani sequuntur. Fontem Gadibus indicat Plinius lib. II. motibus Oceani consentientem: alium in Tenedo (Insula est in Hellesponto, nomen hodieque retinens) semper à tertia noctis hora in sextam ab æstivo solstitio exundantem: contra Timavum amnem Insulam in mari parvam; & in ea Fontes calidos, pariter cum æstu maris crescentes minuentesque. Aliam à Percolatione notans hujus rei caussam Seneca, prodit suam hic (ut & alibi sæpe) in rebus Physicis infantiam. Festiva sunt ejus verba: *Quemadmodum*, inquit, *quartana ad horam venit; quemadmodum podagra ad tempus non respondet; quemadmodum purgatio, si nihil obsistit, statum diem servat; quemadmodum præsto est ad mensem suum partus: sic Aquæ intervalla habent, quibus se retrahant, & quibus redeant; quædam autem intervalla, quia minora sunt, ideo notabilia; quædam majora, & minus certa.* Et hoc, quod de Percolatione dixi, juvat: in Alpheum Peloponnesi fluvium olim casu delapsa, longissimo Maris intervallo in Arethusa Syracusarum fonte, qui in Sicilia, postea fuisse reperta. Quo modo? benificio Percolationis. Dicere enim Alpheum, prope Elidem civitatem ortum, non se consociare Pelago; sed subter mare Ionium defluere, & in Arethusam erumpere; supra fidem est: & tamquam rem omnino fabulosam agnoscit Strabo lib. VI; ut & non obscuris indiciis Virgilius lib. III. Æneidos, Ovidius lib. V. Metamorph. Seneca in natur. quæst. Pomponius Mela lib. II, & si qui alij; contra Oraculum, quod citat Pausanias lib. I, Moschum Pindarumque Poetas, & Timæum Philosophum; quos sequuti Plinius lib. II. & Lucianus in Marinorum Deorum Dialogis: ut, quum de Sicilia erit sermo, videbimus.

Sed objiciet quis forte; quum omnium defluentium Aquarum origo sit ab Oceano, eoque salso; qui fiat, ut pleræque sint dulces; nonnullæ autem bituminatæ, sulphuratæ, aluminosæ, nitratæ, alijsque saporibus imbutæ percipiantur: quum item natura sua omnes fere cum matre frigeant, unde tantus non paucis Ardor?

Naturalem Qualitatem, id est, Dulcedinem conciliat Aquis generatim Percolatio, de qua dixi; eo majorem semper, quo ductus Percolationis longior, & locus Eruptionis à Mari remotior. Vnde Aquis Dulcedo.

Sapores ceteros aliaque Accidentia infundunt; partim Terrarum, quibus percolantur Aquæ, natura & genius: partem variæ primarum Qualitatum permistiones, & Influentiarum, ut artis utar voce, concursus. Nam in confesso est apud omnes, Aquas Subterraneas per Venas currentes, earum rerum naturam easque Qualitates imbibere, quas perfluunt: sive Herbæ latentes fuerint; seu Metalla, ut Aurum, Argentum, Aes, Ferrum, Plumbum, Cuprum, Argentum vivum, Auripigmentum vel Arsenium, Sandaracha; seu Lapides, ut Gemmæ, Saxum Calcarium, Marmora, Arena; seu Succi concreti, ut Sulphur, Bitumen, Alumen, Chalcitis, Nitrum, Sal, Viscum; seu diversa Terrarum genera, ut Creta, Argilla, Marga, Ampelitis, Pignitis, Sinopis, Ochra; seu denique infecti Halitus & Vapores. Vnde alij Sapores.

Quod quædam Aquæ cum hominibus tum alijs animantibus Salutiferæ, quædam Morbidæ, quædam etiam Lethales: faciunt & Herbarum, quæ latent vel ad juvandum vel ad nocendum, potentia; & Metalla, quibus perlabendo attactis affrictisque vis inest occulta, stupendorum effectuum generatrix.

Salutiferas quis quærit? *Albulæ* Aquæ, teste Isidoro, juxta Romam vulneribus medentur: *Fons Ciceronis* in Italia scissuras oculorum sanat, & sauciationes: in Sardinia etiam calidi Fontes, qui oculis medicinam adferunt; exceptis eorum, qui furti se alligarunt; horum enim facinus cæcitate detegitur: *Lechnus* Arcadiæ fons Abortus fieri non patitur. *Zamæ* fons, apud eundem Isidorum, in Africa canoras facit voces. Aquæ Salutiferæ.

Morbidas indicandum? Meminit Seneca Fontis, qui furere facit bibentes: Alius, qui Phreneticos, Isidoro scribente, in Chio insula Fons, quem qui bibunt fiunt hebetes: in Æthiopia fonte rubro qui bibunt, fiunt Limphatici. His adcensuerim illas, quæ bibentibus Strumas in collo generant: fit illud (ut Iulio Cæsare Morbidæ.

Scaligero

Scaligero de Subtilit. adverſus Cardanum utar) ab Aqua è nivibus liquefactis; quæ multum terreſtris & crudi continet. Crudum repugnat reſolutioni: Gutturis hæret muſculis & glandibus terreſtre, quod propter aqueum ſeſe inſinuavit, ibique concretum dureſcit. Idcirco qui ad Alpes habitant & Pyrenæos atque in Arvernis, hoc patiuntur. In locis autem frigidioribus nives rarius ac ſerius ſolvuntur: & quæ ſolvuntur, puſillo temporis ſpacio cedunt alijs cito ſubituris. Celſus, quem alij ſequuntur, Aquam Frigidam Strumas excitare ſcribit ἁπλῶς. Sed non omnis Frigida gignit hoc malum. Nullos enim hujuſmodi Tumores novit Aſia, nullos Africa, nullos potiſſima pars Europæ: quibus omnibus tamen Aquæ frigidiſsimæ. In Germania familiare hoc perexiguo Alpium tractui; ubi qui naſcuntur, nemo caret eo malo: quod etiam de ea parte agri Taurini, quæ *Valdocca*, id eſt vallis Anſeris appellatur, notat Vir nobiliſſimus quem dixi. Ego ex Italia reverſus in Alpibus vidi ſtrumoſiſſimos, & ad loquendum incredibile, quam ineptos. Legendus & de Cauſſa Strumas generante Albertus Magnus II. Meteor. tract. III. cap. XIX.

Lethales.

In nos armatas & Lethales quis avet noviſſe? Seneca dicit eſſe quoſdam fontes, qui bibentes venenando occidant. In Beroſo Taurorum colle tres apud Plinium feruntur fontes; ſine remedio, ſine dolore mortiferi. In Arcadia, ut ſcribunt Plinius & Vitruvius (ex quibus Iſidorus emendandus) juxta Nonacrin Aqua profluit è ſaxis, *Styx* appellata: quæ potata necat illico.

Alijs modis commodæ, vel incommodæ.

Ab alijs alia capiuntur Commoda & Incommoda. Apud Senecam fons eſt, qui memoriam confert: alius qui oblivionem inducit; quem in Bœotia ponit Iſidorus: cui & in Sicilia duo Fontes, quorum unus fœcundat ſterilem, alter contrariæ naturæ. Nominat idem Aquas in Campania, quæ ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere dicuntur. Iterum apud Senecam, fons *Salmacis* in Caria libidinem incendit: *Cizici* fons contra, apud Iſidorum, Veneris tollit amorem.

Aquæ Colorem mutantes.

Quod epotæ quædam inſignes corporibus adferant mutationes, ſine tamen corruptione naturæ: Cauſſa proculdubio manat ab varijs Terræ, quam perlabitur, qualitatibus; quibus colores nunc hos nunc illos efficiundi vis ineſt. Plinius lib. II. nat. hiſt. cap. CIII: *In Faliſco omnis Aqua potata candidos boves facit; in Bœotia amnis Melas oves nigras; Cephiſus ex eodem lacu profluens albas; rurſus nigras Penius; ruffaſque iuxta Ilium Xanthus, unde & nomen amni. In Ponto fluvius Aſtaces irrigat campos; in quibus paſtæ nigro lacte equæ gentem alunt.* Seneca de natur. quæſt. *Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira: alia enim ſunt: quæ pota inficiunt greges ovium; intraque certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam; quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt; uterque ex eodem lacu exeunt diverſa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt; quod ut diutius potavere non aliter quam infectæ mutantur: at ſi illis lana fuerit opus nigra, pullis paratus gratuitus infector eſt: ad Penium eundem gregem adpellunt. Auctores habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat. Eſt in Cappadocia, quo poto equis nec ulli præterea animali, color mutatur & ſpargitur alba cutis.*

Frutices proferentes, & Oleas.

Quod in quibuſdam, ut de Rubro Mari notat Plinius, Oleæ naſcantur & frutices virentes; facit Aquarum ſpiſſitudo, quæ aliquid pingue & naturalis ſeminis ſeu caloris continent.

Oleoſæ.

Quod quidam fontes oleo perfuſi; facit Bitumen pinguius, quod oleum in ſe habere extra omnem eſt controverſiam. Tales; in Scotia, haud procul urbe regia; in Saxonia, prope Brunſvicum; alij alibi: ut mirum non ſit, mandatum ſcriptis ab Arriano, ad Alexandri tabernaculum Fontem Olei (totum ex oleo, abſit ut credam) prorupiſſe: ab alijs vero, idem Auguſti principatu Romæ contigiſſe.

Lapideſcentes.

Quod quædam Aquæ injecta corpora agglutinent & indurent, facit limi copia & viſcoſa earum natura. Quemadmodum enim Pulviſculus Puteolanus, ut eſt apud Senecam, ſi aquam attingit confeſtim fit Saxum; ſic contra ſunt Aquæ quæ ſi ſolidum contingant, hærent & adfiguntur. Et adſcribit ille conſtare quoſdam eſſe Fontes, qui ligna injecta in lapideam ſubſtantiam convertunt, & ex hujuſmodi lapidibus optimas fieri cotes. Exempla alia ſubminiſtrant alij. Memoriæ prodit Plinius, in Ciconum flumine lignum dejectum lapideo cortice obduci. De eo Ovidius in Metamorph.

Flumen habent Cicones; quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Apud

Apud eundem Plinium, in flumine Silari ultra Surrentum non Virgulta modo immersa, sed & folia lapidescunt; alias salubri aquæ ejus potu. Similem omnino vidi in Arduenna silva juxta Malmundarium, quamvis lapidescentem, potui tamen aptum; qui in lacunas & incilia ductus instar tophi coalescit, ex quo camini & fornaces fieri solent. In Alliensi fonte Arvernorum ligna, calamos, quisquilias lapidescere, trium horarum spacio, docet in suo universæ naturæ Theatro Ioannes Bodinus, testis oculatus. Refert in suis Mineralibus Albertus Magnus, inventum esse suo tempore ramum Arboris in portu Lubecensi, in quo erat avium nidus una cum pullis, conversis omnino in lapidem paullulum subrufum & durum. Addam huc; in Hungaria rivulum esse, in quem ferrum injectum Cuprum redditur: In Marsida Phrygiæ fonte, quod scribit Isidorus, Saxum crescere.

Non obscurum igitur, quod quidam fluvij trahant Metalla, per quæ fluunt. Auriferi sane gemmiferique, ut de alijs sileam, celebrantur Ister, Hermus, Pactolus, Hebrus, Tagus, Hydaspes, Ganges, & alij; de quibus simul Seneca in Hercule Oetæo, Act. II. Choro: Metalliferæ.

Cupit hic gazis implere famem:
Nec tamen omnis plaga gemmiferi
Sufficit Istri; nec tota sitim
Lydia vincit; nec, quæ Zephyro
Subdita tellus, stupet aurato
Flumine clarum radiare Tagum;
Nec si totus serviat Hebrus;
Ruraque dives cingat Hydaspes;
Intraque suos currere fines
Spectet toto flumine Cangem.

Sic Claudianus: *Non Tartessiacis illum satiaret arenis*
Tempestas preciosa Tagi; non stagna rubentis
Aurea Pactoli, totumque exhauserit Hermum:
Ardebit majore siti.

De his universim Seneca. lib. de Consolatione ad Marciam: *Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens!*

Dicendum & hic nonnihil de Colorum, Saporumque varietate, & Ardore. Quod Diversicolores; facit varians etiam passim in coloribus Terra. Notat Cardanus Aquam candidam ad secundum à Glauca Misenæ opido lapidem; rubeam Raderæ, Misenæ fluvij juxta Radeburgum; viridem in Carpatho monte, juxta Neusolam; cœruleam Blavæ, inter Feltrium & Tarvisium; nigerrimam Alteræ, fluvij Saxoniæ, ubi in Visurgim se exonerat. Referunt & alij vix credibile in Idumæa fontem esse (cui cognomen *Iob* tribuitur ab Isidoro) tribus mensibus turbidum, tribus sanguineum, tribus viridem, tribus denique limpidum. Diversicolores.

Sunt & quæ bibentes inebriant: caussa est, quod multum spirituum ex sulphureis meatibus contineant: quos certum est fumis replere cerebrum. *Lyncestis* aqua, quæ vocatur *Acidula*, vini modo temulentos facit; ut & alij in Paphlagonia, & in agro Caleno; notante Plinio lib. II. Multos etiam in Germania & Heluetia fontes hausi, vini semper sapore fluentes: Incolæ *Saurbrun* appellant, ab acido sapore. In Boemia, prope opidum, quod *Bieln* indigetant, distans à Ponte (*Brugts* vulgo) milliare, fons esse dicitur; cujus Aqua matutino tempore utuntur pro Vino adusto. Aristoteles adfirmat in Sicilia fontem esse acetosum; quo indigenæ utuntur pro Aceto: in Scythia amarum esse, cujus defluxus amnem etiam proximum eodem inficit sapore. Semper-saporis voce paullo ante sum usus. Nam me latet caussa, unde apud Plinium fonti cuidam in Andro, (Insula Cycladum principe, nomen hodieque retinente) in templo Liberi Patris talis sapor Nonis solum Ianuarij. Ludebat olim sæpe in his & talibus ad obcæcandum hominum animos humani generis hostis Diabolus. Poterant & hoc astu quodam templi Antistites: ut ad Αλώαια sive Α'μβρόσια, Bacchi festa (quæ, docente Aristophanis Interprete, in Γαμηλιῶνα, qui Latinorum Ianuario respondebat, incidebant) majorem hominum multitudinem, vana tractam superstitione, adlicerent; locoque, suis commodis invigilantes, majorem conciliarent religionem. Inebriantes.

Ardentes.

Ardor, ut mihi vero videtur simile, multis aquis fluentibus non aliunde, quam à perpetua jactatione; qua in interioribus Terræ visceribus per abrupta loca longissimasque cataractas eæ feruntur. Satis enim constat, quæcumque violenter agitantur, præsertim si temporis longinquitas comitetur, mirum in modum incalescere. Indignam censeo solidioris scientiæ Philosopho sententiam; fieri hoc ab aliquo Igne subterraneo, eoque sulphureo. Ignis consideretur natura. Non potest ille diu vivere, non vigere, in subterraneis: conclusus artius angustiusq; constipatus exstinguitur, nisi eruptioni detur locus: ut vivat vigeatque, quærit semper libertatem, apertum aërem, superiora & homogenea sibi loca; ubi supra Aërem non aliquis actu Ignis, sed primigenius ille cœlestis Calor. An quæ hujusmodi Ignium Eruptiones alicubi (argumentum enim subministret & exemplum nobilissima regio, Mundi ocellus) in Italia hodie? ubi tamen paullo minus sexaginta calidarum Aquarum fontes notarunt naturalium ibi rerum scrutatores: quorum etiam scripta (ne nos contra vulgus hic sentientes dejuvent) nusquam ignes fontibus, fontesve ignibus commisceri loquuntur. Deinde quum Ignis quidquid Aqueum exsiccet, Aqua vero quidquid igneum exstinguat, simulac alterum alteri dominari possit: proculdubio paullatim vel tam violenta Flammarum vis Aquas perlabentes exsiccasset, Terramq; suis deflagrationibus in cineres redegisset; vel tam inexhausta Aquarum, tot seculis adfluentium, copia iam pridem Ignes illos subterraneos exstinxisset. Nam non credendum tam æquales esse Igni Aquæque sub terra vires, tamq; concordem discordiam; ut vel ille non consumat percolantem, vel hæc incalfacientem non suffocet. Fieri non potest. Et sane quis unquam vidit, vel fando audivit, Aquas ferventes erumpere ex Vesuvio Italiæ, ex Ætna Siciliæ, alijsque alibi; ut vere possit dicere, fervorem illum ab Ignivomis esse Montibus? Quin, quod argumentum etiam non insuper habendum, Aquas in Helvetia alijsque in locis gustavi ferventes, quæ prorsus erant insipidæ; ut plane mihi persuaderent calorem inditum sibi non ab Sulphure; cujus indolem noveram, liquidis facile saporem suum communicare.

Mirabiles Aquarum quarumdam vires. Quædam enim

Iam quod nonnullis Aquis Miracula potius tributa, quam singulariæ Qualitates; unde nisi ab magno illo & potente DEO? Valeant, qui rationes alias excogitant. Feliciter enim hoc agere solideque, homini non dicam difficillimum, sed ἀδύνατον omnino. Cæcutimus hic mortale genus.

Calent & Frigent.

Sunt quæ per minima & dilucida intervalla calent & frigent. Fons apud Garamantas, indicantibus Augustino lib. XXI. de Civit. Dei, & Isidoro lib. XIII. Orig. qui in die tam frigidus, ut bibi non possit; nocte tantæ caliditatis, ut tangi nequeat. Plinius lib. V. nat. histor. cap. V: *Vltra eum Deserta; Matelgæ, opidum Garamantum: itemque Debris, adfuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis ferventibus, totidem horis ad medium diem rigentibus.* Ejusdem ingenij fons Iovis Hammonis celebratissimus: de quo idem Plinius; item Diodorus, Solinus, Arrianus, Pomponius Mela, & alij. Sic Lucretius:

Est apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur.

Ovidius lib. XV. Metamorphos.

—— medio tua corniger Hammon
Vnda die gelida est, ortuque obituque calescit.

Caussam post Lucretium tentat indicare Pontanus in Meteoris;

Caussa quidem vel certa subest: nam frigora noctis
Intus alunt Ignes, nocte & vapor æstuat intus;
Vnde fluunt calidi noctis per tempora rivi:
Luce autem quum Sol Terras populatur, & ardens
Exhalat vis; tum venæ recreantur hiantes,
Vnde redit gelidus sua per vestigia torrens.

Sollicitari nolite Viri magni Manes, quod hic dissentiam. Si enim Frigoris nocturni, calores sub terra constringentis & augentis; vel Aestus diurni, eosdem, ut Frigori detur locus, dispergendo minuentis, Ἀντιπερίστασις caussa sit tantæ Mutationis: qur non idem fit in alijs Fontibus cum calentis Libyæ, tum aliarum regionum? An quod alibi non tantus Aestus? atqui in Libya non tantum Frigus. Et vero demus Ἀντιπερίστασιν Calorum nocturno, Frigorum vero diurno tempore caussam esse; quod

quod in Subterraneis passim fieri novimus: illud velim scire, an ab ea duo illa summe contraria; Mutatio, inquam, illa violentissima tam brevi temporis spacio: nocte enim dicunt adeo calere, ut tangi; die tantopere frigere, ut bibi nequeat. Experimur quotidie Contrasistentiam (hac enim voce utar) Aquarum qualitates tantillo tempore alternantem, omnia operari moderata; non tantas inducere Metamorphoses. Aliud igitur latet, quod me, quod, scio, latet multos; uni DEO, qui creatarum à se Rerum novit Vires & ingenia, manifestum. Miranda non minus, quæ sequuntur.

Inflammant & Extinguunt.

Sunt enim quæ inflammant & exstinguunt. Fons apud Augustinum, loco à me laudato, & Isidorum, in Epiro, qui accensam facem exstinguit, exstinctam accendit. Scribitur & à Plinio fons in Dodone Iovis, quum sit gelidus, immersas tamen faces exstinguere; si exstinctæ admoveantur, accendere. De eo Lucretius lib. VI. de natur. rerum:

Frigidus est etiam Fons, supra quem sita sæpe
Stuppa jacit flammas, concepto protinus igni;
Tedaque consimili ratione accensa per undas
Conlucet, quocumque natans impellitur auris:

Et caussam audet scribere:

Nimirum quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere fontem,
Et simul exspirare foras, exireque in auras;
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.

Quid illud? Ignis ex Fontis fundo consurgit ad superiora, & foras exit; qui quidem stuppam, qui tedam accendat; non tamen Fontis aquam sensim calefaciat. Si tantarum virium Ignis, ut perrumpens Aquæ molem tanti miraculi sit effector: qui potest, ut Aquam paullatim non reddat calidam? Si contra tam debilis potentiæ, ut ab imis penetrans in auras Aquam non mutet; qui fit, ut non exstinguatur, sed ita vires adquirat eundo, ut libertatem nactus accendat vel Stuppam virginem, vel exstinctam tedam? Aliud hic, longe aliud; quod uni DEO clarum humanis oculis videri nequit.

Abundant & Deficiunt.

Quin & miraculo mihi Iudææ quidam Rivus; quem notat Isidorus Sabbatis omnibus siccari solitum.

Prædicentes.

Sed & nonnullæ; quæ quid futurum prænunciant. In Monte Anthracio Fontem novit Plinius, qui summe plenus & redundans anni fertilitatem significabat; subsidens caritatis indicium: in Reatino vero agro Fontem *Neminiæ*; qui, alio atque alio loco exoriendo, mutationem Annonæ Incolis præaugurabatur.

Rhenus Castitatis Iudex.

Mirabile quod de Rheno nostro commemorat Antiquitas, eum Castitatis fuisse Indicem & Iudicem. Aiunt enim, Celtarum Infantes intra sinum suum conjectos, si læsa matris pudicitia essent suscepti, fluvium hunc, tamquam impuri lecti vindicem, rapidis vorticibus suffocare; quos autem legitimo & impolluto matrimonio natos noverat, in portum placidis aquis solitum efferre. Sed hodie talia pericula in recens natis neque, & prudenti consilio, audentur; neque, edoctis meliora salubriora que qui adhabitant, adeuntur.

Matrona, prædatr.

Quod autem de Matrona (qui Celtas à Belgis dirimit, hodie *Marne*) perhibetur, esse ejus fati, ut quotidie prædam aliquam ad mare secum conripiat: hoc facile de omnibus majoribus fluviis dixerim.

Fluviorum quorumdam absorptio.

Monendum & illud hoc loco, Fluvios quosdam in cavernas & antra Terræ devolvi & absorberi: quærentes contra montana, quibus liberior cursus prohibetur, per subterranea progressum; &, ubi, in remotissimis sæpe locis, planiora rursus deprehendunt, repetito nomine erumpentes. Tales, indicante Plinio, *Lycus* in Asia, *Erasinus* in Argolica, *Tigris* in Mesopotamia. De postremo Seneca in Nat. quæst. *Age*, inquit, *quum vides Tigrim in medio itineris siccari, & non universum averti; sed paullatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire, nisi in obscura terrarum? utique; quum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat.* De prioribus Ovidius lib. XV. Metamorph.

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu
Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore:
Sic modo quum bibitur, tacito modo gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.

Talis item, ut alios hoc loco prætercam, *Anas* in Hispania, hodie *Rio Guadiana*; qui infra Castra Vnelliana (*Medelino* vulgo) se condit, progressusque per meatus quosdam subterraneos ad decem circiter milliaria erumpit rursus paullo supra opidum *Villarta*.

Fluvij sacri.

Ex Fluviis porro tanta rerum omnium abundantia terris adjacentibus subministratur, tam multa bona, tam infinitæ proveniunt mortalibus utilitates; ut eos sacros habuerint Prisci, vel Ovidio teste libr. II. & VIII. Metamorph. eorumque Fontes & Capita Dis sacrarint, & magna semper veneratione fuerint dignati. Seneca Epistola XLI: *Magnorum Fluminum Capita veneramur; subita ex abdito vasti Amnis eruptio Aras habet: coluntur Aquarum calentium fontes; & Stagna quædam vel opacitas vel immensa altitudo sacravit.* Servius ad Eclogam I: *Omnibus Aquis Nymphæ sunt præsidentes.* Ælianus ποικιλ. ἱστορ. lib. II. cap. XXXIII: Τὴν τῶν ποταμῶν φύσιν καὶ τὰ ῥεῖθρα αὐτῶν ὁρῶμεν. ὅμως δ' οἱ τιμῶντες αὐτοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν ἐργαζόμενοι, οἱ μὲν ἀνδρομόρφους αὐτοὺς ἱδρύσαντο, οἱ δὲ βοῶν εἶδος αὐτοῖς περιέθηκαν. Quin & nefas habebant in quibusdam natare. Tacitus lib. XIV. Annal. *Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam & periculum Neroni tulit: quia fontem Aquæ Martiæ ad urbem deductæ nando incesserat; videbaturque potus sacros & cærimoniam loci loto corpore polluisse: sequutaque anceps valitudo iram Deûm adfirmavit.* Plinius lib. VIII. natur. histor. de Clitumno: *Pons terminus Sacri Profanique: in superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum.* Quæ innuunt in quibusdam etiam navigare non licuisse: & plenius loquuntur ejusdem Plinii, quæ de Lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant Insulæ.* Addo fluvium aliquem transituros adorare, manusque lavare solitos. Hesiodus lib. II:

Inque eorum nonnullis nefas natare.

&navigare.

Adorabant fluvium trãseuntes, manusque lavabant.

Μηδέ ποτ' ἀεννάων ποταμῶν καλίρροον ὕδωρ
Ποσσὶ περᾶν, πρίν γ' εὔξῃ ἰδὼν ἐς καλὰ ῥέεθρα,
Χεῖρας νιψάμενος πολυηράτῳ ὕδατι λευκῷ.

Fluvij Cornigeri.

Quia Fluvij, ut Theocritus canit, θεῶν γένος. Quod autem Ælianus paullo ante βοῶν εἶδος; alij Taurorum speciem fluminibus tribui solitam scribant: varie varij interpretantur illam Veterum consuetudinem. Festus, quod sint atrocia, ut Tauri: Acron ad lib. III. Carm. Horat. Odam XIV, quod mugiant: alias etiam caussas indicant Interpretes Græci, Hesiodi quidem ad Ἀσπίδα: ἤγουν (inquit in illa ταύρεος ἐννοσίγαιος) διὰ τὸν τῶν κυμάτων ἦχον, ὡς ταῦροι γὰρ μυκῶνται; ἢ ὅτι ταυροκέρανός ἐστιν; ἢ ὅτι ταύρειος Ποσειδῶν ἐν πόλει Βοιωτίας, διὰ τὸ ταύρους θύεσθαι αὐτῷ, καὶ μάλιστα ἐν Ὀγχηστῷ. διὰ τοῦτο καὶ ταυροκεράνους τοὺς Ποταμούς: Sophoclis vero Trachiniis: οἱ Ποταμοὶ ταυροκέρανοι διετυποῦντο; ἢ ὅτι μυκηθμῷ εἰσι παραπλήσιοι περὶ τὰς ἐκβολάς; ἢ ὅτι σχίζουσι τὴν γῆν, ὡς οἱ βόες; ἢ διὰ τὸ τὰς νομὰς παρὰ τοὺς Ποταμοὺς εἶναι.

CAP. X.

De Aquis natura sua Quietis.

Aqua Quieta.

SIc se habet Aqua moveri solita: species altera erat Quieta. Stantem Aquam ita appello, quæque non nisi Vento agitatur. Hic in genere monendum Aquam Currentem meliorem, leviorem & subtiliorem esse Stante; hanc autem Illa calidiorem ab Solis radijs, in unam eamdemque totos dies fixis, suasque vires infundentibus; ideoque Stantem Plantis magis conducere, quam Currentem, legendus Albertus Magnus lib. I. Meteoror. cap. XI. & lib. II. tract. III. cap. XX, nec non de Veget. & Plant. VII. tract. I. cap. III.

Ejus Species.

Species Aquæ Quietæ, *Lacus, Stagnum, Palus*, & similes: quæ, ut Flumina, passim in hoc Globo; quemadmodum suis locis parebit.

Lacus.

Lacus locus profundus vel receptaculum, in quo Aquæ perpetuæ ibidem natæ; Varroni, Lacuna magna, ubi Aqua contineri potest. Ab voce Græca λάκκος: Isidoro, quasi Aquæ locus.

Lacibus

Lacibus quibusdam singulariæ sunt Qualitates ab ijsdem caussis, quas in Aquarum perpetuo decurrentium historia aperui.

Oleosi.

In Æthiopia Lacum esse ajunt nescio qui apud Isidorum, quo perfusa corpora velut oleo nitescant. In Suevia juxta Cœnobium cui *Degere* lacus nomen est, Aquas vidi Oleo perfusas.

Vini tædium adferens, & Libidinem.

Clitorius Italiæ lacus, inquit Isidorus, Vini tædium parit.

Bœotiæ quidam lacus, eodem scribente, furialis est; de quo qui biberit ardore libidinis exardescit.

Lapidescentes.

In *Velino* lacu (qui hodie *Lago de Terni*, vel *Lago de pie de Luco*) dejectum lignum lapideo, quod notat Plinius, cortice obduratur. Sic in Cappadocia, inquit Vitruvius, lacus est, in quem pars arundinis si demissa fuerit, & postero die exemta, invenitur lapidea; pars autem, quæ extra lacum manserat, in sua permanet proprietate.

Saporem mutans.

Notat Isidorus in Troglodytis lacum esse; qui ter in die fit amarus, deinde toties dulcis.

Gravia portantes.

Quod nonnullis innatent gravia, & ad fundum in alijs ire solita; facit Bitumen & multa Pinguedo, quæ in Aquis gignitur à pinguibus Terræ, quæ tenax, lenta, picique non absimilis, venis; ex quibus scaturiunt vel per quas labuntur. Scribit Seneca libro VII. natural. Quæst. quosdam esse lacus, qui natandi imperitos ferant: item in Syria Stagnum esse, in quo lateres natant, & mergi projecta non possunt; licet sint graviora. Loquuntur posteriora de *Asphaltite* (cui nomen ἀπὸ τ̃ ἀσφάλτȣ, quod Bitumen) Syriæ lacu; in quo, ut scribit varijs locis Plinius, & ex eo Isidorus, nihil mergi potest, quod animam habet. De eo sic scribit ex Trogi Pompei lib. XXXVI. Iustinus: *In ea regione lacus est, qui propter magnitudinem & aquæ immobilitatem Mortuum Mare dicitur. Nam neque Ventis movetur, resistente turbinibus Bitumine, quo aqua omnis stagnatur; neque navigationis patiens est, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet, nisi quæ alumine illinatur.* Sic Solinus cap. Polyhist. XXXVIII: *Asphaltites gignit Bitumen: Animal non habet: nihil in eo immergi potest. Tauri etiam Camelique ibi fluitant.* Nos ibi novimus admiranda DEI Opt. Max. judicia; ut suo loco dicam.

Mire varians.

Est in Carnia lacus, qui singulis annis Messem, Piscationem & Venationem præbet. Adcolæ *Zircknitzersee* nominant ab opido *Zircknitz*, quod in ejus ora situm. Straboni, locus hic an lacus dicam? vocari putatur λέγεον, in Pannonia descriptum. Delineat Georgius Wernherus in aureo isto libello de admirandis Hungariæ Aquis.

Irritari nolens.

In Helvetia haud procul Lucerna in editissimo monte lacus est *Pilati* cognomine, angustus admodum & Palus verius, quam Lacus: in quem quæ de industria injiciuntur maximas ciere tempestates, omniaque undis opplere adfirmant, qui sæpe tentarunt & experti: quæ vero casu incidunt nihil adferre periculi; quasi Lacus humano sensu intelligeret, culpa carere quod fit casu. Capit res fidem; quod pacatum irritare ausos, mox capitali fuisse adfectos supplicio ob inlatam adcolis calamitatem commemorent Lucernates.

Stagnum.

Stagnum nihil aliud quam locus, in quo Aqua reses perpetuo stat; plurimum hieme colligi, æstate vero siccari solita. Nomen illi apud Servium ad I. Aeneid. & Isidorum lib. XV. à stando; vel, ut Varro innuit, quod Græce σεμνόν. Vtrumq; Etymon indicat Festus, qui corruptior; emendandus facile ex superioribus. Ὕδωρ στάσιμον vocat Dioscorides. Neque Stagna suis carent vel virtutibus, vel vitijs. Dicis gratia: Stagnum, inquit Solinus, *Pentasium* serpentibus noxium, hominibus salutare: *Gelonium* Siciliæ stagnum, Isidoro scribente, tetro odore proximantes abigit.

Palus.

Palus paullulum Aquæ in altitudinem & palam latius diffusæ, ait Varro lib. IV. de LL. Isidoro lib. XV. Orig. cap. XIII. à Pale Dea Pastorali; vel quod paleam, id est pabula nutriant jumentorum. Et his secretiorem inesse sæpe potentiam loquuntur vel *Reatinæ Paludes*; quibus Iumentorum ungulæ perhibentur indurari, apud Isidorum: in earundem exitu Saxum crescere notat Plinius.

Cap. XI.

De Terra.

Terra quid. HÆc de Pellucidis Elementis : ſequitur Opacum, *Terra.*

Terra Elementum eſt opacum; quod, ut legere eſt apud Hyginum, Iſidorum, alios, in media Mundi regione collocatum, omnibus partibus æquali paſſim intervallo diſſidens, centrum obtinet Sphæræ : dicta, quod ſuperiora ejus noſtris pedibus terantur. Humus. Latinis etiam *Humus*; quod interiora ejus humeant, cum aliunde, tum ab Oceano percolante; unde eduxi paullo ante Fontes, Flumina, aliaſque id genus Aquas: Arida. alioquin ſua natura & indole eſt Arida; qua voce ſæpe nota Sacris Litteris, יבשת , יבשה, יבשה, Geneſ.cap.I, verſ.9.& 10, Pſalm.xcv,5. Ieſchah xliv,3. Ezech. xxxvii, 2. Tellus. *Tellus* appellatur, quod quæ ad umbratilem hanc & acerbam vitam tranſigendam homines inde tollamus. Multis alijs Nominibus & Cognominibus (aliarum Dearum non abſurde ad hanc, ut ſcribit Varro apud Auguſtinum lib. vii. de Civitate Dei, cap. xiiii, revocatis) nuncupabatur. Ops. Ops cum alias ob cauſſas, tum quod opera noſtra fiat melior, vel potius, quod miſeris nobis & calamitoſis, Deo ſic diſponente, ferat opem; perituris, niſi ſic ordinarie opitularetur. Varro lib. iv. de LL. (videndus idem apud Auguſtinum) *Terra, Ops*; inquit, *quod hic omne opus ad vivendum. Et ideo dicitur Ops-Mater; quod Terra nutriat. Hæc enim Terris gentes omnes peperit, & reſumit denuo.* Sic Macrobius Terram notat nominatam *Opem*, quod ejus ope vitæ humanæ alimenta quærantur; vel ab Opere, per quod fructus frugeſq; naſcantur. Feſtus denique, *Opis*, ait, *dicta eſt Conjux Saturni; per quam* Δημήτηρ. *volunt Terram ſignificari; quia omnes opes humano generi Terra tribuit.* Δημήτραν à Platone alijſque Philoſophis & Poetis vocari ſcribit Theodoretus lib. iii. curat. Græc. ὡς δὴ μητέρα (alijs Δημήτηρ, quaſi γῆ μήτηρ, legendus Cicero lib.II. de nat. Deor.) καὶ τροφὸν οὖσαν, τ ἐν αὐτῇ διαιτωμένων ἁπάντων. Orpheus:

Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ πλουτοδότειρα.

Rerum omnium Principium. Hinc eſt quod nonnullis ea fuerit habita *Rerum omnium Principium*, Xenophani, Heſiodo, alijs, ut libro primo monui. Mater. Hinc quod *Mater* : nam ſcribente Varrone, plurima parit; Mater Magna. Cognomine etiam honorata *Magnæ*, apud Latinos veteres; cuius effigiem ſic deſcribit Varro apud Auguſtinum : *Eamdem dicunt Matrem Magnam, quod Tympanum habeat, ſignificari, eſſe Orbem Terræ, quod Turres in Capite, Oppida; quod Sedes fingantur circa eam, quum omnia moveantur, ipſam non moveri; quod Gallos, huic Deæ ut ſervirent, fecerunt, ſignificat eos, qui ſemine indigeant, Terram ſequi oportere, in ea quippe omnia reperiri; quod ſe apud eam jactant, præcipitur, qui Terram colunt, ne ſedeant, ſemper enim eſſe quod agant; Cymbalorum ſonitus, ferramentorum jactandorum, ac manuum & cujuſque rei crepitus in colendo agro, quid ſit, ſignificat, quod ferramenta illa erant ideo ex ære; quod antiqui colebant eam ære, anteaquam ferrum eſſet inventum. Leonem adjungunt ſolutum ac manſuetum; ut oſtendant eſſe nullum genus Terræ tam remotum, ac vehementer ferum,* Mater Deûm Hominumque. *quod non ſubigi colique conveniat.* Quin *Mater Deorum hominumque* Priſcis dicebatur. Orpheus:

Γαῖα, Θεῶν μήτηρ μακάρων, θνητῶν τ' ἀνθρώπων.

Apollonius libro iii. Argonautic.

Γαῖα, θεῶν μήτηρ, ὅσσον σθένος ἐστὶν ἐμοῖο.

Plinius lib.II. natur. hiſt. *Sequitur Terra, cui uni rerum Naturæ partium eximiæ propter merita Cognomen indidimus maternæ venerationis. Nos naſcentes excipit, natos alit, ſemel editos ſuſtinet, & ſemper noviſſime complexa gremio, jam ab reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut Mater operiens.* Veſta. *Veſta* Varroni, quod veſtiatur herbis; vel quod vi ſua ſtet, ut canit Ovidius in Faſtis:

Stat vi Terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur.

Cicero dirivat ab Græcis; *Ea enim eſt*, inquit in libris de Natur. Deor. *quæ ab illis* Ἑστία *dicitur : Vis autem eius omnis ad aras & focos pertinet.* Alij volunt Hebrææ eſſe originis nomen, compoſitum ex אש, quod Ignis, & יה quod unum ex nominibus Dei. Ῥέα ἀπὸ τοῦ ῥεῖν eadem Terra nominatur; quod rebus omnibus adfluat. *Ceres*

ab Græca

ab Græca voce Γῆρυς; ita enim prius, ut quidam censent, appellabatur. Hesychius: Ἀχερὼ ἡ Ὦπις, καὶ Ἑλλὴ, καὶ Γῆρυς, ἡ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἡ αὐτή: Ciceroni non inconvenienter à Creando vel Gerendo, lib. III. de natura Deorum. *Proserpina* Varroni apud Augustinum, Terra; quod fruges inde proserpant.

Efficiens & Materia Terræ.

Fecit, ut alia omnia, & hanc DEUS; & fecit ex Nihilo: quod pluribus explicatum libro primo.

CAP. XII.

De Forma Terræ.

Forma Terræ varia variis:

IN Forma Terræ describenda variatum olim, ut videre est cum apud alios, tum apud Plutarchum περὶ τῶν τοῖς φιλοσόφ. ἀρεσκ. Leucippo putabatur Τυμπανοειδής; Heraclito, Σκαφοειδής; Anaximandro, Κυλινδροειδής; Democrito, Κοῖλος; Empedocli & Anaximeni, ὁμαλός; Alijs etiam Πυραμοειδής; Nonnullis, Κυβοειδής: quorum omnium opiniones doctissime refutant non solum Veteres, sed & Recentiores. Fuerunt & qui Terrarum orbem in formam litteræ Græcæ ω effigiarunt; ut extremum lineamentum, quod O litteram ambit, Oceanum referat designetque; quem ζωστῆρα κόσμου, *Mundi Baltheum*, quidam dixerunt, ut Probus Grammaticus testatur.

Sed vere σφαιροειδής:

Terra, non σφαῖρα, quæ ubique ὁμαλή; sed revera σφαιροειδής; habens εἰσοχὰς καὶ ἐξοχάς: quæ tamen in tanta mole vix deprehenduntur; ut non immerito *Pilæ similis* Ovidio, quaqua vorsum rotundam adsimilans figuram, circumfluo mari præcincta globosum constituens corpus & unam superficiem.

Docent diversa; in Genere,

Formam hanc cum circumfusis Aquis habere Terram, ostendit partim Universi, cui Partes omnes amica quadam concordia consentiunt, rotunditas; de qua ego alibi: deinde (quid enim evidentius?) Lunæ Defectio, in qua ejus umbra non quadrangula, non triangula, non multiangula; sed absoluta rotunditate cernitur. Evincunt idem alia non pauca cum secundum Longitudinem, tum Latitudinem. Illius quidem habita ratione: I. Solis, Lunæ, Stellarum non eodem Ortus, non eodem Occasus omnibus tempore. Prius enim inlucescunt habitantibus ad Orientem, inde qui ad Occidentem. II. Eclipses, quæ, licet eædem, alijs tamen horis in Oriente videntur, alijs in Occidente; circuitu globi scilicet eas nunc his detegente, nunc illis occulante: ut nobili apud Arbela Alexandri Magni victoria Luna defecisse noctis hora quinta prodita est, quæ Karthagine secunda, ut est apud Ptolemæum lib. I. cap. IV. Sic Solis Defectum, C. Vipsanio Poplicola Aproniano & C. Fonteio coss. anno ab V.C. IↃCCCXII, factum pridie Kal. Maias Campania hora diei inter septimam & octavam sensit; Corbulo Dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimam prodidit risum: quemadmodum memoriæ tradit Plinius lib. II. c. LXX. natur. histor. III. Variantia Noctium Dierumq; diversis Terræ locis Initia & spacia. Sidera enim non simul omnibus in conspectum veniunt; sed paullatim evehuntur sucessione quadam & serie, apparentque Orientalibus prius, deinde occidentalibus post evictum superatumque Terræ tumorem, qui inter utrosque eminens Occidentalibus objiciebatur, & stellas ab eorum conspectu diutius abscondebat. Secundum Latitudinem; inæqualia Poli Ἐξάρματα sive Elevationes. Hæ namque nonnullis in locis sunt nullæ; ut exempli gratia; in Insulis Moluccæis, media Taprobana, Insula D. Thomæ; quæ sub Æquinoctiali, ideoque Poli sunt illis in Finiente: Alibi Majores, ut Syene (quæ Aegypti urbs Ptolemæo, hodie *China*, ut notat Niger) 23½, quia sub Cancri Tropico; Alexandriæ 31-0; in Rhodo 36-0; Romæ 41-50; Venetijs 45-0; Dordraci (quæ urbs Hollandiæ primaria & metropolis, carissima mihi patria) 52-30. Alibi rursum, sed alio modo, nullæ; ubi scilicet Polus ad perpendiculum verticibus imminet.

1. II.

In specie, secundum Longitudinem. 2.

II.

III.

Secundum Latitudinem.

Sentiunt idem Philosophi, aliique Scriptores;

Suffragantur huic sententiæ principes Philosophi; cum primis Plato in Timæo, Aristoteles lib. II. de Cœlo, text. 104, & lib. I. Meteoror. & tota Stoicorum schola. Sic M. Tullius lib. de natura Deorum II: *Eademque ratione Mare, quum supra Terram sit, medium tamen Terræ locum expetens, conglobatur undique æqualiter, neque redundat unquam, neque effunditur.* Strabo lib. III: Ὑποκείσθω δὴ σφαιροειδὴς ἡ γῆ, σὺν τῇ θαλάττῃ, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἔχουσα τοῖς πελάγεσι. Manilius etiam lib. I. Astronomic

nomic. multis Terræ rotunditatem adſtruit; quæ brevitati ſtudens, lubens prætereo. Homerus idem videtur ſenſiſſe; quum Terram Α'πείρονα, id eſt σφαιροειδῆ, dixerit; propter orbicularem figuram, initio pariter ac fine carentem: ut exponunt Heraclides, Euſtathius, & Ioannes Grammaticus Ariſtotelis enarrator. Sic Numa Pompilius, ſecundus Romanorum Rex, Terram Pilæ forma credens eſſe, quemadmodum Sex. Pompeius Feſtus notat, Aedem Veſtæ rotundam conſecravit, ut ſui ſimili templo Dea coleretur.

Confirmat Sacra Scriptura.

Quæ dixi non obſcure confirmat Sacra Scriptura. Hæc enim ſæpe Terram nominat תבל orbem. Propheta Rex Pſalm. IX, 9: *Et ipſe judicabit orbem* (תבל) Idem Pſalmo XXIV. 1. *Domini Terra & plenitudo ejus: orbis* (תבל) *& habitantes in eo.* Legend. & Pſalm. XLVIII, 7, 9, L, 12, LXXVII, 19. LXXXIX, 12, XCVI, 13. Nach. I, 5. Sic Ieſahiah. cap. XXXIV, 1. *Accedite Gentes ad audiendum, & Populi attendite: audiat Terra & plenitudo ejus; orbis* (תבל) *& omnia germina ejus.* Auguſtius Schelom. Proverbior. cap. VIII; ubi Sapientia: *Ludens in Orbe Terræ* (בתבל ארצו) *& delectationes meæ in filiis hominum.* Quin &, ne quis dubitationi locus relinquatur, Ieſahiah. cap. XL, 22. *Qui ſedet ſuper globum Terræ* (על-חוג הארץ) *& habitatores ejus ut Locuſtæ.*

Non obſtant Montes & Valles.

Terra igitur eſt rotunda, huc illuc in æquabilem tumorem adſurgens. Nam excelſi Montium vertices, decliveſque Vallium deſcenſus cum totius Terræ vaſtitate commiſſi inæqualitatem nullam pariunt aut diverſitatem; habentque ſe in hac mole Montes altiſſimi verrucarum inſtar in manu; Valles autem, etiam profundiſſimæ, ut rimæ in magno globo. Quod magis: Inæqualitas, ſi ita appellanda, Montiumque & Vallium diſtinctio mirum eſt quam faciat ad decorem, ornatum, commoditatem Terræ. Ejus enim benificio temperatior Aeris ſalubritas, lætior Frugum Herbarumque fertilitas, major rerum omnium maturitas; franguntur Maris impetus; Ventorum furor refrænatur; Fontes Fluminaque verſus decliviora provomuntur, & ad varia longinquaque loca decurrunt. Eleganter Rupertus lib. 1. de Trinitate & ejus operibus, cap. XXXIV: *Quid opus erat*, inquit, *eidem Aridæ, id eſt, Terræ, ut aſcenderent Montes, & deſcenderent Campi in locum, quem fundaſti eis? Hic plane illud ſciendum eſt: quia ſi Terra æqualis ubique jaceret; non levior, quam in Mari, ventorum tempeſtas in ea regnaret. Nam ſolet & nunc in locis illis, qui Montibus carent, videlicet maxime in Libya, tempeſtas, non minus quam in Pelago, turbare foris deprehenſos quoſcumque tam Pedites, quam equo ſedentes. Etenim ubi per loca æqualia & nuda Ventus coortus arenam humo excitavit, magna vi agitat ora oculoſque implet; & ita progreſſum inceſſumque impedit, ut in nullo Mari Maius fiat naufragium. Quid ſi nulli uſquam Montes aſcendiſſent, ſi cuncta in planum Terra deſcendiſſet? Si, ubi paullulum Ventus currere licet, tantas vires brevi colligunt: quid poſſent, ſi nullum in toto Mundo haberent repagulum? Ergo nec iſtud magnificis* DEI *laudibus deeſſe debuit, quod aſcendunt Montes & deſcendunt Campi in locum, quem ille fundavit eis: fundavit, inquam, videlicet ut neque Montes, ſemel aſcendere juſſi, deſcendant; neque Campi, ſemel depreſſi, conſurgant. Quum ita Terræ fundatur Abyſſum, quæ ſicut Veſtimentum amictus ejus erat, diſpulit; eadem ipſe potentia competens Aquarum ſubſidium large diffudit, &c.*

An Montium Valliumque Diſtinctio ante Diluvium.

In memoriam hic inducor ſtultæ quorumdam Opinionis, exiſtimantium, Terram ante Diluvium, totam æqualiter rotundam fuiſſe, nulla celſiorum humiliorumque Locorum inæqualitate; poſt Diluvium autem hanc, quam in Terra conſpicimus, Montium Valliumque diſtinctionem inductam fuiſſe. Adverſatur manifeſto Sacra Scriptura; quæ Geneſ. cap. VII, docet Aquas Diluvij quindecim cubitis omnes Terræ Montes ſupergreſſas. Propheta David Pſalmo LXXVI, 5. Montes nominat æternos. Sapientia etiam apud Schelomon. Proverb. VIII, demonſtrandæ ſuæ Antiquitati, dicit ſe fuiſſe, priuſquam in prima rerum creatione, Montes gravi mole conſiſterent.

Vnum Centrum Terræ Aquæque commune.

Aquam porro, cum qua Terram ſphæricum dixi conſtituere corpus, ſua natura conglobari & habere κυρτότητα, ſuperioribus demonſtravi; ideoque ejus nihil hic repetendum: illud autem hinc perſpicuum; Terram ſimul & aquam uni Centro inniti, iiſdem concludi Verticibus; dehiſcentes Terræ partes Aqua ſubeunte atque explente.

CAP. XIIII.

De Fine creati Terrarum Orbis.

TERRÆ totius dominium, jus & gubernatio DEI Creatoris eſt propric; uſus vero hominum, maxime Piorum Iuſtorumq;, Injuſtorum autem & Impiorum uſurpatio eſt & abuſus. Pſalm. xxiv, 1: *Domini eſt Terra & plenitudo ejus: orbis Terrarum, & univerſi qui habitant in eo.* Et cxv, 16: *Cœlum Cœli Domino; Terram autem dedit filijs hominum.* Item xxxvii, 9. *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur: ſuſtinentes autem Dominum ipſi hæreditabunt Terram:* & paullo poſt: *Manſueti autem hæreditabunt Terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Ius illud Poteſtatemque ſibi perpetuo ſervatam notat ipſe DEVS, apud Ieſahiah. cap. LXVI. his verbis: *Cœlum, Sedes mea; & Terra, Scabellum.* Si in Scabellum à DEO occupata; facile quiſquis es intellegis, ſanctam eſſe habendam; neque vel verbo vel facto temerandam: quo pertinet IESV CHRISTI monitum apud Mathæum cap. v, *Neque per terram jurabitis.*

Terræ Dominium Dei, uſus autem hominum.

Terra igitur vel in Terra Sedes hominum; ut inibi creſcerent & multiplicarentur, eamque replerent & ſubjicerent; Piſcibus Maris, Cœli Volatilibus, omnibuſque Terræ Animantibus dominando, Geneſeos cap. 1, verſ. 26. & 27, & cap. VIII. verſ. 17.

Sedes hæc initio anguſtior finibuſque deſcripta contractioribus. Terra enim primo cœpit habitari, ubi in Syria Damaſcenus Ager: inde itum, non admodum remote, verſus Orientaliora; ubi Vrbem Cainus condidit, indito filij Henoch nomine, Geneſ. cap. IV, 16, 17. Auguſtiora, prolatis longe lateque Pomœrijs, facta ſunt omnia poſt Diluvium: quo, ob hominum intemperantiam & contaminata per impiarum mulierum conſortium matrimonia, terribili cataclyſmo cuncta Terrarum inundarant, univerſumque genus humanum horrendum in modum perierat; Noæo cum Vxore, tribus filijs Iapheto, Schemo & Chamo, eorumque Conjugibus ſervato. Ab his horumque poſteris divina providentia, in diebus Peleg (פלג Dividere eſt) ex Schemi poſteritate, diviſus eſt totus Terrarum orbis, miſſis huc illuc in omnes Mundi partes Colonis: His omnium Gentium origines debentur: Hi Majores noſtri & Progenitores. Cyprianus in libro de Sina & Sion adverſus Iudæos (ſuppoſititius tamen mihi ſemper viſus hic liber, Cypriani nomen; ut Lectorem invitet, præferens) & Auguſtinus tract. IX. & X, in Euangel. Ioannis, tradunt, ſi nomen Adam Græce ſcribatur, quatuor conſtare litteris; à quibus quatuor voces incipiunt, ſignificantes quatuor Mundi partes, Ἀνατολή, Oriens; Δύσις, Occidens; Ἄρκτος Septemtrio; Μεσημβρία Meridies: quod Adami poſteritas per omnes Orbis plagas eſſet diſpergenda. Sed acutum hoc magis cenſeo, quam verum. De proſeminato ab his humano genere Terraque habitatoribus completa, ſcribunt univerſim Ioſephus & Epiphanius. Ille quidem lib. I. Antiquit. Iudaicar. Iapheto ſeptem fuiſſe filios: horum ſedes, à Tauro & Amano montibus incipientes, pertinuiſſe in Aſiam ad amnem uſque Tanaim; in Europa uſque Gades: Chami vero filios Syriam, & regionem Amano Libanoque montibus hærentem obtinuiſſe; quidquid ejus ad Mare vergit occupando, & Oceanum uſque ditionis terminos proferendo: Schemo denique filios fuiſſe quinque, eoſque Aſiam uſque ad Oceanum Indicum incoluiſſe; ab Euphrate propagandæ ditionis initio facto. Epiphanius vero (& ex eo Zonaras) libro II. contra hæreſes in refutatione Errorum ab Manichæis ſatorum; Noæum, velut hæredem Mundi ab DEO conſtitutũ, tribus filijs ſuis diviſiſſe univerſum Mundum ſub ſortem miſſum, & unamquamque partem juxta ſortem ſingulis diſtribuiſſe: Schemo quidem primogenito (falſum hoc, ut mox monebo) ſortem cecidiſſe à Perſide & Bactris uſque in Indiam, uſque ad regionem Rhinocorurorum ſitam; hanc eſſe in medio inter Ægyptum & Palæſtinam: Chamo obtigiſſe terram ab Rhinocorurorum regione uſque ad Gadira in Meridiem: Iapheto denique ſorte fuiſſe adſignatum quidquid ſpectat in Aquilonem, à Media uſque ad Rhinocoruros.

Sedes hominibus ante Diluvium anguſtior.

Poſt Diluvium auguſtior.

Orbem Terrarum partiti inter ſe Noæi filij & poſteri.

Ordiar igitur ab Iapheto, unde & Sacra Scriptura; ut qui primogenitus. Nam maximum hunc eſſe natu; Schemum medium; minimum vero Chamum: Schemum

Iaphetus filiorum Noæi natu maximus.

mum autem primo loco nominari Electionis & Benedictionis prærogativa, multis argumentis contra Epiphanium loco paullo ante laudato, & Aurelium Augustinum lib. XVI. de Civitate Dei cap. III. aliosque probare, non est vel hujus loci vel mei instituti. Illud in præsentia Lectori suffecerit: quod Chamus sit postremus Noæi filiorum, apparere ex cap. Genes. IX. vers. 24; ubi dicitur Noæus resciviſſe, quæ in se admisisset Chamus filius ipsius natu minimus: Schemum vero non esse liberorum Noæi natu maximum; ex eo constare, quod liberos cœperit tollere Noæus, quum annum ageret quingentesimum; cujus anno postea sexcentesimo terras occupavit Diluvium, ut docent quæ leguntur Genes. V, 32, & VII, 6: biennio autem post diluvium Schemum genuisse Arpacschad, tum quum annum ageret centesimum, ut scribitur Genes. cap. XI, 10. ideoque nondum centum fuisse annorum ipso Diluvij tempore; ex eo denique sequi, natum ipsum Schemum, biennio post annum patris quingentesimum; & necessario relinqui, Iaphetum liberorum Noæi natu maximum sive primogenitum, & patris anno quingentesimo fuisse procreatum: postremo convinci hinc versum 21. c. X. Genes. ולשם ילד גם הוא, אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול sic esse vertendum; *Ipsi quoque Schemo nati sunt liberi, qui parens est generis Hebræi, & frater Iapheti librorum Noæ natu maximi*: non ut vulgo; *De Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber, fratre Iapheti majore*. Alia huic rei probandæ argumenta prætereo. Ad rem nostram.

Iapheti porro in hac Terrarum mole.

Iaphetus (יפת) maximam totius orbis partem obtinuit; occupatis Maris Magni vel Mediterranei Insulis, & tota Europa, cum maxima Asiæ parte. Quod futurum præsciens Noæus, bene feliciterque illi precatur, Genes. cap. X. vers. 27, his verbis: יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם: Septuaginta Interpretes sic convertunt: Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰαφὴθ, καὶ κατοικησάτω ἐν οἴκοις τοῦ Σήμ; *Dilatet* DEVS *Iaphetum, & habitet in Tabernaculis Sem*: innuens amplissimas ab hoc filio suo regiones occupandas esse, eumque inserendum quasi in Semi fratris familiam. Et sane factum illud. Non enim solum receptus fuit in partem bonorum Semi, missis in Asiam Africamque Colonis; verum etiam locum adeptus est singulari benificio, in Ecclesia & Domo DEI: notus, ut primus Europæorum parens, Græcis Latinisq; Scriptoribus; qui de eo multa confinxerunt mendacia, prorsus quæ legantur indigna; petita ex Satanæ, qui vera falsorum adspersione solet, quantum potest, obscurare, & paullatim supprimere, scrinijs & officina. Illud non absurdum neque oscitanter excogitatum, unum ex Iapheti filijs fuisse Prometheum; ab eo hominem ex limo Terræ fictum; Ignemque Iovis ad homines ex Cœlo delatum: hanc fortean ob caussam; quod ex ipsius sermonibus doctrina de Creatione πρωτοπλάστου ad Gentes emanarit; quodque veram Sapientiam, quæ est radius Lucis divinæ, Doctrinam nimirum de DEO, Præcepta de Moribus, & Leges Motuum cœlestium alijs tradiderit. Vnde ab Hesiodo nominatur;

Iapetus Europæorum parens.

Ἰαπετιονίδης πάντων πέρι μήδεα εἰδώς.

Eius Filiis

Iapheti genus sic proponit Spiritus Sanctus Genes. X, 2. *Filij Iapheti: Gomer, & Magog, & Madai, & Iavan, & Tubal, & Meschec, & Tiras.*

Gomer.

Gomer, גומר, pater *Gomeritarum*, qui populi Asiatici, Iudæis ad aquilonem siti. Horum auxilia Gogo rei contra DEI populum adducenda recenset Iechezkel cap. XXXVIII, vers. 6. *Gomer & universa agmina ejus, domus Togorma, latera Aquilonis* (ירכתי צפון) *& totum robur ejus, populique multi tecum*: ubi *latera Aquilonis* indicant, quas habuerint regiones. Non abludit ab Gomeritis *Cimmeriorum* appellatio; quos circa Mæotidem Paludem & Bosporum Cimmerium (sic ab his cognominatum, ubi & opidum *Cimmerium* Straboni, Plinio, alijs) & circa Colchidem locant Herodotus lib. IIII, & Ptolemæus lib. V; quosque cum Georgijs juxta mare Caspium nominat Plinius. Ab his ortos volunt nonnulli *Cimmerios* Campaniæ circa Baias apud Strabonem, & *Cimbros* Germaniæ populos Septemtrionales apud eumdem, à quibus *Cimbrica Chersonesus*, quæ nunc Holsatiam, Iutiam, aliasque ditiones complectitur. Plerique Iosephum sequuti ab Gomero progenitos volunt *Comeritas*, quos postea Græci Galatas dixerunt. Atque Græcis Galatæ sunt Galli; à quibus profecti ij, qui Delphos spoliarunt, & postea in Asia haud procul Troade consederunt, dicti sunt Gallogræci, & Galatæ Asiani, qui Phrygiæ partem maiorem occuparunt, ut suo loco dicam. Refutandis, quæ de gentium Originibus, cum in Biblicis Indicibus nullo judicio

scripta,

ſcripta, tum ſub Beroſi, qui nuper nobis ab audaculo quodam obtruſus, nomine vulgata leguntur, tempus non teram, Lectoremque non morabor. Vana ſunt ibi omnia putidaque; & quod Beroſum illum ſuppoſititium ejuſque Commentatorem attinet, mendaciorum plauſtra meræque Viterbienſium nugæ.

Gomero tres fuerunt filij, ut eodem capite verſ. 3. docemur: *Porro filij Gomer Aſchenaz, Riphath, Togorma.* Qui tres habuit liberos.

Aſchenaz, אשכנז; LXX. Interpretibus, Ἀσχανάζ. Ab eo populi Aſiatici, in Medorum regnis conlocati, vel certe Medis finitimi; quod manifeſtum ex Iechezkelis cap. L. verſ. 27. ubi Aſchenaz commemorantur alijs Gentibus, ad Medorum regna pertinentibus. Sic enim ibi ſcriptum: *Levate ſignum in terra, clangite in Gentibus, ſignificate ſuper eas Gentes, annunciate contra illam Regibus Ararat, Menni, Aſchenaz.* Agitur de Excidio Babylonis; & Medis eorumque ſocijs & auxiliarijs, in quis Aſchenazei, per quos Chaldæorum imperium eſſet exſtirpandum. Ioſephus Aſchenaz appellari ſcribit ab Græcis *Rheginos*; Euſebius diſſentiens Gentes ait eſſe *Gothicas*; ætatis noſtræ Iudæi *Alemannos* vocant Aſchenazim: omnes levibus uſi conjecturis, de quibus alias. Sunt etiam, qui volunt ab Aſchenaz denominatam cum *Aſcaniam* Aſiæ Minoris regionem, cujus meminit Homerus β & ν Iliados, ubi & *Aſcania* Palus, ex qua fluvius *Aſcanius* Troiæ vicinus, Ptolemæo & Straboni; tum *Sicaniam*, quæ hodie Sicilia apud Solinum & alios. Quin & quidam *Haſſiam* hinc dirivant, & *Saxoniam* ob vocum ſimilitudinem. Aſchenazum.

Riphath, רפת, ſecundus Gomeri filius. Ab hoc qui deſcenderint, hiſtoria ſacra non docet. Ioſephus lib. I. Antiquit. Iudaicar. cap. XI. & D. Hieronymus putant nomen hunc dediſſe *Riphatæis* (vel, ut Mela lib. I. *Riphatibus*) qui poſtea Paphlagones nuncupati. *Riphæos* etiam Montes nominant Ptolemæus, Mela, & alij, in Sarmatia & Scythia: qui quamquam ibi nulli, videntur tamen ab Riphath appellationis originem inveniſſe. Riphatum;

Togorma תוגרמה, tertius. Ab eo genus ducunt *Togormæi* populi Aſiatici; Iudæis ad Aquilonem; qui Syriæ Aſiæque Regibus paruerunt. Nam Ezechieli cap. XXXVIII, verſ. 6. Togormæi, Iudæorum reſpectu, ירכתי צפון, *Latera Aquilonis* deſcribuntur inter eos, quos Gogus Syrarum Gentium dux, ſecum adverſus Iſraelitas trahit ad bellum. Conjectura eſt, Togormæos fuiſſe, qui deinde *Cappadoces*. Sic enim Iechezkel cap. XXVII. verſu 14: *De domo Togorma Equos, Equites & Mulos* (ופרדים) *adduxerunt ad forum tuum.* habet enim Cappadocia Mulas, quæ pariant, ut notat Theophraſtus, quod ibi ſit animal ſui generis, quemadmodum ſcribit Plinius lib. VIII. natur. hiſtor. cap. XLIV. Alij volunt Togormam progenitorum eſſe Populorum Armeniæ, quorum Reges *Tigranes*; quibuſque opida non pauca Τιγρανοκέρται, quas Appianus lib. de bellis Mithradaticis & alij Græce ſcribunt ſonare *Tigranopoles*, κέρτα enim Parthorum lingua πόλις, docente Stephano; apud quos denique fons nobiliſſimi fluvij *Tigris*. Alij, inter quos Zonaras, litteris mandant ad Togormam referre genus *Tigranæos*, qui deinde *Phryges* dicti. Nonnulli Togormæos *Tartaros* interpretantur; alij *Turcas*, & inde hodieque Iudæis Turcarum Imperatorem *Togar* nominari. Alijs Togorma cenſetur *Germania* quod Chaldæus interpres Iechezkelis illa cap. XXVII, verſ. 14, quæ paullo ante laudavi, ſic reddiderit: *Gomer & omnis exercitus ejus, provincia Germaniæ,* (מדינת גרממיא, proprie *regio Germamaja*) *fines Aquilonis.* Priorum conjecturæ ex vocis tantum ſimilitudine ſunt natæ: poſteriori nullus locus, quod nihil commercij potuerit eſſe Germanis cum Tyrijs, tanto terrarum intervallo diſſitis. Interim quid apud Chaldæum Paraphraſtem גרממיא fateor, nondum liquet, & ampliandum hic cenſeo. Eſt quidem apud Plinium *Germanicopolis*, quæ & *Booſcœte*, & *Helgas*, Aſiæ Minoris urbs; eſt item *Germanicia*, Galatiæ, ſcribente Paullo Diacono; tertia denique ejuſdem nominis, ut indicat Ptolemæus, in Syria juxta Amanum Montem: ſed, quod nomina illarum recentiora, ut alibi probabo, nihil ad Togormæos. Incertior illorum divinatio, quibus Togormæi *Moſcovitæ*, qui & Albi Ruſſi. Pergo incœpta paullo ante proſapia. & Togormam.

Magog, מגוג ſecundus Iepheti filiorum. Ab hoc populus Cœleſyriæ, *Magog*. Plinius lib. V. natur. hiſtor. cap. XXIII. in Syriæ deſcriptione: *Nunc interiora dicuntur. Cœle habet Apamiam, Marſya amne diviſam ab Nazerinorum Tetrarchia. Bambycem, quæ alio nomine Hieropolis, vocatur; Syris vero Magog.* Notat diſertis verbis Magog II. Magog.

Cœle-

Cœlesyriæ populum: quem Gentium illarum fuisse primum, arguit nomen Græcum *Hierapolis*, sacra augustaque Syrorum urbs; cujus, vel regionis potius, principem vocat Iechezkêl *Gogum* cap. XXXVIII, vers. 1: *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra Gog. & terram Magog principem Capitis Meschec & Tubal.* Imperat summus ille Imperator; Propheta se convertat ad Gogum, qui habitabat regionem Magog, summusque regnator erat Meschec & Tubal. *Magog* enim regionem apud Prophetam denotare, paret (ut [redacted] notat Matthæus Beroaldus Chronici sui libro. IIII, cap. VI, qui, quod lubens agnosco, [redacted] mihi dux fuit ad explorandum veras Patrum istorum migrationes) ex Hebraica voce המגוג. ה enim illud Emphaticum proprijs Virorum nominibus numquam præjicitur; Locorum, frequenter. Gog igitur rex trium populorum Magog, Meschec, Tubal. Indicat hoc & alius Prophetæ locus cap. XXIX: *Tu autem fili hominis, vaticinare adversus Gog; & dices, Hæc dicit Dominus* DEVS: *Ecce ego super te Gog, principem capitis Meschec & Tubal.* Sic in Apocalypsi cap XX. vers. 8. nominantur Gog & Magog excitandi ab Satana adversus Civitatem sanctam: *Gog* enim ibi Reges & Principes, capitales populi DEI hostes, *Magog* autem, qui auxiliares illis ad injuriam & vim faciendam. Iosephus, ne aliorum sententias prætercam, & sequutus eum Zonaras, ab Magogo *Magogas* deducunt; quos Græci Scythas Νομάδας & Ἁμαξοίȣς nominant. Alij; *Maßagetas* & *Getas* hinc trahunt.

III. Madai. *Madai*, מדי, natu tertius, nomen dedit *Medis* Imperij Babyloniorum eversoribus, qui passim in Sacris Monimentis appellatione מדי significantur: lib. II Regum, capite XVII, 6. Ieschahih. cap. XIII, 17. Iirmeiæ cap. XXV. 25. & LI, 11, 25. Danielis cap. VI. 8. 12, 15. VIII, 20. IX, 1.

IV. Iavan. *Iavan*, יון Hinc *Iones*, qui postea cum alijs gentibus concesserunt in nomen Græcorum. Quæ caussa; quod, quum Ieschahih. cap LXVI, vers. 19, יון, Interpretes septuaginta dixerint Ἑλλάδα: quod apud Iechezkel cap. XXVII. vers. 19. vox יון, Latino Interpreti versa sit *Græcia*, ijsdem vero Interpretibus ἑλλάς: quod in Prophetia Ioelis cap. III. vers. 6. יונים ijsdem sint Ἕλληνες, Latinis *Græci*: quod denique Alexander Magnus Danieli cap. VIII, 21. מלך יון, Septuaginta dicatur βασιλεὺς Ἑλλήνων, Latino Interpreti *Græcorum Rex*; & cap X, vers. 20. שר־יון Septuaginta ἄρχων τῶν Ἑλλήνων, Latino *Princeps Græcorum*. Nondum me pœnitet conjecturæ, *Ianum* Latinis eundem esse, qui Hebræis יון: &, quum Iapheto pars orbis, quæ Europa hodie, sorte obtigisset, esse verisimile Iavano (κατὰ συναίρεσιν, Iano) quidquid sequentibus sæculis Græciæ, Italiæ, vicinarumque Regionum innotuit appellatione, fuisse adsignatum. Græci, qui multo post tempore sequuti, quum putarent Progenitorem suum nominatum ab Hebraica voce יין quæ illis οἶνος, Iavanum suo Idiomate Οἴνοτρον; Terram vero, quam imperio regebat, eam præcipue quæ in Italia Sedes illi regia, Οἰνωτρίαν; Incolas οἰνωτρίȣς appellarunt. Videndi Dionysius lib. I Antiquitat. Romanar. Virgilius lib. I. Æneidos, & ibi Servius. Non immerito igitur Ianus *Antiquissimus Divum*; respectu Italiæ, apud Iuvenalem, Satyra VI. *Deorum Deus*, Salijs apud Macrobium lib. I. Saturnalior. cap. IX; ubi etiam *Mundus*, ut & incertioribus apud Arnobium lib. III, advers. gent. & Augustinum lib. VII, de Civit. Dei, cap. VII, VIII, & IX; *Mundi Sator*, Martiali lib. X. epigr. XXVIII: fingiturque jure primus in Italiam Colonias duxisse, scribente Dionysio Halicarnass. lib. I. Antiquit. Roman. primus Diis Templa fecisse, Ritus instituisse Sacrorum, à Xenone apud Macrobium loco laudato; Aes signasse, eidem Macrobio cap. VII; primus Navigia, tumultuarios pontes & alia invenisse, ut notat Dracon Corcyræus apud Athenæum lib. XV. Δειπνοσοφις. Bifrons denique pingitur cum ob alia, tum quod duorum esset Populorum progenitor, Græcorum Latinorumque; quibus initio multa fuerunt communia, in primis Lingua: nam in Latina Græcæ non pauca vestigia. Clamant & aperte Græcam originem non solum, in ipsa Italia, Magna Græcia; sed infinitæ etiam locorum opidorumque passim appellationes.

Cui quatuor fuerunt liberi. Iavani progenies sic nobis describitur eodem capite X, vers. 4. *Filij autem Iavan Elischa, Tarschisch, Kittim, Dodanim.*

Elischa. *Elischa*, אלישה, posteri videntur occupasse Insulas Maris Mediterranei. Persuadet Propheta Iechezkel cap. XXVII, 7. *Hyacinthus & Purpura de Insulis Elischa* (מאיי אלישה: Septuaginta Interpret. ἐκ νήσων Ἐλισαὶ) *factæ sunt operimentum tuum.* Quid moverit

Chaldæum

Chaldæum Paraphraſten, ut pro אלישה verteret אִיטַלְיָא, nondum video. Sic enim ait: *Byſſus & varia tinctura de Aegypto fuit tibi velum, ut eſſet tibi in ſignum. Hyacinthus & purpura* מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא, id eſt, *de provincia Italia, fuit operimentum tuum.* Intelligit certe Iechezkel *Cycladas* Aegæi maris Inſulas; è quibus, ut ſuo loco dicam, Purpura prioribus ſæculis, multo antea quam Tyrijs, Getulis, alijſque nota eſſet, petebatur. Inſulæ igitur Maris Mediterranei peculium Eliſchæ nepotum, quorum etiam nonnulli, Magnum emenſi Mare, Fretumque inter Africam Europamque pervecti, videri non incommode poſſunt ad Inſulas illas Fortunatas, quas ab Eliſcha ſuo Græci *Campos Eliſeos* nuncuparunt, profecti: quorum longinquam à primis ſedibus navigationem in majus deinde poſteri, falſa veris admiſcentes, extulerunt. Nomen *Eliſchæ* manſiſſe videtur aliquibus non ſolum in *Aeolo*, qui Ventorum, id eſt Inſularum in Mari Ægæo, Rex celebratur; ſed & in Aeolide, quæ regio Minoris Aſiæ ad Orientaliora Maris, quod dixi, *Hul* Hebræis hodieque. Quin Strabo notat *Aeoles* habitos olim omnes populos extra Iſthmum, præter Athenienſes & Megarenſes. Sunt etiam, qui volunt ab Eliſcha ἠλεῖαν, Peloponneſi regiunculam apud Strabonem, quæ ἦλις Ptolemæo; Græcoſque omnes Ἕλληνας denominatos.

Tarſchiſch, תרשיש, dedit nomen *Tarſenſibus*, qui Tarſum Cilicum metropolin incolunt. Pſalmo. LXXII. verſ. 10. *Reges Tarſis* (מלכי תרשיש) *& Inſulæ munera offerent;* ubi Chaldæus Paraphraſtes, מַלְכַיָּא דִטַרְסִים, *Reges Tharſenſium*, id eſt, Cilicum & conregionalium populorum. Sunt etiam, qui putant *Karthaginienſibus* originem hinc eſſe, quum credo viderent Septuaginta Interpretes illa Ieſchahih. XXIII. 1. הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ, *Vlulate Naves Tarſis*, vertere, ὀλολύξατε πλοῖα Καρχηδόνος, *Vlulate Navigia Karthaginis:* Iechezkelis item cap. XXVII, 13: *Seba & Dedan & Negociatores Tarſis*, סֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ; dicere, Σαβὰ καὶ Δαιδὰν καὶ Ἔμποροι Καρχηδόνιοι: Iirmeiæ denique verba cap. X, 9: *Argentum involutum de Tarſis* (מִתַּרְשִׁישׁ) *adfertur, & aurum de Ophir.* Chaldæum Paraphraſten interpretari מֵאַפְרִיקָא, *Africam.* Sed quam late pateat vox תרשיש, & quo modo ſint, quæ ex Prophetis citantur, accipienda, ~~doctiſſime~~ docet Matthæus Beroaldus, quem paullo ante laudavi. Porro *Tarſchiſch*, vel ut alij, *Tubalis* Nepotes putantur fuiſſe *Sepharad* & *Sarphad:* & ab illo quidem *Heſperia*, quam nunc Hiſpaniam dicimus; ab hoc vero *Gallia*, denominatæ: quæ, ut ambigua & parum explorata, in medio relinquenda cenſeo. Tarſchiſch.

Kittim, כתים, tertio loco inter filios Iavani: qua voce non tam ejus filius, quam ab filio deſcendentes deſignantur: quos Interpretes Septuaginta nunc Κιτιαίους, nunc χεττιείμ, retento Hebraico vocabulo, nominant. *Kittimos* eſſe Italos, Romanos, illiſque confinales populos (ubi & *Caieta*, quidquid fabulantur Poetæ & ex ijs alij, vetus nomen tueri putatur) docent varij variarum, quæ paſſim in Sacra Scriptura, Prædictionum eventus. Et hinc Interpretes ſemper Gentes illas in animo oculiſque quaſi habuerunt. Numeror. cap. XXIV, 24. *Venient in Trieribus*, כתים, *de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt.* Chaldæus Paraphraſtes, ne quis dubitet de Romanis exaudienda: *Et naves venient ab Romanis*, מִן רוֹמָאֵי, *& adfligent Aſſyriam* &c. Iechezkel XXVII, 6: *Quercus de Baſan dolaverunt in remos tuos, & tranſtra tua fecerunt tibi ex Ebore Indico, & Prætoriola de Inſulis* כתים, Latin. Interp. *Italiæ*; Chald. Paraphraſt. מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא *de Provincia Apuliæ*, quæ Italiæ pars. Daniel denique cap. XI, 30: *Et venient ſuper eum Trieres, &* כתים, Latinus Interpres, *Romani*, (quos & Hebræi ipſi atque Rabbini ibi cenſent intelligendos) *& percutietur, & revertetur, & indignabitur contra teſtamentum ſanctuarij, & faciet: reverteturque, & cogitabit adverſum eos, qui dereliquerunt teſtamentum Sanctuarij.* Nonnulli per כתים intelligunt cum Italis Romaniſque etiam *Macedonas.* Nam, vaſtator Tyri, Alexander Magnus educitur apud Ieſchahih. cap. XXIII, ex terra כתים: Idem lib. I. Machab. cap. I. ſcribitur egreſſus ex terra כתים. Sic Philippus & Perſeus Macedoniæ principes, quos vicerunt Romani, Reges nominantur *Cethæorum* lib. Machab. eodem, cap. VIII. Ad hæc, Macedoniæ partem Μακετίαν (in cujus poſterioribus latere videtur nonnihil vocis כתים) fuiſſe dictam, ſcribunt Stephanus & Heſychius; idemque nomen paullatim totam regionem accepiſſe, refert Euſtathius in Dionyſium; unde & ipſi populi nunc Macedones, nunc Μακέται, apud eundem Stephanum in Geographico Lexico, vel *Macetes*, ut eos vocant Auſonius, & Vegetius lib. III, de re militari, cap. XXII. Ioſephus כתים vult eſſe Cyprum, ſcribens veteris appellationis Kittim.

 veſtigium

vestigium ibi servari in urbe Κιτίῳ: quam veteres Tabulæ mihi monstrant ad Euroaustrum in Sinu, quem faciunt duo Promontoria Throni & Dades: recentiores vero opidum *Chiti* nominant ad Promontorium Occidentalius; quod Dades olim, ut dixi, hodie ab ipsa urbe, *Capo Chiti*. Est tamen, ne quid dissimulem, ubi vetus quomdam, si Tabulæ Geographicæ non fallant, Κίτιον, & nunc fere (nam paullo versus Septemtrionem & Mediterranea) opidum *Chidia*: sed plenius hæc in mea Cypro. Alij simpliciter כתים interpretantur Κήτιδος, regionis apud Ptolemæum in Cilicia; Incolas. Quidquid sit, כתים non solum Cyprij, Macedones, Itali, Romani (Sudas in voce Λατῖνοι, *Ceteos* in Italiam ductos indicat ab Latino Telephi filio) sed omnes, quæ Hebræis Transmarinæ Gentes, videntur explicandi.

Dodanim vel Rodanim. *Dodanim*, דודנים, capite Genes. x, posteri à quarto Iavani filio, qui lib. I. Paralipom. cap. I. vers. 7. nunc דודנים, nunc vero רודנים nuncupantur: utramque lectionem vel scripturam arripientes, posterioris vocis vestigium indicant in celeberrimo Galliæ fluvio *Rhodano*; & qui non tam longe profectos רודנים volunt, *Rhodios* interpretantur: prioris vero putant exstare in antiquo Provinciæ, quæ deinde Epirus appellata, nomine. Eam enim *Dodonam* olim vocatam ex Dionysio & Thrasybulo; Incolas autem *Dodonæos* ex Plinio Stephanoque constat. Satis certum, fuisse in Chaonia, quæ Epiri pars, *Dodonam* urbem, cui propinquum erat Nemus *Dodonæum*, ubi *Dodonæus* Iupiter, in templo sibi cognomine colebatur. Legendi Strabo lib. v. Pomponius Mela lib. II, Solinus in Polyhist. Stephanus, Ascon. Pædianus, Hyginus, & alij.

v. Tubal. *Tubal*, תובל, quintus filiorum Iavani. Huius Posteri *Tubalæi* (sic enim Latine vocentur) conjungitur Populis Meschechæis; ut docent, quæ paullo ante scripta mihi ex Iechezkelis cap. XXXVIII. & seq. ubi de Magogæis: connumerati apud eundem Prophetam cap. XVII & XXXII non solum ijs, quos dixi, sed & Assyrijs, Ælamitis, Edomitis, Sidonijs, alijsque ad Aquilonem Asiæ incolis: cum quorum plerisque pertinebant ad Imperium Gogi, quo nomine Reges complectitur Sacra Scriptura Asiaticos & Syriacos. *Tubalæi* igitur populi Asiatici; non Europæi. Quod addo, non sine caussa. *Tubalæos* enim Iberos vel Hispanos censet esse Iosephus: & accedunt alij; quum audiant in Hispania Bætica opidum esse, quod *Setubal* hodie, vetus nomen præferens. Zonaras *Iberes* ab eo deducit, qui in Asia Chalybibus vicini, iuxta Mæotidem Paludem, apud Pomponium Melam: Alij *Italos* arbitrantur; nulla ratione. Interpretes Chaldæus, Septuaginta, Latinus, quum ignorarent quarum gentium progenitor esset *Tubal*, nomen passim ejus retinuerunt.

VI. Meschec. *Meschec* משך. Ab hoc qui prognati; & progenitos fuisse sub Imperio Gogi, id est Regum Asiaticorum & Syrorum, testantur quæ dixi. Sic Chaldæus Paraphrastes, vertens Querimoniam Davidis profugi, Psalmo cxx, vers. 5. *Heu mihi, quia peregre ago in Meschec* (משך) *habito in tabernaculis Cedar*; satis indicat populum hunc Asiaticis conscribendum, & vicinum Arabiæ: Sic enim explicat; *Hei mihi, quoniam peregrinatus sum cum Asiaticis* (עם אוסאי) *habitavi in tabernaculis Arabum* (דערבאי) Male Septuaginta: οἴμοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη: quos sequutus Interpres Latinus; *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Vicini igitur fuerunt Arabibus Cedræis: quibus nomen ab Cedro Ismaelis filio, ut legere est Genes. xxv, 13. Cedræos Nabatæis finitimos facit Plinius lib. nat. histor. v, cap. XI. Alij ob vocis adfinitatem ad Meschec referunt *Mysos*: alij *Moschos*, Ammiano Marcellino notos; quos hodie *Moscovitas* indigetamus; præsertim quum Septuaginta Μοσόχ dixerint. Alij denique quod in Cappadocia, scribentibus Iosepho, Eutropio, Suda, urbs *Mazaca* (cuius Incolæ; μάζυες, Herodoto; Ptolemæo & Ammiano, μάζικες; Stephano, μάζιες; μάζηκες, Oppiano; *Mazaces* denique Lucano lib. IIII. belli Pharsalici, Claudiano Panegyrico I. in consulat. Stiliconis & Aurelio de venatione) quodque in finibus Cappadociæ & Colchidis *Moschij* montes & populi ab Apollonio lib. II. Argonautic. celebrentur; *Cappadoces* ab *Meschec* ortos tradunt.

VII. Tiras. *Tiras*, תירש, postremus Iapheti filiorum nominatur. De huius posteris nihil ex Sacra Scriptura certi: ideoque remotiora ab alijs videntur petijsse loca. Iosephus putat *Thracas* ab eo dictos: apud quos etiam, notante Ptolemæo, Ἀθύρας fluvius, quem *Atiram* scribunt Plinius & Pomponius Mela. Sic in Sarmatia Europæa fluvius est Τύρας Ptolemæo, Τύρης Herodoto, *Tyra* Plinio, Τύρις Hesychio; hodie *Nester*; cuius ostium inter Istrum & Borysthenem fere medium. Sunt qui *Tyrum* Phœni-

Phœniciæ urbem nonnulli *Thyrreniam* Italiæ regionem; quidam *Turingos* Germaniæ populos hinc deducunt. Alij *Thuras* apud Plinium, vel θέρον, ut Ptolemæus, vel θερίαν ut Strabo notat, Messeniæ, quæ Peloponnesi australior regio, urbem hinc trahunt. Neque innotatum abit quibusdam *Thurium*, quæ Magnæ Græciæ apud Ptolemæum & Stephanum urbs, in Sinu Tarentino: ubi & *Thuria* fons. Alia prætereo: malens, vetere formula, N. L. usus, sententiam hic suspendere; quam temerariam pronunciare.

De *Iapheti* liberis dixi: succedunt *Schemi* secundo-geniti, cujus progeniem sic describit Sp. Sanctus: *Filij Schemi Hhelam, & Aschur, & Arpacschad, & Lud, & Aram.* Hos notat Zonaras, ut universim hoc præmoneam, loca Armeniæ, vicina Euphrati fluvio, id est Syriam, Persiam & reliquum Orientem occupasse, usque ad Oceanum Indicum: quod an verum, docebunt dicenda. *Schemi Filii:*

I. *Hhelam*, עֵילָם; Septuaginta Interpretibus Αἰλάμ, pater fuit *Hhelamitarum* (Ἐλυμαίους appellat Iosephus) à quibus originem ducunt Persæ; qui, constituta Monarchia, nomen hoc obscurarunt. Est apud Danielem Prophetam, cap. VIII. in principio, Schuschan Castrum in regione *Hhelam*: *Ego Daniel*, inquit, *post id quod videram initio, vidi in visione mea, quum essem* בשׁושן הבירה אשר בעילם המדינה *in Schuschan metropoli, quæ in Hhelam provincia; vidi autem in visione, esse me super portam Vlai.* Sic Ieschach. cap. XXII, 6: *Et Hhela m sumsit Pharetram* &c. Lucas Euangelista in Actis Apostolorum cap. II. 9: Πάρθοι, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται &c. *Elymæos* describit Strabo lib. XVI. Apud Plinium etiam *Elamitæ* in Arabia Felice, Maris adcolæ; ubi & opidum ejusdem nominis. Xenophon denique in Historia Cyri, Persarum regis, mentionem facit Tribus *Elamidos*. I. Hhelam.

II. *Aschur*, אשׁור, nomen dedit Asserijs, condita Metropoli Ninive, Genes. x, 11; quam gloriam historiæ prophanæ tribuunt Nino. II. Aschur.

III. *Arpacschad* ארפכשׁד, Quidam quum in ארפכשׁד viderent latere Thema, à quo deducuntur כשׂדים *Chaldæi*, hos nulla Scripturæ Sacræ auctoritate sunt ausi ab eo dirivare; sequuti Iosephum; qui addit Χαλδαίους dictos olim Ἀρφαξαδαίους. Alij *Susiorum* quorum regio *Susiana*, patrem arbitrantur. III. Arpacschad:

Arpacschadi posteritatem sic docet Spiritus Sanctus, Genes. x, 24: *At vero Arpacschad genuit Schelach de quo ortus Hheber. Natique sunt Hheber Filij duo: nomen uni Peleg, eo quod in diebus ejus divisa sit terra; & nomen fratris ejus Ioktan. Qui Ioktan genuit Almodad, & Scheleph, & Chatzar-maveth, & Ierach, & Hadoram, & Vzal, & Diklah, & Hhobalez, & Abimael, Scheba, & Ophir, & Chavila, & Iobab: omnes isti filij Ioktan.* Hi notantur ibidem Regiones obtinuisse, quæ sunt à Messa pergentibus ad Sephar, montem Orientalem. Iosephus censet eos invasisse omnia, quæ sunt à Cophene flumine Indiæ (de quo alibi) usque ad Assyriam. Alij Indiam habuisse scribunt. Benedictus Arias Montanus in Adparatu Biblico specialiora rimatus, ab *Almodad*, אלמודד, *Themeotes* deducit, Sarmatiæ Asiaticæ populos, apud Ptolemæum & Pomponium Melam: à *Scheleph*, שׁלף, *Selebios*: à *Chatzarmaveth*, חצרמות, *Sarmatas*: ab *Iarach*, ירח, *Ariam* & *Arachosiam*: ab *Hadoram*, הדורם, *Hircaniam*: ab *Vzal*, אוזל, *Oxiam Bactrianam*, cujus cultoris *Oxij* Ptolemæo: ab *Dicklah*, ודקלה, *Scythiam* intra Imaum: ab *Hhobalez* עובל, *Bolitas*, sive *Obolitas* intra Caucasum & Paropanysum Montes: ab *Abimael*, אבימאל, *Imaenses* sive *Imaos*; apud quos mons nobilis Imaus: ab *Scheba*, שׁבא, *Sacas*, Ptolemæo & Pomponio notos. Sed dirivandi potius hinc *Sabæi* Indici; quorum meminit Dionysius de Situ Orbis: Eiusque posteritas & ditiones. Almodad. Scheleph. Chatzarmaveth, Iarach, Hadoram, Vzal. Dicklah, Hhobalez, Abimael Scheba,

τῶν ἤτοι μέσσοι ναίουσι Σάβαι, καὶ Ταξίλοι ἄνδρες.

Nam *Sabæi*, Persis proximi ab Abrahami filio orti. De his idem Dionysius:

Πρῶτα Σάβαι, μετὰ τοὺς δὲ Πασαγάρδαι, ἄγχι δὲ Τάσκοι.

Ophir אופיר, appellationem dedit Regioni *Ophir*; ex qua Schelomo Rex, instructa & missa classe, singulis triennijs magnam auri vim petebat; ut legere est lib. III. Regum, cap. IX, 26, & lib. II. Paralip. cap. IX. Auri *Ophyriani* mentio apud Hijobum, cap. XXII, 24; Davidem Psalmo XLV, 10; & I. Paralipom. XXXIX, 4. ut quidem Hebraica tinniunt: obscurior enim apud Interpretes & Græcos Septuaginta, & Latinos. Vbi autem *Ophir*, & quod hodie Regioni nomen, variatur. Iosephus eam in India ponit. χρυσοῦ γῆν suo tempore nominatam scribens: suffragatur illi Marius Niger, *Auream* putans *Chersonnesum*; quæ cum illa Iosephi eadem. Gaspar Varrerius, Ophiriana Pomœria proferens, non solum *Chersonnesum* existimat esse, sed

omnem etiam oram, quæ *Pegusiis, Malacca, Sumatra* continetur. Sed Regiones hasce ab auro non esse fœcundas, didicimus plene cum ex Lusitanorum, tum Nostratium navigationibus. Vatablus Insulam arbitratur, quæ *Hispaniola* hodie. Postellus, Goropius Becanus, Arias Montanus, Michael Neander, & alij *Peris* interpretantur, κατὰ μετάθεσιν. Sunt quidem ibi copiosissimæ Auri venæ: sed quis credet, tam longinquas prouincias tunc temporis, tanto Pelagi periculosissimi intervallo separatas ab Erythræo mari, petitas? cui persuadebitur, Populos istos, si jam tum cum ijs agi cœperit, tam parum frequentium commerciorum benificio didicisse, ut pro Hominibus immanes Belluas in posteris reliquerint? Mitigari solent, & ad comitatem revocari ferociores immitium nationum mores, aliorum, qui humaniores, aditu & consuetudine. Fieri hoc facile quotidiana docet experientia. Sævissimos tamen fuisse, & efferatissimæ vitæ illorum plerosque, deprehensum ab ijs, qui primi Terras eorum ante centum aut circiter annos ingressi. Matthæus igitur Beroaldus Chronici sui lib. IIII. cui cum Abrahamo Ortelio subscribo, censet, quamuis timidior, *Ophir* esse Africæ regionem, quam *Zaffalam* hodie dicunt vel *Cephalam*; quæ aurifera admodum, teste Ioanne Baroso; nihil etiamnum, ut Lusitanorum peregrinationes loquuntur, præter Aurum Mercatoribus exteris communicans, quum ibi sint Aurifodinæ fertiles facilesque effossu. Accedit, quod in Indica sua navigatione memoriæ prodat Thomas Lopezius, Zaffolenses habere libros, patria lingua scriptos, in quibus legitur, Schelomonem Regem tertio quoque anno Aurum hinc tulisse. Potest & illud probare regionem horum esse *Ophir*, vel saltem *Peruanam* non esse; quod Sacræ litteræ tradant ex *Ophir* etiam, præter Aurum, Ebur Schelomonem petijsse. At in Peruana Elephantem nemo adhuc dixit, scripsit, pinxit. Quidquid sit: ab *Ophir* dictum nonnulli volunt Aurum *Obrizum*, quasi *Ophirizum*, ab *Ophir* petitum: quod ita describit Plinius lib. XXXIII. natur. histor. cap. III: *Auri experimento ignis est, ut simili colore rubeat, quo Ignis; atque ipsum Obrizum vocant.*

Chavilia, *Chavilæ*, חוילה, qui duodecimus Ioktanis filiorum, posteros Indiam omnem & Gangeticas Regiones possedisse judicat post alios Arias Montanus, cujus sæpe memini: ut, qui ab

Iobab; *Iobab*, יובב, postremo liberorum, Novi Orbis partem; quæ *Parias* vocata, auro margaritisque abundans.

IV. Lud. IV. *Lud.* לוד, quartus ordine Schemo natus: à quo, ut notant Eusebius & Zonaras, *Lydi*, Minoris Asiæ populi, bellicæ virtutis laude quomdam præsignes. Legendi Ieschah. cap. LXVI, 19. & Iechezkel cap. XXVII, 10.

V. Aram, V. *Aram*, ארם, postremus inter Schemi filios. Varios ab eo populos in Asia, præsertim Syria, scribente Hieronymo, fuisse disseminatos, paret ex variis appellationibus. Nam cognominati leguntur: *Aram Naharaim*, ארם נהרים, id est fluminum, vel Interamnis, ut Ammianus loquitur, Græcis Μεσοποταμία; quod media inter Euphratem & Tigrin; Deuteronom. XXIII, 4. & Iudicum cap. III, 8: *Aram Padna*, ארם פדנה; Genes. XXXIII, 18, XLVIII, 7. & alibi; hæc eadem videtur fuisse cum *Aram Naharaim*, aut certe ejus pars: *Aram Damasci*, ארם דמשק; lib. II. Schemuel. cap. VIII, 6, & Ieschah, cap. VII, 8: *Aram Mahachah*, ארם מעכה; lib. I. Paralip. cap. XIX, 6. *Aram Sobah*, ארם צובה: eodem cap. XIX, & lib. II. Schemuel. Alia prætereo. Plinius, ut & hoc addam, lib. VI. natur. histor. cap. XVII, scribit *Scythas* olim *Aramæos* fuisse nuncupatos. Alij, quos inter Arias Montanus, ab *Aram Armenios* dirivat. *Arama* etiam Palæstinæ locus, Iehoschuhhæ libro, cap. XIX, 36.

eiusque filii. Arami posteritatem sic legimus Genes. cap. X, 23. *Filij Aram: Hhutz, & Chul, & Gether, & Mesch.*

Hhutz. A primo *Hhutz*, עוץ, Regio dicta *Hhutz*; cuius incola Hijobus, ut scribitur in ejus historia cap. I, I. adcensa Syriæ vel Arabiæ, quæ Scenitis, cujus pars Idumæa apud Iirmeiam Lamentat. cap. IV, 21, vergens ad Chaldæam & Sabæam; quarum Incolæ Hijobi bona deprædantur; c. I, 15 & 17. Iosephus & Zonaras ajunt *Hhutz* condidisse *Traconitiden* & *Damascum*, quæ inter Palæstinam & Cœlesyriam.

Chul. *Chul*, חול. Ab ejus posteris, quod censet Arias Montanus, *Aeolis* occupata, Asiæ Minoris regio in littore Maris Ægæi: Hieronymus *Chul Armeniorum* stirpem opinatur.

Gether. *Gether*, גתר. Ab hoc qui prognati locis insedisse putantur eidem Montano, quæ postea *Aetoliæ* appellatione innotuerunt: Nonnullis *Getuli* & *Getæ* cũ vicinis *Massagetis* & *Samogetis* hinc trahuntur. Zonaras *Bactrianos* condidisse censet *Getherum*: cujus etiam mentio lib. I. Paralip. c. I.

Mesch. *Mesch*, מש, *Misiorum* parens, ut vult Montanus; voce non abludente: quos Iuvenalis, inquit, *Mesos* vocat. Iosephus *Messanorum Arabum* progenitorem putat.

Sic se habuit in Terræ distributione *Schemi* Posteritas: sequitur *Chami*; cujus hæc propago, Genes. x, 6: *Filij autem Chami: Cusch, & Mitzraim & Put, & Cenahhan.* Chami filij.

I. *Cusch* כוש. Ab eo *Cusch*, *Arabia*; hinc Cananææ, inde Ægypto finitima. Paret partim ex Plinij lib. II. natur. hist. cap. XI; partim quod *Cusch* & *Mitzraim* in Sacris litteris non uno loco jungantur, ut omnino vicinas sibi regiones duo fratres videantur sortiti: *Mitzraim* quidem, quæ post *Aegyptus*; *Cusch* vero, quæ confinalis illi ad Sinum Arabicum. Alij nunc infeliciorem Septuaginta versionem, [redacted] nugas & [redacted] mendacia, quæ leguntur lib. II. cap. x, sequuti, ab Cuscho notant originem Aethiopiæ Gentibus, [redacted] ubi [redacted], & ab eo dirivata in Sacra Scriptura, vertentibus, semel [redacted] deceptis, semper in oculis & mente fuerunt *Aethiopia*, ejusque Incolæ; quum respiciendum ijs fuisset ad *Arabiam & Arabas*. Sic, dicis gratia, [redacted] Rheh-huelis Midianitarum Sacerdotis filia, quam Mosche uxorem ducit, Exod. [redacted] male ijs vertitur, Numerorum cap. XII, I. Sic Zerach *Cuschæus*, הכושי, Midianitarum [redacted] *Arabs*: II. Paralipom. cap. XIIII, 9. Sic כוש, id est *Arabia*, subsidia submittens populo DEI, male dicitur *Aethiopia* apud Iesahh. cap. xx, 5: Nam quid auxilij potuisset sperari & exspectari populo DEI ab gente [redacted] remota, & [redacted] Sic denique Sophaniæ cap. II, 12. *Chusei* [redacted], *Arabes* interfecti gladio Domini male scribuntur nonnullis *Aethiopes*. Quid [redacted] & Iirmeiæ cap. xxv, *Chuseos*, כושים, subegerit: quis autem umquam legit ingressum *Aethiopiam*? quis aliquem ejus auspiciis in remotissimas terras missum? Victoriarum ejus limitem statuunt Prophetæ Syenen, [redacted] scribuntur apud Iechezkelem cap. xxx, 6, & Iirmeiam cap. xxv. 1. Cusch.

Genus Cuschi tale Genes. x, 7: *Filij autem Cusch: Seba, Chavila, & Sabtha & Rahhema, & Sabteca. Filij Rahhema: Scheba & Dedan. Porro Cusch genuit Nimrod.* &c. ejusque liberi.

Seba, סבא (alius ab שבא *Scheba*, qui decimus Ioktanis; alius item ab שבא *Scheba* filio Rahhemæ; de illo dixi, de hoc postea dicturus) nomen dedit סבאים *Sebæis* felicem Arabiam ad Sinum Arabicum colentibus; de quibus Plinius lib. VI. natur. histor. cap. XXVIII. Apud Iesahih. cap. XLIII, 3, & XLV, 14. *Cusch*, *Seba* סבא & *Mitzraim*, id est, interior *Arabia* (male *Aethiopia* vertitur) *Sebæa* & *Aegyptus* junguntur ob sedium vicinitatem. Mentio apud Davidem Psalmo LXXII, 10. *Chavila*, חוילה (alius ab eo, qui Ioktanis filius) *Chavilæorum* pater; quibus prope Scheba versus Sinum Persicum fuerunt sedes, pertinentes usque ad Ismaelitas, deserti Pharan aliorumque in Arabia Petræa locorum incolas, uti constat ex Geneseos capitis vigesimiquinti versu decimooctauo, & lib. I. Schemuel. cap. XV, 7. Iosephus, eique suffragantes alij, *Chavilæos* Africæ faciunt populos, qui sequentibus sæculis *Getuli*: nonnulli *Indos*: falsissime, & omnino contra Sacræ Scripturæ auctoritatem. *Sabtha*, סבתה: ab hoc *Sabthæi*, Arabiæ felicis incolæ; quo loco Metropolis *Sabbatha* collocatur Ptolemæo. Iosepho Σαβαθηνοὶ (qui Græcis Ἀσταβαρροὶ) nominantur; sed ubi sint, non adscribit: an ad Astaboram fluvium habitantes? Est & *Sabatha* urbs XXX. stadijs ab Seleucia Mediæ distans apud Zosimum; quæ Plinio *Sabata*. Alia item Metropolis Aethiopiæ; cui Ptolemæus lib. IIII. tribuit Longitudin. 68-20; Latitud. 12-20. Hinc confirmatiores facti, qui *Sabthæ* posteros in Aethiopiam ultra Atlantem emoverunt. *Rahhema*, רעמה: ab eo populi Arabiarum incolæ, vicini Schebæis. Conjunguntur enim apud Iechezkel. cap. XXVII, 21. *Carmaniam* hinc dictam putat Montanus. Filij Rahhemæ *Scheba* & *Dedan*. *Scheba*, שבא, *Schebæorum* pater ad Sinum Persicum vergentium: quos nobilitarunt apud Græcos Latinosque partim Aurum, Tus, Gemmæ, quibus abundabant, Iesahih. cap. LX, 60. Iirmeiæ cap. VI, 20. Plin. lib. VI, cap. XVIII. natur. historiæ; partim Prædæ & Latrocinia, Hijob cap. I, 15. Plin. ibidem. שבא, *Schebæ* Regina potens & dives (quæ recte respectu Iudææ βασίλισσα dicitur Νότου, *Austri Regina*, Matthæi cap. XII. 41, & Lucæ cap. XI, 31.) magna pompa venisse scribitur ad audiendam Schelomonis sapientiam. Iosephus male *Aethiopes* ab hoc *Scheba* natos adserit: quem oscitanter alij sequuntur. Nam si Aethiopes *Schebæi*, qui tam procul dissiti potuerunt infestare Hijobum? *Dedan*, דדן. ab eo populus *Idumææ*, uti liquet ex Iechezkele cap. XXV, 15. & Iirmeia cap. XLIX, 8. Sunt qui Iosephi delirijs adhærentes parum considerate statuunt parentem esse nescio cujus gentis in

Seba. Chavila. Sabtha. Rahhema. (huius Filij Scheba & Dedan.)

Aethiopia Occidentali. Quod si verum; non video, quo præmio vel lucro excitati, infinitis Terrarum spacijs superatis, ad Mercatum venerint Tyriorum: Venisse enim eo cum Tapetibus discimus ex Iechezkele XXVII, 15. & 20. *Dedanijs Palmyrenam* regionem, Ptolemæo notam, in qua Alsadanus mons magnus, adsignat Montanus.

Sabteca. *Sabteca* סבתכא quintus filiorum Chusi, cui genti nomen suum impartierit, non docet Sacra Scriptura.

Nimrod. *Nimrod* נמרד postremo loco nominatur inter Chusi liberos. Hunc discimus Genes. x, 10. primum Babilone cœpisse regnare, deinde vero longius Imperij fines protulisse.

II. Mitzraim. II. *Mitzraim*, מצרים Septuaginta μεσραΐμ. Ab eo *Mitzraim*: qui postea ab Ægypto Danai fratre, ut nonnulli volunt, *AEgyptij*; Chusæis, id est, Arabibus (non, ut male vertunt, Aethiopibus, quemadmodum antea plene dixi) contermini; Iesahih. cap. XVIII. 1. non obscuris indicijs innuente, ubi περίφερας Aegypti, quod parte mei Operis IIII. docebo. Hodie nomen perseverat. Aegyptum enim Arabes & Turcæ *Mizri* & *Mizra* dicunt. Latere videtur & Hebraica nomenclatura in Μύαρα; qua, vitiose fortean, Aegyptus appellatur apud Stephanum.

Cuius progenies. De hujus progenie sic Moschæus Genes. cap. x. 13. *At vero Mitzraim genuit Ludim, & Hhanamim, & Lehabim, & Naphtuchim, & Patrusim, & Casluchim; de quibus egressi sunt Pelischtim & Caphtorim*: omnes non tam generis auctores, quam populi ab ipsis auctoribus orti. Videntur hi reliquam Africæ ab Aegypto oram incolis complesse, & sedes quæsitum profecti longius. Rara enim eorum, imo nulla, mentio; præterquam Pelischtim, & Caphthorim qui conregionales populo DEI terras occuparunt.

Ludim. *Ludæorum*, לודים meminit Iirmeias cap. XLVI. 9, & alibi; ubi non satis proprie Latinus Interpres vertit *Lidos*, qui Asiæ Minoris populi, à לוד quarto Schemi filio. Montanus *Libyos* ab *Ludim* dirivat: & ab *Hhanamim*, ענמים, *Troglodytas*; alij Pentapolitanos circa Cyrenaicum, & Anaitas in Aethiopia: ab *Lehabim*, להבים, idem Montanus *Libyos Cyrenaicos* sive *Libyes Aegyptios*: ab Naphtuchim, נפתוחים, *Africam minorem*, & huic subjacentes *Numidas*; alij *Naphtutas* in Numidia & *Lusitanos*: à *Patrusim*, פתרוסים, *Petrosos* unde *Arabiæ Petrææ* nomen, cujus Metropolis *Patras*; nonnulli *Pelusiacos* ad Nilum: ab *Casluchim*, כסלחים, *Sarracenorum* gentem. Accessissem facile Magno viro, si solidioribus argumentis sua probasset. *Pelischtim*, פלשתים *Philistim* Latino Interpreti, Septuaginta nonnumquam Ἀλλόφυλοι, quasi externi generis homines, Latinis Geographis *Palæstini*; oram Cananææ maritimam tenuerunt, quæ vergit in Aegyptum. Eorum frequentissima in Sacris Libris mentio. Fines *Palæstinorum* describuntur in Iehoschuhhæ historia cap. XIII, 3. Origo fuisse videtur illis ab *Capthoræis*, uti colligere est ex Iirmeiæ cap. IIII, 4. & Amosi cap. IX. 7. *Caphtorim*, כפתרים, sedes ubi fuerint, docemur ex Deuteronom. cap. II, 23: *Hhevæos quoque, qui inhabitabant Chatzerrima Hhazzam usque Caphtoræi*, כפתרים *qui prodierunt è Capthore* מכפתר *perdiderunt, & inhabitant loca illorum.* Septuaginta, eisque fidens Latinus male *Cappadoces* & *Cappadociam* vertunt; ut & Chaldæus Paraphrastes קפוטקיא & מן קפוטקאה.

Hhanamim. Lehabim. Naphtuchim. Patrusim. Casluchim. Pelischtim. Caphtorim.

III. Put. III. *Put*, פוט pater *Putæorum*, quos Ægyptiorum socios innuit Iechezkel cap. XXVII. 10. ut & Iirmeias XLVI. 9. ubi Septuaginta & Latinus pro פוט *Libyam* & *Libyes* reddiderunt. Alij *Numidas*; alij *Mauritanos* interpretantur, apud quos Ptolemæus l. IIII. & Plinius lib. V. natur. historiæ cap. 1, *Phtuth* fluvium nominant. Hunc *Phaethontem* quidam augurantur, quem cognitione motuum cœlestium claruisse, & inusitatos ardores ex Astris prædixisse, canit, tecta Fabularum involucris Veritate, Antiquitas.

IIII. Cenahham. IIII. *Cenahham* כנען regioni *Cenahhan* nomen à se dedit; quam postea Filijs Israel, ex Aegypto reducibus, DEVS singulari benificio adtribuit.

Cuius posteri. De Posteris ejus Moschæus Genes. cap. x. 15: *Cenahhan autem genuit Tzidonem primogenitum suum, & Chetæum, Iebusæum quoque, & Emoræum, & Girgaschæum, & Chivvæum, & Hharkæum, & Sinæum, & Arvadæum, & Tzemaræum, & Chamathæum.* Sic enim Latine possunt commode verti. Populorum, qui ab his descenderunt, passim in Biblijs mentio. *Tzidon* צידן Σιδὼν Interpretibus LXX, parens *Sidoniorum*; quibus *Sidon*, Σιδὼν, nobilissima Phœniciæ urbs, ad Mare Magnum vel Mediterraneum habitata; *Said.* Hodieque, ut Marius Niger & Gulielmus Postellus notant: *Chet*, חת, Χετθαῖος (qui condidisse scribitur Hebron, ubi Abraham habitavit) *Chetæorum*: *Iebusi*, יבוסי, Ιεβουσαῖος (qui Gabea & Ierusalem, antiquis Iebus, tenuit) *Iebusæorum*: *Hemori*, אמרי, Ἀμορραῖος, *Hemoræorum*: *Girgaschi*, גרגשי, Γεργεσαῖος, *Girgaschæorum*

Tzidon. Cheth. Iebusi. Hemori. Girgaschi.

Chivvi

Chivvi. Hharki. Sini. Arvadi. Tzemari. Chamathi.

Chivvi, חוי, Εὐαῖος, tenuit Sichem, Gazam & Mizphe, Genes. cap. XXXIV, Deuteronom. cap. II. & Iehoschuh. cap. XI. *Hharki*, ערקי, Ἀρουκαῖος, perhibetur auctor *Arces* opidi, quod è regione Tripolis, ad radices Montis Libani. *Sini*, סיני, Chaldæo Paraphrasti evarianti אנתוסאי, Septuaginta Ἀσενναῖος, Incola fuisse videtur Deserti *Sinai*. *Arvadi*, ארודי, Ἀράδιος, *Arado* Insulæ, cujus mentio apud Iechezkel. cap. XXVII, 8. in deploratione excidij Tyri, dedit nomen: alij ferunt in finibus Iudææ & Arabiæ Petrææ urbem condidisse. *Tzemari*, צמרי, Chaldæo צלמוראי, Σαμαραῖος, nomen, quod mihi vero simile, imposuit urbi צמרים; *Tzemaraim* in Tribu Beniamin, cuius mentio cap. Iehoschuhhæ XVIII, 22. & II. Paralipom. cap. XIII, 4. *Chamathi*, חמתי, Ἀμαθί Septuaginta, Latinis *Emath* vel *Hemath*, regionem occupavit Ituræ, quæ limes Terræ promissæ, qua vergit Damascum versus, ad Trachonos montes, ut sentiunt & probant ex Numerorum capite XXXIV, 8; Iehoschuh. XIII, 5; lib. I. Paralipom. cap. XVIII, 10. & Iirmeiæ cap. XLIX, 23. Zieglerus & Beroaldus contra Iosephum & D. Hieronymum; qui *Emath* putarunt esse Antiochiam, cognomine Epiphaniam, & pertinuisse ad Tribum Nephthali. Zonaras etiam arbitratur *Emath* auctorem esse urbis *Amathæ*, Macedonibus habitatæ; cujus nomen Ptolemæus Epiphanius in *Epiphaniam* commutavit: hinc autem ortos Macedonas, qui *Emathij*; quorum campos nominat, ut alij addunt, Lucanus lib. I. belli Pharsalici.

Progenitores nostri contractius primo habitantes, aucti sensim ulteriora petierunt.

Sic igitur partiti sunt inter se Terram hanc, hominibus, ut dixi, ab DEO datam ad inhabitandum, Noæi filij nepotesque; quum frustra moliti essent Turrim Babylonicam, à Terra Sennaar locisque vicinioribus digressi versus omnes Orbis partes: ulteriora semper, quum sensim augerent, petentes. Nam quidquid uspiam terrarum occupatum in prima illa distributione fuisse, ut nonnulli censent, nequaquam existimandum. Crediderim facile proximis primisque à Divisione annis in omnes Orbis regiones, præsertim Orientalem & Occiduam, ut reliquis temperatiores, fuisse procursum; quamdiu Terra fuit: at primis istis (ut sic loquar, nam & multi sic volunt) momentis ad extrema vel Septemtrionis itum, vel Meridiei; nemo mihi persuaserit, nisi probandis suis validissima in medium protulerit argumenta. Sic sentio: Loca quæ vel immigratu ob interjacentes Marium vastitates erant difficilia, vel habitatu ob nimietatem Frigorum Calorumve molestiora, tardius, & non nisi urgente summa necessitate, fuisse adita & inventis antea habitatisque addita. Quod etiam de illa Orbis parte velim dictum, quam hodie Americam ab Inventore dicimus. Scribunt quidem viri docti Ophirum & Iobabum Ioktanis filios eo profectos; sed scribunt tantum, non probant. Primi, quos enumeravi, Coloni contractius, quam multi diffiniunt, habitarunt: sed copiosiore adaucti prole perpetuo remotiora quæsiverunt loca. Sic tandem enavigatum & ventum (ab Occidentalioribus, quæ notiora nobis, sumamus exemplum) versus Africum, in eam, cui Americæ nomen nuper inditum; versus Zephyrum, in Britannias; Corum Circiumque versus, in Islandiam & alias Arctoi maris Insulas. Et quum progrediundo in Globi huius vel Latitudinem vel Longitudinem, nihil amplius occurreret occupandum; reversum est quasi ad priora loca & Progenitorum sedes. In hoc migrandi remigrandique studio principem facile tenuerunt locum Nationes, quæ Septemtrionem versum concesserant. Hæ namque non semel coactæ leguntur, sortitione facta, numerosiorem partum, suorum partem, extrudere; & ad nova quærendum domicilia, patrijs relictis sedibus, animare. Caussas habebant nunc has, nunc illas; in primis, ut jam innui, fœcunditatem suorum nimiam. Nam Aere fruentes hi populi saluberrimo, & constipato per frigus externum intus calore, generandis liberis aptissimi in maximam sæpe excrescebant multitudinem: cui alendæ, quum proprias terras animadverterent ob horrorem Cœli steriliores non sufficere; suis nulla difficultate aliarum Regionum instillabant amorem: qui facili negocio ubertatem persuasi atque aeris temperiem, avitum solum mutantes, extorres se passim per alias gentes, velut examina, diffundebant. Sic Germani, Marcomanni, Gotthi, Heruli, Rugij, Langbardi, & qui non? Italiam invaserunt; Cimbri, Franci Sugambri ejusque prænominis alij, Nortmanni, Galliam; Tungri, Nervij, Atrebates, Eburones, Veromandui, Condrusi, Verocasses, Cæresi, Pæmanni, Vbij, & alij, Trans-Rhenanas Provincias; Triboci, Mediomatricum agros; Batavi, propinquiora Oceano, versus Rheni ostia; Carpi & Suevi, Pannoniam; Vandali,

Septemtrionalium Gentium remigrationes.

Catti, Alani, Hispaniam. Aliorum in alias Regiones inruptiones prætereo. Nam hæc omnia suis locis plenius. Paucis multa generatim Tertullianus libro de Anima: *Invenimus*, inquit, *apud Commentarios etiam Humanarum Antiquitatum paullatim humanum genus exuberasse, dum Aborigines vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant Terras: ut Scythæ, Parthicas; ut Menidæ, Peloponnesum; ut Athenienses, Asiam; ut Phryges, Italiam; ut Phœnices, Africam: dum solemnes Nationum migrationes, quas* μετοικίας *appellant, consilio exonerandæ popularitatis, in alios fines examina gentis eructant. Nam & Origines nunc in suis sedibus permanent; & alibi amplius gentilitatem suam fœneraverunt.* Et de Pallio: *Transvolavere redundantium gentium examina; Scythæ exuberant Persas; Phœnices in Africam eructant; Romanos Phryges pariunt; Chaldæum semen in Aegyptum educitur; dehinc, quum inde transducitur, Iudæa gens est.*

Migrationes nullam insignem corporibus varietatem attulerunt. Falsum (enim esse.

Per Migrationes autem, de quibus hactenus, & has modo, modo illas, etiam ad remotissima, profectiones, qui paullatim promigrarunt à Progenitoribus suis evariarunt quidem, pro natura genioque locorum; sed ita, ut semper principes, quibus corpus humanum constituitur, partes retinuerint. Falsa sunt enim, quæ apud Plinium lib. VII. natur. histor. cap. II, & Augustinum lib. de Civitate Dei XVI, cap. VIII. (qui tamen non Scriptorum laudat nomina, sed maritimam Carthaginis plateam; ubi musivo opere multa monstra erant picta) scribûnt Herodotus & Aristeas Proconnesius; esse ad Septemtrionem, haud procul ab ipso Aquilonis exortu,

unoculos.

Arimaspos, uno oculo in fronte media insignes; cum Gryphis adsidue circa Metalla bellantes: quæ Beton, esse supra Anthropophagos Scythas in magna quadam Imai montis convalle regionem, cui nomen Abarimon; in eaque silvestres vivere

Homines aversis post crura plantis.

homines, aversis post crura plantis, eximiæ interim velocitatis; passim cum feris vagantes, non alio spirare cœlo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque etiam ad Alexandrum Magnum pertractos: quæ Calliphanes, esse supra Nasamonas, confinesque illis Maclias,

utriusque sexus.

Androgynos (Latini *Semimares* vocant) utriusque naturæ, eosque inter se vicibus alternis coeuntes & gignere & parere; atque, ut adjicit Aristoteles, dextram mammam ijs esse virilem, lævam muliebrem. Commentitia

Octonorum in pedibus digitorum.

capitibus caninis.

sunt, quæ apud eosdem tradit Megasthenes, esse in monte, cui nomen Milo, homines aversis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes: quæ Ctesias, esse in multis montibus genus hominum, capitibus caninis, pro voce latratum edere, unguibus armatum, venatu & aucupio vesci; alios item homines, qui *Monosceli* Græcis dicti, singulis cruribus; miræ pernicitatis, eosdemque *Sciopodas* (*Vmbripedes* quidam vertunt) vocari, quod per majorem æstum in terra resupini jacentes umbra se pedum protegant, non longe eos ab Troglodytis abesse; rursumque ab his Occidentem versus esse quosdam sine cervice, oculos in humeris habentes; & *Choromandas* sine voce stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis: quæ Eudoxus, in Meridianis Indiæ locis Plantas esse viris cubitales; feminis adeo parvas, ut *Struthopodes* appellentur. Nugæ; quæ scriptis mandant ibidem Megasthenes, cuius jam memini, gentem esse inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari *Syrictas*; ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis *Astomorum* gentem reperiri, sine ore, corpore toto hirtam, vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem & odore, quem naribus trahant, nullum illis cibum, nullum potum, tantum radicum florumque varios odores & silvestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus, graviore paullum odore haud difficulter exanimari: quæ Duris, nasci in quibusdam Indiæ locis homines cauda villosa, pernicitatis eximiæ; alios auribus ad pedes usque propendulis, quæ tegendis corporibus sufficiant: quæ denique Diodorus lib. III. de fabulosis Antiquorum gestis, homines esse nescio qua Insula bisulcis linguis. ait enim Iambolum quemdam Mercatorem cum Conservo captum ab Æthiopibus maritimis, navim ingredi fuisse jussum, & versus Meridiem navigando pergere, donec ad Insulam quamdam Felicem pervenisset: hunc enim Aethiopibus fuisse morem antiquissimum, ut duos alienigenas expiationis gratia illuc mitterent singulis annis: Iambolum post quatuor menses ad Insulam appulisse, & in ea homines invenisse benignos, corpore agili & robusto; ossibus instar nervorum flexibilibus; linguam ijs datam ab natura in inferiore parte scissam, ut ab radice duplex esse videretur; ita autem varia uti loquela, ut non solum voce hominum loquerentur,

singulorum crurum, & latorum pedum.

sine Capite. sine Voce.

Plantarum cubitalium.

sine Naribus. sine Ore.

Cauda villosa. Auribus ad pedes usque propendulis. bisulcis Linguis.

rentur, sed Avium etiam diversarum imitarentur cantus; &, quod admirabilius, una cum duobus hominibus perfecte simul loqui, respondendo & disputando; unam enim illos dare linguam uni, alteram alteri. Buttubata Nævij; & quæ, mihi saltem, nullius dignationis. Quid non ausi quomdam in historia mendaces Græci? Impunita fuit illis vanitas, & nihil non excogitandi licentia. Non habebant qui veritatem contra putidissima illorum mendacia scriptis tuerentur; & post unam alteramque ætatem summa tribuebatur commentis illorum fides. Certe Mercatores nostrorum temporum nullas non adierunt Terras, nulla non viderunt loca; at hujusmodi monstra nasci uspiam, illorum nusquam loquuntur Ephemerides. Confecit, credo, cum reliquis Hercules. Sed serio. Hominum sæpe nata fuisse Monstra, hodieque ex vehementi Concipientis imaginatione (nam ex cœlesti, ut Abincenna vult lib. XVIII. de Animalibus, impressione; vel fato, quod censet Vlpianus in l. quæret aliquis. D. de verb. signif. vel casu, quemadmodum putat Aristoteles lib. II. Physicorum, edi, parum mihi probatur) nasci in singulis quibusque gentibus, non nego: at in universo genere humano quædam gentium esse Monstra, pernego. Omnia hominum genera, quæ perhibentur esse, esse credere non est necesse, præsertim quum contrarium adserant experimenta. Accedit huc, quod, quæ (de nonnullis hoc velim dictum) Veteres putarunt esse monstrosas hominum species; nos, certiora edocti, didicimus esse, cum alia Animalia, tum præcipue varia Simiarum genera; *Cynocephalos*, quos *Canicipites* interpretatur Augustinus; *Cercopithecos*, vel Caudatas Simias; *Sphingas*, animalia vulgaribus Simijs non absimilia, nisi quod majora, geminis à pectore mammis propendulis, muliebri facie, in Æthiopia nasci solita, docilia, ut scribit Solinus, ad feritatis oblivionem. De ipsa certe Simia meus Ennius in Annalibus:

Monstra nasci, quomodo.

Monstrosi passim homines; monstrosæ nusquam gentes.

Simia quam similis turpissima bestia nobis.

Fecit similitudo, ut Antiquitas putarit esse homines, sibique (ô crassos & non tolerandos errores!) congeneres.

Evariarunt igitur homines qui huc illuc profecti, ab suis progenitoribus; non quidem violente, ut alias formas, quales jam delineavimus, induerint; sed pro locorum, quibus insederant, genio; cum in alijs, ut Coloribus, Ingenijs, Ritibus, Morbis & similibus, quæ suis locis explicantur; tum in Statura & Linguarum Dialectis, de quibus hic in genere pauca.

Evariatio in hominibus non violenta, sed moderata, cum in aliis, tum in

Quod ad Staturam: proceriores alijs videmus esse, & augustioris formæ plerumque Septemtrionaliores. Faciunt hoc ibi, cum abundantia sanguinis (docente Vitruvio lib. VI. Architect. cap. I.) tum cohibitus intus ab frigore circumstante Calor (de quo Aristoteles lib. II. de Part. Animal. cap. VI.) qui in Regionibus ab Septemtrione remotioribus dissipatur, meatibus usquequaque hiantibus. Quo modo tamen & calidas habitantibus regiones corpora nonnumquam in molem adolescant; notat ex Aristotele alijsque Hieronymus Magius lib. Miscellaneor. I, cap. V. & alibi forte dicam. Sunt qui vastiora multo, passim & universim, quomdam, quam hodie, perhibent humana fuisse corpora. Legerant enim, quæ de Corporibus humanis sensim, & sine sensu decrescentibus scripserant Esdras lib. IV. cap. V; Homerus Iliad. *v*, ubi de Aenea ab Diomede vulnerato, & libro XII. ubi de Ajace & Hectore, eoque respiciens Virgilius lib. Aeneid. XII, ubi de Turno; item quæ Lucretius lib. II. de natur. rerum; Plinius libro natur. histor. VII, cap, XVII; Agellius lib. III. Noct. Atticar. cap. III; & Iuvenalis Satyr. XV. Viderant ijdem Arma Veterum ab hujus ævi hominibus vix tractari: gradus Cochlearum antiquarum hodie difficillime superari posse; neminemque reperiri, qui Pyramidis Aegyptiacæ; ejus quæ maxima est, gradus queat ascendere. Hominum, qui quomdam ævum agitarunt, longitudinem & robur; Nostrorum autem hodie brevitatem & impotentiam, ad quam paullatim ventum, facile tamquam Mundi senescentis, & qui brevi interiturus, argumenta concedo: sed nimium illum generatim hic ibive in corporibus vel Excessum vel Defectum, id est, fuisse, vel esse Giganteas vel Pygmæas gentes, ægrius admitto. Exorbitat (sic loquar) hic pro incomprehensibili sua sapientia summus opifex: sed raro, & in paucis. Nota sunt, quæ de Goliath Sacræ litteræ; de Pallantis cadauere Martinus Polonus in Chronicis, & Galeotus Martius de doctrina promiscua cap. XXXVI. de Muliere quadam Cælius Rhodiginus lib. II. Antiquar. Lect. cap. VI; de Iohanne ejus nominis Octavo, Arkulei Dinasta, Nicolao Kyethenio

Statura.

Proceriores quomdam fuisse homines universim.

non tamen, ut fuerint Gigantes.

qui quam passim rariores.

henio Sparnewoudano, & Zelanda quadam Hadrianus Iunius in Batavia; de Mediolanensi Iulius Cæsar Scaliger; de Pedemontano quodam M. Antonius Delrio ad Oedipum Senecæ; de multis simul Hieronymus Magius libro Miscellan. I. cap. IV. deque aliis alij, vt Pausanias in Atticis, Herodotus lib. I, Philostratus lib. V, Plinius lib. natur. histor. VII. cap. XVI & XX, Solinus cap. V, Polyhistor. & XIV, Glycas parte IV. ad Anastasij imperium, Zonaras Tom. II, August. lib. IX de Civitate Dei, cap. XV. & XXIII, Nicephorus lib. XII. Ecclesiast. histor. cap. XXXVII, Saxo Grammaticus in Præfat. histor. Danicæ, Hector Boëthus Scoticæ Historiæ lib. II. memoriæ prodiderunt. Et ego (vt αὐτοψίαν, cui magna solet esse fides, testem etiam faciam) Belgam (Antverpianum se ferebat) in Galliis, anno CIϽ IϽ LXXXIII, vidi novem pedes altitudine excedentem; quem audivi paulo post, quum magna pecuniæ vi conquisita in patriam pararet reditum, ab viarum obsessoribus obtruncatum. Sed rariores vt dixi, sunt huiusmodi formæ, & paucorum hominum; non totarum gentium. Monendum hoc loco succurrit, Ioannem Lucidum lib. I. de Emendat. Temp. cap. IIII. scriptis prodere, Adamum etiam fuisse non solum Gigantem: sed omnium Gigantum, qui fuerint umquam, maximum, ex libro Iehoschuhhæ cap. XIIII, 15: sed docte & neruose refutatur à Benedicto Pererio lib. IV. in Genes. quæst. III, qui addit, non ibi significari Adamum primum omnium hominum parentem, sed alium: illum enim perfecta corporis statura fuisse creatum. Atqui obiiciet quis, Giganteas Gentes nominari Genes. cap. VI, 4. ubi Mosche sic scribit: *Gigantes autem* (Hebr. הנפלים; Chaldæo Paraphrasti, גבריא; Septuaginta γίγαντες) *erant super terram*, & quæ sequuntur: Gigantes enim ibi נפלים dici, ab נפל *cadere*; quod caderet, ut Rab. Abraham interpretatur, cor videntis illos. Nominari ab Latino Græcisque Interpretibus fateor; designari in Hebræo textu & ab Chaldæo Paraphraste diffiteor. נפלים ibi, non qui insolita statura; sed, ut bene notant ad laudatum à me caput Geneseos, Gennadius Archiepiscopus Constantinopolitanus, Theodoretus Cyri Episcopus, Io. Damascenus Monachus, alij; qui feri, audentes, robusti: unde & Chaldaice גבריא; nam גבור fortis, potens, robustus. Adposite Chrysostomus: Γίγαντας, οὐ ξένην πλάσιν, οὐδὲ ξένην μορφήν· ἀλλὰ τοὺς Ἥρωας, τοὺς πολεμικοὺς, τοὺς ἰσχυρούς. נפלים, qui superbi, qui fortissimi, ut censet Augustinus in Psalmos XXXII & XXCVII, qui inexpugnabiles, rebelles, contumaces, scribentibus D. Hieronymo & ejus discipulo Philippo Presbytero in Hijobum lib. II. cap. XXVI: *Gigantes appellat Scriptura Divina homines superbos, rebelles & contumaces, ut fuit ille Nemroth Gigas, Venator contra Dominum. Diabolus quoque & sui, translato nomine, Gigantes propter superbiam nuncupantur.* Eleganter & Macrobius lib. II. Saturnaliorum cap. XXVI: *Quid aliud fuisse* (Gigantes) *credendum est, quam hominum quamdam impiam gentem, Deos negantem, & ideo existimatam Deos pellere de cœlesti sede voluisse: horum pedes in Draconum volumina desinebant; quod significat, nihil rectum, nihil eos superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna vergente*: de Pedum significatione consulendi Petrus Crinitus lib. II. de honesta disciplina, cap. XI. & Georgius Fabricius ad Romanum Martyrem Prudentij; nonnihil & Ego ad I. Annalium Ennij. נפלים deniq; vel γίγαντες illi; qui, DEI desertores, quidquid rerum divinarum, quidquid cœleste insuperhabentes, Naturæque duci reluctantes, ut Terra nati, quæ Terræ sapiunt & somniant. Confirmat hoc Etymon, cum apud Hebræos; נפלים enim dirivati ab *Deficiendi* vel *Desciscendi* verbo, ut accipitur lib. II. Regum, cap. XXV, 11, & Iirmejæ cap. XXXVII, 13: tum apud Græcos; Sic enim Orpheus:

Aliud quid in Sacra Scriptura tinniunt.

> οὓς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν
> οὕνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.

Cui consonans Homerus in *Βατραχομ.* dixit γηγενέων ἀνδρῶν ἔργα Γιγάντων. בני ארעא, *Terræ filios*, etiam nominare videtur Chaldæus Paraphrast. ad cap. Proverbior. XXI, 16. Sic enim ibi: *Homo errans de via Intellectus, in concione* רפאים, *Manium* (id est *Mortuorum*. Latinus Interpres, Septuaginta sequutus, *Gigantum*; Chaldæus בני ארעא *cum filijs Terræ*) *requiescet*. Atqui urget quis, Giganteas gentes non tantum nominari, sed & designari Numeror. cap. XIII, 33. Nam ita Exploratores eo loco: *Populus, quem vidimus, proceræ staturæ est: ibi vidimus monstra quædam filiorum Henak de genere Giganteo* (מן־הנפלים; Chaldæus Paraphrast. ית גיבריא; Septuaginta τοὺς Γίγαντας) *quibus commessi, quasi Locustæ videbamur*. Neque hic Giganteæ gentes. Populus, quem viderant Explo-

Exploratores, proceræ ſtaturæ erat præ Iſraelitis; qui Ægyptiorum iam indolem ex ducentorum & ſedecim annorum convictu & conſuetudine induerant: quemadmodum ſæpe gens una, ut dixi, procerior altera; adeo ut Romani legantur apud Cæſarem Gallis ob brevitatem fuiſſe deriſui: ſed erat inter Chaananitas, alioquin proceros, familia Enakæa, cui auguſtior ceteris forma propria erat, & quaſi hæreditaria. Nationes igitur Giganteæ, id eſt monſtroſæ magnitudinis, nuſquam: & eſſe hodie in America Auſtrali, quos *Patagonas* ab immanitate Pedum Victores Hiſpani nominarunt, malo ſimpliciter credere nudis quorundam, inter quos Gomaras Hiſtoriæ Indicæ cap. xci. adſeverationibus, quam, an res ſic ſe habeat, perículoſa peregrinatione experiri.

Vt autem nuſquam Gigantes, ſic nuſquam Pygmæi, homines monſtroſæ brevitatis (Græci vocant ἀνθρωπάρια μικρὰ, Νάνους, Σκωπαίους & Σπίλπωνας) quibus πυγῶν, id eſt; Cubitus, ſeſquipedem capiens vel digitos xxiv, nomen, ut Euſtathius Homeri Interpres notat, indidit. Iuvenalis poeta, ut homunciones faceret magis ridiculos. Pygmæam cohortem pede uno non eſſe altiorem dixit. Nuſquam, inquam, vel fuerunt, vel ſunt. Auſi tamen eos ſtatuere varij varijs locis. Ariſtoteles, Philoſtratus & Ammianus in Æthiopia Troglodytarum Regionem ijs adſignant; ibique in Terræ cavernis, formicarum inſtar, volunt degere: Strabo etiam Homerum interpretatus ad meridiem Terræ Pygmæos agere ſcribit. Scholiaſtes ejuſdem in Aegypto penita ponit: Plinius, nunc hos nunc illos ſequutus, lib. vii. natur. hiſtor. cap. ii. & lib. iv. cap. xi. collocat in Thracia ad Geraniam; lib. v. cap. xxix. in Aſia ad Eudonem Cariæ fluvium; lib. vi. cap. xxx. in Aethiopia; ejuſdem libri cap. xix. in Praſiorum Montanis, quæ ſunt in India: Mela in Arabia Interiore fuiſſe memoriæ prodit: Paullus Iovius lib. de Moſcovitic. Legat. ultra Iapones ſtatuit; & magis ad Simias, quam Homines (argumentum hoc, quo quis facile perſuaderetur eſſe Pygmæos) accedere docet. Quidam ævi noſtri locum ijs dant ſub Polo Arctico. Albertus Magnus lib. i. Animal. cap. iii. ait eſſe homines ſilveſtres, & nonnihil humanæ naturæ, quo ad primos motus deliberativos, obtinere; ſed cap. xxi. omnem ijs rationis ſcintillam adimit. Peperit primus Pygmæos, & ὀρνιθομαχίαν (cum Gruibus enim pugnare dicuntur) Homerus, cujus Iliados γ ſunt hæc:

> Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν, ὄρνιθες ὥς.
> Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
> Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,
> Κλαγγῇ ταίγε πέτονται ἐπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων,
> Ἀνδράσι Πυγμαίοισι φόνον καὶ κῆρα φέρουσαι.

Peperit, inquam, primus & finxit Homerus. Pygmæorum quidem meminit Latinus Sacræ Scripturæ Interpres apud Iechezkel. cap. xxvii, 11: *Filij Arvad & virtus tua ſuper muros tuos undique, & Pygmæi in turribus tuis fuerunt.* Sed ipſi Prophetæ dicuntur גמרים: quos Chaldæus Paraphraſtes vertit קפוטקאי, *Cappadoces*; Septuaginta μῆδοι. גמרים Latinis *Gammadæi*. Fortean genuina Scriptura fuit גמלים, ut ſint *Gammalæi*. Γάμαλα urbs Stephano Γαυλανίτιδος, quæ Egeſippo Syriæ regio: *Gamalam* urbem Iudeæ in poteſtatem ſuam redegit Titus Veſpaſiani Imperatoris filius, ſcribente Suetonio: Plinius etiam *Gamalen*, urbem Phœniciæ, terra abſorptam ſcribit lib. ii. natur. hiſt. cap. xci. Si quis piaculum putet mutare quid in textu Hebraico, per me licet legat apud laudatos auctores Γάμαδα. Latinus autem Interpres גמרים *Pygmæos* vertit, quod גמר *Cubitus brachij & menſura Cubiti*, Iudic. cap. iii, 16; unde גמד *Cubitalis*: Septuaginta μῆδοι interpretantur, quod poſteriores Hebraicæ vocis ſyllabæ ab illa gente non prorſus abludere viderentur: ut hinc ſuſpicio mihi naſcatur, Scripturam vulgarem probam eſſe & germanam. Quam autem ob cauſſam Chaldæus Paraphraſtes *Cappadoces* Gammadæis ſubſtituerit, nondum liquet: niſi forte populi fuerint inter ſe Conregionales; & notiores poſiti pro Confinalibus, quorum nomen, abſorpta Terræ motu Metropoli, erat exſtinctum. Non inficiandum interim quoſdam hic ibi valde breves reperiri. Notus Canopas, homuncio ille duorum pedum & palmi; Iuliæ, Neptis Auguſti, cura & amor, apud Plinium lib. vii, cap. xvi. Notus apud Suetonium in Auguſto cap. xliii. adoleſcentulus Lucius bipedalis, ac vocis immenſæ. Notus Aegyptius ille perdici ſimilis, apud Nicephorum lib. Eccleſiaſt. hiſtor. xii, cap. xxxvii. Celebrat Diophantum quemdam, Atomos

ut nuſquam Gigantes, ſic nec Pygmæi.

quamquam ab varijs hic ibi collocentur.

& Latino Sacræ Scripturæ Interpreti nominentur.

Atomos etiam ſua brevitate vincentem, Lucilius lib. 11. Græcor. Epigrammat. tit. XXXII. εἰς λεπτοὺς:

Ἐξ Ἀτόμων Ἐπίκουρος ὅλον τὸν κόσμον ἔγραψεν,
Εἶναι τοῦτο δοκῶν, Ἄλκιμε, λεπτότατον.
Εἰ δὲ τότ᾽ ἦν Διόφαντος, ἔγραψεν ἂν ἐκ Διοφάντου,
Τοῦ καὶ τῶν Ἀτόμων πουλύ τι λεπτοτέρου.
Ἢ τὰ μὲν ἄλλ᾽ ἔγραψε συνεστάναι ἐξ Ἀτόμων ἄν,
Ἐκ τούτου δ᾽ αὐτάς, Ἄλκιμε, τὰς Ἀτόμους.

Alios alij commemorant. Ipſe nonnullos utriuſque ſexus vidi inter miniſteria Principum; non ſolum Nanos, ſed & mire graciles, vociſque gravis & ſonoræ. Hi non ſolum naſcuntur, ſed etiam fiunt ab Mangonibus; quorum hac in re artem ſic deſcribit Longinus, in eo, quem περὶ ὕψους edidit: τὰ γλωττόκομα, ἐν οἷς οἱ Πυγμαῖοι Νάνοι τρέφονται, οὐ μόνον κωλύει τῶν ἐγκεκλεισμένων τὰς αὐξήσεις, ἀλλὰ καὶ συνάγει διὰ τὸν περικείμενον τοῖς σώμασι δεσμόν.

Evariatio, quæ in Linguarum Dialectis accidit.

In ſtatura quo modo & quatenus evariatum hodie à Priſcis illis, Progenitoribus noſtris per varias Migrationes, docui: ſequitur, ut de Linguarum Dialectis nonnihil dicam. Inciderat Linguarum confuſio in annum ab Diluvio centeſimum & primum: quam ſequuta ſtatim, DEO, qui volebat totum orbem Colonis ſenſim impleri & latiſſime coli, ſic ordinante, ipſa Terræ Partium Diſtributio. Cauſſam quis quærit tam memorabilis, vel miſeræ potius, commutationis? Aliam nemo dabit homo, quam hominum Inſolentiam tunc temporis, & DEI contemtum. Teſtatur ipſa Veritas. Vnus fuerat, idemque omnibus ſermo ab initio mundi ad annum uſque CIↃ IↃ CC, & qui excurrebant: qua tempeſtate id inter ſe miſelli agitare cœperunt; ut, obſcurata DEI gloria, ſuum æternarent nomen. Quid factum? Soluta fuit & oppreſſa mirando DEI judicio, ejuſque nutu ſimplici (Origenes Angelorum operam huc advocat) furialis illa & luctuoſa conſpiratio, Linguarum confuſione & inſolentium vocum novitate. Sic tunc temporis intellectum, non eſſe modo ſtulta, ſed & impia maledictaque conſilia, quæ obfuſcandæ DEI gloriæ & perfectiſſimæ, ſupremæque divinæ voluntatis rationi enervandæ cocta explicantur. Manebit perpetuum; & amentiſſimam Structorum ſuorum temeritatem immortalitati commendabit miſerum & infelix Babylonis nomen: non in una tantum Syria cognitum, ſed ubique gentium, ubique locorum. Quid relatum laudis tam imprudenter cœptis? Babel, venit Confuſio. Gloriam Operis tanti molitores, DEI ſecuri, ſomniabant & venabantur: ſed juſta DEI, qui videt, audit, judicat omnia, modiſque juſtiſſimis gubernat, vindicta ſummi dedecoris & ignominiæ numquam delendæ facti ſunt hæredes. Quum qui eodem antea ſermone fuerant uſi, jam autem alienas atque adeo inſolitas ederent voces, inexſpectato perculſi miraculo, ſimul agere non poſſent: facto quaſi graviſſimo ſchiſmate, ad ſolennem diſceſſionem neceſſe fuit venire, ſinguloſque ijs ſe conſociare, à quibus intelligi poterant.

Numerus Primigeniarum poſt Hebraicam, Linguarum incertus.

Quot autem natæ tunc Linguæ, quis dicet? Nemo hercle, nemo. Fruſtra Euphorus, fruſtra Scriptores alij, Gentes & Linguas auſi dicere LXX. quo argumento? quod in Geneſi ſcriptum cap. XLVI, Animas ex Iacob LXX. in Ægyptum deſcendiſſe. Quæ Analogia inter hos & Principes Linguas? De Numero (quem minorem, quam Euphorus ceterique edunt, fuiſſe cenſeo) non laboremus: hoc certum, primigenias illas poſt

Innumeræ Linguarum Dialecti.

Hebraicam multas Dialectos, Migrationum huc illuc ope, peperiſſe; quemadmodum in ſingulis arguunt Litterarum numerus, ſeries, poteſtas; ordo ſcribendi; Origines Vocum, Verborum Radices & Themata; Inflectendi formulæ & Analogiæ; aliaque id genus infinita. De Tribus obiter dicam. Nam poſtulant hæc alium locum.

Tres Principes Linguæ: Hebraica.

Hebraicæ, quæ, ut prima & quaſi parens, ſuo loco manſerat incorrupta, pura, ſyncera, propagines fuerunt, *Chaldaica*, *Arabica*, *Samaritana*, *Aethiopica*, veteres *Medica*, *Perſica*, *Armenica*, *Aegyptia*, *Punica*: quibus tanta inter ſe adfinitas, ut rara ſit vox in una, quæ non in aliarum aliqua, leni inflexione.

Græca.

Græca lingua non in Hellade ſola legitur quomdam habita; verum etiam, farcta paſſim adventitijs vocibus (ut ſuis locis docebimur) in Epiro, Peloponneſo, Illurico, Macedonia, Thracia, Aſia Minore, Syria, Cilicia, Aegypto, Italia, quæ inde *Magna Græcia*, Gallia (nam nemo non novit Maſſiliæ floruiſſe; & Druidas, Gallorum Sacerdotes, ea in rebus divinis uſos) Helvetia (quod ex Cæſaris paret Ephemeridibus de Bello Gallico) Germania Superiore

periore & Inferiore (quod vocum fere Myrias clamat) Ad contractiores limites vocata principes novit præter quæ *Communis*, *Atticam*, *Ionicam*, *Doricam*, *Aeolicam*; & his adnumerari solitas, *Chalcidicam*, *Bœoticam*, *Cypriam*, *Pamphilicam*, *Siculam*, *Rheginam*, *Cretensem*, *Tarentinam*, *Rhodianam*, *Lacedæmonicam*, *Argivam*, *Laconicam*, *Libycam*, *Macedonicam*, *Syracusanam* & *Thessalicam*, principibus conformes & in sermone convenientes. Priores enim ex adnumeratis quatuor Atticismum expressisse, non quidem omnino, sed ex parte, satis docent Herodotus, Demosthenes, Libanius Sophista, alijque: reliquas undecim ad Doriensium proxime accessisse Dialectum, in nonnullis tamen differentes fuisse, testatur Corinthus: *Thessalicam* denique ad Ionum simul & Dorum idioma pertinuisse Trypho adfirmat. *Latina* Lingua, quæ nobis nunc in usu, non est vere primigenia, sed ab ea prognata. Varias enim passa est mutationes. Nam veluti sæcula quædam sunt, ut Rerum omnium, sic Sermonis. Prima, quam *Cascam* vel *Priscam* vocare licet, quæque haud absimilis Doricæ fuisse dicitur, vetustissimis Italiæ populis usurpata sub primis, quicumque illi fuerint, Regibus. Ejus reliquiæ quædam, ne ignoremus qualis fuerit, servantur hodieque apud Grammaticos Varronem, Festum, & alios; cum in quibusdam, inconditis sane parumque intellectis, Saliorum Antiquorumque Vatum Carminibus, tum singularijs aliquot Dictionibus: quemadmodum nulli non notant Critici; &, si quid mihi, quomdam etiam insaniam illam insanienti, inter eos loci, ego ad librum I. Annalium Ennij. Expurgatior facta *Latinæ* nomen adquisivit; ab Latino rege, quod nonnulli volunt. Qualis illa; conspici potest, cum aliunde, tum ex fragmentis Regiarum Legum, & sensim duodecim Tabularum; nec non Inscriptione C. Duilii Cos. quæ hodieque, sed mutila, Romæ visitur; posita anno ab V. C. CCCCXCIV. Et hæc cultior reddita ab Romanis, merito *Romanæ* nomen nacta: quam, varie tamen Poetæ, Historiographi, Oratores, aliis alij, prioribus posteriores, semper felicius, cum primis Ennius (qui merito dictasse Linguam Latinam, & nova rerum vocabula finxisse ab Horatio canitur) maxime coluerunt. Inrepsit postremo loco *Mista*: quam, aucto Imperio & Libertate amissa, condiderunt cum ipsi Cives Romani; tum varij Populi, in Ius Civitatis & usum Romanæ Linguæ (nam illud benificij loco habebatur) admissi. Hi enim sua verba suasque loquendi proprietates admiscuerunt.

Latina.

Ab ingenti, quæ varijs in Linguis, Dialectorum, ut alibi dicam fusius, numero, memoriæ, ni fallor, produnt; Timosthenes quidem, Dioscuriadem Colchorum urbem nunc desertam, quomdam adeo claram, ut in eam trecentæ nationes, quæ dissimilibus utebantur Linguis, descendere fuerint solitæ: Plinius vero lib. VI. natur. histor. cap. V, Romanos ibi negocia gessisse per centum triginta Interpretes; Mithradatem autem Ponti Regem, solum Mortalium, XXII. Linguis fuisse loquutum, nec subjectarum gentium ullum hominem per Interpretem appellatum ab eo, annis quinquaginta sex, quibus regnavit. Nam trecentas Linguas Dioscuriadem, quæ Primigeniæ dici poterant, aliquando audivisse; Mithradatem vero XXII. ex Primigenijs loquutum fuisse; credant alij, non ego. Si quis me, dicis gratia, audiat loqui Belgice, Germanice, Gallice, Hispanice, Italice: an vere dici merebor Multilinguis? Callens Hebræam, Græcam, Latinam, sum Trilinguis; quod Primigeniæ; quamvis hodie, præsertim Latina, non parum evariarint: accedente Germanica, etiam cum infinitis suis Dialectis, inter quas Belgica, quatuor vere teneo: si comitentur Gallica, Italica, Hispanica; quinque; quod qui unam, reliquas fere noverit, juvante præcipue Latina: quum denique nec Anglica nec Scotica desint, quod hæc ab illa parum abeat; sex. Essent tamen hic, qui, Suffeni sibi, inita Hebraicæ, Græcæ, Germanicæque Dialectorum ratione, Linguarum supra triginta cognitionem jactarent. Ita nos vana titillat gloria.

Unde Multarum Linguarum apud nonnullos mentio.

Quemadmodum autem pars Infelicitatis humanæ magna fuit Linguarum Confusio: ita nostris temporibus Donum vere divinum, totum fere Terrarum orbem Tribus, quæ in Cruce Christi consecratæ, Linguis denuo conjungi; atque harum cognitione non ea modo, quæ ad mutua hominum commercia, quæque ad adquirendum Sapientiam humanam pertinent: sed Pietatem & quidquid ad DEUM, ubertim innotescere. Satis enim constat maximum esse per universam Europam Latinæ Græcæque Linguarum usum: Hebraicæ vero, &, quæ adfinis illi, Arabicæ per totam Asiam Africamque. Arabica sane, [redacted]

Trium Linguarum Latinæ, Græcæ, Hebraicæ latissimus usus.

Arabica Lingua.

Poſtellus omnibus Mahumedicæ ſuperſtitionis cultoribus nota eſt & familiaris: patetque latius hodie, quam ulla alia. Poſſidet quidquid eſt Aſiæ, etiam Moluccæas Inſulas. Habet Africam totam, ut dixi, præter Nubianam Regionem. In Europa tenet Græciam, Macedoniam, Thraciam, Daciam, Hunguriæ partem, Serviam, non exiguam Pannoniæ Superioris portionem. Ejus benificio verſari licet ſine Interprete cum Mauris, Ægyptiis, Syris, Perſis, Turcis, Indis, (quod nuper etiam Noſtrates experti) &, ut compendio dicam, cum omnibus Totius Incolis; Europa ſane tanto ceteris æſtimanda felicior; quod, quum locis aliis Sapientiæ ſtudioſi ſingulas tantum Linguas addiſcant, in ipſa Tres, quas dixi, excolantur: Subit animum meum hoc loco, quod admiratione ſemper cenſui digniſſimum; quum quidquid olim, exceptis quæ plane perierunt, quidquid hodie Linguarum fixum poſſideat in hoc globo domicilium, Principes illas, quibus cauſſa noſtri Capitis in Cruce fuit ſignata, certa ſede, quod illa luce clarius, carere. Scilicet exturbatæ quaſi ſunt ſua Poſſeſſione, ut deinceps poſſiderent omnia. Nam Trigam illam ab infinitis Scriptorum ingeniis, adſpirante Deo, mirum in modum excultam Chriſtus, accepto in gentes omnes à Patre cœleſti Imperio, ſuæ Civitati ſuoque Regno conſecravit. Trigæ tam felicis ope, præterquam quod fores, illarum clave, nobis aperiantur omnium Diſciplinarum & Artium (nam nulla Lingua labore propter ſeipſam digna, ſi nihil aliud quæratur) Religio Chriſtiana quovis terrarum propagatur, Oveſque fideles Linguarum confuſione dolenter diſperſæ divinis auſpiciis ad unum Paſtorem, Animæ pro Suis prodigum, inque unum, & id æternum Ovile convehuntur; &, ſubmota ex animis hoſtilitate, ad ſanctam Societatem conciliandam, fovendam, magiſque & magis confirmandam animantur: quo tandem unus Devs, qui creavit omnia per Filium cum Spiritu Sancto, qui ab utroque procedit, una quaſi Lingua, unoque ore ametur, colatur, invocetur. In hac enim Triga *Labium* illud *electum* (שפה ברורה) quod Populis daturum ſe pronunciavit Devs apud Sophanjah cap. III, 9. ut invocarent omnes Nomen ſuum, ſibique ſervirent uno humero.

Tres Principes Linguæ, quum nihil videantur poſſidere, poſſident omnia.

Cap. XV.

Terra medium obtinet Mundi Locum, eſtque Centrum Vniverſi.

Terra in univerſi Medio.

Efficientem Materiam, Formam & Finem creati Terrarum Orbis indicavi: ſuccedit quærendum illi in hac mole Subjectum, locuſque monſtrandus. Terræ Medium Vniverſi tribuendum eſſe varia docent φαινόμενα, Stellarum Fixarum Ortus & Occaſus, Aequinoctia, Dierum augentinm & deficientium vices, Eclipſes & Vmbræ.

non magis ad Ortum;

Non eſt magis ad Ortum. Sic enim ſurgente Sole orientia nobis, ut Ortui vicinioribus, majora viderentur; Occidente vero, ut remotioribus, minora. Deinde Tempus ab ortu ad Meridiem non eſſet æquale Tempori, quod ab Meridie ad Occaſum: Nam priores ſex horæ Diei eſſent, Sole ſubito verticem ſuperante, breviſſimæ; poſteriores, ſpacio quod ad Occaſum percurrendum majore, longiſſimæ: Sed nihil tale adparet; ergo non Ortum magis. Neque etiam ad Occaſum: evenirent enim omnia prædictis contraria. Non etiam magis accedit ad alterutrum Polorum. Nam ſi ad Arcticum; in omni ortu & Occaſu Vmbræ eſſent Septemtrionales: ſin ad Antarcticum, ad Meridiem Vmbræ vergerent, & Oriente & Occidente Sole: Neutrum autem fit; ergo nec in has partes inclinare Terram, dicendum. Non item medio eſt ſublimior: ſic enim, Horizonte Aequinoctialem non ſecante, pars Mundi dimidia ſupra Terram non adpareret; neque ſex Signa, neque Aequinoctialis dimidium: unde & Noctes ſemper majores haberemus Diebus. Sin medio humilior; ijs, quæ dixi, contingerent contraria; quum majus ſupra Terram eſſet hemiſphærium. Si igitur ſit nec ad latera, nec ſupra, nec infra: ſequitur eſſe & in Medio, & Centrum Vniverſi. Pluribus hæc apud Cleomedem lib. I. de Mundo, & Ptolemæum lib. μεγάλ. συντάξ. I. cap. IV. Probant naturalem hunc Mundi ſitum & Sacra Scriptura; *Surſum* adſignans cœlo, Terræ *deorſum*. Deuteron. cap. IV, 39: *Et*

non ad Occaſum. *non ad Polorum alterutrum.* *non Medio ſublimior.* *non humilior.* *Docent & Terræ ſitum; Sacra Scriptura.*

39: *Et ſcito hodie, & reducito ad cor tuum; quia Dominus ipſe* DEVS *in Cœlis deſuper* (ממעל) *& ſuper Terram deorſum* (מתחת) *& non ſit alius.* Proverb. XXV, 3: *In altitudine* (לרום) *Cœlorum & in Terræ profunditate* (לעמק) *& cordis Regum non eſt inveſtigatio:* ubi LXX Interpretes; Οὐρανὸς ὑψηλὸς, γῆ δὲ βαθεῖα; *Cœlum excelſum, Terra autem profunda.* Rex etiam Propheta eundem ſitum volens exprimere, ſic canit Pſalmo CIII, 11: *Quoniam ſecundum altitudinem* (כגבה, LXX Interpret. κατὰ τὸ ὕψος) *Cœli ſuper Terram, roborata eſt miſericordia ejus ſuper timentes eum.* Qui enim poſſet eſſe maxima inter Cœlum Terramque diſtantia; niſi Terra in medio Mundi eſſet poſita? Loquuntur & Philoſophi alijque Scriptores. Sic Eratoſthenes:

Philoſophi, alijque Scriptores.

Αὐτὸς μὲν μιν ἔτετμε μεσηρέα πάντη ὄλυμπον
Κέντρου ἀπὸ σφαίρας. διὰ δ' Ἄξονος ἐρήρειστο.

Parmenides περὶ τοῦ ὅλου:

Πάντοθεν εὐκύκλου σφαίρας ἐναλίγκιον ὄγκῳ
Μεσσόθεν ἰσοπαλὲς πάντη. τὸ γὰρ οὔτε τι μεῖζον,
Οὔτε γε βαιότερον πελάειν χρεών ἐστι τῇ, ἢ τῇ.
Τοιοῦτόν γε τὸ ὂν μέσσον τε καὶ ἔσχατον ἴσχει.

Cicero lib. II. de Nat. Deorum: *Nec vero hæc ſolum admirabilia, ſed nihil majus, quam quod ita ſtabilis eſt Mundus, atque ita cohæret ad permanendum, ut nihil ne excogitari quidem poſſit aptius: omnes enim partes ejus undique medium locum capeſſentes nituntur æqualiter; maxime autem corpora inter ſe juncta permanent, quum quodam quaſi vinculo circumdata colligantur: quod facit ea natura, quæ per omnem Mundum omnia Mente & Ratione conficiens funditur, & ad medium rapit & convertit extrema, &c.* Manilius lib. I. Aſtronomic. de Terra:

Imaque de cunctis mediam tenet undique ſedem.

Plinius lib. II. natur. hiſtor. cap. V: *Hujus vi ſuſpenſam cum quarto Aquarum Elemento, librari medio ſpacio Tellurem: ita mutuo complexu diverſitatis effici nexum; & levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent; contraque gravia, ne ruant, ſuſpendi levibus in ſublime tendentibus,* &c.

Sed ſuffragata Rationibus, quas indicavi, validiſſimis Sacrarum Litterarum Philoſophorumque auctoritas ita tutari Veritatem hac in re nequivit, ut interea quosdam non fuerint, hodieque deſint, qui auſu magno vimque Rerum naturæ facientes oppugnatum illam irent. Inter eos Ariſtarchus Samius; qui Terram Medio Mundi immotam orbique peculiari incluſam intra Martis & Veneris ſphæras collocat, ſuiſque & proprijs circumagi motibus, circa Solem in Medio Mundi immotum, Stellarum inſtar finxit. Ejus Hypotheſes ad ſuas Demonſtrationes adſumſit ſuperioribus annis Nicolaus Copernicus.

Sunt qui univerſi Medio Terram exturbant.

Terra porro in Medio Mundi, infimo Vniverſitatis loco, fixa & immota quieſcit. Probant Phyſicorum Dogmata. Vnius Corporis, quod Simplex, unus tantum iſque Simplex eſt Motus: Terra Corpus eſt Simplex: Ergo Motus unus, qui Simplex, illi convenit. Porro Simplicium Motuum unus Rectus eſt, alter Circularis: Rectum aut Surſum tendere videmus, aut Deorſum: Terræ autem Partibus, ijſque, quæ ex Terra conſtant, Rectus competit Motus, quod planum ab experientia, deorſum ad Medium; quo delatæ conquieſcunt: Ergo idem competit Terræ Motus; non Circularis. Quod enim de Parte, prædicatur idem de Toto. Sane ſi Terra moveretur; vel Recto neceſſe eſſet eam ferri Motu, vel Circulari: Si Recto, quum ſit omnium graviſſima, celeritate ſua quidquid gravium reliquorum anteuorteret, & Animantia ceteraſque res ſibi innixas deſtitueret, inque aere pendentes relinqueret: Si Circulari Motu ageretur diurnaque converſione circa Axem ab Occaſu in Ortum, vel ſola vel cum primo orbe, volveretur; ſingulis diebus multa acciderent abſurda, & quæ experientiæ contraria. Nam quis non animadvertit, quum Motus hic futurus concitatiſſimus & Celeritas inſuperabilis, qua XXIV. horarum curriculo terrenus orbis totus in gyrum eſſet contorquendus, ſubitam illam concitatamque vertiginem collectioni & cohæſioni, quæ Rebus neceſſaria naſcentibus, obfuturam? Quin ſi ſic Terra rapiatur, Animantia, quæ ejus ſuperficiei inſiſtunt, qui manebunt inconcuſſa? in altum projecta quo pacto, quo decidere videmus, relabentur? μετέωρα denique, ut Nubes; item volitantia in Aere, ut Aves, quando ferri deprehenderemus ad Ortum? Omnia Terræ circumactu

Terram in Mundi Medio immotam probant variæ Rationes.

prævorterentur longoque relinquerentur intervallo; si circa Axem Mundi tanta pernicitate Terra rotaretur. Quibus & quæ solent adferri alia, bene pensitatis, sequitur Terram quiescere; non moveri.

Docent Sacræ Litteræ.

Quietem firmant & Sacræ, quis optima spectatissimaque fides, Litteræ. Divinissimum illud Psalmorum volumen, non uno loco. Psalm. XXIV, 2: *Quia ipse super Maria* (על־ימים; LXX Interpretes, ἐπὶ θαλασσῶν) *fundavit* (יסדה; LXX, ἐθεμελίωσεν) *eam, & super Flumina* (על־נהרות, ἐπὶ ποταμῶν) *firmavit eam* (יכוננה; LXX, ἡτοίμασεν αὐτήν; Chaldæus Paraphrastes, אתסנתה, *confirmavit eam*) Sic LXXV, 4: *Liquefacta est Terra, & omnes Habitatores ejus: Ego direxi* (Chaldæus אתקנית, *firmavi*) *Columnas ejus*, (עמודיה; LXX. τοὺς στύλους αὐτῆς) Psalmo XCIII, 1: *Dominus regnavit, Celsitudinem induit, induit Dominus fortitudinem; accinxit se: etiam firmabitur* (תכון; LXX Interpr. ἐστερέωσε, *firmavit*) *orbis, ne nutet* (Hebr. בל־תמוט; οὐ σαλευθήσεται, *non commovebitur*, LXX Interpr.) Psalmo CIV, 5: *Fundavit* (יסד; LXX, ὁ θεμελιῶν) *Terram super Bases ejus* (על־מכוניה; LXX. ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, *super stabilitatem suam ne nutet* בל־תמוט; οὐ κλιθήσεται) *in seculum & in seculum*. Psalmo denique CXXXVI, 6: *Expandenti* (LXX Interp. τῷ στερεώσαντι, *firmanti*) *Terram super Aquas: quoniam in seculum Misericordia eius*. Sic Schelomo Ecclesiast. I, 4: *Generatio vadens, & generatio veniens; & Terra in seculum stans*; עמדת, LXX, ἕστηκε, *stetit*. Paralipomen. cap. XVI, 30: *Parete à faciebus eius omnis Terra, & firmabitur Orbis, ne nutet*; Hebr. אף־תכון תבל בל־תמוט. Solem autem, quem qui Terræ tribuunt Motum, volunt Quiescere, moveri canit. Propheta Psalmo XIX, 6. *Et ipse tamquam Sponsus egrediens* (יצא; LXX, ἐκπορευόμενος) *de Thalamo suo; gaudebit, ut potens, ad currendum viam* (לרוץ-ארח, δραμεῖν ὁδὸν) *ab extremo Cælorum egressio ejus* (מוצאו; LXX, ἔξοδος αὐτοῦ; Chaldæus Interp. in hanc sententiam: *Et ipse mane sicut Sponsus, qui egreditur velut de Thalamo suo desiderabili, & in dimidio diei lætabitur, ut Gigas, qui pervenit, ut currat viam occasus sui sub vespera.*) Notum etiam, connumerari Miraculis; quod DEVS Solem voluerit consistere. Iehosuah. cap. X; 12: *Tunc loquutus est Iehosuah Domino, in die, qua tradidit Dominus Emorræum coram filijs Israel; & dixit in oculis Israel: Sol in Gibbon exspecta* (דום, *sile*; Chaldæus Paraphrast. אורך; LXX Interp. στῆτω) *& Luna in Valle Aialon*.

Testantur Philosophi, aliique Scriptores.

Nec alius mentis summi Philosophi, magnique Scriptores; Plato in Phædro & Phædone (nam non obstat locus in Timæo: ibi enim loquitur non ex sua, sed Timæi Locri, qui Pythagoricus erat, mente; frustra se ad eruendam conciliationem torquentibus Proclo, Alcinoe, Iamblicho, Diogene Laertio, & Nuperorum non paucis) Aristoteles lib. II. de Cœlo, cap. XIII. & XIV, & ibi Lucilius Philaltheus; Ptolemæus lib. I. Almagest. cap. V. & seq. M. Tullius lib. I. de nat. Deor. Manilius lib. I. Astronomic. Plinius lib. II. nat. hist. Macrob. lib. I. in Somnium Scipionis cap. XXII, Alfragan. Differ. IV, Ioannes Sacrobust. cap. I. Sphæræ; & in eum Capuanus & Clavius. Adscribam polita illa elegantissimi Poetæ Ovidii ex libro VI. Fastorum:

Terra Pilæ similis, nullo fulcimine nixa,
Aere subjecto tam grave pendet onus.
Ipsa volubilitas libratum sustinet Orbem;
Quique premat partes angulus omnis abest.
Quumque sit in media rerum regione locata,
Et tangat nullum plusve minusve latus:
Ni convexa foret, parti vicinior esset,
Nec medium Terræ Mundus haberet onus.
Arte Syracusia suspensus in aere clauso
Stat globus, immensi parva figura Poli:
Et quantum à summis, tantum secessit ab imis
Terra, quod ut fiat, forma rotunda facit.

Terra quur Vesta Veteribus.

Et hinc Terra Veteribus Latinis *Vesta*; quod vi stet & quiescat: Idem poeta:

Vi stat Terra sua, Vi stando Vesta vocatur.

unde Terræ Stabilitas.

Caussa vero Stabilitatis & Firmitatis est Naturalis Terræ gravitas; quæ quum summa sit, suopte pondere petit infimum Mundi locum, hoc est, Centrum; in quo locata naturaliter quiescit. Ab naturali, inquam, gravitate nata Terræ מכונה, Ἀσφάλεια, Stabilitas illa, quæ celebratur Psalmo CIV, 5; hæc autem ab uno DEO. Hic enim:

Proportionem etiam Quantitatis & Distantiæ, quæ Soli, Lunæ, Terræque inter se, pulcerrime monstrat ex Parallaxium atque Apparentium Solis, Lunæque diametrorum observatione, Nicolaus Copernicus libro quarto Revolutionum, via & ratione Geometrica. Notat enim Lunæ silentis ac plenæ maximam à Terra distantiam sexaginta quinque partium cum semisse; Dimidiatæ vero sexaginta & octo, qualium semidiameter Terræ est una; Solis autem apogei similium partium mille, centum septuaginta novem. Monstrat deinde Terram Luna quadragesies ter fere majorem; eademque Solem centies sexagesies bis; ita ut Sol major existat Luna sex millies nongenties trigesies octo. Vtrius autem Terræ an Aquæ moles sit major, aperit docte Ioannes Bodinus in suo Naturæ Theatro.

Proportio Terræ cum Sole & Luna.

Tanta igitur Terra: sed collata cum Toto imprimis autem cum octavo Orbe, Particulam esse & στιγμιαίαν, instarque Puncti, loquuntur illustria, quæ Philosophi passim, præsertim Ptolemæus lib. I. μεγ. συντάξ. cap. v, notant φαινόμενα. Primo, quod ex quavis orbis Terreni parte Magnitudines Distantiæque Stellarum ijsdem temporibus æquales similesque ubique cernantur. Deinde, quod Gnomones & Centra Armillarum sphæricarum, quocumque Terræ loco ponantur, tantumdem, quantum in vero Terræ centro, valeant: conserventque considerationes & circumductiones Vmbrarum adeo regulares & consentientes Hypothesi Apparentiarum, ac si re ipsa in medio Terræ puncto collocarentur. Tertio quod Horizon ubique dividat totum Cœlum in æquales portiones. Nam quod dari potest momentum, quo non sex Zodiaci signa supra Horizontem emineant, & noctu cœlo sereno cernantur? quod, quo non totidem infra lateant; continuo Cœli circumactu alijs quidem signis productis, alijs autem è regione sub occasum devolutis? Sane si Terræ magnitudo alicuius esset momenti ad Cœlum, tantum ex Centro educta undiquaque superficies cœlum in æqualia dispesceret Hemisphæria; reliquæ à quacumque superficiei parte extensæ, idem in segmenta dirimerent inæqualia: nec dimidius semper appareret Zodiacus; sed portio dimidio Zodiaci multo minor exstaret; major Terræ soliditate exclusa ac contecta delitesceret. Quarto quod Vmbræ æquinoctialis Orientis & Occidentis Solis constituant unam rectam lineam, perinde ac si jacerentur in planum per Centrum Terræ transmissum. Hæc omnia non fierent, si Cœli respectu Terræ magnitudo sensibilis aut alicuius esset quantitatis. Et hinc recte Ptolemæus pro Centro Vniversi semper usurpat τὴν ὄψιν τ̃ ὁρώντων; nec superficiem Terræ discernit ab ejus intimo. Accedit his quod quidam adfirment, unum in Cœlo gradum cuiuscumque maximi Circuli milliaria complecti Germanica (de Communibus loquor) 570581; qualium quindecim unus terreni alicuius Circuli gradus in Terræ superficie occupat: Vnum vero scrupulum gradus Cœlestis, 9509 explere milliaria.

Terra quomodo Punctum.

Hæc omnia si certa & explorata: quis non videt Terram Cœli ratione instar censendam Puncti? In hoc Puncto, vel in ejus potius medio, nemo non collocatus homo, ut nusquam non, numquam non opera contempletur DEI; cujus ille εἰκὼν, ut est in Sibyllinis, νόον ὀρθὸν ἔχουσα; cujus παράδειγμα ἐν εἰκόνι μικρῇ; μικρόκοσμος ille, in quo uno, quidquid in Vniverso.

Terræ Puncto inlocatus homo, cui fini.

Terra, inquam, Punctum: cui tamen post DEVM quid non debemus? Recens in lucem editos, Vitamque incertam, brevem, precarioque datam, & citato cursu properantem victuros suscipit; susceptas educat & nutrit; variaque tentantes gestat usque ad Mortem: cui ut Ligna Igni, Arista Falci, nemo non homo natus, sedente semper & passim in primis quasi labris anima: at Morte confectos eadem benigno sinu, ut communis mater, recipit, receptos servat in Iudicii diem. Hic quã inquieta quam tumultuosa nobis universim, publice privatimque, vita; cujus initium Cæcitas possidet, progressum Labor, Dolor exitum, Error omnia. Hoc Punctum Potentiæ nostræ Campus; Dominationis nostræ Sedes, nostræ Materia Gloriæ.

Huic Puncto nihil non debet homo.

Sunt hic, qui Numina nobis terrestria, & Divi nobiscum habitantes, Imperatores, Reges, Principes. Hic in nostrum nonnullos primas tenet Monarchia; sub ditione quosdam habet Aristocratia; dominatur plurimis Democratia: multos exagitant Tyrannides, Oligarchiæ, & Ochlocratiæ; vexant etiam non paucos Anarchiæ. Hic qui gubernant suis, sed quæ, magna licet, ferenda essent, vitijs; qui gubernamur, nostris quæ majora, quæ pluria, laboramus.

In hoc Puncto gubernamus & gubernamur.

Hic Iudices jus pervortunt, adfuso mentibus illorum ab ἀνομία, προσωποληψία,

Peccant Iudices, Advocati, Procuratores.

δωροφαγία, veneno. Hic Advocati, Procuratores, alijque forenſes homines canina freti facundia, clamoſi fori vendunt jurgia: ibique Clientes, ut Vulturij quidam & immanes feræ, pro virili deglubunt, exſucto etiam ſanguine, extractiſque medullis; quibus depauperatis poſt crudeles torturas ſero faventes, calore quodam & impetu abrepti, ſeu agendum ſeu ſcribendum, contumelijs laceſſunt Adverſarios, inopiaque preſſi muniendarum Allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: inſano denique foro litibus eorum longe lateque mugiente, primas tenent partes qui linguæ fremitu impudentiſſimi; qui ab alijs allegata noverint novis opinionibus enervare, qui inventas bene leges ambiguis interpretationibus ad ſua figmenta adaptare.

Theologi; Hic quid non ſcitur, quid non diſcitur ad faſtum, ad quæſtum? Theologi ſacro DEI verbo vim facientes, inſana quadam ſapientia miras & deploratas movent quæſtiones, abſurdas pravaſque fabricant opiniones, intricatis verbis alienum ſenſum ſcripturis obducunt; paratiores ventilare, quam examinare; ingenium in non neceſſarijs labyrinthis exercentes, ætatemque jurgijs perpetuis & prodigioſis contentionibus terentes.

Iuriſconſulti; Hic Iuriſconſulti pernicioſiſſima Iuris Naturalis inculcamus Axiomata: Vim vi repellendam eſſe, Frangenti Fidem frangendam; Fallentem fallere non eſſe fraudem; Culpam cum Culpa compenſare fas eſſe; Volenti non fieri Iniuriam; Permiſſum contrahentibus ſe decipere; Tanti rem eſſe, quanti poteſt vendi; Licere ſibi conſulere cum alterius etiam detrimento; & ſimilia. Hic Ius Gentium infelici fœcunditate Bella, Cædes, Servitutes peperit; Civile vero infinita diſſeminavit in omnes homines Litigia, ingenioſa Avaritiæ Præcepta, & mille rapiendi formulas; prætereo Opinionum maria, Conſiliorum Silvas, Cautelarum procellas, quibus Advocatorum inſtrui ſolent & nutriri nequitiæ.

Medici; Hic Medici Artem callentes & colentes non tam beneficam, quam veneficam, difficilem ſcilicet & fallacem, quaque nulla inconſtantior, ſæpe plus male habentibus pericli concinnant, quam ipſi morbi; ſumtuoſis exitiosiſque miſtionibus divinam ſcientiam non niſi caſum & conjecturam facientes; illudque in omnem curant eventum, ut nemo laborans, niſi propria culpa, vel ſaltem naturæ inopia malitiave morbi, periiſſe; nemo, niſi ſuo benificio ſuaque peritia fideque reſtitutus videatur.

Hiſtorici; Hic Hiſtorici quam varia diverſaque de ijſdem tradunt: narrantes quæ argumento ſuo inſtitutoque maxime conducunt, ceteris diſſimulatis, præteritis, extenuatis: verboſa novitate nugas elegantes & monſtroſa mendacia ad recreandum lectorem effutientes; nonnumquam Veritati nonnihil adfabulantes, plerumque vero eidem metu, ſimultate, odio corrupti detrahentes; non quod eſt, ſed quod volunt, quodque jubet adfectus, ſcribentes.

Critici; Hic Critici (ſæpe temerarij Adoleſcentes, ſimileſque Adoleſcentum Senes: raro viri, ſerij, germanique) proprium habentes pervolitare & pervolutare omnia, certatim Libros effundunt magna mole Commentarios, Adverſaria, Adnotationes, Scholia, Obſervationes, Animadverſa, Caſtigationes, Diſquiſitiones, Miſcellanea, Centurias, Syntagmata, Conlectanea, Catalecta, Additiones, Appendices, Veriſimilia, Conjecturas, Præcidanea, Spicilegia, Lectiones Varias, Succiſivas, Novas, Antiquas, & quaſi nihil prætermiſſuri Nov. Antiquas; inficiunt ſæpe induſtria quadam audaci quod ſanum; quod receptum cum novis & commentitijs commutant; quidquid lubet, tamquam priſtinum nitorem reconciliaturi, inducunt: ſaucium, lacerum, mutilum, depoſitum, corruptum, male adfectum nihil non pronunciantes; oſtentando ingenio: plurimum non correctores, ſed corruptores bonorum Auctorum, vulnera facientes, dum mederi ſe credunt: interea paſſim Litterarum apices, Voculas, Tropulos, & ſimilia, tamquam res magni momenti, plerumque ſectantes; Fluctus in ſimpulo excitantes; invecti ubique (ſolennis enim & ἐπιδήμιος huic ordini morbus, præter Pruriginem, Litigium) in viros ignotos, ijs ſæpe multo & meliores & doctiores.

Aſtronomi; Hic Aſtronomi, tamquam è Cœlo nuper delapſi, magna temeritate pro libitu Veteres & Recentiores fabricant nunc hoc nunc illo numero ſphæras & orbes cœleſtes; differunt de Siderum menſuris, motibus, figuris, imaginibus, numeris & con-

enim; de quo sanctissimus Vir Hijobus, cap. XXVI, 7. *Extendens Aquilonem super Vacuum; suspendens* (תלה; Chaldæus Paraphrast. זקף, *sublevat*, LXX. Interpret. *κρεμάζων*) *Terram super Nihilum* (Hebr. על־בלימה; LXX, ἐπὶ μηδενός; Chaldæus Paraphrastice, דסמיך לה על־מיא מרעם, *super Aquas, nullo sustinente eam*) Falleris ô homo, alia pulcerrimæ machinæ moliens fundamenta, alia fulcra: frustra si quæ DEVS fecit facitque quotidie metiaris ex ijs, quæ potest homo. Exclamemus cum Davide Psalmo laudato: *Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti.* Et paullo post: *Lætabitur Dominus in Operibus suis.* Cum his enim quæ decantantur Orbis miracula, cum his superba Regum Palatia, cum his denique quidquid humanorum Operum & Iuventorum non venit committendum. Parva sunt omnia præ his, nulliusque rei. Ea divinis Operibus est indoles; ut millesimum etiam intuito novam semper pariant delectationem: quum è diverso natura sit humanorum, quam etiam fuerint preciosa, quam egregia, quamque artificiose fabrefacta, ut semel iterumque contemplato plerumque adferant fastidium. Quis igitur non erumpat in illud regii Prophetæ, Psalmo XCIII, *Delectasti me Domine in factura tua: in Operibus manuum tuarum exsultabo?*

Sic autem Terra in Vniversi quiescit medio, ut tota Aere circumfundatur. Tibullus cum alibi, tum lib. IV, Eleg. I: Terra circumfunditur ab Aere.

Nam circumfuso consistit in Aere Tellus.

Claudianus de quarto Consulatu Honorii:

Et qui perpetuo Terras ambitque vehitque,
Nec premat incumbens oneri, nec cesserit Aer.

Vbi quasi Pendere, absque Motu, videtur. Plinius lib. II. nat. histor. cap. LXV: *Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? Pendere ipsam ac non cadere nobiscum, ceu spiritus vis Mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, Natura repugnante; & quo cadat, negante. Nam sicut Ignium sedes non est nisi in Ignibus; Aquarum nisi in Aquis; Spiritus nisi in Spiritu: ita Terræ, arcentibus cunctis, nisi in se locus non est.* Ovidius non modo VI. Fastor. ut paullo ante vidimus, sed & lib. I. Metamorph. in eoque quasi pendet.

Nec circumfuso pendebat in Aere Tellus.

Sic Manilius libro I, Astronomic:

Nec vero tibi Natura admiranda videri
Pendentis Terræ debet, quum pendeat ipse
Mundus, & in nullo ponat vestigia fundo:
Quā caderet, subeat Cœlum, rursusq; resurgat.
Quod patet ex ipso motu, cursuque volantis:
Quum suspensus eat Phœbus, cursumque reflectat
Huc illuc, agiles & servet in æthere metas:
Quum Luna & Stellæ volitent per inania Mundi.
Terra quoque æthereas leges imitata pependit.
Est igitur Terra mediam sortita cavernam
Aeris, & toto pariter, suspensa profundo,
Nec patulas distenta plagas, sed condita in orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque cadentem.

In Vniversi igitur medio quiescit. Moveri tamen adserunt; in Mundi quidem Centro, Heraclides & Ecphantus Pythagorici, apud Plutarchum lib. III. cap. XIII; Nicetas Syracusanus apud Ciceronem lib. II. Academicar. Quæst. Cleanthes Samius apud eundem Plutarch. libello de forma, quæ visitur in orbe Lunæ: circa Centrum autem, extra Medium, alij: Philolaus circa Ignem, sub Zodiaco, instar Solis & Lunæ; quemadmodum idem docet Plutarchus: Aristarchus Samius inter Martis & Veneris Sphæras; qui Solem collocat, ut Centrum, in Totius medio. Et sententiam de Terræ Motu Patrum nostrorum memoria conati sunt defendere Cælius Calcagninus libro de perenni Terræ Motu, & Nicolaus Copernicus de Revolutionibus: quorum argumenta probabilia censuit Pontus Thyardeus in eo qui de Vniversitate: videtur etiam idem voluisse Gemma Frisius in Præfatione Tabularum Bergensium Ioannis Stadij, qui in hanc quoque propendebat opinionem. Fuerunt item multi Veterum, qui Terram in medio σαλεύειν, ac circumjecto humore portari crediderunt, velut grande aliquod & grave navigium. Eius sententiæ auctor Moveri Terram, nonnulli volunt. quidam fluctuare circumjecto mari.

putatur Thales apud Aristotelem lib. II. de Cœlo text. 78. Thaleti favere videtur non vno loco Sacra Scriptura. Psalmo XXIII, 2: *Quia ipse super Maria* (על־ימים, ἐπὶ θαλασσῶν) *fundavit eam, & super flumina* (על־נהרות, ἐπὶ ποταμῶν) *firmavit eam.* Et Psalmo CXXXVI, 6: *Qui firmavit Terram super Aquas*, על־המים, ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Sequuntur hanc sententiam Auctor Libri III. Esdræ, cap. ult. & Iustinus Martyr in responsione ad Quæstionem Orthodoxorum CXXX. Sic Virgilius in Aetna:.

Quacumque immensus Terræ se porrigit orbis
Extremique maris curvis agitatur ab undis.

Sic enim Veteres Editiones. Sed ubi in Sacris Litteris Terra *fundata* vel *firmata* dicitur *super Aquas* vel *Flumina*, notandum Cavernas esse Terræ, Meatus, & Poros; per quos Maria in penitissima ejus Viscera ingrediuntur; unde egressa Fontium Fluminumque sunt caussæ: ut Terra quasi Aquis innatare, & super Aquas passim fundata videatur, quemadmodum alibi dixi. Alij alio modo exponunt: videndi Basilius & Chrysostomus apud Euthymium in expositione Psalmi XXIII. Merito igitur Thaletis opinionem, ante Senecam libro VI. nat. quæst. cap. VI, refutat Aristoteles loco, quem nominavi, ubi & nonnullas aliorum Veterum sententias commemorat de caussa Firmitatis & Stabilitatis Terræ, quas prudens prætereo. Nam, ut concludam, Terra in medio Totius, cujus est Centrum, quiescit.

Cap. XVI.

De Terræ Quantitate.

Terra quo modo immensa glos bositas.

TERRARVM Orbis per se, καθ' αὑτήν, & cum Sole Lunaque comparatus vastus sane est & immensus; cum Vniverso vero, præsertim autem cum octava sphæra, si committatur, quid aliud, quam Punctum? Quod Terræ sensibilis sit ad Solem Lunamque quantitas, ostendunt evidentissime Sideris utriusque Parallaxes; quæ neutri contingerent, nisi globus hic suam, eamque conspicuam, utriusque comparatione haberet magnitudinem. Ex umbra etiam, quam in oppositam Soli partem Terra semper ejaculatur, colligi, quod dixi, quodammodo posse, plene demonstrant alij.

Ambitus Terræ quantus.

Ambitum Terrestrem Veteribus varie diffinitum, varijs locis apud Aristotelem, Ptolemæum, Cleomedem, Strabonem, Plinium, Macrobium, & alios lego. Eratostheni, quem Strabo sequitur, & Veterum plerique, Auctor item de Sphæra, stadiis 250000; Posidonio, 240000; Hipparcho, 277000; Dionysodoro, 264000; Plinio, 252000; Ptolemæo denique, 180000. Vnde tanta varietas? quod hi majoribus, minoribus illi fuerint usi stadiis. Nam uni gradui terrestris Circuli maximi tribuenda juxta rationem, Eratosthenis quidem, 694 cum quatuor nonis; Posidonij vero, 666 cum duabus tertiis; Hipparchi, 774; Dionysodori, 733 cum tertia parte; Plinii, 700; Ptolemæi denique, 500: sic Diameter seu crassitudo Terrenæ molis Eratostheni stadiorum est 79545; Posidonio, 76363 cum duabus fere tertijs, Hipparcho, fere 88132; Dionysodoro, 84000; Plinio, fere 80182; Ptolemæo, ferme 57273. Sed Eratosthenis Posidonij & Ptolemæi, ut in hac re principum, rationes paullo fusius in sequentibus explicabuntur. Hodie Geographi plerique uni gradui (numerus autem 360) Terrestris Circuli tribuunt milliaria XV. Germanica; Italica vero LXII: sicque Globi totius ambitum statuunt milliar. Germanic. 5400; Italicorum 22320: Diametrum Germanicor. 1718, Italicorum autem 7556 cum quatuor undecimis. Quæ Veterum Recentiorumque de Terrenæ Machinæ magnitudine parum consentientes inter se Opiniones satis confirmant esse verum, cum ipsius summi Numinis verba apud Virum sanctum Hijobum cap. XXXVIII, 18; *Numquid intellexisti usque ad Latitudines Terræ?* עד־רחבי־ארץ; *inaica mihi, si nosti totam ipsam.* tum quod Ecclesiasticus exclamat initio sui libri: Ἄμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας ὑετοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος τίς ἐξαριθμήσει? ὕψος οὐρανοῦ καὶ πλάτος γῆς, *Terræ Latitudinem*, καὶ ἄβυσσον, καὶ σοφίαν τίς ἐξιχνιάσει? Innuunt neminem prorsus tam exactam adsequutum cognitionem tantæ rei, ut eam acu tetigisse dici potuerit. Raritas scilicet & difficultas inculcatur ipsissimæ Veritatis, hac de re feliciter eruendæ, mortalibusque communicandæ.

Diameter Terræ.

Propor-

& concentibus: dumque Cœli ſcrutantur plagas, non ſpectant quod ante pedes.

Hic Aſtrologi, bene conſtitutis rebuſpublicis peſtilentes, Principibus infidi, credentibus fallaces, vaniſſimis vaticinijs nunc alijs Coniugium, Subolem, Amicos, Vitam, Salutem, Honores, Magiſtratus, Potentiam, Opes, Victoriam pollicentur; alijs, arte ſcelerata, prædicunt Orbitates, Clades, Exſilia, Dedecora, Mortes: præpoſterum hominum genus, Futura ſe præſcire qui gloriantur, Præteritorum & Præſentium miſeræque ſuæ Sortis ignari. Aſtrologi;

Hic Geometræ de Punctis, Lineis, Superficiebus adhuc diſputant; veramque Circuli Quadraturam adhuc quærunt, Priorum præceptis numquam adquieſcentes in maximam aguntur nova ſemper rimandi inſaniam. Geometræ;

Hic Optici Lucem quærentes in Tenebras deviant; Rebuſque ipſis amiſſis de Vmbris diſceptant; Intervalla docentes longis intervallis quæ maxime diſcenda relinquunt. Optici:

Hic Coſmographi pugnant adhuc de Limitum, Longitudinum, Latitudinum, Diſtantiarum, Climatum veritate; dumque Terram immenſam, Maria magna, Regionum & Inſularum ſitus, Gentium origines rituſque rimantur, aliena avidius perveſtigantes, ſeipſos ignorare diſcunt; & admiratum euntes quæ non ſua, ſe in periculoſſimam ſui præcipitant ignorantiam. Coſmographi;

Hic Arithmetici de Rebus futilibus, frigidiſſimis inquam & inſenſatis numeris, magna contentione jurgantur. Arithmetici:

Hic Muſici aliorum animis effeminandis conducuntur pluris, ut deſinant, quam ut canant; Auditorum aures venenata quadam & dulci numerorum varietate, veluti Sirenes, adſonante læta vocum ſonorumque laſcivia, corrumpentes: præſertim ſi comitetur Chorearum licentia: qua permiſſa, fit ut Matronæ quidem ſervatum diu decus amittant; infelices autem Virgunculæ diſcant quod ſatius fuerat ignorare; multi denique per inconditos geſtus monſtroſumque pedum ad molles pulſationes ſtrepitum famam perdant & pudorem. Muſici:

Hic unum hoc agunt Dialectici, ut altercando & perpetuis digladiationibus explicandam veritatem vel obſcuriorem reddant, vel amittant; gloriaque in convicijs & tumultu poſita, non tam victoriam appetant, quam certamen. Dialectici;

Hic Rhetores magna Procemiorum, Inſinuationum, Figurarum, Colorum, aliorumque id genus Artificiorum, captandæ benivolentiæ & Auditoribus perſuadendis, excogitata mole, quod rei veritate nequeunt, Orationis fuco & damnifica loquacitate conantur efficere: in eo ſæpe toti, ut alios inepte cavillentur, & in innocentes tyrannidem quamdam uſurpent, noxiaque eloquentia totas: Reſpublicas evertant; Verum ampullis inſaniſque declamationibus Bonorum tranquillitatem, quantum in ſe eſt, perturbantes, homineſque, quo volunt, dicendo ſeducentes. Rhetores;

Hic Poetæ quid agunt? fabulis ſuis nunc ut adulatores blandiuntur, nunc Satyrici mordent & accuſant: inque omnes dentati, Lucianos mere exprimunt; à carpendis alienis moribus numquam ſibi temperantes; in aliena vitia acutiores, quam in ſua. Poetæ.

Quam autem hic abſurdæ de Magno Numine, de Anima, de Summo Bono conceptæ quomdam à Philoſophis, & utinam hodie non conciperentur, opiniones? Diagoras Mileſius & Theodorus Cyrenaicus nullum prorſus eſſe DEVM, non erubuerunt dicere: Epicurus eſſe quidem, ſed nulla inferorum cura tangi: Protagoras eſſet nec ne, ſciri non poſſe: Antiſthenes multos Deos populares eſſe; ſed unum naturalem, ſummum Totius artificem. Alcmæon Solem, Lunam, reliquaque Sidera Deos dixit. Quod ad Eſſentiam Divinam: Thales Mileſius Νοῦν τοῦ Κόσμου opinatus eſt DEVM; à quo quidquid in Vniverſo ex Aqua formatum: Cleanthes & Anaximenes τὸν Ἀέρα: Archelaus Ἀέρα καὶ Νοῦν; οὐ μέντοι κοσμοποιὸν τὸν Νοῦν: Anaxagoras Νοῦν κόσμον ποιὸν: Democritus Νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ: Diogenes & Oenopides τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: Pythagoras Μονάδα καὶ τ' Ἀγαθὸν, τοῦ Νοὸς φύσιν: Poſidonius Πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μὲν μορφὴν, μεταβάλλον δὲ εἰς ὃ βούλεται: Speuſippus τὸν Νοῦν οὔτε τῷ Ἑνὶ οὔτε τῷ Ἀγαθῷ τ' αὐτὸν; ἰδιοφυῆ δέ: Critolaus & Diodorus Tyrius Νοῦν ἀπ' Αἰθέρος ἀπαθοῦς: Heraclitus τὸ περιοδικὸν: Zeno Stoicus Νοῦν κόσμον πύρινον: Mneſarchus τὸν Κόσμον, τὴν πρώτην οὐσίαν ἔχοντα ἐπὶ Πνεύματος: Abſurdæ hic Opiniones. de DEO.

Boethus

Boethus Αἰθέρα: Parmenides τὸ ἀκίνητον πεπερασμένον σφαιροειδὲς: Meliſſus τὸ Ἓν καὶ Πᾶν καὶ μόνον, ἀΐδιον καὶ ἄπειρον; Xenophanes denique quidquid eſſet DEVM voluit.

Anima. Animam autem, præſtantiſſimam μικροκόσμου portionem, & divinæ particulam auræ, Crates Thebanus Nihil eſſe, auſus eſt aliquando dicere. Eorum qui quid eſſe ſunt faſſi: Hipparchus, Parmenides & Leucippus cenſuerunt πυρώδη: Stoici Πνεῦμα νοερὸν, θερμὸν: Democritus πυρῶδες Σύγκριμα ἐκ τῶν Λόγων θεωρητικῶν, σφαιρικὰς μὲν ἐχόντων τὰς Ἰδέας, πυρίνην δὲ τὴν δύναμιν. ὅπερ σῶμα εἶναι: Heraclitus φυτοειδῆ eſſe: Hippo ἐξ Ὕδατος conſtare: Xenarchus Peripateticus alijque ejus ſectæ τὴν κατὰ τὸ εἶδος τελειότητα καὶ ἐντελέχειαν eſſe, καθ' ἑαυτὴν οὖσαν ἅμα καὶ μετὰ τοῦ σώματος συντεταγμένην: Epicurus κρᾶμα, miſtionem rerum quatuor, Igneæ, Aereæ, Spiritalis, & quartæ nomine carentis; qua Sentiendi vim, τὸ αἰσθητικὸν, indicat: Anaxagoras, Anaximenes, Archelaus, Diogenes Apolloniates, Critias, M. Terentius Varro, Ἀεροειδῆ ſunt Animam opinati: Heſiodus, Thales, Anaximander Terreum quid dixerunt: Empedocles & Circias Sanguineum quid voluerunt: Hippocrates Medicus Spiritum tenuem, qui per Corpus diffuſus: Aſclepiades Carnem cum Senſuum exercitio: Zeno Citticus, Dicæarchus, Alexander Aphrodiſæus Animam compoſuerunt ex quatuor Elementis: Cleanthes, Antipater, Poſidonius, Galenus Complexionem dixerunt calidam: Chryſippus & Heraclitus Animam vocarunt Lucem: Critolaus quintam Eſſentiam dixit: Xenocrates moventem ſe Numerum: Ægyptii vim quamdam in omnia corpora tranſmeantem: Chaldæi Virtutem abſque determinata forma, omnes exteras ſuſcipientem: Ariſtoteles nova voce appellavit Ἐντελέχειαν: Zoroaſtes, Hermes Triſmegiſtus, Orpheus, Pythagoras, Eumenius, Ammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timæus & Plato Animam dixerunt divinam quamdam Subſtantiam, totam & individuam, toti & cuique Corporis parti præſentem; ita productam, ut ex ſola Agentis Virtute, non ex Materia dependeat: Eumonius Epiſcopus Animam ait eſſe Subſtantiam incorpoream in Corpore factam: M. Tullius, Seneca, Lactantius quid ſit Anima, fatentur ſe ignorare. Quam autem de Sede ejus controvertitur? Ea Hippocrati in Cerebri Ventriculis: Democrito, Platoni, Ariſtoteli, alijſque nobilioribus Philoſophis in toto Corpore: Eraſiſtrato circa Membranam Epicranidem: Stratoni in Superciliorum interſtitio: Epicuro in toto Corpore: Diogeni in arteriato Cordis Ventriculo: Stoicis, Chryſippo, Bedæ ad Marium ſcribenti in toto corde ac Spiritu circa Cor verſante: Empedocli in Sanguine: Galenus cuivis Corporis particulæ ſuam Animam eſſe ait. Eamdem, quum omnium fere Nationum Sapientiſſimi, omnes fere Philoſophi, in quibus ſana Mens fuit, plerique denique Scriptores Animam dixerunt Immortalem; Zeno, Democritus, Epicurus, Cleanthes, Lucretius, Seneca, Plinius cum Corpore interituram ſcripſerunt: Pythagoras & Plato Immortalem dixerunt; ſed egreſſam corpus ad ſui generis naturam avolare: Stoici, mediam inter hos viam ingreſſi, Animam cenſuerunt Corpus relicturam; ita tamen, ut quæ nullis prædita Virtutibus infirmior, una cum illo emoriatur; heroica autem & Virtutibus ornata ad ſublimiores ſedes evolet.

Summo Bono. De Summo denique Bono quam hic à Philoſophis varie deſceptatum? In Voluptate poſuerunt Epicurus. Ariſtippus, Eudoxus & Philoxenes: in eadem comitante Honeſtate, Dinomachus & Calipho: in Primigeniis Naturæ Carneades & Hieronymus Rhodius: in Virtutibus earumque Connexione Pythagoras, Socrates, Ariſton, Empedocles, Democritus, Zeno Citticus, Cleanthes, Hecaton, Poſidonius, Dionyſius Babylonius, Antiſthenes, Stoici omnes: Indolentiam illud eſſe cenſuit Diodorus: Fortunam Theophraſtus: eamdem, ſed cum Primigeniis Naturæ Virtutibuſque conjunctam, Ariſtoteles: Scientiam Herillus; multique Socratici: Speculationem hic imaginantur Peripatetici: Vnionem Plato ejuſque ſectatores: Sapientiam Bias Prienæus; Prudentiam Bion & Boryſthenes; utramque Thales Mileſius: Omnium Rerum Vacationem M. Tullius. Agentem bene ab Sumno Bono proxime abeſſe dixit Pittacus Mityleneus.

Regnum hic poſſident Vitia: Quam vero fœdis hic domi foriſque vivitur & inquinatis moribus? Pauci bene, multi male faciunt: bene; inſolenter & laborioſe: male; crebro, ſine duce, ſine magiſtro.

Ἀστοργία. Hic ἀστοργία regnat, & Vincula inter Parentes & Liberos, inter Coniuges, Cognatos,

gnatos,

gnatos, Adfines diſrupta jacent: Parentes ſe ſuaque Officia Liberis negant; Liberi Amorem, Obedientiam, Gratitudinem Parentibus: inter ſe diſſentiunt, pulſis Amore, Fide, Ε'πιεικεία Conjuges: exſulante φιλαδελφία, rara Fratrum hic Concordia; Odijs certant reliqui.

Hic Benificijs adfecti Ingratitudinis ſe conſtituunt reos. Ingratitudo;

Hic Liberalitati antiſtant ex una Prodigentia; profundens omnia in Luxum, reſque non neceſſarias, Pomparum inanitatem, ſplendorem Veſtium, monſtra Conviviorum, & ſimilia:ex altera parte, malorum omnium radix, Avaritia; ſibi canens, nemini benefaciens, poſſeſſos horrenda inflammans habendi rabie, victuque eoſdem defraudans: Opes cumulans quocumque modo, fuerit etiam cum aliorum diſpendio & jactura. Hic nullus ædificationibus ſtatuitur modus: rupes abſcinduntur; complentur valles; aguntur in planum montes; ſaxa perforantur; excavantur Terræ viſcera; flumina deducuntur; Maribus Maria junguntur; exhauriuntur lacus; paludes exſiccantur; coercentur æquora; profunda petuntur Maris; novæ fiunt Inſulæ, aliæque reſtituuntur Continenti; Labyrinthi, Pyramides, Coloſſi, Obeliſci, aliaque inſana opera, omnia ad ſtultam opum oſtentationem, fabricantur. Hic Metallici majore ſtudio præcipitant ſe in Terræ penetralia, quam ad Cœleſtia feruntur: ad Inferos vivi deſcendentes, magna Nuturæ ruina, in ſedibus Manium quærunt divitias; vim Terræ facientes, ejuſque viſcera extrahentes, ut auro pauci fulgeant, argento ſint ſplendidiores, digitis geſtent gemmas; attritis multorum manibus, ut unus niteat articulus.

Prodigentia; Avaritia; Inſanum in res non neceſſarias ſtudium.

Hic multi, quæ DEVS largitus eſt, non contenti, aliena attrectant, fraudibus Contractus fœdant, Vſurarum vi medullas oſſibus tenuiorum exturbant; rapinis & expilationibus immoderatis alios inquietantes. Rapacitas:

Opes hic quantæ quales inexplebilem multorum aviditatem non ſaturant; majores perpetuo (nam ſemper avari egent) maximis expetunt votis, omnem animi tranquillitatem mille curis dilaniantes. Hic Mercatoribus, qui numquam habendi fructu felices, ſemper quærendi cupiditate miſerrimi, proprium eſt & perpetuum mentiri, peierare, fallere; dignas ſupplicio fraudes ſtruere; contra jus faſque Monopolia exercere; nullam lucrandi rationem turpem inlicitamque æſtimare; Monetam intendere, remittere; mores inquinare; nullum Animæ, Corporis, Fortunæ periculum, modo lucrum adfulgeat, excludere; tandem autem (in bonos nulla mihi Satyra) magno ære alieno conflato, proſtituta fide ſolum vertere, & Creditores fraudare.

Habendi cupido:

Hic (quum Naturæ Communis vinculum ſuaderet modum adhibendum Iracundiæ; remittendum Offenſiones; Injuriaſque, etiam veras, condonandum) Phalaride crudelius multi ſæviunt, ſæpe etiam in innocentes; juſtas pœnas nimium exaſperant; ingentes Irarum motus concipiunt; pœnitenda ſæpe & pudenda decernunt; Vindictam bonum clamantes, Vitaque ipſa jucundius, nuſquam magis memoria valentes. Hic Venena propinantur in auro; Aconita poculis offeruntur gemmatis, in mutuam perniciem omnes excogitantur machinæ, Majores prædam rapiunt Minores. Hic Ditiorum ambiuntur Amicitiæ, Pauperum cognatio non numeratur.

Inclementia:

Hic infracta Veritate, niveo Animi Candore, prudentique Simplicitate potiora ducuntur, hinc prodigioſa Mendacia, Nocendi cupiditas, impudentes Obtrectationes, fœda Convicia, Calumniæ forenſes, audax & ſceleroſa Perfidia; inde inanis & inſolens Iactatio, inconſtans Vanitas, Adſentatio denique Simulandi Diſſimulandique docta.

Mendacia, Nocendi Cupiditas, Obtrectationes, Convicia, Calumniæ, Perfidia, Iactatio, Vanitas, Adſentatio,

Hic (quum fideliter, conſtanter, diligenter cuique quod ſuum, proprium, quodque neceſſarium eſſet curandum) inrumpitur in alieni Muneris functionem; tantum ocij ab re ſua putatur, aliena ut curari queant; πάρεργα & inutilia tractantur bonæ rerum bene gerendarum occaſiones negliguntur.

πολυπραγμοσύνη;

Nitimur in Vetitum hic ſemper, cupimuſque negata; & (quum retinenda paſſim omnibus in rebus & actionibus eſſet Conſtantia, Æquabilitas, & Animi Firmitas) Vortumnos induimus; Euripo mutabiliores nunc ad levem Inconſtantiam, nunc ad ſtultam Pertinaciam, αὐθέκαστοι & arefacto rubo præfractiores, mirum quam prono lapſu, declinamus.

Inconſtantia; Pertinacia:

Hic (quum, mutato nonnumquam Vitæ ſtatu, Adverſa patienter & moderate to- Impatientia:

te toleranda; Dolor, si forte vinci non potis, temperandus; & auxilium in rebus adflictis ab uno DEO, Calamitates nostras, quæcumque sint, vel mitigaturo, vel, si expedit, aversuro, esset exspectandum; castiganti murmurantes, qui non irascuntur? imputantes illi, quod ab alijs derideantur; quod immites & malignæ de se voces in Vulgus spargantur; quod, omnium rerum egeni, pauperie premantur; quod capitalia in se Odia exerceantur: quod mari terraque tam sævis sæpe iactentur periculis; quod terrore metuque toties concutiantur; quod denique varijs supplicijs mactentur.

Gloriæ Cupiditas; Hic præ laudandis quantam moliuntur multi Dedecorum molem? Mira nos habet Auræ popularis fames, Famæque aviditate præcipites ferimur; humillimi quique, ubi alia accesserimus, Superbia & Ambitione sumus immodici.

Otium; Hic alij pallent ex studijs; alij res fugiunt laboriosas, & præter propter vitam vivunt; otioque & desidia torpent, indigentes nasturtio.

Arrogantia; Hic Animis fidunt homines, hic Annis; adgenitamque Infirmitatem non agnoscentes, obcæcati sibi blandiuntur, suaque admirantur; Dotes Animi Corporisque, Sapientiam, Potentiam, Doctrinam, Formam, Fortunam, tamquam perpetuas sibi & proprias, arroganti persuasione magni pendunt; majoresque, quam revera sunt, somniant: alios, quibus (ut quidem oculis judicioque sæpe fallentibus videtur) talia negata, despicientes.

Superbia: Hic quidquid humile, quidquid modestum in Verbis, Gestu, quacumque Actione detestati, cristas plerique tollunt, fastu superbiunt, scurrantur, inepte semper nescio quid grave secum cornicantur, ampullas & sesquipedalia projiciunt verba.

Voracitas: Hic, quum Gulæ numquam satis, Temperantiam plerique ridentes, insana luxuria palatis ad fastidium usque multa Ferculorum genera, multaque Obsoniorum instrumenta & condimenta conquirunt, & in Ebrietatis castris nomina profitentur; diligentem Voracitati, Crapulæ, Heluationi, curandæque Cuti daturi operam, & omni Luxuriæ Corpora mancipaturi.

Impudicitia; Hic Castitatem, cum communem, tum conjugalem, exosi, blandas & perniciosas æstimant magni Pestes; vagas spurcasque sectantur Libidines; Adulteria committunt; Stupris sese contaminant, infra Pecudum conditionem dejecti; ab Incestu non abhorrent, obscænis sermonibus aliorum aures offendunt; quamvis ad summa divinaque nati, in tota tamen vita molles & voluptuarij; &, verbo dicam, nihili, toti luxu diffluentes, omnis amentiæ socij, omniumque scelerum mancipia; in quorum animos, ut in cœnosam cloacam, omnia prorsus confluxerunt flagitia.

& Nulla non. Beatus mihi quis. Hic, ut multa paucis complectar, novissimam jam Mundi videmus ætatem, Virtutum sterilem, Vitiorum fœcundam: ideoque Beatus in hoc puncto, qui hoc agit, ut bene dicat, agat, sapiat; qui vivit, ut post vivat, Seipsum superans, contemnens Solum, Cœlum suspiciens: Beatus, cui, Sorte sua contento, edoctoque Castitatem periclitari in Delicijs, in divitijs Humilitatem, Pietatem in multis Negocijs, in Loquacitate Veritatem, Virtutes omnes in hoc nequam Seculo, cui, inquam, magnus ille DEVS suus DEVS, in quo, cum quo Vno Omnia; cui persuasum, non esse, qua eundum, nisi per Christum; non esse, quo eumdum nisi ad Christum: Beatus denique, cui, Socias Vitæ Virtutes, Gloriam autem Mortis nacto Comitem bono jure cum Synesio datum exclamare:

Τί γὰρ ἀλκά, τί δὲ Κάλλος,
Τί δὲ Χρυσὸς, τί δὲ Φάμα,
Βασιλήϊοί τε Τιμαί,
Παρὰ τὰς ΘΕΟΥ μερίμνας;
Ὁ μὲν ἵππων εὖ διώκοι.
Ὁ δὲ τόξον εὖ τιταίνοι,
Ὁ δὲ θημῶνα φυλάσσοι
Κτεάνων, χρύσιον ὄλβον.
Ἑτέρῳ δ' ἄγαλμα χαίτη
[illegible]μένη Τενόντων.
Πολυύμνος δέκεν εἴη
Παρὰ κούροις, παρὰ κούραις,

Ἀμαρύγμασι προσώπων·
Ἐμὲ δ᾽ ἀψόφητον εἴη
Βιοτὰν ἄσημον ἕλκειν,
Τὰ μὲν ἐς ἄλλους ἄσημον,
Τὰ δὲ πρὸς ΘΕΟΝ εἰδότα.

CAP. XVII.

De Circulis.

SIc finis esto tandem ijs, quæ Terræ consentiunt, vel absolute, per Caussas; vel quodam modo, per Subjectum & Adjunctum: offerunt se, Methodo flagitante, Dissentanea, quæ duplicem Terræ pandunt Divisionem; priorem, Adjunctorum respectu; posteriorem, Partium. Adjuncta voco, quæ Terræ accidunt ratione vel Superiorum, vel inferiorum: Partes vero, partim Continentem Hemisphærij, intermedio primo Meridiano, tam Eoi, quam Occidui; partim Insulas, & Oceani & Maris Mediterranei. Respectu Superiorum Terra dividitur in Circulos. *Terræ Divisio in Circulos.*

Hos si quis, ut CL. V. Rudolphus Snellius judicat, *Animam Geographiæ* vocitarit, nihil aberraverit à Vero. Ab his enim, tamquam primis principijs, quidquid est Geographiæ dependet. Sine his Errorem perpetuo trahit comitem aliosque in crassas & fallaces præcipitabit tenebras, quicumque delineare Terram, ejusque Partes, Partiumque Partes aggreditur. Hinc ortæ Refutationes & Disputationes cum aliorum, tum Strabonis, Plinij, Ptolemæi contra Eratosthenem, Megasthenem, Hipparchum, Marinum, Posidonium, aliosque veteres Geographos: quorum quidam in Longitudine, quidam in Latitudine, nonnulli in utraque describenda turpiter sunt hallacinati. *Circulorum commendatio & necessitas.*

Astronomos autem imitantur in Circulorum notatione Geographi. Quibus enim illi Corpus Cœli finitum quidem, sed infiniti simile, distinguunt Circulis; ijsdem etiam hi Terram. Illi, media inter Mundi Polos regione, Circulum ducunt, quem Sol Æquinoctij die suo motu notat; duobus deinde alijs Zodiaci λοξότητα terminant, eosque Tropicos vocant, quod illic Solis fiant Conversiones: idem faciunt in Terra Geographi; quod, quo tempore Sol in ea incidit loca, nullam faciat Vmbram. Astronomi Meridianis & Finientibus Cœlum redimitum fingunt propter Ortus & Occasus Siderum, item ad Dierum Noctiumque Medietatem diffiniendam: idem multo majore jure potuerunt Geographi. Nam in Cœlo nec Dies, neque Nox; sicque nec Ortus neque Occasus: accidunt autem quæ dixi Terræ, Corpori denso & opaco, quodque lucido oppositum Vmbram projicit. Ad Molem igitur Terræ suas in Partes diducendam, Cœli Circulis fuit opus; quos ab Astronomis sumunt Geographi, suisque Terræ Dimensionibus adplicant. *Circulos Geographus mutuatur ab Astronomo.*

Circulum autem quemque in CCCLX. Partes; Partem porro quamlibet in LX. Scrupula partiri solent: numeris istis delectati, quod multas exactas caperent Divisiones, & ad quamplurimos essent compositi, ideoque cum illis ad primos reduci possent: quod magno sæpe compendio & emolumento numerantibus. *Circulorum Partes.*

Denique ex Circulis, Circulorumque segmentis, Anticipationes Ortuum & Occasuum, Longiorum Contractiorumque Dierum Æstivorum Hibernorumque dependet: quæ discrimina pro segmentis Circulorum Horis diffiniuntur. *Anticipationes Ortuum & Occasuum ex Circulis dependet.*

De Circulis quædam dicam separatim, quædam junctim. Separatim inquam. Nam Circulorum alij ad Æquatorem sunt Paralleli, alij in Polis se secantes: Illi *Longitudinis*, μήκους; hi *Latitudinis*, πλάτους appellantur. Nomina hæc placuerunt; quod, ut in sequentibus parebit. plus Terrarum Veteribus cognitum esset inter Occasum & Ortum, quam inter Meridiem & Septemtrionem. Ibi enim Gradus numerabant CLXXVII; hic vero LXXX. Pertinet huc Strabonis locus lib. II: ἐκ τοῦ λόγου τῶν Παραλλήλων τῶν πρὸς τὸν ἰσημερινὸν δῆλον, ὥστε πλέον ἢ διπλάσιόν ἐστι τοῦ Πλάτους τὸ Μῆκος, &c. Ex aliorum deinde sententia, confirmandis quæ dixerat, Chlamydi Terram comparat: Λέγεται δὲ καὶ χλαμυδοειδὲς, inquit, τὸ σχῆμα· πολλὴ γὰρ συναγωγὴ τοῦ Πλάτους πρὸς τοῖς ἄκροις εὑρίσκεται, καὶ μάλιστα τοῖς Ἑσπερίοις, τὰ καθ᾽ ἕκαστα ἐπίον τῶν ἡμῶν. Manent hodie *Circulorum Distributio.*

Nomina, quamvis æqualitas utrimque Graduum CCCLX. Rotundus enim terrenus hic Globus. Præmissis igitur quibusdam de Circulorum natura specialioribus; mox de ijs junctim agam, & loca dimetiendi rationem aperiam.

Cap. XVIII.

De Circulis Longitudinis.

Longitudo Terræ quanta Ptolemæo.

LONGITVDO Terræ inter Ortum est & Occasum porrecta: quam Ptolemæus lib. I. cap. XII, habitatæ Terræ graduum esse scribit 177-15. Nam ab Insulis Fortunatis (ubi hodieque Longitudinis principium ex Veterum mente, qui ultra has vastum & perpetuum mare imaginabantur; nullas reperiri amplius Insulas, aut sicubi essent, desertas tamen rati) ad Euphratem usque notat

quanta hodie:

72-0; ab Euphrate autem ad Seram 105-$\frac{1}{4}$: Hodie, prolatis pomœriis, Longitudinis spacium gradus complectitur 180: qui ab infero Hemisphærio & peregrino, ut Manilius vocat, orbe duplicati Terræ circuitum ostendunt graduum esse 360; qui per 15 multiplicati terrenæ molis ambitum edunt Germanicorum Milliar. 5400, ut antea dixi.

Mensuranda in Æquinoctiali, aut circiter. Inchoandam ab Occidente versus Ortum suadet duplex Ratio. I.

Longitudinem Æquinoctiali aut Circulo ad Æquinoctialem parallelo mensus est Ptolemæus, & sequuti illum alij; initio sumto ab Insulis, quas jam nominavi, quæque hodie Canariæ dicuntur ab una omnes, progressu autem facto versus extrema Indiæ Orientalis. Rationes vero, quod ab Occasu Longitudinem inchoarint Ortum versus variæ: inter quas principis loci duæ: prior, quod Occidentaliores Terræ partes, partim Herculis (fertur enim hoc) expeditione; partim Phœnicum navigationibus habuerint magis exploratas; Facilis enim erat navigatio per

II.

Mare Magnum Gades usque, ab Gadibus autem in vastum Oceanum: posterior, quod Planetarum hic esset motus εἰς τὰ ἑπόμενα, hoc est, ab Occasu in Ortum & Cardinem oppositum; in primis Solis & Lunæ, quorum Defectus indices sunt Longitudinis. Quum enim Eclipsis una eademque omnibus cernatur populis eodem momento: tamen non omnibus eadem est ab Ortu & Occasu. Lunæ Defectus qui apud Arbela hora noctis V, visus est Karthagine II. Solis autem, qui in Armenia inter horam diei X & XI, in Campania inter VII & VIII conspectus: quod fieri nullo modo potuisset, si locis nominatis eadem fuisset longitudo, & æqualis ab Ortu vel Occasu distantia. Cognita autem Horarum Differentia, quam Subductione non difficile est indagare, Longitudo inter ea Loca, ubi Defectus notati sunt & observati negocio facili, Proportionis Geometricæ regula potest inveniri. Nam quum Æquinoctialis (cui Partes sunt, ut dixi, 360) mensura sit diei, qui ex XXIV constat horis: si 360 dividantur per 24 quotum dabunt 15 partes Æquinoctialis, quibus unam horam metimur. Loca igitur, quorum differentia hora una, distant partibus quindecim; quorum duæ, dissident triginta; quorum denique tres horæ, ut in exemplo de Karthagine & Arbelis, abeunt inter se gradibus quadragintaquinque; & sic de alijs dicendum. Iam si Horis horaria cohæreant Scrupula; quatuor unum constituunt gradum; si plura, si pauciora, Proportio rem expedit. Porro Partes etiam ad Horas, contraria via, itidem Proportione, solent redigi, ut lib. VI. cap. I. Ptolemæus Arbelæ Longitudinem 80-0 esse prodidit, Karthaginis vero, lib. IIII. cap. III, 34-50: differentia est 36-10: dicendum igitur quindecim Partes esse mensuram unius Horæ; ergo 36$\frac{10}{60}$ esse horas 2$\frac{37}{90}$, id est 2-24′-4″0.

Longitudinem quomodo invenerint; Eratosthenes.

Partes Maioris Circuli diffinivit Eratosthenes 697$\frac{4}{9}$ stadijs, pro quibus vulgo usurpant 700 Stadia. Quum enim, ut ejus hac de re mentem explicat Cleomedes, Alexandriæ Latitudo deprehenderetur 31--0; Syenes vero 23-50. (urbes hæ potissimum placuerunt; quod quamproxime ejusdem essent Longitudinis: Differentia enim 1 grad. 30. minut.) at Viatores hoc terrestre Intervallum 5000 stadijs fuissent dimensi: conclusit Philosophus: Si 7-12 (hæc enim Latitudinis differentia) sunt 5000 Stadia, ergo totus Ambitus Terræ, hoc est 360 Partes sunt 250000 Stadiorum; singulæ vero 694$\frac{4}{9}$. Et hæc quidem Eratosthenis ratio (ut, quod res est, fateamur) laudanda plurimum. Primus enim Terræ Ambitum diffinire, & Circuli Partes ad Terrestria spacia adcommodare fuit conatus: non tamen quod sequutus est,

eſt,conſequutus fuit viſus Poſterioribus. Sed numquam quid inventum & perfectum ſimul. Artibus ſua ſunt Initia & Incrementa, Aetas adulta, Senium. Succeſſit enim Poſidonius: qui, Terram eadem ratione, ſed inter alia menſus loca, maximum Orbis Ambitum 240000 Stadiis diffinivit hoc modo. Canopum (qui, ut libro II. dixi, Veteribus Ἀστὴρ λαμπρότατος πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τῷ πηδαλίῳ τῆς Ἀργοῦς) & Rhodi & Alexandriæ obſervavit, quum motu Mundi ad Meridianum devectus eſſet: Hic Rhodi quidem Horizontem tangens tantummodo, ſtatim vertigine Mundi abripitur; (εὐθέως κατὰ τὴν στροφὴν τοῦ κόσμου καταδύεται) Alexandriæ vero ad Signi quadrantem (τετάρτου ζωδίου) altus conſpicitur ſub Meridiano Circulo: at Intervallum inter Rhodum & Alexandriam ex communi opinione 5000 habetur Stadiorum: Quum igitur omnes Circuli ſimiles ſint, ſi ex Terræ Centro duas rectas educi fingamus, alteram per Canopum in Rhodo, alteram per eundem in Alexandria; ſegmentum terreſtris Circuli ſe habebit ad ſuum Totum, quemadmodum Pars Cœleſtis: at ſegmentum $7\frac{1}{2}$ eſt $\frac{1}{48}$ Totius, ut conſtat Diviſione Partium 360 per $7\frac{1}{2}$; erit igitur & Intervallum Terreſtre 5000 Stadia inter Rhodum & Alexandriam; itidem $\frac{1}{48}$ ambitus terreſtris; totuſque Ambitus Stadiorum 240000. Ptolemæus denique lib. I. cap. III, quum aliquid in Hipparcho, Eratoſthene, Poſidonio deſideraret, per Aſtrolabia & σκιοθήρας Polorum ἐξάρματα & Eclipſes diverſis locis exactius obſervavit; obſervatas contulit, & per Geometricam doctrinam Triangulorum καὶ πλάτη καὶ μήκη, Latitudines & Longitudines, emendavit: tandemque per rectiſſima quam potuit itinera deprehendit, unam partem 500; univerſum autem Ambitum 180000 Stadijs diffiniri. Et hæc quidem Æquinoctialis terreſtris Menſura eſt. Longitudines autem non ſolo Æquinoctiali; ſed etiam περιφερείαις ad Æquinoctialem parallelis metiri ſolemus: ut in ijs locis, quæ ab Æquinoctiali alterum Polorum verſus vergunt. Quum autem Terra propter figuram rotundam & globoſam, quæ ſibi ubique ſimilis, paullatim à medio Polos verſus artatur & contrahitur; neceſſe eſt, ipſas quoque περιφερείας artari & imminui: quumque omnes in 380 Partes diſtinguantur, Partes etiam ſingulæ pro ratione Circulorum ſolent minui. Geographi igitur Tabulam Geometricis rationibus & demonſtrationibus efformarunt huiuſmodi: Ptolemæus.

Tabula exhibens quot Germanica Milliaria, nimirum XXXII. *Stadiorum, ſingulis* 360 *Partibus Circulorum Longitudinis, & ad Aequinoctialem parallelis, reſpondeant:*

Gradus	Milliar.	Scrupul.	Gradus	Milliar.	Scrupul.	Gradus.	Milliar.	Scrupul.	Gradus	Milliar.	Scrupul.	Gradus	Milliar.	Scrupul.	Gradus	Milliar.	Scrupul.
I	14	59	XVI	14	25	XXXI	12	51	XLVI	10	25	LXI	7	16	LXXVI	3	38
II	14	59	XVII	14	21	XXXII.	12	43	XLVII	10	14	LXII	7	2	LXXVII	3	22
III	14	58	XIIX	14	16	XXXIII	12	35	XLIIX	10	2	LXIII	6	48	LXXIIX	3	7
IV	14	58	XIX	14	11	XXXIV	12	26	XLIX	9	50	LXIV	6	34	LXXIX	2	52
V	14	56	XX.	14	6	XXXV	12	17	L	9	38	LXV	6	20	XXC	2	36
VI	14	55	XXI	14	0	XXXVI	12	8	LI	9	36	LXVI	6	6	XXCI	2	21
VII	14	53	XXII	13	54	XXXVII	11	59	LII	9	14	LXVII	5	52	XXCII	2	5
VIII	14	51	XXIII	13	48	XXXIIX	11	49	LIII	9	2	LXVIII	5	37	XXCIII	1	50
IX	14	48	XXIV.	13	42	XXXIX	11	39	LIV	8	49	LXIX	5	23	XXCIV	1	34
X	14	46	XXV	13	36	XL	11	29	LV	8	36	LXX	5	8	XXCV	1	18
XI	14	43	XXVI	13	29	XLI	11	19	LVI	8	23	LXXI	4	53	XXCVI	1	3
XII	14	40	XXVII	13	22	XLII	11	9	LVII	8	10	LXXII	4	38	XXCVII	0	47
XIII	14	37	XXIIX	13	15	XLIII	10	8	LVIII	7	57	LXXIII	4	23	XXCIIX	0	31
XIV	14	33	XXIX	13	7	XLIV	10	47	LIX	7	43	LXXIV	4	8	XXCIX	0	16
XV	14	29	XXX	12	59	XLV	10	36	LX	7	30	LXXV	3	53	XC.	0	0

Cap. XIX.

De Latitudinis Circulis.

Terræ Latitudo quæ, quanta, quondam.

TERRÆ Longitudinem explicavi: Latitudinem voco, quæ inter Æquinoctialem & Mundi Vertices porrecta: quam Ptolemæus versus Septemtrionem ad LXIII. usque gradum extendit; termino in Thule Insula, quæ fuit ultima cognitarum Veteribus ad Boream Terrarum, constituto; versus Meridiem autem ad gradum usque XVII, præfixo termino in Prasso, Agysimbæ Æthiopum regionis Promontorio; ideoque tota Terræ Latitudo Veteribus visa fuit graduum LXXX, hoc est Milliar. CIↃ CC. Prorogarunt hæc Pomœria centum ab hinc annis quoquovorsum: illuc quidem, ultra Æquinoctialem, ad gradum LV, ubi Fretum Magellanicum, Lusitani & Castellani: huc vero, citra Æquatorem, Franci, Angli, & nuperrime summa cum gloria, evecti ad LXXXI. Altitudinis gradum quodque excurrebat, Batavi.

hodie.

Quia vero gradu Latitudinis Australis LV, pernavigantibus Fretum, quod dixi, ad sinistram sese vasta aperuerit Terra, quæ hodieque incognita; compertumque satis sit Nostratium Navigationibus, ultra gradum Latitudinis Borealis LXXXI. vastum adhuc sese pandere Pelagus; non male cum Recentioribus Terræ Latitudinem finiemus ad utrumque Polum, gradu XC; qui numerus per Quaternarium multiplicatus Factum dabit CCCLX, si Latitudo spectetur, gradus; quibus per XV auctis provenient Germanica 5400: sicque Latitudine Longitudineque æqualibus; certum erit, quod monui sæpe, Terrenam hanc molem esse plane rotundam.

Latitudinis initium ubi.

Quemadmodum autem Longitudinis initium sumitur ab Meridiano per Fortunatas ducto; numeratur tamen in Æquinoctiali & Circulis illi Parallelis: sic Latitudo ab Æquinoctiali numeratur in Meridiano.

Latitudo quid.

Ejus index.

Poli Elevatio quomodo investigetur.

Est itaque Latitudo segmentum Meridiani, quod inter Æquatorem & Punctum Verticale; σημεῖον κατὰ κορυφὴν vocant Græci Scriptores. Est autem tanta cuiusque loci Latitudo, quanta Poli Altitudo; ut Vnius, notitia sit vtriusque. Vt autem Solis Lunæque Defectus Longitudinis, ita Poli ἔξαρμα Latitudinis est index. Ἔξαρμα Poli varijs modis indagari potest: partim Stellarum observatione, Solisque Æquinoctiali, vel etiam Solstitiali, aut Brumali Meridie; partim ex Vmbris Meridianis. Quæ enim loca umbras habent æquales, æqualiter ab Aequinoctiali distant. Ὃν λόγον εἴρηκε, inquit Strabo lib. I. de Eratosthene, τοῦ ἐν μασσιλίᾳ γνώμονος πρὸς τὴν σκιὰν, τὸν αὐτὸν καὶ Ἵππαρχος κατὰ τὸν ὁμώνυμον καιρὸν εὑρεῖν ἐν τῷ Βιζαντίῳ φησίν. Massilia igitur & Bizantium æque ab Aequinoctiali distant: unde & Ptolemæus Massiliæ & Bizantio latitudinis Partes 43-6 attribuit; huic cap. XI. libri III, illi cap. X. libri II. Quibus porro inæquales sunt Vmbræ, dissident ab Aequinoctiali inæqualiter; majores Vmbræ Altiorem, Minores Humiliorem habent Polum. Strabo in fine libri II: Ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὁ γνώμων λόγον ἔχει πρὸς τὴν ἰσημερινὴν σκιὰν, ὃν ἔχει τὰ πέντε πρὸς ἑπτά (Vitruvius tamen lib. IX. cap. VIII. 5 ad 3) Καρχηδόνιοι δὲ νοτιώτεροί εἰσι χιλίοις καὶ τριακοσίοις σταδίοις, καὶ Ἀλεξανδρείας δὲ νοτιώτεροι. εἴπερ ἐν Καρχηδόνι ὁ γνώμων λόγον ἔχει πρὸς τὴν ἰσημερινὴν σκιὰν, ὃν ἔχει τὰ ἕνδεκα πρὸς τὰ ἑπτά. Sic in Rhodo rationem habet Vmbilicus (sic enim vocat Plinius lib. VI. cap. ult. & alibi) ad umbram Aequinoctialem; quam habent 7 ad 5: Tarenti; quam 11 ad 9: Romæ; quam 9 ad 8: Anconæ; quam 36 ad 35: Venetijs æquatur Gnomoni: apud Nos paullo major, quam 10 ad 13: ceterisque locis omnibus aliæ alio modo Vmbræ Gnomonum Aequinoctiales inveniuntur disparatæ.

Cap. XX.

De Locorum Dimensionibus.

Locorum Intervalla dimetiendi ratio;

HÆc de Circulis separatim: flagitat ordo, ut quædam de ijs junctim dicam, & Locorum inde ducam Dimensiones. Loca, de quorum Intervallis est quæstio, vel versus eundem vergunt Polum; vel, Æquinoctiali intermedio, diversos; alter Borealem, Australem versus alter. Quæ eundem habent Polum; vel una Dimensione dissident, vel duplici. Vna quidem, quum sola differunt vel Latitudine, vel Longitudine.

si sola Latitudine differant;

In sola Latitudine discrepantibus, si Locorum, quæ proposita, Latitudo minor à majori fuerit subducta; Reliquus, Latitudinis est Differentia: quum autem Gradibus singulis respondeant Milliaria quindecim Germanica, quatuor vero Minutis Vnum; Gradus Differentiæ per quindecim multiplicati, Minuta vero per quatuor divisa, numerum ostendunt Milliar. Germanicorum, & Distantiam Locorum quæsitam.

si Longitudine sola;

In ijs quæ sola dissident Longitudine; inventa, Subtractionis benificio, Longitudinis Differentia, cum gradibus communis utrique loco Latitudinis ingrediundum ante omnia Tabulam, quæ, ut cap XIIX vidimus, perscripta habet Milliaria Gradibus cœlestibus extra Aequinoctialem in proposita Latitudine respondentia. Deinde Gradus inibi oblatos (quos, docendi gratia, vocemus Inventum Prius) multiplicari necesse est per Differentiam Longitudinis. Si Gradibus communis Latitudinis Minuta, præsertim plura, adhæserint; milliaria sequentis Gradus ab Invento Priore sunt subtrahenda; Reliquum hic appellemus Inventum Posterius. Hinc veniendum ad Proportionum regulam; ubi primum numerum semper esse oportet 60; Medium semper Inventum Posterius, Tertium denique Minuta adhærentia: Productum ex Regula Proportionum à Priore Invento subtrahendum, Reliquum per Differentiam Longitudinis multiplicandum; Factus ostendet Distantiam quæsitam: ubi 60 Secunda unum Minutum, & 60 Minuta Milliare Germanicum unum constituunt.

si utraque.

Talis ratio dimetiendi loca, quæ una dissident dimensione, vel Latitudine, vel Longitudine: operosius paullo negocium hoc si duplici differunt, id est utraque. Hic subducenda Minor Latitudo à Maiore; Differentiæ dimidium Minori addendum; Totus ex illis Parallelus erit Longitudinis; cum quo Tabula Longitudinum consulenda; ubi se offerunt Milliaria uni Parti congruentia: Dehinc Numerus hic per se multiplicatus Factum edit Quadratum Longitudinis: Post Differentia Latitudinum multiplicanda per quindecim, & si scrupula adhæserint dividenda per quatuor: illic Factus; hic Quotus dabunt Milliara Latitudinis: Totus illorum erit Quadratum Basis; cuius radix ostendet Distantiam quæsitam.

si Locorum alter Borealis, alter Latitudinis sit Australis.

Iam si datorum Locorum alter Latitudinem habeat Borealem, alter Australem: inprimis quærenda utriusque Intervalli Differentia; Longitudinis quidem, Minore Longitudine subducta ex Majore; Latitudinis vero, coniuncta utriusque Loci Latitudine. Hic Situs considerandus; utrum Loca sint sita sub æqualibus, & quæ eodem spacio utrimque ab Æquatore dissident Parallelis, an inæqualibus. Si æqualibus; in alterutro numeranda Longitudinis Differentia: sin inæqualibus; dimidium Latitudinis Majoris adpositum Minori Latitudini demonstrabit Parallelum, qui huic instituto aptus & idoneus. Cum eo Parallelo Gradus uni ejus Gradui respondentes depromendi ex Tabula, cujus memini, reliquumque peragundum, ut in præcedentibus monui.

Exempla singulorum, ne sim adscribendis ijs prolixior, sunt cum apud alios, tum Petrum Appianum, Casparum Peucerum, Victorinum Strigelium.

Cap. XXI.

De Amphiscijs, Heteroscijs, Periscijs.

HÆc de Circulis, & Separatim & Iunctim, tam Latitudinis, quam Longitudinis; quos accidere dixi Terræ, ratione Superiorum, id est, Cœlestium: jam Inferiorum respectu, Terra dividitur in portiones & Majores, & Minores. In illas quidem, caussa vel Vmbræ, in Ἀμφισκίαν, Ἑτεροσκίαν & Περισκίαν; vel Aeris Temperiei, in *Zonas*: in has autem, ob Horas variantes, in *Climata*.

Terra respectu umbræ vel est Ἀμφίσκια.

Ἀμφίσκια Terra dicitur, ubi Gnomones sive Vmbilici Meridianam Vmbram & Meridiem & Septemtrionem Versus projiciunt; illam, quum Sol decurrit Septemtrionale Zodiaci latus; hanc, quum Austrinum: tale Terræ spacium, quod duobus inclusum Tropicis.

vel Ἑτερόσκια.

Ἑτερόσκια vocatur, ubi Gnomones alteram tantum Vmbram meridie projiciunt: Septemtrionalem, ut apud Nos; Austrinum apud eos, qui ultra Brumalem Solis Cursum habitant: tale illud Terræ spacium, quod est à Tropicis usque ad LXVII. Parallelum.

vel Περίσκια.

Περίσκια denique appellatur, ubi Vmbra in Orbem agitur & gyratur; quod accidit illi Terræ portioni, quæ inclusa LXVII. Parallelo; ubi scilicet Arcticus Circulus æqualis, vel major est Tropico, ut cum Strabone loquar: qui videndus lib. II, extremo; ut & Cleomedes lib. I, Macrobius lib. II. in Somnium Scipionis cap. VII; & alii.

Cap. XXII.

De Zonis: primo universim; deinde an & quomodo habitentur Intemperatæ.

Terra ob Aeris Qualitatem, vel est Æestuosa.

AB Aeris Temperie Terra distinguitur in quinque Zonas: Latini *Cingulos, Fascias, Plagas, Circulos* (hæc enim unius Rei plura Nomina) nuncupant.

Aeris Qualitas vel est Æstuosa, vel Temperata, vel denique Frigida. Æestuosa quidem Plaga ijs, quibus Sol supra verticem ad perpendiculum ipso Meridie consistit. Zona Torrida καυματώδης vocatur. Torretur enim perpendicularibus Solis radijs; ut Terra duobus Tropicis inclusa, Gradibusque XLVII comprehensa. Intelligit Seneca in Hercule Oetæo, Act. III. Sc. *Pro lux acerba.* Sic enim ibi Hercules:

Video nitentem Regiam clari Aetheris,
Phœbique tritam flammea Zonam rota.

vel Temperata.

Temperata, εὔκρατος, ubi nimirum, ut cum Poeta loquar,

——————— *mista est cum Frigore Flamma*;

ijs, quorum Verticem Sol ita non accedit, ut eam torreat; nec tantum abest, ut perpetuo gelu rigeat. Talis Terra, quæ à Tropicis est usque ad LXVII usque utrimque Parallelum: quæ tamen tota Plaga non æquabiliter temperata est; sed vel calidior, vel frigidior, ut proprius vel longius à Tropico abest. Legendus omnino Macrobius lib. II. in Somnium Scipionis, cap. VII. Dixi autem, utrimque. Est enim Temperata duplex: Aquilonaris, quæ inter Cancri Tropicum & LXVII Parallelum versus Arctos, Austrina vero, quæ à Capricorni Tropico usque ad LXVII Parallelum versus Polum Antarcticum.

Vel denique Frigida.

Frigida denique, quæ, quum Sol ibi plurimum à Vertice remotus, perpetuo riget gelu & æterno premitur rigore: LXVII, vel, ut distinctius alij, LXVI gradu scrupulisque XXXI. Latitudinis & Polis utrimque inclusa. Duplex & hæc: Arctoa, sub Arctico polo; & quæ huic sub Antarctico opposita.

Zonarum quisque Typum in manu circumfert.

Zonarum Discrimen Probus Grammaticus scribit è Manu sumi posse, si lævam contra ora nostra, in Ortum Solis versa, digitis expansis introspexerimus. Vbi enim

enim Pollex est, ibi Zonam ait esse Arcticam, quæ & Septemtrionalis: nimio rigore inhabitabilem: Pollici proximo digito Temperatam nostram, quam Australem nominat, indicari: Medium digitum Aequinoctiali adustæ & inhabitabili respondere: Quartum alteram Temperatam ostendere, quam Hiemalem nominat, quod Sol in eam inclinans nobis Hiemem relinquat; sicut in nostram ascendens Aestatem aperit, Diesque longiores facere solet: Digitum denique Minimum Quintam Zonam referre, Notiam & Australem dictam, ob gelu perpetuum, sicut Septemtrionalis nostra, inhabitabilem.

De Zonis scribentes non discrepant. M. Tullius.

De Zonis M. Tullius Somnio Scipionis: *Cernis eamdem Terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam Circulis: è quibus duos maxime inter se diversos, & Cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides; Medium autem illum & Maximum Solis ardore torreri; duo sunt habitabiles; quorum Australis ille, in quo qui insistunt adversa nobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subjectus Aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat,* &c. Sic Virgilius lib. Georgic. I:

& Virgilius.

Quinque tenent Cœlum Zonæ: quarum una corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni;
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie, concretæ atque imbribus atris;
Has inter Mediamque duæ Mortalibus ægris
Munere concessæ Divûm.

Cingulos Cicero Terræ, Virgilius Cœlo adsignant; docentes non discrepantia; sed consona eademque. *Natura enim Cœli hanc* (inquit Macrobius lib. II. in Somn. Scip. cap. VII) *in diversis Terræ partibus Temperiem Nimietatemque distinxit: & qualitas vel Frigoris vel Caloris, quæ cuilibet Aetheris parti semel inhæsit, eamdem inficit partem Terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diversitates, quæ certis finibus terminantur, Cingulos in Cœlo vocarunt, necesse est totidem Cingulos & hic intelligi* &c. Et sane μεταφορικῶς illa Virgilium scripsisse notat Servius; addens proprie Zonas in Terra dici. Operæprecium & hic audire Tibullum lib. IV. Eleg. I:

aliique.

Et quinque in partes totus disponitur Orbis:
Atque duæ gelido vastantur Frigore semper;
Illic & densa Tellus absconditur umbra,
Et nulla incepto perlabitur unda liquore;
Sed durata riget densam in glaciemque nivemque;
Quippe ubi non umquam Titan superegerit ortus:
At Media est Phœbi semper subjecta calori,
Seu propior Terris æstivum fertur in orbem,
Seu celer hibernas properat decurrere luces;
Non ergo presso Tellus consurgit aratro;
Nec Frugem Segetes præbent, nec Pabula Terræ;
Non illic colit Arva Deus, Bacchusve, Ceresve;
Nulla nec exustas habitant Animalia Partes:
Fertilis hanc inter posita est interque Rigentes,
Nostraque & huic adversa solo pars altera nostro;
Quas similis utrimque tenens Vicinia Cœli
Temperat; alter & alterius vires necat Aer;
Hic placidus nobis per Tempora labitur Annus.

Et quæ sequuntur alia de commoda Temperatarum habitatione. Sic Ovidius lib. I. Metamorph.

Vtque duæ dextra Cœlum totidemque sinistra
Parte secant Zonæ; quinta est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura DEI; *totidemque Plagæ tellure premuntur:*
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu;
Nix tegit alta duas; totidem inter utramque locavit,
Temperiemque dedit, mista cum Frigore Flamma.

Eleganter & Marcianus Capella lib. VI: *Orbis Terræ in quinque Zonas, sive melius Fascias dico; pro rerum diversitate discernitur: quarum tres Intemperies multa ob Contrariorum*

rum nimietatem relegavit; Nam duæ Axi utrimque confinales algore immenso & frigoribus desertionis caussas, pruinis urgentibus, præbuere: Media vero flammis & anhelis ardoribus torridata propinquantes Animantium inurit accessus. Aliæ autem duæ, vitalis Auræ halitu temperatæ, habitationem Animalibus indulserunt, quæ quidem per totius rotunditatem Telluris incurvæ tam supernum Hemisphærium, quam inferius ambierunt. Legendus &, præter alios, Macrobius lib. II. in Somnium Scipionis, cap. v.

Hæc de Zonis universim. Solet autem in earum historia moveri Quæstio; num, ut Temperatæ, sic etiam Intemperatæ sint Hominum habitationi commodæ. De Torrida prius agam.

Zonam Torridam, quamvis habitari negarint olim plerique.

Habitari negarunt olim Thales, Pythagoras, Aristoteles, Hipparchus, Artemidorus, Posidonius, Eratosthenes, Ovidius, Strabo, Plinius, Pomponius Mela, Macrobius, Marcianus Capella, alijque Latini & Græci Scriptores; ut nonnullorum verba jam indicarunt. Iis ex lib. II. Sententiar. ubi de Paradisi situ, addiderim, qui avorum nostrorum temporibus floruerunt, Scotum, Durandum & alios. Accedunt & specialius de Tropico Capricorni loquentes, Petrus Cameracensis XII. Quæst. Astronomi & Rupertus Linconiensis Compendiosus de Sphæra. Ejusdem classis esto & Albatignius Astronomus, qui suo de Siderum motu opusculo scribit sub Aequatore temperatam quidem esse regionem, neminem tamen ibi habitare. Et hodie nondum adeo victoria est potita Veritas, ut desint, qui Veterum sententiam suis etiam calculis eant comprobatum. Omnia namque hominum commercia Torridam ob immanes Solis, perpendiculares ibi radios proverberantis, ardores & nimios æstus avorsari; inde enim Siccitatem provenire; hinc Aquarum inopiam; Aquarum denique benificio & subsidio destitutos vitam agere non posse.

Avorum nostrorum memoria multi.

hodie etiam negent non pauci; ob varias rationes.

tamen contrarium adseruerunt Philosophi quidam olim.

Sed rem aliter habere se primus, non dicam deprehendit (nam, ut de alijs sileam, Plato in Timæo & alijs locis suam Atlantidem, quam sub Torrida locat, facit, vel, si quis ita malit me loqui, fingit, temperatam admodum & incolis rebusque omnibus ad Vitam bene commodeque agendam necessariis divitem) sed, ni fallor, disertis verbis tamquam indubitatum docuit princeps in hoc Studiorum stadio Ptolemæus; quemadmodum apud eum est legere, de locis quidem Aequatori subjectis lib. I. Cosmograph. cap. v; Tropicis autem, libro de Sphæræ dispositione. Subscribunt Hali Rhodoan Astronomus, Nicolaus alijque ejus Interpretes. Neque sequior hic mens Avicennæ, Alberto Magno de natura Distinct. I. cap. VI. & seq. Thomæ Argentinensi libro Sententiarum II, ubi de Paradiso, Contareno Cardinali libro II. de Elementis, Clavio Comment. in Sacrobosci Sphæram.

hodieque adserunt viri Magni;

ob insignem Temperiem, cuius Caussæ, Communes quidem,

Hodie habitari Zonam Torridam exploratissimum. Variæ Temperiei sunt caussæ: quarum quædam toti Zonæ communes, quædam speciales. Communes mihi sunt: Aquarum ibi Cœlestium copia & Nocturnum Frigus. Has priore loco aperiam, reliquas mox explicaturus.

Aquarum Cœlestium copia.

Quod ad Aquas Cœlestes: ut animadversum sæpe ideoque compertissimum scribitur ab ijs, qui loca Zonæ Torridæ supposita annos aliquot habitarunt, numquam majorem ibi vim Nubium glomerari, numquam ex Nubibus vel resolutis validiores Pluviarum incursus fieri, vel congelatis plus Nivium, ubi tamen solet, cadere, quam quum Sol maxime vicinus & verticalis, habens scilicet efficaciam potentissimam Vaporibus in mediam Aeris regionem subvehendis: ediverso Cœli convexa numquam ibi esse sereniora, numquam minus varia; quam Sole versus alterutrum Tropicorum maxime remoto. Dicis gratia: Peruani, qui Polum respiciunt Antarcticum, Solem habent remotissimum, quum mensibus Maio, Iunio, Iulio & Augusto Tropicum Cancri perambulans, Europæis est proximus; quo tempore Cœli tractus ibi purus, liquidus, liberque, & vix ullis mutationibus obnoxius; suppressis item fontibus, fere est, ut areant fluvii: contra quum ab Octobri usque ad Decembrem revisit Sol ad Capricornum, Aer sensim mutat, fitque paullatim caliginosus & turbidus, hic pluvius, ibi nivalis: simulac denique ab Ianuario usque ad adultum Martium suum iter flectit à Capricorno versus viam mediam, & perpendicularibus lancinat radiis Peruanos, quos dixi; redeunt immanes aliquotque mensium Pluviæ; à quibus aucta Terras ibi inundant, &, ut Ovidio utar,

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos;

adeo ut Diluvium pene facies rerum sit ibi multis in locis. Quid enim dicam (ut

novus

novus ille nobis Orbis in exemplum veniat) de *Parana*? Hic (Europæis *Rio de la Plata* dictus, quaſi *Argenteus*) tam immanis, ut Confluentes etiam Nilum. Gangen & Euphraten facile ſua magnitudine vincat. Qui adcolunt, ſimulac animadvertunt minacem, alveo quaſi relicto, increſcere, in ſuas ſe conjiciunt ſcaphas, quas *Cancas* dicunt; manſuri inibi ad tris menſes, donec iterum ſubſidens in locum ſuum revertitur. Quid de *Magdalena* fluvio? Hic, inter fanum D. Mariæ & Carthagenam in Oceanum ſe exonerans, optimo jure gaudet *Magni* (dicitur enim nobis *Rio grande*) cognomine. Auctus enim & cum auctu ingreſſus ad aliquot milliaria mare, Vires ſervat & Colorem. Quid denique de Amazonum fluvio, qui quibuſdam *Marannon*, nonnullis *Orgliana*, fluviorum ibi merito rex? Sub Iudice adhuc lis eſt; utrum, pluviis aquis tumidus, fluviis ſit adſenſendus, an vero Maribus connumerandus internis. ſi quod illi vaſtum oſtium, fretum eſſet anguſtius, nullam res haberet controverſiam. Hæc de Aquis Cœleſtibus: quod ad Nocturnum Frigus; Sole remoto, non tantum Aer ibi, quod paſſim naturaliter fieri ſolet, abunde XII. horarum ſpatio (hoc addo, ne ignoremus maximi hic momenti eſſe æqualitatem Dierum & Noctium) perfrigeratur: verum etiam, quæ conlectæ ſurſumque diurnis æſtibus evectæ, & ab Sole poſt occaſum deſtitutæ in Aere reſtiterunt, Exhalationes maxima copia, nocturno Frigore circumventæ denſatæque largiſſimo eoque frigidiſſimo rore Terram conſpergunt, & imbuunt Pluviarum inſtar: quumque novus Sol exoriens nec Frigus, quod Aeri impreſſum, ſubito diſcutere atque evincere; nec, qui Terræ Rebuſque naſcentibus adſperſus, Rorem eveſtigio exhaurire potis ſit & conſumere; fit, ut totum poſt mediam noctem & matutinum ante meridiem tempus ſufficiat corporibus refrigerandis, alijſque rebus, quantum flagitat neceſſitas, irrigandis & reficiundis. Quod eo magis fit, quum etiam accedat celerior Solis in Aequatore Motus. Licet enim ejus Radij bis anno ſint illic perpendiculares, & in ſeipſos reflectantur; non tamen tam diu eidem infiguntur loco, ut alius Calor alium inveniat. Solis namq; Circulus ibi eſt extenſus, rectoque fere curſu recedit ab Aequinoctiali; quem rurſum Sol non adit, niſi interpoſitis quatuor minimum ſignis: magno ſic interveniente tempore inter Solis calorem, quem accedendo, quemque facit idem regrediundo.

Nocturnum Frigus, & æqualitas Dierum Noctiumque.

Celerior Solis Motus & concitatior Cœli vertigo.

Hæc de Cauſſis Temperiei Communibus. Sed, quum objicere quis poſſet, quæ dicta ſunt ſequius habere ſe, nunc his nunc illis in locis, neque univerſim eſſe vera: alias enim alijs plagis eſſe ſub eodem etiam Climate, eodemque tempore, ferventiores; alias Aquis abundare, deſtitui alias: in alijs Homines eſſe fuſci, in alijs coloris albi; in quibuſdam Corpora hominibus eſſe, ut nobis, boni habitus; in nonnullis plane alius eſſe naturæ, Capita dura quidem, ſed exſucca, flaccida Cerebra, Capillos criſpos, Senſus hebetes ac ſtupidos, minuta, arida, contorta omnia; quod alias docebimur: unde dicemus hanc variationem ſub Zona Torrida procedere, ſi ab Aquarum copia, Nocturno Frigore, alijſque Cauſſis omnia ibi ſint temperata, & per Temperiem læti perfectique Corporum habitus? Specialiores quærendæ ſunt Cauſſæ, quæque non omnibus Torridæ Zonæ incolis generatim conveniunt. Tales meo judicio cenſeri poſſunt Oceani vicinitas, & Terreſtrium Aquarum copia, Regionis ſitus & Montium altitudo, Ventorum proprietas, & ſi quæ aliæ. Oceanus natura frigidus, proculdubio mirum in modum Aeſtus Zonæ Torridæ nimios temperat; præſertim ubi profundior, quam ut ab Radiis Solaribus incaleſcat. Docet alioquin hoc Experientia, Mare non ſolum Terra frigidius eſſe; verum etiam Loca Mari adpoſita magis, quam Mediterranea, algere. Idem pronunciavero de Locis, quæ, quamvis procul à Mari, magnis tamen latiſque rigantur Fluminibus, quæ Fontibus ſcatent largiſſimis, quæ tumidos habent Torrentes, altas Paludes, Lacus denique profundos. Nam, ut ſemel dicam, Aquarum natura & indoles eſt, Frigefacere. Iam Temperiem his, quam illis, ſub eodem etiam Climate locis majorem conciliat ipſe Regionis alicuius cum genius, tum ſitus. Loca alta & montoſa docent quod volo. Summa certe Montium, qui ſub Zona (cujus veram naturam ſcrutor) frequentiſſimi, cacumina algent; pertingunt enim plurimum ad mediam Aeris regionem: Valles & Intermontia fervent; Nam infixi [illegible] Solares radij condenſantur ob anguſtiam, & majores adquirunt vires: Media denique ſunt temperatiora; quod utrimque participent. Nec minus nunc hæc nunc illa Zonæ hujus loca ſpeciatim juvat & recreat Ventorum Proprietas. DEUS enim, qui ſapientiſſimus Rerum

Speciales autem.

Oceani vicinitas.

Internarum Aquarum copia.

Regionis genius & ſitus.

Ventorum proprietas.

Rerum omnium conditor, ſingulari ſua providentia Regioni, quam continuo curſu peragrat Sol, & ſuo æſtu ſenſim vaſtaturus videbatur, præter alia, quibus incommoda huiuſmodi averruncarentur, Ventos adtribuit, temperata Frigora præ ſe quaſi agentes, fervoremque Solis ſua natura mirifice temperantes.

Objectio ſoluta.

His omnibus non obſtat, quod quidam volunt, inter duo calidiſſima nullum eſſe Temperamentum. Nam duo Tropici (hos enim deſignant) numquam ſimul ſint calidiſſimi; quum numquam ſimul eodem tempore Solis habeant præſentiam. Sole enim Capricorni Solſtitium occupante, non dubium, quin temperatior ſit ſub Cancro habitatio; ut contra ſub Capricorno, quum Cancrum perambulat. Receſſus Solis efficit Frigus, ut Calorem Acceſſus.

Temperatiſſima ſub Aequatore habitatio.

Porro ſi quæ dicta bene perpendantur, & in ſuas portiones Torrida diducatur, diffiniendum erit ſub Aequatore commodiſſime jucundiſſimeque, & tamquam in terreſtri Paradiſo (quem hic quidam auſi ponere) vitam homines tranſigere. Inter Avicennam & Albertum, magnos in Philoſophia Viros, hanc video diverſitatem; quod Habitationem ibi cenſeant, ille quidem omnium temperatiſsimam, ἁπλῶς & ſimpliciter; hic autem eamdem, ſed habito Tropicorum reſpectu. Sub Tropicis autem dicendum moleſtius, quam ſub Aequinoctiali, habitari. Nam loca, quæ ijs ſubſunt, majores habent dies, quam quæ ſub Æquatore: deinde Solis ibi declinatio ſecundum gradus Latitudinis non cito variatur. Aegrius denique paullo ſub Capricorni, quam ſub Cancri Tropico; ob peculiarem ijs in locis Caloris cauſſam. Nam Solis illic oppoſitum eſt Augis, & ideo major ejus ad Terram propinquitas; unde ardentior Aeſtus. Franciſcus tamen Capuanus de Manfredonia huic Solis vicinitati præter Radii perpendicularem incidentiam (utar ejus verbis) non multum ad Caloris productionem tribuit.

ſub Tropicis moleſtior,

præſertim ſub Capricorno.

Zonam Torridam habitari loquuntur quotidianæ Navigationes.

Sed quid Rationibus, quid Argumentis, quid indicio Cauſſarum opus in re tam manifeſta, quaque nobis hodie Navigationum variarum benificio nihil certius? Loquuntur edita nuper ab Navarchis Hiſpanis, Anglis, Gallis, Noſtratibus, qui ſuis viderunt oculis, ſcripta, Populos innumerabiles in locis, quæ Zonæ Torridæ ſubdita agere, neque incommode, ut hactenus creditum; non ſolum littoreis, verum etiam mediterraneis. Sub Aequatore conjacet Aſiæ (præter Moluccæas, & adlocatas ijs *Borneo* & *Ceiram*) Inſularum nobiliſſima Taprobana (*Sumatra* dicitur Indigenis) quam Pomponius Mela lib. III. ex Hipparchi teſtimonio primam ait partem alterius orbis, Auſtrini ſcilicet; Plinius lib. VI. nat. hiſtor. cap. XXII. frequentiſſimæ tradit habitationis; Noſtrates Incolis notant refertiſſimam. Sub eodem in Africæ littoribus (nam mediterranea parum innotuerunt) Orientalioribus quidem *Melinde* cum alijs; Occidentalioribus autem eſt celebratiſſimum illud magni Viri ſcriptis regnum *Manicongo*, & objecta fluvio S. Dominici Inſula Divo Thomæ ſacrata. Sub eodem denique in America, hinc quidem ampliſſimus *Caribanorum* tractus; inde vero auriferæ *Peruanorum* Terræ. Et quæ non loca ſub Tropicis? De ijs quæ ſub Cancri, nimis omnia nota. Teſtantur mille Ephemerides. Quum vero ſub Capricorno moleſtior, quam alibi, ſit habitatio; degunt tamen ibi in America *Tououpinambaultij*, *Toupinikini*, & alij; ſubjacet illi Inſula D. Laurentij, *Madagaſcer*; alia prætereo.

Obſtacula, quæ, quo minus eo veniri poterat ex Veterum ſententia, impediebat, remota; ut Montes, Aeſtus nimius, Oceanus.

Nuſquam autem, quod hic addendum, Montes ab ijs, qui noſtris temporibus peragrarunt, qui navigarunt omnia, reperti; quibus, in media Torrida collocatis, incredibilem ineſſe vim Magnetis, magna temeritate ſunt fabulati Veteres, trahentis ad ſe avidiſſime carnem humanam; ideoque Temperatam alteram nobis omnino eſſe inacceſſam. Nihil occurrit tale per totam Torridam navigantibus. Nuſquam etiam hodie Aeſtus obeſt; & ne perpendicularis quidem Radius in ſe reflexus adeo ſubeuntes infeſtat, ut minus expedita ſit Navigatio. Nuſquam denique Auſtrinum orbem ita ab hoc Noſtro intercipit Oceanus (quod crediderunt nonnulli) ut in eum pervenire non liceat. Quæ quanta ſint futilitate chartis mandata, clamant etiam Variorum ævi priſci navigationes. Nam ſi ſub Zona Torrida ſæviret intolerabilis Aeſtus; ſi Temperatam alteram vaſtior, iniquior, & arte nulla ſuperandus Oceanus ab noſtra diſiungeret; qui potuerunt, notante Plinio lib. VI. natur. hiſtor. cap. XXII, Oneſicritus, Claſſis Alexandrinæ Præfectus, hinc eo penetrare, inde autem in noſtrum hunc orbem; qui ad Claudium Imperatorem quatuor, principe

Veterum nonnulli nulla noverunt Obſtacula vel impedimenta.

principe Rachia, Legati; qui Eudoxus Lathuri regis tyrannidem fugiens, Arabico sinu egressus per vastissimum pelagus, ut Cornelius Nepos apud Plinium lib. II. cap. LXVII adfirmat, Gades usque pervehi; qui contra Hanno, quod idem Plinius docet ejusdem libri capite LXIX, Fretum transiens Gaditanum immensum illud Aequor emetiri, & Arabiam feliciter contingere; Solinus habitantibus sub Zona Torrida ætatem annosam tribuit, & prope ultra mortalium fragilitatem extendi Vitam ait. Pomponius Mela scribit lib. III. supra Aegyptum Meroenos esse, quorum pars *Macrobij* nominantur; quod ipsorum vitæ spacium nostram ætatem, inquit, dimidio superet: Meroenos autem intra Cancri Tropicum & Aequatorem esse, Ptolemæus est auctor; Plinius denique lib. II. nat. hist. cap. XVI, nihil habitari in Terris adserit, quam quod Zodiaco subjacet; scimus autem terminos Obliquitatis Zodiaci esse Parallelos Tropicis: ut ex Plinij mente sub Ardore unica sit Mortalium habitatio, quibus contraria idem, ante scriptorum parum memor, tradit ejusdem libri capite LXXII.

Longa sub Aequatore vita.

Sed sufficiant hæc de Intemperatis ob Solis præsentiam: Reliquas ob ejusdem absentiam æterno damnatas Frigore, unde & nomen illis, & perpetuis horridas tenebris, non secus ac Torridam; esse inhabitabiles, Antiqui Scriptores, quorum ante mentio mihi facta, tradiderunt. Ejusdem mentis, prolatis in medium non frivolis (ut, nisi argumenta in contrarium hodie essent, prima lectione videntur) rationibus, est Albertus Magnus cap. de natura locorum VIII; existimans inter alia omnibus his, quibus dies ad mensis spacium, Sole hic Cancrum, ibi Capricornum tenente, extenditur, in hieme habitationem ob molestissimum frigus negari. De Frigida, quæ sub Arcto, certiora doceri possunt; quam de Opposita. An enim quæ sub Polo Antarctico habitetur, nondum satis exploratum: quum nihil adhuc ultra LVII, aut circiter, Latitudinis Australis gradum innotuerit. Ejusdem tamen esse naturæ vero simile est cum hac nostra. De qua ut quid dicam; cum primis notandum Latitudinem commodæ Habitationis juxta Polum certam non esse neque diffinitam. Ea enim, quum Sol, ad cujus præsentiam omnia referenda, Cancrum perambulat, major; minor autem, quum Capricornum. Quid enim virium habere potest obliquitas Radiorum, quos Sol longe amotus illuc projicit? Quemadmodum fortean (putandum enim Regulas, quæ generales paullo ante indicatæ, nonnihil subinde exceptionis admittere) sub Zona Torrida nunc his, nunc ijs locis per Solis præsentiam aut molesta sit, aut etiam nulla habitatio; quæ, Sole rursum abeunte, permittitur: ita etiam usu venit sub Zonis Frigidis: ut hiberno tempore, Sole Calorem ijs aliquot menses negante, Loca multa vel sint inhabitata, vel moleste habitentur; æstivo autem Temperiem ab ejusdem Solis quali-quali Calore recuperantia habitantes admittant. Docuerunt nos nostrates nuperis suis versus Septemtrionaliora navigationibus, in nova Zembla (insula est, cujus ab Aequatore initium ad gradum Latitudinis LXX; finis vero ad LXXVII) se in rudera quædam Tuguriorum incidisse, Navigiorum invenisse fragmenta, Pedum denique humanorum majoris minorisque ætatis vidisse vestigia; quum tamen totos illos septem menses, quibus in Insula fuerant conclusi, continuas ibi hominum nusquam deprehenderint Habitationes: ut dubium non sit, quin per æstatem & longiores dies ibi, quæ dixi, fuerint ædificata ab Russis, Lappis, vicinisque populis, Vrsorum aliarumque Ferarum venatui operam datum eo ex Continenti Asia Europaque proficisci solitis. Frigus igitur, quod ex longa Solis absentia locis Polo proximis, caussa princeps est, quod pauciens & fortean non habitentur. Frigus autem illud intendi suetum, in alto quidem Pelago ab ipsius Aquæ, quam Frigidam novimus natura: acrius autem in Terris ab Nivibus, quæ ijs infusæ non facile liquescunt; & Glacie, quam ex dulcioribus & Mediterraneis Aquis generatam flumina solent trudere, & in Oceanum provomere: ubi non tam alta petunt maria, quam littoribus adhærescunt. Hinc nostri, quod alibi dicere me memini, subpolare parum abfuit Pelagus sulcantes, semper littoralia ab Glacie commemorant discrimina. Nulla Nix, rara in alto ibi Pelago Glacies. Nive conspersæ jacent Insulæ: Nives, quum Sol Horizontem nostrum scandit, præsertim autem quum Cancrum premit, liquefactæ generant Aquas dulces; quæ cum Aquis Naturalibus versus Oceanum delapsæ, & in Glaciem ob excellens ibi Frigus conversæ immanissimos Terris ibi potius, quam mari

Zonæ Frigidæ parum habitantur:

cum ob Frigus;

quo se nonnihil remittente, Habitatio conceditur.

Frigus sub Polo unde:

tum ob longas Tenebras.

mari liberiori, conciliant algores. Ob Frigus ergo rarum arbitror, ut illa loca habitentur; eo magis, quod & Tenebrarum aliquot Mensium accedat incommoditas. Quum enim Sol in Meridianis Signis, præsertim Capricorno, Cursum suum conficit, diu abest, Noctemque Locis, quæ sub Polo nostro, sex mensium relinquit: augentibus etiam Tenebras continuas Vaporibus frigidis; quum non solum Radij Solis halitus ex Aquis elevent, nihil tamen eorum, quod infirmiores, consumant, verum etiam immodicum ipsius Regionis Frigus Aerem frequenter spisset, reddatque tenebrosum, & ipsum perpetim convertat in Aquam. Et hinc merito Aquosa plerumque sub Polis loca. Nam Maria magis ibi, quam Terræ: adeo ut sint, qui perpetuam Aquarum generationem ijs locis statuant; providente scilicet Natura, quod illic ob vicissitudinis temporum penuriam incommodum fuisset vivere, etiamsi Terra fuisset. Naturam tamen eamdem non negaverim, ut alijs, sic illis etiam locis aliquando ὑπερφυσικὰ quædam moliri: non quidem Voraginem illam Platonicam cum quatuor suis Euripis, quos emovi inde, quum de Arctoo Pelago scriberem; sed loca, quæ Polo vicina (quis hoc credat?) temperatiora, quam quæ aliquot inde gradibus versus Cancri Tropicum. Discimus ex nostrorum Argonautarum Diarijs, majorem esse Temperiem gradu Latitudinis LXX, quam LXXVI. & circiter. Loquuntur enim in Insula quadam, in quam gradu LXXX. & minut. XI. delati fuerunt, omnia virere, & Animantia herbis pascentia vivere; quum contra in Nova Zembla, ubi ad gradum LXXVI. diu morati, omnia arerent, & Vrsis, Vulpibus, aliisque carnivoris feris essent infamia. Caussa forte (divinare mihi liceat) quod Nova Zembla intensiore feriatur & infestetur frigore, quam Insula, cujus memini. Huic enim remissius est proculdubio; quod sola, magnoque intervallo ab Continente dissita, proprio tantum & simplici quasi algore laboret, ex propria vel nive vel glacie collecto: illi autem acrius est & penetrabilius; quod, Freto satis angusto interjecto, Continentem Terram habeat valde vicinam, ex cuius copiosa nive glacieque Frigus illud Zemblanum nimium quantum augetur: præsertim si vehementius ab Meridionali plaga consurrexerint venti, qui sæpe brumaliores ibi, quam si aliunde. Quidquid sit, docet duarum Insularum inter se commissio, non plane fabulosa esse, quæ leguntur apud Pomponium Melam & Plinium, locis haud procul à Polo nostro distantibus Riphæos esse Montes; ad eosque degere Arymphæos populos nudis capitibus, vesci Baccis, Nemora pro Domibus habitare, Moribus vero præditos justissimis & pientissimis. Nam qui possent nisi loco paullo amœniore? Si tamen ibi quædam talia; certe sunt rara. Censendum enim pleraque frigoribus illic aduri, squallere, horrere, nebulisque caligare: accedente, quod non postremi loci censendum, & hoc argumento; quod grandia pusillaque Animalia, ut plurimum hirsuta quæque ad frigoris acumen tolerandum apta, sapientissimus Naturæ artifex DEVS in hæc destinavit loca, de quibus recte dixero, quod de Cimmerijs vicinis Poeta:

& nimiam Aquarum Copiam.

Temperies quibusdam sub Polo locis unde.

Ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν.

Paret igitur ex ijs, quæ dixi, omnes Zonas habitationis esse patientes; non solum Temperatas, quod extra omnem semper fuit controversiam; verum etiam intemperatas, earum autem Aestuosam magis, quam Frigidas.

Zonarum Incolæ Vmbrarum ratione

Zonarum autem, id est, Terræ totius, Incolis varia Veteres indiderunt Nomina: partim Vmbrarum ratione; Nam Aestuosam Ἀμφίσκιοι, Temperatas Ἑτερόσκιοι, Frigidas denique colunt Περίσκιοι: videndi Cleomedes lib. I. κυκλικῆς θεωρίας μετεώρων, Strabo lib. II. extremo Geograph. & alij; legenda & quæ cap. XXI. scripsi: partim vero Situs respectu & mutuæ comparationis; alij enim sunt. Περίοικοι, alij Ἄντοικοι, alij denique Ἀντίποδες: de quibus omnibus multa disserit V. CL. Ioachimus Vadianus doctissimis suis in Pomponii Melæ lib. I. Castigationibus. Περίοικοι (non male quis Latine dixerit *Circumcolas*) appellantur, qui in eadem degunt Zona, sub eodem Parallelo & Meridiano; sed oppositis Hemisphærijs, interjacente Verticibus illorum Mundi Polo: id est, qui æqualem ejusdem Partis Latitudinem, Longitudinem semicirculo differentem, habent: Hi eadem fruuntur Cœli constitutione; Anni tempora pariter agunt; medium autem Diem & Noctem horis vident contrarijs. Ἄντοικοι, qui in diversis & positis è regione Zonis, intercedente Verticibus Aequatore, sub eodem Meridiano, sed non ijsdem Parallelis, æqualiter tamen ab Aequi-

Ἀμφίσκιοι, Ἑτερόσκιοι, Περίσκιοι; Situs respectu. Περίοικοι, Ἄντοικοι,

Aequinoctiali remotis, habitant; Latitudine obsiti; Longitudine pares: His Nox & Dies communes; sed opposito tempore Aestas & Hiems. Ἀντίποδες (Ἀντίχθονες etiam ab contraria, quam inhabitant, Terra vocantur) sunt, qui ex Diametro secundum rectissimam Lineam, per Terræ Centrum trajectam, Partes colunt oppositas; Pedes obversos invicem habentes (unde & *Adversipedes* Glossarium vetus interpretatur) hoc est, qui eumdem Meridianum & Horizontem, sed diversos Parallelos, æqualiter tamen ab Aequatore remotos, obtinent; ac distant inter se medietate Circuli Maximi, nempe gradibus CLXXX. Hi nihil habent commune; non Anni tempora, non Dies, non Noctes; illis exceptis, qui sub Aequinoctiali sunt siti. Nam omnia illis, præter Diem & Noctem, quas alternatim habent, sunt communia. Exempla suppeditant Sphæræ Terrestres & Tabulæ Geographicæ. Ἀντοικοὶ & Περιοικοὶ vario respectu Ἀντίποδες dicuntur. Nos Ἀντοικῶν nostrorum Περιοικοῖς Ἀντίποδες sumus; nostri Περιοικοὶ Ἀντοικοῖς nostris sunt Ἀντίποδες. Marcianus Capella lib. VI. (ignoranter dicam, an imprudenter?) quæ Περιοικῶν sunt Antipodibus tribuit, & Περιοικοὺς Antipodas nominat. Antipodes autem Veterum quidam esse, quidam non esse, tradiderunt. Esse scripserunt; absolute quidem, Strabo lib. I. Geograph. Cleomedes lib. I, Manilius lib. I. Astronomic. Pomponius Mela lib. I, Plinius lib. II. nat. hist. cap. LXVII, & lib. VI, cap. LXVI, Solinus in Polyhist. & alij: quorum argumẽta cum alibi, tum apud Lactantium lib. III. Divinar. Instit. cap. XXIII, & Augustinum lib. XVI de Civitate Dei, cap. IX: restricte vero & cum exceptione quasi, M. Tullius lib. VI. de republ. Macrobius lib. I. in Somnium Scipionis, Marcianus, & inter recentiores Albertus Magnus cap. XII. de Natura Locorum; censentes, quum quidem sint, Commercia tamen cum illis Nobis, & Nobiscum Illis omnino denegari: partim propter immensam Oceani, qui interjacet undique per circuitum circa Terræ globum quantitatem, & insuperabilem Locorum distantiam; partim propter intolerabiles Aestus, & nimios Solis sub Zona Torrida, quæ, si ad Antipodes eundum, peragranda esset, ardores. Non esse voluerunt varijs argumentis Lactantius & Augustinus: dignus uterque qui audiatur. Illius loco, quem indicavi, verba sunt hæc: *Quid illi, qui esse contrarios Vestigijs nostris Antipodas putant; num aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorum Vestigia sint superiora quam Capita? aut ibi, quæ apud nos jacent, inversa pendere? Fruges & arbores deorsum versus crescere? Pluvias & Nives & Grandinem sursum versus cadere in terram? Et miratur aliquis Hortos pensiles inter septem mira narrari, quum Philosophi & Agros, & Maria, & Vrbes, & Montes pensiles faciant?* Philosophos deinde, qui contrarium adserebant, salse carpit: in multa, inquiens, incidere ridicula; quum semel aberrarint, constanter in stultitia perseverare, & vanis vana defendere; interdum joci caussa Philosophari; sæpe prudentes & scios Mendacia defendenda suscipere, ut Ingenia sua in malis rebus exerceant & ostentent. Augustinus autem cap. jam nominato, *Quod vero & Antipodas esse fabulantur*, ait, *id est homines à contraria parte Terræ, ubi Sol oritur, quando occidit nobis, adversa pedibus nostris calcare Vestigia, nulla ratione credendum est. Neque hoc ulla historica cognitione didicisse se adfirmant; sed quasi ratiocinando conjectant, eo quod intra convexa Cœli Terra suspensa sit, eundemque locum Mundus habeat & infimum & medium: & ex hoc opinantur alteram Terræ partem, quæ infra est, habitatione hominum carere non posse.* Et post pauca: *Nimis quam absurdum est, ut dicatur aliquos homines ex hac in illam Partem, Oceani immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse: ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum.* Videndus idem lib. Categoriar. cap. X. Condonandum utrique, Theologiæ sacraria penitius, quam Philosophiæ ingressis; magis autem alteri. Lactantius enim risu jocoque sanam de Antipodibus opinionem prosequitur; nihil validi contra adferens: Augustinus vero eamdem rejicit, non levem ob caussam; ne cogeretur fateri, illos de genere Adæ primi hominis non esse: quum jam, ut audivimus, præjudicasset Cicero, & sequuti illum alij, nullum hinc ad eos esse aditum. Sed Antipodas esse tam certum est, ut negari non possit, & insensatus audiret meritissimo, qui diversum sentiret. Hinc ad illos, illinc huc Viam esse compertissimum hodie nobis; etiam non paucis Antiquorum: quod docent variarum Navigationum & Expeditionum exempla; quæ in præcedentibus fusius sunt commemorata. Iam qua via venerint in oppositum nobis Orbem primi homines, quod capere non potuerunt Antiqui, quæram, ubi ad Americæ delineationem & historiam erit deventum.

Ἀντίποδες.

An sint.

Cap. XXIII.

De Climatibus.

Terræ Distributio in Climata.

HÆc de Terræ Divisione, Inferiorum respectu, in Partes Majores, caussa vel Vmbræ; vel Aeris Temperiei: succedit Distributio in Partes Minores, Horarum variantium ratione, in Climata scilicet.

Clima quid.

Clima Terræ spacium diffiniunt, duobus Parallelis comprehensum; cujus finis Diem Solstitialem dimidia hora majorem habet, quam initium: unde paret, quotum aliquod Clima fuerit ab Aequatore; tot semihoris maximum ejus diem superare Diem Aequinoctialem.

Numerus Climatum secundum Veteres.

De Numero Climatum utrimque (nam quod de Septemtrionalibus, idem de Meridionalibus judicium esse debet) variant Scriptores. Auctor Sphæræ vetustissimam distinctionem sequutus, septem Climata recenset. Nam ultra Septimum Prisci vel non putarunt Habitationem esse commodam, vel ob longinquiorem Distantiam adire Loca, quæ ulterius posita, & explorare nequierunt. Eorum hæc est Tabula:

Tabula Climatum secundum Partitionem Veterum:

	Climata.		Longitudo Diei æstivi		Latitudo Climatum		Intervalla Climatum		Milliaria Germanica
			Hor.	Scr.	Grad.	Scr.	Grad.	Scr.	
Primum	Per Meroen	Principium	12	45	12	45			
		Medium	13	0	16	40	7	45	116 15
		Finis	13	15	20	30			
Secundum	Per Syenem	Principium	13	15	20	30			
		Medium	13	30	24	15	7	0	105 0
		Finis	13	45	27	30			
Tertium	Per Alexandriam	Principium	13	45	27	30			
		Medium	14	0	30	45	6	10	92 30
		Finis	14	15	33	40			
Quartum	Per Rhodum	Principium	14	15	33	40			
		Medium	14	30	36	24	5	20	80 0
		Finis	14	45	39	0			
Quintum	Per Romam	Principium	14	45	39	0			
		Medium	15	0	41	20	4	30	67 30
		Finis	15	15	43	30			
Sextum	Per Borysthenem	Principium	15	15	43	30			
		Medium	15	30	45	24	3	45	56 15
		Finis	15	45	47	15			
Septimum	Per Riphæos Montes	Principium	15	45	47	15			
		Medium	16	0	48	40	3	15	48 45
		Finis	16	15	50	30			

ex sententia Ptolemæi.

Ptolemæus Terram habitatam versus Septemtrionem ab Aequatore xxix Parallelo finit: quorum priores vigintiquinque tanto Intervallo distinguit, quanto Horæ quadrante Maxima dies adcrescit; reliquos quatuor minus adcurate ampliore aliquanto spacio secludit, & Vmbrarum Meridianarum differentias adnotat. Hoc Spacium universum, si initium ab Veteribus constitutum retineatur in xv Climata (etsi Ptolemæus alibi retineat Climatum numerum, ab Antiquis traditum) diduci potest hoc modo:

Tabula

Tabula Climatum ex Ptolemæo.

Paralleli	Climata			Longitudo Diei Aestivi Hor	Scr.	Latitudo Climatũ Gr.	Scr.	Intervallum Gr.	Scr.
I		Sub Æquatore		12	0	0	0	—	—
II		Per Iaprobanam		12	15	4	15	—	—
III		Per Sinum Avalitum		12	30	8	25	—	—
IV V VI	Primum Clema	Per Meroen	Principium Medium Finis	12 13 13	45 0 15	12 16 20	45 27 14	7	29
VII VIII	Secundum	Per Syenem	Principium Medium Finis	13 13 13	15 30 45	20 23 27	14 51 40	7	26
IX X	Tertium	Per Inferiorẽ Ægyptum	Principium Medium Finis	13 14 14	45 0 15	27 30 33	40 22 18	5	38
XI XII	Quartum	Per Rhodum	Principium Medium Finis	14 14 14	15 30 45	33 36 38	18 0 35	5	17
XIII XIIII	Quintum	Per Hellespõtum	Principium Medium Finis	14 15 15	45 0 15	38 40 43	35 56 5	4	30
XV XVI	Sextum	Per medium Pontum	Principium Medium Finis	15 15 15	15 30 45	43 45 46	5 1 51	3	46
XVII XVIII	Septimum	Per ostia Borsthenis	Principium Medium Finis	15 16 16	0 45 15	46 48 50	51 32 0	3	9
XIX XX	Octauum	PerAustralissima Britanniæ	Principium Medium Finis	16 16 16	15 30 45	50 51 52	0 35 50	2	50
XXI XXII	Nonum	Per Tanaidis ostia	Principium Medium Finis	16 17 17	45 0 15	52 54 55	50 1 0	2	10
XXIII XXIV	Decimum	Per mediam Britanniam	Principium Medium Finis	17 17 17	15 30 45	55 56 57	0 0 0	1	0
XXV	Vndecimum	Per parvæ Britanniæ Austr.	Principium Medium Finis	17 18	45 0	57 58	0 0	—	—
XXVI	Duodecimum	Per mediã parvĩ Britanniam				59	0	1	0
XXVII	Decimum-tertium	Per Borealia parvæ Brit.		18	30	59		1	0
XXVIII	Decimum-quartum	Per Insulas Ebudas		19 19	0 30	61 62		1 1	0 0
XXIX	Decimum-quintum	Per Thulen Insulam		20	0	63		1	0

Nostra ætate, quum & maxima Solis Declinatio mutata sit, & plurima ad LXXII. usque Lat. gradum, & ultra versus Sept. loca in notitiam venerint: alia Climatũ notatio fuit excogitata; cujus exemplum apud Glareanũ est, sed obscurius: in quo Primus ordo Habitantium passim continet Nomina, Vmbrarum ratione: Secundus, Climatum numerum, quæ XIX: Tertius, Parallelorum, qui universim XXXIX: Quartus Horas habet cum Partibus; proceditur autem ab Horis XII. ad medium annum: Quintus explicat quot gradibus quivis Parallelus ab Aequatore distet, donec perventum fuerit ad XC usque gradum: Sextus, Septimus, & Octavus Vmbrarum in Gnomonibus rationem exhibent; quorum qui primo descriptus loco Aestivam

Q 2 indicat,

indicat, qui ſecundo Aequinoctialem, qui tertio Vmbram Hibernam, uſque ad XXV. Parallelum; nam ultra deficiunt Vmbrarum rationes propter propinquitatem, docente Ptolemæo, nimis anguſtam: Nonus denique Loca notat, per quæ Paralleli meant.

Habitantium Nomina.	Climata.	Paralleli.	Horæ cum Partibus.	Elevatio Poli vel Diſtantia Parallelorum ab Aequatore.	Gnomorum umbræ: Aeſtiva.	Aequinoctialis.	Hiberna.	Loca, per quæ ſcribuntur Paralleli.
		I	12	0	$27\frac{1}{2}$	0	$27\frac{1}{2}$	Per mediam Africam.

AEQVATOR.

Sub Aequatore habitantibus; Sole bis ſingulis annis ad verticem veniente, primaque contingente Arietis, Libræ, Cancri & Capricorni Puncta, quatuor ſunt Solſtitia: Alta duo, totidem Ima. His item duæ Aeſtates, quum Sol ad vertices accedens in alterutro Punctorum eſt Aequinoctialium, vel prope duæque Hiemes quum ad Tropicos deflectens in primis eſt Punctis Cancri vel Capricorni vel circiter. His quadruplices in anno ſunt Vmbræ. Quum enim Sol in alterutro verſatur Punctorum Aequinoctialium tempore matutino, Vmbra jacitur illis verſus Occidentem; veſpertino, in Orientem: Meridie Perpendicularis eſt; quum in Signis Septemtrionalibus, verſus Auſtrum; quum in Auſtralibus, in Septemtrionem. His denique oriuntur occiduntque Stellæ quæ juxta Polos.

Amphiſciis Sex debentur Paralleli.		II	$12\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$21\frac{1}{3}$	$4\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	32	Per Septemtrionaliora Taprobanæ.
	I	III	$12\frac{1}{3}$	$8\frac{1}{2}\frac{1}{13}$	$16\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$8\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$37\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	Per Avalitum Sinum.

Inter Aequatorem & Tropicum Cancri degentibus eadem contingunt, quæ ſub Aequinoctiali.

		IV	$12\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$12\frac{1}{2}$	12	$13\frac{1}{3}$	$44\frac{2}{3}$	Per Adulicum Sinum.
	II	V	13	16. min. 27	$7\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$17\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	51	Per Meroen.

TROPICVS CANCRI.

Qui ſub Tropico Cancri morantur ſemel Solem, cuius Diei hora in primo Puncto Cancri, habent verticalem, Vmbramque perpendicularem.

Heteroſcij inter Tropicum Cancri & Gradum Latitudinis Borealis LXVII (ubi vulgo		VI	$13\frac{1}{4}$	20 min. 14.	$3\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$22\frac{1}{3}$	$58\frac{2}{3}$	Per Napatas Libyæ urbem, Reginæ Candacis ſedem.
	III	VII	$13\frac{1}{2}$	23 m. 51. Scr. 20	0	$27\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	Per Syenem Aegypti; hodie *China*.
		VIII	$13\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	27 minut. 40	$3\frac{1}{2}$	$31\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$54\frac{1}{6}\frac{1}{2}$	Per Ptolemaida Aegypti.
	IV	IX.	14	30 minut. 22	$6\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$35\frac{1}{21}$	$83\frac{1}{4}$	Per inferiora Aegypti.
		X	$14\frac{1}{4}$	33 minut. 18	10	$39\frac{1}{2}$	$93\frac{1}{12}$	Per mediam Phœniciam.
	V	XI	$14\frac{1}{2}$	36	$12\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$43\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$103\frac{1}{3}$	Per Rhodum.
		XII	$14\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$38\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$15\frac{2}{3}$	$47\frac{1}{4}\frac{1}{3}$	$114\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	Per Smyrnam, Ioniæ opidum, nomen retinens.
	VI	XIII	15	40 minut. 56	$18\frac{1}{2}$	$52\frac{1}{2}$	$127\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	Per Strat. quæ poſtea Hadrianop. Macedon. urbs; hodie *Fr. Caſtro*.
		XIV	$15\frac{1}{4}$	$43\frac{1}{4}$	$20\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$55\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$144\frac{1}{4}$	Per Maſſiliam.
	VII	XV	$15\frac{1}{2}$	45 minut. 1	$23\frac{1}{4}$	60	$155\frac{1}{12}$	Per Portum Galitiæ, qui D. Sebaſtiano ſacer.
		XVI	$15\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	46 minut. 51	$25\frac{1}{2}$	$63\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$174\frac{1}{6}$	Per fontes Danubii.
	VIII	XVII	16	48 minut. 42	$27\frac{1}{2}$	$67\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$188\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	Per Ingolſtadium.
		XIIX	$16\frac{1}{4}$	[illegible] minut. 16	$29\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$71\frac{2}{3}$	$210\frac{1}{3}$	Per Montem Regium vulgo *Keninc-berg*, in Franconia.
	IX	XIX	$16\frac{1}{2}$	$51\frac{1}{2}\frac{1}{0}$	$31\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$75\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$229\frac{2}{3}$	Per Coloniam Agrippinenſem.

deſcri-

describitur Circulus Arcticus) Parallelos habitant viginti & sex

Qui inter Tropicum Cancri & Gradum, Latitudinis LXVII, quum Solem numquam habeant in Vertice, semper Umbras jaciunt in Septemtrionem.

	XX	$16\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	52 minut. 16	$33\frac{1}{2}$	$79\frac{1}{12}$	$253\frac{1}{6}$	Per Holland. Metropolin Dordracum Patriam mihi carissimam.
X	XXI	17	54 minut. 1.	$34\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$82\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$278\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	Per Stetinum Pomeraniæ opidum.
	XXII	$17\frac{1}{4}$	55	$36\frac{1}{4}$	$85\frac{1}{3}$	$304\frac{1}{2}$	Per Bullæum Britanniæ, hodie *VVittam*
XI	XXIII	$17\frac{1}{2}$	56	$37\frac{2}{3}$	$88\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$335\frac{1}{4}$	Per mediam Britanniam.
	XXIV	$17\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	57	$39\frac{1}{2}$	$92\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$372\frac{2}{3}$	Per Camolodurum Britanniæ.
XII	XXV	18	58	$40\frac{2}{3}$	96	$419\frac{1}{12}$	Per australes partes Hiberniæ.
	XXVI	$18\frac{1}{2}$	$59\frac{1}{2}$	Hic umbræ Rationes deficiunt.			Per medium Hiberniæ.
XIII	XXVII	19	61				Per Septemtrionaliora Hiberniæ.
	XXIIX	$19\frac{1}{2}$	62				Per Ricinam Ebudarum Insularum unam; hodie *Argitti*.
XIV	XXIX	20	63				Per Thylen.
	XXX	21	$64\frac{1}{2}$				Per Roemsdalium Norvegiæ.
XV	XXXI	22	$65\frac{1}{2}$				Per Heklam Islandiæ montem.
	XXXII	23	66				Per intimum recessum Sinus Boddici versus Finmarciam.
XVI	XXXIII	24	$66\frac{1}{6}$	Perisciôn primus			Per insulam *Heylichlandt* ad Norvegiæ Occidental.

Perisciôn, quorum ad grad. Latit. LXVI. aut circiter est initium, septem sunt Paralleli.

Hic habitantibus, quum Sol in primo Puncto Cancri, Dies est XXIV horarum, & momentum quasi pro Nocte: quum autem in Capricorni, Nox XXIV horarum, momentum pro Die.

Hic vulgo CIRCVLVS ARCTICVS.

	XXXIV	Mensis unus	$67\frac{1}{2}$				Per *Kandetey* Lapporum opidum ad ad mare Album.
XVII	XXXV	Menses duo	$69\frac{1}{2}$				Per Fretum Nassovium & Ordinum Insulam.
	XXXVI	Menses tres	$73\frac{1}{2}$				Per Promontorium Novæ Zemblæ *Langke-nes*.

Eorum, qui inter LXVII gradum & Polum Mundi Arcticum, Horizon intersecat Zodiacum in duobus Punctis æquidistantibus à principio Cancri, portioque Zodiaci intercepta semper relinquitur supra Horizontem; in qua quamdiu Sol, dies illis continua sine Nocte: ut si intercepta portio fuerit ad quantitatem unius Signi, dies erit unius Mensis sine Nocte; si ad duorum, totidem erit Mensium, & sic deinceps.

XIIX	XXXIIX	Menses quatuor	$78\frac{1}{2}$				Per Magnum Sinum Novæ Terræ in Arctoo Mari: nostrates vocant *Nieuvve-landt*.
	XXXIX	Menses quinq;	84				Per Arctoum Pelagus.
XIX	XXXX	Menses sex	90				Per Arctoum Pelagus.

POLUS ARCTICUS

Hic manendi loca sortitis (si qui tamen fient) Horizon est Æquator; qui quum intersecet Zodiacum in duas partes æquales, quarum una relinquitur supra, altera infra; quum Sol superiorem medietatem à principio Arietis usque ad finem Virginis decurrit, Dies est sex Mensium; quum inferiorem à principio Libræ ad finem Piscium, Nox totidem.

Simile Schema construi nullo negocio potest & ultra Aequatorem, saltem ad gradum usque Latitudinis Australis LVI (quum ulteriora nondum innotuerint) ductis per certa Asiæ, Africæ Americæque loca Parallelis, hoc modo:

AEQVATOR.

TROPICVS CAPRICORNI.

Habitantiũ nomina	Climata	Paralleli	Horæ cũ Partibus	Elevatio Poli Australis vel Distantia Parallelorum ab Aequatore	Gnomonum umbræ: Aestiva.	Aequinoctialis,	Hiberna.	Loca per quæ ducuntur Paralleli.
Amphiscij sex possident in hoc Globo Parallelos		I	12	0	$27\frac{1}{2}$	0	$27\frac{1}{2}$	Per mediam Africam.
		II	$12\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$21\frac{1}{3}$	$4\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	32	Per Sinum Taprobanæ Palimbanum; vel Promontorium Africæ *Primiera*; vel Caput Album Permanæ.
	I	III	$12\frac{1}{3}$	$8\frac{1}{2}\frac{1}{13}$	$16\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$8\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$37\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	Per medium Iavæ Majoris; vel *Zaire* urbem Africæ, ad Lacum Fluuiumque cognominem; vel Caput D. Augustini in Brasilia.
		IV	$12\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$12\frac{1}{2}$	12	$13\frac{1}{3}$	$44\frac{2}{3}$	Per Promontorium Insulæ D. Laurentii *Natallium*: vel *Debsan* urbem Africæ ad lacum jam nominatum: vel Sinum ibidem in Angola *de duas Sierras*; in Brasilia vero per Sinum omnium Sanctorum.
	II	V	13	16. min. 27.	$7\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$17\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	51	In Africa per Sinum de *Tanhinde*; in America apud Margaiatas per fluvium, cui κατ' ἐξοχὴν nomen à Brasilia.
		VI	$13\frac{1}{4}$	20. minut. 14.	$3\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$22\frac{1}{2}$	$58\frac{2}{3}$	In Africa hinc per Desertum *Baso*; inde per Septemtrionalissimum ostium Fluvii *Cuama*, in America per fluvium Spiritus Sancti.
Heteroscij inter Tropicum Capricorni & gradum Latitudinis Australis LXVII (ubi vulgo Circulus Antarcticus) Parallelos possident	III	VII	$13\frac{1}{2}$	23 m. 51. Scr. 20	0	$27\frac{1}{2}$	$65\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	In Africa per Caput *das Cerentas*; in America apud Tououpinam, battitios per Insulam S. Laurentii.
		VIII	$13\frac{1}{4}\frac{1}{2}$	27 minut. 40	$3\frac{1}{2}$	$31\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$54\frac{1}{6}\frac{1}{2}$	In Africa per *Medaos de Ouro*; in America per opidum quod S. Annæ sacrum, ad fluvium Argenteum, vel *de la Plata*.
	IV	IX.	14	30 minut. 22	$6\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$35\frac{1}{21}$	$83\frac{1}{4}$	In Africa per Terram de *Natall*; in America per fluvium *Mart. Sonsa*.
		X	$14\frac{1}{4}$	33 minut. 18	10	$39\frac{1}{2}$	$93\frac{1}{12}$	In Africa per Sinum *Fremozam*; in America apud Morpianas per Confluentes Nigri & Argentei.
	V	XI	$14\frac{1}{2}$	36	$12\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$43\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$103\frac{1}{3}$	Sequentes Paralleli ducuntur per Americam. Vndecimus igitur per medium ostium Fluvii Argentei, vel *de la Plata*.
		XII	$14\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	$38\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$15\frac{2}{3}$	$47\frac{1}{4}\frac{1}{3}$	$114\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	Per ostium fluvii S. Annæ.
	VI	XIII	15	40 minut. 56	$18\frac{1}{2}$	$52\frac{1}{2}$	$127\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	Per Sinum *Siafundo*.
		XIV	$15\frac{1}{4}$	$43\frac{1}{4}$	$20\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$55\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$144\frac{1}{4}$	Per Caput *Aracifes*.
	VII	XV	$15\frac{1}{2}$	45 minut. 1	$23\frac{1}{4}$	60	$155\frac{1}{12}$	Per medium ostium Fluvii *de Camarones*.
		XVI	$15\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	46 minut. 51	$25\frac{1}{2}$	$63\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$174\frac{1}{6}$	Per Promontorium, quod vulgo *Punta Raso*.
	VIII	XVII	16	48 minut. 32	$27\frac{1}{2}$	$67\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$188\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	Per Septemtrionaliores Insularum, quæ vocantur *Acericam*.
		XIIX	$16\frac{1}{4}$	$50\frac{1}{4}$	$29\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$71\frac{2}{3}$	$210\frac{1}{3}$	Per Meridionalius Fluvii S. Iuliani ostium.
	IX	XIX	$16\frac{1}{2}$	$51\frac{1}{20}$	$31\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$75\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$229\frac{2}{3}$	Per ostium Fluvii *Galegos*.
		XX	$16\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	52 minut. 16	$33\frac{1}{2}$	$79\frac{1}{12}$	$253\frac{1}{6}$	Per Promontorium, quod vulgo *Cabo de Scado* in Freto Magellanico ad Mare Pacificum.
	X	XXI	17	53 minut. 1	$34\frac{1}{2}\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$82\frac{1}{2}\frac{1}{12}$	$278\frac{1}{2}\frac{1}{4}$	Per ipsum Fretum Magellanicum.
		XXII	$17\frac{1}{4}$	55	$36\frac{1}{4}$	$85\frac{1}{3}$	$304\frac{1}{2}$	In Terra, quam vulgo vocant Incognitam, cuiusque littora vix innotuerunt: per Confluentes Fluviorum, quos primi repertores indigetarunt *Grande* & *del Fuego*.
	XI	XXIII	$17\frac{1}{2}$	56	$37\frac{2}{5}$	$88\frac{1}{2}\frac{1}{3}$	$335\frac{1}{4}$	Per ostium Fluvii *da Pescaria*.

Viginti & sex.		XXIV	$17\frac{11}{14}$	57	$39\frac{1}{2}$	$92\frac{1}{3}\frac{1}{12}$	$372\frac{2}{3}$	Sequentes omnes Paralleli per ignota versus Austrum loca meant. Faxit Deus, ut quæ porro restant exploranda, nobis magnorum Regum & Principum auspicijs, quibus ultra medietatem Occidui Hemisphærij jam ventum; innotescant, sicque occasionem habeamus, non solum Australes illos Thesauros Naturæque inibi miracula suspiciendi, verum etiam stupendum illud Numen Nomenque indies magis & magis meritissimis laudibus cumulandi. Cuius rei caussa. Tacito suspendo Vota labello.
	XII	XXV	18	58	$40\frac{2}{3}$	96	$419\frac{1}{12}$	
		XXVI	$18\frac{1}{2}$	$59\frac{1}{2}$	Hic umbrarum Rationes deficiunt.			
	XIII	XXVII	19	61				
		XXIIX	$19\frac{1}{2}$	62				
	XIV	XXIX	20	63				
		XXX	21	$64\frac{1}{2}$				
	XV	XXXI	22	$65\frac{1}{2}$				
		XXXII	23	66				
Perisciorum septem Parall.	XVI	XXXIII	24	$66\frac{1}{6}$				
		XXXIV	Mensis unus	$67\frac{1}{2}$				
	XVII	XXXV	Menses duo	$69\frac{1}{2}$				
		XXXVI	Menses tres	$73\frac{1}{3}$				
	XIIX	XXXVII	Menses IIII	$78\frac{1}{3}$				
		XXXIIX	Menses V	84				
	XIX	XXXIX	Menses sex	90				

Hic vulgo CIRCVLVS ANTARCTICVS.

POLVS ANTARCTICVS.

De Terræ, respectu Adjunctorum, Divisione dixi: sequitur, quæ ratione Partium. Hujus Explicationem priusquam opere meo reliquo adgrediar, haud abs re fore duxi, aliorum sequutus consuetudinem, Voces quasdam Geographicas, quæ passim in sequentibus occurrent, præter jam indicatas, notare: priore quidem loco, quæ Maris; posteriore, quæ Terræ Maris sunt *Fretum* & *Sinus*. Vocum Geographicarum Syllabus.

Fretum angustissimum Pelagus est inter duas Continentes: ab Aquarum fremitu nonnullis: vel, ut Isidorus lib. XIII. Etymolog. cap. XVIII ratiocinatur, quod ibi semper Mare ferveat: πορθμὸς Græcis: Θαλάττης Αὐλὼν Polluci: Belgæ vocant *Hooffden*; quod duo utrimque Capita Continentis & Promontoria excurrant: quod autem strictius ibi & angustius Mare, Galli dicunt *Estroit*, Itali *Stretto*, Hispani *Estrecho*. Fretorum alia primos in hoc globo ducunt ordines, alia secundos: illa Oceani, hæc Maris sunt Mediterranei. Oceani ultra Æquatorem duo sunt nobilissima, quæ Antarcticas terras, quales quales sint (nondum enim plene innotuerunt) separant à Continente; ab America quidem Australiore, Magellanicum; ab extremis autem Africæ, id quod inter Caput Bonæ Spei & Regionem Psittacorum, priore multo latius: liceat enim & hanc ibi Maris angustiam Fretis adcensere. Totidem, tamquam nominatis opposita, cis Aequatorem, quæ Arcticas desiungunt ab eadem Continente: ab Asia quidem, Vaigatium, quod hodie Nassovium à Principe Mauritio Nassovio, vel si quod aliud ulterius; ab America vero Septemtrionaliore (auguror enim hoc ex Partium orbis positu) id, quod ab Inventore primo Davisium cœpit audire, nondum plene perlustratum; non dubito quin pervium vir audax nunciasset, nisi ab glacie fuisset repulsus. Quemadmodum ex Oceano, quem Australem dixi cap. VI, per Magellanicum Fretum in Occidentalem (Pacificum quidam appellant) pervium est iter; per id vero, quod Capiti Bonæ Spei adfremit, ex eodem in Eoum: sic citra Aequinoctialem ex Oceano Septemtrionali per Vaigatias Angustias in Eoum quem dixi, transitus patet; per Davisias autem in Oceanum, cujus memini, Occidentalem. Priora, numquam ab glacie obsessa, semper sunt pervia hinc inde: fluctus enim Magellanici freti semper ab Oriente in Occidentem ferri, ideoque transitum ex Occidente in Orientem negari falso nonnulli ferunt, ut alibi ex nuperis Navigationibus docebo. Posteriora, ab glacie plerumque obstructa, non nisi æstivis anni temporibus, Sole Tropicum Cancri scandente, penetrari possunt. Nassovium enim gradu altitudinis Borealis $69\frac{1}{2}$; Davisium autem 67 aut circiter. De Nassovio certum est: Nostrates enim Argonautæ bis prorsum vorsum navigarunt; Russi autem singulis tranant annis. De Davisio (ni futurum ita, falsus dicar Augur) docebit suo

Fretum. Magellanicum. Bonæ Spei. Vaigatium. Davisium. Commissio quatuor principum inter se Fretorum.

tempore audax Iapeti genus. Hæc de principum Fretorum inter se commissione obiter, & hic potius, quam nusquam. Quatuor his adnumerarim Britannicum & Herculeum; de quibus, ut & de alijs, quæ varijs locis in Mari Mediterraneo, suis dicam locis.

Sinus. *Sinus* Isidoro lib. XIII. Etymolog. cap. XVII, dicitur maior Maris Recessus: alijs Aqua Terris se insinuans: Græcis κόλπος, qua notione & *Gremium* Plinio lib. IIII. natur. histor. cap. X, Pomponio lib. II. Geogr. cap. III, alijs: Ab Græca voce Italis Hispanisque *Golfo*; Gallis *Goulfe*. Belgis Nautis vocatur *Inham*. Nam *Golve* Fluctus nobis vel vnda. Sinus, ut Freta, vel Oceani sunt, vel Maris Mediterranei: Ab utroque Sinus in omnes Mundi partes, Europam, Scythiam, Asiam, Africam & Americam, quin & in Insulas, innumeri: quibus quum nomina ab Locis vicinis, vel Regionibus vel opidis; earum descriptiones variasque nomenclaturas, ubi Methodus me poscet, designabo.

Tales sunt Voces Geographicæ Maris: Terræ dicuntur *Isthmus*, *Promontorium*, *Regio*, & similes.

Isthmus. Bimaris. *Isthmus* angusta est terra inter duo Maria. Hinc *Bimaris* quod Epitheton convenit non solum Peloponnesiaco, sed reliquis etiam omnibus; ut & quæ de eodem apud Ovidium in Epistola Medeæ,

Quique Maris gemini distinet Isthmos aquas;

quæque apud Lucanum lib. I. belli Pharsalici,

qualiter undas
Qui secat, & geminum gracilis mare separat Isthmos,
Nec patitur conferre Fretum.

Γῆ ἀμφιθάλασσος nonnullis.

Promontorium. *Promontorium*, Ἄκρα Græcis, mons in Mari prominens, Isidoro libro decimo quarto, capite VII, & quædam Terræ ad Littus extuberatio. Quum passim multa: nullum tamen nobilius, quam quod in extrema Africa, cui à Bona Spe nomen est inditum.

Regio. Tractus. Plaga. Terra. *Regio*, χώρα, ab Regos; quod, priusquam Provinciæ fierent, Regiones ab Regibus regerentur; *Tractus* quibusdam; nonnullis *Plaga*; non indoctis etiam Scriptoribus *Terra*, specialiore notione; unde *Terra Italia*, apud Lucretium libro primo de natura rerum, & Agellium libr. I. noctium Atticar. cap. I; *Terra Latium*, apud Ennium libr. I. Annalium; *Terra Sicilia* apud Catonem in Originibus, cujus verba recitat Agellius lib. III. cap. VII; *Terra* denique *Thracia*, apud eundem Ennium, laudante Varrone; me vero in meo ad doctum poetam commentario emendante.

Regnum. *Regnum*, βασιλεία, quod Regionibus Regi parentibus continetur. Regis nomen in Terris Imperij primum fuit, scribente Sallustio in Conjuratione Catilinaria.

Satrapia. *Satrapia*, vox Persica, Plinio lib. VI, cap. XX, regio quæ ab uno administratur Præfecto. Herodotus Νόμον vocat, quod peculiares illi leges.

Provincia. Regiones devictæ quomodo in Provinciæ formam redigi solitæ. *Provincia* Regio porro, vel procul, victa & bello adquisita, ut scribunt Hegesippus, Donatus, Isidorus, & alij. Regionem autem victam in Provinciæ formam redigendi ratio apud Veteres Romanos talis erat: Senatus populi Romani, acceptis ab Imperatore de superatis hostibus & Regione in potestatem adducta, litteris; secum de victis consultabat, & quid fieri placeret, per SC Imperatorem admonebat; decem aut quinque Legatis Senatoribus ad eum missis, ut ex eorum sententia de hostibus hostiumque Regione statueret. Imperator, mandatis acceptis, aut ex certa Senatus, si ita placuerat, voluntate, aut de communi Legatorum sententia, victis hostibus ignoscebat, vel Regionem illorum in Provinciæ formam redigebat. Ignoscere dicebatur; si liberos relinqueret, si suis uti Legibus, suosque creare, more patrio, Magistratus permitteret: in Provinciæ vero formam redigere; quum, ademtis vel immutatis Legibus, eos omnino Magistratui Romano, quotannis ab Vrbe mittendo, subjiceret; & Vectigalia Conventusque constitueret. Quemadmodum autem Imperatores aut Duces exercituum Romanorum nomina sibi sumebant ex Regnis vel Provinciis: sic etiam ipsas sæpe Provincias subjugatas nomen suum ferre volebant: quod Opidis quoque evenisse docebunt in sequentibus exempla.

Territo-

Territorium. Diœcesis. Vrbs.

Territorium, apud Ciceronem & alios, universitas Agrorum, inquit Pomponius I.C. intra cuiusque Civitatis fines; dictum, quod maxime teratur; vel à Terrore, quo Iudex utitur in Iure dicundo. Ejusdem cum eo notionis *Diœcesis*; quæ tamen vox nunc fere usurpatur pro eo tractu, in quem jus suum exercet Episcopus.

Vrbs ab orbe; quod, ut post Varronem vult Isidorus, in orbem antiquitus fierent Vrbes: vel, ut idem, ab Vrbo, Aratri parte, quo Muri describebantur; hoc quo modo quibusque ritibus, saltem in Latio, fieri solitum, explicant Varro libro IV. de LL, Plutarchus in Romulo, Dionysius lib. I. Antiquit. Roman. Livius libro I. ab V. C, Isidorus lib. XV. Originum, cap. II, Servius ad Aeneidem Virgilianam, & alij. Quemadmodum autem Ἄστυ proprie de Athenis; de Alexandria vero Ægypti, πόλις: sic Vrbs per Antonomasiam, inquit Quintilianus lib. VIII. Oratoriarum Institut. cap. II, de Roma; quum cetera dicantur Opida. *Civitas* conlecta Civium multitudo. *Opidum* Ciceroni, Varroni, Festo, Isidoro, alijs, ab Ope; munitur enim Opis & auxilij caussa; vel quod opus eo sit ad vitam tuto & absque periculo transigendam; vel quod Opere muniantur Mœnia, quo munitius sit opidum; vel denique ab Oppositione Murorum contra vim & incursiones hostium. Opidorum originem sic indicat Isidorus lib. XV, capite jam indicato (proculdubio ex libro M. Tullij I. de Gloria; innuente, ex Verrio Flacco, Festo lib. XIII. de Verbor. Significat.) *Homines*, inquit, *primum, tamquam nudi & inermes, nec contra belluas præsidia habebant, nec receptacula frigoris & caloris; nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti. Tandem naturali solertia speluncis silvestribusque tegumentis Tuguria sibi & Casas virgultis arundinibusque contexuerunt; quo esset vita tutior, nec ijs, qui nocere possent, aditus esset. Hæc est origo Opidorum; quæ, quod opem darent, idcirco Opida nominata dixerunt.* Vrbes Nomina, cum aliunde, tum ab Conditoribus sumere solitas, testatur Caput Orbis, Roma; quam sic, non Romulam, dixit Romulus, ut, quemadmodum scribit ex Festo Paullus Diaconus, ampliore vocabuli significatu prosperiora suæ Patriæ ominaretur: Item ab ijs, per quos erant vel amplificatæ, teste Vegetio lib. IV. de re militari Prologo; vel restauratæ, quod notat D. Hieronymus principio sui Chronici, de Helenopoli. Exempla suppeditat Isidorus lib. XV. Orig. cap. I. De Vrbe, Opido, Civitate sic eleganter M. Tullius I. de Republ. *Quam quum locis manuque sepsissent, ejusmodi conjunctionem tectorum Opidum vel Vrbem appellarunt, delubris distinctam spaciisque communibus. Omnis ergo populus, qui est talis cœtus multitudinis, qualem exposui, Civitas est.*

Ἄστυ. Πόλις. Civitas. Opidum. Opidorum origo. urbibus unde Nomina.

Municipium urbs erat, quæ Civitatis Romanæ gaudebat Privilegijs. Municipiorum duo erant genera; quædam, quæ omnia, quorum memini, Priuilegia habebat præter Suffragii lationem; quædam, quæ Civitatem ipsam cum Suffragio obtinuerant. De priore genere Servius, *Municipium*, inquit, *id genus hominum dicitur, qui, quum Romam venissent, neque Cives Romani essent; participes tamen fuerunt omnium rerum ad Munus fungendum una cum Romanis Civibus, præterquam de Suffragio ferendo, aut Magistratu capiendo.* Sic Festus lib. XI de verbor. signific. *Municipes erant, qui quum ex alijs Civitatibus Romam venissent* (hoc est, ut docti Viri interpretandum censent, *Civitate donati essent*) *eis non licebat Magistratum capere. sed tantum Muneris partem.* De posteriore genere Agellius lib. XVI Noct. Attic. cap. XIII. *Municipes sunt Cives Romani ex Municipijs suo jure & legibus utentes, Muneris tantum cum Populo Romano honorarij participes: à quo Munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus adstricti, neque ulla Populi Romani lege, quum numquam Populi eorum fundus factus esset.* His sua erant in suis Municipijs Sacra quæ *Municipalia* dicebantur, de quibus sic Festus: *Municipalia Sacra vocantur, quæ ab initio habuerunt ante Civitatem Romanam acceptam, quæ observare eos voluerunt Pontifices, & eo more facere, quo fecissent antiquitus.* De Municipibus Vlpianus IC. lib. I: *Municipes aut Nativitas facit, aut Manumissio, aut Adoptio: & proprie quidem Municipes appellantur Muneris participes, recepti in Civitatem, ut Munera nobiscum facerent.* In Municipijs porro, quemadmodum Romæ, tres Ordines fuisse, Decuriones, Equites & Plebem; Consilia publica duo, Senatus & Populi; Magistratus item, Dictatorem, Duumviros, Quatuorviros, Censores, Ædiles & Quæstores; Sacerdotes denique Flamines Municipiorum: ex Decurionum etiam ordine Decemprimos legi solitos, qui, ut scriptum est apud Hermogenianum, Tributorum exactioni ita præerant, ut, si quæ detrimenta Fiscus mortuorum caussa contraheret, ipsi suis sumtibus resarcirent: plene notant ex varijs Scriptoribus in Antiquitatum Romanarum historia alij.

Municipium. Municipiorum duo genera. Sacra Municipalia. Ordines tres in Municipiis. Magistratus, Sacerdotes. Decemprimi.

Colonia

Colonia.

Colonia Isidoro urbs, quæ ob Indigenarum inopiam novis Cultoribus impletur; vel aliunde deportatis Opidanis nova exstruitur. De ijs sic Agellius loco jam indicato, ubi eas committit cum Municipiis: *Sed Coloniarum alia necessitudo est. Non enim veniunt extrinsecus in Civitatem, nec suis radicibus nituntur, ut Municipia; sed ex Civitate quasi propagatæ sunt, & Iura Institutaque omnia Populi Romani, non sui arbitrij, habent.* Magis igitur Coloniarum, quam Municipiorum, conditio obnoxia erat minusque libera; potior tamen & præstabilior propter amplitudinem & majestatem Populi Romani: cujus, ut scribit Onuphrius Panuinius, Coloniæ quasi parvæ quædam erant effigies.

Mos deducendi Colonias.

Deducendi Colonias mos ab Romulo, primo Romanorum rege, institutus, frequentissimus deinde perseveravit apud Romanos. Nam, ut late scribit Dionysius Halicarnass. lib. II. Antiquit. Romanarum, hostibus victis agrique & regionis parte multatis, in agris captis vel novas urbes condebant; vel in antiquitus conditas, veteribus colonis alio migrare jussis, eum novorum ex urbe Civium per III Viros, ad id creatos, deducebant numerum, qui agro capto colendo sufficere posset. Hi in Coloniam deducti evestigio novam instituebant reip. administrandæ rationem, Romanæ plane similem.

Coloniarum Leges.

Coloniarum Resp. in Legibus Legumque Curatoribus posita erat. Leges vel à Populo Romano accipiebant, vel ipsæ sibi per Senatum aut Populum condebant. Legum Curatores vel Magistratus erant, vel Sacerdotes: hi Divinarum; illi Humanarum.

Sacerdotes. Magistratus.

Sacerdotes erant Pontifices & Augures; quorum sæpe mentio in antiquis marmoribus. Magistratus, ut Decuriones, Duumviri, Quatuorviri, Ædiles, Quæstores creari soliti ex Colonis. Quum enim, ut Romæ Senatores erant & Populus, in Colonijs essent Decuriones & Plebs; ex Decurionibus singulis annis duo vel Quatuorviri Iuri dicundo creabantur, pro Coloniæ quantitate. Hi Consulum erant instar Romanorum. Creabatur & Aedilis, qui Viarum, Aedificiorum publicorum, Annonæ, & locandorum Redituum; item Quæstor, qui Aerarij publici curam habebat: in reliquis omnibus more, legibus & institutis Romanis vivebant. Censores etiam in Colonijs erant, ibique Censum agebant, uti constat ex non uno Livii loco.

Patroni.

Leguntur & fuisse Coloniarum Patroni: sic Bononienses in Antoniorum Clientela fuisse prodit Suetonius in Augusti vita cap. XVI; Lacedæmonios in Claudiorum, idem in Tiberio cap. VI; Puteolanos in Cassiorum, M. Tullius in Philippicis; alios in aliorum fuisse tutela loquuntur alij Scriptores & vetusta Lapidum Monimenta.

Præfecturæ.

Præfecturæ erant Opida Italiæ, in quibus qui habitabant nec suis Legibus, ut Municipes, vivebant; nec ullis de suo corpore Magistratus creare poterant, ut Coloni; sed à Magistratibus Roma missis regebantur ijs Legibus, quas Romanus Magistratus dixisset: qui quum Præfectus diceretur, eam ob caussam appellabantur Præfecturæ. De ijs Festus lib. XIV de verb. signif. *Præfecturæ hæ vocantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & Nundinæ agebantur: & erat quædam earum Respublica; neque tamen Magistratus suos habebant: In quas Legibus Præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent: Quarum genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire Præfecti decem, Populi suffragio creati; & erant hæc opida, Capua, Cumæ, Casilinum, Vulturnum, Linternum, Puteoli, Acerræ, Suessula, Atella, Calatia; alterum, in quas Prætor Vrbanus quotannis Præfectos ex legibus mittebat, ut Fundi, Formiæ, Cære, Venafrum, Allifas, Privernum, Anagnia, Frusino, Reate, Saturnia, Nursia, Arpinum, & alia complura.* Exemplum in Capua, quam nominat Festus, apud Livium lib. XXVI; ubi inter alia, post varias in Senatu de Vrbis victæ statu disceptationes, sic inquit: *Ceterum habitari tantum, tamquam Vrbem, Capuam, frequentarique placuit: nullum corpus Civitatis, nec Senatus, nec Plebis Concilium, nec Magistratus esse. Sine Consilio publico, sine Imperio: multitudinem nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore: Præfectum ad jura reddenda Roma quotannis missuros.*

Earum Ordines.

Illud satis constat ex varijs Veterum Auctorum scriptis, in Præfecturis tres fuisse Ordines, Summum, Medium, Infimum: Summum Ordinem Conventum dici solitum; Medium Equitum; Tertium fuisse Populi vel Plebis:

Magistratus.

Magistratus inibi fuisse duplices: alios Roma mitti, alios è Præfectura creari solitos: qui Roma mittebantur, Præfectos appellatos, jus dixisse; qui è Præfectura creabantur, ut Aediles & Quæstores, publicæ alicui curationi præfuisse. Præfectos Festus Qua[illegible]ros aut Sexviros dictos tradit. Nominantur & à Cicerone lib. III de Nat. Deor. Sexpri[illegible] in Præfecturis; qui fortean Decemprimis Municipalibus respondebant.

Occurrit

Occurrit etiam frequenter apud Geographos aliosque Scriptores in Locis, Opidis præcipue, designandis *Fori* vocabulum. *Fora* in Italia & Provincijs erant, partim ubi Prætores juris dicundi caussa Conventum habebant; partim quæ Nundinationis gratia erant instituta. De utraque Vocis notione ex Festi lib. VI. de Verbor. signif. Paullus Diaconus in rutis cæsis: *Forum sex modis intelligitur. Primo Negociationis locus, ut Forum Flaminium, Forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea Fora constituenda curarunt.* Et paullo post: *Tertio, quum is, qui Provinciæ præest, Forum agere dicitur; quum Civitates vocat, & de controversiis eorum cognoscit.* Ad posteriorem respicit etiam Nonius Marcellus, quum inquit, Fora fuisse Loca, *in quibus jus dicebatur.* *Forum.*

Legionis etiam nomen Opida sæpe gerere leguntur. Quum enim Augustus Imperator bellis civilibus confectis, & pace cum Populo Romano terra marique parta, rerum potitus esset; multas militum Legiones legit, easque certis auctoramentis habuit mercenarias; quæ certis stationibus ad Imperii Romani limites contra barbaras nationes, earumque incursiones, dispositæ; &, vel Fluviorum, ut Rheni, Danubii, Euphratis magnitudine, vel montibus asperrimis, vel desertis & imperviis locis munitæ, paullatim in Opida vel vicos degenerarunt: quemadmodum passim in reliquo meo Opere videbimus. Legionibus huiusmodi (nam & hoc in genere monendum hic) nomina erant ex varijs caussis: ab Ordine, quo unaquæque earum in aliquo loco constituta fuerat, ut Prima, Secunda, Tertia, Decima, Vicesima; quumque sæpe fieret, ut duæ vel tres varijs in locis constitutæ, omnes Primæ vel Secundæ, vel Tertiæ appellarentur, visum est eas inter se cognominibus distinguere, ut una quidem esset Prima Adjutrix, alia Prima Minervia, alia, dicis gratia, Prima Parthica. Vel ab Nominibus vocabantur eorum, qui eas instituerant; ut Augusta, Claudiana, Galbiana, Flavia, Vlpia, Trajana: vel à Provincijs devictis; ut Parthica, Scythica, Gallica, Arabica, Hispanienses: vel ab locis, in quibus primo institutæ manserunt; ut Italica, Fretensis, Cyrenaica: vel ab Nominibus Deorum Dearumque, quibus earumdem auctores erant addicti; quales Minervia. Apollinaris, Veneria: vel denique ab alijs Eventibus; ut Gemina, Adiutrix, Martia, Victrix, Fulminatrix, Rapax, Alauda, Primigenia, & id genus aliæ. *Legio.*

Emporium locus Mercatus, vel Nundinarum, ἀπὸ τῦ ἐμπορεῖν. Talis Barne Mesopotamiæ Municipium, de quo sic loquitur Ammianus lib. XIV: *Refertum*, inquit, *Mercatoribus opulentis; ubi annua solennitate prope Septembris initium ad Nundinas magna promiscuæ fortunæ convenit multitudo; ad commercanda, quæ Indi mittunt, & alia plurima vehi terra marique consueta.* *Emporium.*

Porro *Vici, Castella, Pagi* sunt ij, inquit Isidorus lib. XV. cap. II, *qui nulla dignitate Civitatis ornantur; sed vulgari hominum conventu incoluntur, & propter parvitatem sui majoribus civitatibus attribuuntur.* *Castellum* apud M. Ciceronem & Cæsarem, Opidulum muro cinctum. *Vicus* locus pluribus Villis domibusve rusticis coagmentatus, spacio aliquantulo ab Vrbe remotus, nullis mœnibus circumdatus; dictus Isidoro ab vicinis tantum habitatoribus; vel quod Vias habeat tantum sine Muris; vel quod vice sit Civitatis. Dicitur & *Pagus*, ἀπὸ τῶν πηγῶν: circa Fontes enim habitare gaudent Rustici, ut facilis sit aquatio, inquit Festus. Plura de his apud Aldum Manutium lib. II. Quæsitorum, Epist. VIII. *Castellum. Vicus. Pagus.*

Silva, quæ ὕλη, id est, materia lignisque abundat. *Saltus* densior silua & opacior; in qua æstivare pascique solent feræ, quod, ut notat Isidorus, arbores ibi saliant in altum: videndus & Ælius lib. II. significationum, quæ ad ius pertinent, apud Festum. *Nemus* locus arboribus consitus, amœnus, ut Festus scribit, virens, opacitate umbrosa, frigore gratus. *Lucus* densa intactis arboribus Silua, Numini alicui consecrata, eamque ob caussam incidua: dicta Seruio per antiphrasin, quod non luceat; vel, ut censet Isidorus, quod Soli lucem detrahat; idem & ab collucendo dirivat, quod crebra ibi lumina lucerent ob religionem cultumque Gentilium. *Roborarium* Agellio lib. II. cap. XX: septum è robusteis tabulis, intra quod Cervi & Feræ includuntur. *Arbustum* locus amœnitatis vel utilitatis gratia arboribus consitus. *Tesqua* Accio, Ciceroni alijsque, inculta, deserta, inhospita, aspera, difficilia loca; ipso situ silentioque religionem & horrorem incutientia. Varroni quasi Tuesca à tuendis sacris. *Silva. Saltus. Nemus. Lucus. Roborarium. Arbustum. Tesqua.*

Campus amplum Terræ spacium, à Capiendo, ut vult Varro: vel, ut Isidorus, ab Græca voce χαμαὶ, humi. *Ager*, quod, ut cum M. Terentio Varrone censet Ælius Donatus, *Campus. Ager.*

Pascuum, Pratum. Arvum.

Donatus, in eo multa agenda. *Pascuum*, ubi pecora pascunt. *Pratum*, in quo ad percipiendum fructum falce duntaxat opus est; quod sine ope, ut scribunt Varro & Columella lib. II. de re rustica cap. XVII, paratum sit. *Arvum* Varroni I. de re rustica, cap. XXIX, & Festo; quod aratum necdum satum est: Seges quod aratum & satum.

Mons. Collis. Tumulus. Vallis. Rupis. Scopulus. Fauces.

Mons tumor, inquit Isidorus lib. XIV. Orig. cap. VIII, terrarum altissimus; quasi eminens: Ejus partes *Iugum* vel *Cacumen*; *Supercilium* eminentior montis vertex; *Dorsum* vel *Clivus*, montis latus; *Radix*, vel, ut Cæsari alijsque dicitur, *Pes*; quam vocem hac notione multi populi in suo idiomate agnoscunt. *Collis* minor mons à colendo Varroni; quasi Collum, Isidoro. *Tumulus* Isidoro mons brevis, quasi tumens tellus. *Vallis* planicies duobus lateribus inclusa, hinc inde montibus vallata: *Valles* vocat Isidorus humilia loca, quasi vulsa; hinc *Convallis*, Vallis undique montibus circumdata. *Rupis*, quæ & *Petra* vel *Cautes*, præruptum & inaccessum saxum, à rumpendo: ejus extremitas *Crepido*. *Scopulus* mons saxeus vel rupes è mari eminens, cujus acumen *Murex*. *Fauces* Isidoro angustorum locorum aditus inter arduos montes ab Faucium similitudine. Sed minutiora sunt hæc, quam ut diutius immorer.

Populis, Regnis, Provinciis suos destinavit DEVS Angelos; quasi Præsides.

Vnum, quod huic loco non male convenit, adscribam; DEVM Providentia sua singulari singulis Ecclesijs, Populis, Regnis, Provincijs suos speciatim Angelos, à quibus custodiantur, adsignasse: quod ex cap. Iehos. V, 13, Danijel. X, 13, & alijs Sacræ Scripturæ locis colligunt Patres, Clemens Romanus lib. II. Recognit. Clemens Alexandrinus lib. VI. Stromat. Theodosius Orat. X. in Danijel. D: Isidorus lib. I. de Summo Bono cap. II; & ex Philone atque Nazianzeno Arethas in I. & II. cap. Apocalyps. Quin, antea quam caperentur ab Tito Romanorum principe Hierosolymæ, auditam vocem, quæ testabatur migrare Numen urbis, memoriæ produnt non modo Tacitus lib. IV. Histor. sed & Iosephus lib. VI. de bello Iudaico, & Nicephorus lib. III. Histor. Eccles. cap. IV. Gentiles, qui Sacrarum Litterarum lectionem non omnino avorsabantur, veram mentem non adsequuti, ut alia multa, sic sacrosanctam illam de Angelorum præsidio sententiam inibi animadversam plane pervorterunt;

Genii Locorum.

quosdam Genios commenti Provinciarum, Vrbium, Coloniarum; ut testatur Tertullianus libro de Idololatr. & legere est apud Symmachum in libello ad Theodosium Imperatorem, *Varios*, inquit, *Custodes urbibus Mens Divina destribuit; ut Animæ Nascentibus; ita Populis Fatales Genij dividuntur.* Eo pertinent Poetæ illa:

Dodone tibi Iupiter sacrata est;
Iunoni Samos & Mycenæ diti;
Vndæ Tænaros Aequorisque regi;
Pallas Cecropias tuetur arces;
Delphos Pythius Orbis umbilicum;
Creten Delia Cynthiosque colles,
Faunus Mænalon, Arcadumque silvas,
Est tutela Rhodos beata Solis;
Gades Herculis humidumque Tybur,
Cyllene celeri Deo nivosa;
Tardo gratior æstuosa Lesbos:
Aetnææ Cererem nurus frequentant;
Raptam Cyzicos ostreosa Divam;
Formosam Venerem Cnidos Paphosque,

Sic Ovidius lib. III. Fastorum:

Pallada Cecropiæ, Minoia terra Dianam,
Vulcanum Tellus Hypsipilæa colit,
Iunonem Spartæ, Pelopeiadesque Mycenæ,
Pinigerum Fauni Mænalis ora caput:
Mars Latio venerandus erat.

Seneca in Agamemnone, Act. I: Choro:

Ades ô magni
Soror & Coniux consors sceptri
Regia Iuno: tua te colimus
Turba, Mycenæ: tu sollicitum
Supplexque tui Numinis Argos
Sola tueris.

Tertul-

Tertullianus in Apologet. cap. x. Genios hosce vocat *Proprios*; nonnullos enumerans cap. xx: *Vnicuique*, inquit, *Provinciæ & Civitati suus est Deus: ut Syriæ, Astarte; ut Arabiæ, Disares; ut Norici, Belenus; ut Africæ, Cælestis; ut Mauritaniæ, Reguli sui*: & paullo post: *Crustuminiensium, Belventinus; Narniensium, Vividianus; Asculanorum, Ancaria; Volsiniensium, Narsia; Ocriculanorum, Valentia; Sutrinorum, Nortia; Faliscorum in honore est pater Curis*. *Patrios Deos* nominant hos Genios Cicero orat. pro Sestio, Virgilius lib. I. Georgic. Silius Italicus lib. IV. de bello Pœnico, & alij. Hujusmodi Genii sæpe occurrunt in antiquis monimentis: *Genius Coloniæ*, in Inscriptione quadam Neapolitana & Tarraconensi; *Genius Coloniæ Puteolanorum*, in alia Neapolit. *Genius Conventus Asturicensis*, in alia Tarraconensi: *Genius Loci* in duobus lapidibus Cantharopoli, opido Nechari in Germania. Credebant autem Veteres Genios tales urbes expugnandas vel sponte deserere, vel solenni prece evocatos alio migrare. De spontanea desertione Virgilius lib. II. Aeneid.

Patrii Dii.

Genii urbes suas expugnandas deserebant.

Excessere omnes adytis, Sacrisque relictis
Dii, quibus Imperium hoc steterat.
Peritura Troia perdidit primum Deos.

Petronius Arbiter:

Æschyli Scholiastes: λέγεται γὰρ ὅτι, ὅταν ἔμελλε πορθηθῆναι ἡ Τροία, ἐφάνησαν οἱ Θεοὶ τοῖς Τρῶσιν, ἀνελόμενοι ἐκ τῶν ναῶν τὰ ἀγάλματα αὐτῶν. Solennis Evocationis ritus ab Sammonico Sereno lib. V. rerum reconditarum ex Furio scriptore prisco refertur apud Macrobium lib. III. Saturnal. cap. IX: exemplum autem est apud Livium lib. V. ab V. C. ubi de Vejentium oppugnatione. Ne vero contra Romam ab hostibus Tutelaris Romæ Deus evocaretur, Romani verum ejus nomen ignotum esse vulgo volebant. Plinius lib. XXVIII. nat. histor. cap. II: *Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in Oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis Sacerdotibus evocari Deum, cujus in tutela id opidum esset: promittique illi eumdem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultumve. Durat in Pontificum disciplina id Sacrum: canstatque ideo occultatum, in cujus Dei tutela Roma esset, nomen, ne qui hostium simili modo agerent.* Legendi & Solinus in Polyhistore, Plutarchus ἐν Αἰτίοις, Servius ad librum I. Georgic. Ab hujusmodi etiam Genijs & Diis Topicis orta Veteribus Consuetudo, ut qui primum ingrederentur aliquam Regionem vel Vrbem, ad eamve ex intervallo aliquo reverterentur, religiosa prosequerentur salutatione; cuique loco suum Genium arbitrati præesse. Scholiastes in Apollonij II: τοὺς ἐπιδημοῦντας ἔθος ἦν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ θύειν θεοῖς ἐπιχωρίοις καὶ ἥρωσι. τοῦτο φασι καὶ Ἀλέξανδρον ποιῆσαι τὸν Μακέδονα ἐν Ἰλίῳ. Exempla huic ritui probando multa congerunt ex Plauto Bacchid. Act. II. Sc. I, Stich. Act. V. Sc. II; Virgilio VII. Æneidos; Ovidio I. Fastorum; Seneca Agamemn. Act. IIII. Sc. I; Claudiano de raptu Proserpinæ; & alijs, Antonius Muretus in Variis Lectionibus, Barnabas Brissonius lib. I. de Antiq. Roman. Formulis, M. Antonius Delrio in Agamemnon. Senecæ. Sufficiant hæc: pergam ad Partem Operis mei secundam; si memoriæ & intellegentiæ juvandæ subtexuero præcedentium Librorum Tabulam.

Vel solemniter evocati alio migrabant.

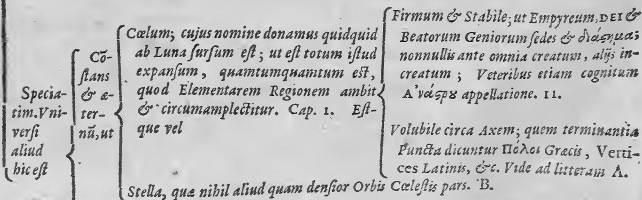
Tutelaris Romæ Numinis nomen ignorabatur.

BREVIARIVM
PARTIS I.

LIBRI I.

- De VNIVERSO agitur vel
  - *Generatim, de*
    - *Creatione. Hic perpendenda*
      - *Diffinitio. Quid sit Mundus. Cap.* I.
      - *Caussæ: quarum aliæ*
        - *Ante rem, ut*
          - *Efficiens.* DEVS *quidquid est creavit.* II.
          - *Materia, quæ*
            - *In Principio quidem Nihil,* III;
            - *Deinde vero Chaos quoddam, id est, Materia prima informis omnino, cui tamen inerat quædam ad Formas futuras suscipiendas Potentia. Videndum hic,*
              - *Quo ordine sex Dierum spatio* DEVS *ex Chao singula potenter eduxerit.* IV.
              - *Quo modo singula ordine creata in unũ, idq; Finitum coaluerint.* V
        - *Cum Re, quales sunt*
          - *Forma. Est illa vel in*
            - *Figura ipsa. Mundus enim plane rotundus.* VI.
            - *Concentu, quo Creata omnia mirandum in modum inter se consonant.* VII.
          - *Finis, respectu*
            - *Sui. Creata enim hæc Moles, ut,*
              - *quemadmodum Tota in tempore cœpit:* VIII.
              - *sic Partes ejus Inferiores, quum magna Dies advenerit, pereant.* IX.
            - *Aliorum. Mundus enim creatus, ut primario propter* DEVM, *sic secundario Hominis caussa; quo ex creatæ Molis adspectu* DEVM *esse sciret & crederet, tamquam ex Magno Libro.* X.
    - *Gubernatione.* DEVS *enim non solum quidquid est creavit, sed creata etiam conservat & gubernat, omnia, etiam Minima, non immediate solum, sed & mediate.* XI.

LIBRI II.

LIBRI III.

- *Inconstans & perpetuis obnoxium Mutationibus; ut Elementa.* C.

A Ve-

A Volubile circa Axem. Hic consideranda Cœli hujus

- *Puncta*, *quæ Græcis* Πόλοι, Vertices *Latinis*, *quorum alter* Boreus, Notius *alter* Cap. III,
- *Distributio. Est enim vel*
  - *Circulis insignitum.* De *Circulis dico*
    - *Vniversim, ubi de Circuli Diffinitione, & aliis* IV.
    - *Speciatim. Est enim vel*
      - *Maior. Hic in Aequalia segmenta Mundum partitur. Estque vel*
        - *Idem ubique. Hic intelligitur secundum Mundi vel*
          - *Longitudinem; quæ consideratur secundum Mundi Motum ab Ortu in Occasum; & inde in Ortum. Est autem vel*
            - *Rectus, ut* Aequinoctialis, *æqualiter Polis interiacens.* V.
            - *Obliquus*, λοξὸς, Zodiacus, *inæqualiter inter Polos locatus.* VI.
          - *Latitudinem. Hi Circuli in Polis ad Angulos rectos se mutuo bisecant: Zodiacum autem vel potius Eclipticam quadripartiuntur in Aequinoctiorum Solstitii & Brumæ Punctis, pro anni quadripartita vicissitudine. Vocantur autem* Coluri, *hoc est*, mutilati; *quorum alter est*
            - *Aequinoctialis*
            - *Solstitialis*
            - *uterq; ab loco nomen sortitus* VII.
        - *Alius alibi. Estque vel*
          - Horizon; *cuius duplex Divisio*
            - I. *quæ mutuata ab varia Polorum elevatione. Est enim*
              - *Rectus,*
              - *Obliquus*
            - II. *ab hominis sumta sensu & ratione. Hic vel*
              - *Sensibilis.*
              - *Rationalis.*
            - VIII.
          - Meridianus IX.
      - *Minor. qui Mundum dividit in segmenta inæqualia, Minores sunt in duplici discrimine. Alij in Sphæra*
        - *usum præstant. Hic Minor Circulus est vel*
          - *ubique Idem, ut Circulus* Tropicus
            - Cancri, *ubi Solstitium est*;
            - Capricorni, *ubi Bruma.*
            - X.
          - *Alius alibi;* Polaris. *Mutatur enim pro Poli exarmate. Estque*
            - Arcticus,
            - Antarcticus.
            - *Nam describuntur a Puncto sectionis, qua Meridianus & Horizon se secant mutuo.* XI.
        - *nullius sunt usus, quales sunt cum alij, tum* Lacteus Circulus XII.
  - *Globis & Circulis diremtum. Huius Historiam duobus includo capitibus; quorum*
    - I. *de* Numero *Cœlestium Orbium, qui varius; vere octonarius* XIII.
    - II. *de eorumdem* Motu XIIII.

B. De Stellis agam vel

- *Generatim; hic quæram*
  - I. *Stellarum Descriptionem. cap.* XV.
  - II. *An Astrologia & quatenus licita.* XVI.
- *Singulátim. Singulariorem Siderum considerationem pandet Distributio. Sunt enim alia*
  - *Fixa, vel Inerrantia in Cœlo Stellifero vel Firmamento. Hæ describuntur mihi quatenus*
    - Ἀσύνθετα. *Hic explico, quis illis Motus: quis Numerus, quæ secundum Magnitudinem Classes.* XVII.
    - Σύνθετα, *id est, ut Signa constituentia &* μορφώσεις. *De quibus in*
      - *Genere. Nomina Signis non nuper imposita, sed ante aliquot secula.* XIIX.
      - *Specie. Alia enim*
        - *In Zodiaco, ut* Aries, Taurus, Gemini, *&c.* XIX.
        - *Extra Zodiacum: quorum alia*
          - *Septemtrionalia.* XX.
          - *Austrina. Hæc duplicis generis, Alia quæ*
            - *Veteribus æque ac Nobis cognita.* XXI.
            - *Nobis nuper innotescere cœpta.* XXII.
  - *Errantia, id est Planetæ, singuli in suis Orbibus; qui extimo, id est Stellifero, sunt citeriores. De his item in*
    - *Genere, unde dicti, quis Motus, quis Ordo, Situsque, quæ Adfectiones, Domicilia, Exaltationes, Adspectus, Distributio.* XXIII.
    - *Specie. Sunt enim vel*
      - Φωστῆρες, *Tenebras discutientes, & umbras facientes, ut*
        - Sol, *inter Planetas medius.*
        - Luna, *Terris citima:*
      - Ἀστέρες; *quorum alij Sole sunt*
        - *Superiores*
          - Saturnus,
          - Iupiter,
          - Mars:
        - *Inferiores*
          - Venus,
          - Mercurius.
      - *His in Vniverso talis ordo Situsque*
        - Saturnus, Iupiter, Mars, XXIV.
        - Sol, XXV.
        - Venus, Mercurius, XXVI.
        - Luna, XXVII.

LIBRI

LIBRI III.

C. Inconstans & perpetuis obnoxium mutationibus, ut Elementum: de quo

- Vniversim; de
  - Diffinitione; Corpus esse Simplex, Finitum, Vmbrosum, Luce & Lumine destitutum Cap. I.
  - Numero. Tria tantum esse, quum Ignis non sit Elementum. II.
- Particulatim. Est enim Elementum vel
  - Pellucidum; quod, quia rarum, lumini est pervium, ut
    - Aer. III.
    - Aqua; de qua in
      - Genere: Quid, unde dicta; unum formare cum Terra Globum; quod eius Centrum; quæ Effecta; Divisio. IV.
      - Specie. Est enim vel
        - Mota. Hæc vel
          - reciproco motu agitatur; ut Maria; quorum explicantur hic
            - Communes Adfectiones, ut Diffinitio, Aestus, Salsedo, congelatio, color, Profunditas, & similia. V.
            - Species, ut sunt
              - Oceanus. VI.
              - Mediterranea,
                - Maiora. VII.
                - Minora. VIII.
              - Euripi. IX.
          - uno tantum agmine perpetuo defluit; ut Fons, Fluuius, Rivus, Torrens, X.
        - Quieta, ut Lacus, Stagnum, Palus. XI.
  - Opacum, Terra, De qua quædam
    - Generalia præmittuntur, ut quæ consentiunt illi vel
      - Absolute; quales Caussæ, vel
        - Ante Rem, ut
          - Efficiens,
          - Materia, XII.
        - Cũ re, ut
          - Forma. Est enim, ut Totum, σφαιροειδὴς, XIII.
          - Finis. Terræ dominium DEI; vsus hominum. XIV.
      - Modo quodam, ut sunt
        - Subiectum. Locus. Terra Centrum Vniversi. XV.
        - Adjunctum. Quantitas. Terra ad Cœlum, instar Puncti; ad Nos immensa Globositas, XVI.
    - Specialia explicantur, ut variæ Divisiones, ratione vel
      - Adiũctorũ. Ea voco, quæ Terræ accidunt ratione
        - Superiorum vel Cœlestium in Circulos; quorũ describuntur
          - Necessitas & Partes. XVII.
          - Species; De his
            - Separatim, Sunt enim
              - Lõgitudinis. XIIX.
              - Latitudinis. XIX.
            - Iunctim. Hic de Locorum Dimensionibus. XX.
        - Inferiorum. Hic Terra dividitur in Portiones
          - Maiores, respectu
            - Vmbræ, in
              - Ἀμφίσκιαν,
              - Ἑτερόσκιαν,
              - Περίσκιαν. XXI
            - Aeris Temperiei, in Zonas. XXII.
          - Minores, horarum variantium ratione, in Climata. Hic Corollarij loco describuntur voces Geographicæ.
      - Partium. Terra distribuitur ratoine nõ nostræ Scientiæ, sed Essentiæ. Est enim vel
        - Continens, Hæc primo Meridiano, qui per Canarias ducitur, dividitur in Hemisphærium
          - Eoum, quod veteribus cognitũ. Hoc in latus dividitur
            - Boreum; cuius Partes statuo
              - EVROP. PARS II.
              - SCYTHIAM PARS. III.
            - Austrinũ huius
              - ASIAM PARS. IV.
              - AFRIC. PARS. V.
          - Occiduum, quod iam ante C. annos detegi cœpit; AMERICA dicitur ab Inventore. PARS. VI.
        - Insula maris tam Oceani, quam Mediterranei PARS. VII.

FINIS PARTIS I.

PAVLLI G.F.P.N. MERVLÆ
COSMOGRAPHIÆ
PARTIS II,

Qua suis coloribus Europa delineatur,

LIBER I.

DE EVROPA universim.

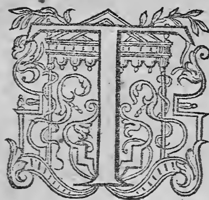

CAP. I.

Methodica Orbis Terrarum Distributio.

Orbis Terrarum Duas Partes, Asiam & Europam faciunt Veteres;

quorum alij Africam sub Asia,

ERRAM Adjunctorum respectu distribui, flagitat ordo, ut quo modo Partium ratione dividatur, aperiam. Terrarum Orbem Veteres, quibus non ita, ut nobis hodie, innotuerat, nunc in Duas Partes, nunc in Tres sunt partiti. Qui in Duas, Asiam & Europam, alios Africam comprehendisse lego sub Asia, alios sub Europa. Sub Asia quidem complectuntur Scriptor Antiquissimus Eratosthenes, de quo M. Terentius Varro lib. 1. de Re Rustica, cap. II; *Primum quum Orbis Terræ divisus sit in duas Partes ab Eratosthene, maxime secundum naturam, ad Meridiem versus, & ad Septemtriones; Et sine dubio, quoniam salubrior pars Septemtrionalis est quam Meridiana, & quæ salubrior, illa fructuosior; dicendum magis Europam fuisse oportunam ad colendum, quam Asiam, ibique Italiam; primum, quod est in Europa, secundo, quod hæc temperatior pars est, quam interior; nam intus pene sempiternæ hiemes:* & ipse Varro lib. 1. de Lingua Latina: *Vt omnis,* inquit, *natura in Cœlum & Terram divisa est: sic Cœlum in Regiones, Terra in Asiam & Europam. A[illegible]im iacet ad Meridiem & Eurum; Europa ad Septemtriones & Aquilonem.* Respicit eo Silius Italicus lib. 1. Belli Pœnici:

Æstivo Libyæ torquetur subdita Cancro,
Aut ingens Asiæ latus, aut pars Tertia Rerum.

Sub

Sub Europa vero locant Africam, præter Isocratem in Panegyrico, Incertiores cum apud Sallustium in Bello Iugurthino, *In divisione Orbis Terræ plerique in Parte Tertia Africam posuere: pauci tantummodo Asiam & Europam esse, sed Africam in Europa*; & Lucanus lib. IX. Belli Pharsalici;

alij sub Europa complectuntur.

Tertia Pars rerum Libye, si credere famæ
Cuncta velis; at, si ventos Cœlumque sequaris;
Pars erit Europæ; neque enim plus littora Nili,
Quam Scythicis Tanais, primis à Gadibus absint:

tum apud Augustinum lib. XVI. de Civitate DEI cap. XVII, & Orosium lib. I. cap. II. Quasi Sallustius etiam ejusdem fuisset sententiæ, canit apud Ausonium Pontius Paullinus:

Europamque Asiamque, duo vel Maxima Terræ
Membra: quibus Libyam dubie Sallustius addit
Europæ adjunctam, possit quum Tertia dici.

In tres partes distributio quondam maxime celebris, Europam, Asiam, Africam vel Libyam. Videndi Aristoteles variis locis, Plinius cum alibi, tum lib. III Prooemio, Ptolemæus, Strabo initio lib. XI, Mela lib. I. cap. I, Orosius quem dixi lib. I. cap. II, Festus Avienus in Orbis Terræ descriptione, & qui non? Tripartitam hanc Orbis Terrarum Distributionem primum per Chorographiam ostendisse Divum Augustum, scribit Incertus Auctor Libri de Mensura Orbis Terræ; quem Manuscriptum mihi transmissione liberali communicavit Vir, cum Nobilissimus, tum Doctissimus & Rerum Geographicarum aliarumque, quod Monimenta ab ipso edita plene loquuntur, peritissimus, Marcus Velserus Patricius & VII-VIR Augustanus. Sunt qui Tres illas Partes totidem faciunt Insulas apud Ælianum lib. III Var. histor. cap. XXII. Falso. Europam enim ipsorum Asiæ magno Terrarum spatio ab Fontibus Tanais ad Grandvicum usque Sinum; hanc autem Africæ Isthmo inter Maria Mediterraneum & Erythræum adhærere, vel Pueri noverunt. America potius Insula, quam separari ab locis Europæ, parum adhuc sub Polo notis, aliquo Freto, sunt qui Scriptis produnt.

Distributionem in tres Partes, maxime celebrem & Scriptoribus utriusque ævi nobilitatam,

Primus per Chorographiam ostendit Octavianus Augustus.

An Principes Orbis Terrarum Partes Insulæ.

Mihi, quod instituto meo putavi convenientissimum, Terra vel Continens est, vel Insula. Continentem Primo Meridiano, qui per Canarias ducitur, divido in Hemisphærium Eoum, & Occiduum. Illud Veteribus, non tamen vt hodie Nobis, cognitum: Hoc iam ante centum, & qui excurrunt, annos detegi cœptum; lapsu temporis, si Europæis bonum hoc fœlix & salutare censeat DEVS, detegendum plenius. Eoum Mari Mediterraneo & Tauro Monte (qui, ut inquit Strabo lib. XI. μῆκος habet ὅσον ἀπὸ τῆς Ἀσίας τεττάρων που μυριάδων καὶ πεντακισχιλίων ἀπὸ τῆς Ῥοδίων περαίας ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς Ἰνδικῆς, ad dextram, καὶ Σκυθίας, ad sinistram, πρὸς τὰς ἀνατολάς) sub XXXVI fere Parallelo, dirimitur in latus Boreum & Austrinum. Boreum Ægæo Pelago, Hellesponto, Propontide, Bosporo Thracio, Ponto Euxino, Bosporo Cimmerio, Mæotide Palude, Tanai Fluvio, ductaque ab eius Fonte in Oceanum usque Septemtrionalem Linea, in Europam, quæ Borea pars Occidentalis, & Scythiam, quæ Orientalis, dispescitur. Austrinum Arabico Sinu & Isthmo inter ipsum & Mediterraneum, in Africam partio & Asiam. Occiduum Hemisphærium (quod Veteribus omnino incognitum fuerit, nec ne; alibi dicam) ab Inventore (sic enim nunc loquar) nupero vocatur America, quam Isthmus nobilissimus, & Septemtrionalem facit & Meridionalem. In hac mea distributione primo loco sese offert Europa; quam aperit Pars Operis mei Secunda.

Summa Terrarum Orbis Partitio.

CAP. II.

Ab Europa quur ordiundum.

IN Europa explicanda considerabo vel Totam vel ejus Partes. Totam quidem Vniversim primo, deinde Speciatim. Vniversim aperiam cum Ordinis rationem, quur Europa ante alias Orbis Partes explicari consueuit; tum ipsius Etymon & Appellationes. Quod ad Ordinem: ab Europa Principium mihi, quemadmodum

Descriptionis Initium ab Europa faciundum suadet ipsius Dignitas & Excellentia.

modum & potissimis Terrestris Globi Delineatoribus. Semper enim reliquis partibus notior fuit & culta magis; celebratissima variis magnorum Scriptorum Monimentis, cum ob admirandum illud Macedonum Imperium, tum summam Romanorum potentiam. Alias confert Ordini stabiliendo Rationes Strabo lib. II. ὅτι πολυσχήμων τε, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀνδρῶν εὐφυεστάτη καὶ πολιτῶν, καὶ ταῖς ἄλλαις πλεῖστον μεταδεδωκῦα τῶν οἰκείων ἀγαθῶν; διὰ ψύχος, &c. Et paulo post: πρὸς εἰρήνην καὶ πρὸς πόλεμον αὐταρκεστάτη: καὶ γὰρ τὸ μάχιμον πλῆθος ἄφθονον ἔχει, καὶ τὸ ἐργαζόμενον τὴν γῆν καὶ τὸ τὰς πόλεις συνέχον. Addit deinde Partem hanc ferendis passim Fructibus, qui optimi Vitæque necessarij, excellere; Metallis item, quæ hominibus maximo usui; esse præterea hic, ut incredibilem βοσκημάτων copiam, sic magnam θηρίων raritatem. Paucis idem Strabo eodem libro: Εὐρώπη, inquit, ἔχει πολὺ τὸ σοφὸν, καὶ ἔντεχνον τοῦ βίου. Plinius lib. III. S.P.Q.R. adblanditus Europam dicit, Altricem Victoris omnium Gentium Populi, Terrarumque pulcherrimam. Europam sane compertissimum est Asiæ, Africæ, Americæque, non quidem magnitudine (sunt enim hæ longe ampliores) sed Religione Christiana (cuius illa unicum fere domicilium) Incolarum virtute, Moribus, Diligentia, Vivendi Consuetudine; Vrbium, Pagorumq; frequentia; Rerumque, quæ ad Vitam commode sustentandam necessariæ, abundantia; præsigni denique Cœli Solique Temperie, multis intervallis anteponi. Superbivit olim Africa unica fere sua Karthagine; tumuit vix tribus Asia Vrbibus, Babylone, Ninive & Hierosolymis; Gloriantur hodie America Cusco; Mexicoque Nova Hispania: at vero quis hoc tempore non videt pares majoresque in singulis Europæ Regionibus? Perambulet quis cogitatione solum sua in Italia (exemplum enim subministret hic unus ille Mundi Ocellus) sumtuosam Romæ Magnificentiam, regales Venetiarum Divitias, suspiciendam Neapolis Nobilitatem, ferventia Genuæ Commercia & Negociationes, fœlicem illam & beatam Mediolani Amœnitatem, aliarum denique alia cum Miracula, tum Commoda: Sileant sua, clamare cogetur, sileant Partes Orbis ceteræ: Par nihil Europæ, nihil est secundum. Hæc hodie vere Imperatorum, Regum, Principumque Mater; hæc laudatissimarum Rerumpublicarum Genitrix; hæc fœlicissimorum Ingeniorum Nutrix: Sedes unica Rebus Mortalium bono dextre inveniendis, solaque præclaris Artibus excogitandis consecrata. *Potentem* non semel nominat Statius in Achilleide:

Maxima Terra Viris & fœcundissima doctis
Vrbibus ——

canit de ea Manilius: *Salubriorem, quam Africam*, scribit Varro: Mardonius, apud Xerxem verba faciens, Regionem esse *admodum speciosam* adserebat, *omniaque genera fœlicium Arborum gerentem, & summæ bonitatis*, uti de eo scribit Herodotus: ejus habitatores *Animi Ardorisque plenos* laudat Aristoteles. Principium igitur det has aliasque ob caussas Europa; nobilissima Hæreditatis Iapheti (qui primogenitus Noæi liberorum sua pomeria produxit etiam in Fratrum Semi Chamique Terras) Portio.

Cap. III.

Europæ varia indicantur Nomina.

HÆc de Ordinis Ratione: jam nunc Etymon succedit explicandum. Europæ quidem Etymon à nemine Mortalium compertum esse notat Herodotus lib. IV; aliis tamen ab Europa Tyria dici, Agenoris Phœnicum (Libyæ, inquit Isidorus) regis filia: quam Iovem in Bovem conversum rapuisse tergoque impositam Sydone in Cretam, vel Cyprum, avexisse, fingunt Veteres. Legendi Homerus Iliados ξ, Moschus in Europa, Lycophron Cassandra, Theocritus, Apollodorus lib. III. in princ. Horatius III Carm. Oda XXVII, Ovidius lib. V. Fastor. & VI. Metamorph. Seneca Herc. Furente Actus I. Sc. I. & Herc. Oetæo Act. II. Sc. ultima, Varro lib. IV. de LL. & apud eum Manlius, Festus lib. V. de Verb. signific. Isidorus lib. VIII. Originum, cap. XI, & lib. XIV, cap. IV, Calpurnius Bassus commentar. Phænomen. Cæsaris Germanici, & apud eum Nigidius Grammaticus, qui Iovem in hoc raptu opera Neptuni scribit usum. Videndi & Clemens Alexandrinus προτρεπτ. λογ. Iustinus

Europæ nomen indunt alij ab Europa Agenoris Filia, ab Iove Tauro rapta:

nus Martyr II ad Græcos, Arnobius lib. IV. adverſus Gentes, Auguſtinus lib. IV. de Civitate Dei cap. XXVII, Lactant. lib. Divinar. Inſtit. I. cap. XI. Prudentius adverſus Symmachum de Iove. Scriptores apud Pollucem, lib. I. cap. IX. non nominati, Fabulis rejectis, raptam volunt Navi Tauriformi: Incerti apud Feſtum Navem hic agnoſcunt, cujus Tutela effigiem habebat Tauri: Palephatus virum quemdam Cretenſem Taurum nominatum fuiſſe ſcribit, qui ex Tyrrhena Regione cum ceteris Puellis Europam quoque Regis Filiam abduxit Captivam: Sunt qui Legionem Militarem fuiſſe cenſent, cui inter Signa Inſigne erat Tauri: Quidam, ut addit Feſtus, ob pulcritudinem Regionis, per ſimilitudinem raptæ Filiæ, ſic nuncupatam narrant. Taurus ſane, quo vecta fingitur Europa, non inconcinne mores & indolem quodam modo refert Europæorum. Elatioris eſt animi, exſultans, ſpecioſus cornibus, colore niveo, lato gutture, cervice craſſa, Dux & Armentis imperitans; ſummæ continentiæ, ſed ſi ad diſſimilem ſexum adducatur, calidiſſimus inguineque potens, poſt caſtus modeſtiæque ſervantiſſimus. Tales fere Europæi, præſertim qui Septemtrionaliores. Andron Teius putat Oceano duas nupſiſſe Nymphas; ex quarum una natæ Aſia & Africa, ex altera Europa: has autem tribus Orbis Partibus nomina impoſuiſſe. Ab Europo ſic vocatam non male quis dixerit, quem in hac Orbis Terrarum Parte aliquando Regnum tenuiſſe ſcribunt Pompeius Trogus & Euſtathius in Lycophronem; quorum etiam hic eundem Europum cuiuſdam Himeri facit Filium. Quin & Europen Sicyniorum Regem ſtatuunt Pauſanias & Euſebius in Chronicis; eumque tempore Abrahami Patriarchæ. Geropius Becanus perſuaderi nolens Europam Græcam habere nomenclaturam, quum prius ab Cimmeriis ſit habitata, quam ab Græcis, ijſque alia, quam his, fuerit Lingua; ſic vocatam arbitratur ab Gentis præſtantia: **Ver** enim monoſyllabum per Diphthongum elatum nihil aliud eſſe, quam magnum quid & excellens, quodq; in quaque re præſtantiſſimum; **Hop** autem hominum multitudinem deſignare. Idem Goropius in Codice quodam edito, quo uti ſolitus erat, cuiuſque marginibus, ſecundam parans editionem, ſua manu paſſim multa adſcripſerat, novam de Europæ Etymo ſententiam notarat his verbis: *Verum diligentius mihi nomen cum Sacris Litteris conferenti, altera ratio in mentem venit, longe præſtantior & felicius omen proferens. Iapeto dilationem, & ut alij interpretantur, Gaudium promitti videmus, quod tum conſequuturus erat, quum Chriſtus Morte ſua nos redemiſſet.* **E** *igitur legitimum Connubium denotat;* **Vr/** *excellens;* **Hop** *ſpem: quo fit, ut* **Europ** *Legitimi Connubij excellens ſpes ſit, quæ propria ejus Terrarum portionis fuit, quam Noachus Iapeto dedit habitandam. Quamuis enim Semi poſteritas per Abrahamum multis ſæculis* Deo *fuerit conjugata, tamen repudiata eſt. Conjugium vero, quo Chriſtus Europam Eccleſiam ſuam copulavit, numquam diſſolvetur; adeo ut optimo jure Iapeti portio Europa dicatur.*

alij ab Europa Oceani Filia:

quidam ab Europo Rege; Himeri Filio:

nonnulli ab Europe Sicyniorum Rege:

Becanus ab **Ver** & **Hop**/

vel ab **E.** **Vr** & **Hop**/

Cap. IV.

Europæ diverſa panduntur vel Nomina vel Cognomina.

Etymon Europæ indicavi: nonnullas pandam ejuſdem varias Appellationes. *Tyriam* vocant hanc Orbis partem nonnulli, inter quos Theocritus, à *Tyria*, quam Puellæ raptæ, quidam Matrem, Patriam alij perhibent. Scriptorum Sacrorum non pauci *Iapetiam* nominant ab Iapeto, de quo dixi. Ptolemæus II Quadripartiti *Celticam* communi nomine vocari ſcribit, à Populis eam incolentibus. Sed ubi? Paſſim. Nam ubi non in ea Orbis Parte, quam nunc Europam dicimus, fuere *Celtæ*? Si Hiſpaniæ antiquiora rimemur; *Celtos* vel *Celticos* indicabit circa Bætin Fluvium Strabo; partim Bæticæ, Luſitaniæ partim Incolas Ptolemæus; extra Cippos Herculis, Cyneſijs finitimos, omniumque, qui ad Occaſum habitant, vltimos, Herodotus; Citerioris Hiſpaniæ Populos Plinius, eoſque duplices, Nerias & Præſamarcos; circa Promontorium, quod ab ijs *Celticum* (olim etiam *Artabrum* & *Nerium*, hodie *Cabo de Finisterræ*) Pomponius: *Celtas* inſuper nominatos fuiſſe Cantabros & Aſtures, docebunt Dio & Xiphilinus: aperiet item *Celticam* Conventus Hiſpalenſis Civitatem, Plinius, quæ *Celtum* Antonino inter Hiſpalin & Auguſtam Emeritam: *Celtiberos* denique vel *Celtiberes* dabunt cum alij, tum Ptolemæus, Hiſpaniæ Tarraconenſis

Europa, Tyria.

Iapetia,

Celtica,

conenſis Populos. Si veterem Galliam Germaniamque conſideremus; Gallos & Germanos *Celtas* appellatos omnium Hiſtoricorum vnanimis loquetur ſententia; *Celtas* utramque Rheni Ripam & Gallicam & Germanicam (quo loco hodieque antiquum nomen non obſcure tuetur *Gelria*) habitaſſe dicet Dio lib. XXXIX, *Celtas* Rheni adcolas faciet Sudas; Galliam quidem Latinis, Ptolemæo autem aliiſque Græcis Scriptoribus *Celto-Galatiam* vocari diſcemus: Strabo prolatos ex parte illa, quæ Narbonenſis, *Celtas* adſeret nomen etiam ceteris Gallis indidiſſe: *Celto-Lygios* monſtrabit Ariſtoteles in Admir. qui *Celto-Ligures* Straboni, quorumque ſedes, vbi hodie Provincia circa Maſſiliam. Si caſcos Italos examinemus, *Celtas* in Gallia Ciſalpina vel Italica & ad mare Ionium vel Adriaticum (quod & *Celticum* Apollonij Scholiaſti) monſtrabunt Appianus & Strabo; ad Eridanum fluvium Silius Italicus. Si remotiores hinc Partes perambulare lubebit, *Celtas* in Caſſiteridibus Britanniæ Inſulis ſiſtet Pomponius; in Epiro, Antonius Liberalis; ad Hemum Montem, Stephanus; ad Danubij oſtia, Arrianus in Mœſia, in Illurico, in Thracia, ad Boruſthenem, Strabo; in Scythia, Ariſtoteles de Mundo, idem Strabo, & Plutarchus: Omnes verſus Septemtrionem Gentes *Celtas* nuncupatos, docebit, quem ſæpe dixi, Strabo: Plutarchum etiam deprehendemus in Mario *Celticam* diffinire ab exteriore Mari vel Atlantico verſus Septemtrionem, indeque ad Mœotidem uſque Paludem: accedet & Lycophron *Celtes* Stagnum deſcribens prope Iſtri oſtium. Sed Europam merito *Celticam* nominari debere, manifeſte innuit apud Strabonem Ephorus, vbi Terræ totius loca in quatuor partes diducens, dicit eam, quæ verſus Subſolanum eſt, habitari ab Indis, quæ verſus Auſtrum, ab Æthiopibus, quæ ad Aquilonem, ab Scythis, quæ in Occaſum vergit, ab *Celtis*.

Europæi, *Franci.* — Europæos hodie *Francos* univerſim appellant Aſiatici. Turcis *Franki* vocantur Religionis Romanæ Cultores, ut *Romei*, qui Græcæ addicti. Abiſſini, quod teſtantur variorum Ephemerides, in Africa, Nos etiam *Alfrangues*, Chriſtianorum autem Regionem *Frankiam* nuncupant. (& *Alfrangues.*)

Græcis hæc Pars Εὐρώπη & Εὐρωπεία; Sophocli item & Euripidi, notante Stephano, διὰ τ̃ ί Εὐρωπία. De Specialiore vocis notione dicam, ubi de *Thracia*.

Cap. V.

Europæ Situs Cœleſtis, ejuſque Longitudo & Latitudo.

Europæ ſitus cœleſtis ex Veterum diffinitione. — De Europa dixi univerſim: ſpeciatim quæ ipſi Quantitas, quæ Qualitas, docebo. Quod illam attinet, ſciendum cum primis Ptolemæum Alioſque veteres Europam collocare inter Climata IV & IX; inter Parallelos XI & XXI; inter Gradus Latitudinis XXXVI & LIV, Longitudinis XVII & LXI: noſtra ætate, quum & Solis Declinatio, quemadmodum Partis I lib. III. cap. XXIII notavi, mutata ſit, & plurima Loca, Europæ Noſtræ adcenſenda, ad LXXII. uſque Latitudinis gradum verſus Septemtrionem in notitiam venerint; eamque ob cauſſam ulterior Climatum Parallelorumque Notatio fuerit excogitata; ſitam conſpicimus Europam inter Climata IV & XIIX; Parallelos XI & XXXVI; Gradus denique Latitudinis quidem XXXVI & LXX II, Longitudinis autem, ſi, qua longiſſime ſe expandit, conſideretur à Promontorio Hiſpaniæ, quod *Cabo S. Vincentij* hodie vocant, uſque ad Lineam recta à Tanais fonte ad Oceanum Borealem ductam, inter Gradus fere XVII & LXXI; qua vero breviſſima, ab eodem Hiſpaniæ Promontorio uſque ad Maleam Peloponneſi Caput, excluſis Ægæi maris, quæ Europæ adnumerari poſſunt, Inſulis (de quibus ſpeciatim ago Parte mei Operis VII) inter Gradus XVII & LVIII: adeo ut Meridionaliſſima Europæ ſint gradu Latitudinis XXXVI, Hiſpaniæ Mons Calpe, quem unam Herculis Columnarum faciunt, Promontorium Siciliæ Auſtrinum, *Odyſſia* olim dicebatur, & Peloponneſi, hodie Moreæ, Caput, quod ad Meſſeniacum Sinum *Tænaria* Veteribus, nunc *Cabo Maini*, dicitur; quibus locis maximus dies horarum XIIII, minut. XXX: Septemtrionaliſſimus autem Limes ſit, gradu LXXI & dimidio, Scandiæ Promontorium, verſus Boream ultimum, quod hodie **Wardhuys** dicunt, ubi maximus dies II eſt menſium, XXII dierum, horarum

(Marginalia: ex eorum, qui hodie conſiderant, ſententia. — Europæ quæ Meridionaliſſima; — quæ Septemtrionaliſſima.)

horarum VII. Ex quibus, quot miliaria vel Germanica vel Italica sit aut longa aut lata Europa, facile docebit Caput libri III, Partis Primæ, XX.

Lineâm porro, à Tanais fonte versus Septemtrionem recta in Oceanum ductam, Orientalem Europæ Limitem statui, communes, à quibus dissentire religio mihi est, sequutus Calculos. Quis enim Europa Limitibus sit versus Orientem diffinienda, inter veteres Scriptores parum convenit. Quid sit, quod Seneca lib. VI. Natural. Danubium scribat Europam Asiamque disterminare, alibi erit aperiendi locus. Aristoteles, Plato, Herodotus, & alij, qui his suffragantur, Europam ab Asia separant Phasi flumine sive Isthmo, qui est inter Pontum Euxinum Mareque Caspium. Dionysius, Arrianus, Diodorus, Polybius, Iornandes, Tanai flumine simpliciter. Abrahamus Ortelius Fines Europæ versus Ortum statuit, primo Fluvium Tanaim, hinc Isthmum inter eundem Tanaim & Rhaam, mox Rhaæ versus Orientem Divertigium; postremo Obium fluvium ad Ostium usque. Novi, qui Moscoviam in Asia (quæ mihi eo loco Scythia) positurus, Terminos Europæ versus ortum sacraret primo Arcum, cuius Medio Livoniam attingente, extremitas una in Grandvico Sinu, altera in Borusthenis Ostio collocaretur; hinc, lectis Occidentalioribus Euxini Ponti littoribus, Bosporum Thracium, Propontidem, Hellespontum & Ægæum Pelagus. Ptolemæus eodem Tanai flumine finit ab Asia Europam, ductaque ab ejus fonte versus Boream ad Mare usque Linea. Huic cum peritissimis Geographis subscribens, descensu ab Linea Tanaique flumine versus Austrum facto, metas porro cum aliis Orientales signo in Palude Mœotide, Bosporo Cimmerio, Ponto Euxino, Bosporo Thracio, Propontide, Marique Ægæo usque in Mare Mediterraneum, quo Meridiem versus ab Africa separatur: ad Occidentem vastissimus eam pulsat & apertissimus Oceanus; ad Septemtrionem denique Mari clauditur Boreali. Videndi huc Strabo lib. II, Dionysius de Situ Orbis, Plinius lib. III. in Præfat. item lib. IV. cap. XI, lib. V. cap. XXXII, aliisque locis, Pomponius Mela lib. I. cap. III, Rufus Festus Avienus in descriptione Orbis Terræ, Orosius lib. I. cap. II, Isidorus lib. XIV. cap. IV.

De Orientali Europæ Limite nonnulla inter Geographos Controversia.

Fines Europæ à plerisque recepti.

Europæ sic diffinitæ formam Strabo tribuit, quæ Draconis fere effigiem æmuletur, Capite Occidentem spectante, Alis vtrimque expansis; referentibus eas ad Austrum quidem Italia, ad Septemtrionem Cimbrica Chersonneso. Placet ea tamen lege, ut Ala dexterior, multo jam quam Strabonis ævo sinisteriore sit major, quod, ut sæpe monui, multa supra Cimbricam Chersonnesum versus Septemtrionem nobis Loca, de quibus nihil Veteres compertum habuerunt, in notitiam venerint.

Europæ Forma.

CAP. VI.

Europæ Qualitas.

SIc se habet Quantitas: sequitur illustranda Qualitas, cum ipsius Terræ, tum Incolarum, quo ad Mores & Linguam. Europa quanta quanta est habitatur, quamuis quicquid locorum supra LX Latitudinis gradum, propter Frigora cum incommode, tum laboriose. Addit Strabo lib. II, *τὴν Εὐρώπην συμπάσαν οἰκήσιμον εἶναι, πλὴν ὀλίγης τῆς ἀοικήτου διὰ ψῦχος περὶ τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Μαιῶτιν, καὶ τὸν Βορυσθένη.* Quod mirum alicui merito censeri posset, quum loca, quæ nominat Strabo, incidant in XLVII, XLVIII & XLIX Latitudinis gradus; & ex Situ cælesti sub Octavo Climate non inclementiore videantur frui Aëre, quam in Gallijs Biturigum, Aurelianensium, Parisiensiumque Agri. Sed faciunt passim in hac Mole Montes; ut quæ loca suo situ futura essent calida, habitationique commodissima, si plana vastioribus istis huius Orbis Verrucis carerent; eadem, quacumque Terrarum parte, propter imposita Tubera, Nivibus numquam non cana, Intermontiaque ab Ventis, semel ingressis, ibique conclusis, &, ut maiorum essent virium, contractis, præcipue si ab Arctoo Orbe ingruerint, infestari supra modum solita, sint frigida, efficianturque aspera, inculta, horrida, deserta, & Domiciliis figendis, Pagis struendis, Opidis condendis inimica. Nota sane quæ commemorantur de Frigoribus etiam

Europa, licet paucis locis ægre laborioseque.

præsertim in Montibus.

passim tamen hodie habitatur.

Europæ qualitas.

Lausque iterata.

etiam media æstate Montium Pyrenæorum gradu XLIII, Alpiumque gradu XLVII aut circiter; quin & illorum, quos in Orbe Novo gradu X gerit Isthmus, Americam Meridionalem ab Septemtrionali separans. Alia prætereo: singula enim suis locis explicabuntur. Hoc certum; Nihil hodie non in Europa habitari; neque adeo ipsos Montes, licet perpetuis fere Nivibus obsitos Incola, frequentiore tamen, carere. Summo igitur merito reliquas Orbis Terræ Partes stupenda Cœli clementia, temperie, amœnitate; benigna Soli fertilitate; maxima Incolarum incredibilis humanitatis, Indolisque supra, quam dici potest, tractabilis frequentia; Vrbium ingentium pulcherrimarumque, Opidorum, Arcium, Pagorum, Fluminum, Stagnorum, Lacuum, Aquarumque, quîs variæ vires, Omnis item generis Animantium, Arborum, Frugum, Plantarum, Metallorum, & aliarum, quæ sustentandæ hominum Vitæ sunt necessariæ, Rerum copia longe superat. Cetera, quibus caret, Gemmas Preciososque lapides, Aromata, aliaque odorifera, tam cumulate, tamque liberali manu ab Asia importata accipit, imo ut generalius cum Strabone loquar, neve quam Orbis particulam excludam, ἔξωθεν μετιοῦσιν, ut nusquam major sit adfluentia. Orbis Domitorum (nam nec hic ab ejus temperare possum laudibus) Genitrix. Quid ni? Produxit quidem hic olim Alexandrum Macedonia, Italia Romanos; qui successione quadam; quam DEVS æterna sua Providentia decreverat, Terrarum Orbem, quousque notum habebant, domuerunt: producit autem hodieque Germania Principes, qui Quartæ Romanorum Monarchiæ jura, quantum per Immanissimorum Hostium potentiam & impressiones licet, sarta tecta tuentur. Nunquid & Magni, quos Avorum adorarunt tempora, Europæ Heroes incognitam, ut plerorum est opinio, Veteribus Americam, potioresque & validiores Africæ Asiæque Partes suo adjecerunt Imperio? Numquid & Sedes Summi est Pontificis? Numquid Mater tot Regum, tot Principum, Christo, quod alibi rarius, militantium? Quin & Turcarum Imperator, neglecta quasi & relicta suis Ducibus Præfectisque Asia, in hanc Orbis Partem extremis usus viribus, migravit; omnem adhibens operam, ut singulis annis in penitiora, etiam magna Suorum clade & internecione, se insinuet.

CAP. VII.

Europæorum Mores.

Mores Europæorum, qui accuratius describantur, difficiles,

EA Terræ est Qualitas: sua etiam est Incolis. Sed ego non is sum, qui nulla coactus necessitate summas mihi parare velim molestias, & certissimam ab alijs Invidiam. Præstare difficile est, quod Titulus pollicetur. Non ubique fui, ut Europæorum omnium genios & ingenia fideli penicillo depingam. Faciat hoc, qui

Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

propter varias per commercia Mutationes,

vel unis illud Batavis docentibus,

Et fuerim etiam multis in locis, multaque multo usu & longa consuetudine didicerim, numquid omnia temporis lapsu aduentitioque commercio crebris Mutationibus sunt obnoxia? Vni prodeant in arenam Populares mei. De Batavis scripserat, Domitiano Imperante, Poeta festivus,

Tune es, tune, ait, ille Martialis?
Cujus Nequitias Iocosque novit,
Aurem qui modo non habet Batavam.

Rusticitatis, si genuina sit & vera Scriptura (nam *Batavam* sunt qui mutant ex Membranis in *severam*) Inelegantiæ, Frontisque tetricæ Maiores nostros insimulat: an vere, non libet inquirere. Esto tamen. Sed quis hæc talia non etiam de alijs aliquando canere potuit Populis? Nam qui non quandoque fuerunt rudiores? Quum Romani, Rerum post Domini, nihil nossent præter Agriculturam & Militiam fortean,

Auris cui modo non erat Quiritum,

Elegans, festivis moribus, & exploratæ censebatur facilitatis. Fuerint igitur Domitiani principatu, atque etiam multo post, cum ab impuritate Martialis aversiores, tum rudiores, crassiorisque [illegible] auris & naris Batavi. Prius Objectum lubentes patiuntur,

tiuntur, adgenitam sibi gratulantes Probitatem Morumque sanctitatem: si Posterius discutiatur, quam hodie mutarunt! Quid enim Batavis humanius, quid candidius, quid ad omne Disciplinarum Artiumque genus capiendum pronius, paratius, promptius? Nihil non ab ijs, etiam hac belli tempestate, cum publice, tum privatim discitur, vel ad Remp. prudenter administrandam, vel ad Bellum caute suscipiendum, fortiter gerendum, feliciter finiendum, vel ad Bellorum nervos validecumque optato fructu concinnandos, vel ad Oeconomicas res dextre nitideque instituendas. Dicant, quæ viderint audierintque cum alij, tum Mercatores, qui ipsos adierunt: Velint nolint, fateri cogentur quæ dixi. Quid Vitiorum in aliis Populis non aperiam. Vestigia terrent. Scio quid valeant Tela Westphalorum in Brabantos. Hoc saltem liceat, ut ab Magno viro (cui Scientiæ omnes vanæ erant & incertæ) Commissionem videamus, institutam inter quatuor, quæ in nostra Distributione primo se loco obferunt, Gentes; Hispanos, Gallos, Italos, & Germanos: *Habent singulæ Nationes*, inquit, *à Superis adgnata sibi Morum discrimina, per quæ facile à se invicem discernantur, ut cujus quisque nationis sit oriundus, à Voce, à Sermone, ab Oratione, à Consilio, à Conversatione, à Victu, à Negocio, ab Amore & Odio, ab Ira & Militia, similibusque Exercitijs facile cognoscatur. Quis enim videns hominem ingredientem incessu gallinaceo, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto laciniatove, non mox judicet esse Germanum? Nonne Gallos cognoscimus ab Incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu, & moribus gestibusque festivis, vultu claro, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito: Italos vero videmus incessu tardiusculos, gestu graves, vultu inconstances, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compositos. Iamque scimus etiam, quia in Cantu balant Itali, gemunt Hispani, ululant Germani, modulantur Galli: sunt in Oratione graves, sed versuti Itali; culti, sed jactabundi, Hispani; prompti, sed superbi, Galli; duri, sed simplices, Germani: in Consilijs est providus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, utilis Germanus: in Victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus: sunt erga Exteros officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli; agrestes inhospitalesque* (non tamen passim) *Germani: in Conversationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi intolerabilesque Germani: sunt in Amore Zelotypi Itali, impatientes Hispani, leves Galli, ambitiosi Germani: in Odijs vero sunt occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, ultores Germani: in gerendis Negocijs sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigiles Hispani, soliciti Galli: in Militia sunt strenui, sed crudeles Itali; Hispani callidi, & rapaces; Germani truces & venales; Galli magnanimi, sed præcipites: insignes sunt Litteratura Itali, Navigatione Hispani, Civilitate Galli, Religione & Mechanicis Artificijs Germani: & habet unaquæque Natio, quantumcunque etiam sive civilis sive barbara, peculiares Mores Ritusque, sibi à Cæli influxu à ceteris diversos*, &c. Si quis in hac Comparatione vehementius quid in se dictum arbitretur, non Mihi, sed pedibus primo prodeuntibus Nato Ægreque Parto imputet; modeste tamen & sic, ut Manes ejus non solicitet; Me vero habeat insontem. Quidquid sit, non tam in liberum mihi est ingenium, ut alicujus Odio Gratiave Veritati velim vel Vim vel Fucum facere.

generatim & rudioribus delineantur coloribus.

Cap. VIII.

Europæorum Linguæ.

Mores alieniore potius, quam meo, eoque rudiore penicillo depinxi: Linguas Europæorum jam videamus. De Linguis quædam universim & in genere dixi Partis I lib. III. cap. XIV: specialius quid de Europæorum Matricibus & Majoribus IV & Minoribus VII, unde reliquæ omnes ibidem propagarunt, malo, Lector, discas ex ~~Magni~~ Scaligeri Litteris ad me anno cIↄ Ic XCIX. mense Martio scriptis, quam aliunde. Præfatus Vir cum multis alijs, ~~tum Eruditione variarumque Rerum scientia maximus~~, sic inquit: *Linguas* Matrices *vocare possumus, ex quibus multæ Dialecti, tamquam Propagines, deductæ sunt. Propagines quidem unius Matricis Linguæ commercio inter se aliquo conjunctæ sunt: Matricum vero inter se nulla*

Linguæ Matrices. Matricum Propagines.

Cognatio est, neque in Verbis, neque in Analogia. Sunto igitur Matrices *eæ, quæ per omnia inter se discrepant; cujusmodi undecim, non amplius, hodie supersunt in universa Europa: quarum quatuor amplissimæ sunt; reliquæ septem longe Inferiores. Itaque illis quatuor* Majores Matrices, *reliquas* Minores *vocabimus. Eadem Verba faciunt unam Linguam videri: sed eorumdem Verborum Trajectio, Immutatio, Inflexio aliam atque aliam Propaginem facit. Nam Italicam, Hispanicam & Gallicam* Latinam *vocamus propter unum Verbum Latinum, quamquam varie immutatum in illis tribus. Exempli gratia:* Gener *Latinum Italis* Genero, *Hispanis* Yerno, *Gallis* Gendre: *Latina sunt, si originem spectes; sin distortionem, unaquæque natio harum trium illud vindicat sibi. Itaque possumus deligere unum Verbum Matricis, quod commune sit Propaginibus sive Dialectis à quo nomen ipsa Matrix habere possit. Sunto igitur quatuor hæc Verba,* Devs, ΘΕΟΣ, Godt, Boge, *notæ quatuor* Majorum Matricum, Latinæ, Græcæ, Teutonicæ, Slavonicæ. *Hæ, ut diximus, supra reliquas septem Minores latissime patent. Linguæ* Boge *duplices Characteres sunt,* Rutenici *sive* Moschovitici, *è Græcis depravati, totidem numero, & figura pene similes, adjunctis pauculis Barbaris: item* Dalmatici, *qui &* Hieronymiani, *eadem potestate, totidem numero, sed figura longe dissimillimi. Atque adeo duplex Sacrorum Librorum Translatio,* Rutenica *recentior, &* Hieronymiana *vetustior. Hæc Matrix sive Lingua* Boge *in multas propagines diffusa est,* Rutenicam, Polonicam, Boemicam, Illuricam, Dalmaticam, Windicam, *& alias, quas unusquisque potest adjicere. Matricis* Godt *Propagines sive Idiomata præcipua sunt tria,* Teutonismus, Saxonismus, *&* Danismus. *Rursus* Teutonismi *Idiomata duo,* Superior Teutonismus, *quæ est Lingua* **Wasser**; *Inferior* Teutonismus, *sive Lingua* **Water**: *Reliqua duo Idiomata & ipsa quidem sunt Linguæ* **Water**: *sed* Saxonismi *Propagines sunt Nord-Albingorum & Frisiorum, item Anglorum Dialectus: quæ tamen veterum Nord-Albingorum & Turingiorum Dialecti sint Anglismus & Scotismus.* Danismi *tria discrimina sunt, Lingua scilicet Danorum Limitaneorum, quos* Denemarkos *vocant; Danorum Australium, qui* Suedan, Suedi *&* Sueones *ab Austro dicti: denique Danorum Septemtrionalium, qui* Nordan, Normanni *&* Norwegi *vocantur: à quorum idiomate propagatum est* Islandicum *hodiernum, quod ita intelligitur ab Norvvegis, ut Hollandica Lingua à Germanis, Italica à Gallis. Matrix* Devs *peperit* Italicam, Gallicam *&* Hispanicam: *quæ omnes uno nomine* Romansæ, *id est* Romanenses *sive* Romanæ *vocantur, quam appellationem Victores Barbari induxerunt. Nam in eorum Legibus duplex Conditio Ingenuorum; deterior Romanorum, ut Latinorum Romæ. In Gallia olim Franci & Burgundiones, in Italia Longobardi, in Hispania Gotthi distinguuntur à Romanis, ut Quirites à Latinis Civibus. Hinc Luitprandus* Tiotiscam *Galliam ab* Romana *distinguit. Matricis* ΘΕΟΣ *pluria sunt Idiomata, quod non mirum in tot Insularum intervallis, quæ ut loco, ita Linguæ commercio valde dissident. Atque de quatuor Maioribus Matricibus hactenus. Reliquæ septem* Minores *sunt hæ:* Epirotica, *quam* Albanam *vocamus in Montanis Epiri, ubi gens studijs asperrima belli; Indigenæ, an Advenæ, incertum. Secunda* Cosacorum *&* Præcopiensium, *id est* Tartarica. *Tertia* Hungarorum, *quam ex Asia in Europam transeverunt crudelissimæ duæ gentes, Hunni & Avares. Quarta* Finnonica, *cujus propago est* Lapponica, *in Septemtrionalibus Scandinaviæ Suedorum. Quinta* Hirlandica, *cujus pars, quæ hodie in usu Scotis Silvestribus. Sexta* Vetus Britannica, *in Montibus, Anglis; item in Aremorica Gallis, quam* Britonnantem Linguam *Galli vocant. Septima* Cantabrorum, *quos* Biscainos *Galli & Hispani nominant, quæ sunt reliquiæ Veteris Hispanicæ: patet ut minimum itinere septem dierum cis & uls Pyrenæos, à Baionensi usque Agro, quem tractum in Tarbellis* Lapurdensem *vocant Sidonius & alij Veteres. Hæ sunt Vndecim Matrices nullo inter se cognationis vinculo conjunctæ: atque has inter se diviserant Ecclesiæ Constantinopolitana & Romana; Et quidem commercio Characterum quintuplicis generis,* Latinorum, Græcorum, Hieronymianorum, Rutenicorum *&* Gotthorum. *Nam & ipsi veteres Gotthi suos Characteres habent, Sacra alioquin Græco ritu celebrantes, Lingua Veteri Gotthica: in usu autem quotidiano magna ex parte Teutonissant.* Hæc Europæus ille noster Mithridates; quo nemo potuisset de his talibus solidius, distinctius, elegantius. Ego quid his adponerem? Nihil. Singularum specimina suis conabor dare locis.

Marginalia: Matrices in Europa. XI. — *Maiores* quidem quatuor. — *Slavonica.* — in varias diffusa Propagines; — *Teutonica*, cujus idiomata Teutonismus, — Saxonismus, — Danismus. — *Latina*, tres habens Propagines, Italicam, Gallicam, Hispanicam; — *Græca*, cujus Dialecti variæ. — *Minores* vero septem, *Epirotica, Cosacorum & Præcop. Hungarorum, Finnonica, Hirlandica, Vetus Britannica, Cantabrica.*

CAP. IX.

CAP. IX.

Europæ Divisio.

EVROPÆ nostræ Totum ut considerandum monstravi: Partium doctrinam & indicium nostra jam flagitat Methodus. Partes Majores Minoresque Orbis Terrarum alij alio modo soliti sunt dividere: nunc φυσικῶς, prout sese offerunt vel Montes vel Flumina; nonnumquam ἐθνικῶς, secundum habitationes & Linguas; aliquando πολιτικῶς, vel quemadmodum Strabo loquitur, ποικίλως, juxta voluntatem & Iurisdictionem Principum. Mihi non censeo curiosius inquirendum, quæ Distributionis ratio Trium optima, Regionibusque fideliter depingendis sit convenientissima. Aliis lubens laudem, quæ veram istius difficultatis diffinitionem sequi potest, relinquo. Ego, non ignorans, ut hoc saltem dicam, quam firma validaque in medium adduci queant argumenta, cum Primæ, ut quæ aptissima, stabiliendæ; tum enervandæ, quum obnoxia valde sit mutationi, Tertiæ, mediam ingrediar viam; hunc nostrum Terrarum Orbis Ocellum partiturus, & penicillo, licet quam velim rudiore, delineaturus secundum Matrices, de quibus præcedenti capite dixi; Linguas; non quidem omnes, sed Majores illas latissimeque patentes: quarum aliæ usurpantur in Europa Occidentaliore, aliæ in Orientaliore.

Partes Terrarum Orbis varie distribuuntur.

In Occidentaliore quidem versus Meridiem *Latina*, cujus, varie admodum mutatæ distorteque, Propaginibus utuntur *Hispania*, *Gallia*, *Italia:* versus Septemtrionem *Teutonica*, cujus Dialecti *Teutonismus* specialioris notionis, & *Danismus*. Prioris usus, non exiguo tamen discrimine, in *Germania* tam *Superiore* quam *Inferiore*. Posterioris tres sunt differentiæ Danorum Limitaneorum, qui *Daniam*; Australium, *Suediam*; Septemtrionalium, qui *Norvegiam* habitant. His adhæret *Finmarchia*, cui peculiare est Idioma, Propaginem habens Lapponicum, quo utitur *Lappia*.

Hispania, Gallia, Italia. Germania {Inferior, Superior} Dania, Suedia, Norvegia, Finmarchia, Lappia.

In Orientaliore vero ad Septemtrionem *Slavonica*, quæ in multas Propagines est diffusa. Nam in quibus ibi Regionibus non ejus Vsus? Gaudent ea Populi, quos fere Majorum nostrorum temporibus longe lateque habuisse constat Superiorem Inferioremque & Mœsiam & Pannoniam, Daciam, Illuricum, Dalmatiam, Sarmatiam & alias: qui hodie *Poloni*, *Hungari*, *Trans-Silvani*, *VValachi*, *Livones*, *Lituani*, *Podolij*, *Moldaui*, *Bulgari*, & alij; quos omnes, exceptis Primis, uno complectar libro. *Hispaniam* igitur, cui in nostra Distributione princeps tribuitur locus, & merito, quum in Europa Terræ Continentis proxima sit Fortunatis Insulis, unde hodieque ex Veterum mente Longitudinis initium ducitur, quod felix faustumque sit, ingrediamur.

Polonia, Hungaria, Trans-Silvania, VValachia, Livonia, Lituania & aliæ.

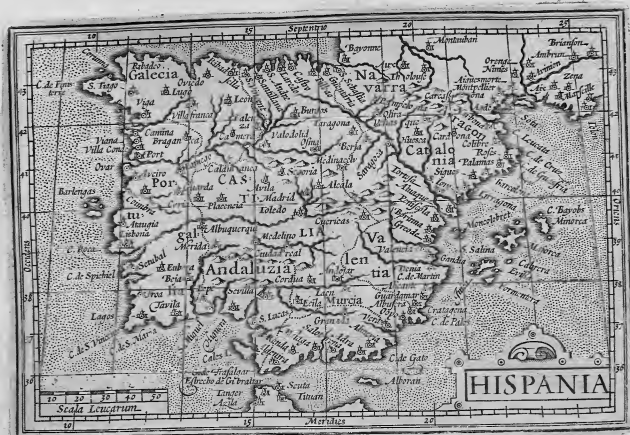

COSMOGRAPHIÆ

PARTIS II,

LIBER II.

DE HISPANIA.

Caput I.

Hiſpania unde dicta, quæque varia ejus Nomina.

N delineanda Terrarum Orbis Parte illa, quæ L. Floro Viris Animiſque Nobilis dicitur, quædam generatim explicabo, quædam ſpeciatim. Generatim Nomen & Res. In Nomine quod Etymon ſit Hiſpaniæ, ſcrutabor, quæque varia Appellationes.

Hiſpania dicta ab *Hiſpano* Rege, vel *Hiſpali* Vrbe.

Hiſpaniam Iuſtinus ex Trogi Pompei Hiſtoriarum Philippicarum lib. XLIX. dictam notat ab *Hiſpano* Rege.

Alij ſic nominatam volunt ab *Hiſpali* urbe nobiliſſima; quam hodie *Sevilliam* appellant.

vel denique à *Spania*, Aſiæ regione, quæ & *Iberia*.

Abrahamus Ortelius, Vir quo nullus in Palæſtra Geographica fuit operoſior, quum Iberiam Aſiæ Regionem olim *Paniam* à Pane, quem Iberis Dionyſius, victoria potitus, præfecerat, inde vero *Spaniam* ab Iunioribus vocatam fuiſſe, legiſſet apud Auctorem de Fluminibus & Montibus, fidem ſequutum Soſthenis lib. III. rerum Ibericarum; Scriptoreſque fere omnes animadvertiſſet primos Hiſpaniæ Incolas ex Iberia uſque dirivare; adductus eſt, ut ab *Spania* potius illa, quam ab *Hiſpano* vel *Hiſpali* nomen Regioni inditum, crederet. Sane σπανίαν nominat D. Paullus Epiſtola ad Romanos, cap. XV: Apud Iuſtinum, ubi in Vulgatis *Hiſpania* exſtat, in membranis *Spania* legitur: In optimis Q. Curtij Codicibus *Spaniam* eſſe notat Bongarſius: *Spaniam* vocat D. Hieronymus ad Ieſchahihiæ caput LXIV: D. Eulogius, qui ante ſeptinge[...]os annos floruit, *Spaniam* appellat: Vetus in Iuvenalem Gloſſo-

Glossographus Tagum *Spaniæ* facit fluvium: in Glossario D. Benedicti Græco-Latino *σπάνη* est pro Hibera, *σπανία* pro Hispania: *Spaniam* ab Chaldæis dici scribit Arias Montanus Commentariis in Abdiam: Galenus VI. Simpl. cap. IV. *Spanum* vocat oleum ex Iberia (sic Hispaniam nuncupat) advectum: Consonat denique hodierna appellatio. Incolis enim *España* nominatur. Nam *España* & *Spania* scriptione tantum differunt; quum Hispani Gallique vocibus Latinis, quibus ab S littera initium, E præponere suaque facere consueverint.

Quam *Hispaniam* Latini Scriptores, Ptolemæus autem, Stephanus, Auctorque Librorum de Machabæorum gestis Ἱσπανίαν vocant, rejecta adspiratione, temporibus antiquissimis *Iberiam* & *Hesperiam* nominatam memoriæ produnt Strabo, Plinius, alij. *Quæ Hispania vulgo.*

Iberia quidem ab Iberia Asiæ Regione, unde primos Hispaniæ Incolas non pauci deducunt: Strabo tamen, quamvis alibi propter Linguæ diversitatem hæsitet, ex Apollodoro, Socrate, aliisque; Dionysius item Alexandrinus & Priscianus malunt Iberos ex Hispania in Asiam migrasse, ibique Prouinciæ, quam occuparant, patrium nomen imposuisse. Appianus quoque tres refert sententias; primam Europæos Iberos ab Asiaticis deducentium; secundam, Asiaticos ab Europæis; tertiam, nihil illis præter nomen commune volentium. Alij Iberiam ab Ibero Rege trahunt; alij ab Ibero flumine; Avienus ab Ibera Bæticæ opido. *Olim etiam Iberia.*

Hesperiam vero, ab Hespero, ut quidam memorant. Atlantis fratre vel ut Horatius putat, ab Hesperia Hesperi filia, vel potius ab Hespero Stella Occidentali: quia in Europæ Continente nihil est hac Regione Occidentalius; unde à Seneca in Hercule Octæo, Zephyro subdita tellus. Quumque & Italiæ nomen idem esset, Horatius lib. I. Carm. hanc *Vltimam* canit. *Hesperia.*

Hespera Iberia vocatur Dioscoridi lib. V. cap. CII, tamquam Iberia Occidentalis, ad differentiam Orientalis, quæ in Asia.

Celtiberiam quondam fuisse nominatam tradit Appianus Alexandrinus: quæ tamen pars Hispaniæ (quam Celticam olim dixerunt teste Varrone) potius censenda, cujusque Incolæ nunc *Celti* nunc *Celtiberi*, Plinio etiam *Celtici*. *Celtiberia.*

Pannoniam quoque nominat Stephanus, περὶ πόλεων.

Ἰγλῆτας Regionis Incolas olim nuncupatos ex Asclepiade Myrleano scribit Strabo. *Incolæ Ἰγλῆτες.*

Sepharad (ספרד) Hebræis dici notant Gulielmus Postellus & Benedictus Arias Montanus Commentario in Abdiam. *Sepharad.*

An Iosepho vere ab Tubale progeniti scribantur, vereque Τοβηλόοι vocentur, dixi Partis I. lib. III. cap. XIV. *an & Τοβηλόοι.*

Cap. II.

Hispaniæ Fines, Longitudo, Latitudo, Circumitus, Forma.

NOMEN dedi: offerunt se Res; ipsa, inquam, Regio & Incolæ. Regionis primum examinabo Adjuncta, inde Partes. Illa mihi sunt Quantitas & Qualitas. Quantitas consistit in Finibus & Circuitu, quæque inde quasi nascitur, Forma vel Figura. Quod igitur ad Fines: adluit Hispaniæ duo quidem latera Oceanus; Aquilonare, Cantabricus; Occidentale, Atlanticus: Tertium, quod ad Meridiem, ubi Fretum Herculeum, mare pulsat Ibericum, quod & Balearicum: Versus Orientem Pyrenæos habet Montes, perpetuis jugis ab Oceano, ubi Flaviobriga, hodie *Fuentarabia*, tendentes ad Mare Meditarraneum; duobus insignes Promontorijs, uno, quod *Olarso* cognominatum, in Oceanum projecto; altero, quondam ab *Veneris templo*, nunc vero Religione mutata, ab *S. Cruce* denominato, in Mediterraneum. *Hispaniæ Fines.* *Longitudo.*

Hispaniæ Longitudo, Straboni libro Geograph. III. σταδίων ἑξακισχιλίων, Latitudo, qua maxima, πεντακισχιλίων, qua minima, τρισχιλίων: quæ, si cogitemus Stadium Græcum centum, Latinum centum vigintiquinque passus continere, quatuor autem Passuum millia Leucam, qua Hispani cum alijs Conregionalibus hodie utuntur, *Latitudo, qua maxima. minima.*

tur, conficere, nihil erit difficultatis ad hodiernæ menſuræ rationem revocare. Ioannes Vaſæus in Hiſpaniæ Chronico, cap. VIII. memoriæ prodit, Hiſpaniam ad Pyrenæos tam auguſtam eſſe, ut, quum per eos iter faceret, in Monte D. Hadriani, Ferdinando Colone rerum iſtarum peritiſſimo commonſtrante, niſi fefellerit adſpectus, utrumque viderit mare; Oceanum ſcilicet, cui perigrinantes erant proximi, atque eminus, quouſque oculorum acies ferre poterat, albicantes Maris Mediterranei fluctus.

Circumitus. Circumitum Hiſpaniæ dimetiuntur per maritima littora & Pyrenæum Ioannes Epiſcopus Gerundenſis lib. I Paralipomenῶn Hiſpaniæ, & Ioannes Mariana lib. I. Hiſtoriæ cap. II.

Forma. Formam Hiſpaniæ quadratam nonnulli (inter quos Iuſtinus ex Trogi Pompei lib. XLIV) ſtatuunt; niſi quod Aquilonem verſus ſenſim in Pyrenæum anguſtius coëat. Trigonam imperite facit Æthicus. Strabo, Pomponius Mela, Ptolemæus & alij Hiſpaniam comparant Corio Bubulo *(βύρση βοεία)* humi protenſo: cujus partes ad collum pertinentes in adhærentem ipſi Galliam porriguntur. Collum inquam, quantum protenditur Mons Pyrenæus ab Mediterraneo Mari ad Oceanum Britannicum: inde dilatatur ad Brachia, ab Nova Karthagine uſque ad Cantabros: Crura à Freto Herculeo uſque in Gallæciam & Mare Britannicum: ultimum Corij ad modum Caudæ, Promontorium Sacrum, hodie *S. Vincentij*, quod extenditur in Oceanum Atlanticum, longe ultra omnem Hiſpaniam.

CAP. III.

Clima Hiſpaniæ, ejuſque ex Situ Cœleſti Qualitas, & quæ inde Commoda.

Situs Hiſpaniæ cœleſtis. EXPOSITA Quantitate, in medium prodit Qualitas, cujus cauſſa plurimum in Climate, Situque Cœleſti. Subeſt Hiſpania medio Quarti, totique Quinto, parti etiam Sexti Climatis; inter Gradus, Latitudinis quidem XXXV & XLV, Longitudinis autem inter XVI (ut nunc, capto ab Azoribus Inſulis initio, notari ſolet: quam rationem deinceps ſequar) & XXXI; ubi optima ad res omnes Temperies. Hinc merito Iuſtinus ex Trogo, fertiliorem facit Hiſpaniam Africa aut Gallia, quum neque, ut illa, violento Sole torreatur; neque, ut hæc, adſiduis Ventis fatigetur; ſed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus Imbribus in omni frugum genere ſit fœcunda. Maxima dies Æſtatis. Maxima Dies Æſtatis in Parallelo Auſtrali, qui diſtat ab Æquinoctiali Linea XXXVI gradibus, horarum eſt XIV-30: in Boreali, qui abeſt ab Æquatore gradibus XLIV-ſemi, horarum eſt XV-30. Hiſpaniæ Qualitas, ad Boream, Hiſpaniæ igitur, quod monere jam cœpi, non eadem paſſim eſt Qualitas, non idem Solo genius. ad Auſtrum. Qua Arcton ſpectat, pleriſque ſcribentibus, frigidior eſt, nonnulliuſque aſperitatis; Oceano ſemper obnoxia, interiorum aquarum indiga, malignæque inde habitationis; quum etiam Rupibus, Saltibus, Lociſque Silveſtribus pleraque obſeſſa. Qua, Montibus fere perpetuum intercurrentibus, in Auſtrum declinat, tota felix, tota beata, ut multis magniſque Fluminibus irrigari, ſic tempeſtivis pluviis, quantum ſufficit, recreari ſolita; & hinc omne genus, ea præcipue parte, Frugum, Animaliumque non benigna ſolum Mater, ſed & Nutrix ſolicita. Hiſpaniæ Laus univerſim. De Hiſpaniis univerſim quæ ſcripſerit ex Trogo Iuſtinus, capite præcedenti audivimus. Addam alios. Memoriæ mandat Philoſtratus; hic Cœli temperiem eſſe talem, qualis Autumni tempore ſolet eſſe in Attica. Leguntur & hæc apud Solinum: *Terrarum plaga comparanda optimis, nulli poſthabenda, Frugis ac Soli copia; ſive vinearios Proventus reſpicere, ſive arborarios velis. Omni materia adfluit, quæcumque aut precio ambitioſa eſt, aut uſu neceſſaria. Argentum & Aurum ſi requiras, habet: Ferrariis numquam deficit, nec cedit Vitibus, vincit Olea. Nihil in ea otioſum, nihil ſterile, quidquid cujuſcunque negat Meſſem, viget Pabulis: etiam quæ arida ſunt ac ſterilia, Rudentum materiam nauticis ſubminiſtrant.* Verba denique ſunt hæc Pomponij: *Viris, Equis, Ferro, Plumbo, Argento, Auro tam abundans, & adeo fertilis; ut, ſicubi ad penuriam aquarum effæta & ſui diſſimilis eſt, Linum tamen aut Spartum alat.*

Admiran-

Admirandam eorum, cum quæ ex terra proveniunt, tum quæ in Terræ viſceribus generantur & latent, fertilitatem; Animantium item, quæ Terra Marique naſcuntur, præſtantiam, quis digne, utque ſingula flagitant, commemorabit? Hiſpaniæ commendatio.

Incredibilis per omnem Hiſpaniam Frugum Vbertas; & plerique Agri tantæ ſunt liberalitatis, ut pro accepto uno Tritici Modio triginta plurimum Colonis reddant; ſæpe etiam quadraginta in Bætica præſertim. ab Frugibus.

Herbarum, cum Sativarum, tum Voluntariarum, quæ citra ſementem erumpunt quibuſque inſignes ſunt & peculiares vires, (videndus Plinius lib. xxv. cap. VIII.) paſſim, cum primis in montoſis locis, eſt feraciſſima: ubi *ſui diſſimilis*, inquit Pomponius, *Linum aut Spartum* alit. Strabo lib. III. *σπαρτάριον* nominat *Campum*, circa Karthaginem Novam, ſpacioſum admodum & Aquarum indigentem, quem *Manxam* ab Arabibus vocari ſcribunt Hieronymus Surita & Ioannes Mariana. Idem *Iuncarium Campum* habet in Emporienſium agris. *Λινουργοὶ δὲ ἱκανῶς*, inquit, *οἱ Ἐμπορῖται, χώραν δὲ τὴν μεσόγαιαν ἔχουσι, τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ σπαρτοφόρον, τῆς ἀχρηστοτέρας καὶ ἑλείας σχοίνου. καλοῦσι δὲ Ἰουγγάριον πεδίον,* Faciunt hæc Strabonis & appellationis Latinæ ratio, ut apud Ptolemæum legendum cenſeam *Ἰουγγαρία*; quemadmodum etiam dicitur Antonino *Iuncaria*, pro ejus Loci opido, quod hodie *Iunquera*. Herbis.

Siluis, Nemoribus, Arboribuſque ſingulares ferentibus fructus ubique eſt plena. Longum eſſet omnia commemorare. Nemus eſt apud Opidum, cui ab *Monte Majore* nomen, in quo Quercus, Caſtaneas, Ilices, Nuces, Corylos, Ceraſos, Prunos, Pyros, Ficus, Labruſcas, & omne genus Arborum fructiferarum ſola Natura plantavit, altitudinis ingentis & latitudinis. Haud procul opido Beierano Nemus eſt amœniſſimum, ubi Caſtaneæ Arboris ambitum ſe menſum ſcribit Lucius Marineus Siculus pedum circiter quadraginta. Quid Mala referam? Inter ea melioris notæ ſunt duo, *Canuſium* & *Regium*. Quid Pyra? In ijs ſupremæ claſſis quatuor, quæ odore guſtuque ſuaviſſima: *Apianum*, quod *Muſcatum* vocant, omnium Pyrorum minimum, *Vinoſum*, *Pintum*, Quartumque, quod Hiſpanis *Sine Regula* nominatur. Quid Olivas? In harum numero primas obtinent Hiſpalenſes, quæ magnitudine Iuglandes excedunt. Hinc *Oleaſtrum* in ea ora circa Sinum Gaditanum, Lucus ab Arbore quam alit, apud Pomponium Melam lib. III. Dives enim Olivetis tota Bætica. Silius Italicus lib. III: Silvis. Arboribuſque.

Palladio Bætis umbratus cornua ramo.

Quin de Hiſpania canit univerſa lib. I;

Nullaque Palladia ſeſe magis arbore tollit.

Hinc *Oleaſtrum* Antonino, opidum inter Tarraconem & Dertoſſam; hinc *ὀλεάστρον* Straboni circa Saguntum; hinc alia aliis locis. Quid de reliquis dicam Fructibus? Plene decantata ſunt non paucis Mala Heſperia [vel Citrea; Cydona, quæ vulgo *Membrillos*; Granata, ſuis etiam Coriis medicinam facientia. Nucem Iuglandem primus in Hiſpaniam intulit Pomponius Flaccus, Eques Romanus, quum ſub Vitellio Imperatore militaret. Teſtatur Plinius lib. xv. natural. hiſtor. cap. XXII.

Quid Vina commemorabo, optimi ſaporis odoriſque? Paſſim quidem generoſa admodum leguntur, alijs tamen & alijs locis præſtantiora, quæ Marineus Siculus indicat lib. I. de Rebus Hiſpaniæ. Vinum ex Turdetania multum exportari, præter alia, ſcribit Octaviani Auguſti tempore Strabo lib. Geograph. III: quod quo modo intelligemus, quum memoriæ prodat Fl. Vopiſcus Syracuſanus Probum Imperatorem Hiſpanis, ut & Gallis Britanniſque, primum Vineas ut haberent, Vinumque conficerent, permiſiſſe? Singulare ſcilicet jam fuerat multos annos Turdetanis Turduliſque, quos Hiſpanorum omnium cultiſsimos ſapientiſsimoſque noverant Romani, quod tandem commune factum & generatim conceſſum omnibus (hanc enim vocem addit Vopiſcus) ſub Probo. Vites Germanicæ ſuperioribus annis in Hiſpaniam à Belga quodam Petro Simonis F. tranſportatæ, Hiſpanicoque ſolo inſitæ, jamque mirum in modum multiplicatæ, experimur quotidie, quam grata producant Vina; nomen ejus, qui tranſſevit, retinentia. Aſperitatem, quam conciliare Soli ſolet natura, frangit, emollit, jucundoque condit ſapore adgenitus jam in aliena terra ſub alio Climate genius. Vinis.

Hiſpania Dives quondam univerſim, ut nunc quoque variis in locis, precioſiſſimis Auri, Argenti, Æris, Ferri, Plumbi, aliorumque Metallorum Theſauris; de

quibus videnda, quæ multis adfert cum ex Posidonio, tum ex aliis Strabo lib. III: quæ item traduntur ab Diodoro Siculo, Solino in Polyhistor. Iustino libro ultimo ex Trogo Pompeio, Panegyrista Theodosij, & alijs. Παρ' ἐκείνοις, ὡς ἀληθῶς, inquit inter cetera Posidonius, de Hispanis, τὸν ὑποχθόνιον τόπον οὐχ ὁ Ἅδης, ἀλλ' ὁ Πλούτων κατοικεῖ. Qui potuisset, oratoria quadam Eloquentiæ vi latius se expandens, insignem Metallorum fœcunditatem explicare commodius? De Auri Argentique copia fidem etiam faciunt, præter alios Auctor Librorum de Gestis Machabæorum, I. cap. VIII, & Iosephus lib. II. Belli Iudaici, cap. XVI. In Montibus circa Bastetaniam & Oretaniam Auri Metalla describit Strabo. Nam avidi sterilesque, & in quibus nihil aliud gignitur, Auri bono coguntur, ut Plinii verbis utar, fertiles esse. Ab Argenti-fodinis, *Mons Argenteus*, Ἀργυροῦς Straboni. *Argentarius* Avieno: hodie Incolis *Sierra Segura*, vel, ut alij censent, *Sierra d' Alcara.* non procul à *Castulone*, nunc *Castona la veja*. Argentum item fodi scribunt circa *Ilipam (Calamea en la Serena)* & utramque *Sisaponem*, Strabo; circa *Babylam* Polybius libro x: in *Melessum* finibus, ubi *Oringis* urbs, Livius, lib. XXVIII. Ad Tagum quoque in Montibus Secturas esse Metallicas, apud *Cotinam* item circa Bætim Aes Aurumque nasci, notat Strabo. *Galleciæ Regio*, ait Trogus, vel ex Trogo Iustinus, *Aeris ac Plumbi uberrima, Auro quoque ditissima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant* Agricolæ. Commemorat & hic *Sacrum* in ejusdem finibus esse *Montem*; eum ferro violare, nefas haberi; si quando fulgure Terra proscissa est (hoc autem in his terris frequens esse) detectum Aurum, velut Deûm Munus, colligi. Eandem Galleciam, Asturiam & Lusitaniam æque omnium Metallorum fœcundam prædicat Plinius. Inter Auri ramenta selibras aliquando glebas fuisse inventas, scriptum reliquit Strabo. Apud *Ibyllam*, Tartesiæ urbem (quid si *Ilipam* de qua ante?) Auri Argentique Fodinas collocat Stephanus. Maximam Argenti Fodinam quomdam apud *Novam Karthaginem* fuisse, ab Vrbe ad xx Stadia dissitam; ibique quadraginta hominum millia in labore versari, & singulis diebus Populo Romano viginti quinque millia drachmarum inde tribuere solitos, ex Strabone discimus. Vicena millia Pondo Argenti annis singulis Asturiam, Galleciam & Lusitaniam præstitisse, tradit ex aliorum fide Plinius. Apud eundem *Bebelo* est, Argenti Puteus, ab Annibale inchoatus, Auctori suo CCC indies pondo subministrare solitus: sine dubio haud procul Pyrenæis montibus. Addit enim Aquitanos, Galliæ populos, Pyrenæo vicinos, hujus Putei aquas egerere. Forte circa *Oscam* in Ilergetibus. Nam *Oscensis Argenti* non semel mentionem facit Livius. Argenti ex Pyrenæorum nati incendio, quemadmodum referunt Diodorus & Strabo, tanta fuit copia, ut Phœnices, quum illud aveherent, atque Argentum, onustis jam Navibus, superaret, loco Plumbi Anchoris illud subdiderint; imo, ut Aristoteli placet, circa Tartessum ipsas inde Anchoras fabricarint. *Turdetanos* Argenteis Lacunaribus Dolijsque usos, notat Strabo. Non pauca etiam hujus Regionis Flumina Aurum ferre, docebunt sequentia. Montem prærupte altum in Cantabriæ ora maritima totum ex Ferro constantem habet Plinius. Probat Metallorum, Auri cum primis & Argenti, copiam inlata in Romanum Ærarium ab Triumphantibus vis admiranda. Testatur infinitis locis Livius Triumphos delineans CN. Cornelii Lentuli, M. Helvii, Blasionis, Q. Minucii Thermi, M. Porcii Catonis. M. Fulvii Nobilioris, C. Calpurnii Pisonis, L. Quinctii Crispini, Q. Fluvii Flacci, Ti. Sempronii Gracchi, L. Postumii Albini, aliorumque: ut merito dixerit & vere Antonius Augustinus, Hispaniam id temporis Romanis eo fuisse loco, quo nunc Hispanis America: inde, alijsque ex locis hac tempestate potentissimi Hispaniæ Reges, ex Metallis apud se domique nasci solitis contenti vilioribus, Aurum & Argentum petere malunt; quam penitiora Regnorum suorum Viscera, Necessitate non cogente, eam ob caussam inquietare. Pergamus ad alia. Strabo lib. III. memoriæ prodit, in Hispania *Electrum* fieri solere. Nam Auro ecfosso, Terraque aluminosa abluto, id quod tunc purgando rejicitur, Electrum esse, ex Auri Argentique mixtura conflatum. Hinc Silius Italicus in libris de bello Pœnico:

Electri gemino pollent de semine Venæ.

Gemino, Auri & Argenti. Specularem Lapidem, in quamlibet tenues crustas findi consuetum, Hispaniam olim Citeriorem tantum dedisse, nec totam, sed intra centum millia passuum circa *Sigobrigam (Segorbia)* urbem, scribit Plinius lib. XXXVI. nat. hi-

natur. histor. cap. XXII. *Minium* in Hispania gigni, celeberrimumque peti ex Sisaponensi Bæticæ Regione; inde Romam perferri, ibique perfici, excoqui, vendi, adulterari etiam, docet Plinius lib. XXXIII, cap. VII. Ab cujus verbis Lux M. Tullio Philippica II. *Quid erat in terris ubi in tuo pedem poneres, præter unum Misenum, quem tu cum Socijs, tamquam Sisaponem, tenebas.* De his Sisaponensium Miniariis loquitur Vitruvius lib. VII: *Quæ autem*, inquit, *in Ephesiorum metallis fuerunt Officinæ, nunc trajectæ sunt ideo Romam, quod id genus venæ postea est inventum in Hispaniæ Regionibus; quibus metallis glebæ portantur & per Publicanos Romæ curantur. Eæ autem Officinæ sunt inter ædem Floræ & Quirini.*

Quid jam dicam de Salinis? Sal in Hispania non modo coqui, verum etiam plurimum effodi, hoc est, & fieri & gigni, tradit Solinus. Fit in multis Hispaniæ locis ex Aquis puteanis, ut apud *Seguntiam* & alibi: unde Regibus magnum exigitur Vectigal. Gignitur in extremis Maris littoribus, ceteris candidior. Sunt & Montes Hispaniæ, si fides Marineo Siculo, nativi Salis, ut apud *Ribagorciam*; in quibus lapidicinarum modo Sal cæditur, & Arborum modo postea pullulat ac renascitur. Apud opidum *Antiqueram* Vallis est amœnissima, cujus longitudo passuum mille quingentorum, ex omni parte montium clausa jugis, quæ hieme pluvialibus Aquis impletur, & in formam magni Lacus efficitur, cujus Aquæ calore Solis, adjuvante Soli genio, in Salem candidum convertuntur. Alias silentio prætereo Salinas. Sed Miracula etiam audiamus, quæ tamen hodie evanuerunt. Memorat Strabo, Sal purpureum inveniri in Lusitania; dulcedine quadam temperatum in jugis Tarraconensibus cædi, Solinus ad Oresium; ex Varrone Agellius, Montem Magnum circa Iberum, ex mero Sale, eique quantum demas, tantum adcrescere. Salinis.

Iuxta *Antiqueram*, de qua dixi, Montes inexhaustas habent Fodinas, ex quibus præstantissimi Lapides, ad sumtuosissimorum Operum & Ædificiorum ornamenta idonei, eruuntur; qui late patenti & amplissimæ Negociationi occasionem præbent. Quin & ijdem Montes alterius quoque Lapidis fœcunditate præstant, quem *Hiesso* vulgare Hispanorum Idioma nuncupat; ex quo Calcem, imo notæ singularis Gluten conficiunt, quod usitato nunc nomine Architecti *Tarram* appellitant, Muris consolidandis firmandisque Ædificijs maximam vim habens. Hoc siquidem Lapidis genus igne concoctum, contusum, perque Incerniculum cribratum, aqua deinde maceratum Calcem & tenacissimum reddit Cæmentum, quod in priorem soliditatem mox coalescit: quo structuras tanta industria componunt, & tenacissimas Muris Incrustationes superinducunt, ut Ædificia continuo ex lapide nata, non manu facta aut composita, esse videantur. Eadem etiam Calce, seu potius Gypso, Glutinatores utuntur in obturandis ligneis fictilibusque Vasis, quæ Condimentis & vario fœta liquore in Indiam Belgicasque Regiones & alio transmittuntur. Lapidibus.

Iam vero quod Pecorum omnis generis mugitu balatuque Nemora; Silvæ, Montes, Prata, Campi, Saltus ubique resonent? variis Animantium generibus.

Equos alunt Hispaniæ optumos: Ceteris Bætica plures; Asturia fortiores; *Asturcones* inde nominatos. De quibus sic Plinius lib. VIII cap. XLII: *In eadem Hispania Callaica gens & Asturica, equini generis, quos Thieldones vocamus, minori forma, appellatos Asturcones gignunt: quibus non vulgaris in cursu gradus; sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equus tolutim carpere incursus traditur arte.* Martialis: Equis.

Hic brevis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
Venit ab armiferis Gentibus Astur Equus.

Silius Italicus lib. III de Bello Pœnico:

His parvus Sonipes, nec Marti notus; at idem
Aut inconcusso glomerat vestigia dorso,
Aut molli pacata celer trahit esseda collo.

Recte: commodissimam enim præbet Sessori vectationem. Omnis abest Succussatio. Hinc Εὔδρομος, Polluce teste, Græce vocatur. In vetere quodam Glossario, *Asturco*, *Equus* exponitur *Ambulatorius*. *Gradarius* alijs dicitur. *Tolutarium* item appellant Latini, à pedibus tolutim (quam vocem ex variis Scriptoribus explicat Nonius) id est, volubiliter & molliter glomerandis. Negat autem Silius Asturconem *Marti notum* (nam sic contra vulgatos quosdam codices legendum) de eo igitur exaudiendum illud Gratij,

Non

Non tamen Hispano Martem tentare minacem
Ausim.

Equos enim ad bellum alibi suppeditat Hispania; quos Feros vocant Varro, Oppianus, Strabo; Probos, Olympius Nemesianus:

Quinetiam gens ampla jacet trans ardua Calpes
Culmina, Cornipedum late fœcunda proborum, &c.

De his etiam Silius, quem sæpe nominavi;

Martius hic Sonipes campos hinnitibus implet,
Hinc juga Cornipedes evecti bellica captant.

Equi nonnullis Hispaniæ locis tantæ velocitatis agilitatisque generantur, ut Vento conceptos fabularetur, imo crederet Antiquitas? Tribuunt hanc vim locis ad Oceanum circa Olisipponem (videndum cap. XXVI. hujus libri) cum Plinio plerique; *Vettonibus*, Silius; *Tagro* Monti, Varro; *Sacro*, Columella, ex quo corrigendus fortean Varro, Ventum autem nominant Favonium aut Zephyrum omnes. Multorum vicem obeat Vergilius Georgic. III:

Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras, & sæpe sine ullis
Coniugiis Vento gravidæ (mirabile dictu)

Homerus iugales Achillis Equos ad Oceanum Zephyro Patre genitos, tradit, littoralia Iberiæ loca versus Occidentem designans. Pullos ex his natos non plus Triennio vivere perhibent M. Terentius Varro lib. III. de re Rustica, Solinus in Polyhist. Plinius VIII. cap. XLII, Columella lib. VII. rei Rusticæ, & alij; Septimam ferre æstatem canit Silius lib. III, cujus locus operæ, qui adscribatur:

At Vettonum alas Balarus probat æquore aperto.
Hinc adeo, quum Ver placidum Flatusque tepescit,
Concubitus servans tacitos Grex prostat Equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura:
Sed non multa dies Generi; properatque senectus:
Septimaque his stabulis longissima ducitur æstas.

Septem annos dat illis Poëta, quibus alij vix tres. Nam *Tertiam* hic substituere pro *Septima*, nimis violentum. Tamquam notissima, hæc de Equis vento concipi solitis, scribit Columella; pro re incredibili, sed vera, recitat Varro; addens Equas ex Vento ibi concipere, ut hic Gallinæ solent, quarum Ova *Hypenemia* vocat, *Zephyria* Plinius. Iustinus ex libro Trogi ultimo natam credit Fabulam ex Equarum fœcunditate, Equorumque pernicitate. Hæc sane caussa fuit, quod ex Hispania Equos ad Curules Ludos & Saltationes petere consueverint Veteres Romani: cujus rei amplissima sunt testimonia apud Q. Aurelium Symmachum, lib. IV. Epist. LX, LXI, & LXIV, lib. VII epist. CV. & CVI. lib. IX. epist. XII, XIIX, XIX, XX, XXII; & XXIII. Vt huic Qualitatis Membro finem imponam. Celtiberorum Equi, Strabonis indicio, subalbi si in Vlteriorem traducuntur Hispaniam, colorem permutant: suntque Parthicorum similes.

alijs Animalibus.

In Lusitania Sus quum esset occisus, inquit Varro lib. II. de Re Rust. cap. IV, *Attilius Hispaniensis, minime mendax, & multarum rerum peritus in doctrina dicebat L. Volumnio Senatori Missam esse offulam cum duabus costis, quæ penderet* III *&* XX *pondo; eiusque Suis à cute ad os pedem & tres digitos fuisse.*

Hispaniæ Canes laudant Oppianus & Iulius Pollux; item Nemesianus, quorum

——*proles de sanguine manat Ibero.*

Ad Venationes exstimulant cum alia, tum in Montibus, Vallibus, Silvisque Damæ, Cervi, Apri, Vrsi. Lepores, Cuniculi. His sane abundantem docet Hispaniam versiculus Catulli;

Cuniculosæ Celtiberiæ fili;

& Nummus Hadriani Imperatoris, in cujus una facie, HADRIANVS AVG. COSS. III. P. P. cum Imperatoris capite; in altera HISPANIA. S. C. cum ipsius, Olivarum Ramulos aliquot dextra tenentis, effigie, adpicta ad pedes hoc animalculo.

Ad Aucupia invitant cum Aves aliæ, tum Aquilæ, Ardeæ, Accipitres, Atagines item, eo nuper ex Sicilia allati. Peculiare Hispaniæ esse Posidonius apud Strabonem adserit, τὸ τὰς κορώνας μελαίνας εἶναι.

Ad

Ad Piſcationes denique incitant in Mari quidem cum Piſces ipſi, ut Cæte, Balenæ, Congri, Murenæ, Thynni, Savali, Lampetræ, & alij, tum Oſtrea Conchyliaque; in Fluminibus autem & Mediterraneis, ut alijs commemorandis ſuperſedeam, Turtures, Iuvenali etiam decantati, aureis maculis inſigniti: *Truchas* vocat Vulgus Hiſpanicum, *Trectam* Itali Siculique; ſaporis jucundiſſimi, optimi nutrimenti, Senibus Ægrotantibuſque ab Medicis concedi ſoliti. Legiſſe ſe ſcribit Lucius Marineus Siculus de rebus Hiſpaniæ lib. 1, in Hiſpania Polypum olim captum fuiſſe tantæ magnitudinis ut ejus caput oſtenſum Lucullo xv. amphorarum capax fuerit, crines quidvis utroque brachio comprehenderint, caliculi inſtar pelvium urnam æquaverint, reliquiæ ejus miraculo adſervatæ ſeptingenta pondo pependerint. Memoriæ prodit idem Marineus Valentiæ ſe piſcem vidiſſe, quem Piſcatores mari captum portaverant, & Torculari magno locaverant Aquæ pleno, craſſitudine & longitudine magnæ Mulæ, cujus Caput, Os, Nares, Oculi Bovis eſſe videbantur; præter Cornua, quibus carebat; Mammas habebat muliebres, & Manus Mamillis adpoſitas, Vulvam quoque mulieris: addit poſtero die peperiſſe Piſciculum ipſi perſimilem, longitudine trium pedum, craſſitudine Colli Canis Gallici, Matremque eum quatriduo poſt fame fortean coactam, devoraſſe.

[Qualitatem Hiſpaniæ qui deſcribant.]

Sed ego hæc paucis: pluribus explicantur ab Cæſare lib. III. de bello Civili, Appiano, Strabone, Iuſtino, Solino, & aliis probatis Scriptoribus: quibus addendi, ut certiora tradentes omnia, & oculis viſa, L. Marineus Siculus lib. 1, Rodericus Sanctius Hiſtoriæ Hiſpan. Part. 1. cap. 11, Ioannes Vaſæus cap. IX. Marius Aretius Patricius Syracuſanus Dialogo, cui nomen Calipho, & ſi qui his adcenſendi.

Talis igitur Hiſpania & Vetus & Nova; Terris omnibus Terra felicior; cui excolendæ ditandæque impenſius, quam ceteris gentibus, ut ait Latinus Pacatus, ſupremus ille Fabricator indulſit.

[Merces ex Hiſpania in alias Regiones exportari ſolitæ.]

Tanta autem hujus Regionis fertilitas, tamque læta rerum omnium copia facit hodie, ut larga manu Confinalibus ſuis, alijſque remotioribus Populis infinita cum apud ſe nata, tum etiam aliunde advecta ſubminiſtret, Sericum, Lanas, Pannos omnis generis, Sal, Saccharum, Mel; Mala, Medica; Citrea, Granata, Cydonea; Olivas conditas; Cappares; Vvas, Ficus, Pruna paſſa; Amygdala, Caſtaneas, Glycyrrhizam, Aniſum, Cuminum, Coriandrum, Oryzam, Crocum, Oleum, Ceram, Alumen, Smegma, Minium, Purpuram; Thynnos, Balenaſque ſalitas. Baccas Laurinas; Fructus diverſorum generum, Saccharo adſperſos; Alabaſtrum, Coralium; Aurum, Argentum, Ferrum, Chalybem, Stannum, Cuprum, Plumbum, Rubiam Tinctorum, Argentum Vivum, Goſſipium; Gemmas item precioſoſque Lapides & Aromata ab alijs, tum ab Indis accepta. De quibus omnibus, præter Strabonem lib. III, plene Damianus à Goes, Eques Luſitanus, libello, brevi quidem, ſed nervoſo; quo Patriæ fertilitatem & potentiam ſuis coloribus delineare eſt conatus.

Pro ijs autem omnibus grata quadam commutatione certatim ab Europæis, Africanis, Aſiaticis, Americanis accipiunt eas Hiſpani merces, quas Natura Cœlique & Soli genius ipſis negare ſolet.

CAP. IV.

Hiſpaniæ Montes.

[Pyrenæi variæ appellationes; Etymon.]

ITA ſe habent Regionis Adjuncta: ſuccedunt Partes. Eas hic appello, Terra quidem, *Montes* & *Promontoria*: Aqua vero, *Sinus*, *Portus*, *Flumina* & ſimilia. Inter Hiſpaniæ Montes *Pyrenæus* principem obtinet locum, Hiſpanos ab Gallis dividens; qui Ptolemæo & reliquis, Πυρήνηα; Stephano, Πυρήνη; Tibullo lib. 1. & Silio Italico lib. III, *Pyrene*; Livio lib. XXI, Cæſari lib. 1. de bello Civili, Suetonio in Cæſare cap. XXV, Æmilioque Probo in Annibale, *Saltus Pyrenæus*: Hiſpanis, *Los Pireneos* univerſim; nam pro ratione Locorum varia ſortitur nomina, ut docet Olivarius. Ad Templum Veneris dicitur *Puig çerda*; inde *Montes de Iacque* & *Roncevalles*; ad Navarræ demum regnum, *Mons S. Hadriani*. Dictum volunt plerique ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ab Igne: vel quod crebris fulminum ictibus feriatur; vel quod ejus ſ[illegible]æ (ſcribente Diodoro libro

libro VI) injecto à Pastoribus Igne, quomdam universæ conflagrarint. Certe ab Græca voce nuncupatum, non est mirandum; quum ex Antiquis Monimentis, Græcos tam Occidentale, quam Orientale hujus montis latus habitasse quondam, satis superque constet. Silius Italicus Denominationis honorem tribuit Pyrene puellæ, Bebrycis, qui rerum ibi gubernacula tenebat, filiæ; in eo monte ab Hercule, violato Hospitij iure compressæ; ibique, quum ab feris laniata esset, sepultæ. Pomponius Mela lib. III. Dion. lib. LIII, & Orosius lib. VI. cap. XXI, Pyrenæos appellant non tantum, qui Hispaniam inter & Galliam; sed & qui ab Oriente in Oceanum usque excurrunt Occidentalem. Quin & ad Artabrum vel Celticum Promontorium, quod hodie *Cabo de Finis terræ*, *Pyrenæos* hactenus ab Adcolis appellari testatur apud Ortelium Georgius Austriacus, Præpositus Harlebecensis. Quidquid sit, perpetuus ille Pyrenæi ab Ortu in Occasum procursus Hispanorum alios facit Citramontanos versus Meridiem, Vltramontanos ad Septemtrionem. Pyrenes latus, ut notat Strabo lib. III. in Hispaniam vergens varijs consitum est arboribus, ijsque semper virentibus; alterum autem Galliam spectans, omnino nudum: media Loca Convalles continent, ab frequente Incola habitatas. Mutata nonnihil hodie Loci facies.

Amplitudo.

Qualitas.

Pyrenæus, non ut Galliam separat ab Hispania, sed ut ab Ortu in Occasum ad Promontorium usque Celticum prolatatus Hispanos dividit in Cismontanos & Vltramontanos, alium ad Iberi fontes Montem protrudit versus Meridiem per Hispaniæ latitudinem. Nomen illi Ἰδόβεδα apud Strabonem & Ptolemæum: *Saltus Aucensis*, vulgo *Monte d'Oca* hodie vocatur, ab *Auca* Vrbe vetere, cujus ad *Villam-Francam*, vigesimo supra *Burgos* milliari, vestigia monstrantur. Hujus progressum sic describit Ioannes Mariana lib. I. de rebus Hispaniæ, cap. III. *Ex his Montibus* (eos designat, qui ab Ortu abeunt in Occasum per Hispaniæ longitudinem) *Idubeda Mons versus Austrum ad Iberi fontes in Pelendonibus derivatur & per Virvestam Arevacesque, ubi Orbionis cacumina surgunt, neque procul Cauno, qui hodie Moncaius est, Bilbilim Darocamque prætervectus; Mare Mediterraneum attingit, non procul Dertusa Vrbe; unde extremæ ejus montis partes hodie etiam nomen habent. Iberum Amnem, contra quam reliqui insigniores Hispaniæ fluvij faciunt, ad Occasum ire Idubeda mons prohibet, &c.*

Pyrenæi Proles *Idubeda.*

Orospeda Idubedæ proles; Ὀρόσπεδα Straboni, Ὀρτόσπεδα Ptolemæo. Toti hodie certum non est nomen: nam quod Alvaro Gomecio censentur *Sierra Vermigia*, quod Floriano *Sierra Molina*, quod Clusio *Sierra Morena*; Partes ejus sunt; quibus alias addit pro ratione locorum Navagierus in suo Itinerario; *Puerto de la Tablada, di Ponfria, Tofria, del Pico, di Soma Sierra, Palomera de Avila*, &c. Describit eleganter meo judicio Ioannes Mariana, loco quem indicavi: *Paullo infra Caunum* (*Moncayo* hodie, ut ante dictum) *ex Idubeda emissus Orospeda, mollibus initio jugis, ut vix adsurgere videatur, sensim tamen sese efferens, ulteriusque progressus, Molinæ primum montes (Sierra Molina* hodie) *erigit; Conchæ deinde, ubi Sucronem ad lævam, ad dextram Tagum emittit. Inde Consaburonis seu Consiegræ montibus constitutis, & in Campis Laminitanis Anæ fontes enixus, ad Alcarassum* (Ὤργια Ptolemæi putatur, Ilergetum urbs: hoc loco Orospeda, *Sierra d' Alcaraz*; Ἀργυροῦς, *Argenteus Mons*, dicitur Straboni) *Seguramque procedens in diversas partes mariaque diversa Taderem (hic hodie Segura fluvius est) Bætimque in Saltu Tigensi non longe à Casorla opido fundit; ab Anæ fontibus remotum amplius centum millibus passuum: unde in duo brachia scissus, parte una è regione Murcia factus ad Murgim, hoc est Muxacram, mareque terminatur, relictis ad occasum Bastitanis à Basta Vrbe, quæ hodie Baza est; ad ortum vero Contestanis, veteris Hispaniæ populis: parte altera versus Malacam porrectus, & Eliberritanis jugis sese adnectens ultra Calpem ultraque Tartessum tanta procurrit aviditate, ut penetrato mari Fretique angustijs tantum non obturatis, Africæ complexum non semel appetere videatur.* Orospedæ adsenseri solet *Calpe*. Sic Ptolemæo alijsque Mons vocatur ad Fretum Herculeum; qui *Gibraltar* vulgo. Vere notatur pronunciaturque *Gebal Tarik*: sic nominatus ab strenuissimo Duce *Tarik*, filio Abdallæ, filij Wenemu Renathæi, quem Muses filius Nutzir ex genere Marawanæorum, quo tempore (annus is erat IↃCCIX) ex Africa in eam Hispaniæ partem, quæ Andalusia nunc dicitur, irrumperet, secum habebat. Testatur Auctor Geographiæ Arabs, qui quum de subacta Insula *Chadhar* verba fecisset, hæc

Idubedæ *Orospeda.*

Orospedæ pars *Calpe.*

Gebal Tarik unde dictus.

hæc ſubjungit : وكان وصل لهم اليهما من جبل طارق وانما سمي بجبل طارق لان طارق بن عبد الله بن ونمو الرناتي امسا جاز بن معه من البرابر وتحصنوا بهذا الجبـــل * id eſt : *Applicarunt autem ad eam Gebal Tarik (Monte Tarik.) Vocatus eſt autem Gebal Tarik, ideo quod Tarik filius Abdallæ, filij VVenemu Renathæi, poſtquam trajecit quos ſecum habebat Barbaros, & muniverunt ſeſe intra hunc montem.* Oroſpedæ item pars Rupes præcelſa, quæ ex Hiſpalenſi urbe Granatam eunti prope Archidonam ſe conſpiciendam offert. Nomen habet famamque meretur ex memorabili ; quod in omne ævum eſt duraturum, Amoris exemplo. Hiſpanis dicitur, *La Penna de los Enamorados, Amantium Rupes.* Res, ut paucis dicam, ita habet: Quum Regnum Granatenſe Mauris adhuc pareret, graveque inter ipſos & Chriſtianos bellum flagraret, quodam in conflictu inter alios captus eſt Chriſtianus, quem Maurorum Rex ob formæ venuſtatem facilitatemque morum libertate donavit, eumdem apud ſe in palatio retinens. Inter hunc porro Filiamque Regis tanta tamque caſta coaluit familiaritas; ut Articulis hæc Chriſtianæ Fidei præcipuis imbuta, Chriſtianiſque commorari deinceps avens & commori, Torum Conjugalem pollicita, fugam cum Captivo fuerit molita. Quum autem Rex diligenter illos perſequeretur; in Rupem, quam dixi, ut ibi deliteſcerent, fugerunt: videntes autem ſe detectos, & Rupem ab Mauris undique circumſeptam animadvertentes, cacumen conſcenderunt; ſeque, ſupplicio, quod ab Rege exſpectabant, territi, mutuo complexu præcipites inde dederunt. Ad cujus rei memoriam in ejuſdem Rupis dorſo, inque via publica Cruces erectæ videntur.

La Penna de los Enamorados.

Paullinus *Bimarem* nominat. Reſpicit enim duo Maria, Internum & Externum. Strabo libro Geographicorum tertio Calpen montem eſſe, ait, Circuitu quidem non magnum admodum, altitudine autem ingentem & arrectum, ut remotioribus Inſulæ formam præferat. Vnam Herculis Columnarum ſunt qui fabulantur, alteramque ex adverſo Abylam in Africa, Laborum Herculis metas. Addunt unum fuiſſe quomdam Montem; ſed ab Hercule perfoſſum; ut, mutata rerum facie; excluſa ante Maria in Mediterraneas Terras, Aquarum indigas, admitterentur. Videndi, præter alios, Plinius. lib. III, & Pomponius Mela lib. I. ubi de Mauritania & lib. II. ubi de Hiſpania: *Calpe,* inquit inter alia, facta cum Abyla commiſſione, *magis & pene totus in Mare prominens. Is mirum in modum concavus, ab ea parte, qua ſpectat occaſum, medium fere latus aperit, atque inde ingreſſus totus admodum pervius prope, quantum patet Sinus & ſpecus, ultra eſt.* Diodorus etiam, agens de Perfoſſione, quam dixi, ſcribit Herculem Fretum tam anguſtum reliquiſſe, ne grandia Cete intrarent. Alij de Columnis Herculis tradunt alia; quæ ad meum nihil faciunt inſtitutum.

Ex *Oroſpeda* prope Alcaraſſum *Mariani Montes* ſurgunt. Sic nominat Plinius lib. III, cap. I. qui ſingulariter Μαριανὸς Ptolemæo, & *Mons Mariorum* Antonino; hodie *Sierra Morena.* Radices horum montium adluit ad lævam perpetuo fere ad Oceanum uſque nobiliſſimus fluvius Bætis.

Oroſpedæ proles *Marianus Mons.*

Haud procul ab eo loco, quo *Oroſpeda* ab *Idubeda* prodit, prope *Caunum* è media Camporum vaſtitate atque planicie Montes alij videntur oriri; ceterum in Pyrenæi brachiis quibus univerſa innectitur Hiſpania, numerandos eſſe, nemini dubium eſt. Eorum apud Veteres Scriptores nulla mentio: nunc multis nominibus ab vicinis Civitatibus ſunt noti. Numantia, Segobia, Abulaque luſtratis, Caſtellam in Veterem Novamque ſecernunt; præterque Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad lævam adluuntur, ſequentes, Portugalliam in duas ferme æquas partes ſecant. Ad opidum *Sintram* demum, *Tagro* Monti viginti octo millibus paſſuum ad Septemtrionem ab Oliſippone impoſitum, Occiduum attingunt Oceanum, deſinuntque Promontorio in Mari conſtituto, cui *Magno* vel *Oliſipponenſi* cognomen.

Montes Caſtellam dividentes. Veteribus ignoti.

Iuxta Barcinonem Mons eſt, quem *Mon-Iui* vocant adcolæ: ſunt qui interpretantur *Montem Iovis*; alij melius *Montem Iudæorum,* qui quomdam illic ſepeliebantur, quorumque plura adhuc ibi Sepulcreta & Signa. In vertice Turris eſt; unde Speculator die quidem Linteo Velo, noctu vero Facibus Navigiorum adventum Barcinonæ Civibus oſtendit. De Montibus Fluminibuſque Hiſpaniarum libellum edidit Hieronymus Paullus Barcinonenſis.

Mon-Iui.

Cap. V.

Hiſpaniæ Promontoria.

omontoria. HÆc de Montibus: Promontoria ſunt in Hiſpaniæ ambitu ad utrumque Mare nobiliſſima; quæ paucis recenſebo; capto ab ijs, quæ ad Oceanum, initio.

cythicum. *Scythicum* in Cantabris Melæ libro III. cap. I. Geograph. Olivario dicitur *Cabo del Rigo*; Floriano *Penas de Huſon*; alijs *Cabo de Peñas*. Credunt nonnulli eſſe, quod Λαπατία κώρυ & τρίλευκον Ptolemæo.

Artabrum. *Artabrum*, quod & *Celticum* Plinio, à Populis *Artabris* & *Celticis*, Promontorio adhabitantibus; Νέριον Ptolemæo & Straboni, apud quem libro III. male, μέχρι τῆς πρὸς Ἀρτάβροις Ἄκρας, ἣν καλοῦσιν ἱέρνην: legendum enim, inverſis litteris, νέριον, ut & ipſe alibi appellat. *Speculum Britanniæ* vocant Æthicus & Oroſius. Hodie Nautis appellatur *Cabo de Finis Terræ*, in Galecia.

Magnum. *Magnum*, in Luſitania, Pomponio & Plinio: hodie *Cabo de Caſcais*, ab vicino opido; ad dextram Tagi fluminis. Plinium maximo errore, quemcumque tandem Auctorem eſt ſequutus, ſe involuere, notat Ioachimus Vadianus Commentario in Pomponium Melam, quum lib. IV. natur. hiſtor. cap. XXI. ſcribat, Oliſipponenſi Promontorio oram Hiſpaniæ occiduam finiri, & Septemtrionalis lateris flexum incipi. Verba ponam; ut, an vere notetur, pareat: *Excurrit deinde*, inquit, *in aliud vaſto cornu Promontorium, quod alij Artabrum appellavere, alij Magnum, multi Oliſipponenſe ab opido; Terras, Maria, Cœlum diſterminans. Illo finitur Hiſpaniæ Latus, & à circuitu eius incipit Frons.* Vox, *illo*, *Artabri* reſpicit appellationem, non *Oliſipponenſis*. Dicit enim *Artabro* finiri Hiſpaniæ *Latus*, & ab ejus circuitu incipere *Frontem*. Artabrum autem, obiter addit, *Oliſipponenſe* multis vocari. Hoc non Plinij, ſed aliorum dogma; falſum omnino. Nam ſi *Oliſipponenſi* nomen ab *Oliſippone*, clariſſima Luſitaniæ Vrbe; non idem poteſt eſſe cum *Artabro*, ſed cum *Magno*, cujus jam memini, quodque in *Frontis* medio. Eodem modo, eademque interpretatione juvandus C. Iulius Solinus in Polyhiſt. cap. XXVI.

Plinius defenſus. *Oliſipponenſe.* Solino lux.

Barbarium. *Barbarium*, Βαρβάριον ἄκρα Ptolemæo: hodie, ut volunt Cluſius & Taraffa, *Cabo de Spichel*, ad ſiniſtram Tagi ripam oppoſitum *Magno* vel *Oliſipponenſi*.

Sacrum. *Sacrum* Ἱερὸν Ptolemæo & Straboni, cui etiam Κάλβιον lib. I; *Sacer Mons* Columellæ: *Caput Europæ* Euſtathio: hodie *Cabo de S. Vincente*. In Algarbiæ regno.

Charidemi. *Charidemo*, χαριδήμου Ptolemæo ad Mare Mediterraneum: hodie, teſte Cluſio, *Cabo de Gates*; vel ut ſcribendum cenſet Florianus, *Cabo de Agatas*, ab Achate Lapide, qui ibi effoditur.

Scombraria. *Scombraria*, Σκομβραρία, Ptolemæo, Tarraconenſis Hiſpaniæ; Plinio, *Saturni*, hodie *Cabo de Palos*, ſcribente Cluſio.

Ferraria. *Ferraria*, apud Pomponium Melam; *Dianium*, Ciceroni & Plinio; Ἀρτεμίσιον & ἡμεροσκοπεῖον Straboni; qui de eo ſic ſcribit: Τούτων δ᾽ ἐστὶ γνωριμώτατον, τὸ ἡμεροσκοπεῖον, ἔχον ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν σφόδρα τιμώμενον, ᾧ ἐχρήσατο ὁρμητηρίῳ κατὰ θάλατταν Σερτώριος. Ἐρυμνὸν γάρ ἐστι καὶ λῃστρικὸν, κάτοπτον δὲ ἐκ πολλοῦ τοῖς προσπλέουσι. καλεῖται δὲ Διάνιον, οἷον Ἀρτεμίσιον, ἔχον σιδήρεα εὐφυῆ πλησίον. *Ferraria* igitur à Ferro.

Tenebrium. *Tenebrium* Τενέβριον Ptolemæo; hodie *Cabo de Alfaques*.

Lunarium. *Lunarium*, Λουνάριον Ptolemæo; Hodie *Cabo de Vallis*, ut putat Cl. Aretius; vel, ut Coquus *Palafigel*.

Aphrodiſium. *Aphrodiſium*, Ἀφροδίσιον Ptolemæo; ad Pyrenæi radices; Πυρηναία Ἀφροδίτη, Straboni lib. IV. *Pyrenæa Venus* Plinio. Μασσαλιωτικὸν etiam appellatum ſcribit idem Strabo libro, quem nominavi. Hodie *Cabo de Cruz*.

Aſia minoris dignationis Promontoria, quorum apud Veteres nulla mentio. In horum enumeratione nihil dixi de minorum gentium, præcipue, quæ ad Oceanum, Promontorijs, quæ quamvis ab Veteribus ſcriptoribus non nominentur, ſuis tamen hodie appellationibus non carent. Si quis Latus Hiſpaniæ, quod Septemtrioni obverſum jacet, legat, anteaquam à Pyrenæis montibus ad *Scythicum*

Promon-

Promontorium, quod primo loco posui, perveniat, prætervehatur, necesse est illud, quod vulgo *Cabo Matiaco*, versus ortum ab ingressu Portus Bermeensis paullo amplius quatuor distans milliaribus. *Scythico* proxime succedit *Cabo d' Aviles*, sic dictum ab adjacente opido. Sequuntur *Cabo de Brilo*, *de Ortegal*, *de Prior*; quod Corunnae Portum ingredienti ad sinistram; tribus semimiliaribus *Ferolio*: mox *Cabo de Belem*, *de Corrian*, *de Conte*, confusa omnia cum *Artabro* vel *Nerio* Promontorio, quod *Finis Terræ* vulgo: inter quod & *Olyssiponense* sunt etiam *Cabo de Phalselis*, duobus Baiona milliaribus, & *Cabo de Montego*.

CAP. VI.

Hispaniæ Sinus & Portus.

PARTES, quæ Terra, absolvi: restant quæ Aqua, ut sunt *Sinus* & *Portus*. *Sinus* Hispaniæ celeberrimi sunt tres: omnes ad Mare Mediterraneum, *Sucronensis*, *Illicitanus*, *Virgitanus*. *Sinus.*

Sucronensis. Omnium vastissimus est *Sucronensis*; magno satis ore Pelagus, inquit Mela, accipiens; & quo magis penetratur, angustior. Hunc ab *Illicitano* separat Promontorium Artemisium, cujus antea facta mentio. Nomen illi ab Sucrone, vel fluvio (notus ille Plinio. Ptolemæo & Silio Italico lib. III.) nunc *Xucar*; vel opido (quod apud eundem Plinium & Strabonem) in sinistra fluminis ripa, quod hoc tempore *Cullera*.

Illicitanus. Mediæ magnitudinis est *Illicitanus*, ab *Illice* opido; ut notat Pomponius Mela, quod *Illici* Plinio; Ἰλικίας Ptolemæo; hodie, ut quibusdam placet, *Elche*; ut alijs, *Alicante*; unde & Sinus nunc *Puerto d' Alicante*.

Vergestanus. Minimus est *Virgitanus* ab Opido, ut scribit Mela, *Virgi*, hodie *Vera* vel *Bera*. Corrupte apud Ptolemæum ὄρκη, pro οὔρκη vel οὔργη: nec emendatius apud Antoninum *Urci*, ut nec apud Plinium *Urgi*.

Gaditanus. Nominatur & *Gaditanus Sinus* Melæ lib. III. ab Gadibus. Hodie *Baia de Cadix*.

Taraconensis. Ταῤῥακωνʹ etiam ἐν κόλπῳ jacet Straboni; quem & hodie sinum habet *Tarragona*.

Portus Magnus. *Annibalis.* *Amanum.* *Gaditanus.* Inter Portus, quos Hispania habet, primi est loci qui *Magnus* Veteribus, μέγας λιμὴν Ptolemæo inter Nerium & Scythicum Promontoria; *Coruña* hodie. Sunt & *Annibalis Portus*, apud Pomponium, *Albor* hodie in Algarbiæ regno: *Amanum*, Plinio; nunc *Fuentaribie*, ut Villanovanus, vel *Bermeo*, ut Moralis censet: *Gaditanus*, Melæ & Antonino, circa Gades: *Tarraconensis*, de quo Silius Italicus lib. XV.

——Tunc hospita Tarraco Baccho
Considunt portu, & securæ gurgite clauso
Stant Puppes, posituſque labor, terrorque profundi:

Veneris. *Veneris* denique Melæ nominatus ad radices Montis Pyrenæi. Sed de Sinibus Portubusque, eorumque latitudine & profunditate multis felicissime scribit Lucas Aurigarius in suo Navigationis Speculo, Chartis, quod ad Hispaniam, decima novemque sequentibus.

CAP. VII.

Hispaniæ Flumina, Lacus, Stagna, Fontes, &c.

Fluvii. SINUS Portusque demonstravi: Flumina, me vocant, & quæ cum ijs censeri solita. Hispania multis irrigatur passim Fluviis. Sunt qui centum & quinquaginta numerant, & in ijs Pontes ultra septingentos, inter quos nobilissimi Segoviæ & Alcantaræ. Alij alijs sunt nobiliores.

Iberus. *Iberus*, ab *Ibera* opulentissima quondam Urbe, quæ *Elix* hodie putatur, circa Karthaginem Veterem: in cujus agro P. Cornelius Scipio vicisse Pœnos, totamque Hispaniam Imperio populi Romani adjecisse scribitur. Ἴβηρος Ptolemæo & alijs *Ebro* hodie. Erumpit apud Cantabros (*Provincia de Campo*) ex Idubeda Monte, duobus Fontibus, quorum dexter in Saltu Aucensi (*Monte d' Oca*) sinister ad

Opidum, quod Incolis *Fuentibre*. Inde, magnis crescens Amnibus, primo Calaguritanis exceptus arvis (*Callahorra*) Iuliobrigam & Tubellam petit, Navarræ opida; Iuliamque & Celsam, Ponte quondam celebrem, inde Cæsar-Augustam adluit. Illinc digressus in Austrum, & mox versus Euronotum (nam quo minus, ut reliqui celebriores Hispaniæ fluvij, ad Occasum tendat. facit Mons Idubeda) labitur per Laletaniæ populos, qui nunc Catalani, Dertusam opulentam urbem præterlabitur, Postremo auctus *Baia, Cadora, Tirone, Naierilla, Fruega, Letia, Melero, Ega, Arga* (*Aragus* Antiquis) *Aragonibus* duobus (unde *Aragoniæ* nomen, *Gallico*) *Salone, Congedo*, (*Cogedus* Martiali) *Cinga*, (cujus, nomen retinentis, mentio apud Cæsarem de bello Civili, & Lucanum lib. I. & IV) *Sicori* (*Segre* vulgo, σίκορις Dioni; notus Plinio, Cæsari, Vibio) alijsque, peracto quadringentorum sexaginta millium passuum cursu, in Mediterraneum, cognomine ipsi, Pelagus tam violenter duobus Ostijs (facta *Alphaciæ* Insula) ingreditur, ut quinquaginta passus in mare profusus dulcis hauriatur. Sequior ille, quam aliorum Hispaniæ Fluviorum, Iberi cursus, cujus facta mihi mentio, eleganter describitur, in Vrna Marmorea, quæ in ædibus hortisque Cardinalis Cæsij servatur, in Vaticano; ubi inter alia:

IAM. DATVS. EST. FINIS. VITÆ. IAM. PAVSSA. MALORVM
VOBIS. QVAS. HABET. HOC. GNATAM. MATREMQ. SEPVLCHRVM
LITTORE. PHOCAICO. PELAGI. VI. EXANIMATAS
ILLIC. VNDE. TAGVS. ET. NOBILE. FLVMEN. HIBERVS
VORSVM. ORTVS. VORSVM. OCCASVS. FLVIT. ALTER. ET. ALTER
STAGNA. SVB. OCEANI. TAGVS. ET. TYRRHENICA. HIBERVS

Et quæ sequuntur. Fluviolum etiam in Bætica, qui hodie *Rio Tinto* & *Azeche*, scribit Florianus à Campo appellatum quomdam *Iberum*: unde nomen *Iberis* inditum canit Sex. Avienus:

Iberus inde manat amnis; & locos
Fœcundat unda. Plurimi ab ipso ferunt
Dictos Iberos; non ab illo flumine,
Quod inquietos Vascones prælabitur.

Durius.

Durius maximus (concurrentibus in eum tot Amnibus, quos enumerare longum esset) Hispaniæ fluvius ex Idubeda, ubi nomen illi *Sierra de Coçollo* (apud Cantabros juxta Numantiam, ut notant Strabo & Plinius) scaturiens, Vectones ab Asturibus, Lusitanos ab Gallecis Veteribus disterminat. Turrem Sullanam (*Tordesillas*) Sarabrim, Mirandam, & alia opido contemplatus, decimoquinto fere infra Lamecam milliari, apud opidum Portugalliæ, quod *Portus* dicitur, rapidissimo cursu Occidentali se miscet Oceano. Δωρίς, Ptolemæo; Δουρίας, Straboni; Δόριος, Appiano Alexandrino; *Duero* hodie.

Tagus.

Tagus (Τάγος Ptolemæo ceterisque) nascitur in altissimis Orospedæ jugis, stadijs quinquaginta ab Opido parvo, cui nomen *Tragacet*, haud procul ab Vrbe Concia, nunc *Cuenca*, Per Carpentanos lapsus Toletum, regalem Vrbem, petit, Ponteque accepto, Talaveram, Augustobrigam, Alcantaram, aliasque Vrbes non ignobiles adluens, mediam fere secans Portugalliam, ultra Olisipponam in Occiduum se exonerat Oceanum; Ostio bis millium, ut quidam notant, quinquaginta passuum latitudine. De Ostio Tagi scribit hæc Strabo lib. III. ὁ δὲ τάγος καὶ τὸ πλάτος ἔχει τοῦ στόματος, εἴκοσί που σταδίων, καὶ τὸ βάθος μέγα, ὥστε μυριαγωγοῖς ἀναπλεῖσθαι: & quæ ibi alia. Quod ad Ostij Latitudinem, si censenda illa inter duo Promontoria, quæ vulgo nominari solita dixi, *Cabo de Roxent* & *Cabo de Spichel*; Nostrates Nautæ, quibus hæc notissima, numerant decem fere Leucas; sin, qua maxima angustia, inter duo interiora Promontoriola, quorum Borealius *S. Giaon*, Nostris *S. Gielis*, Australius *Trafaria*, unius tantum & semis est Leucæ. Quod ad Altitudinem; ea quidem duobus pulvinis, quibus infaustum nomen *Malechepos*, est infesta, sed inter quos Profunditas satis fida, XII, ubi minima passuum. Adcolis hic fluvius hodieque *Taio*, Lusitanis *Teio*. An quod aliud habuerit olim nomen, disputat M. Antonius Del Rio Commentario in Senecæ Tragœdiam, Thyestem. Tagus auriferis Arenis copiosus reliquis Hispaniarum fluminibus, uti testantur Solinus in Polyhistore & Isidorus lib. XIII. Etymolog. cap. XXI, præferebatur. Eo respiciunt Ovidius XI. Metamorph.

Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus Aurum.

Iuvenalis Satyra IV:

——tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur Aurum.

Statius Papinius Silvarum lib. I:

Huic Hermum, fulvoque Tagum decurrere limo.

Claudianus denique (nam alios prætereo) libro I. in Rufinum:

Non Tartessiacis illum satiaret Arenis
Tempestas preciosa Tagi; non stagna rubentis
Aurea Pactoli: totumque exhauserit Hermum,
Ardebit majore siti.

Auriferum hodieque, ut & alios multos Lusitaniæ fluvios esse adfirmat apud Ortelium, vir fide dignus Emanuel Enricus. Piscium item Ostreorumque feracissimum, Gemmasque generantem memoriæ prodit Pomponius Mela.

Anas, Ἄνας, Latinis Græcisque Scriptoribus satis notus, Originem (ubi *Reydera* vocari tradit Garibaius lib. III. cap. II. Hispanicæ Historiæ) habet ex vastis Stagnis, in Laminitano Agro, ut scribit Plinius lib. III. Naturalis histor. cap. I. qui hodie *Campo de Montiel*, circa Opidum, quod Hispanis *Cagnamares* vocatur. Oretanos præterlapsus ad Metallinam, ubi Castra fuisse Vicelliana docent Antiquæ ejus loci Inscriptiones, Terræ se penetralibus condere putatur (Nam ex Vulgi opinione magis, quam ex veritate hæc esse, testis est apud Ortelium oculatus Georgius ab Austria, Præpositus Harlebecensis) mox post aliquod leucas, quasi sæpius nasci gaudens, inquit Plinius, ad Villartam eruptione facta, Augustam Emeritam, ubi longissimo Ponte lapideo transitur, Pacem Iuliam, & Austrum versus alias Vrbes prætergressus ad Castrum Marinum in Oceanum evolvitur. Hispanis hodie vocatur *Rio Guadiana*, recepta ab Arabibus voce. Iis enim *Guad* Fluvius. Duo quomdam habuit Ostia, quemadmodum notat Strabo lib. III. Quod verum fuisse arguunt satis cum Insulæ adjacentes, tum Loca ad ingressum vadosa, & vix duorum triumve passuum altitudinis. Anas.

Bætis (Βαῖτις Ptolemæo) oritur prope Castaonem ex Orospeda Monte, ut scribunt Strabo & Stephanus, qua parte *Sierra d' Alcaraz* nominatur. Ab Fonte in Occasum vergens Cordubam, tot claris nobilem ingenijs, aliaque Opida præterlapsus, ad Hispalim, illius oræ caput, in Austrum declinans, Ostio satis amplo (unius enim Leucæ est) sed quod Vadosius haud procul Gadibus in Atlanticum Mare se exonerat. Tribuit & huic duo ostia Strabo lib. III, inter utrumque locans Insulam, in qua Menesthei erat oraculum & Capionis Turris in Petra, quam circumcirca Pelagus alluebat. Alveus, qui Nebrissam & Astam præterfluebat, oblimatus est; sic tamen, & illius vestigia hodie visantur cum Æstuariis atque Diorygibus manu factis, ut inquit Strabo, ad exportandas scaphis lintribusque fruges ex agris in vicinas urbes. Bætis Isidoro lib. XIII. Originum, quasi βαθὺ, quod humili solo decurrat. Bætis nobilis Auro Veteribus est, & Olivetis. De Auro Aristoteles in Admirand. Audit. & Stephanus de Vrbibus, ubi de Ἴβυλλα. De Olivetis Silius lib. III, Bætis.

——genuit quos ubere ripa
Palladio Bætis velatus cornua ramo.

Martialis in Epigrammat.

Bætis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis Vellera tingis aquis.

Statius Papinius lib. XI. Silvarum:

Vnctis Bætica provocas Tapetis
Lucanum potes imputare terris.

Et mox:

Attollat refluos in Astra fontes
Graio nobilior Melete Bætis.
Bætim Mantua provocare noli.

Nomen dedit, quam mediam secat, Bæticæ Provinciæ: testantur cum alij, tum Seneca in Medea Actus IV. Scena I.

Nomenque Terris qui dedit Bætis suis,
Hesperia pulsans Maria languenti vado.

Recte, *Languenti Vado*. Nam quum ſpacioſum ſit Oſtium, languidior & minore cum impetu Oceanum ingreditur: adeo ut metus ſit, ne aliquando non obturetur quidem nobiliſſimus Portus, ſed difficiliorem præbeat grandioribus Navigiis adſcenſum; quum nonnullis locis trium-ſemis tantum paſſuum ſit altitudinis. Straboni etiam & Pauſaniæ Ταρτησσὸς nominatur. Apud Strabonem Steſichorus, antiquus Poëta:

Διότι γεννηθείη σχεδὸν ἀντιπέραν κλεινᾶς Ἐρυθείας
Ταρτησσοῦ ποταμοῦ παρὰ πηγὰς ἀπείρονας ἀργυρορίζους.

Stephano Πέρκης; apud quem levi fortean mutatione ſcribendum Κέρκης. Livius enim *Circen* ab Incolis nominari notat: quam appellationem aliquandiu retinuerunt, ſcribente Mario Nigro, Hiſpania potiti Afri; quibus tandem *Guadalquivir*, vel, ut alij ſcribunt *Guadalchebir*, tamquam *Fluvius Magnus*, fuit dictus. Ab hoc Fluvio *Bæticolæ* apud Silium lib. I. Excipit præter alios *Singulim*, ut eum vocat Plinius, qui hodie *Xenil* vel *Guadaxenil*: *Singilius* Iſidoro.

Minius. *Minius* Hiſpaniæ Terraconenſis fluvius, ortum habens ſexto ſupra Aras Sextianas, quibus hodie *Lugo* nomen, miliari ad opidum quod vulgo *Caſtel-Verde*, Portum Marinum ſecans, Pontemque Belſarium & Orenſem Civitatem perlapſus, facto ad Valentiam cum Avia congreſſu, ſex milliaria procurrens in Oceanum ſe præcipitat. Hunc Luſitaniæ maximum & Βαῖνιν etiam appellari notat Strabo. Ptolemæo Μίνιος. Apud Appianum inemendatius Νίμις legitur, pro Μίνις. *Minio* etiamnum dici, docent Tabulæ.

Lethe Bæticæ fluvius. Veterem appellationem videntur illi reliquiſſe Arabes; qui, præpoſita in Fluviis nominandis uſurpari ſolita voce, *Guadalete* dixerunt. Meminit fortean Silius Italicus lib. XVI:

Et Theron potator Aquæ ſub nomine Lethes.

Mauris *Bedalac* nuncupatum fuiſſe, memoriæ prodit P. de Medina.

Turius. *Turius* Plinio; *Turias* Salluſtio, Priſciano & Vibio; *Duria* Pomponio & alijs; hodie, mutuata ab Arabibus voce, *Guadalabiar*, quaſi pura & Limpida Aqua. Habet amœniſſimas Ripas, Roſis ſemper varioque florum genere coronatas. Veſtitur utrimque Nemoribus ab Fonte (qui in Aragonia haud procul Opido *Tervelo*) ad Oſtia uſque, adſpectu pulcherrimo gratiſſimoque; ubi Vitex, Platanus, Pinus, aliæque numquam carentes fronde Arbores: ut non immerito Claudianus in laude Serenæ:

Floribus & roſeis formoſus Duria ripis.

Limæa. Eſt item prope Minium verſus Meridiem *Limæa* Plinio, Λιμαία Straboni, Λίμιος Ptolemæo, *Limia* Pomponio, *Limas* hodie. Λήθη quoque Straboni. *Lethe* Silio Italico lib. I, qui populos illi adlocat Gravios:

Quique ſuper Gravios lucentes volvit arenas
Infernæ populis referens oblivia Lethes.

Quibus verbis Poëta ad *Oblivionis* appellationem reſpicit. Sic enim Latinis etiam fuit dictus, ut videre eſt apud Plinium lib. IV. natur. hiſtor. cap. XXII, Pomponium lib. III, L. Florum Epitoma Liviana lib. LV. *Oblivionis* Nomen corruptum video apud Strabonem lib. III. Εἶτ᾽ ἄλλοι ποταμοὶ, καὶ μετὰ τούτους ὁ τῆς λήθης, ὅν τινες Λιμαίαν, οἱ δὲ Βλιῶνα καλοῦσι. Legendum enim Ὀβλιουιῶνα. *Aeminium* etiam dictum fuiſſe ſcribit Plinius loco, quem paullo ante indicavi. Hunc Amnem deſignat Pluto apud Claudianum:

——ſunt altera Lethes
Flumina.

Sicoris. *Sicoris* (à quo *Sicanos* & *Sicaniam* nonnulli dirivant) Ibero ſe commiſcet. Aureas defert arenas. Potus valde ſalubris. Σίκορις Græcis. Meminerunt Plinius, Cæſar, Vibius, Dion, alij. Hodie *Segre* nuncupatur. Notat Beuterus Cathalonica lingua vocari *Agua naval.*

Chalybs. *Chalybs* apud Vaſconos oritur, cujus Aqua ad Ferri temperamentum plurimum valet; adeo ut Hiſpani non alia Arma, niſi quæ hujus liquore temperata, adprobent. Ab hoc Flumine Populos *Chalybes* Iuſtinus lib. XLIV. ait appellatos.

Aſtura. Apud Gallecos naſcitur *Aſtura*, Amnis non obſcuri nominis: à quo *Aſtures* nominati. Mentio apud Oroſium lib. VI. cap. II. Romanæ hiſtoriæ. Reliquos minorum gentium alijs explicandos relinquo.

Prope

Lacus Admirabiles.

Prope opidum *Beiaram* Lacus eſt non utilis minus, quam admirabilis; qui & Turtures, Piſces ſubnigros & excellentes, gignit, & futuram pluviam turbinemque, ut ſcribit L. Marineus Siculus lib. I. de reb. Hiſp. magno aëris ſonitu prænunciat; adeo ut ejus murmur quaſi Tauri mugitus ſæpenumero ad duodeviginti millia paſſuum fuerit auditum. In ſummo Montis *Stellæ* cacumine Lacus quidam eſt, ſcribente Vaſæo, in quo fragmenta navium ſubinde reperiuntur, quum tamen à mari plus XII leucis abſit: quin quod exæſtuet & Tempeſtates ibi audiantur, adfirmare Incolas, quoties intumeſcit Mare; idem notat. In Cantabriæ Lacum fulmen decidiſſe, & repertas duodecim Secures, ait in Galbæ vita diligentiſſimus Scriptor Suetonius.

Stagnum Amœnum.

Amœnum Stagnum eſt apud Plinium lib. III. natur. hiſtor. cap. III, haud procul Valentia: hodie *Albufera*.

Fontes.

Fontes ibi in Montibus, Vallibus, Opidis, Pagis, privatis Ædificijs innumerabiles. Ager ſolus Xericij in Territorio Pacis Auguſtæ Fontes habet CIↃ IↃ. Sunt & nonnullis ſua Miracula. Prope Orenſe opidum Fons eſt nomine *Burga* in altum ſcaturiens, ita fervens ut in eo & oua coquantur, & Sues immerſi facile depilentur. In opidulo Luſitaniæ Villa Nova Fons non ſolum oritur, ſed & occidit. Oritur Kalendis Maiis, & ad Kalendas uſque Novembris aquas Villænovanis abunde adfundit; poſtea vero occultatur latetque hieme tota, & ad ſtatutum tempus renaſcens adcolas reviſit; quod quidem ſingulis annis fieri compertum ſcribitur. Octo leucis à Conimbrica viſitur hodieque Fons *Ferventia*, vere admirabilis, quem Plinius in Catinenſi Hiſpaniæ agro (*Cadima* hodie dicitur, haud procul à Teutagallenſi Municipio) ponit: qui quidquid admotum fuerit, abſorbet. Cujus rei factum periculum ſe præſente, adſerit apud Io. Vaſæum Henricus Cardinalis & Princeps coram Ioanne Rege Luſitaniæ & ceteris Fratribus regijs, cum in Arborum truncis & ramis, tum in Iumento, quod Fonti admotum pede paullatim abſorberi cœptum, ægre tandem ab famulis extractum eſt. Affirmat Plinius alterum juxta fluere, qui omnia reſpuat. Is hodie ſi exſtat, ſaltem ignoratur. Supra Burgenſem Civitatem ad paſſuum millia circiter viginti verſus Orientem Pagus eſt nomine *Boetius*, ſub altiſſima rupe poſitus, ex qua Fonticulus effluens in planiciem apud Pagum, cujus memini, deſcendit, duoſque in Lacus ingreſſus tantam ijs virtutem vimque ſalubritatis infundit, ut quicumque fluxum ſanguinis patiuntur, hac aqua loti è veſtigio liberentur. In Bætica Provincia juxta opidum Antiqueram Fons potus Calculos diſſolvit; à Petra, quam per urinam extrahit, cognominatus. In Cantabrica Fontes *Tamaricos* tres deſcribit Plinius, qui ſingulis ſiccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra ſuſpicionem ullam Aquæ, quum ſit vicinus illis Fons, ſine intermiſſione largus. Videndus Marineus Siculus lib. I. de Reb. Hiſp.

Balneæ.

Quod ad Balnea, celebrat cum primis Marineus, quem dixi, quod in ripa Thormis Amnis. Huic addit, quod ad Opidum Beiaram; quæque apud Callæcos prope Minij fluminis ripam & Orenſem urbem. Alia prætereo.

CAP. VIII.

Hiſpanorum Genius, Mores, Lingua.

REGIONEM generatim perluſtravi: Incolæ ſuccedunt conſiderandi. Hic inveſtigabo primo quis ipſis Genius & indoles; inde qui gubernentur vel Politice, vel Eccleſiaſtice. Quales hodie, depingere conabor: ſi, quis antiquis Hiſpaniæ incolis genius, quales vivendi cum domi, tum militiæ ritus fuerint, fideliter ex Veterum Scriptorum monimentis demonſtraro.

Veterum Hiſpanorum genius.

Elatos jactantiæ animoſitate præpoſteros vocat Hiſpanos Iulius Firmicus. Aſtutam dicit hanc gentem Vopiſcus: Velocem Corpore, Inquietam, avidam in res nouas, Ingenijs præditam, quæ Feris propiora, quam Hominibus, Iuſtinus ex Trogo & Livius appellant. Brevi utebantur, ſcribente Diodoro, veſte, ac nigra Hiſpani. *Striges* Hiſpanorum Veſtes nominantur apud Iſidorum lib. XIX. cap. XXIII. Munditiei amantes faciunt Ptolemæus II Quadripartit. & Diodorus: quorum tamen hic una

Moresque in Veſtibus.

colendo Corpore, hic una in re eos Spurcitiei notat, quod Vrina totum Corpus lavarent, Denteſque fricarent. Cantabris, alijſque qui confinales illis, hoc tribuit Strabo lib. III: Εἰ μή τις οἴεται πρὸς διαγωγὴν ζῆν, τοὺς οὔρῳ λουομένους ἐν δεξαμεναῖς παλαιουμένῳ, καὶ τοὺς ὀδόντας σμηχομένους καὶ αὐτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν, καθάπερ τοὺς Καντάβρους φασὶ, καὶ τοὺς ὁμόρους αὐτοῖς. Celtiberis adſcribit Catullus, his verſibus:

Nunc Celtiber in Celtiberia terra
Quod quiſque minxit, hoc ſibi ſolet mane
Dentem atque ruſſam defricare gingivam.

Spurciſſimum hunc ritum appellat Apuleius Apologia I, *Quem multo æquius erat ſpurciſſimo ritu Hiberorum*, ut ait Catullus ——*ſua ſibi urina*
Dentem atque ruſſam pumicare gingivam.

in opere Rustico, Virorum Mulierumque communem fuiſſe ad Robur exercendum utilitatem, memoriæ prodit Strabo: conſueviſſe autem Mulieres Rem Ruſticam exercere: Puerperijs. Puerperaſque Maritis ſuis in Lecto conlocatis miniſterium exhibere. Adfluenter Carnibus varijs nutriri ſolitos, Potum ex Melle conficere, Vinum emtum bibere, apud Cibo Potuq; Diodorum legimus. Potum ex Frumento confectum largiuntur Florus, Plinius, qui *Cæliam* & *Ceriam* nominat, & Dioſcorides, cui *Curmi* dicitur. Hiſpanos certe Gentibus inebriari ſolitis connumerat Athenæus. Duram omnibus & adſtrictam Parſimoniam tribuit ex Trogo Iuſtinus: & quamvis ditiſſimi, ut videre eſt apud Athenæum, Aquam bibebant, Soli Cibum capiebant, ut ſumtuoſe incederent. Neque in feſtos dies ullus Epularum adparatus, teſte Trogo. Erucæ ſilveſtris ſemine uti ſolitos Sinapi loco, tradit Dioſcorides. Plinius ſcribit eos ævo ſuo Glandem in ſecundis Menſis habuiſſe; quin ex Glandium farina Panem etiam confeciſſe, docet Strabo. Humi eos decumbere ſolitos, idem Plinius teſtatur. Aqua calida lavari Ædificatione, poſt Secundum Bellum Punicum ab Romanis didicere. *Quid*, ait, quem ſæpe dixi, Plinius lib. XXXV. cap. XIV, *non in Hiſpania ex Terra Parietes, quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circumdati utrimque duabus Tabulis infarciuntur verius, quam inſtruuntur, ævis durant, incorrupti Imbribus, Ventis, Ignibus, omnique cemento firmiores?* Gens, ut Re Militari & bello. hodie, ſic olim belli avida. Hinc *audax* Tibullo lib. IV; *ferociſſima, jugique impatiens*, Floro; *Viribus corporis Romanos ſuperans* Vegetio:

Prodiga gens animi, & properare facillima mortem:
Namque ubi tranſcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi ſpernit noviſſe ſenectam,
Et fati modus in dextra eſt, Silio Italico.

Corpora ad inediam & laborem, Animos ad mortem paratos ijs fuiſſe, notant Valerius Maximus & Iuſtinus. *Impacatos* vocat Iberos Virgilius in Georgicis; quod Abactores eſſent, ut interpretatur Servius; quod in latrocinijs præponderarent, ut Iunius Philargyrius; quod ſupra modum ſua Virtute Veteres Romanos inquietarent, ut alij. Bellum, quam Ocium malebant: ſi extraneus deeſſet, domi Hoſtem quærebant, Trogo ſcribente. In bello non Equites modo, ſed & Pedites robore malorumque tolerantia ceteris habebant excellentiores. Prælia adgrediebantur Carminibus, eodem teſte. Reſpicit eo Silius, quum inquit:

—— *ritu jam moris Iberi*
Carmina pulſata fundentem barbara cetra.

Duobus Gladijs fulti, quum equeſtri certamine ſuperiores evaſiſſent, ex equis, ſi eundem Diodorum audiamus, deſiliebant, Pediteſque pugna juvabant. Gladij, ut ex Livio Polybioque conſtat, brevitate agiles erant, ad propiorem pugnam habiles; cum Mucronibus, ita ut punctim, non cæſim, ferirent. *Machæram* etiam Hiſpanicam nominat Seneca de Beneficijs libro quinto circa finem. Eam ſic deſcribit Polybius lib. VI. ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει μηρὸν: καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἰβηρικήν. ἔχει δ' αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μηροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι. Gæſis uſos fuiſſe, docet, Athenæus; Galeas tuliſſe æreas, Cruribuſque Ocreas ex pilis factas advolviſſe, Diodorus; levi Armatura, Peltis, Iaculis, Fundis uti conſueviſſe, Strabo; Linteis purpura prætextis & candidiſſimis Tunicis indutos prælia iniiſſe, Polybius. Et quamvis tragicis Stolis atque varijs amicti Tunicis, etiam ad pedes demiſſis in publicum prodirent, ut auctor eſt Athenæus, nihilo tamen ad bella gerenda erant ignaviores ac minus fortes. Iuvenibus

nibus in bellum euntibus Parentum facta memorabant Matres, ut notat in Hiſtoriis Salluſtius. Tot Columellas circa defunctorum Sepulcra ſtatuebant, quot quiſquis hoſtes occiderat: teſtis Ariſtoteles lib. VII. Politicor. Proclive eis fuiſſe tranſnare flumina, ait Cæſar; ijſque omnibus in more poſitum, addit, ſine Vtribus ad exercitum non ire. Plurimis militares Equos & Arma ipſorum ſanguine cariora fuiſſe, tradit ex Trogo Iuſtinus. In Hoſtes crudeles fuiſſe; erga Advenas humanos & hoſpitales, ait Diodorus. Regibus ſe devovere, poſtque eos vitam acerbam cenſere, prodit ex Salluſtio Servius ad X Georgic. Tantus ipſis innatus legitur apud Strabonem Amor fuiſſe Libertatis, ut bello Cantabrico Matres Liberos ſuos necarint, ne in hoſtium manus pervenirent: Puer, mandatu Patris, Parentes Fratreſque omnes captos, ferrum nactus, interfecerit: Mulier quædam una ſecum vinculis mancipatos obtruncarit. Quoſdam captos & in crucem ſuffixos Pæana ceciniſſe, tradunt apud eumdem Strabonem incerti: ſtupendus hic Mortis contemtus: Quid jam dicam de inſigni ipſorum Fortitudine? Celebratur apud Iuſtinum Servi Bello Punico Patientia, qui ultus Dominum, inter Tormenta riſu exſultavit, ſerenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Fidelitatem Veterum Hiſpanorum commendat, quod cuſtodijs ipſorum, cum gladijs inſectantium ſe, fuerit uſus Cæſar, teſte Suetonio in ejus vita cap. XXCVI. Hiſpanum & illud, inquit Strabo, ut de more Toxicum adponeretur, ex olere, quod Apio adſimile, confectum; nullum adferens dolorem: ut ſi quid immineret invitis, in promtu illud haberent. Hoc item eorumdem erat, ut ſeſe pro ijs, quibus conciliarentur, immolarent, mortique devoverent. Quo modo autem Mortuos ſuos habuerint, docet Silius Italicus lib. XIII:

Hiſpanorum Veterum Amor Libertatis. — Mortis contemtus. — Fortitudo & Patientia. — Fidelitas. — Ritus in Sepulcris.

Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Ibera,
Exanima obſcœnus conſumit corpora Vultur.

Ælianus hoc peculiariter de Barcæis ſcribit; & tantummodo de ijs, qui in bello perierant: qui autem ex morbo, igne cremari ſolitos addit. Sed Hiſpanorum Veterum mores pluribus delineant Diodorus Siculus lib. V. Strabo lib. III, alijque antiqui Scriptores.

Quales hodie, dicam, ipſis verba præeuntibus. Hiſpanis Natura calida eſt & ſicca: Color ſubobſcurus; cui juvando Feminæ Collyrio plurimum ex Ceruſſa Minioque utuntur: duriora & bene compacta Membra. Magna Mortales omnes Superſtitione ſuperant: ad Cerimonias, Adulationes, amplos Titulos Populis alijs duces. Animi concepta dexteritate ſingulari tacendo, ſimulando, diſſimulandoque celare norunt. Gravitatem ſervant cum adfectata quadam Severitate: quæ facit, ut odium ſuſtineant Nationum omnium, graviſſimum, quemadmodum ipſe Mariana prædicat, atque individuum magnorum Imperiorum adſeclam. Mulieres non admodum fœcundæ paucos pariunt: priſcas Romanas æmulantes Vino plurimum abſtinent: raro ſe conſpiciendas præbent; & Nobiles quidem domo non egrediuntur, niſi comitante ſatis grandi Famulorum præcedentium, ſequentiumque Ancillarum numero. In Conviviis domi quidem frugales, ſobrij, pauciſque contenti; foris Ciborum, præſertim delicatiorum, adpetentiores. Advenas inhumaniter excipiunt. Apud exteros alter alterum colit, veneratur, laudat, extollit; Nobilitatem, Plebeio etiam, ſi quo poteſt modo, concilians. Iuſtitiæ cultores maximi: Summis, Mediis, Imis æquale Ius adminiſtratur. Facit Magiſtratuum induſtria, ut pauca, imo nulla ibi ſint latrocinia. Plerorum manus puræ ab cædibus, alijſque flagitijs. Nemini impune eſt, qui vel Sacro-ſanctas Leges, vel quemcumque, etiam minimi loci, violare fuerit auſus. Inquieti Magna ſemper moliuntur. Pulſis inteſtinis Hoſtibus, profligatiſque Saracenis, potiſſimas Orbis Terrarum partes ſuis Regibus adquirere ſtudent. Vbi duo treſve convenerint, cujuſcumque loci & conditionis, de Rep. graviſſimiſque Rebus diſſerunt; ad enervandas Hoſtium vires vias quærunt, Strategemata excogitant, mille Machinas fabricant; ſuiſque Ducibus, ſi quid utiliter inventum, aperiunt. In Caſtris Famis, Sitis, Laborum patientiſſimi. In acie conflictuque major illis Ars, quam Ferocitas. Levi corpore, Levibuſque Armis induti Hoſtem facile ſequuntur, facileque, quum opus, fuga ſibi conſulunt; nuſquam non, numquam non militaribus operam dantes Meditationibus: conceſſaque unis Batavis hodie contra ſe non inlubenter palma, reliquos omnes Populos

Quales hodie Hiſpani, Natura. — Moribus. — In Re familiari. — erga Exteros. — in Iuſtitia adminiſtranda. — in Re militari.

Populos in his talibus longe multisque gradibus superare se, gloriantur, non frustra. [in Litteris & Studiis.] Felices Ingenio, infeliciter discunt: semidocti Doctos se censent. Sophistarum Astus plus satis amant. In Academijs Hispanice magis, quam Latine loqui gaudent; voces etiam Maurorum non paucas admiscentes. Suos Fœtus Ingeniique monimenta [Doctorum Virorum in Hispania Nomenclator.] ad posteritatem raro, rarius ad Exteros, ob Linguæ defectum, producunt. Fuerunt tamen, suntque hodie non vulgariter docti, qui præclara eruditione lectissimisque [Theologi,] Scriptis patriam inlustrarunt, varijsque Operibus apud remotissimos etiam clariorem fecerunt. Si Theologi postulantur: prodibunt Vigilantius, Presbyter Barcinonensis; Aquilius Severus; Prudentius, Episcopus Armentiæ; Osius Cordubensis; Avitus Presbyter; Marcianus, Episcopus item Barcinonensis; Paullus Orosius; Pacianus, ejusque filius Dexter; Audentius; Isidorus, Apocalypseos Interpres; Iustinianus, Valentinæ Ecclesiæ Antistes; Leander, Hispalensis Episcopus; Martinus, Præsul Mandovensis; Fulgentius, Episcopus Karthaginensis; Eladius, Archiepiscopus Toletanus; Isidorus, Episcopus Hispalensis; Ioannes, Gerundensis Præsul; Eutropius, Valentinus Antistes; Franciscus Ximenes, Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, Academiæ Complutensis pater, qui varijs Linguis Sacra Biblia, Complutensium appellatione notissima, curavit imprimenda; & alij: hisque connumerandi, quamvis adventitiæ stirpis, Paullus Episcopus Burgensis, Iudæus; Rabbi Aben-Ezra: Rabbi Moyses; Rabbi David Chimhi; Moses Cordubensis; Rabbi Camora. [Canonistæ,] Si Canonici Iuris periti; Bernardus Compostellanus; Raimundus de Pennya [Iurisconsulti.] Forti; Hugo Barcinonensis. Si Iurisconsulti: Calixtus III. Pontifex Maximus; Fortunius Garcia; Gomessius; Didacus Covarruvias; silentioquè minime prætereundus Antonius Augustinus, domo Cæsar-augustanus, XII-vir Romæ S.lit. Iudicandis, inde vero ex Allifano & Ilerdensi Episcopo, Tarraconensis Archiepiscopus, Vir Romanarum Antiquitatum & melioris litteraturæ peritissimus, qui septuagenarius [Medici,] obijt anno cIↄ Iↄ XXCVI pridie Kalendas Iunij. Si Medici licet non patrij, sed in[Historici,]sititij: aderunt Abincenna, Averrois, Rasis Almançor, Messahallah. Si Historici: [Philosophi,] Trogus Pompeius; Iustinus; & qui non hoc ævo, passim hoc libro à me laudati? Si Philosophi; L. Annæus Seneca; ejusque filij, Seneca Novatus, & Mela; L. Iunius Moderatus Columella; C. Iulius Hyginus; Sotion; Ioannes Vives Valentinus. Si [Mathematici,] Mathematici: Pomponius Mela; Abrahamus; Cacutius; Alphonsus Rex Castellæ, cujus sunt Tabulæ, quæ dicuntur Alphonsinæ; Henricus, Infans Portugalliæ; Henricus, Marchio Villenensis; Arnoldus Villanovanus, ejusque Discipulus Raimun[Oratores,]dus Lullius. Si Oratores: præter Senecam, Porcius Latro & M. Fabius Quintilia[Poetæ.]nus. Si denique Poëtæ in medium producendi: sistent se Sextilius Hena, LL. Annæi Seneca & Lucanus, Patrueles; M. Valerius Martialis; Rufus Festus Avienus, Aurelius Prudentius; Damasus, Pontifex Maximus; Iuvencus, Arator; Cælius Sedulius. Iuniores, ne tædium pariam, omitto. De Poëtis hoc addam; Cordubenses, Ciceronem scriptum reliquisse, ætate ipsius pingue quid redolere solitos.

[Hispanorum Lingua,] Sed de Moribus hæc sufficiant: Linguam Antiquis Hispaniæ Cultoribus fuisse eam, qua hodieque utuntur Cantabri Vasconesque (A quibus *Vazquense* vulgo dicitur) est Coniectura. Hos namque scribunt, qui penitissima Hispanorum Sacraria sunt ingressi, & Linguam & Mores in tot rerum vicissitudinibus, mordicus, maximam partem, retinuisse: Reliquos autem Idioma illud, ad Turrim etiam Babylonicam natum, cum per variorum Populorum Commercia, tum per Karthaginiensium, præcipue vero Romanorum & Irruptiones & Victorias, non quidem mutasse, sed omnino rejecisse, inque locum ejus Latinam, Victorum suorum Linguam, corruptam varieque inflexam suffecisse; ut Hispanis fere omnibus hodie communis sit ea Lingua, quæ *Vulgar* vulgo, quibusdam *Española*, multis etiam *Castellana* nuncupa[*Vulgaris, Hispana,*]tur. *Vulgaris* quidem & *Hispana*, quod vniversim per totam fere Hispaniam intelligatur; sedem nihilominus propriam habens in Regnis Aragoniæ, Murciæ, Anda[*Castellana,*]luziæ, Castellæ, Novæ & Veteris, Legionis, inque pleraque Portugallia. *Castellana* vero ab Castella, cujus Incolæ Linguam hanc purissime loqui perhibentur. Alij tamen illud negant, gloriam ejus rei, variis adductis rationibus, nunc Legioni, nunc [*Romancia,*] Aragoniæ tribuentes. Sunt qui *Romanciam* appellant, quod fons illi ab Lingua Romana vel Latina degenerante. Exemplum nobis sit præter Orationem Dominicam (quæ perpetuo reliquorum omnium Idiomatum suis locis specimina suppeditabit.

tabit Lectori) Epistolæ pars Regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad omnes Regni sui Provincias scripsit.

Epistola Regis Artaxerxis
Esther cap. XVI.

HISPANICE.

EL grand Rey Artaxerxes, y Rey de ciento y veynte y siete provincias, desda la India hasta la Ethiopia, à todos los Governadores, y Principes, que están sujetos à nuestro Mandamiento, Salud. Muchos han mal usado de la clemencia de los Principes, y de la honrra, que se les ha hecho han se ensober vecido de tal manera, que non solamente maltratan à los Vasallos de los Reyes, pero tambien de la mucha honrra, que tienen, toman occasion para armar alguna traicion à los, que les dieron aquella honrra. Ne se contentan con quebrantar los derechos de naturaleza, no haziendo gracias de los beneficios recebidos: pero aun piensan poder huir la sententia de Dios, que vée todas las cosas; y hallegado su locura à tãto, que trabajan de derribar con mentiras y falsedades aquellos, que administran con grande diligẽcia todò lo que se les encomienda, y de tal manera, que merecen de todos ser alabados, &c.

LATINE.

Epistola Regis Artaxerxis, Hispanice.

REx *Magnus Artaxerxes, Rex centum & viginti & septem Provinciarum ab India usque Æthiopiam, omnibus Gubernatoribus & Principibus, qui sunt subjecti nostro Mandato, salutem. Multi male usi sunt clementia suorum Principum, atque etiam honore, qui in eos collatus est; tali modo, ut non solum male tractent eos, qui Regibus subditi, verum etiam ex multo honore, quo decorantur, capiant occasionem struendi quasdam insidias ijs, qui honore ipsos impertiverunt. Nec contenti sunt humanitatis in se Iura violare, nullas agentes gratias pro acceptis beneficiis, verum arbitrantur etiam se posse fugere sententiam Dei, qui quidquid est videt: & in tantum Vesaniæ proruperunt, ut laborent subvertere mendacijs falsisque testimonijs eos, qui administrant magna diligentia quidquid ipsis injunctum, & ita cuncta agunt, ut digni sint, qui ab omnibus laudentur, &c.*

Oratio Dominica.

HISPANICE.

PADRE nuestro, que estas en los cielos,
Sea sanctificado tu Nombre.
Venga tu Reyno.
Sea hecha tu voluntad, comme en el cielo, ansi tam bien en la tierra.
Danos oy nuestro pan quotidiano.
Y sueltanos nuestras deudas, como tambien nosotros soltamos à nuestros deudores.
Y no nos metas en tentacion: mas libranos de mal.
Porque tuyo es el Reyno, y la Potencia, y la Gloria, por todos los siglos, Amen.

LATINE.

Oratio Dominica Hispanice.

PATER *noster, qui es in Cœlis,*
Sanctificetur tuum Nomen.
Veniat tuum Regnum.
Fiat tua voluntas, quemadmodum in Cœlo, sic etiam in Terra.
Da nobis hodie nostrum panem quotidianum.
Et remitte nobis nostra debita, sicut nos remittimus Debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo.
Quia tuum est Regnum, & Potentia, & Gloria, per omnia secula, Amen.

Ex

Hiſpanica Lingua ex Multis conflata.

Ex multis conflatam dixi. Nam qui exactam ejus habent cognitionem, non ignorant innumeras in ea eſſe Maurorum Gothorumque (utrorumque enim in Hiſpania fuit Imperium) voces, quas colligere infiniti eſſet laboris: non paucas item eſſe Græcorum, una cum Latinis, vel ab ipſorum Græcorum commercio invectas. Nihil dicam de Arabicis, quibus mirum quam ſcateat. Quum autem Hiſpania lata ſit Regio, variaque habeat Regna & Principatus, etiam Lingua, ut fieri ſolet, varias patitur Dialectos. Omnium puriſſima fertur eſſe, ut paullo ante indicavi, *Caſtellana*; qua quidquid æternitatem meretur, quidquid memoria dignum, hodie conſcribitur. Eam enim volunt proxime ad Latinam accedere. Viros quoſdam novi eruditos; qui, ut quam prope abeſſet ab Matrice ſua hæc Propago, qualiſque ante fœdiorem fuerit depravationem, monſtrarent, dexteritate quadam ſcriptis Epiſtolis, & Latine & Hiſpanice loquerentur, eademque animi ſenſa explicarent; ita ut Latinis Latini, Hiſpanis Hiſpani eſſent; ſervata paſſim utriuſque Linguæ vi, natura & proprietate. Vnum ex nonnulla mole adſcribam exemplum, illud; quo ſuccincte Hiſpania ſuis coloribus depingitur.

Caſtellana puriſſima.

Epiſtola Latina-Hiſpanica.

Epiſtola Latina-Hiſpanica.

SCRIBO & ſupplico rogando te Francia, des & reſpondeas tales probationes, tractando de tua eloquentia, loquela & excellentia, quales ſcribo de Hiſpania; comparando gentes, nationes & provincias: quales manifeſto dictando Epiſtolas puras Latinas & Hiſpanas. Hiſpania (antiquiſſima corona) perſevero (ceſſante memoria de contrario) duro & regno, Provincia Chriſtiana. Tu Francia principias à Meroveo, & regnas continuando quaſi mille annos Chriſtiana; prædicante Sancto Remigio, & Regnando Clodoveo: Et Hiſpania quaſi ante quatercentum annos, prædicante Sancto Iacobo Apoſtolo. Reſponde Francia, & da & propone contra nos tam grandes nationes, tam fertiles, tam fructuoſas Provincias & tantas; tales gentes, tam ingenioſas, tam ſcientificas, tam virtuoſas, prudentes, juſtas, modeſtas, liberales, gracioſas & magnificas: Non monſtras tu Francia tam grandes reſiſtentias, & tantas victorias contra Romanos. Tu Francia ſubjecta per Cæſarem ſubito quaſi ante tres annos: & Hiſpania ſubjecta per Catones, Scipiones, Sertorios, Pompejos & Cæſares non ante ducentos annos. De perſeverantia & Conſtantia da teſtimonia Sagunto, Calaguria, Numantia, gentes feroces, conſtantes & magnificas. Præſenta tu Francia, & da tales Campos, Montes, Valles; tales Beſtias feras & domeſticas, tantos & tam excellentes Caballos, tales Vaccas, Aves, Carnes ſuaviſſimas, Lanas precioſas; Panes albiſſimos; tales Plantas, tam odoriferas; tales Arbores, tam fructiferas & fertiles, fructuoſas in copia abundante & copioſa; tantas Mineras & tam abundantes, tantas & diverſas perfectiones. Provincia manante Vino clariſſimo, Oleo dulciſſimo, Auro puriſſimo, Argento claro, Plumbo, Ferro, Stagno. Non cognoſces tu Francia Plantas, Arbores, Beſtias & Perfectiones, quales de Hiſpania majores Nos demonſtramus. Et cognoſco de Hiſpania infinitas, quales tu Francia non cognoſces. Si exaltas & celebras Principes & Imperatores Romanos; demanda & inquire de Bruto, de Fabio, de Hadriano, de Honorio, de Theodoſio, de Traiano inclito & glorioſo Hiſpano. Si amas Poetas & Oratores, & Hiſtorias veras; demanda de Seneca, de Quintiliano, de Lucano, de Martiale, de Trogo Pompeio. Si honoras Aſtrologos, inquire de Alfraiano,

deAlbu-

de Albumazar, de Pedragio, Alquibicio, & Abenazara, & de grande Alfonso. Si Medicos, Physicos & Philosophos; roga de Avicenna, Abeuron, Algabar, Alfrabio. Si canonizas & sanctificas Theologos, inquire de Alfonso Sancto, Isidoro, Leandro & Fulgentio, & de divino & sanctissimo Laurentio & Vincentio. Si demandas Eloquentia tam propinqua Latina: Responde dictando, & compone Libros. Chartas tam Latinas & vulgares contra unas Hispanas & Latinas tales.

Ab Castellanæ elegantia reliquæ, Portugallica, Andaluzica, Granatensis & aliæ nonnihil abeunt. Portugallos sane Dominicam Orationem, quam puriorem antea posui, sic solitos scribere disco:

Oratio Dominica.

Oratio Dominica Portugallice.

PORTUGALLICE.	LATINE.
PADRE nosso, que stas nos Ceos, Santificado seia o teu Nome.	PATER *noster, qui es in Cœlis, Sanctificetur Nomen tuum.*
Venha a nos o teu Reino.	*Veniat nobis Regnum tuum.*
Seia ferta a tua volontade, assi nos Ceos, come na terra.	*Fiat voluntas tua, quemadmodum in Cœlis, sic etiam in Terra.*
O Pao nosso de cadadia dano lo oie nesto dia.	*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*
Et perdoa nos sennoras nossas dividas, assi comme nos perdoamos aos nossos dividores.	*Et remitte nobis Domine Debita nostra, sicut nos remittimus nostris Debitoribus.*
Et nao nos dexes cahit in tentacao: mas libra nos do mal. Amen.	*Et ne nos inducas in tentationem; sed libera nos à malo. Amen.*

Extremis Portugallis peculiare est Idioma ex Gallico Castellanoque confusum; non inelegans, neque auditu ingratum. Valentini & Catalani (à quibus *Catalana* vocatur) Lingua Progenitorum, cui cum Narbonensi (adeo ut nonnullis etiam *Francesa* nominetur) nonnihil adfinitatis, uti dicuntur. Granatenses, Barbaricæ gentis & Originis, qui quidem ab Catholicis Principibus devicti, Christianorum consuetudine convictuque Castellanam didicerunt; Vernaculæ Propriæque, parum abest, obliti: qui vero Montes asperos & inaccessibiles, quos *Alpuxarras* vocant, incolunt, & ad quos Victorum arma perringere nequierunt, suis adhuc moribus Linguaque, quæ vix alia, quam Syrorum, Arabum, Maurorum, utuntur. *Araviga* ab Arabibus vulgo nominatur: duratque ejus usus non solum in Granatæ ut dixi montanis, verum etiam in multis Andaluziæ, Valentiæ, Aragoniæque locis. Cantabri, ut ad eos redeam, primigeniam illam antiquissimam (quam ab Chaldæa ortam volunt nonnulli) servant, ab reliquis omnino discrepantem; ut & olim à Latina. Docent hoc Plinij & Pomponij Melæ verba: Illius quidem lib. III. cap. I. natur. histor. *Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia*, &c. Hujus autem lib. III, ubi extima Hispaniæ Littora, & inter ea Borealiora, explicat; *Cantabrorum*, inquit, *aliquot populi, Amnesque sunt, sed quorum Nomina Nostro ore concipi nequeant.* Accedit & apud Ennium meum nescio quis:

Idioma Extremorum Portugal. Valentinorum, Catalanorum, Granatensium.

Cantabrorum.

Hispane, non Romane memoreti' loqui me.

Non immerito igitur Cantabricam Matricibus in Europa Minoribus connumerat Magnus ille Scaliger, quod ejus ad me docent Litteræ, fideliter & bona fide libro hujus Partis Primo, capite octavo positæ. Ratio servatæ per inlata totiens ab Romanis alijsque Populis arma, Linguæ non alia videtur, quam partim, quod Irruptiones pleræque cum ex Africa, tum ex Orbe Romano per Mare Mediterraneum factæ fuerint in eas partes, quæ hodie Catalonia, Valentia, Murcia, Granada, Andaluzia; non per montana illa aspera, & tunc temporis, ut hodieque, inaccessa fere loca: partim, quod per faciliora & maritima, quæ commemoravi, loca Hispaniam ingressis, quo minus Cantabros, ut & Astures Callaicosque suis armis adgrederentur & inquietarent, obstiterint Montes illi, qui perpetuis jugis ab ipso Pyrenæo per mediam Hispaniam procurrunt ad Artabrum usque Promontorium (Caput hoc tempore, *Finis Terræ*) quique Populos, quos dixi faciebant, ut & nunc, Ultramontanos, adgressu ex Meridionalibus locis difficiles; quum reliqui

versus Austrum Cismontani adventantium Armis, prædæ, libidini omnino essent expositi. Intulerunt quidem Cantabris aliquoties arma Romani; sed tales semper debellatos fuerunt experti, ut eos vel sub jugo imperioque servare, vel ad Morum Linguæque mutationem adducere nequierint. Accedebat & quod apud eos diu morari parum adrideret Imperatoribus, qui vicerant; & Stativa perpetuare injucundum esset, qui porro victos in officio continerent, Militibus. Nam quidquid Locorum occurreret, horridum & incultum; quidquid hominum, erat indomitum Libertatisque suæ tenacissimum. Sane de Ultramontana Hispania sic Strabo libro III in principio: ἡ δὲ πρόσβορρος ψυχρά τέ ἐστι τελέως πρὸς τῇ τραχύτητι, καὶ παρωκεανῖτις, προσειληφυῖα τὸ ἄμικτον καὶ ἀνεπίπλεκτον τοῖς ἄλλοις, ὥς θ' ὑπερβάλλει τῇ μοχθηρίᾳ τῆς οἰκήσεως. Non diffitendum interim antiquum illud Hispanorum Idioma, Cantabricum inquam, nonnihil etiam hoc tempore, peregrinorum aliquot Vocabulorum, præcipue Castellanorum, admistione esse deformatum, ut cuilibet constare potest vel ex vna Oratione Dominica, quæ sic sonat:

Oratio Dominica.

Oratio Dominica Cantabrice.

CANTABRICE.	LATINE.
GVRE Aita ceruëtan aicena, Sanctifica bedi hire icena.	PATER *noster, qui es in Cœlis, Sanctificetur nomen tuum.*
Ethor bedi ire Resuma.	*Veniat Regnum tuum.*
Eguiñ bedi hire Vorondatea, ceruän beçala lurrean-ere.	*Fiat voluntas tua, quemadmodum in Cœlo, sic etiam in Terra,*
Gure eguneco oguia iguc egun.	*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*
Eta quita ietzaguc gure çorrac, nola guçere cordunèy quittazen baitrauegu.	*Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.*
Eta ezgaitzala sar eraci tentationetan, baina delura gaitzac gaichtotic.	*Et ne nos inducas in tentationem; sed libera nos à malo.*
Ecen hirea duc Resuma, eta Puissança, eta Gloria seculacotz. Amen.	*Quia tuum est Regnum, & Potentia, & Gloria in secula. Amen.*

In qua quis non videt Voces illas; *Sanctifica, Resuma, Vorondatea, quitta, quittazen, tentationetan, delíura, puissança, gloria, seculacotz,* Romanensis esse Linguæ, ad Cantabricam Dialectum inflexas? Idem deprehendere erit in Symbolo Apostolico, quod in generali meæ Galliæ Descriptione ponam. Lucius Marineus Siculus lib. IV. de reb, Hispanic. proprium hujus Idiomatis esse notat, in compluribus Dictionibus Singularem Numerum in *A* Litteram, Pluralem in *Ac* terminare; ut dicis gratia, *Lurra* terra, *Lurrac* terræ. Adscribit deinde alia quædam Exempla. *Vocant,* inquit,

Cantabricæ quædam Voces.

Vascones Cœlum Cerva; *Terram,* Lurra; *Solem,* Eguzquia; *Lunam,* Irarguia; *Stellam,* Izarra; *Nubem* Odéya; *Panem,* Oguia; *Vinum,* Ardaoa; *Carnem,* Araguia; *Maritum,* Senarra; *Flumen,* Ibáya: *Bibo,* Edatendòt: *Lego,* Iracúrtendot: *Domum,* Echea; *Villam,* Uria; *Lactum,* Ocea; *Interulam,* Alcandórea; *Senem,* Zárra; *Album,* Zuria; *Nigrum,* Belza; *Rubrum,* Gorría; *Piscem,* Arraya; *Amare,* Oneréxtea; *Dormio,* Lonazá; *Video,* Bacúst; *Hominem,* Guizona; *Mulierem,* Emaztéa; *Filium,* Seméa; *Filiam,* Alauéa; *Patrem,* Aytéa; *Matrem,* Améa; *Fratrem,* Anagea: *Sororem* Arreuéa; *Corpus,* Gorpuza (quod ab Latinis mutuatum, addita Vasconica terminatione; ut alia nonnulla ab

Numerandi Modus apud Cantabros.

alijs) *Ignem,* Suâ; *Formosum* Ederrà; *Comedere,* Ian; *Curro,* Lasteregnitendot. *Habent etiam Numerandi modum, dicentes: Vnum,* Bat; *Duo,* Bi; *Tria,* Irù; *Quatuor,* Lau; *Quinque,* Bost; *Sex,* Sey; *Septem,* Zaspì; *Octo,* Zorzì; *Novem,* Vedrazì, *Decem,* Amarr; *Viginti,* Oguèy; *Triginta,* Oguéytamar; *Quadraginta,* Berroguèy; *Quinquaginta,* Berroguéytamar; *Sexaginta,* Yruroguèy; *Septuaginta,* Iruroguèytamar; *Octoginta,* Lauroguèy; *Nonaginta,* Lauroguèytamar: *Centum,* Eun. Iam quod hic restat, supra meas vires

Strabonis locus de varijs veterum Hispanorum Linguis.

est, fateor, explicare Strabonis illud libro Geograph. tertio, ubi dicit, non unum genus Litterarum, vel unius speciei Grammaticam; neque Linguam unam Hispanis omnibus fuisse. Sic enim ait; quum scripsisset Tardulos inter Hispaniæ Populos sapientia excellere, Grammatices Præceptis uti, & memorandæ Vetustatis Volumina habere, Poëmata, Leges quoque versibus conscriptas è sex annorum millibus:

millibus: Καὶ οἱ ἄλλοι δ' Ἴβηρες χρῶνται Γραμματικῇ, οὐ μιᾷ ἰδέᾳ, οὐ δὲ γὰρ γλώττῃ ἰδίᾳ. Quis in re antiqua, tamque ab ævo nostro remota, certi quid de varijs Hispanorum Veterum Linguis divinarit? Non ego, nisi varias antiquæ, id est Cantabricæ Dialectos exaudiat Strabo. Voces nonnullas Veteribus Hispanis usurpatas laudant Grammatici Latini. *Dureta*, ligneum Solium est apud Suetonium in Augusto cap. LXXXII; *Necys*, Mars apud Macrobium lib. I. Satur. cap. XIX: *Striges*, genus vestium apud Isidorum lib. XIX. Etymol. cap. XXIII. *Gurdus*, stolidus, scribente Quintiliano lib. I. cap. V. *Lancea*, Teli genus, ut notat Agellius lib. X. cap. XXX. Alias his apponendas alijs relinquo. Hoc unum monendum hic in genere duxi, vocem *Briga*, vel ut alijs scribitur, *Brica*, quæ multas non in Hispania solum, sed in Gallia etiam & Germania, Vrbes terminat, Opidum significare. Hinc *Iuliobriga*, *Cæsarobriga*, *Augustobriga*, *Flaviobriga*, & aliæ. Putant quidam *Brigam* nihil aliud esse, quam transposita Canina littera, *Burgum*, quo quamplurima Germaniarum Opida hodieque finiuntur. Ejusdem notionis βρία apud Thracas, ut notant Strabo & Stephanus; ut in *Selymbria*, *Mesembria*, *Poltiobria*. Sunt qui disquirendum monent an non pro βρία legendum sit βρίγα. Sic *Certa* apud Parthos in *Dadocerta*, *Tigranocerta*, *Vologesocerta*, & id genus alijs. Sic denique πόλις apud Græcos. Exempla suis locis videbimus infinita.

Forte an explicatus.

Veteris Linguæ Voces ab Latinis Grammaticis laudatæ.

Briga quid.

CAP. IX.

Hispaniarum Gubernatio Politica.

EIUS cum Genij, tum Idiomatis fuerunt olim, suntque hodie Hispaniarum Incolæ. Convertendus jam-nunc sermo ad delineandam aliquo modo Gubernationem per Statum & Politicum & Ecclesiasticum.

Non animus hic mihi recensendis cum ex alijs, tum Iustino, Diodoro, Iosepho, Eusebio, Hieronymo, supposititioq. Beroso, & Interprete ejus Annio Viterbiensi, Antiquis Hispaniæ Regibus, Rebusque ab ijs domi militiæque gestis, Lectorem morari. Morari hoc esset & ineptire cum multis. Tubal an in Hispania fuerit parte prima disserui. Huic qui sufficiuntur, Iberus, Iubalda, Brygus, Tagus, Bætus, & alij, Regesne censendi? Absit, nisi quis Fluviis alijsque rebus Inanimatis nasci tunc temporis solitos Reges concedat. Qui fictum illud agmen sequuti, non melioris sunt conditionis. Incerta omnia: ut & vix certiora, quæ successione quidam gessisse scribuntur in Hispania, Regibus quasi exactis, varia fortuna, multisque & Populis à se seminatis & Opidis conditis, Lydi, Thraces, Rhodij, Phruges, Cyprij, Phœnices, Ægyptij, Milesij, Cares, Lesbij & Chaldæi. Exploratiora censeri solent, quæ ab Karthaginiensibus, Romanis, multoque post Gothis, Vandalis, Alanis, Suevis, Hunnis, eorumque Regibus patrata memoriæ produnt Scriptores, qui partim rebus gerendis adstiterunt, partim ex fidelissima aliorum cognoverunt relatione. Ea, paucis dicam, sic habent. Quum in Hispania longe lateque dominarentur & pleraque sub ditione sua haberent Pœni, alijque Africæ populi, contra eos primi omnium cum armatis exercitibus ab S.P.Q.R. missi sunt Cn. & P. Cornelij Scipiones, belli Punici II initio: qui septimo ejus belli anno sunt cæsi, Q. Fulvio Flacco & Ap. Claudio Polcro COSS. Submissus anno sequenti Patri Patruoque P. Cornelius Scipio Africanus Major multa prospere gessit, primusque ibidem Provinciam fecit, Q. Cæcilio Metello & L. Veturio Philone COSS. anno ab V.C. IↃXLII. Hic Asdrubale & Magone, Karthaginiensium Ducibus, acie ad Bætulam urbem (quæ, quo loco hodie in Andaluzia visuntur *Baça & Vbeda*, fuisse creditur) fugatis, atque inde ex tota Hispania pulsis, vindicatisque armis Hispanijs, amicitiam cum Syphace Massylorum (hodie *Biledulgerid*) Rege, icto fœdere, firmavit. Paullo post rebellantes Hispaniæ populos ad deditionem compulit, Fœdereque cum Masanissa Masæsulorum (fuerunt, ubi nunc *Regnum Tremissenum*) Rege & Gaditanis facto, Provincia L. Lentulo & L. Manlio Acidino tradita, Romam reversus est. Post Scipionem Hispaniam L. Cornelius Lentulus Proconsule obtinuit; qui, rebus bene feliciterque gestis, ovans Vrbem ingressus est, anno ab V. C. IↃLIV. Triennio post C. Cornelio Cethego, Q. Minucio Rufo COSS. Hispaniæ primum sunt terminatæ,

Primi Hispaniarum Principes fabulosi.

Varij Populi Hispanias occuparunt.

Gesta in Hispanijs ab Karthaginiensibus & Romanis.

Facta Provincia.

Distributaque Regio primum in Citeriorem & Vlteriorem.

minatæ, atque in eas duo Novi Prætores miſſi C. Sempronius Tuditanus in *Citeriorem*, M. Helvius Blaſio in *Vlteriorem*. Vix duobus elapſis annis, quum tantum gliſceret in Hiſpania Bellum, ut jam Conſulari & Duce & Exercitu opus eſſet, M. Porcius Cato Conſul Citeriorem ſortitus, bello ab Emporijs (retinetur hodieque nomen in *Ampuriis*) cœpto, rebellantem ita pacavit, ut Proconſule ex ea triumpharit, anno IↃLX. Hic eſt ille Cato, qui miro ſtrategemate multarum Hiſpaniæ Vrbium muros uno die diruit, ſcribentibus Livio lib. XXXIV, Auctore de V V. Inluſtribus cap. XLVII, & Iulio Frontino lib. I. Strategemat. cap. I. Poſt Catonis victoriam Hiſpaniæ varie poſſeſſæ, ſæpeque nunc hic nunc ibi a miſſæ; ita ut ſupra XXX Triumphi poſtea ex his relati memorentur. Stipendium pendere non prius cœperunt, quam Auguſto Principe; qui, quum Hiſpaniam omnem, debellatis Cantabris & Aſturibus, qui omnium diutiſſime reſtiterant, multo varioque Marte perdomuiſſet, uniuerſam in tres Provincias diviſit, *Bæticam, Luſitanicam* & *Tarraconenſem*.

Inde in Bæticam, Luſitanicam, & Tarraconenſem: quibus ſui erant Conventus.

Singulis inde ſui ſunt adtributi Conventus; Bæticæ IV, *Gaditanus, Cordubenſis, Aſtigitanus*, & *Hiſpalenſis*; in ijs Opida cenſebantur CLXXV: Luſitania tres habuit *Emeritenſem, Pacenſem*, & *Scallabitanum*; & in ijs Opida XLV: Tarraconenſi denique dati Conventus VII. *Carthaginienſis, Tarraconenſis, Cæſar-Auguſtanus, Clunienſis, Aſturum, Lucenſis*, & *Bracarenſis*; in quibus opida numerabantur CCXCIV. Videndi Plinius lib. III, Strabo lib. III. & alij. Sic, Rebus ſubinde paullum mutantibus, Provinciæ nobiliſſimæ Romanis paruerunt uſque ad Imperatores Honorij VIII & Theodoſij III Conſulatum, qui incidit in annum Chriſti CCCCX:

Res ab Germaniæ Populis in Hiſpania geſtæ.

quo tempore Vandali, Suevi & Alani, ab Stilicone in Gallias evocati, quum eas, Rheno trajecto, omnes pene occupaſſent, & in ijs jam immanium Barbarorum more debaccharentur: ab Gothis, Adolpho & Vallia Regibus, quos ad liberandas Gallias Honorius Imperator miſerat, exacti, transgreſſi Pyrenæos montes, Hiſpaniam Romanis ereptam multos annos obtinuerunt. Poſt aliquot annos Gothi, Galliam incolentes, ab Francis bello petiti in Vandalos vice verſa arma movent. Franci Gothos ex Gallijs, Gothi Vandalos & Alanos ex Hiſpanijs eijciunt; Suevis ad internecionem cæſis. Quo tempore Vandali & Alani à Bonifacio in Africam, cui pro Imperatore præerat, evocati Hiſpanias Gothis poſſidendas reliquerunt. Gothi Hiſpaniam, Romanis Præſidijs omnino expulſis, quum ſui juris feciſſent, eaque ſub ſuis Regibus longo jam tempore fuiſſent potiti;

Sarracenorum geſta.

tandem ingenti bello ab Sarracenis Arabibus profligati, Rege Roderico occiſo, Hiſpaniam fere omnem amiſerunt. Bello ſuperſtites quum in Aſturum, Cantabrorum & Gallæcorum montibus ſeſe muniiſſent, paullatim amiſſas Regiones, Vrbes & Caſtella recuperare cœperunt; & poſtremo, quum Sarracenorum res in Bætica Hiſpania ſe contraxiſſent, omnemque Hiſpaniam Gothi recuperaſſent, ijs etiam ab Ferdinando Aragoniæ Rege cognomine Catholico (quod hæreditarium deinceps eſſe cœpit Succeſſoribus) victis atque omni Hiſpania cum

Penes quos hodie Hiſpania.

Mele, qui ſe Granatæ Regem ſcribebat, exturbatis, universa Regio Dominis antiquis eſt reſtituta. Accuratiorem Regum omnium, rerumque ab ijs geſtarum narrationem, quum non Coſmographi ſit, ſed Hiſtoriographi, videre eſt cum apud Veteres Scriptores & Latinos & Græcos, tum apud eos, qui ævo medio noſtraque

Hiſpaniæ Scriptores, qui res geſtas memoriæ conſecrarunt.

tempeſtate ex profeſſo Hiſpanorum acta contexuerunt; quales ſunt *Idacinus* Gallecię Epiſcopus, qui à primo Theodoſij Conſulatu ſcripſit uſque ad annum CCCCXC; *Ioannes* Abbas Biclarienſis Monaſterij & Epiſcopus poſtea Gerundenſis, cui initium ab anno Iuſtini Iunioris Imperatoris I uſque ad VIII Mauricij Principis; *Maximus*, Cæſar-Auguſtanus Epiſcopus, qui Hiſtoriam compoſuit de ijs, quæ Gothorum temporibus in Hiſpania contigerunt; *Iſidorus* Hiſpalenſis Archiepiſcopus, qui Gothorum, Vandalorum, Suevorumque hiſtoriam ad ſua uſque tempora paucis eſt complexus; *Iulianus* Archiepiſcopus Toletanus, cujus Hiſtoria de Rebus ſub Bamba Rege geſtis exſtat Salmanticæ in Bibliotheca Eccleſiæ Cathedralis; *Lucas Tudenſis*, qui Chronicon ſcripſit juſſu Berengariæ Reginæ, Matris Regis Ferdinandi III; *Rodericus Ximenez Navarrus*, Archiepiſcopus Toletanus, qui Res in Hiſpania geſtas novem libris comprehendit, ſubjuncta compendioſa Oſtrogothorum, Suevorum, Alanorum & Vandalorum Hiſtoria; *Ioannes* Epiſcopus Gerundenſis, cujus ſunt Paralipomenωn, id eſt Rerum Hiſpaniæ ab alijs omiſſarum, Libri X; Hic Hiſpaniæ primordia, progreſſus, incrementa, variaſque viciſſitudines proſequutus eſt uſque

usque ad Honorij Arcadiique Augustorum tempora; *Alphonsus Karthaginiensis*, Episcopus Burgensis, qui inter alia scripsit Anacephalæosin Regum Hispaniæ; *Franciscus Tarapha*, cujus omnium Historiarum Regumque Hispaniæ ab Orbe fere condito usque ad Karolum Imperatorem Brevis circumfertur Epitome; *Michael Ritius Neapolitanus*, cujus de Regibus Hispaniæ Libros tres habemus, ab Gargori Rege usque ad Philippum Karoli Imperatoris Patrem; *Lucius Marineus Siculus*, cui de Rebus Hispaniæ Libros XXII debemus; *Ioannes Vasæus Brugensis*; qui Hispaniæ Chronicon edidit summa fide diligentiaque conscriptum; *Antonius Nebrissensis*, qui res ab Ferdinando gestas æternitati consecravit. *Ioannes Mariana Hispanus*, à Societate Iesu, qui Historiam de Rebus Hispaniæ scripsit libris XX ab ipso Tubale ad annum Christi cIↃ CCCCXXIX. Nec prætereundi, qui Hispanica lingua posteris præclara suorum Acta communicarunt, *Petrus Antonius Rodericus Palentinus*; *Petrus Medimna*. Dicitur & *Ferdinandus à Pulgar* sermone vernaculo Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ res gestas quatuor Tomis complexus. Quin & *Alphonsus* Rex ejus nominis X, cognomine *Sapiens*, ex Auctoribus probatis Historiam Hispanam jussit in quatuor partes redigi, opus copiosum, & antiquo temporis istius Idiomate venerandum; & *Alphonsus* XI secundo mandavit colligi atque in ordinem digeri Hispanorum historias. Salmanticæ item in Bibliotheca Franciscana repositas intelligo Antiquorum Hispaniæ Regum Historias. *Diegus à Valera* Historiam Hispaniæ generalem in compendium contraxit, mandatu Isabellæ Reginæ. Didici & *Ioannem Ægidium Zamorensem* de rebus Hispanorum scripsisse. *Florianus* denique *à Campo* res omnes Hispaniæ memorabiles quatuor Tomis delineandas susceperat: sed eorum Primus tantum est editus; in quo quæcumque de Primordijs hujus Regionis potuerunt inveniri, studiose sunt collecta.

Philippus III Hispaniarum Monarcha.

Quum autem Maurorum temporibus à quinque Regibus Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, Granatæ & Navarræ, Hispania fuerit possessa, Solus hodie Imperium in eam exercet PHILIPPVS III, Philippi Magni F, Karoli Imperatoris ter-Maximi N.

PHILIPPI III.

HISPANIARVM REGIS POTENTISSIMI

MAIORES NVPERI.

PHILIPPVS I. Maximiliani Imper. F. Friderici Imp. N. Rex Hisp. Sicil. &c. Archidux Austriæ, Belgarum Princeps, obijt cIↃ IↃ VI.	IOANNA Ferdinandi Catholici Aragoniæ, Siciliæ &c. Regis F. & hæres. obiit septuagenaria cIↃ IↃ LV.	EMANVEL Ferdinandi F. Eduardi N, Rex Lusitaniæ. obiit anno ab Christo nato cIↃ IↃ XXI.	MARIA Ferdinandi Catholici. Aragoniæ, Siciliæ, &c. Regis Filia. obiit anno ab Chr. N. ...	FERDINANDVS Philippi Hispaniarum regis F. Maximiliani Imper. N. Imperator, Rex Vngariæ & Bohemiæ. obiit anno cIↃ IↃ LXIV.	ANNA Vladislai Pannoniæ Regis Filia. obiit in puerperio anno cIↃ IↃ XLVII.	KAROLVS Philippi Hispaniarum Regis F. Maximiliani Imperatoris N. Imperator ejus nominis V. obiit anno ab Christo nato cIↃ IↃ LVIII.	ISABELLA Emanuelis Lusitaniæ Regis F. obiit ab redemto genere humano cIↃ IↃ XXXIX.	Maximi Principis Proavi Proaviæque.

KAROLVS V Imperator Romanorum. obiit cIↃ IↃ LVIII.	ISABELLA Lusitana. obiit cIↃ IↃ XXXIX.	MAXIMILIANVS Imperator Romanorum. obiit cIↃ IↃ LXXVII.	MARIA Austriaca.	Avi, Aviæque.

PHILIPPVS II Rex Castellæ, Legionis, Arag. &c. Archid. Austr. &c. obiit cIↃ IↃ XCVIII.	ANNA Austriaca. obiit cIↃ IↃ LXXX.	Pater, Mater.

P H I L I P P V S

HISPANIARVM REX POTENTISSIMVS.

Status Principalis in Castilia.

Status porro Principalis in tria summa distribui solet Regna, *Castellæ, Aragoniæ* & *Portugalliæ*. Primum quidem, præter Castilias, continet Regna *Legionis, Granatæ, Navarræ, Galeciæ, Toleti, Siviliæ* (vel *Andaluziæ*) *Cordubæ, Iaënis, Murciæ, Carteiæ*, (vel *Algeziræ*) & *Gebal-Taricis*: Insulas *Canarias, Philippinas*, & alias, totamque *Indiam Occidentalem*: Principatum *Austriæ*, Ducatum *Mediolanensem*; Dominatus *Cantabricum*

 (vulgo

(vulgo *Biscaiæ*, *Molinæ*, *Agaposche*) & *Karthaginensem*: Africæ Regna, *Bugiæ*, *Orani*, *Algeri*; Arces Portusque *Veleze*, *Melillæ* (vel *Melilibyæ*) *Masalquiviri*. Secundum

Aragonia.

Regna, præter ipsum *Aragonicum*, complectitur *utriusque Siciliæ*, *Hierosolymarum*, *Valenciæ*, *Balearidum Majoris*, *Sardiniæ* & *Corsicæ*; Principatumque *Cataloniæ*. Concensentur his alia; Siciliæ cis Pharum, quæ & Neapolis, Ducatus *Calabriæ*, *Barij*, *Apuliæ*; Principatus *Tarentinus*; Insula *Iscia*; Siciliæ ultra Pharum, *Tripolis* Vrbs Africæ: Balearidi Majori *Minor* & *Yvica* Insula, quæ quondam Ebissus: Sardiniç, Marchiæ duæ *Arborea* (vulgo *Oristagni*) & *Gociana*; Ducatus totidem *Atheniensis* & *Neopratiensis* in Græcia: Cataloniæ denique, Principatus *Girundensis*; Ducatus *Mon-*

Portugallia.

tis-blanci; Comitatus *Barcinonensis*, *Ruscinonis*, *Sardinius* & *Orgelitanus*. Tertio denique connumerantur *Algarbia*, *Guinea*, *AEthiopia*, *Indiæ Orientales*, Insulęque infinitæ; ut *Terzeræ* septem numero, *Madera*, *Portus Sancti*, *Capitis Viridis*, *D. Thomæ*; & aliæ. Iam quæ ejusdem sint Regis, tamquam Archiducis Austriæ, Ducisque Burgundiæ, suis locis videbimus.

Quamvis autem Regi suprema sit in omnes & omnia potestas liberumque arbitrium: nihil tamen fere decernit, nisi ex XII-VIRORVM (qui, Totius Regni primores *Senatum Regium* constituunt) consilio. Ibi graviora, queque magni momenti, plene ventilata terminantur. Quæ celanda, in *Secretiore Consessu* discutiuntur, quem faciunt ipse Rex, Dictator Legionensis, Pręses, tertiaque Concilij Regij portio. Quæ ad Indias earumque gubernationem pertinent, tractantur in Senatu, quem *Indicum* vocant, ab uno Pręside, XII vero Consiliarijs. Bellica in *Senatu Militari* peraguntur; quem statuunt XII-VIRI Senatus Regij. Dictatores item Legionensis & Castellanus, cum alijs. Pręter hos etiam tres in Hispania sunt *Iuris Præfecturæ*, quas *Audientias* vel *Cancellarias* appellant, una quidem in Castilia, altera vero in Granata, tertia in Galecia: vnicuique Pręses est, & XII Senatores: ab his, si Litigantes sibi minus satisfactum arbitrentur, Controversiæ ad Senatum deferuntur Regium. Quum vero multa variaque sint Regna, singulis pręficitur vir primæ Nobilitatis, quem *Viceregem* nominant. Est denique *Thesaurarius Castellanus* sub se quatuor habens *Quæstores*; quorum omnium est Pecunias Regni tractare, earumque habere reddereque rationem.

Senatus Regius. Secretius Concilium. Senatus Indicus. Senatus Militaris. Iuris Præfecturæ vel Audientiæ. Viceréges. Thesaurarius. Quæstores.

Finem Capiti imponam, si de Hispaniæ Nobilitate nonnihil dixero. Ducum ibi, Marchionum, Comitumque ingens numerus. Pręter Principem *Asturiarum* & alios, Duces invenio circiter XXIII. Sunt illi *Friaensis*, *Medinæ-Rivi-Sicci*, *Alvæ*, *Alcalæ*, *Albuquerquæ*, *Escalonæ*, *Osunæ*, *Avossi*, *Beiari*, *Candiæ*, *Sessæ*, *Infantasgi*, *Medinæ-Cœli*, *Medinæ-Sidoniæ*, *Maquedæ*, *Najaræ*, *Feriæ*, *Segorbiæ*, *Sonnæ*, *Villæ-Formosæ*, *Verraguæ*, *Pastranæ*, *Francæ-villæ*. Sunt & alij, quorum nomina non occurrunt. Quibus omnibus annuus Census est à XL ad C Ducatorum millia; Ducibus *Infantasgi*, & *Medinæ-Sidoniæ* summam superantibus; quorum hic CXXX, ille CXX habet millia. Marchiones hi fere, *Villæ-Novæ*, *Astorgiæ*, *Aguilaris*, *Deniæ*, *Mondejaris*, *Navaresi*, *Pliegi*, *Saviæ*, *Velleze*, *Comares*, *Aymontis*, *Altamiræ*, *Veladræ*, *Viarinæ*, *Carpij*, *Camarassæ*, *Cortesij*, *Montis-Majoris*, *Guardiæ*, *Montis-Clari*, *De las Navas*, *Poçæ*, *Steppæ*, *Tavaræ*, *Villæ-Francæ*, *Dradæ*, *Cavietis*, *Falcis*, *Fomestæ*, *Molinæ*, *Ceraluæ*, *Valesis*, *Vallis*, *Certæ*, *Ardalis*, *Alvæ*, *Alcalæ*, & alij; potiore parte Reditum percipiente ab X ad LX millia Ducatorum. Comites recensentur plus minus LXXX, quibus annuus Reditus est ab X ad XXV Ducatorum millia; inter quos Principem obtinent locum, *Bonavenzæ*, *Alvæ*, *Mirandæ* & *Orapesae*. Longum esset Lectorique tædiosum, quærere hic Vicecomitum, Baronumque numerum: longum Viceregum, Gubernatorum, Provincijs Marique Præfectorum: longum denique Magnorum Magistrorum, Equitumque variorum Ordinum, in Castella quidem *Sancti Iacobi*, *Alcantaræ*, *Calatravæ* & *Rhodiensium Ordinis Sancti Ioannis*; in Aragonia Cataloniaque ordinis *Montesæ*; in Portugallia Ordinum, *Militum Iesu Christi* (cuius Magister ipse Rex est, amplissimi sane, ut qui adnexas habet Provincias omnes in Africa, Asia, Americaque inventas) *S. Iacobi*, ejus qui *de Avis* dicitur, itemque *Rhodiensium D. Ioannis*.

Hispaniæ Nobilitas. Principes. Duces. Marchiones. Comites. Vicecomites, Barones, Viceréges, Gubernatores. Provincijs Mariq. Præfecti. Equites variorum Ordinum.

Nobiles in Hispania Familiæ.

Inter Familias Hispaniæ, ut hoc Coronidis vice addam, antiquitate prima est *Pacieca*, quum Hirtius in Commentarijs nominet *L. Iunium Paciecum*, vbi de Corduba agit; ejusque etiam mentio fiat apud Ciceronem lib. VI. Epist. ad Familiares epistola ad Leptam. Non minus illustres sunt *Meridona*, *Toletana*, *Cerdea*, *Cardonea*, *Larensis*,

Larensis, Velascea, Pimentella, Stunica, Henritica, Orosia, Cordubensis, Limensis, Gusmanea, Mondragonea, alias alij addant; & parcant mihi Senatus illi, si ordinem violarim.

Cap. X.

Hispaniarum Gubernatio Ecclesiastica.

Primas Hispaniar.

DE Statu Politico dixi: sequitur Ecclesiasticus. Primatus Hispaniæ antiquissimis temporibus in Hispalensi fuit Ecclesia, inde vero Toletana, usque ad excidium illud Hispaniæ funestissimum. Toleto enim in Barbarorum potestatem redacto, Bracarensis Archiepiscopus ea dignitate est functus, docentibus illud Ecclesiæ Bracarensis Archivis. Recuperato Christianis Toleto quum Toletanus amissam dignitatem repeteret, Bracarensis autem semel adquisitam retineret, Contentio orta est, quemadmodum legere est libro I. Decretalium, adeo ut adhuc sub Iudice lis esse scribatur.

Archiepiscopi VII.

Qui porro à temporibus Romanorum & Gothorum in Hispania fuerint Præsules Sacrisque rebus præfecti, docet in Chronico suo Ioannis Vasæus cap. xx. Post ereptas rursum Barbarorum manibus Hispanias, Episcopatus cum Antiquis suis Civitatibus sunt restituti, tum quidam in nonnullis recens instituti. Septem hodie Archiepiscopos Hispaniam habere lego, ijsque subesse Episcopos circiter XL. Suffraganeos.

I. Toletanus.

Primus est *Toletanus*, Castellæ Cancellarius, cui post Reges Regiamque prolem nullus vel dignitate vel fortunæ amplitudine secundus. Parent illi Episcopi; *Burgensis* (cui sedes olim fuerat Auræ, unde *Auritanus*, & corrupte in quibusdam Concilijs alijsque Actis publicis *Auxitanus* dicebatur, translatus inde Burgos, Castellæ Veteris Metropolin, ab Alphonso VI, eo, qui Christianis Toletum restituit, auctoritate Vrbani II P. M. anno cIↃ XCVII) *Cuenæ* vel *Cunquensis*; *Cinquencæ* vel *Cigun-tensis*; *Osmæ* vel *Oxomensis* (perperam in Concilijs *Oxoviensis*) *Cordubensis* (Episcopatus hic antiquissimus & propter Osium Episcopum celebrattissimus) *Iaenensis: Palentinensis*, vel *Palentinus*; *Segoviensis*.

II Hispalensis,

Secundus *Hispalensis*; hic tempore Hormisdæ Papæ in Lusitania & Bætica, hoc est tota Vlteriore Hispania vires habebat Romani Pontificis: Sub eo quondam XI, hodie III sunt Episcopatus: *Malacitanus, Gaditanus*, & *Canariensis*.

III Compostellanus,

Tertius *Compostellanus* est. Episcopatus hujus sedes olim fuerat *Iria Flavia*, unde *Iriensis*, opidem Gallecíæ maritimum, *Padron* vulgo. Translatus autem cum omnibus, quæ Iriensis Ecclesiæ fuerant, Dalmachij Episcopi precibus, ab Vrbano II anno cIↃ XCIV Compostellam, dici deinceps cœpit *Compostellanus*, vel *S. Iacobi*, ab Apostoli corpore, quod ibi quiescere scribitur. Paschalis Pont. Max. hac Compostellanam Ecclesiam Prærogativa donavit, ut Cardinales in ea crearentur. Alia ejus Privilegia prætereo. Ejus auspicia sequuntur; *Coriensis, Placentinus, Asturicensis, Gamorensis, Salmanticensis, Oresensis* (qui & *Auriensis* & *Aurisinus*, *Orensis* item) *Tuiensis* (vel *Tudensis*, à *Tude* sive *Tyde*, opido Gallecíæ ad Minium amnem sito, *Tuy* vulgo) *Badaiocensis* (hodie quoque *Pacensis*) *Mindoniensis* (cujus sedes olim Ribadeum Gallecíæ Civitas translata inde in Mindoniensem, vulgo *Mondonnedo*) *Lugensis* (hic Suevorum tempore Metropolitanus erat, ut pareat ex Concilijs) & *Civitatis Rodrigensis*.

IV Granatensis.

Quartus *Granatensis*. Granatam Reges Catholici, Barbarorum tyrannide liberatam, Metropolitanam fecerunt; translata illuc Sede Eliberitana. Ad ejus nutum sunt Presules *Almeriæ* & *Guadicensis* vel *Guaditanus*, olim etiam *Accitanus*; nam quę olim *Accitana Colonia*, hodie *Guadix* nuncupatur.

V Valentinus.

Quintus *Valentinus*: cui suffragantur *Karthaginiensis*, *Origuellæ*, *Segorbiensis* (vel *Segobricensis* à *Segobrica*, quæ nunc *Segorbia*) & *Balearium Majoris*.

VI Tarraconensis,

Sextus est *Tarraconensis*. Hujus Ecclesiæ antiquitas ex Prudentio conspicua; qui Episcopum ejus Martyrem cum duobus Diaconis eleganti hymno celebrat. Obtemperant illi Presules *Ilerdensis* (vulgo *Leridæ*) *Dertosanus* vel *Tortosæ*, cujus primum Episcopum S. Rufum, Simonis Cyrenęi filium fuisse ajunt) *Herluæ*, *Barcinonensis*,

Gerundensis (vulgo *Girona*) *Vrgellensis* (vel *Vrgellitanus*) & *Vicquensis* (vel *Vicensis* olim etiam *Ausonensis*.)

VII Cæsar-Augustanus.

Septimus denique *Cæsaraugustanus*. Episcopatus antiquissimus, cuius Præsulem Felicem ab sanctitate & orthodoxa fide laudat D. Cyprianus lib. I. cap. V. Eum in sacris agnoscunt *Pampilonensis* (vel *Pampelonensis*) *Calagurritanus* (vulgo *Calahorrensis*) *Oscensis* (quem & *Huescensem* quidam vocant) & *Balbastiensis*.

Nulli subsunt *Leonensis* & *Ovetensis*, *Leonensis*, quæ & *Legionensis*, jam inde à Gothorum temporibus Sedi tantum Apostolicæ subjecta fuit; nullum agnoscens Episcopum Metropolitanum. *Ovetensem* Ecclesiam Froila, quartus ab Hispaniæ recuperatione Rex, ædificasse & Cathedralem constituisse dicitur. Metropolitanæ jus illi tributum ab Ioanne VIII P. M. sub Alphonso Magno Rege, uti litteræ docent Apostolicæ.

Portugalliæ Archiepiscopi.

Habet & tres Archiepiscopos Portugallia, *Bracarensem*, *Olisiponensem* & *Funchalensem*: subque ijs Episcopos *Eborensem*, *Viscensem*, *Guardensem*, *Conimbricensem*, *Portugallensem*, *Lamecensem*, *Silvensem*, *Ceppetensem*. *Leriensem*. *Eborensis* Episcopatus antiquissimus; quod B. Mancinus Christi Discipulus, primus Eboræ Divini verbi præco, primusque, ut nonnulli autumant, Episcopus fuisse dicatur. *Eborensem* Ecclesiam Metropolitanam fecit Paullus III P. M. primumque ibi Archiepiscopum nominavit serenissimum Principem, S. R. E. Cardinalem, Henricum Portugalliæ Infantem. *Silvensis* in regno Algarbiorum, mutata Sede, Ossonobensi successit. *Leriensis* Episcopatus nuper institutus auctoritate Paulli III P. M. De reliquis Episcopatibus consulendus Vasæus, loco, quem indicavi.

Archiepiscoporum Episcoporumque reditus.

His omnibus, ut & Abbatibus, Monasterijsque quanti sint annuatim Reditus, notant curiose Lucius Marineus Siculus, Damianus à Goes, Eques Lusitanus, & alij.

Inquisitores Fidei.

Ad statum Ecclesiasticum pertinent etiam Fidei Inquisitores, in Sarracenos, Maranos & Iudæos primum creati, qui lapsu temporis vires suas & auctoritatem extendere cœperunt in omnes, quibus alieniores ab Ecclesia Romana mentes: de quorum Institutione Potestateque ego in Historia Belgica, quam Posteritati paro auctoritate mandatoque Ordinum Fœderatarum Provinciarum.

Sancti.

Non alienum duxi hoc loco obiter monere, claruisse quondam Hispaniam Viris tam pijs, quique adeo solam rerum divinarum Cœlestiumque meditationem animo visi fuerunt gessisse, ut pro adserenda. Fide Christiana mortuos Posteritas censuerit dignos, qui in Divorum numerum referrentur. Tales fuerunt, ut ipsorum notant Fasti, sub Alexandro Cyriacus; sub Decio Parmenus, Helmienas, Chrysotolus, Lucas & Mucius: sub Valeriano Laurentius, Fructuosus, Eugurius, Eulogius Emitherius & Chelidonius: sub Diocletiano, Vincentius, Valerius, Optatus, Lupercius, Successus, Martialis, Vrbanus, Iulius, Quintilianus, Publius, Frontonus, Felix, Cæcilianus, Euotus, Primitivus, Apodemus, Saturnini quatuor, Calpophorus, Abuntius, Marcellus cum XI filijs: sub Ganfricho Vandalorum Rege, Arrianis addictiore, Arcadius, Probus, Paschasius & Eutychus. Theodorici Gothorum Regis tempore, Turibius, Heimrichii Theodorici fratris, Sabinus; Raimiri Regis, Victor alijque ducenti. Dominicum Calarogitanum (sic dictum ab Calaroga Oxomensis Diœcesis opido: falso enim Calagurritanus nominatur à Calagurris, hodie Calahorra) Prædicatorum Ordinis parentem Principatus vidit Alphonsi IX Castellæ Regis: Antonium vero Paduanum, Ferdinandi III tempora sunt venerata. Neque suis caruit alter sexus. Nam Divarum classi leguntur adscriptæ sub Alexandro Imperatore Iulitta; sub Diocletiana autem Eulalia, tam Barcinonensis, quam Emeritensis, Iulia, Leucadia, Sabina, Christina & Engratia. Nunilonem & Alodiam supplicio adfecit, quod Christi militiam sequerentur, Maurorum Rex Ayola. Sed de his omnibus & pluribus legendi Laurentius à Padilla Archidiaconus Rondensis in Ecclesia Malacitana, qui librum de Sanctis Hispaniæ emisit; Marineus lib. V. de Reb. Hisp. Franciscus Tarapha, & Damianus à Goes. Marineus item eodem libro non pauca commemorat de Sacris Ædibus Locisque in Hispania, quæ Religiosa & miraculis celebrata. Ionas Aurelianensis Episcopus, qui tempore Karoli Calvi Galliarum Regis floruit, adfirmat Hispaniam, invictos & disertissimos Apostolicæ & Catholicæ Fidei Defensores produxisse; dolens nihilominus

B. Dominicus Confessor.

Antonius Paduanus.

Sanctæ.

lominus multos quoque Hæreticos dediſſe. Legendus ille lib. I. de Cultu Imaginum. Eraſmus etiam in Panegyrico ad Philippum I. Hiſpaniam vocat fatalem Fidei noſtræ murum, unicumque Chriſtianæ Regionis Propugnaculum.

Academiæ.

Habeat & locum hic Notatio cum Academiarum; quas in Hiſpania circiter viginti duas numero; interque eas primi loci Salmaticenſem, Complutenſem, Conimbricenſem, Pericianenſem, Saguntinam, Oſtenſem & Ilerdenſem: tum Romanorum Pontificum, quorum Hiſpania fuit genitrix. Eos reperio Damaſum, Ioannem XXI, Benedictum XIII, Calixtum III & Alexandrum VI.

Pontifices Maximi Hiſpani.

Accipe & hoc loco potius, quam nuſquam, Imperatores quos apud ſe natos Romæ dedit Hiſpania, Veſpaſianum, Titum ejus Filium, Nervam, Traianum, Hadrianum, M. Aurelium Antoninum Philoſophum, Theodoſium Iuniorem. Alphonſum Legionis & Caſtellæ Regem, ejus nomenclaturæ X, Ferdinandum Auſtrium. Quos quidam adnumerant, Maximilianus & Karolus; hic Gandavi, ille Neapoli eſt natus.

Imperatores Romani, qui Hiſpani.

CAP. XI.

Variæ Hiſpaniarum Diſtributiones. Biſcaia.

GENERATIM quæ dicenda habui de Hiſpania, abſolvi: poſtulat Methodus, ut ſpeciatim & per partes eam perambulem. Hiſpaniam ab ſe debellatam Romani primo, anno ab V. C. IↃLVI. C. Cornelio Cetego & Q. Minucio Rufo COSS. diviſerunt in *Citeriorem* & *Vlteriorem*. *Citeriorem* dicebant, quæ Principi Vrbi Imperijque terris proximior erat, inter Iberum ſita fluvium & Pyrenæos montes: *Vlteriorem* vocabant, quæ remotior, vltra Iberum, ad Oceanum vſque extenſa. Conſulendus Livius lib. XXXII ab V. C.

Hiſpaniæ Diſtributio I. in Citeriorem Vlteriorem.

Poſtea in tres partiti ſunt partes; Citeriorem, multo amplioribus dotatam ultra Iberum finibus, appellantes *Tarraconenſem*: Vlteriorem autem in *Bæticam* & *Luſitaniam* diſtinguentes. *Tarraconenſis*, cui nomen ab nobiliſſima Vrbe Tarracone, potiorem complexa Hiſpaniam, à Pyrenæis, ubi Ortum ſpectabat, incipiens Montibus, Septemtrionaliorem partem inter Britannicum vel Cantabricum Oceanum Duriumque fluvium ad Nerium uſque promontorium, & Mare Atlanticum vel Externum; Auſtraliorem vero ab ijſdem Pyrenæis, ad Caſtalonem, ultimam Oretanorum Vrbem, milliaribus aliquot infra Bætis fontem, ubi initium erat Bæticæ, inter hanc & Borealius ſui procurſus brachium Luſitaniam relinquens, protendebat; cui ſpacio Plinius IↃCVII millia paſſuum adſignat: Latera utrimque Mari objiciebat, qua quidem Meridiei obverſa, Mediterraneo; qua vero Septemtrionibus, Oceano. *Bætica*, quam Bætis (unde nomen) mediam fere ſecabat, ad Septemtrionem & Occaſum Anam habebat fluvium, quo ab Luſitania ſeparabatur; ad Meridiem Mare ſpectabat, extra Columnas quidem Gaditanum, intra Columnas Ibericum, quod pars Mediterranei, ut illud Oceani: ad Ortum à Tarraconenſi diſiungebatur Caſtalonis fine, vel Saltu Caſtulonenſi, fluvioque, qui hodie *Guadelentin*, Veteribus *Tader* fuit appellatus. Plinius huic ſpacio tribuit CCL millia paſſuum. *Luſitania* ad Septemtrionem Durio fluvio terminabatur à Tarraconenſi, ad Occidentem & Meridiem Oceano adluebatur; ad Ortum limitem habebat, contra Bæticam, Anam fluvium, Lineamque ductam ab Caſtris Vicellanis Septemtrionem verſus per Auguſtobrigam ad Manlianum Saltum, ubi Fons erat Tormeſis in cujus ripa ſiniſtra viſitur Salamantica; vel, ut alij, ad Albocellam Vaccæorum opidum & Ocellum Amnem, cujus alvei veſtigia conſpiciuntur hodie ad Durij ripas juxta Fermoſelium. Videndi de his Finibus Plinius lib. IV. natur. hiſtor. cap. XXI, Pomponius Mela lib. II, Strabo lib. III, Ptolemæus, Cæſar & alij.

II. in Tarraconenſem, Bæticam Luſitaniam.

Sequentibus temporibus Hiſpaniam in ſex fuiſſe diſtributam Provincias legimus in Breviario Rufi Feſti, quod Valenti Imperatori dicatum: *Ac per omnes*, inquit, *Hiſpanias ſex ſunt nunc Provinciæ Tarraconenſis, Karthaginienſis, Luſitania, Gallicia, Bætica, Trans-Fretum etiam in ſolo Terræ Africæ Provincia Hiſpaniarum eſt, quæ Tingitanica Mauritania cognominatur. Ex ijs Bætica & Luſitania Conſulares; cæteræ, Præſidiales ſunt.*

III. in Tarraconen. Karthagin. Luſitaniam, Galliciam, Bæticam, Trans-Fretanaum, Balearem.

Marianus

Marianus Scotus, Auctor Notitiæ Provinciarum, *Baleares* addit *Insulas: Sub dispositione*, inquit, *Viri spectabilis Vicarij Hispaniarum, Consulares Bæticæ, Lusitaniæ, Galliciæ; Præsidiales, Tarraconensis, Karthaginiensis, Tingitaniæ, Insularum Balearium.*

Hispan. Diuisio in Superiorem Inferiorem suspecta.

Videtur & aliquando divisa fuisse Hispania in *Superiorem* & *Inferiorem*; quum hujus fiat mentio in tabula Marmorea antiqui Sepulchri, quæ in Agro Tiburtino, subque ipso Tibure, ad Pontem Lucanum; sic de Ti. Plautio Silvano inter alia honorifice loquens:

PRIMVS. EX. EA. PRÓVINCIA. MAGNÓ. TRITICI. MODO
ANNÓNAM. P. R. ADLEVAVIT. HVNC. LE'GA'TVM, IN
IN. HISPANIAM. AD. PRA'EFECTVR. VRBIS. REMISSVM
SENATVS. IN. PRA'EFECTVRA. TRIVMPHA'LIBVS
ORNA'MENTIS. HÓNÓRAVIT. AVCTÓRE. IMP.
CÆSARE. AVGVSTO. VESPASIA'NO. VERBIS. EX
ÓRA'TIÓNE. EIVS. Q. I. S. S. &C.

nisi vitiose Sculptor (nam his talibus non, quantam nonnulli volunt, fides semper est adhibenda) vocem IN geminarit.

Hispania Major Minor.

In *Majorem* etiam & *Minorem* partitur Stephanus. Alias quæ Gothorum temporibus institutæ, Divisiones, brevitatis gratia, omitto. Videndi Io. Gerundensis Episcop. Paralipomenon Hispaniæ lib. 1. & alij Rerum Hispanicarum Auctores.

Hodierna Hispaniæ Partitio.

Hodie in multa Regna, multosque Principatus distribuitur. Quæ enim Citerior olim, & Tarraconensis postea Romanis, nunc alia est, ad Iberi ripam Borealem, alia ad Africanam. Ad Borealem quidem in Vltramontanis sunt *Biscaia* & *Guipuscoa*, in Cismontanis autem cis Cingam *Navarra* & *Arragonia*, trans Cingam *Catalonia*. Africana vel est Cis-Tagana vel Trans-Tagana: Illa in Durij ripa dextra versus Occidentem habet *Galiciam*, versus Ortum *Austriam* & *Legionem*; in sinistra *Castiliam* & *Veterem* & *Novam*. Trans-Taganæ adcensentur *Volentia* & *Murcia*. Quæ Vlterioris Bæticæ quomdam Romanis, comprehendit hodie trans Bætim *Granadam* & *Andaluziam*, cis Bætim *Extremaduram*. Lusitania Romanorum hodie fere *Portugallia* dicitur. Harum omnium Partium, quo ordine methodoque commemoravi, delineationem, quam potero fidelissime, proponam. Offert se primo loco *Biscaia*.

DE BISCAIA

BISCAIA.

BISCAIA Hispaniæ Regio ad Oceanum Montibus obsita, Arboribusque, quæ Navibus fabricandis idoneæ, referta. Novit hoc præter alias Provincias tota Hispania, cui integræ nonnunquam Classes hinc subvehuntur. Castanearum

rum, Nucum, Pomorum, quæ *Aurea* cognominantur, Resinæ, Metallorum omnis generis, præcipue Ferri, Nigrique Plumbi, & aliarum rerum feracissima. Vino carenti potum subministrant Poma saporis optimi, pressa. Margaritas marinæ nō negant conchæ; sed quæ ignobiliores. Temperatius hic clementiusque est Cælum, quam in reliqua Hispana. Magnis enim Montibus circumdata nec frigore nimio infestatur, nec calore nimio torretur. Animalium hic Terrestrium, Marinorum, Volatilium; Fructuum, omniumque, quæ vitæ hominum commodius agendæ necessaria; ingens copia. Magna itidem Hispanis hic (sunt enim portus nobilissimi) cum Gallis, Belgis, Anglis, alijsque Populis commercia. Lana præcipue facit, ut omnia Fora Locaque ab Emtore Venditoreque ferveant. Virginibus Biscainis mos, quamdiu innuptæ sunt, nec Capillos alere, nec velari.

Quam *Biscaiam* hodie dicimus, habitarunt olim *Cantabri*; latius tamen, quam ipsa Biscaia patet, occupatis etiam locis ijs, ubi nunc *Guipuscoa* & *Navarra*. Populi celeberrimi multorumque scriptis decantati. De moribus illorum nonnulla tradit Strabo lib. III. Hi vitam nullam sine Armis esse existimabant. Eleganter Silius Italicus lib. III: *Sedes olim Cantabrorum.*

Cantaber ante omnes hiemisque, æstusque, famisque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor Populo, quum pigra incanuit ætas,
Inbelles jamdudum annos prævertere saxo:
Nec vitam sine Marte pati; quippe omnis in armis
Lucus caussa sita, & damnatum vivere paci.

Omnibus Hispaniæ Populis subactis, & in Populi Romani potestatem adductis, soli cum Asturibus alijsque Conregionalibus vinci non potuerunt; unde Horatius lib. II. Od. VI;

Cantabrum indoctum juga ferre nostra.

Ultra Montes enim, qui à Pyreneis perpetuo procurrunt ad Nerium usque Promontorium, habitabant, neque, nisi cum maxima difficultate summoque periculo adiri poterant. Debellavit tandem ferocissimam gentem, bello fere quinquennali fractam & defatigatam, C. Cæsar Octavianus Augustus; ipse contra eos, reliquosque Romanis nondum parentes profectus. Horatius lib. III Carm. Od. VIII:

Servit Hispanus vetus hostis oræ
Cantaber sera domitus catena.

Et lib. IV Ode XIV, Augustum ipsum adloquens:

Te Cantaber non ante domabilis,
Medusque & Indus, te profugus Scythes
Miratur, ô Tutela præsens
Italiæ, Dominæque Romæ.

Subjungavit autem Cantabros Augustus Vipsanij Agrippæ, ceterorumque Legatorum quos secum duxerat, industria & fortitudine. Horatius lib. I. Epistol. ad Iccium:

Cantaber Agrippæ, Claudi Virtute Neronis
Armenius cecidit.

Cantabrorum gentes hac Hispaniæ parte lego & *Salenos*, quos nominat Pomponius Mela, & *Concanos*, qui apud Silium Italicum lib. III. Posteriores male video adfectos apud Strabonem lib. III. Ubi enim in vulgatis legitur; καὶ ἀντὶ τοῦ πορθεῖν τοὺς τῶν Ῥωμαίων συμμάχους, στρατεύουσι νῦν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων οἵ τε κωνιακοὶ καὶ οἱ πρὸς ταῖς πηγαῖς τοῦ Ἴβηρος οἰκοῦντες, πλὴν Τουίσοι. Emendandum Κονκανοὶ. Quidam hos Populos male confundunt cum *Coneis*, qui ad Fretum Herculeum. De *Concanis* Horatius lib. III. Car. Ode IV: *Quorum gentes Saleni & Concani.*

Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum.

Est in Biscaia, præter alia, opidum nobile *Bilbao*, quod quomdam, uti censent Villanouanus & Henricus Coquus, Φλαουϊοναουΐα, ut quidem in Græcis Ptolemæi Codicibus legitur. *Bilbao* dictum, vt quidam opinantur, quasi, commutatione litterarum Hispanis familiari, *Bilvao*, id est *Bellum-vadum*. Condidit Didacus Lopeus de Hazo, Cantabrorum Princeps anno ab Christo nato CIƆ CCC, aut circiter. Tria *Opidum Biscaiæ Bilbao.*

cum

cum primis hoc opidum commendant, Situs oportunitas, Annonæ copia, mirabilisque Negociorum Hominumque varietas & multitudo. Situm eſt in loco plano duobus ab mari milliaribus. Panis habet genus, ſingularis excellentiæ & bonitatis, quod Incolis *Pan del Fuego*, vel *de Arregoriaga* vocitatur. Per hoc Opidum in reliquam Hiſpaniam importatur, quidquid Anglia, Gallia, Belgica mittunt; per idem ipſum exportatur quidquid cum ijſdem alijſque Regionibus communicandum cenſet Hiſpania. Reperire hic eſt Cives, qui ſoli quotannis ſua pecunia tres quatuorque naves ædificari curant. Hæc & plura Petrus Medinenſis, qui ſua lingua Hiſpaniam deſcripſit.

Cap. XII.

Guipuſcoa.

GVIPVSCOA

GVIPVSCOA Cantabrorum etiam olim erat regio. Nonnulli *Lipuſcoam* & *Lepuiſcam* vocant: corrupte, ut notat Stephanus Garybaius ejus Incola, Concluditur ad Ortum Amne *Vidoſone* (qui & *Vidorſo*, *Alduida*, *Huria*.& *Beoyvia*, medius inter Galliam & Hiſpaniam) Pyrenaiſque Montibus; ad Meridiem Navarræ Regno, ad Occaſum Biſcaia, de qua præcedenti capite dixi; ad Septemtrionem Mari Cantabrico. Incolæ ijſdem cum Biſcainis ſunt moribus eademque utuntur lingua, de qua diſſerui cap. VIII. Vulcani officina, Martiſque Armamentarium ab Natura videntur hic conlocata: tantam ibi videre eſt Ferri, Chalybis, factorumque inde Armorum copiam; ut non immerito *Murus* ſive *Propugnaculum Regnorum Caſtellæ & Legionis* in quibuſdam Regionis Archivis cognominetur. Scribit Navagierus hoc tractu tantum Ferri Chalybiſque ecfodi, ut ſingulis annis XXC millium Ducatorum inde quæſtus fiat. Non igitur ſine cauſſa Montem ibi ſcribit Plinius lib. XXXIV. cap. XIV, totum ex Ferro: *Cantabriæ*, inquit, *maritimæ parte, Mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eſt*. Maris Adcolæ Navigationi Piſcibuſque, cum alijs, tum quos *Baccalaos* appellant, capiundis, magno lucro, dant operam.

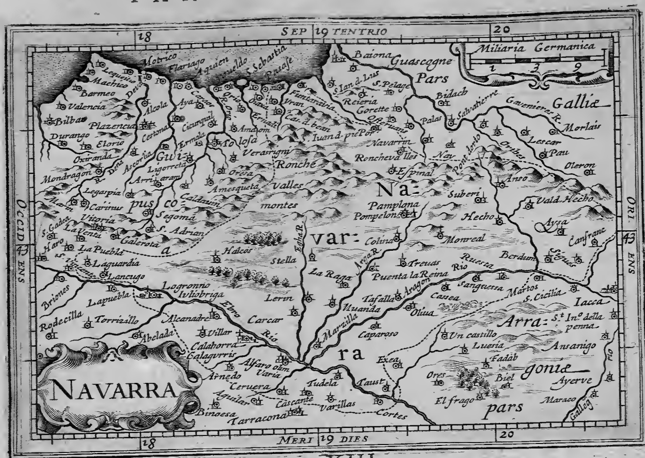
Veteres Incolæ *Oregeviones Antrigones Varduli.*

Conlocantur hic à Ptolemæo, Pomponio, Plinio, alijſque, Populi *Oregeviones*, *Autrigones* & *Varduli*: Primorum memoria videtur etiamnum ſervari in Opidis *Orendain*, *Oreſa* & *Orio*, cujus appellationis ibidem etiam Fluvius eſt non ignobilis.

Metrop. *Toloſa*, *Placentia*, *Motrico*, *Fuentarabia*, *San-Sebaſtianum.*

Metropolis eſt *Toloſa*, ad Confluentes ſita Araxin & Oriam. Sunt & alia Opida: *Placentia*, ubi Fabrorum Ferrariorum incredibilis copia: *Motrico*, vel, ut alij ſcribendum cenſent, *Monte de Trico*, ab ſcopulo cognomine, qui opido imminet: *Fuentarabia*, Ptolemæo Φλαουιόβριγα: *Fanum D. Sebaſtiani*; olim *Hiçuru*, poſtea *Don-Baſtia*, & corrupte hodie *Donaſtien*, idem ſonans, quod *D. Sebaſtianus*. *Don* enim Cantabris nihil aliud, quam quod Latinis *Sanctus*, Caſtellanis *Santo*. Loca namque in Cantabrorum agris varia plerumque habent nomina, ob Linguarum differentias. Aliter ipſi Cantabri, aliter Hiſpani reliqui, aliter Galli, qui ipſis Confinales, vocant. Situm eſt hoc opidum ad oſtium Fluminis, quod *Menaſcus* Pomponio Melæ, Ptolemæo Μηνόσκα, hodie *Rio Gurumea*, vel *Vramea*. Portum habet ampliſſimum, non arte humana, ſed ſagacis naturæ providentia factum, in quo Naves ab ſævientibus undis Ventiſque parum faventibus ſecuram & tutiſſimam inveniunt Stationem. Ingreſſus patet inter duo Caſtella; quorum quod ad Orientem, in edito Monte exſtructum, Occidentaliore, quod in Rupe, eſt eminentius. Deſcribit pleniſſime hanc Regionem Stephanus Garybaius, qui conſulendus libro XV. capite IX & quinque ſequentibus. Videndus & Florianus del Campo libro I. capite II.

CAPVT

CAPVT XIII.

Navarra.

NAVARRA nomen novum est, recensque natum. Sic enim dicitur, ut quorumdam est conjectura, quod Hispani *Navas* vocent Areas Camporum planas, arboribusque purgatas; quibus tamen in circuitu Silvæ sunt & Dumeta; unde *Navarra* regio, quæ complures habet *Navas*. Pecori est agriculturæque valde commoda: &, quamvis Pyrenæis opposita, atque adeo montibus undique conclusa, finitimas tamen versus Hispaniæ interiora Provincias Aeris clementia superat. De Navarrorum gente multa Ioannes Gerundensis Episcopus Hispaniæ Paralipomen. lib. v. Rodericus Sanctius part. I. cap. XII, & alij. — NAVARRA.

Habitarunt hic olim, qui *Vascones* Plinio Tacitoque; Ptolemæo Οὐάσκονες: quos postea in Galliam transmigrasse constat. *Berones*, Βήρωνες Straboni & Ptolemæo, quos ille antea *Tyrios* notat vocatos: nomen manere putatur hodieque in Opido *Briones*; apud quos *Bero* fluvius, qui *Vero* Martiali, corrupte dicam, an consueta genti commutatione Litterarum B & V? *Suessitani*, Livio; quorum appellationem adhuc superesse volunt quidam in *Sanguessa* opido. *Bergistani*, qui apud eumdem Livium lib. XXXVI, Καρισοὶ denique, quorum apud Ptolemæum est mentio. — *Vascones* hic olim, *Berones*, *Suessitani*, *Bergistani*, *Caristi*.

Regionis Caput hodie *Pompelon*; Πομπέλων apud Ptolemæum & Strabonem: nomen & nunc servans, *Pampelona* vulgo dicta. Vocem hanc per *Ae* diphthongon scribendam innuit Lapis Tarraconensis, nisi Sculptoris manus aberrarit: — Metropolis *Pompelon*, hodie *Pampelona*.

SEMPRONIAE
LVCI. F. PLACIDAE — Ɛvci legit Clusius.
POMPAELONENSI — PE. Clusius.
FLAMINICAE. CONSENSV
CONCILII. P. H. C.
CORNELIVS. VALENS
MARITVS. S. P. F.

Quibusdam *Pompeiopolis* (quod à Cn. Pompeio Magno condita) & *Martua* dicitur: Olim etiam *Athanagiam* fuisse nuncupatam, cujus Livius meminit, memoriæ prodit Io. Gerundensis Episcopus lib. v. Paralip. Hisp. *Athanagia* tamen Floriano *Manresa* est, aliis *Tarrega*, nonnullis *Sanahuja*. Secundæ Classis sunt *Iturissa* Pomponio Melæ; Ἰτούρισσα, Ptolemæo; *Iurissa* Antonino, corrupte, hodie *Sanguessa*, cujus jam memini; *Suessam* olim nominatam scribit intellexisse se ex Archivis publicis Florianus del Campo. *Cascantum*, ut Antoninus vocat: *Cascantenses* habet Plinius: corrupte apud Ptolemæum Βασκόντον pro Κασκάντον: Ejus mentio in Nummo Tiberij Imperatoris; TI. CÆSAR DIVI AVG. F. AVGVSTVS; & in aversa parte supra Tauri effigiem MVNICIP. — *Iturissa*, hod. *Sanguessa*. *Cascantum* hod. *Cascanto*.

NICIP. & infra CASCANTVM. *Logronium*, quod, ut censent Clusius & Tarapha, Plinio & alijs *Iuliobriga*, Cantabrorum opidum: Inscriptio Tarraconensis:

C. ANNIO. L. F. QVIR.
FLAVO. IVLIOBRIGENS
EX. GENTE. CANTABRORVM
PROVINCIA. HISPANIA. CITERIOR
OB. CAVSAS. VTILITATESQVE
PVBLICAS. FIDELITER. ET
CONSTANTER. DEFENSAS

Calaguris hodie *Calagorra.*

Floriano tamen *Iuliobriga* est *Oliva*; Henrico Coquo *Aguilar del Campo. Calagurris* Livio, Ausonio & Antonino, in cujus tamen nonnullis exemplaribus *Calagorra* & *Calagurra*; Καλάγȣρις Straboni; Καλαγορίνα Ptolemæo, vitiose; hodie *Calahorra*, ut volunt Ambrosius Moralis, Varrerius & Marineus; in Iberi ripa. Plinio duplices sunt *Calagurritani*, & *Fibularenses* & *Nassici*; hi ad Ilergetes pertinebant, ut postea dicam; illi ad Vascones & Navarram nostram. *Fibularenses* fuerunt *Calagurritani* Martyres Hemeterius & Chelidonius, de quibus περὶ στεφάνων Prudentius. Vasconum enim ibi mentio & Iberi Fluminis, ad quod *Calagurritani Fibularenses* habitabant, quum *Nassici* procul inde ad Pyrenæos montes prope Gallicum fluvium, qui hodie *Gallego*. Vtra autem *Calagurris* patria sit censenda Quintiliani Oratoris, non facile quis diffinierit. D. Hieronymus ex Eusebij Chronico: *Quintilianus ex Hispania Calagurritanus, primus Romæ publicam Scholam tenuit, & Salarium è Fisco accepit, & claruit.* Ausonius in commemoratione Rhetorum Burdigalensium:

Primus Burdigalæ columen dicere Minervi
Alter Rhetoricæ Quintiliane Togæ:
Adserat usque licet Fabium Calagurris Alumnum,
Non sit Burdigalæ dum Cathedra inferior.

Varia Vicus hodie.

Beronum etiam urbem *Variam* nominat Plinius, *Iberus*, inquit, *amnis navigabili commercio dives ortus in Cantabris, haud procul opido Iuliobriga*, CCCCL. M. P. *fluens; navium per* CCLX. M. P. *à Varia opido capax.* Est item Οὐαρία Ptolemæo in Beronibus, qui infra Autrigones sunt. Vicus est juxta Logronium in *Variæ* Vrbis vestigijs, qui nomen retinet. *Varean* enim nuncupant. In Beronibus etiam locat Ptolemæus Τρίτιον μεγάλον. Plinius autem *Tritium* inter decem Autrigonum Civitates numerat. Hodie juxta Haiaram urbem Tritium nomen adhuc suum tuetur, sed in Vici formam redactum.

Tritium item Vicus.

Navarra Hispanijs adquisita.

Navarram porro suis Hispaniæ Regnis primus adscribere cœpit *Ferdinandus* Catholicus, pulso *Ioanne* Alani F. Dynasta Albretano. Hic, ducta *Catharina* Gastonis F. Navarræ regina, Comite Fecensi, Bearnij, Bigorræ ac Viennæ Principe, cum Ludovico XII Francorum Rege arma junxerat contra Venetos, Hispanos, Germanos, Iuliumque II. P. M. Indignatus Pontifex Regem proscripsit & excommunicavit; Regnumque ipsius, quasi in commissum cecidisset, occupandum dedit *Ferdinando*; qui, expugnatis Pompelone & universa pene, paucis Opidis Arcibusque exceptis, Navarrea Ditione, profligatisque Veris Dominis, ante nonaginta circiter annos usurpare cœpit, & defunctus ad Successores transmisit nomen regium: quo jure, multis exponit Ælius Antonius Nebrissensis de bello Navarreo lib. I. cap. I. & seqq. Retinuerunt Nomen nihilominus pulsorum Principum heredes: quorum hæc series:

IOANNES Alani F. Dynasta Albretanus. Vxor KATHARINA Gastonis F. Gastonis N. Navarræ Regina, Comes Fecensis, Bearnii Bigorræ & Viennæ.

HENRICVS Albretanus Rex Navarræ, Comes Bearnii, Foxii, Bigorræ & Armigniaci. Vxor MARGARETA Valesia, Soror Germana Francisci I Galliarum Regis, Karoli Alenconii vidua

Karolus ad Neapolin exstinctus ἄπαις.

Filiæ aliquot.

IOANNA

IOANNA Albretana Navarræ Regina, &c.
Nupſit Antonio Borbonio Duc.

HENRICVS Borbonius Rex Galliæ Navarræque Chriſtianiſſimus.

Navarræ Hiſtoriam compoſuit Karolus Infans iſtius Regni, quæ nondum eſt evulgata.

CAPVT XIV.

Aragonia.

ARAGONIÆ adhærent ad Caurum Navarra; ad Vulturnum Catalonia; qua Africo expoſita, Caſtiliam ſpectat; qua Aquiloni, Pyrenæos habet montes. *Aragonenſes* corrupta voce à *Tarraconenſibus* dici non inconcinne opinatur Antonius Nebriſſenſis. Subſcribit illi Ioannes Vaſæus in Hiſpaniæ Chronico. Et ego lubens. L. Vallæ placet *Aragoniæ* nomen eſſe ab *Autrigonibus*, Hiſpaniæ populis. Alij ab *Aragone* fluvio, qui illic ortus Iberum influere perhibetur. Nonnulli ab Herculis *Ara Agonalibuſque* Ludis dirivant: quod ſi verum, mirum tam altum obſtinatumque apud Veteres Scriptores de *Aragonia* eſſe ſilentium.

ARAGONIA unde dicta.

Sedes hic habuerunt olim ſuas *Iaccetani*, Ἰακκητανοὶ apud Ptolemæum, à quibus hodie *Iacca* vrbs: corrupte *Lacetani*, niſi alij ſint populi, apud Plinium, Cæſarem & Livium videntur appellari; nec minus fortean emẽdate *Acitani* vel *Accitani* apud Macrobium lib. I. cap. XIX, qui eos Martis Simulacrum, radijs ornatum, maxima religione colere ſcribit, *Necyn*q; nominare. *Sedentani* Livio Plinioque; Σιδητανοὶ Straboni: *Sedentana Cohors* etiam eſt apud Silium Italicum lib. III. Neſcio an ijdem qui *Hedetani* alijs, de quibus vide ad Valentiam. *Surdaones* Plinio; quorum loco *Sardones* Caſpar Varrerius ſubſtituit; addens, memoriam eorum conſervari in *Sardonum Campo*, qui vulgo *Campos de Serdania*. *Ilergetum* etiam magna pars hic quomdam habuit: de quibus ad Cataloniam.

Olim hic *Iaccetani*. *Sedentani*, *Surdaones*;

Metropolis & Regni caput *Cæſarauguſta* Plinio alijſque; Καισάρεια Αὐγοῦστα Ptolemæo. Nominatur ſæpe in Nummis Veterum. In duobus æneis Auguſti Vexillum erectum viſitur, haſta in baſi adfixa; quod ſignum erat deducendæ Coloniæ: in uno eorum adparet Auguſti effigies, & hic titulus, DIVI F. AVGVSTVS; in averſa parte, qua Vexillum eſt, CÆSARAVGVSTA L. CASSIO CN. F. L. N. II VIR: In altero circum Auguſti effigiem AVGVSTVS DIVI F; & averſa parte, CÆSARAVGVSTA M. POR. CN. F. A. N. II VIR. Alios alijs legendos relinquo. Sic Prudentius de Martyribus Cæſar-Auguſtanis:

Metropolis Cæſar-auguſta, hodie *Carragoça*,

Cæſar-Auguſtam vocitamus Vrbem:

Hodie *Carragoça*, Academia nobilis. Conditorem ejus ferunt Iubam Mauritaniæ Regem, & ab eo *Saldybam* appellatam, quasi *Iubæ domum*: postea vero, priore repudiato nomine, *Cæsaris Augusti* nomen illi fuisse inditum. Sita est in ripa Fluminis Iberi, loco plano, ex quo Iberus insigni Ponte lapideo longoque (cujus etiam Strabo facit mentionem lib. III) trajicitur. Vrbis autem Situs Soleæ Calcei formam refert. Portas habet quatuor ad totidem Mundi partes spectantes. Validissimis muris cincta, crebrisq; Turribus probe munita. Extra Muros priores quamplurimæ sunt Domus, & quasi altera Civitas, quas Cæsar-Augustani *Populationes* appellant. Duo sunt ibi memoratu dignissima: *Xenodochium* inter alia Christiani orbis opera loci non postremi; alia item *Domus* prope Vrbem in Campo amœnissimo satis grandis & insignis, quæ vulgo *Alia pharia* nuncupatur, de qua consulendus Marineus Siculus. In hac Vrbe Reges Aragoniæ ab ejus Archiepiscopo, qui Primus Regni, Diadema soliti accipere. Ab eadem Iter ducit *Beneharnum*, Antoninus per Pyrenæum in Galliam Aquitanicam. Civitates reliquæ: *Osca* Latinis, ὄσκα Ptolemæo & Plutarcho in Sertorio; Hodie *Huesca*: Cives ejus *Oscenses* Cæsari nominantur: *Oscensis Argenti* meminit Livius lib. XXIV: Plutarchus auctor, Sertorium hanc Vrbem delegisse, in quam Filij Principum Virorum, Hispaniarum Obsides, studiorum specie, accitis Disciplinarum Magistris, mitterentur. Est ibi hodieque non ignobilis Academia: *Eteosca* mendose vocatur Velleio Paterculo; ubi Sertorium interemtum scribit: In Vetustis Nummis *Vrbs Victrix* videtur cognominari; si ita notas V V. OSCA liceat cum Antonio Augustino interpretari. *Tyriassona* Civitas apud Montem Caci, quam à Tyriis & Ausonijs conditam fuisse nonnulli opinantur. *Iacca*, jacens in Convallibus, Iaccetanorum quondam, ut monui, sedes, Ἰακκὰ Ptolemæo. *Catalajuta*, in campestri loco, ex ruinis nata Bilbilitanis, quæ cum multis alijs Antiquitatum monimentis, medio Miliari Hispanico ab hoc opido hodie visuntur, in Colle, qui vulgo *Bambola* vel *Baubola*, adludente ad Vrbis jacentis appellationem nomine: Cingitur Mons ille in orbem fere ab *Salone* flumine; quem situm *Bilbili* tribuit alumnus ejus & Civis (vide lib. I. Epigr. LXII) Valerius Martialis lib. X. Epigram. CIII:

Civitates aliæ *Osca*, hodie *Huesca*.

Tyriassona, vulg.
Iacca, nomen retinens.
Calatajuta *Bilbilis* proles.

Municipes Augusta mihi quos Bilbilis acri
Monte creat, rapidis quem Salo cingit aquis.

Sic Paullinus ad Ausonium, *Bilbilim acutis scopulis pendentem*, prodit. Quod autem in Monte, *Altam* vocat idem Martialis scribens ad Licinianum lib. I. Epigram. L, quod quia multorum Hispaniæ locorum meminerit, semel adscribam:

Vir Celtiberis non tacende Gentibus,
Nostræque laus Hispaniæ,
Videbis altam Liciniane Bilbilim,
Equis & Armis nobilem:
Sterilemq; canum nivibus effractis sacrum
[a] *Vadaveronem montibus:*
Et delicati dulce [b] *Botrodinemus,*
Pomona quod felix amat:
Tepidum natabis lene [c] *Congedi vadum,*
Mollesque Nympharum [d] *lacus,*
Quibus remissum corpus adstringas brevi
[e] *Salone, qui ferrum gelat.*
Præstabit illic ipsa figendas prope
[f] *Voberta prendenti feras:*
Aestus serenos aureo franges Tago,
Obscurus umbris Arborum:
Avidam vigens [g] *Dircenna placabit sitim,*
Et Nemea, quæ vincit nives.
At quum December canus, & Bruma impotens
Aquilone rauco mugiet;
Aprica repetes Tarraconis littora,
Tuamque Laletaniam, &c.

Sic idem Martialis lib. X. epig. CIV, ad Librum suum;

Hispanæ pete Tarraconis Arces:
Illinc te rota tollet, & citatus

a Sic ex MS. legit Turnebus, quum in Vulgatis divisum legatur *Vada Veronem*; agnoscens Montis nomen. Pertinent huc quæ scribit Hieronymus Paullus Barcinonensis libro de Fluminibus & Montibus Hispaniæ: *Quidam non temere Celtiberia montem esse existimant ab alijs effractum, atque in Insulam positum, quem nunc Vada vicorem corrupte vocant.*

b Opidum quondam, hodie Vicus, haud procul Segobriga: ab Graccho dirutum notat Polybius. Meminit & Martial. lib. XII, epig. XVIII.

c Fluvij nomen prope Bilbilim: hodie *Congedo*; vel, ut alij, *Rio de Codes*.

d Ex duplici enim Lacu videbatur Congedus profluere.

e Hodie *Xalon*. *Bilbilis* Iustino lib. XLIV ab urbe adjacente; *Aquæ* fortean *Bilbilitanæ* Antonino.

f melius *Voberca*: hodie *Bebierca*.

g fontis videtur nomen.

Altam Bilbilin, & tuum Salonem
Quincto forsitan essedo videbis.

An per *Quinctum Essedum* notat iter inter Tarraconem & Bilbilim quintiduanum? Sunt hodie Leucæ Hispanicæ XLVIII, aut circiter. *Auro ferroque superbam* facit Bilbilim idem Poëta lib. XII. Epig. XVIII:

Me multos repetita post Decembres
Accepit mea, rusticumque fecit,
Auro Bilbilis & superba Ferro:
Hic pigri colimus labore dulci
Botrodum, [a] Plateamque: Celtiberis
Hæc sunt nomina crassiora terris:

a Opidi nomen, cujus alij Scriptores non meminerunt.

Inter Bilbilim & Segobrigam (quæ hodie *Segorbia* putatur) Sertorius & Metellus memorabili prælio conflixerunt, ut apud Appianum & alios est legere. Βίλβις Ptolemæo corrupte. *Augusta Bilbilis* cognominatur Martiali, ut jam vidimus; quemadmodum & in multis Veterum Numismatum Inscriptionibus. Sunt & alia Aragoniæ Opida: *Barbastrum*, Arcubus ferreis nobile; Βεργίνα Ptolemæo; *Bortina* Antonino, ut nonnulli censent: Putat tamen Surita *Bortinam* sua nunc ostentare vestigia ad Almuderar opidum, ibique inter alia conspici quasdam Viæ erutæ Substructiones *Monsonium* in Regni situm umbilico, ad Cingæ ripam, cui Collis imminet, à quo nomen opido: Conventibus Regnorum Aragoniæ, Valentiæque & Principatus Cataloniæ celebris sedes. Fere est, ut Hieronymus Surita, cui emendatius debemus Itinerarium, quod sub Antonini Augusti nomine circumfertur, censeat esse *Toloum* Antonini: ait enim inter Barcinonem & Cæsaraugustam nullum exstare opidum, quod isti adplicare mansioni certo audeat: Vulgo *Monçon*; fertilis agri & aprici situs. *Fraga*, inter Ilerdam & Cæsaraugustam; Γάλλικα Φλαβία Ptolemæo; *Gallicum* Antonino, ut Varrerius censet; Alij *Gallicum* locant, ubi nunc *Zuera*, in cujus agro vetustorum Pavimentorum vestigia visuntur: Fluvius ibi nomen retinet, qui *Gallego* nominatur: cui jure vetustas *Gallici* nomen tribuit; quod, summo transcenso Pyrenæo supra opidum, cui *Salientis* nomen impositum, in ipsa terra Gallia oriatur. *Gurrea* olim *Forum Gallorum*, Antonino inter Cæsaraugustam & Pyrenæos. *Aierbium*, in cujus solo quondam stetisse creditur *Ebellinum*, Antonino cum alijs nominatum. *Vrgella*, *Orgellum* Aimonio; Ὄργια forte Ptolemæo, opidum haud procul Sicoris fonte. Fuerunt & alia Opida, sed quæ diruta, quorumque nulla hodie Vestigia. Inter illa non ignobilis *Calagurris Nassica*, alia ab ea, quam in Navarra descripsi. Hanc *Iuliæ* cognomine decoratam fuisse loquuntur Veteres Nummi: In æreo quodam effigies est Iuvenis Augusti, cum hac Inscriptione NASSICA; in aversa facie, Taurus est sculptus, insigne Municipiorum, cum Inscriptionibus, supra quidem Taurum CALAG. infra vero IVLIA: in alio cum Augusti imagine AVGVSTVS. MV. CAL. IVLIA; in aversa parte supra Tauri effigiem, L. BÆB. PRISCO C. CRAV. BROC. II VIR: in tertio cum Augusti effigie MVN. CAL. IVL. in aversa facie supra Taurum II VIR. L. CRAVIO; infra alterius Duum-viri nomen est vetustate extritum. Posteriores Nummi docent hanc Calagurrim Municipij nomen obtinuisse. Cives ejus *Calagurritani* nominantur ab Cæsare I belli Civilis Commentario: eosque Corporis sui Custodes habuisse Augustum notat Suetonius in ejus vita cap. XLIX. Plinius *Nassicos* cognominat. Addantur hic Coronidis loco

Barbastrum: olim forte *Bortina*,
Monsonium: olim forte *Toloum*,
Fraga, quondam *Gallica Flauia*,
Gurrea olim *Forum Gallorum*,
Aierbium olim *Ebellinum*,
Vrgellum; *Orgia* quondam.
Calagurris Nassica, diruta.

Aragoniæ Reges.

REGES ARAGONIÆ NVPERI:

PETRVS IV. Alphonsi IV ex Tyresia Gulielmi Dantensij F. Iacobi II N. Rex Aragoniæ, ab Ranimiro, quem omnium Scriptorum Calculi Primum faciunt, Decimus-quartus. Obiit CIↃ CCXXCVII. Vxor *Leonora*, Petri Siculorum Regis F. ordine tertia.

IOANNES I Rex Aragoniæ XV. Obiit CIↃ CCCXCXI. Vxor *Violanta* Ducis Ebaris F.

MARTINVS Rex Aragoniæ XVI. Obiit CIↃ CCCCX. Vxor *Maria* Lunæ Comitis F.

LEONORA. Nupsit *Ioanni* I. Regi Legionis & Castellæ.

IACOBVS Gerundæ Delphinus. Obiit ante Patrem.

MARTINVS Ante Patrem obiit CIↃ CCCCIX.

HENRICVS Rex Castellæ.

FERDINANDVS Rex Aragonum XXVII. Obiit CIↃ CCCCXVI.

ALPHONSVS V. Rex Aragoniæ XVIII.

IOANNES II. Rex Aragoniæ XIX.

FERDINANDVS V. Rex Aragoniæ XX, CATHOLICVS cognomine. Obiit cIↃ IↃ XVI. vxor ISABELLA Castellæ & Legionis Regina.

IOANNES, post confectas cum *Margareta* Austriaca Maximiliani I. Imper. F. nuptias. Obiit ἄπαις, ante Patrem, cIↃ CCCCXCVII.

ISABELLA *Alphonso* IV, inde *Emanueli* Lusitaniæ Regibus nupta. Obiit cIↃ CCCCXCVIII.

IOANNA Aragoniæ, &c. Regina XXI. Obiit cIↃ IↃ LV. Nupsit *Philippo* Austriaco, Burgundiæ Duci, Belgarum Principi.

Aliæ Filiæ.

KAROLVS V. IMPER. Rex Aragoniæ XXII, obiit cIↃ IↃ LVIII. Vxor *Isabella* Lusitana.

FERDINANDVS Imper.

PHILIPPVS II. Rex Aragoniæ XXIII, Obiit cIↃ IↃ XCVIII. vxor *Anna* Austriaca.

PHILIPPVS III Rex Aragoniæ XXIV. potentissimus.

De Origine Regni Regumque Aragoniæ, Valentiæ & Cataloniæ, à quibus & quo modo initium habuerint, deque unione eorum, legendi Rodericus Sanctius Historiæ Hispanicæ Parte I. cap. XIII, Lucius Marineus Siculus lib. VIII de Regibus Hispan. & alij. Historiam etiam Aragonum scripsit Frater Gilbertus Monachus Ordinis S. Bernardi; sed quæ, si laudes immodicæ, quæque parum ad rem, detrahantur, in exiguum redigi posset opusculum.

CAP. XV.

Catalonia.

CATALONIA unde dicta.

CATALONIA, vulgo *Catalũna*, Pyrenæis Montibus, Mari Mediterraneo, Fluminibusque Ibero & Cinga, qui inter hanc est & Aragoniam, terminatur. Nomen illi impositum putat Volaterranus ab Gothis & Alanis, scribendamque esse *Gothalaniam*. Beatus Rhenanus lib. I. Rer. Germanic. *Cattalaniam* arbitratur appellatam ab Cattis & Alanis, qui junctim in eam Hispaniæ portionem proruperunt. Alij ab Castellanis, antiquis Hispaniæ populis, qui hisce locis sua habuerunt domicilia, denominatam judicant. Sunt etiam, qui nuncupatam *Cathaloniam* tradunt ab Othogerio Cathalone; de quo multa præter alios, Marineus Siculus lib. IX de Reb. Hispan. & L. Valla de Ferdinando Aragon. Rege lib. I.

Olim hic *Castellani*, *Indigeti*, *Ilergetes*, *Laletani*. *Cempsi*, *Cerretani*. *Vetteres* vel *Betteres*, *Ligyes*. *Ausetani*. *Larnenses*, *Ilercaones*. *Fœnicularius Campus*.

Collocantur hac Hispaniæ Parte ab Veteribus varij Populi. *Castellani*, Καστελλανοὶ Ptolemæo, Ducatum *Cardone* interpretantur Villanovanus & Varrerius. *Indigeti*, Avieno; Ἐνδιγετοὶ Ptolemæo; Ἰνδικῆτοι Stephano, qui & *Indicam* vrbem ibi nominat. *Ilergetes* Livio, & Ptolemæo; Ἰλεργήτῃ Polybio lib. III. *Laletani* Plinio, unde *Laletania* Martiali lib. I. epig. XXVII; λαιητανοὶ Ptolemæo; λεητανοὶ Straboni, cui & Ἐλητανοὶ; omnia corrupte pro Λαλητανοὶ: his adhærebant, notante Strabone, Λαρτολαιητανοὶ. *Cempsi* Aimonio; Κεμψοὶ Dionysio & Eustathio. *Cerretani* Plinio, qui eosdem & *Iulianos* & *Augustanos* cognominat; Κεῤῥετανοὶ Ptolemæo; Κεῤῥητανοὶ Straboni; *Ceretani* Silio; *Ceretes* Avieno; Κέρετες Stephano: horum vestigia latere adhuc videntur in *Cerveira*, *Puigcerda*, *Condado de Cerdania*. *Vetteres*, sic enim Xilander interpretatur Hispaniæ Tarraconensis populos, qui inter Iberum & Pyrenæos ad Mare, Βέττερες Straboni: Isaacus Casaubonus mallet Antonini *Secerras*. *Ligyes*, λίγυες ad Sicanim fluvium Thucydidi lib. VI, & Halicarnass. lib. I; forte qui Avieno *Ligures*. *Ausetani* Livio & Plinio; Ἀυσητανοὶ Ptolemæo. *Larnenses* Plinio ad Larnum fluvium ad Pyrenæi radices. Ἰλερκαόνες Ptolemæo, apud quos Dertosa urbs; Livio *Ilercaonenses*, & Cæsari fortean *Ilurgavonenses*: Μαραθῶν⊕ item Πεδίον, *Fœnicularium Campum*, ponit hoc loco Strabo.

Metropolis *Barcelona*, olim *Barcino*.

Metropolin habet hodie *Barcelonam*, Vrbem pulcherrimam, quæ in Maris Mediterranei littore sita meram redolet Antiquitatem, complures servans rei probandæ lapides vetustos. Conditor ejus fertur à plerisque Hispaniarum Inlustratoribus Amilcar Barcha cognomine, filius Annibalis Karthaginiensium Ducis; qui, victa classe, à Militibus in crucem fuit sublatus; pater autem Annibalis, Magni istius

iſtius Imperatoris: Βαρκίνων Ptolemæo; *Barcinus* Paullino in Epiſtolis; *Barcilona* Iornandi: Faventia etiam quondam, teſte Plinio. *Reip. Barcinonenſis* mentio in Lapide, qui ibidem viſitur pro æde Divorum Iuſti & Paſtoris. Extat inter Smetianas Inſcriptiones fol. CLVII, numero II. Antonius Auguſtinus Dialogo VII de Nummis Antiquis Numiſma Galbæ habet, in quo COL. F. I. A. BARG. quæ interpretatur COLONIA FAVENTIA IVLIA AVGVSTA BARCINO. Laudat hanc Vrbem multis verbis Marineus Siculus Rer. Hiſp. lib. XIII, qui & Situm ejus deſcribit lib. XV. Fuit olim multo minor, quam hodie conſpicitur, ab Littore Maris uno fere ſtadio remota. Habebat Portas quatuor, quæ totidem Mundi plagas ſpectabant, æquo fere omnes ſpatio inter ſe diſtantes, quæ adhuc in ipſo pene umbilico Vrbis viſuntur; cælata gerentes Capita Bubula, altæ Pacis, ut nonnulli volunt, & quietæ Agriculturæ Symbola. Lapſu temporis bis prævalidis Muris ſuperbiſque Turribus eſt cincta, inque tantam paullatim magnificentiam excrevit, ut multo merito Caput hodie cenſeatur Cataloniæ. De Barcinonis Comitibus, eorumque origine conſulendi Rodericus Toletanus lib. VI. de Rebus Hiſpaniæ cap. III. & L. Marineus Siculus lib. IX. Prope Barcinonem locus, qui dicitur *S. Locat*, ubi olim *Caſtrum*; ut vult Ambroſius Moralis, fuiſſe perhibetur *Octavianum*. Sequuntur hanc *Tarraco*; Ταῤῥακὼν Ptolemæo & Straboni: *Tarragona* hodie; *Colonia Tarraconenſis* apud Tacitum lib. I. Annal. Lego & in antiquo Lapide, COL. I. V. TARRAC. fortean, COLONIA IVLIA VICTRIX TARRACO. Opus exiſtimatur Scipionum. Vrbs olim tam celebris, ut potiori Hiſpaniæ parti nomen dederit. Maritimarum opulentiſſima Melæ lib. II. De ea ſic Strabo lib. III: Πρώτη Ταῤῥακὼν πόλις, ἀλίμενος μὲν, ἐν κόλπῳ δὲ ἱδρυμένη, καὶ κατεσκευασμένη τοῖς ἄλλοις ἱκανῶς, καὶ οὐχ ἧττον εὐανδροῦσα νυνὶ τῆς Καρχηδόνος. Πρὸς γὰρ τὰς τῶν ἡγεμόνων ἐπιδημίας εὐφυῶς ἔχει. καὶ ἔστιν ὥσπερ μητρόπολις οὐ τῆς ἐντὸς Ἴβηρος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκτὸς τῆς πολλῆς. Sic Silius lib. III. de bello Pœnico:

Dat Tarraco Pubem
Vitifera. & Latio tantum ceſſura Lyæo:

Reliquiæ minorum gentium.
Tarraco hod. Tarragona.

Multa hic Antiquitatum veſtigia; innumeri quotidie reperiuntur Nummi in Agris & Vinetis; unde conjicere licet olim multo fuiſſe majorem. Tarracone Templum Auguſto fuit conditum Principatu Tiberij, ſcribente Tacito lib. I. Annal. Manſit illud ad ævum uſque Hadriani, qui conlapſum reſtauravit. Spartianus in ejus vita. Laudat & Nummum æreum Auguſti Imperatoris Abrahamus Ortelius: in cujus averſa parte Templum erat cum Inſcriptione ÆTERNITATIS AVGVSTÆ, & litteris ſingularibus C. V. T. T, COLONIA, VICTRIX, TOGATA (vel TYRRHENICA) TARRACO. *Viqua*, *Vicque* vulgo, vel *Vich*; Αὖσα Ptolemęo, Authetanorum Vrbs. *Girona*, *Gerunda* Plinio & Antonino; Γερȣ̃νδα Ptolemęo: *Gerundenſes* etiam Plinio noti. Sic Inſcriptio Tarraconenſis:

Viqua, olim Auſa.
Girona, olim Gerunda.

C. MARIO. C. FIL
PAL. VERO
GERVNDENS
OMNIBVS. HONORIB
IN RE. P. SVA. FVNCTO
FLAMINI. PROV. HISP
CITER. P. H. C.

Tortoſo, quæ Δέρτωσα Ptolemæo; *Dertoſa* Vetuſto Lapidi, qui ibi exſtat; *Derdoſa* Antonino, Δέρτοσσα Straboni. *Dertoſani* (ſic enim legendum) Populi ſunt apud Plinium. *Dertoſa Ilercavonia* cognominatur à Populis, quorum hæc Vrbs erat Caput, in Nummo Tiberij Imperatoris: TI. CÆSAR DIVI AVG. F. AVGVSTVS; & in averſa parte infra navis carinam, DERT. ILERGAONIA. Situm ejus ita paucis notat Strabo lib. III: ἐπ' αὐτῇ δὲ τῇ διαβάσει τοῦ Ἴβηρος Δέρτοσσα κατοικία. *Lerida*, quæ Ptolemęo, Stephano & alijs Ἴλερδα, Ilergetum Vrbs. De ea Strabo: διέχει ἡ Ἰλέρδα τοῦ μὲν Ἴβηρος, ὡς ἐπὶ δύσιν ἰόντι σταδίους ἑκατὸν ἑξήκοντα; Ταῤῥακῶνος δὲ πρὸς νότον περὶ υξ, πρὸς ἄρκτον δὲ ὁ Ὄσκας πεντακοσίους τεσσαράκοντα. Situs ita delineatur ab Lucano lib. IV. belli Pharſalici:

Tortoſa, olim Dertoſa.
Lerida, olim Ilerda.

Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
Pingue ſolum tumulo: ſuper hunc fundata vetuſta
Surgit Ilerda manu; placidis prælabitur undis

Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes:
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hibernas passurus aquas:

& quæ alia ibi de devictis ad Ilerdam ab C. Cæsare Cn. Pompei Legatis, M. Petreio & L. Afranio: qua de re plene Cæsar lib. I. Belli Civilis, qui etiam opidum in Monte positum notat, Pontis item faciens mentionem. Academiam habet celebrem & insignis antiquitatis, quam Horatius putatur intellexisse lib. I. Epist. ult.

Aut fugies Vticam aut unctus mitteris Ilerdam.

Emporiæ hod. *Empurias.*

Hic Calixtus III. P. M. publice Iurisprudentiam docuit teste Platina. *Emporiæ* Silio lib. III, Ἐμπορίαι Polybio lib. III, & Ptolemæo; Ἐμπόριον Stephano; *Empurias* vel *Ampurias* vulgo. Emporienses prius Insulam oppositam habitasse, quæ παλαιόπολις, dicebatur, & Emporium ab Massiliensibus fuisse conditum auctor est Strabo. *Emporias Phocaicas* cognominat Silius libro, qui à me laudatus. *Blanda* Pomponio; Βλάνδα Ptolemæo; *Blanes* vulgo, ut volunt Beuterus, Florianus & Navagierus *Manresa*, quam Florianus, ut antea dixi, *Athanagiam* ab Livio vocari censet. *Rosæ*, *Roses* vulgo; *Rhoda* Livio; ῥόδη Stephano, ῥοδόπη Straboni; ῥοδίπολις Ptolemæo, apud quem Casaubonus ῥόδη πόλις legit, divisim. *Colibra*, Ἰλίβεῤῥις Ptolemæo; *Iliberis* Livio & Plinio; Ἰλυβίῤῥις Straboni; *Eliberri* Pomponio, Vicus magnæ quondam Vrbis & tenue magnarum opum, addenti, vestigium; *Cliberræ* Tabulæ Peutingerianæ, in quis emendandum *Eliberri*, nisi quis velit hodiernam appellationem in Tabulis expressam, ut etiam Theodosij principatu *Colibra* fuerit nominata. Alij tamen *Iliberim* non *Colibram*, sed aliud opidum volunt; *Saisulas*, Poldus; *Eunam*, Petrus Olivarius; *Illam*, Mercator. Prope *Salsas* sane sub Pyrenæis montibus fuerunt, quarum meminerunt Pomponius Mela & Antoninus. *Salsulæ* lacus prope Narbonem Galliæ. Is est, quem Strabo juxta Ruscinonem locat paullum supra mare, Salinis nobilem & κεστρεῖς ὀρυκτοὺς habentem, Mugiles fossiles; cujus rei Ælianus ex Polybio facit mentionem. Fuit &, ubi nunc Catalonia, quondam *Iulia Libyca*, cujus rudera putantur esse haud procul Linca opido. Item apud Pyrenæos *Cinniana* Antonino, corrupte *Cemuama* Tabulæ Peutingerianæ; *Deciana*, Δεκίανα Ptolemæo, *Declana* eidem Tabulæ mendose. Hispaniæ sub Catolonia adcenseri *Terram Ruscilionis* in Pyrenæis montibus, disputat varie Io. Gerundensis lib. I. Paralipom. Hispaniæ: sic dictam ab opido, quod Plinio *Ruscino*, Straboni Ῥουσκινών; Ptolemæo Ῥουσκινών; *Ruscinus* Avieno. Vrbis vestigia exstant haud procul opido Perpigniano juxta Turrim, quæ nomen ejus retinet. Vocant enim *Turrim Roscilionis*. De *Iunquera*, quæ olim *Iuncaria*, dixi cap. III. Iter (ut hoc Coronidis instar, tribus, quæ præcedunt, Capitibus adjiciam) quod *Vapinco* (opidum illud est Delphinatus in Gallijs, quod hodie *Gap*) describit Antoninus, vel quicumque Itinerarij vulgati est auctor, ad *Legionem* VII *Geminam*, continet præcipua Cataloniæ, Aragoniæ, Navarræ, Castellæ Veteris & Legionis loca, ad initium usque Gallecìæ. Non potui, quin illud Lectori proponerē; facta commissione non solum cum ijs, quæ ad idem iter exstant in Tabula Peutingeriana (publici nuper juris facta, beneficio Magni Viri, Marci Velseri Patricij & VII-VIRI Augustani) verum etiam cum hodiernis Vrbium Opidorumque, quamtum in re tam ab ævo nostro remota fieri potest, nomenclaturis. Vnum prius, ut semel Numerorum ratio recte intelligatur, monendum duxi. In Antanini Itinerario Numerus alicui Vrbi vel opido subjectus, tantum notat spacium vel tot passuum esse millia inter Stationem cui subjicitur, & præcedentem. In Tabula Peutingeriana secus se res habet. Quum enim pleraque Itinera producantur (subinde satis imperite & confuse, Nominibusque & Numeris sæpe vitiosissimis) ab Occasu in Ortum; nonnulla etiam, si cum Antonino sit Comparatio instituenda, ab Ortu in Occasum: illud fere animadverti & didici; si ab Occasu in Ortum Itineris collectio sit facienda, Numerum loco subjectum indicare spacium inter eum, cui subjicitur & sequentem; ideoque in Auferendi casu pleraque esse expressa: sin ab Ortu in Occasum, Numerum inter duo Loca positum eorumdem edere intervallum. Iter, quod dixi, sic se habet:

Blanda, hodie *Blanes.* *Manresa.* *Rosæ*, olim *Rhoda.* *Colibra*, olim *Iliberis.* *Salsulæ.* *Iulia Libyca.* *Cinniana*, *Deciana.* *Ruscino.* *Iunquera*, olim *Iuncaria.* Iter Antonini ex Galliis in Hispaniam, Galleciam usque.

ANTONI-

ANTONINI ITINERARIVM.	TABVLA PEVTINGERI Itineraria.	HODIERNA NOMENCLATVRA.
Inde (*Vapincum* designat trans Alpes Cottias) *ad Galeciā, ad Legionem* VII *Geminam* M. P. DCCCCLXXV.	*Vapincum*, XVIII Numeri hujus Tabulæ præcedentes congruunt cum sequentibus Itinerarij Antonini: ut, dicis gratia subjectus hic *Vapinco*; idem designatur cum eo, qui apud Antoninum postscriptus *Alamonti*, & sic de alijs.	*Gap*. Delphinatus Opidum, Episcopali dignitate clarum.
Alamontem, M. P. XVII Alij Codices *Alapuntem* habent; alij *Alabuntem*, quidam *Alabonam*.	*Alarante*, XVI Si hodie *Tallart*, certe Tabula propius abesse videtur ab genuina scriptura.	Nominis vestigia videntur esse in opido, quod ad Durantij ripam dexteram *Tallart* vulgo.
	Alarante, XVI Vitiosa repetitio.	
Regusturonem, M. P. XVI Leg. *Segusteronem*, vel *Secusteronem*, ut & alibi Auctor nominat.	*Segusterone*, XIV In Notitia Provinciarum *Segestoriorum Civitas*.	*Cisteron*. Episcopalis Civitas. quo loco *Buelha* & *Sassa* Durancio commiscentur in Provincia.
Alaunium, M. P. XXIV	*Alaunio*. XVI	*Labrellane* ad confluentem cum Durancio *Larquum* fluvium.
	Catviacia, XII Forte *Ganiaca*.	*Gignat*, nisi fallor.
Aptam Iuliam, M. P. XXVIII	*Apta Iulia*, VII	*Apt*. Vrbs Episc. Provinciæ.
	Ad Fines, XII	*La coste*. Finis hic hodie versus Occidentem Provinciæ.
Cabellionem, M. P. XXII	*Caballine*, XII	*Cavaillon* in Insula Durancij fluvij.
	Cla.o, VIII	
Arelate, M. P. XXX	*Arelato*, VIII	*Arles* Archiepiscopal. Civitas.
	Vgerno, XV	
Nemausum, M. P. XIX	*Nemuso*, XV	*Vover*.
Ambrussum, M. P. XV	*Ambrusium*, XX	*Nismes*.
Sextationem, M. P. XV	*Serratione*, inemendate, XV	*Sambres* haud procul *Agatha*. *Sacis*, aut aliud prope Montem Pessulanum.
Forum Domitij, M. P. XV		
Arauram sive Ceseronem, M. P. XVIII Ptol. Κεσσερώ: Plin. *Cessero*.	Foro Domitij, XVIII	*Gigean*, aut circiter.
	Cesse Rone, Reponendum unica voce, *Cesserone*, XII	*S. Hubert* ad *Farcum* fluvium vulgo *Sainct Tuberus*.
Beterras, M. P. XII Straboni Βελτέρα πόλις; Ptolemæo, Βαιτίραι.	*Beteris*, XXI	*Besiers*, ad *Orbem* fluvium.
Narbonem, M. P. XVI	*Narbone*, VI	*Narbona* Archiep. urbs.
Salsulas, M. P. XXX	*Ruscione*. Leg. *Ruscinone*, VII	*Salses* ad Pyrenæos.
	Illibere, XII	.·.·.·.·.·.·.·.·.
Ad Stabulum, M. P. XLVIII	*Ad Centenarium*, V	.·.·.·.·.·.·.·.·.
Ad Pyrenæum, M. P. XVI	*In Summo Pyrenæo*, IIII	.·.·.·.·.·.·.·.·.
	Declana.	
Iuncariam, M. P. XVI	*Iuncaria*, XV	*Iunquerre*.
Gerundam, M. P. XXVII	*Gerunda*, XII	*Gironde*, urbs Episc. ad *Tarderam* fluvium, qui quondam *Sambroca*.

Deficit.

Deficit hic Tabula Peutingeriana.

ANTONINI Itinerarium.	Vulgat. Nomencl.
Barcinonem, M.P. L. VI	*Barcelone,*
Stabulum Novum, M.P. L.·.·.·. I.	.·. haud procul opid. quod vulgo *Garraf.*
Tarraconem, M.P. XXIV	*Tarragona.*
Ilerdam, M.P. LXII	*Lerida.*
Toloum, M.P. XXXII	*Monçon.*
Pertusam, M.P. XVIII	Nomen opidum retinere scribitur ad *Canadris* fluvij ripas.
Oscam, M.P. XIX	*Huesca.*
Cæsaraugustam, M.P. XLVI	*Carragoça,*
Cascantum, M.P. L	*Cascante.*
Calagurrim, M.P. XXIX	*Calahorra.*

ANTONINI Itinerarium.	Vulgat. Nomencl.
Variam, M.P. XVIII	Vicus hodie *Varea* iuxta *Logroniam.*
Tritium, M.P. XVIII	Vicus *Tritio* iuxta *Haiaram* urbem.
Olbiam, M.P. XVIII	.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.
Segesamunclũ, M.P. VII	*Segura.*
Virovescam, M.P. XI	*Birbiesca* in *Riogeæ regione.*
Segesamonẽ, M.P. XLVII	.·.·.·.·.·.·.·.·.
Lacobrigam, M.P. XXX	.·.·.·.·.·.·.·.·.
Camalam, M.P. XXIIII	.·.·.·.·.·.·.·.·.
Lanciam, M.P. XXIX	.·.·.·.·.·.·.·.
Ad Legionem VII *Geminam,* M.P. IX	*Leon.*

CAP. XVI.

Galecia.

GALECIA. GALECIÆ (quæ & *Galicia* vel *Gallæcia* scribitur, cuique nomen ab Antiquis populis *Callaicis*) ad Septemtrionem & Occidentem Oceanus est; ad Meridiem Portugallia, interfluente Durio; ad Ortum Asturia. Huic Regioni, quum sexta quondam fuerit Hispaniæ Provincia, ut supra dixi, majores olim, quam hodie, fuerunt fines. Adcensebatur illi versus Meridiem pars illa Portugalliæ, quæ inter Durium & Minium fluvios; consulendus Strabo lib. III: versus ortum multo longius se extendebat ad Pyrenæos fere Montes, *Asturibus* & *Cantabris* Galeciæ connumeratis. Antonini Itinerarium *Legionem* VII (hodie *Leon*) in Galecia ponit. Scotus etiam, Notitiæ Provinciarum auctor, in eadem Provincia *Præfectum Legionis* VII *Ge-*

VII *Geminæ* constituit. Quin & Paullus Orosius *Mumantiam*, celebrem olim Pelendonum Regionis Vrbem, in capite Galeciæ sitam scribit. Rodericus denique Santius Parte I. Historiæ Hispanicæ, cap. VI, Galeciæ tribuit *Biscaiam*, *Lepuscuam* vel *Guipuscoam*, & eas partes, quas hodie *Castellum Antiquam* vocamus: Gallecia, quod ob montes nimis sit aspera, Aquisque careat, rarenter habitatur. Equis adeo abundat, ut Vento concipi dicantur: qua de re anteadixi. Plinius hic locat Mineras Auri ditissimas. Niger scribit in Artabris Amnes Terram Auro, Argento, Stanno mistam ferre; Solumque Auri, Æris ac Plumbi uberrimum esse, adeo ut aureæ glebæ sæpe aratro exscindantur. Montes magnam Lignorum copiam Navibus ædificandis suppeditant. Piscibus Galecia supra modum abundat. Salmonibus præcipue, Congris, ejusque generis, quos vulgo *Pescadas* appellant; alijs item multis lautissimis, qui sale conditi varias in Hispaniæ partes distrahuntur. Novembri Decembrique mensibus infinita Piscium, quos vulgus *Besugos* nominat, vis capitur, duarum aut circiter librarum: recentes in totam Castiliam venum exportantur: facit enim adstringens frigus, ut facile serventur: saporis sunt gratissimi; gratioris tamen qui in Oceano, quam qui in Mediterraneo mari capiuntur. Algor enim Oceani Pisces impinguat; ideoque quo propiores sunt Septemtrionibus, eo solent esse meliores. Potissima hujus Regni Incolarum pars in Montibus degit; in quibus Domicilia satis commoda passim visuntur exstructa.

Floruerunt hic olim Triginta, ut Strabo refert, Populi, quorum præcipui nominantur *Callæci* multis & *Gallæci*; Καλλαϊκοὶ Ptolemæo & Straboni; *Gallegij* Eutropio. Καλλαικίαν hic ponit Strabo lib. III; *Gallæciam* Iustinus lib. XLIII. *Calaicum Oceanum* facit hinc Martialis. De *Callaicorum* origine & nomine (quidam enim ab *Galatis* Græciæ populis; nonnulli ab *Galathe* Herculis filio dirivant) videat Lector, si otium, Io. Gerundensem Episcopum Paralipomen. Hispaniæ lib. II, Rodericum Toletanum lib. X. de Rebus Hispaniæ cap. IV, & alios. De *Callaicis*, inter alia, sic scribit Strabo lib. III: Καλλαϊκοὶ δ᾽ ὕστατοι τῆς ὀρεινῆς ἐπέχοντες πολλήν· διὸ καὶ δυσμαχώτατοι ὄντες, τῷ τε καταπολεμήσαντι τοὺς Λυσιτανοὺς αὐτοὶ παρέσχον τὴν ἐπωνυμίαν. Verum illud. Cognomen enim *Callaici* habuit D. Iunius Brutus cos. anno Ab V. C. IↃ CXVII, Callaicorum & Lusitanorum ad Oceanum usque Domitor: quo tempore, quum Exercitus Fluvium mali ominis Oblivionem, de quo alibi, transire nollet, ereptum Signifero signum ipse transportavit, militesque, ut sequerentur; animoso strategemate incitavit. Legendus Livius lib. LV. & sequenti. Ab hoc Bruto Templum Romæ in IX. Vrbis Regione, *Bruti Callaici*; cujus meminerunt Victor & Plinius lib. nat. hist. XXXVI. cap. V, qui notat in eo fuisse Colossum Martis & statuam Veneris Gnidiæ nudæ. *Callaicos* nihil de Dijs sensisse, sunt qui scribunt apud Strabonem. De ijsdem & Silius lib. III: Olim hic Callaici.

Fibrarum & Pennæ, Divinarumque sagacem
Flammarum, misit dives Gallecia pubem:
Barbara nunc patrijs ululantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percussa verbere terra
Ad numerum resonas gaudentem plaudere Cetras:
Hæc requies, ludusque viris, ea sacra voluptas:
Cetera fœmineus peragit labor: addere sulco
Semina, & impresso Tellurem vertere aratro;
Segne Viris, quidquid duro sine Marte gerendum est,
Callaici coniux obit inrequieta Mariti.

Amphilochi, quos Galleciæ portionem facit Iustinus lib. XLIII. *Cilini* vel *Cileni*, ut in alijs Exemplaribus scribuntur; Plinio; Κιλινοὶ Ptolemæo. *Celtici* Pomponio Melæ, circa Celticum Promontorium; Κελτικοὶ Ptolemæo; Κελτοὶ Straboni: eorum alteros *Nerias*, alteros *Præsammarcos* cognominat Plinius; vocibus Germanicis, quarum illa Inferiores Celticos notat, hæc admarinos & Oceano adcolas: habitarunt enim olim longe lateque loca illa Germani. *Tamarici* ad *Tamarin* fluvium, qui Τάμαρα Ptolemæo; hodieque *Tamar*. *Capori* Plinio; Κάποροι Ptolemæo. *Arotrebæ* Plinio; Ἀρτάβροι & Ἀροτρέβαι Straboni ad Artabrum Promontorium. *Lucentes* Plinio, Καλλαϊκοὶ Λουκήνσιοι Ptolemæo; ab his hodieque *Lugo* ad Minium amnem. *Zeelæ* Plinio, qui & *Zeelici Lini* facit mentionem. Alios aliis indagandos, suisque & certis locis sistendos relinquo. Amphilochi. Cilini. Celtici. Tamarici. Capori. Arotrebæ. Lucentes. Zeelæ.

Metro-

Metropolis *Compostella*, vel *Santiago* olim *Brigantium*.

Metropolis Galeciæ *Compostella*: ubi Corpus D, Iacobi religiose dicitur, à quo ipsa Vrbs, nonnullam etiam ab Academia sua celebritatem habens, hodie *Santiago*: *Brigantium* olim, uti censent Franciscus Tarapha, Ambrosius Moralis & Villanovanus. *Brigantium* autem dicitur Antonino; Dioni *Βεργάντιον*; *Brigantia* Orosio, qui ibi Pharum altissimam exstare addit: Ptolemæus cognomen addit, *φλαούιον βεργάντιον*. *Flavium* tamen *Brigantium* Beutero, Coquo & Io. Marianæ *Betanços* est; Floriano & Gomecio *Coruna*. *Compostellam* autem Io. Gerundensis Hisp. lib. I. dictam scribit, tamquam *Compotem Stellam*: sic enim appellatum fuisse Hesperum, Regionibus illis salubrem. Ego hoc in medio relinquo. Exstat Salmanticæ in Bibliotheca Collegij S. Saluatoris Historia Compostellana, in duos libros digesta jussu Didaci primi Archiepiscopi Compostellani; in quibus Primordia, Successus, Incrementa Ecclesiæ Compostellanæ late describuntur. Consulendus & L. Marineus Siculus de Rebus Hispaniæ lib. v. cap. de Sacris Ædibus & Locis in Hispania religiosis, miraculisque celebratis.

Alia Opida, *Orensium*. olim *Thermæ Calidæ*. *Lucus*, *Lugo*. *Pons Vetus*, *Ponte Vedra*. *Ribadeum*, olim *Dactonium*, *Arzua*, olim *Araduca*. *Iria Flavia*, *Padron* hodie.

Minorum gentium sunt *Orensium* ad Minium fluvium vrbs; ὕδατα θερμά Ptolemæo, ut putat Gomecius in vita Francisci Ximenij; addens eam ab Suevis Germaniæ populis, qui quomdam hanc oram sibi subjugarunt, proprio idiomate *Warense* appellatam. Ortelius scribendum monet *Warmsee*, quod nihil aliud, quam *Calidus Lacus*; *Aquæ Cilinæ* dicuntur Antonino, ab *Cilinis* populis, credo. *Lucus* Latinis id in Galecia opidum, quod *Lugo* hodie dicitur; Λοῦκος Αὐγούστος Ptolemæo; *Turris Augusti* Pomponio; *Aræ Sextianæ* Plinio; Σηστίου etiam βωμοὶ, *Aræ Sestij*, Promontorium Ptolemæo ad Oceanum Cantabricum in Artabris. *Pons Vetus*, *Ponte Vedra*; Ἕλληνες Straboni, ut putat Io. Mariana. *Ribadeum*, vulgo *Ribadeo*; Δακτόνιον Cilinorum gentis Ptolemæo, ut vult Coquus. *Arzua*, *Araduca* Ptolemæo, judice Moletio; Florianus tamen opinatur esse *Araducam* opidum illud, quod hodie *Gummarez*. Fuit ibidem & Ἰρία Φλαουΐα Ptolemæo; quæ *Padron* (*Patronium* Peregrinantibus notissimum) Clusio videtur & Morali (cui & alibi *Fuente ençalada*) quibusdam, inter quos L. Marineus libro III. *Sancta Maria in finibus Terræ*. Commemorat reliqua Opida idem L. Marineus Siculus initio libri tertij.

Galecia quando Regni titulum adepta

Galecia Regni titulum adepta est circa annum ab Christo nato cIↃ LX. Eo enim *Ferdinandus Sanctij* Majoris Regis Navarræ F. Rex Castellæ, quum Vxorem duxisset *Sanctiam* Alphonsi V. F. Veremundi III. Legionis Regis Sororem & heredem; sicque Regna duo Castellanum & Legionense uniisset, tres habens filios, *Sanctium* quidem Testamento Castellæ Regem; *Alphonsum* Legionis & Asturum; *Garciam* denique Galecię (quę ab Conjugis Majoribus adquisita Comitatus ad illud usque tempus fuerat) & Portugallię nominavit. *Sanctius*, Divisionis paternę impatiens, Fratres, *Alphonsum* quidem Regno deturbavit, *Garciam* autem occidit. Quum jam *Sanctius* circiter sex annos regnasset, & ab Vellido per fraudem esset obtruncatus, *Alphonsus*, qui Toleti apud Maurorum regem exsul vixerat, non solum Legionis, quod ex Patris voluntate obtinebat, recuperavit; sed & Castellę, Galecię, Portugallięque regna est consequutus. Alphonso tres liberi fuerunt legitimi ex totidem Conjugibus: ex Isabella quidem Francię Regina, *Sanctia*, nupta Roderico Comiti, qui novas Colonias duxit in Civitatem, quę vulgo *Ciudad Rodrigo*: ex Zaida Maura, Sibilię Regis filia, *Sanctius*, qui acie adversus Saracenos cecidit; ex Constantia denique *Vrraca*, quę Sanctio Sanctięque inprolibus superstes, post Raimundnm Berengarium Tolosę Comitem, nupsit Alfonso Aragonię Regi; heredemque ex se reliquit *Alphonsum* VII. Regem omnium, qui ante ipsum fuerant, potentissimum, Hispanięque Imperatorem nuncupari meritum. Ab eo tempore Galecia unum semper habuit cum Castella Legioneque Regem & Principem.

CAP. XVII.

Asturia.

ASTVRIA.

ASTVRIA ad Septemtrionem habet Oceanum; ad Ortum, Biscaiam; ad meridiem, Castellam Veterem; ad Occasum, Galeciam. Auri, variorumque Colorum est ferax: alioquin parum culta maleque habitata; locis, quę ad mare, exceptis.

Veterum

Veterum hic sedes *Asturum*: qui sic dicti, ut scribit Isidorus lib. IX. Etymolog. cap. II. ab *Astura* (sic enim emendandum) Fluvio; cujus mentio etiam apud Florum lib. IV. Hist. Romanæ, & alios. Ab his ipsa Regio Ἀςυρία, Ptolemæo; Latinis *Asturia*, ut & antiquis Marmoribus: in quibus etiam *Astyriam* lego nominatam. Romæ in pavimento Sacelli, quod est ad templum S. Gregorij in Cœlio monte, Tabula confracta: *Olim hic Astures.*

ACONTII
L. RANIO. OPTATO. V. C. COS
CVRATORI. REIP. MEDIOLANENSIVM
CVRAT. REIP. NOLANORVM. PROCOS. PROVINCIÆ
NARBONENSIVM. LEGATO. AVG. ET. IVRIDICO
ASTYRIÆ. ET. GALÆCIÆ. CVRATORI. VIÆ
SALARIÆ. &C.

Quin & *Asturicam* video nuncupatam in Tabula Marmorea, quæ trans Tiberim Romæ legitur in domo Privata Civis Romani. Verba ponam ad Italiæ Delineationem, ubi de Alpibus Maritimis. *Asturias* hodieque. *Astures* Plinius lib. III. cap. III. dividit in *Augustanos* & *Transmontanos*. Illi cis montes versus Meridiem; hi vltra montes versus Septemtrionem ad Oceanum. De Asturibus Silius Italicus lib. I.

—— Astur avarus
Visceribus laceræ Telluris mergitur imis,
Et redit infelix ecfosso concolor Auro.

Asturum Equorum antea memini. Ipsorum Equitum, Romanis militantium, mentio in Monumento quod visitur ad primum ab Æmilia lapidem:

SEXTO. CLASENO. SEX. F. SEX.
NEP. SEX. PRON. CLV. ALLIANO
PONTIFICI. FLAMINI. VIC
TORIÆ. ET. FELIC. CÆSAR.
PERPETVO. PRÆF. COH
III. ASTVR. EQ. C. R. TRIB. LEG
II. ITALIC. &C.

Asturum Populos XII. fuisse, memoriæ prodit Plin. III. cap. III. In ijs, ut idem notat, erant *Giguri*, vitiose fortean, quum Ptolemæo sint Ἠγοῦρροι: *Pesici*; qui Ptolemæo Παίσικοι & alij. *Narbases* item, ut eos appellat Isidorus, hic habitarunt; qui Νάρβασοι Ptolemæo, ubi hodie inter Legionem & Ovetum, *Arvas*, *Forum Narbasorum* antiquis Scriptoribus; apud quos & Montes *Arvases*. Alios prætereo. *quorum gentes, Giguri, Pesici, Narbases.*

Provinciæ Metropolis est *Ovetum*; quod, ut censet Moletius & Coquus, Λοῦκος Ἀςύρων Ptolemæo. Tarapha Βεργάκιον Ptolemæi olim dictum putat; quod tamen potius *Briviesca* nunc esse monet Moletius, unde & *Brigæcini* Populi apud Ptolemæum. De *Oveto* multa Rodericus Toletanus lib. IV. de Rebus Hispaniæ cap. XVIII. ubi etiam exponitur, quam ob caussam *Civitas Episcoporum* fuerit nominata. Est & ibidem *Astorga*; quæ *Asturica* Plinio & Antonino; quorum ille *Vrbem Magnificam* vocat; hic quatuor inde Itinera Consularia describit; priora quidem *Cæsaraugustam*, cum per *Betuniam*, tum per *Brigecum*; Tertium *Tarraconem*; quartum *Burdigalam* in Gallias. Ἀςέρικα Αὐγοῦςα Ptolemęo dicitur: *Coloniam* appellant Augusti Nummi. *Metropolis Ovetum, olim Lucus Asturum.* *Astorga olim Asturica.*

Cap. XVIII.

Legio.

LEGIO. LEGIONI conregionales ad Boream, Asturia; ad Occidentem, Gallecia; ad Meridiem & Ortum fere, Castella Vetus. Nomen illi ab *Legione* VII *Germanica*, quæ hic olim (Nervæ Imperatoris principatu, ut quidam autumant stativa habuit.) Ioannes Gerundensis Paralipom. Hispaniæ lib. III, initio *Eleonam* dictam scribit ab *Eleona* Provincia Libyæ, propinqua Syriæ & Æthiopiæ, in qua, ne scilicet appellationis caussam ignoremus, maxima Leonum copia invenitur.

Sedes quondam *Vettonum*. Hanc Hispaniæ partem qui hodie habitant, eos plerique fuisse volunt, qui *Vettones* Plinio; Ptolemæo, Straboni, Appiano Οὐέττωνες; *Vergones* male in Latinis Exemplaribus. *Vettonia* etiam mentio apud Prudentium. Hi populi, quo tempore primum in Romanorum venerant potestatem, quum quosdam Centuriones viderent deambulandi caussa hac illac se flectere, opinati eos (magnum hoc simplicitatis indicium) insanire, Duces se, ut refert Ælianus lib. II. Variarum cap. V. ad Tabernacula eis præbuere: putabant enim aut in Tabernaculo quiete sedendum, aut pugnandum esse.

Metropolis *Legio*, hodie *Leon*. Metropolis, Vrbs illa clarissima Regioni cognominis, quæ Λεγίων ζ Γερμανικὴ Ptolemæo; *Legio Gemina*, Antonino; *Leon* hodie vulgo; quod nomen, quur ab Leonogildo Gothorum Rege malit, quam ab Legione ipsa Franciscus Tarapha dirivare, mihi nondum liquet. Moralis tradit etiam *Sublantiam* olim dictam, adscribens ejus nominis vestigia etiamnum exstare in loco, qui sesquimiliari distans Legione, dicitur *Sollanço*. Consulendum moneo hac de re Thesaurum peritissimi rerum Geographicarum Abrahami Ortelij. Illud præterea minime omittendum suggerit Hieronymus Surita Cæsaraugustanus Commentario Antonini Augusti Itinerarium, exstare Auctores, qui ante CCCC annos id prodiderint, huic Vrbi quondam *Floris* nomen fuisse inditum. Præfectum Legionis VII Geminæ *Legione* constituit Scotus, Auctor Notitiæ Provinciarum. De Templo Legionensi sic scribit L. Marineus Siculus lib. III. de Rebus Hispaniæ: *Etsi Templum, quod ætate nostra Civitas Hispalensis ædificat, alia omnia magnitudine præstat; etsi Toletanum cunctis alijs divitijs, ornamentis & specularibus fenestris est illustrius; etsi denique Compostellanum fortioribus ædificijs & S. Iacobi miraculis, & rebus alijs memorabilius est: Legionense tamen artificio mirabili, meo quidem judicio, omnibus est anteponendum: in cujus Claustro Sacellum est, in quo jacent Reges septem & triginta, & unus Hispaniæ Imperator.*

Illud

Illud autem memoria digniſſimum eſt, quod ab hac Vrbe cœperit circa annum Iↄccxvi Recuperatio Hiſpaniæ, quam totam fere Maurorum & Saracenorum gens occuparat. Pelagius enim, ut cum alijs referunt Rodericus Toletanus lib. de Rebus Hiſpaniæ vi per multa capita, & Rodericus Sanctius part. I. Hiſt. Hiſp. cap. xi, ex regio Gothorum ſanguine, Faſilæ Cantabriæ Ducis filius, ab Chriſtianorum, qui in Montes Aſturiæ confugerant, reliquijs Rex conſalutatus, magna ſtrage Maurorum edita, vix Regnum orſus, hoſti Legionem eripuit; ibiq; ſedem ſui principatus figens, novum Caſtellum, quaſi propugnaculum adverſus Barbarorum vim & incurſiones, exſtruxit; unde *Comites* deinceps *Caſtellæ* dicti, de quibus poſtea: rejectis autem Gothorum Regum Inſignibus Leonem ſumſit Rubrum in albo Campo ferocientem; quo hodieq; Reges Legionenſes utuntur. Pelagium in Regno ſequutus eſt Faſila filius: hunc autem Improlem Alphonſus Catholicus, Petri Cantabriæ Ducis filius, ex genere Ricaredi Catholici Gothorum Regis oriundus: qui uxorem duxerat Ormiſendam Faſilæ Sororem unicam & hæredem. In Alphonſi familia poſteriſq; Legionis principatus manſit uſq; ad Veremundum, Regem Legionis xxiv: quo, anno cIↄ. xx ſine ſucceſſore defuncto, Sanctia Soror, Ferdinando Navarreo, de quo dixi cap. xvi, Caſtellæ Regi nupta Legionenſe Regnum ad Caſtellanum tranſtulit.

Ianuam rurſum aperuit recuperandæ Hiſpanis libertati.

Reges Legionis & Aſturum.

Cap. XIX.

Caſtella Vetus.

C ASTELLAM (cui nomen ab Caſtello, quod Pelagius Rex, Legione ab Mauris recuperata, ut Propugnaculum, contra hoſtes exſtruxerat) duplicem faciunt Hiſpaniarum Delineatores, *Veterem* & *Novam*. VETEREM circumdant ad Boream Aſturia & Biſcaia; ad Occaſum Portugallia; ad Meridiem Caſtella Nova, Montibus qui fere per Longitudinem Hiſpaniæ incedunt, intercurrentibus; ad Ortum Aragonia & Navarra.

CASTELLA VETUS.

Fuerunt hic olim cum alijs Populi *Carietes*, ut eos vocat Plinius in Conventu Clunienſi: de quibus & Vetus Brixiæ Inſcriptio: Veſtigia exſtant in *Ciria* opido, ut Pineto videtur: μυρϐόγοι, quos nominat Ptolemæus: *Pelendones* Plinio, πελένδονες Ptolemæo; ubi hodie *Medina Cæli*, *Reuilla del Campo*, *S. Pedro d' Arlança*, *Salas*, ijſq; viciniora opida, ſcribẽtibus Pineto & Floriano: *Vaccæi* Plinio, οὐακκαῖοι Ptolemæo, Βακκαῖοι Stephano: *Arevaci* Plinio, Α᾽ρεβάκοι Straboni, Α᾽ρεβάκαι Ptolemæo; Α᾽ρεβάκκοι Appiano Alexandrino; *Arbachi* corrupte Auctori de VV. Illuſtr. cap. LXI: Memoria *Arevacorum* ſervari videtur in Pago *Aravacca*, qui tribus paſſuum millibus diſtat Madrito Septemtrionem verſus: Navagierus putat Vrbem *Arevalo* nomen antiquum *Arevacorum* retinere: eorum Vrbem

Hic quondam *Carietes*; *Mourbogi*, *Pelendones*, *Vaccæi*, *Arevaci*.

bem hoc tempore *Marquesiam* dici colligit ex antiquis ruinis Carolus Clusius: *Arevacis*, inquit Plinius lib. III. *nomen dedit Fluvius Areva* (hodie *Eresma* nominatur Navagiero in Itinerario, quod Italica lingua conscripsit.) *Horum sex Populi, Seguntia & Vxama; quæ nomina crebro alijs in locis usurpantur: præterea Segovia & Nova Augusta, Termes ipsaq; Clunia.* Eædem Vrbes in *Arevacis* recensentur à Ptolemæo: cui, ut & Appiano τέρμισον, quod Plinio *Termes*, à quo *Termestini* apud Sallustium; *Hi Saltibus* inquit *occupatis Termistinorum agros invasere:* sic emendat V. CL. Iustus Lipsius, commentario ad lib. IV Annalium Taciti, quum antea corrupte legeretur, *tum externorum agros*. *Termestinorum* etiam & *Termestinæ nationis* mentionem facit Tacitus libro, quem indicavi.

Termestini;

Metropolis *Burgum* vulgo *Burgos*, olim *Bravum*.

Metropolis Veteris Castellæ *Civitas Burgensis*, vulgo *Burgos*: Βραδον putatur Ptolemæo. Vrbs antiquissima, multisq; rebus insignis, & inter primarias Hispaniæ merito referenda; CL. sub se habens minorum gentium oppida; magnis, pulchris, commodisque ædificijs passim adornata; Foris venalibus, Plateis, Vicis, Pontibus, Templis, Cœnobijs, Amnibus exculta; ob incredibilem Incolarum cujuscumq; ætatis, sexus, conditionis, industriam & diligentiam memoranda. Laudat eam lib. III de reb. Hisp. L. Marineus Siculus; qui & ibi multa de Monasterio Monialium, quod *Huelgas* vulgo, ejusque divitijs & ampla Iurisdictione. Scribunt nonnulli hanc Vrbem olim nomen etiam habuisse *Masburgi*; quorum auctoritate freti, nescio: nisi fortean ex lecto parum caute Ptolemæo, qui *Bravum Mourbogis* adcenset: ex *Mourbogis* enim *Masburgum* arbitror exstructum ab ijs, qui parum Græce noverant. Circumdant suam Metropolin jucundissimo commodissimoque situ: *Palencia* ad Carrionis marginem sita: *Palantia* Plinio & Pomponio Melæ: Παλαντία Ptolemæo & Appiano; Παλλαντία Straboni; *Peralancia* corrupte apud Antoninum. Hanc alij Vaccæorum, alij Arevacorum opidum faciunt. Strabo: τῶν δ' Α'ρεϐακῶν ἐϛι καὶ Σέγιδα καὶ Παλλαντία; nam statim ab eodem auctore Vaccæorum fit mentio. A Palantia *Palantini* apud Frontinum de Limitibus Agrorum; male in Vulgatis Codicibus *Palatini*: ab eadem *Palantini Campi* Orosio, qui item *Gothici* nuncupati, quæ nunc *Regio Gothorum* dicta. *Palantiam* ab Rege Hispaniæ Palatuo conditam quidam fabulantur. Hic olim Academiam fuisse volunt, quæ nunc Salamanticæ. In Palantina Diœcesi Sacerdotia Gentilitia, quæ *Iuris-Patronatus* vocant, quadringenta esse memoriæ prodit Marineus Siculus lib. III de Reb. Hispaniæ. *Valdoledum*, Sedes olim Regia; locus in amœnissima Pisuergæ ripa, non Hispaniæ solum, sed Europæ totius pulcherrimus; cui quæ Vrbs anteponatur, non invenitur: agro beatus fertili Frugum, Animalium, Vini, omnisque generis fructuum: Forum ibi pulcherrimum amplissimumque; cujus ambitus Iↄ CC passuum: quumque multis alijs de caussis hoc opidum valde sit nobilitatum, multo tamen magnificentius illud reddidit inlustrissimus Philippi Regis Hispaniarum ortus. Vulgo *Valladolid*; quod *Vallem Oleti* sunt qui interpretantur. Πίντια Ptolemæo, *Pintia* Antonino, ut censet Carolus Clusius. Videndus tamen Hieronymus Surita ad Antonini Itinerarium, qui notat multo plura milliaria *Valle Oleti Raudam* (ea autem *Aranda* ad Durij ripas est) interesse, quam isthoc itinere proponuntur ab Antonino *Pintia Raudam*: *Vallem* enim *Oleti* dextrorsus per aliquot milliaria derelinqui. *Simanca*, Antonino *Septimanca*. *Camora*, Ptolemæo Σαραβρὶς, ut Clusio videtur: quæ vitiose *Sabaria* apud Antoninum: *Sarabrim* tamen esse putant Florianus del Campo & Gomerius opidum illud, quod vulgo vocatur *Toro*, Latinis *Taurus*, ad Durium fluvium. Non autem postremi hic visitur loci *Salmantica* Antonino, Σαλμαντικα Ptolemæo, Σαλμάτις Polyæno lib. VII de Annibale: *Salamanca* vulgo. Hinc *Salmaticensis* apud Iulium Frontinum de Limitibus Agrorum; & in vetusto lapide, qui in templo ibi S. Pelagij.

an etiam *Masburgum?*

Aliæ Vrbes & Opida: *Palencia*, olim *Palantia;*

Valdoledum, olim, ut quidam volunt *Pintia;*

Simanca, olim *Septimanca*, *Camora*, olim *Sarabris*,

Salmantica hod. *Salamanca*,

D. M. S
L. IVLIO. CAPITONI
SALMANTIC
ANN. LXX
IVLIA. RVSTICILLA
SOROR
PIENTISSIMA
F. C
H. S. E. S. T. T. L.

Salmati-

Salmaticenses proprie *Vicanos* dici ſcribit Aggenus Vrbicus. *Salmanticam* à Salaminis & Atticis, Græciæ Populis, conditam notant Ioannes Gerundenſis Paralip. Hiſpan. lib. II, ubi de Adventu Teucri & aliorum Græcorum in Hiſpaniam, deque Vrbibus ab ijs conditis, & Ioannes Vaſæus Hiſpaniæ Chronico ad annum poſt Diluvium CIↃ CXXXIX. Clariſſimam habet hæc Vrbs Academiam, varijs Pontificum Regumque Privilegijs ornatam, Diſciplinarum omnium genitricem: à qua omnes fere Hiſpaniæ Vrbes & Populi, tamquam à Domina, Leges petunt & Iura. Hinc Conſiliarij, Theologi, Iuriſconſulti, Medici, reliquarumque Scientiarum Magiſtri in varias Hiſpaniarum Provincias & Regna peti proficiſcique conſueverunt. Iura ibi ſunt profeſſi Didacus & Antonius Covarruviæ; uti ipſe Didacus in Varijs Reſolutionibus teſtatur, non uno loco. Dominicus à Soto lib. I. de juſtitia & jure ſuam vocat Academiam. Haud procul hinc ad fluvium, qui vulgo *Gada*, *Civitas Roderici* Comitis, de quo dixi cap. XVI, *Ciudad Rodrigo*; quæ, ut putant Vaſæus & Cluſius, Μυροβρίγα Ptolemæo, Celticorum opidum in Luſitania; à quo *Mirobrigenſes Celtici* apud Plinium, quos Civitatis ejuſdem Incolas interpretatur Iacobus Delgadus, quaſi *Rodrigo* corruptum eſſet nomen ex *Mirobriga*. Tendentibus hinc verſus Meridiem occurrit *Coria*, *Caurita* quondam, ut ſcribit, nullo nominato auctore, Cluſius: *Cauriam* ab Latinis Iunioribus appellari tradit Andr. Schottus. Cauriæ verſus Ortum ad nonam circiter Leucam eſt *Placentia*, vrbs pulcherrima; cujus Citria, ceterique Arborum fructus, nec non Panis candidiſſimus maxime ſolent commendari & expeti: *Plazençia* vulgo. *Ambrocium Pagum* ibi quondam fuiſſe ſcribit Ioannes Mariana de Rebus geſtis Hiſpaniæ. Habet Placentia ſub ſua ditione Opida amœniſſima, in quis eſt *Xavahicium* Nemoribus ſuperbiens, & *Piſaro* in Convalle jacens, velut altare, ut Marineus notat in Teſtudine templi. Montes Placentiæ adjacentes ab ipſa Vrbe *Vera de Plazençia* cognominantur. Quæ *Avila* hodie, Ptolemæo Ἄβουλα nuncupatur, ut vult Cluſius. Haud procul fontibus *Arevæ*, cujus antea memini, *Segobia* jacet, quæ Plinio & Antonino *Segovia*, ut hodieque, Ptolemæo Σεγουβία. Sunt vetuſtiſſimi Nummi ærei, qui ex vna parte Caput decora facie juvenis præferunt, cum litteris ad ſiniſtram C, dextram autem I; ex altera vero Viri effigiem cum haſta, celeri impetu velociter equo currentis, ſubſcripta pedibus SEGOVIA. Vrbs eſt lanificio & Aquæductu viſendo Romani operis nobilis: in qua, ut Vaſæus ſcribit, illud memorabile, quod illic nemo conſpiciatur otioſus, nemo mendicus, niſi qui per ætatem aut morbum opus facere non poſſit: quum nulli deſit, unde victum quærat, aut in quo ſe exerceat. Quæ nunc *Aranda* ad Durium flumen, Ῥαῦδα Vaccæorum urbs eſt Ptolemæo in Hiſpania Tarraconenſi; *Rauda* Antonino ex emendatione Hieronymi Suritæ; nam antea *Raudaclunia* cum altera manſione miſta legebatur. *Raudam* etiam Regum Legionenſium tempore vocatam fuiſſe conſtat ex Vetuſto Exemplari, in quo deſcriptæ leguntur ab neſcio quo Auctore Res ab Legionenſibus geſtæ. In eo ubi de Ranimiro Legionenſi Rege, qui Cæſarauguſtam Saracenis vi eripuit, hæc inter alia commemorantur: *Tunc temporis populavit Rodericus Comes Amaiam. Didacus etiam Comes populavit Burgis per juſſionem Regis. Populavit etiam Munio Muniæ Raudam, & Gondiſalvus tollit Exomam, & Gondiſalvus Ferdinandi Axiam, Duniam* (emendandum *Cluniam*, de qua paullo poſt) *& S. Stephanum.* Quæ incerto ſcriptori *Exoma*, *Vxama* Plinio eſt, qui addit nomen hoc crebro alijs in locis vſurpari: cognomen adſcribit Ptolemæus; cui Οὔξαμα Ἀργέλλαι vocatur, Arevacorum urbs: *Vxſama* per S. in antiquo marmore legitur: *Oſma* hodie dicitur. Reliquas nominatis à me adponendas Curioſioribus relinquo.

Civitas Roderici, vulgo *Ciudad Rodrigo*, olim *Mirobriga*. *Coria*, olim *Caurita*. *Placentia*, vulgo *Plazençia*. *Avila* olim *Abula*. *Segobia* nomen retinens. *Aranda* olim *Rauda*. *Oſma*, olim *Vxama*.

Fuerunt olim hic etiam aliæ Vrbes nobiliſſimæ; ſed quæ vel dirutæ, vel tantam paſſæ calamitatem, ut de loco certo parum conſtet. Inter eas principem facile locum tuebatur *Numantia*, totius quomdam Hiſpaniæ robur, fortiumque Militum genitrix; *quantum*, inquit Florus lib. II. hiſtor. Rom. cap. XVIII, *Karthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita Virtutis nomine & honore par omnibus, ſummumque, ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus: quippe quæ ſine Muro, ſine Turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium ſituata, quatuor millibus Celtiberorum* XL. *millium exercitum per annos* XIV *ſola ſuſtinuit: nec ſuſtinuit modo, ſed ſævius aliquanto perculit, pudendiſque fœderibus adfecit. Noviſſime quum invictam eſſe conſtaret, opus quoque eo fuit, qui Karthaginem everterat.* Bellum

Vrbes Caſtellæ Veteris dirutæ: *Numantia*.

Numantinum, Resque ab Numantinis contra Romanos variosque eorum Duces, præcipue vero P. Cornelium Scipionem Africanum, per annos XIV, vel ut Strabo XX, gestas describunt L. Iulius Florus loco, quem dixi, & Epitomis librorum Livij LV quatuorque sequentium, Appianus de bello Hispan. Eutropius lib. IV, Paterc. lib. II, Strabo lib. III, Valerius Max. lib. VII. cap. VI, Auctor de VV. Inlustr. cap. LVIII, Veget. lib. III cap. x. Orosius lib. v. cap. VI. Augustinus lib. III de Civit. Dei, cap. XXI, & alij. Deleta est anno ab v. c. Iↄ CXXI, P. Mucio Scævola & L. Calpurnio Pisone COSS. De Interitu ejus fama duplex. Alij Cives ipsos ad incredibilem famem, humanarumque Carnium Dapes & ipsissimam Desperationem adactos Se, Patriamque ferro, veneno, subjectoque undique igne peremisse produnt; ne quid præter nudum nomen Victoribus esset, quo triumpharent: Alij à Scipione deletam narrant, etiam sine Senatus auctoritate; vel quod Victor id è republica esse censeret, vel quod natura crudelis in eos esset, quos vi caperet; vel certe quod maximis urbium eversionibus clarius se nomen suum esse redditurum putaret: sane ab Vrbe debellata *Numantini* cognomen sibi sumsit, testibus Auctore de VV. Inlustr. & Plinio lib. XXXIII natur. hist. cap. XI, ubi & de Scipionis Triumpho. Tanti erat Numantia victa momenti, ut mox Scipio reliquam Regionem in fidem acceperit; ceterasque, quæ defecerant, Civitates Hispaniæ, partim vi, partim deditione in potestatem suam redegerit. Agri Numantinorum, post eam Victoriam, Vrbibus vicinis sunt distributi. Νεμαντία Ptolemæo & Græcis, Νoμαντία Stephano inter Arevacos & Durium flumen: *Garrai* hodie, ut vult Ambrosius Moralis; *Soria*, ut Tarapha & Antonius Nebrissensis lib. v. Dec. I. cap. IV; Haud procul *Soria* fuisse, censet Clusius; quatuor millibus supra *Soriam* ad Garai pontem non longe ab ortu Durij fluminis rudera Numantiæ monstrari notat Ioannes Mariana lib. III. cap. I. Plinius lib. III. nat. hist. cap. III *Numantinos* Pelendonibus, Celtiberorum populis, attribuit; Ptolemæus Arevacis. Strabo *Numantiam* ab Cæsaraugusta abesse perhibet stadijs octingentis: quorum rationem cum numeris Mansionum, quæ apud Antoninum sunt in Itinerario, conferre non oportet; quod apud hunc viæ per Diverticula quædam Mansionum sæpe ducantur. *Numantiam* quasi coronabant præsignes aliæ Vrbes. *Graccurris* Antonino, Γράκουρις Ptolemæo, *Gracuris* etiam nonnullis. *Graccurrim* scribi debere complures ærei nummi testantur; ex quibus unum profert Surita cum hac Inscriptione TI. CÆSAR DIVI AVG. F. AVGVSTVS; in aversa autem facie cum Tauri effigie mitrati, infra cujus pedes GRACCVRRIS. *Agridam* hodie appellari opinantur Clusius & Moralis: subdubitat Antonius Augustinus an sit *Grail*. *Grachurim* Iberæ Regionis Vrbem antea *Illurcim* denominatam tradit Festus lib. VII de verbor. signific. Plinius *Cascantenses*, *Ergavicenses* & *Graccuritanos* Cæsaraugustanum conventum adire memorat. *Graccurrim* à Ti. Graccho conditam dictamque ex Epitoma Liviana lib. XLI paret: *Ti. Sempronius Gracchus*, inquit, *Proconsule Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumque operum suorum Graccurrim opidum in Hispania constituit.* Strabo perhibet Polybium prodere trecentas Celtiberorum Vrbes à Ti. Graccho esse subversas, quod ritu Comico in Ti. Gracchi gratiam dictum intelligi vult ab Auctore, qui Turres *Vrbes* appellavit, ut in Triumphalibus Pompis fieri solitum. *Turiaso* Antonino, Τουριασώ Ptolemæo; urbs olim celebris, quam *Taraconam* hodie dici volunt Clusius, Florianus & Varrerius; alij aliam censent. Surita duos profert Nummos: in quorum uno Capitis Feminæ visitur effigies, cum hac Inscriptione SILBIS, quod Numinis alicujus videtur esse nomen; in aversa facie Viri equitantis imago, protenta dextera, habitu Pacificatoris; & infra equi pedes TVRIASO: in altero Augusti facies cum Inscriptione IMP. AVGVSTVS P. P. & in aversa parte, in media Coronæ Civicæ area MVN. litteræ, quæ Municipium fuisse docent: sub corona denique TVRIASO: à qua *Turiasonenses* apud Plinium. *Augustobriga* Antonino, Αὐγουστόβριγα Ptolemæo Pelendonum urbs: opidulum esse, quod hodie *Aldea el muro* vocant, tradit Ambrosius Moralis: ruinas ejus in opido *Muro* VIII M. P. supra Vrbem Agredam conspici notat Hieronymus Surita: qui & lapides *Augustobrigæ* mentionem facientes producit, anno CIↄ Iↄ XLVII Via Consulari inter eamdem urbem & Numantiam erutos: quorum

Graccurris.

Turiaso.

Augustobriga.

I in Ecclesia Vici, quem *Pozo* vocant, ante fores:

.·.·.·.·. CÆSAR
CLV .·.·.·.·.
PONTIFE .·.·.·.·.
P. XXX .·.·.·.·.·.·.·.
.·.·. AVGVSTOBRIGA
M. VIIII

II supra Vicum *Pozo* Numantiam versus, in media via:

IME. CÆSAR NER
VA. TRAIANVS
AVG. GER. PONT. MAX.
TRIB. POT. PP. COS. III
FECIT. AB. AVGVSTOB
M. P. X

Clunia, cujus meminerunt Plinius lib. III, cap. III, & Suetonius in Galba cap. IX: Plutarcho in Galba; Dioni lib. XXXIX, & Ptolemæo Κλουνία vocatur, Arevacorum opidum: hodie, ut volunt Antonius Nebrissensis, Clusius & Florianus, *Coruña*; ut alij, *Cruña*. *Coruña* hæc cognominatur *del Conde* ad differentiam ejus, quæ est in Galecia. *Cluniam* corruptam esse ex *Colonia* verisimile est. Nam *Colonia Sulpicia* dicitur in Nummo Galbæ. Nebrissensis Comitem illius opidi *Cluniacensem* appellat. Vasæus *Corunnam* non vere *Cluniam* esse, sed quæ olim *Clunia*, fuisse ab *Corunna* quarta Leucæ parte docet; ibique esse antiquæ Vrbis vestigia, & Sacellum D. Virgini sacrum, appellarique *Castro*. Exstant ibi Amphitheatri aliæque Antiquitatum reliquiæ: quin & Sigillum *Conventus Cluniensis* (tam enim celebris fuit olim *Clunia*, ut multarum Civitatum Conventus illi fuerit adtributus; de quo dixi cap. IX) ante aliquot annos repertum, penes Comitem Cluniensem hodie adservatur. *Segisamunclum* Antonino; Σεγισαμόνκουλον Ptolemæo; Σεγεσάμα Vaccæorum urbs Straboni; *Segisamonenses* Plinio: hodie, ut videtur Pineto, *Segura*; ut Garybaio, *Veiçama*. Alia item Σεγίσαμα Ἰουλία Ptolemæo est; unde *Segisameiulienses* apud Plinium; ea *Segesamo* simpliciter nominatur Antonino. Haud procul Palantia stetit floruitque *Intercatia*, nota cum Geographis Straboni & Antonino; tum alijs scriptoribus, ut Polybio, Appiano, Auctori de V V. Inlustribus, & alijs. Ptolemæus duas habet *Intercatias*, unam in Orniacis, alteram in Vaccæis. Hinc *Intercatienses* apud Plinium lib. XVIII. Ex horum numero fuit, quem singulari certamine Provocatorem superavit P. Cornelius Scipio Æmilianus. Epitoma Liviana lib. LXVIII: *Vaccæos Cantabros & alias adhuc incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Aemilianus L. Paulli F. Africani N. sed adoptiuus, Provocatorem Barbarum Trib. militum occidit: & in expugnatione Intercatiæ Vrbis majus etiam periculum adyt.* Ita in MS. legitur. Librariorum imperitia *Intercatiæ* vocem *Interceptæ* substituerat. Sic Plinius libro XXXVI cap. I: *Est apud auctores & Intercatiensem illum, cujus patrem Scipio Aemilianus ex Provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie signasse, vulgato stilo, plerumque Incommodum valere aliquid: non enim hoc fuisse acturum eum, si Scipio à Patre ejus interemtus esset.* Adeundus & Auctor de V V. Inlustr. cap. LVIII. Marmor Intercatiensi positum in radice turris Ecclesiæ D. Mariæ, cognomine *de Rebilla*, extra Cruniam, legitur apud Hieronymum Suritam doctissimis in Antonini Itinerarium Emendationibus. Pluribus commemorandis, ne molestus sim Lectori, supersedebo.

Clunia. *Segisamunculum.* *Segisama Iulia.* *Intercatia.*

Castellæ porro Regno tale legitur fuisse initium. Pelagius, ut capite XVIII ex probatissimis Veterum scriptorum monimentis narravi, erepta rursum Mauris Legione, Castellum quasi Propugnaculum adversus Barbarorum vim exstruxerat: cui qui Præfecti, *Comites Castellæ* nuncupati, Regem Legionensem, ut Principem, diu agnoverunt usque ad Ordonium II, decimumquartum Asturum Legionisque Regem: qui quum Comites Proceresque Castellæ per speciem Colloquij ad se evocatos obtruncasset, Castellani pessimo scelere indignati, projecto Regum Legionis jugo, ex suo corpore duos, ut Rodericus Sanctius scribit Parte I Histor. Hispaniæ cap. XI. & part. III multis capitibus, elegerunt Iudices Nunium Rasuram & Lainum Calvum; unum, qui Iuridicundo, alterum qui rebus Bellicis præesset: quorum Liberi horumque Posteri (indicati ab Alphonso Karthaginiensi in Regum Hispan. Anacephal. cap. LXX.) *Comites Castellæ* sunt appellati usque ad Sanctium Majorem Navarræ Regem, qui quum bello fortis Cordubam & Toletum Saracenis eripuisset. Mauros omnes Navarra, Aragonia, Castella, Legione, Portugallia, alijsque Hispaniæ locis exturbasset, totamque Hispaniam Christiano Nomini restituisset, ducta Elvira Sanctij Castellæ Comitis filia, Garsiæque postremi Comitis

Castellæ Regum initium.

Sorore & ex Aſſe herede, Se dotis nomine non Comitem, ſed Regem Caſtellæ ſcripſit, Regnumque ad Ferdinandum Filium, Legionis etiam Regno per Conjugem Sanctiam, ut capite XVI dixi, locupletatum, tranſmiſit. Ferdinando ſucceſſit Filius Sanctius; huic Frater Alphonſus; cujus Filia Vrraca (nam Stirps maſcula obierat) quum, poſt Raimundum Berengarium Toloſæ Comitem, Alphonſo Regi Aragoniæ nupſiſſet, Aragoniæ, Caſtellæ & Legionis Regna fuerunt unita. Videndi & Rodericus Toletanus de Rebus Hiſpaniæ lib. VI, cum alijs, tum præcipue cap. IX, & Ioannes Vaſæus Hiſpaniæ Chronico ad annos IɔcccXCVI, IɔccccXVIII, cIɔXI, & alios.

CAP. XX.

Caſtella Nova.

CASTELLAE NOVAE.

CASTELLA NOVA, ad Septemtrionem adhærens Veteri, reliquis lateribus clauditur Portugallia, Extremadura, Andaluzia, Granada, & Valentia. Abundat Tritico alijſque Segetibus, ad utramque Tagi ripam ſita.

quomdam incolæ *Carpitani*,

Nobilitarunt quomdam hanc Hiſpaniæ partem *Carpitani*, Καρπητανοὶ Ptolemæo; Καρπητανοὶ Straboni: quos etiam Villanovanus & Moralis *Regnum Toletanum* interpretantur: Καρπησίους vocat paſſim Polybius; ut & Livius: apud quem etiam, ut item apud Plinium, *Carpetania* legitur *Regio*. Horum pars videntur fuiſſe *Caraccitani*, vel, ut Plutarch. nominat Χαρακιτανοὶ; quum eorum Vrbs Κάρακκα ponatur à Ptolemæo in Carpitanis. *Conſaburenſes* Plinio, ubi hodie, ſcribente Morali, *Conſuegra*, florentis quomdam Vrbis ſervans etiamnum ruinas; vel, uti placet Pineto, *Contabra*: Non abludit etiam nomen opidi *Cõſarubios*: *Conſabrum* Antonino ſcribitur inter Laminium & Toletum. *Laminitani* Plinio: quos Pinetus *Alambra* vertit: Horum Ager, *Liminitanus*, ubi Anas oritur; P. Methymnæo & Cluſio, *Campo de Montiel*; *Mancha d'Aragon*, Varrerio; *Manchaçiega*, Coquo: *Laminium* in Carpitanis nobile quomdam opidum à Ptolemæo locatur: eius mentio eſt & apud Antoninum: *Cotes Laminitanas* ex Hiſpania Citeriore invenio apud Plinium nat. hiſtoriæ lib. XXXVI, ubi male *Flaminitanæ*: *Laminiobrenſem* Epiſcopum cum alijs Hiſpaniarum Præſulibus ſubſcripſiſſe Concilijs quibuſdam lego. *Oretani* Ὠρητανοὶ Ptolemæo & Straboni; *Germani* Plinio: unde Vrbs eorum Ptolemæo Ὤρητον Γερμανῶν; Stephano ſimpliciter Ὠρισία, Straboni fortean inemendatius Ὠρία: hodie *Oreto*, ut ſcribit Moralis: Cluſio tamen *Oretum* eſt *Calatrava*. Quum vero magna veteris Luſitaniæ portio verſus Ortum hodie Caſtellæ cum Veteri, tum Novæ adcreverit: putantur & nonnulli eius Populi habuiſſe loca illa, quæ in Occidentalioribus ſunt Caſtellis, ubi Portugalliæ adhærent: præcipue vero quos Vetus loquitur Inſcriptio ſtipem contuliſſe Ponti, qui Norbæ Cæſariæ (hodie *Alcantaræ*) perficiendo; in cujus arcu Tabulæ quatuor marmoreæ quondam fuerunt; quarum una hæc ſupereſt, verba, quæ ſequuntur, præferens:

Caraccitani, *Conſaburenſes*. *Laminitani*, *Oretani*,

MVNICIPIA
PROVINCIAE
LVSITANIÆ. STIPE
CONLATA. QVÆ. OPVS
PONTIS. PERFECERVNT
ICAEDITANI
LANCIENSES OPIDANI
TALORI
INTERANNIENSES
LANCIENSES. TRASCVDANI
ARAVI
MEIDVBRIGENSES
ARABRIGENSES
BANIENSES
PAESVRES

Icæditani, *Lancienſes Opidani*, *Talori*, *Interannienſes*, *Lancienſes Traſcudani*, *Aravi*, *Meidubrigenſes*, *Arabrigenſes*, *Banienſes*, *Paeſures*.

Icæditanorum; quos habet Marmor, memoriam ſervari notat Ioannes Vaſæus in obſcuro Vico *Edania*: Varrerius ſcribit vulgo *Idanhas* dici, & nova voce Latina *Odoniam*: Morali eſt hodie *Idania la veja*. Quod ad *Lancienſes Opidanos*, Λαγκία Ὀππιδάνα eſt apud Ptolemæum in Luſitania: *Lancia* item apud Dionem libro LIII, & Oroſium lib. VI. cap. XXI: *Lancienſes* etiam *Ocellenſes* appellatos ſcribit Plinius; Ptolemæo tamen *Lancia* & *Ocellum* diverſa ſunt opida Vettonum: cognominantur & *Traſcudani* in Lapide. *Meidubrigenſes*, apud Plinium V cap. XXII ſunt *Medubricenſes Plumbarij* cognominati (ad quorum differentiam, ignoro) ab *Medobriga*, quæ Luſitaniæ urbs A. Hirtio; *Armeña* hodie Vaſæo. *Arabrigenſes* ab *Arabriga*, Ptolemæo Luſitaniæ urbe:

urbe; *Rabida*, Ariæ Montano, vel, ut legit Varrerius; *Arrabida*. De *Taloris*, *Interannienſibus*, *Aravis*, *Banienſibus* & *Pæſuribus* præterea nihil reperio. *Interamnum* quidem & *Lancia* sunt in Asturia: quorum illud *Ponferrada* Coquo est, Morali *Fuente Encelada*; hæc autem maxima Asturiæ Vrbs Floro lib. IV: sed remotiora hæc oppida, quam ut ad Occidentaliores Castellas pertinere possint. Alij proculdubio tam in Veteri, quam Nova Castella fuerunt olim populi, sed quorum memoria periit.

Metropolis Castellæ Novæ Toletum.

Metropolis Castellæ Novæ *Toletum*, ut Latini vocant; Τώλητον Ptolemæo: hodie *Toledo*. *Toletanos* nominat Plinius: *Colonia Toletana* est in Nummis Augusti apud Hubertum Goltzium: Serezolam etiam scribit appellatam fuisse Villanovanus ad Ptolemæum. De Conditoribus, nunc Hercule, nunc alijs, quæ adferuntur, fabulosa magis sunt, quam vera. Centrum est & quasi umbilicus Hispaniæ: Situs clivosi, inæqualis, & asperioris, ascensus ambulationisque difficilis. Majorem partem adluit & contra hostes tuetur Tagus: qua Arcticum spectat Polum, muris munitum est validissimis Turribusq; CL; quarum auctorem memorant circa annum IↃCCLXXIII Bambam Regem, quem etiam hos Versus in Turri quadam, nitido lucidoque marmore, insculpendos curasse, scribunt Rodericus Toletanus Archiepiscopus lib. III. de reb. Hispaniæ cap. XI, & in Chronico Ioannes Vasæus:

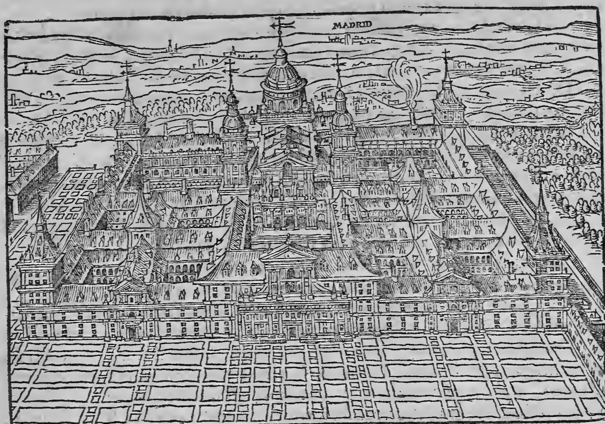
ERENIT, FAVTORE DEO REX INCLYTVS VRBEM
BAMBA, SVÆ CELEBREM PROTENDENS GENTIS HONOREM.

Visuntur hodie extra Muros Septemtrionem versus Theatri magni, sed diruti, complanatique rudera. Nobilium ingens in hac Vrbe numerus: Cives admodum sunt industrij: Disciplinis omnibus (Academiam enim habet florentem) Artibusque Mechanicis magnus ibi honos: Lanificio Sericoque vitam quærunt hominum millia fere decem. *Vrbis Regiæ* cognomen adeptum est Toletum post adventum Gothorum, qui sedem Regni illuc transtulerunt, quum antea, ut Rodericus Toletanus tradit, ab Vandalis, alijsque Germaniæ populis, qui una in Hispaniam commigrarant, Hispalis Vrbs Regia & vocata fuerit & habita. Cum alijs amplissimis ædificiis, tum templo nobilitatur augustissimo, pulcherrimo, ditissimo: cujus Archiepiscopum Vrbanus II. Pont. Max. Hispaniæ totius instituit Primatem. Est idem secundus ab Rege, maximusque Regni Cancellarius: quo inconsulto, nihil fieri solitum, nihil decerni. Sententiam statim dicit post Regem: tantæque est non solum dignitatis & auctoritatis, verum etiam potentiæ, ut sub se præter pagos infinitos opida celebria habeat septemdecim, exque iis aliisque Vectigalibus Reditum annuum ducentorum millium Ducatorum: quæ quum Regibus parum grata, Viri plerumque, ut Rerum Hispanicarum Scriptores produnt, mediocris quidem fortunæ paucorumque Clientum, sed qui Virtutis Probitatisque spectatæ, ad hanc dignitatem ex instituto Ferdinandi & Isabellæ Regum evehuntur. Multa Toleti Concilia leguntur celebrata: certe ultra XVII numerantur, quot alibi nusquam. Est ibi celeberrimum Palatium ab Carolo V. restauratum, novisque structuris regio adparatu exornatum: in quo, præter alia multa singularia, Machina visitur hydraulica, miro Italorum ingenio fabricata, quæ ex Tago flumine, opera magnæ versatilis & excavatæ rotæ, Aquas in Fistulas & Tubos per Canales in summitatem Arcis & Montis artificioso impetu cogit & impellit; ubi unum in locum & amplum receptaculum collectæ in varios Arcis Vrbisque totius usus dilapsæ distribuuntur; quæ rivulos deinde & fontes Hortis, Magnatum ædibus, Balneis, Fullonibus, Civiumque necessitatibus abunde suppeditant. Pons ad Vrbem est super Tagum, quem unus Arcus opere mirando sustinet. Describunt *Toletum* Gomecius lib. VI de rebus Iacobi Aragoniæ Regis, Navagierus in Itinerario, Petrus Medinensis, L. Marineus Siculus lib. II. de Rebus Hispaniæ, ubi de Lusitania. Toletum, ut Matrem Reginamque suam, venerantur *Madritum*, vulgo *Madrid*: aëris situsque saluberrimi; ubi Carolus V. Imperator dies paucos commoratus, Morbo Quartanæ, quo diu laboraverat, est liberatus: Rebus omnibus abundans gratum nunc est Hispaniæ Regibus Domicilium; Incolis hinc plenum, multisque primæ nobilitatis & equestris dignitatis viris, illustribusque familijs nobilitatum. Silicum illi sunt in Circuitu Lapidicinæ: unde *Cinctum Igne* cecinit Hispanus Poeta Ioannes Mena. Terminos habet latissimos, Camposque fertilissimos, quos *Matricios Lumbos* appellant. Non procul hinc *Villamanta* est; quæ, ut volunt Montanus, Tarapha,

Aliæ Vrbes: *Madritum*, vulgo *Madrid*.

pha,

pha, & Villanovanus, μάντυα eſt Ptolemæo, Carpetanorum in Tarraconenſi Hiſpania opidum. Quinta Madrito leuca verſus Occidentem conſpicitur magnificum illud & ſumtuoſum Monaſterium S. Laurentij *in Eſcuriali* vulgo, Ordinis D. Hieronymi:

PHILIPPI II Hiſpaniarum Regis opus; quod merito certare poteſt cum Ægyptiorum Pyramidibus, cum Veterum Græcorum Romanorumque Templis, Theatris, Amphitheatris, Ludis, Circis; Thermis item, Balneis, Sepulchris; cum alijs denique variorum Regum & Principum Monimentis. Operi tanto vix quid eſt par, vix quid ſecundum. Frontiſpicium ejus, Occaſum ſpectans, tribus ſuperbit portis: quarum quæ media primariaque in Templum auguſtiſſimum, Cœnobium, Collegiumque ducit; quæ ad dextram, in Officinas Monaſterio conſecratas; quæ ad ſiniſtram in Domos Scholæ deſtinatas. Quatuor Angulos totidem exornant mirabiles arte ſua Turres; quas etiam duæ ſuperant, ad ipſius Templi pedem hinc inde faſtu quodam conſurgentes. Supra Oſtium Templi magnificæ Stylobatæ Statuas ſuſtinent ex Marmore Tophoque ſex Iizraehhelis Regum, pedes altas XVIII. Ad Septemtrionem Palatium Templo adſitum viſitur, Regi Regioque Comitatui commodiſſime excipiendo paratum. Ad Meridiem variæ ſunt Porticus; Hortus omnis generis inſtructus Herbis Floribuſque, & plurimis ornamentis; Pomarium gratiſſimis conſitum fructibus: item Noſocomium, Pharmacopolium, & alia. Videre ibi eſt inter alia depictum artificioſe Conflictum inter Ioannem II Legionis Regem & Mauros Granatenſes; extractum ex Linteo CXXX pedum, quod totam Hiſtoriam continens repertum fertur Segoviæ in pervetuſta Turre. Quid ſupereſt? quidquid ibi occurrit, ſtuporem iniicit ſpectanti: ideoque de ijs, quæ dicenda reſtant, ſilere cum modeſtia præſtat, quam jejune pauca in medium proferre. Ad reliquas Vrbes opidaque pergo. Quæ vulgo, voce Arabica, Hiſpanis hodie *Alcala de Henares*, tam certo creditur Κόμπλυτον Ptolemæi, ut Latine etiam non aliter in publicis Actis & Monimentis audiat. Situm eſt in loco plano, ad Fluvium, quem *Henarem* vocant; rerum omnium, quibus humanus uſus indiget, copia, ſuiſque proventibus adeo abundans, ut nullis aliunde bonis opus habeat. Eccleſia ibi, cujus omnes Canonici ſunt Theologi. Facit hoc omnium Diſciplinarum Academia; qua nobilitatum eſt Complutum ab Franciſco Ximenio Cardinali, Archiepiſcopo Toletano; cujus & auſpiciis ſumtibuſque (qui ſuperaſſe dicuntur LX millia Ducatorum) Biblia ibi edita, anno cIↄ Iↄ XV, quæ ab loco *Complutenſia*. Eraſmus Epiſtola ad Franciſcum Vergaram Græcarum litterarum ibi Profeſſorem, *Gratulor*, inquit *Compluto*, *quod duorum Præſulum Franciſci & Alphonſi*

Alcala de Henares, olim *Complutum*,

Alphonsi felicibus auspiciis sic efflorescit omni genere Studiorum, ut jure optimo πανόπλευτον *appelletur.* D. Isidorus *Complutum* dicit esse sexagesimo milliario à Toleto. *Segoncia* Antonino inter Complutum & Cæsaraugustam medio fere itinere; *Siguença* nunc appellatur Varrerio & Morali judicibus. *Alcantaram* in ripa Tagi scribunt Varrerius,033 Tarapha & Clusius esse, quæ Νῶρβα Καισάρεια Ptolemæo; *Norbensis Colonia* Plinio. Opidum est insigni conspicuum Ponte, venerādæ & antiquitatis & majestatis, in cujus ingressu exstat Sacellum, hodie *D.Iuliani* appellatum, habens limen superius sic inscriptum: *Segonciæ, hodie Siguença.* *Alcantara, olim Norba Cæsarea.*

IMP. NERVÆ. TRAIANO. CÆSARI. AVGVSTO
GERMANICO. DACICO. SACRVM

TEMPLVM. IN. RVPE. TAGI. SVPERIS. ET. CÆSARE. PLENVM
ARS. VBI. MATERIA. VINCITVR. IPSA. SVA.
QVIS. QVALI. DEDERIT. VOTO. FORTASSE. REQVIRET
CVRA. VIATORVM. QVOS. NOVA. FAMA. IVVAT.
INGENTEM. VASTA. PONTEM. QVOD. MOLE. PEREGIT
SACRA. LITATVRO. FECIT. HONORE. LACER
QVI. PONTEM. FECIT. LACER. ET. NOVA. TEMPLA
DICAVIT. ILLIC. SE. SOLV.:.:.:.:.:.:.VOTA. LITANT
PONTEM. PERPETVI. MANSVRVM. IN. SECVLA. MVNDI
FECIT. DIVINA. NOBILIS. ARTE. LACER
IDEM. ROMVLEIS. TEMPLVM. CVM. CÆS. DIVIS
CONSTITVIT. FELIX. VTRAQVE. CAVSA. SACRI

C. IVLIVS. LACER. H. S. F. ET. DEDICAVIT
AMICO. CVRIO. LACONE. ICÆDITANO

Quæ *Talavera* nunc, Livio lib. XL. *Aeburam* nominari opinantur Beuterus & Moralis. *Caucensium*, quos Hispaniæ populos habet Plinius, memoriam adhuc exstare in opido, quod vulgo *Cuença*, Pinetus arbitratur. Opidulum, quod *Lebazuza*, vel, ut alij, *Lezuza*, hodie nuncupatur, circa Alcarez urbem, *Libisosam* Antonini esse non est dubium; & monent illud, adducto etiam antiquo Lapide, Moralis & Frias Albornozius, suffragatorem habens Hieronymum Suritam: Λιβισῶκα apud Ptolemæum est pro Λιβισόσα: *Libisosona* cognomine *Foroaugustana* dicitur Plinio lib. III. cap. III. Docent ibi ruinæ celebrem olim fuisse locum. *Castulonem* ejusdem Antonini, quæ Καστουλῶν Appiano & Ptolemæo, Καστάλων Polybio lib. x, Florianus & Moralis esse censent, quæ hodie *Castona la veia.* Apud Strabonem lib. III nomen hujus Vrbis aliquoties depravatum est, Κασσέων pro Κασάλων. Apud Stephanum Regio, cui *Castulo* solet adcenseri, male habet; Κασάλων, inquit, *μεγίστη πόλις ῥιτανίας*: reponendum enim *Ὠρητανίας*: De *Oretanis* antea dixi. Silius Italicus *Parnassiam* cognominat, quasi *Castaliam.* Strabo etiam Bæticæ terminos ad Ortum Castulonem usque Veteres constituisse, memoriæ prodit. Ab hac urbe *Saltui Castulonensi* nomen: is hodie nonnullis, qui *Portus S. Stephani, Santistevan* vulgo. Cæsar Commentario Belli Civilis I. M. Terentium Varronem, Cn. Pompei Legatum, Hispaniæ Bæticæ Regiones tenuisse ab *Castulonensi Saltu* ad Anam scribit. C. Asinius Pollio Ciceroni indicat suos Tabellarios tenuisse semper *Saltum Castulonensem. Castulonenses* habet Plinius, quos *Cæsari Venales* vocari ait. *Talavera, olim Aebura.* *Cuença, olim Caucenses, Lebazuza, olim Libisosa.* *Castulo hodie Castona la veia.*

Iter, quod ab Antonino *Emerita Cæsar-Augustam* ducitur, nobilissima Castellarum hodie loca aperit: Iter Antonini *Emerita Cæsaraugustam* per Hispaniam Tarraconensem.

Itiner. Anton.		Vulg. Nomina	Itiner. Anton.		Vulg. Nomina.
Ad Sorores,	M.P. XXVI.	*Aldealcano*, aut circiter.	*Segoviam,*	M.P. XXVIIII.	*Segovia.*
			Miacum,	M.P. XX V.	*Vanneuva.*
Castra Cecilia,	M.P. XX.	*Carceres.*	*Titulciam,*	M.P. XXIIII.	*Gnadarama* forte.
Turmulos,	M.P. XX.	*Cannaveral*, vel haud procul inde.	*Complutum,*	M.P. XXX.	*Alcala de Henares.*
			Arriacam,	M.P. XXII.	*Guadalaiara.*
Rusticianam,	M.P. XXII.	*Galistro.*	*Cesatam,*	M.P. XXIIII.	*Hita.*
Capparam,	M.P. XXII.	*Capara.*	*Segontiam,*	M.P. XXVI.	*Siguença.*
Cæcilionem,	M.P. XXII.	.:.:.:.:.:.:.:.	*Arcobrigam,*	M.P. XXIII.	*Arcos.*
Ad Lippos,	M.P. XII.	.:.:.:.:.:.	*Aquas Bilbitanorum,*	XVI.	*Rio Xiloa*: Alijs *Los Banos de Alhama.*
Senticem,	M.P. XII.	.:.:.:.:.:.:.			
Salmanticam,	M.P. XXIV.	*Salamanca.*	*Bilbilim,*	M.P. XXIV.	Ruinæ haud procul *Calataiuta*, in colle qui vulgo *Bambola.*
Sibariam,	M.P. XXI.	*Camora*, aut circiter.			
Ocellum Duci,	M.P. XXI.	.:.:.:.:.:.:.:.			
Albucellam,	M.P. XXII.	.:.:.:.:.			
Amallobrigā,	M.P. XXVII.	.:.:.:.:.:.:.	*Nertobrigam,*	M.P. XXI.	*Almunia.*
Septimancam,	M.P. XXIV.	*Simancas.*	*Segontiam,*	M.P. XIV.	*Lamuda*, forte.
Nivariam,	M.P. XXII.	*Moiadas.*	*Cæsar augustam,*	M.P. XVI.	*Caragoça.*
Caucam,	M.P. XXII.	*Coca.*			

Est & aliud, quod quum minus celebre, & pleraque superioris repetat, omitto.

CAP.

Cap. XXII.

Valentia.

VALENTIAE

V Alentia ad Meridiem Murciam respicit; ad Occasum utramque Castellam; ad Septemtrionem Aragoniam; ad Ortum littora ejus pulsat Mare Internum. Nomen illi ab *Valentia*, Emporio Nobilissimo, venerandæque Antiquitatis. Habet Valentia duos Montes, quibus nomen *Mariola* & *Penna golosa* (*Rupes cupedinaria* Latine sonant) in quos, quum Stirpibus rarioribus Herbisque varijs abundant, quotidie magnus Medicorum & Herbariorum numerus ex diversis Hispaniæ partibus confluit. Numquam non rari quid ibi se offert. Qua Tortosam itur, & Iberum versus ascenditur, Argenti sunt Fodinæ: locus, ubi præcipuæ, *Buriel* ab Incolis dicitur. Reperiuntur & Lapides aureis venis lineolisque interstincti in loco, qui *Aioder* nominatur. Ad Promontorium *Finistratum* sunt ferri Mineræ: circa *Segorbiam* Lapidicinæ vestigia in Piacento Alabastrum ecfoditur. Passim Alumen, Rubia, Calx, Gypsum. Maximum Incolæ quæstum faciunt ex Fictilibus, quæ ipsis *Porcellanæ* vocantur, elegantia admirabili confectis. Plura de hoc Regno videat Lector apud Bernardinum Gomecium IX, XII & XIII libr. Vitæ Iacobi I. Aragonum Regis. Petrus etiam Antonius Beuterus Theologus Valentinus Res Hispaniæ memorabiles tribus Tomis se complexum profitetur; cujus præcipuus videtur fuisse scopus, ut *Valentiam* Patriam suam quam maxime inlustraret.

Veteres Incolæ; *Hedetani*,

Valentiam habitasse quondam præter alios deprehenduntur *Hedetani*, Ἠδητανοὶ Ptolemæo forte non alij ab *Sedentanis*. de quibus ad Aragoniam mihi dictum: Est & Regio *Hedetania* apud Livium & Plinium. *Biscargitani*; sic ex membranis lego apud Plinium: Metropolis ipsorum *Biscargis*, cujus mentio in Nummo Germanici Cæsaris, teste Huberto Goltzio: videntur pars fuisse Heditanorum, quum in ijs Βισκαργὶν nominet Ptolemæus. *Leonicenses* Plinio; quorum Metropolis Λεονίκα etiam à Ptolemæo in Heditanis collocatur: Mentio ejus in Goltzij Thesauro. *Contestani*, Κοντεστανοὶ Ptolemæo; à quibus *Contestania* Hispaniæ Tarraconensis Regio apud Plinium: horum memoria servatur hodieque in Opido *Contayna*, vel ut aliis effertur, *Contentaina* ad fontem ejus amnis, cujus ostio adpositum videtur opidum *Oliva* contra Pytiusas Insulas. *Lusones*; quos ad Iberum fluvium ponit Appianus in Ibericis, Numantinis vicinos; ad Tagi fontes pertingere scribit Strabo. *Lobetani*, quorum Metropolis Λόβητον Ptolemęo; quam Beuterus scribit antea *Turiam*, postea *Averazin*, tandemque, ut hodieque, *Albarrazin* dictam. Τορβολῆται Appiano in Ibericis, Saguntinis vicini,

Biscargitani, *Leonicenses*, *Contestani*, *Lusones*, *Lobetani*, *Torboletæ*,

vicini, à quibus *Turbula* Ptolemæo, *Torres* hodie fortean. *Celtiberos*, ut eos appellant Plinius III cap. III, Pomponius Mela lib. III, cap. I ceterique Latini; qui Κελτίβηρες Ptolemæo; quidam Castellæ Veteri adscribunt, plerique Valentiæ. Illud satis constat *Celtiberorum* Pomeria huc illuc longe lateque se extendisse. Clunia, de qua dixi cap. XIX; *Celtiberiæ* finis Plinio vocatur. Posidonius apud Strabonem lib. III. auctor est M. Claudium Marcellum Tributum ex Celtiberia exegisse Talentum Ioc: ex quo conjecturam facere licet, inquit, quod Celtiberorum natio frequentissima fuerit, & auri atque argenti copia excellens, tametsi agrum incolerent sterilem. Nomen compositum ex *Celtis* & *Iberis*. Lucanus lib. IV: *Celtiberi.*

profugique à gente vetusta
Gallorum Celtæ, miscentes nomen Iberis.

Sic Silius Italicus lib. III Belli Pœnici II:

Venere & Celtæ, sociati nomen Iberis,
His pugna cecidisse decus, corpusque cremari.
Tale nefas cœlo credunt Superisque referri,
Impastus carpat si membra jacentia vultur.

Celtiberi, apud eundem Strabonem, & confinales ipsis Boream versus habitantes Deo cuipiam, cujus nomen ignoratur, plena Luna, tempore nocturno Pervigilium celebrant, choreas ducendo. In Celtiberis vicinos Vrbi Segedæ ponit Appianus in Ibericis *Titthos* populos.

Metropolis *Valentia*, *Valençia* vulgo: cujus antea memini. Hanc Contestanis Ptolemæus (cui Οὐαλεντία) Heditanis autem adscribit Plinius. In Nummo quodam æreo apud Goltzium est COL. IVL. VAL, id est COLONIA IVLIA VALENTIA. Habet etiam Nummum Surita in cujus una facie *Mercurij* videtur esse *Caput*, cum Inscriptione C. LVCIEN. C. MVN. I. Q.; altera vero *Cornucopiæ* figura, fulmine transverso; & infra cornu, VALENTIA. Mirum est Strabonem nullam facere hujus Vrbis mentionem, quum *Cherronessi*, *Oleastri*, *Dertosæ* ad Iberi transitum meminerit; eaque celeberrima fuerit bello Sertoriano; conflictu, quo Cn. Pompeius juxta eamdem urbem Herennium & Perpennam, magnos Sertorij Duces, devicit. M. Tullius Prælium illud *Turiense* vocat; quod *inter læva mœnium & dextrum flumen Turiam*, ut Sallustius scribit lib. II Historiarum, fuerit commissum. Vrbs Hispaniæ primarijs, ut olim, sic & hodie, conlocanda: duodecim ædificiorum habens millia; præter quæ in Suburbijs & Hortis, Vrbana suo numero fere exæquantia. Sita est in intimo Sinus Sucronensis recessu ad dextram fluvij Turiæ ripam: à mari remotam tribus passuum millibus tradit Plinius. Valentia Moribus & Institutis clara. Disciplinis liberalibus exculta; Mechanicis Artibus nobilis; magnis Ingenijs felix: Pacis Concordiæque Cives inter servandæ studiosissima: Multorum Equitum splendore illustris: Mercatorum Commercijs dives. Academiam habet celebrem, in qua S. Dominicus, Ordinis Prædicatorum auctor, bonis Artibus Sacræque Theologiæ operam dedisse scribitur. Præter hanc in regno Valentiæ est & Academia *Gandiana*, quam non ita pridem erexit Illustrissimus Gandiæ Dux; ut ibi præcipue Patres Societatis Iesu, ad quam seipsum quoque contulisse fertur, philosopharentur. Silentio non prætereundum, quod de Valentinis notat L. Marineus Siculus; ijs in more positum esse singulis annis, Festo D. Matthiæ, fusis precibus factisque obtestationibus, ad locum Supplicijs destinatum ire, ibique Damnatorum Corpora, sive suspensa sint, sive humi jaceant, suscipere, ossaque sparsa colligere; mox autem omnia feretris imposita ad commune Civibus omnibus Sepulchretum devecta honorifice, Sacrificijs Orationibusque peractis, Terræ mandare. Memoriæ prodit Petrus Medinensis esse in hac Vrbe supra decem millia Puteorum Aquæ Vivæ. Tritum est apud Hispanos Proverbium, quo *Barcino* fertur *dives*, *Cæsaraugusta satura*, *Valentia formosa*. Infinita hic Antiquitatum Romanarum rudera & plurimæ Inscriptiones: quarum quædam apud Beuterum, Ambrosium Moralem, Hotomannum in Cæsaris Ephemerides, & alios. Exacta ejus descriptio Lausque apud Ioannem Marianam lib. XII. cap. XIX & Marineum Siculum lib. III extremo. Stetit olim ad ripam Turiæ sinistram, haud procul Valentia (Strabo lib. III. Pliniusque III. cap. III, mille passibus ab Mari separant) *Saguntum*; Heditanorum vrbs; Σαγοῦντον Ptolemæo; Σάγουντος Straboni; Ζάκυνθος & Ζάκανθα Stephano:

Metropolis Valentia, nomen retinens.

Alia opida: Morvedre olim Saguntum.

phano: *Secundum* & *Secuntum* vitiose apud Antoninum. Hodie putatur à plerisque *Morvedre*, sic dictum, ut quidam censent, ab *Muris Veteribus*. Theatrum certe & nunc ibi, cum Scena, aliaque multa Antiquitatis vestigia. *Zacynthorum* Coloniam facit Appianus: Σάγουντος, κτίσμα, inquit Strabo lib. III, Ζακυνθίων: quidam *Saguntum* Herculis filium conditorem opinantur: sunt & qui ab *Sagis Ibericis* nomen accepisse volunt. Situm describit Silius Italicus lib. I. *Sagunti* Muris Cæmenta tribuit Livius lib. XXX; quæ calce durata erant, sed interlita luto, structuræ antiquæ genere. Constat ex Plinio Saguntinos olim coluisse Dianam, eodem ab *Zacynthijs*, ipsorum Progenitoribus, advectam; annis ducentis ante excidium Troiæ. *Saguntus*, Fide & ærumnis incluta, Pomponio Melæ. De expugnatione Vrbis nobilissimæ, Cladeque, quæ ob admirabilem constantiam & egregiam in Romanos fidem incidit in annum ab V. C. IↃXXXV. M. Livio Salinatore, L. Aimilio Paullo COSS. consulendi Livius lib. XXI, Polybius lib. III, Orosius lib. IV. cap. XIV, Eutropius lib. III, Florus lib. II. histor. Roman. cap. VI, Silius Ital. lib. I, Valerius Maximus lib. VI, cap. VI. Augustinus lib. III. de Civit. Dei, cap. XX, Auctor de VV. Inlustr. cap. XLII, Æmilius Probus in Annibale, Cicero in Philippicis, & qui non? Superest memoria *Senatus Populique Saguntini*, quo loco Vrbs fuit, in Muro Veteri; his verbis:

SENATVS. ET. POPVLVS. SAGVNTINORVM
CLAVDIO. INVICTO. PIO. FELICI. IMP. CÆS.
PONT. MAX. TRIB. POT. P. P. PROCOS

Segorbia olim *Segobriga*, Non ignobilis in Valentia loci sunt hodieque *Segorbia*, Σεγόβριγα Ptolemæo & Straboni, uti placet Vasæo, Clusio, Taraphæ, Emanueli Enrico, & alijs: *Segobrigam* habent Nummi Augusti. Incolæ Plinio *Segobricenses*; eos in capite Celtiberiæ ponenti. *Segobriga* tamen Morali censetur *Injesta*, vel *Cabeça el Griego*; cujus sententiæ est & Ioannes Mariana. Hieronymus Surita, ubi fuerit *Segorbia*, dicit se ignorare. *Segobricæ* meminit antiquum Marmor, quod Tarracone:

L. ANNIO. L. F. GAL
CANTABRO
FLAM. ROMÆ. ET. DIVOR
AVGVST. P. H. C
OMNIBVS. HONORIBVS
GESTIS. SEGOBRICAE
DECRETO. ORDINIS. PECV
NIA PVBLICA SEGOBRICENSES

Denia olim *Dianium*, *Denia*, *Dianium* (ut volunt Florianus, Moralis, Clusius) apud Ciceronem & Plinium, qui *Stipendiarium* cognominat: Ἀρτεμίσιον & Ἡμεροσκοπεῖον est Straboni, haud procul *Ferraria* Promontorio. *Castrum Altum*, arx Hispaniæ Citerioris valida, Amilcaris Pœni cæde insignis apud Livium; hodie, ut vult Beuterus, *Castralla* vocatur; Floriano est *Castel-Seras*. *Incibilis* Livij; quæ *Indibilis* Frontino, ubi Annonem Carthaginiensium Ducem ab Scipione fugatum narrat, *Chelua* censetur Floriano, subdubitanti tamen. *Illici* Plinio, Ἰλικίας Ptolemæo, *Illice* Pomponio, *Ilce Colonia* Nummis, Ἰλλικιτανὸς etiam Ptolemæo (unde *Illicitanus Sinus*) hodie alijs *Alicanta*, alijs *Elche*, quod propius accedit. *Belgida* Celtiberiæ Vrbs, quam Orosius lib. v. cap. XXIII scribit à Cn. Pompeio Magno captam, nomen adhuc retinet. Λέδρα, quæ & Ἔδητα Ptolemæo (unde *Heditani populi*) *Liria* hodie est Clusio & Morali; Floriano autem. *Oliete* Ὄρκελις Ptolemæi, *Horiuela* & *Oriola* Gomecio est & Clusio; *Zamora* Nebrissensi. *Bigerra* Liuij, Βίγερρα Ptolemæi; hodie *Bejar* Beutero & Vasæo; Clusio *Villena* est. Quæ Σέταβις Straboni, vel *Sætabis* antiquis Lapidibus, teste Clusio; hodie Floriano judice, *Xativa* cluit. Sed hæc sufficiant; ne proferendis in medium omnibus in immensum excrescat volumen; tædiumve pariatur Lectori.

Castralla, olim *Castrum Altum*, *Chelua*, olim *Incibilis*, *Elcha* vel *Alicanta*, olim *Illice*, *Belgida* nomen retinet, *Liria* nomen retinet, *Horiuela*, olim *Orcelis*, *Beiar*, olim *Bigerra*, *Xativa*, olim *Setabis*,

Valentia, quando Regnum. Regni porro Titulum accepit Valentia circa annum IↃCCXXCIIX, uti auctores sunt Petrus Medinensis & Petrus Antonius Beuterus; qui omnino, cum alijs, legendi.

CAP.

CAP. XXII.

Murcia.

MVRCIÆ Regnum ab Occasu Granatam tangit; ad Septemtrionem Castellam Novam: cetera claudit Mare Mediterraneum: olim, ut ex Strabonis colligitur delineatione, *Spartarius Campus*, de quo dixi cap. III. Nomen habet ab *Murcia*, Vrbe Regni primaria. Optima in hac Provincia fiunt Vasa ex Creta, miraque hic Serici quantitas. MVRCIA.

Obtinuerunt quomdam hæc Loca *Bastitani* Βαστητανοὶ Ptolemæo; *Vastetani*, corruptius in prima littera, Livio: *Batestanij* Antiquæ Inscriptioni in Agro, qui hodie *Madrigal*; ubi Boves quinque Marmorei, singuli cum sequentibus Titulis: Sedes olim *Bastitanorum.*

Primus habet in Latere dextro,	LONGINVS. PRISCO. CALVO
in sinistro;	LAVINIO. PRI. F. C
Secundus in Latere dextro;	CÆCILIO. METELLO
in sinistro;	CONS. II. VICTORI
Tertius in Latere dextro,	EXERCITVS. VICTOR
in sinistro;	HOSTIBVS. FVSIS
Quartus in dextro,	L. PORCIO. OB. PROV. OPT
in sinistro;	ADMINISTRATAM
Quintus habet	BATESTANI. POPVLI. F. C BELLVM. CÆSARIS ET. PATRIÆ. EX. MAGNA. PARTE CONFECTVM. SEX. ET. CN MAGNI. POMPEI. FILIIS. HIC IN. AGRO. BATESTANIORVM PROFLIGATIS

Eorum Regio *Bastitania* apud Plinium. Videntur illi esse, qui hodie *Baça* opidum colunt. Nam & *Basti* Antonino Bastetaniæ urbs. De *Bastetanorum* moribus singularia quædam commemorat Strabo lib. III. Præter Bastitanos fuerunt & *Belli* Βέλλοι, Appiano in Ibericis; qui *Bellitani* à Plinio videntur appellari. Item *Deitani*, quorum regionem *Deitaniam* circa Carthaginem Novam collocat Plinius. *Bellitanorum; Deitanorum,*

Metropolis *Murcia*, sita ad Fluvium, qui Τέρεβος Ptolemæo. Ipsum Opidum *Murgis* Plinio, Μοῦργις Ptolemæo, cujus populos *Murgos* vocat Antoninus. Alijs tamen *Murgis* Plinij *Muxacra* putatur; Μοῦργις autem Ptolemæi *Murga*. Sepultus hic est Alphonsus Ferdinandi Regis filius: qui ex Rege Castellæ Romanorum Rex Imperij Occidentis creatus est in Schismate contra Richardum, Ioannis Anglorum Regis Filium, pridie Calendas Aprilis anno CIↃCCLVIII; regnavitque annos XV, menses VI. Quum autem anno CIↃCCLXXIII sponte Imperij molem deposuisset, in Hispaniam reversus parum gratus fuit filio Sanctio; passimque exclusum sola recepit Murcia, Privilegium inde consequuta, ut septem coronas Insignibus suis imponeret. Summus fuit Astrologus, & Sideralis Scientiæ peritissimus; ejusque exstant Tabulæ, quæ Alphonsinæ ab eo dictæ. Est ibi & *Carthago Nova*, ab Asdrubale, Pœnorum Duce, ut Strabo lib. III. notat, quo tempore contra Romanos bellum gerebat, condita. Hæc Appiano, Plinio, Antonino, Isidoro, alijs *Spartaria*, σπαρταγένη, cognominatur, à *Spartario Campo*. Καινόπολις etiam ad differentiam *Veteris* appellatur Polybio lib. III. & Stephano. *Phœnissa* dicitur Polyæno, instar istius in Africa, quæ à Phœnicibus condita. Idem Appianus censet prius Saguntum nominatam; sed postea ab Annibale excisam, & Carthaginiensium Coloniam factam, *Carthaginem Spartagenam* fuisse nuncupatam. Sed *Carthaginem* & *Saguntum* duo diversa esse Opida, nimis est notum. Labitur & alias in Hispania Appianus, Iberum in Septemtrionalem Oceanum evolvi scribens, quum in Mediterraneum erumpat. *Novam* autem dictam scribit Ioannes Gerundensis Episcopus Paralip. Hispaniæ lib. I. sub finem, & lib. III, non ob Africanam illam, sed Veterem aliam in ipsa Metropolis *Murcia*, olim *Murgis.* Carthago Nova, vulgo *Carthagena.*

Carthago Vetus hodie Cantavilla,

Hiſpania. Certe *Carthago Vetus* Ptolemæo eſt Elarcaonum urbs in Hiſpania Tarraconenſi; quam *Pœnorum* cognominat Plinius; cujuſque mentio apud Ciceronem de Lege Agraria: *Cantavilla* hodie, ut ſcribunt Varrerius & Beuterus; *Canta Vera* Antonio Auguſtino; *Villa Franca* Gerundenſi. Καρχηδὼν ἡ νέα, ſcribitur Straboni lib. III. κρατίστη πολὺ τῶν ταύτῃ πόλεων. Καὶ γὰρ ἐρυμνοτάτη, καὶ τείχει κατεσκευασμένῳ καλῶς, καὶ λιμέσι καὶ λίμνῃ κεκόσμηται; καὶ τοῖς τῶν ἀργυρείων μετάλλοις, περὶ ὧν εἰρήκαμεν. Addit deinde, Ibi & propinquis locis frequentiſſima eſſe *Salſamenta*: item ampliſſimum eſſe Emporium, ſive rebus è mari ad Mediterranea inportandis, ſive ex penitioribus Hiſpaniæ locis ad tranſmarinas Provincias exportandis. Silius Italicus lib. XV ita deſcribit:

Vrbs colitur Teucro quomdam fundata vetuſto
Nomen Carthago, Tyrius tenet Incola muros.
Vt Libyæ ſua, ſic terris memorabile Iberis
Hæc Caput eſt: non ulla opibus certaverit auri,
Non portu celſove ſitu, non dotibus arvi
Vberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade adverſis nate hanc ductoribus Vrbem.
Nulla acies famæ tantum, prædæve paravit.
Carthago impenſo Naturæ adjuta favore
Excelſos tollit Pelago circumflua muros;
Arctatas Ponti Fauces modica Inſula claudit,
Qua Titan ortus terras adſpergit Eoo.
At qua proſpectat Phœbi juga ſera cadentis.
Pigram in planiciem ſtagnantes egerit undas,
Quas auget veniens, refluuſque reciprocat æſtus.
Sed gelidas à fronte ſedet ſublimis ad Arctos
Vrbs impoſta jugo, pronumque excurrit in æquor.
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.

Hanc P. Cornelius Scipio Africanus, anno ab V. C. IↃXLIV M. Claudio Marcello IV, M. Valerio Lævino II. coss. belli Punici II. anno IX, oppugnatam vno die cepit; Magone mox Se, Arcem & Præſidium dedente, ſcribentibus Livio lib. XXVI, Eutropio III, Oroſio IV. cap. XVIII, Polybio lib. X, Silio lib. XV, Auctore de VV. inluſtribus cap. XLIX, Plutarch. in Vitis, Plinio lib. XXVI. cap. IV, Appiano de reb. Hiſp. Floro lib. II, cap. XVII, & alijs: Hic idem Scipio Captivam Virginem eximiæ formæ Sponſo Allucio Celtiberorum Principi intactam reddidit; ijſdem teſtantibus, cum Valerio Maximo lib. IV. cap. III & Agel. VI. cap. VIII: hic denique in Ludis, ab ipſo Scipione factis, duo Hiſpani Principes Corbis & Orſua Patrueles, de Regno diſſidentes, impetu facto, perierunt; quod ſuperiorum plerique memoriæ produnt.

Iter Antonini ex Gallia Narbonenſi in Hiſpan. Bæticam per loca Maritima Tarraconenſis.

Hactenus *Citerioris* vel *Tarraconenſis* Hiſpaniæ, quæ in antiqua Romaniſque uſitata Diſtributione principem facile locum tuebatur, partes recenſui; ſequuntur, quæ *Beticæ* attribui ſolitæ: quas antea quam ingrediar, operæprecium me facturum arbitror, ſi prius Iter illud nobiliſſimum, quod ex Gallia Narbonenſi in Bæticam uſque per maritimas ejuſdem *Tarraconenſis* Stationes Antonini Itinerarium ducit, proponam; conlatum magna parte cum Itineraria Peutingeri Tabula, cujus antea memini, cumque hodiernis Vrbium Opidorumque appellationibus.

Itinerarium Antonini.		Itineraria Peuting. Tabula.		Hodierna Nomina.
Nemauſum,	M. P. XIIII.	*Nemuſo,* Leg. *Nemauſo,*	XV.	*Niſmes.*
Ambruſſum,	M. P. XV.	*Ambruſium,*	XX.	*Sambres.*
Sextationem,	M. P. XV.	*Serratione,* Leg. *Sextatione,*	XV.	*Saas.*
Forum Domitij,	M. P. XV.	*Foro Domitij,*	XVIII.	*Gigean,* aut circiter.
Ceſeronem,	M. P. XVIII.	*Ceſſe Rone:* Voces cōjunge,	XII	*Sainct Hubert,* alijs *S. Tubert.*
Beterras,	M. P. XII.	*Beteris,*	XXI.	*Beſieres.*
Narbonem,	M. P. XII.	*Narbone,*	∴∴	*Narbona.*
Ad Vigeſimum,	M. P. XX.	∴∴∴∴∴∴	∴∴	∴∴∴∴
Combuſtam,	M. P. XIIII.	∴∴∴∴	∴∴	Quid ſit, nihil opus divinare:

				vinare: ipsum nomen periisse loquitur.
Ruscinonem,	M. P. VI.	*Ruscione*, Leg. *Ruscinone,*	VII.	Vestigia visūtur haud procul *Perpiniano*, juxta Turrim, quæ nomen retinet: vocant enim *Turrim Rossilionis.*
		Illibere.	XII.	
Ad Centuriones,	M. P. XX.	*Ad Centenarium,*	V.	. . . .
Ad Summum Pyrenæum,	M. P. V.	*In Summo Pyrenæo,*	IIII.	. . . .
		Declana, Leg. *Deciana,*	IV.	. . . .
Iuncariam,	M. P. XVI.	*Iuncaria,*	XV.	*Iunqueras.*
Cinnianam,	M. P. XXIV.	*Cemuama*, Leg. *Cinniana,*	XII.	. . . .
		Gerunda,	XII.	*Girunda.*
Aquas Voconias, Ὕδατα θερμά Ptolemæo: *Aquicaldenses*, Plinio.	M. P. XXIV.	*Vocom.* . . . . . Plene *Voconijs Aquis.*	. .	*Caldes Aquas*: Alijs *Balneole.*

Hactenus Itineraria Tabula.

Antonini Itinerar.		Hodier. Nomencl.	Antonini Itiner.		Hodier. Nom.
Secerras,	M. P. XV.	*S. Celoni,*	*Sucronem,*	M. P. XX.	*Succa.*
Prætorium,	M. P. XV.	*Linas*, aut circiter.	*Ad Statuas,*	M. P. XXII.	
Barcinonem,	M. P. XVII.	*Barcelona.*	*Ad Turres,*	M. P. IX.	
Fines,	M. P. XX.	Locus ad Fl. Rubricatum.	*Adellum,*	M. P. XXIV.	
Antistianam,	M. P. XVII.	. . . .	*Aspida,*	M. P. XXIV.	
Palfurianam,	M. P. XIII.	. . . .	*Ilicim,*	M. P. XXIV.	*Elche.*
Tarraconem,	M. P. XVII.	*Tarragona.*	*Thiar,*	M. P. XXVII.	. . . .
Oleastrum,	M. P. XXI.	. . . .	*Carthaginem Spartariam*	XXV.	*Cartagena.*
Traia Capita, Alijs, *Teara Capita.*	M. P. XXIV.	*Ginastar*, aut circiter.	*Eliocrocam,*	M. P. XLIV.	*Lorca.*
			Ad Morum,	M. P. XXIV.	. . . .
Dertosam,	M. P. XVII.	*Dertosa.*	*Basti,*	M. P. XXVI.	*Baza.*
Intibili,	M. P. XXVII.	Hæc omnia loca proculdubio fuerūt inter Iberum & Duriam fluvios, æquo fere intervallo distantia.	*Acci,*	M. P. XXVI.	*Guadix.*
Ildum,	M. P. XXIV.		*Acatucci,*	M. P. XXVIII.	. . . .
Sexelatim,	M. P. XXIV.		*Vineolas,*	M. P. XXVIII.	. . . .
Saguntum,	M. P. XXII.	*Morvedre.*	*Mentesam Bastiā,*	M. P. XX.	*Mentexa.*
Valentiam,	M. P. XVI.	*Valence.*	*Castulonem.*	M. P. XXV.	*Castona la vieja.*

Sequitur perambulanda jam *Bætica*, cujus Partes cap. XI. statui *Granatam*, *Andaluziam*, & *Extremaduram*.

Cap. XXIII.

Granata.

Granata. GRANATÆ Conregionales sunt ad Ortum Murcia; ad Septemtrionem Castella Nova; ad Occasum Andaluzia: Meridionale Latus ab Iberico Mari abluitur, oppositas habens oras Africanas. Nomen illi ab Vrbe Granata, Metropoli. Longitudo Granatæ, inquit L. Marineus Siculus lib. xx. de rebus Hispaniæ, est passuum millium circiter ducentorum, & latitudo fere centum; patetque circuitu ad passuum millia septingenta. Est enim Longitudo ab Ronda usque ad Oscam; Latitudo vero ab opido Cambili usque ad Mare Mediterraneum & Portum Almugnecaris. Qua Meridiem spectat, ex una parte planicies habet amplas & fertiles Campos; ex altera, Bastanos Montes altos, & ascensu difficiles: Vulgus *Alpuxarras* appellat. Est ibi omnium Rerum, quæ sunt ad hominum vitam degendam necessariæ, magna fertilitas; saluberrima semper aëris cœlique temperies, ubi neque Tellus nimio Solis ardore torretur, neque frigore contrahitur: hominibus perpetuo temperamento perfruentibus.

Sedes quondam Sexitanorum. Commoratos olim in hac Hispaniæ parte lego, cum alijs proculdubio, *Sexitanos*: quorum opidum *Sex* Plinio; Σέξ Ptolemæo post Manocam & Menobam in Bastulis; quod τῶν Ἐξιτανῶν πόλις, Straboni; *Sexitanum* (alia Exemplaria habent *Saxetanum*; *Saxetani* etiam *Lacerti* meminit Martialis lib. VII.) Antonino: *Hexi* apud Pompon. Melam: Floriano *Motrel* hodie; Coquo & Pineto *Velez Malaga*; Clusio *Salobrenna* ad mare: Σεξιτανία legitur apud Athenæum lib. III. Sexitanis vicini fuerunt *Bastuli*: Βασοῦλοι, qui & Πόενοι, cognominantur Ptolemæo, Populi Hispaniæ Bæticæ ad Fretum Gaditanum. Certe *Pœnis* suas ab utraque Freti parte Sedes fuisse, testantur etiam Seneca de Consolatione, Plinius lib. III. nat. hist. cap. I. & Pomponius lib. II. cap. VI. Eo, ut bene censet, etiam contra Criticorum illum Parentem Hadrianum Turnebum, Abrahamus Ortelius, respicit in Odis Horatius lib. II. Od. II:

Bastulorum, qui & Pœni.

Latius regnes, avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.

Metropolis Granata, olim Illiberis. Metropolis Granata; sic dicta ab Malo Punico, quod *Granatum* vocatur. Nam ut *Malum Punicum* granosum est, & Acinis, hoc est *Granis*, densissimis refertum; sic & (inquit Georgius Hoffnagel, Civis Antverpianus, qui hanc Vrbem coloribus suis optime

optime delineauit) Vrbs *Granata* densissimas domos, & dehiscentis *Granati* similitudinem habet. Alij aliunde dirivant: quidam *Granatam* appellari perhibentes, à Cocco; cujus in ea Provincia ingens copia legi solita, quam rem *Granam* Hispani dicunt; quidam, quasi *Gar Natæ*, ab *Gar*, quod lingua Punica Antrum, & *Nata* Nympha, cui in isthoc Antro Domicilium erat, quæque ijs in locis ab Incolis olim colebatur. Ἰλλιβερὶς (ab *Illiberia* Hispani Regis filia, ut quidam somniant) Ptolemæo multorum judicio; *Illiberi* vel *Liberini* Plinio; Ἐλιβύργη Stephano. Vasæus tamen *Granatam Illiberi* recentiorem censet, & ab ea duabus leucis distare. Suffragatur Moralis; scribens *Illiberim* non procul Granata fuisse in eo Colle: qui vulgo nunc *Elvire*, immutata nonnihil antiqua voce; ubi *Elvira* erat opidum; ab eoque & hodie Granatæ Portam esse *Elveriam*. *Illiberim* hac ætate *Almariam* nominari putat Episcopus Gerundensis; Granatam autem esse, quæ Ptolemæo Ἰλλίπουλα μεγάλα; Plinio *Ilupula* simpliciter. Circuitus Granatæ passuum millium circiter est duodecim. Mœni- Circuitus.
bus undique cingitur; tuentibus eam mille triginta Propugnaculis. Portæ, quæ sunt Portæ.
numero duodecim, ad Occidentem faciles habent exitus, & Campos amœnos; ceteræ vero ad Orientem, subdifficiles. Vrbs communi nomine *Granata* dicitur, Academia nobilis, duos comprehendens, præter minores alios, nonnullius altitudinis Colles, quos *Darrus* fluvius (*Daurum* Bernardus Gentilis Poëta nominat, quasi *dantem Aurum*, quod in eo quam optimum legi consuevit, unde & vulgo *El Rio del Oro*) per Vallem mediam fluens dividit. Vrbs in quatuor hodie distributa est Partes, situ separatas, suisque appellationibus distinctas. Prima peculiari voce Partes.
Granata nuncupatur, Loca declivia & Valles occupans. Habitant hic Ecclesiasti- I quæ *Granata* specialiter.
ci, Nobiles plerique, potentiores Mercatores; in Ædificijs omnes magnificis, quibus Horti conjacent amœnissimi. Templo decoratur longe maximo, sumtuo- ubi Templum.
sissimi mirabilisque operis; in quo Sacellum splendidissimum, corpora servans Ferdinandi & Isabellæ, qui Granatam Maurorum tyrannidi ante centum, & qui excurrunt, annos eripuerunt. Iuxta est perantiquum Maurorum Fanum, *Mesquita* eo- Mesquita Maurorum.
rum lingua nuncupatum. Est in eadem Vrbis Regione Summum Iudicum Tribu- Summum Tribunal.
nal, ad quod supremæ Iudiciorum omnium Appellationes devolvuntur: cui qui præ- Forum.
sunt *Oidores* appellantur. Est ibidem Platea vel Forum Venale, conspicuæ magnitudinis, nuper à Christianis instructum: *Bivaramblam* Mauri vocant, *Arenariam* significari dicentes. Forma est quadrangularis, ad mensæ similitudinem: Longitudo pedum est quadringentorum, Latitudo ducentorum. Ibi Fons est excelsus & insignis. Foro coniuncta est domus *Alcaceria*, Tabernulas habens fere ducentas, Alcaceria.
in quibus serici panni ceterarumque rerum merces quotidie venduntur. Secunda II quæ *Alhombra*.
Vrbis Regio in altiore sita Colle, qui Solis spectat exortum (unde & *Sierra del Sol*) voce Maura *Alhambra* dicitur: Mauri *Rubram* significari notant, sicque nominari vel ab Conditore, homine rufo; vel ab rubra Terra, quæ nunc etiam conspicitur in ædificijs. Habitatur mistim ab Mauris & Hispanis. Occurrunt ibi multa singularia cum primis Arx Nova, ab Philippo II. Hispaniarum Rege, forma qua- ubi Arx Nova Philippi II.
drata, ex cæruleo lapide, qui singulari Architecturæ artificio ad normam sectus, condita: Aream habet rotundam, valde elegantem, & amplam; Ambitum autem, triplicibus Menianis (quæ Columnis Marmoreis, venusto ordine dispositis, sustentantur) lætaque ambulatione distinctum: Multa ac varia ibi Conclavia; in quorum interiore ornatu Ars & Sumtus decertare videntur. Tam amœnus illi undique prospectus, ut oculi incredibili oblectatione sese pascant; nusquam non, quoquo se vertant, habentes, quo Dei ac Naturæ bonitatem, Agrique Granatensis felicitatem admirentur. Opus sane, dignum, quod decantatis totius Vniversi Miraculis non adnumeretur modo, verum etiam optimo jure præferatur. Est & in ea- Antiquum Maurorum
dem Vrbis Regione antiquum Maurorum Regum Palatium vastitate visenda; De- Regum Palatium.
fensores commode admittens ad quadraginta millia. Hoc unicum, si alia deessent indicia, quanta magnificentia, quantoque fastu gens barbara Granatense Regnum possederit, manifeste loquitur. Interior Structura valde sumtuosa est, valde superba; ex Porphyrite constans, Iaspide & Marmore: Muri, Trabes, Tabulata auro sunt obducta: videre passim est Emblemata, Hieroglyphicas Notas, Arabicas Litteras, varia Signa, Musivo opere incrustata. Quæ quum sint exquisita, & raræ notæ ornamenta, magnasque Mauritaniæ gentis opes & singularem magnificentiam contestantia;

magna Christianorum cura diligentiaque ab situ & interitu, quantum fieri potest, conservantur, collapsaque restaurantur. Locus est in eadem arce elegans & spaciosus, forma quadrata, vulgo *El Quadro*, aut *Los Leones:* in cujus medio duodecim Leones Labrum admodum capax ex candido Marmore in dorso sustinent: medium spacium Fons exornat limpidissimæ aquæ, in altum ad instar erectæ hastæ rapidissimo motu prosiliens, & in idem Labrum deinde recidens; unde Canales mox & delectabiles Aquationes promanant, in quibus Maurorum Reges cum Reginis æstivos Calores ludendo lauandoque mitigare perhibentur soliti. Locum hunc Meniana, quæ marmoreis innituntur Columnis, cingunt. Ex hac Arce, in quamtum oculorum acies extendere se potest, universa propemodum Granata videtur; læta etiam Arva, *La Vega de Granada* nuncupata: Montes insuper conspiciuntur, perpetuis Nivibus candentes, *La Sierra Nevada* vulgo; Ferarum quoque Vivarium, in eoque omnis generis Animalia; Cervi præcipue, Damæ & Capreoli. Vltra hanc Arcem

neralipha.

paullulum ascendendo elegans & splendida Domus, *Generalipha*, se offert; natura, arte, situ ad venustatem & recreationem composita. Aëre sereno semper gaudet. Multis abundat Fontibus, suavissimo Murmure undique discurrentibus: quorum unus, mirabile & jucundissimum visu, Aquas in miram altitudinem copiosissima eructatione, brachij crassitudine evomit, quod extra istius domus muros longissime prospici potest, maxime splendente Sole. Prætereo hic consitas arte Siluulas; Arbores patentibus ramis generosis fructibus graves; Sepimenta reticulata; inque ijs feras magno numero bestias. Ipsissima videtur Sedes Voluptati Delicijsque ab Maurorum Regibus consecrata. In Verticem porro Montis enitenti occurrit ætate

Fanum D. Helenæ.

multa conlapsum fere Maurorum Fanum, ab Christianis *S. Helenæ* nunc dedicatum: ad quod fere omnes, qui Granatæ videndæ desiderio flagrant, conscendunt; ut ejus Templi Muro suum Patriæque nomen inscribant: quod quidem ea consuetudine Vulgique opinione receptum, ut is Granatam non censeatur vidisse, qui id

Maurorum Horti.

non præstiterit. In eodem hoc Monte Maurorum Reges suos olim habuerunt hortos, vario Florum & Herbarum genere decenter vestitos; quorum nunc etiam ma-

Algibe.

nifesta satis supersunt indicia. Iuxta Cisterna est publica, *Algibe* dicta; Imbribus colligendis quomdam ab Romanis parata: Aqua inibi non solum nullum Putredinis incommodum sentit, verum etiam medendi vim habet & facultatem: quod Hispani longa experientia sunt docti. Nam pota Ventris fluxum sedat. In Latere ejusdem Montis Ædicula Sacra est, multa antiquitate & Veneranda Martyrum me-

Los Martyres.

moria nobilis; *Los Martyres* vulgo: vbi Putei & Antra in Rupibus excisa, & scalpellis excavata conspiciuntur: quorum ut Ingressus sunt angustiores, ita interiores recessus latioris sunt spacij: in hac Mauri Christianos, quos ingenti numero captivos tenebant, crudeliterque tractabant, noctu protrudere & funibus demittere so-

Masmoros. III. quæ Alvesina.

lebant, diuturnis laboribus fractos & confectos. Hispanis *Masmoros* dicitur. Tertia Vrbis Regio, *El Alveysin*, duos complectitur Colles, admiranda ædium frequentia cultos. Hæc, quia à solis Mauris quomdam habitabatur, non altera Civitatis Regio, sed diversa plane Natio habita & Idiomate ab reliquis Granatæ Incolis separata esse videbatur: Agricultura & Serici Textrinis ut plurimum victum quærebant: & quantum Vxorum luxui Serico, aureoque & argenteo vestitu indulgere, tantum sibi viliore habitu Viri solebant adimere; sacco semper onusti, etiam si prædivites, incedentes, ut qualiacumque onera, Mercedis consequendæ gratia, petentibus ferrent. Nomen Fidemque Christo cum pietate exstimulati, tum Pœnarum adducti metu dederunt. Hujus Partis Porta est illa, per quam Maurorum

ubi Porta semper clausa.

Rex, *Il Ro Cicho, Rex Parvulus* nuncupatus, Se, Granatam, & Arcem tradens Ferdinando Regi, exivit, & expugnati Granatensis Regni memoriam sempiternam remanere flagitavit hanc, ut nemini post se ea umquam pateret. Quod ab Ferdinando facile impetravit: ideoque ab eo tempore semper claussa mansit: &, ne unquam aperiretur, firmum illi oppositum fuit Propugnaculum. Fertur Rex Maurorum egressus, inque Colle constitutus, quum magnificam, quam deserere cogebatur, Vrbem tristis intueretur, inlacrumari cœpisse. Quod ubi Mater ejus videret, quæ & ipsa in fuga salutem quærebat, Filium adfata, *Merito*, ajebat, *nunc extra Vrbem pueriles emittis lacrumas; in qua, tamquam Vir, cordate pro Aris & Focis pugnare noluisti.* Quarta denique Vrbis Pars, quæ temporis successu ob majorem Civium frequentiam

adnata,

adnata, *Antiquerula* nominatur, præstans etiam & populosa; situ plano. Incolæ *Antiquerulani* vocantur ab *Antiquera* opido, unde huc profecti memorantur. Hi Byssum, Holosericum, Karmesinum, Bambacium, Damascenam, variasque præstantioris pretij telas magna copia neque contemnendo quæstu conficiunt. Sed ad Metropolis hujus Regni delineationem hæc sufficiant: perlustremus alia nonnulla ejusdem Opida. Quod ab Interni Maris littus hodie *Malaga*, μαλάκα Straboni & Ptolemæo vocatur; μαλάκη Stephano; *Malaca* Antonino; *Malacha* corrupte & contra Veterum Codicum fidem, cum adspiratione in Vulgatis Plinij Exemplaribus; *Malecha* corruptius Gratiano in Decretis. Vrbs est Episcopalis, Situ, Civium frequentia, Rerumque omnium copia celebris. Eo variarum nationum Mercatores, potissimum vero Belgæ, magno numero singulis annis confluunt, ad exportandos, quos Vindemia hoc loci suppeditat, delicatissimos fructus. Portum enim habet commodissimum; cujus etiam Festus Avienus meminit in Maritimis:

IIII quæ *Antiquerula*.

Aliæ Vrbes & Opida: *Malaga*, nomen fere retinet.

Et rursus inde si petat quisquam pede
Tartesiorum littus exsuperet viam
Vix luce quarta. Si quis ad nostrum Mare
Malacæque portum semitam tetenderit
In quinque Soles est iter.

Vrbs contra hostiles insultus usque adeo munita, firmisque mœnibus est selta, ut Valli invictique Propugnaculi vicem contra Africam obtineat: ideoque ab Rege Armamentarium totius fere Hispaniæ hic locatum; omni Armorum, Machinarum bellicarum, Commeatusque genere instructissimum; ex quo maximis Impensarum sumtibus perpetuum Præsidium in suis Africæ opidis sustentat atque communit. A Phœnicibus conditam nonnulli adserunt, anno ante Christum natum IↃCCCXXXX. Fictilia Vasa conficiuntur hic nitidissima. Cives *Malacitani* in antiquo Marmore, quod Romæ. Flumen ejusdem cum Vrbe nominis, memorat Avienus, quem dixi:

At propter hos mox est Iugum Barbetium,
Malacaque flumen Vrbe cum cognomine.

De Malaca etiam auctor Commentarij belli Alexandrini: *Ipse omnibus rebus celeriter correptis, Malacam contendit.* Ab hac Vrbe Gados usque iter describit Antoninus, CXLV millium passuum, per hæc opida, *Sivel* (σξελ Ptolemæo, *Molena* vulgo putatur) *Cilnianam*, *Barbarianam*, *Calpe-Carteiam*, *Portum Album*, *Mellariam* (*Beiar de Melena*, vel *Beiar de la miel*, alijs *Tariffa*) *Belonem Claudiam* (*Tariffa*, quibusdam *Brabate*) *Baesipponem*, *Mergablum*, *Ad Herculem* & *Gades*. Quinto hinc lapide, versus Solis ortum, distat *Velis Malaga*, haud procul Mari Mediterraneo: opidum amœnissimis cinctum campis, fructiferisque Collibus, in quibus Arx ab Afris olim condita conspicitur. Ibi Vuæ passæ, tam quæ vulgo *Passa de Lexia*, quam quæ cæruleo colore *Passa de Sol*, colliguntur. Aspera Montium Iuga tam hic sunt præcelsa, ut ex eorum cacuminibus Herculeum non solum Fretum, verum etiam Barbariæ (ut vulgo vocatur) littora, ac Montes, atque adeo Africæ Opida Ceuta & Tingis, in faucibus Freti sita, commodissime conspici queant. Incredibilem Pagorum frequentiam soli fere Mauri, ex postrema profligatione superstites, inhabitant: Christianam Fidem professi peculiari suo, ex antiqua consuetudine, utuntur vestitu & Lingua: Montes Vitibus Arboribusque fructiferis conserunt, vicinaque loca tam decenter suo labore exornant, ut spectatu valde sit jucundum, uberrimosque annuo proventu fructus colligant; quos hujus opidi Incolis divendunt; à quibus deinde Mercatores exteri coemtos, navibusque onerarijs impositos in varias totius Vniversi partes exportant. Ad maris littus amplissima est Domus, *La Torre de Velis*, appellata; in qua varia sunt loca peropportune disposita, in quæ omnia, quæ vicinũ Territorium suppeditat, Bona comportata, antea, quam evehantur, Vectigal Regi persoluunt. *Almeria* etiam Littori est adposita; Ἄβδαρα Ptolemæo, & Ἀύδηρα Straboni; μέγας etiam λιμὴν Ptolemæo, Magnus Portus, ut vult Coquus: Condita putatur ab Thracibus, nomenque adepta ab Abdera Thracum Vrbe, quam Diomedis Soror Abdera condidisse scribitur, conditæque ab se nomen imposuisse. *Alhama*, Ἀρτιγὶς Ptolemæo, *Artigi* Plinio, qui eos *Iulienses* cognominat; Opidum septem distans Granata milliaribus; ab Mauris, ut Historiæ loquuntur, conditum, situ amœnissimo:

Velis Malaga.

Almeria, olim Abdera.

Alhama, olim *Artigis*.

nissimo: ab Natura varijs locupletatum dotibus, & ob voluptatem ubertatemque Genio Gratijsque dicatum. Quidquid hic ab DEO Opt. Max. largissime conlocatum superant infinitis modis uberrimi Thermarum Fontes; quibus meritissimo jure princeps inter Hispaniæ miracula locus. Aquæ illis tam illimes, limpidæ & perspicuæ, ut vel exiguus in fundo Numulus perfacile agnosci queat. Moderati sunt Caloris, quem nudum hominis corpus fert commodissime: Grati Saporis, quæque potæ varijs corporum Morbis curandis efficacissimæ. Multis inde votis expetuntur; adeunturque undique, Martio præcipue Septembrique Mensibus, quibus maxime salutares. Iuxta est Domus ampla Hospites ex varijs Hispaniæ locis accurrentes suspiciens; non Equis solum ipsorum & jumentis omnem commoditatem; sed ipsis etiam Cubicula, Lectos, quidquid denique necessarium liberaliter præstans. Prope Opidum præcipites arduorum Montium rupes visuntur; inque earum una Crucis conspicitur Signum, quod quænam Mortalium Ars, quæque Industria in Dorso Montis, quum non modo ascensu difficile, sed plane inaccessum sit ejus fastigium, collocarit, prorsus ignoratur. Ex his Montibus Rivulus gravi murmure delabitur, qui ex nivosis haud procul Granata Montibus tanto frigore promanat, ut nomen inde fuerit sortitus. Dicitur enim *El Riofrio*, Rivulus frigidus. Thermarum muros adluit; caldam Thermarum aquam absorbtam secum abripiens.

Antequera olim Singilia.

Quæ *Antequera* vulgo *Anticaria* est Antonino; *Singilia* dicitur Plinio, cui cognominis ibidem est Fluvius *Singulis*. Opidum ab Mauris constructum, situ montoso & inæquali. Castrum habet in Montis Vertice amplum & bene munitum, cui nomen *Alcassalia*, peramœna Regum Granatensium, plurimum olim, sedes. Portæ omnes sunt ferreæ. Seruantur ibi hodieque multa bellica Maurorum Instrumenta, Loricæ, Spicula, Gladij, Scuta ex pelle ferroque adfabre confecta, squamosa item & ossea Instrumenta, quibus anteriorem sinistri brachij partem communiunt, ne dum Sagittas sæpius in hostem contorquent, recurrentes Arcuum nervi Manicarum plicis impediantur. Videntur & oblongæ Maurorum hastæ; Sagittæ, hamato, quod acutum valde, ferro præmunitæ; Arcus ex nobilissimo confecti Ligno, quod ob subtilitatem humoris extensum mira facilitate in priorem redit situm. Arci adhabitant, Loci amœnitate capti Aerisque puritate adducti, Nobiles: Planiciem Agricolæ incolunt, magnum facientes quæstum partim ex Agris, partim ex opera Salaria. Nam in vicinis opido Montibus plurima sunt Loca, Salinis naturæ benificio oportuna: ubi passim incredibili abundantia candidi Salis grumos est conspicere, quod non Ignis adminiculo, sed Solis ardore concoquitur. Æstivis enim Mensibus tam fontana, quam pluvialis Aqua in his montibus conlecta vehementi Solis ardore concrescit, ac tandem excoquitur: unde tantam Salis copiam Adcolæ conficiunt; ut magnam partem huic Hispaniæ tractui sufficiat. Fiunt hic illa suspiciendæ Capacitatis Vasa fictilia, quæ *Ventriosa* quis non inepte dixerit, ad condenda & adservanda Cibaria, & cujuscunque generis Liquores, Aquam, Vinum, Oleum, Cappares, Olivas, & id genus alia: Vulgus *Tenaias* nuncupat.

Loxa.

Loxæ situs tam amænus est, tamque elegans, ut universæ Granatæ audiat *Hortus*, tanta excultus diligentia, ut in eum Ops, Magna Rerum omnium Mater, plenum efficacium Herbarum Fructuumque optimorum cornu larga manu ecfudisse videatur. Fervent etiam hoc loco Venationes, eo quod ob miram Pabuli abundantiam passim Leporum & Cuniculorum greges in patentibus Campis, Pascuis, atque Nemoribus Venantium oculis obversentur: quibus insidiæ struuntur vel Canum sagacitate, vel solertia Mustellarum, quas in specus & occultiores Terræ recessus inmittunt ad Cuniculos è Cubilibus suis exturbandos, exturbatosque capiundos.

Septenilium vulgo Settenil.

Septenilium, vulgo *Settenil* Granatæ opidum in Monte, positione prorsus mirabili; pleraque Incolarum Damicilia habens subterranea, in cavernosis excisa rupibus. Solum quale in montibus frequens, asperum & lapidosum, Aratri impatiens; sed pecoris, varij generis, dives.

Ronda, olim Arunda. Guadix, olim Acci, Veria, olim Barea, Osca, olim Calicula, Almunecar, olim Menoba.

Quæ haud procul Malaca, vulgo *Ronda* nominatur, Plinio *Arunda*, Ptolemæo Ἄρουνδα: quę *Guadix* nunc, Ἄκκι Ptolemęo est, *Accitana Colonia* Plinio: quę *Veria*, Ptolemęo βάρεια dicitur, *Barea* Plinio: quę *Osca*, καλίκουλα Ptolemęo appellatur: quę denique *Almunecar* hodie, *Menoba* creditur Plinio, Ammiano, & Antonino vocata, μάνοβα in Bastulorum regione ad ibericum mare Ptolemęo; μαίνοβα Straboni: corrigendus videtur Stephanus, apud quem legitur,

μαινόβωρα πόλις μαςιηνῶν. *Menobæ* etiam Fluvi meminit Plinius hoc tractu, quem navigabilem esse perhibet.

De Ortu & Initio Regni Regumque Granatæ legendi cum alij, tum Rodericus Sanctius Parte I. de Rebus Hispan.cap.xv.Bellum autem Granatense,Regnique expugnationem delinearunt Petrus Sancteramus Siculus Civis Messanus, Ferninandus Pulgarius Hispanice, cujus Historiam in Latinum convertit sermonem Antonius Nebrissensis, qui & ipse lib.I.Dec.II;Petrus Martyr Protonotarius; Gonsalus Ajora Cordubensis, Regius Historicus; Alphonsus Palentinus, Tristanus Silvius, Karolus Verardus, L. Marineus Siculus de Rebus Hispaniæ libro xx. & alij.

Regni Granatensis initium. Bellum Granatense.

Cap. XXIV.

Andaluzia.

ANDALVZIA ad Ortum habet Granatam, ad Septemtrionem Castellam Novam, ad Occasum Pacensi Silvensique Diœcesibus & Ana Flumine terminatur, ad Meridiem Atlanticum spectat Mare. Nomen adepta dictaque quomdam *Vandalia* putatur ab *Vandalis*, Germaniæ populis, quos olim ad hæc usque Loca devenisse, multi memoriæ produnt, & nos alibi dicimus: Videndi præter alios Rodericus Sanctius parte I. Hispaniæ cap. VII, Antonius Nebrissensis in Decadum Prolegomenis, Ioannes Vasæus Hispaniæ Chronico cap. VIII. Sic igitur, ut nonnullis nomen penitius rimatis placet, *Andaluzia* appellatur quasi *Wendenhuys, Vandalorum domus*. Marius Aretius *Andaluziam* vocatam auguratur, quasi *ante Lusitaniam*, mutatis nonnihil litteris. Regio est, quæ insigni rerum omnium fertilitate luxuriat, cunctas universi Terrarum Orbis Provincias eo nomine facile superans.

ANDALVZIA.

Tenuisse quomdam hæc Loca existimantur *Cunei*, Κύνεοι Appiano in Ibericis; quorum urbs eidem Κυνιςτοργὶς; Straboni lib. III Κονιςτοργὶς; ubi hodie *Chucena* ad Fluvium, cui nomen *Guadiamar*; alijs ubi *Niebla* inter fluvios *Luxiam* & *Vrium*, quorum hic *Rio Tinto* vel *Rio d'Azeche* hodie, olim etiam *Iberus*; ille *Rio Odier*. *Celti*, Κέλτοι Straboni ad Bætim Fluvium. Herodotus eos locat extra Cippos Herculis; Cynesis, de quibus mox, finitimos. Corrupti sunt *Celti*, opidoque misti apud Plinium lib. III: sic enim legitur: *Opida Hispalensis Conventus Celtiavana, Caniama, Acua Ilipa cognomine Illa Italica*; Emendandum *Celti, Ara*. Τερδῦλοι simpliciter (nam tria erant illorum genera) sic dicti; à quibus, Augusto Imperante, Ταρτησσὶς habitabatur, Strabone teste; cui ea circa ostium Bætis Fluminis delineatur: Calpe contiguam facit idem Strabo ex Eratosthene; & *Erythiam* Insulam Fortunatam etiam *Tartessidem* vocatam scribit. Eo referendum Silij illud libro XVI belli Pœnici:

Habitata quomdam ab *Cuneis*. *Celtis*. *Turdulis*. *Tartessis* Regio.

Nam

Nam repeto Herculeas Erythræa ad littora Gades.

Campi *Arganthonij.*

Tartessiacum Tractum Campos *Arganthonios* vocari solitos notat Iosephus Scaliger in Ausonium, ab Arganthonio Regulo, quem ibi regnasse Veterum historiæ testantur. Hodie *los Campos de Tarif.* In hac Hispaniæ parte ad Bætim Fluvium fuit Locus, qui *Ianus Augustus* dicebatur; unde ad Oceanum usque Viam stravit Tiberius Imperator. Loquitur Inscriptio, quæ Cordubæ:

Ianus Augustus. Via publica.

TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F
DIVI. IVLI. NEPOS. AVGVSTVS
PONTYF. MAX. VI. COS
V. IMP. TRIB. POTEST. XXXVII
AB. IANO. AVGVSTO. QVI. EST
AD. BÆTEM. VSQVE. AD
OCEANVM
LXIII

Metropolis est, quæ *Hispalis* Plinio; Ἴσπαλις, Ptolemæo; Ἴσπαλον Philostrato; *Hispal* κατ' ἀποκοπὴν Silio Italico lib. III Belli Pœnici:

Et celebre Oceano atque alternis æstibus Hispal.

Spalis (unde *Spalense Concilium*) Gratiano in Decretis. Hodie *Sevilla*; quod nomen antiquius, quam putatur; quum hoc loco Tartesiæ Vrbs Ἴσβυλλα ponatur Stephano; pro qua hodie *Sivilla*, quemadmodum Salmantica pro Ἀλμάντικα Polybij, vel Ἐλμαντικὴ Stephano; pro *Exitania*, *Sexitania* & similibus. Hispalis etiam apud Plinium legitur *Colonia Romulensis*. Hispalis Etymon sic indicat Arias Montanus, scribens ad Abrahamum Ortelium: *Hispalis*, inquit, *nomen Phœnicum est ex* Spila *vel* Spala *deflexum, quod planiciem sive viventem regionem significat, qualis ejus Territorium conspicitur. A Græcis vero addita est Adspiratio. Arabes autem, quod P litteram non habent, ob idque pronunciare nequeunt, fere ad nativam vocem referentes,* Sbilla *dixerunt: deinde Christianorum vulgus* Sevilla, *ut nunc, appellavit.* Audiamus & Ælium Antonium Nebrissensem in Prolegomenis, qui, quum dixisset hanc urbem *Romuleam* dictam, *Hæc à Pœnis,* addit, *deinde Isspilia, & à barbaris postea inversis litteris prioribus, & P in B mutata,* Sibilia *dicta, nunc* Sevilla *nominatur.* Alij, inter quos Franciscus Tarapha, ad *Hispalim*, Herculis Libyci filium, nomen conditionemque referunt. Quidam ab Hispano Herculis Nepote exstructam & denominatam censent. Ridere soleo, ut in multis, Isidorum; qui lib. Originum XV. cap. I. quum ab Iulio Cæsare conditam, exque ipsius & Romæ Vrbis vocabulo *Iuliam Romulam* notasset appellatam, à *Palis* suffixis in loco palustri sic dictam memorat. Io. Gerundensis Episcopus Paralipom. Hispan. lib. XII, non improbans Isidori Etymon adscribit, videri vocatam Hispalim à *Palude*, quæ maxima Vrbem circumdat. Vrbs ad Bætim Situ amœnissimo excellens, Ambitu magna, Forma fere rotunda, Visu pulcra, Templis celebris. Ædium pulcherrimarum frequentia nitidissime culta, Plateis Vicisque insignis, Hortis Fontibusque Hilaris, Mœnibus Turribusque valida, Propugnaculis tuta, Campis jucunda, Frugibus abundans, Olivetis felix, Civibus plena, Mercatorum commercijs dives, Mechanicis Artibus nobilis, Academia (in qua, præter Avicennam & alios, floruit Leander, qui sua industria Hermigildum & Richardum Gothorum Reges ab Arriana Hæresi ad Religionem Catholicam adduxit) & Studijs liberalibus inlustris, Opulentia sua plerisque Hispaniæ Civitatibus anteponenda: Ostio Oceani (cuius vere perhibetur Regina) navigabili Fluvio, ligneo Ponte, quem parva Navigia catenis compactum sustinent, (vulgo *Puente de Triana*) delectabilis. Carmen, quod in Vulgatis Ausonij Exemplaribus inter Vrbium Encomia Emeritæ adscribitur, Codices cum primitus editi, tum calamo exarati *Hispali* tribuunt; verbis hoc modo conceptis:

Etymon.

Laus.

HISPALIS:

Iure mihi post has memorabere, nomen Iberum,
Hispal, æquoreus quam præterlabitur amnis:
Submittit cui tota suos Hispania fasces:
Corduba non, non arce potens tibi Tarraco certant,
Quæque sinu pelagi jactat se Bracara dives.

Et sane

Et sane *Hispali* magis, quam Emeritæ conveniunt Ausoniana illa. Probat, præter alia, Argumentum illud validissimum, quod *Hispal* Iberum Hispanumque sit nomen; Emerita autem Latinum. Cætera vide apud Eliam Vinetum doctissimum Ausonij Interpretem. Portas habet *Hispalis* XII, quibus hæc vulgo nomina, *Puenta del Arcenal*, Pons. II *de Triana*, III *de Golis*, IV *de S. Iuan*, V *de la Almenilla*, VI *de Macarena*, VII *de Cordoba*, VIII Portæ. *del Sol*, IX *del Osurio*, X *de Carmona*, XI *de la Carne*, XII *de Gerez*. Suburbia primæ Classis illa, quæ vulgo *El Tablado* & *Triano*: hoc à tribus circiter Civium millibus habitari Suburbia. dicitur; in quo ad Pontis Caput Palatium superbit, Inquisitioni (unde *La S. Inquisitione*) sacrum: in illo infinita nuper, præcipue anno CIↃ IↃ LXV sunt eruta, hodieque Domus Inquisitionis. eruuntur, ex terra venerandæ Antiquitatis Monimenta, Tymbi, lapideæ ac vitreæ Lampades, Vrnæ, Numismata, idque genus alia. Inter Templa sane primas tenet illud, quod *D. Mariæ* consecratum; quo nullum habet Christianus Orbis excellentius, si quis operis amplitudinem spectet & majestatem, Turrimque summæ altitu- Templum D. Mariæ. dinis, editissimo operosissimoque fastigio admirabilem: unde in universam Vrbem Camposque latissime lætissimeque circumjacentes jucundissimus est prospectus. Cochleam intus habet, per quam Eques commode adscendere potest. Qua fere summa est, ambitur ab hac Inscriptione, TVRRIS FORTISSIMA NOMEN DOMINI, PROVERB. XVIII. In supremo Apice *Fidei* est Statua ærea magnitudine hominem referens, versatilis Ventorum Index. Nihil hic dicam de Arcis regiæ orna- Publica Ædificia Privataque. mentis vere regijs; de sumtuosis Ducum, Comitum, illustriumque Procerum Palatijs, deque alijs cum publicis, tum privatis Ædificijs. In vicino Vrbi Agro Domus amplissima visitur, *El Mattadero* nuncupata; in qua, optima Politiæ ratione, mactan- *El Mattadero*. tur Oves, Boves, aliaque Animantia; quorum Carnes Hispali Civibus mox divenduntur. In patentissimo vero Campo juxta hanc Domum jucundissimum spectaculum præbet Taurorum, quos robustissimos ibi saginant, Capitis Pectorisque ro- Taurorum Venatio. bore præstantes. In hos, spectaculum edituri, Molossos Magnosque exstimulant Canes, quibus satis alioquin per se feroces, truces ac toruos, prius quam eos mactent, efferare solent. Illi in Canes magna rabie insilientes ignem naribus spirant, terram pedibus feriunt, in altum spargunt arenam, frontes adversarijs obferunt, tantoque adoriuntur impetu; ut eos Cornibus exceptos in aërem alte proijciant, inque cornuum cuspides rursum delabentes exspectent. Est & ad Hispalim Aquæ ductus Aquæductus. incredibilibus impensis opere fornicato ab Mauris exstructus; qui excavato viæ dimidiati Miliaris spatio jucundam Incolis Aquationem præbet, unde quamplurimi Fontes ad Civium necessitates diriuantur. Mirabile dictu quanto itinere, sex nimirum milliarium, per cæcos terræ meatus à Carmona opido scaturientes Fontes in hunc Aquæductum deducantur: unde *Los Cannos de Carmona* Hispani nuncupant. *Los Cannos de Carmona*. Haud procul Hispali vasta jacent convulsæ Vrbis atque Theatri rudera: Locus Hi- *Sevilla la vieja*. spanis *Sevilla la Vieja* audit. Putant Viri Magni eam hic fuisse Vrbem, quæ *Italica* Ptolemæo, Antonino, alijs. Nummum laudat Abrahamus Ortelius Tiberij Cæsaris in cujus aversa parte hæc leguntur: DIVI. AVG. MVNIC. ITALIC. PERM. Onuphrius inter Colonias Romanas numerat ex Agellij lib. XVI, cap. XIII. apud quem D. Hadrianus (qui, ut & Traianus, hinc ortus) in oratione, quam de Italicensibus in Senatu habuit, peritissime disseruit; mirarique se ostendit, quod & ipsi *Italicenses*, & quædam item alia Municipia antiqua, in quibus *Vticenses* numerat, quum suis moribus legibusq; uti possent, in Ius Coloniarum mutari gestiverint. Ejus Ager *Italicesia* dicitur Stephano. In vetusto Exemplari Historiæ Lucæ, Tydensis Episcopi, in Limitatione, quæ circumfertur, Diœcesium Hispaniarum Provinciarum hæc habentur: *Inveni in Chronicis; quod Italica est Hispalis Antiqua, unde populata fuit hæc Hispalis, quæ nunc est.* Falsum. *Hispalis* enim cum *Italica* facile antiquitatis nomine certat. Pagus sane, qui *Vetus Hispalis* cognominatur, non immerito censetur *Italica*, quum & in limitatione Agrorum ab Ferdinando Rege, qui eam Mauris extorsit cum alijs infinitis, facta, nomen *Talcæ* retineat. Temere credidit Petrus Crinitus, ab hac Italica genus cognomenque duxisse *Silium Italicum*. Dici enim debuisset *Italicensis*, uti docet Surita. *Ierenna* famosus est prope Hispalim locus ob mirabilem Saxorum in circuitu *Ierenna*. dispositionem tanta copia in terram defixorum, quasi cœlesti pluvia huc essent delapsa. Terræmotu illud putatur factum; quo multa ædificia Hispali, Cordubæ, inque vicinis locis frequenter corruerunt. Emporium porro est Hispalis omnium Eu-

ropæ Vrbium florentiſſimum, & ampliſſimum Mercium Indicarum, quæ ex Occidente advehuntur, Receptaculum; quodque ad illud Negociationis culmen adſcendit, ut Privilegium fuerit conſequutum, ne quæ Naves in Indiam, quod Aprili menſe fieri ſolitum, ſolvant, niſi quæ mercibus in hujus Vrbis Portu oneratæ, quæque Machinis & Tormentis bellicis, Commeatu, Milite, alijſque ad tantam navigationem neceſſarijs, ſereniſſimi Hiſpaniarum Regis nomine, ibidem inſtructæ: quæ ex India Auro, Argento, precioſiſſimiſque Theſauris, quos anteacta Secula non noverunt, conſtipatæ menſibus Auguſto & Septembri quotannis feliciter recurrentes neceſſe itidem habent ad eiuſdem Vrbis littus adpellere, Merceſque ibi primo exponere. In eum finem magnifica ibi eſt multoque adparatu nobilis Domus, cui ab Indicis Negocijs, geri tractarique ibi ſolitis, nomen impoſitum. *La Caſa de la Contraction de las Indias*; Gubernatorem habens & XII Conſules, quorum conſilio auctoritateque omnia ibi adminiſtrantur. Hiſpalis Divitijs adeo pollet, ut ſola Regi ſuo, cujus Nomini Numinique devotiſsima eſt, ſeſquimilionem Aureorum in ſingulos annos obſequij & vectigalium ergo, libentiſsime reddat; quantum multi Principes ex integris Regnis corradere vix poſſunt. Tam multa de hac Vrbe præclara commemorari poſſent, ut natum ſit inde & tritum vetuſtate Proverbium, *Qui no ha viſto Sevilla, no ha viſta Maravilla.* Cum alijs felicis ingenij alumnis gaudet, tum Benedicto Aria Montano, nobiliſsimo & ſummo Theologo, plurimarum Linguarum cognitione ſtupendo. Teſtantur id Opera ab ipſo edita, quæ ſummam ejus admirationem apud omnes excitant: inter quæ primas merito ſibi vindicat Veteris ac Novi Teſtamenti ad Græcam, Hebraicam, Chaldaicam & Syriacam Linguam tranſlatio: deinde Commentariorum opus in XII Prophetas, & in reliquos Majores Paraphraſis; Liber Generationis & Regenerationis Adam ſive de Hiſtoria Generis humani; Opus de Optimo Imperio, ſive in Librum Ioſuæ Commentarium: alia prætereo. Primo ab Hiſpali Lapide Veteris Caſtri ſunt ruinæ incredibili magnitudine, in Colle ad Bætim fluvium: nominantur vulgo *S. Iuan del Foratche.* Ex Ruderibus erutiſque Antiquitatum titulis patet ab Gothis quondam conſtructum. Hiſpali Nemus adjacet ad XXX milliaria expanſum, Oleis conſitum. Ab hac urbe tria procedunt apud Antoninum Itinera: I *Cordubam*, II *Italicam*, III *Emeritam*.

La Caſa de la Contraction de las Indias.

S. Iuan del Foratche.

Nemus Hiſpalenſe.

Metropoli viſa, reliquarum Vrbium nonnullas indicabo, Ordinis incurioſior; ſic tamen, ut quaſque Metropoli ſuæ proximas primo loco. Offert ſe quinta ab Hiſpali leuca *Palatium* vel *Palantia*, quod vulgo *Palacios*, ſic dictum ab Arce perantiqua, quã lateri habet adhærentem. Via ſitum, quæ ad S. Lucæ Fanum Fretumq; Gaditanum ducit, cum ex Agricultura victitat ſatiſque floret, tum ex frequentia Viatorum, qui hac Nebriſſam contendunt, Viam depreſsiorem tenentes, qua Paludes & Æſtuaria Fluminis (*Mariſma* nominant Hiſpani) ad quinque milliaria late ſe extendunt, & hiemali tempore ex Bæti flumine Itinera tam ſunt uliginoſa, tamque invia; ut hac commodus non pateat tranſitus, ſed altior ſit tenenda via Alcantaram & Caberam verſus: vice autem verſa æſtate tam denſis obſita ſepultaq; pulveribus, ut tranſitum fere denegent; ſed, quemadmodum in mari navigantibus, opus ſit Indice Magnetico, ne quis in maximo Solis ardore, via conſueta aberrans ſiti conficiatur. Mirum enim non eſt invenire hic ſubinde Viatores Solis æſtu ſitiq; enecatos. Hinc iter hac facturi de Vino ſibi provident, coriaceas Lagenas Equorum Ephippijs adpendere ſoliti: *Borateias* lingua patria vocantes. Nulla enim in tanto quinq; magnorum Milliarium ſpatio inveniuntur Hoſpitia: quũ totus ille tractus ob Aquarum abundantiam Hieme, ob intolerabilem Calorem Aeſtate ſit inhabitabilis, & proinde incultus horriduſq;; ne vna quidem Arbore occurrente, ſub cujus umbra refocillare ſe viresque debilitatas & amiſſas recuperare quis queat. *Alcantara*, Hiſpanis *Alcantarilla*, Pons eſt in Palentiæ quidem Paludibus, ſed ad latus ſiniſtrum, Meridiem verſus à Flumine Bæti aliquantulum diſsitus & paullo editiore loco. Structuræ magnificentia opus eſſe Romanum oſtendit. Vtroque in latere Majoris Turris Periſtylia, Baſes & Capita Columnarum apparent, quæ hic ex viridi Iaſpide poſitæ erant, nunc in templum Hiſpalenſe ad Altaris ornatum tranſlatæ. Hic Pons ad ſuperandam Paludis difficultatem conſtructus, ab L. Marineo Siculo cum Segovienſi celebratur, lib. I. de Rebus Hiſpanicis, capite de Regni Fluminibus. Eſt enim altitudine opere & artificio mirabilis. Altera ex parte Meſquita eſt vetus Maurorum Delubrum, nunc

Aliæ Vrbes & Oppida.

Palatium, vulgo *Palacios*,

Alcantarilla.

núnc pietati Chriſtianæ dicatum ſemperque clauſſum: ex altera *Venta*, id eſt Hoſpitium; qualia per totam Hiſpaniam multa conſpiciuntur. Pontem transgreſſo ad primum lapidem offerunt ſe *Cabecæ;* opidulum in Montium, qui in Meridiem Ma- Cabecæ. lagam verſus ſe extendunt, aditu ſitum. Vrbem quomdam fuiſſe magnam, Rudera loquuntur & Mœniorum Veſtigia. Quia vero *Cabecás* idem quod *Capita* ſonat, Opidani vulgare hoc jactare ſunt ſoliti, ſibique laudi ducere: *Non ſe haze nada nel Conſeio del Rey ſenſa Cabecas;* quod interpretantur, *Regis conſilium ſine Capitibus*, id eſt prudenti judicio, cui ſedes ſolet eſſe in cerebro, *numquam coire*. Cabecis verſus Libonotum ad tertiam Leucam ſuccedit Opidum. quod vulgo *Lebrixa*; Νήβρισσα Ptolemæo. Nebriſſa vulgo Lebrixa. Plinius *Veneriam* cognominat. Situm fuit olim inter Bætis Æſtuaria, hodie octo paſſuum millibus ab Flumine, oblimato ſiniſteriore Alveo (ut lib. I dixi, cap. VI) diſtat. Conditor perhibetur Liber Pater. Silius ab Satyris cultum canit, propter ipſum nomen. Νεβρὶς enim Cervina Pellis, qua Bacchantes Sacerdotes induti Libero ſacrificabant. Silij verba lib. III ſunt hæc:

At Nebriſſa Dionyſeis conſcia Thyrſis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque Sacra
Nebride, & Hortano Mænas nocturna Lyæo.

Opidulum eſt peramœnum & pulcrum cum Arce perveteri, Agro undique beatiſſimo cinctum. Quocumque egreſſus te vertas, verſus Meridiem præſertim Ortumque patentes te excipiunt Campi, Prata Floribus læta, Arva frugibus onuſta, Vineta & maxime frequentia Oliveta. Cive nobilitatum eſt Ælio Antonio, Hiſpaniæ totius Ornamento; qui, ex Grammatico & Rhetore Hiſtoriographus factus Regius, Rerum ab Ferdinando Hiſpaniarum Rege geſtarum Decadas duas, magna cum laude, conſcripſit. Quæ *Carmona* vulgo, Κάρμων Straboni eſt; *Carmo* Antonino, ut & Auctori de bello Alexandrino, apud quem tamen alio loco corrupte *Carbona*, vel, ut in alijs legitur Codicibus, *Carniona*; ex quo *Narbonem* nonnulli temere fecerunt. Χαρμονία Ptolemæo, parum fortean emendate. Carmona, olim Carmo. Incolæ Plinio *Carmonenſes*, Cæſarique lib. II de bello Civili, qui longe fortiſſimam totius Provinciæ Civitatem ipſorum appellat. Nummum habet Surita, vetuſtiſſimæ notæ, qui in una parte Veri effigiem præfert; in averſa vero facie ſculptum gerit Opidi nomen, CARMO, inter duas Spicas, fertiliſſimi Agri ad idem opidum Symbola. *Marchena* hodie, *Colonia* quondam, inquit Onuphrius ex antiqua baſi, *Marcia*. Marchena, olim Marcia. Conditam putant quidam ab *M. Marcello*, vel *L. Marcio*, qui Cn. Scipione apud Vrſaonem mortuo, Romanorum ductavit in Hiſpania Copias. Situm eſt hoc Opidum in Colliculo quodam, ubique planicies ſpectante. Suburbium eſt opido majus, ad Solis Occaſum, qua Hiſpalim (unde novem milliaribus dirimitur) eſt iter. In eo fons eſt è regione Xenodochij, magnam, quæque Civibus omnibus ſufficiat, Aquarum copiam eructans. Notatu illud dignum cenſui, quod Ager hujus Opidi, quamvis rerum omnium, præſertim Olivarum feraciſſimus, omnino tamen Fontibus, Rivulis, Aquæque ductibus careat; ita ut Agricolæ ſæpenumero Aquarum laborent penuria, quæ Meſſem facit rariorem. Eſt ibidem hoc ævo noſtro Ducum Arcobrigæ Sedes gentilitia; qui è Pontiorum nobiliſsimo ſtemmate orti Marchionatum Gaditanum cum Hiſpaniarum Rege commutarunt; atque hoc ſuum Municipium longo temporum intervallo ita exornarunt, ut cum vicinis opidis de Civium frequentia, Aedificiorum pulcritudine, Meſsiumque abundantia audeat concertare. L. Marineus Siculus opinatur eam eſſe, quæ Cæſari Plinioque *Ategua*, an & Ategua? Ἀτέγυα Dioni. *Ateguæ* tamen veſtigia haud procul ab *Alcala Regali* indicat Navagierus, fontemque ibidem nomen quodammodo ſervare notat; vocari enim *Fuente de Teivela*. *Ategua* Morali eſt *Tebala Vieja*, qui eam quoque *Teguam* nuncupari addit. *Tebe* nunc appellari memoriæ prodit Io. Mariana, diſtareque ab Corduba XVI lapide. Sunt & Andaluziæ Opida *Lora* ad dextram Bætis ripam: *Axalita* Lora, olim Axalita. vetuſtis lapidibus, teſte Cluſio; *Flavium Axalitanum* Ambroſio Morali ex antiqua item Inſcriptione: inter Hiſpalim eſt & Cordubam. *Moron* olim, ut ſcribit Cluſius, Moron, olim Arucci. *Arucci*; notantibus Plinio, Antonino, & priſco Lapide. *Oſſuna* Ὀρσῶνα Appiano in Oſuna, olim Vrſao. Ibericis, Οὔρσων Straboni; *Vrſo* Plinio, cui & *Genua* (forte *Gemina*) *Vrbanorum*; *Vrſaon* in antiquis hujus loci Inſcriptionibus, uti tradit Navagierus; *Vrſao* Belli Hiſpanienſis Scriptori, qui antiquiſsimum eſſe hoc Opidum, & maximi aliquando fuiſſe momenti

menti his docet verbis: *Cæsar Gadibus rursum ad Hispalim revertit. Fabius Maximus, qui ab eo relictus erat ad oppugnandum Præsidium, tandem Vrbem cepit: ac deinde Vrsaonem proficiscuntur, quod Opidum magna munitione tenebatur, natura firmissimum. Aqua, præterquam in Opido ipso, nusquam reperiebatur proprius millia passuum octo, nec habebant ligna vel materies ad oppugnandum. Ita necessario deducebantur nostri, ut à Munda, quam proxime ceperant, Materiem illo deportarent.* Apud eundē & alio loco legimus hodie vitiose *Saonem & Versaonenses,* pro *Vrsaone* & *Vrsaonensibus.* Conveniunt autem Hirtij verba cum hodierno situ. A *Munda Vrsaonem* usque unius diei est iter: Opidum Aquam nullam habet conterminam; Arborum genus similiter nullum; præter Olivarū copiam; quas proculdubio Pœni, Romanis Hispanisq; ad terræ cultum procliviores, post immanē illam Gothorum Provinciæq; totius Cladem; ibidem plantarunt. Inventa commemorantur ibi Fragmenta quædam testacea, quæ sequentes litteras præferebant: OFF. PATR. VRS. Interpretantur nonnulli *Officium Patrum Vrsaonis,* vel *Officinam Patritiorum Vrsaonis:* fieri addentes in hac Regione Vasa & Dolia multa fictilia; eo quod Gleba his talibus fingendis sit aptissima. Est autem nostro hoc ævo Ducatus Caput, Sedesq; primaria *Gironum* Familiæ; quæ, relicto *Vreniæ* Comitum titulo, Ducum *Osunæ* anno cIↃ IↃ LXII, Rege Philippo adnuente, vindicare sibi cœpit. Historiam hujus Stirpis contexuit Hieronymus Gudiel. Academiam hic Principes erexerunt anno cIↃ IↃ XLIX; in qua omnes fere scientiæ docentur. *Eçeia* ad Singulim fluvium, hodie *Xenil* vel *Chenil.* Ptolemæo cluit Ἀστυγὶς: quod *Astigi* vocetur in antiquis Inscriptionibus docet Clusius: *Augusta Firma* cognominatur à Plinio. Dictum *Astygis*, ut quidam fabulantur ab *Aster* Memnonis auriga. Hujus opidi Divitiæ & negotiatio potissimum in Lanæ mercatura consistit, ob incredibilem Ovium hoc loco copiam. Pontem habet ad Latus Orientale ex Lapide vivo fornicato. Iuxta Supplicij est locus, *El Roillo* appellatus. Quod opidum non adeo magnum, hodie tredecim ab Hispali leucis visitur, inter eandem Hispalim & Cordubam medio fere itinere, ad dexteram Bætis oram, *Peña Flor,* Ptolemæi putatur Ἰλίπυλα μεγάλη, in mediterraneis Turdulorum; *Ilipa* cognomine *Ilaica* Plinij, qui Hispalensi Conventui attribuit. Decimo hinc Miliari ad ejusdem Fluvij ripam est *Corduba*, Κορδύβη Ptolemæo, *Cordona* vulgo: Plinius *Coloniam Patriciam* tradit cognominatam; quod etiam ex antiquis Marmoribus probat Moralis. Nummum item æreum Augusti Imperatoris vidisse se scribit Abrahamus Ortelius, in quo legebatur COLONIA PATRICIA. Μαρκέλλου κτίσμα ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει, inquit Strabo lib. III. Hanc C. Iulius Cæsar scribit in Ephemeridibus & Provinciæ suæ caput, & de Populo Romano bene semper fuisse meritam. *Corduba* tamquam *Cor Bætis* dicitur Ioanni Gerundensi Episcopo, lib. I Paralipomen. cap. de Fluminibus. Alumnos habuit rei militaris gloria, doctrinæque studijs præcellentes. Suos olim habuit Reges, qui finem acceperunt in *Humeta* quodam, circa annum cIↃ III. Beata hodie est *Corduba*, præter alia multa bona, fertilissimis Agris, Hortis amœnissimis, Aquis saluberrimis. Solum *Cordubæ* vocat aureum Silius Italicus lib. III.

Nec decus auriferæ cessavit Corduba terræ.

Ab hac Vrbe tria describit Antoninus Itinera; Duo *Castulonem* (*Caslona la veia*) Tertium *Malacam* (*Malaga*) Prius, quod Castulonem, per Millia passuum procedens X C XIX, Vrbes transit *Calpurnianam* (*Carpio nunc*) *Vrcaonem* (*Argione*) & *Iliturgi* (*Aldea el rio*) Posterius, per millia passuum LXVIII, Vrbes permeat *Eporam* (*Montero*) & *Vciense.* Tertium, quod Malacam ducit CCXCI est millium passuum, curritq; per *Tugiam, Fraxinum, Hectaram, Acci* (*Guadix*) *Albam Vrci,* (forte quod *Virgi* alijs, *Vera* vulgo) *Turanianam, Murgi* (*Murga*) *Sexitanum* (*Motrel*) *Caricium, Menobam, Malacam.* Illud non immerito quis miretur, T. Livium in descriptione Belli Civilis, inquit Ioannes Vasæus in Hispaniæ Chronico, ubi de Episcopatibus Hispaniæ, quum multam Bæticarum Vrbium mentionem faciat, tamen Cordubæ non meminisse. Quinque leucis ab Corduba versus Meridiem *Mons* est *Maior*, vulgo *Monte Maior:* Οὐλία existimatur Ptolemæi, Turdulorum in Hispania Bætica Vrbs; *Vlia* Antonini: *Vlla* vitiose est apud Auctorem Belli tam Alexandrini, quam Hispaniensis. Villanovano *Vlla* hodie *Velia* nominatur. In Opido certe *Monte-Maiore* elegantissima vetustorum Lapidum monimenta visuntur, quæ satis docent eo loci Ruinas *Vliæ* jacere. Nummum habere se testatur Hieronymus Surita, in quo turpissima Viri effigies cusa cernitur, supra Lunæ crescentis Astrum, & ante os Spica sine Inscriptione: ex adversa facie Olearum ramusculi

Eçeia, olim *Astygis*.

Pexa Flor, olim *Ilipula Magna*.

Corduba, hodie *Cordona*.

Mons Maior, olim *Vlia*.

ramusculi sunt expressi, cum Vrbis nomine VLIA. Decem ab Corduba Miliaribus *Mons Aureus* est *Montoro* vocatur vulgo: *Epora* creditur Antonini. Male apud Ptolemæum Ἔβυρα pro Ἔπορα, quum illa sit non Bæticæ, sed Lusitaniæ: pejus autē *Ripepora* in vulgatis Plinij Codicibus, ubi *Fœderatorum* cognominatur. *Eporensis Municipij*, Pontisq; ab eo excitati, mentionem facit Inscriptio, quam ibidem enotatam CL.V. Iusto Lipsio communicavit Nobiliss. V. Augerius Busbequius; Ea sic habet:

Mons Aureus, vulgo Montoro, olim Epora.

MEMORIÆ. DICATVM
CVM. VTILITATEM. PVBLICAM. TVTARI
EPORENSI. MVNICIPIO. CORDI. SEMPER. FVERIT
MERITO. HVNC. QVEM. CERNIS. LAPIDEVM. IN
GENTEMQVE. PONTEM. BÆTIS. FLVVI. RVPI
BVS. IMMINENTEM. ET. CVM TRAIANI. PONTE. CER
TANTEM. MAGNA. SVA. IMPENSA. AD. ÆTERNAM
GRATIAM. ET. MONVMENTVM. RERVM. EXCITAVIT
FACILES. ERGO. IAM. VIATORES. IBVNT
TANTISQVE. ELIMINATIS. PERICVLIS
RAPIDAS. SVBIECTI. GVRGITIS. VNDAS. CALCANTES
SECVRITATI
PERPETVÆ. GRATIAM. HABEBVNT

Hispalim recurro, hincque per Palatium, Alcantarillæ Pontem, Opidaq; Cabecas & Nebrissam, *Luciferi* peto *Fanum*: Sic Latini meo judicio nominarunt; quod Strabo libro III Φωσφόρον ἱερὸν interpretatur; quodque appellatum etiam addit Λουκεμδουβίαν, *Lucem Dubiam*: hodie est *S. Lucar de Barrameda*. Haud procul hinc quarta fere Leuca versus Vulturnum, Opidum est, quod Hispanis *Xeres de la Frontera* dicitur, quasi Hispaniæ ex hac ora vel Initium vel Terminus. Hoc Navagierus in Itinerario putat esse, quod *Asta* Livio lib. XXVIII, Auctori de bello Hispaniensi, Plinio lib. III (qui *Regiam* cognominat) & alijs: Ἄστα Ptolemæo & Straboni, qui cum Nebrissa ad Æstuaria Bætis collocat: *Hasta* Antonino per adspirationem in libris tam Editis, quam Manu-scriptis. Auctor etiā Commentarij Hispaniensis memorat A. Bæbium, C. Flavium, & A. Trebellium Equites Romanos *Astenses*; qui argento prope tecti ad Cæsarem transfugerunt. *Astam* tamen Moralis scribit adhuc nomen retinere, vel locum illum esse, circa Guadeleten Amnem, qui vulgo *Masa de Asta*. Abrahamus Ortelius haud multum abest, quin submersam putet cum insula Tartesso in Bætis ostio. Præstantissimos Hispaniæ totius Equos & maxime pernices Ager hujus Opidi profert; *Genettas* vulgus nuncupat; eos Nobiles industria singulari docent, eorumque cursu in Hippodromis oblectantur, dum Equestres instituunt pugnas, in quibus Arundinibus & Cannis, Hastarum loco se mutuo exercent, eum ad modum, quo Mauri Hastas torquere & in hostes jacere solent. Eos Ludos *Iuegos de Cannas* patria lingua nominant. Centum stadijs à Bætis ostio distat *Chipiona* opidum, quod non dubito, quin Καπίωνος πύργος sit Straboni lib. III, *Capionis Turris*, ἐπὶ πέτρας ἀμφικλύστου θαυμασίως κατεσκευασμένος, ὥσπερ ὁ Φάρος τῆς τῶν πλοϊζομένων σωτηρίας χάριν. Nam, ut idem addit, quum ejectus ab amne Limus vadosum reddat profundum, & latentibus sub Aqua saxis locus ipse promineat, conspicuo aliquo opus habebat signo. Ad Ostium Lethes fluminis, quod hodie *Guadelete*, vel Arabice *Bedalac*, Opidum est, cui nomen *Portus S Mariæ*, vulgo *El puerto de S. Maria*: Μενεσθέως λιμὴν Ptolemæo & Straboni. Lethen transgressis occurrit cum alijs *Medina Sidonia*; quam Ἄσινδον Ptolemæi censet Clusius. Meridionaliora versus Fretum petentibus offert se *Conilium*, non ignobile Hispaniæ opidum, sex Leucis distans ab Gadium Vrbe: inlustrissimo S. Lucæ, qui & Medinæ Sidoniæ. Duci parens; Diuitiasque præcipuas habens in captura variorum Piscium, potissimum vero Thynnorum, qua de re alibi plenius. *Conilium* habetur ab Georgio Austriaco apud Abrahamum Ortelium Καρτηΐα Ptolemæi, Καρθαία Stephani; *Carteia* Livio, qui lib. XXVIII situm ejus hoc modo dilineat: *Dum hæc ad Bætin fluvium geruntur, Lælius interim Freto in Oceanum evectus ad Carteiam Classe accessit. Vrbs ea in ora Oceani sita est, ubi primum è faucibus angustis panditur Mare.* Ταρτησσὸς etiam Græcis legitur appellata, ut Strabo, Plinius & Pomponius testantur: Ταρτήσσιον ὄλβιον ἄστυ est apud Homerum: Κάρ-

Luciferi Fanū, hodie S. Lucar de Barrameda.

Xeres de la Frontera, olim forte Asta.

Chipiona, olim Capionis Turris.

Portus S. Mariæ, olim Menesthei.

Medina Sidonia, olim Asindum.

Conilium, olim Carteia.

& Tartessus.

Κάρπησσος vitiose fortean dicitur Appiano Alexandrino. *Tartesso* nomen dedisse volunt Flumen Ταρτησσὸν, quod postea *Bætis*, ut cap. VII dixi. Hinc Regio Ταρτησσὶς Eratostheni, Artemidoro, & alijs. De *Tartesso* sunt hæc Anacreontis:

Ἐγὼ τ᾽ αὖ οὔτ᾽ Ἀμαλθίης βουλοίμην κέρας, οὔτ᾽ ἔτη
Πεντηκοντάτε καὶ ἑκάτον Ταρτησσοῦ βασιλεῦσαι.

Silius lib. III belli Pœnici separare videtur *Carteiam* à Tartesso:

Argantoniacos armat Carteia Nepotes:
Rex Proauis fuit humani ditissimus ævi,
Ter denos decies emensus belliger annos.
Armat Tartessos stabulanti conscia Phœbo.

Carteiæ non semel meminit M. Tullius cum alijs locis, tum in Epistolis ad Atticum, eamque ab Corduba abesse M.P.CLXX, perhibet Auctor Commentarij Hispaniensis: cujus, ut & Livij, quæ paullo ante laudavi, verba si sint vera, satis arguunt, non bene Clusium adserere *Carteiam* hodie esse *Carthagenam*; quod videret hanc ab illa non prorsus abludere. *Tariffam*, quam *Carteiam* quidam opinantur, ex *Tartesso* corruptam si quis dixerit, non admodum pugnabo. Non procul inde *Vegelium* est, vulgo *Vegel*; opidum exiguum quidem, sed situ opereque clarum; Colli quem latissima undique planicies cingit, impositum: adeo ut inde circumquaque prospectus pateat, quo usq; oculorum acies extendere se potest, tam in lætam laxamque planiciem locaq; compascua, versus Solis exortum; quam in Africæ Montes & oram circa Meridiem: nec non in vastum & tumultuosum Oceanum versus Septemtrionem & Occidentem. Ejus Incolis Piscatus abunde ad vitam commode transigendam suppeditat. Hinc in Caurum iter flectentes obviam habent *Mundam*. Sic nominant Oppidum Plinius, alijque Latini Scriptores, quod hodie vulgo *Monda*. Putant tamen alij antiquam Mundam esse, quæ hodie *Ronda Veia*: *Mondam* autem, cujus antea memini, duobus inde Milliaribus exstructam fuisse ab Arabibus, prisco retento nomine, uti mos illis. Videndus Didacus Mendosius de Bello ultimo Granatensi. Ioannes Gerundensis Episcopus lib. I & IX Paralip. Hispaniæ procul hinc amotam Mundam, eandem scribit esse cum *Coimbra* Portugalliæ Opido. De Conflictu porro ad Mundam inter C. Iulium Cæsarem & Cn. Pompei Magni Liberos Cn. Sextumque, consulendi Plutarchus in Cæsare, Appianus lib. II Bellorum Civil. Auctor Commentarij de Bello Hispaniensi, Strabo lib. III, Suetonius in Cæsare cap. XXXVI & in Octaviano Augusto cap. XCIV, Valer. Maximus lib. VII. cap. VI, & alij. Lucanus lib. I:

Vltima funesta concurrant prælia Munda.

Silius Ital. lib. III Belli Pœnici:

Et munda Emathios Italis paritura labores.

Vegelium, vulgo *Vegel*.

Monda, olim *Munda*.

Iter Gadibus Cordubam.

Iter quod Gadibus Cordubam diffinit Antoninus, Loca *Andaluziæ* mediterranea ad Bætin fluvium complectitur:

Anton. Itiner.		Vulg. Nomina
Ad Pontem,	M. P. XII.	Pons, quo hodieque Insula Continenti jungitur, vulgo *Puente de Suaço*.
Portū Gaditan.	M.P.XIIII.	*Puerto Real, Baia de Cadiz.*
Hastam,	M.P.XVI.	*Asta* hodieque, vel *Masa de Asta*; locus circa Guadeleten amnem. Vide supra.
Vgiam,	M.P.XXVII.	*Cabeças*, aut circiter.
Oripponem,	M.P.XXIV.	Inter Hispalim & Palatium, ubi multa hic ibi rudera.
Hispalim,	M.P.IX.	*Sevile*,
Basilipponem,	M.P.XXI.	*Cantillana*, ni fallor.

Itiner. Anto.		Vulg. Nomina
Carulam,	M.P.XXIIII.	*Alcolea.*
Ilipam,	M.P.XVIII.	*Peña Flor.*
Ostipponem,	M.P.XIV.	Hæc loca ita perierunt, ut ne vestigia quidem, supersint.
Barbam,	M.P.XX.	
Antiquariā,	M.P.XXIV.	
Angellas,	M.P.XXIII.	
Ipagrum,	M.P.XX.	
Vliam,	M.P.X.	*Monte-Maiore* putatur, sed non admodum convenit Itinerario.
Cordubam,	M.P.XVIII.	

CAP.

Cap. XXV.

Estremadura.

ESTREMADVRA extendere se scribitur ab *Villa Regali* ad *Badaios* sua longitudine; latitudine vero ab *Mariano Monte*, qui hodie *Sierra Morena*, ad Tagum fluvium. Adjacet illi ad Occasum Portugallia; ad Septemtrionem Castella Nova; ad Ortum Granata; Meridionale latus adluit Oceanus. Hujus Provinciæ Campis nihil habet Hispania per hiemem magis apricum: quo fit, ut eo tempore Animalium greges ex Septemtrionalioribus locis in hanc conducantur. Æstate omnia nimis-quam ibi fervent, eamque ob caussam rarius habitatur.

ESTREMADVRA.

Totus autem hic Tractus *Beturia* legitur appellata apud Plinium, Livium, A. Hirtium (in cujus libris *Bethuria* scribitur) & alios. *Beturiæ Sisaponensis Regio* tribuitur à Plinio libro XXXIII, cap. VII, ubi de Minio agit. Vide quæ notavi capite hujus Libri III. *Beturiam* hodie *Petroche* ex *Petrarum* frequentia magna ex parte nominari, memoriæ prodit Sepulveda ad F. Pincianum in Epist. Clar. Vir.

olim *Beturia*.

Fixisse quomdam his locis suas sedes traduntur *Celtici*, quos partim Bæticam, partim Lusitaniam coluisse notat Ptolemæus: Strabo Κελτὺς vocat: *Celti* per totam Hispaniam hic ubi frequentiores. *Colarni* Plinio, quorum Opidum Ptolemæus nominat Κολάρνον. *Turduli Veteres* & *Novi* apud Plinium & Melam: De *Turdulis* simpliciter sic dictis (erant enim triplices) consulendum caput præcedens. *Vettones*, quorum mentio apud Plinium, Livium, & Cæsarem. Fuerunt & cognomines his, ubi hodie *Legio*, ut capite XVIII notavi.

Quondam his locis, *Celtici*, *Colarni*, *Turduli Veteres & Novi*, *Vettones*.

Visuntur in hac Hispaniæ parte inter alia, *Badaios*, quæ, ut docet in sua Chorographia, Lusitanice edita, Caspar Varrerius, adsentientibus illi magnis Viris, *Pax* Plinio (apud quem lib. V. cap. XXXII, *Pacensis* etiam *Colonia*, & alibi *Pacensis Conventus*) Παζαυγῦστα Straboni, ut quidem concepta legitur hæc vox in MS. qui in Monasterio Regali Escuriali servatur, quemadmodum apud Ortelium testatur Iacobus Delgadus Pacensis: in Vulgatis est Πεζαυγῦστα. Mauris olim *Baxaugus*; deinde *Badaxos*, ab antiquo nomine *Pacis Augustæ*. Villanovanus, Tarapha & Antonius Resendius in Epistola ad Ioannem Vasæum adnotant *Pacem* Plinij, vel Πασαυγῦστα Ptolemæi eamdem esse cum *Pace Iulia* ejusdem Ptolemæi & Antonini: contra sentiunt Io. Mariana, Vasæus & Clusius hanc non aliam censentes, quam quæ hodie *Beja* vel *Bexa*; tempore Maurorum *Pacca*, ut tradit ex antiquo Chronico, cujus copiam sibi factam notat ab Resendio, quem nominavi, Vasæus. Accedit, quod Clusius scribat in ipsa *Beja*

Vrbes vel Opida: *Badaioz*, olim *Pax*, vel *Pax Augusta*;

multas etiamnum Inscriptiones exstare; *Pacis Iuliæ* facientes mentionem. Est ibidem *Merida*; olim, ut volunt Varrerius & Villanovanus, Ἠμέριτα Ptolemæo; *Emerita* Antonino; *Augusta Emerita* Plinio & Pomponio Melæ; Αὐγοῦστα Ἠμέριτα Straboni. Exstant complures Nummi, in quibus priore quidem facie Effigies Augusti, Coronam radiatam capite gestantis, cum hac Inscriptione, DIVVS AVGVSTVS PATER; altera vero, Porta Vrbis, cui geminæ sunt additæ Turres, adsculpto Vrbis nomine AVGVSTA EMERITA. Quæ *Emerita* Antiquis, Taraphæ censetur *Medina del Rio Secco:* sed neminem habet Suffragatorem. Dio lib. LIII & ex eo Isidorus lib. XV. Etymologiarum, memoriæ produnt Augustum Cæsarem, Cantabris, Asturibus, Lusitanisq; subactis, Veteranos in Hispania dimisisse; hancque Vrbem condidisse, *Augustam Emeritam*, ab *Augusti* Principis & ipsorum *Emeritorum* Nominibus nuncupatam. *Coloniam* factam docent Nummi Augusti, quos in Thesauro laudat Hubertus Goltzius. Testatur idem Prudentius in Dactylico de Virgine Eulalia, Christi Martyre:

Merida, olim Emerita Augusta,

Nunc locus Emerita est tumulo
Clara Colonia Vettoniæ:
Quam memorabilis amnis Anas
Præterit, & viridante rapax
Gurgite mœnia pulcra lavat.

Vbi *Vettonia*, *Vettonum*, de quibus paullo ante, regio. Hyginus Augusti Libertus auctor est, D. Augustum in Beturiæ *Emerita* jugera quadringinta dedisse. *Emeritenses* juris Italici fuisse notat Paulus I. C. lib. II. de Censibus, cujus verba exstant in Pandectis l. ult. Tit. de Censibus. Ab hac Vrbe Gades usque viam superiorum Consulum tempore inchoatam, multisque locis intermissam perduxit Octavianus Augustus, loquente, quod ibi videre est, Veteri Marmore, his verbis concepto:

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX.
COS. XI. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIII
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO
IANI. CLVSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBVS
ET. SANCTISSIMIS. INSTITVTIS. REFORMATA
VIAM. SVPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM
ET. MVLTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO. DIGNITATE
IMPERI. P. R. LATIOREM. LONGIOREMQVE
GADEIS. VSQ. PERDVXIT

Ad hanc item Vrbem à Cappara (quæ *Capara* Ptolemæo & Antonino; cujusque Cives *Caperenses* Plinio; hodie *Caparra*) Viam restituisse Vespasianum Imperatorem probat Columna, quæ Tarracone posita:

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. AVG
PONT. MAX. TRIB. POT. II
IMP. VII. COS. III. DES. IIII
P. P
VIAM. A. CAPPARA. AD. EMERITAM. AVG
VSQ. IMPENSA. SVA. RESTITVIT.

Coccum Emeritense commendat Plinius lib. IX. Nat. histor. cap. XLI. Carmen illud Ausonii, Vrbes cantantis, *Emeritæ* in Vulgatis libris inscriptum, Manuscriptos Codices Hispali tribuere docui capite præcedente. Vrbs porro hæc olim amplissima, Ponteque Romani Operis longissimo nobilis, Opidulum est hodie, nihil habens memorabile præter ruinas & dolenda antiquitatis suæ Vestigia. Frequentia fuerunt inter *Emeritenses* & *Cæsaraugustanos* olim commercia, docentibus id tribus itineribus, quæ ab Antonino *Emerita Cæsaraugustam* delineantur; per *Contosoliam*, per *Lacipeam*, perque Locum, cui nomen *ad Sorores*. Fuit ibidem & Vrbs Turdetanorum, quæ Νερτόβριγα Ptolemæo & Appiano, ex cujus ruderibus magna, uti apud Abrahamum Ortelium censet Arias Montanus, Opida ædificata, *Frexenal*, *Fuentes*, *Bodenal*, & *Higuera*. Addit Montanus ruinas *Nertobrigæ* immensas hodieque conspici tribus passuum millibus à *Frexenal*, ubi ipse natus; Locumque ab Adcolis *Valeram* nominari.

Nertobriga, hodie partim in ruinis jacens, partim aliorum opidorum genitrix.

CAP.

CAP. XXVI.

Portugallia.

PORTVGALLIA hodie, si Terræ latitudinem ab Meridie Septemtrionem versus spectemus, major est, quam Vetus *Lusitania*; sin ab Occasu in Ortum, Longitudinem, Minor. *Lusitania* olim ad Boream terminabatur Durio Flumine, & alio minore, quod hodie *Thormis*, in ripa dextra Vrbem gestans Salamanticam; ductaque ad faciendum Limitem Orientalem ab hujus fonte per Solerium montem Saltumque Manlianum ad Anam (ubi Castra quondam Vicelliana) Linea; Anæque porro progressu per Emeritam Augustam ad Mare. Consulendi de his Lusitaniæ Finibus cum alij, tum prisci Geographi, cum primis Plinius lib. IIII. cap. XXI, & Ptolemæus. Paullo sequiores Lusitaniæ terminos tribuit Strabo lib. III; versus Austrum quidem, Tagum; ab Occasu vero & Septemtrione, Oceanum; ad Ortum denique, Carpetanos, Vettones, Vaccæos & Callaicos. Sic, quidquid ad sinistram Tagi ripam Oceanum usque includunt Lusitaniæ alij, excludit Strabo, quidquid ultra Durium ad Oceanum adimunt alij, adcenset eidem Lusitaniæ Strabo. Huic Suffragari videtur lib. II, cap. VI. Pomponius Mela, *Lusitania*, inquiens, *Oceano tantummodo objecta est; sed Latere ad Septemtrionem, Fonte ad Occasum.* Idem tamen Strabo alibi, ubi de Bætica, suo tempore Durio terminatam fuisse *Lusitaniam* ait; hinc ad Arctos, quæ hodie Gallecia, aliquando *Lusitaniam* quoque dictam. *Portugallia* vero hoc ævo versus Boream excurrit supra Confluentes Minium Aviamque ad opidum usque Ribadaniam, in Aviæ ripa positam; qua parte Galeciam spectat; ductaque hinc in ortum Linea ad Mirandam usque ad Durium collocatam; inde vero Meridiem versus recto fere progressu facto ad ostia Anæ Fluvij; quo latere Castellæ, Extremaduræ & Andaluziæ est confinalis: ad Notum & Occidentem Atlanticum respicit Oceanum, adeo ut ambitus ejus censeatur esse Iↄ CCCXXC milliarium. *Lusitaniæ* (quæ Λυσιτανία Ptolemæo & alijs; Appiano autem Alexandrino Λυσιτανία) nomen impositum tradunt M. Varro & Plinius, ab *Luso* Liberi Filio, *Lysaque* cum eo bacchante: *Lusitaniam* enim dici, tamquam *Lusi* regionem, quum τανία nihil aliud quam Regio. Marcianus putat *Lusitaniam* appellari ab Fluvio cognomine. An Tagum, qui mediam secabat Lusitaniam, an vero Anam designet, qui Orientale radebat latus, ipsis Incolis quærendum relinquo. Sunt certe alij, qui ab *Ana* sic nominatam censent, quasi apud eumdem Amnem Liber-Pater ac Lysas bacchantes simul luserint. Videndus Plinius III. cap. II. *Portugalliam* quidam sic nuncu-

PORTVGALLIA, olim *Lusitania*: Hujus olim alij;

Illius hodie alij fines.

Lusitania unde dicta.

Portugallia unde.

nuncupatam volunt à *Portu Gallorum.* Andreas Resendius, cujus sententiam sequuntur alij Docti, *Portugalliæ* appellationem manasse notat à *Portu Cale*, quod Opidulum Durij Fluminis ostio adpositum Piscationis gratia frequentari quomdam solitum: unde tanta hominum multitudo confluxit, ut in Civitatem opulentissimam evaserit, & *Portogalo* (quasi *Portus Cale*) nominari cœperit; inde vero totum Regnum nomen postea obtinuisse. Alij *Portugalliam* appellari opinantur, tamquam *Portum Galeciæ*, ab Opido Portu, de quo antea dixi; quod Durio adlocatum ob summam opportunitatem ingressum dabat in totam olim Galeciam; cujus nomen longe lateque quomdam se extendebat; quod alibi à me notatum. In tres fere partes secant hanc Regionem duo Fluvij, Tagus & Durius. Pars quæ ad sinisteriora Tagi (unde *TransTagana*) versus Meridiem rarius habitatur, Montibus plurimum obsita & sterilis: quæ ad dexteriora Durij (Καλλαϊκὰ olim Straboni, hodie *Antre Douro & Minho*, Latinis quibusdam Scriptoribus *Interamnis*) vicinæ ibi Galeciæ non est dissimilis; Incola magis, quam Opibus abundans: quæ inter utramque ad dextram Tagi ripam, Castellas æmulatur, imo superat; CCCCLXX circiter opidis arcibusque dives. De Regionis hujus fertilitate & optima Aëris temperie commemorat quædam Athenæus lib. VIII. cap. I.

Olim hic *Nemetati*, *Origeni*.

Totum illud, quod hodie *Portugalliæ* adscribitur, tenuerunt olim, extra Veterem quidem Lusitaniam, versus Boream, præter *Nemetatos* Ptolemæi, & *Origenos* Plinij (quorum latiorem explicationem brevitati consulens omitto) Populi qui *Gravij* Plinio; quosque Pomponius Mela, inemendate forsitan, *Grovios* vocat: *Gravios*, quasi *Grajos* nuncupatos canit Silius Italicus lib. III;

Gravij,

Et quos nunc Gravios violato nomine Graiûm
Oeneæ misêre Domus, Aetolaque Tyde.

Idem Silius lib. I Populos hosce locat ad Lethen, Hispaniæ Fluvium; qua de re cap. VII: *Bracari* Plinio; Βρακάροι Appiano; Βραικάριοι (fortean Βρακάριοι) Ptolemæo & Straboni: In ipsa vero Lusitania, *Bellitani* Plinio, Βελιτανοὶ Stephano; & alij. De Rebus contra Lusitanos, eorumque Ducem Viriatum ab S. P. Q. R. gestis, anno ab V.C. IↃCI multisque sequentibus, legendi Appianus in Ibericis, Epitomæ Livianæ, Eutropius lib. IV, Florus lib. II. cap. XVII, Orosius lib. V. cap. IV, Velleius Paterculus lib. I, Strabo lib. III, Obsequens cap. LXXVII, Silius Italicus lib. III, Valerius Maximus lib. VI, Cicero lib. I. Officiorum, & alij. Lusitanos fortissimos, sed Latrocinijs infames; Agros minime colere; esse insidiandi indagandique peritos, celeres, leves & versatiles; Butyrum eis Olei usum supplevisse; Vasis uti solitos cereis; Coriacijs usos fuisse nauigijs vsque ad Brutum, postea vero Magnas habuisse Onerarias Naves, maximo numero, liquet ex Strabone; fidem ijs etiam faciente Sidonio Apollinari in Panegyrico, quem Majorano inscripsit. Apud Lusitanos Carbasa quoque primum reperta fuisse, notat Plinius. Scribit item Strabo Lusitanos Marti Caprum immolare, præterea Captivos & Equos futura ex Captivorum Extis prædicere, quin & ritu Græcorum hecatombas instituere, item gymnica exercere Certamina solitos.

Bracari, *Bellitani*,

Metropolis *Olisippo*, hodie *Lisbona*.

Portugalliæ Metropolis est *Olisippo*, ut ea dicitur in antiquis & probatæ fidei M. Terentij Varronis II rerum rusticarum, Plinij, Antonini & Pomponij Melæ Exemplaribus. In Vulgatis enim nunc *Olysipo*, nunc *Olysippo*, item *Vlysippo*, alijsque modis scribitur: Ὀλίοσζα Straboni; Ὀδυσσεὶς Stephano: Hodie *Lisbona*, vel, ut Incolæ proferunt, *Lisboa*. Vrbis nomen ab Vlysse (quod ex Myrliani verbis conatur facere Strabo, & sequutus eum Isidorus lib. XV, cap. I) dirivare, absurdissimum; quum is extra Fretum Herculeum numquam navigarit. Præit nonnihil ad verum Etymon Ptolemæus, apud quem divisim & vitiosa legitur ὄλιος ἱππῶν. *Olisippo* enim, meo quidem judicio, quasi ὄλος ἱππῶν; quo innuitur totum illum Hispaniæ tractum, ubi antiquis Lusitania, tamquam Equorum quoddam fuisse Stabulum, ob incredibilem Equarum ijs in locis fœcunditatem; quæ tanta fuit, ut eas Favonio flanti obversas certo tempore solitas concipere, fabulata fuerit Antiquitas: qua de re dictum à me abunde hujus libri cap. III. Apud Plinium etiam *Felicitas Iulia* nuncupatur. Emporium est, reliquis Orbis Terrarum nobilissimis concensendum; Divitijs supra modum adfluens; Mercium peregrinarum, quæ ex Asia, Africa, Americaque adferuntur, Promptuarium celebre: Situs ad Tagi fere Ostium amœnissimi commodissimique:

mique: amplum, quodque sua magnitudine Montes quinque, totidemque Valles (nam olim multo erat minus, unumque tantum, ut quidam tradunt, Collem occupabat) complectitur. Ex parte, qua mari adluitur, Portis distinguitur XXII; qua Continentem respicit, XVI: Turribus per Murorum gyrum LXXVII munitur. Ambitus septem passuum millibus designatur. Templa, quæ Græcis Parochiæ, XXV numerantur: præter hæc plurima sunt quæ Monachis, Anachoretis, Vestalibusque sunt attributa. Eripuit eam Maurorum faucibus rex Alphonsus anno CIↃCXLVII. Prolixior essem in hac Vrbe delineanda, nisi eam peculiari libello descripsisset plene Damianus à Goes Eques Lusitanus. Antoninus in Itinerario quatuor *Olisippone* Itinera ducit; tria quidem *Emeritam*, per *Equabonam* (*Couna* hodie est) per *Aritium Prætorium*, per *Hierabrigam*; quartum autem *Bracaram Augustam* per eandem *Hierabrigam*: quorum intermedia loca, quod præter duo vel tria ad certam hodie stationem referri nequeant, hic non recensebo. *Olisipponem*, ut Matrem agnoscunt & venerantur Trans-Taganæ: *Ebora*; sic nominatur Plinio, Antonino, Pomponio Melæ; Ἔβορα autem Ptolemæo; quæ vulgo hodieque *Euora*. *Eboræ* meminerunt vetusti lapides; inter quos ex Andreæ Resendij Monumentis ille satis cognitus, XII ab Vrbe Milliario, via Salaciensi, cum hac Inscriptione: IMP. CÆS. MAXIMIANO. PIO. FELICI. AVG. EBORA. M. P. XII. *Liberalitas Iulia* cognominatur Plinio lib. III, cap. XXII, ad differentiam aliorum Hispaniæ Opidorum, quæ *Eboræ* dicebantur. Academiam habet *Ebora*, ab Henrico Cardinale Lusitaniæ, ejusdemque Civitatis Præsule, nuper institutam. De ea Iacobus Payva, *Quodsi Academiarum*, inquit, *gloria magis litterarum & virtutum splendore, quam Antiquitate constat; hæc certe paullo ante constituta cum antiquissimis & toto orbe celeberrimis jure certare poterit. Satis enim illa præ se fert specimen Integritatis, Prudentiæ, Pietatis, Fidei & Religionis, quibus mirum in modum excellit Henricus Princeps clarissimus; qui illam egregie fundatam, mirifice auctam, omnibus necessariis rebus munitam, nobis & posteritati exædificavit.* *Begia*, vulgo *Beia*, vel *Bexa*; olim, uti censent Io. Mariana, Clusius, Vasæus, & Caspar Varrerius in Chorographia Lusitanice edita, *Pax Iulia*, Antonino; Πὰξ, Ἰȣλία, Ptolemæo. Addit Vasæus eam Maurorum adhuc tempore *Paccam* fuisse appellatam. De ea dixi nonnihil cap. XXVI. *Setubal*, olim, ut opinatur Clusius, *Salacia*; quæ tamen Varrerio Moralique putatur *Alcasar de sal* in Algerbiæ regione. Clusio ut subscribam, faciunt Veteres Scriptores. Pomponius; *In Sacro Promontorio*, inquit, *Latrobriga*; *& in Magno Ebora*, statimque subdit: *Sinus inte sunt, & est in proximo Salacia, in altero Olisippo & Tagi ostium*. Plinius post *Olisipponem* à Tago *Salaciam* recenset; cognominatam *Vrbem Imperatoriam*. Ptolemæo ab Occasu juxta Oceanum in Turdetanis Lusitaniæ Σαλακία. Consulendum & Antonini Itinerarium. Vrbi nomen inditum videtur ab *Salacia*; quam Oceani Sororem Terræque Filiam confinxerunt Antiqui. *Almada*; Ptolemæo Καιτόβριξ; Antonino *Cætobriga*: Iacobus tamen Delgadus scribit hodie vulgo *Troiam* vocari. Cis Tagum haud procul Olisippone Aquilonem versus *Cascale* Opidum est situm, ubi Naves Onerariæ, jactis Anchoris, Ventum Æstumque maris, ut flumen ascendant, operiuntur: Portum habet vadosum & amfractuosum. Propius ad Vrbem accedenti *Bethleem* occurrit, Opidulum, Templum habens Divæ Virgini dicatum, sumtuque incredibili exstructum: Emanuelis Lusitaniæ Regis Monimentum, quod, dum viveret, sibi ipse designavit. Magna tamen Operi accessio facta ab Ioanne III Emanuelis Filio; quod indicat inscriptum Arcui Tetrastichon; litteris bessalibus:

Aliæ Vrbes Trans-Taganæ quidem, *Ebora*, hodie *Euora*.

Beia, olim *Pax Iulia*.

Setubal. olim *Salacia*.

Almada, olim *Cætobrix*. Cis-Taganæ; *Cascale*.

Bethleem.

Vasta moles sacrum divinæ in littore Matri
Rex posuit, Regum maximus, Emmanuel:
Auxit opus hæres Regni & pietatis; uterque
Structura certant Religione pares.

Sunt ibidem *Leiria*, *Tomar*, *Guarda*; non ignobilia, neque obscuri nominis Opida. Prope *Leiriam* urbs fuit quæ Plinio dicitur *Colippo*; cujus ruinas *S. Sebastiani* vocari ab Sacello proximo Varrerius in suo Itinerario, Lusitanica lingua scripto, memoriæ prodit. Haud procul Tomare visitur *Ceice*, quam quibusdam fretus conjecturis idem Varrerius arbitratur esse *Celium* Antonini. *Alanqueram* ad Fluvium Tagum supra Olisipponem, Patriam suam Damianus Goesius, sic dictam putat tamquam *Alankerke, Alanorum Fanum*; ingeniose, &, non dubito, quin vere: Hæc olim *Ierabrica* Antonino, uti censent Resendius apud Vasæum, Varrerius, cujus sæpe memini, & Ambrosius

Leiria, *Tomar*, *Guarda*, *S. Sebastiano*, olim *Colippo*; *Ceice*, olim *Celium*; *Alanquera*, olim *Ierabrica*.

Inter Mondam & Durium, *Conimbrica*, hodie *Coimbra*,

brosius Moralis. Incolæ apud Plinium corrupte *Axabritenses*, pro *Hierabrigensibus*. *Hierabriga* enim in melioribus Antonini Codicibus dicitur. Inter Mondam & Durium fluvios *Conimbrica* est: sic Plinius & Antoninus Opidum vocant, quod notante Emanule Enriquo Lusitano hodieque *Coimbra*: Phlegonti Tralliano Κονιμβριγησία nominatur. Olim caput fuit Regni Portugalliæ: hodie Academia, quam nuper instituit Ioannes II Portugalliæ Rex; & Aquæductu, quem maximo sumtu perfecit anno cIↄ Iↄ LXXII. Rex Sebastianus, celebris. *Viseum*, vulgo *Viseo*; *Visensis Civitas* in Conciliorum Opere: Ptolemæo, ut Villanovanus existimat, οὐισόντιον; quod tamen ab *Viseo* multis parasangis distare, docet Varrerius in sua Chorographia: *Viseum*, *Vicum Aquarium* Antonini esse, non satis caute scribit Andreas Bacchius in suo de Balneis opere. Quod opidum hodie *Ponte Vouga*, Plinio putatur *Vacca*; Orosio libro quinto, cap. IV, vitiose *Baccia*; ubi scribit eam à Q. Fabio Serviliano deditione receptam. *Lamecæ* quæ vulgo *Lamego*, meminit Concilium Toletanum III: *Lamecum* etiam ab Latinis nuncupari notat Emanuel Enriquus Lusitanus. Inter Durium denique & Minium *Braga* superbit: sic hodie dicitur, quæ Βράκαρ Αὐγοῦστα Ptolemæo, *Braccara Augusta* Antonino, *Augusta Bracarum* Plinio; unde *Bracari* populi, de quibus paullo ante. Ab Gallis *Braccatis* conditam fama refert, anno ante Christum natum CCXC. *Augustæ* cognomen addiderunt Romani Victores. Tam olim celebris, ut Conventus hic fuerit ex septem Citerioris Hispaniæ unus, unde Vrbes XXIV, auctore Plinio, jus petere consueverant; undeque ab Antonino quatuor Itinera Militaria in Asturias describuntur; Primum per *Salaciam*, Secundum per *Aquas Celenias*, Tertium per *Salanianam*, Quartum denique per *Limiam*. Ausonius hanc urbem tali nobilitat Elogio:

Viseum, vulgo *Viseo*.

Ponte Vouga olim *Vacca*,

Lameca, vulgo *Lamego*;

Inter Durium & Minium; *Braga*, olim *Bracara Augusta*.

Quaque sinu pelagi jactat se Bracara dives.

Ad quem locum Vinetus: *O quam dudum*, inquit, *seges est, ubi Troia fuit. Everterunt & hanc cum Emerita Barbari. Parva urbs, in magnæ illius Bracaræ suburbio exstructa; ad cujus partem, eam quæ Orientem respicit, effodiuntur subinde Veteris Vrbis insignes ruinæ.* Sita est ad Alesten fluvium; cujus fontes in Spino monte quatuor ab Vrbe milliaribus distant: Vallem amœnissimam Vrbi adjacentem irrigat; multis hortis, pomarijs, pratis & viridarijs exculta: Vrbem adluit, atque in Avum majoris famæ fluvium prope antiquum opidum *Villam Comitis* influit. Quidam falso *Sethen* vocant. Extra Portam, quæ *de Sancto* dicitur, D. Annæ Ædicula est, quam XII Columnæ ab Romanis varijs quomdam in locis erectæ, Litteris incisæ, ornant atque cingunt. Ad Meridionalem Vrbis partem *Silva* est *Primatialis*, Perdicum ac Leporum abundantia celebris; in cujus fere medio Fons est amœnissimus. Hinc versus Occidentem progredienti locus se offert, quo Vrbis Arx Romanorum tempore fuisse creditur. Haud procul inde S. Sebastiani est ædicula, ubi Forum Romanorum fuisse perhibetur. Totius Hispaniæ Primatum antiquissimo iure sibi vindicat: qua de re cum Toletana Sede vetus ei Lis est & Contentio, cujus meminit Honorius III P. M. in Cap. Coram. De in integrum restitutione: quæ tamen lis ab ejusdem Pontificis tempore ad nostram usque ætatem adhuc altum silet. Archiepiscopo Civitas pleno jure paret, sive spiritualem spectes Iurisdictionem, sive temporalem: multo quomdam frequentior, nunc Incolarum numerat duo circiter millia. *Conventus* porro *Bracaraugustani*, de quo paullo ante, meminit Inscriptio, quæ ibi hodieque in ædicula Laurentij cujusdam Bracarensis Archiepiscopi legitur:

ISIDI. AVG. SACRVM
LVCRETIA. FIDA. SACERDOS. PERP
ROM. ET. AVG
CONVENTVS. BRACARAVG. V. D

Addam

Addam & duos Lapides in honorem duorum Civium Bracaraugustanorum positos, qui Tarracone servantur:

Q. IONTIO. Q. F.
QVIR. SEVERO
BRAC. AVG
OMNIBVS. HONORIB
IN. RE. P. SVA. FVNCTO
FLAM. P. H. C
P. H. C

M. VLPIO. C. F
QVIR. REBVRRO
EX. BRACARAVG
OMNIBVS. H. IN
RE. P. SVA. FVNC
FLAM. P. H. C
P. H. C

Quod porro *Calem* Antonino, nunc *Gaia* censetur: quod φόρ⊙ λιμικῶν Ptolemæo, hodie *Lima*: quod κολιόβριγα eidem, hoc ævo putatur *Bergança*. Sex milliaribus à Bracara Augusta versus Euronotum locus est, qui *Sitania* Incolis nominatur, habitatore carens, ubi olim *Cinninia* fuisse perhibetur, nobilis Lusitaniæ Vrbs. De ea sic Valerius lib. VI, cap. IV, quod *Graviter Dictis Factisque* inscriptum: *Cujus* (egerat de M. Bruto) *mentio mihi subjicit, quod adversus D. Brutum in Hispania graviter dictum est, referre. Nam quum se ei tota pene Lusitania dedidisset, ac sola gentis ejus urbs Cinninia* (sic enim perscriptum in exaratis manu Codicibus, non *Cinniana*) *pertinaciter arma retineret, tentata redemptione propemodum uno ore Legatis Bruti respondit: Ferrum sibi à Majoribus, quo Vrbem tuerentur, non Aurum, quo Libertatem ab Imperatore avaro emerent, relictum.* Ad Tamagum flumen Vicus est, non ultimi tamen nominis; *Chaves* vulgo appellatus; olim *Aquiflavia*, nobilis Lusitaniæ Civitas: cujus aliorumque novem Opidorum Incolæ Imperatori Vespasiano, ejusque Filijs Tito & Domitiano, Columnam posuerunt, cum, quæ sequitur, Inscriptione:

Calem, hodie *Gaia*; *Forum Limicorum*, hodie *Lima*; *Cœliobriga* hodie *Bergança*;

Cinninia, hodie *Sitania*;

Chaves, olim *Aquiflavia*,

IMP. CÆS. VESP. AVG. PONT
MAX. TRIB. POT. X. IMP. XX. P.P. IX
IMP. VESP. CÆS. AVG. F. PONT. TRB
POT. VIII. IMP. XIIII. COS. VI
. . . .
. . . .
C. CALPETANO. RANTIO. QVIRNAL
VAL. FESTO. LEG. AVG. PR. PR
D. CORNELIO. MÆCIANO. LEG. AVG
L. ARVNTIO. MAXIMO. PROC. AVG
LEG. VII. GEM. FEL
CIVITATES. X
AQVIFLAVIENSES. AOBRIGENS
BIBALI. CELERNI. EQVÆSI
INTERAMICI. LIMICI. AEBISOC
QVARQVERNI. TAMAGANI

Duo versus studio abrasi, quod fortean Domitiani nomen & memoriam continerent.

Pro AOBRIGENS. alij legunt AOBRIGENS. BIBALI, Ptolemæo Βίβαλοι; *Vibali* Plinio. COELERNI, κοιλερνοὶ Ptolemæo; *Celerini* Plinio. De EQVAESIS nihil habeo. INTERAMICI fortean in alia Inscriptione INTERAMNIENSES. LIMICORVM φόρ⊙, id est Forum, antea indicatus ex Ptolemæo. In voce AEBISOC erratum ab Sculptore, si quidem servatus fuerit, uti paret, ordo Alphabeticus: fortean exprimere oportebat LEBISOC, id est *Lebisocenses*; quorum urbs Λιβισόκα Ptolemæo; *Libisosa* Antonino, *Libisosona* cognomine Foraugustana; hodie *Lezuza*. QVARQVERNI, Plinio *Querquerni*, κουακουέρνοι Ptolemæo, *Querquennæ*, non sine menda, Antonino. A TAMAGANIS denique *Tammagus* hodie Fluvius, *Tamuga* vulgo: cui Pons impositus conspicitur insignis, multam præ se ferens majestatem; in quo sequens legitur Titulus:

IMP. CAES. NERVAE
TRAIANO. AVG. GER
DACICO. PONT. MAX
TRIB. POT. COS. V. P. P
AQVIFLAVIENSES
PONTEM. LAPIDEVM
DE. SVO. F. C

Portu-

Portugalliæ Regni Initium:

Portugalliæ Regnum primum circa annum cIↃ c initium habuit. Ad id enim usque tempus sub Hispaniæ nomine censebatur. Legendus omnino præter alios Ioannes Barrus cap. I. Asiaticarum Decadum. Primum Regum Lusitanorum Progenitorem Fasti commemorant *Henricum* Ducem Lotharingiæ, Comitem Limburgium, Virum Animo Magnum, Manuque promtum: qui, Laribus in Hispaniam translatis, *Tyresiam* duxit *Alphonsi* VI Castellæ Legionisque Regis Filiam, accepta in dotem ea Galeciæ Lusitaniæque parte, quæ nunc *Portugallia* dicitur; quam non ita pridem ipsemet sua virtute ex Saracenorum & Maurorum servitute vindicarat. Defuncto circa annum cIↃcXII Patri successit *Alphonsus* I, qui Portugalliæ se ducem appellans, Regis titulum ab exercitu accepit anno cIↃ cXXXIX, victoriam consequutus in Agro Orichiensi contra Ismarium, & alios quatuor Saracenorum Maurorumque Reges; quinque Scutorum Insignia facti monimentum posteris relinquens. Successerunt huic recta fere linea *Sanctius*, *Alphonsus* II, *Sanctius* II, *Alphonsus*, III, *Dionysius*, qui primus Algarbiorum Regis titulum usurpare cœpit, *Alphonsus* IV, *Petrus*, *Ferdinandus*, *Ioannes*, *Eduardus*, *Alphonsus*, V *Africanus* cognomine, *Ioannes* II, *Emanuel*, *Ioannes* III, *Henricus* primo Cardinalis, & *Antonius*: quo, quod Nothus diceretur, pulso, ut proximus heres Regnum occupavit *Philippus* II Hispaniarum Rex, Emanuelis per Isabellam primogenitam Nepos; cujus hodie Filius *Philippus* III feliciter Hispaniæ, quanta quanta est, imperat. De Portugalliæ Regibus, eorumque ortu & Genealogia, rebusque gestis, adeundi Rodericus Toletanus lib. VII. de Rebus Hispaniæ, cap. V, Rodericus Sanctius Hist. Hispan. parte I cap. XIV, Lucius Marineus Siculus lib. VII de Rebus Hispaniæ, in fine, & alij.

Primus Portugalliæ rex.

CAP. XXVII.

Algarbia.

ALGARBIA.

LINEA, cujus initium ab Ana fluvio inter amnes, qui vulgo *Vataon* & *Careivas*, finis autem ad Opidulum *Odeseiza*; id est ab Oriente versus Occidentem protracta, separat ALGARBIÆ regnum ab ipsa Portugallia; omnium Hispaniæ Regnorum minimum & ignobilissimum. Comportantur eo ex varijs Hispaniæ partibus secundo Anæ decursu Vina omnis generis, Sicca, Bastarda, Romana, & ejus classis alia; quæ porro navibus imposita in Galliam, Inferiorem Germaniam, alioque avehuntur.

Olim hic *Cynetæ*, *Ostidamnij*, *Turdetani*,

Locasse quomdam sua hic Domicilia notant Geographi Veteres, præter *Cynetas*, quos omnium Europæ ultimos versus Occasum facit Herodotus, & apud quos Anam effluere scribit Avienus; & *Ostidamnios*, quos ad ipsum Promontorium Calbium Europæ extremum locat Strabo: etiam *Turdetanos*; qui Τȣρδητανοὶ Ptolemæo; quousque cum *Turdulis Veteribus*, de quibus cap. XXV, quidam confundunt: Strabo quosdam inter *Turdulos* & *Turdetanos* distinguere scribit; sed nullam distinctionem suo tempore adparere. Eorum Regio Τȣρτυτανία Artemidoro apud Stephanum; cui & Τȣ́ρτοι & Τȣρτȣτανοὶ sunt noti. Quædam in *Turdetanorum* laudem dicta sunt à me cap. VIII, ubi de Veterum Hispanorum lingua ex Strabone, qui duobus locis lib. III illos mirum in modum commendat ab Sapientia, Litterarumque studijs; addens apud eos servari venerandæ antiquitatis Volumina, Poëmata, Legesque versibus ante sex annorum millia conscriptas: Augusti autem principatu, Latinos prope factos, propriæ memoriam linguæ habuisse fere nullam; inque Romanos penitus ritus fuisse transformatos.

Vrbes Algarbiæ: *Tavila*, olim *Balsa*; *Silvis* olim *Ossonoba*. *Lacobriga*.

Opida habet *Balsam* Ptolemæo. Plinio, Antonino & Pomponio Melæ; quæ hodie *Tavila*, ut Coquus opinatur. *Ossonobam* Plinio & Antonino; quorum ille *Lusturiam* cognominat; Ὀσόναβα est Ptolemæo; putaturque quæ nunc *Silvis*. Fuit etiam ibidem ad Sacrum Promontorium Vrbs *Lacobriga* Pomponio; cujus etiamnum ruinæ ruderaque visuntur prope *Lagos* opidum maritimum, in Vico, qui Lusitanica Lingua *Lagoa* vocatur, uti scribit Vasæus: Ejus Incolæ Λαγγοβρῖται Plutarcho, Sertorium depingenti.

Algarbia, Comitatus initio in dotem ab Alphonso x, Legionis Rege, ut prisci referunt Annales, datus fuit Alphonso III Portugalliæ Regi, quum filiam ipsius Beatricem, quam ex Pellice genuerat, uxorem duceret. Natus ex eo Conjugio *Dionysius*; qui primus Algarbiorum Regis titulum usurpare cœpit. *Algarbia Regni initium.*

Sed de Hispania quæ dicta sunt hactenus, sufficiant. Nefas sit autem non adscribere, Coronidis quasi loco, præclarum hominis Galli de Hispania Testimonium; quo quidquid in ejus laudem & commendationem hucusque à me Variorum indicio prolatum, tamquam per ἀνακεφαλαίωσιν succincte nervoseque repetitur. Gallus, cujus memini, Latinus est Pacatus, qui Panegyricum doctissimum scripsit Theodosio Imperatori, Hispano. In eo sic inter alia loquitur: *Iam profecto constabit, eum Principem declaratum, qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum tibi mater Hispania est; Terris omnibus Terra felicior: cui excolendæ atque adeo ditandæ impensius, quam ceteris Gentibus supremus ille Fabricator Rerum indulsit, quæ nec Austrinis obnoxia æstibus, nec Arctois subjecta frigoribus, media fovetur Axis utriusque temperie: quæ hinc Pyrenæis Montibus, illinc Oceani æstibus, inde Tyrrheni Maris littoribus coronata, Naturæ solertis ingenio, velut alter Orbis includitur. Adde tot egregias Civitates; adde culta incultaque omnia, vel Fructibus plena, vel Gregibus; adde auriferorum opes Fluminum; adde radiantium Metalla Gemmarum. Scio Fabulas Poëtarum, auribus mulciendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula; nec jam excutio veritatem. Sint (ut scribitur) Gargara proventu læta Tritici; Menavia memoretur Armento; Campania censeatur Monte Gaurano; Lydia prædicetur Amne Pactolo: dum Hispaniæ uni quidquid laudatur, adsurgat. Hæc durissimos Milites, Hæc expertissimos Duces, Hæc facundissimos Oratores, Hæc clarissimos Vates parit: Hæc Iudicum Mater, Hæc Principum est: Hæc Traianum illum, Hæc deinceps Hadrianum misit Imperio: Huic Te debet Imperium. Cedat his Terris Terra Cretensis, parvi Iovis gloriata cunabulis; & geminis Delos reptata Numinibus; & alumno Hercule nobiles Thebæ. Fidem constare nescimus auditis, Deum dedit Hispania, quem vidimus.* Ἀνακεφαλαίωσις superiorum.

PAVLLI G.F.P.N. MERVLÆ

COSMOGRAPHIÆ

PARTIS II,

LIBER III.

DE GALLIA.

Cap. I.

Gallia unde dicta, variaque ejus Nomina.

HISPANIAM, qua potui fide, perlustravi: Pyrenæos transgresso *Gallia* se offert. Hanc, qua fere illam Methodo, percurram; Generalia priore loco indicaturus, inde Specialia. In Generalibus duo describam, Nomen ipsum & Res. Quod ad Nomen, id est Etymon variasq; Appellationes: Partem Europæ, quæ hoc tempore *Francia*, dictam olim multi memoriæ produnt Γαλατίαν, ab Γάλα, *Lac* Latinis sonante, quod lacteos, id est albi coloris homines producat: Montibus (hoc enim addunt) nimium Solis ardorem inde excludentibus. Videndus Isidorus lib. XIV Origin. cap. IV.

Galatia vel ab Γάλα,

Diodorus nomen natum scribit ab *Galata* Herculis filia. Alij alia tradunt.

vel ab *Galata*,

Κελτογαλατία Ptolemæo nominatur lib. II, ceterisque Græcis.

Ab Galatia, *Gallia*,

Ab Γαλατία *Gallia* putatur formata: quam tamen vocem alij aliunde dirivant. Hæc talia non tanti, ut Lectorem multis morentur. Certe *Galliæ* appellatio Latinis Scriptoribus olim fuit latissima, ut deinceps, præsertim ubi Distributio aperienda, plenius discemus.

Iberia,

Scribit etiam Strabo lib. III. Ἰβηρίαν antiquitus creditam quidquid esset extra Rodanum & Isthmum, qui ab Gallicis coartatur finibus.

Hebræis

Hebræis צרפתה vocari scribunt & Gulielmus Postellus & Arias Montanus Commentario in Abdiam Prophetam. *Tzarphat Hebræis.*

Francia nuncupatur hodie ab Francis, Germaniæ ad Rhenum Populis; qui vi Regionem hanc & armata manu occuparunt: Vulgo *Le Royaulme de France.* *Francia.*

Gallos Græci *Celtas* universim & *Galatas* vocarunt: auctoribus Appiano Alexandrino & Strabone lib. IV. Geograph. De *Celtis* lege, quæ disserui libri I cap. IV. Qui nunc ab Græcis *Galatæ* nominantur, inquit Iosephus lib. Antiquitatum I, olim dicti fuerunt *Gomeritæ.* *Galli Celtæ & Galatæ.*

Veterum, cum primis autem Timagenis Græci scriptoris, sententias super prima Gallorum origine satis multis commemorat Ammianus lib. XV: *Ambigentes,* inquit, *super origine prima Gallorum Scriptores veteres, notitiam reliquere negocij semiplenam: sed postea Timagenes & diligentia Græcus & lingua* (*Timagenem* hunc Plutarchus de Fluvijs *Syrum* vocat; & pleraque de Callisthene Galaticorum scriptore sumsisse indicat: meminit ejus & Strabo lib. IV.) *quæ diu sunt ignorata, colligit ex multiplicibus libris: cujus fidem sequuti, obscuritate dimota, eadem distincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his Regionibus quidam visos esse firmarunt, Celtas nomine Regis amabilis, & Matris ejus vocabulo, Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appellat. Alij Dorienses, antiquiorem sequutos Herculem, Oceani locos inhabitasse confines.* * *Drasidæ memorant revera fuisse Populi partem indigenam: sed alios quoque ab Insulis extimis confluxisse & tractibus Trans-Rhenanis, crebritate bellorum & alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos. Ajunt quidam paucos post excidium Troiæ fugitantes Græcos ubique dispersos loca hæc occupasse tunc vacua. Regionum autem Incolæ id magis omnibus adseverant* (*quod etiam nos legimus in monimentis eorum incisum*) *Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Taurisci sævorum Tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat; superatisque ambobus coisse cum generosis feminis, suscepisseque Liberos plures; & eos Partes, quibus imperitabant, suis nominibus appellasse,* & quæ alia sequuntur: quibus omnibus refutandis tempus non teram. Difficultates Originum facile diffiniri possunt ex cap. XIIII libri III Partis I. *Gallorum origo.*

Cap. II.

Galliæ Fines, Longitudo, Latitudo, Circuitus.

NOMEN brevibus exposui: succedunt Res, quas illustrabo cum in ipsa Regione, tum in Incolis. Ibi Adjuncta quæram & Partes. Adiuncta mihi Quantitas & Qualitas. Quantitatem explicabo in Finibus, Longitudine, Latitudine, Circuituque. Quod ad Fines: Regni, quod *Franciæ* nunc dicitur, ad Septemtrionem, qua quidem Germaniam Inferiorem respicit, Limes statui solet inducta ab Caletibus in Argentoratensium usque Agros Linea; quæ ab sinistra relinquit Artesios, Hannonios, Leuceburgenses & alios; ad dextram Picardos & Lotharingos: qua vero Angliæ jacet obversa, vastus æstuosusque Oceanus, cui ab Vetere Britannia cognomen *Britannici:* Ad occidentem idem eam pulsat, ingenti facto in Aquitaniam Sinu, Oceanus. Ad Meridiem, qua quidem Hispaniæ adhæret, Pyrenæos habet Montes; qua vero apertior, liberiorque & sui quasi fit juris, placidiore, nempe mediterraneo, terminatur Mari, quod ab ipsa *Gallicum.* Ad Ortum denique Alpibus separatur ab Italis, Iura ab Helvetijs, Rheno ab Germanis. Huc pertinent Ammiani Marcellini verba lib. XV Rerum gestarum: *Hanc Galliarum plagam ob suggestus Montium arduos & horrore nivali semper obductos, Orbis residui Incolis antehac pene ignotam, nisi qua Littoribus est vicina, munimina claudunt undique natura velut arte circumdata. Et à Latere quidem Australi Tyrrheno adluitur & Gallico Mari: qua cœleste suscipit Plaustrum, à feris gentibus Fluentis distinguitur Rheni: ubi Occidentali subjecta est Sideri, Oceano & altitudine Pyrenæi: unde ad Solis Ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum,* &c. Veteres singularum Antiquæ Galliæ Partium Fines fideliore digito erunt indicandi; ubi Galliarum Divisionem signabo. *Franciæ Fines.*

Galliæ vel Franciæ (nam voces has ἀδιαφόρως usurpabo) Longitudo, si ab Occasu recta in Ortum; ab Insula, inquam, Iuris Francici *Heyssant*, olim *Sena*, extremo Britanniæ, quæ in Galliis, Littori opposita, usque ad Rheni ripam consideretur, Mil- *Longitudo.*

liarium Gallicorum est paullo amplius ccc: sin, ut alij mensurandam censent Longitudinem, ab Cauro vel Argeste in Vulturnum vel Euronotum, id est, ab Insula Normanniæ, *Aldernay*, quæ Veteribus *Ebodia*, Niceam usque, supra trecenta, numerantur triginta, quamtum fere terrarum inter Parisios jacet & Romam.

Latitudo, Latitudo ab Meridionalissimis ad Mare Mediterraneum Littoribus ad Caletensium usque urbem Milliarium fere est ccxxcv; quamtum Itineris Parisios inter & Venetias.

Circuitus, Circuitus ab Caletibus per maritima Littora, Pyrenæum, Maris Mediterranei Oras, Alpes, Iuram, Rhenum, Lineamque ex Argentoratensium Agris Caletes versus ductam deprehenditur supra mille viginti milliarium. Suetonius in Iulij Cæsaris vita cap. xxv tradit, *in Circuitu patere ad bis & tricies centum millia passuum*: comprehendens præter Helvetiam & alia, totum illud, quod in Vetere Belgica hodie ad Rhenum usque Inferiori Germaniæ adcensetur. Suetonij locum ad verbum pene expressit Eutropius libro Hist. Romanæ vi.

Cap. III.

Galliæ Clima, Qualitas.

Situs Galliæ cœlestis, EA igitur est Quantitas: sequitur jam-nunc Qualitas; cujus caussa plurimum Clima. Subjacet parti quidem Quinti Gallia, Totis autem Sexto Septimoque Climatibus, Parti quoque Octavi: inter Gradus Latitudinis xli & lii, Longitudinis autem xx & xxxviii. **Maxima Æstatis Dies.** Maximus dies æstatis in Australi Parallelo, qui distat ab Æquatore Gradibus xlii, horarum est xv: in Boreali, qui ab Æquinoctiali Gradibus dirimitur li, Horarum est xvi.

Venti, Licet universim Ventis obnoxia sit plurimum Septemtrionalibus (*Circium*, Ventum ex Gallia Terra flantem, Parti, quæ Narbonensis appellatur, præcipue infestum docet Plinius lib. ii cap. xlvii. innuuntque præter Lucanum de bello Pharsalico, Seneca lib. iv. Quæst. Natur. & Agellius lib. ii. noct. Attic cap. xxii) **Aër,** propter Aëris tamen salubritatem & temperiem optimis Europæ Regionibus adcensenda. Constitutione felicissimam facit Claudianus; Saluberrimam dicit Cæsar lib. iii bell. Civil. **Qualitas in Hominum generatione,** fertilissimam hominum Genitricem non obscure docent Cæsar de bello Gallico lib. ii, Strabo, ubi de Arvernis, Ammianus Marcellinus lib. xxi, & Vegetius lib. i. de re milit. cap. i, alijque.

Agro, Ager magnam partem est planus: amœnos hic ibi habens colles, interque eos Valles jucundissimas: sua cum has, tum illos fœcunditate admirabiles.

Frumento alijsque Segetibus, Arva bene culta Triticum aliasque Segetes luxurie magna producunt. Multum fert Gallia Frumenti, uti docet Strabo lib. iv, Milij, Glandis; & omnigenum alit Pecus. Nihil in ea ociosum, nisi qua Paludes aut Silvæ obstant. Frumenti abundantem scribit Trebellius in Balista: quod idem verum facit M. Tullius in oratione pro M. Fonteio, ubi tradit magnum Frumenti numerum ab Romanis hinc avehi. Docent & Cæsar lib. iii. belli Gallici, & Dio lib. xxxix, Romanos misisse Legatos Frumenti petendi gratia ad populos Galliæ Venetos. Frumentum autem Gallicum omnium levissimum esse ex his generibus, quæ Romam invehuntur, testis est Plinius; apud quem leguntur & Aquitani uti Panico. Felices Gallias pinguibus glebis, & commodas proventibus fructuarijs; plerasque Vitibus Arbustisque consitas, omnique ad usum Animantium fœtu beatissimas describit in Polyhistore Solinus. Pomponius Mela eadem de re sic loquitur: *Terra est Frumenti præcipue & Pabuli ferax, & amœna Lucis immanibus: quidquid ex satis frigoris impatiens est, Ager nec ubique alit, & noxio genere Animalium minime frequens.*

Arboribus, Quod ad Arbores aliaque id genus; Abietem laudatissimam in Iura & Vogeso Montibus; Betulam, & ex ea Bitumen Incolas facere, indicat Plinius. Triumphi Gallici adparatum ex Citro comparasse Cæsarem, Velleius Paterculus auctor est: ut vero simile sit & Citro abundare solitam olim Galliam. Habuit & magna copia (ut Cæsar testatur) Taxum, Arborem venenatam. Eam Dioscorides Narbone tam præsentis esse veneni tradit; ut, si qui dormiant sub ea, aut in ejus umbra subsideant,

sideant, lædantur & sæpenumero moriantur. *Vasa Viatoria ex ea Vinis*, inquit Plinius lib. XVI. cap. X, *in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est.* Taxo se exanimasse Cattiuulcum Eburonum Regem memoriæ prodit Cæsar. Scribit etiam ex Artemidoro diligens auctor Strabo, Arborem in Gallia nasci, Fico simillimam; Fructum autem Corno similem gignere; inde Pharetras fabricari; Arborem eandem incisam lethalem succum effundere ad inungendas Sagittas utilem. De Ficubus audiamus Iulianum oculatum testem, cujus in Misopogono verba Latine sic sonant: *Hiems est ibi placidissima propter calorem, ut ajunt, Oceani: ac fortasse quidam tenuis Aër illinc diffunditur; videtur autem maritima aqua dulci esse calidior. Sive igitur ob hanc caussam, sive aliam mihi ignotam, ita se res habet. Hiems ejus terræ Incolis est mitior; præterea Vites optimæ illic nascuntur; quin etiam Ficus multi jam arte quadam extulerunt, quum eas per hiemem calamis Tritici, tamquam Vestimentis, contegerent & alijs hujusmodi rebus, quæ Cæli injurias ab Arboribus averruncare solent.* Sed paullo distinctius hæc Strabo, cujus sæpe memini, libro IV: Ἡ Ναρβωνῖτις ἅπασα, ὥσπερ ἡ Ἰταλία, τοὺς αὐτοὺς ἐκφέρει καρπούς. Παριόντι δ' ἐπὶ τὰς Ἄρκτους καὶ τὸ Κέμμενον ὄρος ἡ μὲν ἐλαιόφυτος καὶ συκοφόρος ἐκλείπει· τἆλλα δὲ φύεται, καὶ ἡ Ἄμπελος δὲ προϊοῦσιν οὐ ῥᾳδίως τελεσφορεῖ. Frigore sane, quia sub Septemtrionibus, ut habet Cæsar lib. I belli Gall. Frugum maturitatem nonnihil retardari, certum est. Qua de caussa huc referendum quod Varro de R. R. I. scribit, *In Gallia*, inquiens, *Transalpina ad Rhenum aliquot Regiones sunt, ubi nec Vitis, nec Olea, nec Poma nascerentur, nisi Agros stercorarent candida fossitia Creta.* *Marga* hæc dicitur Plinio. Septemtrionaliorem igitur Galliam designant Claudianus, qui Nive eam ferocem dicit; Lucianus, qui Glaciem Gallicam memorat, de Histor. scribenda; Petronius, apud quem Adagium, *Gallica Nive frigidior*; Diodorus, qui Glaciem Gallicam tam immensam fatetur, ut Flumina congelata sint pervia non tantum paucis, sed totis Exercitibus, cum Curribus; M. denique Tullius, cujus in Provinciis Consularibus hæc legitur Exclamatio, vera an falsa? *Quid istis locis asperius? quid incultius Opidis? quid Nationibus immanius? quid Oceano longius inveniri potest?*

Eliconem Helvetium Fabrum ex Italia primum in Galliam tulisse Ficum siccam & Vvam, Oleum ac Vinum, adnotavit Plinius. Inde Vini postea adeo ferax, ut hinc Vindemias condere Italos conqueratur quodammodo Columella; & Viennam Vinum, quod *Picatum* nominabant, Romam, ubi in pretio, mittere solitam referat V Convival. Plutarchus. Quid ergo velint Vopiscus & Eusebius, dum Probum Imperatorem tradant Gallis permisisse, ut Vites haberent, docti Viri nondum capiunt. Putant quidam ad Probi usque tempora in Braccata Gallia sive Provincia tantum, non in ceteris Galliis, Vitem fuisse. Quod qui verum esse poterit, quum Plinius, multo ante Probi principatum *Bituricæ Vitis, Vinique Arvernici* faciat mentionem? Diodorus sua ætate adfirmat in Gallia Comata Vinum nasci nullum solere. Cæsar lib. IV belli Gall. Suevos Germaniæ Nerviis Galliæ temperantia pares efficit. *Vinum*, inquit, *ad se omnino importari non sinunt; quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines atque effeminari arbitrarentur.* Hodie Vina Galliæ non unius generis; alia alijs locis colligunt generosiora, eaque partim suis Britannis, Normannis, Picardis, partim Confinalibus Germanis, Belgis, Anglis, alijsque, quibus Vvarum maturitatem negare solet Aëris frigiditas, subvehunt. Vinis.

Vacinia purpurea hic provenire, haberique tingendi caussa ad Servitiorum vestes, notat Plinius; iisdem Coccum, Conchylium ac Tyrium tribuens, quibus Vestes tingere consueverunt. Nardum ad Theriacam conficiundam ex Gallia peti, Galenus testatur. Lini quoque sationem Galliæ dat idem Plinius (inde Linificium apud Strabonem lib. IV) ex quo Vela faciunt; quamvis Pellibus pro Velis uti Venetos Armoricæ Populos prodiderit Cæsar. Franci certe hodieque Linum apud se natum Cannabemque mittunt cum alio, tum in Hispaniam adparandis Funibus, Navibusque instruendis. Herbis.

Auri quoque & Argenti apud Gallos esse Metalla, atque eorum præstantiora in Cemmeno Monte; Auri etiam Fodinas omnium esse excellentissimas apud Tarbellos; & Ferri Metalla apud Petrocorios & Bituriges Cubos, Strabo auctor est. Aurum apud Celtas quosdam erui, scribit Athenæus. Auriferum Tarnem, Aquitaniæ fluvium, vocat Ausonius. Diodorus libro V plures in Gallis Fluvios auriferos dicit: unde apud Procopium legimus Gallos Aureum nummum è nativo solo cu- Metallis.

dere, eumque non Romanorum Imperatorum, ut ceteri solent, imagine, sed sua impressa. Horum Pecuniam memorat Cassiodorus lib. VII Variar. cap. XXXVII. Merito igitur Gallia dives, Manilio; opibus florens, Dioni; Galli dites, Iosepho; auro locupletes in Oraculis Sibyllinis. Et quamvis Argento carere scripserit Diodorus; è Pyrenæis tamen Montibus, quum Silva casu accensa conflagrasset, liquatum Argentum hic, ut & in Hispanijs profluxisse narrat Athenæus. Apud Ruthenos & Gabalos quoque describit Argenti Metalla Strabo. Ærarias item Secturas apud hos multis in locis esse, Cæsar est testis: Amethystum in Gallia, & Corallium circa Stoechadas Insulas reperiri, Plinius: Electrum apud Celtas in flumine quodam inveniri, Dion Prusæus.

Animalibus. Ager, qui aliunde non occupatus omnis generis nutrit Armenta: quæ faciunt, ut Carnis, Lactis, Butyri, Casei, Lanæ, Rerumque aliarum abundet copia. Pecuaria statuit divitem Sidonius in Panegyrico Majorani. Asinos non habere scribit in Admirandis Aristoteles: hodie secus se res habet. Equas fama nobilitatas commemorat Trebellius in D. Claudio. Canes hujus gentis numerosos laudant, præter Ovidium, Oppianum, Gratium Poëtas, etiam Pollux Grammaticus & Euphrada Orator. Lupum Cervarium ex Gallia spectasse se in Cn. Pompei Magni Arena dicit Plinius. Sues altitudine, robore & celeritate præstantes, à quibus, qui non adsueverit, non minus, quam à Lupo periculi, commemorat Strabo. Hinc optimas pernas Gallos habere, recte scripsit Athenæus: earumque tantam scribit idem Strabo copiam, ut non solum Romæ, sed & plerisque Italiæ locis sufficiant. Sic Varro lib. II de re rustica cap. IV: Quotannis è Gallia apportantur Romam pernæ, Tomacinæ, Petasones. Videndus & Plinius. Lepores permagnos hic esse ex ejusdem Varronis de Ling. Lat. libris discimus: apud quem quoque Gallicanæ Lanæ memoria; quam asperam indicat Strabo. Onocrotalum Avem hic versus Septemtrionem ad Oceanum celebrat Plinius: cui & Salmo hic fluviatilis, atque in Oceano Physeter marinum Animal, ingentis columnæ modo se attollens; altior navium velis Diluviem quamdam eructans. Nereides quoque, item Elephantos & Arietes Marinos hic idem agnoscit Plinius. In Arari flumine, ut habet ex Callisthene Stobæus, nascitur magnus quidam Piscis, Clupea nominatus ab Incolis; qui crescente Luna, albus; decrescente eadem, nigrescit; & Corpore nimium aucto à proprijs Spinis interimitur. In hujus Piscis capite Lapis perhibetur reperiri, similis grani salis, qui optime facit ad quartanas, sinistro lateri Corporis adligatus, decrescente Luna. Clopias nominatur Michaeli Glycæ Annalium parte I. ex Anastasio; Scolopidon, Plutarcho. Ranarum fœcundam numerositatem tantam narrat ex Varrone Plinius, ut ea civitatem pulsaverit. De Fossilibus porro Piscibus hæc apud Pomponium Melam lib. II extremo, ubi de Gallia Narbonensi lego: *Salsulæ fons non dulcibus, sed salsioribus, quam marina sunt, aquis defluens* (in Gallia Narbonensi) *Iuxta Campus minuta arundine gracilique perviridis, ceterum stagno subeunte suspensus. Id manifestat media pars ejus, quæ abscissa proximis velut insula natat; pellique se atque attrahi patitur; quin & ex ijs, quæ ad imum perfossa sunt, suffusum mare ostenditur. Vnde Graiis nostrisque etiam Auctoribus, verine ignorantia an prudentibus etiam mendacij libidine, visum est tradere posteris, in ea regione Piscem è terra erui, qui, ubi ex alto hucusque penetravit, per ea foramina ictu captantium interfectus extrahitur.* Per Graios Auctores, quorum fidem elevat Pomponius, designari videntur Strabo & Athenæus: quorum ille lib. VI. tradit circa Ruscinonem fluvium Lacum esse propinquum, ac paulo supra mare locum aquosum, plenum Salinarum, huncque Fossiles habere Mugiles sive Cestreos: ubi enim duos aut tres pedes foderis, inmisso in aquam limosam Tridente, configi solere justæ magnitudinis: ali autem limo, sicut Anguillas: hic autem lib. VIII. ex Polybij lib. XXXIV, juxta Pyrenæos montes Narbonam usque Campos esse notat, per quos Iliberis & Ruscino fluvij decurrunt: in ijs Fossiles, quos vocant, Pisces reperiri: ejus namque loci solum tenue esse, & subnascente multo gramine, herbosum: sub eo vero, quum ad duos tresve cubitos arenosa sit terra, Aquam inveniri, quæ à fluminibus aberravit; in ea Pisces sub terram discurrere per rivos ipsos pabuli caussa; quod autem radicibus graminis delectentur, subterraneis piscibus universam illam oram repleri, quos egesta humo capiunt Incolæ. Fortean huc referendum, quod in Admirandis memoriæ mandat Aristoteles; in finibus Massiliensium,

sium, circa Ligusticum, Lacum esse, qui ebulliens effususque piscium multitudinem immensam, veri fidem superantem, eijciat, &c.

Cap. IV.

Galliæ Montes.

ADIVNCTA absolvi: succedunt Partes, cum Terra, tum Aqua: ibi Montes, Promontoria, Silvæ; hic autem Sinus, Portus, Flumina, & id genus alia. Quod ad Montes, Gallia alijs, quam alijs, locis est montosior. Eminent hic Delphinatus, Provincia, Sabaudia, & Burgundia. Andegavensis Ager suos etiam habet Montes, qui in Britannorum Pictonumque fines late se insinuant. Montes Galliæ cum primis celebrant Veteres Scriptores *Cebennam, Vogesum, Iuram.*

Vbi maxime montosa Gallia.

Cebenna Mons est, qui, ut Cæsar scribit, Arvernos *(ceulx d'Auverne)* ab Helviis *(ceulx de Vivaretz)* distinguit. *Gebennam* Plinius; *Gebennas*, Lucanus & Ausonius nominant; *Gebennicos* Pomponius Mela. Vera genuinaque scriptura est, ut Scaliger suis ad me litteris monet, *Cebenna*, per C. Dici enim hodie *Montaignes de Cebenes* & *Cevenes*: ut rectius Κέμμενοι Ptolemæo & Straboni, *Cebennæ* Latinis quibusdam dicantur. Non mirum autem multa Montium nomina utroque numero usurpata reperiri: quum unus Mons in multa plurimum adsurgat juga, & in plura quasi membra diffundatur; adeo ut qui vere unus, multi Montes esse videantur. *Cebennæ* Vineto, Nozoreno, Villanovano *Montaignes d'Auvergne* nominantur. Horum Montium pars hodie *Tarara*, teste Guilielmo Budæo lib. IV. de Asse, qui Lugdunum euntibus est superandus. In vertice Sedes visitur Petræ incisa, cui Mercatores imponunt eos, qui Mercatum Lugdunensem numquam frequentarunt. Vulgo *La Chere de la Verité* vocatur. Iurare namque coguntur Veritatem, Lugduni fuerint umquam, nec ne; eoque nomine nonnihil, quo Genio simul indulgeant, polliceri.

Cebenna.

Vogesus Galliæ Mons Cæsari lib. de bello Gallico IV, Lucano lib. I. Plinio, & alijs. *Vocetus* vel *Vocetius* corrupte dicitur apud Tacitum lib. I. Historiarum & alibi, ut jam ab doctis viris notatum. Alpium nomine à Strabone describitur lib. IV. Hodie *Mont de Faucilles*, alijsque nomenclaturis indigetatur. Separat Burgundiam Alsatiamque ab Lotharingia. Provomit Mosam, ut etiam testatur Cæsar, & infinitos alios fluvios, quorum plerique Rhenum petunt. Pars, unde Mosella profluit, Kratzer appellatur; quod habere se tradit Ortelius ex Libello MS. Magni Gruberi, in quo Rhenum describit: addens, Tractum hunc *Estaye* Gallice, & Auff der Stap nuncupari in Chorographica Lotharingiæ Tabula, jussu & impensis Ducis ab Ioanne Scyllio accurate delineata; nihilque ibi, eodem Scyllio teste, præter Asarum herbam provenire. Gignit Vogesus in Valle Leberiæ Argentum purum; sed, ut notat Munsterus, non ita multum.

Vogesus.

Iura Galliæ dicam Mons; an Germaniæ? Olim fere totus Galliæ; quum Helvetia Belgicæ adcenseretur: hodie magna etiam parte Germaniæ. Initium ejus statui solet in finibus Basiliensium, juxta Rhenum, è regione Waldzhuti. Altus est, multisque & ingentibus subnixus saxis. Meminerunt ejus Cæsar, Plinius, alij. Ptolemæo Ἰουρασσὸς est: Straboni Ἰουράσιος & Ἰόρας. Ævo nostro Accolis Incolisque pro ratione Locorum alijs atque alijs vocatur nominibus. Haud procul Arce Hasburgensi prope Brugim (Opidulum est sic dictum Idiomate Germanico à Ponte, qui hic super Arolam ex uno Arcu) *Botzberg* audit; uti, quum trajicerem, me docuerunt qui inhabitant, à Pago *Botzen*, qui cum multis alijs Pedi Montis adlocatus. Hanc Iuræ portionem *Vocetum* vel *Vocetium* esse Cornelij Taciti censent Sebastianus Munsterus, Ægidius Schudus, Wolffgangus Lazius, Christianus Vrstisius, & alij. Abrahamus tamen Ortelius apud Tacitum *Vogesum*, de quo ante, legendum esse minime dubitat. Est eadem hac Montis parte Vallis ingens, cui nomen *Frikthal*, à Pago cognomine. Occurrunt & aliæ hic ibi Valles, ut obiter hoc dicam, *Lauffen-thal*, & *S. Imers-thal*, & similes: quarum tamen nulla Montem per transversum penetrat. Vbicumque volueris trajicere, opus est alta scansione. Inter Ararim

Iura.

rim porro & Farspurgum hic Mons appellatur *Schaffmat*, quod Latinis *Ovinum* sonat *Pratum*. Inter opidum *Olten* & Humburgensem Præfecturam dicitur *Nider-Hauvvenstein, Inferior sectus Lapis*: Per Saxa enim factum est iter. Inter Walnburgum & Balstallium *Ober-Hauvvenstein* vocatur, *Superior sectus Lapis*; ubi currus onusti grandibus funibus per Montis declivitatem demittuntur. Occasum versus procedendo *Wasser-fal* nuncupatur, id est *Aquæ ruina*. Vlterius eundo *Iurten* ab Sabaudis, prisco fere nomine, appellatur. Brachium, quod se extendit Basileam versus, uno ab Vrbe milliario juxta Byrsam fluvium, *Blouvven* dicitur; crescitque non parum in altitudine & asperitate, quousque Delspergum veneris, ubi rursus in planiciem diducitur. Vlterius, versus *Bellele* Monasterium Gallicum procedendo, rursum crescit; ad deinde iterum evanescit spacio unius milliarij: hinc iterum saxosum horrendumque Montis jugum ab Oriente in Occasum extenditur; quod pervium fecisse scribitur Iulius Cæsar, perforato in portæ formam saxo. Portam hanc nominant alij *Pierre-port, Petræ portam*; alij *Pierre-pertus, Petram pertusam*. Descriptam ~~vere accurateque~~ ab Sebastiano Munstero, ipse, qui eam aliquando transgressus, testor. Inscriptionem supra Portam satis claram deprehendi, nisi quod primæ vocis litteræ reliquis magis sint extritæ:

N.:.:.:.ANGVSTI VIA DVCTA PER ARDVA MONTIS
FECIT ITER PETRAM SCINDENS IN MARGINE FONTIS

An Antiquitatem sapiat, non disputabo. Per Fontem intelligit Poëta Byrsam amnem, qui ibi ex Petra magna Aquarum vi erumpit. Procurrit inde Iura versus Libonotum inter Helvetios Sabaudosque, quos ad Vulturnum respicit, & Burgundos, quos ad Caurum relinquit (unde & apud Cæsarem lib. I duobus locis Iura Sequanos ab Helvetijs dividit) secus varios Lacus, quorum præcipuus Lemannus; ubi longe lateque *Mons S. Claudij* nuncupatus ad Rodanum tandem terminatur.

De alijs, qui ad Gallias etiam nonnihil spectant, De *Pyrenæo*, inquam, dixi lib. II, ubi Hispaniam delineavi: deque *Alpibus* differam libro sequenti; ubi Italiam percurrendum mihi erit.

Cap. V.

Galliæ Promontoria.

Promontoria. *Gobæum*. INTER Promontoria, quæ Montibus adcensui, nobilissimum est illud, quod ultra omnem Galliam in Occidentem excurrit. Ptolemæo Γόβαιον; hodie, ut Villanovanus adnotat, *S. Mathieu*; vel, ut Gerardus Mercator, *Le Four*.

Icium. Supra Gobæum versus Septemtrionem Ἴκιον est eidem Ptolemæo, è conspectu Cantij, Albionis Promontorij. *Blanckenest* putatur Becano, *Stapulas* Meiero.

Pectonium. Succedunt Gobæo versus Meridiem apud eumdem Ptolemæum Πηκτόνιον; *Vornoc* Mercatori; *Talmond* Clusio; sic dictum Adcolis, quasi *Talon du Monde*:

Santonum. Σαντωνῶν Ptolemæo; *Blaie* hodieque, ut putat Villanovanus; vel, ut Mercator *Maluason*.

Curianum. Κυριανὸν ἄκρον Ptolemæo; Iosepho Scaligero in Ausonianis *Caput Boiatum* hodie, sed lingua Vasconum *Cap de Butz*; Mercatori est *Sellac*, Vineto *Gordan*, Belleforestio *S. Mariæ*.

Citharistes. Ad Mare Mediterraneum Κιθαριστὴς est Ptolemæo, *Citharistes* Plinio & Pomponio Melæ, *Citarista* Antonino: *Circelli* Nautis, notante Mario Nigro; alijs *Cabo de S. Sigo*, quibusdam *Cabo Bacro* Belleforestio *Cap de Gercel*.

Setium. Nominatur ibidem in Galliæ Narbonensis ora maritima & Σήτιον Ptolemæo, *Setium* Antonino, Σίγιον Straboni, corruptius, nisi hoc sit *Cabo de S. Sigo*, de quo paulo ante. Setium certe hodie *Cap de Cete*, scribente Clusio.

Est & non incelebre Promontorium, quod Nautis *Cap de la Hague*, cui Insula objacet *Ebodia*. Sic appellat Paulus Diaconus lib. I. cap. VI. Longobardicorum; quam Franci nunc nominant *Aldernaij* vel *Ornaij*, de qua suo loco.

Cap.

CAP. VI.

Galliæ Silvæ.

Silva.

SILVÆ Gallijs ſunt frequentes, non tamen, ut alijs in regionibus, magnæ, non denſæ, non ita dumis horridæ. Apud Cenomannos variæ ſunt, *Les Foreſts de Verſay, Longoulnay, Perſi, Sille, Charnay, Audain, Maine, Conciſe:* apud Britannos Inferiores, *de Boſtblanc, de Toriant, de Guierche:* apud Pictonas, *Les Foreſts de Mouliere, Dyne, Broſſe, Ligne,* & aliæ: apud Bituriges *Silva Roberti* cum alijs viſitur: apud Andegavos, *Lourſaie* & *Marſon*. Totus Bononienſium Ager una quaſi obſeſſus eſt Silva, cujus partes, *Les Bois de Surene, Celles, Hardelot, Dalles, Bourſin*. Apud Veromanduos haud procul Perona Nemora ſunt *Reccigne* & *Bouhan:* Apud Picardos *Bois de Baine, de Beaulieu, de la Fere, de Couſſy*. Nec ſuis caret Siluis Lotharingia; *Warnedvvaldt, Le Banbois, Bois de Mandon, de Heyde, de S. Benoyt, de la Voyge, Mortaigne, Doſeyne*. In Burgundijs multæ ſunt Silvulæ, quarum nunc non occurrunt nomina. Alias prætereo, quæ paſſim per Gallias hic ibi ſparſæ.

Arduenna.

Arduenna, hodie potiſſima parte eſt in Inferiore Germania; ideoque ibi deſcribenda. *Gallicam* vocat Claudianus; & *Silvam Galliæ maximam* Cæſar lib. VI. de bello Gallico, quod olim eſſet in Gallia Belgica.

CAP. VII.

Galliæ Sinus.

Sinus.

SINUS Gallijs ſunt inſignes; cum ad Oceanum, tum ad Mare Mediterraneum.

Aquitanicus.

Ad Oceanum eſt cum primis ille, qui *Aquitanicus* Æthico, Oroſio, Tabulæ Peutingerianæ. *Tarbellicus Ancon* elegantiſſime apud Lucanum vocatur:

—— Et ripas Atyri, quem littore curvo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus Ancon.

Ita enim omnino legendum monet Nobiliſſimus Vir Ioſephus Scaliger; non, ut hodie:

& ripas Satyri, quà littore curvo
Molliter amiſſum claudit Tarbellicus æquor.

nullo ſenſu. De hoc Sinu Strabo lib. IV Geographic. ἔχουσι δὲ Τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς εἰσι τὰ χρύσεια σπουδαιότατα πάντων. Male vertunt Interpretes: *Sinum hunc habent Tarbelli.* Dicendum enim fuerat: *Habent vero & Sinum Tarbelli:* ne *Sinum Gallicum,* de quo paulo ante verba fecerat Strabo, tribuere videatur Tarbellis; *Gallicum*que, qui ad Mare Mediterraneum, cum *Tarbellico* vel *Aquitanico,* qui ad Oceanum, confundere.

Diepenſes Conſtantienſis.

Sinus etiam ad idem Mare ſunt non ignobiles, in quorum intimis receſſibus locata videmus opida, Diepam, Conſtantiam, & alia.

Gallicus { Maior. Minor.

Ad Mare Mediterraneum *Gallicus (γαλατικός)* Sinus eſt duplex, *Major,* & *Minor, Major* ea Maris Mediterranei pars appellatur, ubi ſe in illud effundit Rodanus. *Angulus Gallicus* M. Porcio Catoni in Oratione de Conſulatu; qua forma paulo ante Aquitanicus Sinus Lucano dicebatur *Tarbellicus Ancon,* voce Græca: *Gallicus Sinus* κατ' ἐξοχὴν Livio lib. XXVI. & XXX, Iuſtino lib. XLIII, & alijs. *Minor* apud eumdem Strabonem ſcribitur ad Promontorium Montis Pyrenæi, quod *Aphrodiſium* appellatum dixi lib. II, cap. V. Hic *Salſus* vocatur Pomponio Melæ. Littus, quod huic Sinui objacet, *Phociacum* videtur nominari in Inſcriptione, quam præcedentis libri capite VII poſui. Circa Maſſiliam & Emporias interpretatur Antonius Auguſtinus Dialogo III de Nummis antiquis. Videndus & Silius Italicus lib. I, III, & IIII Belli Pœnici.

Gamblacitanus.

Gamblacitanum etiam Sinum ponit ad Galliam Narbonenſem Antoninus.

CAP.

Cap. VIII.

Galliarum Portus.

Portus. PORTVS, ut hodie, de quibus plene Lucas Aurigarius Charta v & quatuor ſequentibus, ſic olim habuit Gallia celeberrimos. Nam quæ non ad mare Gallicum opida vocarunt Antiqui, ſi modo quid commodi haberent ſitus, Portus? Principem obtinent locum *Staliocanus*, *Vindana*, *Brivates*, & alij quidam Veteribus nominati.

Staliocanus. Qui ϛαλιόκανος Ptolemæo, alijs *S. Paul de Lyon* in Britannia exiſtimatur, *Roſcou* alijs; quibus ut ſubſcribam, facit, quod poſterior priore multo ſit fidior & commodior, quamvis enim oppoſitam habeat Inſulam, cui cognomen vulgo *De Bas*, facilem tamen & tutum ſeptemque altum hodie ulnas, utrimque præbet Navibus ingreſſum. Priori, cui ab *D. Paullo* nomen, minax objacet Taurus (Inſula eſt, vulgo *Le Taureau*) qui circumpoſitas habet rupes innumeras & latentes & eminentes; à quibus magnum Nautis male providis creari ſolet periculum.

Vindana. Haud procul inde in eadem Britannia verſus Meridiem poſt flexum Promontorij Gobæi, de quo ante dixi, *Vindana* occurrit Portus; ϐίνδανα Ptolemæo. *Fenſtiers* hodie, vel *Conqueſt*. Iovio male *Breſt*.

Brivates. Adſcribit hinc Βριϐάτην Portum nominatus à me ſæpe Ptolemæus. Nomen hodie fere retinet, *Breſt*.

Secor. Sequitur apud eundem Ptolemæum Σηκὼρ Portus: *Luſſon* vel *Luxon* hodie. *Secor* & *Brivates* corrupte leguntur in Tabula Peutingeriana, miſtim in una voce *Geſocribate*.

Santonum. Hinc *Santonum*, Σαντονῶν, Portus Ptolemæo ſcribitur; hodie *La Rochelle*, ut arbitratur Villanovanus.

Cap. IX.

Fluvij Galliæ celebriores.

Fluvij. LÆTATVR Gallia Fluminibus, quæ magna, quæ parva, innumeris. De ijs in genere Strabo lib. IV: Ἅπασα μὲν οὖν αὕτη ποταμοῖς κατάῤῥυτός ἡ χώρα, τοῖς μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων καταφερομένοις, τοῖς δ᾽ ἐκ τοῦ Κεμμένου, καὶ τῆς Πυρήνης· καὶ τοῖς μὲν εἰς τὸν Ὠκεανὸν ἐκβάλλουσι, τοῖς δ᾽ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλατταν· δι᾽ ὧν δὲ φέρονται χωρίων, πεδία ἐστὶ τὰ πλεῖστα καὶ γεωλοφίαι, διάῤῥους ἔχουσαι πλωτούς. Οὕτως δ᾽ εὐφυῶς ἴσχει τὰ ῥεῖθρα πρὸς ἄλληλα, ὥστ᾽ ἐξ ἑκατέρας τῆς θαλάττης εἰς τὴν ἑκατέραν κατακομίζεσθαι, προσαγομένων ἐπ᾽ ὀλίγον τῶν φορτίων καὶ διὰ πεδίων εὐμαρῶς· τὸ δὲ πλέον τοῖς ποταμοῖς, τοῖς μὲν ἀναγομένων, τοῖς δὲ καταγομένων, &c. Hujus Fluviorum crebritatis cauſſam indicat Seneca libro Natur. Quæſtion. III: *At contra*, ait, *conſtat Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam abundare rivis & Fluminibus; quia Cœlo humido utuntur, & ne æſtas quidem Imbribus caret.* Nominat ſimul Fluvios non paucos Auſonius Eidyllio III, ubi de Moſella.

Non tibi ſe Liger anteferet, non Axona præceps,
Matrona non, Gallis, Belgiſque interſita fines;
Santonico refluus non ipſe Carantonus æſtu
Amnis, & auriferum poſtponet Gallia Tarnem;
Inſanumque ruens per ſaxa rotantia late
In mare purpureum, Dominæ tamen ante Moſellæ
Numine adorato, Tarbellius ibit Aturnus.

Et paullo poſt: *Te Druna, te ſparſis incerta Druentia ripis,*
Alpinique colent fluvij, duplicemque per urbem
Qui meat, & dextræ Rodanus dat nomina ripæ:
Te Stagnis ego cæruleis, magnumque ſonoris
Amnibus, æquoreæ te commendabo Garumnæ.

Sic

Sic Tibullus lib. I. Elegia VII:

Testis Arar, Rodanusque celer, magnusque Garumna
Carnuti & Flavi cærula lympha Liger.

Sic denique Sidonius Apollinaris in Panegyrico, quem dixit Cæsari Iulio Val. Maiorano Augusto: —— *istum jam Gallia laudat*
Quodque per Europam est rigidis hunc abluit undis
Renus, Arar Rodanus, Mosa, Matrona, Sequana, Ledus,
Clitis, Elaris, Atax, Vacalis, Ligerimque bipenni
Excisum per frusta bibit, &c.

Ordine turbatiore præferuntur hæc ab Vulgatis Libris.

Primum autem inter Fluvios agmen ducunt *Sequana, Ligeris, Garumna, Rodanus.*

Qui *Sequana* Latinis, Σηκȣάνα dicitur Ptolemæo, Σηκȣανὸς Straboni, Σηκόαν☉ Stephano, *Siban* Beniamino, *Seyne* vulgo. Oritur in Burgundiæ Ducatu, in Alseti Regione paulo amplius Leuca versus Septemtrionem à Burgo, qui S. Sequano sacer; duobus rivulis, quos inter Pagi jacent *Billy* & *Perriere*. Lustratis sectisq; cum alijs, tum Lutetia Parisiorum, cui nobilissimam facit Insulã, Rotomagoque, Mare Britannicum vel Normannicum ostio satis lato irrumpit. Æstuarium ibi satis est navigantibus periculosum; ideoque provide magnaque solicitudine adeundum. Normannis vulgo vocatur *La Bare*. Sequana enim Mare ingressus repente contra Fluviorum cæterorum naturam refluit, horrendo sonitu ascendens ad hastæ longioris altitudinem. Inexspectata solent hic negligentibus & incuriosis oriri discrimina. De ortu Sequanæ sic Strabo lib. IV: Ἄλλ☉ δ' ἐςὶν, ὁμοίως ἐν ταῖς Ἄλπεσι τὰς πηγὰς ἔχων, Σηκȣανὸς ὄνομα. Ῥεῖ δ' τὸν Ὠκεανὸν, παράλληλ☉ τῷ Ῥήνῳ διὰ ἔθνȣς ὁμωνύμον, Alpium appellatio Straboni, ut & alijs, solet esse latissima. Stephanus Sequanam Massiliensium vocat Fluvium. Massilienses olim per Gallias late dominabantur. Currens Sequana fluvios suscipit varios, in quis nobiliores cæteris, Antiquis etiam noti, *Matrona, Esia, Axona. Matrona* (vulgo *Marne*) ingens Flumen, neque ipso minus Sequana, cum quo Celtas (*Gallos* Romani vocabant κατ' ἐξοχὴν) à Belgis dividebat, ut Cæsar, Ausonius (cujus versus ante positi) & Ammianus tradunt. Nascitur in Vogeso Monte, paulo supra Lingonum urbem (*Langres*) versus Euronotum. Visis post Lingones multis Vrbibus Opidisque, quorum præcipua Iani-Villa, S. Desiderij Fanum, Catalaunum, Hahyum, Dormantium, Arx Theodorici, Meldæque; acceptis item in sinum suum aliquot minorum gentium Amnibus, qui vulgo *Sault, Bleise, Ourq,* & *Tresme*, Sequanæ convolvitur leuca supra Parisios ad Pontem Charentoniũ. *Esia* (*AEsiam* alij scribunt) initiũ capit duodecima supra Guisam leuca versus Orientem, haud procul pago *Orgny.* Meminit Vibius Sequester. Vulgo *Oyse* vel *Ayse*. Picardiam percurrit. Veneratus Guisam, Feram, Compendium, Pontem S. Maxentij, aliaque opida, paulo infra Pontem cognominem (*Pont-Oyse* vulgo) ad Possiacum Sequanæ se miscet: raptis secum cum alijs, tum supra Compendium *Axona*, qui vulgo *Ayne, Aisne* vel *Esne*. *Axona* Cæsari Fluvius Galliæ Belgicæ in extremis Remorum finibus. Fons ejus hodie apud Barrenses, supra Clarum-Montem (*Clermont*) ad pagum *Souilly*, In *Axonæ* transitu Germanos ab insequentibus Gallis magnum olim accepisse incommodum, memoriæ prodit Cæsar lib. II belli Gallici. Ejus Adcolæ *Axones* fortean apud Lucanum lib. I.

Sequana. *Matrona.* *Esia.* *Axona.*

Ligerim secundo loco nominavi, ab Cæsare alijsq; nobilitatum: Λίγηρ☉ (vel, ut in alijs Codicibus melius, Λίγιρις) & Λείγηρ Straboni lib. IV & Ptolemæo: Hodie *Loire* & *Leire*. Caput ejus in Pago Velauno: Locus vulgo *La Font de Leire*. Strabo: Ἐντεῦθεν δ' ὁ Λείγηρ ἀφυῶς ἐκδέχεται. Ῥεῖ δὲ ἐκ τῶν Κεμμένων εἰς τὸν Ὠκεανόν. Amplior est reliquis, ut merito *Pater Galliæ Fluviorum* audiat: aquæ limpidissimæ. Facto inter varios Populos (Celtas ab Aquitanis olim ex Strabonis notatione dividebat) procursu, exonerat se in Oceanum Occidentalẽ, inter Nannetes & Pictones, Strabone etiam scribente: ὁ δὲ Λείγηρ μεταξὺ Πικτόνων τε καὶ Ναμνίτων ἐκβάλλει: ostio quatuor fere Leucas amplo, Pulvillis aliquot infecto: interius ad duas cum semi leucas Rupes sunt, quibus à Porcis cognomen. Ingentes & Navigiorum patientes excipit Fluvios non paucos, *Elaver, Carim, Vigennam, Meduanam,* & alios. *Elaver* apud Cæsarem lib. VII. belli Gallici, qui Sidonio Apollinari Panegyrico ad Majoranum *Elaris* (apud quem tamen alij *Elaver* legendum putant) *Allier* vulgo. Nascitur ex Cemmenis montibus supra opidum

Ligeris. *Elaver.*

Clarum montem, prope Gergoviam: Ligeri æmulus, neque magnitudine cedens, & magis pisculentus. Fluvium hunc inlustrat Gabriel Simeonius in Dialogo suo Pio & Speculativo: sic enim Titulus habet. **Cariu.** *Caris* apud Gregorium Turonensem; *Cher* hodie. **Vigenna.** *Vigenna*, cujus mentio apud Fortunatum, Gregorium Turonensem & Hugonem Floriacensem, hodie *Vienne, Viane* & *Vignane*. *Meduanæ* meminit ex emendatione Turnebi Lucanus lib. I. belli Pharsal.

In ripis Meduana tuis marcere perosus.

Meduana. Alij *Medualla* legunt; Theodorus Canterus lib. III. Novar. Lect. *Meditana*. *Meduanam* sane & *Medanam* Galliæ fluvium etiam nominant Regino & Turonensis: hodie *Mayne*. Andegavensium Vrbem adluit. Longum esset omnes persequi Fluvios, quos *Ligeris* suscipit cum ipse, tum aliorum devectione.

Garumna. *Garumna* sequitur, Cæsari Gallos ab Aquitanis disjungens: Straboni lib. IV Γαρουνᾶς; Ptolemæo Γαρούνα, *Garonna* Frontino; quod nomen integrum hodieque retinet à capite ad Blaviam Castrum, ubi Lingua Romana incipit. Nam inde pro *Garonna* dicitur *Geronde* & *Gironde*. Sillabam enim *Ga*, primam in vocibus, Galli (quod me monuit magnus Scaliger) mutant in *Gi*. Exempla dabuntur in sequentibus. *Gerunnam* etiam vocat Guilielmus Brito in sua Philippeide:

Quum post retrofluum pelago crescente Gerunnam.

Oritur ex Pyrenæis, haud procul opido, quod vulgo *Cadalup*. De eo diligentissime Pomponius Mela lib. III: *Garumna ex Pyrenæo monte delapsus, nisi cum hiberno imbre aut solutis nivibus intumuit, diu vadosus & vix navigabilis fertur: at ubi obvius Oceani exæstuantis accessibus adauctus est, iisdemque retro remeantibus suas illiusque aquas agit, aliquantum plenior, & quanto magis procedit, eo latior fit, ad postremum magni Freti* (manet & nunc eadem facies) *similis, nec majora tantum navigia tolerat, verum etiam more Pelagi sævientis exsurgens jactat navigantes, atrociter utique, si alio Ventus, alio Vnda præcipitat.* Et quæ alia sequuntur de *Antro* Insula, ad Garumnæ ostium sita. Non absimilia de eo tradit Claudianus in Rufinum lib. II:

Quousque rigat retro pernicior unda Garumnæ,
Oceani pleno quoties impellitur æstu.

Sic Sidonius Apollinaris Carmine XXIII, cui titulus *Burgus Pontij Leontij:*

At quum submotus lunaribus incrementis,
Ipse Garumna suos in dorsa recolligit æstus,
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem jam non refluus, sed defluus ire.
Tum recipit laticem, quamvis minor ille, minore
Stagnanti de fratre suum, turgescit & ipse
Oceano, propriasque facit sibi littora ripas.

Et hinc *Fluenta refluentia* tribuit eidem Garumnæ Sidonius idem lib. VIII, epist. XII. Hodie perlustratis cum alijs, tum Tolosa & Burdigala, Mari se miscet Aquitanico, duarum fere Leucarum ostio; quod intrantibus occurrunt Scopuli, quibus ab *Asellis* cognomen. Septemtrionalior Nautis Belgis *Noorder-Esel*, Australior, *Suyder-Esel*; Φάρον vel præaltam sustinens Turrim, quæ vulgo *Le Tour Cordan*. Excipit navigeros **Tarnis.** Fluvios *Tarnim, Egercium, Oldum, Duranium* & alios. *Tarnis* Plinio lib. IV. cap. XIX, Ausonio in Mosella (qui *Auriferum* nominat) Sidonioque in Propemptico ad Libellum (cui *Citus* dicitur) celebratus: *Lo Tarn* vulgo, ut censent Iosephus Scaliger & Vinetus; Gallice loquentibus *Le Tar*: Errat Navagierus, qui Dordonam esse arbritratur. **Egircius. Oldus.** *Egircius* Fortunato lib. I. *Aegirsius* Sidonio; Vasconibus hodie *Gers-Oldus* sive *Olites* Arvernatibus & Montanis Cadurcis *Ooldt*, vel cum articulo *l'Old, l'Oolt,* **Duranius.** *l'Ould*; alijs corruptius *Loth. Duranius* Ausonio & Sidonio Apollinari in Burgo Leontij: *Dordonia* apud Gregorium Turonensem & priscos Monachos in rebus ab Karolo Magno gestis: Hodie *La Dordogne*, & alibi *Dordonne*. Vnus ex præcipuis non solum Aquitaniæ, sed etiam totius Galliæ Fluminibus, Garumnæ nec æstus nec aluei magnitudine cedens. De *Dordonia* sic Aimoinus lib. I. cap. V. Histor. sub finem: *Dordonia qui ex monte, qui Dor dicitur, & est in finibus Arvernorum, duobus scaturiens fontibus, quorum uni nomen est* Dor, *alteri* Donia; *qui haud procul Monte ipso conjunguntur, in Garumnam influit:* ad opidum Burgum (hodie *Bourg*) quod Sidonius decantat; cui *Duranius* ibidem *muscosus curvata saburra*. Quum autem Γαρουνᾶς scribatur Straboni τρισὶ ποταμοῖς αὐξηθεὶς; intelligendi sunt *Tarnis, Oldus* & *Duranius*.

Vltimum

Vltimum *Rodano* dedi locum. Fluvius hic Scriptoribus omnibus & Græcis, quibus Ῥοδανὸς, & Latinis notissimus. In universum Gallis nuncupatur *Le Rosne*; sed Indigenis *Lo Ros*: *Eridanum* nominant Oppianus in Halieuticis lib. IV & Philostratus in Vitis Sophistarum. Plinius ab *Rodano*, Rodiorum in illo tractu Colonia, nomen impositum scribit. Sic D. Hieronymus in Epistolam ad Galatas, de Lugduno: *Opidum Rodani Coloni Rodiorum locauerunt, unde amnis Rodanus nomen accepit*. Germaniæ fluvium videtur agnoscere Pomponius Mela lib. III, cap. III, forte quod Fons illi apud Germanos potius, quam Gallos: idem enim lib. II, cap. V disertis verbis inter Galliæ Flumina describit: putant tamen alij *Renum* pro *Rodano* priore loco reponendum. Oritur haud procul Danubij, Reni, Arolæ, Ticini aliorumque fontibus, prope montem, qui vulgo *Briga*. Lacum Lemannum apud Pagum Novam-Villam (*Neuf-Ville*) ingressus, servato fere colore (quem ipse, qui Lacum sæpissime navigavi & familiarissime etiam cum periculo meo novi, viridiorem animaduerti, aquam autem Fluvij limpidam pellucidamque, quum quæ ipsius erat Lacus crassior esset, & ab terrena fæce impurior, colorisque cinerei) permeat, & ad Genevensium opidum egressus, rapido cursu pergens in mare Mediterraneum erumpit; septem ostijs, ut scribit Apollonius in Argonauticis; quinq;, ut Diodorus, Timæus apud Strabonem, & Sex. Avienus; tribus ut Artemidorus apud eundem Straboñe, Plinius & Ammianus; duobus, ut Polybius eodem Strabone teste, & Ptolemæus; pluribus, ut prudenter sibique, ne mendacij argui posset, cavens Livius: hodie quinque, & plura numerant nominantque Adcolæ, *Gras Neuf*, *Gras d'Orgon*, *Gras Paulet*, *Gras Grant*, *Gras d'Enfer*, *Gras de Passon*; quorum postremum, quod versus Massiliam sit, *Massaleoticum* appellat Plinius, Μασσαλιωτικὸν Polybius, qui hoc *Primum* vocat, quod *ad Gradus* Marcellino & Antonino; à quo cæteris etiam Ostijs *Gradus* nomen inditum. *Rodani* Ortum Cursumque sic describit Strabo lib. V: φέρεται δ᾽ ἄνω τῶν πόλεων οὗτος (Ῥοδανὸς) πολὺς καὶ σφοδρός. ὅσγε καὶ διὰ λίμνης ἐξιὼν τῆς μεγάλης, φανερὸν δείκνυσι τὸ ῥεῖθρον ἐπὶ πολλοὺς σταδίους· κατελθὼν δὲ εἰς τὰ πεδία τῆς χώρας τῆς Ἀλλοβρογῶν καὶ Σεγοσιαύων συμβάλλει τῷ Ἄραρι κατὰ Λούγδουνον, πόλιν τῶν Σεγοσιαύων. Et post paucula: πάλιν δ᾽ ἐπικρατήσας ὁ Ῥοδανὸς εἰς τὴν Οὐίενναν φέρεται. Συμβαίνει δὴ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τοὺς τρεῖς ποταμοὺς (designat *Rodanum*, *Ararim* & *Isaram*) φέρεσθαι πρὸς Ἄρκτον, εἶτα πρὸς Δύσιν· εἰς ἓν δ᾽ ἤδη συμπεσόντες, πάλιν ἄλλην καμπὴν λαβὸν νότιον φέρεται τὸ ῥεῦμα μέχρι τῶν ἐκβολῶν, δεξάμενον καὶ τοὺς ἄλλους ποταμούς, κἀκεῖθεν ἤδη τὴν λοιπὴν ποιεῖται, μέχρι τῆς θαλάττης ῥύσιν. Quia vero ab Alpibus profluit Rodanus, existimandum est Strabonem prima hæc à me laudata ad hunc modum scripsisse: φέρεται δ᾽ ἀπὸ τῶν Ἄλπεων, *&c.* Pro μεγάλης mallem etiam Λεμάνης. Ἐξιὼν autem apud Strabonem hic, non *exiens* Latinis, sed *exitum quærens*. Innuit enim Rodanum undæ suæ colorem seruare, non quidem Lacu jam egressum, nam de eo nullum dubium; sed in ipso Lacu, dum eum percurrit, & exitum quærit. Videndus omnino Plinius lib. II, nat. histor. cap. CIII. Pomponius Mela lib. II: *Rodanus non longe ab Istri Renique fontibus surgit: deinde Lemanno Lacu acceptus tenet impetum; seque per medium* (inclinat magis ad Septemtrionale latus) *integer* (seruato fere colore) *agens quantus venit, egreditur. Inde contra in Occidentem ablatus aliquamdiu Gallias dirimit. Post cursu in Meridiem abducto, hac intrat; accessuque aliorum Amnium jam grandis & subinde grandior inter Volcas & Cavaras emittitur.* Clarius Ammianus Marcellinus lib. XV: cujus totus de hoc Fluvio locus dignus, qui adscribatur: *A Pœninis Alpibus effusiore copia fontium* (*tres* aliquando mihi ab Adcolis monstrati) *Rodanus fluens, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat; & Paludi sese ingurgitat nomine Lemanno; eamque intermeans nusquam Aquis miscetur externis, sed altrinsecus summitates Vndæ præterlabens segniores* (ipse perfecte vidi supra Losannam, Fluvio ex liquefacta nive pluvijsque continuis supra modum aucto, violentiusque Lacum perrumpente) *quæritans exitus* (ἐξιὼν Strabo, paulo ante) *viam sibi impetu veloci* (adeo ut, Lacu nondum plene relicto, Hydromylarum Tympana Genevensium circumagat) *molitur. Vnde sine jactura rerum per densa Paludium fertur & Sequanos, longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: & emensus spatia fluctuosa Ararim, quem Sauconnam* (de eo paulo post) *appellant inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adscíscit: qui locus exordium est Galliarum.* (excludebatur enim antiquis Galliarum limitibus ea, quæ *Narbonensis & Provincia Romanorum* dicebatur) *Exinde non millenis passibus, seu Leucis itinera metiuntur: ubi auctus Rodanus Aquis advenis locupletior, vehit grandissimas naves, Ventorum flatu*

Rodanus.

Jactari sæpius adsuetas: finitusque inter Valles, quas ei natura præscripsit, spumeus (hac voce notatur impetus erumpentis) *Gallico mari concorporatur per patulum Sinum, ab Arelate octavodecimo ferme lapide disparatum.* Sed ne quid dissimulem; de Rodano, colorem suum servante; quæ dixi, negare videtur [redacted] Isaacus Casaubonus ad lib. IV. Strabonis Geograph. scribens, quum id diligenter observaret, vidisse se Rem non esse tam miram, quam videri volunt Veteres: se autem hoc magis mirari, quod in Arva ipse deprehendit. *Is est*, inquit, *Fluvius, qui Rodanum ingreditur* C *circiter passus emensum, postquam è Lacu Genevensi exiit. Tanta autem est ejus Fluvii, seu verius Torrentis, vehementia, tantaque rapiditas, ut Rodani alveum ingressus, multos fluat passus ante, quam ei misceatur: ita ut duo Flumina juncta quidem, sed nullo modo mixta eodem labantur alveo: quin non raro contingit, ut nivibus liquefactis auctus ille Fluviolus Rodani cursum impediat, qui tum cogitur ad Lacum regredi, ut vere dicere illud possis,* ἄνω ποταμῶν χωρῦσι παγαί. *Id maxima cum omnium admiratione contigit famoso anno* CIↃ IↃ LXXII. *adeo ut Pistrina Genevensia, Rodano inter Lacum & Arvæ confluentem imposita, horarum aliquot spatio contrario motu moverentur, ac molerent.* Porro quod paullo ante Ammianus ait de Navibus, Ventorum flatu jactari sæpius adsuetis, confirmat Ambrosius libro Hexaemeron secundo: *Rodanus*, inquit, *rapido concitus cursu Tyrrheni æquoris* (latius hoc nomen hic accipitur, quam apud alios Scriptores) *freta scindit: in quo non mediocre fertur Navigantium periculum, dum inter se Maris Fluctus & Amnis Fluenta decertant.* Sed hæc talia Fluminibus omnibus, quibus violentiores in mare sunt Eruptiones, solent esse communia; præcipue si alio Venti, alio Aquæ præcipitent, quemadmodum paulo ante ex Pomponio audivimus de Garumna. Ab *Rodano* autem *Rodanenses* Regiones Irenæo lib. I. cap. IX. & Epiphanio lib. I. Tom. III, hæres. XXXIII; item *Rodanusia*, Lugdunum. apud Sidonium Apollinarem lib. I. Epist. V. *Rodani-potor* denique Lugdunensis, Horatio lib. II. Od. ult. Excipit præter *Arvam*, de quo dixi, Rodanus *Ararim, Isaram, Drunam, Druentiam*, aliosque; & ad dexteram ripam *Nardonem* cum alijs. *Araris* Latinis; qui Ἄραρ Straboni, Ptolemæo & Sidonio carmine V. Hodie *Saone* vel *Sone*; quod nomen, quam putatur, est antiquius. Ammianus lib. XV; *Ararim, quem Sauconnam appellant:* melius fortean *Saonnam:* & Ammiano multo prior Polybius, apud quem est Σκόρας, pro quo indubie legendum Σαόνας. Oritur haud longe ab Fontibus Mosæ Mosellæque: Rodano non minor, anteaquam in illum reponatur, quod fit apud Lugdunum, ut in Vrbis hujus explicatione videbimus. De *Arare* Strabo lib: IV: Ρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἄραρ ἐκ τῶν Ἄλπεων (*Vogesum* designat *Alpium* appellatione, ut & alias indicavi) ὁρίζων Σηκοανούς τε καὶ Αἰδούους καὶ Λιγκασίους. παραλαβὼν δ' ὕστερον τὸν Δοῦβιν ἐκ τῶν αὐτῶν ὀρῶν φερόμενον πλωτὸν, ἐπικρατήσας τῷ ὀνόματι, καὶ γενόμενος ἐξ ἀμφοῖν Ἄραρ, συμμίσγει τῷ Ροδανῷ. De Araris cum Rodano concursu Venantius Fortunatus, Libro & Poëmate VI, ut quidem ex MS. sui Codicis vestigijs legit amicissimus mihi Petrus Scriverius:

Excipit hinc Narbo, qua littora plana remordens
Mitis Arar Rodanas molliter intrat aquas.

Quod autem *Araris* Rodano se jungat, putarunt Veteres nomen eum invenisse παρὰ τὸ ἡρμόσθαι, quum ante *Brigulus* vocaretur. Plutarchus in libello de Fluminibus: Ἄραρ ποταμός ἐστι τῆς Κελτικῆς, τὴν προσηγορίαν εἴληφως παρὰ τὸ ἡρμόσθαι τῷ Ροδανῷ. καταφέρεται γὰρ εἰς τοῦτον κατὰ τὴν χώραν τῶν Ἀλλοβρίγων. Ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Βρίγουλος. Ab hoc Fluvio *Araricorum Nautarum Corpus* vel Collegium. Mentio in Vrna oblonga, parieti cuidam immissa Romæ in capite Pontis S. Bartholemæi, in Insula Tiberina:

D. M. S.
C. SEN..... O. REGVLIANO. EQ. R. DIFFVS
OLEARIO. EX. BÆTICA. CVRATORI. EIVSDEM
CORPORIS. NEGOT. VINARIO. LVGDVN
INCANABIS. CONSISTEN. CVRATORI. ET. PA
TRONO. EIVSD. CORPORIS. NAVTÆ. ARARICO
PATRONO. EIVSD. CORPORIS. PATRONO. IIIIII. VIR
LVGDVNI. CONSISTENTIVM. L. SILENIVS. REGINVS
AVG. ET. VLATTIA. METRODORA. FILI. EIVSDEM
PONENDVM. CVRAVERVNT. PROCVRANTE. DIONY
SIO. ET. BELLICIANO. ET. Q......

Arva.

Araris.

Araricum etiam *Nautam* nominant aliæ Inscriptiones, quas alia flagitant loca. unam hic adponam, quæ Lugduni in Domo Prioris S. Hirenei:

D. M. ET
MEMORIÆ. ÆTERNÆ
C. LIBERTI. DECIMANI
CIVI. VIENNENS. NAVT
ARARICO. HONORAT. VTRI
CVLARIO. LVGDVNI. CONSISTENTI
PATRONA. MARCIAN. CONIVGI
CARISSIMO. QVI. CVM. EA. VIXIT
ANNIS. XV. SINE. VLLA. ANIMI
LÆSIONE. PONENDVM. CVRAVIT
ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT

Araricus item *Bibitor*, id est, Lugdunensis, legitur apud Sidonium Apollinarem lib. I Epistola VIII. *Araria* denique Lugdunum ab eodem fluvio nuncupatur in Historia Lupi Lugdunensis Archiepiscopi. *Arar* tanta fluit lenitate, ut oculis in utram partem eat, judicari nequeat: unde apud Poëtas *Araris tardior*, & *lentus Arar*. Plinius lib. III. cap. IV de Rodano: *Segnemque deferens Ararim, nec minorem seipso Torrentem Isaram & Druentiam*. *Isaram* ecce, qui Ἴσαρας Straboni, Ἴσαρ Ptolemæo, hodie *Isere*. *Isara.* Rodano comparat Plinius: *Maximus* igitur merito Planco Imperatori dictus, qui de eo sic scribit ad M. Tullium: *Itaque in Isara, Flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum ad quartum Eidus Mai traduxi*. Exstat Epistola inter eas, quas ad Familiares scripsit Cicero lib. X. num. XV: legendæ & quæ sequuntur ejusdem Planci num. XVIII & XXI. Qui *Druna* Ausonio in Mosella (versibus supra recitatis) hodie *Droma* est, vel *Drosne*, uti censet Iosephus Scaliger, ex Alpibus descendens, seque Rodano miscens infra Valentiam: *Druna.* Vineto ad Ausonium *Druna* parvus est hujus nominis Fluvius, ex agro Lemovicensi per Engulismensem & Petrogoricum veniens in *Lilam*; amnem Duranio se conjungentem ante Liburniam Vrbem, à Burdigala quinque leucis distantem. Qui *Druentia* Plinio, Sidonio Apollinari, Cassiodoro, alijs; Δρουέντια Straboni; Δρουέντιος Ptolemæo; hodie *Durance* nominatur: *Druentia.* de quo non possum non adscribere locum Livii ex lib. XXI, ubi de Annibale; *Ad Druentiam flumen*, inquit, *pervenit. Is & ipse Alpinus amnis, longe omnium Galliæ fluminum difficillimus transitu est. Nam quum Aquæ vim vehat ingentem, non tamen Navium patiens est: quia nullis coërcitus ripis, pluribus simul, neque iisdem alveis fluens, nova semper vada, novosque gurgites faciens (& ob eadem pediti quoque incerta via est) ad hæc saxa glareosa volvens, nihil stabilis nec tuti ingredienti præbet.* Sed hæc de Fluminibus in præsentia sufficiant.

CAP. X.

Lacus, Fontes.

SVIS etiam non caret Gallia Lacubus. Inter eos principis loci, qui Latinis *Lemanus*; plerisque Galliæ Lacus habitus: *Lacus. Lemanus.* Straboni MS. lib. IV. Λίμνη Λεμάνη: Ptolemæo in Narbonensis Galliæ descriptione Λίμνη Λιμένη: Hodie ab opidis ripæ adsitis, pars quidem Occidentalior *Lac de Geneve*, Orientalior autem *Lac de Losanne*; Germanis universim Genfferse. Apud Antoninum in Itinerario *Lausonius*, in quibusdam Exemplaribus *Lausinius*. In Tabula Peutingeriana lego Lacui suprascriptum *Lacum Losonne*, inscriptum vero LACVS LOSANETE; vitiose, nisi sic ævum Theodosij Imperatoris enunciarit. Orientem versus recipit in se Rodanum; de quo ante dixi; ex adverso ad Occidentem est Geneva Allobrogum urbs: Latera utrimque vestiuntur aliquot opidis: quorum tamen nobiliora sunt, quæ ad ripam sedent Septemtrionalem, primas inter ea sibi vindicante Losanna. Habet illud hic Lacus proprium & peculiare, quod flante nullo in superficie vento, facile idque admodum subito turbetur, sæpe non sine navigantium periculo, motus ab interiore aliquo, quique in imo Lacus fundo latere perhibetur, Vento: Adcolis *La Vaudase* vocatur. De hoc Lacu Lucanus lib. I. belli Pharsalici:

Deseruere cavo tentoria fixa Lemano:

Cavum vocat propter ripas, quibus inclusus jacet, utrimque eminentiores. Notandum porro quod de eodem scribit Auctor Librorum de bello Gallico, quicumque sit: *A Lacu Lemano,* inquiens lib. I. *qui in flumen Rodanum influit, ad montem Iuram,* &c. An verum illud? Res ipsa sequius loquitur. Rodanus Lacum influit, non Lacus Rodanum. Auctorem non capio, nisi legatur unica mutata littera, *quem* (ex *qui in*) *flumen Rodanum influit.* Turbavit vox *Rodanum* eos, qui non intellexerunt *flumen Rodanum* nominandi casu junctim ibi dici, quemadmodum *Flumen Renum* apud alios, & similia; ut ab Criticis nostris nuper plene probatum. Conjecturam hanc non enervat Ausonius, qui in Narbonis Elogio *Lemanum Rodani genitorem* appellat: Sic enim loquitur, non quod Rodanum generet Lacus; nam multo supra Lacum ex Alpibus hoc Flumen oritur; sed quod Rodanus Lacu egressus fiat quasi auctior, ejusque aliquantam auferat cum suis Aquarum vim, ut tumidior pleniorque procedat. Lemano Lacu Gebennicisque Montibus Gallia quomdam in duo latera fuit divisa, inquit Pomponius Mela lib. II. Vetustissimi variorum Auctorum Codices N. in *Lemano* geminant. *Magnum Lacum* inter Massiliam & Orientalissimum Rodani Ostium collocant Veteres: Λιμνοθάλαττα dicitur Straboni lib. IV; Υ῾πέρκειται δὲ, inquit, τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, Λιμνοθάλαττα· καλοῦσι δὲ στομαλίμνην ὀστρά-κια δ᾽ ἔχει πάμπολλα, καὶ ἄλλως ἐνοψεῖ. *Astromela* est apud Plinium; cujus verba ex vetusto exemplari Toletano sic legenda & cum viris doctis distinguenda: *Sunt Auctores & Heracleam opidum in Ostio Rodani fuisse. Vltra, Fossa ex Rodano C. Marij opere & nomine, insigne Stagnum Astromela, opidum Maritima Araticorum.* Lacum hunc *Stagni* nomine designat etiam Pomponius Mela lib. II: *Inter Massiliam & Rodanum Maritima Araticorum Stagno adsidet: Fossa Mariana partem ejus amnis navigabili alveo effundit. Fossam* porro *Marianam,* cujus mentionem faciunt Plinius & Mela, ut etiam Antoninus in Itinerario, τάφρον appellat Plutarchus, Διώρυχα Strabo; Ptolemæus Latinum retinet nomen, φόσσας vocans: *Fossæ* hujus memoriam tuetur hodieque Pagus in Campo Lapideo, de quo suo loco; *Fos* vulgo audiens. Quarta ab opido Arverniæ Besso miliaris parte Mons est, inque eo Lacus late se extendens; tam altus, ut fundo existimetur carere. Nulla in eum, quod quidem intuentium oculis patere potest, influit Aqua. Si quis quid in eum projiciat, Tonitrua dicitur mox auditurus, Fulgetra visurus, Pluviam & Grandinem habiturus. Haud procul inde Crypta est, cujus os rotundum, vulgo *Creux de Soulcis*; & Abyssus, cujus profunditas explorari nequit: & huic si quis injecto lapide aurem admoveat, Murmur percepturus auribus perhibetur ingens & mirabilem Strepitum, Tonitruo ex remotioribus venienti locis non absonum. Æstivis mensibus etiamsi nihil injiciatur, Strepitus tamen in Cavitatibus intelligitur. Putantur inesse Venti, inter se quasi belligerantes. Quæ de *Lacu duorum Corvorum* apud Santonas, ad oram Oceani Gallici scribit Artemidorus, fabulosa censet Strabo lib. IV. *Abitacini* vel *Avitaci*, cui ab Avito nomen, Lacus in Arvernia apud Claromontem tam graphica est apud Sidonium lib. II Epist. II reique conveniens Descriptio, ut hodie primum delineata videatur, qua dexter, qua lævus. Videndi idem Sidonius in Epigrammate de Balneis, Præses Fauchetius Gallicarum Antiquitatum lib. II. cap. XIV, & Papirius Massonius Annalium lib. I. in Childerico. De *Rubreso Lacu* legendus Pomponius Mela lib. II. cap. quo Gallia Narbonensis depingitur: Plinius *Rubrensem* nominat. Λίμνη Ναρβωνῖτις Straboni est & Stephano.

Limnothalatta. — *Besinus.* — *Duorum Corvorum* — *Abitacinus,* — *Rubresus.*

Fontes jam enumerare nimis esset operosum: ijs certe, Sacris & Vaporantibus, scatere Galliam notat Solinus. Paucos indicabo, quos suæ comitantur Virtutes, suaque Miracula. In Narbonensi Provincia Fontem esse scribit Plinius, qui *Orge* vulgo; in eo Herbas nasci tanto opere expetitas bubus, ut mersis capitibus totis eas quæritent. Apud eundem Plinium & hæc leguntur: *Tungri Galliæ Civitas Fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis; quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic Corpora, Tertianas Febres discutit, Calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ac postremo rubescit.* In Delphinatu haud procul Gratianopoli Fons est admirandus, qui absque intermissione flammas evomit, ijsque, quidquid admovetur, correptum statim consumit. Similis est in Epiro, de quo Augustinus in libris de Civitate DEI. Haud procul Encolismensium Civitate Scaturigo, vel Abyssus potius, monstratur admiranda: vulgo *Touure* dicitur: Charentam

Fontes. — Orge. — Alij, apud Tungros. — Gratianopolitanos. — Encolismenses.

rentam (qui Latinioribus *Canentelus*) fluvium, in quem se exonerat, latitudine superat. Fundus reperiri non posse perhibetur: nec aliquis certo statuere potest, unde Fonti, cui tanta Aquarum copia, origo. Ad Vrbem Limaniæ Claromontium Fluvius vulgo *Tiretaine* Pontem habet, cujus lapides ex Aqua Fontis proximi mirum quantum induruerint. Fons, qui Aquam hanc provomit, trecentorum passuum intervallo ab Fluvio distat; eumque versus labens, lapideam hanc induit & nanciscitur duritiem & firmitatem; ut pons etiam inde fuerit constructus; triginta longus ulnas, sex crassus, octo latus. Illud etiam fidem videtur superare, Fontis aquam in Pratis, per quæ Pontem versus se præcipitat, lapidescere. Ponti nomen est, quod & Aquæ, *Saulse*. Ibidem ex Colle quodam Bitumen valde nigrum tenaxque, quo Incolæ Oves signant, Fontis instar fluit. Indicium indubie, Territorium hic esse pingue, inque intimis terræ visceribus latere Metalla, liquorem bituminosum extrudentia. Bitumen guttatim emanat; Copiam adfert continuitas: hiberno tempore frigus impedit, quo minus dissolvatur & fluat. Haud procul ab Monte, quem Vulgus *de Cosne* indigetat, locus est, qui *Cherron* dicitur; ibique Fons, maximis æstatis caloribus congelari contra naturam solitus; hibernis vero mensibus liquefit, tantumque recuperat calorem, ut fumos & exhalationes, tamquam Fornax, emittat. In Aquitania Australi quarta Leucæ ab Aquis Tarbellicis vulgo *Aqs*; Antrum est, *La Grottesque* dictum: in eo tres Tymbi sunt, qui per se Aqua Plenilunio implentur; decrescente vero Luna, ne Aquæ quidem guttam retinent. In Andegavensi Regione, ne hoc prætercam, haud procul Samuro *Varaus* pagus est, inque eo Rivulus, qui bis die fluit, bisque stagnat.

Claromontanos Limaniæ,

Vasates.

Rivulus Andegavensium.

Cap. XI.

Gallorum Genius; Mores item circa Res Sacras.

SIc se habet universim ipsa Regio: videndum jam de Incolis. Eorum historiam cum fructu explicaturum me censeo, si de Ipsorum, qui olim hodieque, Genio præfatus, doceam, qui in Rebus Sacris & Profanis, cum publice domi militiæque, tum privatim, Mores; quæ quondam, quæ item nunc temporis Lingua: omnia paucis & summatim; Virorum Magnorum insistens vestigiis, quos in plerisque colligendis totos aliquando fuisse constat.

Gallos Corpora plusquam humana habere, memoriæ prodit Iornandes; Corpora mirifica specie & magnitudine, Hirtius; celsioris staturæ, Ammianus; procera, Livius. Scribit Cæsar lib. II. de Bello Gallico, Gallis ob magnitudinem corporum suorum Brevitatem Romanam contemtui fuisse. Oblongo Corpore, Molles, Albosque facit eos Strabo. Ad Albedinem sane referenda sunt illa Petronij ad Gyrtonem verba: *Increta facies, ut Cives Gallia suos putet*; respicientis, non ad consuetudinem aliquam incretandi vultus, quam Gallis fuisse nonnulli, nulla freti auctoritate, perhibent; sed ad Artificium, quo multi apud Gallos utebantur ad ementiendum imitandumque Albedinem, quam ipsa Natura Gallis ultro concesserat: unde & Lactea Colla tribuuntur ipsis à Poëta Latino:

Genius, quod ad Corpus.

Aurea Cæsaries illis, atque aurea Vestis,
Virgatis lucent sagulis: tum lactea Colla
Auro innectuntur.

Comam Gallos nutrire (unde & *Comatæ Galliæ* nomen) Clemens Alexandrinus post Strabonem est auctor. Scribit etiam Agathias, solenne esse Francorum Regibus numquam tonderi, sed à pueris intonsos manere, Cæsariemque eis decenter in humeros propendere, & anteriorem comam è fronte discriminatam in utrumque latus deflectere. Comas hasce promissas & rutilas facit Livius lib. XXXVIII, ubi de Gallis plura. Comam habere rufam natura Gallos, studio tamen hunc colorem augere, inquit Diodorus. Ejus hæc lib. V. sunt verba: τῆς δὲ κόμαις οὐ μόνον ἐκ φύσεως ξανθοὶ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς ἐπιτηδεύουσι αὔξειν τὴν φυσικὴν τῆς χρόας ἰδιότητα, τιτάνου γὰρ ἀποπλύμασι σμῶντες τὰς τρίχας συνεχῶς, καὶ ἀπὸ τῶν μετώπων ἐπὶ τὴν κορυφὴν καὶ τοὺς τένοντας ἀνασπῶσιν; *Calcis ablutione lavare Capillos adsidue, & à fronte ad verticem tendonesque*

retrahere notat: quod videmus hodieque plerosque in Gallia factitare, prorsus ut, quod subjicit idem Diodorus, vere ijs conveniat, possitque dici, τὴν πρόσοψιν αὐτῶν φαίνεσθαι Σατύροις καὶ Πᾶσιν ἐοικέναι; *Adspectum eorum simillimum videri Satyris & Panibus*; &, quod sequitur, *Capillos facere crassiores, ut nihil differant ab Equorum jubis.* Et hinc fortean, *Gallia Crine ferox*, Claudiano. Rutilandis Capillis, ait Plinius, Gallorum inventum Sapo est, ex Sevo & Cinere: ita ut Flavum Verticem Claudianus, Aureamque Cæsariem his adscribat, ut paullo ante audivimus, Virgilius. Congruenter admodum Ammianus Gallos Candidos & Rutilos vocat, à crine scilicet & Cute. Barbam promissam gerere omnes memoriæ prodit Livius. Distinguit Diodorus, Barbam scribens quosdam radere, quosdam nutrire parce; Nobiles genas quidem radere; barbam vero promittere, ut operiant corpora; eo accidere, ut, quum edant, repleatur cibo; quum vero bibant, veluti per Canalem Potus videatur inferri. Operam dare, ne obesi fiant, neve prominentiorem Ventrem habeant; & si quis adulescens præscriptam Cingulo mensuram excedat, eum multari, tradit Strabo.

quod ad *Ingenium.* Acutos Ingenio, & ab Doctrina minime alienos esse, testantur iidem Diodorus & Strabo. Commendat illorum in bonis litteris studia non uno loco Symmachus: M. Porcius Cato Originum lib. II apud Charisium Sosipatrum, *Pleraque Gallia*, inquit, *duas res industriosissime persequitur, rem militarem & argute loqui*; ne nesciamus Veteres Gallos inter alias gentes Eloquentiæ gloriam reportasse. Et hinc Iuvenalis:

Gallia Causidicos docuit facunda Britannos.

D. Hieronymus Rustico Monacho: *Ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt:* paullo post: *Vbertas Gallici nitorque sermonis.* Idem ad Paullinum: *S. Hilarius Gallicano cothurno attollitur.* Et Procœmio Epist. II ad Galatas: *Et quod nunc Oratorum fertiles sunt.* Adversus Vigilantium: *Sola Gallia monstra non habuit, sed Viris semper fortissimis & eloquentissimis abundavit.* Symmachus lib. VIII epist. LXVIII: *Nisi forte Gallia tua dedux Heliconis:* lib. IX. epist. LXXXIII, *Gallicanæ facundiæ haustus requiro:* & paullo post: *Quidquid in me est, quod scio quam sit exiguum, Cælo tuo debeo:* notandum illud. Rutilius Itinerario I.

Facundus Iuvenis Gallorum nuper ab arvis,
Missus Romani discere jura fori.

Imitatione porro Hieronymi, *Gallicanum Cothornum* dixit Hicmarus in S. Remigij historia. Ingenium simplex, nullaque devinctum malignitate (egregia hæc Veterum Gallorum laus) tribuit illis Strabo. Pronunciat de iis oculatus Testis Iulianus, Quod adulari nesciant; sed libere ac simpliciter cum omnibus æquabilique jure vivere: Venerem Nuptiarum Deam & Bacchum lætitiæ datorem Conjugij Prolisque, & Vini, quamtum cuique libeat, potandi gratia, tantum novisse. Quæ his aliisque talibus advorsantia nonnulli proferunt, ut Convicia, & tamquam ab maligna mente manuque profecta, sunt exaudienda. Nam quis non videt, lectis Veterum Scriptorum de Gallorum Indole monimentis, factaque cum Genio, qui ijsdem hodieque est, commissione, falsum esse quod tradit Servius, Gallos pigrioris esse Ingenij; quod Iulius Firmicus, stolidos; quod Iulianus, quasi sui oblitus, stupidos, & rusticitatem amantes; quod Polybius, Doctrinæ & Artibus operam non dare; quod idem cum Diodoro, Athenæo, & Clemente Alexandrino, infidos esse, crapulæque & Ebrietati deditos; quod Livius Polybiusque, molles esse & effœminatos; quod Mela, Auri avidos, superbos, superstitiosos; quod Solinus, Vaniloquos; quod denique pecuniæ insatiabiles esse, Plutarchus in Pyrrho. Fatendum nihilominus multa Gallis instillata aliorum populorum commercio. *Nemo Gallos*, ait Florus lib. III, cap. X, *tantum feroces dixerit, fraudibus agunt.* Avidos Iurgiorum docet Ammianus lib. XV. Reprehendit etiam Diodorus in Gallis quamdam Linguæ intemperantiam, Sermone notans uti eos brevi & subobscuro; multa ex animo dubia loqui, plurima ad jactantiam in suam laudem dicere, & ad ceterorum contemtum: minaces esse ac Detractores, opinioneque inflatos. Iactantia illa ab Strabone etiam est animadversa. Atque ea Gallica Ostentatio est, quæ ab Cæsare lib. VII. nominatur, & multis reliquorum librorum exemplis adprobatur. Talis est libro I. Helvetij Diviconis elatio, dum Helvetiorum virtutem extollit, Romanæ Cladis memoriam objicit, Cæsaremque, minitando, admonet, ne committat, ut is locus, ubi Romani constitissent, ex calamitate Populi Romani internecione exercitus nomen caperet aut memoriam proderet.

ret. Sic Vercingetorix in concione jactat se unum Consilium totius Galliæ effecturum, cujus consensui ne Orbis quidem terrarum possit obsistere.

Quod ad Veterum Gallorum Religionem, Cultumque in Rebus sacris servari solitum, flocci faciendus est M. Tullius oratione pro M. Fonteio scribens, *Gallos minime ulla Religione moveri.* Audiendus potius Livius; qui, etsi in ceteris satis huic genti iniquus, *negligentem tamen haudquaquam Religionis* adfirmat; & Cæsar lib. VII belli Gall. cui penitus cognita hæc natio, dicit, eam *admodum deditam Religionibus.* Idem Cæsar: *Deum maxime Mercurium colunt: hujus sunt plurima simulacra; hunc omnium inventorum Artium ferunt; hunc Viarum atque Itinerum Ducem; hunc ad Quæstum pecuniæ Mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc Apollinem, & Martem, & Iovem, & Minervam: de his eamdem fere, quam reliquæ Gentes, habent opinionem: Apollinem Morbos depellere; Minervam Operum atque Artificiorum initia transdere: Iovem Imperium Cœlestium tenere: Martem bella gerere.* Celtas *Iovem* colere attestatur Max. Tyrius; cujus signum altissima Quercus. De *Mercurio* Plinius lib. XXXIV, cap. VII: *Omnem amplitudinem Statuarum vicit ætate nostra Xenodorus, Mercurio facto in Civitate Galliæ Arvernis per annos decem* H-S CCCC *manipretio.* *Dianam*, eamque *Ephesiam* templum habuisse apud Massilienses, Strabo testis est: & apud Gallo-Græcos *Dianam* cultam, Polyænus lib. VIII. & Plutarchus de Virtutibus Mulierum commemorant. Sed & aliam coluisse Gallos *Dianam*, *Arduennæ* cognomine, probat antiquum Marmor via Decia Salaria ad Septem Balneas repertum, at Marcilianum translatum, ut habet ex P. Ligorio Iulius Iacobonius in Appendice ad Bapt. Fonteii Commentaria de Prisca Cæsiorum gente:

Moresque ad Religionem.

Dii Gallorum.

DIS. MANIBVS
Q. CAESIVS. Q. F. CLAVD
ATILIANVS. SACERDOS
DEANAE. ARDVINNAE
FECIT. SIBI. ET. SVIS. HAERED
IN. FR. P. XII. IN. AGR. P. XV
IIII. ID. OCT
IMP. CAES. FLAVIO. DOMITIANO. VIII
ET. C. VALERIO. MESSALINO. COS

In Arduenna silva hanc maxime locum habuisse, cultamque fuisse, vero est simile. *Esum* sive *Hesum*, *Teutatem*, & *Taranem* Deos habuisse Gallos, Lactantius, Lucanus & Minutius Felix referunt: sed *Martem, Mercurium, Iovem*, hos plerique docti interpretantur. *Belenus* Gallorum Deus est apud Ausonium, qui Βέλις apud Herodianum in Maximinis; idem fortean cum *Tibilene* Tertulliani in Apologetico, nisi vulgati Codices sint vitiosi, & ex membranis reducendus ibi sit *Belenus.* Hic, qui Græcis aliisque Apollo, putatur fuisse: videndus Pet. Pitheus Advers. Subs. lib. I. cap. III. Colebatur & apud Gallos *Abellio*: de quo hæc monimenta exstare notat in Convenis Novempopulaniæ [redacted] Iosephus Scaliger ad Auson. lib. I. cap. IX:

DEO
ABELLIO
NI
MINICIA
IVSTA
V. S. L. M.

Item

ABELLIONI. DEO. TAVRINVS
BONE. CONI. SEVSIM

Item

ABELLIONI. CISONTEM. CISSONBONNIS. FIL
V. S. L. M

Herculem etiam *Ogmii* nomine coluisse Gallos, auctor est Lucianus in Hercule Gallico. An *Serapin* etiam Deum (eumdem forte cum *Plutone*) coluerint, fere est, ut colligatur ex Ammiano Marcellino, cujus ex lib. XVI hæc sunt verba: *Latus dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis juvenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederici fratris Chonodo-*

Chonodomari (hoc fuit tum Alemannorum Regis nomen) filius; hominis, quoad vixerat, perfidissimi: ideo sic appellatus, quod pater ejus diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctusque Græca quædam arcana, hunc filium suum Aganerichum genitali vocabulo dictitatam ad Serapionis transtulit nomen.

Mos colendi Deos.

Galli Veteres Deos suos in dextram conversi adorabant, Athenæo scribente. Sic Plinius libri XXVIII, cap. II: *In adorando dextram ad osculum referimus, totumque Corpus circumagimus; quod in lævum fecisse Galliæ religiosum credunt.*

Sacrificandi.

Diis Homicidio aliisque rebus sacrificabant, Marti imprimis, teste Cæsare, qui ita: *Huic, quum prælio dimicare constituerint, ea, quæ bello ceperunt, plerumque devovent quæ superaverint: Animalia capta immolant, reliquasque res in unum locum conferunt: multis in Civitatibus harum rerum exstructos tumulos locis consecratis conspicari licet: neque sæpe accidit, ut, neglecta quispiam Religione, aut Capta apud se occultare, aut posita tollere auderet; gravissimumque ei rei Supplicium cum Cruciatu constitutum est.* Eadem fere apud Diodorum Siculum: *Observant*, inquit, *in Deorum sacris, Templisque plurimum Auri Dis oblatum spargunt; neque Incolarum quisquam propter Religionem audet contingere.* Pergit Cæsar: *Qui sunt adfecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro Victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent; Administrisque ad ea Sacrificia Druidibus utuntur: quod pro Vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum Immortalium Numen placari arbitrantur: publiceque ejus generis habent instituta Sacrificia. Alij immani magnitudine Simulacra habent: quorum contexta Viminibus membra vivis hominibus complent; quibus succensis circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto aut latrocinio, aut aliqua noxa sunt comprehensi, gratiora Diis immortalibus esse arbitrantur: sed quum ejus generis copia deficit, etiam ad Innocentium supplicia descendunt.* Eadem, sed paullo sequius, apud Strabonem: *Quosdam in sacris Sagittis configebant, aut in Crucem agebant, ac Fœni Colosso exstructo, defixo ligno, Pecudes & omnis generis bestias ac homines concremabant.* Diodorus eadem de re, *Noxios*, inquit, *quinquennio servatos, sudibus adfixos, Diis sacrificant, cumque aliis primitiis super ingentes pyras immolant. Mercurio* quoque Gallos humanas hostias cædere, Minutius Felix auctor est. *Major ætas*, inquit Tertullianus in Apologetico, *Mercurio prosecatur.* Adeo ut satius fuisset, quemadmodum scribit Plutarchus de Superstitione, Galatis, si nullam omnino habuissent notionem Deorum; quam Deos esse existimarent, qui hominum Mactatorum cruore mulceantur, maxime solenne hoc Sacrificium & Victimam putantes. Solinus quoque hunc detestabilem morem non ad honorem, sed potius ad injuriam religionis facere existimat. Quamvis autem has hominum immolationes vetitas sub Tiberio Cæsare probat Plinius: ad sua tamen usque tempora (quæ sunt Constantini Magni) perdurasse, deplorat Eusebius lib. IV. Præparat.

Augurandi.

Hic autem hominum apud Gallos usus non in Sacrificiis solum fuit, verum etiam in Divinationibus. *Ἄνθρωπον*, inquit Strabo, *κατασπεισμένον παίσαντες εἰς νῶτον μαχαίρᾳ, ἐμαντεύοντο ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ*: Gallos notat, hominis Sacris devoti tergum ense ferire solitos, exque ejus palpitatione ariolari. Scribit etiam Diodorus, Gallos, quum de rebus magnis consultant, mirabilem incredibilemque habere consuetudinem; hominem enim immolantes ferire ense super Septum transversum; quo decidente, cum ex casu, tum ex membrorum dilaceratione, exque sanguinis fluxu novisse futura. Apud fortium Virorum Busta, Oraculorum captandorum caussa abnoctare solere, scriptum reliquit Tertullianus de Anima. Verbenaca herba hos etiam sortiri, & Responsa præcini, commemoratur à Plinio. Apud Spartianum in Pescennio lego, apud Gallos Sacra quædam esse, quæ castissimis decernebantur.

Gallorum Sacerdotes, *Druides.*

Nullum autem Gallis Veteribus Sacrificium erat sine *Druide*, inquit Diodorus. *Druidarum* Etymon Goropius Becanus ex Germanico Fonte petit. *Druis* enim illi lib. I. Gallicorum, quasi *Trow-Wis*, & Britannorum Dialecto *Truvvis*: à qua voce si tollatur littera W Latinis ignota, primaque, quæ Tenuis, commutetur in Mediam, confestim erit *Druis*, Veri sapiens, Verum alijs monstrans, ostendensque, & cui sit fidendum, & qui cum Conjugij copula contrahenda; ita ut is, qui hoc sibi nomen sumit, sese omnis Veritatis & Fidei cum erga Deum, tum erga homines profiteatur Doctorem: unde & Sapientiæ Magistros facit eos Pomponius. Certe *Drutin*, vel *Trutin*, antiqua Germanorum lingua DEVS, quasi *Fidelis*, ut videre est in Otfridi Euangelio Typis excuso. Apud Camdenum quoque in Britanniæ Descriptione

Albricus

Albricus quidam scribit *Dry* Saxonibus *Magum* vocari; ut non immerito *Magos* etiam nominet Druidas Plinius. Nomen enim ab Quercu ipsis non esse inditum, idem Plinius satis fatetur, dum addit, ab Quercu eos posse Græca interpretatione appellatos *videri*. Nam qui possent ab Græca voce Δρῦς denominati esse, quum ipsorum Disciplinam repertam scribant Cæsar & Tacitus XIV Annal. in Britannia, ubi nulla umquam, nisi Fabulis quis locum censeat dandum, Græcorum fuit Colonia? Germanicæ vero Linguæ in Britannia usum fuisse, docent iidem Tacitus & Cæsar: quorum hic ex Belgica (in qua eodem auctore Germani Cis-Renani) Colonos in hanc Insulam transiisse, ibidemque remansisse, scriptum reliquit: Ille Caledoniam (Insulæ hujus magnam partem) habitantibus Germanicam Originem tribuit. Nominantur hi Sacerdotes varie. *Druidæ*, prima, ut Grammatice loquar, inflexione, apud Lucanum lib. I. belli Pharsal. & Ausonium in Attio Rhetore, Professore; ut & Δρυΐδαι apud Strabonem, Diogenem Laertium & Sudam: *Druides* autem tertia, apud Cæsarem de bello Gallico & M. Tullium de Divinatione. Sic enim ibi legit Nizolius; ubi *Druidæ* in alijs sunt exemplaribus. Est autem hoc vocabulum inter ea, quæ Veteres Librarij varie corruperunt. *Driudæ* namque & *Driadæ* frequentius, quam *Druidæ*, in antiquis Codicibus occurrunt. Synonyma *Druidarum* fuerunt, uti censet Pitheus; *Bardi, Vates, Eubages, Semnothei, Saronides:* alij diversos hos ab *Druidibus* statuunt; quod innuere videtur Lucanus:

Varie scribuntur.

Varieque appellantur.

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum Vates demittitis ævum:
Plurima securi fudistis carmina Bardi;
Et vos Barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis.

Bardi, Βάρδοι, Poëtæ sunt, testibus Athenæo atque Strabone, & hymnos laudesque Clarorum Virorum cantant: sunt μελῶν ποιηταὶ apud Diodorum, qui cum Organis veluti cum Lyra cantant, hos laudantes, alios vituperantes. Festus quoque Pompeius hos Virorum fortium laudes canere scribit, & Gallice *Bardum* Cantorem significare. De ijsdem Marcellinus: *Bardi quidam fortia Virorum inlustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus Lyræ modulis cantitarunt.* Posidonius apud Athenæum: τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσιν οἱ καλούμενοι Βάρδοι: Ποιηταὶ δὲ οὗτοι τυγχάνουσι μετ᾽ ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. οὐάτεις, *Vates*, sunt apud Strabonem; qui sacrificare eos, & naturam rerum contemplari scribit: *Eubages* sunt apud Marcellinum, ibique scrutantes summa & sublimia Naturæ pandere conantur: Σεμνόθεοι; apud Laertium & Sudam: Σαρωνίδες apud Diodorum. *Magos* non semel Druidas nominat Plinius; φιλοσόφους Lucianus in Hercule Ogmio. Erant enim *Druidæ* vel *Druides* in Gallia, qui in Græcia Philosophi, apud Persas Magi, apud Indos Gymnosophistæ, Chaldæi apud Assyrios, ut scribit Diogenes. De ijs autem nusquam plura, quam in sexto Iulij Cæsaris (vel quicumque Auctor sit habendus) Commentario de bello Gallico; ubi quum eorum hominum, qui aliquo essent numero & honore in Gallia suis temporibus, genera duo esse dixisset, alterum *Druidarum*, alterum *Equitum*, de Druidis subjicit, quod Rebus Divinis interessent; Sacrificia publica ac privata procurarent, Religiones interpretarentur. *Ad hos*, inquit idem, *magnus Adolescentum numerus, Disciplinæ caussa concurrebat: magnoque hi erant apud eos honore. Nam fere de omnibus Controversijs publicis privatisque constituebant, & si quod admissum esset facinus, si cædes facta, si de hereditate, de finibus controversia esset, ijdem decernebant: præmia pænasque constituebant. Si quis aut privatus aut publicus eorum Decreto non stetisset, Sacrificiis interdicebant: quæ pœna apud eos erat gravissima. Quibus ita esset interdictum, ij numero impiorum & sceleratorum habebantur. ijs omnes decedebant, aditum sermonemque defugiebant, ne quid ex contagione incommodi acciperent; neque ijs petentibus Ius reddebatur, neque honos ullus communicabatur. His omnibus Druidis præerat unus, qui summam inter eos habebat auctoritatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellebat dignitate, succedebat; aut si essent plures pares, suffragio Druidarum adlegebatur: nonnumquam etiam armis de Principatu contendebatur.* Addit præterea Cæsar, quod Druidæ certo anni tempore in Finibus Carnutum, Regione totius Galliæ media, considere fuerint soliti, in loco consecrato: quo omnes vndique, qui Controversias habebant, conveniebant, eorumque Decretis & Iudicijs parebant. Designare videtur Cæsar Opidum illud, quod ab Carnutum Metropoli octavo

Bardi.

Vates,
Eubages,
Semnothei,
Saronides.
Magi.
Philosophi.

Druidum Mores & Disciplina.

octavo distat lapide, vulgo *Dreux*, nomen retinens Druidarum. Gabriel Simeonius in Cæsare suo Renovato scribit, se in hujus Tractus saltibus vidisse horum Druidum antiqua Palatij vestigia. *Druidæ*, ut scribit idem Cæsar, *à Bello abesse consueverant, neque Tributa una cum reliquis pendebant, Militiæ vacationem omniumque rerum immunitatem habebant.. Tantis excitati præmiis & sua sponte multi in disciplinam conveniebant & à parentibus propinquisque mittebantur. Magnum ibi numerum versuum ediscebant, neque fas esse existimabant ea litteris mandare; quum in reliquis fere rebus publicis privatisque rationibus, Græcis litteris uterentur. Vnum ex his, quæ præcipiebant in specu aut abditis saltibus*, ut meminit etiam Pomponius Mela libro III de situ Orbis, *in Vulgus effluxit: videlicet æternas esse Animas; easque post certum tempus*, quod addit Diodorus Siculus libro V, *in alia corpora migrare.* De animarum immortalitate ex Druidarum sententia scribunt etiam alij. Ammianus Marcellinus: *Druidæ ingenijs celsiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, sodalitiis adstricti consortijs, quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt; ac despectantes humana, pronunciarunt Animas esse immortales.* Strabo lib. IV. sic Latine sonat: *Druidæ præter rerum Naturæ Philosophiam etiam de Moribus disputant. De horum justitia summa est omnium opinio: ita & publica ijs & privata judicia committuntur, & aliquando Caussis bellorum disceptandis jam acie congressuros compescuerunt. Maxime Iudicia de Cæde ijs commissa sunt: quumque horum multus est proventus, Agrorum quoque fertilitatem consequi putant. Cum hi, tum alij, Animam interitus expertem statuunt, & Mundum; tamen aliquando Ignem & Aquam superatura.* Lucanus lib. I Belli Pharsalici:

Solis nosse Deos & Cœli Numina Vobis
Aut solis nescire datum; nemora alta remotis
Incolitis Lucis, Vobis auctoribus Vmbræ
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt.

Multa insuper de Sideribus eorumque motu, de Mundo ac terrarum magnitudine, de Deorum immortalium vi ac potestate disputabant (ut notat cum alijs Cæsar) *Druidæ, & juventuti tradebant.* Hinc Divitiacus ille Eduus, quum ex Druidis unus esset, Naturæ rationem, quam φυσιολογίαν Græci appellant, notam esse sibi profitebatur, & partim Augurijs, partim Conjectura, quæ essent futura, dicebat, ut scribit Cicero. *Galli omnes, auctoribus Druidis, se ab Dite Patre, Inferorum Deo prognatos prædicabant*; ob eamque caussam, ut Cæsar memoriæ prodit, *spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium, diffiniebant. & Dies Natales, Mensiumque ac Annorum initia sic observabant, ut Noctem Dies subsequeretur.* Vnde Elias Vinetus Commentario ad Ausonij Professores, manasse autumat; ut, quod Latini *hodie*, hoc die, Gallo-Romani *anuit* dicant, *hac nocte.*

Magia Druidarum.

Druidicam Magiam multis locis Naturalis Historiæ celebrat Plinius: sed in extremo lib. XVI ad hunc modum de Visco disputat: *Non est omittenda*, inquit, *ea in re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) Visco & Arbore, in qua gignatur, si modo sit Robur, sacratius. Iam per se Roborum eligunt Lucos, nec ulla Sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimvero quidquid adnascatur illis, è cœlo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo Arboris. Est autem id rarum admodum inventu, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sexta Luna: quæ principia Mensium Annorumque his facit & Sæculi post tricesimum annum: quia jam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, Sacrificijs Epulisque rite sub Arbore præparatis, duo admovent candidi coloris Tauros, quorum Cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida Veste cultus Arborem scandit: Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant; precantes, ut suum donum Deus prosperum faciat his, quibus dederit. Fœcunditatem, eo poto, dari cuique animali sterili, arbitrantur, contraque Venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio.* Legitur & apud Dionem Prusæum, Celtas habere Druidas, *Divinationis* studiosos & sapientiæ; sine ijs nihil licitum esse Regibus facere, aut consulere: ita ut, si quis rem penitius examinet, illi regnent, Reges autem Sententiæ sint Ministri & Servi, licet in Thronis aureis sedeant, magnasque domos habitent, & sumptuose conviventur. Ad Druidarum autem *Magiam* respicere Virgilium lib. VI. Æneidos, ubi agit de Aureo Ramo, Viscoque & alijs, censet Petrus Crinitus lib. VI. cap. X; & apud eum Domitius Veronensis.

Erant

Erant etiam inter Druidas Feminæ, quæ eamdem cum Viris Sapientiam profitebantur. Earum frequens mentio apud Augustæ Historiæ Scriptores. Druides Feminæ.

Sunt qui illud *Au Gui l'an neuf*, quod hactenus quotannis pridie Kalendas Ianuarij vulgo publice cantari in Gallia solet, ab Druidis manasse autumant; ex hoc forte Ovidij, τὸ *Aguilaneuf* Gallorum.

Ad Viscum *Druidæ, Druidæ cantare solebant*:

Solitos enim aiunt Druidas per suos Adolescentes Viscum suum cunctis mittere; eoque quasi munere bonum, faustum felicem & fortunatum omnibus Annum precari. Prolixe hac de re Goropius Becanus in Gallicis, Elias Vinetus in Ausonij Professores, Vigenereus ad Cæsaris Commentaria de Bello Gallico, & alij.

Druidarum porro Religionem apud Gallos diræ immanitatis Civibus interdixit Augustus, teste Suetonio in Claudij Principis Vita cap. xxv; In Vrbe item sustulit Tiberius, ut capiendus Plinius lib. iii. natur. hist. cap. i; penitus abolere voluit in ipsa Gallia Claudius Imperator, eodem Suetonio notante in ejus vita capite, quod dixi, & Seneca in Menippæa Claudiana. Sed Claudius frustra fuit. Remansisse enim probat Tacitus sub Nerone lib. xiiii; Sub Alexandro Severo Ælius Lampridius: cujus hæc sunt: *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone: Vadas nec Victoriam speres, nec militi tuo credas.* Aurelianus quoque, si Vopisco fides, Druidas consuluit. Narrat ille, quodam tempore Aurelianum Gallicanas consuluisse Druidas, sciscitantem, utrum apud ejus posteros Imperium permaneret: tum illas respondisse: *Nullius clarius in Rep. nomen, quam Claudij posterorum futurum.* Denique Mulier illa, quæ apud Tungros Diocletianum futurum imperatorem, quum Aprum occidisset, prædixi, ex hoc genere fuit. Auctor idem Vopiscus in Numeriano. Plene tandem pulsos, scribunt Conradus Celtes, Irenicus, Althamerus, Aventinus, & alij, in Germaniam trans Rhenum habitatum venisse; indeque in hunc usque diem apud hos promanare Terriculamenti illud nocturni genus, quod *Calceamentum Philosophicum* appellant, *Druttenfuß* vulgo. Estque (quod communicatum sibi ab Ioachimo Camerario F. scribit Ortelius) figura Pentagona, olim Ὑγείας, sive Bonæ Valitudinis symbolum. *Hanc, inquit idem, Cunis ligneis incidunt, existimantes Puerulos ea à nocturnis tutari lemuribus.* Conradus Celtes describit quasdam lapideas antiquas imagines, ad radices Piniferi Montis (*Vichtelberg* vulgo, in Vmbilico Germaniæ) in Cœnobio quodam à se visas, quas credit iconice horum Druidum referre formam. *Erant sex numero*, inquit, *ad fores templi parieti insertæ, septem pedum singulæ, nudis pedibus, capita intectæ, Græcanico pallio & cucullato, perulaque, barba ad inguina usque promissa, & circa naris fistulas bifurcata; in manibus Liber & Baculus Diogenicus; severa fronte, & tristi supercilio; obstipo capite & figentes lumina terris.*

Druides sensim pulsi.

Forma fortean Druidum in Germania.

Cap. XII.

Gallorum Veterum Mores circa Res publicas, Domi.

TAles erant Veterum Gallorum in Rebus Sacris Mores: notantur & ab Antiquis Scriptoribus eorumdem Ritus in Profanis cum Domi, tum Militiæ.

Quod ad prius Membrum, Gallos ad Concilium armatos venire solitos, prodit Livius lib. xxxi: *In his* (loquitur de Gallis) *nova terribilisque species visa est, quod Armati* (*ita mos gentis erat*) *in Concilium venerunt.* Armati ad Concilia.

Tradit Plutarchus de Virtutibus Mulierum, Morem apud Gallos inolevisse, ut Pacis & Belli cum Feminis inirent Concilia, atque arbitrio earum hæc committerent. Scribit idem Polyænus lib. vii Strateg. Feminæ Concilijs intersunt.

Addit Strabo lib. iv. id in Gallorum Concilijs (ἐν τοῖς Συνεδρίοις) usitatum fuisse, si quis orantem (λέγοντα) interpellaret, progrediens Minister publicus districto gladio, adjectisque minis, silentium imperabat; quod si non adquiesceret, idem iterum tertioque faciebat: denique de Sago Interpellatoris tantum amputabat, ut reliquum inutile redderetur. Silentium in Concilijs.

De ipsa porro re loquentem audiamus Cæsarem: *Gallorum*, inquit, *subita & repentina Consilia: in Consiliis capiendis mobiles, & novis plerumque rebus student. Est autem hoc* Qualia Gallorum Veterum Consilia.

Gallicæ consuetudinis, ut & Viatores etiam invitos consistere cogant, & quod quisque eorum de quaque re audierit aut cognoverit, quærant: & Mercatores in Opidis Vulgus circumsistat, quibus ex regionibus veniant, quasque res ibi cognoverint, pronunciare cogunt: & his rumoribus atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt: quare è vestigio pœnitere necesse est, quum incertis rumoribus serviant, & plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant. Eadem fere de Gallis scribuntur apud Polybium, Orosium, Trebellium & Vopiscum.

Pœnæ in Noxios.

De Celtis hoc Stobæi non negligendum: apud hos nempe gravius animadverti in eum, qui Peregrinum, quam qui Civem occiderit: huic enim Exsilium, illi Mortem Pœnam statui.

Vrbium Munitio.

Villas habebant nullis septas Mœnibus, ut scribit Polybius: *Mœnibus opida includere*, inquit Trogus, *ab Massiliensibus didicere*. Murorum structuram docet Cæsar lib. VII Belli Gallici.

Proclamationes.

Hoc etiam ad curam Rerum publicarum pertinere arbitror, quod notat idem Cæsar, Gallos, ubi major atque inlustrior res incideret, eam clamore per Agros Regionesque mira celeritate significare solitos; hinc alios deinde excipere, & proximis tradere.

Cap. XIII.

Gallorum Mores circa Res publicas, Militiæ.

QVOD ad Rem, qua Galli floruerunt, Militarem, ne nesciamus, quam in eam, ut hodieque, propenderint; quamque ipsorum in arma pronæ fuerint indoles, Colores videamus, quibus eos depingunt Veteres Scriptores.

Pronus in Arma Gallorum animus suis coloribus delineatus.

Ælianus Gallos dicit omnium hominum ad subeunda pericula promptissimos; M. Tullius & Eumenius, Immanes & barbaros; Immanissimos, Florus; Feroces, Lucanus & Trogus; Truces, Avienus & Seneca; Crudeles, Cassiodorus; Sanguineos, idem Lucanus; Duras & Retrogradas Mentes adsignat illis Lampridius: Gentium omnium inquietissimos ait Vopiscus; Iræ impotentes facit Livius. Crudelitatis Gallorum inter alia duo exstant Exempla: unum apud Trogum, qui memoriæ prodit, eos in bello prælioque contra Antigonum, dum hostiarum extis omnium interitus prædiceretur, non in timorem, sed in furorem versos, Conjuges & Liberos suos contrucidasse; auspicia belli à paricidio incipientes: alterum apud Florum, qui tradit, quosdam in bello captos, Catenas morsibus & ore tentasse, & effocandas invicem fauces præbuisse. Nisi quis hæc Libertatis amoris exempla potius vocitet. Hos enim Libertatis amantissimos semper fuisse, Orosius & Leo Imperator scriptum reliquere.

Gallorum in bellis ferocia, & audacia.

Gallorum in Bellis Ferociam ad Thermopylas ostendit in Phocicis Pausanias. Quis hic non miretur Marium Victorinum Gallos scribentem semianimos, timidos & terga vertentes? quos contra Animosos facit Claudianus, quos Bellicosos & Armipotentes tradunt alij; quos Belli gloria ante Romanos fuisse commemorat Sallustius? An ita forte Victorinus interpretatur varia variorum Scriptorum de Gallis judicia? Cæsar certe, *Ad bella suscipienda*, inquit, *ut alacer & promptus est animus; sic mollis ac minime resistens ad perferendas calamitates mens eorum est.* Livius: *Gallorum prima prælia plus quam Virorum; postrema minus quam Feminarum.* Idem: *Vsu hoc cognitum est, si primum impetum, quem fervido ingenio & cæca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma;* &c. Florus: *Experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis major, quam virorum est; ita sequens minor quam feminarum: habent quiddam simile cum suis Nivibus; quæ mox, ut caluere pugna, statim in sudorem eunt, & levi motu quasi Sole laxantur.* Dio: *Galli ad quascumque res inexplebili cupiditate feruntur: ita neque audaciæ neque timoris modum sciunt; sed cum ab audacia in subitum metum, tum ab hoc in temerariam audaciam ruunt.* Aliter certe de Gallis Leo de Bellico apparatu, *Galli*, inquit, *admodum infracto animo sunt in bello strenui. In magno opprobrio Ignaviam & parvam retrocessionem ponunt, atq; eam fugam esse existimant.* Nam si quæ illi in medium adferunt, ita vera sint ut scribuntur; quæ caussa quod Cicero, de Provincijs agens Consularibus, *Galliam Romanis adeo timendam* dixerit: quod Sallustius, *Italiam omnem ab hac*

ab hac gente contremuiſſe, adeo ut cum Gallis non de Gloria, ſed de Salute certari fuerit ſolitum? Tantus Terror, inquit ex Trogo Iuſtinus lib. xxv. de Orientis Regibus, *Gallici nominis & invicta Armorum felicitas erat, ut aliter neque Majeſtatem ſuam tutam, neque amiſſam recuperare ſe poſſe ſine Gallica Virtute arbitrarentur*. Soſipater ex M. Terentij Varronis Originum lib. II ſcribit, ut antea dixi, Galliam *duas res ingenioſiſſime perſequi, Rem militarem & Argute loqui*. Alia prætereo. Pauca ſolum, anteaquam ipſam Gallorum militiam explicem, inſignis ipſorum Audaciæ indicia notabo. Gallos *Terræmotum non timere*, auctores ſunt Ariſtoteles in Ethicis ad Nicomachum, & Plutarchus: verene an falſo? Apud Strabonem legimus Gallos Alexandro Magno interroganti quid maxime timerent? *Nihil eſſe*, reſpondiſſe, *niſi ne ſuper ipſos Cœlum rueret*. Quod ſequitur Æliani eſt, an non figmentum? *Adeo ducunt*, inquit, *ignominioſum fugere, ut è corruentibus & collabantibus ædificiis ſæpe non effugiant, ſed ne ardentibus quidem; ita ut incendio igneque circumventi pereant. Multi etiam inundantem Oceanum ſuſtinent. Quidam etiam in fluctus ejus armati ſe conjiciunt, & eorum impetum excipiunt, protenſis gladiis evaginatis & haſtis vibratis; perinde ac ſi vel terrere vel vulnerare poſſent.* Ita nunc homines, qui Gallias habitant, ſunt animati; ut hæc talia, ſi non Stoliditati & Amentiæ, certe Temeritati magnæ cenſeant adſcribenda.

Dilectus porro Imperatorum & Belli Ducum qui fuerit, Gallica Cæſaris bella ſingulis annis oſtendunt: Quod ad Privatos Milites; *Ante Belli initium*, inquit Cæſar, *armatum Concilium indicunt, quo lege communi omnes Puberes armati convenire coguntur, & qui ex iis noviſſimus venit, in conſpectu multitudinis omnibus cruciatibus necatur*. Eadem Galliæ Conſuetudo declaratur lib. VII, quum Vercingetorix Gallici belli Princeps electus Alexiæ obſideretur. Conſilium enim capit omnem Equitatum à ſe dimittere: diſcedentibus mandat, ut ſuam quiſque eorum Civitatem adeat, omneſque qui per ætatem Arma ferre poſſint ad bellum cogant: Galli tamen Concilio Principum decernunt, non omnes, qui Arma ferre poſſent, ut Vercingetorix ſtatuerat, ſed certum numerum cuique Civitati imperandum, ne tanta multitudine confuſa, nec moderari, nec diſcernere ſuos, nec frumentationem habere poſſent. Hoc igitur Gallico Dilectu percipimus, quanta Militiæ ſtudia apud Gallos viguerint, quum Puberes omnes Arma ferre ſint ſoliti. *Ad militandum omnis ætas* (inquit Ammianus Marcellinus lib. XV) *aptiſſima, & pari pectoris robore Senex ad Procinctum ducitur, & Adultus, gelu duratis Artubus & labore adſiduo, multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quiſquam, ut in Italia, Munus Martium pertimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos jocaliter* Murcos *appellant*. Coibat igitur ad Militiam omnis Ætas, Adoleſcens, Vir, Senex. Vertiſcus Remorum Præfectus, quamvis Equo propter Ætatem (ut legitur libro VIII) vix poſſet uti; tamen, conſuetudine Gallorum, neque Ætatis excuſatione in ſuſcipienda Præfectura fuit uſus, nec ſine ſe dimicari voluit. Sic Pariſino bello ſumma Imperij, ut eſt libro VII, traditur Camulogeno Aulerco, qui prope confectus ætate, tamen propter ſingularem ſcientiam rei militaris ad eum eſt honorem evocatus.

Dilectus tam Belli Ducum, quam ipſorum Militum:

Ætas Militaris,

Quod ad Commeatum: Veteres Gallos militantes maximam rei Frumentariæ rationem habuiſſe, ut ea ipſis ſuppeteret, hoſtibus autem deficeret, paret ex innumeris apud Auctorem de Bello Gallico Exemplis: inter quæ inluſtria ſunt illa, quibus docemur Vercingetorigem omnem aliquoties adhibuiſſe curam, ut Cæſaris vires Frumentationum Pabulationumque inopia frangerentur, Vicis Opidiſque quoquo verſum incenſis.

Commeatus cura,

Armatura vero Gallica Romanæ diſſimilis fuit, ut ex VII belli Gallici libro intelligi poteſt, de Eduis Cæſari militantibus, qui Gallicis Armis Romanos vehementer perterruerunt. Quænam autem fuerint hæc Gallorum Arma, variorum Scriptorum, Græcorum Latinorumque, indicio videamus.

Armatura,

Gladij Gallis erant graves, Polybio; prælongi, Livio; ſine Mucronibus, iiſdem notantibus: ad hoc tantum utiles, ut, quemadmodum apud Strabonem eſt videre, deſuper in hoſtem impingerentur: unde

Gladij,

—— *Alte conſurgit in Enſem*,

Apud Vergilium, Cenſore Servio. His imperentes Capita hoſtium abſcindebant: interim male erant fabricati & ex molli ferro, ut habet Polyænus lib. VIII: quare de iiſdem ſic ex Polybio Sudas: *Ita ſunt parati, ut primo impetu unam plagam inferant: deinde*

ſtatim ita curvantur & inflectuntur in longitudinem & latitudinem, ut niſi ſpatium recedendi & pede corrigendi fuerit datum, celeriter alter ictus illorum ſit irritus. *Spathas* vocat Diodorus, ænæaque catena à dextero latere pendentes. Verba ejus ex lib. v. operæpreciurn eſt audire: Ἀντὶ δὲ τοῦ ξίφους Σπάθας ἔχουσι μακρὰς, σιδηραῖς ἢ χαλκαῖς ἁλύσεσιν ἐξηρτημένας, παρὰ τὴν δεξιὰν λαγόνα παρατεταμένας. Sic Strabo lib. v. Μάχαιρα μακρὰ, παρηρτημένη παρὰ τὸν δεξιὸν πλευρόν. Μάχαιρα etiam Gallicus enſis dicitur & laudatur Polluci. De *Spathis* porro, id eſt gladiis majoribus, & *Semiſpathis*, hoc eſt minoribus, legendi præter Tacitum & alios, Vegetius lib. II de Re militari cap. XV & alibi, & Iſidorus lib. XVIII Etymol. cap. VI.

Scuta,

Scuta Gallis erant *longa* (inquit Livius; θυρεὸς μακρὸς Straboni) *ceterum ad amplitudinem Corporum parum lata, & ea ipſa plana.* Diodorus θυρεοὺς ἀνδρομήκεις *vocat, adſtaturam viri facta, & ad hominis altitudinem adſurgentia.*

Geſa,

Geſa, quædam Gallorum Tela Nonius habet ex Varrone, ubi hæc *Qui gladiis cincti ſive Scuto cum binis Geſis eſſent.* De his quoque Virgilius:

—— Duo quiſque Alpina coruſcant
Geſa manu.

Haſtas Viriles interpretatur ad hunc locum Servius; & addit, Viros fortes *Geſos* ab Gallis vocari. Cæſar etiam tertio belli Gallici *Geſæ* (vel, ut alij ſcribendum putant, *Gæſa*; unde *Gæſati* fortean, de quibus paullo poſt) Gallis tribuit.

Lancea,

Lanceas Veteres Gallos, appellaſſe τὰς λόγχας (ut hodieque faciunt; cum Belgis) auctor eſt Diodorus, προβάλλονται, inquit, τὰς λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι Λαγκίας καλοῦσι πηχυαίας τῷ μήκει τοῦ σιδήρου, καὶ ἔτι μείζω τὰ ἐπιθήματα ἐχούσας: Ferrum cubitali longitudine, latitudine duorum palmorum habuiſſe notat. Λόγχας κατὰ λόγον tribuit Gallis Strabo lib. IV. Videndum, an non huc pertineant hæc Euſtathij verba: Ἄγγος, εἶδος δόρατος Φραγκικοῦ, οὔτε λίαν μακροῦ φασιν, οὔτε μεγάλου, οὗ τὸ πλεῖστον σιδήρῳ περιέχεται.

Materis,

Materis etiam Gallis tribuitur ab antiquis Scriptoribus. Siſenna Hiſtoriar. lib. III. apud Nonium in Lancea: *Galli Materibus, Suevi Lanceis configunt.* Idem lib. IV. *Alij Materibus aut Lanceis tamen medium perturbant agmen.* Auctor ad Herennium lib. IV. *Vt ſi quis Macedones appellaret hoc modo; non tam cito Sariſſæ Græcia potiti ſunt: aut idem Gallos ſignificans, dicat; Nec tam facile ex Italia Materis Tranſalpina depulſa eſt.* Cæſaris, Livij, Agellij locos ab alijs adnotatos prætereo. Illud jam animadverterunt docti viri, Vocem hanc apud Strabonem lib. IV. eſſe corruptam: καὶ μέρις πάλτου τι εἶδος; emendandum enim, μάταρις vel μάτερις. Nam Epitome habet μάδαρις: Cæſar *Mataras.*

Galea,

Galea ærea paullo eminentiore caput apud Diodorum Galli muniunt; in qua aut Cornua impreſſa eſſent, aut Avium vel Quadrupedum effigies ſculptæ. Hinc apud Suetonium cap. XXIV in Cæſaris vita, legimus Legionem, ab eodem Cæſare bello Gallico ex Tranſalpinis conſcriptam, vocabulo Gallico *Alaudam* fuiſſe appellatam: quod Militum hujus Novæ Legionis Galeæ Alaudæ Avis effigie vel criſtis eſſent ornatæ; vel quod, ut alij volunt, Milites Galeis uterentur, ei Apici ſimillimis, qui in Alaudæ capite. *Alaudæ* autem Avis appellatio Gallica eſt, Galeritam ſive Caſſitam ſignificans, apud Plinium lib. XI. nat. hiſt. cap. XXXVII & Marcellum Empiricum, cap. XXIX, hominem Gallicæ Linguæ Veteris non imperitum.

Arcus, Funda, Fuſtis, Pilum;

Gallis etiam *Arcus* & *Funda* in uſu fuit, ait Strabo: qui addit *Fuſtem* (χειροφερὲς ἐοικὸς ξύλον) apud eos eſſe, qui manu, non Amento (ἐκ χειρὸς, οὐκ ἐξ ἀγκύλης) jactus Sagitta longius ferit; quo præcipue in Aucupijs Avium uti conſuerunt.

Sagittæ venenatæ.

Certa ac fide digna res eſt (ut auctor idem eſt) in Gallia naſci Arborem Fico ſimilem, quæque fructum ferat capiti Columnæ Corinthiacæ reſpondentem: ea autem ſecta, Lethalem liquorem emitti ad uſus *Sagittarum.* *Sagittarios* vero magno in uſu Gallis fuiſſe, Cæſar lib. VII plane confirmat, quum de Vercingetorige loquitur, *Sagittarios omnes*, ait, *quorum erat permagnus numerus in Gallia, conquiri & ad ſe mitti jubet.*

Ornatus militantium.

Circum Collum Aureos Torques geſtare (*Lactea Colla Auro innectuntur*, apud Virgil.) ac circa Brachia ac Manus Brachialia; & qui honores gerunt Veſtes Tinctas atque auro variegatas, docent Polybius, Strabo & Diodorus. Corallio adornabant Gladios & Scuta, ut refert Plinius. Thoraces ferreos etiam quidam ornabant Auro, teſte Diodoro.

Plerique

Plerique Galli ſuper Vmbilicum nudi pugnare conſueverant, ut in pugna Cannenſi Livius ait, de quo etiam prælio Polybius idem tradit. *Terribilis*, inquit, *erat nudorum hominum præcedentium & aſpectus & inceſſus, robore nempe & ſpecie præſtantium.* Sic in Gallogræcia Livius ait, Gallos nudos dimicaſſe; ideoque eminus Romanis Pilis confixos occubuiſſe. Galli nudi pugnabant.

Galli primas ſuæ Militiæ partes Equitibus dederunt; bellique adminiſtrandi principes, ut ait Cæſar, lib. VI, fecerunt. Hoc tamen de omnibus Galliæ Civitatibus non temere eſt adfirmandum. Treviri longe plurimum totius Galliæ Equitatu valuere, ut eſt lib. V; Sontiates, ut eſt III, eadem militia plurimum potuere: At Nervii plus Peditatu, ut eſt III. Si genus univerſum ſpectetur, Equitatus Gallicus Militiæ Gallicæ præcipua gloria fuit: & Cæſar bellis Civilibus iſto præcipue Equitatu eſt uſus; feliciter, ut conſtat ex ijs, quæ geſta contra Afranium & Petreium Cn. Pompei Legatos in Hiſpania, & in Africa deinde contra belli Civilis reliquias. Hinc illa vox Ciceronis quinta Philippica: *Eſt enim opinio*, ait, *decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet: quid hoc eſt aliud, quam ad Bellum Civile Hoſti Arma largiri; primum nervos Belli, Pecuniam infinitam, qua nunc eget; deinde Equitatum, quantum velit?* Equites autem ſcribit Cæſar, multis Carris magniſque impedimentis ſolere venire. Figis & Curribus dimicare hos, etiam Livius & Pomponius tradunt; Eſſedis Strabo. Ex his Curribus obvium hoſtem jaculo primum appetebant; tum, relicto curru, Pedites Enſibus certabant, ut adfirmat Diodorus. Hinc *Gallicum Axem* vitandum monet Iuvenalis Satyra VIII. Equitatus.

Horrida vitanda eſt Hiſpania, Gallicus Axis.

Pertinet huc Manilij illud lib. IV. Aſtronomic.

Gallia prætentis, Hiſpania maxima bellis.

Prætentæ (quas Ammianus & alij *Prætenturas* vocant) à prætendendo, Equites, ut quidam volunt, Exploratores.

Galli, ut etiam Celtiberi pluresque Barbaricæ nationes, Catervis utebantur in prælio, in quibus erant ſena millia Armatorum. Docet Vegetius lib. II. cap. II de Re Militari. Gallorum Catervæ.

Gallos maximos exercitus educere ſolitos, teſtantur Cæſar de bello Gallico libri II initio, Ammianus Marcellinus lib. XXI & Strabo de Arvernis. Addam hic obiter, eoſdem Legatis Romanorum ad ſe miſſis, auſos fuiſſe reſpondere; *Se in Armis jus ferre, omnia Virorum fortium eſſe*, ut ſcribit Livius lib. V. ab V. C. Exercitus maximi.

Secum etiam in bello ducebant (ſi fides apud Athenæum Poſidonio) Paraſitos; à quibus Laudes ipſorum cum Cantu prædicari volebant. Diodorus ſane idem confirmat. Paraſiti militares.

Caſtrorum, ut infinitis locis ex Cæſaris Ephemeridibus diſcimus, fabrica, ſive locum, ſive munitionem conſideremus, parum habuit artis. Vallis eligebatur, cujus Foſſa & Vallum, Terra videlicet ac Cœlum eſſent. Gallorum enim conſuetudo fuit (ut eſt VIII libro) relictis locis ſuperioribus, ad ripas fluminis Caſtra demittere. Si quando diligentia major eſſet, Carri Rhedæque tantum pro Vallo objiciebantur. Tandem quæ Romanos facere cognoverant, imitari cœperunt. Exemplum in Nervijs libro V, adeo ut Cæſar etiam Turres bellicas ab Gallis inſtitutas, Teſtudines, Munitioneſque fuerit miratus. Caſtrorum fabrica.

Prælium ineuntes horrendum edebant Cantum, Vlulatum, Clamores; Tripudiabant; Scuta in patrium quemdam morem quatiebant; Armorum ſuorum crepitu tantum eliciebant ſonum, ut circumſtantia omnia loca, quemadmodum memoriæ produnt Polybius & Livius, vocem emittere viderentur. *Vocem*, ait Diodorus, *Galli gravem habent atque aſperam; ſed & Tubas habent ſuo more barbaras, & quæ aſperum ſonum reddant.* Et totus hic Gallicus Tumultus frequenter à Livio, ſed inimice & contumelioſe, ut de Gallis loqui fere ſolet, notatus eſt. *Galli*, ait lib. V. ab V. C. *truci Cantu, Clamoribuſq; varijs, horrendo cuncta compleverant ſono.* Et ibidem: *Mox Vlulatus Cantuſq; diſſonos, vagantibus circa mœnia turmatim Gallis, audiebant.* Idem lib. XXXIV. *Galli cum varijs Vlulatibus Cantuq; moris ſui quatientes Scuta ſua ſuper capita, vibranteſq; dextris Tela.* Libro XLVIII de Gallis in Aſia: *Ad hoc tantus ineuntium prælium & Vlulatus & Tripudia, & Quatientium Scuta in patrium quemdam morem, horrendus Armorum Crepitus, omnia de induſtria compoſita ad Terrorem.* Tumultum hunc aliquoties etiam attingit Cæſar, ſed levius, lib. V, VII & alibi. Clamor ante pugnam.

Præliorum Virtus.

Qualis autem in Gallis fuit præliorum Virtus? Virium certe confidentia prorſus ingens. *Galli*, ut eſt apud Auctorem de Bello Africano, *homines aperti minimeque inſidioſi, per Virtutem, non per Dolum dimicare conſueuerunt.* Hinc Divico Helvetius ſic legitur loquutus ad Cæſarem, qui Tigurinos, Galliæ tunc Populos, circumvenerat, *Se ita à Patribus Majoribuſque ſuis didiciſſe; ut magis Virtute, quam Dolo contenderent, aut Inſidiis niterentur.* Et militaris hujus Virtutis ſingularia multis locis apud Cæſarem exempla ſunt; de Helvetijs lib. I; de Belgis & Nervijs lib. II. de alijs alibi: de Gallis item univerſim, Cæſari ad Mundam militantibus, apud Auctorem Belli Hiſp.

Aciei inſtructio.

Quod ad Aciei inſtructionem & Ordinem: Quum ex pluribus Civitatibus Exercitus conflatus eſſet, Milites generatim diſtributi in Civitates & Pagos erant, ſeparatimque ſingularum Civitatum copiæ collocabantur. Docet paſſim Cæſar. De horum Equeſtris Pugnæ conſtitutione, quam *Trimarcam*, ut infra dicam, appellabant, legendus Pauſanias in Phocicis. De *Solduriis* etiam, ut Cæſar eos vocat (Athenæo *Siloduni* nominantur) conſulendum Caput, quod ſequitur, XV.

Hoſtium immolatio.

Victoriam de hoſtibus conſequuti, Diis Captivos immolabant, ut ex Sopatro credit Athenæus. A pugna redeuntes, ut ſcribit Strabo, Capita hoſtium de Collis Equorum ſuſpendunt (*τὰς κεφαλὰς τῶν πολεμίων* ait *ἐξάπτειν ἐκ τῶν αὐχένων τῶν ἵππων*) & ſpectaculi gratia ante portas Opidorum adfigunt. Diodorus: *τῶν δὲ πεσόντων πολεμίων τὰς κεφαλὰς ἀφαιροῦντες περιάπτουσι τοὺς αὐχένας τῶν ἵππων.* Livius lib. X: *Nec ante ad Coſs. qui jam haud procul à Cluſio aberant, famem ejus cladis perlatam, quam in conſpectu fuerint Gallorum Equites, pectoribus Equorum ſuſpenſa geſtantes Capita & Lanceis infixa, ovanteſque moris ſui Carmine.* Conſuetudinis autem adfigendi Portis opidorum Hoſtium cæſorum capita, Veſtigium manet hodieque per Gallias, & alibi, in Nobilium ædibus. Nam & his temporibus Galliæ Nobiles ſuis Foribus adfixa habent Ferarum Capita, quæ vel ipſi vel majores ipſorum occiderint. Scribit & Diodorus, Gallos Nobilium, acie cæſorum, Capita Aromatibus uncta in Thecis condere ſumma diligentia; oſtendentes ea hoſpitibus; nulloque pretio vel parentibus vel alijs reddentes. Tradit Livius, hos Poſtumii Corporis ſpolia Caputq; præciſum ovantes in Templo, quod ſanctiſſimum eſt apud eos; intuliſſe. Purgato inde Capite, ut mos ijs eſt, Calvam Auro cælaviſſe, idque Sacrum Vas iis fuiſſe, quo Solennibus libarent, Poculumque Sacerdotibus fuiſſe ac templi Antiſtibus: unde hæc apud Silium;

At Celtæ vacui Capitis circumdare gaudent
Oſſa (nefas) Auro; & Menſis ea Pocula ſervant.

Præda Dijs conſecrata.

Eoſdem Gallos, ut concludam, Prædæ Partem Diis conſecrare ſolitos, teſtis eſt Cæſar lib. VI. de bello Gallico.

Cap. XIV.

Gallorum Mores circa Res Privatas.

Perſonarum Diſtinctio.

SIc ſe habebant Publice Gallorum Mores: quod ad Privatiores, audivimus jam ante in omni Gallia, qui in aliquo ſunt numero atque honore, genera eſſe duo: alterum Druidum, alterum Equitum: hos, quum eſt uſus, atque aliquod Bellum incidit, omnes in eo verſari, atque ut quiſque eorum eſt genere copiiſque ampliſſimus, ita plurimos circa ſe Ambactos Clienteſque habere: illos Rebus Divinis intereſſe, Sacra publica & privata procurare, Religiones interpretari, &c. Pergens Cæſar, plebem notat Servorum haberi loco; in hos ea omnia eſſe jura, quæ Dominis in Servos.

Patria poteſtas,

Liberos ſuos, ut idem ſcribit, *niſi quum adoleverint, ut munus Militiæ ſuſtinere poſſint, palam ad ſe redire non patiuntur: Filiumque in puerili ætate in publico in conſpectu Patris adſiſtere turpe ducunt.*

Dotis ratio,

Viri quantas pecunias, eodem memorante, *ab Vxoribus Dotis nomine acceperint, tantas ex ſuis Bonis æſtimatione facta, cum Dotibus communicant: hujus omnis Pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructuſque ſervantur. Vter eorum vita ſuperarit, ad eum pars utriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum pervenit.*

Poteſtas maritalis.

Viri in Vxores. ſic uti in Liberos, Vitæ Neciſque habent Poteſtatem. Gallorum mulieres ſpecioſas, magnitudine & robore Viris ſimiles, facit

facit Diodorus; fœcundas & bonas educatrices; sive, ut Strabo, pariendo educandoque felices. Has cum Liberis una lavantes in Balnea Ollas cum pulte detulisse, tradit Plutarchus VIII. Convival.

Fuit & Gallis usitata more reliquarũ Gentium Servitus. *Plerique*, ait Cæsar lib. VI, *quum aut ære alieno, aut magnitudine Tributorum, aut injuria Potentiorum premuntur, sese in Servitutem dicant Nobilibus; in hos eadem omnino sunt jura, quæ Dominis in Servos*. Tractabantur tamen humanius liberaliusque, quam apud Romanos. Domini namq; Galli suos obæratos, atque, ut Cæsar voce Gallica appellat, *Ambactos*, honoris quodam loco circum se habebant, eorumq; opera in bellis utebantur. Huc spectare videtur illud Diodori, memoriæ mandatis, Gallos Custodes Corporis ex liberis hominibus Pauperes eligere solitos, qui & pro Aurugis in pugna serviant, & ferant scutum. Potestas Dominica.

Domicilia, teste Cæsare, plerumque in Silvis, aut circa Flumina, æstus vitandi caussa; eaque ex scandulis robusteis aut stramentis, Vitruvio; è tabula & Cratibus rotunda testudinumque instar construere, magno imposito fastigio, tradit Strabo; stipula vero tegere, Plinius. Horum Ianuas numquam claudebant, nisi fallat apud Stobæum Nicolaus. Hypocaustorum usum habuisse, documento est historiola Iuliani Imper. in Misopogone. Domicilia. Hypocausta.

Quod ad Vestitum, *Saga* ferebant, notante Strabone; eaque densa ex Lana texebant, *Lænas* (λαίνας, χλαίνας malunt alij, vide cap. XV) vocantes. Hujusmodi Saga scribit Plinius lib. VIII. cap. XLVIII *Scutulis* dividere Gallos instituisse. Quæ Plinio *Scutulæ*, Diodoro sunt πλινθία. Ait enim Gallos Sagula (ῥαβδωτὰ) gestare, πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα, quadris & maculis quibusdam reticulate distincta. Nihil aliud intelligunt illi per Scutulas & πλινθία, ut in Conjectaneis ad Varronem indicat [redacted] Iosephus Scaliger, quam quas Galli hodie vocant *Lausangias*, quasi *Laurangias*, ab Lauri folio, quod habet Rhombi figuram. Saga. eaque Scutulata.

Scutulatum igitur *Sagum*, reticulate distinctum, ac propterea *Virgatum* Virgilio:

Virgatis lucent Sagulis.

non *purpureum*, ut opinatur Servius. De Versicolore Sagulo etiam Cornelius Tacitus in Historia Augusta, de Cæcina loquens: *Ornatum ipsius Municipia & Coloniæ in superbiam trahebant, quod versicolore Sagulo, Braccas tegmen barbarum indutus, Togatos adloqueretur*. *Bracis* porro (quæ, quod Gallorum essent, Tegmen barbarum paulo ante Tacito) utebantur Galli *circum extentis*, ἀναξυρίσι περιτεταμέναις, ut loquitur Strabo, vel *laxis*, ut Lucanus. *Bracam* Gallicam esse vocem indicat Diodorus: χρῶνται δὲ ἀναξυρίσιν, ἃς ἐκεῖνοι βράκας καλοῦσιν. *Bracarum*, ut & *Sagorum* mentionem facit antiquissimus Poëta Lucilius Sat. XI. Bracæ.

Conventus polcer! Bracæ, Saga, fulgere Torques
ManlI.

Sic legendum, non *Magni*. Torques enim Manlii jocose dicit; quod T. Manlius, Torque Gallo detracto, *Torquati* cognomen meruerit, primusque in suam familiam induxerit. Loco Tunicarum apud eundem Strabonem Vestem habent Galli Fissilem manicatam (χιτῶνας χειριδωτούς, de quibus etiam Agellius lib. VII cap. XII.) usque ad pudenda & nates demissam. Eam innuere videtur Martialis lib. I. Palla.

Dimidiasque nates Gallica Palla tegit.

Manet hodieque forma in isto Vestis genere, quod vulgo nobis *Pallatrock*, vel contracte *Palt-rock*. Eandem designat Aristoteles lib. VII Politic. ubi dicit Gallos brevi tegumento vestiri. Idem Martialis etiam Gallorum Vestis, *Bardocuculli* Santonici meminit. Aliud Vestimenti genus describit Plinius: *Lanæ*, inquit, *per se coctæ Vestem faciunt; & si addatur Acetum, etiam ferro resistit; Galliarum, ut arbitror, Inventum*. Annulis dicit uti in Digitis, nihil distinguens Diodorus; in medio tantum, Plinius natur. hist. lib. XXXIII cap. I. Bardocucullus. Annuli.

Fictilia porro in usu habebant, ut apud eumdem Diodorum legimus; densa ac floribus distincta. Cœnabant sedendo omnes, non in sedibus, sed in Solo, super stratis Luporum aut Canum Pellibus (in Toris apud Strabonem, ἐν στιβάσι.) Ministrabant eis Pueri Iuniores, ætate tenera. Iuxta eos Ignes fiebant, ijsque adposita visebantur Ollæ, & Verua Carnibus plena; maxime suillis, tam recentibus quam salitis; sed & omnis generis Carnibus: plerumque vero Cibus erat cum Lacte, ut scribit Strabo. Audiamus hic Athenæum ex Posidonio, sic fere Latine sonantem: Supellex. Convivandi ratio. Cibus.

Celtæ fœno substrato Libationes propinant super ligneis mensis, à terra parum exstantibus. Panis & is paucus (Panem hunc Fermento leviorem eos facere, adnotat Plinius) *Cibus est. Caro multa elixa in aqua vel super prunis aut in Verubus assa: hanc Leonum modo* (Gallos Edacitatis arguit Hieronymus adversus Vigilantium) *ambabus manibus Artus integros tollunt, morsuque dilaniant; &, si quid ægrius divellatur, exiguo id cultello præcidunt. Adponunt in Conviviis Pisces, qui Fluviis adcolunt, Interiorisque & Exterioris maris littoribus; & eos cum Sale, Aceto & Cymino (quod etiam Potioni injiciunt) assos. Convivæ plures si ad cœnam conveniant; in orbem consident: In medio Præstantissimi sedes est, ejus nimirum, qui bellica dexteritate, vel nobilitate generis, vel divitiis cæteros anteit.*

Potus.

Qui sunt à Poculis Potum ferunt in vasis Ollæ similibus, aut fictilibus aut argenteis. Ex eadem materia sunt & Patinæ, quibus advehunt Cibaria; æneæ tamen aliquibus; nonnullis Patinarum loco, Canistra lignea Vitilibus contexta. Locupletes vinum bibunt ex Italia petitum, vel Massiliensium regione, & id merum; interdum Aquæ paululum affundentes: Δέρκομα nuncupant. Sorbillant autem paulatim, ex eodem poculo, frequentius pitissantes: Pocula dextra sinistraque manu puer circumfert. Hactenus ille. Sed & fruge madida Potum ad Ebrietatem fecisse, Plinius est auctor lib. XXII. cap. ult.

Δέρκομα.

Zythus.

Ex Hordeo Potum, quem *Zythum* appellabant, fecisse; & alium ex aqua, in qua favum Mellis laverint, Diodorus tradit. De Gallis hæc Ammianus lib. XV: *Vini avidum genus, adfectans ad Vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam, obtusis ebrietate continua sensibus (quam Furoris voluntariam speciem Catoniana sententia diffinivit) raptantur discursibus vagis; ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, Gallos post hæc dilutius esse poturos; quod illi Venenum esse arbitrabantur.* Humanis etiam Carnibus vesci, memorat Diodorus; ex uno fortean actu. Nam fecisse hoc eos ad Thermopylas, paret ex Pausania. De Scordiscis Gallis nihilominus legimus apud Sex. Rufum, eos ex Captivorum Capitum ossibus sanguinem aliquando bibisse humanum.

Hospites.

Hospites etiam ad Epulas vocabant; &, qui essent, quaque caussa venissent, post Cœnam rogabant, scribente Diodoro.

Pugnæ post Convivia.

Consueverant quoque, sumto Cibo, ad Verborum, prout Casus inferebat, concertationem surgentes, ex provocatione certare inuicem, nulla habita Vitæ cura; idque hoc modo, ut refert apud Athenæum Posidonius: *Armati sese invicem ad umbratilem pugnam provocant, summasque tantum manus ac gladiorum cuspides conserunt, mutuo parcentes; nonnumquam ad usque vulnera res procedit, ac tum irritati, nisi qui adsunt eos dirimant, ac inhibeant, ad mortem usque præliantur. Priscis quoque temporibus mos apud illos fuit; ut, adpositis pecudum artubus, Femur sumeret strenuissimus; & si quis alius id sibi vindicaret, ad alterius interitum usque gladiis pugnarent. Alii Aurum Argentumve in Theatro accipiunt; aut Doliorum Vini certum numerum: & ubi jurejurando polliciti sunt id se perpessuros, cujus caussa dona acceperunt, Muneraque accepta intimis & carissimis amicis dispartiti sunt; supinos se distendunt, & in scutis jacent; adstante, qui gladio jugulum fodiat, & exscindat.*

Dormitio.

In terra super strato gramine dormiunt, apud Polybium; in Ferarum autem pellibus, apud Diodorum.

Nandi peritia, Pecuariæ rei studium. Venandi exercitium.

Adsuetos nare Gallos, dicit Ammianus Marcellinus lib. XXV in Ioviani historia.

Iumentis delectari eosdem, Cæsar est auctor in Ephemeridibus Belli Gallici.

In Venationibus Sagittis uti solere venenatis, apud Cornelium Celsum lego. De iisdem ex Plinio habet Agellius; *Gallos in Venatibus tingere Elleboro Sagittas, quod his ictæ exanimatæ feræ tenuiores ad Epulas fiant: sed propter Ellebori contagium Vulnera ex Sagittis facta, circumcidere latius dicuntur.* Plinius quoque *Limeum* herbam nominat, qua Sagittas suas in Venatu tingunt medicamento, quod *Venenum Cervarium* vocant. Aristoteles in Admirandis tradit, apud Celtas Venenum reperiri quod *Toxicum* ipsi appellant; tanta celeritate interficiens necansque, ut Venatores Celtæ, quum Cervum jaculo percusserint, festinato adcurrant, Carnemque vulneratam exsecent; ne, Veneno promeante, Animal putrefiat, alimentoque inutile reddatur. Ex *Taxo* Arbore hoc fieri, videtur innuere Plinius; ubi docet *Taxica Venena* appellata, quæ nunc *Toxica* dicimus, quibus Sagittæ tingantur. De *Venenatis Sagittis* plura me dicere memini capite hujus libri XII.

Funera.

Funera sunt Gallis magnifica & sumptuosa, inquit Cæsar; *omniaque, quæ Vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam Animalia: ac paulo supra hanc memoriam Servi & Clientes,*

tes, quos ab iis dilectos esse constabat, Iustis Funebribus confectis, una cremabantur. Sic Mela: *Cum Mortuis cremant ac defodiunt apta viventibus olim: Negociorum ratio etiam & exactio Crediti differebatur ad Inferos. Erantque, qui se in Rogis suorum, velut una victuri, libenter immitterent.* Diodorus: *In defunctorum pyram Epistolas scriptas quidam conjiciunt, tamquam eas mortui sint lecturi. Increvit enim apud eos Pythagoræ sententia, qua dixit, Animas hominum esse immortales* (consule, quæ dixi cap. XI) *rursus eas, defunctis Corporibus, post certum tempus in alia Corpora reversura.* Valerius Maximus lib. II cap. I. *Mos Vetus Gallorum occurrit; quos memoria proditum est, Pecunias mutuas, quæ his apud Inferos redderentur, dare solitos:* sed *Philosophiam Fœneratoriam* idem hanc vocat. Non mirum autem Gallos Veteres Pythagoræ sententiam fuisse amplexos; si verum, quod apud Clementem Alexandrinum prodit quidam Alexander, Pythagoram nempe Gallias adijsse. Apud Virorum porro Fortium Busta abnoctare Gallos, indeque Oracula captare solitos; scribit ex Nicandro Tertullianus.

Cap. XV.

Gallorum, cum qui olim, tum qui hodie, Lingua.

MORES in Rebus Sacris & Profanis cum publice, domi militiæque, tum privatim, depinxi: promiseram additurum me de Lingua, qualis olim, qualis hodie.

De Veterum Gallorum Lingua; quo certi quid statuatur, notandum in primis quod Cæsar scribit lib. I. de Bello Gallico, totam Galliam in tris divisam partis; earumque Vnam incolere Aquitanos; Aliam, qui ipsorum lingua Celtæ, Romana Galli appellantur; Tertiam Belgas: eos omnes Lingua, Institutis, Legibus inter se differre. Quod in Lingua discrimen illud fuerit, an in Dialectis solum, an in tota Lingua, ut ea alia fuerit Aquitanis, alia Celtis, alia Belgis, nemo adhuc, quod ego quidem sciam, diffinite aperuit: Nam in re tam obscura tamque ab ævo nostro remota, quis certi quid & explorati statuerit? Si quis Conjecturis potest esse locus, Ego infimi in Rep. litteraria subsellij Senator sic censeo: Vnum antiquissimis temporibus per totam Galliam fuisse Idioma, id nimirum, quo hodieque Britanni, Celticæ ad Oceanum populi, quoque Coloni ab Gallis in adversam Insulam missi, sed ab Angelis, Germaniæ gentibus, in Montana & Occidentaliora Loca compulsi, utuntur. Lingua antiquissima Gallorum, quæ hodie Britannica. Certe quod una eademque Gallis Britannisque Insulanis (sic eos appello ad differentiam aliorum, qui in ipsis erant Gallijs ad mare, ubi & ipsorum Civitates Armoricæ) Lingua fuerit, innuit satis clare Cæsar; scribens moris fuisse, ut Galli, qui Druidum disciplinam diligentius cognoscere vellent, in adversam Britanniam ad Druidas proficiscerentur. Quum autem Druides libris non uterentur, sed omnia viva explicarent voce; consentaneum est, Gallos eodem, quo Britanni, usos in docendo fuisse sermone. Suffragatur Cornelius Tacitus; disertius, quod volo, adfirmans: *Britannorum, inquit, & Gallorum* (ille suo tempore Celtas Gallos præcipue intellegit) *sermo haud multum diversus.* Concedunt in hanc sententiam, quamvis ad antiquissimam illam Linguam non restringant, Beatus Rhenanus, Conradus Gesnerus, Franciscus Hotomannus, Petrus Ramus, Petrus Daniel, & ~~alijs, omniumque validissime Vir Optimus~~ Gulielmus Cambdenus, qui in sua Britannia rem totam cum Argumentis varijs inlustrat, tum adducta in medium ingenti ex Grammaticorum aliorumque Scriptorum scrinijs copia Vocum, quæ Gallis Britannisque deprehenduntur esse communes. Illa igitur, judicio meo, Galliæ fuit antiquissima & peculiaris, congenitaque Populis, qui post Linguarum Confusionem primi Gallias occuparunt.

Sed quum Gallis confinales essent versus Occasum quidem & Africum ad Pyrenæos Hispani, versus Ortum autem & Septemtrionem ad Rhenum Germani, quumque inter conterminos facile lapsu temporis Commercia fiant Linguarum; factum est, ut paulatim extremis utrimque Gallis Vicinorum Idiomata fuerint communicata; Aquitanis quidem Hispanicum, Belgis autem Germanicum; Celtis Antiquum illud, de quo antea dixi, salvum & incorruptum conservantibus. Sic Tres Gallorum Veterum Linguæ tempore Iulij Cæsaris. tres

tres Gallis esse cœperunt Linguæ. Cæsar lib. I: *Gallia est omnis divisa in partes tris; quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum Lingua Celtæ, nostra Galli appellantur. Hi omnes Lingua, Institutis, Legibus inter se differunt. Differre* ait *omnes Lingua.* Putavi aliquando statuendas esse duas Linguas; unam quidem Aquitanorum; alteram vero Celtarum Belgarumque, sed Dialectis aliquot suis distinctam; abijsse ratus in Toto ab Celtis Belgisque Aquitanos; Celtas autem & Belgas Totum habuisse commune, sed varie inflexum & mutatum: at vero quum Cæsar *Omnes* nominat, Tres fuisse non difficulter tandem sum adductus.

Lingua Vetus Aquitanica eadem cum Cantabrica.

Quum porro Aquitaniam Cæsar Oceano, Pyrenæis Montibus & Garumna Fluvio, angustioribus multo, quam sequentes Scriptores, Limitibus includat; Aquitanisque versus Africum & Occasum proxime confinales occurrant Cantabri: nullã video rationem, quur dici non possit, Aquitanos tunc temporis ea ferme usos Lingua, quam hodieque non pauci intra diffinitos ab Cæsare Limites communem habent cum Conregionalibus, Cantabris inquam Hispaniæ populis, antiquissimam sane & toti quomdam Hispaniæ communem, ut antea docui. Illud autem eo majore adfirmare sum ausus adseveratione, quod legam apud Strabonem initio libri IV, & iterum fere circa medium, Aquitanos non modo Lingua, sed etiam corporis habitu ab natione Gallica permutatos, Hispanis magis quam Gallis fuisse similes: Τοὺς Ἀκυϊτανοὺς, τελέως ἐξηλλαγμένους, οὐ τῇ γλώττῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σώμασιν, ἐμφερεῖς Ἴβηρσι μᾶλλον, ἢ Γαλάταις. Ἐξηλλαγμένοις, inquit, *differentes:* innuens Aquitanos Vicinorum & mores induisse, & Linguam adsumsisse; quum antea nihil in his ab Celtis Belgisque, Fratribus quasi suis, differrent. Sic postea idem Strabo: κατά τε τὰς τῶν σωμάτων κατασκευὰς καὶ κατὰ τὴν γλῶτταν, ἐοίκασι δὲ μᾶλλον Ἴβηρσι. Nihil puto esse clarius magisque perspicuum. Et auxit per Aquitaniam mirum in modum Linguæ Cantabricæ usus, posteaquam Ludovicus Karoli Magni filius Vascones, ferocissimos Hispaniæ populos, cum ab Majoribus, tum à se debellatos, una cum Idiomate suo Colonos eo deduxisset.

Lingua Vetus Celtica eadem cum Britannica.

Celtæ, qui inter Aquitanos & Belgas medij, quum vicinas non haberent aliorum Idiomatum Nationes, nulla difficultate suum illud, quod antiquissimum, totique Galliæ primo fuerat commune & proprium, retinuerunt. Quemadmodum autem Celtæ, tertia Gallorum portio, κατ' ἐξοχὴν *Galli* leguntur appellati, ut præter alios diserte notat Cæsar lib. I. de bello Gallico: sic etiam Celticum Sermonem sæpe *Gallicum* priorum Imperatorum principatu reperio dictum, cum alibi, tum apud Lampridium in Alexandro Severo, ubi de Druide: *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone: Vadas, nec Victoriam speres, nec militi tuo credas.* Priorum Imperatorum principatu, addidi. Nam postea *Gallicus Sermo* videtur habitus Novus ille, qui ex Latino conflatus, longe diversus ab *Celtico:* adeo ut sensim aliud fuerit *Gallice* loqui, aliud *Celtice*. Sulpicius Severus Dialogo I. cap. ult. *Tu vero (inquit Postumianus) vel Celtice, aut si mavis Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris.* Factum inde, ut tunc etiam in gratiam Romanorum *Celticus* sermo præ *Gallico* isto viluerit, æstimatusque fuerit horridior & incultior. Pacatus in Panegyrico Theodosij: *Non esse fastidio rudem hunc & incultum Transalpini Sermonis horrorem.* Irenæus in Præfatione libri I. adversus Hæreses: *Non autem exquires à nobis, qui apud Celtas commoramur, & in barbarum Sermonem plerumque avocamur, Orationis artem, quam non didicimus,* &c. Hinc apud Sidonium Apollinarem *Sermonis Celtici squama.* Sic enim ille lib. III Epistola III ad Hecdicium: *Mitto istic ob gratiam pueritiæ tuæ undique gentium confluxisse studia litterarum, tuæque Personæ quomdam debitum, quod Sermonis squamam* (impolitiam & horrorem) *depositura Nobilitas, nunc Oratorio stilo, nunc etiam Camœnalibus modis imbuebatur. Illud in te affectum principaliter universitatis accendit, quod quos olim Latinos fieri exegeras, deinceps esse Barbaros vetuisti.*

Lingua Vetus Belgica eadem cum Germanica.

Belgarum Sedes Cæsar ab Sequana Matronaque Fluvijs ad Rhenum usque producit; trans Rhenum Germanos agere notat, cumque ijs Belgas adsidue bellum gerere. Quis hinc non colliget, participatam fuisse cum Belgis Galliæ Populis, Septemtrionalissimis primo, post autem sensim cum Vlterioribus versus Meridiem, postremo etiam ad Sequanam usque Matronamque, Germanorum Linguã? Et hinc est quod D. Hieronymus notet in Asia Minore Galatas, ad quos scripsit D. Paulus, quique ab Gallis, præcipue Belgis, orti, suo tempore fuisse bilingues; & præter

præter Sermonem Græcum, quo omnis tum Oriens loquebatur, propriam Linguam, eamdem pene cum Treviris, habuiſſe. Quis autem neſcit Trevirorum Linguam eamdem fere cum Germanica fuiſſe? Quin Galli apud Iulium Cæſarem referunt Belgas ab Germanis ortos, & Rhenum antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi conſediſſe; Galloſque, qui ea loca incolebant, expuliſſe. Innuit etiam hoc Ammianus Marcellinus, ubi Gallos ex tractibus Tranſrhenanis oriundos commemorat; *Gallorum* appellatione *Belgas* præcipue exaudiens.

Sic igitur tres fuerunt tempore Cæſaris tribus Galliæ Populis Linguæ; Aquitanis Cantabrica, Celtis Britannica, Belgis autem Germanica: quarum poſtremam calluiſſe, vel intellexiſſe ſaltem, priores autem, & Celticam potius quam Aquitanicam, ignoraſſe, ſed longinqua quatuordecim annorum conſuetudine addidiciſſe, intelligendus eſt apud Cæſarem lib. 1. Arioviſtus Germanorum Princeps.

Arioviſtus Celticam addiſcit linguam.

Ab hac Linguarum Gallicarum Triga manavit, quod Vocum, quas Grammatici Latini alijque Scriptores *Gallicas* abſque ulla diſtinctione laudant, nonnullæ deprehendantur hodieque *Aquitanicæ* quidem in Cantabrica, *Celticæ* in Britannica, *Belgicæ* vero in Germanica; omnes tamen ſine diſcrimine *Gallicæ* dictæ, quod Aquitani, Celtæ, Belgæque Galliæ eſſent populi.

Antiquorum Gallorum Voces ab Grammaticis aliiſque laudatæ, quo modo Gallicæ cenſendæ.

De *Aquitanicis* nihil dicam, quod Cantabricum Idioma mihi parum notum. Facient hoc alij, feliciter; quibus hanc ingredi arenam animus. Poſſent cum fructu voluptateque Vaſcones Galli, Cantabris Hiſpaniæ populis confinales, eorumque nunc etiam temporis utentes Lingua, quemadmodum ex ijs, quæ mox ſequentur, Lectoribus pleniſſime parebit.

Aquitanorum Gallorum Voces proculdubio hodieque in Cantabrica lingua.

Antiquorum *Celtarum* in Gallijs vocabula, cum Idiomate Britannico hoc etiam tempore conſonantia, ſunt; indicio CL. V. Gulielmi Cambdeni, hæc fere: *Divona, Deorum Fons* Lingua Celtica, Auſonio ſic canenti:

Divona, Celtarum Lingua, Fons addite Divis.

Divv Britannis, Deus; Fons *Vonan*; ex quibus *Divonan*. Scribit [redacted] Ioſephus Scaliger Auſonian. Lect. lib. 1. cap. XXIII, pro *Divona* Veteres libros habere *Duionam*, & hoc videri magis Gallicum; non enim à Divis dici: nam eo etiam nomine Civitatem Cadurcorum nominari & apud Ptolemæum legi Δȣίωνα. Fruſtra eſt Elias Vinetus ad Auſonium, qui cenſet *Divonam* Fontis nomen derivatum à *Divis* vel *Diis*, Latino vocabulo; addens etiam Celtarum Linguam Auſonio hic dici Romanam & Latinam, qua tunc Celtæ utebantur. Iovem, qui ab Tonitru Romanis olim *Tonans* cognominatus, ſub *Taranis* nomine cultum ab Gallis fuiſſe memoriæ produnt non pauci: Iam vero *Taran* Britannis nihil aliud, quam *Tonare*. Gallos Mercurium, qui Itinerum dux habitus, ſub *Teutatis* nomine coluiſſe, alibi dictum eſt: Britannis *Divv-taith* Itineris Deum ſonat. Galli, inquit Polybius, milites conductitios *Geſſatas* ſua Lingua nominarunt: Servos conductitios *Gueſſin* Britanni nunc vocant. Galli, quos Brennus in Græciam duxit, Equeſtris Pugnæ inſtitutionem, quæ ex tribus conſtabat Equis, patria voce, inquit Pauſanias, *Trimarcam* nominarunt: Equus *Marca* Britannis Veteribuſque Germanis. Scribit idem Pauſanias Gallos Scuta patria *Thireos* vocaſſe; quæ hodie etiam Britanni *Tarian* nominant: Θυρεὸς Scutum Græcis poſtea uſurpatum. *Covinus* apud Melam Vehiculi Falcati genus, quo Britanni & Galli in prælijs utebantur: *Korvain* Britannis hodieque in Vehiculo vehere. *Circius* vox Gallica apud Agellium Phavorino Philoſopho, Ventus ſæviſſimus à turbine ejus & vertigine: *Cyrch* Britannis Impetus & Violentia. Alpibus *Peninis*, quas apud Cæſarem ſummas volunt Alpes, nomen inditum ſcribit Livius non ab Annibale Pœno; ſed ab eo, quem ſummo ſacratum vertice *Penninum* montani Galli nuncuparunt: *Pen* ſummitates Montium etiamnum Britannis vocantur, unde *Pen-mon maur*, *Pendle*, & *Pennigent*, Montes apud Britannos Inſulanos editiſſimi nomen invenerunt. Civitates Galliæ, quæ Oceanum attingunt, *Aremoricas* Gallorum conſuetudine appellari, ſcribit Cæſar: Britannis, quorum hæ erant in Gallia Celtica Civitates, *Ar-mor*, ad Mare, vel ſupra Mare ſonat. *Bardocucullus* Bardorum Gallicorum veſtis, ut antea dixi ex Martiale: Britannis *Cucul* pallium. Galliæ, inquit Plinius, ſuum genus Farris dedere, quod illi *Brance* vocant, apud nos *Sandalum* niditiſſimi generis: apud Britannos item candidiſſimi grani Far *Guinenth-vranc* nominatur; & in Norfolcia apud Anglos *Branke*.

Celtarum Gallorum Voces apud Latinos Scriptores, quæ hodieque in Lingua Britannica.

Divona. *Taranis.* *Teutates.* *Geſſatæ.* *Trimarca.* *Thireos.* *Covinus.* *Circius.* *Peninæ Alpes.* *Armoricæ Civitates.* *Bardocucullus.* *Brance.*

Quæ

Pempedula. Petor. Guvia. Betulla. Tripetia. Taxea. Zythum. Cervisia.

Quæ Græcis πεντάφυλλον à quinque Folijs, *Pempedulan* Gallis dictam docet Apuleius: Britannis *Pempt* quinque; *Deilen* folium. *Petor* Gallis quatuor, teste Festo; unde *Petoritum* Gallicum Vehiculum à quatuor rotis: *Pedar* Britannis quatuor. *Guvia* Gallis apud Isidorum, quod inter lignaria Instrumenta, *Cauterium* Latinis: *Gwif* Britannis. *Betulla* Plinio Gallica Arbor; Britannis, quibus latissime provenit, *Bedu*. *Tripetia* Gallis Sellula tripes apud Sulpitium Severum: Britannis *Tribet*; Inferioribus Germanicis *Dry-voet*. *Taxea* Gallis, Isidoro scribente; Lardum: Britannis idem hodie *Tevv*. *Zythum* vel ζυθὸς Gallis apud Diodorum Siculum Potionis genus: Britannis hodie, alijsque Galliæ populis *Sider*. *Cervisia* item Gallis potus apud Plinium lib. XXII cap. XXV ex aqua frugibusque confectus, Hordeo, Avena, alijs: *Keirch* Britannis avena, ex qua Potum illi multis in locis conficiunt. Alijs, quæ apud Cambdenum recensendis supersedeo. Ex pauculis enim his constare quodammodo arbitror, Veteres Celtas Lingua usos, quam hodieque loquuntur Britanni, tam in Gallia Aremorica, quam in adversa Insula: quum superiores aliasque multas laudent Latini Græcique Scriptores Gallicas voces, quæ, Celticæ proprie, nunc etiam in Britannico deprehenduntur esse Idiomate.

Belgarum Gallorum Voces, quæ hodieque in Lingua Germanica. *Soldurij. Bulga. Galba. Becco. Rheda. Essedum.*

Vt Aquitanis Celtæ, sic Celtis succedunt Belgæ, loco tertio numerari censerique inter Galliarum Populos soliti. Horum voces apud Antiquos Scriptores Germanis hodieque usitatæ, hæ cum alijs leguntur: *Soldurij* Gallis apud Cæsarem Devoti homines: *Soldenar* (qui & *Soudenier*, *Soldaet*, *Soudaet*) hodie Inferioribus Germanis, Miles ærarius, qui alicui devotus Principi vel Reip. stipendia facit: Et quæ non natio Vocem hanc arripuit? Francis est *Soldat*, Italis *Soldato*, Hispanis *Soldado*. Anglis *Souldier*, Britannis *Sovvdivvr*; Σιλόδωροι apud Athenæum lib. VI Δειπνοσοφις. qui Græce εὐχωλιμαῖοι. *Bulgæ* Gallis, auctore Festo, Sacculi scortei: Inferioribus cæterisque Germanis *Balgh*, Scorteum, Pellis, Cutis, Venter, Stomachus: Italis etiam *Bolge*; Anglis *Beallij* & *Bellij*: Francis item hodie *Bulgetæ*, Risci sunt scortei. *Galba* Gallis præpinguis apud Suetonium in Galba cap. III: Germanis Inferioribus *Kalf* homo obesus; Britannis *Galluus*, prægrandis. *Becco* Gallis apud Suetonium Avis Rostrum: Germanis Inferioribus *Bec*; Britannis *Pic*. *Rheda* Gallorum vocabulum, inquit Quintilianus, ejusdem est significationis, cujus Caruca vel Currus Latinis: *Rede* antiquis Belgis, hodieque etiam Saxonibus & Sicambris συνεκδοχικῶς, Sufflamen, quo in descensu vel procursu nimio Rotæ curruum solent retineri. *Essedum* etiam Gallorum Vehiculum apud Belgas primo repertum, ut innuit Virgilius lib. III Georgic.

Belgica vel molli melius feret Esseda collo.

Persius de Cæsonia Caligulæ Principis Conjuge, Satyra VI,

Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Renos.

Per *Esseda* Gallos, per *Renos* intelligit Germanos; quos in ordinem digerit Cæsonia in futurum Mariti triumphum. *Essedi* vel *Essedæ* frequens mentio apud alios Scriptores.

Eporedica. Braca.

Eporedicas Galli apud Plinium lib. III nat. hist. cap. XVII *bonos Equorum Domitores* vocant. Latent in corruptiore voce mihi, *Opper-Ryders; Primi Equestris militiæ, Magistri Equitum*. *Braca*, à qua *Bracata Gallia*, Gallorum Vestis, quæ, ut docet Diodorus, Græcis ἀναξυρίς; Suetonius in Cæsare cap. XXC: *Et illa vulgo canebantur*;

Gallos Cæsar in Triumphum ducit, iidem in Curia
Galli Bracas deposuerunt, Latum Clavum sumserunt:

Sic Flavius Vopiscus in Divo Aureliano: *Inter hæc fuit Tetricus Chlamyde coccinea, Tunica galbina, Bracis Gallicis ornatus, adjuncto sibi Filio, quem Imperatorem in Gallia nuncupaverat:* Mentio etiam apud Lampridium in Alexandro Severo, & alios; A *Bracis Bracati*, id est Galli milites apud Ammianum Marcellinum lib. XVI, quorum etiam Virtus commendatur ab eodem, libro sequenti. *Braca* autem *Broecke* Inferioribus Germanis, Subligaculum, Fœmoralia: *Brati* etiam Britannis Vestes squalidæ & laceræ. Servius ad illud Virgilij VIII Æneidos;

Gæsus.

——duo quisque Alpina coruscant
Gaesa manu, Scutis protecti Corpora longis,

Hastas, inquit, *Viriles*. *Nam etiam Viros Fortes Galli Gaesos vocant*. Vox in Inferiore Germania Bellis renata civilibus, pervolgataque & uni parti adversæ ab altera nuper

per

per indita. Non abludit *Gessatarum* vox, de qua in Celticis. Diodorus auctor est
Veteres Gallos *Lanceas* appellasse τὰς λόγχας: Vide quæ dixi cap. XII: *Lanciæ* Ger- *Lancea.*
manis Inferioribus; à quibus hodie etiam Francis *Lance*; Italis *Lancia*, Hispanis
Lança, Anglis *Launce*. *Ambactus* Gallis apud Cæsarem Cliens; apud Ennium, ut te- *Ambactus.*
statur Glossarium, Δοῦλος μισθωτός: *Ambachtsman* Inferioribus Germanis Opifex,
Manuarius mercede conductus. Delirat in hac voce Paullus Diaconus ex Festo.
Benna, inquit Festus, *lingua Gallica genus vehiculi*: *Benne* Inferioribus Germanis Cista, *Benna.*
Corbis, Arca; item Vehiculum Vimineum quadratum, duabus rotis volubile. *Spa-* *Sparus.*
rus Gallis apud Festum in Rumex teli genus: *Sparre*, Germanis Inferioribus Sudes.
Servius rursus ad illud Virgilij XI Æneidos:

Direptumque ab Equo dextra complectitur hostem.

Hoc de Historia tractum est, inquit. *Nam C. Iulius Cæsar, quum dimicaret in Gallia & ab
Hoste raptus, Equo ejus portaretur armatus, occurrit de Hostibus, qui eum nosset & insultans
ait, Cecos Cæsar, quod Gallorum Lingua Dimitte significat; & ita factum est, ut dimittere-* *Cecos.*
tur. Legendum arbitror *Set-af*, vel ut quidam pronunciant *Set-of*, quod Germa-
nis Inferioribus hodie *depone, dimitte*. In Servio Petri Danielis, qui nuper prodiit,
legebatur non *Cecos Cæsar*; sed geminate, *Cæsar Cæsar*: in quibus, ante-capta vetere
germanaque C. Litteræ ante vocales omnes indifferenter Pronunciatione, non-
nihil etiam ex eadem Belgica Lingua, ingeniose potius quam vere, divinabam; sed
quum satisfacere meo hic judicio nequirem, pronunciare tandem sum coactus, cor-
rupta esse illa & deplorata apud Servium; neque de illis quidquam certi posse dif-
finiri. Strabo lib. IV, ἀφ' ἧς, inquit de Lana Gallorum aspera, τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυ-
φαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν: *ex ea densa Saga texunt, quas Lanas vocant*: Reponend. χλαί- *Chlana.*
νας: Inferioribus Germanis *Kleen*. *Læna* testibus Varrone & Festo, Vestis Lanea,
quæ super cetera Vestimenta imponebatur; Nonio Vestis est militaris; Ciceroni de
Claris Oratoribus, Sacerdotalis, qua Flamines utebantur, quum Sacrificia face-
rent: Meminerunt Virgil. lib IV Æneid. & Iuvenalis Sat. V. Sed aliud Latinorum
Læna, meo judicio, aliud Gallorum, apud Strabonem χλαῖνα: quam tamen puram
putam esse vult Græcam Isaacus Casaubonus, Vir doctissimus; dictam παρὰ τὸ
χλιαίνειν: χλαῖναν enim, ut & *Lænam*, littera una truncatam, ἱμάτιον fuisse παχὺ &
χλιαῖνον: addens Festum quoque auctorem esse, quosdam existimasse, *Lænam* Græ-
ce quam χλαῖναν dicunt, esse appellatam; quosdam tamen Tusce. Varro lib. IV. de
LL. Operimentorum genera indicans, inter Peregrina, eaque Gallica, recenset
etiam *Sagum*: *Quibus operiebantur*, inquit, *Operimenta & Pallia, Opercula dixerunt: In* *Sagum*
*his multa peregrina, ut Sagum Reno Galli quid gannacumma ejus sagum & Amphimalon
Græca.* Corruptissima sic restituit Vir Magnus: *ut Sagum, Reno, Gallica; Gaunacum ma-
jus sagum & Amph. Græca*; Scio quidem *Sagum* apud alios etiam, ut cap. XII. notavi,
vocem Gallicam censeri; sed scripserat forte vel scribere debuerat Varro de Operi-
mentis agens, *Sargum*: *Sargie* Inferioribus Germanis hodie Lodix, Stragulum Cu-
biculare. *Planarati* Gallis apud Plinium lib. XVIII nat. hist. cap. XVIII, genus Aratri *Planarati.*
Rotulis instructi: Vox corrupta, quæ alijs atque alijs modis concepta legitur in ex-
aratis manu Codicibus; eorum proxime ab vera & genuina scriptura absunt; qui
Plummarat præferunt; Plinius enim vel scripserat vel scribere debuerat *Ploeg-rat*,
quod hodie Inferioribus Germanis Aratri Rota; Superioribus *Pflug-rat*: Ridendi
merito, qui vocem apud Plinium parum intellectam in *Planetas* commutandam
opinantur, ut Planetas se prorsus & parum fixo judicio ostenderent. *Marga* Gallis *Marga.*
Britannisque, scribente eodem Plinio, lib. XVII natur. hist. cap. VI, Terræ adeps vel
Medulla; *Marghel* vel *Merghel* Inferioribus Germanis Superioribusque Creta fossilis,
Terra candida Cretæ instar, stercorandis Agris serviens; Britannis Anglisque *Marle*;
Francis *Marne*: Inde *Marghelen* ijsdem Germanis Marga stercorare agrum. Lau-
dat & Plinius ejusdem libri cap. VII Britannorum *Glischro-Margam*, genus Terræ *Glischromarga.*
candidæ, Cretam fullonicam pingui terra mistam, Pabuli quam Frugum fertilio-
rem: quæ *Gluysmarle* Britannis hodie dici potest; *Gluys* enim illis splendidum. *Morini* *Morini.*
Belgicæ populi, Paludum adcolæ: *Moer* & *Moerland* Inferioribus Germanis Palus
bituminosa, Locus palustris & uliginosus. *Dunum* Vetere Gallorum Lingua Collis *Dunum.*
sive Mons, Clitophonte apud Plutarchum docente; unde Opida in *Dunum* termi-
nata, quæ per Gallias plurima, omnia fere in Collibus & Locis editis reperiuntur sita:

Duynen Inferioribus Germanis ſabuloſi & arenarij Montes, Oceano, ut in Hollandia Flandriaque videre eſt, objecti: Græcis etiam θῖνες Cumuli Arenarum, qui vel in Littoribus vel in Ripis ſunt, inquit, Hieronymus in cap. Ieſahiahæ IX: Sic Heſychius; Θῖνες οἱ σωροὶ ἤτοι βουνοὶ τῆς ψάμμου. Homerus Iliad. α.

—— παρὰ θῖνα θαλάσσης.

Cetera Celtarum Belgarumque Veterum Vocabula, quibus hodieque utuntur vel Britanni, quorum benificio Celticum Idioma ſalvum permanet; vel Inferiores Germani, apud quos Belgicum illud tempore Iulij Cæſaris (quamvis paullo horridius, quam nunc) uſitatum, parum abeſt, ſervatur integrum; quorumve ſaltem apud eoſdem evidentiſſima exſtant veſtigia; ne commemorandis omnibus Lectori tædium pariam, ſilentio prætereo. Gallicæ item Stirpium, quæ apud Dioſcoridem, Herbarumque, quæ in Marcell. Empirici libris occurrunt, Nomenclaturæ, alijs, an Aquitanicæ ſint, an Celticæ, an denique Belgicæ, diſcutiendum relinquo.

Conciliatio eorum, qui Veterũ Gallorum Linguam diſceptant fuiſſe nunc Britannicam, nunc Cantabricã, nunc Germanicam.

Quæ igitur antiquiſſimis temporibus una fuerit Gallis Lingua; quæ item tres ſimul, quum bellum contra eos gereret Cæſar, habemus. Sic diſcrepantes inter ſe varie Doctorum Virorum de Vetere Gallorum, tempore Iulij Cæſaris, Lingua ſententias haud difficile erit conciliare. Quidam putant, in quorum numero primas ducit Beatus Rhenanus, proprium quoddam Idioma Gallis exſtitiſſe, nihil præterea addentes: nonnulli diſputant hodiernam Britannorum in Gallia Armorica Linguam Veterum Gallorum fuiſſe: Pauci Cantabricam adſerunt: Plures adfirmant Germanicam; & eam præcipue, qua hodie ad Rhenum utuntur Treviri & Confinales, olim etiam Galliæ populi: Omneſque ſuffragia ſua validis firmare nituntur rationibus. Omnes ſane Veritati conſentaneæ: modo Primi ſe patiantur adduci ad Cantabricum Idioma, quod omnium in Gallijs antiquiſſimum ſtatui: reliqui Cæſaris tempora reſpicientes; Secundi quidem Sententias ſuas reſtringant ad Celtas Gallos; Tertij ad Aquitanos; Quarti ad Belgas.

Veterũ Gallorum Lingua an fuerit Helvetica?

Quidam (inter quos primi Ægidius Schudus & Henricus Glareanus) volunt Suitenſium, qui hodie Helvetiorum Sedes occupant, Sermonem eſſe Veterum Gallorum: at vero ſatis conſtat, ut ſuo loco dicetur, Suitenſes hoſce non eſſe Indigenas Gallos; quum Veteres illi Helvetij, ab Cæſare in ſuos Montes recluſi, poſtea à Quadis, (ut Eutropius ait) & Quadi ipſi tandem ab Alemannis fuerint profligati; Alemanni denique Vitis Saxonibus Agrum Helvetium, qui toties jam Dominum mutarat, ceſſerint; à quibus Suitenſes tamquam Vitenſes, quæ Beati Rhenani mens eſt, ſunt nominati. Alij igitur quomdam Helvetij, alij hodie Suitenſes. Helvetij fortiſſimi erant Galliæ Populi; Suitenſes Saxonum ſunt proles. Quæ fuerit Veterum Helvetiorum Lingua, quum antiquæ Belgicæ fuerint populi, ex præcedentibus non poteſt non liquere. Quum autem audiamus Suitenſium hodie Linguam iſti haud abſimilem eſſe, quæ per Inferiorem ſonat Germaniam, quæque Belgis olim, inter quos erant Helvetij, fuit propria: facile Schudus & Glareanus, quique ipſis ſuffragantur, verum dixerint, ſi Veteres Belgas, non autem Celtas etiam & Aquitanos, id eſt omnes univerſim & ſine diſcrimine Gallos, velint uſos Idiomate, qui hodie familiaris Suitenſibus, quos Germanice loqui ſcimus. Belgas autem Germanicum Idioma ſenſim adſumſiſſe, antea probavi.

Veterũ Gallorum Lingua an fuerit Græca?

Iam Veteres Gallos Græce fuiſſe loquutos, probare conantur Ioachimus Perionius in Dialogis, quibus Gallicæ Græcæque Linguæ docet Cognationem, Ioannes Picardus in Celto-pædia, & alij. Argumentum ſententiæ ſuæ firmandæ præcipuum in medium hoc adferunt: Quod Cæſar lib. VI Belli Gallici memoriæ prodat, Druides in publicis privatiſque Rationibus extra ſuas Diſciplinas (quas nefas exiſtimabant litteris mandari) Græcis Characteribus uti ſolitos. Sed non ſequitur: Druides uti fuerunt ſoliti Græcis litteris; ergo Græce ſunt loquuti: & loquuti fuerint Græce Druides, qui Philoſophi erant Gallorum & Sapientiæ Magiſtri; non inferendum ſtatim Gallos omnes Græce fuiſſe loquutos. Imo habuerint cum Druidibus multi alij, non ſolum Galliarum Primores, verum etiam è Vulgo plurimi, Græcæ Linguæ cognitionem: an inde efficietur Græcam, non aliam, Gallis fuiſſe Linguam? Sic Germani Inferiores Franci eſſemus; quia plerique bilingues non ſolum Germanice, ſed etiam Francice vel Gallo-Romane loquimur; ſed Germanice ab natura, Francice ab arte. Gallos, propriam habentes Linguam & natura-

naturalem maternamque ut vocant, φιλέλληνας reddiderat Massilia, Phocensium Colonia, clarissima Galliæ Narbonensis ad Mare Mediterraneum Civitas; ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν, inquit Strabo lib. IV, ut Contractus etiam & Pacta Conventa Græco conciperent sermone. Et inde hodieque tam frequens est in Gallo-Romano Idiomate Hellenismus, cui probando singularium Libellum edidit vir doctus, cujus nomen jam non occurrit. Eodem modo evertitur aliud, quod quidam proferunt, Argumentum, ex Cæsaris lib. I. de Bello Gallico, Tabulas in Castris Helvetiorum (qui, ut dixi, Galliæ Veteris erant Populi) Græcis Litteris exaratas, fuisse inventas. Non negatur: At vero non inde stabilitur, Tabulas illas Græco sermone fuisse conceptas. Aliud est Græcis litteris quid concipere; aliud Græca Lingua. Sic Thalmud Chaldaicum Hebræo constaret Sermone, quod Hebraicis Characteribus sit excusum. Hoc addam, esse Viros Doctos, qui putent Characteres illos, quibus Græci utuntur, non vere Græcos esse, sed Gallicos; & ex Gallia in Græciam, non ex Græcia in Galliam fuisse advectos; ideoque Cæsarem eos appellare debuisse Gallicos, non Græcos; Græcos tamen dixisse, quum sciret Græcos ijs tunc uti, ignoraret autem Græcos ab Gallis accepisse. Certe ipsorum Græcorum testimonio Characteres isti α. β. γ. & reliqui, non vere Græci sunt, sed Barbari. Legimus enim apud Varronem lib. VII. de Lingua Latina, quum Crates Græcus Quæstionem Grammaticam in Græcia agitaret, quæreretque quur non diceretur *Alpha Alphatos*; Græcos alios Grammaticos respondisse, *Hæc non sunt Vocabula Nostra, sed penitus Barbara.* Audimus hic ipsorum Græcorum Confessionem, non has ipsorum esse Litteras. Confitetur etiam in Magico Aristoteles, Philosophiam ab Celtarum Semnotheis initium cepisse, & Galliam denique Græciæ fuisse Magistram. Sed ego hæc talia in medio malo relinquere, quam certi quid, quod opinione difficilius & non extra odium, diffinire. Quod præ manibus, Veteres nimirum Gallos Græcam habuisse, ut quidam volunt, propriam & maternam, ut ita loquar, congenitamque Linguam, paucissimis est enervandum. C. Iulius Cæsar, ut scribitur lib. V. ad Q. Ciceronem, apud Nervios obsessum, Græcam dedit per Equitem Gallum, magnis præmijs persuasum, Epistolam; ne Consilia ipsius litteris commissa ab Gallis, intercepta Fortean Epistola, cognoscerentur: quod quur fecisset, si Eques ille Gallus, si Galli omnes Græce novissent? Et numquid hinc satis paret, Græcam Linguam Gallis non fuisse, certe Cæsaris tempore, tam, ut nonnulli volunt, familiarem? Et qui in Asia Minore Galatæ fuissent Bilingues, quod antea notavi ex D. Hieronymo, si Gallica (quam propriam habebant à Progenitoribus Gallis, eoque secum translatam) eadem fuisset cum Græca, cujus usus erat in ea, quam occuparant, Regione? Quum etiam Varro scribat Massilienses Trilingues fuisse, loquutosque Latine, Græce, Gallice; Græce quidem ab natura, Latine Gallice que ab arte: quis non videt Gallicam aliam ab Græca fuisse? Et vero quæ Cognatio cum Græca Lingua Vocibus est Gallicis, quas ex Veteribus paullo ante laudavi Grammaticis? Nihil est, quod quis dicat Druidum nomen Græcæ esse originis, innuente Plinio; & inde parere Gallicam Linguam non aliam ab Græcæ fuisse: Nam Plinius ita loquitur, *Videri* voce usus, ut nihil adfirmet: Alioquin ex Vetere Gallica Lingua petendum esse *Druidarum* Etymon, alibi à me dictum.

Veterũ Galliæ Linguarum Sedes ubi hodie.

Tales igitur tempore Iulij Cæsaris erant Linguæ tribus Gallijs: quæ, in Provinciam ab Romanis redactæ, proprias coactæ fuerunt Linguas dediscere, Romaneque loqui; positis ibidem passim Romanis non solum Legibus, verum etiam Legionibus. Forum autem Romanum Militiaque Romana Veterum Gallorum Linguas non aboleverunt quidem, sed intra multo angustiores coegerunt Limites. Sic Lingua *Aquitanica*, quam dixi fuisse *Cantabricam*, compulsa est ab sinistra Garumnæ ripa versus Pyrenæos, adeo ut hodie initium sit Cantabrismo ab Suburbicarijs partibus Baionæ, Lapurdensium. *Celtica*, quæ eadem fuit cum hodierna *Britannica*, in extremam Galliam abijt, quæ *Armorica* olim, hodie *Bretaigne*. *Belgica*, quam docui fuisse *Germanicam*, exturbata Partibus ijs, ubi hodie bona Normanniæ pars, tota Picardia, Hannonia, Artesia, magnæque Flandriæ, Brabantiæ, Limburgi, Leuceburgi, Leodiensis Tractus portione, tandem Septemtrionaliora antiquarum Sedum petiit; quum antea latius multo, quam reliquæ, dominaretur; ipsiusque Celticæ penitiora

Aquitanicæ, Celticæ, Belgicæ,

jam fuiſſet ingreſſa ; adeo ut pellere eam & exſtirpare tam feliciter nequierint Victores, ut non multæ Voces ibi remanſerint, quæ hodieque Gallijs in uſu, augentibus earumdem numerum cum Burgundionibus, qui ex Superiore, tum Francis Sicambris, qui poſtea, pulſis Romanis, ex Inferiore Germania (ad Rhenum enim habitabant, ubi nunc Gelri & ipſis Conregionales) in Galliam irruperunt. Nam quis ignorat Linguæ Germanorum, Inferiorum pręcipue, quodammodo peritus, voces eſſe Germanicas, quibus hodie Franci utuntur, innumeras, quæ ad Latinam Linguam ab Romanis invectam referri nequeunt, Radiceſque omnino habent in Germanica? Pauculas tantum, docendi gratia, dabo: omnes enim colligere hoc opus, hic labor eſſet;

Voces Belgicæ vel Germanicæ, quæ hodieque in Lingua Francica.

NOMINA.

Germanice,	Francice,	Latine,	Germanice,	Francice,	Latine.
Meyer/	Maire,	*Prætor Vrb.*	Saal/	Salle,	*Aula.*
Spie/	Eſpie,	*Speculator.*	Gaerde/	Iardin,	*Hortus.*
Burgher/	Bourgeois,	*Civis.*	Bancke/	Banc,	*Scamnum.*
Her-berghe/	Herberghe,	*Diverſorium.*	Klocke/	Cloche,	*Campana.*
Kuſſen/	Couſſin,	*Puluinus.*	Rijck/	Riche,	*Dives.*
Mantel/	Manteau,	*Pallium.*	Bock/	Bouc,	*Hircus.*
Ratte/	Rat,	*Glis.*	Baniere/	Baniere,	*Signum militare.*
Haring/	Hareng,	*Halec.*	Harnaſch/	Harnois,	*Armatura.*
Kreeſt/	Eſcriviſſe,	*Cammarus.*	Dagghe/	Dague,	*Sica, Pugio.*
Bol-werck/	Boulevvard,	*Propugnacul.*	Helm/	Heaulme,	*Galea.*
Trompette/	Trommette,	*Tuba bellica.*	Spore/	Eſperon,	*Calcar.*

VERBA.

Graven/	Graver,	*Cælare.*	Kratſen/	Grater,	*Scabere.*
Faelen/	Faillir,	*Labi, Errare.*	Rooven/	Rober,	*Rapere.*
Laten/	Laiſſer,	*Dimittere.*	Mangelen/	Manquer,	*Deficere.*

Ab ijſdem Francis manarunt etiam Voces, Nominaque, quæ in *Magus, Mundus, Ricus, Manus, Baldus, Artus* & alijs modis terminantur; paſſim hodie per Gallias nota & uſurpata, ut ſuis locis parebit. Et ob latiſſima hæc linguæ Belgicæ, id eſt Germanicæ, pomeria, ampliſſimumque ejus etiam per Celticam uſum, dicendi ſunt Druides optime ſibi ſuiſque rebus conſuluiſſe, quod ab Tr. Claudio Imperatore pulſi ex Gallijs, ut memoriæ proditur, in Germaniam trans Rhenum, tamquam ad Gentem cognatam ſibi & ejuſdem quaſi ſermonis, quamvis non omnes tunc temporis, migrarint.

Druides pulſi quur in Germaniam abierint.

Gallo-Romana Lingua initio valde horrida.

Romana autem Lingua cum reliquis miſta, quam initio ſcabra fuerit, aſpera & inculta, docebunt facile Iusjuranda illa, quæ apud Nithardum Hiſtoriographum (filius hic fuit Angilberti, Karoli autem Magni Imperatoris ex Bertha filia Nepos) Hiſtorię de Diſſenſionibus Filiorum Ludovici Pij, lib. III, pręſtant cum Ludouicus Rex, tum Subditi ejus. Verba Nithardi ſic ſe habent: *Quumque Karolus quædam Romana Lingua peroraſſet, Ludovicus, quoniam major natu erat, prior hæc deinde ſe ſervaturum teſtatus eſt:* Pro Don amur & pro Xpian poblo & noſtro commun ſalvament diſt di en avant in quant des ſavir & podir me dunat ſi ſalvarai eo ciſt meon fradre Karlo & in adjudha & in cadhuna coſa ſi cum om per dreit ſon fradra ſalvar diſt ino quid il mi altre ſi fazet & abludher nul plaid nunquam prindrai qui meon vol ciſt meon fradre Karle in damno ſit. *Quod quum Ludouicus expleſſet, Karolus Teudiſca lingua ſic hæc eadem verba eſt teſtatus:* In Godes minna induithes xpãnnes folches ind unſer bedhero gealtniſſe fon theſemo dage * fram ordeſſo fram * ſo mir Got geuuiz ei indi madh furgibit ſo hald ihtis an minan bruher ſcal inti utha zermig ſoſo maduo indimit luherem in nothe in mit hing nege gango theminã willon * imo ce ſcadhen uuerhen. *Sacramentem autem, quod utrorumque populus quiſque propria lingua teſtatus eſt, Romana lingua ſic habet:* Si Ludouuigs ſagramēt que ſon fradre Karlo jurat conſervat, & Karlus meos ſendra de ſuo part n̄ los tanit, ſi io returnar non lint pois ne io ne neulſcui eo returnar int pois in nulla ajudha contra Lodhu-

Lodhuuig nun li iver. *Teudisca autem lingua:* Oba Karl then eid then er sineno bruodher Ludhuuuige gesuor geleistit, indi Ludhuuuig min herro then er imo gesuor forbrihchit, ob ih ina nes aruuendenne mag, noh ih, noh thero, noh hein thenhes iruuenden mag uuidhar Karle imo ce follus tine uuirdhit. *Quibus peractis, Lodhuuicus Reno tenus per Spiram, & Karolus juxta Wasagum per VuizZumburg Warmaciam iter direxit.* Sed hodie Lingua Gallo-Romana vel Francica (loquor de ea præcipue, quæ in meditullio Galliæ inter Sequanam & Ligerim auditur) tam est pura, tam tersa, tantumque proximis annis ab variorum Ingeniorum cura & industria cultum ornatumque induit; ut felicitate sua & elegantia jam gravida laboret: cum alijs gentibus, tum Inferioribus Germanis tantis expetita votis, ut major fere passim ipsius, quam Vernaculæ Domesticeque sit usus.

hodie mirum quam tersa.

Quod restat, quo modo Francorum universim Linguæ se hodie habeant, quotque fere ejus species, malim, Lector, discas ex Litteris ad me ~~Magni~~ Scaligeri, quam aliunde. Quis enim de ijs disserere posset solidius? Post multa alia, *In regno Franciæ varia Linguæ Romanensis,* inquit, *Idiomata sunt.* Romanensis Linguæ *tres Propagines alibi* (consulendum caput VIII Libri I hujus Partis II) *fecimus,* Italicum Idiotismum, Hispanicum, Gallicanum: *qui Idiotismi à Latina matrice tamquam traduces producti.* Romanensis *igitur* Idiotismus *Galliæ in duo summa fastigia diducitur, in* Francicum *&* Tectosagicum, *sive* Provinciale. Francicus *Idiotismus vulgo dicitur* Langue d'Oui, *alter* Langue d'Oc; *hoc est, Linguæ, quæ pro* Nac *aut* Ita *dicunt* Oui *aut* Oc. Francicus *Idiotismus est, quo Aulici & Literati utuntur, quæ est hodie omnium* Romanensium *Linguarum excultissima, elegantissima & suavissima; & cum qua neque Italica, neque Hispanica contendere possent. Sed quia nulla est tam emendata Dialectus, cui non adiaceant* Παραδιαστροφαί; Francici *Idiotismi duæ præcipue sunt* Διαστροφαί, Walonismus & Pictonismus. Walanismo *utuntur omnes Belgæ, qui non TeutoniZant. Itaque latissime patet, initio sumto à Leodiensibus, & desinens in finibus fere Parisiorum. Sed, ut fit, in illis nationibus, ut aliæ alijs depravatius loquuntur; ita aliæ alijs minus intelliguntur à Parisiensibus. Nam Leodiensem Rusticum, mere Materna Lingua loquentem, vix intelligat Parisiensis Opifex; quamquam eadem fere verba sunt, sed Inflexio alia, item Pronunciatio faciunt, ut alia lingua videatur, quum tamen eadem Verba sunt, his, quæ diximus tantum discrepantia.* Pictonismus *incipit à Flumine Vigenna in finibus Turonensium; desinit circiter fines Burgi Opidi in Diœcesi Burdigalensi. Inter has duas* Διαστροφὰς, *& alias item longe moderatiores consistit verus & emendatus Francismus; quamquam periti negant, illam Puritatem in vulgo esse, sed in illis tantum, qui Negocia graviora tractant, & aut in Aula versantur, aut Caussas agunt apud Tribunalia Regni. Idiotismus* Tectosagicus *latissime patet. Ejus duæ sunt summæ differentiæ: altera continetur in Vetere Aquitania Cæsaris, hoc est intra Garumnam, Pyrenæos & Oceanum Aquitanicum. Hic Idiotismus proprie dicitur* Vasconismus, *multum à reliqua Parte Tectosagici Idiotismi discrepans; adeo ut neque Commercium quotidianum, neque Vicinitas, neque Flumina Pontibus juncta illam differentiam tollere potuerint.* (De *Vasconismo* vel Novempopulanorum Lingua etiam consulenda moneo, quæ idem Scaliger scribit Auson. Lect. lib. I I. cap. VII.) *Reliquæ partis, quæ citra Garumnam in usu est, etiam multæ sunt Differentiæ: in quibus* Lemovicismus *&* Petrocorismus *à reliquis Idiomatibus valde alienus est. Denique in Tota Europa non invenies in tantis angustijs Finium tot Discrepantias Dialectorum. Atque hæc est* Romanensis *Idiomatis Gallicani summa Divisio. Nam omnis Francorum Veterum ditio, hoc est Gallia, Finibus Romanorum circumscripta Reno, Oceano, Pyrenæis, Alpibus & mari Mediterraneo, jamdudum, quum Francorum Opes vigerent, in duas partes diuisa fuit in* Franciam Tiotiscam *vel* Tioscam, *id est* Teutonicam & Franciam Romanam. Francia Romana *incipit à Finibus Flandrorum: cujus meminit Luitprandus:* Quumque, *inquit,* Burgundiorum Regna transiens Franciam, quam *Romanam* dicunt, ingredi vellet. *Nimirum* Franciam Romanam *vocat, quæ* Romanensi *Lingua loquitur, ut distingueret ab ea, quæ* Tiotismo *seu* Teutonismo *utitur, quæ Flandros, Brabantos, Hollandos, Treveros, Colonienses, & alios Ripenses Germanos continet. Rursus præter* Romanensem *Linguam duæ sunt in Regno Franciæ, quæ nullam Cognationem, neque inter se neque cum* Romanensi *habent,* Aremoricus Britonismus *&* Cantabrica Dialectus, *quam* Basculorum Linguam *vocant.* Britonismus Aremoricus *est idem, cum eo, qui in CornuWallia Angliæ in usu est. Nam Aremorici & Anglicani sine interventu interpretis inter se negociantur, & alter alterum intelligit; quamquam*

Magni Scaligeri Iudicium de hodiernis Francorum Linguis.

Francicus Idiotismus.

Francici species: *Walonismus.*

Pictonismus.

Tectosagicus Idiotismus.

Tectosagici species *Vasconismus.*

Lemovicismus, Petrocorismus.

Francia *Romana.*

Francia *Tiotisca.*

Britonismus Aremoricus.

Propagines Aremoricæ à Matrice Anglicana *multum degenerare iamdudum cœperint. In tribus Diœcesibus Aremoricanis, Curosopitensi, Leonensi; & Trecoriensi nulla alia Lingua in usu est, præter* Britonismum : *In Nannetensi, Venetensi, & Briocensi utraque Dialectus locum habet,* Romanismus *&* Britonismus. Cantabrismus *incipit à Suburbicariis Partibus Baionæ Lapurdensium, & itinere sex aut septem dierum in intima Montanæ Hispaniæ extenditur. Galli omnes, qui ea Lingua utuntur, vocant* Bascos, *vel* Basculos. *Hispani Regionem, in qua illa Dialectus locum habet, generali nomine* Bascuença *vocant. Nihil barbari, aut stridoris, aut anhelitus habet. Lenissima est & suauissima; estque sine dubio vetustissima, & ante tempora Romanorum illis Finibas in usu erat.* Hactenus de Francorum suorum Linguis ~~Vir Nobilissimus, quo in his talibus nemo solertior, omnium in huiusmodi Palæstris industriam longe superans.~~ Linguæ nunc Francicæ Specimen adscribam Puræ, quam dixi, & emendatæ.

Cantabrismus.

Psalmus Regis Prophetæque Davidis VI.

Psalmus Davidis VI. Francice.

FRANCICE.	LATINE.
SEIGNEVR, ne me repren point en ton ire, & ne me chastie point en ta fureur.	DOMINE *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*
Seigneur, aye merci de moi, car c'est faict de moy: gueri moy Seigneur, car mes os sont estonnez.	*Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum; sana me Domine, nam ossa mea sunt conturbata.*
Mon Ame aussi est grandement troublee. mais toy Seigneur, jusques à quand?	*Et anima mea turbata est valde. sed tu Domine usquequo?*
Seigneur retourne toy, & delivre mon Ame, & me sauve pour l'amour de ta bonté.	*Convertere Domine, & eripe Animam meam, salvum me fac propter misericordiam tuam.*
Car il n'est faict nulle mention de toy en la mort; qui est ce qui te louera au sepulcre?	*Quoniam non est in morte, qui memor sit tui: in Inferno autem quis confitebitur tibi?*
I'ay ahanné en mon gemissement: je baigne ma couche toutes les nuicts, & trempe mon lict de mes larmes.	*Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.*
Mon œil est esbloui de despit; & est envielli entre tous ceux qui me travaillent.	*Turbatus est à furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos.*
Retirez vous de moy vous tous ouvriers d'iniquité: Car le Seigneur ha-ouy la voix de mon pleur.	*Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.*
Le Seigneur ha-ouy ma priere : le Seigneur recevra mon oraison.	*Exaudivit Dominus deprecationem meam : Dominus Orationem meam suscepit.*
Tous mes ennemis seront confuz & troublez grandement: ilz s'en retourneront & seront confuz en un moment.	*Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei; convertantur & erubescant valde velociter.*

Oratio

Oratio Dominica.

FRANCICE.

NOSTRE Pere, qui es cieux, Ton Nom ſoit ſanctifié:
Ton Regne advienne:
Ta volonté ſoit faicte en la Terre comme au Ciel.
Donne nous aujourd'huy noſtre pain quotidien.
Pardonne nous nos Offenſes, comme nous pardonnons à ceux, qui nous ont offenſez.
Et ne nous induy point en Tentation; mais delivre nous du Mal. Amen.

LATINE.

PATER *Noſter, qui es in Cœlis, Sanctificetur Nomen tuum.*
Veniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua in Terra, quemadmodum in Cœlo.
Da nobis hodie noſtrum Panem quotidianum.
Remitte nobis Debita noſtra, ſicut nos remittimus noſtris Debitoribus.
Et ne nos inducas in Tentationem: ſed libera nos à malo. Amen.

Oratio Dominica Francice.

Si jam ſingularum Romanenſis Linguæ Dialectorum, quarum antea facta mentio, *Waloniſmi*, *Pictoniſmi*, *Vaſconiſmi*, *Lemoviciſmi*, & *Petrocoriſmi* ſpecimina mihi hic, alijſque locis aliarum, eſſent adſcribenda; in immenſum ſenſim excreſceret Volumen. Temperandum. Quum verò monuerim *Britoniſmum* & *Cantabriſmum*, in Gallijs etiam uſurpatos, ab Francica Romanenſi Lingua prorſus eſſe alienos, nihilque cum ea habere commune; meum inſtitutum ſuo quaſi jure poſtulare videtur, ut Vtriuſque Exemplar adponam. Prioris quidem in Oratione Dominica quemadmodum aliorum ſolet, & Symbolo Apoſtolico, ut ea mihi ab [redacted] Ioſepho Scaligero ſunt communicata: Poſterioris autem in Symbolo, quod idem mihi tranſmiſit Scaliger, ſolo; quum Oratio iſtius Idiomatis Dominica locum acceperit lib. II cap. VIII, ubi de *Cantabrica* apud Hiſpanos Lingua. Hoc obiter dicendum, me Orationem quoque Dominicam adſcripturum iſtius *Britoniſmi*, cujus uſus hodie apud Cambrobritannos vel Cymbræcos in Anglia: ut, quod hodie inter utrumque diſcrimen, ex commiſſione Lector cognoſcat:

Oratio Dominica,

BRITANNICE apud

Aremoricos in Galliis.

HON *tad pehudy ſou en efaou,*
Da hanou bezet ſanctifiet.
Devet aornomp da rouantelaez.
Da eol bezet graet en douar, eual maz eon en euf.
Ró dimp hyziou hon bára pemdeziec.
Pardon dimp hon pechedou, eual ma pardonomp da nep pegant ezomp offanczet.
Ha nas dilaes-quet a hanomp en temptation; hoguen hon diliur dyouz drouc.
Rac dit ez aparchant an rouantelaez an gloar, hac an galhout da bizauyquen, Amen.

Cambrobritannos in Anglia.

EIN tâd yr hvvn ydvvyt yn y nefoedd,
Sanctеiddier dy envv.
Deled dy deyrnas.
Bydded dy evvyllys ar yddaiar, megis yn y nefoedd.
Dyro i ni heddyvv ein bara beunyddiol.
A maddeu di i ni ein dyledion, fel y maddeuom ninnau i'n dyled-vvyr.
Ac nac arvvain ni i brofedigaeth; eithr gvvaret ni rhag drvvg.
Canys eiddott ti yvv'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoni ant yn oes oeſoedd, Amen.

LATINE.

PATER *noſter, qui es in Cœlis,*
Sanctificetur nomen tuum.
Veniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua in terra, quemadmodum in Cœlo.
Da nobis hodie panem noſtrum quotidianum.
Remitte nobis debita noſtra, ſicut nos remittimus debitoribus noſtris.
Et ne nos inducas in tentationem: ſed libera nos à malo.
Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſecula, Amen.

Oratio Dominica Britannice cum in Gallijs, tũ in Anglia.

In *Aremorici* exempla non pauca audimus, quæ ab Romanensi Francorum Idiomate sunt mutuata; in *Cambrobritannici* autem, quæ ab Anglicano: adeo nulla fere est (quod semel dicendum sæpe parebit) Lingua, quæ non ab vicinis & confinalibus, mutui Commercij beneficio & ope sibi quærat auctum & incrementum. Docet idipsum Symbolum Apostolicum, quo utuntur Britones Aremorici;

Symbolum Apostolicum.

BRITANNICE apud Aremoricos.

Symbolum Apostolicum Britannice in Gallijs.

MEA creet en doue ad tad hollgalloudec, Crouer an euf, hac an douar: hac e Iesu Christ e map unic hou aoutro: Pehuny son conceuet dre an speret glan: ha ganet eux an guerches Mary en deueux, gonzauet dydan Pōcz Pilat, crucifiet, marou, ha sebelyet: so bezet disquennet dan yfernou: an trede deiz ez eou dazsorchet a marou: hac ez eou pignet en efaou: hac asezet en tu de hou da doue an tad hollgalloudec. A hane e deuhy da barn an beou, hac an marou. Mea cret en speret glan; en ylys universal; communion an sent; Remission an pechedou; dazsorchen an quyc; hac an buhez æternal.

LATINE.

CREDO *in* DEVM *patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ; Et in* IESVM CHRISTVM, *Filium ejus unicum, Dominum nostrum: Qui conceptus est de Spiritu Sancto: natus ex Maria Virgine; Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: Descendit ad Inferos: tertia die resurrexit à mortuis: ascendit in Cœlum: Sedet ad dextram* DEI *Patris omnipotentis: Et inde venturus ad judicandum vivos & mortuos. Credo in Spiritum Sanctum, Ecclesiam universalem; Communionem Sanctorum, Remissionem Peccatorum; carnis resurrectionem: Et vitam æternam.*

Sequitur iam *Cantabrismi* παράδειγμα.

Symbolum Apostolicum.

CANTABRICE.

Symbolum Apostolicum Cantabrice.

SINHESTEN dut Iainco Aita bothere gucitaco cervaren, eta lurraren creaçalea baithan. Eta IESVS CHRIST haren seme bakoitz gure Iauna baithan: cein concebitu içan baita Spiritu sainduaganic: Sortu Maria virginaganic: Pontio Pilateren az pian passionatu, crucifiatu, hil eta ohortze: Iautsi içan da iffernetuara: Hereneco egunean resuscitatu icanda hiletaric: Igan içan da ceruëtera: Iarria da Iainco Aita bothere-gucitacoaren escuinean: Handic ethorteco da vicien eta hilén iugeatzera.

LATINE.

CREDO *in* DEVM *patrem omnipotentem, Creatorem Cœli & Terræ. Et in* IESVM CHRISTVM *Filium ejus unicum, Dominum nostrum: qui conceptus est de Spiritu Sancto: Natus ex Maria Virgine: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: Descendit ad inferos: tertia die resurrexit ex mortuis: ascendit in cœlum: sedet ad dexteram* DEI *Patris omnipotentis: Inde venturus ad iudicandum vivos & mortuos.*

Sin-

Sinheſten dut Spiritu Saindua baithan : Sinheſten dut Elica ſaindu Catholicoa: Sainduen communionea: Bekatuén barkamendua; Haraguiaren reſurrectionea; Vicitze eternala. Amen.

Credo *in Spiritum Sanctum: Credo Sanctam Eccleſiam Catholicam; Sanctorum communionem; Remiſſionem Peccatorum; Carnis reſurrectionem; Vitam æternam. Amen.*

Et hic, qui Francicam novit Linguam, multas ejus audit Voces ad Cantabriſmum inflexas.

Cap. XVI.

Gubernatio Galliarum Priſca tam in Sacris, quam Profanis.

SED de Moribus Linguiſque Gallorum hactenus; flagitat ordo, ut Gubernationem, cum quæ olim in rebus & Sacris & Profanis fuerit, tum quæ hodie eſt utrimque, explicemus.

Fuit Galliæ, ſaltem Comatæ, quum in eam C. Iulius Cæſar veniret, Reſpublica, genere ipſo Timocratica, Romanæ Libertatis multis partibus ſimillima. Cæſar lib. VI. de Bello Gallico, duo Magiſtratus apud Veteres Gallos genera proponit; alterum Divinis, alterum Humanis & Civilibus Rebus præpoſitum. Divinis præfecti erant Druides, de quibus abunde cap. XI; ubi, præeunte verba Cæſare, didicimus eos Sacrificijs peragundis, Controverſijs audiundis decidendiſque, Artibus denique & Scientijs publice explicandis inluſtrandiſque præfuiſſe, haſque ob res maxima ijs ſtatuta fuiſſe Præmia, Privilegia, & quaſi Minervalia, ingentemque eiſdem ab omnibus honorem haberi ſolitum.

Reſp. Veterū Gallorum Timocratica.

Magiſtratus Sacris Præfecti Druides.

In Druidibus igitur prius erat Magiſtratus veteris Gallicæ Reip. membrum: ſecundum Principum genus, ſecunduſque Reip. gradus erat in Equitibus; unde belli gerendi Principes à Populo pro ipſius arbitrio commodoque deligebantur; ac, ſi contra facerent, abdicare cogebantur. Cæſar, qui ſæpe hic laudandus, lib. VI; *In Gallia*, inquit, *non ſolum in omnibus Ciuitatibus, atque in omnibus Pagis Partibuſque, ſed pene etiam in ſingulis Domibus Factiones ſunt; earumque Factionum Principes ſunt, qui ſummam auctoritatem eorum judicio habere exiſtimantur, quorum ad arbitrium judiciumque Summa omnium rerum Conſiliorumque redeat. Id ejus rei cauſa antiquitus inſtitutum videtur, ne quis ex Plebe contra Potentiorem auxilij egeret. Suos enim quiſque opprimi & circumveniri non patitur; neque, aliter ſi faciat, ullam inter ſuos habet auctoritatem: hæc eadem ratio eſt in ſumma totius Galliæ.* Sic Cæſar: qui ſatis clare docet Statum Reip. Veterum Gallorum Timocraticum fuiſſe. Iterum Cæſar: *Tanta Galliæ libertas fuit, ut in ſingulis Civitatibus, ſingulis etiam Pagis, ac pene etiam Domibus ſuæ Factiones eſſent; tam libera nempe Suffragiorum ac ſtudiorum cuique poteſtas erat, ut vel infimis libere ac ſine ullo metu Sententiæ dicendæ Suffragijque ferendi facultas eſſet.* Electores igitur Magiſtratuum Gallicorum tales erant: unde intelligimus etiam Plebis in Rep. permagnam fuiſſe auctoritatem; quum Populi ſuffragijs Magiſtratus inſtituerentur. Singularis autem, an multiplex Principatus hic eſſet, quove tempore diffinitus, Cæſar non addit: aperit utrumque Strabo lib. IX: Ἀριστοκρατικαὶ δ' ἦσαν αἱ πλείους τῶν Πολιτειῶν· ἕνα δ' ἡγεμόνα ᾑροῦντο κατ' ἐνιαυτὸν τὸ παλαιόν· ὡς δ' αὔτως εἰς πόλεμον εἷς ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀποδείκνυτο στρατηγός. Strabonis hæc illuſtriora faciunt Exempla, cum Commune totius Galliæ, quod de lecto Vercingetorige deſcribitur ab Cæſare lib. VII, tum Singularia, quæ ſuis à me ponentur locis, de Maſſilienſibus, origine tamen Græcis; item de Belgis, Aremoricis Civitatibus in Celtica, & Aquitanis; ſpecialius denique de Heduis, Arvernis, Senonibus, Pariſijs, Carnutibus, Remis, Sueſſonibus, Bellovacis, Nervijs, Atrebatibus, Eburonibus, Morinis, Treviris & Sontiatibus. Hoc ad Veterum Gallorum laudem magnopere pertinet, quod Puerorum Imperia ferre non poſſent, & Principes requirerent conſtantes. Probat prius Trebellius Pollio in Vita Poſtumi II Triginta Tyrannorum: *Hic vir, in Bello fortiſſimus, in Pace conſtantiſſimus, in omni Vita gravis; uſque adeo, ut Saloninum filium ſuum eidem Gallienus in Gallia poſitum crederet, quaſi cuſtodi Vitæ*

Magiſtratus rebus Politicis præfecti ex Equitibus.

Electio Magiſtratuum penes populum.

Magiſtratus annuus & unicus.

Viris conſtantibus committi ſolitus.

Vitæ & Morum & Artium Imperialium Institutori. Sed, quamtum plerique adſerunt (quod ejus non convenit moribus) poſtea fidem fregit; &, occiſo Salonino, ſumpſit Imperium: ut autem verius plerique tradiderunt, quum Galli vehementiſſime Gallienum odiſſent, Puerum autem apud ſe imperare ferre non poſſent, eum, qui commiſſum regebat Imperium, Imperatorem appellarunt, miſſiſque militibus Adoleſcentem interfecerunt. Utrumque autem Flavius Vopiſcus in Caro: *Et dicitur quidem,* ait, *ſæpe dixiſſe ſe miſerum, quod Carinum ad Gallias Principem mitteret; neque illa ætas eſſet Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime conſtantem Principem quærit, crederetur Imperium.* Ad continuandam autem Gallorum Veterum Timocratiam, de Equitibus, quorum antea memini, ſic pergit Cæſar: *Atque Equites, quum eſt uſus atque aliquod bellum incidit, omnes in bello verſantur, atque eorum ut quiſque eſt genere copiiſque ampliſſimus, ita plurimos circum ſe Ambactos Clienteſque habet: hanc unam gratiam potentiamque noverunt. Ambacti*, ut antea dixi, obærati erant, ideoque in ſervitutem Equitibus ipſis addicti. *Clientibus* autem, ut eſt libro VII, nefas erat vel in extrema fortuna deſerere Patronos. Sed de Timocratico Veteris Galliæ Magiſterio Principatuque ſatis: quem cum Toti, tum ſingulis Partibus ſaluum ſtetiſſe docent Hiſtoriæ, donec in poteſtatem Romanorum Galli (de ijs loquor hic, qui Romanis erant Tranſ-Alpini,) fuerunt redacti: quod his quaſi gradibus factum.

Romani in Gallijs Principatum tenent.

M. Plautio Hypſæo & M. Fulvio Flacco Coss. ab V. C. IↃCXXVIII primum cum Gallis trans Alpes dimicatum eſt. Auctores belli fuerunt Salves, quum Maſſilienſium, Sociorum Populi Romani, fines invaſiſſent. Salybus acceſſerunt Arverni, Ruteni & Allobroges; quibus quadriennij ſpatio ſubactis Bellum finitum eſt, quod à Principe facile populo *Allobrogicum* eſt appellatum. Res deinde adverſus eoſdem proſpere, Bituito etiam Hoſtium rege capto, geſſerunt Imperatores Romani, M. Fulvius Flaccus anno IↃCXXIX; C. Sextius Calvinus anno IↃCXXX, & ſeq. Cn. Domitius Ahenobarbus anno IↃCXXXII. & Q. Fabius Maximus, qui poſtea Allobrogicus dictus eſt, anno IↃCXXXIII; de quorum rebus geſtis & triumphis legendi Florus lib. III. hiſtor. Romanæ, cap. II, & in Epitom. LX, Strabo lib. IV, Oroſius lib. V. cap. XVI, Plinius lib. VII. nat. hiſt. cap. XXV, Appianus in Celtico, Velleius Paterculus vol. II; Ammianus Marcellinus lib. XV; Cæſar lib. I. de Bello Gallic. Eutropius lib. V, Iuſtinus lib. XXXVII, & alij. Sic eo bello Gallia Narbonenſis in Provinciæ formam fuit redacta, atque, ut quotannis in eam Prętores mitterentur, inſtitutum. Videndus Auctor l. 2. D. de orig. juris; legendaque Critognati Arverni apud Cęſarem Oratio lib. VII, qui de hac Narbonenſi Gallia ſic inter alia: *Quod ſi ea, quæ in longinquis Regionibus geruntur, ignoratis; reſpicite finitimam Galliam, quæ in Provinciam redacta, Iure & Legibus commutatis, ſecuribus ſubjecta, perpetua premitur ſervitute.* Poſt Allobrogicum aliquot Romani Duces de ijſdem Gallis; & præſertim Alpinis, tumultuantibus & victis triumpharunt. Poſtremo eam C. Marius ab impetu Cimbrorum Teutonorumque (qui ex veteri Germania, cujus erant, ut alibi doceo, Populi, in extremas ad Oceanum Belgicæ Galliæ, ubi nunc Flandria, terras quondam tranſgreſſi, indeque facta in penitiorem Galliam irruptione, adjunctis ſibi Ambronibus & Tigurinis, Gallicis Nationibus, per Narbonenſem Provinciam & Alpes Cottias Italiam occupare, Romanumque Imperium concutere ſtatuerant: qua de re Plutarch. in Mario, & alij) quarto Conſulatu, anno ab V. C. DCLII egregie defendit; atque, Cimbris, reliquiſque, cum alibi, tum ad Aquas Sextias cæſis, pacem & quietem ejus conſervavit. C. Pontinius Allobroges etiam tumultuantes compeſcuit, deque ijs triumphavit anno V. C. IↃCXCIX. Quam

Narbonenſis Gallia in Provinciæ formam redacta.

poſtremo Provinciam quum Cæſar L. Calpurnio Piſone & A. Gabinio Coss. anno ab V. C. IↃCXCV obtinuiſſet, efferis & fortiſſimis Gentibus varie laceſſitis, novem annis, quibus in Imperio fuit, omnem Galliam, quæ à Saltu Pyrenæo, Alpibus, & monte Gebenna, fluminibuſque Reno & Rodano continetur, patetque circuitu ad bis & tricies centum millia paſſuum, præter ſocias ac bene meritas Civitates, in Provinciæ formam redegit; eique in ſingulos annos Stipendij nomen impoſuit. De quibus omnibus plene ipſe Cæſar, ſive qui alius Auctor habendus, in Ephemeridum libris VII. Suetonius & Plutarchus in ejus Vita varijs locis, Florus lib. III. cap. X. & Epitom. CIII & ſeqq. Appianus in Celtico, Lucanus lib. I belli Pharſalici, Eutropius, Oroſius, & alij. Paucis, quæ dixi, Velleius: *Gallias,* inquit,

Tota Gallia ſubacta.

quit, *primum Domitio & Fabio nepoti Paulli, qui Allobrogicus appellatus est. intratas cum exercitu, magna mox clade nostra sæpe & adfectavimus & amisimus: sed fulgentissimum C. Cæsaris opus in his conspicitur: quippe ejus ductu auspicijsque infractæ pene, idem, quod totus Terrarum orbis, ignavum conferunt Stipendium.* Ammianus Marcellinus lib. xv. *Hæ Regiones, præcipue quæ confines Italicis, paullatim levius odere sub Imperium venire Romanum: primo tentatæ per Fulvium, deinde prælijs parvis quassatæ per Sextium; ad ultimum per Fabium Maximum domitæ, cui negocij plenus effectus, asperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, nisi quæ Paludibus inviæ fuere, ut Sallustio docetur auctore, post Decennalis Belli mutuas clades Cæsar Societati nostræ fœderibus junxit æternis.* Rufus denique, *Ceterum Cæsar*, ait, *cum decem Legionibus Gallias per annos novem subegit; cum Gallis* (*Germanis* legendum) *ultra Renum positis conflixit; ab Alpibus Britanniam usque transivit; decimo anno Gallias & Britannias tributarias fecit.*

Vandali, Suevi, Alani, Burgundi in Gallia dominantur.

Manserunt sub Romanorum Imperio Galliæ ad principatum usque Honorij: quo tempore natus exitio Imperij Romani Stilico, ut Filio suo Rerum omnium gubernacula compararet, cum alia patravit scelera, tum Vandalos, Suevos, Alanos & Burgundiones, ut Gallias invaderent, solicitavit. Qui quum ingenti multitudine, Arcadio vi & Probo Coss, anno Christi cccc vi, Reno trajecto, pridie Kalendas Ianuarij Gallias Crosco Duce ingressi essent, omnia ferro, flammis, vi & rapinis subverterunt; Episcopos plurimos, aliosque Sacerdotes obtruncarunt, nihilque reliquerunt, quod non impietate sua defœdarint. Dum hæc ibi gerebantur, Halarichus Gothorum Rex, ab Expeditione Hunnica reversus, Gallias Vandalorum ceterorumque furori expositas ab Imperatore Honorio obtinuit: verum iniurijs atque impotentia Stiliconis exstimulatus, Gallijs insuperhabitis, Italiam omnem, Urbe capta, vastavit.

Visegothi.

Hujus Successor Athaulphus, Gallicanam Militiam aggressus, Vandalos & Suevos magnis prælijs superatos ex Gallijs emovit: qui per Pyrenæos montes in Hispaniam migrantes, eam omnem armis obtinuerunt, ut lib. ii. dixi. Post Athaulphum Vise-Gothorum Rex in Gallijs fuit Sigericus: Hunc sequutus est Vallia; qui, Pace cum Honorio Imperatore facta, Gallias omnes Romanis restituit; Aquitania tantum, in qua Gothi habitarent, perpetuoque contra Vandalos aliosque; qui nuperrime in Hispaniam irruperant, communes hostes, excubarent, obtenta: ubi, lecta in Urbe primaria suo Principatui Sede, Successores habuit multos, *Tolosæ Reges* nominatos; ut postea in Languedociæ delineatione plenius indicabo.

Hunni.

Rebus porro Galliarum ita compositis, haud multo post Hunni, Atila Duce, qui Occidentis Imperium adfectabat, Gallias hostiliter ingressi, omnia indignissimis modis protriverunt. Missus Galliarum præsidio Aëtius, adjuvantibus Theodorico Vise-Gothorum & Meroveo Francorum Regibus, Atilam memorabili prælio in Campis Catalaunicis vicit; eoque fugato, Gallias omnes liberavit.

Franci & Burgundiones Gallias occupatas

Non longo post tempore Aëtius Patricius, cujus Virtute Occidentis Imperium hactenus conservatum fuerat, ab Valentiniano Imperatore occisus est, cum cujus morte etiam Imperium concidit. Nam ejus cæde cognita, Barbari, qui Virtutem ipsius veriti intra suos fines quieverant, undique excitari cœperunt. Hunni, reparatis viribus, Italiam invaserunt; Franci, Sugambrorum ad Renum proles, & Burgundiones Gallias, quæ Renum versus sunt; Gothi eas Galliarum partes, quæ Aquitaniæ propinquæ erant, occuparunt: atque ita Romanorum brevi in Gallijs defecit Imperium. Mortuo Valentiniano, quum Imperij Romani dignitas ita periisset, ut omnia in Barbarorum potestate & ditione jam essent, Gothi & Franci cum Burgundionibus bello inter se decertare cœperunt. Gothi ab Francis ex Gallia profligati Hispanias occuparunt: Vandali, qui ab Gothis ex Hispania exturbati in Africam transierant, Karthagine capta, totam Provinciam Romanis eripuerunt: Franci & Burgundiones Gallias in deditionem redactas diviserunt; ut Burgundiones propinquas Reno Regiones tenerent, Franci vero interiorem Galliam. Omnes tandem Gallias ijdem pacifice obtinuerunt sub Rege Hlodoveo, qui primus omnium totius Galliæ Monarcha est factus, primusque Christi nomen professus, ea, quibus in hodiernum usque diem Francorum Reges utuntur, Trium Liliorum Insignia, cœlitus, ut volunt, accepta usurpavit. Regnasse post eum scribuntur Successione nunc directa, nunc collaterali, Childericus, Hlotairus i, Cherebertus, Childe-

inter se partiuntur.

Merovea Stirps Reges dat Gallijs.

Childericus II, Hlotarius II, Dagobertus Magnus, Hlodoveus II, Hlotarius III, Childericus III, Theodoricus I, Hlodoveus III, Childebertus II, Dagobertus II, Hlotarius IV, Chilpericus I, Theodoricus II, Chilpericus II. Hic anno Regni XI, Christi vero IↃCCLI, auctoritate & jussu Zachariæ Pontificis. cui Pipinus vituperabilem & probrosam Regis vitam, transmisso libello, depinxerat, Regni Iure privatus ad Monachatum est coactus. *mox Karolina.* In locum ejus factus est Accusator ipsius Pipinus Karoli Martelli F. Pipini N. Brevis cognomine, ex Præfecto & Majore-Domus. Hunc sequuti commemorantur Karolus Magnus, Ludovicus Pius, Karolus Calvus, Ludovicus III Balbus, Ludovicus IV & Karolomannus, Karolus Crassus, Odo, Karolus Simplex, Rudolphus Burgundio, Lotharius V, & Ludovicus V, ultimus ex Karoli Magni posteritate; quo veneno necato, habenæ Regni *Sapetina deinde.* translatæ sunt ad Hugonem Capetum, Primum Gallum, Comitem Parisiensem, Ducemque Francorum & Burgundiæ titulo-tenus. Capeto successerunt Robertus Pius, Henricus I, Philippus I, Ludovicus VI Crassus, Ludovicus VII Iunior, Philippus II Adeodatus Augustus, Ludovicus VIII, Divus Ludovicus IX, Philippus III, Philippus IV Pulcher, Ludovicus X Hutinus, Philippus V Longus, Karolus IV Pulcher: *hinc Valesium Stemma ex Capetina Stirpe,* cui sine prole mascula defuncto suffectus est Philippus VI Valesius, Karoli Valesiorum Comitis I filius. Sequuti hunc Ioannes Valesius, Karolus V Sapiens; Karolus VI Bene-natus. Karolus VII, Ludovicus XI, Karolus VIII Gibbosus, Ludovicus XII Karoli Aureliani F. Franciscus Valesius I Karoli Comitis Angolismensis F. Henricus II Valesius, Franciscus II, Karolus IX, Henricus III: cui Iacobitæ Monachi manu obtruncato legitimus pronunciatus est Successor Henricus IV Borbonius, *hodie Borbonium, item ex Capetina gente.* Antonij Borbonij Ducis Vindocinensis F. Rex Navarræ: cujus hi sunt nuperi Majores:

HENRICI IV

GALLIARVM REGIS POTENTISSIMI

MAIORES NVPERI.

<table>
<tr><td>Maximi Principis Proavi Proaviæque.</td><td>FRANCISCVS Borbonius, Ioan. F. Ludouici N. Vindocini Comes III. Obiit .·.·.·.</td><td>MARIA Leuceburgica, Petri Leuceburgij Fani D. Paulli, &c. Comitis, Conestabilis Franciæ F. Ludouici itidem Connestabil. N. Obiit .·.·.</td><td>RENATVS Valesius, Ioannis II F. Ioannis I N. Dux Alençonius. Obiit .·.·.·.</td><td>MARGARETA Vaudimontia, Friderici Comit. Vaudimontii F. Antonii Ferrei N. Obiit .·.·.</td><td>IOANNES Alani F. .·.·.·.·.·N. Dynasta Albretanus. Obiit .·.·.·</td><td>KATHARINA Borbonia, Gastonis Comitis Bearnij, Foxij, &c. F. Gastonis, qui duxerat Leonoram Navarræ Reginam, N. Obiit .·.·.·.·.</td><td>KAROLVS Valesius, Ioannis Comitis Angolismorum F. Ludouici XII Franciæ Regis N. Rex Franciæ. Obiit CIↃCCCC XLIV.</td><td>LVDOVICA Sabauda, Philippi Bengiaci Comitis, & Bressiæ Domini Sabaudiæ Ducis F. Ludouici N. Obiit CIↃIↃ XXXII.</td></tr>
<tr><td>Avi, Aviæque,</td><td colspan="2">KAROLVS Borbonius, Dux Vindocinensis Primus. Obiit .·.·.·.</td><td colspan="2">FRANCISCA Valesia Obiit .·.·.·.·.·.</td><td colspan="2">HENRICVS Albretanus, Rex Navarræ, Comes Bearnii, Foxii, Bigorræ, &c. Obiit CIↃIↃ LV.</td><td colspan="2">MARGARETA Valesia Soror germana Francisci I Francorum Regis. Obiit CIↃIↃ XLIX.</td></tr>
<tr><td>Pater, Mater.</td><td colspan="4">ANTONIVS Borbonius, Dux Vindocinensis, Franciæ Par. Obiit CIↃIↃ LXII.</td><td colspan="4">IOANNA Albretana, Navarræ Regina. Obiit CIↃIↃ LXXII.</td></tr>
</table>

HENRICVS

GALLIARVM REX CHRISTIANISSIMVS.

CAPVT

Cap. XVII.

Hodierna Galliarum in Politicis Gubernatio.

PRISCAM Galliarum Gubernationem cum in Sacris, tum in Profanis delineavi, Regesque variarum Stirpium ad eum deduxi, qui Francis nostra tempestate summo præest Imperio: pertexenda jam porro succedit Hodierni in Politicis Ecclesiasticisque Rebus Principatus Historia.

Galliarum Status hodie Monarchicus. *Rex.*

Status Galliarum, qui quomdam, ut dixi, Timocraticus, hodie Monarchicus est; locusque ibi Regiæ, quæ vetustissima divinissimaque Aristoteli censetur, Gubernationi. *Rex* nascitur, non suffragijs designatur, Sexus Masculini, volente id, ut quidam perhibent, Lege Salica. Ego scio Legem agere de Privato Patrimonio tantum; nec de Feudis, sed de Allodijs, ut Practici loquimur. Regem ita amant, ita colunt, ita venerantur Subditi, ut nihil supra. Penes eundem Rerum omnium est arbitrium. Ius habet & auctoritatem Bellum Hostibus inferendi, Pacemque cum ijs sanciendi; Fœdera cum alijs Principibus Rebusque publicis pangendi; Tributa imperandi; Magistratus creandi; Leges Constitutionesque faciundi; Privilegia dandi; aliaque infinita pro suo nutu agundi: adeo ut quidquid lubet, ei fere liceat; & quidquid dicit, instar sit Legis, modo Æquo Bonoque non repugnet: eo semper laudabilior æstimatus, Suisque carior habitus; quo in Statuum, id est sui Regni Præsulum, Nobilium, Civitatumque, Comitia propensior, inque suggesta ab ijs salutaria omnibus Consilia pronior. De Rege Galliarum duo memoranda tradit Villanovanus: Prius, In Ecclesia Remensi Vas esse, Chrismate perenni redundans, ad Regis unctionem, tempore Hlodovæi v Francorum Principis, cœlitus demissum: Alterum, quod Rex ipse solo contractu strumas sive scrofulas curet.

Familiam Regis constituunt. *Delphinus Franciæ.*

Primus Princepsque Familiæ Regis Francorum is, qui Proximus ipsi, Necessariusque futurus Heres. Vocatur ille *Delphinus*: cujus appellationis hæc traditur origo. Humbertus Delphinatium Princeps, ex Filij, quem habebat unicum, morte dolorem tantum conceperat, ut sæpius Monasticæ Vitæ cogitaret Professionem. Quum autem accideret, ut ab Sabaudis bello premeretur, viribus impar, Suis consultum properans, omni Dominatu Philippo cessit; ea Lege, ut Regis Proximus Heres *Delphinus* vocaretur. Alij aliter rem narrant. Curiosius inquirere non mei instituti. Paucula addam ad cap. XXXIIX. Videndi Paulus Æmilius, Nicolaus Gillius, alij. *Delphini* cognomine primus fuit census Karolus v.

Magnus Chambellanus.

Inter Regis porro Ministros primum facile locum tuetur *Magnus Chambellanus* (*Le gran Chambellan*) qui præcipuam Cubiculi Regij curam custodiamque habet. Munus ejus, Regi præsto esse, Sanctiorique Cubiculo præesse, nec non Concilijs publicis cum Alijs Proceribus interesse. *Summum Cubicularium* vel *Cubiculo Præfectum* Latine, vel *Admissionalem* cum Imperio declinante, quis dixerit.

Magnus Magister.

Magnus Magister (*Le grand Maistre*) quotannis cum Principe Instrumentum Ministerij Aulici describit; maximam habens auctoritatem in Ministros Aulicos, ipsosque etiam Oeconomos.

Magnus Scutarius.

Magnus Scutarius (*Le grand Escuyer*) Regi equum adscensuro, vel ex eo descensuro manum præbet auxiliatricem: Ensem illi Baltheumque Liliatos præferens. Ejusdem curæ incumbit ex Ludovici XI instituto, Cursores Veredarios per Stathmos & Mansiones collocare.

Magnus Venator.

Magnus Venator (*Le grand Veneur*) Venatorum cujuscumque generis turmis est Præfectus.

Alijque.

Sunt item; *Prevostus Hospitij*, *Magistri Hospitij*, *Nobiles Servientes*, *Centum Nobiles*, & alij; quibus omnibus suæ sunt decretæ in Familia Regis provinciæ.

Statum Politicum constituunt: *Regens.*

Statum Politicum Varij constituunt. Francorum Regibus vel adhuc Pueris, vel in longinquas Regiones Expeditionesque proficiscentibus, vel mente captis, vel denique in Hostium adductis potestatem, adhiberi solet Rector, qui *Regens* vulgo; omnia Regis nomine administrans.

Comestabilis. *Magister Equitum* fuit olim in Francia, quem primariæ Nobilitatis, rerumque usu & explorata fide præstantem eligebat sibi Rex; ut cura solutus quieti se daret: *Magister Aulæ* & *Major-Domus* vel *Palatij* etiam appellari solitus. Hic quidquid ad Regni Gubernationem pertinebat, pro suo arbitrio, Regis tamen nomine, gerebat. Tales primis temporibus fuerunt Ebroinus, Metellus, Pipinus. Nomen Regibus lapsu temporis invisum & odiosum, lega late, sustulit Ludovicus XI, cavitque, ne in posterum ullus *Magister* diceretur *Equitum*. Instituto Vetere renovato *Magistrum Equitum* creavit Ioannem Borbonij Ducem Carolus VIII. Ornavit eodem honore Franciscus I Karolum Borbonium; eoque ad Cæsaris partes transgresso, Annam Mommorancium.

Duodecim-Viri, vel Pares Franciæ. Duodecim-Virorum Collegium Karoli Magni est institutum. Alij ab ovo Trojano repetunt. *Pares* (*Les Pairs de France*) dicti, quod proxima secundum Regem & velut pari essent dignitate. His solis sacrandi Reges jus est, & in Regni possessionem mittendi. Horum sex vulgo *Laici*; reliqui dicuntur *Ecclesiastici*, vel *Clerici*.

PARES FRANCIÆ

Laici,		Ecclesiastici,	
Duces:	Comites:	Duces:	Comites:
Burgundus,	*Flander*,	*Remensis*, Archiepisc.	*Catalaunensis*,
Normannus,	*Campanus*,	*Laudunensis*, } Episc.	*Noviomagensis*, } Episc.
Aquitanus.	*Tolosas*.	*Lingonensis*. } Episc.	*Belovacensis*. } Episc.

Remensis, qui inter Ecclesiasticos Primus, Reges inungendi sunt partes. Laici esse desierunt; adjectis Imperio Francico ipsorum Principatibus. Flandriam, post captum ad Ticinum Regem Franciscum, Karolus V Imperator Francorum Ditioni & Provocationibus, quæ ad Curiam Parisiensem deferebantur, exemit. In Remensibus nihilominus Sacris peragundis ab Rege diliguntur, qui ipsorum Ducum Comitumque vices subeant.

Mareschali, Sunt & *Quatuor-Viri*, Tribuni seu Præfecti Militum, ad quos post Equitum Magistrum Rei Militaris summa refertur. *Mareschali* nominantur, quasi Equorum Præfecti. *Maer* antiqua voce *Equus*; *Schalck Minister*, vel *Artis suæ peritus*. Ineptum cum Ioanne Aventino putare, *Maerschalckos* dici, quasi *Marosalicos*, id est, *Majores in Sala vel Aula*.

Hamiralus, *Hamiralus* (*Ammir*, Arabibus *Rex* seu *Imperator*; ἅλς, *Mare* Græcis) Maris Præfectus, Thalassiarchus. Huic totius Belli maritimi concreditur provincia; Portuumque, Triremium & Navalium procuratio; totius denique Rei Maritimæ disceptatio. Decimam habet Prædæ Manubiarumque partem. Vnus plerumque Munus hoc obit. Leguntur etiam plures uno tempore fuisse; Vnus, qui Aquitanico; Alter, qui Britannico; Tertius, qui Francico præesset Mari.

Equites Ordinis, cum D. Michaëlis, *Equites Ordinis* (*Chevaliers de l'Ordre*) *D. Michaelis* instituit Ludovicus XI anno Christi CIↃ CCCCLXIX Kalendis Augusti. Fuit initio Cohors XXXVI Procerum. Gestant quotidie Conchyliatum Torquem ducentorum Aureorum; quem alteri donare, vendere, oppignerare nefas. Fratres se mutuo appellant. Sui sunt Ordini *& S. Spiritu* Cancellarius, Thesaurarius, Caduceator, Scriba. Quibus cognomen ab *S. Spiritu* Parentem agnoscunt Henricum II, tempusque nativitatis suæ referunt ad Kalen- *tum D. Odoeni,* das Ianuarias anni CIↃ IↃ LXXIX; ijsdem fere utentes Legibus & Cerimonijs. Collegijs hisce simile jam instituerat Ioannes Rex, cui qui nomen dederant Stellam in Penula vel Pileo gestabant, & *Sodales* dicebantur *Nobilis Domus Divi Odoeni*.

Locum-Tenentes Regij, *Locum-Tenentes* (*Lieutenants*) *Regij* vocantur, per quos, tamquam Legatos, Bella gerere; quosque locis in potestatem redactis, ut sint Pro-Rege Victosque in officio contineant, imponere consueverunt.

Gubernatores. *Gubernatores* (*Gouverneurs*) *Regionum* sunt, qui, occupato varijs negotijs Rege, in Regni limitibus ad ipsius custodiam excubant.

Magnus

Magnus Artillariæ Magister.

Magnus Artillariæ Magister (grand Maistre de l'Artillerie) is, qui æneis Tormentis præfectus; cujusque curæ & fidei Machinæ Bellicæ, quæque ad eas pertinent, in prælio & alibi committuntur. *Armamentarij Tribunos* vel *Rei Machinariæ Præfectos* Latine quis dixerit.

Heraldi.

Heraldi (Heraults, voce Germanica *Her-aut,* vel *Her-out,* quasi *Senex in armis, Veteranus)* per quos Bella indicuntur vel finiuntur: *Caduceatores* & *Feciales* (quibus præerat *Pater-Patratus)* Latinis. Nomen sortiuntur ab Regionibus, quibus adscripti, veluti Normannia, Aquitania, alijs.

Togatorum Status.

Atque hi Magistratus sunt Militares: Togati me vocant.

Concilium Privatum.

Concilium Secretum vel *Privatum (Le Conseil Privé)* quod & *Strictum (Estroict)* constat Agnatis Necessarijsque Principis Proceribus, Antistitibus, Cardinalibus, cum Cancellario & Iurisperitis. In eo tractari solet quidquid ad publicum Regni Statum Rerumque Summam.

Cancellarius.

Cancellarius (Le Chancelier) is audit, quem Rex in Rebus omnibus ad Rempubl. pertinentibus, veluti Apollinem quemdam, consulit. Regis oculus est Aurisque. Ejus partes sunt operam dare diligenter, ne quod Edictum, Rescriptum, Decretum contra Ius vel Remp. ab aliquo impetretur: quod si præsenserit, transversa linea circumducere vel conscindere. Hoc *Cancellare* vulgo vocatur. Signum sanctius, quod Principis gestat imaginem, quoque Diplomata magni ponderis & momenti signantur, servar.

Magistri Requestarum.

Magistri Requestarum (Maistres des Requestes) qui octo sunt numero, jus habent in Magno Principis Concilio, in Curia Centenaria, in omnibus denique Curijs, quibus ultima Caussarum disceptatio competit, honestissimo loco sedendi, sententiamque secundum Præsides dicendi. Præcipuæ autem ipsorum partes sunt Principi præsto esse è Cubiculo prodeunti, Postulationibusque Supplicum vacaturo. Latinis nuncupantur *A Libellis, Sacrorum Scriniorum Magistri*, alijsque modis, ut videre est apud Declinantis Imperij Scriptores.

Concilium Financiarum.

Est & *Concilium*, quod vulgo *Financiarum (Conseil des Finances)* vocant; universi Regij Regnique Thesauri curam habens. In eo *Intendentes* sunt, ut nominant, Secretarij, Quæstoresque Ærarij.

Parlamenta.

Iam quod ad *Parlamenta*: initio ipsi Francorum Reges, ut Subditorum sibi animos conciliarent, jus dicere solebant, orbosque parentibus Liberos, Viduas & Tenuiores à Potentiorum injuria liberare. His postea ab Iurisdictione abstinentibus, statuit Pipinus Proceres, qui dijudicandis Controversijs convenirent, nullo certo vel tempore vel loco. Hinc crescente Caussarum multitudine, bina *Parlamenta* (quibus nomen ab Francica voce *Parler*; huic autem ἀπὸ τοῦ παραλαλεῖν) haberi cœpta, singulis annis. Postremo ab Rege Philippo Pulcro, vel, ut alij scribunt, Huttino, ejus filio, Curia, quæ vaga fuerat & incerti loci, Lutetiæ Parisiorum Domicilium accepit. *Parlamentum Parisiense* in varias Classes vel Decurias, quas indicant Vincentius Lupanus libris de Magistratibus Francorum, ex quo pleraque huc transtulimus, & Ioannes Aubanus, est distributum. Quum autem Parisiensis Curia, longe propagatis Imperij Finibus, Caussis dijudicandis non sufficeret, alia accesserunt Parlamenta: *Tolosanum, Gratianopolitanum, Burdigalense* ab Karolo VII. instituta; *Aquense, Divionense,* & *Rotomagense* ab Ludovico XII; *Redonense* denique in Britonibus Aremoricis memoria nostra ab Henrico II. *Burdigalense* autem *Gratianopolitano* postposui. Quum enim per Populares Factionis Anglicæ rebellassent Burdigalenses, recepta iterum armis à Karolo Vrbe, Privilegijs suis sunt multati & Tribunali; atque à Decuria Senatus Parisiensis tam diu recti sunt, donec Ludovicus XI iterum Tribunal restituit. Hinc factum, ut Senatus Burdigalensis, qui antea Gratianopolitanum tempore antecedebat, nunc posterior sit, & quartus in ordine Supremorum Senatuum Galliæ. De quo forte quædam specialiora cap. XXXIV. Cognoscunt singula de Caussis & Civilibus & Criminalibus; & quidquid ab ijs diffinitum, servandum est, eique standum. *Parisiensis* amplissima est, ut jam innui, Iurisdictio. Appellant eo Picardia, Francia specialibus sumta, Belsia, Campania; Agri item vel Pagi-Lugdunensium, Biturigum, Borboniorum, Pictonum; nec non, cum Inculismensibus & Alnisiensibus, tota Alvernia. Idem quoque parium Franciæ est Parlamentum, cujus ipsi sunt Consiliarij. Constabat enim antiquitus

Parisiense. Tolosanum, Gratianopolit. Burdigalense, Aquense, Divionense, Rotomagense, Redonense. Singulorumque Iurisdictiones.

quitus ex LXXVII Senatoribus & XII Paribus Franciæ, quos dixi; ut omnino Centumviralis esset Regni Senatus. Apud hoc igitur solum Pares conveniri, Caussam dicere, &, si opus, condemnari consueverunt. Illud etiam *Parisiense* præ cæteris habet, quod in id ipsi nonnumquam Reges, quoties magni quid, quod vel Belli vel Pacis spectat negocia decernere est animus, introire sint soliti. Hodie, ut & hoc addam, Pactiones Regum & quidquid omnino ad Regni constitutionem pertinet, in eo recitatur; Actisque Publicis, quorum hujus Parlamenti Senatus custodiam habet; quo magis ratum fiet, inseritur. Iam Supremis *Tolosani* Parlamenti Decretis adquiescunt Languedokium, Cadurcium, Rutenium; item in Vasconia Armaniacenses, Bigerrones, & Convenæ. Ab *Gratianopolitano* summa petit Iura Delphinatus. *Burdigalensi* subsunt Lemovicum, Petrocorium, Guienna; & in Vasconia Albreti Ducatus, Agennensisque Seneschallia. *Aquensi* paret Provincia; *Divionensi* Burgundiæ Ducatus; *Rotomagensi* Nortmannia; *Redonensi* denique Britannia. Atque hi sunt octo Amplissimi Senatus Franciæ: quibus, quum Iure Successorio capesseret Regni Sceptrum Christianissimus Henricus Navarræ Rex, adcrevit Senatus Supremus *Benearnensis*. Institutum autem fuerat hoc Tribunal in Castro Palo, ab Henrico Navarræorum Rege Henrici IV. Avo Materno. In Civitate etiam Mediomatricum Magistratus ab Rege missus Senatui Vrbis præsidet: ut hic quasi sit decimum Franciæ Tribunal. Habent, præter *Præsides & Senatores*, suos Parlamenta *Procuratores Generales & Advocatos Regios.*

Parlamentum Benearnense.

Metense.

Præsides, &c.

Cap. XIIX.

Hodiernus in Ecclesiasticis Galliarum Status.

Per quos Christi Fides in Gallias inlata.

TALIS igitur hodie Galliæ Status est militiæ domique: sequitur qui in Ecclesiasticis. Christianam Religionem ipsos Apostolos in Galliam intulisse perhibent Regni Annales, præcipue Paulum & Philippum. Lucam quoque Euangelistam in Gallijs docuisse auctor est Epiphanius. D. item Clemens Episcopos se in Galliam ex D. Petri mandatu missurum scribit ad Iacobum Fratrem Domini, Epistola I, contra Iudæos. Inlatam semel diligenter propagasse, multorumq; sensim animis instilasse traduntur Crescens, Martialis, Dionysius Areopagita, Eleutherius, Aphrodisius, Rusticus, & alij: adeo ut Tertullianus profiteatur suo tempore ab diversis Galliarum Nationibus Christum fuisse cultum. Totum tandem Regnum ad Christi Fidem conversum est circa annum CCCCXCV, hac occasione: Bellum adversus Alemannos gerebat Rex Hlodoveus. Quum jam instructa utrimque acie ad Tolbiacum (Vicus est in finibus Agrippinensium, *Zulpich* hodie) manus confererentur, Rex suos inclinare videns, molemque præsagiens Calamitatum, oculis in cœlum sublatis, Christi (quem sæpe inculcarat jam Christiana Coniux, Crothildis Burgunda) auxilio invocato, pollicitus se Sacra ejus, quæ respuerat, cum suis suscepturum, Victoriam præclaram reportavit: adeo ut Alemanni, amisso Rege suo, pacem Supplices petere fuerint coacti. Hlodoveus domum reversus iterum ab Vxore exstimulatus; &, quod caput erat, Christianæ Fidei documentis ab S. Vedasto imbutus, Remos profectus, Aqua salutiferi Fontis cum tribus hominum millibus est ablutus ab S. Remigio, Remensi Antistite, his tunc in Sacro opere verbis utente: *Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorasti.* Consulendi Cassiodorus lib. II. Variarum, ubi Theodorici Amali Regis Italiæ litteræ, quibus Rex Regi Victoriam gratulatur; Sigebertus; Hermannus Contractus Manuscriptus, nam Vulgata Exemplaria hic in vitio; Gregorius Turonensis lib. II. cap. XXX. & seq. Aimoinus lib. I. cap. XV, & seq. Thomas II. libr. de reg. princ. cap. ult. Hincmarus, Remorum Episcopus; Frodoardus in Vita S. Remigij; Otto Frinsingensis lib. IV. cap. XXXII; & Rerum Francicarum Scriptores qui non? Ab eo tempore Francorum gens Christiana: in quam quod & quantum jus competat Romano Pontifici, curiose hic non discutiam: fecerunt hoc alij, in quorum messem falcem ego non immittam. Alienum enim istud ab instituto Geographico. Illud tantum hoc loco dicam, esse sub Ditione Christianissimi Francorum

Quando totum Franciæ Regnum ad Christianam Religionem conversum.

Regis

Regis Diœceſes CXVI, inque ijs Archiepiſcopatus XIV, Epiſcopatus autem CCII: quos non poſſum diſtinctius, quam per octo Parlamenta, Tribunaliaq; duo, quæ adcreverunt, Benearnenſe & Metenſe, quibus ſinguli ſubſunt, enumerare, ex præſcripto ~~Magni~~ Scaligeri, ~~quem omnium ſcio hac in re verſatiſſimum~~, cujuſque ea de re prolixam apud me ſervo Epiſtolam: in qua quæcumque Præſulatuum deſignationi leguntur admiſta, quæ ad quorumdam Franciæ Locorum declarationem pertinent, ad ſuas poſtea referam claſſes.

Sub Pariſienſi Parlamento Diœceſes ſunt XXX: *In his*,

Archiepiſcopatus V, *Epiſcopatus* XXV.

Metropoles ſive Archiepiſcopatus V:

Archiepiſcopi ſub Parlamento Pariſienſi, v.

I *Remenſis*, Dux & Primus Par Franciæ, *Reims*.

II *Senonenſis*, *Sens*.

III *Bituricenſis*, *Bourges*: Primas Aquitaniæ. In Decreto Gratiani vocatur *Patriarcha*; & aliquando legimus hunc Titulum ipſos Bituricenſes Præſules uſurpare. Sed *Forojulienſis* Epiſcopus ipſe quoque vocatur *Patriarcha*. In Vetuſtiſſimis Annalibus Franciæ, *Paulinus Patriarcha Forojulienſis obijt*.

IV *Turonenſis*, *Tours*.

V *Lugdunenſis*, *Lion*. Hodie Primatus Cleri Gallicani.

Epiſcopatus XXV:

Epiſcopi ſub Parlamento Pariſienſi, xxv.

Epiſcopatus VIII, *ſuffraganei Remenſi Metropolitæ ſive Archiepiſcopo*;

I *Laudunenſis*, *Laon*; Dux & Par Franciæ.

II *Catalaunenſis*, *Chaalon*; Comes & Par Franciæ.

III *Sueſſonenſis*, *Sueſſons*.

IV *Morinenſis*. Hujus Sedes Teroana Morinorum Bononiam eſt tranſlata, ubi eſt Navale Veteribus *Geſſoriacus* dictum.

V *Ambianenſis*, *Amiens*.

VI *Noviomagenſis*, *Noion*; Comes & Par Franciæ.

VII *Silvanectenſis*, *Senlis*.

VIII *Belovacenſis*, *Beauvais*; Comes & Par Franciæ.

Epiſcopatus VII. *ſub Metropoli Senonenſi*.

IX *Pariſienſis*, *Paris*.

X *Carnutenſis*, *Chartres*.

XI *Aurelianenſis*, *Orleans*.

XII *Nivernenſis*, *Nevers*.

XIII *Autiſſiodorenſis*, *Auſſerre*.

XIV *Tricaſſenſis*, *Trois en Champaigne*.

XV *Meldenſis*, *Meaux*.

Epiſcopatus IV, *ſub Metropoli Burdigalenſi*.

XVI *Pictavienſis*, *Poitiers*.

XVII *Maleacenſis*, *Maillazés*. Novus Epiſcopatus ex Monaſterio, delibatus ex Diœceſi Pictavienſi.

XVIII *Luxonenſis*, *Luſſon*. Novus Epiſcopatus ex Monaſterio, detractus ex Pictavienſi.

XIX *Enculiſmenſis*, *Engouleſme*.

Epiſcopatus II, *ſub Metropoli Turonenſi*;

XX *Andegavenſis*, *Angiers*.

XXI *Cenomanenſis*, *Le Mans*.

Epiſcopatus II, *ſub Metropoli Bituricenſi*;

XXII *Claromontenſis*, *Clermont*.

XXIII *Sancti Flori*, *Sainct Flor*. Novus Epiſcopatus delibatus ex Claromontenſi.

Epiſcopatus II, *ſub Metropoli Lugdunenſi*;

XXIV *Lingonenſis*, *Langres*. Dux & Par Franciæ.

XXV *Matiſconenſis*, *Maſcon*.

Sub Parlamento Tolosano Diœceses sunt XXXI: *In his,*

Archiepiscopatus III, *Episcopatus* XXVIII.

Metropoles sive Archiepisc. III:

Archiepiscopi sub Parlamento Tolosano, III,

I *Narbonensis, Narbone.*

II *Auscensis, Auch.* Inepte Vulgo Ecclesiastico *Auxitanus* Archiepiscopus, pro *Ausciorum* aut *Auscorum.*

III *Tolosanus.* Nova Metropolis detracta ex Metropoli Narbonensi, *Tolose.*

Episcopatus XXVIII:

Episcopatus IX, *sub Metropoli Narbonensi;*

Episcopi sub Parlamento Tolosano, XXVIII.

I *Nemausensis, Nismes.*

II *Vcetiensis, Vsetz.*

III *Lutevensis, Lodeut.*

IV *Sancti Pontij Tomeriarum, Sainct Pont de Tomieres.*

V *Aletenses, Alet:* pro quo in Decreto & Decretalibus aliquando perperam editum est, *Arelatensis.*

VI *Magalonensis, Mompelier:* ab Insula Magalone, ubi prius fuit Sedes Episcopalis in Volcis Aremoricis.

VII *Bitierensis, Besiers.*

VIII *Agathensis, Agde.*

IX *Carcassonensis, Carcassone.*

Episcopatus VII, *sub Metropoli Bituricensi;*

X *Mimalensis, Mende.*

XI *Castrensis, Castres.* Novus Episcopatus.

XII *Albigensis, Albi.*

XIII *Aniciensis, Le pui en Velay.*

XIV *Rutenensis, Rodes.*

XV *Vabrensis, Vabres.* Novus Episcopatus ex Monasterio, abscissus à Rutenensi.

XVI *Cadurcensis, Caors.*

Episcopatus VII, *novi sub Metropoli nova Tolosa, ex Monasterijs, detracti de diversis; partim singuli de singulis; partim singuli de pluribus;*

XVII *Apamiensis, Pamies.*

XVIII *Mirapicensis, Mirepoix.*

XIX *Sancti Papuli, Sainct Papol.*

XX *Montalbanensis, Montaulban. S. Theodard de Montaulban.*

XXI *Vaurensis, La Vaur.*

XXII *Rivensis, Rious.* Rivense Monasterium.

XXIII *Lombariensis, Lombés.* Lombariense Monasterium.

Episcopatus IV, *sub Metropoli Auscorum;*

XXIV *Convenensis, Sainct Bertrand de Comenge.*

XXV *Consarannensis, Sainct Legier de Coserans.*

XXVI *Tarbensis, Tarbe.*

XXVII *Lactoratensis, Laictoure.*

Episcopatus I, *sub Metropoli Viennensi;*

XXIIX *Vivariensis, Viviers.*

Sub Parlamento Gratianopolitano Diœceses sunt VII: *In his,*

Archiepiscopatus II, *Episcopatus* V.

Metropoles sive Archiepiscopatus II:

Archiepiscopi sub Parlamento Gratianopolitano, II.

I *Viennensis, Vienne.* De eo lege quæ sequenti dicam Capite.

II *Ebrodunensis, Ambrun.*

Episcopatus

Episcopatus v.

Episcopatus II, *sub Metropoli Viennensi*;

I *Valentinus*, *Valence*.
II *Diensis*, *Die*. Hæ duæ Diœceses ab uno Episcopo reguntur; & tamen separatæ sunt, neque altera alterius jura usurpat.
III *Gratianopolitanus*, *Grainople*.

Episcopatus I *sub nova Metropoli Arelatensi*;

IV *Tricastinensis*, *Sainct Antoni de Tricastin*.

Episcopatus I, *sub Metropoli Aquensi*;

V *Vapincensis*, *Gap*.

Episcopi sub eodem Parlamento, V.

Sub Parlamento Burdigalensi, Diœceses sunt XII: *In his*,

Archiepiscopatus I, *Episcopatus* XI.

Metropolis vel Archiepiscopat. I:

I *Burdigalensis*, *Bourdeaus*.

Episcopatus IV, *sub Metropoli Auscorum*;

I *Baionensis*, *Baionne*.
II *Aquensis*, *Aqs*.
III *Vasatensis*, *Basats*, Vasconice B. pro V.
IV *Adurensis*, *Aire*.

Episcopatus V, *sub Metropoli Burdigalensi*.

V *Xantonensis*, *Saintogne*.
VI *Petrocoriensis*, *Perigeus*.

VII *Sarlatensis*, *Sarlat*. Novus Episcopatus detractus Petrocoriensi.
VIII *Aginnensis*, *Agen*.
IX *Condomiensis*, *Condom*. Novus Episcopatus in Pago Aginnensi Vltragarumnano, ex Monasterio, delibatus de Aginnensi.

Episcopatus II, *sub Metropoli Bituricensi*;

X *Lemovicensis*, *Limoges*.
XI *Tutelensis*, *Tulle*. Novus Episcopatus deminutus de Lemovicensi.

Archiepiscopus sub Parlamento Burdigalensi I: Episcopi sub eodem Parlamento XI.

Sub Parlamento Aquensi Diœceses sunt XIII: *In his*,

Archiepiscopatus II, *Episcopatus* XI.

Metropoles sive Archiepiscopatus II:

I *Aquensis*, *Aix*.
II *Arelatensis*, *Arles*. Nova Metropolis; neque mihi constat, quando instituta. Nam ante trecentos annos erat sub Viennensi.

Archiepiscopi sub Parlamento Aquensi, II.

Episcopatus XI:

Episcopi sub eodem Parlamento XI.

Episcopatus V, *sub Metropoli Ebredunensi*;

I *Diniensis*, *Dine*.
II *Grassensis*, *Grasse*.
III *Glandatensis*, *Glandeve*.
IV *Sanitiensis*, *Senas*.
V *Ventiensis*, *S. Paul de Vences*.

Episcopatus IV, *sub Metropoli Aquensi*;

VI *Aptensis*, *Apt*.
VII *Reiensis*, *Riés*, Male apud Sidonium & alios *Regiensis*.
VIII *Forojuliensis*, *Feriuls*.
IX *Cesteronensis*, *Cisteron*.

Episcopatus II, *sub nova Metropoli Arelatensi*;

X *Massiliensis*, *Marseille*.
XI *Telonensis*, *Tolon*.

Sub Parlamento Divionensi Diœceses II.

Episcopatus II *sub Metropoli Lugdunensi*;

Episcopi sub Parlamento Divionensi, II.

I *Augustodunensis, Austun.*
II *Cabillonensis, Challon sur Saone.*

Sub Parlamento Rotomagensi, Diœceses VII: *In his,*

Archiepiscopatus I, *Episcopatus* VII.

Metropolis sive Archiepiscopat. I.

Archiepiscopi sub Parlamento Rotomagensi, I:

I *Rotomagensis, Roven.*

Episcopatus VI, *sub Metropoli Rotomagensi*;

Episcopi sub eodem, VI.

I *Abrincantensis, Aurenches.*
II *Ebroicensis, Eureux.*
III *Baiocensis, Baieux.*
IV *Saiensis, Sais.*
V *Constantiensis, Constances.*
VI *Lexoviensis, Lisieus.*

Sub Parlamento Redonensi, Diœceses sunt IX; *omnes Episcopatus, sub Metropoli Turonensi:*

Episcopi sub Parlamento Redonẽsi IX.

I *Briocensis, Sainct Brieu.*
II *Machloviensis, Sainct Malo.*
III *Leonensis, Sainct Paul de Leon.*
IV *Nannetensis, Nantes.*
V *Venetensis, Vannes.*
VI *Tricoriensis, Triguier.*
VII *Curosopitensis, Cornovaille.*
VIII *Dolensis, Dol.* Hic Episcopus habet Ius Pallii, & ideo locum habet inter Archiepiscopos.
IX *Redonensis, Renes.*

Sub Parlamento Benearnensi Diœceses sunt II; *uterque Episcopatus, sub Metropoli Auscorum:*

Episcopi sub Parlamento Benearnensi, II.

I *Lascariensis. Lescar.*
II *Oleronensis, Oleron.*

Sub Parlamento Mediomatricis Vrbis Diœceses sunt III; *omnes Episcopatus, sub Metropoli Treverensi:*

Episcopi sub Parlamento Metensi, III.

I *Mettensis, Metz.*
II *Tullensis, Toul.*
III *Virdunensis, Verdun.* In Veteribus Concilijs Gallicanis aliquando Episcopus *Veronensis* perperam legitur pro *Verodunensis.*

Diœceses in Gallia nõn Gallici Iuris, V.

Præter Diœceses CXVI, quæ hodie sub Ditione sunt Regis Francorum, quas hactenus commemoravi, aliæ quinque sunt intra Fines Imperij Gallicani, extra Ditionem tamen Francorum: quatuor nempe in Comitatu Venitiæ, id est Avenionensi, & una extra Comitatum.

Comitatus Avenionensis sive Venitiæ Diœceses habet IV, *sub Ditione Pontificis Romani*; *In quibus,*

Archiepiscopatus I, *Episcopatus* III.

Metropolis sive Archiepiscopatus I,

Archiepiscopi sub Comitatu Avenionensi, I:

I *Avenionensis, Avignon.* Metropolis Nova, à Pontificibus Romanis instituta, quum antea suffragaretur Viennæ; ut & tres reliquæ Civitates.

Episcopatus III, *sub Metropoli Avenionensi*;

Episcopi sub eodem Comitatu, III.

I *Carpentoractensis, Carpentras.*
II *Cabillionensis, Cavaillon du Contat.*
III *Vasionensis, Vaison.*

Extra

Extra Comitatum Avenionensem Episcopatus est;

1 *Arausionensis*, *Orange*; *Aurage* Indigenis.

Episcopus extra Comitatum 1.

De Abbatibus, alijsque Sacrorum Antistitibus, quorum numerum inire, quod ingenue fateor, non possum; nihil hic dicam: faciant hoc, quibus hæc talia exploratiora.

Abbates & alij innumeri.

Quum vero tanta, ut audivimus, Præsulum per Gallias ab multis jam seculis absque intermissione fuerit copia, eosque Pietate, Probitate, Doctrina plurimum præcellentes esse oporteat; non est, quod quis magnopere miretur, Regnum hoc abundasse plerumque Viris, qui cum alijs commissi primam in Rep. litteraria semper laudem obtinuerunt: ad quorum Senatum indies magis & magis augendum maximi momenti fuerunt, quæ quomdam floruerunt, quæque nunc florent, Academiæ. De *Augustoduno* sic scribit Tacitus lib. III Annalium: *Apud Aeduos major moles exorta, quanto Civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus, Sacrovir occupaverat, & nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore Parentes Propinquosque eorum adjungeret.* Innuit eam Vrbem jam tunc, post Massiliam, de qua alibi, Musarum fuisse hospitium, & speciem quamdam Academiæ. Hanc Bagaudicæ cujusdam rebellionis, ut Eumenius loquitur, latrocinio eversam, morteque Rectoris conlapsam restituit Constantius Imp. Constantini Magni pater; misso eo, qui Præfectum ageret, Eloquentiamque ibi profiteretur, Eumenio, cujus memini, Rhetore: qui Provinciam ingressus peculiarem habuit Orationem pro Scholis instaurandis ad V. P. Præsidem Galliæ, quæ exstat. Imperator Rescriptum suum his verbis ad Eumenium orditur; *Merentur & Galli nostri, ut eorum Liberis, quorum vita in Augustodunensium opido ingenuis Artibus erudiretur; & ipsi Adolescentes, qui hilari consensu meum suscepere comitatum, ut eorum indoli consulere cupiamus*: ubi male quidam & contra Veterem Editionem, *Augustoclivienſium*; ab Gallis alio transferre gloriam hanc volentes. Restauratio autem illa tanti fuit fructus, ut non multo post Constantius ab Donatistis in Africa rogatus, ut ipsis Iudices daret ex Gallijs, qui suam & Catholicorum Caussam cognoscerent, Maternum ex Agrippinensi Colonia, Rheticum autem Augustoduno evocarit. Paullatim tamen rursum intercidit. Non defuerunt interim Gallijs celebres alijs locis Scholæ. Docet Ausonij liber de Professoribus Burdigalensibus, Tolosanis, Narbonensibus, &c. Admirari soleo Cathedram apud Burdigalenses Ti. Victoris Minervij, de qua inter alia sic canit Poëta:

Doctorum Virorum in Gallijs incredibilis semper numerus.

Academiæ Galliarum.

Adserat usque licet Fabium Calagurris alumnum:
Non sit Burdigalæ dum Cathedra inferior.
Mille foro dedit hic Iuvenes: bis mille Senatus
Adjecit numero, purpureisque togis.
Me quoque, &c.

Exstat etiam in Codice Theodosiano, Tit. de Professorib. & Medic. Imperatoris Gratiani Rescriptum ad Antonium, Præfectum Prætorio Galliarum, jubentis; ut in singulis Galliæ Metropolibus excitarentur alerenturque studia Litterarum, egregijque ijs Professores præficerentur; decretis liberalissime Honorarijs. Tandem Carolus Magnus conversus cum ad Ius Francorum in ordinem redigendum, Legumque Libros conscribendos (nam antiqua Romanorum Iura per Langobardos aliosque Imperij Hostes obliterata fere & sepulta jacebant) tum ad excolenda aliarum Artium & Scientiarum studia, earumque Professores debite colendos: circa annum IↃCCLXXI, ex Alcuini Præceptoris sui, Venerabilisque Bedæ discipuli, consilio, Academiam Parisijs erexisse fertur, ad ejus, quæ Romæ jam erat, archetypum, ut scribunt Cardinalis Sabarella & Petrus Anchoran. I C. Clement. de Magist. Ex Parisiensi, velut uberrimo quodam Sapientiæ fonte, plurimæ per varias Europæ Regiones, præsertim Germaniam & Galliam, sunt dirivatæ. Gallicas sane has (ne cujus dignitati violato ordine, detraham) numero: *Andegavensem*, *Avenionensem*, *Aurelianensem*, *Bituricensem*, *Burdigalensem*, *Cadomensem*, *Cadurcensem*, *Dolanam*, *Lugdunensem*, *Massiliensem* omnium antiquissimam, ab Græcis ortam, *Montispessellanam*, *Nannetensem*, *Nimecensem*, *Pictaviensem*, *Remensem* & *Tolosanam*. Ex his omnibus tamquam ex multis Equis Trojanis, qui docti Viri, Theologi, Iurisconsulti, Medici,

Alij

Alij fuerint progressi, suis videbimus locis. Nam uno eos ductu enumerare si conarer, maximum mihi quidem conciliarem laborem, Lecturis vero tædium. Nobilitas sane Gallica (quæ frequentissima est) hodie tam pertinaci diligentia, ut hoc universim dicam, tamque adsiduo labore Meliorum Litterarum Studia persequitur, adeoque in omni Disciplinarum Artiumque genere excellit, ut nusquam terrarum magis. Videre ibi est summo loco natos illustribusque ortos familijs noctes diesque inhærere Chartis, & numquam non Musarum Sacris operari. Novi cum stupore, qui de quacumque re in medium prolata expeditissime poterant, methodo admiranda, ex tempore & absque ulla præmeditatione per horas aliquot disserere.

Cap. XIX.

Variæ Galliarum Distributiones.

GENERALIA finivi: vocant me Specialia; quæ parebunt in singulis Galliarum partibus: quæ quot sint (de Principibus loquor) & quo modo inter se connectantur, Divisione est aperiendum.

Gallia Asiatica, Europæa, Cis-alpina, Transalpina.

Galli Veteres ita suas Sedes promovisse leguntur, ut non solum in Italia ad Rubiconem usque Fluvium, verum etiam in Asia Minore eas fixerint. Hanc ob caussam Gallia dividunda videbatur in *Asiaticam* & *Europæam*; hæc autem in *Cis-Alpinam* & *Trans-Alpinam*. Sed quum *Asiatica* illa proprie pertineat ad Asiam Minorem, quæ quarta mei Operis parte explicatur sub *Gallatiæ* vel *Gallo-Græciæ* appellatione; & *Cis-Alpina* omnino sit illa Italiæ portio, quæ hodie *Lombardia*: de *Trans-Alpina* solum, quæ Oceano, Pyrenæis Montibus, Mari Mediterraneo, Alpibusque cingitur, statui hoc loco agere. *Trans-Alpinam* appello quasi Romæ positus: alioqui quæ Græcis Latinisque Scriptoribus *Trans-Alpina*, ὑπὲρ τῶν Ἄλπεων, Gallis vere est *Cis-Alpina*: contra quæ illis *Cis-Alpina*, ἐντὸς τῶν Ἄλπεων, his *Trans-Alpina* censetur.

Trans-Alpina, *Bracata*, *Comata*.

Trans-Alpina igitur per Gebennam & Iuram Montes, ut volunt Plinius & Solinus; vel per Lemannum Lacum, Rodanum Fluvium, Montesque Gebennicos, uti censent Mela, Eutropius & Suetonius, dividitur in *Bracatam* & *Comatam*.

Bracata quæ:

Bracata ad Meridiem Mare Gallicum vel Tuscum Pelagus attingens, magis culta & magis consita, inquit idem Mela, ideoque cultior; sic vocabatur ab Vestis genere, cujus in ea erat usus, ut alibi dicitur. Appellata fuit & hæc, in dextra præcipue Rodani ripa, *Narbonensis*, testibus, præter alios, Plinio lib. II & Pomponio Mela, qui lib. II hanc describit, ut ceteras lib. III; Κελτογαλατία Ναρβωνησία Ptolemæo; ab Narbone, quam Tectosagum urbem idem Ptolemæus, Decumanorum Coloniam facit Plinius, de qua suo loco: in sinistra vero *Provincia* κατ' ἐξοχὴν dicebatur; hodieque nomen id servans. Hæc *Bracata* citius ceteris, nec sane difficile, facta est Provincia à Populo Romano: congruebant mores; & Massilia, Studiorum sedes, sua, id est, Græca mollitie propinquum Agrum ab feritate & Armorum amore ad mansuetius Vitæ genus avocaverat: aliæ durioris cæli, tum & origine & Armorum exercitio Germanis persimiles, adusque C. Iulij Cæsaris Dictatoris tempora liberæ manserunt: mox volentibus Fatis ab illo devictæ, qui non multo post Romam ipsam vicit. Bracatam describit hoc modo Strabo lib. IV: Ταύτης δὲ τὸ σχῆμα παραλληλόγραμμόν πώς ἐστιν· ἐκ μὲν τῆς Ἑσπέρας γραφόμενον τῇ Πυρήνῃ, πρὸς δὲ τὰς Ἄρκτους τῷ Κεμμένῳ· τὰς δὲ λοιπὰς, τὴν μὲν Νότιον ἡ θάλαττα ποιεῖ, μεταξὺ Πυρήνης καὶ Μασσαλίας· τὴν δ' Ἑωθινὴν αἱ Ἄλπεις ἐκ μέρους, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν Ἄλπεων, ἐπ' εὐθείας αὐτῆς ληφθὲν, καὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Κεμμένου τῶν καθηκουσῶν ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν, καὶ ποιουσῶν ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὴν λεχθεῖσαν ἀπὸ τῶν Ἄλπεων εὐθεῖαν· τῷ δὲ Νοτίῳ προσκεῖται παρὰ τὸ λεχθὲν σχῆμα ἡ ἐφεξῆς παραλία, & quæ ibi alia. Sic Ausonius:

Bracata *Narbonensis*, *Provincia*.

Insinuant qua se Sequanis Allobroges oris;
Excluduntque Italos Alpina cacumina fines;
Qua Pyrenaicis vicibus dirimuntur Iberi;
Qua rapitur praceps Rodanus, genitore Lemanno,
Interiusque premunt Aquitanica rura Cebennæ,

Vsque

Vsque in Teutosagos, primævo nomine Belgas:
Totum Narbo fuit.

Belgis hinc amotis, scribo *Bolcas*: sic appellat Ausonius, quos alij *Volcas*, Græci οὐόλκας; ut suo loco videbimus. *Bracati* nescio an *Semibarbari Gallorum* sint intelligendi, quos Civitate donatos Suetonius scribit cap. LXXVI C. Cæsarem in Curiam Romanam recepisse, Senatoresque fecisse. Fere est, ut mihi videatur. *Bracati* enim politiores mores, ut suos Romani volebant, plurimum induerant. *Bracatorum Pueros* nominat Iuvenalis Sat. VIII. *Narbonensem* porro Provinciam etiam *Septimaniam* lego appellatam apud Imperij labentis & lapsi jam scriptores: vel à *Septimanis Militibus*; nam Narbo *Colonia Septimanorum*; vel ab *Septem Provinciis*, quarum Conventus ex Constitutione Imp. Fl. Constantini Arelate (ut cap. XXXIIX plenius dicam) agebantur. Erant Eæ *Viennensis*, *utraque Narbonensis*, *utraque Aquitania*, *Novem-populania*, & *Alpes Maritimæ*. *Septimaniam* autem vocant Sidonius Apollinaris lib. III. epist. I; Gregorius Turonensis lib. VIII cap. XXVIII & XXX; item lib. IX cap. VII; Vsuardus ad XI Kalend. Aprilis; Eginarthus in Vita Karoli Magni; Aimoinus Monachus lib. IV. cap. XXCIV. Ionas Aurelianensis lib. I. & alij.

Comata, quæ Septemtrionem versus in Oceanum inclinabat, nominabatur ab alendi comas studio. Lucanus de Bello Pharsalico: *Comata, quæ.*

Crinibus ecfusis toti prælate Comatæ.

Fines *Comatæ Galliæ* & *Provinciæ Narbonensis* indicat incertus quidam Scriptor, nondum editus, quem ad me misit, anno CIↃ IↃXCIX mense Septembri, Vir cum nobilissimus, tum humanissimus & doctissimus Marcus Velserus, Patricius & II-VIR Augustanus, sua manu exscriptum ex Codice Membraneo, quo Notitia Vtriusque Imperij, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ conjungi plerumque solent, continebantur. Verba Ἀνωνύμου istius hæc sunt: *Gallia Comata cum Insulis Britannicis finitur, ab Oriente Flumine Rheno; ab Occidente Pyrenæo; à Septemtrione Oceano Mari; à Meridie Rhodano & Montibus Cebennicis: Longitudine mil. pass.* IↃ CCCC XXVIII, *Latitudine* CCCLXIII: *juxta Plinium Secundum in Quarto libro in Longitudinem* IↃ CCCCXX, *in Latitudinem* CCCVIII. *Provincia Narbonensis finitur ab Oriente Alpibus, ab Occidente Saltu Pyrenæo, à Septemtrione Finibus Viennensium & Montibus Cebennicis; à Meridie Mari Gallico. Longitudo Mill. pass.* CCCXXXIV. *Latitudo* CLXXXVIII, *iuxta Plinium Secundum. In eodem Longitudinem Provinciæ Narbonensis* CCCLXX *passuum Agrippa tradidit: Latitudinem* CCCXLVIII. De *Comata* porro tantum exaudiendi sunt illi, qui ante Augusti tempora de Imperij Romani Provincijs scripserunt. Hi enim in Divisione Galliarum *Bracatam* numquam comprehendere consueverunt: adeo ut quoties apud eos Galliarum occurrat mentio, semper fere excipienda sit *Bracata* vel *Narbonensis*, si res gestæ ante Augusti principatum memorantur. Primus Latinorum (sunt enim quibus triplex Galliæ distributio in *Aquitanos*, *Celtas* & *Belgas*, antiquissimorum Græcorum esse videtur) C. Cæsar, ut Gallias armorum arbitrio subegit, ita etiam suo illas divisit in *Belgas* ab Reno ad Matronam usque; hinc ad Garumnam in *Celtas*; quod reliquum est inter Garumnam, Pyrenæos & Mare in *Aquitanos*, relicta extra Divisionem *Bracata*. De triplici hac Divisione consulendi ipse Cæsar lib. I. belli Gallici, Strabo libri I. initio, Ptolemæus, Plinius lib. IV. nat. historiæ, Pomponius Mela lib. III Geographiæ, Ammianus Marcellinus lib. XV & alij. Tres hasce Galliæ Provincias designat, nisi fallor, Inscriptio, quæ in Gallia Lugduni in Domo contigua Templo S. Cosmi. Comata *Aquitanica. Celtica. Belgica.*

SERVILIO
MARCIANO
ARVERNO
C. SERVILI I
DOMITI. FILIO
SACERDOTI. AD
TEMPLVM. ROMAE
ET. AVGVSTORVM
TRES. PROVINCIAE
GALLIAE

Nomi-

Nominantur & in alijs Marmoribus; quæ brevitati ſtudens, prætereo. De Singulis ſeparatim etiam aliquid dicam. *Aquitanicam* nonnulli dictam volunt ab *Aquis*, quibus abundare fertur; alij ab Opido, *Aquis*, *Aqs*, dirivant. *Aquitanos* non modo lingua, ſed etiam legibus & inſtitutis ab ceteris Gallis differre, Hiſpaniſque ſimiliores eſſe, quam Gallis, antea dixi ex Cæſare & Strabone. De *Aquitanis* ſcribit idem Ammianus lib. xv, quod de *Bracatis* alij. *Aquitani*, inquit, *ad quorum littora, ut proxima placidaque, Merces adventitiæ convehuntur, Moribus ad mollitiem lapſis, facile in Ditionem venere Romanam.* Laudant Aquitaniam cum alij, tum Salvianus lib. VII. *Nemini dubium eſt,* ait, *Aquitanos ac Novem-populos medullam fere omnium Galliarum & uber totius Fœcunditatis habuiſſe, nec ſolum Fœcunditatis; ſed, quæ præponi interdum Fœcunditati ſolet, Iocunditatis, Voluptatis, Pulcritudinis: illic omnis admodum Regio, aut intertexta Vineis, aut florulenta Pratis, aut diſtincta Culturis, aut conſita Pomis, aut amœnata Lucis, aut irrigata Fontibus, aut interfuſa Fluminibus, aut crinita Meſſibus fuit; ut vere Poſſeſſores ac Domini Terræ illius, non tam Soli iſtius portionem, quam Paradiſi imaginem poſſediſſe videantur: ſed (omiſſis alijs Aquitaniæ Populis) Burdigala & Arverni excellunt.* Aquitanorum Remp. aliquo modo ſuis coloribus depingit Cæſar lib. III. de bello Gallico, *Tum Aquitani Legatos*, inquit, *quoquo verſum mittere, conjurare, obſides inter ſe dare, Copias parare cœperunt: è Cantabris finitimis auxilia accerſuntur; Duces vero hi deliguntur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuerant, ſummamque ſcientiam rei militaris habere exiſtimabantur.*

Aquitania, (margin)

Celtica, (margin) *Celtica*, κελτικὴ Græcis, ab *Celtis*: à quibus univerſos Gallos ab Græcis *Celtas* appellatos opinantur Strabo lib. IV. Qui Græcis *Celtæ*, Romanis ſpeciatim *Galli* vocabantur, ſcribente Cæſare lib. I. ex quo Ammianus lib. XV. *Temporibus priſcis, quum laterent hæ partes, ut barbaræ, tripartitæ fuiſſe creduntur, in* Celtas *(eoſdem* Gallos*) diviſæ, &* Aquitanos *&* Belgas, *Lingua Inſtitutis, Legibuſque diſcrepantes. Et Gallos quidem, qui ſunt* Celtæ, *ab* Aquitanis *Garumna diſterminat flumen,* &c. *Celtas* deſcribit Silius Italicus lib. VIII:

Quin etiam ingenio fluxi, ſed prima feroces
Vaniloquum, Celtæ, genus, ac mutabile mentis,
Reſpectare domos, mœrebant cæde ſine ulla
(Inſolitum ſibi) bella geri, ſiccáſque cruore
Inter tela ſiti Mavortis hebeſcere dextras.

Celtarum Amphyctionatum in exemplo Aremoricarum Civitatum, quæ nobiliſſimam *Celticæ* conſtituebant partem; proponit Cæſar lib. III. in Venetorum, Oſiſmiorum, Nannetum, Diablintum, Curoſopitorum, Vnellorum, & aliorum conjuratione, quæ incidit in Bellum Veneticum: *Celeriter*, inquit, *miſſis Legatis per ſuos Principes inter ſe conjurant; Nihil niſi communi conſilio acturos, eumdemque omnis Fortunæ exitum eſſe laturos; reliquaſque Civitates ſolicitant, ut in ea Libertate, quam à Majoribus acceperant, permanere, quam Romanorum ſervitutem perferre malint.*

Belgica, (margin) *Belgicæ* nomen dediſſe creditur *Belgis* Civitas. Iſidorus lib. XIIII. Etymologic. cap. IV. *Belgis autem Civitas eſt Galliæ, à qua Belgica Provincia dicta eſt.* Sic Stephanus Byzantius: περὶ πόλεων: Βελγικὴ, ait, ἡ χώρα, ὡς Βαιτικὴ, προσεχὴς τῆς Γερμανίαις. ὁ οἰκήτωρ Βελγικὸς, ὡς Α᾽τ|ικός. Ἔοικε δὲ ἀπὸ τοῦ Βέλγη· ὡς Α᾽κτὴ, Α᾽τ|ικὴ. τὸ θηλυκὸν Βελγεία, ἡ χώρα. Hanc Vrbem Vulgus interpretatur *Bavay*. Abrahamus Ortelius in operoſo Geographiæ Theſauro audet ex ea facere *Veltſig* vel *Veltſick* (Pagus eſt Flandriæ, ab Gandavo plus minus tribus diſtans milliaribus) *propter*, inquit, *non tantum majorem ſoni adluſionem, ſed & propter Loci antiquitatem, quam oſtendunt ruinarum ſub terra multa hactenus veſtigia: unde ſingulis diebus fere omne genus veteris Supellectilis, ut Simulacra, Numiſmata, Vaſcula, & alia, eruuntur.* *Veltſick* tamen nonnulli interpretantur *Ciceronis Caſtra.* de qua re alibi. *Belgas* omnium Gallorum fortiſſimos ſcribit Cæſar lib. I. Sic Ammianus lib. XV: *Horum omnium apud Veteres* Belgæ *dicebantur eſſe fortiſſimi.* Strabo lib. IV: Τούτων δὲ τοὺς Βέλγας ἀρίστους φασὶν, εἰς πεντεκαίδεκα ἔθνη διῃρημένους, τὰ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Λείγηρος παροικοῦντας τὸν Ὠκεανόν. Publicum *Belgarum* Concilium delineat Cæſar lib. III; eo contra Cæſarem publice pro Galliæ totius libertate conjuratum, & ad Galbam Sueſſionum regem propter juſtitiam prudentiamq;, ſummam totius Belli omnium voluntate fuiſſe delatam: atque ad ipſum Bellum de ſuo numero contuliſſe Armatorum millia, *Bellovacos* ſexaginta, *Sueſſones* quinquaginta, totidem *Nervios*, *Atrebates* quindecim, *Ambianos* decem, *Morinos* vigintiquinq;, *Menapios* ſeptem,

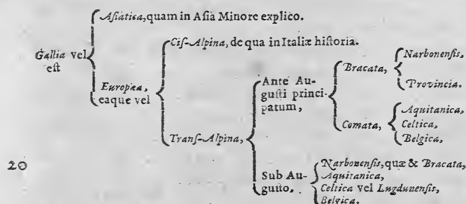
Caletos decem, *Velocasses* & *Veromanduos* totidem, *Advaticos* novemdecim; *Condrusos*, *Eburones*, *Ceresos*, *Pæmanos*, qui uno nomine *Germani* appellabantur, quadraginta.

Quum autem *Aquitania* tertia *Comatæ* pars, facta cum alterutra, vel *Celtica* vel *Belgica* commissione, nimis videretur exigua (ἐπειδὴ, inquit Strabo lib. IV, μικρὸν μέρος ἦν ἡ τοσαύτη; loquens de *Aquitania*) C. Cæsar Octavianus Augustus Distributionem illam non solum castigavit, sed etiam in nova *Galliarum* Divisione instituenda, *Bracatam* est complexus; quidquid intra Alpes, Mare Mediterraneum, Oceanum & Renum continetur, uno *Galliarum* nomine comprehendens. Sic universa *Gallia* partita est in *Narbonensem*, quæ & *Bracata*, *Aquitanicam*, *Celticam* vel *Lugdunensem*, & *Belgicam*. Hanc divisionem sequuti sunt Strabo, Plinius, Ptolemæus, Mela, & alij.

Aquitania minor cæteris.

Gallia Narbonensis, Aquitanica, Celtica, Belgica.

Galliarum itaque Distributiones per varios gradus ad subscriptum deduxi σχῆμα.

In utraque autem *Trans-Alpinæ* Galliæ Partitione, tam quæ ante Augusti fuit Principatum, quam quæ sub eodem cœpit, non ijdem ab Geographis tribuuntur Partibus Fines. *Helvetios* sane Cæsar quidem jungit *Celticæ*, quæ illi versus Ortum dilatatur ad Renum usque: Plinius autem & Ptolemæus collocant in *Belgica*, quam illi versus Euronotum producunt ad Pœninas usque Alpes. Iam vero *Belgicam* Cæsar ab Reno ad Matronam, Plinius ab Scaldi ad Sequanam extendunt: sed hic Vogesum transcendit, ut comprehendat *Helvetios*; ille intra eundem montem se continet, ut eosdem Populos hinc excludat, *Celticæ* jam adcensitos. Terminus denique inter *Celtas* & *Aquitanos* Garumna est Cæsari & Pomponio Melæ; Ligeris autem Straboni & Ptolemæo ex Augusti instituto.

Scriptorum quorundam discrepantia in finibus Galliarum regundis.

Sequentibus porro temporibus, ut commodius Gallia gubernaretur, quidquid intra Fines, quos jam indicavi, situm, in decem & septem Provincias ab Augusto Cæsare est distributum: quæ in Notitia Provinciarum Romanarum Imperij Occidentalis (cujus Auctor existimatur Marianus Scotus) sic recensentur.

Provinciæ Galliarum septemdecim.

Sub dispositione Viri Spectabilis Vicarij Septem Provinciarum.

CONSVLARES,

VIENNENSIS,	GERMANIÆ Primæ,	BELGICÆ Primæ,
LVGDVNENSIS,	GERMANIÆ Secundæ,	BELGICÆ Secundæ.

PRÆSIDES,

ALPIVM Maritimarum,	AQVITANICÆ Primæ,	NARBONENSIS Secundæ,
ALPIVM Penninarum & Graiarum,	AQVITANICÆ Secundæ,	LVGDVNENSIS Secundæ,
	NOVEM Populorum,	LVGDVNENSIS Tertiæ,
MAXIMÆ Sequanorum,	NARBONENSIS Primæ,	LVGDVNENSIS Senoniæ.

Edita sunt hæc paulo sequiore ordine ab Antonio Schoonhovio cum Eutropij historia Romana, & Andrea Schotto cum Antonini Itinerario. Adjecerunt autem illi Galliarum Provinciarum Civitates ex B. Isidori Breviculo seu Canonibus, ut etiam censet Petrus Pithœus lib. II. Adverss. Subsec. cap. I: quæ quum depravatæ admodum circumferantur, ex Veteribus Codicibus emendatas, liberalitate Magni Scaligeri, adjecta etiam Interpretatione, proponam. Sciat autem Lector, quidquid discrepat ab Excusis, esse id ab scripta lectione.

NOTITIA PROVINCIARVM GALLIÆ.

Provincia Lvgdvnensis prima.

Metropolis. Civitas Lugdunensium, *l'Archeveſché de Lion.*

Civitas Eduorum, hoc eſt, Auguſtodunum. *l'Eveſché d'Auſtun.*

Civitas Lingonum. *l'Eveſché de Langres.*

Caſtrum Matiſconenſe. *L'Eveſché de Maſcon.*

Caſtrum Caballionenſe. *L'Eveſché de Challon ſur Saoſne.*

Provincia Lvgdvnensis secvnda.

Metropolis. Civitas Rotomagenſium. *l'Archeveſché de Rouen.*

Civitas Baiocaſſium. *l'Eveſché de Baieux.*

Civitas Abrincantorum. *l'Eveſché d'Auranges.*

Civitas Saiorum. *l'Eveſché de Sès, ou Sais.*

Civitas Lexoviorum. *l'Eveſché de Liſieus.*

Civitas Conſtantientium. *l'Eveſché de Contances.*

Provincia Lvgdvnensis tertia.

Metropolis. Civitas Turonorum. *l'Archeveſché de Tours.*

Civitas Cennomannorum. *l'Eveſché de Mans.*

Civitas Redonum. *l'Eveſché de Renes.*

Civitas Andegavorum. *l'Eveſché d'Angiers.*

Civitas Nannetum. *l'Eveſché de Nantes.*

Civitas Curoſopitorum. *l'Eveſché de Cournovaille.*

Civitas Ciantium, id eſt Venetorum. *l'Eveſché de Vennes* ou *Vannes.*

Civitas Oſiſmiorum.

Civitas Diablintum, id eſt, Cariſes.

Provincia Lvgdvnensis qvarta.

Metropolis. Civitas Senonum. *l'Archeveſché de Sens.*

Civitas Carnotum. *l'Eveſché de Chartres.*

Civitas Autiſiodorum. *l'Eveſché d'Auxerre.*

Civitas Trecaſſium. *l'Eveſché de Trois.*

Civitas Aurelianorum. *l'Eveſché d'Orleans.*

Civitas Pariſiorum. *l'Eveſché de Paris.*

Civitas Meldorum. *l'Eveſché de Meaux.*

Provincia Lvgdvnensis qvinta.

Metropolis. Civitas Criſpolinorum, hoc eſt, Veſuntio. *l'Archeveſché de Beſançon.*

Civitas Equeſtrium, hoc eſt, Nevidunum. *La ville de Nion entre Geneve & Lauſanne.*

Civitas Elvicorum, hoc eſt, Aventicum. *Avanches.*

Civitas Baſilienſium.

Caſtrum Viridunenſe.

Caſtrum Ebrodunenſe.

Caſtrum Argentarienſe.

Caſtrum Rauricenſe.

Portus Abucina.

Provincia Belgica prima.

Metropolis. Civitas Treverorum. *l'Archeveſché de Treves.*

Civitas Mediomatricum, hoc eſt, Metis. *l'Eveſché de Metz.*

Civitas Leucorum, hoc eſt, Tullo. *l'Eveſché de Toul.*

Civitas Verdonenſium. *l'Eveſché de Verdun.*

Provincia Belgica secvnda.

Metropolis. Civitas Remorum. *l'Archeveſché de Reims.*

Civitas Sueſſonum. *l'Eveſché de Sueſſons.*

Civitas Catalaunorum. *l'Eveſché de Chaallon.*

Civitas Veromanduorum. *La Ville de S. Quintin en Vermandois.*

Civitas Atrebatum. *l'Eveſché d'Arras.*

Civitas Cameracenſium. *l'Eveſché de Gambrai.*

Civitas Tornacenſium. *l'Eveſché de Tournay.*

Civitas Silvanectum. *l'Eveſché de Senlis.*

Civitas Bellovacorum. *l'Eveſché de Beauuais.*

Civitas Ambianenſium. *l'Eveſché de Amiens.*

Civitas Morinorum, id eſt, Ponticum. *l'Eveſché de Terouane.*

Civitas Bononienſium. *La ville de Bouloigne ſur mer.*

Provincia Germania prima.

Metropolis. Civitas Magotiacenſium.

Civitas

Civitas Argentoratensiũ. Stratiburgo.
Civitas Nemetum, hoc est, Spira.
Civitas Vuangionum, hoc est, Warmacia.

PROVINCIA GERMANIA SECVNDA.

METROPOLIS. Civitas Agripinensium, hoc est, Colonia.
Civitas Tungrorum. *La Ville de Tungres.*

PROVINCIA VIENNENSIS PRIMA.

METROPOLIS. Civitas Viennensium. *l'Archeveſché de Vienne.*
Civitas Genevensium. *l'Eveſché de Geneve.*
Civitas Gratianopolitanorum. *l'Eveſché de Grainople.*
Civitas Albensium, nunc Vivario, *l'Eveſché de Viviers.*
Civitas Deensium. *l'Eveſché de Die.*
Civitas Valentinorum. *l'Eveſché de Valence.*
Civitas Tricastinorum. *l'Eveſché de Sainct Antoni de Tricastin.*
Civitas Vasionensium. *l'Eveſché de Vaiſon.*
Civitas Arausicorum. *l'Eveſché d'Aurange.*
Civitas Carpentoractensium; nunc Vindausica. *l'Eveſché de Carpentras.*
Civitas Caballicorum. *l'Eveſché de Cabaillon.*
Civitas Avennicorum. *l'Archeveſché d'Avignon.*
Civitas Arelatensium. *l'Archeveſché d'Arles.*

PROVINCIA VIENNENSIS SECVNDA.

METROPOLIS. Civitas Narbonensium. *l'Archeveſché de Narbone.*
Civitas Tolosatium. *l'Archeveſché de Toloſe.*
Civitas Agathensium. *l'Eveſché d'Agde.*
Civitas Aletensium. *l'Eveſché d'Alet.*
Civitas Beteriensium. *l'Eveſché de Beſiers.*
Civitas Magalonensium. *l'Eveſché de Magalone, ou Mompelier.*
Civitas Nemausensium. *l'Eveſché de Nimes.*
Castrum Luteua. *l'Eveſché de Lodeve.*
Castrum Vcetiense. *l'Eveſché d'Vſetz.*

PROVINCIA VIENNENSES TERTIA.

METROPOLIS. Civitas Aquensium. *l'Archeveſché d'Aix.*
Civitas Reiensium, id est Reius. *l'Eveſché de Riés.*
Civitas Aptensium. *l'Eveſché d'Apt.*
Civitas Forojuliensium. *l'Eveſché de Feriuls.*
Civitas Wapincensium. *l'Eveſché de Gap.*
Civitas Segestorium. *l'Eveſché de Siſteron.*
Civitas Antipolitana. *La Ville d'Antibe, ou Antibol.*

PROVINCIA VIENNENSIS QVARTA. in Alpibus Maritimis.

METROPOLIS. Civitas Ebrodunensium. *l'Archeveſché d'Ambrun.*
Civitas Diniensium. *l'Eveſché de Dine.*
Civitas Rigomagensium.
Civitas Solliniensium.
Civitas Saniciensium, id est Sanici. *l'Eveſché de Senas.*
Civitas Glannatena. *l'Eveſché de Glandeves.*
Civitas Cemelevensium.
Civitas Venciensium. *l'Eveſché de S. Paul de Vences.*

PROVINCIA VIENNENSIS QVINTA. Alpium Grajarum Peninarum.

METROPOLIS. Civitas Centronum, hoc est Tarantasia. *l'Archeveſché de Tarantaiſe.*
Civitas Vallensium, hoc est Octodurum. *Sainct Mauris.*

PROVINCIA AQVITANIA PRIMA. Sexta Viennensis.

METROPOLIS. Civitas Bituricum, vel Betorigorum. *l'Archeveſché de Bourges.*
Civitas Arvernorum. *l'Eveſché de Clermont en Auuergne.*
Civitas Rutenorum. *l'Eveſché de Rodes, ou Rodais.*
Civitas Albigensium. *l'Eveſché d'Albi.*
Civitas Cadurcorum. *l'Eveſché de Caors.*
Civitas Lemovicum. *l'Eveſché de Limoges.*
Civitas Gabalorum. *l'Eveſché de Giuauldan.*
Civitas Velaunorum. *Le Païs de Velai.*

PROVINCIA AQVITANIA SECVNDA, Septima Viennensis.

METROPOLIS. Civitas Burdegalensium. *l'Archeveſché de Bourdeaux.*
Civitas Agennensium. *l'Eveſché d'Agen.*

Civitas Ecolismensium. *l'Evesché d'Engoulesme.*

Civitas Sanctonum. *l'Evesché de Sainctes.*

Civitas Pictavorum, vel Pectavorum. *l'Evesché de Poitiers.*

Civitas Petrogoriorum. *l'Evesché de Perigueus.*

PROVINCIA AQVITANIA TERTIA NOVEMPOPVLANA octava Viennensis.

METROPOLIS. Civitas Ausciorum. *l'Archevesché d'Auch.*

Civitas Aquensium. *l'Evesché d'Aqs.*

Civitas Lacturatium, vel Lastoracium. *l'Evesché de Laictoure.*

Civitas Convenas. *l'Evesché de Cominges.*

Civitas Consarannorum, vel Consorannorum. *l'Evesché de Couserans.*

Civitas Boatum, id est, Borus. *Le Païs de Buchs.*

Civitas Benearnensium, id est, Benaanus. *Le Païs de Bearn.*

Civitas Aturensium. *l'Evesché d'Aire.*

Civitas Vasatica. *l'Evesché de Basats.*

Civitas Tarba, vel Castrum Begorra. *l'Evesché de Tarbe, de Bigorre,*

Civitas Eloronensium. *l'Evesché d'Oloron en Bearn.*

Civitas Elusatium. *La Ville & Païs d'Euse en Gascogne.*

Notitiam hanc Provinciarum Galliæ in Membranis etiam mihi monstravit in Bibliotheca, quam habet instructissimam cum ab Impressis, tum MSS. Libris V. CL. Bonaventura Vulcanius, Græcæ Linguæ in Academia Batavorum Professor, Collega mihi amicissimus. In ea (ne & hæc indicta mihi abeant) ad *Lugdunensem* II post *Civitatum Abrincantum*, additur *Civitas Ebrorcorum*, cui recentiore manu innotatum *Evancorum:* non dubito, quin qui libellum exaravit, scribere voluerit *Eburonum*, *Eborum* vel *Eburovicum*. Nam & his in *Lugdunensi* II sedes erant, ut cap. XXX dicam. Hodie *L'Evesché d'Eureux*. Sequebatur mox in ijsdem Membranis *Civitas Salarum*, id est, *Saiorum*; quod moneo, non probo. Ad *Germaniam* II. *Civitati Tungrorum* subiicitur *Civitas Nova*, I. *Leodium*. In fine *Viennensis* I notatur etiam *Civitas Massiliensium*, quæ alijs deest.

Ammiani Locus de XVII Galliæ Provincijs discussus.

Ammianus Marcellinus lib. XV confuse quæ in Notitia Provinciarum, & non satis plene commemorat: *At nunc numerantur Provinciæ per omnem ambitum Galliarum:* SECVNDA GERMANIA, *Prima ab Occidentali exordiens cardine, Agripina & Tungris munita, Civitatibus amplis & copiosis. Dein* PRIMA GERMANIA; *ubi, præter alia Municipia, Magontiacus est, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratus, barbaricis Cladibus nota. Post has* BELGICA PRIMA, *Mediomatricos prætendens, & Treveros, Domicilium Principum clarum. Huic adnexa est* SECVNDA BELGICA; *qua Ambiani sunt, Vrbs inter alias eminens, Catallauni & Remi. Apud* SEQVANOS (designat MAXIMAM SEQVANORVM, quæ & LVGDVNENSIS QVINTA) *Vesuntios vidimus, & Rauricos, alijs potiores Opidis multis.* LVGDVNENSEM PRIMAM *Lugdunus ornat, & Caballiones, & Senones* (pertinent hi apud alos ad LVGDVNENSEM QVARTAM) *& Bituriges* (commemorantur ijs, qui in AQVITANIA PRIMA) *& mœnium-Augustoduni magnitudo vetusta.* SECVNDAM *enim* LVGDVNENSEM *Rotomagi, & Turini Mediolanum* (legendum *Turoni & Cenomani*; qui duo Populi ab alijs concensentur LVGDVNENSI TERTIÆ) *ostendunt: & Tricassini* (*Trecasses* alij describunt in LVGDVNENSI QVARTA.) ALPES GRAIÆ & PENINÆ (notat Provinciam VIENNENSEM QVINTAM) *exceptis obscurioribus, habent & Aventicum* (hæc tamen Vrbs ab alijs ponitur in LVGDVNENSI QVINTA) *desertam quidem Civitatem, sed non ignobilem quomdam, ut ædificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hæ Provinciæ Vrbesque sunt splendidæ Galliarum. In Aquitania, quæ Pyrenæos Montes, & eam partem spectat Oceani, quæ pertinet ad Hispanos, prima Provincia est* AQVITANICA (universim sumta pro PRIMA, SECVNDA, TERTIA: nam Vox *Prima* apud Ammianum non ordinis esse videtur, sed dignitatis; *Prima*, præcipua est *Aquitanica*, si cum alijs *Aquitaniæ* Regionibus, ut *Novempopulonia* & *Narbonensi* committatur) *amplitudine Civitatum admodum culta: omissis alijs multis, Burdegala & Arverni* (in AQVITANIA PRIMA) *excellunt, & Santones & Pictavi* (uterque Populus in AQVITANIA SECVNDA.) NOVEM POPVLOS (NOVEMPOPVLANIA eadem cum AQVITANIA TERTIA & VIENNENSI OCTAVA) *AuscI commendant & Vasatæ.* In NARBONENSI (eadem cum VIENNENSI SECVNDA) *clusa est Narbona & Tolosa, quæ principatum Vrbium tenent.* VIENNENSIS (PRIMAM significat)

Civitatum

Civitatum exsultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate, & Valentia: quibus Massilia jungitur, cujus societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His prope Salluvij sunt, & Nicæa, & Antipolis, Insulæque Stæchades. Nominat ordinis incuriosior *Lugdunensem Primam, Lugdunensem Secundam, Maximam Sequanorum* (quæ eadem cum *Lugdunensi Quinta*) *Belgicam Primam, Belgicam Secundam, Germaniam Primam, Germaniam Secundam, Viennensem Primam, Narbonensem* (eamdem cum *Viennensi Secunda*) *Alpes Graias* & *Peninas* (quæ in *Viennensi Quinta*) *Aquitanicas Primam* & *Secundam, Novempopuloniam* denique, vel *Aquitaniam Tertiam*: nullam faciens mentionem, ad plenum XVII Provinciarum numerum constituendum, *Lugdunensis Tertiæ* & *Quartæ*; nullam item *Viennensis Tertiæ* & *Quartæ*.

Hæ igitur Septemdecim sunt Provinciæ, in quas Augustus Cæsar Gallias divisit; & in quibus Constantinus Magnus varia Officia & Magistratus constituit; ut in Notitia Provinciarum Imperij Romani plenius est videre. De Primis nonnihil addam. Constantinus, de quo dixi, institutis quatuor *Præfectis Prætorio*, duobus in *Oriente*, totidem in *Occidente*; alterum *Occidentis* in Vrbe Roma, alterum in Vrbe Treverensi collocavit, qui *Præfectus Prætorio Galliarum* vocatus fuit: & quia per occupationes Imperij in illis Vrbibus perpetuo hærere ipsis non licebat, *Vicarij* aliquot eis sunt attributi, qui eadem potestate Provincijs Ius redderent. Præfecto igitur Prætorij Galliarum tres *Vicarij* dati. Primo Sedes designata Treveris, Secundo Lugduni, Tertio Viennæ. Itaque ut horum Vicariorum magna erat auctoritas, ita Vrbium quoque, in quibus Sedem habebant, maxima claritas. *Treverensi* Vicario parebant *Primæ* & *Secundæ Germania*, & *Belgica*, & tota *Britannia* Insula: *Lugdunensi quatuor Lugdunenses* cum *Maxima Sequanorum*: *Viennensi Primæ* & *Secundæ Narbonensis* & *Aquitania, Alpes Graiæ* & *Pœninæ, Alpes Maritimæ, Novempopulania.* Totum illud, quod unius Vicarij Iurisdictioni subjacebat, Latini quo modo designarint, non constat: sed Græci Ἐξαρχίαν, Διοίκησιν, Πατριὰν vocabant.

Præfectus Prætorio Galliarum.

Vicarij ejus tres.

Treverensis, Lugdunensis, Viennensis.

Sequens ætas, quum jam Romanorum Imperium ad exitium vergeret, sensimque suis partibus variorum Populorum incursibus miserum in modum truncaretur; varie Gallias distribuit. Quum enim Gothi Francique omnia occupassent, alia ibi cœperunt esse *Gothorum*, alia *Francorum*, alia *Romanorum Gallorumque Indigenarum*, quorum, quod a priorum nutu & arbitrio penderent, inferior pejorque erat conditio. præcipue ex Fœdere inter Constantium Comitem & Walliam Gothorum Regem, quod incidit in annum Christi CCCCXVI, quo COSS. erant Theodosius Iunior Augustus VII, & Iunius Quartus Palladius. Consulendi Prosper, Cassiodorus, Iornandes in histor. Gothor. cap. XXXII, Paullus Diaconus lib. IV, Isidorus in Chronico Gothorum. De Limite etiam inter Gothos & Romanos multa legere est apud Sidonium Apollinarem, cum primis lib. I. epist. VII, lib. III. epist. I, lib. VII. epist. VI, lib. VIII. epist. III. Anno CCCCLXI Childerico IV Francorum Rege Regia dignitate ob Luxum, cui deditus erat, & Tributa, quibus Populum vexabat, exuto; habenisq; Ægidio Romano Magistro Militum, qui pro Romanis apud Suessones sedebat, magno animorum consensu traditis; ex pacto maxima *Lugdunensis* Galliæ pars *Romanis*; *Narbonensis* & omnis *Aquitania Gothis*; quidquid ab Rheno ad Ligerim *Merovæis* cessit. Videndi Vigebertus, Trithemius, Otto Frisingensis lib. IV. cap. XXXII, Gregorius Turonensis lib. II. cap. XII & alij.

Galliarum alia quando esse cœperint *Romanorum*, alia *Gothorum*, alia *Francorum*.

Tempore Iustiniani Galliarum Regna leguntur sex, *Parisiorum*, *Mediomatricum*, *Aurelianorum*, *Suessonum*, *Burgundorum*, *Aquitanorum*. Adeundi Venantius Fortunatus, Paulus Diaconus, Gregorius Turonensis, Sigebertus, Regino, Ado Vionnensis reliquique Francici Scriptores.

Galliarum Regna sex.

Post Karoli Magni Principatum illa Divisio, quamquam antea non prorsus ignota, obtinuit; ut alia diceretur *Austrasia*, id est Orientalis; alia *VVestria* (corrupte enim quibusdam scribitur *Neustria*) id est Occidentalis: ut iidem Scriptores testantur.

Austrasia; Westria.

Sic igitur Regnorum vices multa, ut vidimus, in Antiquis Divisionibus immutarunt: sed (ut in litteris suis ad me ~~Nobilissimus Vir~~ Iosephus Scaliger, de sua Gallia) Status Ecclesiasticus tam in Oriente quam in Occidente ejus integra Vestigia hactenus retinuit. Nam Civitates, quæ Provincijs nomina fecerunt, Μητροπόλεις vocant, & si in eis sedes fuerit Vicarij, quem Ἔξαρχον dicebant, eas non solum Μητρο-

Ἔξαρχοι.

Πατϱιάϱχαι. Μητϱοπολῖται, Ἀϱχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι.

πόλεις, sed & Ἐξαϱχίας, & Πατϱιαϱχίας nominant; & Præsules earum Ἐξάϱχȣς ϗ Πατϱιάϱχας. reliquos Μητϱοπολίτας ϗ Ἀϱχιεπισκόπȣς, qui sub se tantum Ἐπισκόπȣς habent: Nam οἱ Ἔξαϱχοι sub se, præter Ἐπισκόπȣς, etiam Μητϱοπολίτας habent: Μητϱοπολῖται vero tantum Ἐπισκόπȣς. In Ecclesia Latina *Archiepiscoporum* & nomen & jus manet, & Iurisdictio Canonica in suos Episcopos Suffraganeos: sed Ἐξαϱχιῶν nulla vestigia exstant: nisi forte quædam umbra ejus fuerit, quod *Metropolita* sive *Archiepiscopus Viennensis Primatem Primatum* sese appellat. Eo enim ostendit sub se *Primates* habuisse, qui sub eo essent, *Narbonensem Primatem Provinciæ*, *Bituricensem Primatem Aquitaniæ*. Aliter quo modo, aut quo jure, *Primas Primatum* diceretur, nisi ratione Diœceseos *Vicarij Viennensis Præfecti Prætorio*, qui septem Provincias sub se habebat, in quibus *Prima Narbonensis* & *Prima Aquitania*? Quod vero *Lugdunensis Primatem* se vocari gaudeat, nuperum est, & illi ex benificio Romani Pontificis indultum: neque tamen adeo novum est. Nam Guilielmus Brito in sua Philippeide ita canit:

Archiepiscopus Viennensis *Primas Primatum*, quo modo? Lugdunensis Archiepiscopus *Primas*.

Et Lugdunensis, quo Gallia tota solebat,
Vt fama est, Primate regi.

At *Primas Primatum* antea dici jure non potuit, quia nullam *Primam Provinciam* sub se habebat. *Viennensis Primas* quidem *Primatum* vocari vult, sed Caussam tam ille, quam omnis Ecclesia ignorat. Quapropter Divisio Galliarum per *Diœceses Ecclesiasticas* & *Episcopatus*, ut omnium antiquissima, ita certissima nobis sequenda erat, neque ulla melior erat quærenda, si integræ illæ Ἐξαϱχίαι adhuc Finibus Regni Francorum continerentur, ut olim sub Karolo Magno, & ejus Filio & Nepotibus: sed quia ex illo amplissimo Imperio multæ Provinciæ detractæ sunt, alia nobis Tributio instituenda. Galliæ igitur sive Franciæ Imperium octo Tribunalibus temperatur, quæ Ius reddunt Provincijs suis, à quibus Provocatio non est, quorumque & Majestas augustissima est & Auctoritas sacrosancta. *Parlamenta* Galli Idiomate suo vocant, ut prolixius docui capite XVII. Non possum meliorem Partitionis rationem inire, quam si in octo hæc Parlamenta omne Francorum Regnum dividam, & ea in Provincias suas. Provincias quidem novi, quot Gallia Reges adipiscitur, tot fere Mutationes, Nomina & Regimina subire; eam ob caussam non ignorans consultius esse ut à Parlamentis Divisio procederet porro per *Diœceses* & *Episcopatus*, quum etiam illa proxime accedat ad priscam Imperij Romani notitiam: sed quia Geographis in more positum, ut quæ suis temporibus obtineant in Regnorum Regionumque terminis, ea quam fidelissime fieri potest, indicent & proponant, religio mihi ab recepta tam multis probataque hactenus consuetudine discedere. Quamobrem talem ego docendi, Galliasque commode cumque fructu explicandi gratia, Distributionem excogitavi.

Galliarum hodierna distributio.

Provinciæ quæ in Galliarum delineatione ab Geographis hodie solent exponi, aliæ Francorum sunt Regis, vel Regi subjectæ; aliæ extra Francorum Ditionem. Quæ prioris generis optime meoque Instituto conuenientissime divido in sua *Parlamenta*, quæ, ut dixi, octo sunt numero: Vnum quidem Principale; reliqua Accessoria. Principale est *Parisiense*, omnium Primum, & olim unicum solumque. Parlamenti Parisiensis Sedes Præsidiales, ut multæ (nam latissime ejus se extendit Iurisdictio) sic variæ admodum sunt, in varijs constitutæ Provincijs. Eas Ligeris facit alias Septemtrionales, alias Meridionales. Quod ad Priores in Vetere quidem Belgica, hodie est PICARDIA *La Picardie*; in Celtica vero versus Occidentem FRANCIA, *La France*, strictius sumta (cujus tamen etiam nonnulla incidunt in Belgicam) & BELSIA, *La Beausse*: versus ortum CAMPANIA, *La Campaigne*, & LVGDVNENSIS TRACTVS, *Païs de Lionnois*. Quod ad Meridionales, possidebat eas olim ex Veterum delineatione, cum Narbonensi, Aquitanica. Dicebatur autem Aquitania in dextra Garumnæ ripa, partim Prima, ubi hodie cis Vigennam BITVRICIVM, *Berry*, & BORBONIVM, *Bourbonnois*; ultra vero PICTONIVM *Poictou*, Agerque & INCVLISMENSIS *Angoulesme*, & ALNISIENSIS, *Le Païs d'Aulniz*: partim Secunda, ubi nunc ARVERNIA, *Auuergne*. Accessoria Parlamenta sunt, quæ Principale illud quasi circumeunt, versus Occidentem ad Ligeris dextram *Rotomagense*, sub quo NORTMANNIA, *La Normandie*; & *Redonense* cui subest BRITANNIA, *La Bretaigne*: ad sinistram *Burdigalense* & *Tolosanum*, quorum quodque sua extendit jura nunc integre & separatim; nunc vero mistim in aliquot adsignatas sibi Veteris Aquitaniæ Narbonensisque Galliæ Ditiones.

Integre

Integre quidem *Burdigalensi* ſubſunt LEMOVICIVM, *Limoſin*, PETROCORIVM, *Perigort*, GVIENNA, *La Guienne*; *Toloſano autem* CADVRCIVM, *Querci*, RVTENIVM, *Rouargue*, LANGVEDOKIVM, *Languedoc*: Miſtim vero utrique VASCONIA, *La Gaſcoigne*: quemadmodum plenius ex ſequentibus parebit. Iam verſus Orientem ad Mare Gallicum, Parlamentum eſt *Aquenſe*, cujus Iuriſdictioni obtemperat PROVINCIA, *La Provence*; in Mediterraneis *Gratianopolitanum*, ab cujus nutu pendet DELPHINATVS, *Le Dauphiné*, & *Divionenſe*, quod in Iure Summo dicundo adgnoſcit DVCATVS BVRGVNDIÆ, *La Duché de Bourgongne*. Hactenus quæ Regis. Extra Ditionem Francorum, in Francia tamen, ſuos habent etiam Dominatus alij Principes, & Eccleſiaſtici & Politici. Pontificis enim Romani eſt COMITATVS AVENIONENSIS, *Avignon*; Politicorum alij ſunt Ducatus, ut SABAVDIA, *Savoye*, & LOTHARINGIA, *Lorraine*; alij ſunt Principatus, ut BENEARNIA, *Bearn*, & ARAVSIO, *Aurange*; alij Comitatus, ut BVRGVNDIA, *La Conté de Bourgongne* & CAROLESIVM, *Charolois*. Has Regiones ſi fideliter ordine à me indicato perambularo, Lectores ſpero ita judicaturos, me nullam non partem, vel obiter, attigiſſe; pleraſque Vrbes adijſſe; &, ſi non omnia, præcipua ſaltem de ſingulis dixiſſe. Illud obiter hic monendum duxi, Appianum teſtari Galliarum Ἔθνη fuiſſe Τετρακόσια· Πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας. Minor eſt numerus in Templo, quod ab omnibus communi conſilio Gallis Auguſto Lugduni exſtructum: de quo Strabo lib. IV. Τό, τε ἱερὸν τὸ ἀναδειχθὲν ὑπὸ πάντων κοινῇ τῶν Γαλατῶν Καίσαρι τῷ Σεβαστῷ, πρὸ ταύτης ἵδρυται τῆς πόλεως, ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν. Ἔστι δὲ βωμὸς ἀξιόλογος ἐπιγραφὴν ἔχων τῶν Ἐθνῶν ξ τὸν ἀριθμόν. Vnde tanta in numero Gentium Galliæ diſcrepantia? Appianum exiſtimo Gentes univerſim deſignare totius Galliæ; eas fuiſſe circiter *quadringentas*: Aram autem Lugdunenſem eas tantum habuiſſe, à quibus illa in Auguſti honorem fuit poſita, *ſexaginta* ſcilicet. Gallicarum Gentium numerus, florente Romanorum Imperio.

Qui porro, quam ego vel in ſuperioribus attuli, vel in ſequentibus ſum allaturus, plura, vel ſaltem mea pluribus fuſiuſque explicata, petat: conſulat moneo, quod quidem ad univerſæ Galliæ delineationem, præter alios, Robertum Cœnalem, qui integro volumine Gallias deſcripſit, Gilbertum Cognatum Nozorenum, Ioannem Marium, Chaſſanæum lib. XII de Gloria mundi, Gulielmum Poſtellum in libello Vniverſitatis, Sebaſtianum Munſterum, Franciſcum Belleforeſtium, Andream Thevetum, Abrahamum Ortelium & Gerardum Mercatorem; quorum ille XVI, hic XII Chartis Galliam depingit: quod autem ad Gallorum Mores, Reſque ab illis geſtas, adeat Lector ex Antiquis C. Iulij Cæſaris Libros VII de Bello Gallico, iiſque additum ab A. Hirtio VIII, Appiani Alexandrini Celticum, ſive de Bello Gallico, & alios, quos varijs ſupra locis laudavi; ex Recentioribus, medijque ævi, Scriptores illos Annalium & Hiſtoriæ Francorum, quos maximo Reip. litterariæ bono nuper edidit P. Pithœus I C: his addat Hunibaldi libros XVIII, in quibus tamen multa fabuloſa & commentitia, ſermoque plane barbarus; Gregorij Turonenſis Epiſcopi libros X; Aimoini Monachi Floriacenſis Cœnobij Libros de Regibus Francorum V; item Ioannem Tritemium, Froſſardum, quique eum ſupplevit, Enguerranum, Robertum Gaguinum, Philippum Cominæum, Nicolaum Gillium, Paulum Æmilium, Ioannem Ferronium, Ioannem Tilium, Henricum Leonardum, Hermannum Comitem, Nicolaum Vignerium, Gulielmum Paradinum, Papirium Maſſonium, Galeatium Capellam, qui ſcripſit de bellis in Italia geſtis inter Karolum V & Franciſcum Galliarum Regem. De Gallorum Imperio & Philoſophia libros VII ſcripſit elegantes & eruditos Stephanus Forcatulus I C. Alios alijs, quibus otium curioſius hæc talia conſectandi, adponendos nominatis à me relinquo. Scriptores Rerum Gallicarum.

Ad ſpecialiora Galliarum pergo. Occurrit in mea Diſtributione primo loco *Picardia*.

Picardia.

Cap. XX.

Picardia.

PICARDIA. *Picardis.* — unde dicta.

PICARDIÆ Nomen quamvis non magnæ antiquitatis, nulla tamen ejus certa poteſt reddi ratio. Alij aliam augurantur: Inter eos Robertus Cenalis, Epiſcopus Abrincantenſis, vel, ut alij, Arborienſis, *Picardos* dicit vere eſſe Gallos; ſe nihilominus ignorare, num à *Begardis* hæreticis (quos conſtat Ludovici Bavari Imperatoris tempore, circa annum cIↃ CCCXIV, quaſdam Inferioris Germaniæ Vrbes coluiſſe) nomen hoc ſint mutuati. Belleforeſtius *Picardos* antea fuiſſe vocatos ſcribit, quam *Becardi* in rerum eſſent natura, quamque ulla iſtius Sectæ audiretur mentio. Sunt qui appellatos cenſent Picardos; quod ab his ortus primo uſus Lancearum, quæ vulgo *Picques* nuncupantur. Ego rem in medio relinquo.

Ejus Fines olim. — hodie.

Hujus Regionis, quæ quomdam in Antiqua Belgica (ea præcipue, quæ *Secunda* poſteriori ævo) appellatio latius olim patuit; complexa Arteſiam Flandriæque partem ad Liſam uſque Amnem: alijs multo etiam ulterius tendentibus ad Scaldim uſque & Renum Fluvios. Hodie *Picardiam*, ut craſſe diffiniam, ad Occaſum reſpicit, cum nonnulla Normanniæ portione, Oceanus Britannicus: ad Septemtrionem iſtæ Veteris Belgicæ jacent Regiones, quæ hodie Arteſia & Hannonia: ad Ortum Leuceburgum & Lotharingia ſunt porrectæ: ad Meridiem denique Campania, iſque nobiliſſimi Regni Tractus, qui ſpecialiore notione Francia vocatur, occurrunt.

Qualitas.

Regio eſt fertiliſſima, Horreumque Pariſiorum, atque adeo pleræque Franciæ. Vino caret, ignava potius Incolarum ſocordia, quam vel Cœli vel Soli injuria.

Veteres Incolæ. *Ambiani.* — *Sueſſones.*

Picardiam habitarunt olim *Ambiani, Sueſſones, Veromandui, Eſſui, Oromanſaci, Morini,* & alij forſan. *Ambianorum* Sedes, ubi hodie opulentiſſima Vrbs *Ambianum*, vulgo *Amiens:* Eorum frequens apud antiquos Scriptores mentio, Cæſarem, Plinium, alios. Ἀμβιανοὶ Ptolemæo, & Straboni. Cæſar *Ambianos Morinis* jungit, quorum fines *Nervij* attingebant: Strabo *Ambianos Morinis* facit propinquos, & *Sueſſones:* Ptolemæus poſt *Bellovacos* in Gallia Belgica ſtatuit *Ambianos*. *Sueſſones*, vel, ut alij ſcribunt *Sueſſiones*, ſæpe apud Cæſarem (qui & *Eleutheros*, Liberos, prænominat lib. VII quemadmodum & *Cadurcos*, de quibus cap. XXXV) memorantur. Σουεσσίωνες apud Strabo-

Strabonem: ubi Isaacus Casaubonus legit Σϰεσσῶνες: Ptolemæo ϰέσσονες, repono Σϰέσσονες. Hodie *Souessons*. Apud *Suessones* ætate memoriaque Cæsaris Rex *Diviciacus*, totius Galliæ potentissimus, fuit; qui cum magnæ partis harum Regionum, tum etiam Britanniæ Imperium obtinuit: Deinde *Galba* successit. Et cujusmodi Regnum hoc fuerit, hinc intelligi potest, quod Suessones Remorum Fratres Consanguineique eodem jure ijsdemque legibus uterentur, unum Imperium, unumque Magistratum cum illis haberent. *Suessonum* latissimi feracissimique fuerunt Agri, & Opida duodecim; quorum unicum ab Cæsare nominatur *Noviodunum*, quod ipse post Belgarum discessum ex itinere oppugnare conatus, propter latitudinem Fossæ, murique altitudinem, paucis licet defendentibus, expugnare non potuit. *Veromandui* Cæsari (qui in libris de bello Gallico de ijs multa) Plinioque Galliæ Belgicæ Populi; qui Ῥωμάνδιοι Ptolemæo, & in nonnullis Exemplaribus Ῥομάνδυες pro Οὐερομάνδες; inquit Surita; *Veromandui* Epitomæ Livianæ libri CIV, item Lapidi antiquo, qui, teste apud Abrahamum Ortelium Iacobo Carondiletio, Cancellario Leodiensi, in Pago Hannoniæ, qui vulgo *Ausfaures* prope Bavacum.

Veromandui.

Essuos Cæsar nominat: Eorum Sedes ubi hodie illa Picardiæ portio, quæ *Tirascha*, quasi, ut Bovillus cum alijs opinatur, *Terra Essuorum*. Alij *Essuos* ponunt ubi nunc *Retelois*: alij ubi *Bessin*, prope Baiocasses, *Baieux*: Divæus Comitatum *de Eu* putat. Hubertus Leodius tradit eos *Æthum* Hannoniæ Vrbem occupare: sic quot Capita, tot Sententiæ incertiores nos relinquunt. *Oromansaci, juncti Pago*, inquit Plinius, *qui Gessoriacus appellatur*: fuisse censentur, ubi hac tempestate *Comitatus Guinensis*. *Morini* Virgilio, Cæsari, Plinio, alijsque noti; Ptolemæo & Straboni Μόρινοι: olim, ubi nunc in ruinis jacet *Teroana*, quæ in Notitia, ut alibi vidimus, *Civitas Morinorum*, id est *Ponticum*. *Morinorum* meminit Lapis, qui in Gelria, dimidiato ab Vrbe Neomagensi Miliario, repertus.

Essui.

Oromansaci.

Morini.

MINERVAE
CVR. LADAE
T. FVNICIVS. GE
NIALIS. II. VIR. C
LON. MORINO
RVM. SACRDOS
ROMAE. ET. AVG
OB. HONOREM
F. V. A. M. O. V. L

Vadicasses sunt apud Plinium, qui Οὐδιϰάσιοι Ptolemæo: quomdam, ubi nunc *Naion*, *Noviomagus* Antonino inter Suessones & Ambianos; Νοιόμαγος *Vadicassium* Ptolemæo. Alij sunt *Vadicasses* ab *Baiocassibus*; de quibus in Normannia: nam temere quidam confundunt.

Vadicasses.

Picardia porro in tris dividitur partes, *Veram, Inferiorem, Superiorem*. De postrema nihil hoc libro dicam. Occupatur enim Tota fere ab ijs Regionibus, quæ in Inferiore Germania, interque Septemdecim Provincias principem obtinent locum; de quibus libro V.

Picardia Triplex.

Veræ (*La vraye Picardie*) cœpto Parisijs itinere, superatisque Bellovacorum Agris, initium est ad Crepacorium. Comprehendit *Vicedamias* (Communibus utar Vocabulis, ut melius intelligat) *Ambianam, Corbiensem & Pequignyam: Comitatus Veromanduorum & Retelorum; Ducatum Tiraschensem*.

Vera, in qua Vicedamiæ.

Ambiana (*Visdamie d'Amiens*) nomen dedit *Ambianum*, vulgo *Amiens*: olim uti censent V. D. Iosephus Scaliger, Petrus Divæus, Goropius Becanus, Iosias Simlerus, & alij, Samarobriva. Sigebertus etiam *Ambianum* idem facit cum *Sommonobria*; sic ille scripsit pro *Samarobriva*. Alij, quum *Samarobrivam* & *Ambianos* duo diversa se dicerent legere opida apud Antoninum, in eam ierunt sententiam, ut arbitrarentur *Samarobrivæ* memoriam hodieque servari in opido, quod ad *Somonam* (vel, ut alij scribunt, *Suminam*) *Brayum* nominatur. Sed potuit eadem urbs & *Samarobriva* vocari & *Ambiani*, quod horum Populorum ea esset caput. Itinera Antonini, quæ utriusque faciunt mentionem, alibi videbimus: Prius quidem, quod ad Pi-

Ambiana, cum Vrbe Ambiano, olim Samarobriva.

ad Picardiam proprie pertineat, ad finem hujus capitis, alterum, quod multas simul Galliæ Regiones complectatur, ad Libri finem. *Samarobrivæ* meminerunt, præter posterioris ævi Scriptores, aliquoties Cæsar lib. v de Bello Gallico & Cicero lib. VII. Epist. ad Trebatium; ut falsum sit, quod superioribus adscribit Sigebertus, Vrbem hanc ab Antonino Pio Imperatore fuisse conditam. Majorem habet vetustatem. Ptolemæo appellatur Σαμαρόβριγα. Quidam Antonini Codices *Samarabrivam*, alij *Samarabrigam* præferunt. *Brigam* antiqua Hispanorum Lingua, & *Briam* Thracio sermone, Vrbem nuncupari alias dixi. Nonnulli *Somonobrigam* scribunt à *Ponte* (Belgice *Brug*) quo Somona fluvius traijciebatur. *Ambianum* certe Vrbs est ad Somonam, qui eam hic ibi findit (unde quidam *Ambianum* putant dictum ab Imperatore Gratiano, quod Aquis ambiatur) munitioribus Galliarum & ab natura & ab hominum industria merito connumeranda; Fossis pulcris præaltisque vallata; Clavis ea parte Regni. Templum habet speciosissimum. Incolæ multis clarent Privilegijs; inter ea, quod cum ab exterorum militum Præsidijs, tum ab subsidijs sint immunes. Probitate sane Fidelitateq; sunt insignes. Fabulantur quidam ab Alexandri Magni Militibus conditum. Ambiano tribuit Antonini Itinerarium *Legionem* XXIII. Episcopos ejus Belleforestius recenset LXIII; inter eos autem ultimum *Ioannem Crequium*.

Corbiensis, cum opido *Corbia*, quomdam *Curmiliaca*.

Corbiensis ab *Corbia*, quod Opidum est ad Somonam; quo loco fluvius, cui adjacet, Somonam ingreditur: Clavis itidem, qua parte jacet, Franciæ. *Curmiliaca* forte Antonini, inter *Samarobrivam*, *Amiens* & *Cæsaromagum*, *Roye*, ni fallor.

Pequignya. cum suo item Opido.

Pequignya denique à *Pequignyo*, vulgo *Pequigny*. Opidum est sic dictum, si vulgo fides, à *Pignone*, Alexandri Magni Milite. Historiographis nobilitatum; quod ibi Gulielmus Nortmanniæ Dux, cui cognomen erat *Longa-Spatha*, positis insidijs fuerit obtruncatus per factionem Balduini Comitis Cameracensis, qui cum pacis ineundæ prætextu eo loci pellexerat. Testantur Nortmanniæ Annales. Memoriæ etiam produnt Francicarum rerum Scriptores Anglos, postquam prælio jam essent victi, superstites omnes ibidem fuisse occisos, qui nomen *Pequigny* literis omnibus pronunciare nequibant, *Pequenij* loco *Pequigny* proferentes.

Veromandui, *Vermandois*.

Veromandui de quibus antea dixi, hodie vulgo *Vermandois*, retento, si qui alij Galliæ populi, prisco Nomine. Picardiæ pars, aliquando Comitatus titulo celebris. Inter Comites primum invenio *Hugonem*, Henrici I Francorum Regis filium, Philippi Regis fratrem: qui cum alijs Proceribus Bello Sacro, quod in Palæstina, Duce Godefredo Bilionæo, anno CIↃ XCIX gestum, interfuisse legitur. Successerunt huic duo *Rudolphi* Filius & Nepos; quorum hoc sine Liberis defuncto, Comitatus ad Regnum est devolutus. Wandali, facta in Gallias cum Burgundionibus irruptione, Provinciam hanc miserum in modum adflixerunt. Comprehendere vero sub se Comitatum hunc signant Franciæ Geographi *Suessonum*, *Laudunensium*, *Tartenorum* Ditiones; Vrbes item *Noviomagum* & *Fanum S. Quintini*.

Suessones

Sueßones, quorum antea memini; hodie vulgo *Soueßones*, vel, ut alij pronunciant, *Soiſſonnois*. *Sueſſonum* Vrbs, quæ hodie *Soiſſon*, Arce prædita; *Sueſſones* gentis voce, apud Antoninum, qui Legionem ei xxv attribuit; Σουεσίωνες Straboni; Αὔγουστα Σουεσσόνων (ſic enim emendandum, pro Οὐεσσονῶν) Ptolemæo; *Civitas Sueſſonum* in Dignitatum libello dicitur. Eripuit hanc Vrbem Siagrio, Gilonis Romani Prætoris filio Hlodovæus: quo defuncto, Filij decus illi Regiæ Civitatis, quo Cæſaris tempore claruerat, reddiderunt. Poſtea Comitatus Titulo fuit inſignis. *Karolus* Ludovici Principis Condæi filius Comes audit Sueſſonum. Epiſcopatus eſt, cujus Belleforeſtius Præſules numerat nominatque LXXIX; ultimum *Matthiam Pariſinum*. *Sueſſones. Soiſſonnois; Soiſſon. olim Auguſta Sueſſonum;*

Laudunenſium Ager, *Laonnois*, dictus ab *Lauduno*; cujus meminit Vita Karoli Magni, quodque inemendatius forte apud Antoninum *Alauna*, quod denique plenius effert ſuis ad me Litteris Magnus Scaliger, *Laudunum Clavatum*: hodie *Laon*. Conditam vult hanc Vrbem Papirius Maſſonius ab Matrobio Prætore. Situs ipſi in Colle. Invaſit eam Karolus Lotharingiæ Dux, Ludovici Regis Francorum, Stirpis Karolinæ ultimi, Patruus; quum ſe jure Succeſſionis videret privatum ab Hugone Capeto. Præſules ſe Duces & Pares Franciæ ſcribunt. Eorum Syllabus apud Belleforeſtium, cui LXXIII recenſentur, eorumque poſtremus *Ioannes Burſerius*. *Laudunenſes, Laonnu. Laon olim Laudunum;*

Tartenorum, vernacule *Tartenois*, Metropolis eſt *Fera*, vulgo *La Fere*; Vrbs egregie munita, ſituque commodiſſimo, ad Oyſam Servamque confluentes; Arcem habens ſatis validam. *Tarteni, Tartenois, La Fere.*

Quæ nunc Vrbs *Noion*, Antonino *Noviomagus* nuncupatur, inter Sueſſonas & Ambianos, ut antea dixi, eam collocanti, Decimamque octavam Legionem illi tribuenti. Νουιόμαγος Vadicaſſium eſt Ptolemæo. Vulgo Eccleſiaſticorum *Noviomus* vocatur per compendium; ut *Treſſes* pro *Tricaſſes*. Falluntur, qui eamdem faciunt cum *Novioduno*. Quatuor quidem *Nobioduna* nominantur ab varijs Scriptoribus; ſed eorum nullum commune quid habet cum *Noviomago*, de quo agimus. ~~V. N.~~ Ioſephus Scaliger ſuis ad me Litteris, Se Nugatoribus hac in re, etiam jurantibus, crediturum negat. Vrbs eſt, Antiquitatis ſuæ notas non paucas præferens: Epiſcopalis Sedes; cujus Præſules Comites ſe Noviomagienſes & Franciæ Pares ſcribunt. Catalogus eorum apud Belleforeſtium, qui poſtremum edit *Ioannem Hangeſtum*, Senliſij Dynaſtæ filium. *Noion, olim Noviomagus.*

Fano S. Quintini, quod Comitum Veromanduorum aliquando Domicilium & Regiunculæ caput, nomen à *Quintino*, qui Martyrium ibi paſſus. Olim *Auguſta Veromanduorum*. Sic etiam diſerte dicitur in Vita S. Quintini. Robertus tamen Cœnalis ſcribit hanc *Auguſtam* omnino dirutam, ejuſque hodie nihil reſtare præter Cœnobium, quod vulgo *Vermand-Abbaye*. Quidquid ſit, *Fanum S. Quintini*, Arce nunc *S. Quintin, olim Auguſta Veromanduorum.*

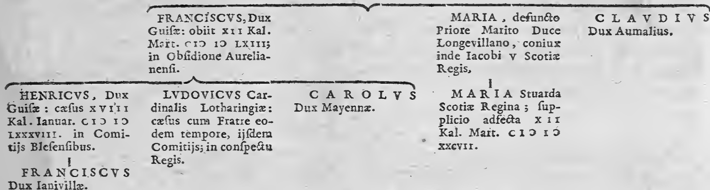
nunc potens, multa sustinuit Damna, Calamitatesque Bello inter Philippum Hispaniarum & Henricum Galliarum Reges: quæ plenius à me explicata in Historia Rerum per Belgicam nuperis hisce Tumultibus gestarum.

Reteli, Retelois. Hæc de *Veromanduis*: *Retelorum* (vulgo *Retelois*) ditio sita est inter Hannonios, Lotharingos & Barros. Metropolis *Retelium*.

Tirascha, La Tirasche. Metropolis *Guisa.* *Tiraschæ* (*La Tirasche*) de qua ante nonnihil, primaria Vrbs est *Guisa*; Arce superbiens; Propugnaculum contra Leuceburgenses: Vetus Patrimonium Fratrum Primogeniti Lotharingiæ Ducis. Ducum *Guisæ* proximorum hoc lego Stemma:

Nuperorum *Guisæ* Ducum Stemma.

CLAVDIVS *Lotharingius, Dux Guisæ & Aumaliæ.*

Inferioris Picardiæ Partes. Sic se habet *Vera Picardia*: *Inferiori* (*La Basse*) variæ sunt partes: *Sancterra, Pontium, Bolonesium, Guynæum, Oyum.*

I *Sancterra*, in qua *Mons S. Desiderij.* *Sancterra*, *Santerre*, concluditur inter *Montem S. Desiderij*, *Peronam* & *Roiam*: Frumenti variorumque Fructuum valde ferax. *Monti S. Desiderij*, vulgo *Mondidier*, unde sit nomen, notum est. *Perona.* *Perona*, bellicis cladibus sæpe fatigata. Clavis ibi Franciæ, Arce potens. Hic Heribertus Veromanduorum Comes Captiuum detinuit Karolum Simplicem, Galliarum Regem. Late Papirius Massonius rerum Francicarum lib. X, & alij. *Roia, olim Cæsaromagus.* *Roia*, opidum non contemnendum, Arce, ut fere omnia limitaneis his locis, validum: *Cæsaromagus*, nisi fallor, Antonino & Itinerariæ Tabulæ: *Cæsaromagi* etiam in Bellovacis meminit Ptolemæus. Alij *Rodrinam* esse volunt: quæ mihi *Romorantin*, ut suo dicam loco. *Nella.* Est ibidem *Nella*, Propugnaculum, ut multa alia; hac parte Regni, Arce munitum, ad Fontem fere Ingonis Fluvij; qui, exiguo cursu confecto, mox inter Rouyam & Voiennam in Somonam se exonerat. *Nella* Clarorum Virorum genitrix. Ejus Dynastæ Marchiones adfinitate juncti leguntur Familiæ Ceurteneæ, quæ originem traxit ab Regibus Franciæ.

II *Pontium, Ponthieu.* *Pontium*, vernacule *Ponthieu*, Comitatus est, cui nomen creditur datum à *Pontium*, qui passim ibi, multitudine. Est enim Regio inter Somonam & Authyam fluvios; Paludibus plena: quæque Stagnis suis, ut ipse deprehendi, multis in locis invia. Cogitandum alijs relinquo, an non Nomen hujus opinione quorundam vetustius. Ego hoc Tractu apud Antoninum invenio *Pontes* cum *Legione* XXIV. inter Ambianos & Gessoriacum. In Notitia item Romanarum Dignitatum scribitur *Civitas Morinorum*, id est *Ponticum*. Comitatus. Comitatus fulget dignitate. Meminerunt Annales Gulielmi hujus Provinciæ Comitis, qui vixit tempore Lotharij Francorum Regis. Anglici Iuris factus est, quum Eduardus I Angliæ Rex uxorem duceret Eleonoram, Ferdinandi Castellæ Regis Filiam ex Ioanna Conjuge, quæ Filia erat Simonis *Pontium* Comitis. Anglo plenius solidiusque adquisitum fuit Ius per Pacem inter Ioannem & Eduardum factam CIↃ CCCLX. Non multo post Incolæ, instigante Guidone S. Pauli Comite, Præsidiarios, quos Rex Eduardus ibi reliquerat, exturbarunt; Regique Francorum Karolo V se dediderunt. Sic nobilissimus Comitatus Franco cessit, post annos CXII, quam ipsum Dotis nomine Rex Eduardus I accepisset. cujus Metropolis *Abbatis-Villa.* Primarium Comitatus opidum *Abbatis-Villa*, *Abbeville* vulgo; non antiquum valde, uti nomen indicat: Baillivatus titulo insignitum. Opida habet & alia non magni nominis, *Crotoyam*, *Ruam*, *Treportum*, *Fanum S. Richierij*. *Cressiacum*, *Cressy*, Vicus est, Gallorum clade memorabilis, de qua Papirius Massonius lib. IV Annalium. quique complectitur duos alios comitatus, *Monstroliensem, Monstreul.* & *Fani S. Pauli, S. Pol.* Comprehendere autem notatur sub se hic Comitatus duos alios *Monstroliensem* & *S. Paulli*; utriq; nomen à principibus Vrbibus, quæ vulgo *Monstreul* & *S. Pol.* *Montreul* quibusdam

quasi

quasi *Mont-Royal*; alijs ab *Monstro*, quod eo loci domicilium habuisse fingitur. Comites *S. Paulli*. Progenitorem memorant ex Stirpe Leuceburgica *Walleramum Leuceburgium*, Lignij Comitem, germanum Henrici VII Romanorum Imperatoris fratrem. Vltimam ejus Stemmatis lego *Mariam Leuceburgicam*, Petri Filiam, Fani D. Paulli ac Lignij Comitem, Anhiani Dominam; Vxorem prius Iacobi Sangij Ramondi Vaussiique Comitis; inde vero Francisci Comitis Vendomij; Matrem ex illo Filiæ, quæ nupsit Henrico Nassavio; ex hoc autem Karoli Primi Vendomiæ Ducis.

Boloniæ, vel ut alij, *Bononiæ* Comitatus (*Comté de Boulongne*) satis est amplus. III Bolonesium, Boulonneis, Initium illi ab Montibus S. Ingelberti; procurritque ad Fluvium Cancham; quæ ejus Longitudo; Latitudo ad Lucum usque Tournohensem porrigitur. Totus Tractus arenosus est, ejus generis arenæ; quam Vrentem vocant: unde & nonnulli *Boloniam* censent dirivatam à *Bouiller*; quod ridere soleo. Nomen Comitatui à *Bolonia* Opido, quod in Superius hodie & Inferius divisum. Illud altiore situm loco, Burgus tantum, anteaquam ab Anglis obsidione premeretur: cum Metropoli Bononia,

Caletenses & Bononienses.

Hoc autem planiora occupans Mare adluit. Alterum ab altero passibus distat centum, aut circiter. *Bononiam* etiam nominant hac Galliarum parte, præter Ammianum lib. XX, Olympiodorus & Sozomenus. Scripsit ille Historiam Honorij Senioris, Theodosij & Honorij Iunioris, inque scrinijs adhuc & Armarijs Bibliothecarum delitescit. Loquens autem de Constantino Tyranno, τὰς Βρεττανίας ἐάσας, ait, περαιοῦται ἅμα τοῖς αὐτοῦ ἐπὶ Βονωνίαν, πόλιν οὕτω καλουμένην, παραθαλασσίαν, καὶ πρώτην ἐν τοῖς τῶν Γαλατῶν ὅροις κειμένην. Emendandus hinc, cujus memini, Sozomenus, qui libro IX loquens eadem de re, περαιωθεὶς δὲ Κωνσταντῖνος, inquit, ἀπὸ Βρεττανίας ἐπὶ Βεσονίαν (leg. Βονωνίαν) πόλιν τῆς Γαλατίας, παρὰ θάλασσαν κειμένην, προσηγάγετο τοὺς παρὰ Γαλάταις καὶ Ἀκυιτανοῖς στρατιώτας. *Bononiense opidum* habet quoque Panegyricus Incerti Auctoris Imperatori Constantino dictus. *Civitas Bononiensium* est in Notitia Provinciarum inter Belgicæ Secundæ Civitates. Hodie Francorum Vulgo *Boulongne*; Flandris, reliquisque Inferioris Germaniæ Populis, propius ad Veterem appellationem accedentibus, *Beunen*. Antiquissimis temporibus, uti censent [redacted]. Iosephus Scaliger suis ad me Litteris (nam ad Ausonium *Gessoire* opidum hoc tractu nomen retinere docet) Papirius Massonius, Lelandus, Abrahamus Ortelius, & alij, *Gessoriacum*. Diserte Tabula Peutingeriana, quam cum maximo Reip. litterariæ bono nuper editam à se mihi liberaliter transmisit [redacted]. Marcus Velserus Patritius & II-Vir Augustanus: *Gessogiaco*; *Quod nunc Bononia*; quæ olim Gessoriacum.

nonia; reponendum *Gessoriaco*. *Gessoriacum* Antonino dicitur, qui ei *Legionem* adscribit XV; Et alibi *Gessoriacensis Portus*; item *Gessoriagensis Portus* in Maritimis: Ptolemæo Γισορρίακον, ἐπίνειον μορίνων. *Gesorigia* est in Panegyrico, qui Maximiano dictus; & eo fere modo in quibusdam Antonini Codicibus *Cesoricia*. De eo Pomponius Mela: *Pertinentque ad ultimos Galliarum gentium Morinos, nec Portu, quem Gessoriacum vocant, quidquam notius habent*. Sic Suetonius in Claudio cap. XVII, ubi de expeditione Principis in Britanniam: *Quare à Massilia Gessoriacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit*. Ab eo Plinius lib. IV. nat. hist. cap. XVI. *Gessoriacum Morinorum Gentis Littus* nominat: Et *Gessoriacus* eidem *Pagus*, totus ille Tractus, qui pertinet ab Nort-mannis Belgis *Bononiam* usque. *Pagi* enim appellatio late solet apud Veteres Scriptores patere; ut *Pagus Tigurinus*, *Pagus Velaunus*, & alij; quemadmodum & *Civitatis* passim in Notitia Provinciarum, pro tota aliqua Præpositura, pro magno modo Agri, pro Gente quamtumvis numerosa. Alij Gessoriacum non idem volunt cum *Navali Bononiensi*: *Calesium* putat Ioannes Talbotus; *Fanum S. Audomari* Incertiores apud Hieronymum Suritam ad Antonini Itinerarium; *Vicum Soaci*, haud procul eodem Fano, Hadrianus Turnebus lib. VIII Adversar. cap. XXI; *Slusam* Brugensium Coloniam, Hector Boëtius; *Brugas* ipsas Hermolaus Barbarus ad Plinium; *Gandavum* Bilibaldus: Robertus Cœnalis libro de re Gallic. II Periochè III diversa ponit *Gessoriacum Portum* & *Gessoriacum Navale*; illum *Bononiam* censens; hoc autem *Castellum*, quod vulgo *Cassel*. *Boloniensis* porro fuit Godefridus, Eustathij Boloniensis Comitis Filius, Lotharingiæ Dux, qui Christianorum Primus Rex Solymorum. Prope Bononiam erat *Itius Portus*: quem qui *Calesium* Opidum esse arbitrantur, inter quos Lhuydus, nullo negotio refelluntur à Ptolemæo, qui post Sequanæ Fluminis Ostia prius ponit Ἴκιον ἄκρον, deinde Γισορίακον, ἐπίνειον Μορίνων: à quo opidum *Calesium* distat plus quam XX millibus Passuum, hoc est, Leucis Belgicis septem. *Gessoriacum* idem esse cum *Itio* persuasum videtur M. Velsero ad Fragmentum Tabulæ Itinerariæ. *Itius portus* quibusdam *Fanum S. Audomari* censetur, adductis cum vetusto Vrbis nomine, quo *Sitieu* vocabatur, quasi, ut volunt, *Sinus Itij*; tum Loci situ, qui quum valde sit humilis, præaltis tamen littoribus Vrbem quodammodo cingentibus, Sinum Maris olim capacissimum fuisse indicat. Cambdenus in sua Britannia docet *Itium Portum* diu fuisse in loco, quem hodie *Withsan* vocamus, prope *Blanestum*. Ego sic argumentari soleo: Quum apud Ptolemæum & *Itio Promontorio* & *Gessoriaco Navali* (quod *Bononiam* esse jam dixi) ejusdem Gradus Latitudinis, nimirum LIII, idem omnino Scrupulus, XXX scilicet, tribuatur: in Longitudine autem nonnihil differant, quod uterque locus eidem quidem subsit Longitudinis Gradui XXII, sed *Itium Promontorium* sub indicati Gradus Scrupulo XV, *Gessoriacum* vero sub Scrupulo XLV: necessum prorsus est, *Itium portum* haud procul fuisse *Gessoriaco Navali*, eodem plane inter Septemtrionem & Meridiem Parallelo, non eodem inter Ortum & Occasum Meridiano: hoc est *Itium Portum Navali Gessoriaco* fuisse Occidentaliorem, Britanniæque littoribus paulo propiorem: ideoque, quum *Gessoriacum* vel *Bononiam* Mari jam-nunc adsidere conspiciamus, *Itium Portum* Oceano, ut multa alia ad Mare Britannicum Aquitanicumque Loca, haustum esse, nudamque ejus memoriam & appellationem exstare fortean in Vico, qui, Portu licet Orientalior & magis Mediterraneus, prope Bononiam, ad Mare, vernacule dicitur *Portet*, quasi *Portus Itius*, κατ' ἀποκοπήν. Accedit, quod ex *Portu Itio* ad proximam Britanniæ partem Trajectum notent, Cæsar quidem *millium passuum* XXXX, Strabo vero *Stadiorum* CCCXX; Cæsaris verba lib. V sunt hæc: *Atque omnes ad Portum Itium convenire jubet: quo ex Portu commodissimum in Britanniam Transjectum esse cognoverat, circiter millium passuum* XXXX; sic in melioribus fideique probatioris libris legitur, non XXX: Strabonis autem lib. IV, ubi de Morinis sermo, sic habent, παρ' οἷς ἐστι καὶ τὸ Ἴτιον, ᾧ ἐχρήσατο ναυστάθμῳ Καῖσαρ ὁ Θεὸς, διαίρων εἰς τὴν νῆσον. Νύκτωρ δ' ἀνήχθη, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ κατῆρε περὶ τετάρτην ὥραν, τῶν καὶ εἴκοσι σταδίους τοῦ διάπλου τελέσας. Miror Strabonem, diligentissimum alioqui satisque sui memorem Auctorem, eundem Stadiorum numerum ponere inter *Flumina Celticæ* (intelligit *Ligerim* & *Sequanam*; nam de ijs egerat) & *Britanniam*: Δίαρμα δ' ἐστιν εἰς τὴν Βρεττανικὴν, ait, ἀπὸ τῶν ποταμῶν τῆς Κελτικῆς εἴκοσι καὶ τῶν στάδιοι. Quod esse non potest. Trajectus enim ab ostio Sequanæ in Britanniam major est, quam CCCXX Stadiorum; & multo major ex Ligeris

Itius Portus, vbi locorum.

geris ostio. Quidquid sit, Strabonis *Stadia* CCCXX, Cæsaris autem XL. *Millia passuum* si cum hodierna mensurandi ratione committantur, dabunt XIII Leucas vel Milliaria. Tantum hodie circiter est intervallum inter finitima *Bononiæ* Littora & proximas Angliæ oras. Iam quod Antoninus à *Portu Gessoriaco* ad *Rutupium* numeret Stadia CCCCI; quod Plinius lib. IV. cap. XVI Britanniam notet abesse ab *Gessoriaco* Morinorum Gentis Littore, proximo Trajectu L millium, minimum; quod denique Dio Trajectum brevissimum ab Gallijs in Britanniam Stadiorum esse scribat CCCCL: dicendum, aliud esse, metiri maritimum hoc Iter ab *Gessoriaco*, aliud ab *Itio*; *Gessoriacum* enim *Itio* erat Orientalius, *Itium*q; propius à Britannia, quam *Gessoriacum* aberat: aliud item fortean fuisse, *Rutupium* Britanniarum petere, aliud occurrentia primum littora: aliud denique, ex Celtica in Britanniam, aliud ex Belgica solvere. *Portum Itium* Florus lib. III. *Morinum* appellat: *In Britanniam transit mira celeritate: quippe quum tertia vigilia Morino solvisset à Portu, minus quam medio die Insulam ingressus est.* Quo loco nescio quid nonnullos impulerit, ut *Monino* rescriberent; quum Veteres Geographi *Portum Itium* omnes fateantur esse *Morinorum*.

Bononiensi Comitatui succedit *Guinensis*, *Guisnes*; qui disterminatur ab Comitatu *Oyo* per Canalem Majorem, qui Opidum ipsum præterlabitur, Territorium fere reddens inexpugnabile. [IV *Guinensis, Guisnes.*] Primarium Opidum *Guinesium, Guisnes*; in duas divisum Partes, quarum una in Paludibus sita, altera in Continenti; Loci natura munitum & validum. [cum Metropoli.] Cepit Rex Henricus II, misso illuc Francisco Lotharingio, Guisæ Duce, anno CIↃ IↃ LVIII. De Danorum quondam in Guinensem terram Iure, multa Mejerus in Annalibus Flandriæ, deque eodem Comitatu alia apud alios Historiographos, quæ hujus non sunt loci. Visuntur & alia Opida, *Hartincourt*, *Peuplinge*, *Conquelle*, *Portus Nievelletius*. Continet Comitatus hic sub se *Baronatus Ardresium* & *Courtembronensem*, singulos ab suis dictos opidis; quorum unum *Ardres* vulgo, alterum *Courtembrone*. [sub quo Baronatus *Ardresius* & *Courtembronensis.*]

Duobus *Ardresio* Milliaribus versus Oceanum occurrit, *Calesium*, opidum natura arteque munitissimum, Galliæ Clavis & Ianua semper habitum; [*Calesium.*] Muris primo, ut fertur, cinctum ab Philippo Bononiensi, S. Ludovici Patruo. Arcem habet cum Turri valida. quæ ingressum ex mari in portum prohibet. Captum fuit ab Eduardo V Anglorum Rege, pridie Nonas Augusti, undecimo mense post horrendam pugnam, quam contra Philippum VI, Francorum Regem, ad Cressiacum anno CIↃ CCCXLVII pugnatam, multis depingit Paulus Æmilius lib. IX. Possessum ab Anglis annos CCXI (nam frustra obsederat anno CIↃ CCCCXXXI Philippus Bonus Burgundus, Flandris ipsum deserentibus) & tamquam Galliæ Clavem in Loculis, ut loqui consueverant Angli, servatum, expugnatum, Guisio Duce, Galli recuperarunt anno CIↃIↃLVIII, mense Februario: à quo tempore quas conditiones subierit, quasque calamitates fuerit passum; plenius explicat Historia Belgica, quam jussu & auspicijs Illustrissimorum Ordinum Fœderatarum Provinciarum paro. *Caletibus* Populis in Normannia potius, quam hic sua sunt Domicilia, ut ibi dicam.

Æquali fere Itinere versus Mediterranea *Calesio Bononiaque* distat *Teroano Morinorum*, vulgo *Teroane*; [*Teroana.*] nomen retinens, quamquam ab Karolo V deleta, Episcopali Sede Bononiam translata: Flandris, *Terrennerberch*: *Tervanna* vel *Tarvenna* Antonino; *Tervanna* Itinerariæ Tabulæ; Ταρȣάνα Ptolemæo. Quosdam *Tarubanum* appellare Bovillus adserit. *Tarubanorum* meminit Trithemius in Francorum Historia. *Tervana* quibusdam quasi *Terra-Vana*, ob vilitatem Territorij. In Notitia Provinciarum, ubi Belgicæ Secundæ Civitates recensentur, nominatur etiam *Civitas Morinorum, id est Ponticum*; *L'Evesché de Teroane*. *Colonia* forte *Morinorum* in antiquo Lapide, qui superioribus annis repertus fuit in Gelria, Sugambrorum olim Principatu, dimidiato ab Vrbe Neomagiensi milliario: Exemplar ejus paulo ante à me positum, ubi de *Morinis* Populis.

Ditio porro *Oyana*, *Terra de Oye*, porrigere se scribitur Duynkerkam usque, Flandriæ Opidum. [V *Oyum, Oye.*] Sunt ibi præter *Oyam*, alia quædam Opida, sed ignobiliora.

Vt Picardiæ finem imponam, pertinet eo Iter, quod Antoninus ab *Teroana* describit *Durocortorum*: [Aliquot Antonini Itinera, ad *Picardiam* pertinentia.] Illud cum Itineraria Peutingeri Tabula, vulgatisque nunc temporis Locorum appellationibus conlatum hoc se habet modo:

 Itiner.

Iter *Teroana* ducens *Durocortorum*.

Itiner. Antonini.		Itiner. Tabula.		Vulgat. Nomencl.
A Tarvenna Durocortorum,	M.P. CIII.	*Tervanna,*	XXII	*Teroane,* Opidum hodie, dirutum ab Karolo V, in ruinis jacet.
Nemetacum,	M.P.XXII.	*Nemetaco,*	XIV.	*Mayny* Pagus Flandriæ, Agri Insulensis, haud procul Insulis. Alij volunt *Lentium* opidum esse.
Cameracum,	M.P.XIV.	*Cameraco,* *Augustam* monstrans Linea caret numero; nam qui adscriptus legitur, *Hermoniacum* ducit.	.·.·.·.	*Cambray.*
Augustam Veromanduorum,	M.P.XVIII.	*Aug.viro Muduon,* Leg. *Aug.Veromanduor.*	XXV.	*S. Quintin en Vermandois.*
Contra Aginnum,	M.P.XIII.	.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.		*Chauny:* unde reponendum censeo apud Antoninum *Contaunium:* Certe *Aginno*, quod Nitiobrigum est, nullus hic est locus.
August. Suessonum,	M.P.XIII.	*Aug. Suessor.* Emendand. *Aug.Suesson.*		*Suessons.*
Fines, Forte, quod hic *Suessonum* essent *Fines.*	M.P.XIII.	.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.	.·.·.·.	Nescio, an *Sine*, vel *Igny*; certe eo fuit loco.
Durocortorum,	M.P.XII.	*Durocortoro.*		*Reims.*

Aliud Iter *Samarobriva Suessonas* usque.

Iter *Samarobriva Suessonas.*

Itinerar. Antonini		Itiner. Peuting. Tabula.		Vulgat. Nomencl.
A Samarobriva Suessonas usque,	M.P.LXXXIX.	*Sammarobriva.*	XXXI.	*Amiens.*
Curmiliacam,	M.P.XII.	.·.·.·.·. Linea ducta à *Samarobriva Cæsaromagum* caret adscripto Vrbis nomine. Non enim *Setucis* vel *Rodium*, ut magni Viri putant, pro *Curmiliaca* in Tabula ponitur.	.·.·.·.·.	*Corbie.*
Cæsaromagum,	M.P.XIII.	*Cæsaromago,*	XXII.	*Roye.* In Libro Notit. dicitur etiam *Rodrina*, novo Vocabulo.
Litanobrigam,	M.P.XVIII.	.·.·.·.·.·.·.·.·.·.	.·.·.	.·.·.·.·.·.
Augustomagum,	M.P.IIII.	*Aug. Magus,*	XVI.	*Aussemont* ad Oysam, vel *Auchry* ad Aynam.
Suessonas,	M.P.XXII.	*Aug.Suessor.* turbatiore ordine.		*Suessons.*

Pertinet item ad Picardiam pars Itineris, *Ticino Gessoriacum* ducentis, postrema, quod ex Antonino descripsi ad Caput huius libri ultimum.

CAP.

Cap. XXI.

Francia specialius strictiusque sumta.

BELGICAM, cui varias *Picardiæ* Partes tribui, qua potui fide, diligentia, brevitateque percurri: succedit in mea distributione Vetus *Celtica*, cui versus Occidentem dedi *Franciam & Belsiam*; versus Ortum vero, *Campaniam & Lugdunensem Tractum*.

FRANCIÆ nomen hoc capite locoque Limitibus, quam alibi, angustioribus circumscribitur; & toti alioquin Regno proprium, pro Parte tantum ejus (quam sequentia docebunt) hic accipitur. FRANCIA.

Coluerunt hanc Galliæ Partem olim cum alijs *Bellovaci & Parisij*. *Bellovaci* sæpe nominantur apud Cæsarem & Plinium. Straboni, Βελλοάκοι; Ptolemæo, Βελλούακοι: Mediæ ætatis Chronographis Gregorio Turonensi, Adoni Viennensi, Reginoni, Aimoino, & alijs, *Belgivaci*; Notitiæ Provinciarum *Civitas Bellovacorum*: Hodie *Beauvoisin*, *L'Euesché de Beauvais*. Testatur Cæsar, *Bellovacos* inter Belgas plurimum & virtute, & auctoritate, & hominum numero valuisse. Scribit etiam Auctor Libri VIII de Bello Gallico, *Bellovacos* belli gloria Gallos omnes Belgasque superasse. De ijsdem Strabo lib. IV: Αὐτῶν δὲ τῶν Βέλγων Βελλοάκους ἀρίστους φασί. μεθ᾽ οὓς δὲ τούτους Σουεσσίονας. *Bellovacorum* Remp. aliquo modo depingit Cæsar; quum docet, eos Principes suos ex se diligere solitos; ut, inter cæteros, Corbeum illum; qui, licet Civium suorum exercitu deleto, nulla tamen calamitate victus adduci potuit, ut excederet prælio, aut silvas peteret, aut, licet Romanis invitantibus, sese dederet; quin fortissime præliando compluresque vulnerando cogeret elatos iracundia Victores in se tela conijcere. Senatus item *Bellovacorum* memoratur ab Cæsare, & Plebis auctoritas: unde illa fuit ad Cæsarem Bellovaci Senatus excusatio, *Numquam Senatum in Civitate tantum vivo Corbeo, quantum imperitam Plebem potuisse*. *Parisiorum*, qui Populi ad Sequanam (ubi hodie *Lutetia*, vulgo *Paris*) frequens passim apud Latinos mentio, præcipue Cæsarem, qui initio libri VI confines eos facit Senonibus, Civatemque Patrum memoria conjunxisse. Παρίσιοι Straboni & Ptolemæo: *Civitas Parisiorum* in Notitia Provinciarum. *Parisiorum* Prælium pro Libertate Patriæ, communi variarum

Ejus Veteres Incolæ; Bellovaci.

Parisii.

riarum Civitatum Concilio, ſuſceptum, Ducemque belli Camulogenum, propter ſcientiam rei militaris electum, legimus lib. Ephemerid. belli Gallici v i i. *Pariſios* quidam dictos autumant vel in *Paridis* Trojani memoriam, vel à *Parrhaſijs* Aſiaticis, Herculis Comitibus, vel ab Iſide παρ' Ἴσεως, hoc eſt, *prope Templum Iſidis:* cujus Statuam ſcribunt nonnulli ad D. Germani Pratenſis paucis ante annis adhuc fuiſſe (*Idolum S. Germani* vocatum) ſed anno CIↃ IↃ XIV ſublatæ Crucem rubram ab Epiſcopo

Silvanectes.

Melodunenſi ſubſtitutam. Fuerunt & in his Galliæ locis *Silvanectes.* quorum *Civitas* nominatur in Notitia Provinciarum ſub Belgica II; *L'Eveſché de Senlis. Silvanectes* fortean in vitio cubant apud Plinium libro IV capite XVIII. Nam ubi leguntur *Vlbanectes Liberi*, reponendi ſunt, ni fallor, *Silvanectes Liberi*. Nec minus arbitror recte apud Ptolemæum vocantur Οὐβάνεκτοι.

Franciæ Partes hodie:

Francia autem, de qua hic ago, comprehendere ſub ſe ſcribitur hodie *Præfecturam & Comitatum* (vel ut alij, *Vicecomitatum*) *Pariſienſem, Ducatum Valeſium, Ditioneſque Hurepenſium & Gaſtinenſium.*

Prima, *Præfectura Pariſienſis, La Prevoſté de Paris*, ſub qua, I *Pariſium, Le Pariſis,*

Præfectura Pariſienſis; La Prevoſté & Comté de Paris, in quatuor dividitur Ditiones, *Pariſium, Goellam, Inſulam Franciæ, Vexinum Francicum*

Pariſium appello, quod vulgo *Le Pariſis*. Complectebatur olim quidquid erat hinc à Porta Pariſienſi, de qua paulo poſt, uſque ad Pontem Æſiæ (*Pontoiſe*) inde vero Clayam uſque, verſus Brienſes. Nomen fere perijt, niſi quod ejus etiamnum memoria ſervetur cum in quibuſdam Pagis, *Louvres, Cormeilles, Eſcoua*, & alijs, qui *Pariſij*, (*en Pariſis*) cognominantur; tum in Nummis, qui vulgo *Solidi Denarijque Pariſij, Sols & Deniers Pariſis*, & quibuſdam Parlamenti Pariſienſis Taxationibus. Quin etiam ſunt qui *Portæ*, quam nunc Lutetiam incolentes *Pariſienſem* vocant, non aliunde nomen eſſe cenſent, quam quod ea in *Pariſium*, de quo mihi ſermo,

cum Metropoli *Lutetia*, hodie *Paris:* Ejus varia Nomina,

duceret. *Pariſij* hujus Vrbs, totiuſque nunc Galliæ Metropolis eſt *Lutetia*. Sic Cæſari nominatur: Λουκοτεκία, Ptolemæo; Λουκετία, Iuliano; *Lutetia, Caſtellum Pariſiorum* Marcellino, digitum proculdubio intendenti in AEdificium antiquiſſimum, quod hodieque ibi cum ſtupore viſitur: *Pariſium* Zoſimo lib. III, qui Germaniæ facit Vrbem, quod Franci Sugambri Germaniæ Populi hunc præcipue Tractum quomdam obtinuerint. Nuperis iſtis *Lutetia Pariſius*; non tam barbare, ut quidam hodie putant. Sic dicebatur *Santonus Mediolanum, Auguſta Vindelicus*;

unde dicta,

item apud Frontinum libro de Colonijs, *Colonia Tarquinius, Colonia Graviſcus, Colonia Vejus*. Hodie *Paris*, Vulgo, ab ipſis hujus Agri Populis: quod paſſim per Gallias accidit, ut Vrbes, antiquis Nominibus rejectis & obliteratis, auguſtiores ipſarum Gentium appellationes adſumſerint. *Lutetia* quibuſdam à *Luto*, propter Paludes vicinas, quarum apud Cæſarem lib. VII eſt mentio: earum hodieque, ut ferunt, memoriam ſervante Foro Primario, quod *Marche-Palus* dictum, quaſi *Forum Paludoſum*: alijs ab Gypſi fodinis proximis, quaſi Λουκοτειχία; quod fere tota cruſtario conſtet opere. *Civitatem Iulij* Boëtius lib. de Diſcipl. Schol. nominat, quod is multa fortean illic ædificarit.

Quanta olim, & Qualis;

Lutetia multo quomdam fuit, quam hodie, minor: in Inſula tantum, quam ambit Sequana. Deſcribit eam genuine Iulianus Cæſar in Oratione, cui Titulus Ἀντιοχικὸς ἢ Μισοπώγων: ubi inter alia; Ἐτύγχανον ἐγὼ χειμάζων περὶ τὴν φίλην Λουκετίαν. Ὀνομάζουσι δ' οὕτως οἱ Κελτοὶ τῶν Παρισίων τὴν πολίχνην. Ἔστι δὲ οὐ μεγάλη νῆσος ἐγκειμένη τῷ ποταμῷ, καὶ αὐτὴν κύκλῳ πᾶσαν τὸ τεῖχος καταλαμβάνει. Ξύλιναι δὲ ἐπ' αὐτὴν ἀμφοτέρωθεν εἰσάγουσι γέφυραι: & quæ alia de ipſo Fluvio ſequuntur. Faciunt etiam nonnihil quæ ſcribit Cæſar lib. VI: *Dum hæc apud Cæſarem geruntur, Labienus eo ſupplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agendici, ut eſſet impedimentis præſidio, cum IV Legionibus Lutetiam proficiſcitur. Id eſt Opidum Pariſiorum, poſitum in Inſula Sequanæ fluminis.* Et paulo poſt: *Exercitum tranſducit, & ſecundo Flumine ad Lutetiam iter facere cœpit. Hoſtes, re cognita ab ijs, qui à Meloduno profugerant, Lutetiam incendi, Ponteſque ejus Opidi reſcindi jubent: ipſi profecti Palude in ripis Sequanæ è regione Lutetiæ, contra Labieni caſtra conſidunt.* Sic Strabo lib. IV: Περὶ δὲ τὸν Σηκοάναν ποταμόν εἰσι καὶ οἱ Παρησίοι, νῆσον ἔχοντες ἐν τῷ ποταμῷ καὶ πόλιν Λουκοτοκίαν. Ammianus: *Matrona & Sequana Amnes magnitudinis geminæ, fluentes per Lugdunenſem poſt circumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum Caſtellum, Lutetiam nomine, conſociatim meant, meanteſque protinus prope Caſtra conſtantia funduntur in Mare.* Ex quibus omnibus paret, quam tenue tantæ Vrbi fuerit initium. Tantilla Inſula adcreſcen-

crescentem indies hominum multitudinem paullatim capere non fuit potis. Ductis in utramque Continentem quasi Colonijs, additisque Locis Suburbanis, ita sensim, productis varie Pomerijs, excrevit, ut jam totius Galliæ sit maxima. In tres nunc secatur Partes: quarum Major, eaque ad Ripam Fluminis dextram, humilior est, ad Ortum & Septemtrionem vergens, *Villa* vulgo dicitur, *La Ville*: Minor ad sinistram versus Austrum & Occidentem loco altiore, & qui per colliculos suos nonnihil adsurgit, *Universitas* vocatur, *L'Université*: Media est *Insula*, quam *Civitatem*, antiqua appellatione; *La Cité*; nuncupant; Fluvio undique cincta; Pontibus, duobus quidem Minori, tribus vero Majori juncta. *Villa* speciem præbet Lunæ διχοτόμου; hinc Sequana, illinc Mœnibus, Vallis, Fossisque in Hemicycli figuram circumdata. *Portas* habet septem; *D. Antonij, Templi, D. Martini, D. Dionysij, Montis Martyrum, S. Honorij, Novam: Suburbia* quinque; *Templi, D. Martini, S. Dionysij, Montis Martyrum, S. Honorij*. Hujus Vetera Mœnia pro incrementi ratione contractiora fuere. Ad Arcis Lupariæ caput orsa, D. Eustachij Templum, Hospitaliaque DD. Iacobi & Iuliani complectebantur; juxta Sacellum Braccorum ad D. Catharinæ Vallis Scholarium adsurgebant; D. Antonij Portam continebant; hinc ad Monasterium, quod *Ave Maria* vulgo, Sequanæ vicinum; desinebant. Successerunt Nova, quibus Suburbia etiam inclusa fuere, Vallo atque Fossis, ex Sequana irriguis, munita; Vetustis illis vel dejectis soloque æquatis, vel in Privatarum ædium usum conversis. *Civitas* quatuor parvulis Insulis superioribus ordine & in linea sitis, tamquam obicibus contra vim Fluminis defenditur; primum, ut dixi, propter situs commoditatem habitata; Ligneisque Pontibus adiri solita: totius Vrbis veluti Cor, propter Episcopale Regiumque Palatium. *Portas* habuisse olim videtur quatuor ad totidem Pontium capita: *Castelli Majoris* seu *Parisiensis, Superiorem* quidem ad Pontem Virginis; *Inferiorem* autem sive *Inferni Portam* ad Pontem Trapezitarum, *Castelli Minoris* ad Pontem Parvum, *Quartam* denique ad D. Michaëlis. *Pontes* habet tamquam Alas, dextras quidem *D. Virginis, Trapezitarum, Molitorum*, qui *Villam* respiciunt; Sinistras autem; *Pontem Parvum* & *D. Michaëlis*, quibus in *Vniversitatem* tenditur. *D. Virginis* & *Parvus* lapidei sunt; ceteri tignis & sublicis impositi. Lapideorum sane Major; qui *D. Virgini* sacratus, olim longitudinem habebat LXX passuum; latitudinem XVIII; Ordines XVII (ordo quivis XXX Tignis constabat) Ædes utrimque lateritias, pari magnitudine & altitudine, LX impositas gerens. LXXX post anno sub Ludovico XII; quum mole sua corruisset, refectus est summo artificio sex Arcubus lapideis; Domibus LXVIII æqualibus superstructis, Pavimentoque Lapidibus strato, ut Pontem esse multi nesciant. *Pons Parvus* restauratus est sub Karolo VI, ex Iudæorum multis. *S. Michaëlis* ædificatus ab Hugone Aubrioto, Præfecto Parisiensi, sub Karolo VI, quum anno CIↃ IↃ XLVII Navium impetu convulsus corruisset, non multo post refectus est; æqualibus Domibus lateritijs hinc inde ornatus. Est & hodie *Pons* inter Arcem Lupariam & Augustinensium Cœnobium Sextus; cujus fundamentum posuit Henricus III Franciæ Rex, Pridie Kalend. Iunij CIↃ IↃ LXXVIII. In eo absolvendo adhuc serio laboratur. *Civitas* autem hæc Muris olim fuit cincta, qui inferiore parte Palatium & Domum Regiam adhuc circumdant; reliquis dejectis. *Vniversitas* quamdam Galeri speciem exhibere videtur, quo Caput tantæ Vrbis tegatur quasi, & ornetur. *Portæ* illi septem, *D. Victoris, D. Marcelli, D. Iacobi, S. Michaëlis, S. Germani, Bussia & Nella. Suburbia* quinque, *S. Germani, S. Michaëlis, D. Iacobi, D. Marcelli, D. Victoris*. Hæc Lutetiæ pars Mœnibus etiam, ut Villa, est cincta, sed Fossis propter Loci situm siccis. Longum esset enumerare quæ in tribus hisce Partibus occurrunt, deque ijs adferri possunt; Singularia. Brevis ero, & in Brevitate, spero, non obscurus. Episcopus Parisiensis Spiritualibus præest. Episcopi numerantur CVII; quorum ultimum novi *Petrum Gondium*. *Vrbs* Regi paret, habens peculiarem quamdam Iurisdictionem. *Suburbiis* idem Ius cum Vrbe concessit Karolus V Francorum Monarcha anno CIↃ CCCLXXIV. *Academia* Rectoris unius arbitratu regitur, Magistratu trimestri. Philippus I Galliæ Rex anno CIↃ XC *Eschevinos* (Viros Consulares) Vrbi dedit; locoque Insignium Navem Lilijs aureis ornatam. Civibus Parisiensibus Iura *Nobilitatis* largitus est Karolus V, cujus memini, anno CIↃ CCCLXXI. Templa numeravi LXII universim: inter ea augustissimum; *Cathedrale D. Virginis*; quod, jactis

Quanta hodie, quotque Partium, ut sunt:

I *Villa*, ejusq; *Portæ* & *Suburbia*.

II *Civitas*, ejusq; *Portæ* quondam, & *Pontes* hodie.

III *Vniversitas*, ejusq; *Portæ* & *Suburbia*.

Quibus in Lutetiam Iurisdictio.

Vrbis Scabini, Insignia: Civium Nobilitas. Templa & inter ea *D. Virginis*.

ab Philippo Augusto anno CIↃ CXCI, sub Mauricio Parisiorum Episcopo, fundamentis, serio ædificari cœptum anno CIↃ CCLVII, mense Februario, Ioanne Kalensi Latomo, regnante D. Ludovico; ex Galliæ Miraculis præcipuum. Columnis CXX sustinetur. Longitudo Passuum CLXXIV; Latitudo LX; Altitudo C. Chorus Lapide cinctus; Historijs ex Veteri Novoque Testamento insculptis, quas anno CIↃ CCCLI absolutas, loquitur Inscriptio. In Ambitu habet Sacella XLV, ferreis Clathris munita. Vniversim Portæ XI. In Fronte tres biforæ, Statuis XXVIII Regum insignes. Ad latera Turres visuntur, seu Moles verius Campanariæ, altitudine XXXIV Cubitorum. Campana Maxima, cui ab Maria Virgine cognomen, viginti Viros flagitat pulsanda; Sonitus sereno cœlo per septem Leucas auditur.

Sacella, interque ea Sanctum.

Sacella Parisijs non pauca, XIII circiter: inter quæ primi censendum loci, quod in Palatio Regio *Sanctum* audit, ab D. Ludovico exstructum; omnium Cis-montanorum audacissimum; nam Sacellum Sacello fornicato incumbit, nullis Columnis medijs, sed lateralibus tantum subfultum: Porta Inferior veram D. Virginis imaginem; Superior Iesu Christi fertur exhibere. Servantur ibi (sic perhibent Curiones) Corona Spinea, Toga Purpurea, Arundo, Spongia, Sudarium, Mappaque Cœnæ ultimæ: quæ omnia à Balduino Imperatore Constantinopolitano Venetis oppignerata, Gallus redemta ibi reposuit.

Cœnobia, interque ea Templariorum

Cœnobia plurima (XXIV, si recte numerum memini) & ampla: *Templariorum* sane circuitum notavi spaciosissimum, Vrbis instar; Templarijs anno CIↃ CCCIX è medio sublatis, Bona Hospitalarijs S. Ioannis fuerunt adsignata.

Filiarum DEI,

Est & *Cœnobium Filiarum* DEI prope Portam S. Dionysij, quæ Damnatis ad supplicium ducendis tres Panis bolos cum Vino porrigere sunt solitæ.

S. Victoris,

D. Victoris Cœnobium Canonicorum Regularium S. Augustini ab Ludovico Crasso CIↃ CXIII, victoria de Perduellionibus parta, ædificatum; sub Francisco I magnifice reparatum.

DD. Petri & Paulli.

Templum DD. Petri & Paulli ab Hlodoveo ædificatum est, anno CCCCXCIX, hortatu Genovefæ, quæ ibi sepulta, anno IↃXXI. Canonicorum Secularium prius, post ab Ludovico Crasso Regularium est factum. Turris anno CIↃ CCCCXXCIII fulmine conflagravit.

D. Germani Pratensis.

S. Germani Pratensis Cœnobium Benedictinorum; ab Childeberto II in honorem S. Vincentij exstructum; post, sepulto illic D. Germano Episcopo Parisiensi, nomen ejus induit. Opulentia nulli Cœnobio cedit; Privilegijs & Iurisdictione liberrimum: Muris clauditur. Forum habet annuum.

Collegia; inter ea, Navarræum, Sorbonnæ, Bernardinorum,

Collegia adii innumera; Publica XX; Privata ex amplissimorum hominum benificio XXX. Omnium pulcherrimum *Navarræum*, ab Ioanna Navarræa, Philippi Pulcri Conjuge, exstructum. *Sorbonnæ Collegium* instituit Robertus de Sorbona, Theologus, D. Ludovico Regi familiaris. *Bernardinorum Collegium & Templum*, à Benedicto XII P. M. excitatum, auxit Guilielmus Cardinalis Tolosanus & Bibliotheca, & XVI Studiosorum, qui Theologiæ darent operam, stipendijs.

Officinæ variæ.

Officinæ Mechanicæ in suas quasi Regiones sunt distributæ, certisque locis adsignatæ: *Membranariorum* sunt ad Pontem D. Michaëlis; *Fullonum*, prope S. Ioannem Grevensem: *Monetariorum*, prope Lupariam Arcem; ubi Mola Monetaria Sequanæ sublicis imposita: Aliorum, alibi. Apud Celestinos *Officina* est *Regia Tormentorum æneorum*.

Plateæ,

Plateæ sunt supra CCCC, inter quas facile principes: Villæ quidem, *Divorum Antonij, Martini, Dionysij, Honorij, Templi Vetus & Nova, Montis Martyrum, Luparia* ad ripam Sequanæ; Vniversitatis, *Sanctorum Victoris, Marcelli, Iacobi, Germani,* & aliæ; Civitatis denique, præter Pontes ipsos, *Via* hinc ad Cathedralem, inde Palatium.

Domus.

Iam *Domus Parisienses*, cum Publicæ, tum Privatæ, universim anno CIↃ IↃ XLIX ad X millia sunt numeratæ; exceptis Collegijs, Templis, Cœnobijs, ijsque, quæ in Suburbijs. Eminent inter reliquas *Domus Regia* vicina Palatio, *Nella, Flandra, Artesia, Aurelianensis, Albretia, Lotharinga, Nivernensis, Alençonia, Senonum, Remensis, Lugdunensis, Fescampia, Bellovacensis, Rotomagiensis, Bituricensis, Heuresia, Sabauda, Claromontia, Cabillonensis, Bavara, Burgunda, Reginæ, S. Paulli,* & aliæ. *Palatium Thermarum* prope D. Mathurini quidam ab C. Iulio Cæsare conditum volunt. Cœnaculum illic est fornicatum, cui Hortus cum Arboribus imminet. Nomen habere creditur ab Thermis Iuliani Apostatæ, Aquis ex Pago vicino Gentillio eo deductis. *Domus Publica Parisiensium.* anno CIↃ IↃ XXXIII cœpta ab fundamentis exstrui, sub Francisco I.

Arces.

Quid vero dicam de *Arcibus?* *Majus Castellum* ab Iulio Cæsare ædificatum ajunt: magis censeo ab Iuliano Cæsare, qui aliquamdiu hic habita-

habitavit. Prima Parisiorum Porta fuisse fertur: Vulgo *Le grand Chastelet*. *Castellum Parvum, Le petit Chastelet*, refectum legitur sub Karolo VI, contra nocturnas Studiosorum grassationes. *Arx Bastilia, La Bastille*, excitari cœpit sumtibus regijs, anno CIↃ CCC LXIX, sub Karolo V Rege, per Hugonem Aubriotum Præfectum Parisiensem, qui post hæresios nomine in perpetuos Carceres fuit relegatus. *Turnellensem, Lupariam, Divique Germani Layensis* fieri fecit Karolus V, cujus paullo ante memini: *Lupariam* Franciscus I. ampliare cœpit; absolvitque Henricus II anno CIↃ IↃ LVIII. Quid de *Turribus*? *Turrim Arcis Lupariæ* editissimam Franciscus I, ut Area Regiæ major fieret, demolitus est. *Turris* in Cœmiterio *Innocentium* ædificata creditur initio contra Latrocinia, quum vicina omnia Loca silvestria essent & parum tuta. *Turris Billia* Pulvere Tormentario plena, fulmine tacta, adsita Templa Monasteriaque Celestinorum, S. Paulli, Gervasij, Victoris, Marcelli, maximis adfecit damnis anno CIↃ IↃ XXXVIII. Quid de *Xenodochijs*, *Nosocomijs*, *Ptochodochijs*, & *Orphanotrophijs*? *Domum* in villa CCC *Cæcorum*, ab Saracenis excæcatorum, D. Ludovicus condidit. Alia prætereo. Quot Vrbis *Areæ* (inter quas primas obtinent *Grevensis*, *Templaria*, *Luparia*) *Foraque*, ut *Mauberti* & aliorum; tot & plura *Suppliciorum* sunt *Loca*, Maleficijs plectendis destinata; quorum Cadavera post in *Montem Falconium* extra Portam D. Martini transferuntur. Restauravit Petrus Remigius, Thesaurarius & Regni Gubernator sub Karolo Pulcro; Reusque sub Philippo Valesio factus Repetundarum ibidem est suspensus. Inter *Sepulcreta*, prima censere soleo, *SS. Innocentum* & *S. Ioannis Grevensis*: illud amplissimum est, muris ab Philippo Augusto circumdatum, Sepulcrorum numero & Sceletis admirandum; Cadavera novem dierum spatio absumi ajunt. *Sepulcra* vero, præsertim Regum, Principum, Ducum, Comitum, Nobiliumque utriusque sexus quot in hac Vrbe vidi! Eorum plena est enumeratio apud Ægidium Corrozetium, cujus exstat accuratum de Parisiensis Vrbis antiquitate opus. Variorum etiam (liceat enim hæc speciatim commemorare) quorum præclara Ingenij monimenta cum admiratione leguntur, quorumque fama jam volitat docta per ora virûm, Cineres varijs hic locis reverenter adservantur: *Petri Lombardi*, in S. Marcelli Suburbio: *Roberti Cenalis* Episcopi Abrincantensis, Viri doctissimi, ad D. Paullum; ubi & *Nicolai Gillij* Secretarij Regij & Historici Gallorum; *Petri Berchovi* Prioris, qui fecit quinque Opera solennia, Dictionarium, Reductorium, Breviatorium, Descriptionem Mundi, & Translationem cujusdam Libri Latini in Gallicum, ad D. Eligij; *Petri Comestoris*, *Hugonis Richardi* & *Adæ de S. Victore*, ad D. Victoris; *Aegidij de Roma*, Archiepiscopi Bituricensis, Philosophi summi, & *Philippi Comminei* Historiographi, apud Augustinianos; *Roberti Gaguini*, *Ioannis de Sacrobosco*, *Francisci Balduini* I. C. ad D. Maturinum; *Paulli Aemilij Veronensis*, Historiographi, ad Cathedralem; *Cosmæ Guymier*, qui Glossas scripsit ad Pragmaticam Sanctionem, in Cœmiterio Innocentum, *Gulielmi Budæi* apud Maturinos; *Ioannis Ravisij Textoris* in Sacello Collegij Navarræi; *Claudij Espencæi* Theologi, in Templo S. Cosmæ; *Christophori Thuani* & *Petri Siguierij*, Præsidum, ad D. Andreæ Artium; Aliorum alibi. *Fontes* gustavi publicos supra XVI; inter quos admiratus sum, qui Innocentum dictus, quique in S. Martini Cœnobio, *Statuas* etiam stupui varijs locis *Regum* omnium in Palatio Regio; *Karoli Magni* in Templo S. Marcelli; *Philippi Valesij* in Primario; ubi & *D. Christophori* Gigantea, anno CIↃ CCCC XIII ab Antonio *d'Essars*, Equite erecta. Est ibi & effigies *Petri Cugneri*, juxta Chorum in angulo ad altare Beatæ Mariæ. Fabulantur per ludibrium positam, quum Bona Ecclesiastica nomine regio in Fiscum trahere conaretur, sub Philippo Valesio; sed frustra. *Bibliothecas* inspexi varias, publicas quidem, cum primis *Regiæ Majestatis*, & *S. Victoris*; privatorum autem infinitas, præcipue, CL. *Puteani*, *Pitheorum*, *Nicolai Fabri*, *Barnabæ Brissonij*, & aliorum; omnes optimis rarissimisque cum editis, tum Manu-scriptis refertas libris. Quot porro Parisiensis Vrbs *Seditionibus* agitata, quot *Incendiis* deformata, quot *Inundationibus* vastata, quotque *Hostium Incursionibus* fuerit concussa & laniata, copiose notant Francorum Annales. Hæc de Vna Vrbe sufficiant. Qui plura desiderat, adeat Ægidium Corrozetium, cujus antea memini, & Iacobum Capellum, qui de Lutetia singulares scripserunt Libellos. Exstat & Carmen Eustathij à Cnobbeldorff Pruteni. Franciscus Belleforestius omnium accuratissime Lutetiam delineavit.

Turres. *Xenodochia, &c.* *Areæ,* *Fora.* *Suppliciorum Loca.* *Sepulcreta.* *Sepulcra variorum.* *Fontes.* *Statuæ.* *Bibliothecæ.* *Seditiones, Incendia, Inundationes, Incursus Hostiles.*

vit. Anteaquam ad alia pergam, cum pace fiat Lectoris, ut pauculis, quæ cap. XVIII. de *Academia Parisiensi* à me notata sunt, paucissima hic addam. Institutam dixi ab Karolo Magno, Romanorum Imperatore, incitantibus eo Magnanimum Principem quatuor Venerabilis Bedæ discipulis Alcuino, Rabano, Claudio, Ioanne Scoto. Quatuor firmissimis nititur Columnis, *Facultatibus*, inquam, *Theologiæ*, *Iuris Canonici*, *Medicinæ*, *Artium*. Tribus, quas nominavi primo loco, singulis præsidet *Decanus*, duoque inserviunt *Cursores*, quos *Pedellos* vulgo dicimus. Toti Corpori præest *Rector*, ab Artium Facultate, singulis Trimestribus legi solitus, Festis Solennibus, I mense Decembri, Nativitatis Christi; II Martio, Divæ Virginis; III Iunio, S. Ioannis Baptistæ; IV Octobri, Divi Dionysij. Quatuor sunt *Cancellarij*; duo quidem Baccalaureorum, ut vocant; Tertius, Ecclesiæ Divæ Virginis Parisiensis; Quartus, S. Genovefae. Sunt & Sex *Advocati*: Quatuor quidem, cum duobus *Procuratoribus* in Parlamento; Duo vero, cum uno *Procuratore* in Castello. Nihil hic dicam de *Librarijs*, alijsque id genus Academiæ Ministris; singularum item Nationum *Nunciis* & *Tabellariis*, qui omnes magnis fruuntur Privilegiis. Ex quatuor autem constat Academia *Nationibus*, ut sequens indicat Synopsis:

Academia Parisiensis.

Quatuor *Parisiensis Academiæ* sunt *Nationes*:

- In ipsa quidem Gallia,
  - PARISIENSIS. Hæc in quinque dividitur Provincias,
    - PARISIENSEM. Comprehendit hæc Diœceses *Parisiensem*, *Meldensem*, *Carnutensem*.
    - REMENSEM. Habet sub se *Remensem*, *Catalaunensem*, *Tullensem*, *Virdunensem*, *Metensem*, *Suessonensem*. *Silvanectensem*.
    - BITVRICENSEM. Complectitur ea *Tolosanam*, *Burdigalensem*, *Pictaviensem*, *Narbonensem*, *Auscensem*, *Avinionensem*, *Arelatensem*, *Aquensem*, *Ebrodunensem*. Item *Romaniam*, *Hispaniam*, *Arabiam*, *Armeniam*, *Ægyptum*, *Mediam*, *Persiam*, *Syriam*, *Palæstinam*, *Samariam*, *Italiam*, aliasque Provincias, reliquis non adcensas.
    - SENONENSEM. Continet *Senonensem*, *Tricassensem*, *Aurelianensem*, *Autißiodorensem*, *Nivernensem*, *Burgundicam*, *Viennensem*, *Bisontinam*, *Lugdunensem*, *Sabaudam*.
    - TVRONENSEM. Sub ea sunt *Turonensis*, *Andegavensis*, *Cenomanensis*; Novem item Britanniæ Diœceses, *Briocensis*, *Machloviensis*, *Dolensis*, *Nannetensis*, *Venetensis*, *Leonensis*, *Tricoriensis*, *Redonensis*, & *Curesopitensis*.
  - PICARDICA. Distribuitur in duas Diœceses:
    - In *Priore* censentur V Diœceses, *Belovacensis*, *Ambianensis*, *Noviomagensis*, *Atrebatensis*, *Morinensis*.
    - In *Posteriore* totidem, *Cameracensis*, *Tornacensis*, *Trajectensis*, *Laudunensis*, *Leodiensis*.
  - NORMANNICA. Eo pertinent *Rotomagensis*, ejusque Suffraganeæ, *Abrincantensis*, *Constantiensis*, *Ebroicensis*, *Lexoviensis*, *Saiensis*, & *Baiocensis*.
- Extra Galliæ Limites, ALEMANNICA. Hæc in tres abit Partes: quarum
  - *Prima* est *Superioris Germaniæ*; cui concensentur *Bohemia*, *Polonia*, *Hungaria*, *Dania*, & aliæ Conregionales.
  - *Secunda Inferioris Germaniæ*: cui etiam adjungitur Pars *Tractus Leodiensis*: reliqua enim ad *Picardiam* spectat ex limitatione, quæ facta Nationum consensu, anno Christi nati CIↃ CCC LVIII. Sub hac item sunt *Coloniensis Archiepiscopatus*, *Prussia*, *Saxonia*, *Lotharingia*, & aliæ.
  - *Tertia*, comprehendens *Angliam*, *Scotiam*, *Hiberniam*.

Pons Charentonius. Echo mirabilis.

Haud procul Parisijs *Pons Charentonius* est, vulgo, *Le Pont Charenton*, non ignobilis vicus, ubi Matrona Sequanæ miscetur. Auditur hic ἠχὼ τρισκαιδεκάφωνος, quæ terdecies humanam reddit Vocem; quæque, quod admiratione dignum majore, quadrisillabum integre & perfecte, quater quinquiesque resonat.

Hæc

Hæc de *Parisio*: sequitur *Goella*, ut quam minime potest, discedam ab Vulgato nomine, *La Goelle*. Huic etiam antiqui perierunt Limites. Manet ejus tantum memoria quibusdam in locis, ab *Goella* cognominatis. Est ibi *Comitatus Dam-Martinensis, La Comté de Dam-Martin*, ab insigni quomdam Opido, *Dam-Martino*, quod nunc in Vici formam est redactum, in Colliculo collocatum.

II Sub Præfectura Parisiensi est *Goella, La Goelle,* cum *Comitatu Dam-Martino.*

Insula Franciæ, L'Isle de France (quam tertio loco sub Præfectura Parisiensi posui) ex ipsorum Gallorum diffinitione comprehendit quidquid Terrarum est ab *Fano S. Dionysij Possiacum* vsque & *Mommorancium*; atque universim quidquid inter Sinus Gyrosque jacet Sequanæ, hinc Picardiam, inde Normanniam versum. Alij alios ipsi Fines statuunt. Ego in his non statui pugnare. Mutationi enim hæc talia ex arbitrio Regum Principumque nutu perquam obnoxia. *San-Dionysianum*; quod vulgo *Sainct Denys en France*, non alia re nobilitari solet, quam Fano superbissimo, cui initium tenue satis ab Dagoberto Francorum rege. Auxit mirum in modum anno cIↃcxLI aut circiter, Suggerus Abbas, ut ipse in sua testatur Historia. Servari memorantur ibi Corpora S S. *Dionysij*, Francorum Apostoli, *Eleutherij*, & *Rustici*; item *Dionysij*, Corinthiorum Episcopi (cujus Historia Ecclesiastica subinde meminit) *Hippolyti*, & aliorum. Vidi hic aliquando, præter alia Singularia, grande *Monocerotis Cornu*, sex-semis pedum: *Labrum* vel *Solium ex Iaspide*, rosei coloris; quo usum ferunt in Balneis Regem Dagobertum: *Crucem auream*: *Lychnum pensilem ex argento*, quem pro accepto S Eugenij corpore obtulit Philippus Hispaniarum Rex, anno CIↃ IↃLXV. Servantur in Thesauro S. Dionysij, quæ ad Regem pertinent Ornamenta, Diadema, Sceptrum, & alia; quæ quoties quis Rex consecrandus, Remos solenniter deportantur. Longitudo hujus Templi cccxc pedum; Latitudo c; Altitudo LXXX, ad interiorem Fornicem. Nam Tectum altius multo exsurgit. Turres habet duas excelsas, quadrata forma, inque iis Campanas ex puro ære. Sunt etiam Valuæ æreæ, auro obductæ. Locus hic à multis jam annis destinatus Regum aliorumque Principum Sepulcris. Sitos ibi notavi quamplurimos. Sunt illic, præter Dagobertum Cœnobij Conditorem, in Choro versus Meridiem, ut Nomina loquuntur: *Ludovicus*, Rex, Filius Dagoberti; *Karolus Martellus*, Rex; *Pipinus* Rex, Pater Karoli Magni; *Berta* Regina, Vxor Pipini Regis; *Kallomanus* Rex; Filius Ludovici Balbi; *Ludovicus* Rex, Filius Ludovici Balbi. Visuntur ibidem paullo inferiore loco tres Effigies ex Alabastrite Lapide, cippis nigri Marmoris impositæ, quæ perhibentur (nam carent Inscriptionibus) *Philippi* Regis, S. Ludovici Filij; *Isabellæ Aragoniæ*, ipsius Conjugis; *Philippique Pulcri*, ipsorum Filij. In Choro versus Septemtrionem leguntur *Kallomanus* Rex, Filius Pipini; *Hirmintrudis* Regina, Vxor Karoli Magni; *Constantia* Regina II (adscriptis his verbis, *Venit de Hispania*) *Odo*, Rex; *Hugo Capet*, Rex; *Robertus*, Rex; *Constantia*, Vxor Roberti; *Henricus*, Rex, Filius Roberti; *Ludovicus Grossus*, Rex; *Philippus* Rex, Filius Ludovici Grossi. Ad Latus Summi Altaris Septemtrionale sitos testantur Effigies Titulique, *Philippum Longum*, cum corde *Ioannæ*, ipsius conjugis; & *Karolum* cum *Ioanna* Vxore, Franciæ Navarræque Reges, Philippi Pulcri Filios; *Philippum Valesium*, *Ioannemque* ejus filium. Ad Latus fere Matutini, ut vocant, Altaris Septemtrionale Sepulcrum est & Effigies Marmorea *Lodovici Huttini*, ejusque Filij *Ioannis*; & Filiæ *Ioannæ*, Navarræorum Reginæ. Haud procul inde Statua est *Karoli* VIII in genua procumbentis, cum Epitaphio non indocto. In medio Choro, ubi Monachi cantare soliti, Sepulcrum spectatur Karoli Calui Regis & Imperatoris. Post Altare Matutinum Sepulcra sunt (quorum tamen exigua adparent vestigia) *Philippi Augusti*: qui *Conquæstor* cognominatus, *Ludovici* VIII, *Ludovici Sancti*, cujus Corpus postea fuit elevatum. Ante Primum Altare positam legi, *Margaretam*, S. Ludovici Conjugem. Conditos item in Choro memorant Monachi, licet indicia desint, *Hlotarium* III, *Theodoricum* II, *Hlotarium* penultimum Stirpis Karolinæ, & *Alphonsum* Comitem Pictaviensem, S. Ludovici Fratrem. Isti igitur in Choro: extra eundem, versus Meridiem quidem in Sacello Karoli V, sitos didici ipsum *Karolum* V Ioannis Filium, cum Conjuge *Ioanna Borbonia* Petri Filia; *Karolum* VI, Karoli V Filium, cum *Isabella* Conjuge, Stephani Bavariæ Ducis, Comitis Palatini, Filia; *Karolum* VII, Karoli VI Filium, cum vxore *Maria* Regis Siciliæ Filia: præter hos, *Bertrandum de Guesclin*, Longæ-Villæ Comitem, Franciæ Connestablium; *Ludovicum Sancerræum*, Franciæ IV-Virum,

III *Insula Franciæ, L'Isle de France,* cum *Fano S. Dionysii,*

moxque

moxque Connestablium, fratrem germanum Comitis Sancerræi; *Arnaldum Guillenium*, Barbazanis Dynastam, Karoli VII Regis consiliarium; *Karolum* denique *Delphinum Viennensem*, Karoli VI Francorum Regis Filium. Visitur haud procul inde magnificum *Francisci* I, *Magni* cognomine, ejusque Conjugis *Claudiæ Britannæ*, Ludovici XII Filiæ, Mausoleum; ipsorumque Liberorum, *Francisci Delphini*, Britanniæ Ducis, *Karoli* Ducis Aurelianensis, & *Karolottæ* Filiæ; adsculptis, præter omnium effigies, Bellorum, Victoriarum, Rerumque ab eodem gestarum monimentis. Ad Septemtrionem in varijs Sacellis conspiciuntur Busta, in Blancæ quidem Sacrario, *Mariæ Blancæque*, Karoli IV Franciæ Navarræque Regis Filiarum; *Ludovici Abrincantensis*, Stamparum Comitis, Paris Franciæ; *Ioannæ d'Eu*, Stamparum item Comitis, Athenarumque Ducis, Rudolphi Comitis Filiæ: in S. Hippolyti, *Blancæ*, Francorum Reginæ, Philippi Navarræorum Regis Filiæ, cum *Ioanna* Filia: in S. denique Martini, *Alphonsi* comitis Euensis, Ioannis Bainensis, Hierosolymarum Regis & Imperatoris Constantinopolitani Filij. In ipso Templo, qua Septemtrio est, visitur Monumentum ex Alabastrite, *Ludovici* XII, ejusque Conjugis *Annæ Britannæ*. In Novo Sacello, quod rotunda forma se extendit ad Septemtrionem in Cœmiterium, magnifice positi leguntur *Henricus* II; ejusque Filij, *Franciscus* II, *Karolusque* IX; Franciæ Reges. Hæc de *San-Dionysiano*: *Poissiacum*, *Poissy*, opidum non ignobile. Arx ibi Regibus quomdam in delitijs. Eo Reginas se conferre solitas, anteaquam D. Germani Arx esset, lego, Partum edituras. Ibidem Regum Liberi educabantur, ut postea Blaesis & Ambaxiæ. Rex Ludovicus IX *Possiacensem* se cognominabat, quod *Possiaci* esset baptizatus. Celebre ibi Nobilium Virginum est cœnobium. Inter *Possiacum* & *Lutetiam Fanum* est *D. Germano* consecratum, quod vulgo *S. Germain en Laye*: Opidum nonnullius antiquitatis. Arcis fundamenta iecit, vel saltem, ut quidam volunt, Arcem restauravit Karolus V Francorum Rex. Restituit etiam Franciscus I, Venationibus addictior. Superat omnes Regias Domos; Aeris saluberrimi. Nullius censetur Diœcesios. Silva adjacet cædua, Quercubus consita; quæ vulgo *Le Bois de Trahison*. In ejus angulo, qui opidum ipsum respicit, Mensa Lapidea mihi monstrata prægrandis, ad quam Proditio fertur concepta: quæ qualis fuerit & à quibus facta, malo ab alijs explicari, quam in re satis dubia & incerta errare. Quod quidam narrant Silvæ ramos, si in Sequanam projiciantur, statim, Lapidum instar, fundum petere, non ego sum expertus: ideoq; nihil temere volo adserere. *Mommorancium* vernacule dicitur *Mommoranci*. *Mommoranciorum* Domus admirandæ censetur ab Francis antiquitatis. Ex ea namq; fuisse memorant, quem omnium Gallorum Primum ad Fidem Christianam convertit S. Dionysius: eamque ob caussam *Mommorancios* inter Barones Equestrisq; Dignitatis Viros semper primos duxisse ordines ferunt. Summam in *Euerardo Mommorancio* Fidelitatem expertus est Hugo Capetus. Ejus Filius fuit *Ioannes*, cui recta Linea successerunt *Bouchardus*, *Gualtherus*, *Bouchardus* II. *Mathæus* cognomine *Magnus*, Connestabilis Franciæ. Huic duo fuerunt Filij, *Mathæus* II & *Guido*. *Mathæus* duas habuit Filias, *Ioannam*, quæ nupsit Thibaldo Barrensi Comiti, & *Emmam* Godefridi Guyerchæ & Provinciæ Domini Conjugem. *Guidoni* ex secunda Vxore (Prima enim fuerat Philippa Vitrensis, Andreæ Vitreæ filia, cum qua in Dotem acceperat Dynastiam Vitream) duo fuerant Filij, *Mathæus* Mari Præfectus, postea vero Connestabilis, & *Bouchardus*: à quibus Familia hæc nobilissima est propagata, non per Franciam solum longe lateque, verum etiam in Inferiore Germania, in Comitibus Hornanis.

Possiaco.

Fano S. Germani.

& Mommorancio.

IV Vexinum Francicum, Vexin le François.

Insulæ succedit *Vexinum Francicum*, *Vexin*, vel, ut alij, *Vulxin Le François*. Continet quidquid est ab Aesia Fluuio Claromontem usque, versus Picardiam. Perijt & hujus memoria, nisi quod quodammodo servetur, ut Actuarij quidam mihi narrarunt, in antiquis quibusdam Chartis & Monimentis.

Secunda Franciæ pars *Valesium*, *Le Pais de Valois*, quod comprehendit.

Hactenus de *Præfectura Parisiensi*, quatuorque ejus Ditionibus, *Parisio*, *Goella*, *Insula Franciæ*, & *Vexino Francico*: Alteram Franciæ, strictius sumtæ, partem statui, cum ipsis Regni Geographis, *Valesium*, quod vulgo *Le Pais de Valois*. Nomen habere putatur ab amœnissimis, quibus hæc ditio superbit, Vallibus. Alij aliunde dirivant. Comitatus olim, hodie Ducatus. Primus Valesiorum, ut & Alençonij, Comes dictus fuit *Karolus* Philippi III, Franciæ Regis Filius, Philippi Pulcri Frater: à quo per *Philippum* VI Filium Regium Valesiorum Stemma in Gallijs fuit propagatum.

gatum. Extendit se Ducatus Valesius in Picardiam usque. Primarium Opidum (præter *Cresſiacum, Creſpy*) *Silvanectum* est, Francis *Senlis*. Dictum Latinis quidam augurantur, quod Silvæ nectatur. Meminit Notitia Provinciarum Galliæ in Belgica II, ubi *Civitas Silvanectum*, hodie *L'Eueſché de Senlis*. Opidum est antiquum, præter Episcopatum, Præfectura & Baillivatu nobile. Episcopos numerat Fr. Belleforestius LXXIV, postremum nominans *Renatum Roulierum*. Ditavit Silvanectensis Præfectura Valesium Ducatum Dynastijs, quæ vulgo audiunt *Pierrefons, Bethisi*; & *Verberie*, comprehensis opidis quæ nunc *Angy, Le Pont S. Maxence* (Paludibus hoc cinctum est, Limitemque statuit Franciæ & Picardiæ) *Pongoing, Brenonville*, &c. Complectitur eadem Præfectura *Compendium, Compiegne*; Sedem olim Principum; *Karolopolin* alijs appellatum, ab Karolo Calvo, qui Pomeria ejus scribitur produxisse & munijsse. Eundem Karolum Comitia Statuum Regni Francici, Conciliumque Nationale Præsulum Ecclesiæ Gallicanæ in hoc opido celebrasse, loquuntur Historiæ. Transgressis Compendium occurrunt statim Picardiæ Populi, Suessones & Laudunenses. Sub Compendio sunt *Magny, Thorette, Creil*. Haud procul *Creila* Stagnum visitur unius semis Leucæ; Munimentum item in Monte, quod ab Iulio Cæsare fertur conditum. Continet quoque Silvanectum *Pontis Aesiæ (Pontoise*, vulgo; *Pontesium* nominat Ivo epistola CV) Baillivatum, Præfecturam & Vicecomitatam; cui parent *Ville-neuve le Roy* & *L'Isle Adam*. Si *Pontesium* non sit, quæ Antonino *Brivaisaræ*, Itinerariæ autem Tabulæ corruptius *Brivisura*; fuit certe in agro Pontesij suburbicario. Scribit ad Antonini Itinerarium Hieronymus Surita, summo consensu in omnibus Exemplaribus esse *Brivanisare*; in Blandinianæ autem Bibliothecæ Codice ita distinctum esse, ut *Briva* videatur Opidum esse, cognomento *Isaræ* Fluminis. *Isara* tamen hic nullus, sed in Gallia Narbonensi; ut fere, nisi Veteres obclamarent Membranæ, reponere auderem *Briva-Aesiæ*; vel saltem in *Brivaisare* nullum agnoscerem fluuium. *Briva* simpliciter est apud Gregorium Turonensem Episcopum, qui lib. VII magno incendio Basilicam B. Martini apud *Brivam* Vicum ab imminente hoste conflagratam fuisse perhibet; & Avitum ad *Brivatensem Vicum* mortuum delatum. Meminit idem *Brivatensis Diœcesis*. Ad rem. *Ponte-Aesiæ* superato, se offert Normannia. Silvanectensis insuper Præfecturæ Ius agnoscit *Comitatus Belmontius ad Aesiam, La Comte de Beaumont sur Oyse*. antiqua Præfectura, cui subsunt *Persang* & *Metu*. *Comitatus Belmontius* Dominos agnoscit proprios, Principes regiæ stirpis Vendomensis. Ad hoc opidum ultra Aesiam initium capit Bellovacensis Ditio. Bellum hunc Montem fere est, ut opiner esse *Augustomagum* Antonini, quodque corrupte apud Ptolemæum *Ratomagus*. Videtur & quibusdam esse opidum, quod ab Cæsare describitur lib. II. Belli Gall. egregie natura munitum, ex omnibus in circuitu partibus altissimas habens rupes & despectus; Aditum autem una ex parte, leviter adclivem. Sub Silvanectensi denique Præfectura, simulque sub Valesio Ducatu est *Comitatus Belovacensis, Comté de Beauuais, Beauvoisin*. De *Belovacis* antea dixi. Agricolæ hujus Territorij tempore Ioannis Regis Seditionem moverunt, quæ vulgo dicebatur *Iaquerie*. Petebantur ea præcipue Nobiles, quorum non pauci leguntur trucidati. Compescuit tandem Karolus Delphinus Franciæ. Metropolim habet *Belovacum*: sic nominem opidum, quod vulgo *Beauvais*. Apud Cæsarem, ut Nob. Vir Iosephus Scaliger ad me scribit, *Bratuspantium*, addens sub Cæsaribus transnominatum *Cæsaromagum*. *Bratuspantium* tamen, ne quid dissimulem, Karolo Bovillo Pagus hodie putatur *Granviller*, vel *Grattepance*: alijs *Clermont en Beauvoisin*; Vigenereo *Beaumont ad Aesiam*. *Bratuspantij* memoria servatur in Vita S. Guiberti; item in Historia Ansfridi Episcopi Vltrajectensis apud Sigebertum. Est autem *Belovacum* Vrbs situ amœnissimo, adsitos habens hinc Montes fertiles non adeo excelsos; inde Agros excipiendæ Sementi commodos. Nec desunt vina. Incolis, præsertim Fœminis, magna sunt Privilegia, ab Ludovico XI Francorum Rege ipsis concessa, anno CIϽ CCCCLXXII; quod Karolum Burgundiæ Ducem obsidionem solvere, reque infecta abire coëgerint. Episcopi *Belovacenses* Comites se scribunt & Pares Franciæ. Numerat eos Belleforestius LXXXIV; eorumque ultimum *Karolum Borbonium*. Haud procul Belovaco est *Claromontium, Clermont*; Comitatus, jure Apannagij ab Rege Ludovico IX (qui Sanctus cognominatus) datus Roberto Filio. Hujus Filius Ludouicus cognomine Magnus, Comes

Silvanectensem Præfecturam.

Cujus variæ sunt Dynastiæ; & Opida.

Inter alia etiam *Compendium*.

Pontesium.

Bellus-Mons ad Aesiam.

Belovacum.

& *Claromontium*.

mes *Claromontanus* II, ab Philippo VI Valesio Francorum Rege Primus Borbonij Dux fuit factus, anno CIↃ CCC XXIX; à quo deinceps Borboniorum Stemma productum. Opidum est Arce munitum.

Tertia Franciæ Pars *Heurepense Territorium, Heurepois.*

Hæc de *Valesio*: sequitur tertia Franciæ Pars *Heurepense Territorium*, *Heure pois*. Initium capit ad Sequanam, sub Ponte Parisiensi, qui Parvus cognominatur; secusque eundem fluvium procurrit Corbolium, Melodunum, & Moretum, ubi Verina Amne, qui in Lonium se exonerat, sejungitur ab Gastinensium Agro. Adhæret Briensibus, ubi respicit Fanum, cui cognomen ab S. Columba Grandi apud Senones. Continet autem Vicecomitatum & Baillivatum *Melodunensem*. Metropolis est *Melodunum*. Nomen hoc perperam apud Cæsarem bis est insultum; pro quo Veteres omnes scripti Codices Commentariorum de Bello Gallico habent *Metiosedum*. Verum quidem est *Melodunum* & *Metiosedum* unum idemque opidum esse: sed *Melodunum* posterius est. Antiquum nomen corruptum videtur apud Antoninum, ubi legitur *Methedum*: reponere ausim *Metiosedum*. Sic in Tabula Peutingeri Itineraria *Meteglo* scriptum est pro *Metiosedo*. In aliis Antonini libris exstat *Medetum* & *Mecletum*. *Melodunense Castrum* apud Gregorium Turonensem est lib. x. Hodie *Melun*, in Insula Sequanæ, instar Lutetiæ Parisiorum. Vnde Fabula nata: *Melodunum* olim *Isis* nomen habuisse; indeque Vrbem, quæ totius nunc Galliæ Metropolis, cui idem in Insula erat situs, appellatam fuisse, quod *Par-Isis* esset. Credant, qui velint, non Ego. Hoc addam, alios pro *Metiosedo* legere *Iosedum*, idque *Corbolium* interpretari; quibus bonam mentem precatur suis ad me litteris Scaliger. *Melodunum* Arce validum. Quod Opidum bonis piscibus, præcipue Cancris suavissimis, nobilitatum & celebre, nunc *Corbueil* vulgo, *Corbolium* nominatur in Vita S. Petri Tarentasij. Habet & hoc, cum multis aliis, Arcem. *Fons Bellæ-Aquæ*, vernacule *Fontaine-Belle-eau*; Secessus Regum amœnissimus quietique aptissimus: vere Palatium; Domicilium olim S. Ludovici, post Philippi, postremo Francisci Valesij. Multa ibi Singularia.

in quo *Melodunum*, *Corbolium*, *Fons Bellæ-Aquæ*,

Quarta Franciæ Portio *Gastinensium Ditio, Gastinois*, in qua *Ducatus Stampensis, Estampes*, & *Nemursius, Nemours*, *Comitatusque Rupis-Fortis, Roche-fort*, item *Millium, Moretum, Montargium*, & alia opida.

Quartum in Francia locum dedi *Gastinensium Ditioni*; vulgo *Gastinois*; quæ ab Heurepensi separatur Verina fluvio. Comprehendit sub se *Ducatus Stampensem* & *Nemurcensem*, *Comitatumque Rupis-Fortis*, & alios. *Stampæ*, *Estampes* vulgo; Opidum, medio inter Lutetiam Parisiorum & Genabum Aurelianensium itinere, ad Iunnam Fluvium: Cammarorum, qui delicatissimi, parentem largum, ad Corbolium in Sequanam se exonerantem. *Stamparum* meminerunt Aimoinus & Gregorius Turonensis. *Stampensis Pagus* est apud Nithardum de Dissensionibus Filiorum Ludovici Pij lib. I. *Stampense* etiam *Concilium* nominatur apud Ivonem. Ducatus (qui olim Comitatus fuit) claret dignitate. Vide quæ dicam cap. XLI, vbi de Comitibus Nivernensibus. *Nemursium Nemours* opidum ad Lonium Flumen, quod paullo infra Moretum Sequanæ concurrit. Inter Ducatus Franciæ etiam non postremi loci. Vixit nuper *Philippus Sabanæus*, *Nemursij* Dux; cujus Filia *Ioanna* secundo loco nupsit Nicolao Lotharingo, Duci Mercuerrio, Marchioni Nomeneij, & Vandalimontis Comiti. *Rupes-Fortis*, *Roche-fort* Gallo-Romanis dicta, Comitatus gaudet titulo. Loco parum esse, aut nihil antiquitatis, ipsum loquitur nomen: nisi Transnominationum frequentia sit passim admittenda. In Gastinensium quoque Ditione cum *Millio* & *Moreto* (quod Limes Gastinenses inter & Heurepenses) utroque Arce prædito, aliisque opidis, est *Montargium*, quasi *Mons-Argi*, ut quidam ratiocinantur; quod in circumitu adspectus ejus procul extendatur. Incendio vastatum circa annum CIↃ IↃ XVIII, postea renovatum fuit. Arcem & hoc habet, in qua depicta visitur Historia Canis Venatici, qui heri sui mortem vindicavit; occiso eo, qui necem illi attulerat.

CAPVT.

Cap. XXII.

Belsia.

BELSIA, quæ in nostra Veteris Celticæ Distributione secundo se offert loco, vulgari voce *La Beausse* dicta, Regio est, quæ siccitate Aquarumque laborat penuria; fertilis nihilominus, & frumenti valde ferax. Meminit ejus Venantius Fortunatus Poeta. *Belsia, La Beausse.*

Coluerunt olim quidquid *Belsiæ* nunc nomine censetur, *Carnutes, Aurelianenses, Andicavi, Cenomani*, & *Turones*. *Carnutes* ab Cæsare celebrantur: Καρνȣ̃ται Ptolemæo; *Carnutæ*, Plinio, qui eos *Fœderatos* cognominat; *Carnuti* Tibullo: *Civitas Carnotum* Notitiæ Provinciarum Galliæ in Lugdunensi Quarta; Hodie *L'Evesché de Chartes, Le Pais Chartrain.* Tempore Cæsaris erat in Carnutibus, summo loco natus, *Tasgetius*; cujus Maiores in sua Civitate Regnum obtinuerant. Huic Cæsar, vt ipse scribit, pro ipsius virtute atque insigni in se benivolentia, quod in omnibus bellis singulari ejus opera fuisset vsus, Maiorum locum & dignitatem restituerat. Quum vero tertium jam annum regnaret, Inimici palam, multis ex Civitate Auctoribus, interfecerunt. Habebant nempe tunc etiam Veterum Gallorum Civitates suos Brutos. *Carnutum* frequens mentio apud Antiquos Scriptores. In ijs Locum fuisse annuis Druidum Comitiis dicatum, alibi à me est dictum. *Carnutes* dictos quidam arbitrantur ab Græca voce Καρύα, quæ *Nucem* significat, ob ingentem Nucum copiam, quam ea Regio producit. *Aurelianenses* sunt apud Paullum Diaconum lib. v. de Gestis Longobardorum cap. 11: ubi male nonnulli absque disiunctiva particula legunt, *Venientes de Cenomannicorum Aurelianensium Regione Franci:* quasi *Cenomanni* cognominati fuissent *Aurelianenses:* quod falsum. Sunt enim diversi Populi. *Civitas Aurelianorum* in Notitia Provinciarum Galliæ, in Lugdunensi Quarta & in Præfatione Concilij Aurelianensis 1. *Le Duché & Evesche d'Orleans.* Qui *Andicavi* vel *Andecavi* Tacito, Ptolemæo Ἀνδικαῦαι vocantur: in Vulgatis exemplaribus vitiose leguntur Ὠνδικαῦαι. *Andegavi* Plinio nominantur; apud quem in Editis quibusdam *Andegavenses*. *Civitas Andegavorum* Notitiæ in Lugdunensi Tertia. *Andes* apud Cæsarem, quorum Ducem *Dumnacum* ab eodem Cæsare victum, scribit lib. VIII Hirtius. Vulgo *Duché d'Anjou, L'Evesché d'Angiers, Angevins*. *Cenomani* Galliæ Populi celebrantur Cæsari, Ptolemæo, & alijs: *Civitas Cenomanorum* Notitiæ, in Lugd. Tertia. *Pais de Maine, L'Evesché de Mans.* *Aulercos* (Prænomen puta-

Veteres Incolæ. *Carnutes.* *Aurelianenses.* *Andicavi.* *Cenomani.*

tur fuiſſe aliquot Antiquæ Galliæ Populis) *Cenomanos* habet Plinius. *Cenomanorum* in Italiam inruptiones commemorantur apud varios Hiſtoriographos, Polybium, Livium, Iuſtinum. Hinc in Italia Tranſ-Padana, ut ſuo videbimus loco, Κενομανοὶ Ptolemæo; *Cenomanni*, Plinio: Hinc item Κενομανοὶ apud Strabonem ſupra Venetos, Carnis vicini: Hinc denique, quod ſuis Sedibus parum eſſent contenti, *Cenomannos* locat Plinius lib. III. cap. XIX in Gallia Narbonenſi, in Volcis. *Turones* apud Cæſarem & Tacitum, qui Τȣρόνιοι Ptolemæo lib. II. cap. VIII Tabula III Europæ: Sic enim ibi legendum pro Τȣρȣ́πιοι: *Civitas Turonorum* Notitiæ in Lugdunenſi Tertia: *La Duché de Tourraine*, *L'Archeveſché de Tours.*

Turones.

Belſia porro triplex eſt, *Superior, Media, Inferior.*

Belſia Triplex,
1 *Superior, La Haulte Beauſſe,*

Superior, La Haulte Beauſſe, initium capit ab Vico, qui vulgo *Ablys* indigetatur, petens porro Carnutum Agros & ulteriora. Concenſentur illi *Carnutum Regio*, *Ducatus Andegavenſis*, *Comitatus Perchenſis*. *Carnutum Territorium* (quod Galliæ totius, vt notat Cæſar, medium, & quaſi Centrum) vulgo *Le Pais Chartrain*, adhæret hinc Perchenſi Comitatui, inde Ducatui Aurelianenſi. *Caſtrenſis Pagus* dicitur Nithardo, de Diſſenſionibus Filiorum Ludovici Pij lib. I. Carnuticum Solum nulli reliquæ Galliæ parti fertilitate vel amœnitate cedit; omni genere Frumenti, Pecoris, Fructuum abundans; Vino non deſtitutum. Primarium Opidum *Carnutum* audit. Sic nominat Roſinus, quod Ptolemæo Αὔτρικον appellatur; quodque nunc temporis *Chartres*. Vetus apud Onuphrium Panuinium Lapis Coloniam fuiſſe teſtatur. Opidum hodie non poſtremi loci; ſitum partim in planicie, partim in Colle; frequentibus Ædificijs refertum; Mœnibus firmis cinctum; Aggeribus Foſſiſque circumvallatum; Incolarum divitijs pollens. Perluit ad Collis pedem Fluvius, Piſtrinis verſandis commodus, qui è Perchenſibus ortus, hucque civium induſtria dirivatus apud Luparias (*Louviers*) paullo ſupra Rotomagum in majores Sequanæ undas influit. Summum Templum Mariæ Virgini eſt conſecratum, in cujus Crypta Puteus oſtenditur, *Sanctorum Fortium* dictus: in quem, quum Carnutes Chriſto nomen primitus dediſſent, magnus Chriſtianorum numerus ab Quirino Galliæ Proconſule dicitur præcipitatus. Adſervari fertur hic etiam ingenti pietate Subucula Divæ Virginis. Portas habet opidum VIII: quarum ſex patent; reliquas Bella clauſerunt Civilia; quibus anno CIↃ IↃ LXVII fuit obſeſſum oppugnatumque, ſed virtute Lignerij fortiter defenſum. Loquitur Carmen, quod ad Mœniorum partem, quæ Hoſtium Machinis proſtrata, poſt fuit reſtituta, Lapidi inciſum legi:

in qua *Carnutum Regio, Pais Chartrain,* cum Opido *Carnuto, Chartres,*

Dum NOVA *Relligio Studia in contraria cæcas*
Gallorum Mentes agit, & Bello omnia miſcet,
Carnutum premitur magna obſidione: globiſque
Machina ſulphureis oppugnat Mœnia, quæ nunc
Sarta & tecta vides: Salva incolumiſque remanſit
Vrbs, Duce Lignerio; Populi curaque fidelis
Atque manu parva numeroſum reppulit agmen.
Quam pro Rege ſuo Patriaque Ariſque Hociſque
Sit pulcrum pugnare atque Haſtæ cedere numquam;
Exemplo hoc diſcant Nati ſerique Nepotes.

Dies, quo ab Obſidione repulſi Hoſtes, Feſtis eſt adſcriptus. Suos olim habuit Comites. Eorum, ni fallor. Progenitor Otho; cuius Pater Theobaldus Senior; Rollonis Normanni Adgnatus, Comes Bleſenſis Carnutum armis adquiſierat. Otho quoſdam habuit Succeſſores; Filios *Theobaldum* II ἄπαιδα, & *Stephanum*; Nepotem ex Poſteriore *Theobaldum* III, & Pronepotem *Theobaldum* IIII, Inprolem: poſt quem nihil amplius de Carnutenſibus Comitibus ego quidem invenio. *Carnutum Territorio* ſolitus eſt adcenſeri *Comitatus Druidenſis*; nec non, ut quibuſdam placet, *Montfortius*. *Druidenſis*, *La Comté de Dreux*, ortum habet ab *Roberto*, Ludovici VI Craſſi Francorum Regis Filio. Succeſſit huic *Robertus* II Iunior, cuius Filiorum maximus natu Petrus conditor fuit Britanniæ Principum: ſecundus, *Robertus* III Comites Druidenſes continuavit per Filium *Ioannem* I, Nepotem *Robertum* IV; Pronepotem *Ioannem* II; Abnepoteſque *Robertum* V, *Ioannem* III & *Petrum*, ἄπαιδας mortuos: quibus Soror *Ioanna* ſuccedens, nupſit primo Ludovico Thoarenſi, inde

Comitatibuſque, *Druidenſi, Comté de Dreux.*

inde autem Gawino Beausardo; Maritisque caussam dedit Novos quasi Comites Druidenses condendi, quorum tamen haud magna est apud Historiographos memoria. Opidum hoc, quod vernacule *Dreux*, Druidum quomdam sedes creditum; ad Fluvium, qui *Ebrus*, *Eureux* vulgo. *Montfortius Comitatus*, *La Comté de Montfort*, non minus, quam superior, nobilis. Inter alios obtinuisse legitur eum *Robertus* IV, de quo paullo ante, Dreusii Comes; Vxore ducta Beatrice, Ioannis Comitis Montfortii Filia & Herede. *Montfortium* opidum, medio fere inter Druidum urbem & Lutetiam itinere.

& *Montfortio; Comté de Montfort.*

Hæc de *Carnutum Regione*: sequitur *Ducatus Andegavensis*, *La Duché d'Anjou*, incipiens ab Vico *Chousay*; finem autem accipiens inter *Moncontour* & *Herraut*, vbi initium Pictaviensis Territorij, quod illi ab Meridie; versus Orientem Confinia sunt Turonensium & Vindocinotum; ad Septemtrionem Comitatus, qui vulgo *Maine* & *Laval*: ad Occidentem denique Britanniam attingit. In ea Provincia plus quam XL sunt Flumina, multa Stagna, magnus Lacuum numerus, Rivuli non pauci: sunt & Vivaria Paludesque, Fontes item infiniti. Regio fertilis & montosa. Colles ibi Vitibus passim consiti; Valles Silvis Saltibusque viridantes; læta Prata; Eryceta gratissimum Pecori Pabulum præstantia. Vina hic alba, notæ nobilissimæ, vulgo *Vins d'Anjou*. In nonnullis hujus Provinciæ locis illud genus Lapidis cæruleum & fissile effoditur, quo Templorum ubique Ædiumque tecta contra cœli injurias muniuntur. *Ardoises* vernacule vocantur. Suos olim habuerunt Andes Regulos & Duces, quorum *Dumnacum* ab Cæsare victum scribit octavo libro Hirtius. Postea cum alijs Galliarum populis in Francorum venerunt ditionem. Rex Chilpericus, occiso Comite *Paullo*, Andegavensem Vrbem obtinuit; suisque eam Posteris reliquit, Franciæ Regibus: quorum Karolus Calvus Superiorem quidem Provinciæ partem *Torquato* (alij aliter vocant) dedit, reservato sibi supremo in eam jure; Inferiorem autem *Eudoni* Parisiorum Comiti, cujus ex fratre *Ruperto* Comite Andegavensi, Duceque Celticæ Nepos, *Hugo Magnus* eam largitus est *Fulconi*, Torquati ex Ingelgero Filio Nepoti. Fulconi ordine successerunt *Fulco* II; *Gotefridus*, vulgo dictus *Grisgonella*: *Fulco* III; *Gotefredus* II; *Fulco* IV; *Fulco* V; qui Hierosolymorum Rex fuit, post Balduinum, cujus Filiam ipse viduus duxerat uxorem; *Gotefredus* denique VI *Barbatus*, cui sociata fuit Machthildis, Henrici I Angliæ Regis F. Hujus Filij, Henricus quidem Rex fuit Angliæ, ejus nominis II; Anduum vero Comites *Gotefredus* VI & *Gulielmus*: quos quum paricidiali bello victos terris suis pepulisset Frater Rex, Filios natu majores in Angliæ Regno, *Gotefredum* autem VIII in Comitatu Andegavensi Successores habuit. Gotefridi Filio *Arturo* Comiti, Britanniæque per Matrem Duci, bellum movit Patruus Ioannes Angliæ Rex. Fecerat jam *Arturus*

Ducatus Andegavensis, Duché d'Anjou.

Homagium, vt loquuntur, & Fidem Principatus sui nomine promiserat Francorum Regi Philippo Augusto: à quo instigatus quum Pictones Regi Patruo ereptum properaret, cum exercitu Ligerim jam transgressus, ab eo ex improviso superveniente captus, Rotomagum est abductus, ibique non multo post occisus. Id non ferendum rata *Arturi* Mater, Constantia Conani Britanniæ Principis Filia & Heres, Regem Ioannem Paricidij accusavit apud Franciæ Regem, quem dixi; quumque vocatus non sisteret, Paricidij damnatus est sententia Parium Franciæ; ejusque Provinciæ, quas in Galliis habebat, Fisco Regis sunt adjudicatæ: quam sententiam ipse Rex exsequens Andegavenses sibi deditione subjecit, Regique Francorum *Ludovico* Filio Nominis ejus VIII reliquit. Huic successit Filius *Ludovicus* IX, *Sanctus* cognominatus, qui Provinciam hanc *Karolo* Fratri, Apennagij jure, concessit. Hunc sequutus *Karolus* II, qui Clementiam Filiam locans *Karolo Valesio* Provinciam hanc Dotis nomine largitus est. Huic successerunt Franciæ Reges, *Philippus Valesius* Filius, & ex eo Nepos *Ioannes*, qui nobilissimam hanc Regni portionem Ducatus titulo, anno CIↃ CCC L, decoratam Filio *Ludovico* Apennagij jure dedit. Hunc sequuti sunt descendente linea *Ludovicus* II, & *Ludovicus* III, quo sine Herede mortuo Principatum adiit *Renatus* Frater. Hic, defunctis Liberis, Heredem dixit sui Fratris Filium *Karolum* (alij Fratrem fuisse volunt) qui Heredem scripsit *Ludovicum* XI. Regem. Et sic Coronæ Franciæ fuit adnexus, eique unitus mansit; nisi quod *Franciscus* I eundem suæ Matri *Aloisiæ Sabaudæ* in usumfructum tradiderit. Rex Karolus IX eum jure Apennagij tribuit *Henrico* Fratri, qui deinde Poloniæ & Franciæ Rex. Metropolis Ducatus *Andegavum* est; *Andegavensis Civitas* Paullo Diacono; vulgo *Angiers*. Ptolemæo dicitur Ι'ελιόμαγος *Andicavarum*, sic enim legendum antea monui. In utraque *Meduanæ, Maine*, Ponte strati lapideo, ripa est magnifice exstructa. Insignis ibi Politia. Episcopali fulget dignitate; Senescallatu etiam & Baillivatu, Sedeque superbiens Præsidiali. Academiam habet celebrem, ab *Ludovico* II Andegavensium Duce, anno CIↃ CCCXXCIX institutam, & nuperrime ab *Henrico Valesio* Andium Duce, Karoli IX Fratre, restauratam; evocato, qui Ius ibi profiteretur, Francisco Balduino, qui hac de re legendus ad l. Si pacto. C. de Pactis. Extra Vrbem vetustæ monstrantur Ruinæ, quæ vulgo *Grohan* dicuntur, Nomine ab *Romano* non abludente. Hic quomdam Theatrum ab Romanis exstructum fuisse perhibetur. Apparent multæ Parietinarum Murorumque reliquiæ. Effodiuntur & infinita probæ notæ Numismata. Habet hic Ducatus multa insignia Opida, alia aliis majora. Pauca, ut vernacule sonant, dabo: *Samur* ad Ligerim cum Arce; Academiam, quam apud Regem Magni Viri moliuntur, brevi habiturum; *Montreneau, Bauge, Beau-fort, Brissat, Monstreul-Belay, Malevrier, Chantonceau, Vibers, Duretail, La Flesche, Chasteau-Goutier, Segre.*

cuius Metropolis *Andegavum*, *Angiers*;

Alia opida, *Samur*, &c.

Andegavensibus, Turonensibus, Normannis & Perchensibus contiguus est *Comitatus Cenomanensis*, vulgo *Comté de Maine*. Provincia, quæ tribus præcipue Fluviis irrigatur *Meduana (Maienne,) Ledo (Loir)* & *Sartra*. Ornatus illi multus ab Silvis Saltibusque accedit. Tota Regio superioribus annis in duas quasi abijt Partes. *Civitas Cenomanensis, Le Mans*, Ditioni addita est Regis Franciæ; *Vrbs* autem *Mænia, Maine*, cum Marchionatu, nunc in Ducatus decus erecto, Guisiæ gentis agnoscit Dominium. Novi *Karolum* Ducem *Mænium*, sive *Maiennæ*, Francisci Ducis Guisiæ Filium, Henrici Ducis Fratrem. Opidum Primarium ad Sartram Fluvium, quod vulgo *Le Mans*. [redacted] Scaliger suis ad Me litteris putat esse Οὐίνδινον Ptolemæi, Aulerciorum Cenomanorum Caput, de quo ante dixi. Ab initio Sedes Baillivatus; post Henricum II Præsidialis est facta: ad quam variorum Opidorum appellationes devolvuntur. Hanc Provinciam, sub Aquitania comprehensam, aliquando paruisse lego Ducibus Aquitanis, donec inter Reges Franciæ Ludovicum IX & Angliæ Henricum III pactum fuit, vt Anglus Aquitania, quam ab Septemtrione Carantonus Fluvius, ab Meridie Pyrenæi Montes terminarent, contentus, in perpetuum cederet Normannia Terrisque Cenomanorum & Andegavensium; eique numerarentur CIↃ IↃ aureorum millia. Rex Franciæ Ioannes Andium & Cenomanorum Comitatum *Ludovico* Filio Secundo-genito dedit. Donationis Diploma anni CIↃ CCC LX in Scrinio Regis adhuc visitur. *Ludovici* Stemma est tale:

cum *Comitatu Cenomanensi, Comté de Maine,*

cujus Partes *Civitas Cenomanensis, Le Mans. Vrbs Menia, Mayne.*

LVDO-

LVDOVICVS I Valesius, Dux Andegavensis, Cenomanorum Comes; ab Ioanna I Neapolis Regina adoptatus, & Rex Hierosolymorum. Siciliæ Neapolisque designatus. Obijt CIↃ CCCXXCIV, mense Septembri:

LVDOVICVS II Dux Andegavensis, Cenomanorum Comes; Rex Hierosolymorum & Siciliæ. Obijt CIↃ CCCCXVII:

LVDOVICVS III Dux Andium & Cenomanorum Comes, ab Ioanna II Neapolis Regina adoptatus in Regem Siciliæ, Ducem Calabriæ, Comitemque Provinciæ. Sine liberis defunctus est CIↃ CCCCXXXIV.

RENATVS Dux Andegavensis, Comes Cenomanorum, Dux Calabriæ & Barri, Comes Provinciæ & Guisæ; ab Ludovico Fratre Germano, consensu Ioannæ II Heres institutus. Mortuus est CIↃ CCCC LXXX:

CAROLVS, cui Renatus Frater, mortuis Filio Ioanne, Nepoteque Nicolao, reliquit jura Regni Neapolitani, Comitatus Provinciæ & Cenomanorum. Hic Ludovicum XI suarum Rerum Hæredem instituit.

IOANNES Calabriæ Dux, &c. Huic Pater supervixit. Defunctus enim anno CIↃ CCCC LXX:

NICOLAVS Calabriæ Dux. Marchio Pontensis, &c. Ante Avum Renatum mortuus anno CIↃ CCCC LXXIII.

IOLANTA nupta Friderico Vadimontano. Obijt anno CIↃ CCCC LXXXIII:

RENATVS præteritus ab Avo Renato. Obijt anno CIↃ IↃ VIII.

Sequitur postremo loco cum Superiore Belsia explicandus *Comitatus Perchensis, Comté du Perche*. Dividitur hic in duas Partes, quarum una *Inferior* dicitur, vulgo *Le Perche Gouet*; Castellania Carnutensi Territorio quasi inclusa; Primarium habens opidum, quod *Nogent le Rotrou* vernacule: Altera *Superior* est, quæ proprie Comitatum constituit. Opidum cum alijs habet *Mortanium, Mortaigne*; ubi Sedes Baillivi Perchensis. Terminatur, qua Normannos respicit, in *Vernuelio, Vernueil*; qua Cenomanos, in *Memersio, Memers*. *& Comitatus Perchensis, Comté du Perche.*

Illa de *Superiore* Belsia, ejusque Partibus: succedit ordine *Media*, cui tribui solitum quidquid est, inde quidem ad utramque Ligeris ripam ab *Ratomago, Romorantin* vernacule, quod opidum ad *Saudram* est Fluvium, qui *Grandis* cognominatur, Vendomium usque: hinc autem in dextra ejusdem Ligeris ripa quidquid Castelloduno (*Chasteau-dun*) porrigitur Blesas & ad Turonensium usque Agros. Vocatur hæc Belsiæ Pars *Vindocina, Vendosmoise*; quod finem ibi capiat versus Septemtrionem. Reliquas fertilitate sua Belsias superat. Comprehendit partim Comitatus *Blesensem, Dunensem & Tonnoriensem*; partim Ducatus *Vindocinensem & Turonensem*. *Comitatui Blesensis* (*La Comté de Blois*; *Pagus Blesensis* forte Nithardo) nomen dedit Opidum antiquum *Blesense*. *Blesenses* Gregorio Turonensi noti circa annum IↃ LX. *Castri Blesensis* ad Montis cujusdam, quem Liger præterfluit, latus in Agilulphi Vita fit mentio. Certe Castrum hodieque est in Rupe eleganti situm, ab Opido versus Occasum separatum; Sedem Palatiumque Regibus præbens: unde prospectus cum in Vrbem ipsam, tum in vicinos Agros. *Regalis Civitas* vulgo vocari solita, quod & amœnissimus sæpe Regum Secessus, & educandis Ipsorum Principumque aliorum Liberis consecrata. Saluberrimi enim Aëris est: gratissimi Soli: Agri amœnissimi, Vitibus pulcherrimis consiti, omnique Frumentorum genere, fructiferisque Arboribus luxuriantis. Fontes habet dulcissimos, Rivulosque dulcissimi ob sinuosos amfractus Murmuris. Templa habet duo: unum in Arce S. Salvatori dicatum; à Comitibus, quique ipsis successerunt Regibus, amplissimis dotatum Reditibus: Alterum in ipsa Vrbe, D. Iacobo sacrum. In Priore Sepulcra spectantur, summi Artificij, Comitum Blesensium *Ludovici & Guidonis*; item *Ioannis* Albaniæ Ducis, aliorumque complurium. Visunda se præbent apud Blesenses admiranda Aquæductuum vestigia, tanti spatij, tantæ altitudinis, ut tribus Equitibus junctim incedentibus facile transitum concedant. Romanorum esse Opera vero simile est. Cives & Incolæ comes admodum sunt, faciles & humani; munditiei & splendoris in Victu, Potu, Amictuque studiosissimi; in quorum denique ore purissima quasi habitat Francicæ Linguæ Proprietas. Secundo ab hac Vrbe Lapide conlapsæ Ædificiorum ruinæ monstrantur. Locum *Orcheze* vulgo nominant. *Orchæstra* pars apud Veteres Romanos Theatri. Nihil adfirmo. Adcolæ C. Iulij Cæsaris Horreum fuisse volunt. Inter Primos Blosij Comites invenio *Theobaldum*, cognomine *Seniorem*, Gedonis F. Rollonis Roberti, Primi Normanniæ Ducis, adgnatum. Filium hic habuit *Othonem* (alijs *Eudo* dicitur) qui auctis cum Patris, cum sua Virtute Principatibus, Comes fuit Campaniæ, Blosij, Briæ, Turonum & Carnutum. Liberos procreavit

II Media, Moyenne Beausse.

in qua Comitatus Blesensis, La Comté de Blois,

creavit *Theobaldum* II & *Stephanum*, qui Fratri sine prole mortuo successit. Hoc ex Adela Gulielmi Conquæstoris Angliæ Regis Filia geniti, cum alijs, *Theobaldus* III & *Stephanus*: quorum Prioris Filius Patri cognominis, quum inprolis vita defungeretur, amplissimas hæreditates reliquit sui Patrui Stephani, qui Angliæ Regnum adeptus fuerat, Posteris: inter quos legitur *Ludovicus*, Henrici II Comitis Campaniæ, Briæque Filius, Henrici Largi N. Stephani Regis Pronepos, Comes fuisse Blesensis; donatus insuper ob egregia ad Constantinopolin facinora, Romaniæ Ducatu. Ἀπαιδι mortuo successit, post *Theobaldum* etiam improlem, *Margareta* Soror; Vxor primo Othonis Burgundiæ Comitis, secundo Gualtheri Avennatis Dynastæ: quo nata *Maria* Avennæ Domina, Comes Carnutum & Blosij, quæ nupsit Hugoni Castilionæo, Comiti Fani S. Pauli: Post eam nihil de hoc Comitatu certi tradunt Historiographi.

Comitatus Dunensis, La Comté de Dunois.

Comitatus Dunensis, La Comté de Dunois principem habet Vrbem *Castrodunum, Chasteau-dun*. Opidum est cum Arce ad Loiram (vulgo *Loir*, qui alius ab Ligeri; in quem ad Andegavensium Vrbem se ecfundit) conditum in eminentiore Rupe, ad quam haud facilis patet accessus, ne ad Septemtriones quidem, qua parte Regio latissime se oculis pandit. Recte *Castrodunum*, quod Castrum vel Propugnaculum in Duno sit exstructum. *Dunum* alias docui Gallorum Veterum Idiomate *Collem* vel *Rupem* sonare. Turri munitum est amplissima. Majus aliquando fuisse testantur in Suburbijs hic ibi augusta Ædificiorum Rudera. Templi Primarij, D. Magdalenæ sacri, conditor fertur Karolus Magnus. Suburbia habet quatuor, ipsa Vrbe majora, Ædibus, quam ipsa Vrbs, splendidioribus, Templisque duodecim decorata. Vrbis, superioribus bellis horrendum in modum vastatæ, magnam partem restaurarunt Cives, qui ut sibi studium illud perpetuandi animum esse declararent, in Vrbis Insignibus utuntur tribus Semilunulis cum Inscriptione in παλιφεγγίᾳ, EXSTINCTA REVIVISCO.

Comitatus Tonnoriensis, La Comté de Tonnoire; Ducatus Vindocinensis, Duché de Vendosme.

De *Comitatu Tonnoriensi*, *Comté de Tonnoire* nihil in præsentia mihi est quod scribam; destitutus ab ijs auctoribus, qui eum potuerunt diffinivisse. *Ducatus*, olim Comitatus, *Vindocinensis*, *Duché de Vendosme*, initium capit à Baugenciaco, Limite inter duas Belsias, quæ cognominantur *Solonia* & *Vindocina*; fines longe lateque extendens, ad Santonas usque, ut quidam volunt.

cuius Vrbs primaria *Vindocinum*, *Vendosme*;

Dictus ab *Vindocino* Opido: sic Venantius Fortunatus appellat, quod vulgo *Vendosme*. Ptolemæo forte Οὐίνδικον (sic enim legendum) est Aulerciorum Cenomanorum, in Gallia Lugdunensi vrbs. Nihil hic adfirmo. Nam Οὐίνδικον illud, certius fortean, est opidum, quod hodie *Le Mans*; quæ [redacted] Scaligeri sententia, ut antea monui. *Vindocinum* Arcem habet vetustam & ejus ævi, quo Gallias invaserunt Franci. *Vindocini* Comites originem ducunt ex Borboniorum Stemmate. Primum Comitem lego *Ludovicum Borbonium*, Ioannis Marcæ Clermontijq; Comitis F. Successerunt huic recta linea Filius *Ioannes*, *Franciscus* Nepos, & *Karolus* Pronepos, quem Primum Vindocini Ducem creavit Franciscus I Galliarum Rex. Filium *Karolus* habuit *Antonium*, Vindocini Ducem, Franciæ Parem, & per Ioannam Albretam Conjugem, Navarræorum Regem, quo natus *Henricus Borbonius*, Galliæ ejus nominis IV, Navarræque Monarcha potentissimus, Bearnij Princeps, Dux Vindocini, &c.

Turonensis Ducatus, Duché de Touraine.

Turonensis Ducatus, *Duché de Touraine*, incipit tribus supra Ambaciensem Vrbem Miliaribus, versus Blesas; terminatur in Vicis, qui vulgo *La Chapelle Blanche*, in Spiritualibus agnoscens Episcopum Andegavensem, & *Chousai*. Hi enim Limites statuunt inter Turonenses & Andegavenses. Incredibilem Regionis Amœnitatem amœniorem facit placidissima suave-spirantis Aëris constitutio; adeo ut totius Galliæ *Hortus* atque *Pomarium* vocetur. Vini Frumentique ferax est: Nemora habet Venationi commoda.

cuius Metropolis *Cæsaro-dunum Turonum*, *Tours*:

Metropolis Ducatus est *Cæsarodunum Turonum*; quod Ptolemæo Καισαρόδουνον Turoniorum; hos enim *Turupiis* exturbatis apud Nobilissimum Geographum substituendos antea monui: *Turonem* vocat Sidonius Apollinaris; *Turonicam* Gregorius Turonensis: Vernacule *Tours*. Iactant Incolæ Conditorem Vrbis *Turnum*, ejusque audent monstrare Sepulcrum. *Martinopolin* etiam ab *D. Martino* nominat Mathæus Vindocinensis in sua Tobiæ Historia. Vrbs opibus & Ædificiorum præstantia nobilis. Vicinus illi ad Orientem Ligeris, cujus benificio multæ ex Oceano Merces Incolis subvehuntur: ad Meridiem & Occidentem Idra fluit. Mercatura & Lanificio claret. Populus ibi sincerus, Regi suo fidelis & obsequens. Archiepiscopalis est Sedes, cui Antistites præfuerunt multi, doctrina

ctrina ſanctitateque præſtantes: inter eos etiam D. Martinus, de quo tres exſtant Libri Sulpitij Severi. Suffraganei ſunt huic Sedi omnes fere Epiſcopi Britannorum, Cenomanorum & Andium. Vrbs Turonum ab initio Coronæ Francicæ fuit inſerta. Primus Ludovicus III poſt factas Danorum & Normannorum in Galliam irruptiones; eam tranſtulit in *Ingelgerum* Comitem Andegavenſem; quo hoſtiles Barbarorum impetus copijs ſuis validius repelleret, & Ligeris oram commodius propugnaret. In Campeſtribus & Territorio Turonij memorabili pugna aliquot Saracenorum millia (quadringenta fuiſſe narrant) ſunt cæſa; obtruncato etiam Rege ab Karolo Martello, anno ıↄ ccxxv, ut Beda notat. Mirum eſt Ruſticos ejus rei, tamquam nuperæ, memoriam conſervare. Locus dicitur *S. Martinus Bellus*. Minorum gentium hujus Ducatus opida ſunt *Ambocia*, *Langerſum*, *Chinonum*, & alia. *Ambociam*, *Vicum Ambocienſem* vocat Gregorius Turonenſis; hodie *Amboiſe*: opidum ad Ligerim loco tam amœno ſitum, ut cum omnibus alijs hujus Regi certare audeat; ut mirum non ſit, Reges ibi ſæpe degere ſolitos. *Langerſum*, *Langers* opidum non ignobile, paulo ſupra confluentes Ligerim & Indrum verſus Orientem. *Chinonum, Chinon*, Opidum Arce præditum, Francorum Regibus olim in delicijs, præſertim Karolo VII, quo tempore Æmuli non alio illum dignabantur titulo, quam Regis Biturigum. Territorium habet fertile & amœnum. Ab hoc Opido grandes initium capiunt verſus Pictones Leucæ. Viſitur haud procul hinc Pons, qui vulgo *de la Nonnain*. Arcus ſunt lapidei ad medium procurrentes milliare. *Inſula Bouchardi*, *L'Iſle Bouchard*, ad Vigennam eſt Fluvium, quo circumdatur, inſtar olim Lutetiæ. *Cauda*, *Caude*, ſitum habet, ubi Vigenna cum Ligeri concurrit. *Caſtellum*, *Chaſtillon*, opidum Regale ad Indrum Fluvium. *Lochum*, *Loche*, ibidem eſt opidum firme munitum. In Crypta Arcis repertum olim Corpus Viri, ſtaturæ raræ: Oſſa loquuntur hominem fuiſſe octo Pedum: inventus narratur inſidens grandi Lapidi, Capite in ambas Manus inclinato. *Aſayum* duplex, unum ad Indrum, quod *Aſay le Bruſſe*; alterum ad Carim (*Cher*) *Aſay le Ferron*. *Mons Richardi*, *Mont-Richard*, opidum in amœna planitie ſitum, rupibus ſilviſque (quæ vulgo *Les Foreſts de Mont-Richard*) cinctum. In Suburbanis Domus ſunt Subterraneæ, ſuperque eas Horti & Vineta. *Paulmium*, Arx, Vicecomitatus titulo gaudet, ſita loco edito. Vivarium adjacet, duorum fere milliarium, muro cinctum. Dominum ejus novi *Renatum Voyerum*, Turonenſis Ditionis Baillivum, Caput ſine controverſia in eo tractu Nobilitatis, Regis Cubicularium, Conchyliatique Ordinis Equitem. *Lodonum*, *Lodon* vel *Loudon*, Pictavienſi Ditioni ab nonnullis adſcribi ſolitum: Olim Privatis paruit, nunc Sedes Tribunalis Regij eſt. Sunt qui *Iuliodunum* vocant, neſcio quo antiquo Scriptore.

Opida vero Minorum gentium. *Ambocia*, *Amboiſe*, *Langers*. *Chinon*. *L'Iſle Bouchard*, *Chaſtillon*, *Loche*. *Aſay*. *Mont-Richard*. *Paulmi*. *Lodon*.

Belſia mihi reſtat *Inferior* percurrenda, quæ vulgo *Baſſe Beauſſe*. Ea Campeſtris omnino eſt & plana; Frumenti valde ferax, totius Galliæ, ut Sicilia quomdam Latij, horreum: Porrecta inter Epiſcopatus Aurelianenſem & Carnutenſem ab opido Stampenſi procurrit, verſus Orientem quidem ad Senones uſque, verſus Meridiem ad Pontem Aurelianenſem. Comprehendit *Ducatum Aurelianenſem*, *Ditioneſq.* vel *Territoria Lorriacum* & *Solonium*: *Ducatui*, *Duchè d'Orleans*, nomen ab Vrbe Primaria ad Ligerim ſita, quæ *Genabum* Cæſari lib. VII, & Hirtio lib. IIX; quod qui negant, habent oppoſita omnia veri veſtigia & multa argumenta. Nam quo nomine vocandi ſunt, inquit ſuis ad me litteris Scaliger, qui *Giam* Opidum ad eumdem Fluvium eſſe putant: inter eos autem Paradinus & Vigenereus. Clare Aimoinus lib. I. cap. V. *Genabus, ubi nunc Aurelianis*. Vrſini & Manutij Codices apud Cæſarem habent *Genabin*. *Cenabum* eſt apud Antoninum; Κήναβον apud Ptolemæum: an in prima ſyllaba vitioſe? Vitioſius, & contra fidem etiam hiſtoriæ, apud Oroſium lib. VI cap. XI *Cenapum*. Γλώαβον τὸ τῶν Καρνούτων ἐμπορεῖον Straboni lib. IV. *Aurelianenſis Vrbs* legitur apud Sidonium lib. VIII. Epiſt. XV ad Proſperum Papam, & Gregorium Turonenſem lib. V. Hiſtoriæ cap. XXXIII, & Aimoinum lib. I. cap. VI. *Aureliana Civitas* apud Iordanem de Rebus Geticis. *Aurelianis* ſimpliciter nulla inflexione Aimoino paulo ante, Idacio, Bedæ XV Kalend. Decembr. Vſuardo VII Eid. Sept. & alijs. Herricus Poëta ad Karolum:

Obvius adveniens Vrbem, cui Genabus olim
Nomen erat, noto quod deinde receſſit ab uſu,
Diverſumque illi nunc Aurelianis habetur.

III *Inferior*, *Baſſe Beauſſe*. cujus Partes *Ducatus Aurelianenſis*, *Duché d'Orleans*, in quo *Genabum*, vulgo *Orleans*.

Aurelia

Aurelia item Turonensi lib. I. cap. VII Histor. & in Historia S. Galli & S. Aniani. Vnde transnominata? ab *Aureliano* Imperatore, nisi fallit Otho Frisingensis lib. IIII. cap. XLI. Ridendi qui ab *Aurelia* Cæsaris Matre, qui item ab *Auro* dirivant. Tempore Cæsaris hæc Vrbs Carnutibus adcensebatur: præclara hodie, ijsq; Franciæ connumeranda, quæ primi nominis. Aëre gaudet puro atque salubri. Qua Septemtrionem spectat, paulo editiore est loco; unde Templum *S. Crucis* magnificum, sed non ita pridem cum alijs omnibus, quod dolendum sane, dirutum, advenientibus auguste se ostentabat. Multum ejus prolata sunt Pomeria ab ea parte, qua itur in Burgundiam. Visuntur etiam nunc antiqua Mœnia post ædem S. Stephani: monstratur & ibi Porta magni ævi, quæ hodie *Porta Vetus Burgundiæ* dicitur; & quidquid Ædificiorum ultra est ad recentiorem usque Portam, *Nova* vocatur *Civitas*. Mœnia adluit Ligeris, Ponte stratus per Mediam Insulam lapideo, in quo Monimenta videre est, *Ioannæ Darciæ* Virgini, quæ sub Karolo VI obsessam ab Anglis Vrbem anno CIↃ CCCC XXVIII scribitur liberasse, erecta. Libellum integrum ea de re composuit Ioan. Ludovicus Micquellus Aurelianensis ad Karolum Lotharingum Cardinalem. In perpetuam Liberationis memoriam Cives, cujuscumque generis, quotannis die VIII mensis Mai, Supplicationibus publice decretis, gratulabundi Civitatem obeuntes ad Pontem procedunt; ibique ad Crucem, ubi inhibitus perhibetur Anglorum irruentium impetus, re divina peracta, in Vrbem redeunt. Appellatur κατ' ἐξοχὴν vernacule *La Feste de la Ville*. Ad Pontis Caput Suburbanum est egregium, quod *Portereau* vulgo. Forum Primarium *Estappe* audit, quod ibi Vina stabulentur, alio exportanda. Suppliciorum locus *Martroy*, ab Martyrum, ut volunt, memoria, nominatur. Academiam habet inter alias Galliæ celebrem; quæ anno CIↃ CCC XII ab *Philippo Pulcro* instituta, Iurisprudentiæ cum primis est conservatrix. Ex ea quot Viri Docti olim prodierint, hodieque prodeant, longum esset commemorare. Silentio certe non prætereundus *Bertrandus Burdigalensis Archiepiscopus*, qui postea P. M. creatus *Clemens* V fuit dictus. Ibi docentes audivi anno CIↃ IↃ LXXXIII & seqq. *Ioannem Robertum* & *Guilielmum Fornerium*; hunc certe, Virum cum in sua Palæstra versatissimum, tum facundissimum, atque etiam meliorum litterarum doctissimum; quod edita ab eo testantur Opera. Lingua Franco-Romana hic tam pura, ut Gallis omnibus sit Aurelianismus, Vocibus quibusdam emotis, qui Græcis quomdam Atticismus. Ejus elegantiæ Virgines mirum in modum dant operam, itaque in ea excellunt, ut Pindarum exprimere se glorientur, quod *Pindariser* appellant. Vrbs Episcopatus titulo superbit. Inter Primos illos & Sanctiores Præsules primus facile fuit *Anianus*, qui ob Vitæ sanctitatem Sanctorum adscriptus est numero, Divusque Tutelaris Vrbi lectus. exstat ejus Vita. Legendi de eo Sidonius Apollinaris lib. VIII. Epist. XV. Gregor. Turon. lib. II. cap. VII. Hist. Petrus Equilinus libro VIII, cap. XLVIII, Beda XV Kalend. Decembr. Martyr. Roman. Reges hic quoque aliquot inauguratos fuisse, ut Remis, loquuntur Historiæ. Ager illi undique rerum omnium fertilissimus: Vinorum ferax, quæ nobilissima in alias Europæ partes magna copia evehuntur, nomen ab Vrbe consequuta. Olim hæc, ut Galliarum reliquæ, proprios & indigenas habuisse videtur Principes: postea cum cæteris paruit Romanis; quibus vel ejectis vel pacto digressis, Francorum Reges, qui eam Regni titulo decorarunt, cœpit agnoscere. Primus ejus Rex fertur *Clodomirus*; cui cum prole mortuo *Clotarius* frater successit, qui item totius Galliæ Imperium, Fratribus omnibus exstinctis, est adeptus. Ita semper Coronæ mansit connexa usque ad Valesiorum tempora. Ioannes Rex à Patre Philippo jussus eam Ducatus titulo ac perpetuo quasi Regni Feudo, Fratri *Philippo* Comiti Valesio contulit. Ab eo tempore Ducatus appellationem retinuit. *Philippo* sine Prole mascula defuncto, secundo ad Regnum Francicum redijt. Cautum postremo, ut semper Aurelianensis Ducatus Secundo Regis Filio, quemadmodum Primo Delphinatus, cederet. Quomdam ab Attila Hunnorum Rege, qui se DEI *Flagellum* nominabat, obsessa, & paulum aberat capta legitur; sed liberata rursum partim strenua Civium pugnantium industria, partim adcurrentibus cum auxilio validaque Militum manu Aetio Patricio, Merovæo Francorum & Theodorico Gothorum Regibus, qui Hunnos fugarunt, & ab Vrbe discedere, relictis spolijs, compulerunt. Consulendi Aimoinus lib. I. cap. VI, & seq. Petrus Equilinus lib. X.

cap.

cap. LXXI, Sigebertus ad annum CCCC LIII, Gregorius Turonensis lib. II, cap. VII, Iornandes cap. XXXVII, qui tamen ab Historia nonnihil recedit; & alij ejus ævi. *Aniani* Merita & Orationes magni hic ponderis fuisse, notant Sidonius Apollin. lib. VIII. Epist. XVI, Idacius in Chron. M S, Auctor Historiæ S. Aniani, cum Gregorio Turonensi & Aimoino, quorum jam memini. Addam hic quod fidem excedere videtur. Memorant Cives, duos olim captivos fuisse apud Turcas Viros Christianos: de quibus quum Supplicium esset sumendum, pridie firmissimis Arcis fuisse inclusos: eos autem, quum nocte, cui Supplicij dies inluceret, majorem in modum se commendassent Reliquijs S. Crucis, quas in Aurelianensi Vrbe servari fama erat, una cum Arcis ex tam longinqua Regione Aureliam fuisse per Aërem transportatos, intraque ædem positos S. Crucis: Mox, pulsantibus nullo movente Campanis, factoque ab Civibus concursu, Arcas ante Altare fuisse inventas; apertis, Captivos, qui apud Turcas adhuc esse se, quæque ad Supplicium spectabant jam parata, putabant, prodijsse; re cognita, vovisse se oblaturos singulis annis Canales duas, magnitudine qua Arcæ fuerant, Cera plenas. Quidquid sit hujus miraculi in medio relinquo. Ipse certe fieri Oblationem hanc vidi, pridie S. Crucis, secunda Mai; atque adeo ab coactis Heredibus, hujusmodi Voti, Majorum facto, damnatis. Multa de hac Vrbe apud Franciscum Belleforestium. Leo Trepautius, Senator Aurelianensis, peculiarem de Patria sua scripsit Libellum. Nostro tempore bello Civili miserum in modum jactata est.

Territorium Lorriacum, Pais de Lorris dicitur ab *Lorriaco,* Opido quomdam non ignobili. In Castellania Lorriaci primo factæ sunt Consuetudines, quibus hodieque utuntur Aurelianenses. *Territorium Lorriacum, Pais de Lorris.*

Solonia, Solongne, restat delineanda; pars Inferioris Belsiæ, comprehendens quidquid est trans Ligerim ab Aurelianensi Vrbe ad Ambocienses usque; & hinc porrigens se versus Orientem per adjacentia Cari Fluvio loca. Duplex est: *Superior*, ubi Agri Siliginei, Ericeta, Silvæ. *Inferior* multis Rivulis Pascuisque ornata; arenosior, & non ita pinguis. Præcipua Vrbs, quæ vulgo *Romorantin.* Antiquam esse docent Rudera. *Rodrina* forte in Notitia M. S. Incolæ, ne nimium discedant ab Vulgata appellatione, *Romam Antiquam* suum opidum audent dicere. *Castellum Novum, Chasteau-neuf* opidum Castro validum. Multa hic quomdam Viridaria, Prætoriaque exhilarandis animis consecrata; Melsensium Principum hodie Dominium. *Aubinium, Aubigny,* Sedes quomdam Regalis, quam ibi erexerat Ludovicus XI. *Clariacum,* cujus mentio in Vita S. Liphardi, hodie *Nostre Dame de Clery*; Opidum Peregrinationibus Religionis caussa nobile. *Iargolium*, vernacule *Iargeau* nominatur. *Solonia, Solongne: in qua Romorantin, Chasteau-neuf. Aubigny, Nostre Dame de Clery, Iargeau.*

Cap. XXIII.

Campania.

CAMPANIÆ, quæ tertium in Celtica mea locum occupat (*Comté de Champaigne*) nomen, quemadmodum Italicæ, à Camporum latitudine longitudineque, ut notat Gregorius Turonensis lib. IX. Hist. cap. XIV, & libro de Gloria Confessor. cap. LXVII. Est enim Campestris admodum & plana, Sementique apta. Circundant eam vndique Briensium, Burgundionum, Karolesiorum & Lotharingorum Ditiones atque Territoria. Cœlum ibi serenum; Aër temperatus; Flumina magna, salubria, piscosa: Populus industrius, suisque commodis & rei faciendæ invigilans: Nobilitas frequens & generosa: Civitates lautæ: Pagi Incolis referti: Agri passim Frumento, Vino, omnique Pecorum genere abundant: nec desunt Silvæ, opimas quæ præbent Venationes, jucundaque Aucupia. *CAMPANIA, Comté de Champaigne. unde dicta. Qui illi Fines. Qualitas.*

Sedes hic olim habuerunt suas *Tricasses*, *Lingones*, *Remi*, *Catalauni*, *Meldæ*, *Senones*, & fortean alij, quorum memoria jam obliterata. *Tricasses* nominantur in melioris notæ Plinij libris; qui Τρικάσιοι Ptolemæo, *Tricassini* Ammiano, Panegyricis quibusdam & Antiquo Lapidi; *Trecæ* Herico in Vita S. Germani, *Tresses* Vulgo Ecclesiastico per compendium; *Civitas Trecassium* in Notitia Lugdunens. IV. Hodie ubi *Trois en Champaigne*. *Lingones* Cæsari, Plinio, alijsque sunt qui Λόγγονες Ptolemæo: *Veteres Incolæ, Tricasses, Lingones.*

Campania.

mæo: *Fœderatos* idem Plinius indigetat: *Civitatem Lingonum* habet Notitia Provinciarum in Lugdunensi I. Exstat COHORTIS II. LING. EQ. memoria in elegante Inscriptione, quæ visitur in Piceno vel Marchia Anconitana, in opido, quod olim *Forum Sempronij*, vulgo *Fossambrone*: Hodie *La Duché, Pairie & Eueſché de Langres*. *Lingonum* sæpe meminit Martialis, oblique eos subinde perstringens. Occurrunt crebro apud eundem *Lanæ, Saga, Tomenta, & Bardocuculli Lingonum*. *Remi* apud Cæsarem & Plinium, qui Ῥῆμοι apud Ptolemæum & Strabonem: *Fœderatos* Plinius nominat: *Civitas Remorum* Notitiæ Provinciarum in Lugdunensi II: *Duché, Pairie & Archeveſché de Reims*. *Remorum* fines Romanorum tempore latissimi fuere; Sequanis, Mediomatricibus, Treviris, Veromanduis, Suessionibus conregionales. Cæsare Gallias administrante post Heduos secundum Dignitatis locum obtinebant. Nominat ipsorum Senatum idem Cæsar, & ciuitatis Principem atque Præfectum *Vertiscum*, de quo in Ephemeridibus Belli Gallici multa. *Catalaunos*, præeuntibus Membranis; scribendos monent Viri docti, qui in Vulgatis Ammiani Marcellini libris *Cathelauni*. Sic etiam nominantur in exaratis calamo codicibus Eutropij, qui Tetricum notat ab Aureliano superatum apud *Catalaunos*. *Catalaunorum Civitas*, Notitiæ Provinciarum Galliæ in Lugdunensi II, *L'Eueſché de Chaallon*. Ad hos *Catalauni* pertinent *Campi*, in quibus prælio magno superatus ab Romanis, Gothis & Francis, Ducibus Aetio Patricio, Theodorico & Merovæo, Hunnorum Rex Attila, anno ab V. C. CIↃ CC III. Imper. Cæsare Fl. Marciano P. F. Augusto & Clodio Adelphio V. C. Romæ Coss. ab Christo nato CCCCL, cæsis utrimque CLXII millibus, exceptis XC millibus Gepidarum & Francorum, qui paulo ante occubuerant. Legendi Sidonius Apollinar. Carm. VII, Cassiodorus lib. III Variar. Epist. I & alibi, Paulus Diaconus lib. V, Isiodor. in Chronic. Iornandes de Rebus Goth. cap. XXXVI, & seqq. Gregorius Turonensis varijs locis, Aimoinus lib. I, cap. VI, Sigebertus in Chronic. Otto Frisingensis lib. IV, cap. XXVI, Freculphus Lexoviensis lib. V, cap. XIV, Tom. II, Idacius M. S. Sabellicus Ennead. VIII, lib. I, Gaguinus lib. I, & alij. Delineat hos Campos, locumque Pugnæ Iornandes, cap. XXXVI: *Convenitur itaque in Campos Catalaunicos, qui & Mauricij nominantur*, C. *Leugas, ut Galli vocant, in longum tenentes, &* LXX *in latum*: cap. XXXVIII; *Erat autem positio loci declivi tumore, in modum collis excrescens*. Et in fine cap. *Fit ergo de loci opportunitate certamen. Attila suos dirigit, qui cacumen montis invaderent, sed à Thorismundo & Aetio præventus est, qui eluctati collis excelsa ut conscenderent, superiores effecti sunt, venientesque Hunnos Montis beneficio*

Remi,

Catalauni.

ficio facile turbavere. Indicat ibi Iornandes hos *Campos* etiam *Mauricios* fuisse nominatos: Sic quoque vocat Callimachus Experiens; *Mauriacos* autem Freculphus: *Mauriacus Campus* est apud Gregorium Turonensem lib. II, cap. VII; *Mauriacum* & *Mauriacensis Campania* apud Idacium; unde & *Mauriacensis Pugna* in Legibus Burgundionum. Alij *Catalaunos Campos* Tolosæ proximos locant, cumque *Catalanis*, qui ibi, confundunt. Male. Numquam enim eo progressus Attila. Sunt qui sic dictos volunt ab *Catalaco*, quod in Montanis Arverniæ situm, cujusque mentio in Historia MS. S. Ægidij. Certe qui posterioris sententiæ non invalida habent argumenta: Loci Naturam, ab Iornande Pauloque Diacono descriptum, mire concinere: esse in planicie *Catalacensi* Collem; in ejus apice Crucem fixam, quæ vulgo *Croux des Batailles*: in eadem planicie Vicos esse quibus cognomen *de Catalaco*; inter alios vetustissimum, qui in Panchartis *de Veteribus Campis* vocatur; alterum, qui *Entiliacus Catalacensis*, quem ab Attila nomen sumsisse sibi persuadent doctiores Indigenæ: Rivulum item præterlabi, qui planiciem in XII Aquitanicas Leucas protensam intersecat; Rivulum autem in Campis Catalaunicis fluxisse, tradere Paulum Diaconum lib. IV: &, quod omnium validissimum argumentum, Tractum dici *Mauriacum*, vulgo *Prevosté de Mauriac* ab *Mauriaco* Vrbe, quam huic planiciei adjacentem olim in his Montanis præcipuam fuisse loquitur Historia Austremonij, quæ adhuc in Membranis. Sed pugnat cum his, & quæ alia in medium adferri possunt, obstatque considerata pensitatius Attilæ Expeditio. Eum quidem Pannonijs egressum in Belgicam primum per Germaniam venisse, certo est certius. Adfirmant omnes, quos paulo ante laudavi. Sequutum mox Metensis Vrbis excidium, Gregorio Turonensi teste lib. II, cap. VI: Hinc Treuirorum direptio, quæ apud Aimoinum lib. I, cap. VI: mox Tricassium obsidio, de qua Sidonius Apollin. lib. VIII, Epist. XV: ad extremum Aurelianis irruptio, nec direptio, cujus ibidem meminit Sidonius. Iam si verum, quod unanimi consensu traditur, Attilam fractum, exque confinalibus Ligeri locis, cum ab alijs, tum ab Aetio (qui inde *Ligeris liberator* Sidonio lib. VII, Epist. XII) pulsum & fugatum, evestigio ad Belgas se contulisse: qui esse poterit, ut in montana Arverniæ, centum ab Aurelianensi Vrbe Leucis dissita, præcipitem se dederit; præcipue quum tam magnis copijs tamque multis impedimentis onerato trajiciendi essent Ligeris, Alanio, & Elaver; peragranda item invia, confragosa, aspera & dura loca. Si Ligerim numquam (quod omnino verum est) Attila transgressus fuerit, fallit fallitурque Paradinus, qui Lugdunum ab eo eversum, ab Majorano autem Augusto restitutum scribit: labuntur item, qui ulteriora Lugduno versus Meridiem loca, Vasatum, Nemausensium, aliorumque, Attilæ ignes & furores sensisse, memoriæ produnt. Fuerunt igitur in Belgica *Campi Catalaunici*, sic dicti à *Catalauno*, de quo post. Designat eos, inque Belgica notat non obscure Sidonius Apollinaris Carmine VII:

Et jam terrificis diffuderat Attila turmis
In Campos se Belga tuos.

Ipse, quum potissimam *Camporum Catalaunicorum* partem aliquando peragrarem; Pugnæ locum attentius inspectum deprehendi prorsus convenire cum ijs, quæ ab Iornande, &, qui eum exscribit, Paulo Diacono memorantur. Certe Planicies est maxima, neque eo solum prælio memorabilis. Ammianus Marcellinus lib. XXVII; *Et maturato*, inquit, *itinere omen prope Catalaunos invenit, ad congrediundum promtissimum; &, vallo oportune metato, suisque pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo Auroræ exortu in aperta planicie composuit aciem*, &c. qua de re consulendi etiam Panegyricus Flaviensium Constantino dictus, & Eutropius in Aureliano. Sed de his satis: ad Veteres, qui superant, Campaniæ Incolas pergo. *Meldæ* Cæsari & Plinio, qui eos *Liberos* cognominat, noti: Μέλδοι Straboni; Μέλδαι Ptolemæo; *Meldi* antiquo Lapidi. *Meldos* Strabo imprudenter cum Lexovijs παρωκεανίτας facit, qui sunt in ipso Galliæ meditullio; ubi nunc ad Matronam amnem *Meaulx* opidum. *Senones* Cæsari, Plinio, & alijs celebrati: Σένονες Ptolemæo, qui eos in Gallia Lugdunensi describit. *Civitas Senonum* Notitiæ Provinciarum Galliæ in Lugdunensi IV: Alij, credo, sunt *Senones* Straboni Nervijs vicini, versus Occasum, de quibus in Normannia. Prioribus, ut mage notis, adscribendas censeo horrendas in Italiam Incursiones: unde & ibi ab Strabone circa Flaminiam, à Polybio in Piceno, ab Suda in Albano-

Meldæ. *Senones.*

rum terra *Senones* describuntur; de quibus in Italia fusius. Atrocissimum sane Romanis bellum moverunt anno V. C. CCCLXIV *Galli Senones*, quod ab ijs *Bellum Senonicum Gallicum* dicebatur. Dux erat Brennus, Gallorum Regulus. Post pugnam Alliensem (à qua *dies Alliensis* in Romanorum Fastis) Vrbem ingressi, cæsis obvijs, omnibusque incendio fœde vastatis, Capitolium, in quod Romana Iuventus confugerat, obsederunt multos menses; tandemque facta cum Obsessis Pace, Aurique quantitatem stipulati, contra fidem ab M. Furio Camillo Dictatore, Vrbem cum copijs conlectis ingresso, partim obtruncati sunt, partim in fugam acti. Quæ omnia suis coloribus plene delineant Livius lib. v, Florus lib. I, cap. XIII, Eutropius lib. I, Plutarchus in Camillo & Probl. XXIV, Auctor de VV. Inlustr. cap. XXIII, Augustinus lib. II. de Civitate Dei cap. XXII, & lib. III, cap. XVII, Ovidius lib. VI, Fastor. Orosius lib. II, cap. XIX, Valerius Maximus lib. I, cap. V, in pr. & multi alij Scriptores. *Senones* scribit Verrius Flaccus apud Festum ideo appellari, quia novi venerunt ex Trans-Alpina Gallia quasi Καίνονες, littera immutata. καινὸς enim Græce, Latine *Novus* dicitur. Hæc talia ridere soleo.

Comites Campaniæ, Briæ, Blosij, &c.

Inter primos Comitum Campaniæ, ut & Briæ, Blosij, Turonum & Carnutum Progenitores, *Gerlonem* lego Normannum, qui Rollonem, de quo alibi, in eam Franciæ partem, quæ nunc Normannia, est comitatus; ejusque in recta linea Successores *Theobaldum*, *Eudonem*, *Stephanum*, *Theobaldum* II: cujus Filium *Theobaldum* III sine liberis defunctum sequutus est Patruelis *Henricus Largus* cognomine, Filius Stephani Angliæ Regis, qui *Theobaldi* II erat Frater. *Henricus* Filium habuit cognominem, Campaniæ & reliquarum Ditionum Comitem. Eo inproli mortuo, Comitatum invasit Frater *Theobaldus*, qui se *Comitem Palatinum Campaniæ* scripsit; Rex Navarræ morte Avi materni factus, Comitatum in Domum regiam intulit; Successorem, ut fertur (nam ego hujus generis timidius scribo) nactus tam in Comitatu Campaniæ, quam in Navarræ Regno *Henricum*, cujus filia *Ioanna*, Philippo Pulcro Francorum Regi nupta, Campaniam reliquasque Provincias Coronæ univit: à qua numquam deinceps separatæ.

Divisio *Campaniæ*,

Campania porro, quam paulo ante sum ingressus, explicari solet hodie, cum Per Se, tum per Conjacentes ipsi Principatus. Per Se, proprieque considerata duplex est, *Inferior* & *Superior*. *Inferiori* adcensentur *Tricassium*, Ditionesque, quæ vulgo *Ivigny*, *Bassigny*, *Vallage*.

Inferior, in qua

Tricassium, *Trois*;

Tricassium nominatur ab ævi posterioris Scriptoribus, quæ hodie *Trois*, Vrbs ad Sequanam. *Tricasis* Antonino, qui Legionem ibi ponit XXII; *Tricassæ* Ammiano lib. XVI; *Trecassa* Bedæ, *Tricasinum* Nithardo lib. I. de Dissensionibus Filiorum Ludovici Pij, &c. *Trecæ* Sigeberto, Aimoino Monacho, Gregorio Turonensi; *Augusta Trecarum* Herico lib. III. Vitæ S. Germani. [redacted] Iosephus Scaliger suis ad me Litteris monet Veteribus *Augustobanam Trecassium* appellatam. *Augustobanam* habet etiam alio itinere Antoninus, apud quem jam dixi esse *Tricases*. Quum tamen *Augustobona* Antonini uno quidem itinere fere incidat in eum locum; ubi *Tricasis* alia est via; dicendum hanc Vrbem duplex habuisse, quod sæpe fiebat, nomen; vel Transnominationem sensim fuisse factam: quod si verum, certum est, quod vitiose legatur apud Ptolemæum Αὐγȣςόμανα. In Itineraria Tabula Peutingeriana scribitur *Aug. Bona*. Qui *Campaniæ* quomdam erant, ab hac Vrbe sæpe se *Trecarum* dicebant *Comites*. Episcopalis nunc Sedes, cujus Præsules habet Belleforestius XXCIII. In eorum fuit numero *Lupus* ille conclamatissimus, quem ab suis Virtutibus laudat passim Sidonius Apollinaris lib. VI Epist. I. IV. & IX, item lib. IX Epist. XI, ad ipsum scriptis: & lib. VIII Epist. XIV, quæ ad Principium Papam; Carmine quoque XVI. Videndi & Paulus Diaconus in Marciano, Beda lib. I. Histor. cap. XVII, Eucherius de Eremi laudibus, Constantius Presbyter in Vita S. Germani lib. I. cap. XIX, & seqq. Vetus Historia S. Lupi. Vrbs ad Sequanam (qui Chartarijs hic magno est usui & commodo) in plano sita est, fertilis mercaturæque dedita; Arce potens.

Ditionesque *Ivigny*,

Ivigny Comitatus Campaniam separat à Burgundia; adhærens Senonibus. Opidum Primarium *Ivigny*, Iurisdictionem agnoscens Ballivatus Trecensis.

Bassigny,

Bassigny sic nominatur, quod potiorem constituat Inferioris Campaniæ partem. *Bas* Francis *Infra*. Cincta Fluminibus Matrona & Mosa, exiguaque Mosellæ portione, Aquis magis irrigatur, quam hujus Ditionis reliqua. Metropolin habet, cui ab *Cal-*

ab *Calvo Monte* (qui notus Ivoni Epist. CV.) nomen; *Chaumont en Baſſigny* vulgo; Baillivatus titulo claram; Arce antiqua, quæ in Rupe ſita beneque munita, ſuperbientem: Turris ad Occidentem vernacule *Donjon* & *La haulte fueille*. Tribui ſolent illi (præter *Andomatunum Lingonum*, Vulgo *Langres*; de quo poſtea) *Montigny, Goeffy, Nogent le Roy, Monteclar, Andelot, Biſnay, Choiſeul, Viſnorry, Cleſmont*; omnia opida non invalida, pleraque Arcibus firmata.

cujus Metropolis *Chau-mont*. alia Opida;

Vallenſe Territorium, Vallage vulgo, nomen gerere creditur ab *Vallibus*, quas habet pulcras admodum & fertiles: Partenſibus hinc contiguum, inde Barrenſibus. Opida primi facile loci *Vaſſeium, Vaſſy*, ad Bloiſam, Ditionis Guiſiæ. Profectus eo Franciſcus, Dux Guiſius, anno CIƆ IƆ LXII Vaſſeianam illam Stragem, ab Gallis Hiſtoriographis nobilitatam, in eos, qui Reformatam profitebantur Religionem, edidit Kalendis Martij, multis conciſis. Haud procul inde genus Terræ invenitur, ex qua *Bolus* fit *Armenius*. *Fanum S. Deſiderij, S. Deſier*, vel *Didier*; quod expugnatum ab Karolo V Imperatore, pace facta, Gallis fuit reſtitutum; Arcem habet: *Iani-Villa, Ianville*, quod ab Iano fabulantur dictum, Familiæ Guiſiæ Apanagium, ut vocant; alijs *Ioint-Ville* ſcribitur. Viſitur ibi Tumulus Claudij Ducis Guiſiæ, ſuperba ſtupendaq; ſtructura, *Baronia* quomdam, cognominata *La Fontaine de Blanche Roche*; inſtituta ab *Euſtathio* Comite Bononio & Bilionæo; cui tres fuerunt Filij; *Gotefredus Bilionæus*, poſt Avunculi ſui Gotefredi Strumoſi exceſſum, Dux Lotharingiæ, primuſque ex Chriſtianis Rex Hieroſymorum; *Balduinus*, Remorum & Cameraci Præſul; *Gulielmus, Iani-Villæ* Baro; de cujus Filij *Gotefredi* Succeſſoribus & Poſteris nihil invenio. *Principatus* titulo clarere cœpit tempore Henrici II. In præſentia Dux Iani-Villæ *Franciſcus* eſt, Henrici Ducis Guiſij, qui Bleſis in cubiculo conſpectuq; Regis mandantis Henrici III, anno CIƆ IƆ XXCIIX decimooctavo Kalendis Ianuarij pugionibus eſt confoſſus, Filius & Heres unicus. Ab eo dependent Baronatus, qui vulgo *Sailly*, aliæque Arces & Pagi. Sunt & in Vallenſi Ditione *Montirandelium*, Abbatia inſigne; *Dontlerant, Le Chaſteau aux forges, Eſclaron*, & alia. *Arſy* ad Albam Fluvium Burgum eſt; Antonino *Artiaca*, ubi Legio XII ab ipſo ponitur.

Vallage; in quo *Vaſſy*. *S. Didier*, *Ianville*. *Montirandel*. & alia *Arſy* Burgus, olim *Artiaca*.

Hæc de *Inferiore Campania*: ſuccedit *Superior*, quæ vere *Territorium Partenſe, Le Pais de Pertois*: Nomen illi à Burgo, qui vulgo *Perte* ad Matronam; quomdam, ut perhibent, quam nunc, nobiliore. Meminit *Pagi Partenſis* Nithardus lib. I. Diſſenſ. Liberorum Ludovici Pij; niſi *Pagus Partenſis* ibi tota Partenſium ſit Ditio. Regio eſt fertiliſſima; abundans Frugibus, Lignis, Cannabi. Metropolis illi *Vitriacum, Vitry*; ad Saltum Matronamque concurrentes; quod ab *Legione Romana Victrice* putatur nuncupatum. Sedes hic Baillivi, cujus Iuriſdictio ad XXXV & amplius millia in quadratum ſeſe extendit. Continentur ſub eo *Argilliers, Laſaincourt, Louvement*, & alia Opida.

Superior, quæ proprie *Ager Partenſis, Le Pais de Pertois*, in quo *Vitry*, *Argilliers*, & alia.

Sic *Campania* quodammodo ſit inluſtrata per ſe: Conjacentia deſigno *Ducatus* quidem *Remenſem* & *Lingonenſem*; *Comitatus* autem *Catalaunenſem, Lignienſem* & *Motenſem*, ſui juris, Campaniæque non ſubjectos.

Principatus ſui juris, Campaniæ conjacentes:

Remenſi Ducatui (Duché, Pairie & Archeueſché de Reims) nomen ab Vrbe, quæ Veteribus *Durocortorum* (ut in Melioribus Antonini Codicibus & Itineraria Peutingeri Tabula dicitur) hodie *Reims*. Δϐροκότλορον, Ptolemæo; Δϐρ κόρτορα, Straboni; Δϐροκόττερον, Stephano; *Durocortum Remorum*, Cæſari, apud quem in quibuſdam libris *Datocortorum*: Antoninus illi Legionem adſcribit XVIII. Vrbs eſt incluſa, &, ut ita dicam, incorporata Campaniæ, ſui tamen juris; unde in antiquis Chartis quaſi cognominatur *Reims lez Champaigne*. Archiepiſcopum habet, qui Dux Primuſque Par Franciæ. Præſules numerat Belleforeſtus LXXX: quorum ultimus *Karolus*, Cardinalis Lotharingiæ. Hic Galliarum Reges Oleo cœlitus, ut ſcribunt, miſſo, inaugurari ſolent. Portæ nomina adhuc retinent Veterum Deorum *Martis* & *Bacchi*, Dearumque *Cereris* & *Veneris*. Haud procul Vrbe locus eſt, qui vulgo *Le Fort de Cæſar*.

I *Ducatus Remenſis, Duché Pairie & Archeveſché de Reims*; cujus Metropolis *Durocortorum*, hodie *Reims*;

Lingonenſis Ducatus (Duché, Pairie & Eueſché de Langres) Vrbem habet, quæ quomdam *Andomatunum Lingonum*, vulgo *Langres*. Ἀνδομάτϐνον, Ptolemæo; *Antemantunum* vitioſe apud Antoninum; paulo melius *Andematunum* in Itineraria Peutingeri Tabula: Tacito *Lingonum Vrbs*; Gregorio Turonenſi, *Vrbs Lingonica*. Epiſcopalis eſt, cujus Antiſtites Duces ſunt & Pares Franciæ. Inter Vetuſtatis monimenta, quæ illic viſuntur, non poſtremi eſt loci Triumphalis Arcus, in ipſis Mœnibus

& *Lingonenſis, Duché, Pairie, & Eveſché de Langres*; cujus Metropolis *Andomatunum*, hodie *Langres*:

excitatus; Germanici exercitus cæsi haud dubie Trophæum: qui quum pugnandi copiam Cæsari Constantino pene puero fecisset, pro ipsis Mœnibus, & spectante Lingonum Vrbe, obtritus est; sexaginta hominum millibus eo prælio desideratis. Ejus pugnæ pluribus locis exstant etiamnum testimonia, Leonum, Equorum, Virorumque Statuæ, Via regia, quæ ad Sequanos pertinet. Vidend. Guiliel. Paradinus de Antiquo Statu Burgundiæ.

II *Comitatus Catalaunensis, Evesché, Comté & Pairie de Chaalon*, cujus Metropolis *Catalaunum, Chaalon*,

Comitatui Catalaunensi (Evesché, Comté & Pairie de Chaalon) nomen impositum ab Vrbe *Catalauno*: *Cathelaunum* posterioris ævi Scriptores vocant, quæ *Chaalon* hodie, cognomine *en Champaigne*. Morboniam istos, quibus *Chaalon à Campis Longis*. Episcopalis Civitas, cujus Præsul Comes est & Par Franciæ. Vrbs ad Matronam plani situs, excelsis decorata Turribus, Pyramidum instar exsurgentibus: Frumento Pannisque linteis Mercaturam exercens.

Ligniensis, Comté de Ligny,

Ligniensis Comitatûs (Comté de Ligny) opidum est *Lignium*, insignis vetustatis, ad Saltum Fluvium. Abbatia hic in Vertice Montis ad latus Opidi Orientale, cum Fonte admirandæ pulcritudinis.

& *Mottensis, Comté de la Motte.*

De *Mottensi (Comté de la Motte)* præter nomen, nihil adhuc ad me perlatum. Parum comperta scribere, prorsus à me sit alienum.

III *Briensis Ditio, Pais de la Brye*,

Cum Campania solet explicari *Briensium (Brionenses* appellantur Nithardo lib. 1. de Dissensionib. Filiorum Ludovici Pij) Tractus, Heurepensibus contiguus; *La Brye*, antiquus Comitatus, de quo quædam cap. XXII. De Nomine varie disputant: *Abri* Francis *Vmbram* inter alia notat & *Opacitatem*, locumque, quo Venti non perflant. Quum autem omnia hic valde sint opaca, fructiferisque consita arboribus; nusquam non, si vel Pluviæ ingruant subitæ, vel nimius Solis ardor adurat, umbrosa se obferunt Loca, quorum benificio vel Incolæ, vel Viatores gratam auram captare, seque inopacare, quod Francis *Se mettre à l'abri*, consueverunt. Alij ab *Sicambris*, quos hic volunt habitasse, *κατ' ἀφαίρεσιν* dirivant; quod longe petitum & contra Historiarum fidem. Ridicula quorumdam Etyma prætereo. Initium illi ad *Cretelium* Pagum, haud procul Ponte Charantonio, ubi Matrona Sequanæ commiscetur: quorum ille Campanos fere, hic Gastinenses à Briensibus separat. Nam quidquid ferme inter duo hæc Flumina est, ad Burgundiæ usque Ducatum, Briensibus adscribi solet. Manet nomen in Opido, quod vulgo *Brye* vel *Bray Comte Robert*, sic dictum à Comite *Roberto*; Briensium quomdam Principe, cui hic erat Domicilium.

in qua, præter alia, *Iatinum Meldarum*, hodie *Meaulx*,

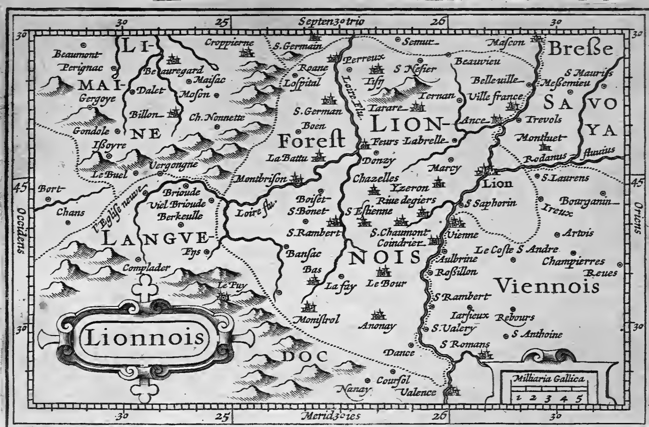
Briensium Vrbes *Castellum Theodorici, Chasteau Thierry*; *Iatinum Medorum* vel *Meldarum*, *Provinsium* & aliæ: *Iatinum*, Ἰάτινον Meldarum Vrbs, ad Matronam Fluvium, Ptolemæo nota: *Meldarum Civitas* Notitiæ Provinciarum: Hodie *Meaulx*; Præfectura, Vicecomitatus, Sedesque Ballivatus *de Nogent*. Forum, instar Arcis, vidi Matronæ cinctum alveo; Pars una *Briensium* est, altera Valesiorum: Episcopatus item, cujus Præsules apud Belleforestium CI, ultimus *Ludovicus Bresius*. *Provinsium*, *Provins*, Opidum ab Rosis suave-olentibus, Conditis & Dulciarijs celebre. Quædam hic Antiquitatum Rudera.

IV *Archiepiscopatus Senonensis, Archevesché de Sens*, in quo *Agendicum*, *Sens* hodie.

Adcensetur item huic Tractui *Archiepiscopatus Senonensis, L'Archevesché de Sens*, cum Opido *Pontio*. *Senonum Vrbs* olim *Agendicum*, vulgo *Sens*; ad Icaunam, qui vernacule *Yonne*. Meminit Cæsar. Ἀγήδικον Ptolemæo; *Agredicum*, & alijs modis, vitiose apud Antoninum; *Agetincum* Itinerariæ Tabulæ. Ad Portam Ædificium est, cui nomen *Carcer Cæsaris*: Extra Vrbem quædam sunt Antiquitatum Monimenta. Stultos vocat suis ad me litteris [redacted]. Iosephus Scaliger, quibus *Agendicum* censetur *Provins*: Inter eos Marlianus. Vigenereo videtur *Milly en Gastinois*.

Cap. XXIV.

Lugdunenſis Tractus.

Lvgdvnensivm civitati, ut in Notitia Provinciarum dicitur, *L'Archeveſché de Lion, (Le Pais & Seneſchaucée de Lionnois)* poſtremum in Veteri mea Celtica locum occupanti, Limites ſcribuntur ad Septemtrionem Breſſia; ad Orientem Sabaudia: qua Meridiem ſpectat, Delphinatus eſt cum Languedokia, qua Occidentem, Forenſes jacent & Arverni. LVGDVNENSIS TRACTVS, *L'Archeveſché de Lion.*

Sua hic olim habuerunt Domicilia *Seguſiani*. Sic dicuntur Plinio, Veterique Inſcriptioni, qui Σεγυσιανοὶ Ptolemæo, Σαιγοσιανοὶ Straboni: *(*alio apud eumdem loco vitioſe Ἐργοσιανοὶ nominantur*) Secuſiani*, vel, ut alij ſcribunt, *Sebuſiani* Cæſari, *Secuſani* Antiquo Lapidi, ſi fides Hermolao Barbaro: Hodie *Le Pais & Seneſchaucée de Lionnois*, uti cenſet V. N. Ioſephus Scaliger: *Nam*, inquit ſuis ad me Litteris, *Lugdunum eſt in Seguſianis, ut illud alterum in Convenis ad Garumnam. Sed & totus Pagus Forenſis, qui hodie* Le Pais de Fores *dicitur, continetur in Seguſianis, & vetus Inſcriptio exſtat in Opido* Furs, *in qua mentio eſt Fori Seguſianorum. Nam à Foro Forenſes dicti, & ipſum Opidum* Furs. *Seguſianos Breſſe* vertit Villanovanus; *Foreſiens* P. Saniulianus; *Lionnois* Abrahamus Ortelius: *Sebuſianos Brixiam* & *Baugiacum* putat Philibertus Pingonius; *Pais de Breſſe* & *Breſſantz* Pinetus & Vigenereus; eam Sabaudiæ partem, quæ hodie *Burgo Preſſo* Scudus: *Sebaſianos Bugey* facit magnum Dalechampij Herbarium: *Secuſianos* denique *Bellicenſes*, vulgo *Bellay*, cenſet Marlianus. An vero *Seguſiani*, *Secuſiani*, & *Sebuſiani* varij ſint Populi, diſquirendum alijs relinquo. *Seguſianos* Plinius vocat *Liberos: Secuſiani* Cæſari *Aeduorum* dicuntur *Clientes*, & *extra Provinciam Primi*. Veteres Incolæ, *Seguſiani.*

Caput hujus Tractus ad confluentem Ararim cum Rodano (κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ τε Ἄραρος ποταμοῦ καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ, inquit Strabo lib. IV.) *Lugdunum* eſt. Sic ampliſſimam, ornatiſſimam, florentiſſimam Vrbem nominant Tacitus, Plinius, Antoninus; & qui Latinorum Scriptorum non? Λούγδουνον Straboni, Ptolemæo, alijſque Græcis: Λούγδουνα Stephano. Notat Dio Λουγούδουνον prius, poſtea Λούγδουνον appellatum: *Lugudunum* ſane in Antiquis ejus loci Lapidibus non ſemel animadverti: Teſtantur idem alij de Numiſmatibus. Plutarchi libellus de Montibus & Fluminibus in voce Araris tradit *Civitatem* Λούγδολον vocari; *Montem* autem, cui inſidet, Λούγδουνον: Hiſtoriam adducens de Nomine, deque Origine fabuloſam, Rationeſque prorſus frivolas & ridendas. Vetus nomen hodie, ſed contractius, ſervat. Ludunt enim, qui in vulgata appellatione *Lion, Leonem Gallicum* quærunt. Paradinus in ſua Lugdunenſi Metropolis *Lugdunum*, olim *Lion.* Varia Nomina.

Historia, quam Gallice edidit, docet ab Livio & Plutarcho *Insulam* vocatam; inque vetustis Inscriptionibus *Civitatem Sequanorum* dici. Memorat idem ab Sidonio lib. I. epist. V. *Rodanusiam*, *Arariam* item cognominari in Historia S. Lupi, Præsulis Lugdunensis; ab Fluminibus eam, ut cap. IX. scripsi, interfluentibus. *Ornamentum Provinciarum* audit apud Plinium in Epistolis: *Nobilissima* Gregorio Turonensi, ex eo, quod Martyrum sanguine fuerit inlustrata. Fuisse dicuntur XVIII millia; eorumque laniena facta, Antonino Vero Imperatore, quo loco nunc Athenatense visitur Templum. Consulenda Historia Ecclesiastica.

& Epithera.

Vnde dictum.

Nomen dirivant quidam ab *Lugere*, quod illi proprium fuit post fatale Incendium, de quo post: nonnulli ab *Lucere*, quod in Monte, tamquam Specula, longe lateque luceret; alij ab *Lugdo* Celtarum Rege. Maccis & Bucconibus sua linquenda. Vetus Itinerarium à Burdigala Hierosolymas usque, quod Pithœo debemus, in fine *Lugdunum Desideratum Montem* interpretatur, Idiomate proculdubio Veterum Gallorum: cujus penitiora scrutati, sunt qui diducunt ab Voce *Luck*, quæ hodieque Gallis Belgis, Germaniæque Inferioris Populis pro *Fortuna* in usu, ut *Lugdunum* fuerit, *Fortunæ* quasi dicatus *Mons*. Ericus Monachus lib. IV. de Vita S. Germani in *Lugduno* dictionem *Lucht*, quæ Gallorum Belgarum Lingua *Lucem* sonat, agnoscere videtur:

Lugduno celebrant Gallorum famine nomen
Impositum quomdam, quod sit Mons Lucidus. ——

Dunum sane antiquis Callis *Montem* esse, dixi cap. XV. *Montis Lugdunensis* etiam meminit Petrus Arvernus Cluniacensis Abbas lib. IV Epist. II: *At postquam de Vivarensium colle ad Lugdunensium Montem divina Dispositio te transtulit.* Sic Seneca in Ludo Claudij:

Vidi duobus imminens Fluviis Iugum.

Aër.

Montem hunc Adcolis crassiorem caussari Aërem innuit apud Sidonium lib. I. Epist. VIII Candidianus: *Nebulas ergo mihi meorum Lugdunensium exprobras, & diem quereris nobis matutina caligine obstructum vix meridiano fervore reserari? Et tu ista hæc mihi Cesenatis furni potius, quam Opidi Verna deblateras?* Sic etiam apud Strabonem Λούγδουνον ἐκτισμένον ὑπὸ λόφῳ. Quis Vrbis conditor, incertum. Amplificavit & ex Monte, qui primo habitatus, in planiora loca Pomerium produxit *L. Munatius Plancus*; *Colonia* in eam Augusti principatu ducta; anno Vrbis IↃCCXI. Testatur Inscriptio, quæ Cajetæ in Neapolitanorum Agris reperta dicitur:

Colonia.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVLON. TRIVMPH. EX. ROETIS. AEDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANVBIS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICVM

Privilegia.

Coloniam etiam nominant Tacitus lib. I Historiar. & Plinius lib. IV cap. XVIII natur. histor. In vetere quadam Inscriptione lego COL. AVG. LVG. Ab eo tempore semper cum primis Galliarum Vrbibus censeri solita, dignaque habita, quæ cum Vicinis Inmunitate gauderet. Nam *Segusianos Liberos* vocat Plinius lib. IV cap. XVIII, & *Lugdunenses Gallos* cum *Viennensibus Iuris Italici* facit Paulus IC. lib. I. Digestor. Tit. XV. cap. ult. Digna item, ex qua totius Galliæ Itinera ab Agrippa distinguerentur; cui Ius Monetæ cudendæ tribueretur; in qua Gallorum omnium Tributa & Vectigalia colligerentur. Digna denique, ubi *Templum* ad Confluentes Ararim & Rodanum ab omnibus Galliæ Civitatibus in honorem Augusti cum formidanda illa ineptis Scriptoribus *Ara* exstrueretur. De *Templo* sane Strabo lib. IV: Τό τε ἱερὸν τὸ ἀναδειχθὲν ὑπὸ πάντων κοινῇ τῶν Γαλατῶν Καίσαρι τῷ Σεβαστῷ, πρὸ ταύτης ἵδρυται πόλεως, ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν. *Ex huius Templi ruinis*, inquit Paradinus de Antiquo Burgundiæ Statu, *concreta est illa Summi Templi structura: quod Ioannis Burgundiæ quomdam Regis Opus dicitur, ut ex antiquis marmorum ruderibus Saxorumque Inscriptionibus conjicere licet. Ara* varijs Scriptoribus nota. Augusto dedicatam, Iulo Antonio Africano & Q. Fabio Maximo Coss. anno ab V. C. IↃCCXLIV, memoriæ prodit Suetonius in Claudio cap. II. Sic ad ea tempora Epitoma Livij lib. CXXXVII. *Ara Cæsari ad confluentem Araris & Rodani dedicata.* Ad eam vivente adhuc Augusto, ut scribit Dio sub finem lib. LIV, Ludi celebrabantur; addens eos sua quoque ætate perman-

Templum Augusti.

Ara ejusdem.

permansisse. Caligulam Certamen ibi quoque instituisse Graecae Latinaeque facundiae, scribit idem Suetonius in ejus vita cap. xx. *Quo certamine*, inquit pergens, *ferunt Victoribus praemia Victos contulisse, eorumdem & Laudes componere coactos; eos autem, qui maxime displicuissent, Scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut Flumine proximo mergi maluissent*. Respicit eo Iuvenalis:

Palleat ut nudis pressit qui calcibus anguem:
Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad Aram.

De hac *Ara* Strabo; Ἔστι δὲ βωμὸς ἀξιόλογος ἐπιγραφὴν ἔχων τῶν ἐθνῶν ξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ εἰκόνες τούτων ἑκάστου μία, καὶ ἄλλος μέγας. Hujus *Arae Sacerdotem* edit Inscriptio, quae in ipsa Vrbe ad Murum Templi vetustissimi Divi Petri.

IOVI. O. M.
Q. ADGINNIVS. VRBICI
FIL. MARTINVS. SEQ.
SACERDOS. ROMAE. ET. AVG
AD. ARAM. AD. CONFLVENTES
ARARIS. ET. RHODANI
FLAMEN. II. VIR. IN. CIVITATE
SEQVANORVM

Quid jam dicam de reliquis, quas ibi & nunc est legere, *Inscriptionibus*? Superat omnes Tabula aerea, quae Claudij Imperatoris Orationem continet super Civitate Gallis danda. Legitur cum apud alios, tum accuratissime descripta apud Iustum Lipsium, & in Commentario ad xi Annalium Taciti, & in Auctario, quod Vir Magnus adposuit Thesauro Inscriptionum Martini Smetii. Priscam ejus Magnificentiam testantur passim *Templorum*, *Arcuum Triumphalium*, *Aquaeductuum*, & alia Antiquitatis Monimenta. *Fori Veneris* memoriam servari ajunt in *Forviere*. Ab ea Vrbe nobilissima Galliae Pars in quinque distincta quomdam est *Lugdunenses* i, ii, iii, iv, v; uti in Notitia Provinciarum Galliae, de qua supra, est videre. Igne Fatali miserandum in modum suo tempore exustam conqueritur, Clademque inde acceptam deplorat epistola ad Lucilium xcii Seneca. Accidit centesimo anno ab Colonia deducta, eodem Seneca observante. Solatium isti calamitati adhibitum ab Nerone, septimo post Incendium anno. Legendus Tacitus lib. xvi Annal. Quum ejus Moenibus se continuisset Albini exercitus, ab Imperatore Severo obsessa, brevi post capta, direpta, iterumque incensa fuit: uti refert Herodianus lib. iii. *Lugdunum* Philippus Pulcher Francorum Rex Pontificis jussu Ditioni suae adjecit, scribente in Annalibus Papirio Massonio. Vrbem hanc magna cum voluptate conspexi superioribus annis amoeno commodoque sitam loco; natura fere inexpugnabilem; ab una parte duobus munitam Collibus, iisque fructiferis, ab altera totidem beatam Fluviis, Arari, Rodanoque; Templorum Aedificiorumque, cum publicorum, tum privatorum magnificentia superbientem; opibus & mercatura supra modum florentem: ut celeberrimum facile sit hodie totius Galliae Emporium, Regnique Cor & Clavis instar, qua Aditus recluduntur in Italiam, Germaniam, aliasque Provincias: confluentibus eo ad publicas Nundinas solenniter, & ex condicto quasi, quater singulis annis undique variarum Gentium Mercatoribus. Regnante Karolo ix, quum tota arderet Bellis Civilibus Gallia, Arcem futuris Motibus averruncandis, invita satis, accepit. Sedes est cum Archiepiscopalis, cujus Praesules Belleforestius recenset cii, quique, ut antea dixi, Primates se gerunt Cleri Gallicani; tum Praesidialis & antiquus Seneschallatus, cui subsunt *Territoria Lugdunense*, *Forense*, *Matisconense* & *BelloIolesium*; quae postea nonnihil mutata. *Ecclesiam Lugdunensem* Bernardus Abbas Clarevallensis hoc celebrat Elogio: *Inter Ecclesias Galliae constat profecto Lugdunensem anteire, sicut dignitate Sedis, sic honestis Studiis & laudabilibus Institutis. Vbi enim aeque viguit Disciplinae Censura? Morum Gravitas? Maturitas Consiliorum? Auctoritatis Pondus? Antiquitatis Insigne? Praesertim in Officijs Ecclesiasticis haud facile umquam visa est repentinis Novitatibus adquiescere, nec se aliquando juvenili passa est decolorari Levitate.* Lugdunensis Episcopus fuit aliquando *Irenaeus*, Graecus Scriptor; cujus exstant Libri v contra impias Veterum Haereticorum opiniones. De Antiquitate & Origine Vrbis Lugdunensis Virisque ejusdem inlustribus, cum Episcopis, tum alijs (inter quos

Inscriptiones.

Magnificentiae priscae indicia.

Incendia.

Iuris Francici factum Lugd.

Quale nunc quantumque Lugdunum.

Ecclesiae Lugdunensis laus.

quos *L. Plotius Gallus*, qui primus Rhetoricam Romæ professus est, teste Suetonio, & à quo cum Q. Fratre Latine primum se doctum refert M. Cicero) plene scripsit Symphorianus Champerius Lugdunensis Medicus. Adeundus & Gulielmus Paradinus de Statu Antiquæ Burgundiæ.

Cap. XXV.

Bituricensis Tractus.

REgiones, quæ in *Belgia Celticaque* Veteri Iurisdictionem nunc agnoscunt Parlamenti Parisiensis, perlustravi: succedunt quæ ejusdem sunt conditionis in *Aquitania*; in Prima quidem *Bituricum*, *Borbonium*, *Pictonium*, Agerque & *Inculismensis* & *Alnisiensis*; Secunda vero *Auvernia*.

Bitvricvm, Duché de Berry. Bitvricvm vel Bitvricensis Dvcatvs; *Duché de Berry*, cum alijs, tum Pecore abundat, quod ab Incolis per universam distrahitur Galliam. Infinitus hic Opidorum, Burgorum, Pagorum, Saltuum, Montium, Pratorum, Pascuorum, Rivulorum, Fontium, Vinetorum numerus. *Eius Qualitas, Fines,* Ab Septemtrione Soloniam Inferioris Belsiæ partem, à qua Caris fluentis disterminatur; ad Orientem Hurepenses, Nivernenses, & Borbonios respicit, constituente hic Limitem Rivulo, cui nomen *La Faye*: qua Meridies est, Lemovices habitant, ubi *Croure* fluit; qua Occidens, Pictones & Turones, à quibus Fluviolo, qui *Clery* vulgo, separatur.

Veteres Incolæ, Bituriges Cubi. Domicilium hic olim fuit *Biturigibus*, quos Κύβες scribunt cognominatos Strabo, Ptolemæus, alij. *Bituriges* enim Galliæ Populi, duplices erant, cognomentis distincti, *Bituriges Cubi*, quorum Metropolis *Avaricum*, Primæ Aquitaniæ; *Bituriges Vibisci*, aut *Vivisci*, quis, ut postea dicam, primaria Vrbs *Burdigala*, Secundæ Aquitaniæ. Vtraque Civitas libera sub Romanis, teste Plinio. *Civitas Bituricum* vel *Betorigorum* Notitiæ Provinciarum, in Aquitania Prima vel Sexta Viennensi. De Gentis appellatione multa Ioannes Calamæus *(Chaumeau)* qui *Biturigum* Historiam sex libris complexus est. Esse apud hos Populos magnas Ferrarias testantur Cæsar lib. VII & Strabo lib. IV. Sic Rutilius lib. I:

Non Biturix largo potior Strictura Camino.

Metropolis, Avaricum, hodie Bourges. Varia Nomina. Metropolim habet *Avaricum*: sic Cæsar, sic Antoninus, sic alij, qui paullo humaniores, vocant Vrbem, quæ nunc vernacule *Bourges*. Stultos dicit in suis ad me litteris Iosephus Scaliger, qui esse putant (inter eos video Marlianum & Petrum San-Iulianum) opidulum Bituricensis Diœceseos nomine *Vierzon*, vel, ut quibusdam scribitur,

bitur, *Viarons*. *Biturigæ*, Ammiano lib. XV sub finem, Gregorio Turonensi lib. I. cap. XXXI & lib. VI. cap. XXXI. Bedæ XVIII Kalend. Febr. & V Eid. Nov. Vsuardo IV Eid. Ianuar. XIII Kal. Iunij, IV Eid. Oct. & V Eid. Nov. *Biturica* eidem Gregorio Turonensi lib. II. cap. XVIII; *Biturica*, Sidonio Apollinari lib. VII epist. V; *Bituriga Vrbs* eidem Turonensi non semel; *Biturica Civitas* Bedæ dicitur IIII Nonas Iulij & Vsuardo ibidem. *Avaricum* quidam volunt dictum ab *Eura* flumine, quo adluitur. Locatam hanc Vrbem aliquando ipse notavi in Agro perquam amœno; qui non modo Frumentorum omnium & Leguminum, verum etiam Vinorum præstantissimorum, Pecorum, Piscium, Volucrum, & quorumcumque Fructuum feracissimus. Quatuor beata est Rivulis; qui vulgo *Aufron*, & *Aurette* ab una; *Yure* & *Molon* ab altera fluentes parte. Quis condiderit, ut pleraque alia Opida, incertum est. Veteris paullo sequior, quam Hodiernæ, Vrbis fuit situs. Ad Paludes scilicet vergebat, cujus etiam nunc cum admiratione visuntur Muri, propemodum integri, solidissima materia, ut passim Veterum Romanorum Opera, constructi: initium capiunt ab Turri, quam *Magnam* vocant, pergentes per medium D. Stephani Templum, Plateam D. Ioannis Campestris, Portamque Gordianam usque ad Novam, cui olim ab S. Andrea nomen; inde per Plateam Amphitheatri, vulgo *des Arenes*, se ad Portam Turonensem extendunt; hinc autem, porrecto ambitu versus Portam D. Paulli, paullatim Turrim, quam dixi, repetunt. Postea prolatis varie Pomerijs ita fuit hæc Vrbs amplificata ab Karolo Magno & alijs; ut jamnunc cum maximis & munitissimis Galliæ Civitatibus contendat; Formam habens oblongam, amplissimam & spaciosissimam. Munita est octoginta editis crassisque *Turribus*. Inter eas principem tuetur locum, quam antea *Magnam* dixi appellatam, *La grosse Tour*, ab insolita crassitudine, Minoribus undique Turribus Muroque & Fossis profundissimis, Philippo II Augusto Galliarum Rege circa annum CIↃ XC. curante, cincta: Forma est rotunda, magnæ altitudinis. Aliam omnino similem fuisse ajunt, sed dirutam; à binis Turribus *Biturigibus* nomen inditum fabulantes. Et laudat antiqui Grammatici Carmen Calamæus:

Turribus à binis, inde vocor Bituris.

Hæc talia patior alijs persuasa magis, quam mihi. Septem habet Vrbs *Suburbia*, totidemque *Portas*, præter Minores aliquot, quæ hac ibi flagitanti sunt factæ Necessitati. Ingruente ab hostibus metu, quatuor tantum patent; *Burbonia*, *S. Privati*, *S. Sulpicij* & *Aronia*. Septemdecim sunt *Ecclesiæ*, quas *Collegiatas* vulgo vocant: Septemdecim *Parochiæ*: Quatuor *Mendicantium Ordines*: duæ *Virorum Abbatiæ*; una *S. Sulpicij*, potens & dives, extramuranea; altera intra Vrbem *D. Ambrosii*, valde etiam dotata: tres *Mulierum*; prima *Nuntiade* vulgo, in honorem *D. Virginis*; altera *D. Laurentij*; tertia *Sororum Mendicantium D. Claræ*. *Artes* hic florent *Mechanicæ*, cum primis *Textrina*; & ab ea, *Mercatura Pannaria*. Annuas habet *Nundinas* valde celebres, *D. Laurentii*, *D. Lazari*, *D. Martini*, *S. Vrsini*, & alias. Exstructum ibi non ita pridem fuit à pio Magistratu *Ptochodochium*, Pauperibus aliisque Adflictis alendis consecratum. Inter splendida *Aedificia*, quorum magnus semper hic fuit numerus, primum agmen ducit *Domus Iacobi Cordi*, qui vixit tempore Karoli VII, superba & sumtuosa; Dominos, quum ibi essem, agnoscens Alba-Spinæos. Sunt & *AEdes Almannorum*, qui quomdam Regiæ Gazæ præfuerunt, antequam Nundinæ, quæ ibi maximo Peregrinorum concursu celebrari solitæ, Lugdunum transferrentur anno CIↃ CCCCXCVII. Hæc Vrbs *Archiepiscopali* fulget *Sede*, cujus Præsules numerat nominatque Belleforestius XCVII; postremum *Antonium Vallatum Parisiensem*. Sua floret *Academia*, cui nulla per totam Galliam par; Doctissimorum Virorum genitrix & Emporium. Viget in ea maxime *Iurisprudentia*, quam ibi professi sunt Professores excellentissimi, *Andreas Alciatus*, *Eguinarius Baro*, *Petrus Rebuffus*, *Franciscus Duarenus*, *Franciscus Balduinus*, *Antonius Contius*, *Hugo Donellus*, & alij; meo vero tempore *Iacobus Cujacius*, Vir omni laude superior. Infinita monstrantur Avarici cum intra, tum extra Muros Veterum Ædificiorum elaborati operis & materiæ præstantis Rudera: multa & quotidie eruuntur, præsertim ex Fossa Arenarum, uti vocant; ubi quomdam *Amphitheatrum*. Vrbem maximæ non semel Calamitates adflixerunt. Quinquies & amplius expugnata ab hostibus, fere funditus diruta fuit, incendioque absumta; sed magnificentius semper restaurata. Recepisse se in eam scribitur Karolus VII, pressus

Avaricum unde dictum, Situs. — *Rivi adfluentes.* — *Veteris Vrbis Ambitus.* — *Hodiernæ Forma.* — *Turres.* — *Suburbia, Portæ.* — *Ecclesiæ Collegiatæ, Parochiæ, Abbatiæ;* — *Artes Manuariæ; Nundinæ;* — *Ptochodochium; Ædificia. Domus Iacobi Cordi, Ædes Almannorum.* — *Archiepiscopatu gaudet, & Academia.* — *Antiquitates.* — *Calamitates.*

Locus Castrorum Vercingentorigis.

pressus ab hostibus, bello Anglico; nominatus ab Adversarijs, quod ea una & sola ipsi superesse videretur, *Rex Biturigum.* Prope *Bituriges* inter Vicos *Solange* & *Nohant*, locum monstrant Incolæ, quo *Vercingentorix* Castra sua posuerat contra Cæsarem, qui opidum obsidione cinxerat, ut eum inde moveret.

Ducatus Diœceses sunt: *Præfectura Bituricensis*, sub qua

Est autem Avarici summum totius Ducatus Tribunal, cui præsidet Monarcha Biturigum, qui vulgo *Le Bailly de Berry.* Ad hunc devolvuntur omnes Appellationes cum à Prætore Vrbano, tum ab omnibus finitimorum aliorumque Territorij Bituricensis locorum Magistratibus. Habet autem Præfectus Bituricensis sub se Metropolim ipsam *Avaricum* & v Diœceses, quas vulgatis nominibus exprimam, ne mea translatione obscurentur, *Yssoudun, Dun le Roy, Vierzon, Mehun, Concressant.*

I. Comitatus *Sancerre*,

Metropoli, de qua abunde dictum, adcensentur Comitatus *Sancerre* & *S. Aignan*; Baronia *Montfaulcon*; Castellaniæ, ut loquuntur, fere XL. *Sancerram* quidam arbitrantur dictam ab *Cerere*, quæ ibi culta perhibetur; tamquam *Sacrum* vel *Sacellum Cereris.* Doctiores Latine scribentes hujusmodi Etymologiam aversati *Xantocorum* vocant. Comitatus gaudet titulo, qui anno CIƆ XV permutatus cum *Belovacensi.* Rogerius namque Præsul Belovacensis Eudoni Campaniæ Comiti pro Comitatu *Belovacensi* tradidisse legitur in Historiis *Sancerranum.* Artissimam sustinuit Sancerra Obsidionem anno CIƆ IƆLXXIII; Famem passa tam sævam, ut post devoratos avide Canes, Feles, Equos, Glires, Mures, Talpas; post consumta Cornua, Corium, Pergamenas, & similia, ne excrementis quidem Carnibusque humanis fuerit parcitum. Parent ipsi Castellaniæ sive Municipalia Magisteria, *Sancergues, Beaufeu, Chapelle d'Angillon, Le Chastel de Boncard, Ialonges, Tarenay, Verdigny, Menesme, Charentonnay, Brie*, & aliæ.

& S. *Aignan.*

S. Aignan nomen habet ab S. Aniano Episcopo, de quo antea dixi ex Sidonio, Idacio, alijs.

II. Baronia *Montfaulcon*,

Baronia *Montfaulcon*, Latine sonans *Montem Falconis*, complectitur Dominia *Baugy & Gron*: item *La Fane, Lyuron, Cony, Villabon, Seury, Marcilly, Marnay, Farges; [illegible] Saligny, Percigny, Cru, Lassay, Boisboson, Nuissement, Villiers, Compoy.*

III. Castellaniæ paullo minus XL:

Castellaniæ denique nominantur: *Ays d'Angillon, Sury en Vaux, S. Soulange, S. Talais, La Salle du Roy, Bueil, Quantilly, Fonrorigny, Franche-Ville, La Chapelle, Nançay, Drye, Leureux (Leprosus Vicus* Gregorio Turonensi; opidum probe Muris cinctum) *Beaulieu, Brecy, Bengy, S. Pleurant, Neufuy sur Baranion* (vel, ut nonnullis scribitur, *Berenion*; quidam putant esse *Noviodunum Biturigum*, cujus meminit Cæsar lib. VII. de Bello Gallico) *Morthonnier, Marmaignes, Maubranches, S. Vrsin, Tillay, Bohiers, Vatan* (Arcem habet) *S. Satur, Lury* (antiquum cum Arce Opidum, cujus Iurisdictioni etiam, quæ se extendit ad Carim usque Fluvium, alia subjacent Opida) *Estrechyes, Maulpas, Ville-neufue, S. Crapaix, Ascilly, Iussy le Chauldrier, La Corne, Les Chaizes, Vaurilles, Les Cloyes, Bouges.*

Hæc de ipsa Metropoli latissimaque ejus Iurisdictione: succedunt explicandæ paucis reliquæ Diœceses.

Yssondunensis, sub qua I Baroniæ *Chasteauroux*,

Yssouldon Regia Civitas & Baillivatus, qui sub se habet Baronias aliquot, & Castellanias supra XX. Baronias quidem, *Chasteau-roux*, *Castellum rufum* sonat Latinis: opidum insigni Arce ornatum; in Comitatus decus ab Karolo IX Francorum Rege erectum, ut Baroni gratificaretur Aumontio, cujus Filius natu maximus *Comitem* se gessit Primum *Castelli Rufi.* Is antea *Dominus* audiebat *Estrabonnæ*

Gracay, S. Seuere; Lynieres, & Argenton

Sequuntur inde *Ceracay*, cui Arx, *S. Severe, Lynieres*, cui adnexa est Castellania *Rizay*; *Argenton*, in qua *Ravennes* Seneschallatus & *Servignet* Præfectura. *Argantomagus* autem hoc putatur Antonini & Itinerariæ Tabulæ. Opidum est cum Arce, cui Turres decem; Maiores septem, tres Minores, quarum una dicitur *Heracly*, in qua Tauri effigies, cui insculpta Cæsaris illa; VENI, VIDI, VICI. Dominos agnoscit Montpensierios. Antiquitates, quæ quotidie ex Terræ Visceribus exturbantur, vetustum esse loquuntur.

II Castellaniæ circiter XX.

Castellaniæ vero numerantur *Bourssac, Chasteau Meillant, Mareul, Neuffy S. Sepulcre, Rully, Pauldy, Massay, Cahors, Ierouse, Chastellet, Masseuure, Augurande, S. Chartier, le Palleteau, Bommieres, Moche Fully, Voullon, la Ferte, Nohant, Ville Dieu; Chastre, Castra* Latine, opidum validissimum, firmis cinctum Muris, Turresque habens fortes, Fossas profundas, Arcemque insignem; nunc Comiti subest Castri-Rufi: *Charroux* denique, Opidum inter Avaricum & Yssoudunum, quod ex multis indicijs satis paret antiquum esse.

Hæc

Hæc de *Yssoudunensi Diœcesi*; tertio loco nominavi *Dunum Regium*; vernacule *Dun le Roy*. *Dunum* quid sit, alibi dictum. Hujus Tribunalis Iurisdictio late etiam se extendit. Subsunt illi Castellaniæ præter alias, *Pra dict Callaut*, Baronia; *Chasteau-neuf*, ad Carim, *S. Iulian*.

Dunum Regium, sub quo Castellaniæ variæ:

Sequitur *Vierzon*, Civitas Regia & Diœcesis; sub se habens Dominia, *Champre*, *Motte d'Aisy*, *Saragosse*, *Briuay*, *Mery*.

Vierzonium, cui varia Dominia:

Succedit inde *Mehun*, *Miliodunum* vel *Milidunum* apud Aimoinum: *Mediolanium* Antonini quibusdam, nescio quã bene. Ius dicit Castellanijs *Loue* & *Foicy*, aliisq; fortean.

Miliodunum, cui suæ sunt etiam Castellaniæ:

Postremo posui loco *Concressault*, vel, ut alij scribunt, *Concoursault*. Latine nonnullis redditur *Concordiæ Saltus*. Burgus est Habitatore frequens. Arcem habet situ opereque inexpugnabilem. Subsunt ejus Iurisdictioni *Vailly*, *Clemon*, *Beau-jeu*.

Concressaultum in alia quoque suas extendens Iurisdict.

Principatum apud Francos Hugone Capeto tenente, *Biturigibus* præerat nomine regio *Gotefredus*. Ab eo originem traxisse perhibetur *Harpinus* is, qui ab Rege Henrico I emit *Comitatum Biturigum*. Hic non multo post accingens se ad expeditionem Palæstinæ cum alijs Principibus, eundem Coronæ uniendum vendidit *Philippo* I. Aliquot post annis Apannagii jure *Comitatum*, in *Ducatus* dignitatem tunc evectum, obtinuit à Patre *Ioanne Valesio* Francorum Rege *Ioannes Valesius*: quo sine Prole mascula mortuo, Ducatus ad Regnum rediit. Adsignatus est postea *Ioanni* Karoli VI, qui numerosa prole gravatus erat, Filio. Hic, quum ἄπαις obiisset, successorem reliquit *Karolum* Fratrem, qui Rex Francorum inauguratus Sponsalibus, quæ inter Henricum Angliæ Regem & Katharinam ipsius Germanam contracta jam ante fuerant, insuperhabitis, quum ei major Regni pars ab Anglis esset erepta, per ludibrium *Biturigum Rex* fuit appellatus. Patri Karolo subrogatus est *Karolus*, Ludovici XI Francorum Regis Frater. Post eum *Margareta*, Regis Francisci Soror, nupta primo Karolo Alençonio Duci, deinde Henrico Albretano Navarræ Regi, *Ducatum Biturigum* ab Fratre in Vsum-fructum accepisse scribitur. *Margareta* denique, eiusdem Francisci Regis Filia, *Bituriges* accepisse traditur ab Fratre Henrico II, quum nuberet Emanueli Philiberto Allobrogum Principi.

Biturigum Comites, & Duces.

CAP. XXVI.

Borbonius Tractus.

BORBONII, *Le Pais & Duché de Bourbonnois*, qua Corus est Occidensque, Bituriges & Lemovices habent conterminos; qua Septemtrio, Nivernenses: ad Orientem Burgundi fere jacent, ad Meridiem sunt Lugdunenses.

BORBONIUM, *Pais & Duché des Bourbonnois*. Ejus Fines.

Putantur hic olim suæ fuisse Sedes Populis, quos *Boios*, Æduis adtributos, nominat Cæsar lib. I. de bello Gallico; quorumque Opidum *Gergoviam* dicit lib. VII: ubi etiam *Boiæ*, Boiorum proculdubio Opidi, fit mentio. *Segusianos* quoque totum Pagum Forensem, qui hodie *Le Pais de Fores*, habitasse antea monui, quum de Lugdunensi agerem Territorio; addam nonnihil paullo post.

Veteres Incolæ, *Boi* & *Segusiani*.

Totum hoc Territorium, ut multa alia Conregionalia, Aquitaniæ quomdam Regibus paruisse scribitur. Postea suos habuit Proceres, qui ab non postremæ dignationis Opido *Borbonij* audiebant. Eorum postremus legitur *Arcibaldus*, cui unica fuit Filia & Heres *Agnes*. Hæc nupta Ioanni Burgundiæ Duci, *Beatrici* Filiæ, quam ex eo susceperat, quum eam Roberto, Ludovici IX Filio, elocaret, Borbonium Dominium in dotem dedit, cavens ut nomen Vxoris, id est Borboniæ Gentis (sic enim illud ad Posteros studebat transmittere) gereret. Quod factum. *Robertus* igitur Ludovici IX, qui in Sanctorum relatus numerum, Filius Borboniorum porro fuit Progenitor. Filius enim illi fuit *Ludovicus Magnus* cognomine, quem Philippus VI Valesius primum Borbonij Ducem fecit anno CIↃ CCCXXIX, aut circiter. Hunc sequuti sunt recta linea *Petrus* I (cujus Frater *Iacobus* Marchæ Vendomæque Comites produxit) *Ludovicus* II, *Bonus*, *Ioannes* I, *Karolus* & *Ioannes* II. Huic, licet Trigamo, inproli tamen defuncto, successit *Petrus* II; cujus Filia Heresque *Susanna*, nubens *Karolo Borbonio*, Mompenserio Comiti (*Gilberti* Borbonii Filio, *Ludovici* Nepoti, *Ioannis* I, de quo dixi, Ducis Borbonii, Comitis etiam Mompenserij & Arverniæ Delphini, Pronepoti) Maritum suis nuptijs *Borbonij* fecit *Ducem*. Hic ille

Principes Borbonij.

Karolus,

Karolus, qui Franciæ Comeſtabilis, facta ab ſuo Principe Franciſco I Galliarum Rege defectione, ad Karoli V Imperatoris Partes tranſgreſſus, Romam ejus auſpicijs oppugnans, plumbeaque glande anno CIↃ IↃ XXVII pridie Nonas Mai trajectus, Victoriæ ſuæ caruit fructu. Poſt *Suſannæ* Conjugis obitum, Rege *Borbonium* ſibi vindicante, Vendomæ Duces Arma ſibi nudumque Titulum Cognationis jure retinuerunt; de quibus alio loco.

Borbonius Tractus duplex, *Inferior*, in quo cum Opida, *Molinum*.

Borbonius porro *Tractus* hodie Geographis Franciæ duplex deſcribitur, *Inferior* & *Superior*.

Inferior comprehendit Vrbes ipſas, duoſque Comitatus. Quod ad Vrbes, Metropolis totius Ducatus cenſetur *Molinum*, opidum ad Flumen, quod Cæſari *Elaver*, hodie *Allier*, ut alibi docui: Antiqua Ducum Sedes; poſt autem Domus Deliciarum, amœniſſimuſque Regum Franciæ Seceſſus. Sunt qui putant *Gergobinam* Cæſaris eſſe; ſed vide quæ dicam cap. ſequenti: Arce ſuperbit *Molinum* perquam elegante: cui Hortus conjacet nitidiſſimus, Aureorum etiam Citreorumque Pomorum ferax. In quodam Arcis Xyſto videre eſt Ducum Borboniorum ad vivum effigies, eorumque Genealogiam. Auguſtiſſimum quoque hic conſpexi Fontem. Reliquæ Vrbes Opidaque ſunt *Borbonium, Borbon*, antiquitate clarum; dignumque quomdam habitum, quod nomen daret Provinciæ; *Boia*, quorundam judicio, Cæſaris lib. VII. Arcem habet validiſſimam & Thermas: *L'Archimont*; *Montmeraut*; *Coſne*, cognominatum *en Bourbonnois* ad Ligerim, Arce præditum, Territorio ſuo, quod Pecori paſcendo idoneum, reliqua ſuperans, *Montluſſon*; *S. Porcin*, cujus Ager præſtantia producit Vina, (de hujus tamen jure diſceptatur; quidam enim Arverniæ adſcribunt) *Cuſſet*; *Chancelle*; *Charroux*; *Vernueil*, Vinis ſuis celebre; *Varennes* ad Elaverem Opidum clarum; *Gaunat* Arverniæ conterminum; *Le Mont aux Moines*; *Souuigny le Comté* ou *aux Moines*; *La Paliſſe*, inſigni ſuperbiens Arce, *Eriſſon*; *Sancoings*; *S. Pierre le Monſtier*; *Ainay le Chaſteau*, ſic cognominatum ab Arce; *S. Amand*; & alia. Hæc de Vrbibus opidiſque: Comitatus ſunt duo, qui vulgo *Beau-jolois* & *Foreſt*. Prior *Bello-Ioleſius* complectitur quidquid eſt inter Ligerim & Ararim, ſitus Orientem verſus inter Forenſes & Burgundos: Antiquum *Borboniorum* Patrimonium. Vrbs primaria vernacule dicitur *Beau-jeu*. Alter nomen habet non ab Silvis Saltibuſque, ut quidem vox videtur ſonare; ſed ab *Fori* nomine, de quo mox. *Forenſes*, ſic enim Populos nominem, verſus Septemtrionem Borbonenſibus germanis ſuis objacent; ad Occidentem Arvernis; qua Meridiem ſpectant, Lugdunenſes habent confinales; qua Orientem, Bello-Ioleſios. Præfuerunt quomdam *Comites*, ex quorum etiam ſtirpe prognati *Bello-Ioleſii Proceres*. Celebratur Francorum Hiſtoriographis *Comes* quidam *Lugdunenſis*, Foreſtii, ut cum vulgo loquar, & *Bello-Ioleſii*; cui tres fuerunt Filij, *Arthauldus Comes Lugdunenſis*, *Stephanus Foreſtii*, *Emfridus Bello-Ioleſii*. Quum ita *Comitatus Foreſtii* & *Bello-Ioleſii* longo tempore fuiſſent diſtracti, coaluerunt rurſum morte *Guicardi*, *Comitis Bello-Ioleſii*: qui tempore Philippi II Francorum Regis cum honore Comitem Stabuli egerat. Ipſius enim Soror *Iſabella Bello Ioleſii Comes*, matrimonio collocata eſt *Reginaldo*, *Foreſtii Comiti*; qui procreatus erat ſtirpe *Arthauldi*, de quo dictum; ut ipſa ex proſapia *Stephani*, qui *Arthauldo*, ut paullo ante ſcriptum, erat Frater. Eo autem Conjugio editi leguntur *Guido*, cui hereditate obvenit *Comitatus Foreſtii*; & *Ludovicus*, cui *Dominium* obtigit *Bello-Ioleſij*. Poſt eos nihil traditur certi. Rex Galliarum Henricus III, anteaquam ad Monarchiam veniret Franciæ, una cum Ducatu Andegavenſi Apannagij jure poſſedit *Ducatus Borbonii* & *Arverniæ*, *Comitatumque Foreſtii*. Primarium *Forenſium* Opidum *Roana*, ad Ligerim, qui Ponte ibi ſtratus: Regiæ verſus Lugdunenſes Viæ imminet, Arcem habens. Secundum facile tuetur locum *Forum Segſianorum*: Sic olim nuncupabatur, quod nunc vulgo *Feurs*: Φόρ☉ Σεγυσιανῶν Ptolemæo: *Forum Seguſtavarum* corrupte Tabulæ Itinerariæ. Exſtat in hoc Opido Vetus Inſcriptio, mentionem faciens antiquæ Appellationis:

Borbonium, olim *Boia*, ut quidam cenſent,

& alia;

tum Comitatus, *Bello-Ioleſius*,

& *Forenſis*,

cuius primarium opidum *Roana*; reliqua, *Forum Seguſianorum*, hodie *Feurs*,

NVMINI. AVG
DEO. SILVANO
FABRI. TIGNVAR
QVI. FORO. SEGVS
CONSISTVNT
D. S. P. P

Ab hoc

Ab hoc igitur *Foro Pagus Forensis*, vulgo *Le Pais de Forest*, corrupte; quum dicendum potius esset, *de Fores.* Hoc Opidum hodieque locus est Commercij totius Provinciæ. Reliqua sunt *Mombrisonium*, Sedem Baillivo præstans: *Fanum S. Stephani, S. Estienne de Furan*, Officina Armorum & Cannarum ferrearum, quæ inde per omnes Galliæ ditiones exportantur: Artem suggesserunt Incolis cum Aquæ commoditas, quæ Ferrum egregie temperat, tum Carbones, qui ibi eruuntur: *Fanum S. Galmari, S. Galmier*, in cujus Suburbanis Fons est aluminosus, qui vulgo *Font-Foule*: *Fanum S. Germani, S. Germain Laval*, generosissimi Vini ferax: *Fanum D. Boveti, S. Bovet le Chastel*, in quo fabricantur optimæ notæ Forcipes: *Fanum D. Remberti, S. Rembert*, primo Ligeris Ponte famosum. Alia prætereo.

Mombrison, S. Estienne de Furan, S. Galmier, S. Germain, S. Bovet, S. Rembert.

Sic se habet *Inferior* Borbonij Tractus: *Superior* proprio vocabulo dicitur *Le Pais de Combraille*; Inferiore montosior.

Superior, Le Pais de Cambraille.

CAP. XXVII.

Pictonius Tractus.

PICTONIVM vel PICTAVIA, *Poictou*, Regio est Frugum, Pecorisque, Lanæ, Linique feracissima; Vino Frumentoque dives; Piscium abundans; Avium Ferarumque magnam habens copiam: comprehendens mille ducentas Parœcias, sub tribus Episcopatibus, Pictaviensi, Maleacensi, Luxonensi: in Primi quidem Diœcesi Abbatiæ numerantur XXVII; in Secundi, IV; in Tertij, X. Agricolæ nonnihil habent peculiaris Linguæ; quibus qui parum fidit, sapere perhibent. Hominum genus, quod, Feras prohibitum, Lites venatur, contentiosum, & in simpulo fluctus excitare gnarum. Vrbani dissimilis plane genij & ingenij, faciles, benifici, liberales, candidi, fucos & imposturas detestantes, Eruditionis & Eruditorum, qui hic non pauci, amantes. Nobilitas provida, strenua, audentior. Spectat versus Meridiem hæc Regio Ecolismenses & Sanctones; ad Occidentem habet Oceanum; qua Septemtrio est, Britannos respicit & Andegavenses; reliqua Turones, Bituricenses, & Lemovices claudunt.

PICTONIVM. Poictou. Ejus Qualitas, Incolæ, Fines.

Veteres Incolæ fuerunt *Pictones*, ut Cæsar, Strabo, & Plinius nominant: Πήκτονες scribuntur Ptolemæo, Pictavi sunt Ammiano Marcellino. *Pictonicam Regionem* appellat Ausonius: *Civitatem Pictavorum* vel *Pectavonum* Notitia Provinciarum in Aquitania II, vel VII Viennensi. Hodie *Le Pais de Poictou*. Sunt qui *Pictones* à *Pictis* Britanniæ Populis ortos dictosque fabulantur. Consulendi plenius Ioannis Boucheti Annales Aquitanici, Belleforestius, Thevetus & alij. Peculiarem de hac Regione

Veteres Incolæ, Pictones.

gione ſcripſit libellum Ioannes *de la Haye*, Gallico Idiomate. *Pictonibus* Populos *& Ageſinates.* *Ageſinates* jungam cum Plinio. Horum veriſimile eſt memoriam adhuc ſupereſſe in Pago *Aigounois*, haud procul Fano S. Maxentii, quod Opidum ad Severum Fluvium. Toto cœlo errant, qui *Aginnates* cum *Ageſinatibus* confundunt; quum inter utroſque minimum inter quinque dierum ſit interjectum. Videndus Ioſephus Scaliger Auſonianar. Lection. lib. II. cap. X.

Pictonum Principes. Regni Titulo decorata legitur hæc Provincia ab Gothis; quos hinc, ut tota Aquitania, exegit Francorum Rex Clodovæus. Imperator Ludovicus Pius Aquitaniæ Regnum Filio *Pipino* dedit; cujus Filios *Pipinum* & *Karolum* quum Karolus Calvus, ipſorum Patruus, Aquitania dejectos Monaſterijs incluſiſſet, ipſe Principatum invaſit, donoque Conſanguineo ſuo *Arnulpho* dedit; ſed, abrogato Regni Titulo, Ducatus honore inſignitum. Arnulpho ſucceſſerunt ordine *Gulielmus Bonus*; *Eblo* I, *&* II; *Gulielmus* II, *&* III; *Guido*; *Gulielmus* IV *&* V; huius unica Filia & Heres *Eleonora* elocata fuit *Ludovico* VII, Francorum Regi: à quo propter Adulterij & Proditionis ſuſpicionem repudiatam duxit *Henricus* Normanniæ Dux, qui defuncto Stephano Angliæ Regi ſucceſſit. *Henricum* tam in Angliæ Regno, quam in Dotalibus paterniſque in Francia Ditionibus, ſequuti ſunt ipſius Filij *Richardus* & *Ioannes*. Quum autem *Arthurus* Filius Godefredi (qui Regis Ioannis major natu fuerat) præferendum ſe *Ioanni* diceret, perſuaſus ab Francorum Rege *Philippo Auguſto*, ut Pictones Patruo *Ioanni* eriperet, rem viribus adgreſſus, ab *Ioanne*, qui ex improviſo ſupervenerat, fuſis copijs, captus eſt, Rotomagumque raptus temeritatis ſuæ pœnas dedit. Eam ob cauſſam *Ioannes* Rex ab Conſtantia *Arthuri* Matre apud *Philippum* Regem Paricidij accuſatus, damnatus fuit; ejuſque bona *Philippo*, tamquam Feudorum Domino, ſunt adjudicata, cum alia, tum *Pictavia*: quam mox Succeſſor ipſius *Ludovicus* VIII *Alphonſo* Filio conceſſit: quo Inproli defuncto, in poteſtatem Regis *Philippi* III venit, peneſque ipſius Poſteros manſit, donec, regnante Philippo Valeſio, ab *Eduardo* III Anglorum Rege fuerit recuperata, retentaque plenius cum tota Aquitania per ſancitam inter eumdem & *Ioannem* Francorum Regem Pacem. Factum mox ex Aquitaniæ Ducatu Principatum Rex *Eduardus* Filio conceſſit; qui quum Aquitanis graviſſimum imperaſſet Tributum. magnam partem amiſit, defectione ab ijs facta ad *Karolum* V Francorum Regem: cuius Filius *Karolus* VII Anglos tota Aquitania, anno CIↃ CCCCLIII exturbavit, Filioque Regi *Ludovico* XI reliquit. Hic eam Fratri largitus eſt *Karolo*; quo mortuo, rurſus Rex *Ludovicus* receptam ad Regem Karolum VIII Filiam tranſmiſit: à quo tempore *Aquitania*, cujus non ignobilis portio *Pictavium*, deinceps in poteſtate permanſit Regum Franciæ.

Auguſtoritum Pictonum, hodie *Poictiers*, Situs. De varij generis Principatibus, qui *Pictonio* concenſeri ſoliti, quæ habeo adſcribam, ſi prius de Metropoli & regia ejus Civitate nonnihil dixero. Ea eſt *Pictavia*. Sic Latini nunc vocant, quæ Αὐγουστόριτον Ptolemæo, *Auguſtoritum* Antonino. *Pictaviam Vrbem* appellat Gregorius Turonenſis. Vrbs amœniſſimo ſita eſt loco, clivoſo tamen; niſi quod una parte, quam *Tranchaam* patrio vocabulo dicunt, in planiciem abeat; latiſſimi, ſi quæ in Gallijs alia, ambitus; ſed cujus ingens portio ab Habitatoribus vacua; Pratis, Vineis, alijſque agreſtibus Operibus occupata: reliqua excellentibus Ædificiorum ſtructuris veneranda. Adluit latus illud *Clanus* Fluvius, Aqua ſatis copioſa manans; Inſulaſque diducto Alveo efficiens, aliquot inde verſus Septem-Antiquitates, trionem miliaribus Vingennæ commiſcetur. Viſuntur ibi præter *Arcem* Validam, *Palatium Gallieni*; vaſta *Amphitheatri* rudera, vulgo *Les Arenes*, nota voce; *Aquæductuum* Fornices, quos *Arceaux de Parigne* Vulgus dicit: Romanorum hoc loco Impe-Templum primarium, rij veſtigia. Primarium *Templum* D. Petro eſt conſecratum. Claram reddit hanc Vr-Epiſcopatus, bem Epiſcopalis Sedes; cujus Belleforeſtius Præſules commemorat XCIII; eorum poſtremum nominans, *Karolum Deſcurſium*. Præfuit inter alios *D. Hilarius* Antiſtes, invictum ſe gerens Arrianis Antagoniſtam; à quo Regionem hanc ad Chriſtianam Academia. Religionem converſam tradunt Eccleſiaſtici Scriptores. *Academiam* habet florentiſſimam, cui alter poſt Pariſienſem locus ſolet tribui. Inſtituit Karolus VII Francorum Rex, anno CIↃ CCCC XXXI. Rebuffus in Authentic. Habita. C. Ne Filius pro Patre, vehementer improbat, quod ibi Studioſis homines viliſſimi turpiſſimique graves ſæpe injurias inferre permittantur, contra ſaluberrimam piiſſimi Imperatoris

ratoris Constitutionem. Docuit aliquando Augustoriti Grammaticam *Ammonius Anastasius Burdigalensis*, ut notat Ausonius Carm. de Professoribus xi. Magnas sustinuerunt aliquoties Incolæ Calamitates ab Anglorum aliorumque Incursionibus. Medio circiter ab Vrbe miliari, itinere, quod Avaricum Biturigum ducit, in Via Regia ingens spectatur Saxum, forma quadratum, quinque lapidibus fulcitum, unde vulgo *La Pierre Levée*. De eo Distichon hoc exstat:

La Pierre Levée.

Hic Lapis ingentem superat gravitate Colossum
Ponderis, & grandi Sidera Mole petit.

Viatores plerumque sua insculpunt Nomina. Inscriptos legi cum alijs Obertum Gifanium Buranum, Gerardum Mercatorem, Abrahamum Ortelium, Philippum Gallæum, Georgium Braun Coloniensem, Gerardum Hovenaglium. Curia Pictaviensis regitur manu Præsidis & duorum Vicariorum, quorum unus Civiles, alter Criminales cognoscit caussas. Ad hanc multorum hujus Provinciæ Opidorum Tribunalia pertinent: ut præter Pictaviam ipsam, de qua dixi, sunt: *Niort* cum Arce; hic amplissimi Pictonum Merkatus ter anno: *Fontenay le Comte*, Arce item præditum; Mœnia hujus Opidi præterfluit Rivulus Vendæus (*Vendee*) qui subinde adeo excrescit, ut totum Fontenæi Territorium vicinaque Loca inundet: *Lusignan*, ubi Castrum antiquum, quod vulgo *Melusine* (sunt & alia loca ab hac denominata *Vouvant* & *Mairevant, quæ fit Melusine*) *Montmorillon*; *La basse Marché*; *Dorat*; *S. Maxent*, & alia fortean: quibus additum *Sivray* erectum in Seneschallatus dignitatem, Arce potens.

Est autem, ut eam nunc partem adgrediar, sub Pictonio Principatus Titulo ornata (præter *Talmontem*, *Talmont*; sic dictum quasi *Talon du Monde, Calcaneus Mundi*, ut quidam volunt) *Rupes super Ionnam*, *Roche sur-Ion*, Familiæ regalis Borboniæ. Noverunt Avi nostri *Ludovicum Borbonium*, Ioannis Vendomæ Comitis F. *Rupis ad Ionnam* Principem, Comitem Mompenserium, ejusque Filium *Karolum*. Ducatus dignitate claret *Castellum Heraldi*, *Chastelherault*, ad Vingennam. Vicecomitatus sunt *Touars* ad Touium Fluvium, *Brosse*, *Bridieres*, *Roche-Chouart*. Baronatus Dominiique honore insignita sunt Opida non pauca, quæ turbato, ut in oculos veniunt & mentem, ordine ponam: *Mainlers*, ubi Piscatio Salmonum, Alosarum, quæ Clupeæ alijs, Balænarum & Asellorum præcipue; qui arefacti Ventoque & Frigore indurati in varias Regiones solent exportari: *Partenay*; *S. Maxent*; *Melle*; *Chizay*; *Chauvigny*; *Lussac*; *Bressuyre*, *Charrou*; *Chasteneraye*; *S. Mesmin*; *S. Gillis*; *Chasteaumur*; *Les Sables d'Aulonne*; *S. Hermine*; *Montaigu*, Opidum cum Arce, Salinis nobile; *Mirebeau*; *La Motte*; *S. Beraye*; *Vouuant*; *S. Hilaire*; *Mortemer*; *Luzay*; *S. Sauin*; *l'Isle Iourdain*; *S. Benoist du Sault*; *Bourg-neuff*; *Mercil*, *Mervant*; *Brige*; *Vouuert*, *Ville-faignaix*, & alia.

Principatus Talmond,
& Roche sur Ion;
Ducatus Chastel-herault.
Vicecomitatus Touars, & alij;
Baronatus, Dominiaque magno numero.

Silentio non est prætereundus hic *Pagus Dovæus*, vulgo *Dovve*; paucis ab hinc annis celebrari cœptus vel ob *Amphitheatrum*, quod ipsi adjacet, seminativum; manu quidem & arte humana factum, sed ita, ut videri possit à natura. Totum enim excisum & cavatum est in Monte, sine ulla externa Materiatione Calcis, Lapidis, Ligni. Montis ipsius & *Amphitheatri* plenissima est delineatio, ex fide Levini Kersmakeri, Consulis quomdam Zirickzæi, Zelandiæque primis hujus belli Motibus Gubernatoris, apud Iustum Lipsium libello de Amphitheatris, quæ extra Romam cap. vi. qui *Pagum Dovæum* addit aliquid amplius olim fuisse, cum ex eo non pagani Operis argumento, tum ex Viæ antiquæ publicæque reliquijs, quæ ex pago eodem pertinuit ad *Pontem Cæsarianum*, vulgo *Pont du Sey*; cujus Viæ Pars adhuc variis locis conspicitur, Pars autem maxima corrupta est, Lapidibus in ædificia varie absumtis aut avectis. Sed & Incolas scribit Antiquitatem aliquam jactare, Druidesque apud se sedes habuisse. Pagum autem Ptolemæi *Daveonam* fuisse suspicatur ex claro Nominis, quod nunc præfert, argumento, exque Situ, qui ab ipsa Ptolemæi collocatione non abscedit. Vide tamen quæ dicam cap. xxxv. ubi de *Cadurcibus*.

Pagus, Dovæus, Dovve; ipsique adsitum Amphitheatrum.

Fuisse & in Pictonibus *Limonum*, colligitur ex Antonini Itinere, quod Burdigala ducitur Augustodunum: *Λίμωνον* Ptolemæo; In Tabula Itineraria scribitur *Lomounum*. Illud magni Viri putant idem esse transnominatione quadam, cum *Augustorito*, *Poictiers*. Ego nihil ausus sum hic adfirmare. *Limoni* mentio in Commentario Gallico A. Hirtij ter; ubi tamen quidam Libri *Lemovicum* contra fidem & auctoritatem Manuscriptorium Codicum præferunt.

Limonum.

Cap. XXVIII.

Inculismensis Ager.

INCVLISMENSIS AGER, *Engoulesme.* Ejus Fines.

INCVLISMENSIS AGER, qui vulgo *Engoulesme* ad Septemtrionem Pictonibus est conterminus;ad Orientem Santonibus; ed Meridiem Burdigalensibus & Petrocorijs, ad Orientem denique Lemovicibus. Longitudo ejus ab Ortu in Occasum xxiv est milliarium: Latitudo ab Meridie in Septemtrionem, xvi. Fertilis Vini optimi, Frugum, Cannabis. Silvam habet, quæ *Bacona*, CIↃ IↃ L jugerum. Familiæ hic Antiquitate inlustres & Factis. Litteræ magni pretij. Qui Metropolin ceteraque colunt Opida, præstantes sunt ingenio, excelsi animi, candidi pectoris, Mercaturæ dediti, Opibus adfluentes; in novis rebus, quod cum Vicinis reliquisque adeo Francis habent commune, se supra modum oblectantes. Qui ruri degunt, bardi sunt & rudes, Laborumque patientissimi. Universum vero ad Arma apti, feroces in hostem, impavidi nihilque timentes.

Quantitas, Qualitas, Incolæ.

Veteres habitatores.

Ecolismenses appellat Veteres hujus Agri Incolas Notitia Provinciarum Galliæ; qui in alijs Codicibus *Inculismenses*. Nam in quibus *Etolisnenses* vocantur; improbioris sunt notæ: pro quibus qui substituunt vel *Lemovicenses* vel *Helvienses*, sunt frustra. Hodie *les Engoulmois* nominantur.

Metropolis *Enculisma, Engoulesme.*

Ecolismensium vel *Inculismensium* Metropolis *Inculisma*; quæ apud Ausonium Epistola XI ad Tetradium, pro Librorum diversitate, varie legitur, *Ichnusa* vitiosissime; *Inculisna* vel *Iculisna* ferendo modo; *Iculisma* vere germaneque, & ex Poëtæ ipsius mente, *Ecolesma* & *Ecolisma* in Antiquis ipsorum monimentis, *Ecolesina* mendose in Sigeberti Chronicis ad annum IↃ IX, ut quidem ea sunt edita ab Henrico Stephano Lutetiæ. *Engolisma* Gregorio Turonensi in Vita S. Eparchii. *Equosilina* alijs, ejusdem Vitam scribentibus; male. *Vrbs Equolenensis* corrupte pro *Ecolismensis* apud eumdem Gregorium Turonensem in Confessoribus extremis. Hodie *Engoulesme.* Est autem Vrbs Antiquitate insignis. In Veterum Mœnium, quæ quod olim fuit Suburbium ab Vrbe dividebant, fundamentis reperta sunt superioribus annis, quum muniretur, signa certa & vestigia pervetustæ Vrbis. Sita est in Colle, qui Flumini Carantono imminet, Agro devio & ab Regiis Viis remotiore, quod etiam indicat Ausonius:

Iculisma quum te absconderet;
Et invidebam devio ac solo loco
Opus Camœnarum tegi.

Commentarium fecit de *Engulismæ* Antiquitate Elias Vinetus, quem Pictavis edidit Enguilbertus Marnefius. Scripsit item de *Engulisma* sua, *Engulismensium*que Comitibus Librum Franciscus Corlieus, Regius *Engulismæ* Procurator. Persancte colunt *Engulismenses* & pro magno habent Numine *Ausonium* quemdam; quem suorum Episcoporum fuisse primnm, & ab Santonibus *Engulismam* accersitum dictitant: qui an idem sit cum *Ausonio Poeta* Burdigalensi, dubitant adhuc docti Viri. Certe *Ausonius* Agrum habuit apud Santones, ut innuit in Epistolis ad Axium, Paullum & Tetradium, ubi Senex non illubenter commorabatur. Quin quibus temporibus *Engulismenses Ausonium* suum volunt vixisse, ea non male quadrant cum *Ausonij Poetæ* seculo.

Ecolismensium Episcopus.

Alia Ecolismensium opida.

Minorum gentium apud *Inculismenses* Opida sunt, quæ vulgo; *Marton*, ad Fluvium Bandiatum, quod Secundo genitis Rupisfocaldæ gentis adsignari solitum; *Chasteau-neuf*; *Blaisac*; *Chabannes*; *Confollant*, *Ruffec*; *Aigres*; *Gourville*; *La Roche-foucault*, Opidum cum Arce, Comitatus Titulo clarum; *Marueil*, *LanZac*, *Villebois*, quæ illustri Familiæ *Mareulæ* sunt in patrimonio: *Momberon* & *Boutevillæ* Mommeranciorum sunt Dynastarum.

Burgi & Arces. *Varsay.*

Visuntur in hac Provincia multi Burgi passim, Arces & Castella. *Varsay* non magnus est Vicus, ad octo circiter millia passuum supra *Inculismam*, in sinistra Carantoni ripa. Hic anno CIↃ IↃ XLI Agricultor quidam Scrobem in Agro suo serendæ Arbori faciens, terramque altius versans, *Arcam* plumbeam invenit, oblonga forma; lapideo

lapideo Sepulcro sic impositam, ut illud media nullibi contingeret, sed undique lateribus abesset plus tertia pedis parte, sic, ut Pixides solent, operta. Operculum enim, ut illas, extremis oris replicatis & ad tres digitos demissis, ipsam obtegebat: accedentibus quatuor Cingulis ferreis, tres latis digitos, unum crassis. Operculo sublato, in conspectum venit Corpus humanum; quod, accepto Aere, statim in Cineres abiit; Ossibus solum manentibus, quæ mediocri statura situm ibi hominem loquebantur. Excussis omnibus, reperta fuit & Bractea, & purissimo auro, parva, perquam tenuis, longior quam latior, Semiducatum pendens. In ea expressæ erant Vocales Græcæ septem, totidem repetitæ mutato ordine versibus, hoc modo:

Antiquum Sepulcrum.

Α Ε Η Ι Ο Υ Ω
Ω Υ Ο Ι Η Ε Α
Ε Η Ι Ο Υ Ω Α
Υ Ο Ι Η Ε Α Ω
Η Ι Ο Υ Ω Α Ε
Ο Ι Η Ε Α Ω Υ
Ι Ο Ε Ω Α Ε Η

Quæ Arcana, si quidem talia sint, quid sibi velint, divinent Pythagoræi, & quibus, quam mihi, plus ocij.

Karolus V Francorum Rex cognomine Sapiens, *Inculismensium* Comitatum Anglis ereptum Filio *Ludovico* dedit; cui ad Regnum evecto successit Filius *Ioannes*; huic vero *Karolus*, Regum Franciæ, qui nunc Rerum potiuntur, Progenitor. Hujus Filius *Franciscus*. ex Comite *Inculismensium*, Rex factus, quum Comitatum Ducatus Titulo auxisset, eum *Matri* dedit: qua defuncta Titulum Ducis gessit Filius ejus *Karolus*; eoque sine Liberis mortuo, Ducatus Coronæ Franciæ fuit unitus, donec *Karolus* Henrici II F. enim consequutus, moxque Rex factus, eum dedit *Henrico* Fratri, qui postea Rex Poloniæ & Franciæ.

Inculismensium Principes.

Inculismensi *Alnisiensem* obiter jungam *Agrum*, hodie vulgo *Le Pais d'Aulnis*. Nomen factum quidam putant ab Francorum Rege, quem Anglos bello persequentem dixisse ferunt, Se suis rebus satis superque prospicere, modo singulis diebus hostibus unam solum Agri *Vlnam* (quæ Gallo-Romanis *Aulne)* ademtam suo Principatui adjiceret. Ego scio *Aunedonnacum*, hodie *Aulnay*, ab Antonino haud procul Mediolano Santonum collocari, & *Anedonacum* vitiosius in Itineraria Tabula legi. Cogitandum censeo. Certe *Pagi Alnisiensis* appellatione vetera Monimenta intelligunt *Territorium Rupellæ*; & adcensebatur Seneschalliæ Santonum. Sed ex quo Rupella, excusso Anglorum jugo, dedidit se Regi Franciæ, *Pagus Alnisiensis* in privatam cessit Præfecturam, estque ab Santonio seclusus, neque ulli Curiæ potest subditus esse præterquam Parisiensi. Id enim inter Capita ipsorum continetur Privilegiorum. *Alniensis Pagi Angolismensis* meminit Historia de Revelatione Capitis S. Ioannis, quæ cum D. Cypriano excusa.

Alnisiensis Ager. Le Pais d'Aulnis.

Cap. XXIX.

Arvernia.

FRANCIÆ Provincias, quæ nunc in Prima Veterum Aquitania sunt, indicavi: succedit, quæ in Secunda est, ARVERNIA, *Le Pais & Duché d'Avergne.* Situs illi in locis partim planis, partim montosis. Vicinos habent Arverni ad Orientem Forenses & Lugdunenses; ad Meridiem, Languedokios; ad Occidentem, Cadurces, Petrocorios & Lemovices; Septemtrionem versus, Bituricenses & Borbonios. *Arverniam* qui possem universim elegantius fideliusq. depingere, quam verbis C. Solli Apollinaris Sidonii, Arvernorum Episcopi, qui de ea sic scribit lib. IV. Epist. XXI ad Asprum suum: *Taceo Territorij peculiarem Iecunditatem, taceo illud æquor Agrorum, in quo sine periculo quæstuosæ fluctuant in Segetibus Vndæ, quod industrius quisque quo plus frequentat, hoc minus naufragat; Viatoribus molle, fructuosum Aratoribus, Venatoribus voluptuosum: quod Montium cingunt dorsa Pascuis, latera Vinetis, terrena Villis, saxosa*

ARVERNIA *Arvergne.* Fines ejus, Qualitas.

 Castellis,

Castellis, opaca Lustris, aperta Culturis, concava Fontibus, abrupta Fluminibus. quod denique ejusmodi est, ut semel visum Advenis multis Patriæ oblivionem sæpe persuadeat. Egregie Theodoricus Gothorum Rex apud Gregorium Turonensem lib. III. cap. IX & XI; his verbis Milites animans: *Ad Advernos me sequemini, & ego vos inducam in Patriam, ubi Aurum & Argentum accipiatis, quantum vestra potest desiderare cupiditas; de qua Pecora, de qua Mancipia, de qua Vestimenta in abundantiam adsumatis.* Petrus Pictaviensis:

Hunc Cluniace tibi Tellus Arvernica misit,
Quo nihil uberius Gallia nostra tenet.

Arverni Populi.

Arvernorum nomen valde celebre cum apud alios, tum apud Cæsarem in libris de Bello Gallico: Ἀρουερνοὶ, Ptolemæo & alijs; Ἀρβέρνοι, Plutarcho; Ἀρόερνοι, vitiose Stephano; *Civitas Arvernorum*, Notitiæ Provinciarum Galliæ in Aquitania I vel VI Viennensi. *Arvernorum Resp.* prima quomdam Galliæ Respublica fuit.

Potentes olim.

Erant enim olim Galliæ totius (ut Cæsar scribit lib. I.) Factiones duæ: alterius principatum tenebant *Ædui*, alterius *Arverni*. Horum autem potiorem potentioremque fuisse Factionem, docet Strabo lib. IV, quum eorum principatum ad Narbonensium Massiliensiumque Fines, Pyrenæos Montes, Oceanum & Rhenum extendit. Ostendunt etiam id duo cruenta Gallorum, *Bituito Arverno* Duce, contra Romanos prælia; de quibus ibidem Strabo, Livius lib. LXI, & alij: alterum contra Domitium ad Sulgæ & Rodani; alterum adversus Fabium ad Tisaræ ejusdemque Rodani confluentem commissa. Victos tunc Gallos, aut certe Romanæ Provinciæ Finibus repulsos Senatus Romanus (ut idem Cæsar tradit) liberos esse, suisque Legibus uti voluit: quinetiam, quo liberior esset Gallia, *Bituitum* ipsum *Arvernorum Regem*, ut Livius appellat, quum Romam Satisfactionis caussa venisset, Albæ custodiendum censuit; decrevitque, ut *Congentiatus* ejus Filius comprehensus Romam mitteretur. Postea *Celtilus Vercingetorigis* Pater, licet Principatum totius Galliæ obtinuisset, Bello quippe aliquo; attamen eam ob caussam, quod Regnum adpeteret, ut est libro VII, ab Civitate interfectus est. *Vercingetorix* autem ipse suorum quorundam Factione *Rex Arvernorum* salutatus est, & videtur eodem libro ab Gallis omnibus *Rex* appellari; verum ab iisdem Proditionis insimulatur, & ad eos, tamquam superioris auctoritatis Iudices Caussam dicit: nec denique Filio Regni Cupiditas fortunatior fuit, quam Patri.

Liberi,

Regibus igitur exactis, *Arvernorum Civitas* libera permansit ad Cæsaris usque tempora. Plinius etiam sua ætate lib. IIII natur. histor. cap. XIX *Liberos* vocat *Arvernos*.

Romanorum Fratres.

Nec solum Liberi, ut multi in Gallijs alij, fuerunt; verum etiam, ut *Aedui, Romanorum Fratres*. Lucanus lib. I.

Arverni Latio sese ausi dicere Fratres,
Sanguine ab Iliaco.

Lucani hæc transscripsit Sidonius Apollinaris in suam ad Græcum Episcopum Massiliensem Epistolam, quæ exstat lib. VII ordine VII: *Arvernorum, proh dolor, Servitus, qui (si Prisca replicarentur) audebant se quomdam Fratres Latio dicere, & Sanguine ab Iliaco Populos computare: si Recentia memorabuntur; ij sunt, qui viribus proprijs Hostium publicorum arma remorati sunt.* Sic Petrus Pictaviensis in Panegyrico Petri Venerabilis:

Hunc Latiæ Gentes, Regum de stirpe potentes
Arverni Populi progenuere Ducem.

Sidonius Carmine VII: *Est mihi quæ Latio se sanguine tollit alumnam*
Tellus clara Vrbis, cui non dedit optima quomdam
Rerum Opifex Natura parem, &c.

Videndus & Aimoinus libro V, cap. XLIX.

Arvernia duplex. Superior, cui Metropolis Fanum S. Flori, S. Flour,

Arvernium porro hodie *duplex* est, *Superius* vel Montanum; & *Inferius*, quod planum. *Superius, Le hault Pais d'Avergne*, & *Arvernia* κατ' ἐξοχὴν, Primariam habet Vrbem *Fanum S. Flori, Sainct Flour*, in edita Rupe sitam; Vicum olim, cui nomen *Mons planus*; Prioratu quomdam, hodie Episcopatu, qui ex Claromontensi delibatus, claram. Præsules numerat XIX Belloforestius; eorum postremum nominans *Antonium Levium*.

& alia Opida:

Reliqua Opida vulgo dicuntur *Orillac* Latinis *Aureliacus* (Sedes antiqua Baillivatus, cujus Iurisdictioni subsunt præter Opidum & Primariam Vrbem, de qua dixi, *Carlatum, Muratum*; Pagique, qui vernacule, *Sailleres, Mauriac, S. Martin,* & alij) *Billons, Le Puy*, &c. Territorium quoque & Ballivatus *Beaucaire*.

Prope

Prope *Pongibautum* Opidulum Pagus est *Roia*, in quo Argenti ferax Fodina.

Inferior, quæ proprie *Alimania*, Vide dicta.

Inferius vel Planum *Arvernium, le bas Pais d'Avergne*, *Alimaniam, l'Alimaigne*, proprie dictam lego; eamque vocem quosdam ab *Alimonia*, nonnullos à pingui *limosoque* Solo dirivare. Potius est, ut sic vocata censeatur ab Amne, qui hodie *Lamone* & *Lymone*, quemque Elaver Fluvius ingens in se recipit. Parum laboro. *Lemanem Arvernam* nuncupat forte Gregorius Turonensis lib. IV. cap. IX. Historiæ: *Dicere enim erat solitus Rex: Velim umquam Arvernam Lemanem, quæ tantæ jocunditatis gratia refulgere dicitur, oculis cernere. Limaniam* hanc putant quidem designari *Anguli* appellatione apud Sidonium Apollinarem lib. IV. Epist. I, & lib. VII Epist II, in Carmine denique, quod insertum ejusdem Libri Epistolæ XVII.

Longitudo, Latitudo;

Longitudo à Ponte Veteris Brivatæ Ganatum usque (alijs procurrit ulterius) circiter leucarum est viginti; Latitudo ab Monte, qui vulgo *Poy de Dome* (hic totius Galliæ altissimis solet adnumerari; Simplicium judicio Medicorum feracissimus, in summo culmine multa Rudera testantur Arcem ibi fuisse, vel quid aliud: *Poy*, Arvernica Lingua, *locus excelsus & montosus*) ad Opidum *Tyert* vel *Croppiere*, fere octo.

Qualitas;

Regio opima est & fertilissima; Civitatibus amplissimis, Vicis, Villis, Prætorijs magnificis exculta; Vinis præstantissimis, Frugibus, Melle, Pecudibus, Lana, Croco, Pascuis, Nemoribus, Fluminibus, Fontibus, Lacubus, Balneis, alijsque Naturæ Donis supra modum referta.

Metropolis *Claromontium*, olim *Arvernum*,

& *Augustonemetum*;

Metropolis illi *Claromontium*, *Clermont* vulgo: Sidonio ejus Vrbis Episcopo *Arvernum Opidum* lib. VI. Epist. XII, & lib. VII. Epist. V. Eidem Sidonio *Arvernum* forte *Municipiolum* lib. III Epist. I. & lib. VII Epist. II. Iornandi *Arverna Civitas* & *Vrbs Arvernas*, qui eam occupatam memorat ab Errico Visigothorum Rege. Αὐγουστονέμετον Ptolemæo, ut suis ad me litteris censet Scaliger. Νεμωσσὸν, quam Strabo lib. IV *Arvernorum* dicit Caput, Ligeri adpositam notans, cujusque meminit Lucanus lib I, non eamdem esse, ut quidam opinantur, cum hac Vrbe, ipse clamat Situs. Vrbem hanc olim etiam Propugnaculis undique circumseptam & munitissimam fuisse docet Gregorius Turonensis de Vita Patrum & de S. Quintiano: *Ecce Muri Civitatis istius fortissimi sunt, eamque Propagnacula ingentia vallant. Propugnaculorum* etiam ipsius meminit Sidonius lib. V. Epist. XII; & lib. VII Epist. I; Terror quomdam Gothorum, à quibus sæpe obsessa tandemque post Calamitates multas ad Deditionem coacta. Passim Sidonius, præsertim lib. VII. Epist. VII. Cinctam Ego hanc Vrbem vidi anno CIↃ IↃ LXXXV Colliculis fertilissimis, ex quibus magnus Rivulorum & Fontium profluit numerus, qui Hortos & Loca Incolarum Delicijs consecrata irrigant. Arce superbiit, & Episcopalis est Sedes.

Ejus Episcopi, inter quos Sidonius Apollinaris.

Inter Præsules fuit etiam *C. Sollius Sidonius Apollinaris*, quem sæpe laudavi. Hic Ecclesiæ Arvernæ se immerito præpositum conqueritur lib. III Epist. I, quod & de eo testatur Gregorius Turonensis lib. II cap. XXI: *Vnice autem laudo & amplector Sidonij modestiam, qui se immerito Arvernæ Ecclesiæ præpositum esse conqueritur.* Eleganter & ipse Sidonius lib. V Epist. III: *Ego autem infelicis Conscientiæ mole depressus vi febrium nuper extremum Salutis accessi, utpote cui indignissimo tantæ Professionis pondus impactum est, qui miser ante compulsus docere, quam discere, & ante præsumens Bonum prædicare, quam facere, tamquam sterilis Arbor, quum non habeam Opera pro Pomis, spargo verba pro Folijs.*

Alia opida.

Sunt & aliæ Inferioris Arverniæ Vrbes & Opida: in quis principis loci *Rionium, Rion*, Arcem habens; Sedes Seneschalli Inferioris Arverniæ, cui cum ipsa Metropoli subsunt & Opida, & Vici, Opidorum Privilegiis gaudentes. Succedunt *Montferrantum*, Arce præditum, ut & *Yssoira* & *Brionda*. Sequuntur inde *Combraillia; Mons Acutus, Mont-aigu* ad *Iovum* Fluvium, qui prope *Mariganum* miscetur cum *Elavere*; *Aqua persa, Aiguepersæ*; *Vichium, Bilhonum, Auzona, Fanum S. Germani, Lambonum, Eusbreula, San-Poursainum*, & alia.

Gergovia.

Fuit in hac Arverniæ parte semileuca ab Augustonemeto quomdam Vrbs celebris *Gergovia*: cujus adhuc quædam supersunt vestigia in edito loco cum veteri appellatione, *Gergoie* enim audit. *Gergoviæ* rerumque ad Opidum illud gestarum mentionem sæpe facit Auctor Commentariorum de Bello-Gallico, in cujus quibusdam libris etiam legitur *Gergobia*; item quodam loco *Gergobina*, sed vitiose. Nam *Gergobinam* aliud esse ab *Gergovia* Opidum, nondum mihi possum persuadere, *Gergoviam* quidem Strabo Arvernis, *Gergobinam* autem Cæsar Bois tribuit: at nihil refert. Illud enim sæpe fieri animaduertimus in Populis Confinalibus, ut Opida nunc his, nunc illis adscribantur. Γεργουΐα dicitur Straboni; Γεργοβίνη, Polyæno; Γερ-

no; Γοργοθυΐα, Dioni. Apud Cæsarem *Gergovia* in altissimo posita legitur Monte, omnes aditus habens difficiles; apud Strabonem, ἐφ' ὑψηλȣ ὄρȣς. Sidonius in Panegyrico Aviti:

Quosvis vincis equo: testis mihi Cæsaris esto
Hic nimium Fortuna parens, quum Colle repulsus
Gergoviæ, Castris miles vix restitit ipsis.

Notat idem Opidum & Sidonius lib. III. Epist. III: *Subducta est tota protinus acies in supercilium Collis abrupti, quæ quum prius adplicata esset oppugnationi, te viso non est explicata congressui. Castellum* vocat Orosius lib. VII cap. XI. Quo loco quomdam fuit *Gergovia*, hodieque disiecta passim visuntur Rudera, Lateres, & coagmentati Cæmentorum acervi.

[V]ici *Volvic, & Marsac.*

Non ignobiles hodie sunt Arverniæ Vici, qui vulgo *Volvic & Marsac. Pagi Violvascensis* (ut quidem in melioribus Libris legitur) meminit Sidonius lib. II. Epist. XIV. *Marsac* ipsi *Violvico* adfinis & contiguus; olim, eodem Sidonio, scribente, *Martialis*, propter hiberna Legionum Iulianarum. *Martiacus Villa* nominatur in Pancharta Nigra S. Martini Turonensis M. S. *Beluacus ad calciamenta Fratrum cum omnibus sibi pertinentibus, pro qua subdole decepti Martiacum Villam in Pago Arvernensi in concambium Fratres dederunt.* Non procul erat ab *Vrbe Ricomagensi*, cujus mentio apud Gregorium Turonensem lib. I. de Gloria Martyrum, & Vico qui *Mousiacus* eidem Turonensi de Gloria Confessorum cap. XLI, qui vulgo *Mousac.*

Arverniæ Principes

De *Comitibus* qui *Arverniæ* præfuerunt alij multa scribunt, sed intricata, incerta, quæque haud magnæ apud me, quamvis meliora non habentem, sunt fidei.

Mompenserij Comites & Duces.

Addam hic Coronidis loco *Comites & Duces Arcis Mompenserii*, quæ in hac Regione sita.

Ioannes Valesius, Ioannis Francorum Regis Filius, Biturigum & Arverniæ Dux; Vxorem habuit secundo loco *Ioannam*, Iohannis III Boloniæ Arverniæque Comitis Filiam & Hæredem. Ex eo Conjugio nati:

- *Ioannes* Mompenserij Comes, Inprolis
- *Maria* Biturica, quæ Fratri successit in Ducatum Arverniæ & Comitatum Mompenserium: Vxor Ioannis I. Borbon. Ducis.
  - Karolus I Borbon. Dux V.
  - *Ludovicus* Borbonius, Comes Mompenserius: Duxit primo Ioannam Beroaldi Iunioris Delphini Arverniæ Filiam sterilem; inde Gabrielem Turensem, ex qua suscepti:
    - *Gilbertus* Borbonius, Comes Mompenserij & Arverniæ, Vxor illi Eleonora Gonzaga Friderici Marchionis Mantuani F.
      - Ludovicus Borbonius, mortuus in regno Neapolit.
      - Franciscus Borbonius, Castelli Heraldini Dux.
      - *Karolus* Borbonius, Comes Mompenserij, Dux Borboniorum VIII, Comestabilis Franciæ.
      - *Ludovica* Borbonia. Successit Fratri in Comitatu. Nupsit primum Andreæ Caluigniano, postea Ludouico Borbonio, Ioannis Vindocinensis F. Rupis ad Ionnam Principi
        - *Ludovicus* Borbonius, Dux Mompenserius Primus: Coniux ipsi Iacoba Longovicana,
          - *Franciscus* Borbonius, Dux Mompenserij Secundus, Delphinus Arverniæ. Vixit illi in Coniugio .... Heres de Mesieres.
            - *Henricus* Borbonius, Princeps Dombensis.
          - Filiæ aliquot.
        - Karolus Borbonius Rupis ad Ionnam Princeps.
        - Susanna Borbonia nupsit .... Riussio Dynastæ.
      - Renata Borbonia Antonij Ducis Lotharingiæ coniux.
    - Gabriela Vxor Ludovici Trimouliani.
    - Karolotta, Vxor VVolffhardi Barællani Comitis Buscanensis.
  - Ioannes Abbas Cluniacensis.
- *Bona* Biturica nupta Amadeo Comiti Sabaudiæ; eoque mortuo, Bernardo Comiti Armeniaco.

CAPVT

CAPUT XXX.

Normannia.

AMPLISSIMAM Parlamenti Parisiensis Iurisdictionem, quæ per Belgicam, Celticam Aquitaniamque Galliarum Regiones agnoscunt, diligenter, spero, percurri, fideliterque notavi: succedunt in mea Distributione, quæ reliquis sub-

sunt Parlamentis, Principale, quod hactenus præ manibus fuit, quasi circumeuntibus. Initium ijs statuit mea Methodus versus Occidentem ad Ligeris dextram in NORMANNIA, quæ sub Rotomagensi est Tribunali; inde in Britanniam, quæ Redonensi paret, transitura.

NORMANNIÆ nomen à Populis Septemtrionalibus. *Nort*, enim, Idiomate Germanico, *Septemtrionalis Orbis terrarum plaga*; *Man*, *Vir*: *Normannia*, Terra Franciæ, Viris eo ab Septemtrionaliore vel Arctoo orbe ex Dania Norvegiaque profectis ad habitandum data. Notæ sunt *Normannorum* in Germaniam Galliamque Excursiones. Omnium atrocissima fuit; quæ facta Rollone Duce in pleraque Galliarum littoralia, & inde porro in Loca mediterranea & penitissima; de qua in Præfatione quadam Meldensis Synodi, quæ anno Christi Redemtoris CIↃ CCCXLV, Karoli Regis anno VI celebrata est: *Quia divinas Iussiones non est sequuta Obedientia, dedit Dominus ab Aquilone, unde juxta Prophetam pandetur Malum, dignos Meritis nostris Apostolos, crudeles videlicet & inmanissimos Christianitatis Persequutores, qui Parisios usque venientes, quod jussit Dominus, monstraverunt.* Eo tempore ad tantam tandem redactus est necessitatem Karolus Simplex Francorum Rex, ut *Rolloni*, ad Christianam Pietatem invitato, Filiam *Gillam* dederit Vxorem, totamque Dotis nomine *West-richam* (quæ vulgo corrupte *Neustria*) &, qui super Ligerim, Britannos. Successorum ejus hæc legitur series:

NORMANNIA, *Normandie.*

Normannorum in Galliam Irruptio, Rollone Duce.

NORMANNIÆ *Ducum Stemma I ex Normannis.*

Rollo Normannus, Christianus factus cum Gente sua, ab Karolo Simplice Francorum Rege *Neustriam* (*West-Richam* proprie, id est Occidentalis Franciæ Regnum) incolendam obtinuit, circa annum IↃ CCCCXI; Primusque factus est Dux Normanniæ. Vxorem habuit priore loco Pupam, Berengarij Comitis Bessinensis & Belovacensis F. Gulielmi Successoris Matrem; qua repudiata duxit Ægidiam (vulgo Gilla audiebat) Karoli Simplicis F. improlem. Obiit IↃCCCCXX.

Ducum *Normanniæ* series.

Gulielmus, cognomine *Longa-Spatha*, Rollonis ex priore Conjuge F. Dux Normanniæ II. Rudolpho Francorum Regi Fidem omnem pollicitus tota donatus scribitur Britannia, Vxor illi Sphorta Herberti Comitis Silvanectensis Filia. Ab Arnolpho Flandriæ Comite occisus Rotomagum delatus est & sepultus, anno IↃ CCCCXXIV.

Richardus

Richardus Intrepidus, Dux Normanniæ III obiit IↃ CCCCXXC, Sepultus Fescampi. Vxorem habuit Annam (alijs Agnes dicitur) Hugonis Magni Filiam, inprolem; qua mortua duxit Gonnoram Danam, ex qua nati:

Richardus II, Dux Normanniæ IV. obiit CIↃ XXVI, Sepultus Fescampi apud Patrem. Vxores habuit duas; Iuditham Comitis Britanniæ Sororem, & Paullam, Guenonis Regis Daniæ & Norvegiæ Filiam. Nati ex

Robertus Comes Eburovicensis. Vxore, ex qua duos susceperat liberos, mortua, Archiepiscopus factus Rotomagensis XLIII.

Maugerius Archiepiscopus Rotomagensis XLIV, post Fratrem.

Filiæ aliquot.

Priore.

Richardus III, Dux Normanniæ V. A Fratre veneno sublatus scribitur. Vxorem non duxit. Leguntur aliquot eius Illegitimi.

Robertus, *Liberalis* cognomine, Dux Normanniæ VI post Fratrem. Obiit in Peregrinatione Hierosolymitana, Sepultus Niceæ, anno CIↃ XXXV, Ἄγαμος. Natus illi ex Concubina.

Gulielmus Filiæ III. Monachus Fescampi.

Posteriore

Gulielmus Comes Talionis & Marquesii.

Maugerius Archiepiscopus Rotomagensis XLV post Patruum.

Gulielmus Nothus, Natalibus à Patre ante Peregrinationem Hierosolymitanam restitutus, Dux Normanniæ VII, *Conquestor* cognominatus, quod Angliæ Regnum ab Eduardo Cognato ipsi legatum testamento, conquisierit; sibique Armorum vi subjecerit. Mortuus est anno CIↃ XCIII, Sepultus Cadomi in Aede S. Stephani, ubi non indoctum ejus legitur Epitaphium. Vixit illi in matrimonio Machtildis, Balduini Pii Flandriæ Comitis Filia. Ex qua nati:

Robertus II, Normanniæ Dux VIII. Bello Parricidiali se contaminavit primo contra Patrem, inde in Fratrem. Obiit in Carcere CIↃ CXXXIV in Anglia. Vxor illi ...... Rogerij Ducis Apuliæ Filia.

Gulielmus Dux Normann. IX. Obiit CIↃ CXXVIII Inprolis.

Richardus Puer obiit.

Gulielmus Rufus Patri successit in Angliæ Regno: Avarus Tyrannus: Cæsus ob inpotentem Dominationem CIↃ CXI.

Henricus I *Bellus-Clericus* Fratri Gulielmo successit in Angliæ Regno; Dux item Normanniæ X. Vxores duas habuit Machtildim Scoticam, & Alexiam Gothefredi Andeg. Filiam. Ex priore nati.

Gulielmus in Oceano submersus.

Machtildis, Vxor Henrici V Imperatoris.

Filiæ V: inter quas Alexia (aliis Adela) quæ nupsit Stephano Comiti Boloniensi.

Stephanus Boloniensis Comes post Henricum I Avunculum, Regnum Angliæ inuasit. Dux Norm. XI.

Henricus II. Hic cum Stephano Comite Boloniensi (Stephani & Alexiæ F. qui Angliæ Regnum Normanniæque Ducatum invaserat) bella varia gessit. Pax tandem facta, ut Stephanus, quoad viueret, Angliam obtineret, Henricus Normanniam; qui sic factus Normanniæ Dux XII: Adoptatus autem ab eodem Stephano successit etiam in Angliæ Regnum anno CIↃ CLIV. Vxorem duxit Eleonoram, unicam Filiam & Heredem Gulielmi Aquitaniæ & Pictonum Ducis, ab Ludovico VII Francorum Rege repudiatam; sicque jure Vxorio Aquitaniam & Pictones; Paterno Andegavorum, Turonum & Cenomanorum Comitatus; Materno denique Angliæ Regnum & Normanniam habuit.

Henricus III Normanniæ Dux XIII, Patris Donatione. Vxor Margareta Ludovici Iunioris Francorum Regis F. Inprolis. Sepultus Rotomagi CIↃ CXXCII.

Richardus, *Cor Leonis*, Rex Angliæ post Patrem, & Dux Normanniæ post Fratrem XIV. Vxor Berengaria Garsiæ Regis Navarræ F. obiit CIↃ CC ἄπαις.

Godefredus Vxor Constantia unica Filia & Heres Conani Britanniæ Comitis: Ex qua natus illi, præter Eleonoram,

Ioannes Richardo successit in Angliæ Regnum & Normanniæ Principatum, Dux XV. Obiit anno CIↃ CCXVI.

Henricus III Angliæ Rex: de quo alibi.

Alij.

Arturus Dux Britanniæ. Hic Patruo Ioanni bellum movens Andegavos, Cenomanos & Turones eripuit, & ab eodem superveniente captus Rotomagumque tractus, occisus est. Aegre ferens hoc Arturi Mater, Ioannem Parricidij accusauit apud Regem Philippum. Quum vocatus judicio non stitisset, Parium Franciæ sententia, Principatus ejus omnes, ut Franciæ beneficiarij, Coronæ sunt adjudicati. Sic Normannia Iuris Francici facta.

NORMANNIÆ DVCVM *Stemma* II *ex Francis*.

Philippus Augustus, Francorum Rex, Dux Normanniæ, post Arturi cædem, XVI.

Ludovicus VIII Francorum Monarcha, Dux, post Patrem, Normanniæ XVII.

Ludovicus IX. *Sanctus*, Francorum Rex, Dux Normanniæ XVIII, cum quo Henricus III Angliæ Rex Ioannis F. pactus est, ut Anglus in perpetuum Normannia, Andegavensiumque & Cenomanorum Ditionibus cederet; & ille Anglo numeraret CL millia Coronatorum, Anglusque Aquitania contentus esset.

Philippus III *Audax* Francorum Rex, Dux Normanniæ XIX.

Philippus IV *Pulcher* Francorum Rex, Dux Normanniæ XX.

Karolus Valesius Primus Valesiorum & Alençonii Comes.

Ludovicus

Ludovicus Hutinus Rex Franciæ, Dux Norm. XXI.

Philippus V Longus Rex Franciæ, Dux Norm. XXII.

Karolus Pulcher Rex Franciæ, Dux Norm. XXIII.

Philippus Valesius, post Karolum *Pulchrum*, Francorum Rex. Dux Normanniæ XXIV.

Ioannes ex Patris Donatione Dux Normanniæ XXV, Rex Franciæ. Contra hunc bellum gessit Eduardus Angliæ Rex pro Normannia.

Alij.

Karolus ex Donatione Patris Dux Normanniæ XXVI, Rex Franciæ post Patris mortem.

Karolus Rex Franciæ & Dux Normanniæ XXVII. Huic Rex Angliæ Henricus V. Normanniam eripuit; sed postea interventu Matrimonii inter eumdem Henricum & Katharinam Karoli F. cautum fuit; ut, dum Rex Karolus viveret, Henricus Franciæ Regnum gubernaret, post Regis Karoli mortem ipse id obtineret; & si prior moreretur, ejus Filio natu majori, ex Katharina genito, id cederet: Karolo Delphino Viennensi, Regis Karoli Filio, Hoste patriæ judicato, quod Ioannem Burgundiæ Ducem sub specie Colloquij evocatum Monasterioli (vulgo *Montereau ou faut Ionne*) occidi curasset.

Karolus, nulla habita ratione Sponsaliorum inter sororem Katharinam & Henricum Angliæ Regem, post Patris mortem Franciæ Monarcham se scripsit, Rex Biturigum per ludibrium vocatus ab Anglis, quibus Normanniam eripuit, totaque Francia profligavit. Dux Normanniæ XXVIII.

Ludovicus Valesius, Franciæ Rex, Normanniæ Dux XXIX.

Karolus, Normanniæ Dux, Fratris benificio, XXX; qua tamen mox privatus est, accepta ejus loco Aquitania. Ab eo tempore *Normannia* in Franciæ Regum potestate mansit, nec Regiorum Filiorum alicui data est.

Normanniam porro sic describit Robertus Gaguinus lib. VII: *Est Normannia una Metropoli & sex Urbibus, quatuorque & nonaginta munitissimis opidis, atque Arcibus potens, plerisque Vicis frequens ad Civitatum speciem exstructis, quam sexto vix die expeditus pertranseat: Piscium & Pecorum ferax, Frumenti uberrima; Pomorum atque Pirorum tam passim conferta, ut hinc Potum Gens sibi adfatim exprimat, & ad Exteros copiose Fructus exportet. Lanificij Plebs studiosa; & bibax etiam Pomacij, quod* Siceram vocant. *Gens omnis suapte natura callida; nullis exteris Legibus obnoxia; Moribus suis & Consuetudine, quam pertinacissime tuetur, vivit; Doli quidem & Litis adprime gnara: quo fit, ut cum illa Societatem aut Negocium sortiri Exteri reformident; alioqui Doctrinæ & Religioni dedita; Bello insuper idonea & fortis, cuius egregia in Exteros Gesta plurima referuntur.* Ego sane, nobilissimum Franciæ Regnum peragrans, nusquam maiorem vel Soli fertilitatem, vel Urbium Pagorumque vidi copiam. Quid? quod exercendæ Mercaturæ non solum Mare habeat *Normannia* oportunissimum; verum etiam Incolas ingeniosos, cautos, deceptu difficiles, adfabiles, humanos, Lucro intentiores; quin & facundos Litterisque addictos, animi insuper contra hostes præsentissimi. Nobilium ibidem ingens numerus. *Normanniæ descriptio.*

Nobilissimam autem Galliæ Partem, hodie *Normanniæ* nomenclatura notam, coluerunt quomdam *Venellocasses, Baiocasses, Abrincanti, Aulerci Eburovices, Sai, Sesuni, Constantienses, Lexovij, Caletes*, & *Nervij*. De Primis illud præmonendum duxi: Tres Populos, *Venellocasses, Baiocasses & Vadicasses* in antiquorum Historiographorum Libris nunc mirum in modum confundi, nunc nimisquam vitiose scribi. Illud satis constat varia ab ijs Loca fuisse habitata: *Venellocasses* & *Baiocasses* ad Normanniam nunc pertinent, *Vadicasses* ad Picardiam; ut quum eam Franciæ Regionem perambularem, docui. *Venellocasses* (sic enim scribendi, ex Variorum Auctorum commissione, Doctorumque Virorum, cum primis Iosephi Scaligeri, suis ad me litteris, judicio) ὀυενελιοκάσιοι dicuntur Ptolemæo, pro quibus leui fortean mutatione reponendi ὀυενελλοκάσιοι: *Velocasses* apud Cæsarem lib. II (in alijs libris leguntur *Verocasses*) syllaba mutilati, pro *Venellocasses*; *Velocasses* tamen Cæsaris Scaliger scribi vitiose censet pro *Baiocassibus*. Olim *Venellocasses*, ubi nunc *Civitas Rotomagensium*, ut in Notitia Provinciarum Galliæ sub Lugdunensi II legitur, *l'Archevesché de Rouen*. *Rotomagum* enim Ptolemæus *Venellocassium* statuit Urbem. Cogitandum alijs relinquo, an veteris *Venellocassium* appellationis memoria non sit reliqua in ijs Normanniæ Populis, qui vulgo nunc *Veulquessins* ad Sequanam (alij *Vergassins*, quibusdam contractius *Vulxin*) quorum primarium Opidum *Gisortium* vocatur. Certe ejus mentis esse video Hadrianum Turnebum lib. IX. Adversarior. cap. VIII, Petrum Divæum, Abrahamum Ortelium, Robertum Cœnalem, & alios. Deviat Marlianus, qui ex *Velocassibus* Cæsaris facit *Cassel* Opidum Flandriæ, in cacumine *Veteres Incolæ.* *Venellocasses.*

Montis

Baiocasses, Montis ſitum. Iam ab *Venellocaſſibus* alij omnino erant *Baiocaſſes.* Auſonius de Profeſſoribus Carmine IV de Attio Patera, ex emendatione Petri Pithei lib. I Adverſarior. cap. III: *Tu Baiocaſſis ſtirpe Druidarum ſatus.*
Baiocaſſini Gregorio Turonenſi lib. V. cap. XXVI: *Civitas Baiocaſſium* Notitiæ Provinciarum in Lugdunenſi II, *Le Baillage & Eueſché de Baieux en Normandie.* Vitioſe *Bellocaſſi* apud Cæſarem lib. VII. *Vellocaſſes* apud Plinium lib. IV cap. XVIII. *Velocaſſes* apud Oroſium lib. VI. cap. VII. *A Baiocaſſibus Prædia Baiocaſſina* in Lugdunenſi II, Sidonio lib. IV Epiſt. ad Lucontium, quæ ordine XVIII. Sic *Baiocaſſini Saxones*, Gregorio Turonenſi lib. V. cap. XXVI & lib. X. cap. IX: *Baiocaſſinus Pontifex*, eidem lib. IX. capite XIII, *Baiocaſſinus Civis*, eidem lib. II de Vita S. Martini cap. LIII: *Baiocaſſinus Incola*, eidem lib. IV. cap. XXII.

Abrincanti, *Abrincanti*, ut in Antiquo Notitiæ exemplari legitur, Plinio lib. IV. cap. XIIII. *Abrincatui*; Ἀβριγκάντουοι Ptolemæo: *Civitas Abrincantorum*, Notitiæ Provinciarum in Lugdunenſi II. In Bonaventuræ Vulcanij Membranis, quarum antea memini, *Civitas Abrincantum*: Vulgo, *L'Eueſché d'Auranches.* *Aulerci Eburovices*, apud Cæſarem lib. VII, & Plinium lib. IV. nat. hiſt. cap. XVIII. Male enim in Vulgatis legitur: apud *Aulerci Eburovices.* illum quidem, *Aulercis, Eburonibus*, interjecta etiam diſtinctione, quaſi duo eſſent Populi; apud hunc vero, *Aulerci, qui cognominantur Eburones.* Ptolemæo Αὐλίρκιοι Ἐβουραΐκοι: *Ebores* vel *Ebures* Auſonio, Epiſtola ad Paullum de Oſtreis Nobilibus: *L'Eueſché d'Eureux en Normandie*, ut cenſent Scaliger ad me ſcribens, Orontius, Vigenereus, Vinetus, & alij; quorum tamen nonnulli *Aulercos* ab *Eburovicibus* ſeparant, contra Veterum Scriptorum, præcipue Plinij & Ptolemæi, mentem: Ego alibi docui *Aulercorum* ſive prænomen, ſive cognomen ſit habendum, aliquot Veteris Galliæ Populis fuiſſe commune. *Eburovices* autem ſunt, quos cap. XIX dixi vitioſe notari in MS. Codice Bonaventuræ Vulcanij *Ebroreos*, hoc modo, *Civitas Ebroreorum.* Scribendum enim fuerat *Civitas Eburonum, Eburum*, vel *Eburovicum.* Hoc addam, *Aulercorum*, de quibus hic ago, Vrbem *Mediolanum* nominari apud Antoninum, Itinere, quod Rotomago ducit Lutetiam, pro quo in Itineraria Tabula vitioſe, *Mediolano Autercorum.*
Sai, *Sai* nuſquam noti, quam in Notitia Provinciarum Galliæ, ubi in Lugdonenſi II *Saiorum Civitas*, hodie *L'Eveſché de Sés* vel *Sais*: *Sagienſis Epiſcopi* mentio apud Ivonem in *Seſuni,* Epiſtolis, item in Concilio Aurelianenſi, Vitis denique S. Anſiberti, & S. Opportu- *Conſtantienſes.* næ, non ſemel. *Seſuni* apud Cæſarem fortean, ubi hodie Vicus, qui vulgo *La Sezai*: alijs Civitas Epiſcopalis Provinciæ Turonenſis, quæ vernacule *Exiſins. Conſtantienſes* nominat eadem Provinciarum Notitia, ubi in Lugdunenſi II. *Civitas Conſtantienſium, L'Eveſché de Contances.* *Lexovij,* *Lexovij* vel *Lexobij* Cæſari lib. III, Plinioque lib. IV. c. XVIII. qui Ληξοούιοι Straboni lib. IV; Λεξούιοι Ptolemæo, & in quibuſdam Codicibus Λιξούβιοι: *Civitas Lexoviorum* Notitiæ Provinciarum in Lugdunenſi II; *L'Eveſché & Pais de Liſieux en Normandie.* *Caletes,* *Caletes* Cæſari, qui *Caleti* Oroſio lib. IV. cap. XI (nam in quibuſdam Exemplaribus mendoſe ſcribuntur *Saletes*) Καλέτοι Straboni, μέχρι τῆς ἐκβολῆς τοῦ Σηκουάνα ποταμοῦ pertingere eos ajenti: apud eundem alio ejuſdem libri loco prave, Γαδέτοι nominantur, unde in Britanniam diurno brevior notatur Curſus: Καλῆταί ſunt Ptolemæo. *Galleti* corrupte apud Plinium lib. IV. cap. XVIII, qui emendate *Caleti* apud eumdem lib. XIII. cap. II. Hodie, *Le Baillage de Caus en Normandie*, ex ſententia Scaligeri, Turnebi, Divæi, aliorum: ubi neſcio, an Opidum *Cailly* memoriam etiam ſervet *Caletum.* Errant enim, qui ex ſimilitudine nominis Morinorum Opidum, quod Anglis eripuerunt anno CIƆ IƆ LVIII Franci, *Caleſium* vulgo, eſſe arbi- *Nervij.* trantur. Vero ſimilius, eo ab *Caletibus* Coloniam una cum appellatione aliquando ductam. Videntur & in hoc Galliæ angulo fuiſſe *Nervij.* Liber Notitiæ Imperij Occidentis *Nervicanum Tractum & Limitem* habet circa Armoricam. Legitur enim ibi: *Sub Diſpoſitione Viri Spectabilis Ducis Tractus Armoricani & Nervicani.* Et paullo poſt: *Extenditur tamen Tractus Armoricani & Nervicani Limitis per Provincias quinque: Per Aquitanicam Primam & Secundam, Senoniam, Secundam Lugdunenſem & Tertiam.* Divus etiam Paullinus *Nervici* meminit *Littoris* ad Victricium, Præſulem Rotomagenſem. Olim, ubi nunc pars Normandiæ, quæ vulgo *Beſſin*, aut circiter. Quæ de *Nervijs* Ptolemæi ad Normanniam adferunt nonnulli, non magnum hic habent locum. Nam ſi bene examinentur, pertinent illi cum ijs, quorum meminerunt Cæſar, Tacitus, Plinius, alij, ad Inferiorem Germaniam.

In ex-

In explicanda porro, qualis hodie, *Normannia*, cum Dignitatum Sedes expendam, tum Partes Maiores, Dignitates ibi partim Ecclesiasticæ, partim Politicæ. Ecclesiasticas appello Archiepiscopatum, &, qui sub eo, sex Episcopatus. Normanniæ, qualis hodie, distributio.

Archiepiscopatus Sedes est Vrbs, quæ Latinis *Rotomagum*, vulgo *Rouen*: Ptolemæo, ut ad me scribens sentit ~~Vir Nobilissimus~~ Iosephus Scaliger, Ῥωτόμαγος ξενελλεκασίων: Alijs alia mens est. *Rotomagum* apud Antoninum inter Iuliobonam & Lutetiam: *Ritumagus* vitiose in Itineraria Tabula. Ammianus *Caput* facit *Galliæ Lugdunensis Secundæ*. Dictam hanc Vrbem fabulantur ab *Romo* nescio quo Rege; quidam ab *Roto* Idolo; nonnulli, similem meo judicio insanientes insaniam, ab rubicundo Lapidum, ex quibus Pons exstructus, colore: Alij aliunde. Qui Germanice callemus, non ignoramus vocem *Magus Vrbem* significare; unde & *Magen*, qui ejusdem Vrbis, maxime vero qui Cognationis inter se vinculo juncti. Fluviis adsidet ad Meridiem quidem *Sequanæ*, maximarum Navium (unde ingens Mercaturæ commoditas) capaci; ad Orientem Minoribus *Rubeco* & *Aubettæ*: qua Septemtrio est, latissimos Pratorum habet Campos, Montesque præcelsos. Sequana Ponte stratus est ingeniosi artificij structuræque, si quid in Gallijs aliud, admirabilis; lapide quadrato, validis columnis, pulcris Arcubus, qui tredecim numero; altitudinis latitudinisque insignis. Per eum rari permittuntur onustis Curribus Carrucisq; transitus. Magno namque constat reparatio, si quid forte destructum vel ruptum. Vehiculis Sequanam transportandis præsto semper jacent duo Pontones, longi satis latique. Acten Navibus onerandis exonerandisque commodam habet. Vrbs ad eundem Sequanam, interposito Ponte bipartitam: Inferiori ab Navibus nomen, *Le Quay des Navires*; Superiori ab Franciæ Metropoli, *Le Quay de Paris*. Primarium Templum, quod D. Virgini sacrum, artis absolutissimæ, tres habet Turres; quarum quæ media *S. Romani*, Rotomagiensium Archiepiscopi vocitatur: Secundæ nomen inditum *Butyraceæ*; ædificatam enim ferunt stipibus è populo corrogatis ad obtinendum quadragenarij Iejunij tempore Butyri usum. Ejus Canonici egregijs ab Francorum Regibus donati sunt Privilegijs, cum alijs, tum quod singulis annis Ascensionis Christi die vinculis eximere possint Hominem aliquem facinorosum, Damnationi proximum, certoque supplicio jamjam destinandum. Peragi Negocium illud varijs Cerimonijs, Capsulamque magni pretij, qua D. Romani ossa Cineresque contineri dicebantur, Reum humeris portare vidi, non sine stupore, anno CIↃ IↃ LXXXVII. Ritus ejus caussam narrabant mihi Cives, liberatam aliquando ab Serpentis cujusdam incursu Vrbem; D. Romani precibus, Latronis autem ope; quam quod postea in Ecclesiastica Rotomagensium historia multis perscriptam viderim, meis his non adponam. In Turri *Butyracea* Campanam spectavi, cujus pondus Librarum triginta sex millium, Lingua septingentas decem pendente. Nomen illi *Georgius Ambosius*, ab Archiepiscopo, qui anno CIↃ IↃI Civitati donavit. Latitudo decem est pedum; Altitudo totidem, comprehensis Ansis. Circuitus triginta sex est pedum, continens hos versus:

Archiepiscopatus Sedes *Rotomagum*, *Rouen*; Vnde dicta, Situs, Pons, Acte, Templum, Campana.

Ipsa ego sum, quamvis sonitu veneranda Tonanti,
Prima est Auctori gloria danda meo.
Namque ter & denis cum ternis millibus æris
Obtulit hæc vero dona dicata DEO
Scilicet Ambosius, qui sancta Georgius arma,
Cunctaque Francigenis tractat habenda viris.
Rotomagum tanto felix Antistite gaudet,
Quum sit cardinei gloria summa Chori.

Vas omnium, quæ in Gallijs, vastissimum. Festum Rotomagi celebratur XII Augusti anniversarium, in memoriam exactorum cum Vrbe, tum tota Francia Anglorum. Res incidit in annum CIↃ CCCC XLIX. Est ibi, præter alia splendida variorum Principum Nobiliumque Familiarum Palatia, *S. Ouentij* Cœnobium, ab Hlothario Rege conditum, loco situm totius Vrbis pulcherrimo; cui jucundissimus ad Orientem prospectus, Hortique mirum in modum amœni. Hic Reges Galliæ, quoties Rotomagum veniunt, plerumque excipiuntur. Sedes porro hæc Vrbs non solum Archiepiscoporum Normanniæ, quos XXCI recenset Belleforestius, postremum nominans *Karolum* Cardinalem Borbonium: verum etiam Parlamenti, quod per

Festum anniversarium. S. Ouentij Cœnobium. Archiepiscopi Sedes. Parlamenti Domicilium.

Normanniam eamdem institutum antea dixi ab Ludovico XII; circa annum Incendia. CIↃ CCCC XLIX. Incendia quatuordecim numerantur horrenda, quibus nunc hic, nunc ibi potissimæ Vrbis partes fuerunt disjectæ & subversæ, annis IↃ CCCXLII, CIↃ CXVIII, biennioque post, CIↃ CXXVI, CIↃ C LXXIII, CIↃ C XCIIII, CIↃ CCIII & sequenti, CIↃ CCX, succedenteque, CIↃ CCXX, & octennio post, CIↃ CCXLIII, & CIↃ IↃ XIIII.

Reliquæ Vrbes Normanniæ. *Aurenches, olim Ingena Abrincantorum.* Hæc de Vrbe Archiepiscopali: Episcopales sunt, quæ vulgo, *Aurenches, Eureux, Baieux, Sais, Contances, Lisieux. Aurenches*, Latinis olim *Ingena Abrincantorum*: Ἴνγενα Ἀ'βρικαντέων Ptolemæo: *Abrincanta Vrbs Armorica* est in libro Notitiarum. *Abrincantinam Villam* nominat Sigebertus, quæ vocatur *Landa Aronis*. *Cohors* I. *Ingenuorum*, quæ in antiqua Inscriptione visitur Florani, in Agro Veronensi, nescio an huc pertineat: quod moneo, quum in ea sententia videam doctissimum Virum Abrahamum Ortelium. Ea sane sic habet:

Q. CAICILIO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CAICILIANO

PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG
PROVINCIAI. RAETIAI. ET. VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI. FLAMINI. DIVI. AVG
ET. ROMAI

C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Eureux, olim Mediolanum Aulercorum Eburovicum. *Abrincantenses Præsules* nominat Belleforestius XLV; ultimum *L. Sitierum Parisiensem. Abrincantæ Vrbis* fere mœnia pulsat Mare, quod Montem D. Michaelis circundat. *Eureux*, olim, ut videre est apud Ptolemæum *Mediolanum* (Μεδιολάνιον) *Aulercorum Eburovicum*, quod suis ad me litteris monet [redacted] Iosephus Scaliger: *Mediolanum Aulercorum*, Antonino. Episcoporum Nomenclaturam nullus adhuc vidi. In *Baieux, Baiola.* huius Vrbis Territorio sunt opida *Vernon, Aigle, Passey, Tullieres, Ingles, Canches, Berteuil, Rugles, Bruin, Hermenville. Baieux, Baiocensis Vrbs* in vita S. Vegoris ejus Episcopi apud Surium. *Baiocas* in Catalogo Metropoleωn, & Vsuardo pridie Eid. Septembris, Kalendisque Novembris; necnon Aimoino lib. V. cap. XLIII. Sic Notitia Imperij: *Sub dispositione V. Spectabilis Ducis Moguntiacensis; Præfectus Lætorum, Batavorum, & Gentilium Suevorum Baiocas & Constantia Lugdunensis Secundæ.* Vrbs Arce prædita adsidet Auræ Fluvio, qui haud procul Estrehaino in abismum se condit. Templum ibi visendum cum insigni Horologio. Qui quotque Præsules Ecclesiæ præfuerint, nondum didici. An altera *Rotomagus* Ptolemæi, videant peritiores. Res parum certa formulam veterem mihi exprimit, N. L. Adeat præter alios Lector Eliam Vinetum *Sais, Sagium.* ad Professores Ausonij, Carmine IV. *Sais, Ses*, vel *Seez* (varie enim scribitur) *Sagium* legi Latinis appellari, sed apud quem non occurrit in præsentia Scriptorem. *Saiorum Civitas* in Notitia Provinciarum non tam opidum, quam totus eorum Pagus & Ditio. Multa huic parent opida, & fere totum Alençoniense Territorium, Parsque Regionis, quæ vulgo *La Perche*. De Episcopis nihil habeo certi. Opidi, quod Arce præditum, pars una Regni est, sub judicium cadens Magistratus Regii, cui Se- *Constances, Constantina Castra quondam.* des est Falaisæ, altera Ducatus Alençonij. *Contances*, vel, origini suæ convenientius, *Constances, Constantina Castra* Ammiano; *Flavia Constantia* in Libro Notit. Opinantur nonnulli Κροκιάτωνον *Venelorum* esse apud Ptolemæum, quod *Caracotinum* Antonini, *Crouciaconnum* Peutingeri Tabulæ: cui sanius & emendatius, nondum capio. Opidum hodie nullis muris, nullo vallo cinctum: Arcem tamen habens. Magna & multa ibi Antiquitatis vestigia. Pontem egregium hic construxerunt Proceres, quibus cognomen *Les Puisneaux*, super Rivum, qui *Basart* vulgo. Episcopos numerat Belleforestius LXXII, ultimumque nominat *Arturum Cossæum*, Marescalli Brisaccii *Lisieux, Lexovium.* Filium. *Lisieux* opido quod olim Nomen, quosque & quot ad hoc usque tempus habuerit

habuerit Antistites, mihi non est compertum: Hodie *Lexovium* Latine scribentibus nuncupatur.

Hæc de Dignitatibus, quæ Maiores per Nortmanniam, Ecclesiasticis: sequuntur Politicæ in Ducatibus, & Comitatibus: nam minorum gentium prætereibo, ne sim prolixior. Ducatus sunt tres *Alençon, Aumale, Longue-Ville. Alençonium* ad Sar- *Ducatus, Alençon.* tram Fluvium, qui apud Andegavenses in Ligerim provolvitur, Comitatus olim titulo fuit celebre. Primus Valesiorum & *Alençonii* Comes legitur *Karolus*, Philippi III Franciæ Regis Filius. Hic tres habuit Conjuges; Clementiam, Karoli II Regis Apuliæ; Katharinam, Philippi Filiam, Balduini I Imperatoris Byzantini Neptem; Mechtildem Guidonis Castilionæi, Comitis S. Paulli Filiam. Ex aliis alij utriusque sexus nati: ex postrema *Ludovicus*: quo sine liberis mortuo, Comitatus ad *Karolum* II, Fratrem Consanguineum, quem ex prima Conjuge Karolus Valesius procrearat, est devolutus. Karolo successit Filius *Karolus* III, quo in Archiepiscopum Lugdunensem lecto, Comes V factus est frater *Petrus*, Pater *Ioannis*, quem primum *Alençonij* Ducem inauguravit Karolus VI, Rex Franciæ: Hunc recta linea sunt sequuti *Ioannes* II, Dux II; *Renatus* Dux *Alençonij* III, & Comes Perchæ; *Karolus* denique IV, Dux IV: quo sine Liberis non multo post Pugnam Ticinensem exstincto, Ducatus ad *Franciscum* I Francorum Regem rediit. Renatum rursus Ducatus nomen in *Hercule Andegavensi*, qui postea *Francisci* nomen adsumsit. Hic improlis anno CIƆ IƆ XXCIII mortuus Ducatum Regno restituit.

In hoc Opido Baillivatus Nortmanniæ est præcipuus. Quod ad *Aumaliæ* Duca- *Aumale.* tum, legitur ab Antonio, Comite Vadimontio, ducta *Maria*, Filia & Heres *Ioannis* Harcuriæ & *Aumaliæ* Comitis. Ex eo Conjugio natus, cum Margareta (quæ Antonio Crouiaco, Porciæ Comiti, in dotem attulit Airschotum & Birbecam Brabantiæ opida) *Fridericus*, Comes Vadimontius & *Aumalius*. Hic, ducta Iola Renati Andegavensis Regis Siciliæ Filia, Lotharingiæ Ducatum Herede vacuum ad veterem Stirpem Bilionæam reduxit; Successorem nactus Filium *Renatum*, Lotharingiæ Ducem, Comitemque Vadimontium & *Aumalium*: cui quum plures essent Liberi, Antonius tertio-genitus Dux fuit Calabriæ, Lotharingiæ, Barri; Marchio Montisummopontis, Comes Provinciæ, Vadimontis & Aspromontis: *Claudius*, septimo loco natus, Dux Guisiæ & *Aumaliæ*; Comitatu jam in Ducatus dignitatem erecto: Ludovicus, qui Liberorum nonus, Vadalamontis Comes: Franciscus denique postremus, Lambesci & Orgonis Comes. *Claudio* duo fuerunt Filij, Franciscus, Dux Guisius; & *Claudius*, Dux *Aumalius*; Filia vero Maria, quæ, priore Conjuge Longovillano Duce mortuo, nupsit Iacobo V. Regi Scotiæ, mater ex eo Mariæ Stuardæ, Scotiæ Reginæ. *Claudius*, de quo dixi, unicam habuit Filiam & Heredem *Katharinam*, quæ nupsit Nicolao Comiti Vadimontio suo Agnato. De *Longovillano Ducatu* nihil, *Longueville.* quam quod obiter paullo ante dictum, habeo.

Hæc de Ducatibus: Comitatus sunt *Eu, Harcourt, Eureux, Tancarville, Maleurier,* Comitatus, *Mortain, Mongommery, Thorigny, Gisors. Eusium Comitatum* (cujus pars est in Fran- *Eu.* cia, sic speciatim dicta) translatum lego in Comitum Nivernensium & Stamparum Familiam, quum Philippus, Philippi Valesij, Burgundiæ Ducis, Filius, Comes Neversij, Rethelli, & Stamparum, Conjugem duceret *Bonam* Philippi Artesij, *Comitis Eusij* Filiam. Vide quæ plenius dicturus cap. XXXIX, ubi de Comitibus Nivernensibus. *Harcuriæ Comitatus*, una cum Aumalio ad Vadimontios Comites *Harcourt.* pervenit, Conjugio inter Antonium Vadimontium Comitem & Mariam Filiam Heredemque Ioannis Harcuriæ & *Aumaliæ Comitis* Filiam, de quo antea. De *Ebroi-* *Eureux,* *censi, Tancarvillano, Melevrensi, Mortanio* & *Gisortio* (de ipso opido post dicam) *Comi-* *Tancar-ville, Maleurier,* *tatibus* nihil jam explorati occurrit. Præstat enim nihil adferre, quam parum cogni- *Mortain, Gisors,* ta. *Mongommerium Comitatum* nobilitavit supra modum non ita pridem *Gabriel Lorgius, Comes Mongommerius*, Princeps magnanimus, cujus res fortiter gestæ Suppliciumque inciderunt in annum CIƆ IƆ LXXIV. *Thorignyum* obtinuit nuper *Iacobus Ma-* *Thorigny.* *tignonus*, cujus contra Mongommerium gesta in Francorum Historiis leguntur ad annum, cujus memini. Opidum est ruinis & Porticuum, quæ dives fuisse loquuntur, ruderibus deformatum. Sedes Baillivatus. Addam hic nonnihil de *Regno*, quod vulgo *Yvetot, Royaulme d'Yvetot*, exiguis finibus circumscriptum, haud procul Vrbe Rotomagensi, in ea Nortmanniæ parte, quæ vernacule *Constantin*. Regni Titulus *Royaulme d'Yvetot.*

 natus

natus fertur ſub Hlotario I, Francorum Rege; qui Vici Dominum obtruncarat, ipſo Paraſceues die. Damnatus enim rex ſcribitur Romani Pontificis ſententia, ut Cæſi heredibus tantum in ſuam Dynaſtiam juris, præter Regium Titulum, concederet, quamtum Regibus deinceps in totum Franciæ competeret Regnum.

Sic ſe habent per Nortmanniam Dignitates & Eccleſiaſticæ & Politicæ: ſuccedit explicatio Partium Majorum. Nortmannia quibuſdam ſtatuitur Duplex *Superior* & *Inferior*.

Haulte Normandie, cujus pars Veſquecin, Vrbs primaria Giſors.

Superior, La Haulte Normandie, continet (præter Ducatus, Comitatuſque præſcriptos) illam Regionis portionem, quæ vulgo *Veſquecin*, aliis *Vulx* & *Vulxin* cognomine *Le Normand*. Vrbs primaria *Giſortum*, *Giſors* vulgo; quam Metropolin agnoſcunt, quæ notis nominibus *Eſtrepaigny, Eſcouys la grande, Foreſt de Lybonis, S. Clair ſur Aſtre, Les deux Andelys, Chaſteau Gaillard*.

La Baſſe Normandie, Partes ejus I Caulx,

Inferior, La Baſſe Normandie, in Minores diſtrahitur Partes, quæ vernacule, *Caulx, Beſſin, Conſtantin*. *Caulx*, *Caletum* quis Latine dixerit. Veterum Caletum, ut antea dixi, Sedes. Faciem habet Peninſulæ, quæ Sequana minoribuſque aliquot Fluviis & Oceano fere jacet incluſa. Extendit ſe Treportum uſque & Fanum S. Valerij, quod prope Abbatiſ-Villam & opidum Euſium. Promontorium habet, quod Francis *Capo de Caulx*; vel *Le Groing du Caulx*; quod ex Sequana petentibus Angliam eſt

cujus Metropolis Diepa,

præternavigandum. Metropolis *Diepa*, cui nomen ab Fluvio perlabente. Cives maximam ſibi famam pepererunt ſuis in Orbem remotiorem Navigationibus.

reliqua Opida, Harfleu, Honfleu, olim Iuliobona,

Minorum gentium Opida ſunt *Harfleu* ad dextram Sequanæ ripam, quaſi *Arcus*, ut quidam conjiciunt, *Fluctus Maris*: *Honfleu* ad ejuſdem ſiniſtram, cum Arce: inſignis Portus; Ptolemæo, ut nonnulli cenſent, Ἰȣλιόϐονα, ut & Antonino, & Itinerariæ Tabulæ, in qua vitioſe *Luliobona*. Meminit & *Iuliobonæ* Sigebertus, qui dicit eam ab Iulio Cæſare conditam & nominatam, deſtructa Vrbe Caleta. *Iuliobona* Hadriano Turnebo *Villebon* putatur:

Havre de grace,

Havre de grace, Portus Gratiæ Latinis ſonat, opidum, quod Piratis terrori; Francici Regni ea parte Clavis & Ianua; Condidit contra Anglorum irruptiones Franciſcus I; Ejus incunabula inciderunt in annum CIↃ IↃ IX:

Caudebec, Feſcamp.

Caudebec ad ripam Sequanæ dexteram: *Feſcamp* quaſi, ut quidam augurantur, *Fiſci Campus*; Abbatiam habet celebrem, ubi Mauſolæum Nortmanniæ Ducum; Sepultos ibi ſcio Richardum I & Richardum II Intrepidum, Patrem & Filium, Tertium & Quartum Nortmanniæ Duces.

II Beſſin. cujus opida Caen,

Beſſin habet præter Baiocenſem Vrbem, de qua paullo ante, *Cadomum*, vulgo *Caen*, opidum ad Fluvium, qui ὀλίνα Ptolemæo, *Aulne* & *Orne* vernacule vocatur; Arce præditum, Baillivatus ſede nobilitatum, Academia celebre, quam inſtituit Henricus V Angliæ Rex anno CIↃ CCCC. XVIII; Antiqua igitur, ſed ob Viciniores ignobiliore; Sunt qui nuncupatum volunt, quaſi *Car*, id eſt *Cæſaris*, *Domum*; Inſignis ibi Architecturæ Curiam eſt videre. Cadomum ſequuntur:

Falaiſe,

Falaiſſa, opidum ad Antam Fluvium: Formam Navis refert; Arcem habens, quæ Puppis quaſi vicem ſubit; Ambitur Foſſis profundiſſimis, duobuſque cingitur Stagnis; Patria Gulielmi Conquæſtoris, cujus in Ducum Catalogo feci mentionem; Superioribus annis, quum forte Terra foderetur, inventa fuit magna vis Nummorum Æreorum, quibus & nomen & imago C. Iulij Cæſaris erant inſculpta; In Suburbanis opidi locis Sacellum eſt Divæ Virgini dicatum, cui cognomen *La Guibray*, ubi Mercatus, maximis propoſitis Immunitatibus, celebratur ſingulis annis famoſiſſimus;

Hyeſmes, Vire, Mortain,

Hyeſmes, *Oximum* Surio in vita S. Oportunæ; Arce præditum. *Vire*, opidum ad Fluvium cognominem, qui innumeras verſat Molas, ſubigendis eluendiſque pannis, quorum magnus hic Mercatus: *Mortain*, opidum cum Arce ad Auram Fluvium; Reliquiæ hic ſervantur S. Gulielmi; in Primario Templo Canonici Sacra celebrant ritu Pariſienſi; Majoribus Feſtis Regius Adparitor nomine Regis ſe ſiſtit, nudum manu tenens, donec Sacrum peractum, Enſem; nec aliud, quam hunc Enſem in publicis Supplicationibus geſtant Signum.

III Conſtantin. cujus opida Valloignes, Cherbourg, S. Lo, Quarentan, & alia.

Conſtantia complectitur (præter Conſtantienſem vrbem; Baroniam Honyvet, & Regnum Yvetot) opida *Valloignes*, cujus Incolæ Litibus addictiores, Arce nobile, ut & quæ ſequuntur pleraque: *Cherbourg*, quaſi *Cæſaris Burgum*; exſtructum enim ab Cæſare creditur; Poſtremum fuit eorum, quæ Karolus Rex Anglis eripuit: *S. Lo*, opidum ad Viram Fluvium, anno CIↃ IↃ LXXIV ab Comite Mongommerio captum, moxque ab Matignone Regis nomine recuperatum: *Quarentan*, Portum Maris: *S. Saulveur*;

S. Hermont,

S. Hermont, *S. Gilles*. In eodem hoc Tractu *Ville-Dieu*, Commendatariam, ut nota utar voce, habet Rodiensem.

Ad *Normanniam* referenda pars Itineris, quod Antoninus Augustus, siquidem is Auctor Itinerarii, quod circumfertur, ducit ab Carocotino Augustobanam. Non gravabor adscribere commissam cum Tabula Peutingeriana.

Iter *Carocotino* ducens *Lutetiam*.

Antonini Itiner.	Tabula Peutingeri Itiner.	Vulgat. Nomencl.
A Carocotino Augustobanam, M. P. CLIII. Ptolemæo Κροκιάτωνον.	*Crouciaconnum*, XXI Vitiose. Legend. *Crociatono*. Quid si *Cruciacordo*?	*Creveceur*.
Iuliobonam, M. P. X.	*Luliobona*, XVIII. Emendand. *Inliobona*.	*Honfleu*.
Lotum, M. P. VI.	.·.·.·.·.·.·.·.·.·.	*Ponteau de Mer*.
Latomagum, M. P. XIII.	*Rattumagus*, VIII. Mendose.	*Vanteville*, aut circiter.
Rotomagum, M. P. IX.	*Ritumagus*, XII.	*Roan*.
Petromantalum, M. P. XVI.	*Petrum viaco*, XV. Inemendate.	*Mante*, ad Sequanam.
Desideratur hic Mansio *Brivalsaræ*, quæ in Itineraria Tabula. Paullo post tamen nominatur ab Antonino, alio Itinere, quod *Cæsaromago* ducit *Lutetiam*.	*Brivisura*, XV. Reponend. *Brivalsaræ*.	*Pontoise*.
Lutetiam, M. P. XVIII.	*Luteci*, XVII.	*Paris*.

Cap. XXXI.

Britannia.

BRITANNIA, *Bretaigne.*

Ejus Fines.

BRITANNIA, vulgo *La Duché de Bretaigne*, nomen habet à *Britannis* Populis, de quibus paullo post dicam. Ad Orientem Nortmannos habet, Cenomanos & Andegavenses confinales; ad Meridiem Pictones; reliqua Latera claudit Mare Britannicum. Provinciarum Galliæ ad Oceanum est ultima; in altum ultra reliquas omnes procurrens, Peninsulæ instar. Vere Plinius lib. IIII. natur. Histor. cap. XVIII: *Sed Peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine Osismiorum, circuitu* IↃ CXXV. M. *Pass. cervice in latitudinem* CXXV M. Non inconcinne igitur *Cornu Galliæ* vocatur in Veteris Historiæ Francorum libellulo. Ejus verba paullo post dabo. *Species,* Soleæ ferreæ speciem referre dicitur, cujus exterior pars subrotunda Mare; interior vero, quæ concava, respicit Mediterranea. *Magnitudo, Qualitas,* Longitudo ejus sex dierum est itineris, trium autem Latitudo. Regio est amœnissima & fertilissima. Pratis abundat & Erycetis, ex quibus gratum Pecori Pabulum. Mare ibi Commercijs aptissimum: unde Sal extrahunt Adcolæ, quod ab Sole induratum Conregionalibus vendunt. Venas Fodinasque habet Britannia Argenti, Ferri, Plumbi. *Incolæ,* Incolæ non omnes eadem animi alacritate; non omnes eadem comitate: plerique tamen cauti Lucrique cupidi; gravissima Negocia ad Pocula tractare soliti. *Lingua,* Bilingues. Quum enim novem habeat Episcopatus, ut antea monui; in Briocensi, Nannetensi & Venetensi absque discrimine utuntur Francica Lingua & Britonismo; in Leonensi, Tricoriensi & Curosopitensi, solo Britonismo, in Machloviensi denique, Dolensi & Redonensi Gallica tantum.

Britannia olim Armorica, Olim *Armorica* (cuius vocis latiorem fuisse notionem innuit Plinius lib. IIII. nat. Hist. cap. XVII.) fuit appellata; præcipue, qua ad Mare vergit, ubi nunc Inferior est Britannia. *Ar-Mor* enim veteribus Britannis nihil aliud, quam *ad Mare*, vel *supra Mare*, ut etiam docet cum Ioanne Lelando doctissimus Vir Gulielmus Cambdenus. *à qua Armoricæ Civitates,* *Armoricas Civitates* Oceanum attingentes celebrat Cæsar lib. VII, earumque in numero ponit Curiosolites, Redones, Ambibaros, Cadetes, Osismios, Lemovices, Venetos & Vinellos. Easdem in ultimis Galliæ finibus positas Oceanoque conjunctas ait A. Hirtius, sive quis alius, qui septem Ephemeridum de Bello Gallico Libris Octavum adjecit. De ijsdem, earumque pro Libertate sua in Romanos Conjuratione multa memorantur lib. III. Belli Gallici. *Aremoricus Lar,* *Aremoricus Lar* apud Ausonium in Ver-

in Versibus, qui à Monosyllabis cœpti in ijsdem finiuntur, *Viridomarus* Gallorum Dux, de quo Tertia Opima Spolia retulit M. Claudius Marcellus Consul. *Druides Gentis Aremoricæ* nominantur ab eodem Ausonio Carmine x de Grammaticis Latinis Burdigalensibus. *Aremoricum* quinque syllabarum est & alijs apud eumdem Poëtam locis; ut in Technopægnio versu LXXXIII, & Epistola ad Paulum de Ostreis versu XXXV; item apud Plinium lib. IV, & Sidonium in Panegyrico, qui Avito Augusto dictus: apud alios, ut Cæsarem & Eutropium est Tetrasyllabum *Armoricum*. *Armorica Letavia* quomdam etiam vocata, si fides Pontico Virunnio: hodie sane antiquo Britannorum Idiomate *Lhydaw* dicitur, ut scribit Humfredus in suo Britannicæ Descriptionis fragmento. Illud etiam hoc loco monendum duxi, totum Britanniæ Normanniæque, ut & ex adverso ipsius Insulæ Britanniæ, Littus longe lateque *Saxonicum* in Libro Notitiarum vocari ab *Saxonibus*, Piraticam ibi exercere solitis. Eo spectant hi Sidonij Apollinaris Versus in Panegyrico, quem Avito Augusto Socero dixit:

Druides Aremorici.

Letavia.

Saxonicum Littus.

Quin & Aremoricus Pyratam Saxona Tractus
Sperabat, cui pelle Salum sulcare Britannum
Ludus, & adsuto glaucum Mare findere Lembo.

Quanta autem immanitate per hæc littora grassati fuerint *Saxones*, docet idem Sidonius lib. VIII. Epist. VI. ad Nammatium: *Sed ecce dum jam Epistolam, quæ diu garrit, claudere optarem, subditus à Santonis nuncius, cum quo dum tui obtentu aliquid horarum sermocinanter extraximus, constanter adseveravit, nuper vos Classicum in Classe cecinisse, atque inter officia nunc Nautæ, modo Militis, littoribus Oceani curvis inerrare contra Saxonum pandos Myoparones, quorum quot Remiges videris, totidem te cernere putes Archipiratas; ita simul omnes imperant, parent, docent, discunt latrocinari. Vnde nunc etiam ut quamplurimum caveas, caussa successit maxima monendi. Hostis est omni Hoste truculentior. Improvisus adgreditur, provisus elabitur; spernit objectos, sternit incautos; si sequatur, intercipit, si fugiat, evadit. Ad hoc, exercent illos Naufragia, non terrent. Est eis quædam cum discriminibus Pelagi non notitia solum, sed familiaritas. Nam quoniam ipsa, si qua tempestas est, hinc securos efficit occupandos; hunc prospici vetat occupaturos in medio Fluctuum Scopulorumque confragosorum spe superventus læti periclitantur. Præterea, priusquam, de continenti in patriam vela laxantes, hostico mordaces anchoras vado vellant, mos est remeaturis decimum quemque captorum per aquales & cruciarias pœnas, plus ob hoc tristi, quod superstitioso ritu, necare; superque collectam turbam periturorum Mortis iniquitatem Sortis æquitate dispergere. Talibus se ligant Votis, Victimis solvunt: & per hujusmodi non tam Sacrificia, quam Sacrilegia polluti, religiosum putant Cædis infaustæ perpetratores de Capite captivo magis exigere Tormenta, quam Pretia.* De *Saxonibus* plura erunt dicenda in mea Germania. Certe crebriores *Saxonum* infestantium deprædantiumque Superventus pepererunt tandem huic Tractui Præfecturas Præsidiaque Militum Grannonæ, Blaviæ, Marcis, quorum in Imperij Notitia fit mentio. Inde item nati Vicarij, Comites, Duces *Britanniarum*, qui Tractum *Britannicum* sub sua haberent Dispositione: ut legere est in eadem Notitia, & apud Constantium in vita S. Germani, nec non apud Gildam Sapientem de Excidio Britannico.

Redijt postremo toti huic Provinciæ Nomen antiquum, *Britanniaque* cœpit iterum audire; Britannis eo ex adversa Insula ab Anglo-Saxonibus, Pictis, Scotisque circa annum CCCCL contra fidem compulsis. Fragmentum Historiæ Francicæ, quod cum alijs edidit ex sua Bibliotheca non ita pridem P. Pithœus I. C. *Iuxta quos* (loquitur de Nortmannis) *habitationem habent Britanni, qui pulsi à Britannica Insula dudum à Saxonibus, eamdem Regionem, quam modo incolunt, sibi vindicantes, appellavere à sua gente Britanniam, quæ prius Cornu Galliæ dicebatur.* Aliorum hac de re testimonia prætereo. *Redijsse* autem dixi. Sciendum enim *Britannos Insulanos* sic in Galliam ex Insula tunc temporis transgressos; ut olim *Britanni Galli* ex Celtica in adversam Insulam Colonias ducturi transierant. *Britanni* namque *Insulani Britannorum Celtarum* antiquissimi sunt censendi Coloni. Plenius hoc explicabo Parte Operis mei postrema; ubi de Insulis, Reginaque Insularum omnium Anglia. *Britannos* sane (ut ad Veterum Incolarum sensim deveniam indicium) in hac maritima Galliarum parte Populos habet Plinius lib. IIII. natur. Histor. cap. XVII; eosque disertis verbis *super Ligerim sitos* notat. Sidonius Apollinaris lib. I. Epistola VII ad Vincentium

Britannia unde Nomen.

Veteres Incolæ, Britanni.

Βρεττανοὶ sunt hi Dionysio Afro; *Britanniciani* in Libro Notitiarum; *Britones* vel *Brittones* cum apud Iuvenalem in Satyris;

Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones umquam;

Ausonium Epigrammate cvii, de quodam Silvio Bono, qui erat *Brito*; & in antiquo Lapide, qui visitur Romæ in Pariete Porticus S. Mariæ Rotundæ: tum apud ætatis mediæ Scriptores, Iornandem, Freculphum, Bedam & alios: *Brettons* hodie vulgo. Ab his *Britannis* tota hæc Regio *Britannia Cis-Marina* & *Minor* ad differentiam *Insulanæ*, quæ *Maior* & *Trans-Marina*, vocatur apud Sigebertum & alios. Ab ijsdem *Littus* dicitur *Britannicum*, quod Eginarthus describit. Pergo ad reliquos Veteres hujus Ditionis Incolas. Sunt illi, *Redones*, *Nannetes*, *Curiosolitæ*, *Veneti*, *Osismii*, *Diablintes*, *Ambibari*, *Veneli*, *Ambiliates*, *Biducesij*, *Lemovices*, & alij.

Redones,

Redones apud Cæsarem lib. III, qui Ῥήδονες Ptolemæo; *Redonica Regio* Gregorio Turonensi; *Civitas Redonum* in Notitia Provinciarum in Lugdunensi III; *L'Evesché de Renes.* In hujus Diœceseos Agro Abbatia est, quæ *Redon* vulgo Populi memoriam plane adhuc servat.

Namnetes,

Nannetes vel *Namnetes* (varie enim pro Codicum diversitate scribuntur) Cæsari lib. III; Ναμνῖται Straboni lib. IV; Σαμνῖται Ptolemæo vitiose. *Civitas Namnetum* Notitiæ Provinciarum in Lugdunensi III: *L'Evesché de Nantes.*

Curosopiti;

Curiosolitas apud Cæsarem *Corisopitenses* esse plerisque placet, inquit in Geographico Alphabeto Raimundus Marlianus. Notitia Provinciarum in Lugdunensi III *Civitatem* habet *Curosopitorum*, ut quidem legitur in optimis Codicibus: in Bonaventuræ Vulcanij, amicissimi mei Collegæ, Membranis est *Civitas Crisopotum: L'Evesché de Cournovaille.*

Veneti;

Veneti, Resque ab ijs contra Cæsarem gestæ in ipsius Ephemeridibus satis sunt nobiles. Οὐένετοι Straboni, qui & ipsorum navale cum Cæsare prælium celebrat lib. IV. Mirum autem Vulgares Strabonis Editiones *Venetos* Belgis adscribere, his verbis: μετὰ δὲ τὰ λεχθέντα ἔθνη, τὰ λοιπὰ Βελγῶν ἐστιν ἔθνη τῶν παρωκεανιτῶν, ὧν Οὐένετοι μέν εἰσιν &c. *Veneti* non Belgicæ, sed Celticæ sunt Populi; unde legendum pro Βελγῶν apud Strabonem censeo Κελτῶν. In Notitiæ Provinciarum Lugdunensi, cujus sæpe memini, III *Civitas* scribitur *Ciantium, id est, Venetorum: L'Evesché de Vennes ou Vannes.* *Venetos* hosce putat Strabo Venetiarum in Adriatico Sinu esse auctores.

Osismij,

Osismii Plinio lib. IV. cap. XVIII. & Pomponio Melæ; Ὀσίσμιοι Straboni & Ptolemæo; qui *Osisini* in Commentario de Bello Gallico, corruptius. *Civitas Osismiorum* in Notitia Provinciarum. Τιμίους apud Strabonem nominat Pytheas, sedesque illis tribuit in Promontorio quodam, προπεπτωκυίας ἱκανῶς, porrecto satis. Sunt qui eos locant, ubi hodie Tricoriensium Vrbs, vulgo *Triguier*, vel *Landtriguier*.

Diablintes,

Diablintes (sic enim, ut censent Iosephus Scaliger, Fulvius Vrsinus, & alij, non *Diablintres*, ex Membranis scribendi) apud Cæsarem, qui *Diablindi* Plinio; Διαυλῖται vero Ptolemæo, minus bene. Notitia Provinciarum, *Civitas Diablintum*, id est *Carises*; quid hoc sit, non adsequor. *Diablintes* olim, ut quibusdam videtur, ubi nunc *Leondoul*. Goropius Becanus in suis Advaticis eos longe ex Britannia removet, exque ijs facit Pagum Brabantiæ, qui vulgo *Linter*, ad Flumen Getam; quem non mihi animus hic refellere. In S. Domnoli, Cenomanorum Episcopi, Vita hæc leguntur: *Villa Tridenta sita in Condita Diablintica*; quæ quid sibi velint, nondum capio.

Ambibari,

Ambibaros Cæsaris existimat fuisse Vigenereus, ubi nunc *Ambie*, prope Montem S. Michaëlis:

Veneli,

Qui Οὐένελοι, *Veneli*, Ptolemæo; *Venelli*, Plinio; *Vnelli* sunt in Commentarijs belli Gallici; Οὐενέσιοι, Dioni inemendatius. Constituuntur à plerisque ubi hodie *Laval* opidum, Comitatus titulo clarum.

Ambiliates.

Ambiliates (quidam Codices *Ambialites* præferunt) apud Cæsarem; hodie, voce parum abludente, *Lambalois*. Alij putant habitasse, ubi nunc Nortmanniæ Vicus *Amblie*, haud procul Baiocassibus.

Biducesij,

Qui Βιδουκέσιοι Ptolemæo interpretantur nonnulli *Briocenses, S. Brieu.*

Lemovices,

Lemovices, alij apud Cæsarem ab *Lemovicibus* Aquitaniæ, *Leonenses* (*S. Paul. de Leon*) esse censentur. Ego in his, ut in multis alijs, nihil temere adfirmo.

Arvij,

Cadetes.

Leguntur & in hoc Tractu, apud Ptolemæum quidem Ἀρούιοι, apud Cæsarem autem *Cadetes*; de quorum Prioribus nihil habeo certi quod dicam: Posteriores explodit Fulvius Vrsinus; *Caletes*, de quibus in Nortmannia, substituens. *Cadetes* tamen audent nonnulli interpretari *Castellum Briantum*, vulgo *Chasteau Briant*, quod in Superiore Britannia paret Mommorancijs.

Britannia duplex: Superior. La Haulte Bretaigne,

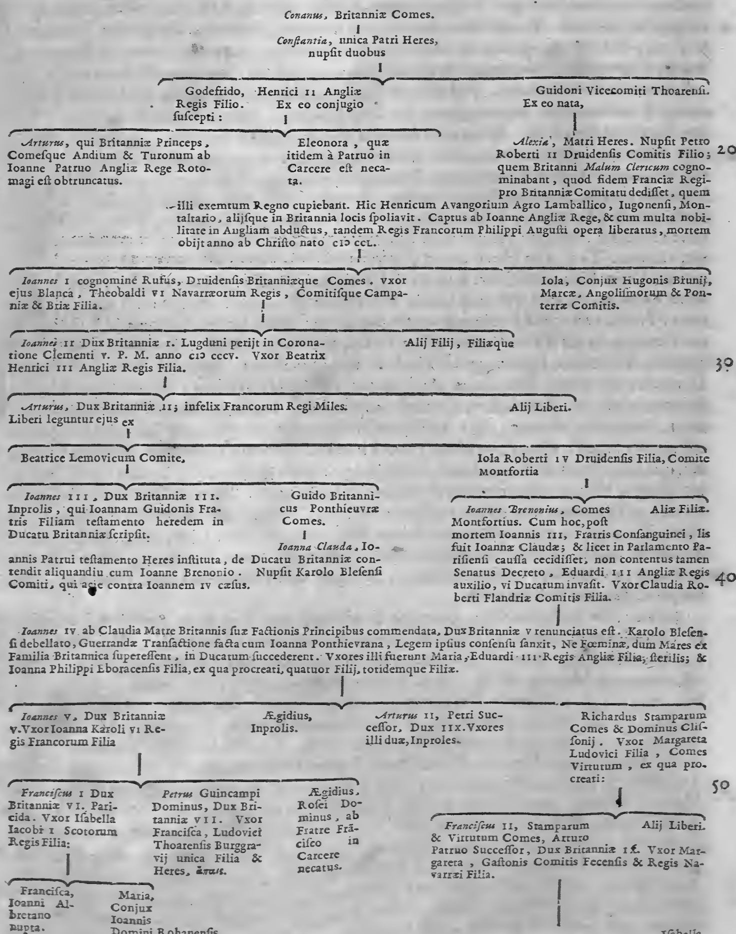
Britannia hodie duplex est: *Superior* & *Inferior*. *Superior. La Haulte Bretaigne*, pars Orientalior ab Inferiore separatur Linea, ex Vico ducta, qui (inter Guingantum, & Brio-

& Briocense Opidum) vulgo dicitur *Chasteau-Andron*, cujusque Incolarum pars Britannice, pars Francice loquuntur; porrectaque porro inter Quintinum & Corlayum versus extremitatem Sinus Venetensis ad Flumen usque Vilanium; sic tamen, ut Fanum S. Ioannis, *S. Iean*, in Inferiore relinquatur Britannia. Metropolis est Vrbs *Nannetica*. [cujus Metropolis *Vrbs Namnetica*, olim *Condivicum Nannetum*;] Sic Gregorius Turonensis indigetat, quæ vulgo *Nantes*. Ptolemæo Κονδιβίκιον *Nannetum*, ut censent Iosephus Scaliger suis ad me Litteris, Cognatus, & alij. Secus videtur Abrahamo Ortelio, qui *Corbilonem* Strabonis ex Polybio hoc loco mavult collocare. Sedes fuit olim Britanniæ Ducum; Comitatus habens Titulum, Ducisque Primogenito adscribi solita: ad Ligerim duosque alios Fluviolos sita loco peropportuno, haud procul mari. Episcopalis Statio, ut & quatuor quæ sequuntur. *Vrbs Redonica* nuncupatur Gregorio Turonensi, quæ vernacule *Renes*. [Aliæ Vrbes & opida, *Renes* olim *Condate Redonum*;] Κονδάτε *Redonum* Ptolemæo; *Condate*, Antonino & Itinerariæ Peutingeri Tabulæ, ut censent Iosephus Scaliger, Villanovanus, & alij. *Dolum*, Opidum nunc, olim Arx: vulgo *Dol* vel *Doul*. [*Dol* vel *Doul*;] *Dolensis Vici*, Biturigum termini, meminit Gregorius Turonensis in vita S. Lusoris, qui apud eumdem lib. II. Historiar. poni videtur in Britannia. Addit Cœnalis *Neodunum* etiam quomdam appellatum: Νοιόδουνον Ptolemæus habet *Aulirciorum Diablintarum*. Præsules *Dolenses*, ut alibi à me dictum, jus habent Pallij. eamque ob caussam locum inter Archiepiscopos. *Fanum Briocense*, vulgo *S. Brieu*, [*S. Brieu*,] opidum non ignobile. Rupes ibi excelsa tutam præbet Navibus Stationem: in ea Arx Vrbi protegendæ excitata. *Fanum S. Machlovij*, vernacule *S. Malo*. [*S. Malo*,] *Aletum* esse putatur in Libro Notitiarum, Nervicani Littoris. *Aletham* Vrbem Galliæ maritimam, quam Rinctus Fluvius adluit, haud procul Aaronis Insula, describit Surius ex Gemblacensi in S. Machlovij, Primi hujus opidi Præsulis, Vita. Patria Iacobi Cartieri, insignis Navarchæ, qui auspicijs Regis Francisci I. Canadam invenit, aliasque Terras in Mari, quod Septemtrionem versus est, sitas. In hujus Diœcesi Abbatiæ sunt opulentæ, *Belli-Loci, Montis-fortis, Preaa*. *Dinan*, [*Dinan*,] opidum pulchritudinis eximiæ, in delicijs aliquando Britanniæ Ducibus. *Rieulx* ad Vilanium Flumen. Nescio an apud Ptolemæum sit Δαριόριγον: quod tamen Cœnali & Villanovano Venetensis est Vrbs, *Vannes* vulgo, in Inferiore Britannia: *Dartoritum* vitiose scribitur in Itineraria Peutingeri Tabula. *Chasteau-Briant*, [*Chasteau-Briant*.] opidum Arce præditum, Limitaneum inter Britannos Armoricos & Andegavenses; Proceribus parens Mommorancijs. *Lamballum, Lamballe* vulgo; [*Lamballe*,] à quo Ditio *Lamballois*; Sedes olim fortean *Ambiliatum*, ut antea dixi. Officinæ hic Membranarum, quæ Chartæ Pergamenæ nominantur. *Vitray*, [*Vitray*,] opidum, quod inter & Vicum, qui vulgo *Croisille*, rivulus est, qui Britannos ab Cenomanis hic sejungit: quin & ea parte, haud procul Herucio Burgo, Vlmus visitur, eumdem statuens terminum. Sunt & Britanniæ Superioris alia opida *Iugon*, ubi Arces visuntur insignis Antiquitatis; *S. Aulbin du Cormier*, in [*Iugon, S. Aulbin du Cormier*, & alia.] cujus Territorio commissum scribitur Prælium, quod in Francorum Historijs *La Bataille S. Aulbin*: Item *Mont-contour, Flerel, Iocelin, Malestroit, Pontigny, S. Iulian*; *Encenis* denique, extremum versus Pictones, sub quo comprehendi solent Ditiones, quæ vulgo *Clissonnois, Raiz*, & aliæ.

Inferior, *La Basse Bretaigne*, porrigit se ab communibus cum *Superiore* Limitibus in Occidentem versus Oceanum, qui tria ejus Latera late pulsat. [*Inferior, La Basse Bretaigne*, cujus Vrbes & opida:] Vrbes in ea & opida celebriora: *Venetia* ab Cæsare lib. III de Bello Gallico cum primis nobilitata, *Venetorum* Metropolis & Caput facile *Armoricarum*: *Vannes* hodie. [*Vannes*, olim *Venetia*;] Arcem habet, quæ vulgo *L'Hermine*, Palatium quondam Ducum Britanniæ. Adhuc quæro, an Arci ab Insignibus, an vero his ab Arce nomen & ratio. Argutantur hic nonnulli. Insignia certe, quorum nunc in Britannia usus, Caudæ sunt Mustellarum, quæ vulgo *Harmelinæ*, in Area candida. *S. Paulli Fanum*, *S. Paul de Leon*, [*S. Paul de Leon*,] Ptolemæi putatur esse Σταλιόκανος Portus; de quo antea dixi. In Latinis Ptolemæi exemplaribus *Saliocanus* legitur, vitiose; quod videre nolens Cœnalis Portui nomen inditum scribit ab *Sale* conficiendo. In hujus Diœcesi Abbatiæ sunt; *Gerber des Religieux*, *S. Mathurin du fin de terre*, *S. Marie de Gerler*. *Tricortense Opidum*, vulgo *Triguier*, *Landtriguier*, [*Triguier*.] insignem habens Portum. *Blabia* in Libro Notitiarum Armoricani vel Nervicani opidum dicitur, quod nostro tempore *Blavet*, [*Blavet*.] ad Maris Sinum, in quem commisti se infundunt hinc inde duo Fluvij; quorum qui Vulturnum versus, opido est cognominis; qui Caurum spectat, *Ella* vocatur. Portum, omnium hac Franciæ parte princi-

Brest, principem, qui hodie *Brest*, Βεργουάτεν in Gallia Lugdunensi Ptolemæo dici censet Iosephus Scaliger. Alias monui. Sunt qui hinc *Britanniæ* nomen dirivant. Ego nec ajo, nec nego. Morlaye, Sunt & alia opida, quæ vulgo: *Morlaye*, commodissimus Anglis Portus; *Guincampum*, Dominos agnoscens Heredes antiquorum Comitum Stamparum, qui Guincamp, Domo Britannica sunt editi. *Guincampi* Dominum lego *Petrum*, Britanniæ Ducem alia. septimum, Ioannis V, Ducis quinti Filium. Dicam paulo post. Item, *Quimpelray*, *Conquerneaux*, *Quimpercorentin*, *S. Regnaut des bois*; & alia. Præter Superiores Vrbes & opida, commodissimos etiam Portus præstant *Ancrayum*, haud procul Venetia; *Hanebontum*, *Pontsecrot*, ubi magna Ostrearum copia legitur.

Comites Ducesque Britanniæ. *Britannia*, ut concludam, Comitatus olim titulo ornata, Ducatus dignitatem adsequuta est tempore Henrici II Angliæ Regis, circa annum CIↃ CXXC. Comitum Ducumque hæc traditur series:

Isabella, tenera ætate exstincta.

Anna Britannica, deficiente Stirpe mascula, Dux Britanniæ x. Desponsata primum Richardo VValliæ Principi, Eduardi IV Regis Angliæ Filio, inde autem Maximiliano I, Cæsari Augusto; nupsit tandem Karolo VIII, eoque mortuo, Ludovico XII Galliarum Regibus: sicque Ducatus Britanniæ Regno connexus fuit.

Inlustres in Britannia Familiæ sunt *Montfort* Comitatus, *Rohan* Vicecomitatus, *Ponthieuvra, Rieux, Rais, Blossac, Avaulgour, Clisson, Leon, Vitre, Foulgeres, Ancenis, Grello*, & aliæ, quarum quædam ab ipsis Britanniæ Ducibus, ut ex ipsorum paret Genealogia, originem ducunt. Familiæ Britannicæ nobiles.

Cap. XXXII.

Lemovicium.

SEQVVNTVR inter *Parlamenta*, quæ Accessoria dixi, ad ripam Ligeris sinistram *Burdigalense*, & *Tolosanum*. Hæc duo coactus fui in Distributione mea conjungere, quod suprema Iura exerceant Singula, nunc integre & separatim, nunc vero mistim in varias, quæ cuique sunt adsignatæ, Veteris Aquitaniæ Narbonensisque Galliæ Provincias. Integre, *Burdigalensi* quidem subsunt *Lemovicium, Petrocorium, Guienna*; *Tolosano* autem *Cadurcium, Rutenium* & *Languedokium*: Mistim, perque Partes & quasi Sectiones utrique obtemperat *Vasconia*. Singulas ordine expediam. Principis est hic loci *Lemovicium*.

LEMOVICIO, *Pais ou Comté de Limosin*, ad Septemtrionem & Aquilonem adjacent Bituricenses; ad Ortum Borbonij; ad Meridiem & Vulturnum Arverni; ad Africum & Occidentem Petrocorij; ad Caurum denique Pictones. Vlmus visitur, grandioris ætatis, inter Vicum, cui ab *Nova Domo* nomen, *La Maison neufve*, & Argentonium, Bituricense opidum, Septemtrionem versus, quæ quatuor Ditionum regit Fines, Bituricensium, Borboniorum, Arvernorum & Lemovicum; adeo ut aliquando quatuor horum Populorum Principes dicantur hic sermones inter se conseruisse, quique in suo Territorio. Terra non ejusdem ubique indolis: universim sterilior; producens tamen omnis generis fruges, cum primis Siliginem, Hordeum, Panicum; Castaneas item, Rapas, Vinum, sed ignobilius, quod tamen in Inferiore Lemovicio generosius. Incolæ Cibi Potusque sunt ἁπλῶς parcissimi, parvo contenti, Lautitiarumque osores; Panis tamen helluones, ut Proverbio locum dederint: Vini usum Pagi fere ignorant. Industrij sunt, ingeniosi, cauti catique, non præci-

LEMOVICIUM *Limosin.* Ejus Fines, Qualitas, Incolæ.

præcipites; egregie ſibi ſuiſque rebus conſulentes. Vulgus tenax, domique ſordidius: Nobilitas magnifica, altioris animi, liberalis. Ad provectiſſimam plerique perveniunt ætatem. Sunt qui in Familia ſua vident Abnepotes. Dicuntur Cognati inter ſe, ne ſoluti quidem per Pontificem ab Iure communi, Matrimonia contrahere; Bonaque non partiri. Scribit Belleforeſtius vidiſſe ſe Familias, in quibus centum Cognatione per Nuptias juncti ſimul vivebant; ut Collegia quædam agnoſcere quis poſſet.

Veteres Habitatores.

Lemovices (ſic enim Veteres Incolas nominat Plinius, qui Λεμοβίκες Straboni; Ptolemæo Λιμβικοί, forte Λιμοβίκοι, hodie *Limoſins*; Notitiæ Provinciarum Galliæ *Civitas Limovicum*; alijs interim, quos Capite præcedente ex Cæſare laudavi, cenſendis) quidam Indigenas eſſe volunt & Aborigines; eorumque Conditorem faciunt Lemovicem, ab Gomoritis oriundum. Subjugarunt eos aliquando Gothi cum tota Aquitania. Scribuntur inde Franci, Gothis exturbatis, Lemovicibus dediſſe Gubernatores. Leguntur & conſtituti ipſis Comites & Duces; hi quidem gerendo Bello, illi vero Iuſtitiæ adminiſtrandæ.

Lemovicium duplex: *Superius*, cujus Metropolis *Limoges*, olim *Ratiaſtum*;

Lemovicium plerique duplex ſtatuunt, *Superius* & *Inferius*. *Superius* (proprie *Limoſin*) Inferiore planius. Metropolin habet *Lemovicum*. Sic A. Hirtio vocari cenſent multi lib. VIII. de Bello Gallico, quæ hodie *Limoges*. *Limonum* legit Fulvius Vrſinus, fretus Veterum Codicum auctoritate. Ῥατίαςον Ptolemæo dicitur in Gallia Aquitanica, ut ad me ſcribens arbitratur Ioſephus Scaliger; conſentiente ipſi Villanovano. *Ratiaſtum* tamen *Raiz* eſſe putat Bertrandus, ob ſimilitudinem nominis. Quidquid ſit, Vrbs eſt ad Vigennam, partim in Valle, partim in Monticuli ſita faſtigio; Arce Muriſque bene munita, ipſiſſima Diligentiæ Officina, Deſidiæ Ergaſtulum. Caſtitas hic Feminis in pretio, & Miſericordia. Epiſcopatus gaudet dignitate. Alia hic Opida, quæ vernacule *La Soubſterraine, Le Boiſſon, Barat, Dorat, Conſoulat*, & cætera, brevitati ſtudens prætereo. Inter ea *Chaſſuſio* famam conciliant annuæ Pecudum Equorumque Nundinæ, D. Georgij Feſto. Sunt & hic Abbatiæ; inter quas *Grandimons*, caput Ordinis *Grandimontenſis*; item *Fanum D. Leonardi*, *S. Lenard*, magni nominis, inter Lemovicum & Felletinum. Familiæ hic inluſtres ſunt, quæ vulgo *Pierre-Buſſiere, Chaſteau-neuf, Carſie*, quæ Vicecomitatus honore fulget, *Roche-Chouart*, cui inter antiquiſſimas Aquitaniæ locus; *Maygnac*, & aliæ.

(alia opida, Abbatiæ, Familiæ nobiles;)

Inferius: cujus Vrbes & opida, *Tulle*, *Vſarche*, *Brive*, & alia. Familiæ.

Inferius Superiore montoſius: dicitur proprie *La Marche de Limoſin*; limitaneum Arvernis & Petrocorijs. Primaria ibi Vrbs *Tutela, Tulle*; in aſpero montoſoque collocata Territorio: Sedes non Baillivatus ſolum, ſed & Epiſcopatus novi, ex Monaſterio deminuti, ut antea dixi de Lemovicenſi. *Tutelenſem* Latini nominant. Eſt ibidem *Vſarcha, Vſarche*, opidum non inamœnum, grati aëris, ad Flumen Vezeram: quod expugnari non poſſe Fama jactitat. Proverbium ſane fertur; *Cui Vſarchæ eſt Domus, Arcem eum poſſidere in Lemovicum ditione*. Non ſilent Virtutem Civium Hiſtoriæ, quibus narrantur Anglis, per totam Aquitaniam Triumphos agentibus, reſtitiſſe; ſuoque Principi Francorum Regi fideles ſumma conſtantia perſtitiſſe. *Briva*, opidum in læta fertilique planicie ſitum, Silvis obſitum, Vinetis non deſtitutum. Sedes eſt Seneſchalli. Quomdam Ditionis fuiſſe perhibetur Petrocoriorum; ſed, volente Karolo VI Francorum Rege, Lemovicibus acceſſiſſe. Sunt & alia: *Treignacum, Donzenacum, Allaſſacum, Bellus-Locus, Meiſſacum, Vſſetum, Bello-Montium*. Nobilitant & hanc Limogiæ partem Nobiles Familiæ, *Pampadoura, Aumontia, Roſſignaca, San-Iala*, & aliæ Infinitæ.

CAP. XXXIII.

Petrocorium.

PETROCORIVM, *Perigort*. Ejus Fines, Qualitas,

LEMOVICIO ſuccedit in mea Methodo PETROCORIVM; *Civitas Petrogoriorum* in Notitia Provinciarum Galliæ; vulgo *Le Pais de Perigord*. Conjacent illi, qua Septemtrio eſt, Lemovicium; qua Occidens, Sanctonia; ad Meridiem Vaſconum gentes occurrunt; ad Ortum Cadurces & Arverni. Regio Lapidoſa, Montoſa, Silvoſa; Caſtanearum valde ferax; Vinis beata, pro locorum genio varij generis:

ris: Aëre fruens ſereno ſalubrique rarioribus obnoxia eſt Morbis: Herbariæ Rei ſtudioſis commodiſſima, quod Simplicium ad ſtuporem ſit fertilis: Argenti-fodinis abundat: Fontibus ſcatet, quorum non pauci deprehenduntur Medici, quod Venas permeent ſulphureas.

Incolæ (quos *Petrocorios* Cæſar, *Petregoros* Plinius, *Petrogorios* Sidonius lib. VII. Epiſt. VI, *Veſunnicos* ab Metropoli *Veſunna* idem lib. VIII. Epiſt. XI. appellat) ſunt alacres, ſani, longævi, paucis contenti, adfabiles, ad omnes honeſtas Actiones, Litteras, Arma, Scientias Mechanicas nimiſ-quam idonei. Nobilitas antiqua, facilis, humana, Progenitores adſerens ſibi Francos, qui primi Gallias irruperunt. Feminæ forma ſunt præſtanti; non luxui deditæ, modeſtæ probæque Matreſ-familias, omnem avorſantes Deſidiam. Incolæ.

Metropolis vulgo *Perigeux*, quæ Ptolemæo lib. II. cap. VII. Οὐέσυνα *Petrocoriorum*; *Veſuna* Antonino; *Veſonna* Tabulæ Itinerariæ: *Petrogoricum* Aimoino: Latine ſcribentibus hodie *Perigordium*, & *Periguria*. *Veſunæ* etiam meminit Inſcriptio, quæ ibi exſtat: Metropolis *Perigeux*, olim *Veſuna*.

TVTELÆ AVG
VESVNNÆ
SECVNDVS
SOTTID. S. D

Veſunam ſane quomdam fuiſſe dictam, adeo verum eſt, ut quum Vrbs in duo diviſa ſit hodie opida, Vetus & Novum; Illud nunc quoque temporis dicatur *Veſuna* priſca voce, populariter *Viſune*; eamdem inſuper appellationem etiam ſervante antiquiſſima ibi Turre, quæ ſatis integra conſpicitur. Sita eſt autem in planicie, haud aſperis leviterque adſurgentibus undique circumdata Montibus, qui Vini generoſiſſimi feraces. Ad partem Vrbis Septemtrionalem vaſtæ viſuntur Ruinæ Amphitheatri; vulgo *Les Rolphies* dicuntur. Vocant etiam *La Cacarotá*, cum Accentu in ultima, qui numerum denotat Pluralem. Longitudo protenditur in Orgyias xxx; Latitudo fere in xx. Ejuſdem operis eſt & ſtructuræ, cujus Turris *Veſuna*. In Interioribus Caveæ monſtrantur, quibus Feræ edendo Muneri includebantur. Haud procul Vrbe Fontes ſunt acidi, Alumen ſapientes. Eſt autem Epiſcopalis hæc Vrbs; quemadmodum & *Sarlatum* vulgo *Sarlat*, cujus Præſulatus Petrocorienſi eſt detractus, ut antea dixi. *Bregeratum* Tribunali ſuperbit regio. *Riberacum* opidum, Vicecomitatus Titulo clarum. *Nontronum* Baronatus dignitate nobilitatum; Arcem habens inexpugnabilem. *Lunellum* in Rupe ſitum ad Duranium; cujus Dynaſtæ ex inluſtri gente Turonia. *Bironium* opidum limitaneum inter Petrocorios & Aginnenſes. *Brathomme* opidulum, Abbatiam prædivitem; præter quam ſunt & aliæ multæ: *Marſacum* Pagus, Fontem, qui Maris inſtar fluit & refluit: *Rupes* denique opidum, vulgo *la Roche*, Cryptam habet largam & ſpecioſam, ex qua Terra ecfoditur ſubrubra, ejuſdem coloris virtutiſque, cujus Bolus, quam *Armeniam* Medici vocant. Haud procul opido, quod vulgo *Miraumont*, Crypta monſtratur, quæ Incolis *Le Cluzeau*. Ingreſſi mira ſolent narrare: Protendi eam ſub terra ad V aut VI milliaria; Aulas ibi eſſe pulcherrimas & Cubicula vermiculato ſtrata lapide; Altaria item, & multis in locis Picturas; Veſtigia quoque omnis generis Pecudum apparere; Fontes item & Fluvios ineſſe, eorum unum centum & amplius pedes largum rapide fluere, cavum admodum & profunditatis admirandæ, eum neminem audere tranſmittere, licet ultra longe lateque Terra pateat. Cryptam nemo ſubit, niſi pluribus concomitatus, magnoque Facium accenſarum & Laternarum numero prælucente, cibiſque coctis adſumptis. Cryptæ non aliud perhibetur Lumen, quam quod ex Aditu.

Alia opida. *Sarlat*, *Bregerat*, *Riberac*, *Nontron*, *Lunel*, *Biron*, *Brathomme*, *Marſac*, *La Roche*. Crypta mirabilis.

Magna in hac Regione Miliaria, quorum initium ad Burgum *Roſſignac*. Miliaria magna.

Cap. XXXIV.

Guienna.

GVIENNA, *Guienne.* Fines, olim.

POST *Petrocorium* pandit mea Methodus *Guiennam*: GVIENNA depravatum nomen est ex *Aquitania*, ut res ipsa loquitur. Quis *Aquitaniæ* quomdam, & tempore Cæsaris & sub Octaviano Augusto, fuerint Fines, dictum est supra Capite XIX. Angustioribus determinari cœpit Limitibus, ex quo tempore Reges Angliæ, per Adfinitatem cum Francorum Monarchis contractam, ejus fuerunt Domini.

Anglorum Principum tempore.

Quum Eduardus III nomine, *Aquitaniæ* Homagium, ut usitata notaque utar voce, faceret Regi Franciæ, has Præfecturas sive Seneschallias nominatim comprehendisse legitur: citra Garumnam quidem *Pictonium*, amplissimam Regionem; *Xantonium*, *Encolismenses*, *Lemovicium*, *Petrocorium*, *Aginnenses*, *Cadurcium* & *Rutenenses*; ultra vero Garumnam, totam *Novem populaniam* vel *Vasconiam*, præter *Benearnum*, quod absoluti semper fuit imperij. Itaque omnium illorum Tractuum nomine Rex, aut Primogenitus Angliæ (*Prince des Galles* dictus) fidem clientelarem pollicebantur Regi Franciæ: Comites autem *Armaniacus*, *Bigorrensis*, *Fuxensis*, & alij faciebant ipsi Anglo Homagium, non Regi Franciæ. Hæc latissima, amplissima & prædives Regio nomine *Guiennæ* censebatur usque ad Regnum Ludovici XI.

Principatu Ludovici XI.

Hic quum Fratri Karolo adtribuisset Ducatum *Aquitaniæ*, ipsique quinque promisisset Seneschallias, ex una *Burdigalensi* tres fecit, *Burdigalensem*, quæ unam tantum Diœcesin complectitur, *Burdigalam* ipsam; *Vasatensem*; in qua duæ Diœceses, nempe *Adurensis* & ipsa *Vasatensis*; Tertiam *Lapurdensem*, in qua itidem duæ Diœceses, *Aquæ Tarbellicæ* & *Lapurdensium Civitas* sive *Baiona*; Quartam Seneschalliam addens *Xantonium*. Ab eo tempore *Aquitania* vel *Guienna* vocari cœpit totum illud, quod quatuor tantum indicatas à me continet *Seneschallias*. Sed Regum est mutare Terminos Provinciarum, non memoriam rerum. Nam Hactenus *Nitiobriges* (*ceulx d'Agennois*) & omnes reliquæ Seneschalliæ vocant se *Aquitanos* vel *Guiennenses*; atque adeo Seneschallus Burdigalensis dicitur *Magnus Seneschallus*, non quidem, quod hodie talis sit (est enim minimus omnium) sed quod Burdigalensis Seneschallia quinque olim Diœcesibus finiretur. Nam eo nomine *Magnus*, ut re vera erat, olim appellatus, hodie, Ditione licet imminuta, nomen integrum retinet. Quin etiam quidquid ad Burdigalam solam pertinet, id non *Burdigalense* hodie nuncupatur, sed *Aquitanum* vel *Guiennense*; & Curia Minor Burdigalæ, à qua Provocatio est ad Parlamentum, *Curia Guiennæ* & *Iudices Guiennæ* nominantur, non *Burdigalæ*. Hæc igitur *Guienna*, quæ hodie quatuor Seneschallijs censetur, appellari jure merito potest *Aquitania* sive *Guienna Ludovici* IX. De *Pictonio*, quod in Feudo *Aquitaniæ* sive *Guiennæ* comprehendit Eduardus III, sciendum sæpe exclusum fuisse ex *Aquitania*, & sub Ludovico IX ejusdem finibus sæpe restitutum.

Hodieque.

Certe hodie non parva pars Pictonij dicunt se *Guiennenses*, ut olim erant revera. *Guienna* igitur *Ludovici* XI, quæ mihi hoc loco explicanda, versus Occidentem Sinu cognomine, impetuosis Oceani undis tumente clauditur; qua Meridies est, Montes adjacent Pyrenæi: ad Ortum, Languedokium, Cadurcium, Petrocorium, Lemovicium, aliæque Regiones occurrunt; ad Septemtrionem Pictonium illi est confinale.

Guiennæ qualitas.

Regio est non unius passim genij: qua ad Pyrenæos vergit, quam reliqua Gallia, horridior adsurgit, frigida & Vini inferax; unde ἀςάφυλον χώρον nominat Ausonius Epist. XV: versus Curianum Promontorium humilior est & paludosior, Inundationibusque frequenter obnoxia: in Mediterraneis cultior, variarum Rerum non prorsus parca est genitrix. Vniversim autem ab Locustarum Incursibus sæpenumero infestatur. Inter Burdigalam & Baionam Territorium est sterile: *Landas* vocant Indigenæ.

Incolæ.

Incolæ proceriores sunt reliquis Gallis; agilitate præstantes, corporis viribus pollentes; excelsi masculique Animi, liberales, hilares, subacti Ingeni; Libertatis amantes, Armorum tractandorum peritissimi.

Veteres Habitatores, *Aquitani*, *Garumni*,

Sedes hic quondam habuerunt varij Populi, quos *Aquitanos* in genere Plinius vocat lib. IV. natur. hist. cap. XIX; *Garumnos* paulo strictius, quod Garumnæ illorum

multi

multi essent adcolæ, nuncupat Cæsar lib. III. Erant autem *Tarbelli, Lapurdenses, Boi, Meduli, Bituriges Vibisci, Aturenses, Vassates, Santones.* *Tarbellorum* nomen his locis latis satis Finibus diffinitum fuisse constat. *Tarbelli.*
Quum enim eos Strabo lib. IV cum alijs collocet ad Pyrenen & Oceanum; Ptolemæus II Geographicῶν inter Pyrenæos ponit & Agrum Burdigalensem. Plinius in Aquitania *Tarbellos Quatuor-Signanorum* cognomine celebrat. *Tarbellorum* memoria servari putatur hodie in *Tarba*, primario Bigerronum, alterius scilicet gentis, opido. Ab his *Tarbella Pyrene* Tibullo, ex emendatione Magni Scaligeri; *Tarbellus Oceanus* Ausonio in Parentalibus Carmine IV; & *Tarbella Mater* ibidem Carm. II, quæ & *Tarbellica* eidem in Professorum Syllabo Carmine XVII: *Tarbellus Fluvius* Aturrus in extremo Mosella, qui per Tarbam Bigerronum, Aquas Augustas (quæ & Aquæ Tarbellicæ, hodie *Aqs*, Tarbellorum Metropolis, ut suo loco dicam) & Baionam in Oceanum exit. *Tarbellica Arma* eidem Ausonio, Epistola XXIII ad Paullinum: *Tarbellicus Aequor* Lucano lib. I. In Tarbellis erant cum alijs Populis *Lapurdenses*, ut à Pyrenæis cum Ptolemæo ordiar. *Lapurdenses.*
Horum fuisse totum illum Tractum Syrtium, quas *Landas* vocant, scribit ad me Iosephus Scaliger. *Lapurdum* etiam notum Libro Notitiarum Imperij in Provincia Novempopulana: *Tribunus Cohortis Novempopulanæ Lapurdo.* Sic enim legendum. Videndum & Exemplar Pactionis inter Guntramum & Childebertum Reges apud Gregorium Turonensem lib. IX. cap. XX. Hodie, *Le Pais de Lapord:* vel, ut alijs scribitur, *Labord*; alijs etiam contractius *Lorda* & *Lourde*. *Lapurdensium* Metropolis hodie *Baiona*, de qua suo loco: unde & Baionensis Episcopus, *Lapurdensis* dicitur in Veteribus Episcopij Chartis. *Lapurdensium Locustarum* meminit Sidonius lib. VIII. Epist. XII, quæ ad Trigetium. *Boij*, qui memorantur Paullino, ad Ausonium scribenti Epist. I, *Piceos*que cognominanti à Picis Resinæque copia, ad ostia sunt hodieque Garumnæ Fluvij, *Buies* dicti, ut notat Vinetus, agrum colentes, qui vulgo *Buchs*. *Boij.*
Eorum quoque mentio in Itinerario; quo ponuntur inter Loca, per quæ ab Aquis Tarbellicis Burdigalam est iter; sedecim millium passuum intervallo ab Vrbe Burdigalensi: In Notitiæ Provinciarum Aquitania III Novempopulania legitur *Civitas Boatum*, id est *Borus*, quæ nihil aliud, quam *Le Pais de Buchs*. *Voiates* pro *Boates* male apud Cæsarem. Coloni fortean *Boij* vel *Boiates Boiorum*, de quibus cap. XXVII. Apud *Boios* Sinum facit Oceanus, in quo Promontorium est, quod *Caput Boiatum*, vel, ut ipsorum lingua efferam, *Cap de Butz* appellatur. Ad eumdem Sinum aliæ hodie nominantur nominis haud magni Gentes, quas omnes Baionam usque *Boios* quomdam fuisse dictos, quin & *Medulos* ipsos *Boiorum* fuisse partem, facilis credo; quum verisimile sit *Boionam*, de qua post, à *Boiis* nomenclaturam habere. Nam & nunc *Boiona* quibusdam pronunciatur. *Meduli* sane, qui apud Ausonium leguntur, coluerunt quidquid Agri hodie jacet infra Burdigalam; inter mare Aquitanicum & Garumnam, Mari se miscentem; *Meduli.*

—— extremis Telluris in oris,
Oceani finem juxta, Solemque cadentem,

uti canit Epistola V ad Theonem *Medulinum* Ausonius, cui ille non inscite *Cultor Arenarum Vates* appellatur. Est enim in *Medulorum* Angulo, ubi nunc Solacus Pagus, magna Arenæ vis, Cumulique, qui multis Pyrenes aut Alpium jugis magnitudine nihil cedant. Abundantem etiam Tractum Arboribus, quæ Picem & Resinam ferunt, innuit non obscure idem Ausonius hoc versu:

Et tingit piceo lacrumosa Colonica fumo.

Medulica Ostrea, cum Baianis certantia, celebrat idem Ausonius Epist. VII, quæ item ad Theonem; & Epist. XIII ad Paulum:

Sed mihi præ cunctis ditissima, quæ Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdigalensia nomen
Vsque ad Cæsareas tulit admiratio mensas,
Non laudata minus nostri quam gloria Vini.

Et quæ sequuntur. *Medulinus Notus* ab *Medulis* spirans, apud eumdem nominatur Epistola V, cujus antea facta mentio. Qui Meduli quomdam, hodie *Medoc* appellantur. *Bituriges* in Gallijs duplices leguntur, cognomentis distincti; vel *Cubi*, quorum Metropolis *Avaricum* Primæ Aquitaniæ, de quibus capite XXV; vel *Vibisci* aut *Vivisci*, Aquitaniæ Secundæ, de quibus hoc loco. Βιτȣρίγες οὐίβισκοι Ptolemæo, *Bituriges Vivisci.*

ἰόσκοὶ vitiosius Straboni, qui innuit hos *Bituriges* Superiorum, *Cuborum* inquam, fuisse Colonos; *Beturiges* simpliciter Itanerariæ Tabulæ. Designat eosdem Lapis Burdigalensis, in quo hæc sculpta:

AVGVSTO. SACRVM
ET. GENIO. CIVITATIS
BIT. VIV

Exsulant apud Plinium lib. IV cap. XIX. Lacuna enim locanda inter illa, *Sesignani & cognomine Vibisci*. *Biturigis Vivisci* meminit etiam ecfossus nuper ex fundamentis antiquorum Mœnium Burdigalæ Lapis, in quo sic fuisse scriptum Architectus, qui vidit, apud Vinetum adseverat:

IVL. LVPVS. C
BITVRIX. VR
D. E. ANN. XXXI.
FIL. EIVS. P. C.

Ibi VR puto fuisse VB, ut sit triplex littera pro VIB. Canit Ausonius in Epilogo Mosellæ, se

Vivisca ab origine ducere gentem:

Vbi male quomdam, *Vivifica*. *Bituriges Vivisci* Notitiæ Provinciarum in Aquitania Secunda, *Civitas Burdigalensium*, *L'Archevesché de Bourdeaux*. *Biturigum* enim *Vibiscorum* Metropolis est apud Strabonem & Ptolemæum *Burdigala*. Ardente nimis in Vibiscos amore abripi puto Burdigalenses, & inter eos Gab. Lurbeum I C, Civitatis Amplissimæ Procuratorem & Syndicum (qui videndus ad calcem Burdigalensium Rerum Chronici, ab ipso non ita pridem editi) Inscriptionem hanc antiqui operis Statuæ ad memoriam *Vivisci* nominis trahentes:

D. M
TARQVINIÆ. FASTI
NAE. M. CALVENT
SABINIANVS. VIV
SIBI. ET. CONIVG.

VIV. enim ibi non *Viviscus*, sed, ut in infinitis alijs Marmoribus, *Vivens*. Ignoscent mihi, spero, optimi Cives. Non enim hæc ego; ut *Viviscorum* (qui aliunde satis nobiles) memoriam obscurem, sed ut veram istius Sabiniani aperiam mentem & quasi scitum. Littorales fere habemus: repetito Pyrenæo, inter Mediterraneos excellunt hic *Aturenses*, qui sua habuerunt Domicilia, ubi hodieque ipsorum *Vrbs Aturensis*; quæ Idiomate Vasconico & depravate, *Airensis*, vulgo *Aire*, de qua post. *Civitas Aturensium* in Notitia Provinciarum, *L'Evesché d'Aire*. *Aturenses* dicti, ut *Garumni*, quod *Aturi* Fluminis, de quo alibi, essent Adcolæ. Qui *Vasates*, ibidem, Ammiano Marcellino lib. XV, Sidonio lib. VII. Epist. VI, Ausonio in Epicedio de Vita sua, item in Epistol. XXXIV, & in Parentalibus; inemendate Οὐασάριοι dicuntur Ptolemæo, *Vassei* Plinio lib. IV, cap. XIX. Nomen Gentis manet in Vrbe *Basatz*; quæ, ut paulo post dicam, olim *Cossio Vasatum*. Sic enim sæpe factum animadvertimus, ut Vrbibus, quæ principem in aliqua Gente locum obtinebant, & Metropoles erant, rejectis & abolitis proprijs appellationibus, Gentis suæ vel totius Populi nomen induerint. Exempla sunt in *Lutetia Parisiorum*, *Mediolano* tam *Santonum*, quam *Aulercorum Eburovicum*, *Avarico Biturigum*, *Vesuna Petrocoriorum*, *Ratiaste Lemovicum*, *Ingena Abrincantorum*, & alijs. A *Vasatibus Vasatica Reda* apud Ausonium Epistola VII. ad Theonem. Et hi Vltra-Garumnani fere Veteres Guiennæ nostræ Populi: cis Garumnam sunt *Santones*. Novit eos, cum alijs, Cæsar lib. I. de Bello Gallico; in cujus nonnullis Codicibus eduntur *Xantones*: *Santoni* eidem lib. II; item *Santonæ* lib. III. de Bello Civili, nisi si mendum subsit. Σαίτονοι Straboni: Σάτωνες Ptolemæo, pro Σαίτωνες, ut scribuntur Stephano. *Santones Liberos* tradit Plinius cap. XIX,

Aturenses, *Vasates*, *Santones*.

cap. XIX, cujus memini. Σαντωνεία Galeno, *Santonicam herbam* nomen inde sortiri scribenti. *Saintonge* vel *Xantoigne* hodie. *Civitas Santonum* in Notitia Provinciarum Galliæ, *L'Evesché de Sainctes*. Ab *Santonibus Oceanus Santonicus*, Tibullo lib. I. Eleg. VII; *Santonicum Salum*, Ausonio Epistola XIII; Σαντονικοὶ κάμποι eidem Epistola XV; *Santonicum Absynthium*, Plinio; *Santonica Herba*, Columellæ lib. VI; *Santonica Virga*, Martiali lib. V. Epigr. XCVI, cui & *Santonicus Rufus* Epigr. ejusdem libri XC; *Santonius Cucullus*, Iuvenali Satyra III, qui *Bardocucullus* Martiali lib. XIV, de quo ante nonnihil à me dictum, cap. XII.

Hodierna Guienna Distributio. *Seneschallia Burdigalensis, cujus Metropolis Burdigala, nunc Bourdeaux:* *Ejus Etymon,*

De Antiquis Incolis hactenus: quum autem *Guiennam* antea monuerim habere nunc temporis quatuor *Seneschallias*; *Burdigalensem*, *Vasatensem*, *Lapurdensem* & *Xantoniam*: primo loco explicandam se offert *Burdigalensis*; cujus Metropolis *Burdigala*. Vrbs est in Aquitania (Κελτογαλατίας facit Sudas) *Biturigum Viviscorum* nobilissima. Sic autem Latinis dicitur prioris ævi: Βυρδίγαλα Græcis, Straboni, Ptolemæo, alijs: *Burdegala* Recentioribus, ut Ammiano, Eutropio, reliquis; *Burdegalum* Isidoro. Hodie *Bourdeaux*. Eam inter Metropoles Imperij Romani nominat Testamentum Karoli Magni. Quod ad Etymon; non hic adferam, quæ (non meo solum judicio) ineptit ad Epigr. XXXIII. Libri IX. Martialis Domitius Calderinus, *Burdigalos* nominatos esse quasi *Bardigalos*, id est stultos Gallos. Audiendus potius, quamquam sæpe etiam vanus, Isidorus, cujus *Burdigalam*, *Biturigalam* quamdam esse & ab *Biturigibus* Gallis conditam innuentis, ut vult Vinetus, hæc sunt lib. XV verba: *Burdegalum appellatum ferunt, quod Bituriges Gallos primum habuerit Colonos, quibus ante Cultoribus adimpleta est*. Sic lego ex Veterum Codicum auctoritate. In Vulgatis sunt *Burgi Galli*. Sita est in Garumnæ ripa, ad Pyrenæos pertinente vel Occidentem spectante: adversa ripa Collibus surgit amœnissimus, vario Arborum genere consitis, in primis Vite. In ijs Clivus est in Vrbem & Meridiem obversus, pervetusto Cupressino Luco, qui nunc vix septem est jugerum; olim longe major fuit, cum primis visendus. Cupressus enim Arbor in Gallia satis est rara: quam ob rem hoc suo se Cupresseto valde jactant Burdigalenses. Quin jam inde antiquitus duravit hic mos usque ad nostra, inquit Vinetus, tempora; ut quicumque Vinum Burdigala asportaturi sunt, solvere ante non liceat, quam Cupressinum Ramum ab Magistratu acceperint; pro quo pendit quælibet Navis Drachmam unam & Drachmæ duas septimas partes. De Situ, ut eo redeam, sic Strabo lib. IV: Ἔχει δὲ (loquitur de Aquitania) ἐμπορεῖον Βυρδίγαλα ἐπικείμενον λιμνοθαλάττῃ τινὶ, ἣν ποιοῦσιν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ. Innuit scilicet, quod verum est, hodieque cernitur, Burdigalam, ut notat Casaubonus, ad Garumnæ Ostia esse sitam, in quæ effundens se Oceanus, Lacum veluti quemdam efficit, qui eosdem æstus patitur cum Oceano; quod, ipse Burdigalensis, Ausonius, Patriam suam docto carmine celebrans, etiam non obscure docet, ut ex sequentibus patebit. Nam Paludem significare Strabonem, quæ lapsu temporis purgamentis Vrbis, arena, silice, alijsque injectis exsiccata, uti vult doctissimus Vinetus, non est verisimile. De Climate quasi, & ex eo Soli Burdigalensis Qualitate, idem Poëta: *Situs.* *Clima. Qualitas,*

Burdigala est natale Solum: Clementia Cœli
Mitis, ubi & riguæ larga Indulgentia Terræ,
Ver longum, Brumæque breves, Iuga frondea subsunt.

Idem, prima conditione, ut Roma, Quadratam fuisse canit his verbis: *Quantitas,*

Quadrua Murorum species, sic Turribus altis
Ardua, ut aërias intrent fastigia nubes.
Distinctas interne vias mirere, Domorum
Dispositum & latas nomen servare Plateas,
Tum respondentes directa in Compita Portas.

Notat Vinetus, qui omnino legendus, Burdigalam Ausonij centum & quatuor fuisse jugerum: hodie multo majorem, quadringentorum & quinquaginta. Docent antiqua hodieque in media Vrbe Mœnia. Pomerium Vrbis productum est cum alias, tum vero præcipue circa annum CIↃ CCCII. Videndum Gab. Lurbei Chronicon Rerum Burdigalensium. Est Burdigalæ inter alios Vicus non ignobilis, cui cognomen ab *Lupis*, quorum in Vrbem incursus incidit in annum IↃ XXCII. Sunt hodie ibi duæ insignes Ecclesiæ Collegiatæ, quarum una est Metropolitana; XII Paroiciæ; *Vici,* *Templa,*

octo Cœnobia Monachorum; unum Sacrarum Virginum; & Collegium Societatis Iesu, quod institutum anno CIƆ IƆ LXXIII, cura & liberalitate Fr. Baulonij Senatoris Burdigalensis.

Palatium Gallieni,

Palatium quod *Galieni* vocant vel *Galienæ*, ab Gallieno Augusto (facessant enim Fabulæ) nomen videtur habere. Tristes sunt & tenues insignis quomdam Amphitheatri Reliquiæ. Id circumdabant, ut notat oculatus testis Vinetus, Parietes sex; eratque Extimi, qui reliquos altitudine superabat, & Intimi omnium humillimi intervallum octoginta sex pedes, quamtum quidem semiruta & jacentia Monimenta metiri licuit. Mediæ Areæ Longitudo, quam excipiebant utrimq; Portæ singulæ, CCXXIV; Latitudo CXL pedes patebat; ut hæc Ovi figura construi mos erat. Extra Vrbem semper fuit, distabatque à proximo Mœnium Ausonianæ Burdigalæ angulo passus minimum CCCC.

Palatium Tutelæ,

Tutela, vel *Palatium Tutelæ* quod appellatur, & ipsum extra Quadratam erat Vrbem, sed propius Garumnam, & juxta Fossam, qua Latus Vrbis Septemtriones spectans, muniebatur: tandem Pomerio ea parte prolato, in ipsa inclusum est Vrbe. Peristylium est quadrangulum orthogonium, longum pedes LXXXVII, latum LXIII. Pilis (sic etiam Vulgus vocat) sive Columnis adsurgebat striatis octo in longitudine, & sex in latitudine: quæ fiebant in toto ambitu Columnæ quatuor & viginti. Earum adhuc steterunt decem & octo. Subest vero Camera antiquo artificio; in qua Vinum conditur. Templum fuisse patens quidam suspicantur, & ex ipso nominis vestigio DEI Tutelaris Fanum.

Podium Paulini,

Podium Paullini, vel *Puy Paulin* nomen habet à *Pontio Paullino*, Ausonij Discipulo, ex inlustri Paulinorum & Leontiorum Familia, ad quem Sidonius Carmen de Burgo scripsit, cujus meminerunt DD. Ambrosius & Augustinus. Inde *Domini de Candale*, tamquam Possessores ejus Domus, primum inter Cives Burdigalenses locum sibi vindicant.

Navale,

Navale in media quomdam Vrbe fuisse canit non solum Ausonius;

Per mediumque Vrbis Fontani Fluminis Alveum,
Quem pater Oceanus refluo quum impleverit æstu,
Adlabi totum spectabis classibus Aequor:

verum etiam Poëta Anonymos Burdigalensis in Eucharistico;

Tandem autem exacto longarum fine Viarum,
Majorum in patriam, tectisque advectus avitis,
Burdigalam veni: cujus speciosa Garumna
Mœnibus Oceani refluas Maris invehit undas
Navigeram per Portam: quæ Portum spaciosum
Nunc etiam Muris speciosa includit in Vrbe.

Sed ejus Navalis nullum nunc exstat Vestigium: nisi in ostio Peugæ Fluvioli, ad cujus utrumque latus duæ stant Turres præaltæ, per quas olim Catena, quæ adhuc visitur, traducebatur, juxta Portam Vrbis, quæ vocatur *du Caillau*. Postea tamen Interstitium illud anno CIƆ IƆ LXXXI est muratum. Hodie nullum Navigij genus Burdigalam ingreditur: sed omnibus Portus & Navale tutissimum & amplissimum est totus Garumna.

Fons *Divona,*

De *Divona* autem, qui prorsum exhaustus hodie evanuit, idem Poëta sic canit:

Quid memorem Pario contectum Marmore Fontem
Euripi fervere Freto? quanta unda profundi?
Quantus in Amne tumor? quanto ruit agmine præceps
Margine contenti bissena per ostia Cursus,
Innumeros Populi non umquam exhaustus ad usus?

Et paulo post:

Salve, Fons ignote Ortu, sacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, sonore, inlimis, opace.
Salve Vrbis Genius, medico potabilis haustu
Divona, Celtarum Lingua Fons addite Divis:
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemausus
Purior, æquoreo non plenior amne Timavus.

Nobilis est Burdigala

Aquæ Fontanæ Ductuum quorumdam Rudera eruit extra Burdigalam Vinetus in Fontis ipsius explicatione. Quibus Patriam celebrat Ausonius,

——*Insignem Baccho, Fluvijsque, Virisque,*
Moribus, Ingenijsque hominum, Procerumque Senatu,

canens;

Vinis,

canens: ijs adhuc maxime est nobilis. In Gallia nulla Regio Vino magis abundat, eoque generoso. Vulgo *Vin de Grave* dicitur. *Grave*, quod, quamvis Vasco, non intellexit Belleforestius, per totam Galliam significat *Arenam*, ut me docuit Scaliger, & Terram Arenosam sive Saburretum. Solum autem Suburbanum, in quo præstantissimum illud Vinum nascitur, dicitur *Grave*, quia totum arenosum est: quod nec tacuit Strabo, qui illud viderat; Ἔστι δ' ἡ παρωκεανῖτις, inquit, τῶν Ἀκυϊτανῶν ἀμμώδης ἡ πλείστη καὶ λεπτή, &c. Sunt & alia Vina, notæ vix vilioris, *La Larmont*, & *de la Bastide*.

Fluviis,

Adluit Burdigalam hodieque Garumna, Maris æstum sentiens plus L passuum mill. supra Vrbem: latitudinem habet ad superiorem partem duorum millium pedum; ad inferiorem multo est latior. Minorum gentium Fluvios, inter quos Peuga & Divisa, prætereo. *Ostrea Burdigalensia* celebrat Ausonius sua illa nobili de diversarum Nationum Ostreis Censura. Scribit Sidonius Apollinaris lib. VIII. epist. XII, Burdigalæ quoque fuisse *Ostrearum* Vivaria. *Ostrea* hæc Medulorum proprie *Solacensia* nunc vulgo nominant, ab *Solaco*, ultimorum Medulorum Vico.

Reipublicæ administratione. Magistratus Burdigal.

Rempublicam administrant, cum Senatus sui Principe, qui *Maior* dicitur, *Magistratus*, qui *Iurati* vulgo vocantur; olim Triceni numero, & viceni-quaterni; inde anno CIↃ CCC LXXVIII pro numero Regionum Vrbis, Duodeni; hodie ex Constitutione Henrici II, Seni biennes, redactis etiam ad eumdem numerum Vrbis Regionibus. His autem adjungitur Concilium XXX Civium ordinarie, sin de rebus maximi momenti agundum, CCC. *Majoris* libere creandi jus Burdigalensibus concessit anno CIↃ C LXXIII Henricus Angliæ Rex, Eleonoræ, quam Ludovicus Francorum Monarcha repudiarat, Maritus. Lectus à Populo Primus Dominus *de Monedei*, Civis Burdigalensis. Ejusdem electio iterum Civium consensu ad Principem est translata in gratiam Eduardi, Henrici Angliæ Regis Primogeniti, anno CIↃ CC LX. Nec hoc prætereundum, Eduardum Angliæ Regem, Aquitaniæ Principem, anno CIↃ CCC LXXVIII Rescripto suo prohibuisse, *Ne quis Nobilis aut Miles generosus* (sic enim verba habent) *deinceps Iuratus foret*: quod consensu Civium anno CIↃ CCC XCII abrogavit Ioannes Dux Lancastriæ, suam relinquens Suffragiorum Civibus Libertatem. Nec illud tacendum, Philippum Francorum Regem in Burdigalensium gratiam, utque eorum sibi animos devinciret, Rescripto suo, quod adhuc religiose in Aerario publico servatur, concessisse Collegio Majoris & Iuratorum Vrbis omne Imperium & Iurisdictionem, non solum in Vrbe & Suburbiis, sed etiam in Terris ultra primum Lapidem, sive Territorio, quod *Banleucam* vocant, cum omnimoda potestate; sibi tantummodo Iure Imperij Supremi recepto, & Iurisdictione Civili, inter Extraneos exercenda per Præpositum Vmbrariæ. Hæc Constitutio vulgo *Philippina* vocatur. Hinc fit etiam hodie, ut in Supremi Imperij notam & tanti benificij memoriam, etiamsi Præpositi Vmbrariæ nulla sit Iurisdictio, & ab Seneschallo exerceatur, Sententiam Capitalem ab Iuratis latam & ab Senatu confirmatam, non prius exsequi, & lege agere in damnatum liceat, quam Reus ante Castrum Vmbrariæ ductus sit, & ibi à Lictore ter nomen Præpositi Vmbrariæ, etiam nemine respondente, proclamatum fuerit.

Seneschallia, Parlamentum;

Præter quam quod jus habeat *Seneschalliæ*, de qua antea quædam à me dicta, Burdigala, digna quoque fuit judicata, quæ Domicilium daret *Parlamento* Regio, quod ibi ab Civibus anno CIↃ CCCC LI, in Conventione post diuturnum Bellum cum Karolo VII Francorum Rege facta pactum, decennio post (nam Rebellio intervenerat: Vide quæ Capite XVII obiter dixi) Ludovico XI jam regnante, haberi cœpit, Novembris XII; quo die juratum in Leges more Senatus Parisiensis; statutumque, ut ab eo Parlamento Provinciæ *Burdigalensis*, *Vasatensis*, *Agennensis*, *Condomiensis*, *Landarum*, *Armeniacensis*, *Cadurcensis*, *Lemovicensis*, *Petracoriensis*, *Angolismensis*, *Santonensis* & *Rupellensis* Iura peterent. Postea tamen Provinciæ *Armeniacensis*, *Angolismensis*, *Rupellensis*, & maxima pars *Cadurcensis* distractæ sunt. Quum autem, septimo post Institutionem Primam anno, Rex Ludovicus Aquitaniam jure Apannagii, ut usitata utar voce, Legeque Fiduciæ Karolo Fratri cessisset, Parlamentum, mutato loco, ad Pictones fuit translatum; sed mox anno CIↃ CCCC LXXII. Karolo mortuo, omnique Aquitania ab Ludovico Rege recepta, Kalendis Iunii solenniter, unde moverat, reductum, & non multo post ab Karolo Rege tribus Præsidibus decemque & octo Consiliarijs, Edicto anni CIↃ CCCC XXCIII Decembr. IV, est compositum. Adjecit anno CIↃ IↃ XIX, mense Maio

Franciscus i novam Senatorum Decuriam, quæ Iudicijs Caussarum Criminalium præesset, quam *Tornellam* vocant. Tam insigni Prærogativa, ut & alijs multis Privilegijs, Burdigalenses ob motos à Plebe Tumultus, privavit anno cIↄ Iↄ xlviii Annas Mommorancius, Equitum Magister; accipereque coegit è Parisiensi, Tolosano & Rotomagensi Senatu Iudices, qui Populo jus dicerent: quibus demum anno sequenti regredi jussis, amplissima Senatus Dignitas ab Henrico ii Civibus in gratiam receptis est restituta; quæ quum aliquamdiu de Antiquitate certasset cum Divionensi, tandem ejusdem Regis Rescripto anno cIↄ Iↄ liii triumphavit. Domicilium autem Parlamenti est in Castro, *Vmbrariæ* cognominato, eam ob caussam, quod antiquitus undique Aquifolio & aliis Arboribus Vmbram facientibus circumdatum esset; nomen retinens, etiamsi, Vrbe aucta Incolis & Ædificiis, hodierno die Arbores desint. Habuit cum aliis Præsidem *Nicolaum Boerium*, cujus doctissimæ exstant Lucubrationes. Obiit Burdigalæ, legata Senatui Bibliotheca, mense Maio, anno cIↄ Iↄ xxxviii; sepultus in Xenodochio publico, ab ipso Ædificiis aucto & multis Reditibus locupletato. Sedes olim quidem Episcopalis, hodie Archiepiscopalis & Metropolitana fulgens dignitate. Primum Præsulem lego *D. Gilbertum*, circa Principatum Vespasiani Imperatoris. Meminerunt antiquissima Monimenta litis, quæ adhuc sub Iudice pendet, inter Archiepiscopos Burdigalensem & Bituricensem, de Primatu Aquitaniæ: quem Clemens v, antea Bertrandus Gotthus dictus, exque Archiepiscopo Burdigalensi creatus anno cIↄ ccc v Pontifex Maximus, altero Pontificatus anno, Burdigalensi contra Bituricensem adseruit; *idque optimo*, inquit in suo Chronico Gab. Lurbeus, cujus antea memini, *jure, quidquid dicat Massonius*; qui etiam hic consulendus. Archiepiscopi autem Burdigalenses, eorumque in perpetuum Successores, Consiliarij Senatus cum libero Suffragio, mense Februario anni cIↄ Iↄ liv Principis Diplomate sunt declarati. De Suffraganeis ipsorum, ut & reliquorum, dictum antea. Anno ccclxxxvii *Concilium Burdigalense* celebratum est, jussu Maximi Tyranni, cui D. Martinus, Turonensis Episcopus, præfuisse scribitur. In eo Priscillianitarum Hæresis damnata est, & Instantius Episcopatu dejectus. A sententia Synodi quum appellasset Priscillianus ad Maximum, quem dixi, Treviris Capite pœnas luit, & aliquot ejus Sectatores, inter quos fuit Euchrotia Burdigalensis, Nobilis Matrona, Vxor Delphidij Oratoris; cujus mortem ideo felicem vocat Ausonius, quod non viderit supplicium suæ Conjugis. Inter Episcopos quatuor Sanctorum numero memorantur adscripti, *Gilbertus*, de quo dixi; *Amandus* i, cujus Reliquiæ Lutetiæ feruntur esse in Monasterio D. Germani Suburbani; *Severinus* & *Amandus* ii. *Academia Burdigalensis* ad instar Tolosanæ erecta est vii. Eidus Mai, cIↄ cccc xli, Rescripto Eugenii Summi Pontificis; comprobata vero, confirmata, Privilegiisque ornata variis, anno cIↄ cccclxxii, ab Ludovico Francorum Rege. *Gymnasium Aquitanicum κατ' ἐξοχὴν* vocatur. Docetur ibi omne genus Artium. Est antiquissima, si primam originem spectemus; ejusque numerat aliquot, nominatque Professores, qui Rhetoricam ibi magna cum laude fructuque docuerunt, Ausonius, *Tiberium Victorem Minervium*, Præceptorem suum: cujus Patrem Romæ etiam Rhetoricam florentissime professum, circa annum ccc lix, tradit Eusebius: *Latinum Alcimum Alethium*; cujus etiam (ut & *Delphidij*, de quo post) mentio apud Eusebium ad annum ccclx, & Sidonium Apollinarem lib. v. Epist. x, & lib. viii, Epist. xi: *Luciolum*, Condiscipulum suum primo, Magistrum hinc, postremo autem in Docendi Munere Conlegam: *Attiam Pateram: Atticum Tironem Delphidium*, quem Hieronymus, se Adolescentulo, omnes Gallos Prosa Versuque suo inlustrasse Ingenio, scribit in Epistola ad Hedibram; cujus abundantiam laudat Sidonius Apollinaris lib. v, Epist. x; quem denique Ammianus Marcellinus Oratorem dicit acerrimum, initio lib. xviii: *Alethium Minervium* Filium. Grammaticos deinde Latino quidem *Leontio Beato* subjungit Græcos quosdam; rursus Latinos, *Iucundum* Leontij fratrem, *Macrinum, Concordem, Phœbicium, Ammonium Anastasium, Herculanum Thalassum & Citarium Siculum Syracusanum*, Grammaticum Græcum: quibus deinde addit *Censorium Atticum Acrœcium*, Rhetorem; & *Nepotianum* Grammaticum, eumdemque Rhetorem. Prodierunt & ex hac Burdigalensi Schola, qui alibi docuerunt, *Ammonius Anastasius*, Grammaticus, qui Augustoriti Pictonum; *Aemilius Magnus Arborius*,

Sedes Archiepiscopalis.

Academia.

Exsuperius

Exsuperius & *Sedatus* Rhetores, qui Tolosæ; *Dynamius*, qui in Hispania, Ilerdæ. Plerorum tamen Reliquiæ & λείψανα, morte obita, Burdigalam sunt translata, ut non obscure varijs locis innuit Poeta. *Sedato* sane magnum habuerunt Concives honorem, qui non solum Ossa ejus in Municipium suum transtulerunt, sed & Imagine hominem honorarunt. Loco enim, qui hodie *Podium Paulini* vocatur, saxea Imago locata fuit, Capillo & Barba crispa, Librum manu tenens, cum hac Inscriptione:

D. M
SEDATVS

Quin & ipse *Ausonius* ibidem Professorem egit, quemadmodum ipse de se scribit in Carmine xxv. de Professoribus Burdigalensibus, in Protreptico ad Nepotem, & in Semigræca ad Paullum Axium Epistola. Scholæ Burdigalensi proximis annis præfuerunt, ibique cum maxima laude docuerunt *Math. Corderius*, *Antonius Goveamus*, *Ioannes Costanus*, *Georgius Buchananus*, *Nicolaus Gruchius*, *Gulielmus Guerenteus*, *Ia. Teuius*, & *Elias Vinetus*, qui, postquam Collegio Aquitanico per xxv. annos cum summa gloria præfuisset, tandem post multas vigilias & indefessos labores ibidem mortuus est xiv Mai, anno CIƆ IƆ XXCVII. Impetrarunt Burdigalenses ab Karolo IX anno CIƆ IƆ LXV. *Ius Nundinarum*, quæ ad instar Lugdunensium libere, mensibus Martio & Octobri, per xv dies haberi solitæ. Res à Burdigalensibus gestas commemorare non Cosmographi est, sed Historiographi: Hoc obiter dicam, *Tetricum* unum ex xxx Tyrannis, sub Galieno ex Præside Provinciæ factum hic esse Imperatorem; Purpuramque, quod Crimen erat læsæ Majestatis, sumsisse. Ferro Igneque cum ab aliis feris Gentibus, tum ab Vandalis, Gothis, Saracenis & Normannis sæpe vastata, decorem illum amisit & elegantiam, quam ejus Vijs Plateisque tribuit Ausonius.

Nundinæ. Res gestæ.

De ipsa Vrbe potiora, ni fallor, dixi: illud addam, anno CIƆ CCC LXXIX Societatem arctam initam fuisse inter Vrbes *Burdigalam* & *Burgum*; ut *Burdigala* quasi Princeps præesset *Burgo*, ceterisque Provinciæ Opidis: Inde autem servatum fuisse usque ad extremum Anglici Imperii diem; ut, urgente Bello, Maior & Iurati Burdigalenses ex Civium numero aliquos seligerent, futuros Vrbibus Castrisque Provinciæ Burdigalensis Præfectos. Hæc caussa fuit, quod opida *Blavia*, *Burgus*, *Liburnia*, *Fanum S. Aemiliani*, *Castellum*, *Cadillacum*, *Fanumque S. Macarij*, *Filiolæ* dictæ fuerint *Civitatis Burdigalensis*. De Prioribus nonnihil addam.

Filiolæ Civitatis Burdigalensis, præter alias.

Blavia, quæ vulgo *Blaie*, munitissimum est opidum, ad dexteram, quæque Santonos spectat, Garumnæ Ripam, XII leucis ab ejus ostio; VII à Burdigala, ab Santonis XV. Meminerunt ejus, præter Gregorium Turonensem de Gloria Confessorum & Aimoinum Floriacensem in Rebus Karoli Martelli, etiam Ausonius Epistola XII ad Paullum, *Militarem* appellans. In posteriore Tabulæ Peutingerianæ Editione *Blaviam* quoque nuncupari video, quum in prioribus Schidis *Blauutum* vel *Blanutum* legi, Viri Docti indignentur. *Blavium* est Turpino in Vita Karoli: *Blabia* Notitiæ Imperij Romani, adsignato illi Præfecto Militum Carronensium. Sane pergit esse, quod olim fuit, *Blavia*; vix quadraginta Iugera obtinens Soli, Custodes Vigilesque habet perpetuos, qui nocte dieque non modo Locum illum custodiant diligenter, verum etiam ex ea Specula, quid toto late fiat Garumna, sursum deorsumque, studiose observent: & si qua fortean hostilis Classis præterire conetur, prohibeant inde illi naviter Tormentis, quamtum per Fluminis liceat latitudinem, quæ illic duum millium & ducentorum est passuum: ut vere Ausonio sit *Militaris*, vereque etiam *Castrum* dicatur Gregorio Aimoinoque; quorum ille *Romanum Blaviensem* laudat inter Confessores, Ausonio Poetæ & Martino Turonensi Episcopo coætaneum, quem Sigebertus mortem obiisse notat anno CCCXXCV; cuiusque Sepulcrum *Blaviensi Castello* contiguum, ut idem Gregorius loquitur, & Basilicam, in qua sepultum fuisse Regem Charibertum Ado Viennensis scribit, Civilia Bella solo nuper æquarunt. Incolæ volunt *Rolandum Palatinum*, Præfectum sub Karolo Magno Littoris Britannici, apud se natum, suum fuisse Comitem, apud se denique tumulatum in Ecclesia D. Romani; Ense adposito, quem *Durandal* vocitant, Cornuque ipsius ad pedes Tumuli; quod tamen postea in Ecclesiam D. Severini Burdigalam

Blavia, vulgo *Blaie*.

digalam perhibetur translatum. De hoc *Rolando* aniles circumferuntur Fabulæ.

Burgus, olim *Ebromagum*,

Burgus, *Ebromagum* videtur Antiquis appellatum, si emendate scriptum (nam in quibusdam Codicibus legitur *Ebromagnus*, sed perperam proculdubio) Paullino Epistola v ad Severum Sulpicium Fratrem. In Iambis Ausonij ad Paullinum *Hebromanum* paret appellatum, ubi Vinetus testatur se & *Hebromagium*, item utramque vocem sine adspiratione in Libris scriptis reperisse. Erat autem hoc opidum *Pontii Leontii Paullini*. Probat non obscure Ausonius Epist. XXII, quæ ad ipsum scripta:

Is nunc adusque vectus Ebromagum tuam,
Sedem locavit mercibus.

Et alibi: *Qui apud Ebromagum conditis Mercibus, quas per agros diversos coemit, concesso ab hominibus tuis usus hospitio.* Quum igitur in modum Castrorum, ut scribit Scaliger lib. II. Auson. Lect. cap. IX, Horreis publicis & Turribus postea esset amplificatum ab eodem Pontio Leontio *Burgus* vocatum fuit: ita enim eo tempore oportuna Bello & munita Annonæ copia Castra vocabant. In hunc *Burgum* Carmen Panegyricum exstat Sidonij Apollinaris, qui ab Munitione Horreorum & Propugnaculorum sic vocatum fuisse manifesto canit his versibus:

Cernere jam videor, quæ sint tibi Burge futura.
Diceris sic: namque Domus de Flumine surgunt,
Pendentesque sedent per Propugnacula Thermæ, &c.

Liburnia Libourne, vulgo,

Elias tamen Vinetus *Ebromagum* agnoscit in Vico, qui infra Blaviam, vulgo *Embrau*, vel *Brau* nuncupatur, quatuor leucis à *Burgo*. *Liburnia* ad Confluentes Duranij & Liliæ frequenter Parlamenti Burdigalensis legitur fuisse Sedes, grassante in Metropolitanos Peste. Opidum Novum. Nam qui mentionem faciat, non est antiquior Frossardo. Conditum lego circa Philippi Pulcri Francorum Regis tempora; Eduardi Angliæ Regis & Aquitaniæ Ducis auspiciis, qui suo Diplomate (Exscriptum est Gallo Romano Idiomate apud Vinetum ad Epistolam Ausonij VI) anni CIↃ CCXXCIX jus Collegij & Civitatis *Liburniam* habitantibus est largitus: ut credibile putetur Muris *Liburniæ* factis, *Condatenses* Vicinos in novum opidum commigrasse: sicque *Liburniæ* ortum & incrementum *Condati Portui* fuisse decrementum & interitum. Hodieque enim paullum supra *Liburniam*, secundum Dordoniam, Paludes sunt & Pascua *Condatis* nomine, quo locus Portus olim fuit & Vicus; manentibus nunc solis priscarum Fossarum Reliquiis. De *Portu* testatur Ausonius Epistola VI:

ubi olim *Condate*.

Vnus à Domnotoni te littore perferet æstus
Condatem ad Portum, si modo deproperes.

De *Vico* Paullinus Epistola I ad Ausonium:

In Condatino diceris degere Vico.

Est & *Condate* in Itineraria Tabula. Et post Ausonij Paullinique tempora annis plus nongentis Eduardus I Angliæ Rex, Aquitaniæ Dux *Condati* morabatur. Ejus exstant duorum Diplomatum exempla: in quorum priore est; *Datum & actum apud Condatum prope Liburniam, anno millesimo ducentesimo, octogesimo nono.* In altero; *Datum apud Condat. prope Liburniam, secundo die Iunij, anno Regni nostri decimoseptimo. Liburnenses* porro, ut ad eos redeam, quum anno CIↃ IↃ XLIV contra Civitatis Burdigalensis auctoritatem obtinuissent à Principe Ius & Sedem Seneschalliæ, jussi sunt ejusdem Edicto ab Senatu comprobato VII Iulij moribus antiquis vivere, & Ius ab Seneschallo Burdigalensi petere.

Seneschalliæ Burdigalensi adcensentur *Le Pais entre deux Mers*;

Sunt autem & in Burdigalensi Seneschallia Territoria, quæ vulgo *Terra inter duo Maria*, *Medocum*, *Buchsium* & *Fronsaca*. *Terra inter duo Maria*, vulgo *Le Pais entre deux Mers*, pinguissimus est Tractus inter Garumnam & Duranium, ingentes Fluvios, qui propter magnitudinem vocantur *Maria* ab Incolis. Huic adscribi solent Opida cum aliis, Parlamento Burdigalensi subjectis, *Fanum S. Macarij* & *Liburnia*, de quibus paullo ante dixi. *Medocum Medulorum* Domicilium, vulgo *Le Pais de Medoc*. Huic tribui consuevit quidquid Agri inter Burdigalam est, Oceanum & Garumnam in eum influentem. *Ager Medulicus* nihil fere est, quam Arena; circa Paludes valde depressus; Aquarum Inundationibus supra modum obnoxius, ut mirum non sit Littus *Medulicum* indies atteri, & ab Oceano *Medulos* sensim sepeliri & obrui. Sic ibi periit *Curianum Promontorium*, de quo alibi, cujus memoria servari

Le Pais de Medoc, olim *Medulorum* Domicilium,

Cordan Promontorium,

vari videtur in Scopulo, *Cordan* vulgo, qui in *Medulico* Oceano non procul vel potius in ipso Garumnæ ostio, φάρον sustinens vel Turrim præaltam, & à proximo Medulorum quinque circiter passuum millibus distans angulo, cujus olim partem fuisse non est dubitandum. Sic ibidem periit Νοιόμαγος, Vrbs Ptolemæo Biturigum Vibiscorum: *Novioregum* fortean Antonino; cujus Rudera, retrocedentibus Fluctibus, subinde conspici narrantur, inter Arenas. Erat Burdigalensibus versus Caurum, sub eodem cum Santonis Meridiano sita, & æque ad Occasum vergens; sed australior, quam illa, unius Partis dimidio, ut omnino collocata fuisse videatur ad Ostium Garumnæ, ubi fere nunc *Solacus*, Vicus nobilis infra Burdigalam ad octoginta fere passuum millia. Sic denique ex eiusdem Loci adverso, in Littore Santonico perierunt vel Opida vel Vici; quod summa quædam docent Aedificia, in Arenaceis Montibus apud Arvertinos apparentia. Sunt sane sui Rebus omnibus, etiam maximis, Ortus; sui Interitus. Abundat porro *Medulorum* Ager Arboribus, quæ Picem & Resinam ferunt. An Tædam habeant, inquit ad Ausonij Epist. v. Vinetus, mihi non est compertum; sed hoc scio, illos Tædas vocare (hoc ipso vocabulo Latino Vulgus utitur) quas faciunt ex Arboribus, Resinam Picemque ferentibus. Fissæ namque ardent propter ingenitum illum Succum, tamquam Faces Candelæque, quas ex Canabino filo, cera, sevoque obducto facere solemus. *Carroco*, Vibisco Idiomate, *Medulicus* est Piscis apud Ausonium Epistola v, quem fere est ut Vinetus putet *Acipenserem* esse, qui *Medulis*, *Boÿs*, aliisque Aquitaniæ Populis *Creac*, Burdigalensibus cum adjectione *Creac de Büch* à Boiis dicitur. Nominat ibidem Ausonius & alios *Medulorum Boiorum*que Pisces; qui hodieque iis in locis & Burdigalæ noti. *Pauliacus*, cujus meminit Ausonius Epist. v I ad Theonem, hodieque Vicus est nobilis, nomen adhuc retinens *Pauliac*, apud eosdem Medulos in sinistra Garumnæ ripa, novem Leucis à Burdigala, ut vulgus illic metitur itinera. Fuit non procul Pauliaco in Medulis, in eadem Garumnæ ripa, etiam *Pagus Domnotinus* (alij alio modo scribunt) cujus mentio apud Ausonium Epist. v I, non uno loco. Vestigium videtur manere in Vico, qui *Donissam* hodie, *Pauliaco* minor & obscurior, Burdigalæque propior. Natus hic erat *Theon* Poeta; quem, alioquin Amicum, Ausonius eadem Epistola nimia exagitat Libertate, Stuporem Medulum Vibisco Sale supra modum perfricans. Inde *Theon Domnotinus*, indeque *Domnotina Domus* eidem Ausonio gens & familia Theonis. *Medoco* conregionale est *Buchsium* vel *Buzium*, *Boiorum* vel *Boatum*, de quibus alibi, Sedes: vernacule *Le Pais de Buchs*, Principatus Titulo clarum. Dynasta vulgo *Captal* (Capitalis, Princeps, Dominus) *de Buchs*, id est *Buziorum* seu *Boiorum*, nominatur; estque sub Dominio inlustris *Candalarum Comitum* Familiæ, quæ Gastonem Captalem Buziorum, Arcembaldi Filium, Progenitorem suum agnoscens, Navarræ Pannoniæque Regibus etiam Adfinitate juncta fuisse, Præsulesque & Præfectos Aquitaniæ dedisse legitur. *Boii* autem supra Medulos sunt, secundum Oceani Aquitanici littus. Ipsorum Ager, infelicissimum Solum, non alius fere genij, quam Medulorum; Arenis (quarum cultorem facit suum Theonem salse nimis Ausonius Epistola v) obductus, Frugibus infœcundus, præter Secali & Milio: Arboribus Resinam Picemque ferentibus abundat, cujus utriusque speciei magna vis Burdigalam singulis Veneris diebus Carris advehitur. De ipsa Gente, ut & de aliis, alibi à me dictum, ubi *Boiorum* etiam mentio mihi facta *Sinus*. Exit in hunc *Leria*, Vicinæ Gentis Fluvius, in Vasatensi Agro ortus; qui Ponte, Cymba nonnumquam Vado transitur apud Vicum *Montes*; qua via brevissima Baionam Burdigala solet iri. Qui *Leria* si non est, quem Ptolemæus lib. II nominat *Sigmanem*, cujusque ostium constituit inter Aturri Baionam, & Garumnæ Burdigalam præterfluentis Ostia, totus ille *Sigmas* cum suo nomine prorsus disparuit. Nulla namque alia est aqua, quam *Leria* inter Garumnam & Aturrum in Oceanum influentes, quæ Fluvii nomine digna videatur. *Fronsaca*, *Le Pais de Fronsac*, Marchionatus Dignitate celebris est. Nomen illi ab Opido Castroque *Fronsiaco*, cujus ad Confluentem cum Duranio Lilam fundamenta posuit Karolus Magnus, quum Hunoldum Aquitaniæ Ducem bello petitum profligaret.

Noviomagus Vrbs Mari fortean absorpta.

Solacus Vicus.

Locorum quorumdam interitus in Littore Santonico.

Carocco, Piscis *Medulicus*.

Pauliacus, Vicus, hodie *Paulsac*.

Domnotinus Pagus, hodie forte *Donissam*.

Le Pais de Buchs, olim *Boiorum* Sedes.

Captal de Buchs.

Leria Fluvius, olim forte *Sigmas*.

Le Pais de Fronsac.

Hæc de *Burdigalensi Seneschallia*: sequitur *Vasatensis*, *La Seneschaussée de Bazadois*, vicinos habens alios Guiennæ Vasconiæque Populos. Ager hic ibi Frugum, Vini, Fructuum,

Seneschallia *Vasatensis*.

Fructuum, Pecorumque fertilis: plerusque alioquin sabulosus, & Arenis fluens; quemadmodum eum describit Pontius Paullinus:

Quique superba tuæ contemnis mœnia Romæ
Consul, arenosas non dedignare Vasatas.

Item Sidonius Apollinaris lib. VIII. Epistola XII ad Trigettium: *Tantum te Vasatium Civitas non Cespiti imposita, sed Pulveri: tantum Syrticus Ager, ac vagum Solum, & volatiles Ventis altercantibus Arenæ sibi possident: ut te magnis flagitatum precibus, parvis separatum spaciis, multis exspectatum diebus attrahere Burdigalam non Potestates, non Amicitiæ, non opimata Vivariis Ostrea queant? an temporibus hibernis Viarum te dubia suspendunt. Et quia solet Eigerricus turbo mobilium Aggerum Indicia confundere, quoddam vereris in Itinere terreno naufragium.* Non potuit melius *Solum Vasaticum* describi. Quin & hodie totus ille Tractus *Vasatium* usque ad Flumen Aturrum patria Lingua vocant Incolæ *Landas*, ut & alibi notavi, hoc est, deserta & inculta Loca. *Hoc enim*, inquit ad Ausonium Scaliger, *propter arenosam Soli naturam, Arenosum Solum Syrtes vocabant temporibus Ausonianis, & Sidonius Agrum Syrticum dixit in verbis à me prolatis.* Duas habet Diœceses; *Vasatensem* & *Aturensem*. In Priore Metropolis est, quæ olim *Cossio Vassatum*. Sic nominat Ausonius in Parentalibus, Carmine XXIV: Κόσσιον Οὐασατίων Ptolemæo; Vide quæ supra dixi, ubi de Populis: Alijs Κοσσίων scribitur; *Civitas Vasatas*, Itinerario, quod Burdigala ducit Hierosolymas; *Vasatium Civitas* Sidonio, ut jam audivimus, & Gregorio Turonensi lib. VI cap. XXI, cui & *Vasatensis Vrbs* eodem libro, cap. XVI, & lib. I. de Miraculis cap. XII & XIII. *Vasatæ* simpliciter Pontio Paullino in Eucharist. & Ammiano Marcellino: *Basatz* pro *Vasatz* Vasconice B pro V. Nam Galli *Vazas* vocant. Parvum opidum XX. fere jugerum, unius diei itinere à Burdigala; duorum, ab Aquis Tarbellicis. Inspecta curiosius Mœnia antiquum esse loquuntur, & certare posse cum jam nominatis. *Aturensis*, *Aturensium* vel *Atyrensium Civitas* in libello Provinciarum, ab Flumine *Atyro* vel *Aturro* nomen retinet, sed depravatione Vasconica. Vocatur enim *Airensium Civitas* vulgo *Aire*. Consulendæ Iosephi Scaligeri Lectiones Ausonianæ lib. II. cap. VII. Seneschalli Vasatensis Iurisdictio cis & ultra Garumnam vires exercet. Ad dextram sunt *Fanum Baziliæ*, *Regula*, ubi Arx valida, *Monsigur*, *S. Ferme*, *Castel Muron*, *Geronde*, *Sauveterre*, & Pagi non pauci ad Duranium usque: ad sinistram vero, *Mont de Marsan*, *Castet*, *Geloux*, & nonnulla alia.

in qua duæ Diœceses; *Vasatensis*, cujus Metropolis *Cossio Vasatum*, hodie *Vasatz*; *Aturensis*, cujus primaria Vrbs *Aire*.

Vasatensem Seneschalliam sequitur *Lapurdensis*. *Lapurdenses* Populi, ubi quomdam fuerint, alibi notavi. Eorum Sedes *Lapurdum*, ut quibusdam placet, appellatur Notitiæ Imperij, Pactionique inter Gunthramum & Childebertum Reges initæ, cujus Exemplar notavi apud Gregorium Turonensem lib. IX. cap. XX. Hodie vulgo, *Le Pais de Lapord*, vel ut alij *Labord*; etiam *Lorda* & *Lourda*. Duas habet Diœceses, *Baionam* & *Aquas Tarbellicas*.

Seneschallia *Lapurdensis*, in qua duæ Diœceses,

Baiona vulgo *Baionne*: Antiquis *Baiona Lapurdensium in Tarbellis*. Vrbs perantiqua, ut veterum Murorum indicat fabrica, in Radice sedens Pyrenæi, inque ripa Aturri, (qui mox cum Gravia maritimis ibi se miscet undis) Hispaniam spectante, quatuor fere millibus passuum ab Oceano. A *Boiis*, ut antea obiter monui, nomen habere videtur. Primum enim non omnibus *Baionam*, sed nonnullis *Boionam* fuisse perhibent. Egregie est munita: quæ, quum Anglorum jugum abjecisset, se in Karoli VII Francorum Regis fidem tradidit. Ejus Iurisdictio protenditur ultra Flumen *Iron*, usque ad Fanum D. Ioannis, cui cognomen *de Luz*, quod Franciæ Regnum ab Hispania sejungit. Gubernatorem habet seu Provinciæ Præfectum. Singulare est Baionæ, quod Vrbem nemo ingrediatur Armatus, nisi Rex ipse, quique Regij Sanguinis: reliqui, cujuscumque dignitatis & loci, sua ad Inferiorem Vrbis partem Arma coguntur relinquere. Episcopali fulget dignitate. *Episcopus Baionensis* etiam *Lapurdensis* dicitur in Veteribus Episcopii Chartis. *Aquæ Tarbellicæ* Antonino, quæ *Tarbellæ* Ausonio; *Tarbellorum* alijs: *Civitas Tarbella* Vibio Sequestro; *Aquæ Augustæ*, Ὕδατα Αὔγουστα, Ptolemæo lib. II; *Aquæ* simpliciter Itinerariæ Tabulæ: Hodie *Aqs*: & *Aquensium Civitas* Notitiæ Provinciarum in Aquitania; *L'Evesché d'Aqs*. Errant, qui vel *Tarbam Bigerronum* vel *Baionam* esse volunt; nimisque argutantur, qui Ptolemæi Δάκιον censent. Videndus omnino Ioseph. Scaliger lib. I Ausonian. Lection. cap. VI, plene solideq; probans, *Aquensem* hanc *Aquas* esse *Tarbellicas*, non aliam; non, quod maxime conatur evertere, *Tarbam Bigerronum*. Distat hoc opidum ab Oceano,

Baiona Lapurdensium, hodie *Baionne*, & *Aquæ Tarbellicæ*; vulgo *Aqs*.

ab Oceano, extremum Pyrenæum adluente, non plus diei unius itinere. Parvum ſed munitiſſimum; Vetuſtatem in Mœnibus non exiguam oſtentans. Balneis nobilitatum. In medio Fons illi calidus, perpetuo fervens; Aquas (à quibus primum Loco nomen; accedentibus mox cum ab Gente, tum ab neſcio quo Auguſto, cognominibus) multas in propinquum Aturrum emittens. Habet quidem totus hic Tractus propius Pyrenæum multos alios Fontes Calidos, magis celebres hoc tempore, quod Valetudini conducere magis deprehendantur: verum *Aquenſem* olim celeberrimum fuiſſe, argumento ſunt vetuſta Solia marmorea, quæ in Margine adhuc exſtant. Cives Gregorio Turonenſi & alijs *Aquenſes* vocantur. Paullini Mater, quæ *Aquenſis* vel *ex Aquis Auguſtis* erat, *Stirpis Aquitanæ* dicitur Auſonio in Parentalibus Carmine XXIV. Quo tempore Guienna parebat Anglis, *Vrbs Nobilium* dicta ſcribitur, quod ab XII Nobilibus regeretur, quorum unuſquiſque in ea Turrim habebebat ſuæ Genti cognominem.

Quarta ſuperat deſcribenda Guiennæ Seneſchallia, *Santonia*, cujus Veteres Incolas alibi indicavi *Santones*. Habet ad Septemtrionem Pictones, ad Orientem Eculiſmenſes & Petrocorios; ad Meridiem Garumnam, ad Occidentem Oceanum. Olim latiores Santonibus fuiſſe Terminos, non obſcure colligitur ex Auctore Ephemeridum de Bello Gallico; qui ſcribit eos non longe ab Toloſatium Finibus abeſſe; illiſque, in magno illo contra Cæſarem Bello, Concilium Principum Gallorum XII millia hominum imperaſſe, quum octo tantum millia Pictonibus, Lemovicibus decem fuerint imperata. Vulgo *Le Pais de Saintonge*. Metropolis vernacule *Saintes*, terminatione plurali; ut reliqua fere, quæ Gallis in S deſinunt; cuius Claſſis ſunt *Paris, Reims*, & ſimilia. Non dubium, quin *Mediolanium* ſit *Xantonum* vel *Santonum*: *Mediolanum Santonum*, Antonino, Itinere à Burdigala Auguſtodunum; *Mediolanum Saneon*, corrupte in Itineraria Tabula: Μεδιολάνιον Straboni & Ptolemæo: Μεδιόλανον Stephano. Quid ni? Antiquitatem teſtantur varia. Primo multæ priſcorum Mœnium adhuc manentes hic ibi particulæ: Deinde nobiles extra Mœnia verſus Occidentem Amphitheatri, Petrocorienſi quam Burdigalenſi ſimilioris, Reliquiæ: Tertio in Ponte Carantoni, Vrbem præterfluentis, antiquæ Structuræ cum Inſcriptione duplici Arcus: Poſtrema non exigua, qua Mediolanio Iter Angeriacum ducit, Aquæductus Rudera. Vrbs etiam *Santonus* appellatur Auſonio Epiſtola XXIII, & Lucano, ni fallor, lib. I. *Santones* item eidem Auſonio Epiſtola XIV; & XVIII; ut & forte Tacito lib. V Hiſtor. Auguſt. Sidonioque Apollinari lib. VIII. Epiſt. VI. Ab hoc *Mediolano* nomen ei fuiſſe impoſitum, quod Galli, ut teſtatur Livius, in Agro Inſubrum condiderunt, per eſt vero ſimile, ne dicam, ut Caſaubono adſentiar, certum. Hujus Vrbis Agrum ſi diligentius inſpexiſſet Strabo, pro arenoſo & ſterili, præpinguem Frugumque omnium feraciſſimum dixiſſet. De Saxonum in *Santonium* Solum Incurſionibus, legendus Sidonius lib. VIII. Epiſt. VI. Epiſcopalis eſt Civitas, cujus Præſules Belleforeſtius numerat LXIII; poſtremum nominans *Triſtanum Biſetum*. Mediolanium, vel, ut quidam Latine ſcribentes vocant, Santoniam ſequitur *Rupella*, vernacule *La Rochelle*. Vrbs non antiqua, ab Franciæ Regibus exſtructa ob Portus commoditatem. Eſt enim ibi fidiſſima Navium Statio. Viribus humanis inexpugnabilis creditur. Nulli ſane cedit. Meridionale fere Latus inſignis Oceani Sinus; adverſum Paludes Locaque Vliginoſa (quæ conficiendo Sali non inidonea, *Salantes* vulgo dicuntur) muniunt: reliqua Muri, Foveæ, Turres, validaque Propugnacula, quibus omnibus ſua ſunt Cognomina, mirandum in modum firmant; ut Tormentis bellicis nullus fere ſit ad eam aditus. Libera Civitas, quamque multis & magnis Immunitatibus atque Privilegijs ornarunt retro Principes; cum alijs, quæ rei Maritimæ faciunt promovendæ, tum quod Cives ex ſuo Corpore Maiorem Scabinoſque legant, qui Vrbis Politiæ præſint; quod nullam Peregrinorum gubernationem admittere cogantur; quod nullis Militum Præſidijs divexentur: quod denique Arcis ab ſuis Pomerijs arcendæ jus habeant: quorum pleraque conſequuti anno CIƆ CCC LXII, quum, exturbato Anglorum præſidio, ſe Francorum Regi Karolo V ſubmitterent. Gravem obſidionem paſſi ſunt anno CIƆ IƆ LXXIII ab Henrico Valeſio Andegavenſium Duce, qui Rex poſtea Poloniæ Franciæque, de qua nulli non Hiſtoriographi. Reliquæ Santonum Vrbes & opida vulgo nominantur, *S. Iean d'Angely*, *S. Ioannes de Angeria*; *Lorgaire*, *Archaut*, *Pont*

Seneſchallia *Santonia*,

cujus Metropolis *ſainctes*, olim *Mediolanium Santonum*.

Rupella, *La Rochelle*.

Alia *Santonum* opida.

Loubleze, Tallebourg, Iarnac, Barbesieux, arcipotens, Rupefocaldios agnoscens Dominos, *Iosac*, & alia. *Brouage* Vicus est, Belgis alijsque Salipetis notissimus.

Cap. XXXV.

Cadurcium.

De Tribus Provincijs, quæ Integre Burdigalensi parent Parlamento, verba feci; succedunt quæ Tolosano *Cadurcium, Rutenium, Languedokium*.

CADVRCIVM, *Querci*, Fines, Qualitas, Veteres Incolæ. *Cadurci*;

Cadvrcivm cingunt Petrocorij, Nitiobriges, Ruteni, Arverni & Lemovices. Regio est montibus innexa. Vulgo *Querci*; vel, ut alijs pronunciatur, *Crecy*.

Habitarunt olim *Cadurci*; quos, præter Plinium lib. IV cap. XIX (an & lib. XVIII cap. I? nondum liquet) cum infinitis alijs Galliæ Populis, celebrat Cæsar lib. VII, cui & *Eleutheri*, Ἐλεύθεροι, id est, *Liberi* cognominantur. Sic enim vocem illam scribens accipio; non adsentiens novos inde fabricantibus Populos. Sic apud eumdem Cæsarem post paucula verba *Suessones Eleutheri* prænominantur, ut dixi cap. XX. Ita alij multi apud Plinium Populi vocantur *Liberi*.

Duæ Diœceses: *Doveona*, hodie *Cahors*;

Duas habet Diœceses, *Doveonam Cadurcorum* & *Montalbanum*. Δουήωνα Ptolemæo nota; pro qua *Ducona* vitiose Interpretibus. *Cahors* vulgo, ad Lothum Fluvium. *Divona* dicitur quibusdam doctis Viris. Certe, quocumque modo scribenda, *Cadurcorum* esse Metropolin censent Iosephus Scaliger suis ad me Litteris, Vinetus ad Ausonium, & alij. Iustus Lipsius, ne quid celem, in aureo de Amphitheatris Libello, *Doveonam* arbitratur esse Pagum, qui vulgo *Dowe*, plus minus diei mediæ itinere distantem ab Ligeri, parte ea, qua ab Andegavis in Pictones fit iter. Consule quæ dixi cap. XXVII. Adsonat quidem Pagi nomen: sed sic *Doveona* non posset esse ex mente Ptolemæi *Cadurcorum* Metropolis, quæ ab eo loco plus LX leucis dirimitur. Aliud addo. Cum *Doveona* Ptolemæi, si quidem vulgo *Cahors*, non potest idem esse, quod putant magni viri, *Aunedonacum* Antonini, vel *Auedonacum* Tabulæ Peutingerianæ, in Itinere, quod Burdigala ducit Augustodunum. Inter enim *Aunedonacum* ibi & *Mediolanium Santonum* millia passuum scribuntur XVI; inter *Doveonam* autem & *Mediolanium*, id est inter opida, quæ vernacule *Cahors* & *Santes*, XL circiter sunt leucæ, quæ constituunt centum, & quæ excurrunt, passuum millia. Accedit & illud, quod *Cadurcorum* Metropolis tanto intervallo vergat Ortum versus, ut in iter illud Burdigala Augustodunum incidere non possit. Ego igitur censeo, *Aunedonacum* esse opidum illud, quod vulgo *Aulnay*, Mediolanio Santonum distans versus Septemtrionem paullo amplius sex leucis. Quædam obiter dixi in fine cap. XXVIII. *Cadurcorum* autem Metropolin designat Ausonius libro Professorum, Carmine XVIII, de Exsuperio Tolosæ Rhetore:

Decedens placidos mores, tranquillaque Vitæ
Tempora prædives finisti Sede Cadurca.

& *Montalbanum*, *Mont-Aulban*,

Altera Diœcesis *Montalbanum* est, hodie *Montaulban*, *S. Theodard de Montaulban*. Vrbs, Arcem habens, ad Tarnim Fluvium, stratum hic Ponte, cujus pars media Languedokiæ est Ditionis. Sunt & alia Opida, quæ vulgo *Burelle*, *Nazareth*, *Souillac*, *Gourdon*, *Martel*, & alia.

Vxellodunum, *Vssoldun*.

Fuit prope Opidum Martellum in Finibus Cadurcorum, ut Auctor quoque notat lib. VIII. de Bello Gallico, *Vxellodunum*, nomen retinens: Vocatur & *Vssoldun*, & *Lo Puech d'Vssoldun*, id est *Podium Vxelloduni*, quod in editissimo & valde prærupto loco situm. Horrendum est adspectu Præcipitium. Multæ sunt ibi Reliquiæ Vetustatis venerandæ. Quotidie ab Arantibus Numismata Romana ecfodiuntur. Vix reperias Rusticum, qui de Loco interrogatus non statim respondeat Castrum *Vxellodunum* illud ab Cæsare magnis Operibus fuisse oppugnatum Auctor, quem dixi, sic inter alia: *Flumen infimam Vallem dividebat, quæ pene totum montem cingebat, in quo positum erat præruptum undique Vxellodunum. Hoc avertere loci natura prohibebat. Sic enim imis radicibus Montis ferebatur, ut nullam in partem, depressis fossis, dirivari posset. Flumen*, cujus nomen tacet auctor, est quod vulgo *Dordonia*. Idem paullo post: *Sub*

ipsum

ipsum Opidi murum magnus Fons prorumpebat, ab ea parte, quæ fere pedum trecentorum intervallo Fluminis circuitu vacabat. Hoc Fonte prohiberi posse Opidanos quum optarent reliqui, Cæsar unus videret; non sine magno periculo, è regione ejus, Vineas agere adversus Montem & Aggeres struere cœpit, magno cum labore, & continua dimicatione. Fontem hunc, cujus usum Obsessis interclusisse scribuntur hic Romani, hodieque ostendunt Adcolæ. Si uspiam Scriptores hujus ævi in notandis veterum locorum appellationibus hariolati sunt, hic vero unus est locus; de quo melius fuisset illos tacuisse.

Cap. XXXVI.

Rutenium.

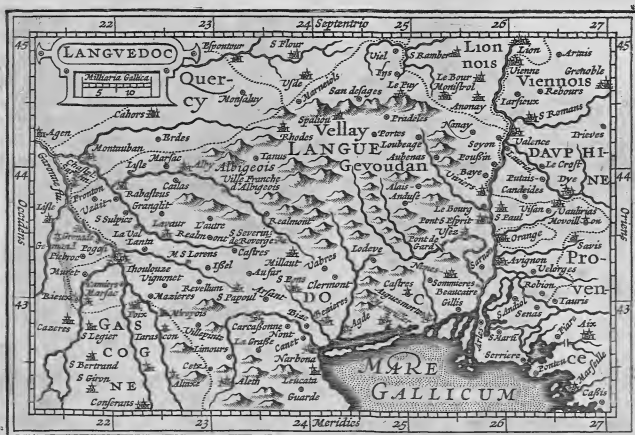
CADVRCIO versus Ortum conjacet RVTENIVM; reliqua claudunt Languedokij, Arverni, alijque Conregionales Populi. Vulgo *Rovargois*, *La Seneschaussée de Rovargne.* RVTENIVM, *Rovargois*, Ejus Fines.

Sedes olim *Rutenorum*. *Ruteni* in Itineraria Tabula, apud Sidonium lib. VII. Epist. VI, Plinium lib. IV. cap. XIX, item lib. III cap IV (nisi alij sint à Prioribus) & Cæsarem lib. I. & VII varijs locis, ubi & *Rutheni* scribuntur; qui Ρ̓ουτανοὶ Ptolemæo. Veteres Incolæ, *Ruteni*.

Seneschallia Rutenensis duas complectitur Diœceses, cum *Vabris*, *Segodunum Rutenorum*; Σεγόδουνον Ptolemæo, vulgo *Rodais*; *Rutena* apud Turonensem: Vrbs, quæ multa ab Gothis, Francis, Saracenis passa, tandem in Francorum venit ditionem. Gregor. Turonensis lib. II. Histor. cap. XXXVI & seq. & de Vita Patrum cap. III. Sunt & alia Opida: *Ville Franche de Rovargne*, *Gordon*, *Estauges*, *Espeiron*. Seneschallia Rutenensis duas habet Diœceses. *Vabras*, & *Segodunum*, hodie *Rodais*.

Caput XXXVII.

Languedokium.

RESTAT in Tolosani Parlamenti Iurisdictione Major Superioribus, Cadurcio Rutenioque, Portio, LANGVEDOKIVM. LANGVEDOKIVM, *Languedoc*.

Provinciæ nomen; quod Incolæ, reliquis Gallis pro *Næ* vel *Ita* Latinorum, *Oui* proferentibus; *Oc* dicant. Quum capite XV Romanensem Galliæ Idiotismum, ex litteris ~~Nobilissimi Viri~~ Iosephi Scaligeri, in duo summa diducerem fastigia, *Francium*, & *Tectosagicum* sive *Provinciale*; *Francici* duas feci Species, quæ vulgo *Langue* Ejus Etymon.

Langue d'Oui, & *Langue d'Oc*. In Posteriore plene est Provinciæ Nomenclatura: ut Regio quasi sit, quæ huic Linguæ dicata & consecrata. Nugantur, qui aliam quærunt Appellationis rationem; inter quos maxime, qui Gothos hic somniant, *Languedokium* scribentes nominari, quasi *Langothiam*, id est, *Terram Gothicam*: quo nihil dici potest absurdius. Morboniam tales. Stupiditas ipsa non posset stupidius. Scimus ex Sidonij lib. III. Epist. ad Avitum, Gregorio Turonensi lib. VIII, cap. XXX & alijs locis, Gothos olim hic habitasse; sed Provinciam ab ijs dictam, sanus nemo credet. Quum vero Lingua *Oc* latissime pateret, Regio, quæ delineanda nobis præ manibus, hoc nomine præcipue notata est, quod Sedes ibi esset Regiminis Linguæ *Oc*. Nam Regnum Franciæ ante ducentos annos in duo summa Regimina dividebatur; in *Linguam Oui*, cujus caput Lutetia; & *Linguam Oc*, cujus caput alternis erat nunc Tolosa, nunc Mompelius. Franci hoc Regimen vocabant etiam *Gubernamentum Linguæ Tortæ*; ita nominantes Linguam *Oc*, quam illi putant esse Distortam, Suam vero Rectam.

Fines,

Habent Linguam *Oc* loquentes ad Occidentem Vascones, interfluente Garumna; ad Caurum, Cadurces; ad Septemtrionem, Arvernos & Forenses; ad Orientem, Delphinates & Provinciales, sic, ut totus Rodanus sit Languedokiæ Ditionis; & sub Parlamento Tolosano; Meridionale denique Latus partim pulsat Mare Mediterraneum, quod Gallicum ibi audit; partim Montes claudunt Pyrenæi: quem Tractum sic finit Strabo lib. IV: Ἔνιοι δὲ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐστι τὰ Πομπηΐου Τρόπαια, ὅρον Ἰβηρίας ἀποφαίνουσι, καὶ τῆς Κελτικῆς. Ἔστι δ' ἔνθεν εἰς Νάρβωνα μίλια ξγ' ἐκεῖθεν: Εἰς δὲ Νέμαυσον, ὀγδοήκοντα ὀκτώ: Ἐκ Νεμαύσου δὲ διὰ Οὐγέρνου καὶ ταρασκῶνος εἰς τὰ θερμὰ ὕδατα, τὰ Σέξτια καλούμενα, ἅπερ πλησίον Μασσαλίας ἐστι, νγ.

Qualitas,

Regio est nobilissima. Scriptoribusque Romanis cum primis celebrata: quæ caussa, quod Veteres ejus Incolæ multo nominentur numerosiores, quam reliquarum Galliæ partium. Eos, anteaquam, quo modo se nunc habeat Regio, doceam, animus est recensere paucis, non servato curiosius ordine.

Veteres Incolæ.

Sedes igitur hic suas olim habuisse leguntur *Volcæ* & *Arecomici* & *Tectosages*, *Septimani*, *Decumani*, *Atacini*, *Tolosates*, *Gabali*, *Albigenses*, *Velauni*, *Consaranni*, *Helvij*, *Nemausenses*, *Aletenses*, *Beterienses*, *Agathenses*, *Lutevani*, *Magalonenses*, *Sontiates*.

Volcæ,

Volcarum Nomen in primis hic magnum, quod varie scribi reperio. Nam qui *Volcæ* Cæsari, Livio, Plinio, Silio, Melæ, alijs; οὔολκαι autem Straboni & Ptolemæo: in quibusdam Cæsaris Codicibus *Volgæ* dicuntur; Dionysio Halicarnassæo Οὐλόσκοι: *Belcæ* Ausonio in Tolosæ Vrbis Delineatione. Quod ad *Volgas*, magnam scimus cognationem inter γ & κ, Græcorum litteras: Dionysij Οὐλόσκους, in morbo cubare censeo, restituendosque saltem Οὐόλκους. In *Belcis* Ausonij varie laboratur: Versus in postrema Editione sic habet:

Vsque ad Teutosagos primævo nomine Belcas:

Testatur doctissimus Vir Elias Vinetus in quibusdam Exemplaribus esse,

Panaque nomina Belgas;

In alijs autem, *Paganaque nomina Belgas:*

Emendat Beatus Rhenanus lib. I. rerum Germ. *Germanaque nomina Belgas.*

Legerat enim lib. II. Ephemerid. Belli Gallici, Cæsarem ab Remis didicisse, plerosque Belgas ab Germanis ortos, Renumque antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedisse; Gallos autem, qui ea loca incolebant, expulisse. Ingeniose quidem, ut multa alia: sed quid conjectura illa ad *Tectosages*, Galliæque Narbonensis Fines, quos ibi regit Ausonius? Iosephus Scaliger lib. I. Ausonianar. Lect. cap. XXIII legit, *Paganaque nomina Belcas;*

& quid *Pagana* sint *nomina*, quidque *Pagi*, docte explicat. Non improbæ nihilominus notæ censendi sunt illi Codices, qui præferunt, *Primævo nomine Belcas.* Nam *Belcæ*, si quidem ita scripserit Ausonius, homo Gallus, forte ex genuina Incolarum pronunciatione, ijdem omnino sunt cum reliquorum *Volcis*: quorum nomen hodie in ore Vulgi nusquam agnoscitur, nisi quis velit in *Belcaria* (modo *Belcæ* Ausonio sint, ut dixi, qui ceteris *Volcæ*) servari, quæ nunc vernacule ea Galliæ Narbonensis vel Languedokij pars, ut notat Vinetus, cujus princeps est *Nemausus*. Recte autem Ausonius *Teutosagos*, qui *Tectosages* alijs, *primævo nomine Belcas*, canit; iudicans eos *Belcas* vel *Volcas* prænominatos.

iique vel *Arecomici*,

Volcæ enim duplices erant, *Arecomici* & *Tectosages*. Qui *Arecomici* Cæsari & Plinio; Ἀρηκόμιοι scribuntur Ptolemæo,

mæo, Α'ρεκομικοὶ, & non semel Α'ρεκομισκοὶ Straboni lib. IV, qui eos maximum incolere spatium scribit, cuique ἐπίνειον ipsorum ἡ Ναρβὼν. Hi olim, ubi nunc, ut suis ad me Litteris monet ~~Nobilissimus Vir~~ Iosephus Scaliger, *Nemausus*, *Vcetenses*, *Magalonenses*, & *Bitierræ*. *Civitates Nemausensium, Magalonensium, & Beteriensium*, item *Castrum Vcetiense* ponit Notitia Provinciarum in Viennensi II; hodie, *Les Eveschez de Nimes, Mompeliers, Besiers & Vsetz*. Qui *Tectosages* Plinio lib. V, Pomponioq. Melæ lib. II, Τεκτόσαγες Straboni; *Tectosagi* vocantur eidem Plinio lib. III, Livio lib. XXXVIII, nec non Iustino, ex lib. XXXII Trogi Pompei, cujus Majorum hic fuit Patria, ut ipse ait lib. XLIII. VOLCETECTOSI in Itineraria Tabula; ubi restituendi VOLCÆ TECTOSAGI. *Teutosagi* autem, ut jam vidimus, Ausonio. Τεκτόσαξ est apud Stephanum, ut Α'τραξ, Α'σφαξ: quibus subscribit, Τεκτόσαγες, Ε'θνος Γαλατικόν. Εὕρηται Τεκτοσάγης εὐθεῖα, καὶ Τεκτοσάγαι, &c. Inepte faciunt, qui apud Cæsarem lib. VII. de Bello Gallico, & lib. I. de Bello Civili, distinctionem inter *Volcas* & *Arecomicos* ponunt; ineptius, qui Copulam apud Ptolemæum interjiciunt, cum inter *Volcas* & *Tectosages*, tum inter *Volcas* & *Aricomios*; ineptissime, qui in ejusdem Cæsaris Ephemeridum VII legunt *Cadurcosque ad Fines Volcarum Arecomicorumque depopulabundos mittit*, contra Membranarum fidem & auctoritatem, in quîs, *Arecomicorum depopulabundos*. Non enim duo, sed unus Populus, cum *Volcæ Arecomici*, tum *Volcæ Tectosages*. *Tectosages* autem *Arecomicis* fuerunt celebriores, à quibus Colonias in Asiam, Pannoniam, Germaniamque ductas, scribunt Cæsar, Livius, Iustinus, Strabo, Florus, alij; apud quos de antiqua Gentis virtute, Rebusque præclare gestis, multa. *Tectosages* apud Plinium tenent eam Galliæ partem, quæ est inter Pyrenæos & Cebennam: Pomponius Principem *Tectosagum* Vrbem *Tolosam* appellat; Iustinus antiquam *Tectosagorum* Patriam: apud Ptolemæum *Tectosagum* Vrbes, præsertim Mediterraneæ, nominantur *Iliberis, Ruscino, Tolosa Colonia, Cessero, Carcaso, Betiræ, Narbo Colonia*. *Tectosages* igitur quondam, ubi nunc præcipue *Carcasso* & *Tolosa*; quæ mens, ut alijs, sic etiam Iosepho Scaligero. Ex quibus omnibus liquet, *Volcas* habitasse ad alteram tantum Rodani ripam; licet in utraque eos constituat Livius lib. XXI. *Arecomicorum* pars fuerunt *Septumani*, Galliæ Narbonensis Populi apud Plinium lib. III. cap. IV, & Melam lib. II. cap. V, qui eorum Vrbem faciunt *Bliteras*, & *Bliteram*: *Bitieras* & *Biteras* lego in Libris melioribus. De ea post. *Septumanorum* etiam mentio in Imperij Notitia. Eorum Regio *Septumania*, Sidonio lib. III, Epist. I, Eginartho in Vita Karoli Magni, Gregorio Turonensi lib. VIII. cap. XXVIII, & XXX, item lib. IX. cap. VII, Aimoino lib. IV. cap. XXCIV, Vsuardo XI. Kal. April. Ionæ Aurelianensi lib. I, Petro Arverno Cluniacensi cap. I, & alijs. Nomen proculdubio ab VII. *Legionis Militibus*, quibus sua ibi fuerunt Præsidia. Meminit, ni fallor, Inscriptio, quam Dianij in Hispania exstare scribit ex Apiano Martinus Smetius:

vel *Tectosages*.

Septumani.

D. M.
Q. MONEIO
VERECVNDO
NARBONENSI
VET. LEG. VII. GEM. FEL
ÆLIA. VALENTINA
MARITO. BENEMERENTI

Haud procul *Septumanis* erant *Decumani*; in quis, Plinio Pomponioque Auctoribus, erat *Narbo Marcius*. *Decumanos* accipio, Decimæ Legionis Veteranos: *Civitas Narbonensium*, Notitiæ Provinciarum in Viennensi II, *L'Archeveschè de Narbone*. Per Narbonem exit in Mare Internum *Atax* Fluvius, in Saltu Pyrenæo ortus. Ab *Atace Atacini* Populi, eidem Pomponio. *Atacinorum* Vrbs erat *Atax*, ubi natus *P.* ille *Terentius Varro*, *Atacinus* inde cognominatus, qui scripsit Argonauticῶν lib. IV, Epigrammata, Bellum Sequanicum, quod citat Priscianus lib. X, & alia. Videndi Plinius lib. I. & Eusebius in Chronicis. *Tolosates* apud Cæsarem lib. I. & VII, *Tolosani* vero Plinio, qui sint, notius, quam ut à me dicatur. *Civitas Tolosatium*, Notitiæ Provinciarum, *L'Archeveschè de Tolose*, Metropolis eorum *Tolosa*, de qua post. *Gabali*

Decumani. *Atacini*. *Tolosates*. *Gabali*.

apud Cæsarem lib. VII sunt, qui *Gabales* Plinio, Γάβαλεις Straboni; Ptolemæo corrupte Τάβαλλοι. *Gabali* hodie *Le Pais de Givauldan. Vicus Mimates Gabalorum* vel *Gabalitanorum*, ut nominatur Sidonio lib. VII. Epist. VI. hodie *Mende de Givauldan.* Nam Syllabam *Ga* primam in Vocibus Galli mutant in *Gi*; *Gabalitanum Givauldan, Gabalum, Gibet; Garumna, Gironda.* Marlianus dicit fuisse quomdam Provinciæ Bituricensis, nunc vero Provinciæ Arelatensis. Certe & nunc quoque Provinciæ, ut me monet Scaliger, Bituricensis. *Mimatensis* enim Episcopatus Tribunalis est vel Parlamenti Tolosani, sub Metropoli Bituricensi. Inter *Gabalos* & Provinciam Arelatensem,

Longa procul longis Via dividit invia terris.

Albigenses, *Gabalici Casei* meminit Plinius lib. XI. nat. Hist. cap. XLII. *Albigenses* in Aquitania ad Flumen Tarnim; hodie *Albigeois: Albigensium Civitas* in Notitia Provinciarum, *L'Evesché d'Albi.* De *Albigensibus Hæreticis* alij. Vide quæ infra dicam de *Helvijs.* *Velauni,* *Velauni* Plinio lib. IV. cap. XIX (corrupte enim vulgo *Venami*) sunt, qui *Velaunij* Cæsari lib. VII (in cujus antiquis Codicibus *Velavi*) Οὐέλαυνοι Ptolemæo; Οὐελλάιοι Straboni lib. IV, ad cujus scripturam proxime accedit hodierna appellatio, qua Languedokij Tractus vocatur *Velai*, vel *Velaie. Civitas Velaunorum* Notitiæ Provinciarum Galliæ in Aquitania I vel VI Viennensi, *Le Pais de Velai*, ut notant Iosephus Scaliger, Ioannes Poldus, Belleforestius, & alij. Martyrologia scribentibus *Pagus Velaunus*; doctius, quam ipsi opinabantur, pro tota Præfectura *Velaunorum. Pagus* enim Latinis Veteribus, non tam Vicus, quam magnus modus Agri, Gensque una quamtumuis numerosa, ut alibi noto. Ab huiusmodi latiore *Pagi* notione Gallis vox manavit *Pais*; numquam *G* ante Vocalem pronunciare solitis; quemadmodum & in *Plaga, Playe*; & alijs, quæ prætereo. *Consaranni,* Quæ *Civitas Consantanorum* in Vulgatis Notitiæ Provinciarum est Exemplaribus; *Consaraunorum* vel *Consorannorum* in Antiquis scribitur: *L'Evesché de Conserans: Consuarani* vocantur Plinio lib. III. cap. IV; *Soranni* fortean Gregorio Turonensi. *Helvij,* Qui *Helvij* apud Cæsarem lib. VII. de Bello Gallico, duobus locis, & initio fere lib. I. de Bello Civili, *Helvi* apud Plinium, Ἔλβοι apud *Helicocij. Albenses,* Strabonem: Ptolemæo putantur esse Ἑλικώκιοι; *Albenses*, in Notitia Provinciarum Galliæ, ubi sub Viennensi Prima, *Civitas Albensium, nunc Vivario; L'Evesché de Viviers.* Sic in Scriptis legitur Codicibus. Nam inepta est, quæ in Vulgatis libris est, Scriptura, *Civitas Albensium, hoc est Belisio.* Habitarunt olim, ut suis ad me Litteris monet Scaliger, ut item sentire video Dalechampium; ut denique satis ex Notitia Provinciarum paret, *Helvij* Agrum, qui vulgo nunc *Vivarais* nuncupatur. *Helvios* Cæsaris omnes (inter quos Orontius, Belleforestius, Poldus, Cænalis) hactenus interpretati sunt *Albigenses, Albigeois*; eorumque Vrbem, *Albi.* At *Albigenses* sunt in Aquitania, ad Fluvium Tarnim; *Albenses* autem vel *Elvij* ad Rodanum. Cæsar lib. VII trans Rodanum esse dicit extra Provinciam Romanam, proximos Arvernis & Cebennis Montibus. De *Alba* Helviorum Plinij, & *Alba Augusta* Ptolemæi, hodie *Aubenas*, paullo post, ubi de *Vivariensi Opido, Vivariensis Diœcesis*, id est *Albensium*, vel *Elviorum* nunc Metropoli. Nominantur & in Notitia Provinciarum, cujus *Nemausenses. Aletenses, Beterienses, Agathenses, Lutevani,* sæpe jam memini, *Nemausenses, Aletenses, Beterienses* & *Agathenses*; quorum omnium Domicilia nunc etiam notissima, ubi hodie Episcopatus *de Nimes, d'Alet, de Besiers, d'Agde.* Adduntur & alij: *Lutevani*, qui & *Foro-Neronienses* Plinio; quomdam, ubi nunc *Lutevensis Episcopatus, L'Evesché de Lodeut*, vel, ut alij scribunt, *Lodesve*: *Castrum Luteva* Notitiæ Provinciarum in Viennensi II. *Magalonenses,* *Magalonenses* ab Insula *Magalone*, ubi prius Sedes fuit Episcopalis, quæ nunc in Monte Pessulo. Domum adhuc gerit Insula cum Templo, in mediis Stagnis. *Civitas Magalonensium* in *Sontiates,* Notitia Provinc. *L'Evesché de Magalone, ou Mompelier. Sontiates* apud Cæsarem lib. III. interpretantur nonnulli *Lavedani* (*Lavedan*) Incolas. In quibusdam Libris *Sotiates* scribuntur. Fulvius Vrsinus ex Orosio M. S. legit *Sociates: Sottiates* sunt apud Plinium; Σωτιανοὶ apud Athenæum lib. IV. Qua autem Reip. rectione *Sontiates* fuerint, indicat non obscure Cæsar, qui Principem eorum nominat *Adcantuannum*; Athenæus, Ἀδιάτομον: Milites ejus ille *Soldurios*; hic Σιλοδούρους. Fuerunt & inter *Vmbranici.* Galliæ Narbonensis Populos *Vmbranici*, notante Plinio; quorum Ager in Tabula Peutingeriana *Vmbranicia* dicitur.

Hæc de Antiquis hujus Galliarum Tractus Incolis sufficiant: ad Hodierna venio.

Langue-

Languedokium Vrbes habet præclarissimas: quarum aliæ *gentium* quasi sunt *Majorum*, aliæ *Minorum*. *Majorum* mihi *Archiepiscopales* & *Episcopales*. Priores Classis sunt *Tolosa* & *Narbona*. Archiepiscopales Languedokii Vrbes,

Tolosæ primum dabo locum, quod non solum Archiepiscopatui, verum etiam amplissimo totius *Languedokij* Parlamento, Supremæque Curiæ præbeat Domicilium; quodque inter tres ingentes Languedokii Seneschallias principem facile tueatur locum. *Tolosa* Cæsari, Plinio, Melæ, Marcellino, Iustino, aliisque Latinis Scriptoribus; Τολῶσα Straboni & Ptolemæo: *Tolasa* vitiose in Tabula Peutingeri Itineraria. Galliæ Narbonensis *Volcarum Tectosagum Colonia* Geographis: sed à quo & quando ducta, nondum est compertum. *Vrbs Tolosatium*, Sidonio lib. IV. Epist. XXII, & Gregorio Turonensi lib. I. de Miraculis cap. VIII. *Vrbs Tolosana* Ennodio in Vita Epiphanij. Nomen retinet; Vulgo *Tolouse*. *Civis Tolosensis*, ni fallor, mentio in Marmore, quod Romæ, prope Arcum Camillarem: Tolosa, Vulgo Tolouse.

DIIS
MANIBVS
C. FABRICI. C. L
VOL. PROXIMI
TOLOSENSIS
C. FABRICIVS
VICARIVS
PATRONO. BENE
MERENTI. FECIT
IN. FRONIE. P. VII
IN. AGRO. P. VII

Antiquissima clarissimaque Vrbs, quam *Opulentam* vocat Ausonius libro de Professoribus, Carmine XVII, qui & libro de Vrbibus, Carm. XI. *Tolosam* sic suis coloribus delineat: Descriptio ejus in genere;

Non umquam Altricem nostri recitebo Tolosam,
Coctilibus muris quam circuit Ambitus ingens,
Perque latus pulchro prælabitur amne Garumna;
Innumeris cultam Populis, confinia propter
Ninguida Pyrenes, & pinea Cebennarum,
Inter Aquitanas Gentes, & nomen Iberum.
Quæ modo quadruplices ex se quum ecfuderit Vrbes,
Non ulla exhaustæ sentit dispendia plebis,
Quos genuit cunctos gremio complexa Colonos.

Qui Poëtæ Ingens Ambitus, nunc quoque Magnus est. Paucas namque habet Gallia Vrbes, Tolosa majores, soli cedente Parisiorum Lutetiæ. Fuit aliquando multo, quam nunc est, amplior opulentiorque, uti paret, cum ex his Ausonij Versibus, tum ex Epistola ad Paullinum, quæ ordine XXIII, ubi eam *Quincuplicem* appellat, quasi ex quinque Vrbibus conflatam. Sed multa gravia & acerba tulit, Majestasque ejus magnopere imminuta est, cum alias, tum Albigensis Dogmatis tempestate. Templum quod *D. Virgini*, cognomine *de la d'Aurade*; aliudque, quod *D. Quintino* consecratum; illud *Iovi*, hoc *Apollini* sacrum fuisse memorant Cives: qui & *Plateam Portariam* volunt dictam, quod *Iupiter* ibi cultus *Arietinus*, vel quod figura ibi esset Signi Zodiaci *Arietis*, quasi *Porta Arietis*. Non pugno. De nonnullis ibi Veteris *Amphitheatri* Vestigijs magis constat: *Capitolij* item, apud Locum, qui *Inquisitio* nuncupatur. Arx enim ibi rotundioris structuræ. *Tolosatis Capitolij*, id est Arcis, meminit Sidonius lib. IX. Epist. XVI: Ambitus; Templa, Platea Portaria, Amphitheatrum, Capitolium.

E quibus primum mihi psallat Hymnus,
Qui Tolosatum tenuit Cathedram,
De Gradu summo Capitoliorum
Præcipitatum.

Tolosa Sedes olim fuit *Regum Gothorum*, ex Fœdere, quod inter Constantium Patricium & Walliam Gothorum Regem, pactum, Theodosio VII & Palladio Coss. Sedes olim Gothorum Regum,

Legendi Proſper, Caſſiodorus, Iornandes in Hiſtoria Gothor. cap. XXXII, Diaconus lib. IV, Iſidorus in Chron. Gothor. & alij. Sic Rutilus Itinerario I:

Errantem Tuſcis conſidere compulit agris,
Excolere externos capta Toloſa Lares.

Idacius M. S. *Gothi ſedentes in Aquitania Toloſæ ſibi ſedem eligunt.* Et inde *Reges Toloſæ* nominati. Sic *Alaricus Rex Toloſæ* in Commonitorio Aniani; Sic alij. Hinc *Toriſmundus*, ut Regnum auſpicaretur, *Toloſam*, Regni Gothici caput, ingreditur apud Iornandem in Hiſt. Gothorum: Hinc *Theodoricus*, Toriſmundi Succeſſor, Larem ibi fovet apud Sidonium Carm. VII; ut Theodorici Succeſſor *Euarix*, apud eumdem Sidonium lib. V. Epiſt. XIII, & Ennodium in vita Epiphanij: Hinc denique *Alaricus*, Eorici filius, apud Toloſatem Vrbem Gothorum Rex factus ſcribitur Iſidoro in Chronic. Gothorum: quo interfecto *Regnum Toloſanum*, occupantibus Francis, eſt deſtructum; eodem, & Gregorio Turonenſi lib. II. cap. XXXVII. ſcribentibus. Celebrem habet *Academiam*; olim omnium Artium & Diſciplinarum, hodie autem cum primis Iuriſprudentiæ ſtudio florentem; diligentiaque cum Profeſſorum, tum Studioſorum ſtupendam. Meminerunt ejus Baldus in l. omnia Privilegia. C. de Epiſc. & Cleric. Iaſon ad l. I. D. de Legat. I. Abbas in c. fin. Extra. Ne Clerici vel Monachi. Multa etiam de ea Rebuffus. Rhetoricam *Toloſæ* docuerunt *AEmilius Magnus Arborius*, *Exſuperius* & *Sedatus*; quorum Manibus juſta ſolvit Auſonius libro de Profeſſoribus, Carminibus XVII, XVIII & XX. De *Auro Toloſano* (quod *Toloſenſe* dixit Iuſtinus lib. XXXII.) natoque inde Proverbio in eum, cui Fata res ſecundas eſſe nolunt; cuique Malum malo congeritur & exaggeratur, legendi Agellius lib. I. Noct. Attic. Strabo lib. IV, & alij. De ejus raptu quæſtionem aliquando habitam Romæ, ſcribunt M. Tullius lib. de Nat. Deor. III, Oroſius lib. V. cap. XV; & alij. Quæ ſint autem quatuor *Toloſatium Coloniæ*, quas ex ſe Toloſam ecfudiſſe canit paullo ante Auſonius, non conſtat: quin & plurima de *Toloſa* memorant Strabo lib. IV. & Iuſtinus lib. XXXII, quorum hodie pauciſſima agnoſcas. *Toloſenſis Lacus* meminit Trogus Pompeius apud Iuſtinum lib. XXII circa Toloſam.

Academia, | Aurum Toloſanum, | Toloſatium Coloniæ, | Toloſenſis Lacus.

Toloſæ proxima dignitate eſt *Narbona*. Sic Suetonio in Tiberio cap. IV (apud quem tamen in MSS. *Narbo* legitur) Eutropio, Ammiano, & plerique Latine nunc ſcribentibus appellatur, quæ *Narbo* Martiali lib. VIII. Epigr. LXXI, & alijs; Νάρϐων Polybio lib. III, & Ptolemæo; *Narbo Martius*, Plinio lib. III. natur. Hiſt. cap. IV, Pomponio Melæ, Auſonio in Vrbibus, & alijs. Ναρϐωνησία Marciano apud Stephanum: Apud Avienum *Naro* dicitur. Ptolemæus *Tectoſagum Vrbem* facit in Gallia Narbonenſi; *Arecomicorum Navale* Strabo; *Decumanorum Coloniam* eſſe ait Plinius; Eorumdem quoque & *Atacinorum* Pomponius Mela lib. II. A *propriis Colonis* conditam notat Iſidorus lib. XV. Etymologiar. Quæ cauſſa *Narbonem* Coloniam deducendi Romanis fuerit; quod primum Nomen antiquiſſima Vrbs, & unde *Marcij* cognomen habuerit, adhuc quærunt Docti. Deductam lego non ſemel. Deduxit Primus, poſt domitos & debellatos ab Longinis, Domitiis, Fabiiſque Gallos Trans-Alpinos, *L. Licinius Craſſus* Orator, quum adhuc eſſet adoleſcens, teſtibus Cicerone in libro de Claris Oratoribus, Paterculo lib. I, & Eutropio. Factum illud anno ab V. C. IↃCXXXVI, L. Porcio Catone & Q. Marcio Rege Coss. Vnde ſunt, qui *Marcium* ab altero Coss. cognominatum velint. Sed quur Cognomen illi ab *Marcio* potius *Rege*, quam à *Porcio Catone*? & quur ab altero potius Coss. quam ab eo, uti moris erat, qui deduxerat? Quin *Marcia* Gens quartam in Nomine litteram C habet, non T, apud omnes Græcos Latinoſque Scriptores, in omnibus Membranis, in multis, quæ apud Aldum Manutium, Inſcriptionibus, & Nummis. *Narbo* autem quartam ſui Cognominis *Martij* litteram T agnoſcit, non C, in quotquot reperiuntur, Scriptis Codicibus: contra quorum fidem & auctoritatem inique facit Dionyſius Lambinus, Vir doctiſſimus, qui per C vult ſcribi. Aliunde igitur Cognominis ratio quærenda, & fortean ab *Veteranis Martiæ Legionis Militibus*. Reſpicere videtur eo Sidonius Apollinaris in Epiſtola ad Pontium Leontium de Burgo: *Dum apud Narbonem, quomdam Martium dictum, ſed nuper factum, moras necto.* Innuit primo *Martium* non *Marcium* cognominatum; deinde Narbonem olim quidem *Martium* vocatum, ſed quod *Martij* appellatione deſignabatur, hoc nuper eſſe effectum; Civitatem ſcilicet *Martiam*, id eſt bello potentem, & ſtrenuam, quum nimirum

Narbo, hodie Narbone: | Colonia quando primum deducta, | Vnde dicta, Martius,

rum Gothos obsidentes oppugnantesque diu fortissime sustineret. Certe ab Rebus Bellicis, Militarique Virtute laudant hanc Vrbem & alij. Cicero in Oratione pro Fonteio: *Est in eadem Provincia Narbo Martius, Colonia nostrorum Civium, Specula Populi Romani, ac Propugnaculum istis ipsis Nationibus oppositum & objectum.* Pomponius Mela lib. II. *Sed antistat omnes Atacinorum Decumanorumque Colonia; unde olim iis Terris auxilium, nunc & nomen & decus est, Martius Narbo.* Deductam iterum *Narbonem* Coloniam C. Iulio Cæsare Dictatore; & Ti. Claudium Neronem, Ti. Imperatoris Patrem, deduxisse, Suetonius auctor est in Ti. Principis Vita cap. IV. A quo tempore *Narbo* non solum *Martij* usurpavit cognomen, verum etiam *Iuliæ Paternæ* quasi Prænomen, dictaque fuit *Iulia Paterna Narbo Martius: Iulia* quidem ab C. Cæsaris Dictatoris Nomine; *Paterna* vero, quod Iulij Patris, id est Dictatoris, non Iulij Filij, id est Octaviani Augusti, auspicijs esset deducta. Testatur elegans Marmor in ipsa Vrbe ecfossum anno CIↃ IↃLXVI. Exstat typis excusa, cujus pars, quæ dictis à me probandis facit, sic habet; HISCE. LEGIBVS. HISQVE. REGIONIBVS. SIC. VTI. DIXI. HANC. TIBI. ARAM. PRO. IMP. CÆSARE. AVG. P. P. PONTIFICE. MAXIMO. TRIBVNITIA. POTESTATE. XXXV. CONIVGE. LIBERIS. GENTEQVE. EIVS. SENATV. POPVLOQVE. R. COLONIS. INCOLISQVE. COL. IVL. PATERN. NARB. MART. QVI. SE. NVMINI. EIVS. IN. PERPETVVM. COLENDO. OBLIGAVERVNT. DOQVE. DEDICOQVE. VTI. SIES. VOLENS. PROPITIVM. Celebrant *Narbonem* Ausonius & Sidonius Apollinaris: ille quidem in Vrbium suarum Catalogo, Carm. XII, ubi inter alia sic canit:

unde *Iulia Paterna.*

Narbonis Martij Encomium ex Ausonio,

Quis memoret Portusque tuos, Montesque, Lacusque?
Quis Populos vario discrimine Vestis & Oris?
Quodque tibi quomdam Pario de Marmore Templum
Tantæ molis erat, quantam non sperneret olim
Tarquinius, Catulusque iterum, postremus & ille,
Aurea qui statuit Capitoli culmina Cæsar?
Te Maris Eoi merces, & Hiberica ditant
Aequora, te Classes Libyci, Siculique Profundi:
Et quidquid vario, per Flumina, per Freta, cursu
Advehitur, toto tibi navigat orbe καταπλοῦς.

Hic vero Carmine XXIII. ad Consentium Clariss. Civem Narbonensem, cujus hæc inter alia:

& Sidonio Apollinari.

Salve Narbo potens Salubritate,
Vrbe & Rure simul bonus videri
Muris, Civibus, Ambitu, Tabernis,
Portis, Porticibus, Foro, Theatro,
Delubris, Capitoliis, Monetis,
Thermis, Arcubus, Horreis, Macellis,
Pratis, Fontibus, Insulis, Salinis,
Stagnis, Flumine, Merce, Ponte, Ponto,
Vnus qui venerere jure Divos
Lenæum, Cererem, Palem, Minervam;
Spicis, Palmite, Pascuis, Tapetis,
Solis fise Viris, nec expetito
Naturæ auxilio, procul relictis
Promens Montibus altius cacumen.
Non te Fossa patens, nec hispidarum
Objectu Sudium coronat Agger.

Item: *Quid quod Cæsaribus ferax creandis,*
Felix Prole Virum simul dedisti,
Natos cum Genitore Principantes?

Versus digni sane, quos publico loco scribundos curet S.P.Q. Narbonensis; ut qualis quantaque quomdam Vrbs fuerit *Narbo*, Aetas hæc sequensque cum stupore cognoscat. Sic *Narbo* dicitur *Speciosa* Prudentio in Hymno Martyrum Cæsar-Augustanorum; Vrbs *Decora* Theodulpho Aurelianensi. *Capitolium*, id est Arcem vel Palatium, etiam *Narbonem* habuisse indicant suis Carminibus non obscure Ausonius

Capitolium Narbonense.

Lacus vel Stagnum, *Rubresium;*
Flumen, *Atax,*

nius & Sidonius. Ejus operis hodie nullum exstat Vestigium, sive Vetustas consumserit, seu diruerint Gothi, alijque Barbari. De *Capitolio Narbonensi*, id est Palatio, videndus Gregorius Turonensis lib. de Mirac. I. cap. XCII. *Lacuum* appellatione Ausonius, *Stagnorum* Sidonius exaudiunt *Rubresium*, de quo præter alios eleganter Pomponius Mela lib. II. cap. V: Hodie *L'Estang de la Rubine*. De eo obiter cap. X. Per *Flumen* intelligit Sidonius *Atacem*, de quo Plinius lib. III. cap. IV. Strabo lib. V, Sidonius lib. VIII. cap. IV. lib. IX. cap. XVI, & alibi. Vibius: *Atax è Pyrenæo, circa Narbonam decurrit in Tyrrhenum. Atacis* cum alijs Fluminibus meminit. Theodulphus Episcopus Aurelianensis, qui in Scrinijs adhuc Petri Danielis, Poëmate contra Iudæos iniquos:

Præfectura mihi fuerat peragenda tributa,
Rex dedit hanc Karolus, primus ad omne bonum.
Cui parent Walis, Rodanus, Mosa, Renus & Oenus,
Sequana, Visurgis, Warda, Garumna, Padus,
Rusa, Mosella, Liger, Vulturnus, Matrona, Ledus,
Ister, Atax, Gabarus, Olitis, Albis, Arar.

Ab *Atace*, *Atacini* Populi & *Varro Atacinus*, ut alias dixi. *Narbo* Straboni lib. IV, Μέγιστον Ἐμπορεῖον. *Narbone* Grammaticam docuit Marcellus Marcelli F. de quo Libro Professorum Ausonius, cap. XIX. *Narbonam* Vrbem celebrat Benjaminus in Itinerario, Legis *(Iudaicam* intelligit*)* Antesignanam. Ex ea enim proficisci Legem in omnes Regiones; ibi Sapientes esse & magnos & suspiciendos; in primis *Kalonymon*, Theodori Filium, ex Semine Dauid, recta Genealogia, Prædia & Fundos habentem à Principibus Regionis, nullius hominis vim aut impetum metuentia.

Episcopales *Languedokij* Vrbes:

Mimates Vicus, hodie *Mende*, Metropolis *Gabalorum*, *Givauldan;*

Albiga, *Albi*, *Albigensium*, *Albigeois* primaria;

Anicium, *Pui en Velai*, *Velaunorum*, *Velai*, caput;

S. Legier Consarannorum, *Coserans*, Vrbs Princeps;

Vivario, *Viviers*, *Albensium*, *Vivarais* caput, quod olim, *Alba Helviorum:*

Hæc de vrbibus Archiepiscopalibus: Episcopales in duplici sunt mihi discrimine. Inter eas enim quædam, quæ Metropoles sunt, & quasi Capita nobilissimorum quorundam hujus Provinciæ Pagorum. Sic appello Suburbicarios Agros, fusioresque quorundam Opidorum Iurisdictiones: quales sunt *Gabali*, *Albigenses*, *Velauni Consaranni* & *Albenses*. *Gabali*, hodie *Givauldan*. Eorum Metropolis *Mimates Vicus* Antiquioribus, vulgo *Mende de Givauldan*: Reginoni *Mitanensis in Territorio Cavallitano*, corrupte: *Mimatensis Montis* Galliæ circa Gaballitanam Vrbem, cujus Episcopus erat S. Privatus, meminit Gregorius Turonensis, apud quem etiam legitur *Memmatensis*. *Albigenses*, nunc *Albigeois*: Vrbs *Albiga* Gregorio Turonensi lib. II. *Albi* vernacule. *Velauni*, *Velai*. Eorum Civitas quibusdam *Anicium*, *Le Pui en Velai*, id est, *Podium in Velauno*, quia Vrbs est in editissimo loco, qui Gallorum lingua *Pui*, id est *Podium* dicitur. *Consarannorum*, *Coserans*, Civitas *S. Legier de Coserans*; opidum antiquitate non incelebre. *Albenses*, *Vivarais*. *Civitas Albensium*, *nunc Vivario*. Sic scribitur in melioribus Notitiæ Provinciarum Codicibus: Vitiose in Vulgatis, *Civitas Albensium*, *hoc est Belisio*. *Vivario* Opidum est ad ripam Rodani dextram, vulgo *Viviers*. Ait autem recte Notitia, *Nunc Vivario*. Civitas enim & Metropolis *Albensium* olim erat *Alba*; quæ Plinio *Helviorum* cognominatur, Ptolemæo autem *Augusta*. Legitur enim apud eum Ἀλβαύγουστα Ἑλικωκίων: vocat *Helicocios*, quos Latini *Helvios*. *Alba* autem illa hodie *Aubenas* dicitur; Opidum in Vivariensi Diœcesi, quinque minimum leucis ab *Viverione* versus Occidentem situm, quatuor ab Vcetensium Civitate, cum qua communem habet Amnem. *Aubenas* autem est nomen Pluralis numeri *Albanates*; ut ab *Tolosa Tolosates*, ab *Nola Nolates* in Veteri Inscriptione.

Reliquæ Episcopales;

Tantum de Episcopalibus, quæ Suburbicariorum Agrorum, latiorumque quarumdam Iurisdictionum sunt Metropoles: reliquum est, ut ceteras explicem: in quis recensendis si non legitimum servem ordinem, vel si ejusdem cum indicatis iam naturæ ad earum non referam classem, ignoscant velim Lectores, præsertim Incolæ. Non enim omnia penitissime licuit novisse.

Nismes, olim *Nemausus*,
Vnde dicta,
Qualis antiquitus;

Nismes, *Nemausus Volcarum Arecomicorum* Plinio lib. III. cap. IV, Ausonio libro de Vrbibus Carmine XIII, Pomponio Melæ lib. II. cap. V. Sidonio lib. II, Epist. IX. Itinerario Antonini: Νέμαυσος Straboni lib. IV, & Ptolemæo. Numismati vetustissimo COL. NEM. ARECOMICORVM. In Itineraria Peutingeri Tabula *Nemuso* scribitur, corruptius. Νέμαυσος, inquit Stephanus, πόλις Γαλλίας, ἀπὸ Νεμαύσου Ἡρακλείδου, ὡς Παρθένιος. Qualis fuerit florente Romanorum Imperio, notat eleganter Strabo; cujus ea de re pauca verba non possum non adscribere: Μετρόπολις δὲ τῶν Ἀρηκο-

Ἀρηκομισκῶν ἐστι Νέμαυσος, κατὰ μὲν τὸν ἀλλότριον ὄχλον καὶ τὸν ἐμπορικὸν, πολὺ Ναρβῶνος λειπομένη, κατὰ δὲ τὸν πολιτικὸν ὑπερβάλλουσα. ὑπηκόους γὰρ ἔχει κώμας τέτταρας καὶ εἴκοσι τῶν ὁμοεθνῶν, εὐανδρίᾳ διαφερούσας, συντελούσας εἰς αὐτὴν, ἐχούσας καὶ τὸ καλούμενον Λατεῖον, ὥστε τοὺς ἀξιωθέντας ἀγορανομίας καὶ ταμιείας ἐν Νεμαύσῳ Ῥωμαίους ὑπάρχειν. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδ' ὑπὸ τοῖς πράγμασι τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης στρατηγῶν ἐστι τὸ ἔθνος τοῦτο. Ἵδρυται δ' ἡ πόλις κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐκ τῆς Ἰβηρίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, θέρους μὲν εὔβατον οὖσαν, χειμῶνος δὲ καὶ ἔαρος πηλώδη καὶ ποταμόκλυστον. In Opidorum, quæ Nemausiensibus adtributa, numero, Plinio convenit cum Strabone. Ejus verba lib. III. nat. hist. cap. IV sic habent: *Vocontiorum Civitatis Fœderatæ duo Capita, Vasco & Lucus Augusti: Opida vero ignobilia* XIX; *sicut* XXIV *Nemausiensibus adtributa. Decurionum Nemausi* mentio in Antiqua Inscriptione, quæ ibi visitur: Decuriones Nemausi.

DIS. MANIBVS
....
FIRMI. LVCANI
IIIIII. VIRI. AVG
ORNAMENTIS. DE
CVRIONVM. NEMAVSI
HONORATO

Miram undique redolet cum in veteri Muro, qui testatur multo, quam hodie, ampliorem fuisse, tum in alijs, Antiquitatem. *Amphitheatrum* ibi conspicitur, exteriore parte non minus integrum, quam quod Veronæ. Ante Amphitheatrum *Campus Martius* fuisse perhibetur, qui, ut Romanus, Aedificiis jam oppletus, & in alios tractus est usus. Aedificium, quod vulgo *Le Cap dueil, Capitolium* (sic enim nomen illud corruptum) vel *Basilica* fuisse fertur, ab Imperatore Hadriano exstructa in gratiam & honorem, ut legere est apud Spartianum, Conjugis Plotinæ. Forma est ἑτερομήκης, quadrata quidem, sed quæ in longitudinem nonnihil vergit. Latera x. Columnis fulciuntur; Frons VI; pars Fronti adversa totidem. Tectum ex magnis compositum est Lapidibus; Deambulationibus adcommodatum. Templum, Fonti propinquum, integrum adhuc est, forma quadrata. Duos habent latera columnarum Ordines, artis absolutæ. Visuntur adhuc ibi Aquilæ, Romani quomdam Imperij notæ & insignia, sed quæ Capitibus truncatæ. Id factum volunt ab Gothis, ut Romanum Imperium Corpus esse capite minutum, quum Imperatorum caderent vires, ostenderent. Ad mœnia Veteris Opidi annosa est Structura in Colle, qui Fonti vicinus vulgo *Tourremagne* vocatur, id est, ut quidam putant, *Turris Romana* vel *Turris Magna*. Lapidibus constat exiguis, ijsque quadratis. Videre ibidem est & perantiquas aliquot Statuas, & nonnulla melioris notæ Variorum Epitaphia: Columnam item ad Portam, cui ab Corona nomen. Imperatorum Domitiani, & Antonini Pij Philosophi, aliorumque claret Natalibus. Qui vulgo *Fons* Incolis appellatur, sed qui *Lacus* potius, quam *Fons*, dubitatur an sit, quem celebrat Ausonius Carmine, quod indicavi. Qui penitius inspexerunt, suspicantur alium fuisse, qui ex proximis Collibus in Vrbem ducebatur; sed cui acciderit, quod Divonæ Burdigalensi, id est perijsse. Incolæ *Nemausenses* nominantur. De ijs Lapis mutilus;

Antiquitates, *Amphitheatrum*, *Campus Martius*, *Capitolium*, Templum, *Turris Romana*, Statuæ, Epitaphia, Columna, Fons, Incolæ *Nemausenses*.

IIIIII. VIR ....
CORPORATI. NEMAVSENSES
PATRONO
EX. POSTVLATIONE. POPVLI
L. D. D. D.

Leguntur etiam *Nemausenses* apud Suetonium cap. XIII. Tiberij Principis Statuas & Imagines subvertisse; ubi tamen plerique Codices *Nemansenses* habent: Membranæ pleræque *Remansenses*; Vaticanus Liber, *Remansisses*. Exstat Libellus de *Antiquitatibus Nemausensibus* Ioannis Poldi. Tribus Nemauso milliaribus, *Pons* est, qui Pons mirabilis,

vulgo

vulgo *Du Gard.* Nomen hoc illi ab Fluvio *Guardone*; quem, Francorum Veterum enunciatione (de qua Agathias) *Wardonem* appellant Sidonius lib. II. Epist: x. Theodulphus Aurelianensis duobus locis, Fulbertus in Historia MS. Egidij & Petrus Aquil. lib. VIII. cap. XVIII. Pons triplici serie fornicatus est, stupenda sane industria: Prima Hominibus Iumentisque præbet transitum, altera Aquæductum sustinet. Inter *Fanum S. Privati & Rimolinum* Vestigia monstrantur *Aquæductus*, quo Romani Aquam in Nemausensium Opidum ducebant. *Vsetz, Vcetensium Civitas*: nonnullis Latine scribentibus *Vtica*. *Vticensis* Galliæ *Episcopi* meminit Aurelianum Concilium v. Opidum quod in Ducatus honorem, ad *Wardones* confluentes. Alter enim Occidentalior *Gardo* cognominatur *d'Alaix*; Orientalior autem *d'Anduze*, ab opidis, quæ singulorum Ripis adsident. *VVardo*, ut jam monui, dicitur Theodulpho Aurelianensi Episcopo, & alijs. *Lodeut*, vel, ut alij, *Lodesve*, *Luteva*; Notitiæ Provinciarum Galliæ *Castrum Luteva*, in Viennensi Secunda. *S. Pont de Tomieres*, *Fanum S. Pontij Tomeriarum*. *Alet*, *Aletensis Civitas*; *Alezium* quibusdam Latine scribentibus, Opidum Vicecomitatus titulo insignitum. *Mompelier*, Latine nominantibus *Mons Pessulanus*: *Mons Puellarum*, *Puellerius*, item *Pisciculanus* ab nonnullis dicitur, ut notat Cœnalis. *Mons Tremulus* vocatur à Benjamino Tudelensi; apud quem insigne est hujus Vrbis Elogium. *Substantionem* nuncupatam scribit Blondus I. Decadis lib. x. Videat ille, qua fretus auctoritate. Male quibusdam *Agatha* vel *Agathopolis*, quæ hodie *Agde*. Situm est Colliculo, decem leucis ab Mari Mediterraneo. Aer ibi placidissimus & saluberrimus. Vrbe nihil amœnius; Civibus nihil humanius; Territorio nihil fertilius, Simpliciumque feracius: quæ res Medicos præcipue invitavit, ut Sedem ibi figerent, atque Medicinam cum laude docerent. *Academiam* enim Vrbs habet, quæ instituta memoratur circa annum CIↃ CXCVI; vel saltem quo tempore, Saracenis Hispania pulsis. Medicina cum Discipulis Arabum, Avicennæ, Averrois, & aliorum, huc migravit. Rectoris ibi tanta est auctoritas; ut Studiosi quacumque etiam de caussa egredientem comitari honoris gratia cogantur, quod se non sine maximo Studiorum suorum, multarumque Horarum jactura nimis frequenter fecisse, conqueritur Rebuffus. Collegia sunt ibi varia, inter quæ amplissimum est, *Papæ* cognominatum. quod ab Vrbano Pontifice fundatum, & copiosissimis ornatum est Reditibus. Nec minus elegans est *Regium*, ab Henrico II Galliarum Rege erectum. Tertium est, quod vulgo *Du Vergier*; optimæ spei Adulescentibus Studiorum Victusque necessaria in decennium præbens. *Besiers*, *Bitieræ*, aut *Biteræ Septimanorum in Arecomicis*: Βαιτίραι, Ptolemæo; Βαιταῤῥοις, Stephano, *Bliterræ*, Plinio lib. III. cap. IV; Βιλτέρα, Straboni lib. IV; *Beterræ*, Pomponio Melæ lib. II. cap. V, & Antonino, cui & *Beternæ*; *Beterris*, Tabulæ Peutingeri Itinerariæ in Auferendi casu; *Biterræ* Itinerario Burdigalensi, & Vsuardo XI. Kalend. Aprilis. Hinc *Biterrenses* Sidonio lib. VIII. Epist. IV; qui *Biterienses* in Notitia Provinciarum, in Viennensi Secunda. בידרש, id est *Bidrasch* vitiosius Benjamino in Itinerario. Opidum pervetustum, multis agitatum calamitatibus, cum ab Gothis, tum ab ipsis Francorum Regibus. *Agde*, Ἀγαθὴ τύχη Timostheni ἐν τῷ σταδιασμῷ apud Stephanum; Ἀγάθη, Straboni & Ptolemæo; *Agatha*, Plinio. Opidum ab Massiliensibus Græcis conditum in Volcis Arecomicis: unde & Straboni Κτίσμα Μασσαλιωτῶν. *Carcassone*, *Carcasso Volcarum Tectosagum*: Καρκασὼ, Ptolemæo; *Carcassum*, Plinio; *Carcasio*, Procopio; *Carcassio*, Itinerariæ Peutingeri Tabulæ. Secundum inter tres Languedokij Seneschallias locum obtinet: *La Senechaussée de Carcassone*. *Castres*, *opidum Castrense*: *Cessero*, Plinio; Κεσσερὼ, Ptolemæo; *Cetero*, *Cæsero* & *Tesero* corrupte apud Antoninum. Scaligero tamen apud Plinium legitur *Cestero*, ut illud sit Provinciæ opidum, quod hodie *Cisteron*. *Pamies*, *Apamea*, de qua post; *Mirepoix*, *Mirapicense opidum*. *S. Papol*, *Fanum S. Papuli*: *La Vaur*, *Vaurense*: *Ricus Rivi*, *Rivense Monasterium*. *Lombés*, *Lambariense Monasterium*: postea erecta in Episcopatus, suffraganeos Tolosano.

Et hæc de Maiorum gentium tam Episcopalibus, quam Archiepiscopalibus *Languedokij* Vrbibus: Minorum gentium appello reliqua opida, inter quæ: *Belloquadra*, *Beaucaire*; tertium nacta locum inter tres *Languedokij* Seneschallias, *La Seneschaussée de Beaucaire*, *Aiguesmortes*, *Aquæ Mortuæ*; quæ falso quibusdam creduntur *Fossæ Marianæ*, de quibus in Provincia. *Piseaux*; *Pezenas*, *Piscena*, Plinio; *S. Gillis*, *Burgum S. Aegidij*, נירקד כל גיל Beniamino in Itinerario. *Chasteau-garry*; *Lusignen*; *Montaignac*; *Millant*, *Montillac*, & alia.

Aquæ ductus.
Vsetz, Vtica;
Lodeut, Luteva;
S. Pont de Tomieres; *Alet, Aletum*; *Mompelier, Mons Pessulanus*,
ejusque Situs.
Territorium,
Academia.
Collegia:
Besiers olim *Biteræ Septimanorum*;
Agde, quondam Ἀγαθὴ,
Carcassone, Carcasso;
Castres, Cessero;
& alia Opida Languedokij minora.

Latara

Latara Castellum Pomponio est in Gallia Narbonensi: Ioanni Poldo *Lates* est. *Laterra* quoque *Stagnum* Plinio in Agro Nemausiensi: de quo alij alia adferunt. De utroque sic Karolus Clusius, oculatus testis, suis ad Abrahamum Ortelium litteris: *Recte Poldus. Nam* Lates *etiamnum vocatur hoc Castellum cum Vico adjacente: Vicinum Stagno Volcarum, qua Ledum flumen in Stagnum labitur. Id Stagnum aliquot milliaria* (sedecim memini me numerare ab Ortu in Occasum.) *in longitudinem porrigitur, cui aliquot Vici & Opidula adjacent* (ad Septemtrionalius præcipue latus) *Nonnullis locis* Estang, *& ubi altius vadum habet,* Estau *ab Indigenis appellatur: qui Pisces in altiore Stagni gurgite captos præferunt aliis, quod cœnum adeo non resipiant. Littus Maris, quod Incolæ* Playe de la Mar *dicunt, Stagnum à Mari sejungit: Aquæ tamen marinæ Fluxum quibusdam in locis in Stagnum præbet: & haud dubie id Stagnum tutiorem à Piratarum atque Hostium incursionibus eam Galliæ Narbonensis oram reddit.* Designat, *Volcarum Stagna* nominans, Pomponius Mela. *Fauces Laterræ Stagni* apud Plinium lib. IX. nat. hist. cap. VIII, ubi scilicet cum Mari communicatur: Nemausiensibus hodie *La Crau pres de Mangueil,* ut notat Dalechampius.

Latara Vicus, Castellum, Stagnum; hodie Lates.

Languedokio ante paucos annos adtributus est *Ducatus Fuxensis, La Duché de Foix;* quum antea Guiennæ concenseretur. Ad Orientem illi ipsum Languedokium; ad Occidentem Convenarum Ager; qua Septemtrio est, Territorium spectat Ripense, vulgo *de la Riviere;* Meridionale Latus Montes claudunt Pyrenæi; qui Ducatum hunc reddunt ut horridiorem, sic Ferri Carbonumque feraciorem.

Ducatus Fuxensis, Duché de Foix;

Nomen illi ab opido *Fuxio,* quod Antiquitatis laude clarum. Continet unum Episcopatum, *Apamiensem.* Opidum vulgo *Pamies,* Latine scribentibus *Apamia* & *Pamia;* ad confluentes Amnium, qui vulgo *Lers* & *Lagiere.* Ab hoc opido dici videtur *Epaunense Concilium,* habitum sub Gelasio I Papa, & Sigismundo Rege. Episcopi enim, qui illi interfuerunt, omnes hujus sunt Tractus. *Empanensis* etiam Synodus XV citatur in Decretorum I Distinct. 16. *Eupanense* Decret. II Caussa II, fortean ab hoc eodem opido. Sunt & alia opida, *Saverdunum* & *Maseræ,* Comitum Domicilia. Errare graviter, qui Sedem hic collocant *Elusatium,* dicam Capite sequente.

in quo Episcopatus Apamiensis.

CAP. XXXVIII.

Vasconia.

QVÆ Veteris Aquitaniæ Narbonensisque Provinciæ hodie sint sub Parlamentis & Burdigalensi & Tolosano, integre, ex Superioribus didicimus: superest *Vasconia,* quæ utrisque paret mistim. Partes enim ejus quædam sunt sub Burdigalensi, quædam sub Tolosano.

VASCONIA proprie nunc temporis est, quidquid continetur intra Garumnam, Pyrenæos Montes, Oceanumque & Guiennam hodiernam, vel Aquitaniam Ludovici XI. Dicta est *Vasconia* ab *Vasconibus,* ferocissimis Pyrenæorum Populis; quos devictos primum à Pipino, deinde ab Ludovico Karoli Magni Filio (qui postea dictus fuit *Pius*) Rege Aquitaniæ in plana Novempopulaniæ deductos, postea nomen huic Regioni dedisse certum est & indubitatum. Fuerunt enim *Vascones* (ut lib. II. capitibus XI. & XIII. docui) pars Cantabrorum, quos etiam hodieque Hispani *Vascuença* vocant. Itaque, quum prius hæc Regio ab Cæsare *Aquitania,* postea *Novempopulania* audiret; ea ab *Vasconibus* devictis, inque eam à Pyrenæorum Saltibus demissis, *Vasconia* fuit appellata. Est autem tertia pars Aquitaniæ Augusteæ. Nam ab Augusto *Aquitania* triplex fuit instituta: Prima, cujus Caput *Avaricum* erat *Biturigum Cuborum; Bourges:* Secunda, cujus Metropolis erat *Burdigala, Biturigum Vibiscorum;* Tertia tota Trans-Garumnana, in qua principem tenebat locum *Augusta Auscorum,* vel *Auchs;* quæ Provincia, ut jam dictum est, ab Augusti temporibus ad Pipinum usque nominata fuit *Novempopulania;* inde ad hunc usque diem *Vasconia.* Petrus Arvernus Cluniacensis Epist. I: *Migravit tamen, sicut audivi, ad Loca satis vobis contigua & à Septimania vestrâ, vobis persequentibus expulsa in Provincia Novempopulana (quæ vulgo* Gasconia *vocatur) & in partibus ei adiacentibus sibi foueas præparavit. Novempopulania* ab *Novem Populis,* quos alij alios numerant, & nominant: Scaliger

VASCONIA, Gascoigne. Ejus Fines, Unde dicta:

Tertia Pars Aquitaniæ Augusteæ.

quæ & Novem-populania.

sic dicta ab Novem Populis.

Scaliger autem suis ad me litteris, hos: *Convenas*, *Consarannos*, *Bigerrones*, *Lactoratenses*, *Vasates*, *Eloronenses*, *Lascarienses*, *Tarbellos*, & *Atyrenses*: quorum *Convenæ*, *Bigerrones* & *Lactoratenses* sunt in hodierna *Vasconia*; *Consaranni* in *Languedokio*; *Vasates*, *Tarbelli* & *Atyrenses* in *Guienna Ludovici* XI; *Eloronenses* denique & *Lascarienses* in *Benearniæ* Principatu: adeo ut *Vasconia* major olim, quam nunc, fuerit; quum comprehenderet etiam *Guiennam Ludovici* XI & nonnullam *Languedokÿ* portionem: quum tamen ante Ludovicum XI *Guienna* major esset *Vasconia*; & *Guienna* totum quasi esset, *Vasconia* autem Pars.

Despectum Hominum in Vasconia genus.

Stupendum, quod referam. Est in plerisque *Vasconiæ* locis, præcipue apud *Bigerrones* & *Benearnenses*, hominum genus, qui nunc *Capots*; nunc, variante Dialecto, *Gahets* appellantur. Detestandi sunt Suis; eorumque Commercia fugiuntur. Habentur pro Lepra infectis. Quasi essent, vel quod sint interdictæ iis Civitates & opida, incolere coguntur Suburbia, Locaque semotiora. Adsignatæ sunt & iis suæ in Templis Stationes. Creduntur alios inficere. Plerique Fabri sunt Lignarij & Vietores; aliisque Artibus Mechanicis dediti; Laboris patientissimi. In Facie & Actionibus illorum quiddam paret, quod eos contemtui detestationique reddit obnoxios. Femininus Sexus liberali satis forma. Omnium Halitus & Os grave olet, unde ingrati quid odoris manat in constantes & conloquentes. Quidquid sit, Maledictionis perhibetur genus, quod ab Majoribus in Posteros manifestissimis indiciis dirivatur. Pauperiores semper in diem vivunt, diurno labore: Servorum censentur loco, ne ausi quidem mutire, si quid injuriæ inferatur vel ab Vilissimo. Si quis eorum forte ditior, liberi tamen non fiunt heredes, nisi Mobilium, quæ omnes tamquam certam luem avorsantur.

Veteres Incolæ: *Cantabri*,

Veteres *Vasconiæ*, ut quidem ea hodie est, & nos eam accipimus, Incolæ fuerunt Varij: *Cantabri*, *Vascones*, *Ausci*, *Tarusates*, *Lactorates*, *Bigerrones*, *Nitiobriges*, *Convenæ*; *Elusates*, *Garites*, *Cocosates*, & proculdubio plures. *Cantabri*, de quibus lib. II. cap. XI. quatenus ad Galliam pertinent, Cis-Pyrenæi fuerunt, ubi nunc *Le Païs de Basques*: Nomen corruptum ex *Vasconibus* Hispaniæ Populis, qui Pyrenæos traducti, Sedibus inter Gallos fixis, *Gascons* hodieque nominantur; nisi quis malit *Hispaniæ Vascones*, quorum memini eodem libro Capite XIII, seminis esse Gallici, de quo non magnopere contenderim. De *Vasconibus Galliæ* Iuvenalis hæc plerique accipienda censent, Satyra XV:

Vascones,

ultimus autem
Qui stetit absumto jam toto corpore ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones (fama est) alimentis talibus usi

Produxere

Produxere Animas: ſed res diverſa, ſed illic
Fortunæ invidia eſt, Bellorumque ultima, caſus
Extremi, longæ dira obſidionis egeſtas.

Auſci Plinio lib. IV, cap. XIX, Populos Aquitaniæ ſupra XLIX numeranti, & Melæ lib. III. cap. I; Ptolemæo Αὔσκιοι, cui ipſorum Vrbs Αὔγουστα, hodie *Auch*, de qua ſuo loco. *Auci* Itinerariæ Tabulæ; *Auſcenſes* Sidonio lib. VII. Epiſt. VI. *Novempopulis*, de quibus paullo ante, ab nonnullis concenſeri ſoliti. *Novempopulos*, inquit Ammianus, *Auſci commendant.* Sic Auſonius in Profeſſoribus, de Staphylio Cive Auſcio: *Auſci.*

Te Staphyli genitum ſtirpe Novempopulis.

Civitas Auſciorum Notitiæ Provinciarum in Aquitania Tertia Novempopulania vel Octava Viennenſi; Hodie *L'Archeveſché d'Auch*: unde *Auſcenſis Archiepiſcopus.* Imperite facit Vulgus Eccleſiaſticum, cui *Auxitanus* vocatur; & ineptos ſe probant, qui *Auguſtæ Auſcorum* Incolas nuncupant *Auxitanos.* Veterum *Auſcorum* Tractus hodie *Armaignac* fere appellatur. *Taruſates* Cæſaris extremo libro III. de Bello Gallico, putant quidam eſſe nunc temporis *Turſæ* Vrbis Incolas in Auſcitana Provincia. *Lactorates* nominantur in Itineraria Tabula: *Lacturatium* vel *Laſtoratium Civitatem* habet eadem Notitia in Aquitania III Novempopulania, vel Octava Viennenſi: Hodie *L'Eveſché de Laictoure*. *Lactoratenſium Civitatis* meminit Inſcriptio, quæ in eadem Vrbe exſtat: *Taruſates.* *Lactorates.*

PRO. SALVTE. IMP. M. ANTON. GORDIANI
PII. FEL. AVG. ET. SABINÆ. TRANQVILLINÆ
AVG. TOTIVSQVE. DOMVS. DIVINÆ. PROQVE
STATV. CIVITATIS. LACTORATEN. TAVROPOLIVM
FECIT. ORDO. LACT. DOMINO. NOSTRO. GORDIANO
AVG. II. ET. POMPEIANO. COSS VI. ID
DEC. CVRANTIB. M. EROTIO. FESTO
ET. M. ELARINIO. CARO. SACERD. TRAIANIO
NVNDINIO

Bigerrones apud Cæſarem ſunt; qui *Bigerri* Plinio lib. IV. cap. XIX, & Pontio Paullino ad Auſonium ſcribenti Epiſtola I. verſ. CXLIII, eoſque *Pellitos* indigetanti, quod ob intenſum iis in locis frigus *Pellibus* ovium, Caprarum, aliarumque Beſtiarum ſe, ut hodieque, tegerent. *Bigeritani* nominantur Auſonio. Hinc *Bigerricus Ager*, Sidonio libro VIII. Epiſt. XII; & *Bigerritana Patria*, Auſonio Epiſt. XIIII. ad Paullinum. *Civitas Tarba, ubi Caſtrum Begorra*, in Notitia Provinciarum; hodie; *L'Eveſché de Tarbe de Bigorre*; *La Comté de Bigorre.* De *Tarba Bigerronum* alibi. *Nitiobriges* apud Cæſarem lib. VII non uno loco; hodie *Le Païs & Seneſchaucée d'Agenois.* In Plinio male excuſum, *Antobroges Tarnegamne diſcreti à Toloſanis*: Legendum enim, *Nitiobriges Tarne Amne* &c. Vide Scaligerum in Auſon. *Nitiobroges* in Itineraria Peutingeri Tabula procul ponuntur ab ſuis Sedibus XV. Long. IV. Lat. prope Auguſtobanam Tricaſſium; quum ſcribere oportuiſſet V. Long. VII. Lat. ſupra Aginnum. Diſtinctionem, qua in eadem Tabula, docendi commodiuſque quid & certiore digito indicandi gratia, utor, aperio in Epiſtola ad Lectorem. *Nitiobrigum* Civitas *Aginnum*, de qua poſtea. Ridenda ſcribit ad me Ioſephus Scaliger, quæ hactenus omnes de his delirarunt; quorum alij (ſunt illi Marlianus & Poldus) *Mompelier*, eiuſq; Territorium eſſe dicunt; qui locus ſex dierum itinere diſtat ab Nitiobrigibus: alij *Engouleſme* ſomniant: alij jubent pro *Aginno* legendum eſſe *Ageſinates: Et*, inquit Vir Magnus, *quo non proceſſit audax inſcitia? Nitiobrigum* Rex nominatur in Ephemeridibus Belli Gallici lib. VII. *Theutomatus*, cujus Pater ab S. P. Q. R. Amicus fuerat appellatus. Qui *Convenæ* Plinio lib. III. cap. IV, & Sidonio lib. VII. Epiſt. VI; in Ptolemæi libris vitioſe dicuntur Κουκουενοὶ: Legendum enim Κονουενοί. Eleganter Strabo lib. IV. τὴν τῶν Κονουένων, ὅπερ ἐστὶ Συγκλύδων. Sic enim emendat eruditiſſimus Caſaubonus. Explicat Strabo quid Latinorum *Convenæ* ſint Græcis; Σύγκλυδες ſcilicet ἄνθρωποι. Exturbati ſunt hi *Convenæ* ex Doctiſſimo illo Gloſſario, impuris Magiſtellulorum manibus non terendo. Scribitur enim, Σύγκλειδες ...... Reponendi *Convenæ. Civitas Convenas* in Notitia, *L'Eveſché de Cominges.* Metropolis *Lugdunum Convenarum*, de quo infra. *Eluſates*, ut Plinio & Claudiano vocantur, apud Cæſarem *Bigerrones.* *Nitiobriges.* *Convenæ.* *Eluſates.*

sub finem lib. III. corrupte in quibusdam Codicibus *Flussates* & *Flustates* scribuntur: *Elusani* Sidonio sunt lib. VII. Epist. VI: *Elusatium* (mendose in quibusdam Libris *Ellosaticum*) *Civitas* in Provinciarum Libello, Aquitania III, *Le Pais d'Euse en Gascoigne*. De ipsa Vrbe *Elsa* vel *Eusa* paullo post. Qui *Flussates* legebant, ut scribit ad me ~~Nobilissimus Vir~~ Iosephus Scaliger, dicebant (in eorum numero video Cœnalem & Belleforestium) esse *Comitatum de Fuxio*; & hoc stupore suo persuaserunt illustri Viro nomen *de Foix* in *Flussatem* recudere; quo nihil absurdius. Aliud enim est *Franciscus de Flussa*; aliud, *Franciscus Flussas*. Nam *de Flussa* esset verum cognomen Familiæ; sed *Flussas* esset nomen Nationis. Itaque *Franciscus Flussas* esset *natione Flussas*, non *de Familia de Flussa*. Sed *Flussa* non est *Foix*. Nam id esset *Foxium*, aut aliud quidvis potius, quam *Flussa*. *Garites*, quorum Cæsar meminit, haud procul *Nitiobrigibus* habitasse notat Orontius, quum eos in sua Galliæ Tabula locet in Agro, qui hodie *Aginnensium*. Certe *Garites* non iidem sunt cum *Aginnensibus*. *Garites* enim Cæsar ponit in sua Aquitania, ultra Garumnam: *Nitiobriges*, quorum Caput Aginnum, extra suam constituit Aquitaniam, cis Garumnam, in Celtica. Marlianus *Lactoratense opidum*, *Laictoure*, *Garitibus* adsignat. Finiam antiquas huius Tractus Gentes in *Cocosatibus* Cæsaris; quos Plinius *Cocossates* vocat, *Sex-signanos* cognominans; qui quo loco fuerint, nondum didici.

Garites.

Cocosates.

Et hæc de antiquis *Vasconiæ* nostræ Populis. Eiusdem porro, ut hodie considerari solet, Partes Garumnæ conjacent quædam ultra tantum Flumen, ut *Ager* cum *Armaniacensis*, tum *Bigerronum*, quædam confuse ultra citraque, ut *Aginnensis Seneschallia*, *Albreti Ducatus* & *Comitatus Convenarum*. *Armaniacensis* mihi dicitur, qui vulgo *Armaignac*, cuius Limites plurimum se extendunt. Latitudo eius ab opido Lactoratensium Nogerentium usque: Longitudo minor est, Magnaco ad Bigerrones usque. Sunt qui putant memoriam in eo servari Arecomicorum. Ego nihil hic volo adfirmare. Comitatus titulo est insignis. Continet duas Diœceses, *Auscensem* & *Lactoratensem*. *Auscensis* ab *Augusta Auscorum*, quæ totius *Novempopulaniæ* sive *Vasconiæ* Metropolis. Sic Ptolemæo dicitur Galliæ Aquitanicæ Vrbs, quæ vulgo nunc *Auch*: *Civitas Auscius* Veteri Itinerario à Burdigala Hierosolymas; *Auscensis Vrbs* Gregorio Turonensi lib. x. cap. XXII: *Auscium* & *Civitas Auscium* Martyrologio Romano Vsuardoque Kalend. Mai. Hinc *Episcopus Auscensis* Gregorio Turonensi lib. VIII, cap. XXII. Opidum est ad Gersum Fluvium, Rupi inædificatum, aditu difficile. Pulcherrimum ibi Templum, Deiparæ Virgini consecratum, structura fastuosum. Visuntur ibi multa Antiquitatum Monimenta. Partim Regem Franciæ, partim Civitatis Præsulem Dominos agnoscit. *Lactoratensis* ab Opido, quod vulgo *Laictoure*: *Lactura* Antonino; *Lacerra* corruptius Itinerariæ Tabulæ: *Lactorum Civitatem* habet Goltzius ex Veteri Inscriptione in suo Thesauro, ut & *Lactorium* & *Lectorium*. In opido sane Lactoratensi duo Lapides leguntur, in uno propugnaculorum, his verbis concepti:

Partes *Vasconiæ*:

Armaniacensis Ager, *Armaignac*,

cujus Vrbes, Episcopales *Augusta Auscorum*, *Auch*.

& *Lactora*, *Laictoure*:

MATRI. DEVM
POMP. PHILVMENE
Q. PRIMA. LECTOR
TAVROBOLIVM
FECIT

Ibidem

PRO. SALVTE. IMP. ANTONINI. GORDIANI
PII. FEL. AVG. TOTIVSQVE. DOMVS. DIVINÆ
PROQVE. STATV. CIVIT. LACTOR. TAV
ROPOLIVM. FECIT. ORDO. LACT. D. N.
GORDIANO. II. ET. POMPEIANO. COS
VI. ID. DEC. CVRANTIB. M. EROTIO
ET. FESTO. CANINIO. SACERD

Qui putant *Lactoratium* vel *Lasloratium* dici in Notitia Provinciarum, falluntur. Sunt enim, ut cum Grammaticis loquar, Genitivi, quorum Recti *Lactorates*, vel *Lastorates*, si recta sit in hac voce scriptura. Opidum est in fastigio Montis, ubi multa Antiquitatis vestigia. Arcem habet, quam ab Romanis volunt factam. Sunt item

alia

alia *Armaniacensis Diœcesis* Opida, inter quæ quod vulgo *L'Isle Iordain*, ubi Tribunal Seneschalli. Fuit quidem parvus Comitatus, sed hodie vix memoria superest, ut mihi adfirmat V. N. Iosephus Scaliger. *Bigerrones* vel *Bigerri*, vulgo *Le Comté de Bigorre*, Regionem possident inter Benearnenses & Convenas, Cœlo Soloque asperam, ventosam, frigidam, Vini inferacem; ad Pyrenæos Montes, quorum magna pars huic Comitatui est subjecta, ab Montibus, qui vernacule *d'Aure* nominantur usque ad Saltum Pyrenæum (vulgo *du Sault*) eosque qui *d'Asbe* dicuntur, Benearnensium Ditionis. *Bigerrones* elati scribuntur ingenij, Armis dediti, celeres ad aliquid adgrediundum, egregie simulantes, inhumani, asperi, ingratiores. Opidani urbaniores. Nobilitas, quæ hic frequens, animosa, humana, cultis moribus. *Civitas Tarba, ubi Castrum Begorra*. Sic vocatur in Notitia Provinciarum, si saniores consulantur Codices. Nam male excusum est, *Tursa* & *Turba*; vitiosissime etiam in aliis *Tursambica Tralugorra*. Vulgo *Tarbe de Begorre*, aut *Bigorre*, ubi Sedes Episcopalis, quæ in hoc Comitatu unica, sub Metropoli Auscensi. Marlianus insanit, ut scribit ad me Ioseph. Scaliger, qui ait ibi hanc *Tursam* esse & *Castrum Begorram*, ubi est Episcopatus Bitteriensis Provinciæ Narbonensis; quæ sententia non est sobrij capitis. *Begorram Bigerronum* Civitatem habet Gregorius Turonensis. Olim vicus erat, ut monet Scaliger, unde & *Vicani Aquenses* dicti. Id patet ex egregia Inscriptione:

Bigerronum Ager, Comté de Bigorre.

cujus Metropolis Tarba, vulgo Tarbe de Bigorre.

NVMINI. AVGVSTI
SACRVM
SECVNDVS. SEMBEDO
NIS. FIL. NOMINE
VICANORVM. AQVEN
SIVM. ET. SVO. POSVIT

In Finibus *Bigerronum* sunt Comitatus, qui vulgo *Gavre* & *Estrac*. *Aginnensis Seneschallia*, vulgo *La Seneschaucee d'Agennois*, Sedes quomdam *Nitiobrigum*. His ad Orientem confinales sunt Cadurci, ad Septemtrionem Petrocorij, qua parte *Aginnenses* excurrunt Bironium usque, Petrocoriorum Opidum: ad Occidentem Vascones occurrunt cum Garumna; à quo & ad Meridiem lambuntur. Continet duos Episcopatus, nempe citra Garumnam, *Aginnum Nitiobrigum*; ultra Garumnam, *Condomium*. *Aginnum*, vernacule *Agen*. Ἄγιννον Ptolemæo lib. II. cap. VII; *Aginnum* Ausonio Epist. XXIII, Antonino, & Itinerariæ Peutingeri Tabulæ; *Aginum*, Bedæ in Martyrolog. V. Eid. Iunij, Adoni, & aliis; *Agennum* in Libro Provinciarum, apud Hieronymum item de Claris Scriptoribus, & Honorium, qui ejus Episcopum *Phœbadium* memorat: *Agenensis Urbs* Gregorio Turonensi lib. I. cap. CV. de Mirac. *Agavinum* Bedæ, varianti in scriptura, Pridie Non. Oct. & *Agaunum* eidem XIII. Kal. Novembr. Sanissima Vocis Scriptura, *Aginnum*. Opidum venerandæ Antiquitatis, in Garumnæ ripa situm, duodeviginti ab Metropoli Burdigalensi leucis, totius Aquitaniæ ditissimum. Sedes Seneschalli, cujus Iurisdictio, excepto Pictaviensi, totius Aquitaniæ latissima. Ius inde petunt *Portus D. Mariæ*, *Villa Nova* (*Ville Neuue d'Agenois*, ad Lothum, quæ & specialiorem hujus Tractus partem constituit, Arcem habens) *Hautesaya*, *Clairacum*, *Marmanda*, *Fanum Magnæ Fidei* consecratum, *Foy la grande*, Clavis; & alia ad Garumnam opida. *Aginnum* vel eo nomine magnum, quod Magnus ille *Iosephus Scaliger* ejus primum Solo institerit, ejusque Aerem primum hauserit. *Condomium*, vulgo *La Seneschaucee de Condomois*. Hoc peculiari nomine vocari solet *Vasconia*. Quemadmodum enim *Africa* dicitur tota illa Magna Continens, quæ patet ab Nilo ad Gades, & tamen in ea erat Provincia, quæ peculiariter appellabatur *Africa*, in qua Karthago: ita *Vasconia* quidem nominatur amplissima illa Regio, quæ olim dicta fuit *Novempopulania*; sed stricte *Vasconia* quoque nuncupatur in ea *Episcopatus Condomiensis*. Itaque *Seneschallus Aginnensis* vocat se *Seneschallum Aginnensium & Vasconiæ*, id est, *Condomij*. Quæ appellatio vetus est. Nam temporibus Pipini *Pagus Aginnensis citra Garumnam* & *ultra Garumnam* dicebatur. Itaque sub Pipino in Vetustissimis Annalibus refertur, pluisse frumento in *Pago Aginnense ultra Garumnam*, id est in ea Regione, quæ proprie *Vasconia*, in qua *Condomium*: vulgo *Condom*; opidum amplum in Territorio sterili, undique fere Collibus, qui Vineis consiti, cinctum; extra Viam regiam situm, haud procul Baisa Flu-

Aginnensis Seneschallia, d'Agennois.

continens duos Episcopatus, Aginnum, vulgo Agen;

& Condomium, Condom.

vio. Sedem præbet non solum Episcopatui Novo, quem delibatum dixi supra de *Aginnensi*; verum etiam Seneschalliæ, jus dicenti Opidis, quæ Indigenis, *Valence ad Baisam, Lairac ad Garumnam, La-Romeo, Mon-Real*, & aliis. Familiæ sunt hic illustres non paucæ. Vicecomites novimus hic *Fismaconos, Gourdonos, Forcæos*, & *Monlucios*.

Ducatus *Allebreti*, vulgo *Allebret*;

Ducatus Allebreti, *La Duché d'Allebret*, nomen accepit amplissimum ab opidulo, quod vulgo *Allebret*, in Syrtibus Lapurdensibus, quas *Landas* vocant. Institutus est ante annos non multos, compositus ex mutilatione *Seneschalliarum Aginnensis, Armaniacensis*, & *Vasatensis*; adeo ut de eo dicere liceat, quod de Constantinopoli Hieronymus, eam nuditate omnium Civitatum constructam fuisse.

cujus Caput, *Neracum*:

Caput Ducatus est *Neracum*, opidum prædives. Avorum nostrorum memoria *Ioannes Alani F. Dynasta Allebretanus*, ducta Katharina Gastonis F. Navarræ Regnum cum ea Dotem accepit: hujus ex Filio *Henrico* Neptis fuit *Ioanna Allebretana*, Navarræ Regina, Mater Henrici IV, Christianissimi Franciæ Navarræque Regis.

Comitatus Convenarum, Comté de Cominges,

Convenarum Comitatus, La Comté de Cominges: Vulgo Latinorum *Comingia*. Huius Tractus Incolæ Primi Aquitanorum Christianæ Militiæ nomen dedisse scribuntur, multa indigna perpessi ab Christiani nominis Hostibus. Dividitur *Convenarum Ager* in Superiorem & Inferiorem, totusque Montibus attollitur.

cuius Metropolis *Lugdunum Convenarum*, dirutum.

Gentis Caput *Lugdunum Convenarum*; Λούγδουνον Κουκουενῶν (legendum Κονουενῶν) Ptolemæo & Straboni lib. IV; *Lugdunum* simpliciter Antonino, in Itinere ab Aginno ad hoc opidum: quod quum per multos annos summopere floruisset, tandem ab irato Guntchranni Regis exercitu fuit dirutum, anno IↃLXXXIV, Indictione II:

ex cuius reliquijs *Fanum S. Bertrandi*:

ex cujus reliquiis *Fanum S. Bertrandi*, ubi hodie Sedes est Episcopalis, in Valle Capraria fuit constructum. Vetustatem & Splendorem ejus Civitatis facile testantur Monimenta & Epigraphæ quamplurimæ, quæ ibi hodie exstant. Coluerunt inter alios Deos Lugdunenses Convenæ, aliique forte Conregionales, *Abellionem*; de quo quidam ibi Lapides, ut alibi vidimus, ubi de Diis Gallorum. Quid in Inscriptione, quæ Romæ legitur in ædibus Mellinorum ad Agonem, sit *Covena Aquitania*, alij videant. Ea sic habet:

D. M.
VALERIE. IVSTINE
NATA CONVENA
AQVITANIA
VIXIT. ANNOS. XXI
IVN. VALERIANVS
MIL. COH. III. PR
7. FELICIS. CONI. B. M. F.

Elusatium Ager, Le pais d'Euse.

Vasconia priusquam egrediar, addam tria verba de *Elusatium Agro*, qui vulgo *Le Pais d'Euse en Gascoigne*. Ejus Metropolis *Elusa*. Sic dicitur Ammiano Marcellino lib. XV, & Itinerario, quod Burdigala ducit Hierosolymas; quæ Paullino Epistola ad Severum VI. *Eluso*. Ammiani verba, quod corruptiora, adscribam: *In Narbonensi Elusa, & Narbo, & Tolosa, & principatum urbium tenent: Viennensis Civitatum exsultat decore multarum: quibus potiores sunt Vienna ipsa & Arelate & Valentia, quibus Massilia jungitur.* Pro *Elusa* vulgati Codices habebant *Clusa*. Hinc *Elusana Plebs* apud Sulpitium Severum Historiæ Sacræ lib. II. Fuisse videtur olim Episcopatus. *Laban Elusensis Episcopus* nominatur Gregorio Turonensi lib. VIII. cap. XXII.

CAPVT

Cap. XXXIX.

Provincia.

PROVINCIAS Parlamentis subjectas Accessorijs, Parisienseque illud ad Occidentem Meridiemque quasi circumeuntibus, quanta fieri potuit industria perlustravi: sequuntur jamnunc Regiones, quæ reliquis parent Tribunalibus, Orientaliora ejusdem Parisiensis Latera velut claudentibus. Ea sunt *Aquense, Gratianopolitanum, Divionense*. *Aquensis* Iurisdictioni obtemperat *Provincia*.

PROVINCIA, *La Provence:* unde dicta;

Vnde & qua occasione PROVINCIÆ nomen inditum præstantissimo huic Galliarum Tractui, etiam ultra Rodanum ad Garumnam usque, petendum est ex Capite huius libri XVI; ubi omnia Romanorum contra Veteres Gallos Bella paucis commemorantur. *Narbonensis* enim *Gallia* ab Romanis in *Provinciæ* formam multis ante Christum natum annis redacta, hodieque illud impositæ quondam conditionis nomen mordicus in exigua sui portione, in qua *Massilia* & *Aquæ Sextiæ*, retinet, κατ᾽ ἐξοχὴν quasi & αὐτονομαςικῶς, utque ostenderet se Primam, non quidem ordine, sed dignitate inter omnes Imperij Romani fuisse Provincias. Est enim totus ille Narbonensis Ager pars totius Franciæ præstantissima. Paucis Plinius lib. III. cap. IV, *Agrorum cultu; Virorum Morumque dignatione, amplitudine opum nulli Provinciarum post ferenda, breviterque Italia verius, quam Provincia.* *Provincia* sane, de qua mihi sermo, præter Segetes, Fructus profert, non solicita cultura, nobilissimos. Vvarum Passarum Ficuumque tanta hic Copia, ut potiori Europæ sufficiat. Ros-Marinus, Myrtus, Iuniperi Baccæ, aliaque id genus larga hic manu ab Natura proveniunt. Castaneæ nusquam majores. Mala Citria, Cydonia, Granata; item Crocus, Oryza, similiaque pleno ibidem cornu funduntur. Vites generosissima dant Vina. Solum denique passim gratum, ferax, benignum: Cœlum mite, clemens, & valde purgatum. Conjacet *Provinciæ* ad Septemtrionem Delphinatus, Montium interpositu Velæorum, qui vulgo *Velaye*, intercursuque magnam partem Druentij Fluminis; Orientale ejus Latus claudunt & Alpes, & Varus Fluvius, cujus sinistræ Ripæ adsidet Nicæa, Italiæ hic principium; qua Meridies est, ab Gallico pulsatur Mari; Occidentalis illi Limes partim Arausiorum Principatus & Avenionensis vel Venissæ Comitatus, hujus quomdam Partes. Francorumque Ditionis, nunc autem aliorum Principum; partim Rodanus, integer, Lugduno Arelatem usque, ad Languedokij Parlamenti Iurisdictiones, ut antea dixi, spectans.

Qualitas, Fines.

Veteres Incolæ.

Habitarunt hic olim *Salyi*, *Aquenses*, *Arelatenses*, *Sextani*, *Sentij*, *Ebroduntij*, *Dinienses*, *Vesdiantij*, *Sanicienses*, *Nerusij*, *Vencienses*, *Vulgientes*, *Aptenses*, *Reienses*, *Octavani*, *Commoni*, *Foro-Iulienses*, *Segestorij*, *Albici*, *Oxubij*, *Deciates*, & alij.

Salyi.

Salyios primo posui loco. *Sallyi* sunt Plinio; Σάλυες Straboni, Λίγυας olim, id est *Ligures* vocatos addenti, eorumque Regionem Λιγυστικήν: unde & Posteriores Κελτολίγυας, *Gallo-Ligures*, nominarunt, ut distinguerent ab *Liguribus* Italiæ Populis. *Ligures* enim Sedes suas habuerunt longe lateque in his Galliæ oris, etiam ultra Rodanum. Σάλικες dicuntur Ptolemæo: *Salvios* appellat Livius Epitome Libri LXI; *Salluvies* Fasti Triumphales & Ammianus Marcellinus. Olim, ubi nunc Archiepiscopatus *Aquensis*, quæ *Civitas Aquensium* in Notitia Provinciarum Galliæ, Viennensi III, & *Arelatensis*, quæ & *Civitas Arelatensium*; *Les Archeveschez d'Air & d'Arles*. Certe Domicilium ipsorum non obscure notat Strabo lib. IV, ubi scribit Sextium, redactis in potestatem *Salybus*, non longe ab Massilia sui nominis ædificasse opidum; de quo postea. Et de *Salybus* idem paullo post: Ἅμα δ' ἤτε τῶν Σαλύων ὀρεινὴ πρὸς Ἄρκτον ἀπὸ τῆς ἑσπέρας κλίνει μᾶλλον, καὶ τῆς θαλάττης ἀφίσταται κατὰ μικρὸν, καὶ ἡ παραλία παρὰ τὴν ἑσπέραν περινεύει. Habitasse eos satis ample, docet idem his verbis: Ἀπὸ Μασαλίας τοίνυν ἀρξαμένοις, καὶ προϊοῦσιν ἐπὶ τὴν μεταξὺ χώραν τῶν τε Ἄλπεων καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ, μέχρι μὲν τοῦ Δρουεντία ποταμοῦ Σάλλυες οἰκοῦσιν ἐπὶ πεντακοσίους σταδίους. Ptolemæus *Salyum* opida inter alia nominat *Arelatum* & *Aquas Sextias*. Pagum Provinciæ, qui *Solies* vulgo, Veteris Appellationis vestigium servare censet Dalechampius. Ab his *Salyis Francos Salios*, legemque *Salicam*, nomen habere putat Gulielmus Bellaius Langius apud Paradinum de antiquo Statu Burgundiæ. Mihi alia mens est, ut doceo in Germania.

Arelatenses. Aquenses.

Sextani.

Inter *Salyos* habitasse *Sextanos* constat ex Plinio lib. III, Pomponioque lib. II. qui *Arelatem* ijs adsignant: *Sextani* dicti, quod Milites essent VI. Legionis Veterani. De ijs Vetus Inscriptio, quæ Romæ eruta anno CIↃ IↃ LXII:

DIVAE
FAVSTINAE
AVG
SEXTANI
ARELATENSES

Sentij: Ebroduntij. Dinienses.

Sentij, Σέντιοι Ptolemæo; *Ebroduntij* videntur esse Plinio lib. III. cap. IV. Nam uterque Civitatem ijs tribuit *Diniam*. Civitas *Diniensium* Notitiæ Provinciarum in Viennensi IV & Alpibus Maritimis. Plinius auctor est Galbam imperatorem Narbonensi Provinciæ adjecisse ex Inalpinis Gentibus *Ebroduntios*.

Vesdiantij.

Vesdiantij, Οὐεσδιάντιοι, Ptolemæo; *Vediantij*, Plinio. Eorum Metropolis *Sanitium*, *Senas* hodie: Notitiæ *Civitas Saniciensium*, *L'Evesché de Senás*.

Sanicienses: Nerusij. Vencienses. Vulgientes.

Nerusij Plinio in Alpibus Maritimis, ubi hodie *Ventium*, *S. Paul de Vences*: Notitiæ *Civitas Venciensium*, *l'Evesché de S. Paul de Vences*. *Vulgientes* Plinio, *Aptam Iuliam* ijs Metropolim tribuenti, sunt, qui *Vulcientes* in Fastis Triumphalibus, ab Verrio Flacco concinnatis. *Civitas Aptensium* Notitiæ Provinciarum in Viennensi III, *L'Evesché d'Apt*, ubi male *Athensium*.

Reienses.

Civitas Reiensium, legitur in eadem Notitia, *L'vesché de Riés*: *Regenses* Galliæ Narbonensis Populis connumerat Sidonius lib. VI. Epist. ad Papam Patientem; apud quem reponendi *Reienses*. *Reis Apollinaris*, quod in Itineraria legitur Tabula, Long. XXII. Lat. VIII. huc videtur pertinere, nihil tamen certi diffinio.

Octavani,

Commoni.

Octavani Plinio in melioribus Codicibus, qui *Octaviani* in Vulgatis, quique *Octoviani* Pomponio Melæ, ijdem forte cum *Commonis* Ptolemæi. *Forum Iulij*, quod *Octavanorum* Coloniam facit Mela, apud Ptolemæum *Commonis* tribuitur, apud Plinium autem *Pacensis* & *Classica* vocatur.

Foroiulienses.

Est & in Augusti Nummo apud Goltzium, COL. IVL. OCTAV. *Civitas Forojuliensium* est in Notitia Provinciarum sub Viennensi III. Meminit ejusdem Lapis, qui Nemausi in Horto Ioannis Poldi, Antiquitatum Nemausensium descriptoris:

Q. SOLO-

Q. SOLONIO. Q. F. VOL
SEVERINO
EX V. DECVRIIS. EQVO
PVBLICO ✚ LVPERCO
IIII. VIR. AB. AERAR
PONTIFIC
FLAMINI. PROVINCIÆ
NARBONENSIS. TRIB
MILITVM. LEG. VIII. AVG
CIVITAS. FOROIVLIENSIVM
PATRONO

Hodie *L'Evesché de Feriuls.* *Segestorios* notat melioris notæ Notitia Provinciarum, sub Viennensi, quam dixi. III. eorum mentionem faciens *Civitatis*, quæ hodie *L'Evesché de Sisteron.* *Segestorij* corrupte nominantur *Selteri* in Itineraria Tabula, VII. Lat. XXV. Long. ut mihi quidem videtur. Certe si non illi, qui tandem sint *Selteri*, nescio. *Albicos* Populos, Montes supra Massiliam incolentes habet Cæsar lib. I. Bell. Civil. Putant nonnulli eosdem esse cum *Albensibus*, de quibus in Languedokio. Sunt sane non alij, quam qui nunc Ἄλβιεις, nunc Ἀλβίοικοι apud Strabonem, eos post Salyas collocantem. Ὀξύβιοι Straboni lib. IV. & Quadrato Ῥωμαϊκῆς χιλιαρχίας ιδ´ βιβλ. apud Stephanum; qui *Oxibij* Plinio: *Onelie* Comitatum esse vult Pingonius; *Oberrois* Dalechampius. Ab his Ὀξύβιος λιμὴν apud Strabonem legitur eodem libro; unde patet *Oxubios* littorales fuisse populos, ad Mare Mediterraneum Gallicum. Qui *Deciates* Plinio Melæque; censet Plinetus habitasse Loca illa, ubi nunc Comitatus *Raigni*; Cœnalis, ubi *Draguinien*, Pingonius, ubi *Marri*: Ego nihil habeo certi. Sunt autem hi, Δεκιῆτις, Straboni; Δεκιάτιοι, Ptolemæo; Δεκιῆται denique, Stephano. Leguntur & præter alios apud Plinium lib. III. cap. IV. *Tascodunitari* & *Cononienses*; fabricati fortean ex *Tarasconiensibus*, quorum Caput & Metropolis ad Rodanum *Tarasco*, de qua postea. Reliquos incertioris positionis Populos prætereo; quales inter alios apud Ptolemæum Ἀνατιλοὶ, item in Notitia Provinciarum Galliæ sub Viennensi III. *Rigomagenses, Sollinienses,* & *Cemelevenses.* Nam nihil est mihi de ijs explorati. Ex *Solliniensibus Senez* facit Cœnalis: *Cemelevensibus* Vrbs forte Κεμενέλεον Ptolemæo; *Cemelion*, Plinio; *Cemenelum*, Antonino; *Cenez* eidem Cœnali, sed dubitanti; *Monte Camelione* apud Leandrum.

[Segestorij. Albici. Oxubij. Deciates. Tarasconienses. Anatili. Rigomagenses, Sollinienses, Cemelevenses.]

Anteaquam ad hodiernam Provinciæ explicationem veniam, nonnihil dicendum mihi de *Campis Lapideis*, qui in hac Galliæ parte inter Massiliam & Orientalissimum Rodani Ostium. Herculis Præliorum memoriam servare eos dicit Plinius; ex eo, quod Herculem hic dimicantem contra Albiona & Bergionem Neptuni Filios, quum Tela ei defecissent, ab invocato Iove adjutum Imbre Lapidum ferunt. Credas pluisse, adeo multi & passim & late jacent. Huic Fabulæ adsentiuntur quoque Pomponius Mela, Iulius Solinus, & Marcianus; quibus Strabonis sententia plane præponenda, qua certius nihil dari dicique possit. Is enim hoc modo *Campum* hunc depingit lib. IV: μεταξὺ γὰρ τῆς Μεσσαλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ Πεδίον ἐστὶ, τῆς θαλάττης διέχον εἰς ἑκατὸν σταδίους; τοσοῦτον δὲ τὴν διάμετρον, κυκλοτερὲς τὸ σχῆμα. καλεῖται δὲ Λιθῶδες ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος. Μεστὸν γάρ ἐστι λίθων χειροπληθῶν, ὑποπεφυκυῖαν ἐχόντων αὐτοῖς ἄγρωστιν, ἀφ᾽ ἧς ἄφθονοι νομαὶ βοσκήμασιν εἰσίν. Ἐν μέσῳ δ᾽ ὕδατα, καὶ ἁλυκίδες συνίστανται, καὶ ἅλες. Ἅπασα μὲν οὖν καὶ ὑπερκειμένη χώρα, προσήνεμός ἐστι. Διαφερόντως δ᾽ εἰς τὸ πεδίον τοῦτο, Μελαμβόρειον καταιγίζει πνεῦμα, βίαιον καὶ φρικῶδες. Φασὶ γοῦν σύρεσθαι καὶ κυλινδεῖσθαι τῶν λίθων ἐνίους. καταλκλᾶσθαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ὀχημάτων, καὶ γυμνοῦσθαι, καὶ ὅπλων, καὶ ἐσθῆτος ἀπὸ τῆς ἐμπνοῆς: & quæ sequuntur. Describit hunc eumdem Campum, quamvis non nominet, & Ventum infestantem Diodorus lib. V. Visitur hodieque hic Campus, vocaturque *Las Craux* inter Arelate & Massiliam; suntque in eo Opida quædam & Vici.

[Campi Lapedei. hodie *Las Craux.*]

Sunt porro in Provincia sub Parlamento Aquensi, præter multa minorum gentium Opida, Vrbes, duæ quidem Archiepiscopatus, undecim autem Episcopatus dignitate nobiles. Archiepiscopales sunt *Aquæ Sextiæ* & *Arelata.*

[Archiepiscopales *Provinciæ* Vrbes.]

Aquæ

Aquæ Sextiæ, hodie Aix.

Aquæ Sextiæ, Colonia, Latinis, Paterculo, Solino, aliisque dicuntur; quæ Ὕδατα Σέξτια, Κολωνία, Ptolemæo: Σεξτιλία est apud Plutarchum in Vita C. Marii; *Aquæ Sestiæ* Itinerariæ Tabulæ. *Coloniam Iuliam Aquas* vocat Lapis qui hodie Lugduni ad D. Benedicti:

COL. IVL. AQVIS. ET
COL. IVL. P. AREL

Item alius ad ipsas Aquas:

P. SEXTIVS. FLORVS
IIIIII. VIR. AVG. COL. IVL
AQVIS. ET. COL. AREL
VALERIÆ. SPVRIÆ. FLASSINÆ
VXORI. PIENTISS
SEX. VALERIO. PROCVLO. ET. SVIS

Plinius nominat *Coloniam Iuliam Augustam Aquas Sextias* Monimentum, quod in Agro Arelatensi hodie reperiri notat ad Ausonium lib. I. cap. XXX, [redacted] Iosephus Scaliger:

M. FRONTONI. EVPOR
IIIIII. VIR. AVG. COL. IVLIA
AVG. AQVIS. SEXTIS. NAVICVLAR
MAR. AREL. CVRAT. EIVSD. CORP
PATRONO. NAVTAR. DRVENTI
CORVM. ET. VTRICLARIORVM
CORP. ERNAGINENSVM
IVLIA. NICE. VXOR
CONIVGI. KARISSIMO

Colonia item *Iulia Aquæ Sextiæ, Legio* XXV vocatur in antiqua Inscriptione, Nummoque Vespasiani; si fides Huberti Goltzij Thesauro. *Aquæ* quidem, quod *Aquarum* ibi *Caldarum* Balnea; unde & hodie *Aix: Sextiæ* ab C. Sextio Calvino cos. anno ab V. C. IↃCXXX. Hic enim, victa Salyorum Gente, *Coloniam Aquas Sextias* condidit, eo consilio, ut Romanum illic collocaret præsidium; quo Barbaros ex iis reprimeret Littoribus, quæ ex Massilia ducunt in Italiam, quum Massiliensibus, illis coercendis, non suppeterent vires. Legendus Livius lib. LXI. ab V.C. Paucis Strabo lib. IV: Σέξτιος γοῦν ὁ καταλύσας τοὺς Σάλυας, οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Μασσαλίας, κτίσας πόλιν ὁμώνυμον ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὑδάτων τῶν θερμῶν, ὧν τινα μεταβεβληκέναι φασὶν εἰς ψυχρά. Ἐνταῦθα τε φρουρὰν κατῴκισε Ῥωμαίων, καὶ ἐκ τῆς παραλίας, τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀγούσης ἀπὸ Μασσαλίας, ἀνέστειλε τοὺς βαρβάρους, οὐ δυναμένων τῶν Μασσαλιωτῶν ἀνείργειν αὐτοὺς τελέως, &c. *Iulia Augusta* vero ab *C. Iulio Cæsare Augusto*, qui eam Colonis auxit, deductis eo Legionis XXV. Veteranis. Parlamenti Provincialis Sedes, quod inde *Aquense*. Partim ad *Aquas Sextias*, partim in Italia, in Campo Raudino, vicit Cimbros Teutonosque Germaniæ Populos, quique ipsis se junxerant, Tigurinos Ambronesque, Gallicas Nationes, C. Marius D. Hieronymus ad Gerontiam: *Gens Teutonum*, inquit, *ex ultimis Germaniæ profecta Littoribus omnem Galliam inundavit, sæpiusque cæsis Romanis exercitibus, apud Aquas Sextias, Mario pugnante, superata est.* Nota est Historia. Aliis locis etiam hac de re nonnulla. *Arelas* simpliciter Orosio & Ausonio lib. de Vrbibus in Epigraphe & ipso Carmine VII; *Arelatus*, eidem Ausonio in eodem Carmine, & aliis; *Arelate*, Cæsari, Plinio, Suetonio in Ti. Principis Vita, Pomponio Melæ, & aliis; Ἀρελάται denique Straboni: quæ Ἀρελάτον, *Salyorum Colonia*, Ptolemæo lib. II. cap. X; & *Arelate, Sextanorum*, Plinio lib. III. nat. Hist. cap. IIII. & Cassiodoro. Vt *Coloniæ* meminerunt Lapides paullo ante ad *Aquas Sextias* à me positi. *Salyorum* quidem, ab antiquissimis Galliæ Populis, de quibus ante: *Sextanorum* vero, ab Legione VI, cui hic sua fuerunt Stativa, quorum etiam initio huius Capitis memini. Hodie *Arles*, plurali voce. *Thelinen* olim nuncupatam ab Græcis eam incolentibus, memoriæ prodit Festus Avienus:

& Arelate, vulgo Arles.

Arelatus

Arelatus illic Civitas attollitur,
Theline *vocata sub priore seculo*
Graio incolente.

Mamiliaria cognominatur, quam ob caussam nescitur, in Inscriptione pulcherrima, quæ ibidem in Columna legitur, teste [redacted]. Iosepho Scaligero, in ædibus honestissimæ Matronæ Vallensis: cognominata *Mamiliaria.*

SALVIS. DD. NN
THEODOSIO. ET
VALENTINIANO
P. F. V. AC. TRIVM
SEMPER. AVG. XV
CONS. VIR. INL
AVXILIARIS. PRAE
PRAETO. GALLIA
DE. ARELATE. MA
MILIARIA. PONI. S
M. P. I

Constantina ut diceretur, ibique Septem Provinciarum, Viennensis, utriusque Narbonensis, utriusque Aquitaniæ, Novempopulaniæ, & Alpium Maritimarum, Conventus ageretur; sanxit Fl. Constantinus Imperator: cujus egregiam ea de re Constitutionem videre est apud Scaligerum lib. I. Ausonianarum Lectionum, cap. XXIV. *Constantina.* *Gallulam Romam* vocat Ausonius, Carmine, cujus memini, quod esset celeberrimum & oportunissimum Emporium; quodque Romanorum Colonia, ab Ti. Claudio Nerone, Ti. Principis Patre, deducta, teste Suetonio, Romam Genitricem suam in multis æmularetur & exprimere conaretur, indeque parva quædam videretur Roma. *Gallula Roma:* Vrbs ad Rodanum sita. Eo pertinet Philostrati illud in Vita Favorini Galli Arelatensis: ἦν μὲν γὰρ τῶν ἑσπερίων Γαλατῶν οὗτος, Ἀρελάτου πόλεως, ἣ ἐπ' Ἐριδανῷ ποταμῷ ᾤκισται. Vbi nemo non videt legendum, Ῥοδανῷ pro Ἐριδανῷ. Sic Strabo lib. IV: Πρὸς δὲ τῷ Ῥοδανῷ πόλις ἐστὶ καὶ ἐμπορεῖον οὐ μικρὸν, Ἀρελάται. Simpliciter uterque: Hic, πρὸς Ῥοδανῷ: ille, ἐπὶ Ῥοδανῷ. Ad Sinistram autem ripam hodie. Itineraria Tabula collocat ad dextram, ubi hodie Languedokium. Antoninus etiam in Itinerario Maritimo ab Vrbe Arelatum usque, in fine; *A Gradu*, inquit, *per Fluvium Rodanum Arelatum* M. P. XXX. Non male; si Rodani Brachia, ut tunc se diducebant, considerentur. Ausonius *Arelatum* Rodani Fluentis interscindi, notat. Carmen ejus, ut semel hic ponam, sic habet: *Situs olim.*

Pande, duplex Arelate, *tuos blanda hospita Portus*
Gallula Roma Arelas: *quam Narbo Martius, & quam*
Adcolit Alpinis opulenta Vienna Colonis.
Præcipitis Rodani sic intercisa fluentis,
Vt mediam facias navali Ponte Plateam:
Per quem Romani commercia suscipis orbis,
Nec cohibes: Populosque alios & Mœnia ditas:
Gallia quis fruitur, gremioque Aquitania lato.

Arelas hic, item in extremo Mosella & Epistola XXIII ad Paullinum, *Duplex*, quod in duas partes ab Rodano secaretur. Quin & *Pontis* in Rodano, præter Ausonium, meminit etiam Cassiodorus in Epistola quadam ad Senatum Vrbis Romæ lib. VIII, Epistola X: *Arelate est Civitas supra undas Rodani constituta: quæ in Orientis prospectum, tabulatum Pontem, per nuncupati Fluminis dorsa, transmittit. Hunc & Hostibus capere, Nostris defendere, necessarium fuit.* Hodie, mutata ibi rerum facie, Simplex est, tota in ripa Rodani, quæ Italiam respicit, posita: septa undique Paludibus, in quibus præferoces aluntur Boves. Putatur hinc major fuisse, creduntque magni Viri partem Vrbis olim florentissimæ alteram ab Gothis excisam. Videndi obiter Iornandes in Histor. Goth. Cassiodorus lib. III, Epist. XXXIV, Prosper in Chronicis ad Theodosij XI & Valentiniani Consulatum, apud quem vitiose legitur *Archillus*, pro *Arelas*; ut & apud Paulum Diaconum in Theodosio Iuniore. Consulendi item Sidonius *Hodie.* *Olim major.*

Ejus Forum cum ornamentis, Emporium,

donius lib. VII. Epist. XII, Isidorus in Chronico Gothor. Sigebertus in Chron. ad annum CCCCLXXI. *Forum Arelatense*, &, quæ ibi erant, *Statuas Columnasque* numerat idem Sidonius lib. I. Epist. XI. *Emporium* autem fuisse satis constat ex Ausonio, cujus Versus paulo ante laudavi: unde & Strabo, Ἐμπορεῖον ἐ μικρόν. Audiendus hic Fl. Constantinis Imp. ad Agricolam Præfectum Prætorio Galliarum: *Tanta est Loci opportunitas, tanta est copia Commerciorum, tanta illic frequentia commeantium, ut quidquid usquam nascitur, illic commodius distrahatur. Neque enim ulla Provincia fructus sui facultate lætatur, ut non nisi hæc propria Arelatensis Soli credatur esse fœcunditas. Quidquid enim dives Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius, quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod fœcunda Gallia potest habere præclarum, ita illi exhibetur adfatim, quasi ibi nascantur omnia, quæ ubique constat esse magnifica. Iam vero de cursu Rodani & Turoni recursu, necesse est, ut vicinum faciant & pene conterminum; vel quod iste præterfluit, vel ille quod circuit. Quum ergo huic serviat Civitati quidquid habet Terra præcipuum: ad hanc vel Navi, vel Vehiculo, Terra, Mari, Flumine deferatur, quidquid singulis nascitur:* &c. Cæsar bello contra Massilienses suum ibi habuisse legitur *Navale*. *Amphitheatrum Arelate* esse ajunt, sed parum integrum: vulgo *Les Arenes*. Quod nonnulli augurentur *Arelaten* fuisse nuncupatam, tamquam *Aram Latam* (adeundus, præter alios, Gulielmus Paradinus de Antiquo Statu Burgundiæ) quod item non pauci scribant, extra Vrbem loco, qui vulgo *La Roquette*, super duas Columnas *Aram* fuisse prægrandem & exsecrandam, Cæsari Augusto dicatam; inque ea duos Iuvenes huic Sacrificio destinatos, publicisque sumtibus in eum finem saginatos, immolari quotannis stato die solitos; quod denique quidam velint Canalem ex Rodano deductum *Camargue* dici, tamquam *Campum Marij*; mera sunt otiosorum & ignavorum hominum somnia, puraque delirantium figmenta. In Collegio, quod in Vrbis summitate, duæ visuntur *Columnæ*; quas, Romanorum proculdubio, Herculis esse persuasum habet Vulgus. Grata olim Regibus Burgundiorum Sedes fuisse legitur, cum apud alios, tum apud Procopium Græcum, qui à Burgundionibus occupatam fuisse, principatu Iustiniani Augusti, scriptum reliquit, quum tamen prius constet fuisse. Sic Ligurinus Poëta:

Navale, Amphitheatrum; An Ara ibi, quomdam Augusto sacra?

An *Camargue*, tamquam *Campus Marij*? Columnæ Arelatenses. Burgundionum Regum olim Sedes.

Quaque caput Regni, Sedesque fuisse vetusti
Fertur Arelatum, priscorum Curia Regum.

Et paullo post:

Nomen apud Veteres Regni, Titulumque gerebat:
Cujus Arelatum Sedes.

Post Comitum Provincialium. Præsules. Arx.

Postea Comitum Provincialium fuit Domicilium. Primus ibi Episcopum egisse scribitur *D. Trophimus*, Paulli Apostoli Discipulus, anno Imperij Neronis secundo in Gallias ab eo destinatus: ex cujus fontibus, ut Zosimus Pontifex Maximus scribit, universa Gallia Fidei rivulos accepit. *Arce* potens hodie, *Honorato Hilario*que, Præsulibus quomdam suis, est clara.

Episcopalis Vrbs. *Massila*, vulgo *Marseille*. *Colonia* Phocæensium Græcorum.

Et hæc de Archiepiscopalibus *Provinciæ* Civitatibus: Episcopales sunt undecim, in quis, quod absque aliarum fiat indignatione & præjudicio, primas dabo *Massiliæ*. *Massiliam* Latini omnes, Græcique nominant nonnulli; quæ Μασσαλία Straboni lib. IV, Stephano, Veteribusque Nummis; Μασαλία Ptolemæo; *Marseille* vulgo: *Græcorum* cognominatur in Itineraria Tabula; quin & Suburbicarius ipsorum Ager ibidem *Græcia* dicitur. Nam *Phocæensium Græcorum* in Asia Minore est *Colonia*. Μασσαλία, inquit Stephanus, ἄποικος Φωκαέων: κτίσμα Φωκαίων. Pomponius lib. II: *Hæc à Phocæis oriunda, & olim inter asperas posita, nunc ut pacatis, ita dissimillimis tamen vicina Gentibus. Mirum quam facile & tunc Sedem alienam ceperit, & adhuc morem suum teneat.* Condita Olympiade XLV, scribente Solino, cap. VIII; tempore Tarquinij Regis, ut notat Iustinus lib. XLIII, qui totam *Iuventutis Phocaensis*, Persicam Servitutem fugientis, Navigationem, ejusque Caussam & Effecta pluribus commemorat. Consulendi & Agellius lib. X. Noct. Att. Ammianus lib. XV, Agathias, & alij. Hinc *Phocais*, id est *Massiliensis*, *Iuventus* Lucano, in libris de Bello Pharsalico;

Phocais in dubiis ausa est servare Iuventus
Non Græca levitate fidem.

Hinc *Phocaicæ*, id est *Massilienses*, *oræ*, Silio lib. IV de Bello Pœnico,

Scipio Phocaicis sese referebat ab oris:

Hinc

Hinc denique *Phocaicum Littus* circa Massiliam & Emporias, de quo alibi. A *Phocæa* scilicet, quæ Φώκαια, Ptolomæo Æolidis Stephano Ioniæ opidum; *Phocis* Pomponio & Lucano lib v. Hinc enim in has oras profecti Massiliæ Conditores. Plutarchus in Solone conditam scribit à *Proto*, qui *Protis* aliis dicitur. Vnde autem dicta *Massilia*, paucis indicat ex Timæo Stephanus: Τίμαιος δέ φησιν, ὅτι προσπλέων ὁ κυβερνήτης καὶ ἰδὼν ἁλιέα, κελεῦσαι μᾶσαι τὸ ἀπόγειον σχοινίον. Μᾶσαι γὰρ τὸ δῆσαι φασὶν Αἰολεῖς. ἀπ' οὖν τοῦ Ἁλιέως καὶ τοῦ Μᾶσαι ὠνόμασται. Situm petroso in loco, ἐπὶ χωρίου πετρώδους, indicat Strabo: prope ostia Rodani Amnis, in remoto Sinu, velut in Angulo Maris, ait ex Trogo Iustinus. De Situ sic Cæsar lib. II. Bell. Civil. *Massilia fere ex tribus opidi partibus mari alluitur; reliqua quarta est, quæ aditum habet à terra: huius quoque spatij pars ea, quæ ad arcem, pertinet, Loci natura & valle altissima munita longam & difficilem habet expugnationem* Et addit Strabo, ὑποπέπτωκε δ' αὐτοῖς ὁ λιμὴν θεατροειδεῖ πέτρᾳ, βλέπουσῃ πρὸς τὸν Νότον. De *Portu* isto Dionysius:

Massilia unde dicta; Eius Situs. Arx. Portus.

ἔνθα τε γαῖα
Μασσιλίη τετάνυσται, ἐπίστροφον ὅρμον ἔχουσα.

Nomen *Portui* fuit vt Eustathius notat Λακύδων. Hinc apud Melam ex veteribus libris legendum: *Et Lacidon Massiliensium Portus & in eo ipsa Massilia*. Pergit Strabo: τετείχισται δὲ καλῶς καὶ ἡ πόλις σύμπασα, μέγεθος ἔχουσα ἀξιόλογον. ἐν δὲ τῇ ἄκρᾳ τὸ Ἐφέσιον ἵδρυται, καὶ τὸ τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος ἱερόν. Rempublicam porro *Massiliensium* tantopere laudat M. Tullius; ut, audiente Populo Romano, dicere auderet in Defensione Fontei, *Civitatis illius Disciplinam atque Gravitatem non solum Græciæ, sed pene cunctis Gentibus anteponendam*. Ejus (vt plene scribit Strabo) *Sexcenti* erant Senatores, quos Τιμούχους vocabant, quique totam vitam isthoc honore potiebantur: ex eo numero *Quindecim-viri* quotidianis Litibus dirimendis legebantur. Atque ij nimirum sunt *Sexcenti Massiliensium*, & *Quindecim-Primi*, quos libro belli civilis I apellat Cæsar. *Sexcentorum* etiam meminit Valerius Maximus lib. II. cap VI Ex *Quindecim-viris* autem *Tres-viros* optabant, in quibus auctoritas esset summa Τιμοῦχος, nemo creabatur qui Liberos non haberet, quive à tertia vsque progenie ac stirpe civis non esset. *Massiliensium* igitur Respublica Ἀριστοκρατικῶς (hæc Strabonis est vox) administrabatur Aristoteles Πολιτικ. lib v. & VIII. eos ὀλιγαρχίᾳ usos testatur. *Oliarchicum* sane fuit, genere, ut audivimus, non virtute, Reip Principes fieri. Eorum leges Ionici genii, Ἰωνικοί inquit Strabo, publice sunt propositæ. Instituta Reip. *Massiliensium* paucis recenset Iustinus lib XLIII Consuevisse scilicet, ab condita fere urbe. *festis diebus portas claudere, vigilias agere, stationem in muris observare, peregrinos recognoscere curas habere: ac veluti bellum habeant, sic Vrbem pacis temporibus custodire? adeo illic bene instituta non temporum necessitate, sed recte faciendi consuetudine servari*. Alia de Manumissionibus Spectaculis Validis mendicantibus, Suppliciis, Funeribus Sepulchris & hospitiorum jure leguntur apud Valerium, capite quod indicavi. Consonabant optimis institutis Sanctissimi publice privatimque Mores. Τῆς δὲ λιτότητος, inquit Strabo lib. IV, τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν Μασσαλιωτῶν οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστιν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ ἐσθῆτι εἰς πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον: πλέον δ' οὐκ ἔξεστι. *Massiliam* Tacitus ait locum græca comitàte & provinciali parsimonia mistum & bene compositum. Sed isti morum integritati multum ademit unum, quo se infamare soliti Maslilienses, vitium Notum est proverbium Πλεύσειας εἰς Μασσαλίαν *Massiliam naviges*, de quo Athenæus lib. XII, Svidas & alij Credebantur enim Γυναικοπαθεῖν Hinc *Massilienses Mores* Plauto in Casina, molles impudici, effœminati: Huc illa Clementis Alexandrini IX, Recog. referenda, *Apud Gallos*, inquit, *Lex prisca constituit nuptum tradi publice pueros, nec opprobrium ex hoc aliquod duci*, innuere videtur eadem Diodorus scribens, Gallos licet habeant speciosas fœminas, ad Mares tamen esse proniores: Strabo item, ubi memorat, apub Gallos turpe non judicari, si adolescentes ætatis flore abuterentur. Tradit & Athenæus lib XIII Gallos super pellibus sæpius cum duobus catamitis concumbere. Hæc enim talia non de Gallis veteribus generatim, sed de Massiliensibus Græca mollitia fractis exaudienda censent Magni viri. Sidonius aperte carmine XXII:

Qualitas. Templa. Respublica. Leges & Instituta. Mores laudati, Deteriores facti.

Et te Massiliensium per hortos
Sacri Stipitis Arbiter colonum
Hellespontiaco parem Priapo &c.

Infamibus *Maſſilienſium* Moribus adſcribam quæ notat ad illud Virgilij,

Auri ſacra fames,

Mos tempore Peſtis,

Servius, *id eſt*, inquit, *exſecrabilis, ut Sacræ panduntur Portæ. Tractus eſt autem Sermo ex more Gallorum. Nam Maſſilienſes quoties peſtilentia laborabant, unus ſe ex pauperibus offerebat, alendus anno integro publicis & purioribus Cibis. Hic poſtea ornatus Verbenis & Veſtibus ſacris, circumducebatur per totam Civitatem cum Exſecrationibus, ut in ipſum reciderent mala totius Civitatis, & ſic præcipitabatur*, &c. Agathias ſua ætate *Maſſiliam* ex Græca Civitate jam barbaram notat factam: Nam patrio priſcoque vivendi more rejecto, Imperantium Inſtitutis uſam fuiſſe.

Res geſtæ,

Maſſilienſium porro Bella, Reſque contra Ligures, Gallos, Karthaginienſes, alioſque Conregionales & Remotiores Populos geſtas; item Victorias eorundem, Triumphos, Trophæa & Exuvias; Fœdera denique cum Romanis, Hiſpanis, alijſque, commemorant Strabo lib. IV, Iuſtinus lib. XLIII, & alij.

Maſſilienſes Romanorum Fratres,

Quin *Fratres* appellatos fuiſſe *Romanorum*, patet ex Panegyrico, qui Conſtantino & Maximiano dictus; *Cujus*, inquit, *Civitatis antiqua Nobilitas & quondam fraterno Populi Romani nomine gloriata.* Certe in magno erant Romanis honore. Princeps Rodiorum Legationis, Oratione in Senatu Romæ habita, de ijs apud Livium lib. XXXVII, ſic loquitur: *Maſſilienſes, quos, ſi natura inſita, velut ingenio terræ vinci poſſet, jam pridem efferaſſent tot indomitæ circumfuſæ Gentes, in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud vos eſſe, ac ſi medium umbilicum Græciæ incolerent. Non enim ſonum modo Linguæ Veſtitumque & Habitum, ſed ante omnia Mores & Leges & Ingenium ſincerum, integrumque à contagione Incolarum ſervarunt.*

Coloniæ ab Maſſilienſibus ductæ,

Colonias ex hac Vrbe ductas non paucas indicant ijdem Scriptores. Iuſtinus: *Qui pericula propulſando in tantum enituerunt, ut victis Hoſtibus in captivis Agris multas Colonias conſtituerent.*

certis Ritibus,

Quos autem Ritus ſervare fuerint ſoliti in Colonijs deducendis, ſic notat Strabo: Ἔν τε ταῖς ἀποίκοις πόλεσι πανταχοῦ τιμᾶν ἐν τοῖς πρώτοις ταύτην τὴν θεὸν (loquitur de *Ariſtarcha*) καὶ τοῦ ξοάνου τὴν διάθεσιν τὴν αὐτὴν, καὶ τ' ἄλλα νόμιμα φυλάττειν τὰ αὐτὰ, ἅπερ ἐν τῇ Μητροπόλει ἐνενόμισται. Et paulo poſt ſcribit *Maſſilienſes* Colonijs ab ſe ductis *Dianæ Epheſiæ* Sacra, more patrio, tradidiſſe; &, ut Græcanicis Ritibus immolarent, juſſiſſe. Colonias enumerat varijs locis idem Strabo; in ijs *Aphrodiſium* Pyrenæorum Promontorium, *Agatham*, *Antipolin*, *Nicæam*; & alia, quæ ipſa nomina ſatis arguunt.

Calamitates,

Concuſſa ſupra modum fuit ejus Felicitas anno I. Belli Civilis inter Cn. Pompeium Magnum & C. Iulium Cæſarem, cujus in eam Victoria fuit talis, tamque moderata, ut pro Nomine & Vetuſtate potius, quam pro Meritis ſalva ipſi ſua relicta fuerit Libertas. Legendi, præter Cæſarem ipſum, Strabo lib. V, & Lucanus lib. III. de Bello Civili: Ab Gothis poſtea captam, poſterioris ævi ſcribunt Auctores. Iornandes in Hiſtor. Gothor. *Et quomodo Euricus Rex Veſe-Gothorum Romani Regni vacillationem cernens, Arelatum & Maſſiliam propriæ ſubdidit Ditioni.* Iſidorus in Chronic. Era IO IIII: *In Gallias autem regreſſus, Arelatum & Maſſiliam Vrbes capit, ſuoque Regno utramque ſubjecit.* Sigebertus in Chronic. ad annum CCCCLXXI, *Arelatum & Maſſiliam Galliarum Vrbes invaſit.*

Academia,

Mercatus hic olim fuit, ut memoriæ prodit Strabo lib. IV, bonarum Artium & Diſciplinarum celeberrimus. Eo, tamquam ad alteras Athenas, Romani, Galli, Hiſpani, omneſque, quibus licebat Philoſophiæ Græceque Linguæ gratia ſe conferebant. Teſtatur Tacitus in Vita Agricolæ Soceri, eum parvulum ſedem ac Magiſtram Studiorum habuiſſe Maſſiliam; Locum, ut antea etiam monui, Græca Comitate & Provinciali Parſimonia miſtum beneque compoſitum. Hæc *Eumenidis*, qui tam accurate quæſivit de Nilo; Hæc *Pythiæ* quem tam ſtudioſe inſectatur Strabo; Hęc aliorum, quorũ, Scripta interciderunt, fuit, Patria. Hic veriſimile eſt Philoſophiam didiciſſe *Favorinum Arelatenſem*. Hæc Gallos omnes ita φιλέλληνας reddebat, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν, ut Contractus omnes Gręco Idiomate conficerent, & in omnibus publicis privatiſque Rationibus Græcis Litteris uterentur, Strabone Teſte. Inde Tabulæ in Helvetiorum Caſtris repertæ Græco Charactere conſcriptæ, ad Cæſarem perlatæ, ut in Ephemeridibus Belli Gallici eſt legere. Hinc hodieque tam frequens in Gallo-Romano ſermone Helleniſmus. Alia prætereo: Nam plura à me alibi notata.

Navale, Armamentarium, Territorium olei vinique ferax.

Habuiſſe *Maſſilienſes Navalia & Armamentarium*, copiam item Navium, Armorum, Machinarum, quibus & contra Barbaros ſe tuebantur & Romanorum ſocietatem ſibi compararunt, tradit idem Strabo: qui & Territorium ipſorum celebrat, Ἐλαιόφυτον καὶ κατάμπελον.

Vinum

Oſtrea. Lateres. Incolæ trilingues. Hodierna deſcriptio.

Vinum Maſſilienſe ait Athenæus eſſe καλὸν, ſed ὀλίγον, ἐ παχὺ καὶ σαρκῶδες. *Oſtrea Maſſilienſia* laudat Auſonius Epiſt. XIII; eadem forte cum ijs, quæ Srabo magna copia reperiri ſcribit in Rodani oſtiis. *Lateres* apud Maſſilienſes fieri, qui projecti in aquam natant, notat Vitruvius. Incolas Trilingues fuiſſe, ut qui Græce, Latine; Galliceque loquerentur, refert ex Varrone D. Hieronymus. Digna igitur maximis Elogijs *Maſſilia*, cum quod tantæ Antiquitatis, tum quod hodieque Situ Opereque ſit præpotens, Regique ſuo fideliſſima; quod item ſuorum Incolarum induſtria per Aſiam, Africam, aliaſque remotiſſimas Regiones longe lateque negocietur. Theatralem & nunc fere ſervat formam; ſed ita, ut in Septemtrione Cornu potior ſit Civitas; in Auſtraliore Collis, in quo Munimenta, quæ vulgo *Le Fort. de Noſtre Dame de la Garde*, & *de S. Nicolas*; adjacente Colli *domo gubernatoris* cum *Armamentario*. Inter utrumque Cornu *Portus* eſt; cui præjacent inſulæ, vulgo *Les Pomegues*; in quarum una Stationem navium habuit D. Iunius Brutus, quum Vrbs ab Cæſare, cujus ille erat Legatus, eſſet obſeſſa. Viſitur ibi hoc tempore *Arx*, quæ vernacule *Le Chaſteau Bit*. Vrbe per Portam Francicam egreſſo ad ſiniſtram ſe offerunt magna *Aquæductuum* Rudera, quæ ad ipſum Opidum junguntur Munimento, quod inter eamdem Francicam & Aquenſem Portas, *Magnum* cognomine. Epiſcopos ſuos numerant ab *D. Lazaro*, quem Chriſtus ab morte ſuſcitavit. Eum bonis ſedibuſque exutum, ſæviente Perſequutione, quæ Stephanum abſtulerat, cum ſororibus Maria Magdalena & Martha in has oras veniſſe, Chriſtique fidem nunciaſſe, narrant Maſſilienſes. Quin & caput ejus monſtrant in Primario templo: quod incolis *La Maieur*, ad urbis Mœnia, verſus Mare. Hæc de *Maſſilia*: reliquæ urbes Epiſcopales ſunt: *Dine*: *Dinia* Plinio in Ebroduntiis; Δίνια Ptolemæo in Sentiis. *Graſſe*, *Graſſenſe opidum*. *Glandeve*, *Glannatte* Viris Doctis Latine ſcribentibus, *Glannatena Civitas*, Notitiæ Provinciarum Galliæ in Viennenſi IV; in alijs libris eſt *Glanatica*, in quibuſdam *Glamnatena*. *Glandetenſis Epiſcopi* meminit concilium Aurelianum VI. Falluntur, qui *Glanum* Plinij, Pomponii & Antonini cum *Glannate* confundunt. *Glanum* enim Antoninus ponit inter Cabellionem & Arelatum: at quam procul inde *Glannate*? Quid *Glanum* hodie, ignoratur. *Senas*, Σανίτιον, Veſdantiorum opidum in Alpibus Maritimis, Ptolemæo. *S. Paul de Vences*, Οὐίντιον, Neruſiorum Opidum in Alpibus Maritimis, Ptolemæo, Οὐεντία, Dioni lib. XXXVII. *Apt*. *Apta Iulia* Vulgientium Plinio, *Avia Iulia* & *Abtejulia* corrupte apud Antoninum: Nam in melioribus eſt *apta Iulia*; ut & in Itineraria Tabula. *Aptenſis Epiſcopatus* meminerunt concilium Aurelianenſe, & alia. *Ries*, *Reius* Notitiæ Provinciarum Galliæ, in qua ſub Viennenſi III ſic legitur, *Civitas Reienſium, id eſt Reias*. In Tabula Itineraria, ut paullo ante dixi, ſcriptum eſt, *Reis Apollinaris*; quod nondum liquet. *Feriuls Forum Iulij* Planco Imperatori Epiſtola ad M. Tullium, addenti abeſſe ab *Foro Voconij* XX. M. P. Tabula Itineraria inter *Forum Voconij* & *Forum Iulij* notat XVII. M. P. φόρος Ἰούλιος, Commonorum urbs Ptolomæo; COL. IVL. OCTAV. in Auguſti Nummo apud Hubertum Goltzium: *Forum Iulium Octavanorum Colonia, quæ Pacenſis appellatur & Claſsica*, Plinio lib. III. cap. IV. τὸ Ναύσταθμον τοῦ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ ὃ καλοῦσι Φόρον Ἰούλιον inquit Strabo lib. IV: Et hodie Portus eſt marinus. *Ciſteron*, *Seguſtero* apud Antoninum & in itineraria tabula: *Ceſtero* inquit ſuis ad me litteris Ioſephus Scaliger, Plinio; apud quem tamen excuſum eſt *Ceſſero*. Sed mihi ſemper Pliniana *Ceſſero* eadem cenſeri ſolet cum ea, quæ Κεσσερὼ apud Ptolemæum, Toloſæ & Carcaſſoni connumerata, quæ hodie in Languedokio *Caſtres*, ut ibi monui. Plinius enim *Ceſſeronem* locat inter Opida Volcarum Tectoſagum, qui ad dextram Rodani ripam. *Tolon*, *Telonum* Doctis Latine ſcribentibus; *Telo Martius*, Antonino, Opidum in interiore Maris receſſu, novem Leucis Maſſilia.

Reliquæ Epiſcopales Vrbes: Dine, Dinia, Graſſe, Glandeve, Glannate. Senas, Sanitium. S. Paul de Vences, Vintium. Apt, Apta Iulia, Reis, Reius. Feriuls, Forum Iulij. Ciſteron, Seguſtero. Tolon, Telo Martius.

Aliæ Vrbes & opida: Antibe, Antipolis. Hieres, Olbia.

Hæc de Epiſcopalibus: ſunt alia non minoris nominis & antiquitatis opida: *Antibe*; Ἀντίπολις, Deciatorum opidum Ptolemæo; *Opidum Latinum*, *Antipolis*, Plinio: Tacitus *Antipolim Narbonenſis Galliæ Municipium* appellat. *Coloniam* vocat Nummus Titi imperatoris: Meminit Ἀντιπόλεως, & Strabo, ſcribens inter eam & Olbiam conſtructum eſſe *Forum Iulium*. *Olbia* ſane, quæ & Ptolemæo Melæque nota, *Yeres* vel *Hieres* hodie cenſetur ad Mare, tribus fere leucis Telono. Contra Opidum jacent nobiliſſimæ inſulæ, quæ Ptolemæo Στοιχάδες, Λιγυστίδες Stephano & Apollonio lib. IV. De iis lib. ultimo. Hodie, Opido cognomines, *Les Iſles* dicuntur *de Yeres*, vel

S. Maximin. Tecolata forte, *Tarascon*, nomen retinent. — *Aña.* — *Alaunum, Catoluca.* — *Glanum.* — *Ernaginum.*

vel *Hieres.* Coralium ibi colligitur optimum, & quo non aliud præstantius in Mari Ligustico. *S. Maximin*, *Tecolata* videtur Antonino in Itinerario; sex grandioribus leucis Massilia, versus Boream. *Tarascon*, Ταρ́άσκων Straboni; Ταρασκὼν Ptolemæo; ad sinisteriorem Rodani ripam; cui in dexteriore opposita visitur *Belloquadra*, vulgo *Beaucarre*, Fluvio tantum intercurrente : unde usitatum illud Gallis; *Entre Beaucarre & Tarascon, Ne repaict. Brebis ne Oison, Non plus qu'entre Tain & Tournon.* Nam & hæc apud Valentinos utrimque ad Rodanum. Comitatus dignitate fulgent Opida, *Sault*, *S. Cillis*, & alia. Iam quas hodie habeant appellationes ignoro Opida, quæ apud Antoninum & in Itineraria Tabula scribuntur, *Alaunium* & *Catoluca*, quæ *Catuiacia*, Tabulæ Itinerariæ. Vtrumque certe locatur inter Segusteronem & Aptam Iuliam. Neque certiora habeo de *Glano* & *Ernagino*, quæ quomdam inter Cabellionem & Arelate. *Glanum* Plinio, Pomponio, Antonino; Γλανὸν Ptolemæo in Salyis : quod Itinerariæ Tabulæ *Clanum*. Falluntur, ut alibi moneo, qui *Glanum* idem faciunt cum *Glannate*, hodie *Glandeve*. Et *Ernaginum*, quod Ε'ρνάγινον Ptolemæo, *Ernagina* Itinerariæ Tabulæ; οὔργενον Straboni esse videtur; apud quem M S. Codicibus οὔγερνον legi notat Casaubonus : *Vgernum* nominat Gregorius Turonensis. *Ernaginensium* memoria in antiquo exstat Lapide , quem paullo ante posui, ubi de Aquis SextIs. Præter *Massiliam* , *Telonum*, *Olbiam* , *Forum Iulium* & *Antipolin*, a lia quoque ab Veteribus opida nominantur Provinciæ hujus Mari adposita. Ea animus est ordine enumerare ex Parte Itinerarij Maritimi, quod sub Antonini nomine circumfertur, collata cum alijs:

Pars Itinerarii Maritimi, ad Provinciam pertinentis.

Pars Itinerarij Maritimi apud Antoninum, ad *Provinciam*, pertinens.

A *Nicia Antipolim.* Port.	M.P.XVI.	*Antibe*, suo loco.
Ab *Antipoli Lero & Lerina Insulæ.*	M. P. XI.	*Les Isles de S. Margarete & de S. Honorat.* Λήρων, Straboni ; Ληρώνη, Ptolemæo *Lerina* Plinio. *Lirinense* ibi *Monasterium: S. Honorati*, hodie.
A *Lerone & Lerina Forum Iulij.* Port.	M. P. XXIV.	*Feriuls.* Alibi dixi.
A *Foro Iulio Sinus Sambracitanus.* Plag.	M. P. XXV.	*Goulfe de Grimault.*
A *Sina Sambracitano Heraclia Caccabaria*, Portus,	M.P.XVI.	. . . .
Ab *Heraclia Caccabaria, Alconis*,	M.P.XII.	
Ab *Alconi Pompeianas* Portus.	M. P. XXX.	
A *Pompeianis Telonem Martium* Port.	M.P.XV.	
A *Telone Martio Taurentum.* Port.	M. P. XII.	Cæsari *Taurenta* Castellum Massiliensium ; Straboni, Ταυρέντιον: Ταυρόεντιον, Ptolemæo; Ταυροεῖς Stephano: Cenalis, Albenas, Massonius, alij censent esse Opidum, quod hodie *Telon* : sed hoc esse non posse , patet hic ex Antonino, qui *Telonem* præmittit. Vbi sit, ignoro.
A *Taurento Carsicim.* Portus.	M.P.XVIII.	Memoria loci servatur ad Promontorium *Cerchiech.*
A *Carsici Citharista* Portus.	M. P. XVIII.	Κιθαριστὴς Ptolemæo; *Citharista* Plinio & Melæ. Hodie alijs alia Promontoria inter se vicina, *Capo de S. Sigo, Circelli, S. Bacro.*
A *Citharista Portus Aemines.* Posit.	M. P. VI.	In alijs Exemplaribus *Mines*, item *Hemines.*
A *Portu Aeminis Immadras.* Posit.	M.P.XII	Forte ubi hodie *Maire.* Varie legitur apud Antoninum.
Ab *Immadris Massiliam Græcorum.* Port.	M. P. XII.	*Marseille.*
A *Massilia Græcorum Incarum.* Posit.	M. P. XII.	Incidit fere in locum, qui hodie ad Sinum Massalioticum, *Carri.*
Ab *Incaro Dilim.* Posit	M. P. VIII.	. . . .
A *Dili Fossas Marianas.* Portus.	M. P. XX.	Nomen servare videtur opidum *Fos*, in Campis Lapideis.

A *Fossis*

A *Fossis ad Gradum Massilitanorum. Fluvius Rodamus.*	M.P.X.V.I.	*Gras de Passon.*
A *Gradu per Fluvium Rodanum Arelatum.*	M. P. XXX.	*Arles.*

Adponam & aliud Antonini Iter, Magis Mediterraneum, *Provinciæ* Opida proponens; collatum cum Itineraria Peutingeri Tabula:

Aliud Iter per Loca magis mediterranea.

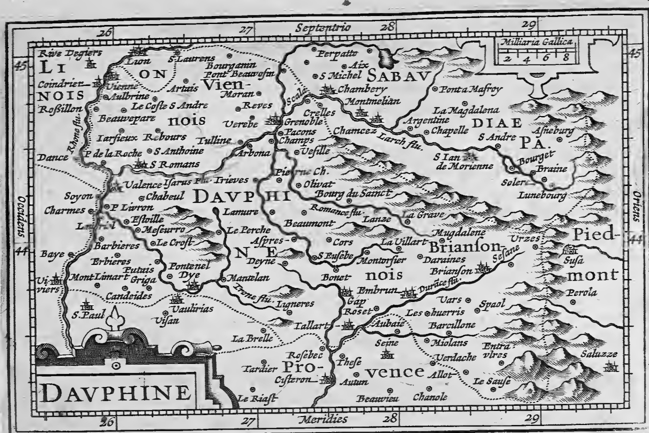
Antonini Itinerat.		Tabula Peuting. Itiner.		Vulgata Nomencl.
Cemenelum,	M. P.V.III.	*Gemenello,*	VI.	*Varo.*
Plinio *Cemelion, Vediantiorum* Civitas : Ptolemæo Κεμενέλεον in *Vesdiantiis.*		Leg. *Gemeneleo.*		*Antibe.* *Feriuls.*
Varum Flumen,	M.P.V.I.	*Varum,*	X.	
Antipolim,	M.P.X.	*Antipoli,*	XII.	
Ad Horrea,	M.P.XII.	*Ad Horrea,*	XVII.	
Forum IulI,	M.P.X.VIII.	*Foro Iulij,*	XVII.	
Forum VoconI,	M.P.X.II.	*Foro. Voconi,*	XXII.	
Plancus M. Tullio scribens, *Forum VoconI* ab *Foro IulI* quatuor & viginti millia passuum abesse prodit.		Vitiosa Interpunctione Numerus hic magis accedit ad Planci rationem, Ciceroni scribentis.		
Mantavonium,	M.P.XII.	*Matavone,*	XVII.	
Ad Turrem,	M.P.XIIII.	*Ad Turrem,*	XVI.	
Tegulatam,	M.P.XVI.	*Tegulata,*	XV.	
Aquas Sextias,	M.P.XVI.	*Aquis Sestis,*	XVIII.	*Aix.*
Massiliam,	M.P.XVIII.	*Massilia Græcorum,*	.....	*Marseille.*
Calcariam,	M.P.XIIII.	*Calcaria,*	XXXIII.	
Fossas Marinas,	M.P.XXIV.	*Fossis Marianis,*	XXXIII.	
Arelate,	M.P.XXXIII.	*Arelato,*	.....	*Arles.*

Provinciæ Comites.

De Antiquissimis porro *Provinciæ Comitibus* pauca inveniuntur. Tempore Ludovici VIII, Francorum Regis, lego in vetustissimis Annalibus fuisse *Raimundum Berengarium Provinciæ Comitem*; ejusque Filiam unicam & Heredem *Beatricem*, Vxorem fuisse ductam ab *Karolo* Andium & Cenomanorum Comite, ejusdem Ludovici Regis Filio, qui hoc Matrimonio *Provinciæ Comitatum* est adeptus. Successit huic *Karolus*, *Claudius* cognomine, Princeps Salernitanus, & Rex Neapolis. Hunc sequutus est Filius *Robertus*, Dux Calabriæ, & Rex Neapolitanus. Robertum Avum excepit *Ioanna* (cujus Pater Karolus, Calabriæ Dux, jam vitam cum morte commutarat) testamento cum Regina Neapolis, tum *Provinciæ Comes* facta. Hæc *Ludovicum Andegavensem*, Ioannis Francorum Regis Filium, quem explendo in Adversarios odio adoptarat, Successorem & in aliis Principatibus, & in eodem Comitatu reliquit. Post Ludovicum Comes factus est Filius ejus *Ludovicus* II; quem sequutus *Ludovicus*, III Filius, quum etiam ab Ioanna II. Neapolis Regina in Regem Siciliæ, Calabriæque Ducem esset adoptatus, in prolis Successorem habuit in suis Principatibus, ex consensu ejusdem Ioannæ II, *Renatum Andegavensem*, Fratrem. Hic quum Regni Neapolitani *Provinciæque Comitatus* jura resignare nollet Renato Lotharingiæ Duci, ex Filia Iolanta Nepoti, ea transscripsisse memoratur in *Karolum* Fratrem, Cenomanorum Comitem: qui Filio Karolo orbatus *Ludovicum* XI, Francorum Regem, omnium Bonorum Hæredem instituisse scribitur. Alij suprema id *Renati* voluntate factum volunt; non absque gravissima justissimaque Renati Lotharingici expostulatione.

Delfinatus.

CAP. XL.

SIc se habet *Provincia*, quæ Aquensi paret Parlamento: sequitur *Delfinatus*, qui Gratianopolitano.

DELFINATVS, *Daulphiné.* Eius Fines. DELPHINATVI ad Meridiem adhæret Provincia; ad Septemtrionem Territorium, quod vulgo *Bresßia*, interfluente Rodano: qua Occidens est, Venisse se pandit Comitatus; qua Oriens, Conregionalia jacent Pedemontium & Sabaudia. Etymon, Qualitas, Nomen illi volunt ab *Castello-Delphini*, quod vernacule *Chasteau-Dolphin.* Regio est non ejusdem ubique genij: ferax plerisque locis variarum rerum; nonnullis etiam sterilior præcipue qua vestita Montibus; qui crebri hic suis distincti Cognominibus. Incolæ. Incolæ magni suæ sunt Libertatis æstimatores: Eam DEO, suoque Sanguini acceptam ferunt: Militiæ contra Hostem feroces; domi peragundis inter se Negocijs satis industrij, ab Vicinis astu facile superantur. Agricolæ bardi sunt, stupidi, crassæque naris: Nobiles, quique Vrbes habitant, humani, nihil præ se ferunt Fastus, procul ab omni Arrogantia; Moribus, citra Gravitatis detrimentum, amœnis; alacris ingenij; Scientiarum omnium, maxime vero Matheseos, mirum quam capaces; studiosissimi rerum Naturalium indagatores.

Qui olim, Floruerunt hic olim præter *Allobroges* (de quibus *Delfinatus* etiam olim Incolis, in Sabaudia mea) *Viennenses*; *Caturiges*, *Ebrodunenses*, *Segalauni*, *Valentini*, *Vocontij*, *Denses*, *Gratianopolitani*, *Tricastini*, *VVapincenses*, *Brannovij*. *Viennenses.* *Viennensium* Civitas nomitur in Notitia Provinciarum Galliæ; Hodie. *L'Archevesché de Vienne*: *Viennensium Colonia*, quæ hodie *Vienna*, nominatur in Oratione Claudij, de qua post. *Caturiges,* *Caturiges* Plinio Cæsarique dicuntur, qui κατόριγες Straboni & Ptolemæo. Eorum Nomen manere putatur hodieque in opido, quod ad Druentiam *Charges* audit, haud procul *Ebroduno*, quod *Caturigum* Metropolis Viris doctis censentur. *Ebrodunenses,* *Ebrodunensium* certe Civitas Notitiæ Provinciarum in Viennensi IV, hodie *L'Archevesché d'Ambrun.* Dicam plenius paullo post. Vide & præcedente Capite quæ scripsi de *Ebroduntiis*, qui iidem videntur cum *Ebrodunensibus*: an non & cum *Ambivaritis*, Eduorum Clientibus, apud Cæsarem lib. VII? *Segalauni,* *Segaulani*, Σεγαλαυνοὶ Ptolemæo, qui forte Plinio *Segellauni*, restituendi, ni fallor; apud Iustinum lib. XLIII, in locum *Segobrigiorum*; hodie, *Pais de Valentinois.* *Valentini,* *Valentia* enim apud Ptolemæum *Segaulaunorum* est Metropolis, non autem *Cavarum*, ut est apud Plinium. *Valentinorum Civitas* Notitiæ Provinciarum in Viennensi I, *L'Evesché de Valence*. *Vocontij* Cæsari, Tacito, Melæ;

Vocontij.

læ; οὐοκόντιοι, Straboni; qui οὐσκόνδιοι corrupte Ptolemæo. *Vocontij* apud Iustinum lib. XLIII. reponendi, exturbatis *Volscis*, suffragante Manu-exarato Codice. Plinius *Fœderatam Gentem* vocat. Triumphantur in Fastis Romanorum, ab Verrio Flacco concinnatis, cum vicinis Liguribus Salluvieisque. Hodie *Le Pais de Die jusques à Vaison.* Nam, uti notat suis ad me litteris [redacted]. Iosephus Scaliger, *Augusta Dia Vocontiorum* legitur in Inscriptionibus. *Civitas Deensium* in Notitia Provinciarum, *L'Evesché de Die.* Ibidem *Civitas Gratianopolitanorum, L'Vesché de Grainople Tricastini* Livio & Plinio, qui eorum Metropolin vocat *Augustam*; Τρικαστηνοὶ Ptolemæo, cui Civitas ipsorum Ιϐλιόμαγος, ut quidem meliores habent Codices. Nam in alijs Νοιόμαγος, legitur. *Tricastini*, inquit Ammianus lib. XV. *Alpes Cottias incolunt.* Notitiæ Provinciarum in Viennensi I *Civitas Tricastinorum; Hodie L'Evesché S. Antoni de Tricastin.* Habet & eadem Notitia in Viennensi III *Civitatem VVapincensium, L'Evesché de Gap, Le Pais de Gapencois.* Nescio an huc etiam referendi *Brannovij*, quos cum alijs Eduorum Clientes facit Cæsar lib. VII. Adsonat Vrbs, quæ vulgo *Brianson.*

Deenses. Gratianopolitani, Tricastini, Wapincenses, Brannovij.

Hæc de Antiquis *Delfinatus* nostri Populis; venio ad Vrbes, quarum duæ Archiepiscopales, quinque Episcopales, reliquæ minorum gentium. Archiepiscopales sunt *Vienna* & *Ebrodunum.*

Vrbes Archiepiscopales: *Vienna*, nomen retinens,

Vienna (cui nomen fertur ab Venerio Afro Exsule, qui *biennio* exstruxisse dicitur: quod quis non rideat?) Cæsari lib. VI. belli Gallici, Tacito, alijsque Auctoribus, inscriptionibus item passim notissima: Οὐιεννα *Allobrogum Metropolis*, Straboni lib. IV. eorumdem *Vrbs mediterranea*, Ptolemæo, Βιεννος, Stephano: *Ornatissima Colonia* in Oratione Claudij, quæ Lugduni exstat, æreæ Tabulæ incisa: Vulgo *Vienne*, Vetus nomen retinens. *Iuris* quomdam *Italici*, inquit Paullus IC. Tit. D. de Censibus. Ad decimum sextum lapidem abesse Lugduno, testatur in Ludo Mortis Claudij Imperat. Seneca. Sita ad Rodanum, ἵδρυται ἐπὶ τῷ Ροδανῷ, inquit de ea Strabo. *Alpinam* dixit Ausonius Epist. XXIII. Sic & Carmine IV Parental.

quaque potentes
Aedues, Alpino quaque Vienna iugo.

Hinc apud eumdem Libro de Vrbibus, Carmine VII:

Alpinis opulenta Vienna Colonis.

Senatoriam aliquando appellatam notat Paradinus, de antiquo Statu Burgundiæ, quo Auctore, mihi nondum constat: & sic eam nominat Papirius Massonius in Annalibus. Non Archiepiscopatus solum honorata Titulo; verum etiam in Ducatus hodie dignitatem evecta: *Duché de Viennois.* Episcopus Primus perhibetur fuisse *Crescens*, D. Paulli Discipulus. Eiusdem Vrbis Antistes fuisse scribitur *Mamertus*; qui Cladem Vrbi imminentem deprecatus fertur indictis, quas & ad Posteros transmisit, Supplicationibus. De Vetere inter Lugdunenses Viennensesque ob principatum discordia, mutuoque odio, legendus Cornelius Tacitus lib. I. Historiarum. Memorat Suetonius, Vitellio Imperatori, *Viennæ* pro Tribunali Iura reddenti. Gallinaceum supra humerum, ac deinde in Capite adstitisse; nec fefellisse coniecturam eorum, qui Augurio non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicuius Gallicani Hominis potestatem: si quidem ab Antonio, primo Adversarum Partium Duce, oppressus, cui Tolosæ nato cognomen in pueritia *Beco* fuerat: id valet *Gallinacei rostrum. Vienna* Calamitatem magnam passa est ab Rodani exundantis impetu, anno CIↃ IↃ XLIII. In gratiam porro *Turnonij Vini* generosissimi non abs re videtur addendum; quod Plinius de eo jam olim prodidit: *Iam inventa*, inquit, *Vitis, per se in Vino Picem resipiens, Viennensem Agrum nobilitans, Arverno, Sequanorumque & Helvetico generibus non pridem illustrata. Pontij Pilati* Fabulam; famosum illud Specus, quod Nebulis perpetuo obumbratur; Pyramidesque, quas monstrant in Vineis ad Vrbem Incolæ, exsulantis ibi Domum fuisse perhibentes, alij majore præconio celebrent: Nam mihi non magnæ hæc talia solent esse fidei. *Ebrodunum*, Ἐϐορόδουνον Ptolemæo, *Caturigum* vel *Alpium Maritimarum*: Ἐπεϐρόδουνον κώμη, Straboni; *Eburodunum*, Antonino; *Eburunum*, vitiose, Tabulæ Itinerariæ: Vernacule *Ambrun.* Aliud est *Ebrodunum* in Finibus Helvetiorum, *Iverdum.* In Notitia Imperij legitur: *Sub Duce Magontiacensi Præfectus Classis Barcariorum Ebruduni Sapaudiæ.* Vnde nomen *Ebroduno*, solicite non quæram. Quid *Dunum* alibi à me dictum. Montibus cingitur, qui Vini, Fructuum,

Duché de Viennois, Primus Episcopus. Supplicationum Institutio. Turnonium Vinum in Ago Viennensi, Fabulæ de Pontio Pilato, Ebrodunum, Ambrun,

Simpliciumque innumerorum feraces. Suis parere Præsulibus, eosque Principes se dicere, lego; multis magnisque donatos ab Regibus Franciæ Privilegijs; inter quæ absoluta Iustitiæ Administratio, Ius cudendæ Monetæ, aliaque id genus Regalia. Metropolis est Pagi, qui vulgo *Ambrunois*.

Primaria Pagi Ambrunois.

Episcopales Vrbes.

Episcopales Vrbes sunt quinque : *Valentia, Dia, Gratianopolis, Augusta, Vapingum. Valentia*, Antonino; Ὀυαλεντία, Ptolemæo, *Segalaunorum* Vrbs, non autem *Cavarum*, ut est apud Plinium: *Valentina Vrbs*, Sidonio lib. VI. Epist. XII. & Prospero in Chronico; *Civitas Valentia*, Itinerario Burdigalensi; *Valentina Civitas*, Bonifacio Papæ ad Episcopos Galliæ: *Nobilissima Galliarum Civitas*; eidem Prospero: Vulgo *Valence*; Ducatus titulo gaudens. Metropolis Territorij, quod Indigenis *Valentinois*, *Duchè de Valentinois*. Audiens semper Romanorum Imperio, circa annum CCCCXV occupata legitur ab Gothis; inde à Burgundionibus; passa etiam obsidionem anno IↃ LXXVI ab Langbardis, frustra. Visuntur ibi Sigularia quædam. In Monasterio Iacobitarum, Effigies *Gigantis Buardi*, XV Cubitos proceri; eiusque Ossa: Extra Vrbem, in Ædis D. Petri Ruderibus, Antrum sub Rodani Fluenta productum: Alia prætereo. De invento extra Portam Divi Felicis Vineis Corpore *Iustinæ*, cum quibusdam Ornamentis, alij legendi: Nam ego parum hic certus. *Dia Vocontiorum*, Antonino, in melioribus Libris; in alijs *Dea Bocontiorum: Augusta Dia Vocontiorum*, in antiquis Inscriptionibus, ut suis ad me Litteris testatur [redacted] Iosephus Scaliger. *Deas Castrum* forte an Gregorio Turonensi lib. III. *Die* vulgo; Metropolis Agri, qui vernacule, *Pais de Dois*. *Gratianopolis* olim *Cularo* vocabatur. In Epistola Planci ad Ciceronem, quæ incipit, Numquam me hercle, in fine ita editum vulgo : *Octavo Eidus Iunias, Civarone in Finibus Allobrogum* ubi legendum, *Cularone*. In Notitia Imperij ita excusum est, *In Provincia Gallia Ripariensi, Tribunus Cohortis Primæ Flaviæ Sapaudiæ Calarone*; ubi reponendum, *Cularonæ*, aut *Cularone*. Et quum non sit dubium, quin & Ptolemæus Vrbis tam præclaræ, Priscisque etiam celebratæ, fecerit mentionem; fere est, ut putem nomen apud eum periisse. Legitur hodie lib. II. cap. X. quo Galliæ Narbonensis Situs delineatur, Ἀκυσιῶν, Latinis Interpretibus, imperitius huiusmodi Voces, quasi pluralis essent numeri, vertentibus, *Acousiorum Colonia*, quum simpliciter scribenda fuisset *Acusio*. Sed reponendum ibi, meo quidem iudicio, antiquum illud Vrbis Nomen Κȣλαρῶν, *Cularo*. Ab *Curalone* porro *Cularonenses Muri* in Antiquis Inscriptionibus; quarum una quidem in Vrbis Porta visitur, quæ ad Meridiem pertinet, *Romana* dicta; altera vero in Porta, qua Viennam itur, quæque ad Septemtriones vergit. Post, ampliata fortean ab Imperatore *Gratiano*, *Gratianopolis* fuit appellata: Eo nomine nota Augustino lib. XXI. De Civitate DEI, cap. VII, Sidonio Apollinari lib. III. Epistol. XIV, Gregorio Turonensi lib. IV. cap. XLIV. Paullo Diacono lib. III. de Gestis Langbardor. cap. VIII. *Civitas Gratianopolitana*, Isidoro. Vulgo *Grainople*. Sedes amplissimi Senatus Delfinatensis, Isarsi, cujus sæpe meminit Plancus, adsita; ad Pedem Montis, qui vulgo *Chalemont*. Qua fuerit olim forma, monstrant antiqui Muri Portæque. Mœnia ab Francisco I Galliarum Rege cœpta, quum absoluta fuerint, Vrbem fere facient quadratam. Ad Septemtrionem inter ipsam Vrbem & elegans Suburbium, cui ab *D. Laurentio* cognomen, fluit *Isara*, *Ponte* stratus, omnium pulcherrimo. Ad Meridiem præterlabitur *Dracus*, Torrens valde vehemens, Agros non raro limosis deformans Inundationibus, nulloque volens valensque Aggere coerceri. Territorium vel potius Ager Suburbicarius vocatur *Graisivouldan* ab Vulgo Delfinatium, & à quibusdam contracte *Givauldan*, voce corrupta ex *Gratianopolitano*. Haud procul Vrbe, qua Septemtrio est, *Fodinæ* sunt, ex quibus Lapides in Civitatis usum eruuntur. Primo ab Vrbe Lapide Vicus est, qui vulgo *Pariset*: ibi Turris visitur, quæ Incolis *La Tour S. Venin*. Appellationis caussam intelligo, quod quale quale Venenatum Animal in eam inlatum evestigio enecetur. Ab nemine interim mortalium habitatur. *Augusta Tricastinornm*, Plinio lib. IV. cap. III. *Tricastina Vrbs*, Sidonio lib. VI. Epist. XII : Ιȣλιόμαγος forte Ptolemæo, apud quem in Vulgatis legitur Νειόμαγος. Hodie, uti censet V. N. Iosephus Scaliger, *S. Antoni de Tricastin*. Alij aliud fabricant huic *Augustæ* opidum. Ioannes Poldus *Aymargues*, vel *Trois Chasteaux*; Cœnalis, *S. Paul*; Simlerus *Trieues*. *Augusta* putatur Antonini; sed situs non patitur. *Vapingum* Antonino, vel quemadmodum in quibusdam Libris legitur *Vapincum*, ut & in Itineraria Tabula; *Vapinquum*

Valentia, nomen retinens. — *Caput Agri Valentinois.* — *Dia Vocontiorum Die, Metropolis Territorij Diois; Gratianopolis, Grenoplo. olim Cularo.* — *Primaria urbs Agri qui vulgo Givauldan.* — *Augusta Tricastinorum, S. Antoni de Tricastin.* — *Vapingum.*

pinquum Aimoino: *Gap* hodie. Caput Agri, qui vernacule *Gapençois* montibus obsiti. Ipsum Opidum, ut hodie, sic & olim celebre (Nam Antoninus Iter *Vapingum* designat ducitque Mediolano) ad pedem est situm Montis excelsi, qui Adcolis *Le Col S. Digo:* Sedes Baillivatus.

Gap, Caput Pagi Gapençois.

Præter Pagos illos Suburbicarios, quos jam nominavi, *Viennois, Ambrunois, Valentinois, Diois, Graisivouldan, & Gapençois:* sunt & alij quidam, qui vernacule, *Les Pais du Treves, des Baronnies, & Briançonnis.* Primi primarium opidum est *Mens*; Secundi, *Buyz*; Tertij *Brianson*; *Brigantio* Antonino & Itinerariæ Tabulæ, Βεργάντιον Straboni & Ptolemæo, *Segusianorum*, de quibus alibi, Vrbs; *Virgantia* Ammiano, cuius, de Via Alpium Cottiarum loquentis, verba sunt hæc: *Vnde declive quidem iter, sed expeditius ad usque Castellum Virgantiam patet.* Haud procul *Brigantio* Rupes est in formam Portæ pertusa, cui insculpta leguntur: D. CÆSARI. AVGVSTO. DEDICATA. SALVTATE EAM: quæ mihi non sapiunt Antiquitatem. Factam perhibent ab C. Iulio Cæsare, ut ea in Gallias penetraret. Comitatus Titulo nobilia sunt *Champsant & Rossillon*, quod *Vrsolis* omnino Antonini. Alia multa habet *Delfinatus* minorum gentium opida: quæ, cum Superioribus, Francorum Geographi trium faciunt generum. Fluvijs adsident; Rodano quidem, cum *Vienna & Valentia, Monlimartum & Thinium*; quorum hoc Proceribus paret Tournonensibus: Isaræ vero, præter *Grationopolin*, item *Mon-Melianum & Romanum*, opida Arcipotentia; hoc etiam dives admodum, insignem habens Pontem, Romanos, ut multi censent testans sua Nomenclatura Conditores; vel eos saltem, qui Romani Nominis studiosi, sic dixisse volunt. In Montanis, præter *Ebrodunum, Diam, Vapincum, Brigantium & Buzium*, quorum jam memini sunt, quæ Francico Idiomate; *Talart, Alamontis* Antonino; apud quem & *Alapuntis & Alabuntis*, item *Alabontis*; *Alarante* est in Itineraria Tabula hoc loco, bis, nullo alio opido interjecto. *Charges, Caturigum* Sedes, ut antea monui; *Caturicæ & Caturrigæ* Antonino, ni fallor: *Catorigomagus* Itinerariæ Tabulæ, in qua sequitur *Ictodurum* inter *Caturigas & Vapincum. Chasteau roux*, Laminarum hic Fons, quæ Scandulæ solent dici, *Ardoises* Francis. *S. Crespin*: nisi hoc *Rame* sit Antonini, & *Rama* Itinerariæ Tabulæ; certe haud procul inde fuit. Montana item sunt *Vayne, Sarre, Le Bayz, S. Euphemie, Vauxerre, Corp, La Meutre, Men, Visible*, magna hic Marmoris & Alabastritæ copia; *Ours*; *Essilles*, Delfinatus Clavis, quibusdam *Ocelum* Cæsaris, Ὄκελλον Strabonis; *Chasteau-Dolfin*, unde nomen putant impositum Provinciæ; *Guillestre, Scyne, Meulon, Chastillon, Montbrun, Romullianette, Vraiz*; *S. Clement*, Pagus interiori Montis Recessui, quod mirandum, inædificatus. In planioribus porro locis, præter *Augustam Tricastinorum & Rossilionem* sunt: *Quirien, Cremieu, La Vorpiliere, Bourgoing, La Tour du Pin, Le Pont Beauvoisin*, cujus pars media Sabaudiæ est, *La Coste S. André, S. Donat, Macelan, Villeneuue, S. Marcelin, Tulins, Lamben, Modian, Moretel, S. Vallier, Beau-repaire, Beaupais, Muraz, Neiron, Len*, cui fertile Territorium, *Ten*, ubi præstantia Vina: *Chasteu-d'Imble, Alessan, Montelier, Beaumont, Lauriol, Cret, Salliens*, locus Monaulis Lituisque nobilitatus, *Verane, S. Paul, Avallon.*

Alia opida. Mens Metropolis Agri Treves, Buyz, de Baronnies Brianson olim Brigantio, caput Briançonnis. Champsant. Rossillon, olim Vrsolis. Thinium, Mon melianum, Romanum, Talart, olim Alamontis. Charges, Caturiga. Chasteauroux, S. Crespin, Rama forte. Visible, Essilles, Ocelum olim, Chasteau Dolfin, S. Clement. Pont Beauvoisin. Len, Ten, Salliens.

Inter postremos Delfinatium Principes legitur Guido, qui bellum cum Sabaudo gerens acie perijt. Meminerunt plene Francici posterioris ævi Scriptores; inter quos nonnulli incredibile quid de Guidone narrant. Improli successit Frater Humbertus, qui circa annum CIↃ CCCXL dolore ardens amissi Filij, quem unicum habebat, nolensque ut nobilissima Provincia post obitum ipsius hæreditaria Divisione in partes discerperetur, Cœnobio Dominicanorum se sacraturus, Principatum Ioanni Francorum Regi addixit, ea lege, ut semper Primogenitus Franciæ Delfinus esset. Quod factum: sicque primus Delfinus fuit Karolus ejusdem Ioannis Filius. Dixi nonnihil supra cap. XVII. Humbertus sane Monachum egit Parisijs in Iacobitarum Cœnobio; ubi eius Sepulcrum visitur cum hoc Elogio: *Cy gist le Pere & tres-illustre Seigneur Humbert jadis Dauphin de Viennois: puis laissant sa Principaute fut faict frere de nostre Ordre, & Prieur de ce Convent de Paris, & en fin Patriarche d'Alexandrie & perpetuel Administrateur de l'Archevesche de Reims, & principal Bienfacteur de ce nostre Conuent. Il mourut l'an de grace, mil trois cens cinquante cinq.*

Principes Delfinatium.

Adscribam huc Partem itineris, quod Antoninus ab Mediolanensi Vrbe describit Arelatum per Alpes Cottios; conlatam cum itineraria tabula:

Iter Brigantione Arelatum.

Itinerar.

Itinerar. Antonini.		Itineraria Tabul.		Vulgata Nomencl.
Brigantionem (præcedebat, *ad Martis*)	M.P.XXIV.	*Brigantione,*	XVIII.	*Briançon.*
Rame,	M.P.XXIV.	*Rama,*	XVII.	*S. Crespin,* aut circiter.
Eburodunum,	M.P.XVIII.	*Eburuno,*	VII.	*Anbrun.*
Caturigas,	M.P.XVII.	*Catorigomagus,*	VI.	*Charges.*
		Ictodurum,	..	
Vapincum,	M.P.XVII.	*Vapincum,*	XVIII.	*Gap.*
Alabontem,	M.P.XVIII.	*Alarante,*	XVI.	*Talart.*
.....	.....	*Alarante,* iterum,	XVI.	*Rorebrec*, aut circiter.
Sigusteronim.	M.P.XVI.	*Segusterone,*	XIV.	*Cisteron.*
Alaunium,	M.P.XXIV.	*Alaunio,*	XVI.	.....
Catolucam,	M.P.XVI.	*Catuiacia,*	XII.	.....
Apta Iuliam,	M.P.XV.	*Apta Iulia,*	XII.	*Apt.*
Fines,	M.P.XVI.	*Ad Fines,*	XII.	*La coste.*
Cabellionem,	M.P.XII,	*Caballine,*	XII.	*Cavaillon du Contat.*
Glanum,	M.P.XVI.	*Clano,*	VIII.	Prope *S. Andioul* vel *Romany.*
Ernaginum,	M.P.XII.	*Ernagina,*	VI.	Prope *Romany* vel *Monpaon.*
Arelate,	M.P.VII.	*Arelato,* &c.		*Arles.*

CAP. XLI.

Burgundiæ Ducatus.

HÆC pro Methodi ratione de Delfinatu sint satis; succedit Burgundiæ Ducatus, qui Divionensis Parlamenti Iurisdictionem suscipit.

BVRGVNDIÆ Ducatus, *Duché de Bourgoegne.* *Burgundia* unde dicta,

BVRGVNDIÆ Nomen à *Burgundionibus*; qui Germaniæ Populi, ex Vandalorum orti sanguine. dictique à *Burgis*, ut suo dicam loco, ab Almannis (in horum enim Agris violenter in Capellatio, ubi hodie Palatini Comitis Ditio; consederant) exturbati, sub Theodosio Arcadij Filio, Iuniore, expulsis late Sequanis Eduisque,

Eduisque, hanc Veteris Galliæ partem cum Nuithonibus (quorum Tacitus meminit) occuparunt. Legendum. cum alijs, Mamertini Panegyricon. Eleganter Orosius lib. VII. cap. XXXII: de Burgundionibus: *Galliæ hodieque testes sunt, in quibus præsumta possessione consistunt, quamvis providentia DEI omnes Christiani modo facti Catholica Fide, nostrisque Clericis, quibus obedirent, receptis, blande, mansuete, innocenterque vivant; non quasi cum subiectis Gallis, sed vere cum Fratribus Christianis.* Petrus Sancto-Iulianus *Burgundiæ* Etymon ab Loco quodam diducit, qui vulgo *Burg-Ogne* in Agro Langrensi. *Burgundiones* Romanis, quorum virtute non semel fuerant profligati, facta cum ijs Pace, suppetias tulerunt adversus Chunnos in Campis Catalaunicis. Imperium illis fuit olim vastum. Partem enim Vallis Pœninæ, Sedunos, Allobroges, Lugdunum item, Viennam & alias Civitates *Burgundia* complectebatur, uti multis Francorum commemorant Annales. Gregorius Turonensis. lib. II cap. IX. *In his* (Thoringorum) *Partibus, id est ad Meridionalem plagam habitabant Romani, usque Ligerim Fluvium; ultra Ligerim vero Gothi dominabantur; Burgundiones quoque Arrianorum sectam sequentes, habitabat trans Rodanum, qui adiacet Civitati Lugdunensi.* Et Ligurinus Poeta, scite Regni quomdam Fines indicans; sic canit:

Fines olim.

Hæc adeo Tellus à Sedibus incipit illis,
Qua Basilea suos vicino Flumine Muros
Adluit, & Renum venientem læta salutat:
Innumerosque tenens Populos, hinc Gallica Rura
Mordet, & hinc rigidis scopulosæ Rupibus Alpis
Arctatur, tractuque mari protenditur usque,
Qua rapidus primas Rodanus maris influit undas,
Quaque Caput Regni, Sedesque fuisse vetusti
Fertur Arelatum priscorum Curia Regum.
Teque sibi iungens æquo Provinciafine.
Nomen apud Veteres Regni, titulumque gerebat,
Cuius Arelatum Sedes, & Finis ab illa
Parte ferebatur, donec suprema voluntas
Regis Radulphi, Regnis accedere nostris
Iussit, & antiqui detraxit nomen honoris;
Vt iam non Regnum, sed sit bona portio Regni,

Aliorum Testimonia prætereo. Dissensiones ijsdem erant immortales fere cum Gothis, qui late tunc temporis per Gallias imperabant. Notat hoc Sidonius Epistola ad Felicem, de Arvernis loquens lib. III. Epist. IV: *Opidum siquidem nostrum, quasi quemdam sui Limitis obicem, circumfusarum nobis gentium arma terrificant. Sic æmulorum sibi in medio positi populorum lacrymabilis præda, suspecti Burgundionibus, proximi Gothis, nec impugnantum ira, nec propugnantum caremus invidia.* Idem lib. I. Epist. VII. ad Vincentium de Arvando Præfectorio, Læsæ Majestatis Reo, *Litteras interceptas fuisse*, scribit, *quibus ille Theodorico Gothorum Regi suadebat, cum Burgundionibus jure Gentium Gallias dividi debere.* Fracta tandem est tanta ipsorum Felicitas ab Francis Sugambris; qui, facta post ipsos in Gallias irruptione, non solum Romanos potenter eiecerunt, verum etiam viribus Burgundionum armorum vi supra modum imminutis, potentiam eorum angustioribus concluserunt terminis. Consulendi, præter Francorum Annales, Agathias, cui *Burguziones* appellantur, & alij. Olim *Regnum*; cujus Sedes, nunc, ut alibi doceo, & proxime ex Ligurino indicavi, *Arelate*, nunc *Aurelia* fuisse legitur. Regum in Gallijs primus nominatur Francis Scriptobus *Gundiochus* stirpis, ut quidam notant, Gothicæ. Cæso ab Attila, cum multis alijs, in Campis Catalaunicis superstites fuerunt quatuor Filij, *Gundebaldus*, *Gundegisillus*, *Hhilpericus* & *Cothomarius*; quos scribunt ab excessu Patris *Burgundionibus* simul imperasse; Ditione in Tetrarchias partita. Sed quum rara sit Fratrum Concordia; orta inter eos simultate, *Gundebaldus* & *Gundegisillus*, icto fœdere, in *Hhilpericum* & *Gothomarium* arma movent, signisque conlatis utrumque obtruncant, Filijs ipsorum securi percussis. Filiæ erant *Hhilperico* duæ: earum altera *Corona* detonsa Monasterio includitur; altera *Hlothildis*, forma & indole regia, in Aula Patrui educatur *Cundebaldi*: quo in Italiam profecto, ibique rebus gerendis occupatiore, Conjux ab *Hlodoveo* Francorum Rege petita, eique mox solenniter data, Maritum paucis post nuptias

Dissensiones inter *Burgundiones* & Gothos.

Regnum olim.

nuptias diebus ad Patrem ulciſcendum, Regnumque recuperandum exſtimulavit. Belli inter ipſos finis fuit; quod *Gundegiſilo* occiſo, *Gundebaldus*, facta indigniſſimis conditionibus Deditione, univerſæ *Burgundiæ* Rex, Francorum quaſi patientia & beneficio, manſerit: cui defuncto ſucceſſit cum *Gundemaro* Fratre *Sigiſmundus*. Hunc quum *Hlodomirus*, Aurelianenſium Princeps, bello victum captumque in altiſſimum puteum præcipitem cum Vxore Liberiſque provolviſſet; *Gundemarus*, *Hlodomiro* debellato, ab *Hlotario* Sueſſonum, & *Hhildeberto* Pariſienſium Regibus *Hlothildis* inſtigatione, Auguſtoduni obſeſſus eſt, urbeque capta jugulatus. Sic Regnum *Burgundionum* ad Francos devolutum, datum eſt, *Theodorico*, *Hlodovei* Filiorum natu maximo. Hic *Burgundiam Theodoberto* Filio reliquit, qui Succeſſorem habuit *Theobaldum*. Eum ſine Liberis defunctum ſequutus eſt *Hlotharius*, Galliæ totius Monarcha: à quo tempore *Burgundia* penes Francorum Reges manſit. *Regnum* hoc circa annum CIↃ XXXIV, bipartitum in *Ducatum* & *Comitatum* abijt: quorum ille, verſus Occidentem, *Burgundia Inferior* & *Regia*; hic, ad Orientem, *Superior* & *Imperatoria*. De *ducatu* hoc Capite mihi agitur: De *Comitatu* poſtea dicetur.

a Burgundionibus ad [Fra]ncos devolutum.

in *Ducatum Comitatumque* diſtributum.

Ducatus Fines.

Ducatum cingunt, qua Oriens eſt Rodano interfluente Sabaudia & Burgundiæ Comitatus; qua Meridies, Lugdunenſe Territorium: ad Occaſum lætiſſimi Nivernenſium Borboniorumque occurrunt Agri; ad Septemtrionem Campania ſe offert. Controverſiæ vero de jure in ampliſſimum *Burgundiæ Ducatum*, quæ partim ſuperioribus annis inter varios Principes, partim autem anno CIↃ IↃLV, & ab Imperatore Karolo, Hiſpaniæ Rege, &c. & Henrico Galliarum Monarcha, quum de Pace inter ipſos ſancienda per Legatos fruſtra laboraretur, fuerunt magnis clamoribus motæ, à me plene explicantur libro Hiſtoriæ Belgicæ VI. Vide quædam huc pertinentia capite XLVII.

Controverſia de *Burgundiæ Ducatu* inter Magnos Principes.

Veteres Incolæ, *Edui*,

Floruerunt olim ante *Burgundionum* ijs in locis principatum, *Edui*. Sic in melioribus Cæſaris, Livij, Taciti, Plinij, Pomponij, & aliorum Scriptorum Latinorum, Codicibus ſcribuntur; qui Straboni Ἐδοῦοι Ptolemæo Αἰδοῦοι, *Aedui* vetuſtis Marmoribus vocantur; *Aedues* Auſonio Parentalibus, Carmine IV:

Qua Lugdunenſis Provincia, quaque potentes
Aedues, Alpino quaque Vienna jugo.

Ab *Aeduibus Aeduicum Stemma* eodem Carmine dicitur Auſonio, & *Aeduicus Pater* ibidem Carmine II, & Libro Profeſſorum Carmine XVII: Male enim in Vulgatis, priore loco *Aeducii*, poſteriore *Aedui* legitur Teſtatur Cæſar non ſemel, *Eduos* ab Senatu Romano Fratres Conſanguineoſque fuiſſe aliquoties nominatos. Leguntur eadem apud Ciceronem lib. VII. Epiſt. x. & ad Attic. lib. I. Epiſt. XVI, Tacitum lib. II. Plutarchum in Cæſare. Sic Strabo lib. IV: οἱ δὲ Ἐδοῦοι καὶ συγγενεῖς Ῥωμαίων ὠνομάζοντο, καὶ πρῶτοι τῶν ταύτῃ προσῆλθον πρὸς τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. Auctor Panegyrici, qui Flavienſium nomine Conſtantino Auguſto dictus: *Quænam*, inquit, *igitur gens toto orbe terrarum in amore Nominis Romani Heduis ſe poſtulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes & barbaras Galliæ Gentes plurimis Senatuſconſultis Fratres Populi Romani appellati ſunt: & quum à ceteris Rodano ad Rhenum uſque populis ne Pax quidem poſſet niſi ſuſpecta ſperari, ſoli & Conſanguinitatis nomine gloriati ſunt.* Et derivarunt Edui Amicitiam illam Romanorum in Succeſſores ſuos *Burgundiones*. Ammianus lib. XXVIII: *Prima, quod iam inde temporibus priſcis ſobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt. Edui*, Cæſare bellum Gallicum adminiſtrante, clariſſimi Gallorum fuerunt. His *Vergobretus* (ſic dictus, ut nonnullis placet, tamquam *Verg-oberſte, Supremus Exſequutor*) regia poteſtate per Sacerdotes certo loco, certoque tempore, ex diverſis familijs quotannis creabatur; cui extra fines excedere non licebat. Sic enim libro I. Cæſar de *Eduis*: *Convocatis eorum Principibus, quorum magnam copiam in Caſtris habebat, in his Divitiaco & Liſco, qui ſummo Magiſtratui præerat, quem Vergobretum Edui appellant, qui creatur annuus, & vitæ neciſque habet poteſtatem.* Cetera ſunt lib. VII, & Senatus & Populus Eduus, propter hunc Magiſtratum ſeditione commotus, diſcribitur, ad eamque Seditionem ſedandam Cæſar evocatur. *Eduorum* Clientes apud Cæſarem nominantur præter *Seguſianos, Ambivaritos* & *Brannonios*, de quibus alibi, etiam *Aulerci Brannovices*, quos *Moriane* interpretantur nonnulli. Fuerunt &, ubi hodie Burgundia, *Mandubij*, quorum mentio apud Cæſarem: Μανδούβιοι ſunt Straboni lib. IV, qui eorum Opidum appellat Ἀλησίαν: in qui-

Aulerci Brannovices, *Mandubij*, Vrbes olim florentiſſimæ, *Alexia*.

in quibusdam Codicibus scribuntur Μανδίβουλοι opidumque Ἀλησία. Eam ab Hercule conditam, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατείαν ἄλης Ἀλησίαν fuisse nuncupatam scribit lib. V. Diodorus. *Alesia*, quæ aliis per ξ *Alexia* scribitur contra Membranarum auctoritatem, meminerunt Cæsar, Dio (apud quem male ἐς Σαλεσίαν pro ἐς Ἀλεσίαν) Plutarchus in Cæsare, Velleius Paterculus lib. II, Orosius lib. VI. cap. XII, & alij. Describit his verbis Cæsar lib. VII: *Ipsum erat Opidum in Colle summo, admodum edito loco, ut nisi obsidione, expugnari non posse videretur: cuius collis radices duo, duabus ex partibus, Flumina subluebant: ante id Opidum Planicies circiter millia passuum* III *in longitudinem patebat; reliquis ex omnibus partibus Colles, mediocri intericcto spatio pari altitudinis fastigio, Opidum cingebant. sub muro, quæ pars Collis ad Orientem spectabat, hunc ominem locum Copiæ Gallorum compleverant* &c. Expressit Cæsaris illa Strabo: καὶ ταύτην, inquit: ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου κειμένην περιεχομένην δ' ὄρεσι καὶ ποταμοῖς δυσίν. Hodie tantæ Vrbis vix supersunt Rudera. Nominis umbra servatur in Pago, *Alizé*, ad radicem Montis, qui vulgo *Auxois*, haud procul *Flavignio*, secundo ab *Semurio*, de quo post, lapide. Sæviorem fere, quam *Alexia*, fortunam subire coacta quomdam fuit his in locis *Bibracte*, Βίβρακτε Straboni; opidum *Eduorum*, quum res ipsorum florerent, longe maximum & copiosissimum: *Belnam* nunc esse putant Orontius & Vigenereus; *Augustodunum* Petrus Sancto-Iulianus; Alij aliud. Marlianus scribit *Eibracten* nomen retinere: & notat Ortelius habere se ab Ioanne Macario, *Beurect* hodie vocari, quatuorque miliaribus distare ab Augustoduno, versus Septemtrionem, & paullulum ad Occidentem; sed locum esse desertum, Vepribus & Dumis obsitum. *Bibracten* Cæsar lib. I. tamquam in principem *Eduæ* Nationis Vrbem, Frumenti ab *Eduis* impetrandi caussa, contendere statuerat: eo (ut est septimo libro) quum Litavicus receptus esset, quia opidum apud *Eduos* maximæ auctoritatis erat, Convictolitanes Magistratus magnaque pars Senatus ad eum convenit: eo Galliæ Obsides, interfectis Novioduni Cæsaris Custodibus deducti sunt: eo totius Galliæ Concilium adversus Cæsarem indictum est; eo denique Cæsar, tandem receptis Eduis, hiematum secessit.

& Bibracte.

Metropolis Ducatus *Divio*, *Divio Castrum* in Martyrologiis Vetustissimis; *Divionum*, si proba sit scriptura (nam alij alio modo legendum censent) Gregorio Turonensi lib. III, qui Vrbem non ineleganter delineat. Vulgo *Dijon*, *Divionis* Conditor habetur vulgo, mihi potius Restaurator, Pomeriique Productor, Aurelianus Imperator. Nomen ab *Divis*, quis plurimus ibi fuit cultus, impositum putatur. Hac Vrbe nihil in Burgundia pulcrius. Sita est in planitie amœnissima, duobus Fluminibus Suzione & Oscara (*Suson* & *L'Ouche* vernacule) utrimque Muros adluentibus: Ille quidem periculosissimis Exundationibus Vrbem infestare consuevit; hic pisculentus admodum alueo fluit quietiore, Rerum multarum usum subministrare solitus. Muri ad iustam propugnandi magnitudinem in altum sunt educti; Turribus Propugnaculisque, quæ nuper exstructa, muniti. Sub Cœnobio *D. Benigni*, quod ab Gregorio conditum Lingonensium Episcopo, vastum ostenditur *Specus*, Cryptas Cisternasque habens, in quo *Benignus* Vir sanctus vinctus fuisse traditur, quum Populum ad Christum traduceret, Dæmonum adhuc Sacris operantem. Iustitiæ ibi est Tribunal & Parlamenti Sedes; unde, veluti ex Sinu, Patriæ Iura petuntur. Qui in *Maiorem* huius Opidi legitur, non tam Honorem, quam Onus suscipere, vel invitus & renitens, cogitur. Iusque-iurandum præstare in Templo D. Virginis, præeunte verba Procuratore Regio, se Regi fidelem futurum, defensurumque sua Civitati Iura, Libertates, & Privilegia, adversus quoscumque, Regem etiam, quoties flagitat necessitas. Gregorius Turonensis memoriæ prodit, *Hilarium* quemdam, Senatorem Divionensem, adeo uxorem adamasse; ut quum defuncta inferretur Tumulo ipsius, qui retro multis annis obierat, avida iam dextra fuerit eius Cadaver artissime complexus. In vicinis Vrbi Montibus optima crescunt Vina. Haud procul Vrbe versus Meridiem duo visuntur Colles; in quorum uno Arx *Talentum*, natura loci arteque & perpetuis limitaneorum Militum excubiis ad stuporem valida; in Altero situm est Castellum, cui ab *Fontibus* nomen cum Pago cognomine, Bernardi, qui Caput ordinis Clarevallensis, Patria.

Metropolis Divio, Dijon. Eius conditor, Etymon. Pulcritudo, Situs, Muri, D. Benigni Cœnobium, Parlamentum, Magistratus. Miraculum, Suburbicarius Ager.

Episcopales porro Ducatus huius Vrbes sunt *Augustodunum* & *Caballinum*; sua utrumque suspiciendum Antiquitate.

Episcopales Vrbes.

Priori

Augustodunum.

Priori nomen *Augustoduni* natum ab Augusto (Octaviano, an quo alio, non valde laborandum: nam qui ab *Auge*, Apollinis Conjuge, dirivant, Fabulas mihi narrant) qui dirutum Bello, quod Cæsar contra Gallias gessit, restauravit. Eo enim tempore aliud habebat Nomen: quod autem, mihi nondum satis liquet.

An olim Bibracte?

Bibracten (cujus præclara frequensque est apud Cæsarem mentio) appellatam fuisse, varijs Argumentis probare conatur in sua Burgundia Petrus Sancto-Iulianus, apud Cabillonios Canonicorum Decurio: Cujus sententiæ nondum ego adduci possum ut subscribam.

An & Edua?

Eduam olim fuisse nominatam colligit ex Cæsare Aimoinus lib. I. cap. v. *Augustidunus*, inquit, *quam Iulius Eduam nominat.* Cæsaris verba, in quæ digitum intendit Aimoinus, lib. v. de Bello Gallico sunt hæc; *Hæc à compluribus ad Cæsarem deferebantur : qua re cognita, Cæsar, quod tantum Civitati Eduæ dignitatis tribuebat, coercendum atque deterrendum quibuscumque rebus posset*, &c. Licet Ego semper fuerim arbitratus *Eduam Civitatem* ab Cæsare dici, non Opidum aliquod; sed, more docte scribentium, totum Eduorum Imperium & Nomen: tamen, quum apud Aimoinum etiam paullo ante laudata à me verba, legatur, *Edua, quæ Augustidunus*, quumque Andochium, quem passim reliqui omnes *Augustoduni* notant, *Eduæ* Martyrio coronatum scribat Petrus Venerabilis lib. I. cap. de Basilicis; quum denique nonnihil juvare videatur & Sidonius lib. v. Epist. XVIII, & Notitia Provinciarum Galliæ, ubi sub Lugdunensi I. scribitur, *Civitas Eduorum, hoc est Augustodunum:* facile dabo, ut antiquissimis temporibus *Edua*, ab ipsa gente, quod Caput ejus esset fuerit dicta; diruta autem Bello, quod inter Cæsarem Gallosque magnis viribus patratum, & ab *Augusto*, fortean Octaviano, restaurata, *Augustodunum*, tamquam Augusti Collis, transnominatione quadam, quod sæpe fieri solitum, cœperit audire. Ab *Augusto* dixi restauratum. Qui enim ab *Augusto* non solum dictum, sed & conditum volunt, graviter meo judicio falluntur, planeq; refelluntur ab Ammiano M[a]rcellino, qui lib. XV. maximam *Augustoduni* Antiquitatem Iuliani tempore ostendit: *Cæsar*, inquit, *quum in ea Vrbe* (*Viennam* intelligit) *Hiemem ageret, inter ceteros, qui quotidie dissipabantur, Rumores, intellexit, in Augustodunenses Muros, qui magnum complecterentur spatium; & Betustate nimia exesi corruptique essent, à Barbaris subitas fieri Impressiones.* Idem lib. XVI; *Comperit Augustoduni Civitatis antiquæ Muros spatiosi quidem ambitus, sed carie vetustatis invalidos, Barbarorum impetu repentino insessos.* Nimiam Murorum Vrbis vetustatem diserte prædicat: quæ certe non fuisset, si ab *Augusto* condita, dictaque, in Iuliani usque tempus tantum stetisset. Neque enim ab ejus Conditione plus tum quadringentis annis exactum esse poterat; quod tempus si nimiam Aedificio Vetustatem conciliare quis dicat, ridendum se præbebit. Esto igitur, dum certius nomen occurrit, ut ante Augustum, & Cæsaris tempore, dicta fuerit hæc Vrbs *Edua*; post Augusti vero principatum *Augustodunum*, qua appellatione nota cum alijs, tum Antonino, qui *Legionem* ibi locat XXII. & Itinerariæ Peutingeri Tabulæ, in qua notatur *Aug. Dunum*. Nomen hodie retinet, contractius: *Austun* enim scribitur, diciturque.

An & Aurelianum?

Pergo. *Aurelianum* etiam videtur appellatum. Quos enim Martyres *Andochium*, *Thyrsum* & *Felicem* apud *Aurelianum* Martyrij coronam accepisse tradit Petrus Equilinus lib. VIII. cap. CXVI; eos *Augustoduni* mactatos signant Martyrologium Romanum, Beda, Vsuardus & Ado; *Andochium* autem *Eduæ* Petrus Venerabilis, ut antea dixi. Hinc Appendix in Gregor. Turon. cap. LXXXIX initio: *Aurelianis in Burgundiæ Regnum venit*: & Aimoinus lib. IV. cap. XXXIX, *Aurelianus, Caput Regni Burgundiæ*; quemadmodum etiam antea Tacitus lib. v. *Augustodunum* nominarat *Caput Gentis*. *Aurelianum* autem fortean ab *Aureliano* Imperatore, qui Gallias peragravit, ut scribunt Vopiscus & Victor in ejus Vita, quique *Eduam* (quæ iterum paullo ante, circa Gallieni tempora, magnas fuerat Calamitates passa) restituit, ut indicat Gregorius Turonensis lib. III. Hist. cap. XIX.

An & Flavia?

Putat Paradinus etiam nuncupatam fuisse *Flaviam Eduorum*, ex Panegyrico, quem Rhetor Gallus dixit Fl. Constantino Imperatori, Claudij Filio, ab ipsius Principis prænomine. Sed secus videtur Magnis Viris, qui *Flaviæ* memoriam conservari censent in Vico non ignobili, qui Incolis *Flavigni* vocitatur, ut postea dicam.

Augustoduni Situs.

Adsitum est *Augustodunum* Radicibus Montium, qui vulgo *Les Mons de Cinis*, ad Fluvium Arrousium.

Qualitas.

Vrbs rudibus adhuc Mundi initijs amplissima & populosissima: hodie Aedificijs supra modum vacua; & diu quomdam in Gallijs Rerum potita, Populoque Romano Fœ-

no Fœderata, in ordinem quasi & ad Inferiorum fere opidorum conditionem est redacta. Superbis hodie nihilominus coruscat Templis, quorum maximum est *Nazarij*, Sedes Episcoporum, quos Belleforestius numerat LXXXV, ultimum nominans *Karolum Ailleboustium*. Alia Templa, Xenodochia, Cœnobia, Collegiaque, ne sim prolixior, silentio prætereo. Non enim mihi animus, omnia persequi & colligere. Est etiam, inquit Paradinus, *Rachonis*, pridem Vrbis Episcopi, monasticum Septum, miræque magnitudinis Sepulchrum; ibique *Polyandrion*, cujus Gregorius Turonensium Episcopus meminit. Multa visuntur *Augustoduni* cum intra, tum extra Vrbem Antiquitatum Monimenta, quæ paucis ita commemorat Paradinus de Antiquo Statu Burgundiæ: *Ad Septemtrionalem aspectum non procul à fluentis Aroti Fanum Proserpinæ & Plutonis visebatur; ubi Augures, Arioli, Aruspices, Genethliaci de Futuris pronunciabant: cuius Fani adhuc vetusta quædam Turris exstare dicitur ad Vrbis Portam, vulgo Genethoyez* (Ego Structuræ formam intuitus, quum didicerim vulgo dici scribique *La Ianittoye*, censeo vel *Iani Templum* fuisse, vel *Ianum*: *Iani* Veteribus Aedificia erant quadriformia & pervia; quales Romæ per omnes Regiones fuisse notat P. Victor. Pergit Paradinus) *In Vrbe insuper media fuisse Martis Templum contendunt* (Est enim Vrbis pars, forma rotundiore & ovali, ab reliqua suis quasi Portis Mœnibusque seculsa, quæ Gallica voce corruptius *Marchault*, quasi, ut quidam volunt, *Martis Campis*) *Tum etiam in Plaga, quæ ad Orientem pertinet, Collis est Philosia, in quo Cupidinis ædem struxerant Edui: nec ab eo procul erant Speluncæ & Fornices Veneris, Scortorum Diversoria. In eo Confinio in Vepreto est Cucubarrus, Locus vocatus à Cuculo Eburneo (si fides habenda Recentioribus) qui illic impudenti Deo, impudentissima victima cædebatur. Est enim Avis Adulterijs Lenociniisque infamis. Visuntur & magnæ ruinæ Theatri eo loci, ubi sacra olei scaturigo fuit ad Murorum antiquorum fundamenta, ubi Fons limpidissimus. In superiore etiam Vrbis parte erat Capitolium, cujus tantum restat Nomen. Deinde Via Fraxinea erat Apollinis Templum, quod haud absurde in editissima Vrbis parte exædificatum censeatur, nempe quod Arcem Acropolinque Ingenii Apollo teneat. Caninus præterea Vicus, in quo Anubis Simulacrum canino capite celebrabatur, ad Occidentalem plagam, ubi convicti furti Anubi mactabantur. Erat rursus Rochi Dei Delubrum. Hunc in Deorum Albo non agnoscunt Poetæ: cuius Auspiciis ab Eduis permulta gerebantur. Porro sunt ruinæ Statuarum, Columnarum, Aquæductuum, Pyramidum, Theatrorum, Arcuum, atque alia innumera Vetustatis opera. Effodiuntur insuper annis prope singulis antiquorum Numismatum Vascula auri atque argenti, cuiusmodi quamplurima Mangarius meus, doctissimus apud Eduos, superioribus annis corrasit.* Scribunt etiam quidam *Augustoduni* Senatum fuisse *Druidum*, Locumque ei dicatum ab *Druidibus* vulgato sermone *Mont-Druide* vocari: præterea mille ab Vrbe passibus ad Occidentem Montem esse editissimum, cui ab *Iove* cognomen; ubi in hanc usque diem Familia inlustris floret *Mont-Ioviorum*. Et quis, hæc omnia si vera, non videt Vrbem hanc Vrbis (Romæ) Simiam esse voluisse? & quis miretur *Augusta* quomdam appellatione non contentam, ad Augustiorum adspirasse. Canit ætatis mediæ Poeta Hericus lib. I. Vitæ S. Germani;

Celtica Roma *dein voluit cœpitque vocari.*

In hac Vrbe *Magnentius*, natione Gallus, post Constantem in Gallijs fraude occisum Purpuram Imperialem induit. Magistratum habuerunt olim *Vergobretum*, de quo dixi paullo ante: Vulgus hodie, ut notat idem Paradinus, antiqui Nominis vestigia retinens, *Vierg.* appellat. *Augustodunum* olim Hospitium Musarum, & Bonarum Artium Sedes; ubi, ut Tacitus scribit lib. III. Annalium, nobilissima Galliarum Soboles Liberalibus Studijs operabatur. In Scholis *Augustodunensium* restaurandis occupatur tota Oratio Eumenij Rhetoris, quæ inter Panegyricos legitur: ubi celebratissimi Gymnasij famam Beatus Rhenanus, mutata contra Veterem Editionem Scriptura, transferre voluit ad *Augusto Clivienses*. Restituit suam *Augustoduno* gloriam, adductis in medium paucis Panegyristæ verbis, V. Cl. Iustus Lipsius ad Taciti lib. III Annalium; *Civitatem istam & olim Fraterno Populi Romani Nomine gloriatam*; ubi ille; *Qui è Gallis*, inquit, *Fratres Populi Romani præter Eduos, quorum hæc Vrbs Caput?*

Hæc de *Augustoduno*: sequitur *Caballinum* vel *Caballionum Eduorum*; vulgo *Challon sur Saone*: ita scribi debet, ut me monuit ~~Magnus~~ Scaliger, Gallice, non *Chaallon*. *Nam hoc est*, inquit, *Catalaunum*, de quo alibi. *Cabillo* appellatur Bedæ, Vsuardo & Adoni; *Cabellio*, Antonini Itinerario, ubi *Legio* illi tribuitur XIII, & Pomponio Me-

Templa. Polyandrion. Antiquitates: Fanum Proserpinæ & Plutonis, Iani Templum. Iani, Martis Templum. Martis Campus, Philosia Collis. Cupidinis Aedes, Fornices Veneris. Cucuberrus. Theatrum Capitolium, Apollinis Templum. Caninus Vicus. Rochi delubrum. Statuæ, Columnæ, Aquæductus. Arcus. Nummi Veteres. Mont Druide. Mons Iovis. Celtica Roma, Magnentius Augustoduni Imperium invadit, Magistratus. Schola. Caballinum, vulgo Challon.

læ, *Cabillio* Itinerariæ Tabulæ; Καβυλλῖνον Straboni ἐπὶ τῷ Ἄραρι, lib. IV; *Cabillonus*, Ammiano lib. XV, D. Ambrosio Epist. XXVII sub finem, & Gregorio Turonensi lib. X. cap. XI. *Cabilonum* Cæsari lib. VII. de bello Gallico; *Cabillonum*, Sidonio Apollinari lib. IV. Epist. XXV; *Caballodunum* in Notitia Imperij, ubi: *In Provincia Lugdunensi Prima Præfectus Classis Araricæ, Caballoduno. Caballionense Castrum*, in Notitia Provinciarum Galliæ sub Lugdunensi Prima. Καβελλιὼν Κολώνια Ptolemæo.

Conditor. Quis condiderit, non constat. Displicet Fabula de tribus Heroibus, eorumque Torquibus; in Gynæceo nata.

Situs. Sita est ad dextram Araris ripam;

Qualitas. Agri uberrimi, Cœlique saluberrimi. Eximie felix, convehendisque secundo Arari Mercimonijs idonea; unde ab Cæsare Commeatui parando, Exercituique, qui sæpe in plures distractus erat partes, distribuendo delecta. Testatur hoc ipse sub finem lib. VII, *Profligato*, inquiens, *ad Alexiam Galliæ totius Exercitu, Cæsar T. Labienum cum duabus Legionibus & Equitatu in Sequanos proficisci iubet. Huic M. Sempronium Rutilum adtribuit. Q. Tullium Ciceronem & P. Sulpicium Cabiloni & Matisconæ in Eduis ad Ararim, rei Frumentariæ caussa collocat. Ipse Bibracte hiemare constituit.* Majorem olim fuisse loquuntur antiqua Rudera.

Res Gestæ. Rerum apud Francos potiente Hlodovæo, Concilium hic habitum legitur ab Christianis Antistitibus. Regiam hic Sedem habuit *Guntchrannus*, Hlotharij I. Filius, Chereberti Francorum Regis Frater, Aurelianensium Princeps, qui eam supra modum varijs Aedificijs ornavit; in S. Marcelli Cœnobio ibi conditus. Evertit contra, cum quatuor Suburbijs, *Hlotharius*, Ludovici Pij Augusti Filius, quum in Italiam Solum vertere cogeretur; Augusto Patre ex Cœnobio ad Regni gubernacula ab Optimatibus retracto; idque odio Anselmi *Cabilonensium* Comitis; quem, Procerum nomine, in Hlotharium potius, quam apud Hlotharium orationem habuisse ferunt.

Templa. Primarium Templum, consecratum olim sub nomine *D. Stephani*, hodie *D. Vincentio*, quod ejus ibi Reliquiæ ab Hhildeberto I. conditæ, est dicatum. Est & Templum *D. Georgij*; quod, quo tempore Vrbs ab Hlothario vastata, nullis Incendij facibus aut Tormentis unquam dejici potuisse memoratur.

Nundinæ. Binis ornata quondam fuit Nundinis; utrisque ad totum mensem durantibus, alterisque *Erandoniis*, alteris ab *Augusto* mense nuncupatis: quæ tamen, Vrbe suis Cladibus fere sepulta, primo quidem Genevam, quæ tunc etiam Regni Burgundici erat, postea vero Lugdunum, ubi nunc quoque habentur, sunt translatæ. Retinet tamen *Cabillonum*, quas Nundinarum beneficio solitum habere, Immunitates. Vsurpat enim *Cabillonensis* Magistratus Nundinarum & Mercatuum Magistri nomen: & quo anni tempore Nundinę habentur, nemo *Cabillonij* Adparitor vel Regius, vel alius, quemquam potest jure sistere, vel in ejus bona manus injicere.

Comitatus olim. Comitatus olim fuit, quem anteaquam *Burgundiæ* Duces sui Iuris fecissent, acceptum circa annum CIƆ CCLVI ab Ioanne *Cabillonensi* Comite, Stephani Comitis *Burgundiæ* & Salinarum Principis Filio, Episcopus erat præcipuus Vrbis Dominus & Patronus; Edictaque promulgabantur sub Nominibus & Episcopi & Comitis.

Cuius hodie juris. Hodie Civitas pro dimidia tantum parte Episcopi est; pro altera Regis, ut *Burgundiæ* Ducis. In duas enim divisa Iurisdictiones habet & Curiam Iudicialem Castelli, quæ Regia est; & Episcopæi Collegijque Canonicorum Cathedralium, in qua Episcopalis Nomarcha jus dicit. Subjecta quomdam Matisconensium Nomarchiæ, nunc quoque Mensura Vini Matisconensi utitur. *Cabillonensium* Familia secundum Principes longe fuit clarissima, cujus Parens *Gulielmus* ille *Magnus* fertur, cui ab *Venatorio Cornu* erat cognomen. Quæ gesserint, non mei est instituti commemorare. De *Ioanne Cabillonensi*, qui Arausiorū Principatum suæ Genti quæsivit, postea dicendi erit locus.

Hæc de Metropoli, Vrbibusque Episcopalibus: sequuntur nonnulla Ducatus hujus minorum gentium Opida.

Tornus, olim *Tinurtium*. Inter *Caballinum* & *Matisconem*, medio fere itinere opidum est, quod vulgo *Tornus*, *Tinurtium* Spartiano in Vita Severi Imperatoris, & Antonino, qui Legionem XIII. vocat. Solo situm est fertilissimo; ab Arari undique cinctum. Colles in Agro Suburbicario Vini generosissimi feraces. Quidam in tres divisum olim fuisse partes perhibent: qua de re nihil habeo certi. Spectatur ibi Abbatia loco editiore; quæ, nisi Templi Turres eminerent, Arx potius, quam Monasterium videretur. Ordinis est S. Benedicti; Caput multorum, ut vulgata utar voce, Prioratuum, qui non solum in locis Conregionalibus, verum etiam in Delfinatu, Arvernia, Pictonio, Britannia, & alibi. Ab utraque etiam Vrbe Matisconensi

conensi & Cabillonensi itineris spatio prope æquali distat *Cusellum*, Regiæ Ditionis, opidum, ut Paradinus censet, *Secusianorum*, *Secusiumque* Ammiano dictum. Contendere nolo. Situm ad radices Iuræ Montis, multis hodie licet ruinis deformatum, miram tamen præ se ferens antiquitatem. Ab Oriente Montes habet, ut idem Paradinus scribit, excelsos, Amnesque perennes, qui limpidas & potu suaves edunt Aquas: unde Fons saluberrimus ex Topho & vasta Rupe in opidum longe porrigitur per ligneos tubos. Montes initio leviter adclives generosum Vinum proferunt; qua se altius tollunt, densiore saltu horrent, in quo omnis generis Feræ stabulantur: magnus etiam illic Vrsorum concursus, qui maturas uvas deglubunt avidissime. Qui rem Herbariam Medicamque curant, eo advolare solent, atque illinc non vulgatas Herbas legere. Nascitur enim illic Elleborum, aliæque Simplices, ut loquuntur, Herbæ ac Stirpes. Accedunt & Boli Armenæ Fodinæ, Argentique Venæ. Ab Occasu planicies se in Sinum laxissimum pandit; Agri optimi uberisque, qui Frugum omnium Fructuumq; haud parce subministrat. annonam. Laccum etiam piscosum habet ad primum Lapidem, ex Rivis undique concurrentibus. Opidum ipsum Structuris non ita conspicuis excultum est: sed incendio ruinisque lacerum, ut tantum Vrbis Cadaver agnoscas. Cives rei Rusticæ, quam Negotiationum studiosiores. Tertia fera leuca ab Vrbe Cabillonensi versus Septemtrionem est *Belna*, vulgo *Beaulne*, ad Amnem, Adcolis *Boursoize* dictum. Sunt qui volunt *Bibracten* esse Cæsaris & Strabonis. Alijs, ut alibi dico, alia mens est. Situm est hoc opidum loco uliginoso; & quod, ut scribit Paradinus, nullo pene negocio, nulloque ab Hostibus discrimine, posset Lacum Verbi ad primum Lapidem offundere, quo hostes ab se submoveat. Vrbs tota valido Mœnium sepimento circumdata Propugnacula habet, quibus omnium Tormentorum vim queat excipere. In ea insigne Monimentum Pietatis, impensis Raulini Burgundiæ olim Archigrammatei ædificatum est, *Xenodochium*, quod Nosotrophij Ptochotrophijque vice sit. Totius Galliæ est amplissimum; Regum Palatio, quam Pauperum Hospitio similius. Arcem ibi exstruxit Ludovicus XII Francorum Monarcha. *Belnensis* Ager pinguis est, & optimæ notæ; Vites habet toto Terrarum orbe nominatissimas, & Vino non vulgari nobilissimas. In eodem Agro visitur *Cistertium* ab Cisternis, Odonis Ducis opus stupendum in vastissimo Nemore, exstructum anno CIↃXCVIII. Ejus Cœnobiarchiam agnoscunt supra mille octoginta Virorum Cœnobia; ac totidem prope Velatarum, ejusdem instituti, quod hinc *Cistertiense* dicitur. *Semurium*, quod vernacule *Semur*, situm est in meditullio Territorij, quod vulgo *Auxois*; terminati ab Oriente quidem Divionensi Agro, ab Occidente Nivernensi; qua Meridies est, Augustodunensi; qua denique Septemtrio, Altissiodorensi *Semurium* in tres dividitur Partes, ita Muris separatas, ut singulæ sint opidi instar. Prima, quæ præcipua frequentiusque habitata, *Burgi* nomen habet; quæ in medio, *Le Donyon* dicitur; Tertiæ Nomen ab *Arce* inditum. Inter Divionem & Belnam itinere medio *Nuithonium* est, vulgo *Nuys*; quod conditum putatur ab *Nuithonibus*, quos Burgundionum partem fuisse testis est *Nuyth'.ndia*, quæ in Maxima Sequanorum *Minor Burgundia* dicitur. Hoc opidum semper Gladiorum opificio fuit celeberrimum. *Nuithonum* meminit Tacitus de Moribus Germanorum. Quod Opidum hodie *Avalon*, apud Antoninum *Aballon*, ubi *Legio* XVI dicitur; *Aballum* in Itineraria Peutingeri Tabula. De prodigiosa *Aballonis Arcis* expugnatione legendi Burgundionum Annales. Quod *Saulieu* vernacule, *Sidolucum* est Antonino, qui *Legionem* illi tribuit XVIII: *Sidotocum* corruptius Itinerariæ Tabulæ. Quod *Flavigni*, sesquileuca Semurio versus Orientem, *Flavio Eduorum* censetur olim dictum. De eo Rhetor Gallus in Panegyrico ad Constantinum: *Si Flavia Eduorum Sacer Imperator commovere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profecto coram de tuis in se maximis pulcherrimisque Beneficiis una voce loqueretur, tibique Restitutori suo, imo, ut verius fatear, Conditori in ea potissimum Civitate gratias ageret: cuius caussam similem facere cœpisti. Sed, quoniam non potest, gestit, quæ natura non patitur; Clamoresque suos, quibus quotidie laudes tuas tollit in cœlum, qui exaudiri à te non possunt; tamen interjecta longinquitate, id quod fieri decebat, gaudiorum patriæ meæ nuncium sponte suscepi, ut essem iam non privati Studii litterarum, sed publicæ Gratulationis orator* Sunt & alia *Burgundiæ* opida Burgique, quis delineandis brevitati studens, supersedeo: ut sunt *Ausone*, Arcem habens, Clavis Ducatus Orientalior,

Cuysellum, Secusium forte an Veteribus.

Belna, Aaulne.

Cistertium.

Semurium.

Nuithonium.

Aballon.

Saulieu, Sidolucum.

Flavigni, Flavia.

Alia.

talior, Arari Mœnia lambente; *Noiers*, *Ravieres*, *Leigne*, *Mombard*, *Chastillon*, *S. Seigne* (Abbatiam habet; haud procul hinc Sequane Fons) *Seligne*, *Crevaut*, *Viteau*, *Verdum*, *Arnay*, *Seure*; *Tennerre*, *Tronoderum*, Antonino.

Episcopales Vrbes *Burgundiæ Ducatus* concenseri solitæ: *Nevers*, olim *Noviodunum Nivernensium*.

Burgundiæ Ducatui consenseri solent aliæ tres Vrbes Episcopales, quæ tamen Parlamenti Parisiensis Iurisdictionem agnoscunt: vernacule nominantur *Nevers*, *Ausserre*, *Mas on*. Primum dignitate gaudet & honore Ducatus, cujus Ditio (*Duché de Nivernois*) late patens tribus qui navigeri, Fluvijs irrigatur, Icauna, Elavere, Ligeri. Incolæ Pastioni, Reique Pecuariæ sunt dediti. Frumenti producit Ager parum, Vini fere nihil. Præter Ferri, Venas etiam habet Argenti, circa Fanum D. Leonardi. Carbonum Lapideorum, qui haud procul Decisa opido effodiuntur, magnus ibi usus. Numerantur ibi XIII. Opida clausa, quorum *Niversium* est Metropolis; Iurisdictionem exercens in XXX, ut vocant, Castellanias. *Noviodunum* (*Dunum* namque, quod Vetere Gallorum Lingua *Monticulus*, occupat) Cæsari notum, cujus lib. VII hæc de eo sunt verba: *Noviodunum erat Opidum Eduorum, ad ripas Ligeris oportuno loco positum*: & quæ multa sequuntur. *Nevidunum* Floriacensi vocatur. Et ne quis amplius ambigat, Vrbem Ligeri adpositam, quæ *Nevers* vulgo, esse *Noviodunum* Cæsaris; diserte addita Gentis voce, *Noviodunum Nivernensium* dicitur in quadam Notitia Provinciarum Galliæ, quæ penes Magnum IC. Iacobum Cujacium fuit, quod suis ad me Litteris testatur [redacted] Iosephus Scaliger; addens multis conjecturis jam antea sibi exploratum fuisse *Noviodunum* istud Eduis proximum *Civitatem* esse *Nivernensium*, eaque ejus Opidi investigatione multos multa nugatos esse: Alia duo Opida hoc nomine Cæsarem memorare, sed sibi ignota. Nam Nugatoribus etiam jurantibus se non credere. Accedit & Aimoinus Historiæ suæ initio; *Noviodunum, quam hodie Nivernis esse putant*, inquiens. Antonino *Nivernium* vocatur in Itinere, quod Augustoduno ducitur Lutetiam Parisiorum; ubi in quibusdam Codicibus *Nevirnum* legitur; in alijs *Nivernum* & *Nevurnum*. In Itineraria Tabula Long. XII, Lat. V. *Ebirro*; mutile. Opidum est omni ex parte mœnibus cinctum firmissimis, Turribusque amplissimis, & Fossis profundissimis probe munitum. Qua Meridies est, Mœnia Ligeris lambit, Pontem habens, pulcerrime quadrato Lapide constructum, viginti Arcuum. *Nivernis*, unde vernaculum opido Nomen, ab Ortu circumfluens, duobus acceptis Ponticulis, mox in Ligerim se exonerat. Ab Septemtrionem & Occasum Fontes sunt, ex quibus etiam Aquæ in Vrbis Fossas deduci possunt. Arcem habet & Palatium *Principum Nivernensium*, juxta Primariam Ecclesiam, quæ *D. Cyro* sacra, cuique Episcopæum adhæret. Nihil, aut certe parum, Suburbiorum; quod secus in alijs Galliæ opidis: & hinc *Nivernium* munitius, minusque Insidijs obnoxium. Infra opidum dimidij fere miliaris itinere; nobilissimus Arvernorum Fluvius *Elaver*, vulgo *Allier*, Ligeri commiscetur: Locus *Conflans* ab *Confluentibus* dicitur. Inter præcipua *Ducatus Nivernensis* Opida sunt *Dezisa*; *Decisæ* apud Antoninum, ut quidem in melioribus Libris legitur in Itinere, quod Burdigala ducitur Augustodunum; Nam in alijs *Deccidæ*, *Decudæ* & *Decide* exaratum est; *Decetia* vero dicitur alio Itinere, quod Augustoduno pergit Lutetiam, *Degena*, mendose in Itineraria Tabula: *Clamecyum*, *Douzyum*, *Molinium*, *Angilbertsum*, *Corbignium*, *Fanum D. Leonardi*, *Luyzium*, *Premecyum*, & alia. *Comitatus* olim, hodie *Ducatus* floret titulo. Memoratur in Annalibus Franciæ *Philippus* Nivernij, Rhetelli & Estampij Comes, Philippi Valesij Burgundiæ Ducis Filius; qui cum Fratre in pugna Azincurtiana cecidit: Successores nactus Filios; in Nivernensi quidem & Rhetellano Comitatu *Karolum*; in Stampano autem *Ioannem*, qui, Fratre sine Liberis defuncto, reliquos quoque Principatus est adeptus. Hic ex tribus Conjugibus plures quidem suscepit Liberos; sed, præmortuis ceteris, unam tantum Filiam habuit superstitem *Karolam*; cujus, Ioanni Albretano, Orsvallæ apud Britones Regulo, nuptæ, *Comitatuque Nivernij* à Patre donatæ, Filia fuit *Maria Albretana*, uxor *Karoli Clivensis*. Ioannis II Cliviæ Ducis Filij; qui *Primus Nivernij Dux* legitur. Huic Filius fuit *Franciscus* II Dux, cui ex Margareta Borbonia, Karoli I Ducis Vendocinensis Filia, Liberi fuerunt *Franciscus*, Dux III. Niversij, Comes Eusij, qui nulla Prole relicta perijt Pugna Dreusiana, anno CIↃIↃLXIII; *Iacobus*, Ilæ Marchio, Dux Niversij IV, qui etiam ἄπαις obijt; *Henricus*, Niversij Dux V, qui item, ut Fratres, improlis est defunctus; quibus omnibus suffecta est Soror

Eius Situs, & Qualitas.

Palatium Templum, Episcopæum.

Ducatus *Nivernensis* opida: *Decisæ*, hodie *Dezisa*.

Nivernenses Principes.

ror *Henrica*, Dux Niverſij VI; quæ Vxor facta *Ludovico Gonzagæ* Marchioni Mantuano, *Principatum Nivernenſem* Dotis nomine ad eum attulit. Ex eo Conjugio natus *Karolus Gonzaga Cliveniſis*, Dux Niverſij VII, &c. quem utiliſſime peregrinantem, & Magnorum Principum, anteaquam proprijs Gubernaculis tenendis ſe admoveant, exemplo, noſcendis penitiſſime variorum Populorum Rerumque publicarum Moribus & Inſtitutis invigilantem, vidi, ſalutavi, conveni, quum hæc ſcriberem, Lugduni Batavorum, anno CIↃ IↃ CII, die Menſis Mai VIII.

Auſſerre, Antiſsiodorū.

Auſſerre ſequitur; *Antiſsiodorum* Antonino, *Legionem* hic locanti XXII: ubi male quidam *Antiſsiodorum* & *Anteſiodorum*, per N litteram, contra Veterum Codicum fidem & auctoritatem. *Antoſidorum*, Ammiano lib. XVI. Corruptum huius Vrbis Nomen video in Itineraria Peutingeri Tabula, in qua ſic ſcriptum, *Aut eſsio. Duro:* emendandum *Autiſsiodoro*, junctim. *Civitas Autiſſodorum* in Notitia Provinciarum Galliæ, ſub Lugdunenſi IV; *l'Eveſché d'Auxerre.* Territorium huius Vrbis, quod vulgo *Le Païs d'Auxerrois*, Vino cognomine eſt nobilitatum. Cum *Autiſsiodoro* Antonini, eadem facit Gulielmus Paradinus *Vellaunodunum* Cæſaris, & Αὔτρικον Ptolemæi: Αὔτρικον & *Autiſsiodorum* idem etiam eſſe ſcribit Hericus Benedictinus lib. I. Vitæ S. Germani. *Vellaudonum* Vigenercus docet potius conſtitui debere, ubi hodie *Chaſteau-Laudon.* Ego adhuc hæreo.

Maſcon, olim Matiſcona.

Vrbs, quæ hodie *Maſcon*, Cæſari dicitur *Matiſcona*; *Matiſco*, Itinerariæ Tabulæ; *Matiſconenſe Caſtrum*, Notitiæ Provinciarum Galliæ, & Antonino, qui *Legionem* ibi ponit X; *Maſtico* in Veteri quodam Diplomate, ut notat Philippus Bugnonius, qui huius Vrbis Hiſtoriam concinnavit. *Machaonem Villam* puto dici Paullo Diacono in Longobardicis: *Matiſſana* eſt Gregorio Turonenſi, & alijs. Caballino, ſi Situm quis Cultumque & Artes reſpiciat, ſimillima. Porrecta jacet ad Ararim, qui Ponte inſigni ſtratus, recto longoque ad Orientem tractu; reliquis Lateribus in Arcus ſpeciem ſe formantibus. Inter Sacras Aedes, quarum Cathedralis *S. Vincentio* eſt conſecrata, pulcherrimum fuit Dominicanorum Cœnobium, quo loco ante Comitum erat Palatium, ab S. Ludovico exſtructum; vaſtatum cum reliquis omnibus publicis Ædificijs annis CIↃ IↃ LXII, & CIↃ IↃ LXVII, ab ijs, qui Reformatam Religionem ſe profiteri ajebant. Hic primum celebrari cœpit ab Chriſtianis Dies Dominica, ut videre eſt ex Guntchranni Aurelianenſium Regis Edicto, quod in Synodo ibi celebrata promulgatum. Exſtat apud Paradinum de Antiquo Statu Burgundiæ. *Comitatus* Titulo claruit; quem Francorum Rex Ludovicus IX emit ab Ioanne, eiuſque Conjuge, *Comitibus Matiſconenſibus.* Tragœdiam de *Gulielmo*, *Matiſconenſi Comite*, quem, quod Cluniacenſes Monachos indignis modis tractaſſet, ex Convivio ab Ignoto raptum fama loquitur vulgatiſſima, aliunde petat Lector; eique, quod per me licet, fidem habeat.

Artus. Templa. Dies Dominica hic primum celebrata. Comitatus. Tragœdia de Gulielmo Comite.

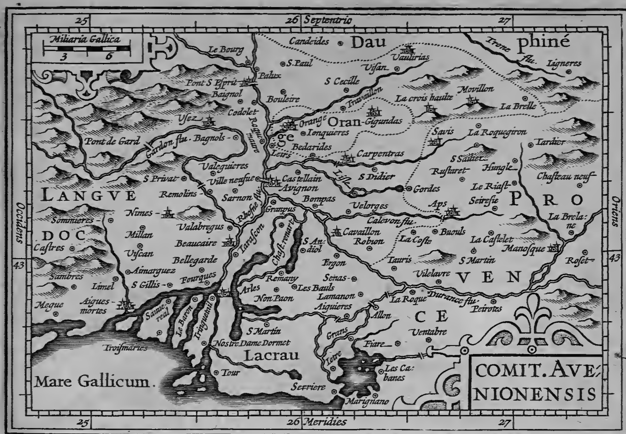
CAP. XLII.

Avenionenſis Comitatus.

HÆC de Galliarum Provincijs, quæ ſub octo Parlamentis Francorum hodie ſunt Regis, eique ſubjectæ: ordo flagitat, ut quæ ab Francorum ditione ſeparatæ ſunt, indicemus, quæque aliorum Principum, vel Eccleſiaſticorum, ut Pontificis Romani; vel Politicorum.

COMITATVS AVENIONENSIS, Comté de Veniſſy. Ejus Fines. Domini.

Pontificis Romani eſt COMITATVS AVENIONENSIS, qui & VENISSÆ; Vulgo, *Le Comte de Veniſſy*: cui ad Occidentem, interpoſito Rodano, Languedokij; ad Meridiem, interfluente Druentia, Provinciales: ad Ortum, iidem; ad Septemtrionem denique Delfinates. Varios habuit Dominos, cum primis, amiſſa Libertate, *Romanos*; ut reliqua Narbonenſis Gallia, cuius hic Comitatus erat pars. Romanis pulſis, ſucceſſerunt *Gothi*: his profligatis, *Burgundiones*; quibus in contractiores fines coactis, *Franci.* Horum Rex *Karolus Calvus* eum dedit *Boſoni*, qui ſe *Regem Arelatenſem* dixit. Regno Arelatenſi potitus *Imperator Otho*, Comitatum etiam hunc occupavit: quæ cauſſa, quod adhuc Loca ibi non pauca Cameræ Imperialis Iuriſdictionem agnoſcant. Pervenit inde hæc Civitas in Ditionem *Comitum Provinciæ. Karolus*, Ludovici IX Frater, ducta in uxorem *Beatrice*, *Raimundi* Provinciæ Comitis Filia,

Comitatum est consequutus. Idem postea Regna Neapolitanum & Siciliæ subegit; in quibus, ut & in Provinciæ Comitatu, ipsius successerunt Posteri. inter quos fuit *Ioanna* I, Karoli Calabriæ Ducis Filia; quæ nobilissimum Comitatum dedit Pontifici Clementi VI, ad compensationem Tributi, Romanæ Sedi per multos annos non soluti, nomine Regni Neapolitani, cuius Beneficiarium Dominum se dicit Pontifex Maximus, à quo *Terra Papæ* vocatur; cuique aliquando per LXX annos Sedem præbuit hujus Comitatus Metropolis *Avenio*. Irrigatur ab Rodano, Druentia & Sorga, Fluvio Petrarchæ decantatissimo.

Cur hodie Pontifices.

Flumina.

Veteres Incolæ: Cavares.

Habitarunt hic olim *Cavares, Memini*, & alij. *Cavares* Plinio; qui *Cavaræ*, Pomponio Melæ; Καύαροι, Ptolemæo; Κάαροι, Straboni. Servari videtur eorum memoria in toto illo Tractu, qui ad Rodanum ab Vrbe Valentia Avenionem usque *Gavotz* indigetatur. *Memini* Plinio lib. III. cap. IV. & lib. XVIII. cap. VIII, ubi quidam Codices *Menini*; Μίμηνοι, Ptolemæo. Dalechampius *Menosque*, vel *Mornas* interpretatur, opidum antiquum, Rodano adsitum; alij *Mure*, prope Gratianopolin. De *Vocontijs*, quorum hic etiam Sedes fuerunt, dixi cap. XL; de *Allobrogibus*, quis hic quoque latum fuit aliquando Nomen & Imperium, postea dicturus.

Memini.

Alij.

Primariæ Comitatus Vrbes.

Habet hic Comitatus quatuor Diœceses: unum Archiepiscopatum, *Avenionem*; tres Episcopatus, Avenioni suffragantes; *Carpentoracte, Cabalionem, Vasionem*; Omnes olim in Viennensi I; ut indicat Notitia Provinciarum Galliæ; in qua *Civitas Avënnicorum, L'Archeveſché d'Avignon: Civitas Carpentoractensium, Caballicorum, & Vasionensium: Les Eveschez de Carpentras, Cabaillon & Vaison.*

Archiepiscopalis Vrbs Avenio, Avignon.

Avenio, Α'υενίων, *Cavarum*, Plinio lib. III. cap. IV, Melæ lib. II. cap. V. & Ptolemæo; Α'υενιὼν simpliciter Straboni lib. IV; & *Avenio*, Vibio Sequestro de Fluminibus' Cassiodoro lib. III. Variar. Epist. XXXVIII. ad Wandilium, & Veteri Itinerario Burdigala Hierosolymas: *Avinio*, Gregorio Turonensi lib. VII, cap. XXXVI; *Avennio* eidem lib. II. cap. XXXII, & Itinerariæ Peutingeri Tabulæ. *Aveniocus*, Sidonio Apollinari lib. VI. Epist. XII; *Avennica Vrbs*, eidem Turonensi lib. VII. cap. X. & lib. X. cap. XXIII. Qodie *Avignon*. *Avennici Muri* nominantur apud Turonensem lib. VI. cap. I. Sita est in sinistra Rodani ripa, Arce potens. Agri gaudet bonitate; Pannorum Byssique tinctura; Papyraceis item Molis nomen merita. Pontem hic habet Rodanus. Is cum Fluvio, quod notandum, totus Regis est Franciæ; non Papæ, præter modicam particulam, Portæ Vrbis propiorem. Hanc Vrbem Septenarius numerus, omnium perfectissimus, reddit laudabilem. Septies enim ibi, & hæc quidem septies inter se septenario numero repetita, visuntur præcipua urbis Ornamenta: *Septem Palatia*; totidem *Parochiæ Xenodochia*, *Monasteria Fœminarum*, *Collegia*,

Situs, Qualitas, Pons,

Septenarius Numerus.

Conventus, *Portæ*. Cathedralis Ecclesia *D. Virgini* est sacra. Carthusianorum ibi est Cœnobium, quo nullum in Gallijs celebrius. Academia claret; florentissima, quum Romani Pontifices ibi morabantur. Huic *Paullus Castrensis*, multum attulit splendoris, ut ipsius ad Ius Civile Commentaria, quæ *Prælectiones Avinionicæ* dicuntur, ostendunt. Docuit ibidem inter alios *Andreas Alciatus*. Inter Palatia est, cui nomen *Bruste*, in quo Pontificem quemdam insignis Crudelitatis Facinus perpetrasse Fama loquitur. Academia.

Carpentoracte Plinio est opidum, quod hodie *Carpentras*. In Notitia Provinciarum scribitur, *Civitas Carpentoractensium, nunc Vindausica*, ubi alijs legitur *Vindesica*. Episcopales Vrbes. Carpentoracte, Carpentras. Cabalio, Cavaillon.

Cabalio, Doctis, Latine scribentibus; *Cabellio*, Plinio & Antonino in Itinere, quod Mediolano per Alpes Cottias Arelatum ducit: in Itineraria Tabula hic *Caballine* legitur: Καβελλίων πόλις μασσιλίας, Stephano de Vrbibus ex Artemidoro: Καβελλίων, Ptolemæo; ubi quidam inepte vertunt, quasi pluralis esset, *Cabelliorum Colonia*: Καβαλλίων, Straboni: Hodie *Cavaillon de Contat*. *Cabillonensis Portus* meminit Panegyricus Constantino dictus.

Vasio Vocontiorum Pomponio Melæ lib. II. cap. V. Οὐασιῶν Οὐοκοντίων, Ptolemæo lib. II. cap. X. (apud quem male Interpretes *Vasiorum Civitatem* vertunt) quæ simpliciter *Vasio* dicitur Plinio lib. III. cap. IV. apud quem in nonnullis Exemplaribus mendose *Vasco*: *Vesio Civitas*, Concilio Arelatensi II; *Vasionensis Civitas*, Bedæ, & Vsuardo XV Kalend. Mart. *Vasionense opidum*, Sidonio lib. V. Epist. VII. ad Apollinarem, & lib. VII. Epist. ad Fontelum IV; *Civitas Vasensium* in Catalog. Metropol. *Civitas Vasensis*, Can. I. Concilij Vasensis; *Vicus Vasensis*, initio Concilij Vasensis II. Hodie, *Vaison*. *Vasionis* meminit Inscriptio, quæ Romæ in Æde D. Pudentianæ: Vasio, Vaison.

C. ACILIO. C. F. VOL. MARTIALI
VASIONE. VETER. EX. COH. XII. PR
MILITAVIT. ANNIS XVII. VIXIT. AN
NIS. LV. M. I. Q. DOMITIVS. ADIVTOR
HERES. CONSORTI. SVO. BENE. MER
FECIT. ET. SIBI

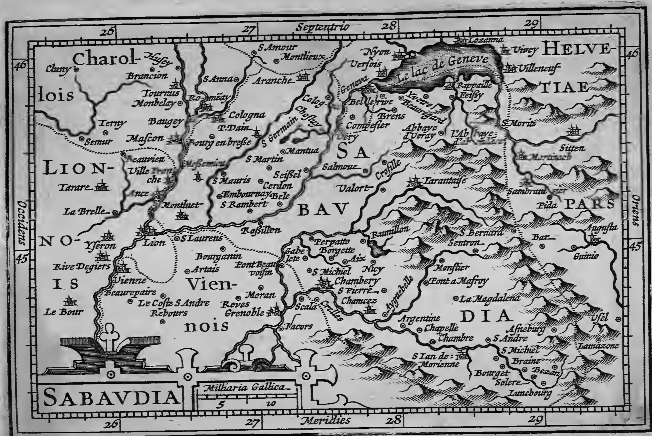
Alia minorum gentium opida prætereo. Fuit olim haud procul Avenione ad Confluentem cum Rodano *Sorgam* (sic hodie dicitur, qui Straboni Σούλγας; *Vindelicus*, Floro, ab opido conjacente) Vrbs potens, quæ *Vindelium* Floro: *Vindalium* Epitomæ Livianæ libri LXI, & Orosio lib. V. cap. XIII. Οὔνδαλον, Straboni lib. IV, apud quem [illegible]. Iosephus Scaliger emendat Οὔινδαλον. Intercidisse monet idem, ejusque loco hodie esse *Portum Tralliæ*; *Tralliam* Nautas Rodanicos vocare Trasennam, quæ in utramque Fluminis ripam extenditur qua Pontonibus trajicitur Rodanus; eamque positam esse propter Fluvij rapiditatem, ne ab ejus impetu Pontones, vel potius traiectoria Navigia abripiantur. Paradinus *Vindalum* fuisse notat, ubi hodie *Pons Sulgæ*. Ioannes Poldus in Nemausiensium Historia scribit putare se *Vindalum* fuisse in Provincia circa locum, quem vulgo *S. Remy* vocant; ibi exstare hactenus Mausoleum, Arcum Triumphalem, & Statuas subjugatorum Gallorum. Ad hoc porro opidum magnam de Gallis Victoriam consequutus est *Cn. Domitius Ahenobarbus*. Docent Strabo, Florus, aliique. Præter *Sulgam* nominantur Straboni & alij duo Fluvij, Κωδάρων & Οὐάρων; de quibus idem Scaliger consulendus. Vindalum excisa. ubi quondam.

Inter Avenionem & Aquas Sextias *Vallis Clausa* est, quæ vulgo *Vaucluse*: quo conferre se solitus scribitur Franciscus Petrarcha, Philosophicis Meditationibus operam daturus. Vallis est amœnissima; Rupibus, unde Fontes manant limpidissimi, cincta. Vaucluse.

CAP.

Cap. XLIII.

Sabaudiæ.

PONTIFICIS igitur Romani in Franciæ Regno hodie est Avenionensis vel Venissæ Comitatus: sunt & suæ Politicis quibusdam Principibus ibidem Partes; quæ in triplici sunt differentia. Aliæ enim *Ducatus*, aliæ *Principatus*, aliæ denique *Comitatus* clarent titulo & dignitate. *Ducatus* sunt *Sabaudia* & *Lotharingia*; vulgo, *Les Duchez de Savoye & Loraine*. SABAVDIA.

SABAVDIÆ unde nomen impositum, varij varie quærunt. Quidam à *Sabatiis Vadis* dirivant. (Vnde dicta.) *Sabatium Vadum* Plinio Liguriæ Vrbs, quæ *Sabbatia* Pomponio Melæ; Σάβατα, Ptolemæo; Σαββάτων οὔαδα Straboni, ut libro sequenti videbimus. Alijs *Sabaudia* dicitur, quasi *Sabbatorum*, quos *Sabaudienses* scribit Volaterranus, *Auvve*, id est, Ager, Pratum, Locus Pascuus. Quibusdam quasi *Saul-Voie*, Via per Silices, Dumosaque & aspera quondam Loca. Nonnullis, ne quos omittam, quasi *Saulve Voie*, Salva Via; quam ex mala Latronibusq; obsessa fecisse fingitur nescio quis ab ijs, qui Fabulis Lectores distinere solent. *Sabaudia* certe non semel in Libro Notitiarum nominatur inter Galliæ Narbonensis Provincias. Meminerunt ejusdem, nunc *Sabaudiam*, nunc variante scriptura *Sapaudiam* nominantes, & medij ævi Scriptores. (Ejus Fines.) Conjacent *Sabaudiæ*, qua quidem Septemtrio est, Burgundiæ Comitatus, turbatioribus Limitibus; & Helvetia, Lemanno Lacu interposito: qua Ortus, Valesia Pedemontiumque, finibus non multo certioribus; nisi quod Montes intercurrant editissimi: ad Meridiem & Occasum Delfinatus se offert, cum nonnulla Rodani portione, Sabaudos separantis ab Burgundiæ Ducatus Incolis. (Qualitas.) Aer *Sabaudiæ* purus est. Regio valdequam montosa: ad Septemtrionem altissima Iuræ, quem alibi descripsi, Iuga respicit: in Veragris Pœninæ Alpes exsurgunt; in Salassis, Graiæ; in Medullis, Cottiæ; de quibus omnibus libro sequenti. Quod ad Valles & Campestria Loca, Solum amœnum satis & fœcundum, præcipue versus Septemtrionem, secundum Lemanni Lacus Tractum; ubi Vinum gignit generosum, quod *Ripalium* vocatur ab Lacus Ripa. Pascua Animantibus omne genus enutriendis optima; cum alibi, tum qua Mons Minor S. Bernardi attolitur. (Fluvij.) Irrigant *Sabaudiam* Fluvij, præter *Ararim* & *Isaram*, de quibus suo loco dixi, *Doria*, *Arva*, *Danius*, alij.

(Veteres Incolæ. Allobroges.) Sedes hic quomdam habuerunt suas cum *Allobrogibus* (quîs quasi in reliquos principatus, vel quorum nomen reliquis fortean commune erat) *Centrones*, *Nantuates*, *Garoceli*, *Medulli*, *Veragri*, *Salassi*, & alij. *Allobroges* Latinis omnibus, ut Sallustio, Cæsari,

vio, Plinio, alijs. Ἀλλόβρογας etiam vocant Charax, teste Stephano, & Strabo lib. iv. qui Ἀλλόβρυγες, υ pro ο Apollodoro apud eumdem Stephanum, Ptolemæo lib. ii, apud quem tamen in multis Exemplaribus Ἀλλόβρογες; Ἀλλόβριγες Polybio apud eumdem Stephanum, Dioni, alijsque Græcis. De eorum Etymo antiquus Interpres ad Iuvenalis Satyram viii: *Allobrogæ Galli sunt. Ideo autem dicti Allobrogæ, quoniam Brogæ Galli Agrum dicunt; Alla autem aliud. Dicti igitur quia ex alio loco fuerant translati.* Quid *Brigæ* Germanis, sæpe dixi; ea nimirum voce, transposita Canina, ut fit *Burg*, hodieque multa ipsorum Opida terminari. Nugas de Allobrogum Etymo huc non conferam Annij Viterbiensis, ad xviii Assyriorum Regem supposititij Berosi. *Allobrogas Sabaudos* interpretatur Scudus; *Delfinates* Marlianus, Poldus & Rhenanus. Non male. Latum enim & potens fuit olim *Allobrogum* nomen ijs in locis, ubi hodie *Sabaudia, Delfinatus*, & Regiones Confinales. Ἔθνος δυνατώτατον Γαλατικόν, Apollodoro apud Stephanum. Livius Gentem notat nulla Gallica Gente opibus aut fama inferiorem; Hannibalemque, quum per ea loca Italiam peteret, jam tum inter duos Principes Fratres, de Allobrogum Regno ambigentes, Arbitrum factum, Imperium Maiori natu Branco adseruisse. Ptolemæus *Viennam Allobrogum* facit Metropolim: Cæsar lib. i. extremam Allobrogum, proximamque Helvetiorum Finibus *Genevam* dicit. Multa contra eos gesta memorantur in Historijs Romanis. Legendi Strabo lib. iv, Cæsar in Commentarijs Belli Gallici, Dio lib. xxxvii, Sallustius in Conjuratione Catilinaria, Plutarchus in Vitis, Appianus in Celtico, Velleius lib. ii, Epitomæ Livianæ lib. lxi, Orosius lib. v. cap. xvi, Plinius lib. vii, Iustinus lib. xxxvii, Eutropius lib. v. & alij. Triumphavit de ijs, eorumque Rege *Bituito* Q. Fabius Maximus: inde *Allobrogicus* cognominatus, ut ijdem testantur; vel *Allobrox*, ut Pædianus; vel, ut in antiquo Lapide, qui Romæ expressum est, *Allobrogicinus*. Horatio in Epodis Carmine ad Populum Romanum, quo commiseratur Reip. propter Bella civilia; *Novis Rebus infidelis Allobrox* nominatur; ubi Vetus Commentator, *Allobroges sunt Galli rufi & Sequanici dicti, incolentes illum Tractum Alpium, qui est à Visontio in Germaniam, qui vehementer res novas adfectant, unde & Ducibus suis raro fidem servant, habentque flavum præcipue Capillitium.* Ad alios huius Regionis Populos venio. Qui *Centrones* Cæsari *Centrones.* lib. i. Belli Gallici, Straboni, & Antonino, Grajarum Alpium Populi; habitasse eos censent Marlianus, Vigenereus, Scudus & alij, ubi hodie *Tarantaise*. Legitur in Notitia Provinciarum Galliæ sub Viennensi v, *Civitas Centronum, hoc est Tarantasia, L'Archevesche de Tarentaise.* Male nonnulli apud Cæsarem legendum arbitrantur *Ceutrones*. In multis Plinij Exemplaribus *Acitavones* scribuntur pro *Centronibus*. *Nantuates* Plinio & Cæsari lib. iv. (apud quem, initio lib. iii. vitiose *Antuates*) qui Ναντουάται Straboni. *Nantuates.* Eos alijs atque alijs locis recentiores ponunt Scriptores. Marlianus locat ad Lacum Acronium; ubi hodie *Constantienses*; Ægidius Schudus scribit Tractum eorum, hodie *De vvaat & Vchtlandt* (*Nuithlandia*, ab Nuithonibus) Germanice; Gallice vero, *Le Pais de Vault* dici. Paradinus *Nantuatium* Regionem & Nomen exstare hodieque notat in Opidulo, quod etiamnum *Nantua*, haud procul Chamberiaco. Adscribam huc, quæ ad me suis litteris [redacted] Iosephus Scaliger: *Cave credas*, inquit de Nantuatibus, *esse Monasterium hoc nomine in Sabaudia, ut quædam non sana Capita volunt. Sunt ij, in quibus Pagus Octodurus est, id est Sanctus Mauricius: cujus rei fidem faciunt Monumenta Passionis Legionis Thebæorum, in quibus Octoduri est mentio: Octodurum autem à Cæsare in Nantuatibus, Veragris proxime, collocatur. Quidam legunt Antuates. Sed qui Nantuates ad Lacum Acronium constituunt, & Constantienses esse dicunt, non minus desipiunt, quam qui Monasterium illud Benedictorum interpretantur.* Hæc ille. *Garoceli* apud Cæsarem lib. i. de Bello Gall. putantur esse *Garoceli.* Raimundo Marliano, ubi hodie *Mons Cinesius*, vel *Cinerum*; *Mont-Cenis* vulgo: Vigenerens Vallem ijs tribuit, cui cognomen *Morienne*. Vicini superioribus fuerunt *Medulli.* *Medulli*, quorum meminit Vitruvius lib. viii. Philander & Barbarus eos *Vallis Cileræ* habitatores faciunt; Dalechampius, *Miollantij & Tarantasiæ*. Μεδοῦλοι apud Strabonem & Ptolemæum altissimis insident Montibus. Iosias Simlerus *Vallem Mariamam*, *Veragri.* de qua ante, ijs adsignat. *Veragrorum*, qui cum alijs apud Cæsarem lib. iii, quosque *Varagros* vocat Plinius, ditio, *Wallisserlandt* Gulielmo Paradino dicitur: *Pais du Gavot*, Aegidio Scudo: *Chablasii Ducatus*, Pingonio, *Montes S. Bernardi & Briga*, Raimun-

Raimundo Marliano, Caput Gentis ſtatuenti Vicum; ubi *Abbatia S. Mauricij*. Hoc certum, *Nantuatibus*, de quibus paullo ante, *Veragros* fuiſſe confinales. Apud Cæſarem *Nantuates*, *Veragri*, & *Seduni* ab Finibus Allobrogum & Lacu Lemano Flumineque Rodano ad ſummas Alpes pertinent. *Salaſſij*, Σαλάσσιοι apud Ptolemæum, olim fuiſſe putantur, ubi hodie *Augstall*, ut Germani vocant; vel, ut Itali, *Val d'Oſta*. *Salaſſos* à Polybio Λάοις dici notat Gaudentius Merula. De *Selaſsiis* plura dicendum in Italia. *Civitatis* etiam *Genevenſium* fit mentio in Notitia Provinciarum ſub Viennenſi Prima; *L'Eveſche de Geneve*. Fuerunt proculdubio & alij Regionis, quæ nunc *Sabaudia*, Incolæ; quorum vel memoria perijt, vel Sedes ſunt incertiores. De *Seguſianis*, qui huc etiam aliquo modo pertinebant, dictum in Lugdunenſi; de *Caturigibus*, in Delfinatu de *Lepontiis* dicam in Rhetia; de *Sedunis*, in Valleſia; de *Latobrigis*, in Helvetia. *Sabbatos* etiam Populos hodie *Sabaudienſes* eſſe ſcribit Volateranus; quorum ego apud Veteres nullam reperio mentionem.

Salaſsij.

Genevates, ...ij.

Regnum, olim.

Totus hic Tractus, ubi hodie *Sabaudia*, *Delfinatus*, aliæque Conregionales Provinciæ, *Regni* titulo quomdam ſuperbierunt, quemadmodum patet ex Livij lib. XXI, ubi Hannibal Arbiter lectus legitur ab duobus Fratribus, qui de *Allobrogum Regno* inter ſe digladiabantur. *Regni* pars, de qua agimns, *Sabaudia*, varios inde Dominos Principeſque nacta, hoc tempore Imperium, agnoſcit *Ducum*; quibus ante quingentos annos contractiores fuerunt Limites. Tunc enim *Maurienna* tantum *Comites* dicebantur; quorum Primus legitur *Bertholdus*, qui patrium Solum vertere coactus in eam Burgundiæ Tranſ-Iuraniæ partem abijſſe ſcribitur, quæ inter Allobroges *Comitatus Maurienna* appellatur; rebuſque pro Imperio bene feliciterque geſtis eumdem obtinuiſſe *Comitatum*; quem Filius ejus *Humbertus* I, Iure Beneficiario, ab Henrico III Imperatore plenius acceptum tranſmiſit ad Filium *Amedæum* I. & *Humbertum* II. Nepotem; qui ſucceſſione Adelheidæ, Humberti I Coniugis, *Marchionis* quoque fuerunt *Seguſiani*; *Tarantaſia* etiam Ditionibus ſuis adjecta. Humberti II Filius fuit *Amedeus* II, *Primus Sabaudiæ Comes*, Marchio Taurinorum & Seguſianorum. Eum recta linea ſequuti ſunt *Humbertus* III, *Thomas*, qui *Pedemontanum Principatum* bello ſibi adquiſivit; *Amedæus* III, qui *Vallis Auguſtæ Petram & Chablaſij Ditionem*, hæredibus maſculis vacuas, occupavit; & *Bonifacius*: cui improli defuncto ſucceſſerunt Patrui, *Petrus*, qui Principatum ſuum ſupra modum auxit, expugnatis pleriſque ad Lacum Lemanum Opidis; & *Philippus*, Archiepiſcopus antea Lugdunenſis, qui ſpe prolis orbatus potiorem Hereditatis Partem tranſmiſit ad Fratris Thomæ Filium *Amedæum* V, cui *Magni* erat cognomen. Exceperunt hunc Filij *Eduardus*, Hærede carens maſculo & *Amedæus* V: poſt quem Sabaudorum Rebus, deſcendente ſerie, præfuerunt *Amedæus* VI, Ordinis Equeſtris Annunciatorij inſtitutor; *Amedæus* VII; *Amedæus* VIII, quem *Primum Sabaudiæ Ducem* creavit Sigiſmundus Imperator, anno CIↃ CCCCXVI, quemque poſt voluntariam Principatuum ſuorum in Filium *Ludovicum* tranſſcriptionem, Monachum jam factum, Concilij Baſilienſis Patres Pontificem Maximum contra Eugenium IV conſecrarunt, ſub Felicis V. appellatione. Dignitatem tamen illam nono poſt anno conceſſit Nicolao V, ſolo Cardinalatus honore contentus, Obijt CIↃ CCCCLII Ripali; ad Lacum Lemanum. *Amedæi* porro VIII Stemma tale legitur:

Maurienna Comitatus,

Sabaudiæ Comitatus.

Sabaudiæ Ducatus.

Amedæus VIII, Dux Sabaudiæ Primus: de cujus Abdicatione, Pontificatuque alij plura.

- *Ludovicus*, Dux Sabaudiæ Secundus, defunctus anno CIↃ CCCC LXII. Vxor Anna Ioannis Cypri Regis F.
  - *Amedæus* IX, Dux Sabaudiæ III, *Divus Pater*que cognominatus: Obit CIↃ CCCC LXXV. Vxor Iola Karoli VII Valeſij, Galliarum Regis, F.
    - *Philibertus*, Dux Sabaudiæ IV obijt CIↃ CCCCXXCV.
    - *Karolus*, Dux Sabaudiæ V. Veneno perijt CIↃ CCCCXXCIX. Vxor Blanca Gulielmi Marchionis Montisferati F.
    - Alij Liberi.
  - Ludovicos Rex Cypri. Duxerat enim Karolatam, Ioannis Regis Filiam unicam & Heredem.
  - *Philippus Breſſæus*, Bengiaci Comes, & Breſſiæ Dominus: Adgnatis mortuis Dux Sabaudiæ VII. In humanis eſſe deſijt Chamberiaci anno CIↃ CCCC XCVIII. Vxores illi fuerunt.
    - Margareta Karoli I Ducis Borbonij F. Ex qua nati,
    - Claudia Ioannis Broſſij Buſſaci Domini Filia. Ex qua procreati,
  - Alij multi, utriuſque ſexus.
- Alij utriuſque ſexus Liberi

Karolus

Karolus II, Dux Sabaudiæ VI. Mortuus sexennis anno CIↃ CCCCXCVI.

Philippus Pulcer, Dux Subaudiæ VIII. Vxor Margareta Maximiliani I. Imperat. F. Obiit Inprolis anno CIↃ IↃ IV.

Lodovica Mater Francisci I. Galliarum Regis.

Karolus III, Dux Sabaudiæ IX. Hunc Bernates, Genevensibus suppetias ferentes, male multarunt; Franciscus I. Galliarum Rex & Valesij maxima Principatus parte spoliarunt, patriisque Ditionibus eiecerunt. Obiit Vercellis anno CIↃ IↃ LIV. mense Iunio. Vxor Beatrix Emanuelis Lusitaniæ Regis Filia.

Alij.

Karolus, Emanuel, Emanuel, Ioanna Maria, tenera ætate sunt exstincti.

Emanuel Thilibertus, Dux Sabaudiæ X. Principatu eiectus, militarem operam præstitit Karolo V. & Philippo Regi; cujus ope restitutus in avitum Ducatum duxit Margaretam Francisci I. Regis Galliarum F. Obiit anno CIↃ IↃ XXC. quarto Nonas Augusti.

Katharina & aliæ, tenellæ rebus humanis sunt exemtæ.

Karolus Emanuel, Dux Sabaudiæ XI. Pedemontis Princeps &c. vxor Katharina, Philippi Hispaniarum Regis F. natu minor.

Metropolis Sabaudiæ *Chamberiacum*, vulgo *Chamberi*, quod *Camerinum* Antiquis appellatum fuisse notat in sua Sabaudia Paradinus. Auctoritatem adducenti fidem dabo. Putat Pinetus Veteribus vocatum *Forum Voconij*, cujus meminerunt Plinius lib. III. cap. IV. & Antoninus in Itinerario. Atqui fieri hoc non posse, satis inde constat, quod *Forum Voconij* uterque numeret inter ea Opida, quæ hodie ad Mare fere Mediterraneum in Provincia. Et ibidem etiam *Forum Voconij* locat, haud procul littore Maris Gallici, Tabula Peutingeri Itineraria, inter Forum Iulij, hodie *Freiul*, & Mataronem. Vide Caput XXXIX. Frustra quoque est in Chorographia Lusitanica Varrerius; qui ex *Foro Voconij*, *Forum* facit *Vocontij*, quasi illud *Vocontiorum*, de quibus ego in Delfinatu, fuisset Metropolis, quum primaria Gentis ejus Vrbs *Augusta Dia Vocontiorum*, hodie *Die*. *Chamberiacum* etiam Cœnali & Castilionio censetur *Civaro*, cujus meminit Cicero in Epistolis: sed *Cularonem*, quæ hodie *Gratianopolis*, restituendam ibi, ante monui. *Chamberiacum* porro, Arce præditum, Domicilium præbet plurimum Sabaudiæ Ducibus, qui Sedem hic signarunt Iustitiæ, Supremoque Provinciæ Tribunali, quod *Parlamentum* vulgo.

Chamberiacum Metropolis, vulgo *Chamberi*; *An olim Forum Voconij?* *An Civaro?*

Cum Sabaudia tamquam Partes ejus explicantur *Comitatus Genevensis*, *Maurianensis*, *Tarantasius*, *Marchionatus Susæ*; & aliquot Dominia; *Ditio* denique *Bressanensis*. De singulis pauca.

Partes quasi Sabaudiæ;

Comitatui Genevensi nomen ab *Geneva*, cujus media corripienda, ut in *Elusa*, quod non solum Helveticus Germanismus ostendit, qui *Genff* vocat, sed docent etiam ipsi Rustici Suburbicarij & reliqui Sabaudi, qui *Zenevam* accentu in prima enunciant. Sed Gallorum proprium est, mediam correptam producere, ut in *publique*, *facile*, & id genus alijs; quæ Latine corripitur. Et, hodierna fere Adcolarum pronunciatione, *Cenava* dicitur Antonino in Regio Exemplari, in Itinere, quod ducitur Mediolano per Alpes Graias Argentoratum: In reliquis Codicibus non habetur. Vrbs est miræ antiquitatis. Meminit Cæsar lib. I. Belli Gallici *Pontis* ad *Genevam* super Rodanum Fluvium siti, & ab ipso rescissi; *Murique*, hic ab Lacu Lemano ad Montem Iuram ducti per millia Passuum decem & novem; in altitudinem pedum sexdecim. Et *Muri* & *Pontis* non obscura vidi vestigia. Quod apud reliquos, Strabonem, Plinium, Ptolemæum, aliosque nulla Vrbis tam preclaræ sit memoria, summopere mirari soleo. Sita hodie est ad Lacum Lemanum, bipartita in duabus Rodani ripis, conjuncta Ligneo Ponte; cui, per interiectam Insulam firmiori, utrimque Domus impositæ: Major Meridiem est versus, Minor ad Septemtrionem. In Insulæ extremitate, qua Oriens, *Specula* cernitur, quam quidam ab Cæsare volunt factam. Ego hæreo. In Majore Templum est, præter alia, Primarium, *D. Petro* consecratum; olim, ut Inscriptiones, quas hic aliquando vidi, docent, *Apollinis*. In Minore Ædes est *S. Gervasij*; à quo & tota illa Vrbis Pars habet denominationem. De antiquo hujus Vrbis statu, Controversijsque pro ejus Principatu inter Episcopos & Sabaudiæ Comites Ducesque, consulenda, quæ cum aliis scribit, ad Sebastianum Munsterum Franciscus Bonivardus. In Libertatem se vindicavit circa annum CIↃ IↃ XXXV, teste Tabula, quæ publice ibi posita ad Curiam. Cum Bernatibus Helvetiæ Populis Ius Civitatis pactum firmavit anno CIↃ IↃ XXXVI. postea aliquoties renovatum.

Comitatus Genevensis, dictus ab Geneva;

novatum. Quas ob caussas quoties Insidijs impetiti; quantisque proximis annis fuerint adfecti confectique cladibus; memoriæ produnt Scriptores non pauci.

Maurianensis, La Morienne, cuius primarium opidum *Fanum S. Ioannis Maurianensis;*

Maurianensis, vulgo *La Morienne*, expansus est ad Archum Fluvium, ubi Fanum S. Ioannis, cui inde Cognomen. Dicitur enim *S. Iean de Morienne.* Opidum non ignobile, Arce superbiens; ubi sepultus *Humbertus* I, qui *Maurianensem Comitatum*, nunc Sabaudiæ Ducatum, Iure benificiario ab Henrico III Imperatore acceperat. Mortem obiit anno CIↃ XLVIII. Conjacet Patri Filius, *Amedæus* I, *Cauda* cognomine. *Maurianonsis Episcopi* meminit Concilium Matisconense I.

Tarantasius, cujus Metropolis *Musterium;*

Tarantasius, vernacule *Tarentaise*, conclusus fere spectatur inter Montes Alpinos, Fluviosque Archum, & Aram, Archo se ad Chamezium miscentem. Appellationem habet ab Vrbe *Tarantasia;* quæ hodie scribente Scudo, *Monstier* Incolis; Germanis autem *Munster in Taratasen;* ut censet Iosias Simlerus: *Musterium* est Latine scribentibus. Sepultus ibi in Basilica *Humbertus* II, *Maurianensis* vel *Moriennæ Comes,* & Segusianorum Marchio, qui Ditioni suæ *Tarantasiam* bello domitam adjecit. Obiit circa annum CIↃ CIX. Legitur hæc Vrbs apud Antoninum, variante scriptura, *Tarentasia*, & *Darantasia*; posteriore modo etiam in Itineraria Tabula. In Notitia Provinciarum Galliæ sub Viennensi V Alpium Graiarum Peninarum est *Civitas Centronum, hoc est Tarantasia; L'Archevesché de Tarantaise.*

Marchionatus Susæ, Marquisat de Suse, ab Opido *Susa,*

Marchionatus Susæ ab Opido *Susa*, haud procul Fonte Doriæ Fluvij, qui infra Turinum in Padum se exonerat. Censent viri docti *Susam* in Graiis Alpibus Σεγούσιον Ptolemæo dici; *Segusionem*, Plinio, Ammiano, Antonino, Tabulæque Itinerariæ. Notat Ammianus lib. XV. Cottiarum Alpium *Segusionem* opidum initium esse. Dicit idem *Cottii Reguli Sepulcrum Segusione* esse, Mœnibus proximum. Pertinet huc Nazarius in Panegyrica Oratione, quæ Constantino dicata: *Differamus*, inquit, *parumper Italicas Expeditiones, quibus Segusiensium Civitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ Claustrum objicit, quum vi & virtute velut Ianuam Belli refregisses, inde per obiectas acies, per exercitus obvios, usque ad Romana Mœnia inoffensus Victoriarum impetus percurrit.* Alij *Susam* adscribunt Pedemontanæ Regioni: quod mihi non displicet.

Domin. *Fossigni, Ripalia.*

Addam nonnihil de Dominiis. *Fossigni* prope Lacum est Lemanum. In eo esse ferunt (Ego incertior sum) *Ripaliam, Ripam* ἁλὸς (ludere liceat: nam Lacus Lemanus Adcolis quibusdam *Mare* audit, & sane sæpe Maris instar sævit) *Ripaille* vulgo. Locus est non inamœnus; vel eo nomine celebris, quod ibi *Amedæus* VIII, Dux *Sabaudiæ* Primus, facta Principatuum suorum abdicatione, Monachum fuerit professus; & in Pontificem Maximum ab Concilij Basiliensis Patribus postulatus contra Eugenium IV, consecratusque IX Kalendas Septembris, anno CIↃ CCCCXL, & Felix V dictus, aliquamdiu egerit: constrictus sibi suisque, operis Sumtusque non magni, Ædificijs, quæ superesse vidi ipse anno CIↃ IↃ XCV. Mortuus ibi est anno CIↃ CCCC LII mense Ianuario; quum triennio ante dignitatem Pontificiam Nicolao, pacis caussa, concessisset, solo Cardinalatus honore contentus. *Fossignij* Domini Filia *Eleonora* nupsisse legitur *Petro* Comiti *Sabaudiæ* Sexto. *Maria* item Amedæi IV, Comitis *Sabaudiæ* VIII ex Brabantina Filia, locata perhibetur huius Ditionis Dynastæ. De reliquis nihil habeo. *Chablasij Principatum*, qui Fossinio versus Orientem, *Chablais* vulgo, adquisiisse, suisque Dominijs adjecisse memoratur *Amedæus* III; quum legitimi heredes masculi jam defecissent. Adcensent illi quidam *Tononium, Evianum, Guingaunum,* & alia; quæ, ut non satis comperta, timidius scribo. De Dominio, quod vulgo *Val d'Osta*, dicendum erit commodiore loco in Italia, ubi de Pedemontio. De reliquis Dynastiis *Vault, Geis, Dombe,* & si quæ aliæ, silere malo, quam parum explorata meis his adscribere.

Domin. *Chablais.*

Tononium, &c. Dominia alia.

Reliqua *Sabaudiæ* opida.

Sunt & alia *Sabaudiæ* Opida: *Aiguebelle* ab Aquis bellis, ad Fluvium, qui haud procul inde Archo se jungit; *Mont-belial, Bellay, Nicy* ad Lacum cognominem, *Montmelian; Insilles*, supra Segusionem, Ὄσκελλα Ptolemæo, qui Coctiis Alpibus (male in Vulgatis *Scutiis*) Lepontiorũ abscribit, quibus quæ superant curiosioribus adponenda relinquo. Vide interim huc Partẽ Itinerarij Antonini, quæ infra cap. XLVII.

Regio Bressanensis, Pax de Bresse; Bourg en Bresse, an olim *Forum Segusianorum?*

Concenseri solet *Sabaudiæ Regio Bressanensis*, vulgo *Pais de Bresse* inter Ararim & Rodanum Fluvios, intercurrente fere Dænio: *Segusianorum* olim Sedes, ut quidam censent. Opidum ibi *Bourg en Bresse*, quod male quidam putant *Forum Segusianorum*. Vide quæ dixi cap. XXVI. In hac Regione sunt *Comitatus Varaz, Montreueil, Pont de*

Vaulx,

Vaulx, Basgey, Vlricus Basgæi Comes & Bressiæ Dominus Filiam reliquit unicam & Heredem *Sibyllam*, quamquum Vxorem duxisset *Amedæus* IV, Sabaudiæ Comes VIII. *Comitatum Basgeensem*, totamque *Bressiam* suæ fecit Ditionis.

CAPVT. XLIV.

Lotharingia.

SABAVDIAM in mea Partitione sequitur *Lotaringiæ Ducatus*. LOTHARINGIA, ut quidem Latine scribentes vocant, dicta ab *Lotario*, Ludovici Imperatoris, Francorumque Regis vel Filio, vel Nepote. Parum refert. Ludovico sane Pio quatuor fuerunt Filij; qui, moto paricidiali in Parentem Bello, eoque apud Suessones in Monasterium detruso, omnes ejus Principatus inter se diviserunt; constitutaque Tetrarchia, Proceribus Imperij intervenientibus; Res eo deducta est, ut *Lotarius* Primogenitus Imperij Titulo, cum Italia, Narbonensi Gallia, iisque Ditionibus, quæ mox *Lotaringiæ* appellatione innotuerunt, frueretur: Ludovicus, Germaniam: Karolus, Franciam ab Mosa ad Oceanum: Pipinus denique, vel ex eo Filius cognominis, Aquitaniam possideret. Lotario Filius fuit, præter Ludovicum in Imperio Successorem, *Lotarius* Lotaringiæ Rex. Quæ igitur initio *Lotar-rijk*, vel *Lot-reych* Germanis, id est, *Lotarij Regnum*, Latina, eaque depravatiore Terminatione postea *Lotaringia* cœpit audire: *Loraine* Incolis, reliquisque Francis, quasi *Lot regne*, concisis litteris. Memoriæ produnt Rerum Francicarum Scriptores, *Lotaringiæ* quondam ampliores fuisse Limites; *Austrasiamque* olim nuncupatam vel *Austriam, Oost-reych* (quum ex adverso esset *VVestrasia* vel *VVestria, VVestreych*; corrupte etiam *Neustria*, Occidentale Regnum) divisam in Superiorem & Inferiorem; contentamque inter Renum, Scaldim, Mosamque Flumina; Inferiorem hodie varia nomina obtinere, diversisque subesse Principibus; Superiorem, quæ & *Mosellanica* & *Tullingia* cognominabatur, exceptis aliquot ejus Portionibus, sub unius nunc esse Imperio, & Quotam Totius Partem antiquo nomine florere: adeo ut *Lotaringiæ* hodie conjaceant ad Orientem quidem Alsatia, & quæ specialiore notione VVestrasia: ab Meridie vero Burgundia: qua Occidens est, Campaniam habeat; qua Septemtrio Arduenna Silva terminetur (occurrentibus mox Leuceburgijs, Trevirensibus, alijsque Populis ibi Conregionalibus) quæ olim etiam *Lotaringiæ* Partes fuerunt nobilissimæ. *Lotaringia* hæc nostra, licet altissimis innexa Montibus Silvisque densissimis, externæ tamen opis non indiget, per se ferax Frumenti & Vini: Animalia producit varia: Stagna habet piscosa: Salinas Thermasque

LOTARINGIA. Vnde dicta. Fines ejus qui olim. Qui hodie. Qualitas.

que insignes: Metalla generat varij generis, Argentum, Æs, Ferrum, Stannum, Plumbum: Nec Gemmæ desunt; quarum ad Vogesi radices lucrosa est Piscatio. Reperiuntur & Lapides, quos ab cæruleo colore *Lazulos* nominant Incolæ, magnum inde Lucrum facientes. Est & Materia, qua Specula & Vitrinæ fabricantur; qualis in reliquis Europæ Provincijs non invenitur. Nascuntur insuper hic miræ magnitudinis Calcidoniæ, ita ut ex frustis permagni Calices conficiantur. Equos procreat *Lotaringia* generosissimos, Neapolitanis Turcicisque subinde non impares.

Flumina.

Fluminibus irrigatur celeberrimis *Mosa, Mosella, Saravo, Voloia, Mortana, Murta, Sella, Hida,* & alijs. De *Mosa* ad Inferiorem Germaniam. Reliqui ad hunc Ducatum proprie pertinent: *Mosella* quidem & *Saravus* potiore parte; ceteri fere integri.

Mosella.

Oritur *Mosella* in Monte Vogeso, haud procul Araris fontibus, paullo supra Vicum, qui vulgo *Bussans*; lapsusque ab Vulturno ad Caurum, perlustratis Opidis, quæ vernacule *L'estraye, Remiremont, Espinal, Charmes, Bayon,* flexoque ab Oriente in Occidentem cursu, recta petit *Tullum*, Vrbem Episcopalem; unde in Orientem resurgens, *Fruardum* usque versus Aquilonem tendit; visisque Mediomatricibus, Trevirensibus, aliisque Populis, *Confluentiam*, cui ab re nomen, Reno confluit. Germanis *Mosel*: Gallis *Moselle*. Ὀβριγγος putatur ab Rhenano & alijs Ptolemæo dici lib. II. cap. IX. Ioannes tamen Heroldus Ὀβριγγον apud Ptolemæum non Fluvium esse notat, sed designari Tractum eum ad Renum, qui nunc temporis *Ober-Rhingaw* appellatur: Clemens etiam Trelæus Mosellanus testatur, ut scribit Abrahamus Ortelius, quemdam ad Mosellam Tractum *Obrinci*, nomen hactenus retinere. *Mosellam* singulari doctoque Carmine celebrat Ausonius Eidyll. III. ab Aquæ limpitudine, Navigandique facilitate; Villis Agriisque, quibus utraque Ripa decoratur; Piscibus *Capitione, Salari, Redone, Vmbra, Barbo, Salmone, Mustella, Perca, Tinca, Alburno, Alausa, Gobio, & Siluro,* quibus abundat; Fluminibus denique in ipsum decurrentibus, *Pronæa, Nemesa, Sura, Gelbi, Erubio, Lesura, Drahono, Salmona, Saravo, Alisontia.* *Mosellam* & Ararim, facta inter utrumque Fossa, connectere, Imperatore Domitio Nerone, adgressus est L. Verus; ut Copiæ ex Italia per Mare, dein Rodano & Arare subvectæ qer eam Fossam, mox Fluvio *Mosella* in Renum, exin in Oceanum decurrerent; sublatisqne itinerum difficultatibus, navigabilia inter se Occidentis Septemtrionisque littora fierent, uti scribit Cornelius Tacitus lib. XIII.

Saravus.

Saravus, haud procul Salmensibus ortus, Fluviorum omnium, qui in *Mosellam* exeunt, est maximus; Navigiorum patiens, & aliorum Amnium, quos in se recipit, clarus Lustratis Vrbibus Opidisque, quæ vulgo *Sar-Burg, Fenestrange, Sar-Vberden, Sar-Alben, Guemund, Sar-Pruck, VValderfing, Sar-Brug,* & alijs, tandem sub Mœnia Augustæ Trevirorum Mosellam convenit, non longe à *Kontherbruk*. Meminit ejus Ausonius in Mosella. Nomen hodie retinet. *Sar* enim Adcolis audit. *Sarra* etiam Veteribus dictus, docente Inscriptione, quæ Treviros translata ex opido ad eum Fluvium sito, quod hoc tempore vocatur *Sar-Pruk*, hoc est *Sarræ-Pons:*

CÆS. RO. EXTER. IMP. P. P
S. C. AV. TREVE. INGR
ESSVM. H. CASTRA. SARRÆ
FLV. PRO. MIL. CVSTODIA
BIEN. POTITVS. EST

Voloia. Mortana. Murta.

Voloia Fluvius est Margaritiferus, qui ad Vicum *Charmeni* Mosellam ingreditur. *Mortana* ad Pagum cognominem Murtæ miscetur. *Murta* vel *Meurta*, multis in se receptis Amnibus, Mosellam loco plano inter Prata paullatim accedit; & longo tractu, æquali quasi cursu, comitatur, relicta inter utrumque alveum exigua admodum terra, donec tandem paullum supra Condeium Arcem, quæ à dextris in rupe est Pago sibi cognomini impendens, facto cum Mosellæ Alveo Angulo acutissimo, ejus & Aquis miscetur.

Sella.

Iungit se eidem ad Mediomatricum Vrbem *Sella*, initium quasi capiens ex Lindero Lacu, qui Sale dives & Piscatura.

Nida.

Duplex denique *Nida* (Orientalior enim *Germanicus*, Occidentalior *Gallicus* dicitur) facto ad Pagum Northenium concursu, duobus infra *Bossonis-Villam* (Abbatiæ nomen est) milliaribus in Saravum exoneratur.

Habi-

Veteres Incolæ, *Mediomatrices*, & *Leuci*.

Habitarunt olim Lotaringiam, quæ nobis præ manibus; *Mediomatrices* & *Leuci*. *Mediomatrices* Cæsari lib. IV, Tacito, Plinio; Μεδιομάτρικες Straboni & Ptolemæo; *Mediomatrici* etiam Cæsari lib. VII. quorum Metropolis *Divodurum*, hodie *Metz* appellatur. *Civitas Mediomatricum, hoc est, Metis*, Notitiæ Provinciarum sub Belgica I; *L'Eveſché de Metz*; *Le Pais Meſſin*. *Leuci* Cæsari lib. I, Lucano lib. I. & Plinio *Liberos* cognominanti; Λεῦκοι Ptolemæo, qui Metropolin ipsorum facit Τοῦλλον.. Sic in Notitia Provinciarum sub Belgica I; *Civitas Leucorum, hoc est Tullo, L'Eveſché de Toul*. Sunt etiam qui *Tulingos* Cæsaris ad Lotaringiam referunt.

Lotaring. Regnum, Ducatus.

Decorata fuit olim Lotaringia Regni titulo, uti paret ex Francicorum Scriptorum Monimentis. Reges pauci admodum, & vix duo tresve, memorantur. Statim enim Karolus Calvus, post Fratruelis Lotarij excessum, ipsius Ditiones invasit, suisque adjecit Principatibus. Non multo post ad Ducatus dignitatem est redacta. Primi Duces sparsi per Historias & Variorum Scripta. Proximos produxit Stirps Bilionæa, ex qua natos cum Antiquioribus legimus Comites Vadimontios, Ducum, qui hodie *Lotaringiæ* Guisæq. præsunt, Progenitores. Eorum hoc statui solet Stemma:

Stemma Ducum *Lotaringiæ*,

Antonius Comes Vadimontius. Vxor Maria, Filia & Heres Ioannis, Harcuriæ & Aumaliæ Comitis, & Mariæ Ducis Aurelianensis:

Fridericus Comes Vadimontius. Hic ducta Iola, Renati Andegavensis Regis Siciliæ Filia, *Lotaringia* Ducatum Herede vacuum ad Veterem Stirpem Bilionæam reduxit:

Renatus Dux *Lotaringiæ* & Comes Vadimontius. Hic ab Karolo Burgundo magnis impetitus injuriis, & Ducatu quoque pulsus, eum ope Helvetiorum, Adversario ad Nanceium cæso, recuperavit. Priore Conjuge, Tancarvillæi Comitis Filia sterili repudiata, Philippam duxit, Adolphi Egmondani Ducis Gelriæ Filiam. Obijt anno CIↃ IↃ VIII.

Antonius Calabriæ, *Lotaringiæ*, Barri Dux; Montisum-mopontis Marchio; Vadimontis & Aspromontis Comes: Princeps rebus feliciter summaque cum gloria gestis clarissimus, Natus CIↃ CCCCXXCIX pridie Nonas Iunij, obijt XIIX Kalendas Quinctilis, anno CIↃ IↃ XLIIII. Vxor illi Renata Borbonia, Gilberti Ducis Montispenserij Filia:

- *Franciscus* Dux Calabriæ, *Lotaringiæ*, Barri, Gelriæ; Montissummopontis Marchio, &c. Obiit CIↃ IↃXLVI, quarto Eidus Quinct. Vxor Christina Danica:
  - *Karolus*, Calabriæ, *Lotaringiæ*, Barri, Gelriæ Dux, Montissummopontis Marchio, &c: Vxor Claudia Valesia, Henrici II Galliarum Regis Filia.
    - *Henricus* Calabriæ, *Lotaringiæ* &c. Dux, Montissummopontis Marchio, &c.
    - Karolus Cardinalis Lotaringus, Episcopus Mediomatricum.
    - Alij.
  - Alij.
- Nicolaus Lotharingus, Dux Mercurij, Marchio Nomenij &c. Multam habuit ex tribus Conjugibus Prolem: inter eas Ludovicam, Henrici III Francorum regis Conjugem.

Claudius Lotaringus, Dux Guisæ & Aumaliæ. Artis Bellicæ peritissimus, multa pro Galliarum Regibus fortiter & præclare patravit. Natus legitur XIII. Kalend. Quinctileis anno CIↃ CCCC XCVI. Vxorem habuit Antoniam Borboniam, Francisci Vendomiensis Filiam.

- Franciscus Dux Guisius, rebus multis gestis, tandem in obsidione Aurelianensi ab Ioanne Poltrotto globo traiectus obijt XII Kalend. Martij CIↃ IↃ LXIII. Vxor Anna, Herculis Ducis Ferrariensis filia:
  - Henricus Dux Guisius, cæsus in conspectu Regis Henrici III.
    - Franciscus Dux Iani-Villæ.
  - Ludovicus Cardinalis Guisius; interfectus cum Fratre.
  - Karolus Dux Maiennæ: Fratrum necem vindicare frustra conatus tandem quiescere cœpit.
- Maria uxor primo Ducis Longe-Villani, post Iacobi V Scotorum regis.
- Claudius Dux Aumalius. Cædi Guisiorum vindicatæ Consilia Viresque Duci Maiennæ conjunxit. Vnicam habuit Filiã Katharinam, Agnaro nuptam Nicolao Comiti Vadimõtio.

Alij.

De *Lotaringiæ* Ducum Stemmatibus, Rebusque gestis Volumen satis magnum edidit Franciscus Roseus.

De Guisiæ Ducatu quædam à me sunt commemorata capite hujus libri vicesimo, in Picardiæ Historia.

Metropolis *Nanceium*, vulgo *Nancy*,

Metropolis *Lotaringiæ* est *Nanceium*, vulgo *Nancy*: Opidum non amplum, sed Situ pulcro commodoque, loco plano, forma quadrata, magnifico Lotaringicorum Ducum Palatio nobile. Adjacet illi Aedes D. Georgij, in qua Monimentum visebatur *Karoli Audacis*, Burgundiæ Ducis, ab Helvetiis & Lotaringis Nonis Ianuarij anno CIↃ CCCCLXXVII acie cæsi; cujus reliquias, Karoli V Imperatoris, ipsius Pronepotis jussu, anno CIↃIↃL mense Octobri inde Leuceburgum solenniter transtulit Boisotus, Ordinis Aurei Velleris Præco; Brugas hinc mox, Mariæ Hungariæ Reginæ mandatu, transportandas. Sunt in eadem D. Georgij Aede aliquot Lotaringicorum Ducum Tumuli, qui Inscriptionibus carent; ut & in aliis Templis.

Nam certum Sepulturæ Locum non habent. Posteriorum Ducum pars potior ad D. Francisci Ædem (quæ ad alterum Palatij latus) sita est. Spectare ibi est superbum *Renati*, qui Victoria potitus est contra Karolum Burgundiæ Ducem, Monimentum. Conditi jacent ibidem Dux *Antonius*, ejusque Filius *Franciscus*, Karolique Ducis Vxor *Claudia Valesia*, Henrici II. Galliarum Regis Filia. *Nancei* Mœnia lambit *Murta*, qui tribus inde miliaribus paullo supra Arcem Candei Mosellam intrat. Armamentarium habet *Nanceium*, Machinis bellicis omnis generis instructissimum. Putant Petrus Divæus alijque *Nanceium* hodie esse, quod Νάσιον Ptolemæo, *Nasium* Antonino in Itinere, quod Durocortoro ducit Divodurum. Sed si quis penitius Itineris istius rationem consideret, ejusque ductum & fila fideliter sequatur; facile deprehendet Antonini *Nasium* incidere non posse in locum illum, ubi hodie *Nanceium*: adeo ut *Nasium* illud sit, non quod nunc *Nanceium* dicimus, sed Pagus XII. inde miliaribus dissitus non procul ab Mosa in Barroducana Provincia, qui vulgo *Nas* dictus, unde *Nasiensis* in Lapide, qui ecfossus ibi: FABRICIVS NACIENSIS CVRATORIBVS ET MINIS TRIS IVVENTIDIO FIRMO ET ATEVLA SOLLI F. HVIVS FANI FACIENDI. Certe *Nasium* illud amplissimam aliquando Vrbem fuisse, satis paret ex Ruderibus: quod etiam testatur apud Ortelium Clemens Trelæus Mosellanus. Iter Antonini, quo *Nasij* fit mentio, conlatum cum Itineraria Tabula & hodierna nomenclatura, sic se habet:

an *Nasium* olim.

Antonini Itinerar.		Tabula Peutingeriana		Vulgata Nomencl.
Durocortoro Divodurum usq. Millia Pass. LXXXVII. *sic:*		*Durocortoro,*	XIX.	*De Reims à Metz Lieues* 30.
Fanum Minervæ,	M.P.XIIII.	*Tanomia,* Legendum *Fano Min.* id est *Minervæ*		ubi hodie *Baiones*, aut circiter.
Ariolam,	M.P.XVI.	. . . . . .		ubi *Bony* vel *Meneboult.*
Caturigas,	M.P.IX.	*Caturices,*	IX.	*Clermont* forte.
Nasium,	M.P.IX.	*Nasie,* Leg. *Nasio,*	. .	*Nas.*
Tullum,	M.P.XVI.	*Tullio,* Leg. *Tullo,*	X.	*Toul.*
Scarpona,	M.P.X.	*Scarponna,*	XIIII.	*Sarpaigne,* ad Mosellam.
Divodurum,	M.P.XII.	*Divo. Durimedio. Matricorum.* Scrib. *Divoduro Mediomatricum.*		*Metz.*

Scarpona Vicus, olim Opidum.

Scarponæ, quæ in Itinerariis nominatur, meminit etiam Ammianus lib. XXVII. Retinet hodie Veterem Appellationem Vicus *Scarpaigne*, ubi multa Antiquitatis Rudera visuntur. De ijs non possum, quin adscribam Petri Divæi verba ex ipsius Itinerario: *Hic*, inquit, *paullo ulterius ad eamdem Mosellæ ripam Vicus est exiguus Sarpaigne, de cujus Antiquitate multa Incolæ referebant. Opidum olim amplum fuisse à Sarpignia quadam Regina* (non absunt hæc ab Fabulis) *denominatum, quæ & in eo Regiam habuerit. Ostendunt in eius rei testimonium Ruinas quasdam Murorum, ubi Thermas quondam fuisse volebant: Nos quæ eorum figura fuisset, non valebamus conjicere; tantum subdubitabamus, num Castrorum inserviissent Munitioni, quum eorum magna sit crassitudo, & Foramina in eis cernantur adhuc rotunda & angusta, quasi ad ejaculanda Missilia. Hic & Numismata antiqua erui; & Hospes, ad quem diverteramus, nobis dedit æreum Nummum C. Cæsaris Caligulæ, quem se ibidem reperisse adfirmabat. Exstat in Pariete Domus cuiusdam rusticæ antiquum Marmor, in quo Reginæ illius Imaginem esse volunt. Est manu omnino artifice scalpta Imago muliebris, longioribus induta Vestibus, Equæ insidens, quam Pullus videtur lactare; ipsa vero Calathum, aut simile quidpiam gestat, in quo Pomorum figuram, ficubus haud absimilium videbamur dignoscere. Suspicari sane est ex hac Scalptura Locum hunc alicuius olim nominis fuisse, sed de hoc, ut & de alijs quamplurimis desiderantur Historiæ: Fabellarum vero inanium apud profanum Vulgus nullum esse modum, nemini non exploratum existimamus.*

Haud procul Nanceio Locum vidi, ubi obtruncatus Karolus Burgundus, ad Rivulum

Locus Cædis Karoli Audacis. & Prælij inter Lotaringos & Burgundos.

vulum quemdam, quem quum, cæsis jam copijs, fugiens pararet transilire effuso Equo, misere fuit ab Insequentibus confossus. Testatur rem gestam Crux Lapidea cum Inscriptione Gallica in ærea Lamina, cujus Exscriptum est apud Divæum in Itinerario Belgico. Paullo altius, ubi Prælium id commissum volunt, Sacellum mihi monstratum est à *Burgundionibus* cognominatum, cum adjuncto Cœmiterio & Tabula ærea, in qua Gallici Versus memoriam atrocissimi Prælij conservant.

Marcheville Pagus.

Prope Nanceium ad Montium Radices Pagus est *Marche-Ville*, cujus Incolas perfidia aliquando in suum Ducem (eum Historiæ *Fridericum* II appellant) notatos ferunt, atque ea de caussa, quotiescumque cum reliquis Principibus domesticis epulari contingit, Panem eis inversum apponi consuevisse. Exstant ibidem Rudera rotundæ Turris, in qua Dux, quem dixi, ex Venatione subductus ad triennium detentus memoratur.

Fanum D. Nicolai.

Nanceium dignitate sequitur *Fanum S. Nicolai*, vulgo *S. Nicolas*, duobus inde distans versus Orientem milliaribus, ad Murtam Fluvium, Loco plano & fertili. Templum non magnæ est antiquitatis, sed vastæ molis, editæque structuræ. Columnæ, quæ totum Fastigium sustinent, tantæ sunt cum gracilitatis, tum altitudinis, ut tanto oneri ferendo vix judicentur pares. Turres habet duas, in quarum una Karoli Lotaringici Cardinalis, qui idem Metensis erat Episcopus, cuique hæc parebat Ecclesia sub Prioratus, ut loquuntur, titulo, in summo Culmine Symbolum: obeliscus scilicet cum Hedera circumplicata, & Inscriptione, TE STANTE VIREBO. Adservari fertur in hac Æde ex D. Nicolai, Myræ Episcopi, quæ urbs erat Lyciæ, ex eadem Lycia, Patara Vrbe, oriundi, Manu Articulus unus inclusus Auro, Gemmis multis interstincto: unde hujus primum loci nata Religio; qui advenarum frequentia in eam excrevit amplitudinem, ut jam non Pagum, sed Urbem, & quidem totius Lotaringiæ cultissimam, quis posset dicere, si muro clauderetur: ea est Ædificiorum venustate, apta Viarum dispositione, Incolarnm multitudine, ut nihil requiri queat: sed ob Mercaturam præcipue, & omnis generis opificia commendatur; Mercatores habens perquam opulentos, Vicinis suis ditiores.

Alia opida.

Alia minorum gentium Opida, ne Lectori tædium pariam, prætereo. Uno distat milliari Nanceio *Fruart*; tribus, *Ormes*; paullo amplius, *Bayon* & *Luneville*; quatuor, *Le Pont à Monson* & *Gerbeviller*; quinque, *Charmes*; sex, *Chastenoy*, *Morhanges* & *Vaucoleur*; paullo plus, *Maxen soubs Bresse* septem, *Dompaire*, *Deneuvre*, *Hodon Chasteau*; octo, *Ramberville*, *Raon*, *Bellemont*, *Neuff-Chasteau*, *Mugstat*, *Marchain-Ville*; novem, *Espinal*, *Bruyeres*, *Darney*; decem, *Ormont*, *VValdersing*, *Beaurains*; tredecim, *Vaigny*; quatuordecim, *L'Estraye*.

Comitatus.

Comitatus titulo & dignitate clarent; quæ vernacule *Vaudemont*, quinque Nanceio milliaribus. *Chaligny* ad dextram Mosellæ, Leuca semi Nanceio. *Amance* septem milliaribus ab Mediomatricum Urbe versus Meridiem; *Almentia* Latine scribentibus; Scrinium olim & antiqua Lotaringiæ Cancellaria, testantibus Archivis ab Rosiero prolatis. *Richecourt* haud procul Lacu, qui vulgo *La Garde Lac*, unde Amnis profluit, qui inter Fanum S. Nicolai & opidum *Rosieres* Murtæ miseretur. *Remiremont* ad sinistram Mosellæ, Insulam ibi facientis, in Lotaringiæ Meridionalissimis: *Rumaricum Castellum* habet hic Aimoinus Monachus; *Adromarici* corrupte legitur apud Reginonem, pro *Ad Romarici*, divisim; *Rimelsberg* Germanice nominatur Spigelio ad Bartholini Austriad. Spectantur haud procul inde Valles, quæ vulgo *L'Estraye* & *Vagny*. *La Mothe* ad amnem situm est, qui mox in Mosam se exonerat. Visitur ibi Territorium, cui nomen *Le Sanctoy*. Sunt & Comitatus quidam Imperij *Salmensis*, *Kirchinganus* & *Blanckoburgius*. *Blanckenberg*, Gallis *Blanc-mont*, opidum est non magnum, sed pulcrum & amœnum. Spectatur ibi Castrum Vetus, spaciosum & magnificum, cui Palatium Novum Ducis, venusta structura insigne, est conjunctum. Incolæ Agriculturæ dant operam.

Nomenij Baronatus est ad dextram Sellæ Fluvij, tribus milliaribus ab Urbe Mediomatricum, Meridiem versus.

Dominia sunt: *Marsal* ad Sellæ sinistram, haud procul Lacu Lindero, in quo Insula cum Opido *Techemsul*. *Remereville* tribus Nanceio milliaribus. *S. Bellemont*, totidem Mota. *Rambert-Ville* ad dextram Mortanæ, haud procul Fonte, ubi Silva Mortanensis. *Rosieres* ad Murtam, prope Fanum D. Nicolai, duobus Nanceio

milliaribus. *Homburg* grandiore Leuca ab opido *Sarbruck*, ad Amnem, qui mox Saravo concurrit. *Mariemont* ab Monte, cui opidum impositum, uno ab Lindero Lacu milliari, meridiem versus. *Sandacourt* medio fere itinere inter Vaudimontem & Mottam, in Agro, qui vulgo *Sanctoy*.

Mediomatricū Status.

Mediomatricum Urbem, quæ cum Tullo alijsque Imperialis olim erat, in suam potestatem redegit Galliarum Monarcha, Henricus II. Præsidet Urbis Senatui missus ab Rege Magistratus. Tribunal autem Mediomatricis Urbis tres habet Episcopatus, sub Metropoli Trevirensi; *Mettensem, Tullensem, Virdunensem*, sic ab Locis nuncupatos, in quis suæ singulis Sedes.

Vrbs, *Metensis.*

Quæ vulgo *Metz*, & posterioris ævi Scriptoribus *Metæ*, Gregorio autem Turonensi & alijs *Vrbs Metensis*; *Divodurum Mediomatricum* Antiquis fuit appellatum. Itineraria Tabula: *Divo, Durimedio. Matricorum*; Lege, *Divoduro Mediomatricorum*, ut antea monui. Simpliciter Διουόδουρον Ptolemæo; *Divodurum* Tacito lib. IV & Antonino, qui eo varia ducit Itinera. Variorum Nugas de recentis Nominis ratione non lubet adscribere. Sedes olim fuit Regni *Lotaringiæ*. Luitprandus: *Metensem Vrbem, quæ potentissima in Regno Lotarij claret.* De ea eleganter Petrus Divæus in Itinerario: *Metensis Vrbs in ampla sita est Planitie, quam Mosella in varios divisus alveos irrigat, & pars quidem eius muros ad lævam lambit, pars & eosdem subit, ut Civium usibus inserviat, atque sic divisum fluit ad inferiorem usque eorum ambitum, ubi recepto Sella, altero Flumine, qui dextram Vrbis partem adluit, in unum denuo alveum colligitur. Sed Situ imprimis ipsius Vrbis delectabamur: quum enim Agrum late circumjacentem planum habeat, ejus tamen Area paullum prominet, ut in eo Veterum rationem in condendis Vrbibus agnoscas. Ad Summum siquidem Templum multis gradibus ascenditur; juxta quod Forum Rerum Venalium altiorem totius Areæ partem occupat, & ab eo undique versus Muros paullatim descenditur, prærupto tantum in una parte Clivo, ubi Vias duas Lapidibus stratas sic dispositas videas, ut altera per alterius domorum culmina excurrat. Templum D. Stephani nomen tenet, qui Civitatis est Patronus, pulcerrimum vero opus, si quod aliud toto hoc Itinere vidimus, & sua mole spectabile; quodque raro accidit, omni ex parte consummatum. Dicebatur, in eo fuisse Crucifixi ligneam Imaginem, totam Laminis aureis superinductam. Vidimus Labrum Porphyreticum rubei Coloris, magnæ capacitatis, Pedes X. longitudine excedens, in quo Lustrales Aquas adservant. Sunt & alia in hac eadem Vrbe sumtuosa Templa, & multa erant in eius Suburbijs, inter quæ D. Arnolphi Basilica, Imp. Ludovici Pij Augusti, Karoli Filij & Filiarum aliquot Pipini Regis sepultura celebris. Omnia hæc absumsit Belli rabies, ita ut Suburbij ne Vestigium quidem nunc supersit, neque ultra Muros quidquam præter Campestria videas.* De Bello Nupero consulendus Historiæ meæ Belgicæ Liber V. *Cives Mediomatrices* nominantur in Inscriptione, quæ exstat Moguntiæ ad S. Albanum:

D. M
PRIMVLÆ. COMITILLÆ
QVÆ. VIXIT. ANNIS. XX
CIVES. MEDIOMATRIC
A. MATERNIVS. NEMAVSVS
STRATOR. COS. ET
LVCIVS. LVCINVS. MENSOR.
FRVMENTI. NVMER.

Haud procul Metus, prope Pagum *Iovy*, in Mosella antiqui Aquæductus sunt Vestigia. De ijs sic Divæus in Itinerario: *In hoc Itinere Pagus est Iouy vulgo dictus inter Montium radices & Mosellam, ubi quantacumque est inter Montes utrosque, qui Ripas ambiunt, distantia, Aquæ-ductum antiquitus fuisse, indicant eiusdem, quæ adhuc exstant, reliquiæ. Arcuum adhuc restant multi, sintque ex albo Lapide, in Laterum formam dissecto; & nonnulli quoque eiusdem operis in adversa ripa cernuntur. Incolæ adserebant in eodem loco Fontem hodieque esse, quamvis hos Arcus (solita inscitia) Ponti inservijsse putantes, & ab hoc Pago in Montis ipsius jugo minores alios Arcus fuisse dicebant, qui versus Vrbem Metensem quæ uno hinc distat Miliari, excurrisse viderentur. Altitudo juxta Ripam Pedum est circiter LX: Vnde conjicere est, quanta totius Operis moles fuerit, quantaque altitudo Arcuum, qui in ipso erant Fluminis alveo, quorum hodie nihil superest. Referebant ijdem Incolæ, superio-*

superiorem Arcuum Partem planam omnino esse, cœmento rubei coloris inductam; & in eius medio Domunculam non ita multis adhinc annis adhuc fuisse, ab utraque parte patentem, quam nos partem Tecti fuisse, quæ Tubum tegeret, suspicabamur.

Tullensis. Quæ *Toul* vernacule, *Tullum* olim; Τοῦλλον, Leucorum opidum, Ptolemæo; *Tullum* Antonino, Itinere à Durocortoro Divodurum, & alibi: *Tullium* Itinerariæ Tabulæ.

Virdunensis. Quæ denique *Verdun*, Latinis vocatur hodie *Virdunum* & *Verdunum*: *Verodunum* Antonino dicitur. *Civitas Verdonensium* in Notitia Provinciarum sub Belgica I. *L'Evesché de Verdun.* Leguntur autem tres Vrbes, quas commemoravi, Comitatus etiam titulo & dignitate insignes. Postremi sane Ambitum diligentissime notatum reperi in vetustissima quadam Charta. Non gravabor ipsissima adscribere Verba. Conniveat Lector ad Sermonis, si quæ est, scabritiem, crebrasque quarundam Vocum Repetitiones. Ea sic se habet: *Circuitus Comitatus Verdunensis. Incipit enim à Leone Montis Falconis, & usque ad Pertusam Petram tendit. De Pertusa Petra usque ad Subtriam Villam, & inde usque ad Villam de Falley. Dehinc usque ad Longmon, ubi Crima cadit in Caram Fluvium; &, sicut Crima, sursum decurrit usque ad Mausiam, quæ usque ad BrieZum tendit, & usque ad Baninadum; ubi cadit in Ornam. Et in longitudine superius usque ad Fontem, apud Ayoncourtem; & inde usque ad Quercum Saldei; & inde Submotioni ad Fontem Lupimontis, dehinc ad Meabori Fontem. Deinde Petrisnadura; dehinc usque Consauciæ, ubi cadit in Mosam Fluvium: dehinc usque Warnoncourtem per Nuclearios iuxta Bussey & Warnoncourt: & deinde contra Vallem iuxta Longum Campum, recta Via ad Herisiam: & inde usque ad Fontem apud Sarindum ad Fontes tres. Exhinc usque ad summam Asinæ; & postea usque ad Vlmos; & inde usque ad locum, ubi Gronna fluit in Asinam; & inde per descensum Asinæ juxta Viasnam: Et usque Viennam per Verrieres, & per Momblaivillam, & per Contecours per Castrum juxta Quarnazum, & inde per Superiorem Partem Villæ, quæ dicitur Chehery; & inde recta via usque ad Iemas & inde usque ad Spanulphivillam: Et inde recta via usque ad Montem-Falconis: & usque ad Leonem, à quo prius cœpimus.*

Territorium Barrense, Le Barrois. Cum Lotharingia porro solet explicari *Territorium Barrense*, vulgo *Le Barrois*, quod extendit se ad *Novum* usque *Castellum*, *Neuf-Chastel*. Metropolis illi *Bar le Duc*, sic cognominata ad differentiam aliarum, quæ *Bar sur Seyne*, & *Bar sur Aulbe*. Minorum gentium Opida sunt *La Motte, Ligny, Arq*, & alia multa; ad Mosam se offerunt *Commercy* & *Vaucouleur*, quæ partim Franciæ, partim Barri.

CAPVT XLV.

Benearnia.

PRINCIPATVS, BENEARNENSIS, La Principauté de Bearn. HÆc de Ducatibus, Francorum potestate exemtis; sequuntur Principatus *Benearnensis* & *Arausionensis*.

BENEARNENSIS, vulgo *Bearn*, semper separatus fuit ab Francorum Ditione, eodemque, quo Regnum ipsum, habitus jure, id est, optimo maximo: sed adcrevit quasi Regno Franciæ, quum Christianissimus Henricus, Navarræ Rex, Regni Francici capesseret Sceptrum, Iure Successorio. *Vnde dicta Benearnia.* Vnde Nomen nobilissimo Principatui; varie disputant Novitij Scriptores; inque eo eruendo incredibile, quantum se torqueant, ne dicam ineptiant. Memoriæ produnt quidam *Benearniam*, tempore Regis Hlodovei, subditam fuisse Francis, inque dotem datam Gailesvindæ Brunechildis Reginæ, quæ Sigeberto nupta erat, Sorori; sub nomine *Benarm.* Nonnulli denominatos putant *Benearnenses* à *Biarmis* Septemtrionalibus Populis, quos, cum Gothis, alijsque, Hispaniam petentes ijs in locis sedes fixisse volunt. Sunt qui scribunt originem traxisse à *Bernatibus*, Helvetiæ nunc Populis; ijsque Regionem ab Karolo Martello dono fuisse datam. Alij alia adferunt: quam vera, prudentiores judicent. Scimus nos *Benearni* (de quo postea) mentionem fieri apud Antoninum in Itinere, quod ad illud opidum ducit Cæsar-Augusta ex Hispania Citeriore. Legitur etiam in Notitia Provinciarum Galliæ sub Aquitania Tertia Novempopulania, *Civitas Benearnensium, id est Benaanus.* A *Benearno* si quis Toti Tractui nomen inditum censeat, fortean non errarit: sed *Benearnum* unde dictum,

nescire

Situs eius & Fines; Partes, Qualitas;

nescire me fateor. Sita est *Benearnia* ad radices Pyrenæorum Montium, inter Bigerronum, Baionensium, aliorumque Confinalium Populorum Territoria & Agros; in duas divisa Partes; quarum una, Montibus obsita, Eloronum habet Opidum; altera, ab Vallibus Locisque planioribus occupata, Lascariensem Civitatem, Regioni cum in Montibus, tum in Planicie, mirandus est genius & stupenda indoles: vix Opidum ibi, vix Pagus, cui non aliquid singulare. Potior Pars Milio, Lino, Canabi (quarum rerum maximam Incolæ exercent Mercaturam) abundat: Frumento etiam hic ibi beata: Pascuis valde dives, Pecoreque: unde incredibilis Butyri Caseique copia: Capris supra modum scatet; quæ hic nullo labore nutriuntur in Rupibus, & Ericetis, citra Fructuum teneriorumque Arborum perniciem & detrimentum. Nec Vina desunt. Generosum valde, nullique Francico bonitate sua cedens, producit Territorium, quod vulgo *Iurancon*. Balnea habet passim Thermasque, omnium, quæ in Europa, præstantissimas. De *Aquis Benearnensibus* Plinius lib. xxi. nat. hist. cap. xi. *Emicant*, inquit, *benigne, passimque in plurimis terris alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis, Aquitanica Gente, & in Pyrenæis Montibus, tenui intervallo discernente:* Ad quæ [redacted] Iosephus Scaliger: *Qui Aquas Benearnensis Saltus in Pyrenæis viderunt & biberunt, non dubitabunt Plinium de illis sensisse.* Incolæ elatos habent animos: strenui sunt & fortes; Armorum periti; candidi proculque ab omni fuco; adfabiles & ad omnem humanitatem propensissimi; cauti interim subtilesque: lingua sua eloquentes: Libertatis amantes, Magnis gaudent Immunitatibus & Privilegijs. Ad Doctrinas eos varias capessendum non ineptos docent Magni Viri, qui inde oriundi. Omnes Nobilitatem adfectant: qui reipsa nobiles, contendunt magis, ut bene fortiterque agant, qnam ut splendide molliterque vestiantur. Inter ipsos primum obtinent locum inlustres Familiæ, quas ex Cantabris ajunt ortas, *Grammontia* & *Lussea*. Baronatus clarent dignitate *Mirens, Iadre, Monens, S. Celombe, Esganalabagne, Coderch, Navailes, Castelnau, Maseres, Luz, Suz*, & aliæ.

Veteres Incolæ, *Benearnenses, Eloronenses, Preciani.*

Sedes hic olim suæ fuerunt *Benearnensibus*, *Eloronensibus* & alijs. *Civitatem Benearnensium* nominat Notitia Provinciarum sub Aquitania tertia Novempopulania, vel Octava Viennensi; hodie *Le Pais de Bearn*. Scribitur ibidem & *Civitas Eloronensis*; nunc, *L'Evesché d'Oleron en Bearn.* *Precianos* etiam, quos cum alijs Aquitaniæ Populis recenset Cæsar, nonnulli, ut Vigenereus habet, in suis ad Cæsarem Adnotationibus, esse volunt, ubi hodie *Bearn*; alij, ubi *Precins*; quidam, quo loco *Baiona*.

Principes *Benearnenses.*

Principum Benearnensium series hæc traditur:

Gasto Gulielmi Moncadæ Hispani Filius, *Benearnensium* Princeps primus: Vxore ducta Martha, Filia & Herede unica Esquibati Bigerronum Comitis Filia, Bigerronum Comitatum Ditionibus suis adquisivit. Duæ fuerunt illi Filiæ:

Margareta nupta Rogerio Bernardo, Comiti Foxio, Rogerij Bernardi & Manigardis Narbonensis Filio. Hæres Patri successit Princeps II, Dominiaque & Domos Bearniæ, Bigorræ & Foxij conjunxit.

.... conlocata Comiti Armagnacano.

Gasto II Princeps Benearniæ III, Comes Foxij & Bigorræ. Vxor Ioanna Ludovici Franci, Eburovicensis Comitis Filia.

Brunice, Coniux Eliæ Comitis Petrocoriorum.

Constantia Coniux Antonij Levysi, Mirepoixij Dynastæ.

Ioanna, Petro Aragonio in matrimonium data.

Gasto III, Princeps Benearniæ IV. Vxorem habuit Eleonoram Comingeanam, Comitis Convenarum Filiam.

Gasto IV, Princeps Benearniæ V, laudatus plurimum ab Froissardo. Vxor illi Agnes, Karoli Navarræ Regis Soror.

Gasto, quem Pater suis manibus interfecit.

Rogerius Bernardus, Moncadæ Dynasta, Vicecomes Castelloboni, vel Castelbanii.

Matthæus, Vice-comes Castelloboni, Gastonis IV Successor, Princeps Benearniæ VI. Vxor Ioanna Aragonia, ἄπαις.

Isabella deficientibus Masculis, Fratri *Mathæo* successit, Princeps Benearnij VII. Vxor Arcembaldi, Captalis Buchsij.

Ioannes, Princeps Benearnij VIII Comes Foxij & Bigorræ, Moncadæ Dominus. Duas habuit Vxores, Mariam Navarream inprolem; alij Agnetem nominant: & Ioannam Albretanam.

Gasto Captalis Buchsius, Francici Nominis inimicus; Candaleorum Comitum Progenitor; Vxor Ioanna, Philippi Artesij Filia.

Archambautus Noailesij Dynasta.

Petrus Episcopus Escarsius, postea Cardinalis, & Legatus; qui Collegium Foxium Tolosæ erexit; reditibusque dotavit.

Gasto V, Princeps Benearniæ VIII, Comes Foxij, &c. Vxor Eleonora, Ioannis Navarræ Regis Filia: quæ vidua, post Patris excessum, Rerum est potita.

Gasto VI, Princeps Benearniæ X, Comes Foxij, Bigorræ, Viennæ, &c. Obiit ante Parentes; ideoque Regnum Navarræ non accepit. Vxor illi Magdalena Karoli VII Galliarum Regis Filia.

Ioannes Foxius, Vicecomes Narbonensis. Vxor Maria, Karoli Valesij, Ducis Aurelianensis Filia.

Alij utriusque sexus.

Franciscus Phœbus, Rex Navarræ XXIV, Aviæ Eleonoræ Seccessor; Princeps Benearniæ XI, Comes Foxij, &c. Obijt ἄπαις CIƆ CCCC XXCI. Sepultus in Lascariensi opido.

Katharina Regina Navarræ XXV Princeps Benearniæ XII, Comes Foxij &c. Nupsit Ioanni Alani Magni Filio, Dynastæ Albretano, eique Regnum in dotem attulit. Is, sumtis contra Iulium II P. M. pro Ludovico XII, Francorum Rege, Armis, ab eo proscriptus universam pene Navarream Ditionem amisit, occupatam ab Ferdinando Catholico, Hispaniarum Rege.

Gasto, Comes Foxij, Dux Nemurci: Acie cecidit contra Iulium II, Pontificem Maximum. Vxor Maria Karoli I Ducis Borbonii Filia, Inprolis.

Germana, nupta Ferdinando Regi Aragoniæ; inde Ferdinando Regi Calabriæ.

Henricus Albretanus, Rex Navarræ XXVI, Princeps Benearniæ XIII, Comes Foxij, &c. Obijt CIƆ IƆ LV. Vxor Margareta Valesia, Karoli Eclulismensium Comitis Filia, Francisci I Regis Franciæ Soror, Karoli Alenconij Vidua.

Karolus exstinctus ad Neapolin, extra matrimonium.

Filiæ aliquot.

Ioanna Albretana, Regina Navarræ XXVII, Princeps Benearniæ XIIII, Comes Foxij, &c. Desponsata Gulielmo Cliviæ Duci, nupsit ex Pontificis Maximi dispensatione Antonio Borbonio, Vendomæ Duci, qui Socero successit in Regno. Obiit illa Parisijs CIƆ IƆ LXXII, sexto Eidus Iunij, ætatis XLII, diebus aliquot ante Filij nuptias.

Henricus Borbonius, Galliarum Monarcha (Successor Henrici III) Navarræ Rex XXVIII, Princeps Benearniæ XV, Comes Foxij, &c.

Katharina.

Metropolis porro *Benearniæ* est *Castrum Palum*: sic Docti, Latine scribentes, vocant, quod vulgo *Pau*. Sedes hic Principum: fastuosumque Ædificium ab Henrico Albretano Navarræ Rege, Christianissimi Regis Henrici IV Avo Materno, exstructum. Tribunal ibidem Benearnense, ab eodem Henrico institutum, & Curia totius Principatus suprema, ubi Controversiæ omnes dijudicantur secundum Regionis Leges & Consuetudines. Metropolis *Benearniæ*.

Sub

Episcopales Vrbes. *Lescar.* &Oleron;

Sub eo Tribunali Episcopatus sunt duo, Auscorum Metropoli suffraganei, *Lascariensis* & *Oleronensis*. *Lascariensis* dictus ab Opido, quod Indigenis *Lescar*, Domicilium quomdam Principum; qui postea Castrum-Palum ei prætulerunt. In *Lascariensi* Civitate sepultus est Franciscus-Phœbus, Princeps Benearniæ XI, qui Eleonoræ Aviæ in Regno Navarræ fuit Successor. *Oloronensis* appellatus ab eo, quod vernacule *Oleron*, in fastigio positum Montis: *Iluro* vocatur apud Antoninum Itinere, quod Cæsar-Augusta ducit Benearnum; ubi quidam Codices *Nurone*, corruptius, pro *Ilurone*. *Olorensis Episcopi* meminit Concilium Aurelianum V, fortean pro *Oloronensi*. *Olarionenses Lepusculi* sunt apud Sidonium Apollinarem lib. VIII Epist. VI. *Oleronum* hoc Λυγδουνὸν esse *Convenarum* apud Ptolemæum censet Villanovanus: sed Lugdunum illud in ruinis jacere, exque eius reliquiis Fanum S. Bertrandi esse exstructum, docui cap. XXXVIII. ubi de Vasconia.

Alia opida; *Orthes* olim *Benearnum*,

Sunt & alia minorum gentium Opida; *Orthes*, ad Fluvium *Gaven*, antiqua Comitum Foxij, Benearniæque Principum Sedes. *Benearnum* (unde Principatui nomen, ut antea monui) Antonino dici, idque certissimum esse, notat ad Ausonium [redacted] Iosephus Scaliger lib. II. cap. VII. *Benearni* mentio apud Gregorium Turonensem lib. IX: *De Civitatibus*, inquit, *hoc est, Burdegala, Lemovica, Cadurco, Benarno & Begorra, quas Gailesuindam, Germanam Dominæ Brunihildis, tam in Dote, quam in Morgonegiba, hoc est matutinali dono in Franciam venientem, certum est adquisisse*, & quæ sequuntur. *Morlais*, Officina A. A. A. F. F. quomdam consecrata. *Navarrins* (unde *Navarræ* nomen videtur natum) Opidum ad Pyrenæorum Pedem, probe munitum, iussu mandatuque cum aliorum, tum Henrici I Navarræ Regis. *Serrance* in Monte situm est, Galliæ versus Hispanias postremum. *Sabauladæ* Abbatia est.

Morlais, Navarrins, Serrance. Sabaulade, Abbatia,

CAPVT XLVI.

Arausio.

ARAVSICENSIS Principatus, unde dictus; ejus Fines, Forma, Qualitas,

ARAVSICENSI PRINCIPATVI nomen ab Metropoli *Arausione*, cujus meminerunt Veteres Scriptores, uti paullo post videbimus. Vulgo *La Principauté d'Oraigne*. Innexus undique jacet Avenionensi Comitatui; fluente illi ad Occidentaliora Rodano: forma fere semilunari, exsurgentibus utrimque versus Septemtrionem Cornibus. Terra variarum Rerum ferax, fluminibus irrigatur, quæ vulgo *Maine, Seille, Ouenze*, & alijs, cum Rodano se miscentibus.

Veteres Incolæ, *Cavares*, & *Arausici*.

Habitarunt hic olim & *Cavares* Populi, de quibus cap. XLII; Nam latius *Cavarum* nomen accipitur quibusdam Geographis, præcipue Straboni: & *Arausici*, quorum *Civitas*, id est Ager vel Pagus, nominatur in Notitia Provinciarum sub Viennensi Prima, *L'Evesché d'Aurange*.

Metropolis *Aurange*, olim *Arausio*.

Metropolis Francis dicitur *Aurange* vel *Orange*; Indigenis *Aurage*; Vulgo Latinorum inepto *Aurasio* & *Auraica*; Doctioribus *Arausio Cavarum*; Ἀραυσιών Ptolemæo, apud quem vitiosius in quibusdam Libris Ἀρουσίων: *Arausio* apud Plinium lib. III. cap. IV & Pomponium Melam lib. II; qui *Secundanorum* cognominant. Sic in Antiquo Lapide legitur: COL. ARAVSIO SECVNDANORVM. COH. XXXII. VOLVNT. *Arausio Civitas* Veteri Itinerario, quod Burdigala ducit Hierosolymas: *Arausica Civitas* Concilij Arausicani II Canoni I, Vsuardo XVI Kalendas Novembr. Bedæ & Adoni VI Kalend. Iunij, Sigeberto de Viris Illustrib. cap. LXXIII. *Arausionensis Vrbs* Sidonio lib. VI. Epist. XII. *Arausio* Episcopatu claret & Academia, quamvis non admodum nobili. Magna ibi Antiquitatum Vestigia, cum aliarum, tum Theatri & Arcus Triumphalis in Porta, per quam in Lugdunensium Agros patet iter. Arcui Equestres Pugnæ spectantur insculptæ, Spectatores mirum in modum delectantes. Sunt & minoris rei opida *Martignan, Cap de Rousse, Courthezon, Carsans, S. André de Ramieres, Prabion*, & alia. *Darbeus* cum nonnullo Territorio extra formam semilunarem jacet; Occidentaliori obversum Cornui.

Alia Opida. Principes Arausiorum ex Stemmate,

Habet hic Principatus hodie Proprium Dynastam ex Gente Illustrissima Nassawia.

ſawia. Nuperi *Arauſionis* Principes cum ex *Cabillonenſi*, tum ex *Naſſavvio* Stemmate orti ſic ſe habent:

Stemma Cabillonenſe:

cum *Cabillonenſi,*

Ioannes Cabillonenſis Ludovici Patris unicus heres, ducta Maria Bauſſia, Reinoldi Bauſſij Arauſiorum Principis Filia & Herede, Primus ſuæ Familiæ factus eſt *Arauſionis* Princeps.

Ludovicus Cabilllonenſis, *Arauſiorum* Princeps. Vxores illi fuerunt Ioanna Henrici ultimi Comitis Mompelgardij Filia; & Eleonora Armagniaca. Pater ex.

Mompelgardia,

Gulielmi Cabillonenſis, *Arauſiorum* Principis; cui Vxor fuit Katharina, Soror Franciſci, Ducis Britanniæ.

Ioannes Cabillonenſis, *Arauſiorum* Princeps, Vxores eius, I Ioanna; Karoli Ducis Borbonij Filia, ſterilis: II Philiberta, Antonij Leuceburgij Filia, Charnij Comes, ex qua nati:

Philibertus Cabillonenſis, *Arauſiorum* Princeps, Prorex Neapolis Karoli V nomine: perijt in obſidione Vrbis Florentiæ, anno CIↃ IↃ XXX, ætatis XXVIII.

Claudia Cabillonenſis, *Arauſiorum* Princeps, omnium Fortunarum Fratris Heres. Nupſit Henrico Naſſavvio.

Renatus Naſſavvius, *Arauſiorum* Princeps.

Armagniaca.

Ludovici Cabillonenſis, qui cum Karolo Burgundo bello contra Helvetios perijt.

Hugonis Cabillonenſis, Chouſtaugnioni & Dolæ Domini. Obijt ἄπαις.

Stemma Naſſavvium.

tum *Naſſavvio.*

Ioannes Iunior, Comes Naſſavvius; Dillenbergæ, Viandæ, Bredæ, &c. Dominus. Vxor Elizabetha, Henrici Landgravij Haſſiæ, & Annæ Comitatus Cattimelibocenſis Heredis Filia.

Henricus Comes Naſſavvius, Dillenbergæ Dominus, Eques Aurei Velleris & Karoli V Cubicularius. Obijt CIↃ IↃ XXXVI. Vxor illi *Claudia*, *Ioannis* Cabillonenſis, Principis *Arauſiorum*, Filia.

Renatus Comes Naſſavvius & Cattimelibocenſis; Viandæ & Dieſtij Dominus, Eques Aurei Velleris: ab Philiberto Avunculo adoptatus, & *Arauſiorum* Princeps nominatus. Obijt in Obſidione Landriſcana: globo ictus, anno CIↃ IↃ XLIIII, Eidibus Quinctilis; Gulielmo Patruele herede inſtituto. Vxor Anna Lotharinga, quæ poſtea nupſit Philippo Crouiaco.

Gulielmus Senior, Dives cognomine, Comes Naſſavvius, Cattimelibocenſis, &c. Obijt CIↃ IↃ LIX. Duas habuit Vxores; VValpurgim Egmondanam, ſterilem, & Iulianam, Bothonis Comitis Stolbergij Filiam, matrem ex ipſo factam XII Liberorum; in quis Primogenitus,

Filiæ.

Gulielmus *Arauſiorum* Princeps, Comes Naſſavviæ, &c. Heros rebus præclare domi militiæque geſtis nobiliſſimus. Obijt confoſſus ab ſubmiſſo Sicario Delphis anno CIↃ IↃ LXXXIV, quarto Eidus Iunij. Quatuor ordine duxit Vxores: quarum I Anna, Maximiliani Egmondani, Comitis Burani, Filia & Herede; ex qua nati.

Maria Naſſavvia, Philippi Comitis Hohenloi Conjux.

Karolus-Gulielmus Naſſavvius, *Arauſiorum* Princeps, Comes Buræ, Iſelſteini &c. Dominus.

CAP. XLVII.

Burgundiæ Comitatus.

TANTVM de Principatibus, qui licet in Francia, Francorum tamen Imperium non agnoſcunt: explicandi ſuccedunt eiuſdem genij Comitatus, *Burgundia* & *Karoleſium.*

Vnde Nomen *Burgundiæ*, dictum cap. XLI, ubi docui Regnum olim circa annum CIↃ XXXIV bipartitum abijſſe in Ducatum & Comitatum: quorum ille verſus Occidentem, *Burgundia Inferior* & *Regia*; hic, ad Orientem, *Inferior* & *Imperatoria:*

BVRGVNDIÆ COMITATVS Francis audit *Franche Comté*, id eſt, *Liber Comitatus.* Provincia namque plane ſub ſuo eſt Comite; ab omnibus, ut aiunt, Tributis & Exactionibus libera. Feudum eſt Imperij, ſub protectione Bernenſium Helvetiorum. Corregionales illi ſunt ad Septemtrionem Lotaringa Superiorque Germanania; ad Occidentem Burgundiæ Ducatus; qua Oriens eſt, occurrunt Helvetij; qua Meridies, Allobroges & Seguſiani. Longitudo XC, latitudo LX eſt milliarium. Regio Silvis, Montibus, Vallibus gratiſſima viciſsitudine ſpectatur variata: uberis Agri, qui Pecori alendo; faciendæ Sementi, Arboribus ſerendis, Vinetis Vini laudatiſsimi ſuſtollendis commodiſsimus. Varij generis videre eſt ibi Animalia magnamque Iumentorum & Pecudum copiam. *Granvellenſes* Equos Gradarios, Caneſque eiuſdem tractus ferociſsimos probant omnes. Summa eſt ubique Tritici,

BVRGVNDIAE Comitatus

Fines,

Quantitas, Qualitas,

Animalia. Frumenta,

Siliginis, Hordei, Avenæ, Fabarum, Milij, aliorumque Leguminum fertilitas. Arborum haud minor fœcunditas. Ager passim, præsertim qua umbilicus est & Regionis meditullium, Colles habet præstantissimorum, primæque nobilitatis Vinorum feraces. Præferuntur reliquis bonitate, quæ colliguntur ad *Arbosium, Vadam, Grimoniam Arcem, Polichnium, Lothanum, Castrum Karoli, Villephanum, Gyum, Mo ellum:* quorum quædam, cum primis *Arbosium* natis in suo Territorio suam etiam Nomenclaturam communicant. Quod prope *Gyum* nascitur cum Optimis consuevit certare; vehi solitum in Germaniam, non quidem publicitus distrahendum, sed distribuendum Magnatibus: Apud *Arbosianos & Vadanos* Vasa Vinaria sunt adeo magna, ut Domos altitudine videantur æquare. Prope Regiam Veterum Burgundiæ Regum, quæ Adcolis hodie *Chambrette au Roy*, ex Terra Gypsum, Materiam Calci similem, ecfodiunt. Eruitur ibidem & in *Dolano Agro* in Magnatum sepulturas Marmor candidi coloris, quod Ἀλαβαςρίτης Græcis appellatur: & aliud nigerrimum, maculis purpureis variatum. Quatuor fere milliaribus Bisontione versus Aquilonem Antrum est in Monte, quod hieme fervet, æstate vero frigore riget. Flumina scindunt eam beantque plurimum non pauca, *Araris, Dubis, Lougnonius, Danus, Lupus*, alij. De *Arari* dictum alibi. *Dubis* totus ad hunc Comitatum pertinet. Δȣ̃βις Ptolemæo vocatur: Apud Iulianum Imperatorem Epistola ad Maximum Philosophum non sine Mendi suspicione Δάνȣβις dicitur. *Alduabis* est Cæsari, si proba sit conjectura Fulvij Vrsini. In alijs Codicibus *Alduasdubis* & *Aiduasdalis* vitiose legitur Vulgo *Doux*: Oritur ex Monte Iura paullo supra Pagum amœnissimum, quique instar opidi, Motam. Mirari soleo, quod Paradinus scribat *Dubis* Fontem esse haud procul ab Arari. *Dubis* porro, cœpto ab Meridie in Septemtrionem cursu, per Pontium Lacum lapsus, nonnullis Amfractibus prætergressus Pontarlum, Mortuam & Vafrum, Fanum petit S. Hippolyti; unde in Occidentem flexus, ad Pagum *Chastelot* versus Africum tendens, Vesuntienemque permeans, & fa a ad Dolam Insula, post multas ambages receptosque Fluvios prope Virdunum Arari commiscetur. Totus etiam Burgundiæ Superioris est *Lougnonius*, vulgo *Lougnon*, qui in Lotaringiæ Finibus ortus, varijs Opidis Pagisque lustratis, paullo supra Auxonam in Ararim se fundit. *Danum* evomit ex sinuoso recessu Mons arduus, Syrodo, grandi & celeberrimo Pago, incumbens, hoc modo: Postquam descenderis, est Antrum profundi Præcipitij, & intus Fons inperscrutabilis profunditatis, latitudine forsitan decem passuum. Huic Rupes horrendæ imminent; quæ contemplantibus horrorem plane incutiunt: ac per Gurgitem altissimum tanta Aquarum copia ebullit, ut statim in ipso ortu (dictum incredibile) Flumen Navigijs, si ob rupes & saxa, per quæ devolvitur, liceret, satis capax esset. Incolis hoc Flumen *Dain* vocatur. Fluvios in se recipit varios: cum alijs prope Fontem, *Senam*, Amnem fama & natura ingentem,

Vina,

Fodinæ.

Flumina, *Araris, Dubis.*

Lougnonius,

Danus,

Sena,

tem, ex *Fons-Sena* Pago, qui immensus multisque constans Villis, ab eo denominatus, exorientem, & saxosa convalle per Plancas & Sienum vicos labentem iuxta Burgum opidum. Et sic aliis LX auctus Fluminibus decurrens ac præterlabens per Superioris Burgundiæ meridionalem partem, in Rodanum tribus Lugduno versus Orientem miliaribus invehitur: unde *Dani* nomen in posterioribus *Rodani* sunt qui arbitrantur latere. Pisces habet *Danus* gratissimi saporis, præter alios Troctam & Auratam. *Lupus* vel *Lupa*, vulgo *Loue*, altissimus, latissimus, rapacissimus Burgundiæ Fluvius, multa habet Piscium genera: inter quos numerantur Alosa, Barbatulus, Anguilla, & Aurata. Gritur paullo supra Villephanum in Ovino pago, & non procul ab Dola cum Dubide in Ararim aquis properantibus devolvitur. Lacus habet hæc *Burgundia* ingentes & mirabiles: Inter eos non postremi loci, cui ab *Voraginibus* nomen: mirum Naturæ ludentis opus. Super enim Aqua fit Limus, qui adeo durescit, ut Continens videatur: super quo tamen Equites Currusq. secure non ambulant, sed soli Pedites. Is cœlo pluvioso & nebuloso non emergit, nisi Serenitas sit futura. tunc per Foramina brevi tempore auctus totam Columbanem Planiciem rigat. Ei Mons celsus ab Oriente imminet, unde crebri Fontes in illum diffluunt. Inter Nozerethum porro & Ripariam alius est Lacus in Bonvalli, Lupis, Parcis, & aliis Piscibus abundans, qui septimo quoque anno in aliquot hebdomadas suffugiens & delitescens, iterum emergit. Quæ res in Miraculum exit, Fidemque vincit. Tractus huius Comitatus Australior Lacubus scatet: Videre ibi est, qui vernacule *Maleteux* Maior Minorque; *Narlay*, profunditatis vix credendæ; *Vernoy*, duo *Chamblici*, *Frogeay*, *Ronchault*, & alij. Thermæ quoque cum magna Calidarum Aquarum copia ad Luxovium opidum scaturiunt.

Lupus. *Lacus.* *Voraginum.* *Bonvallis.* *& alij.* *Thermæ.*

Floruerunt longe lateque his locis olim *Sequani*. Sic Cæsar lib. I, & alibi, Cicero in Epist. ad Atticum, Ammianus Marcellinus lib. XV, Sidonius lib. I. Epist. XI, aliique nominant; qui Σηκουανοὶ Straboni libro IV; Σηκανοὶ, Ptolemæo; Σηκοανοὶ, Dioni Cocceio. Hodie *Le Pais de Besançon* & *Franche Comté*; quæ *Maxima Sequanorum* apud Sex. Rufum. Scribit Cæsar lib. I Montem Iuram *Sequanorum* Fines ab Helvetiis dividere. *Sequanicum, Provinciam* appellat Notitia Imperij Occidentis. *Civitas Sequanorum* universim pro tota Ditione, in Inscriptione, quam Lugduni exscriptam posui cap. XXIV. *Dumnorigem* gratia & largitione apud *Sequanos* plurimum potuisse, notat Cæsar lib. I. item eodem lib. & VI Ariovistum in Germanorum Regem ab *Sequanis* contra Eduos evocatum, tertiam partem *Agri Sequani*, qui esset optimus totius Galliæ, occupasse. Alia prætereo. De iis Strabo lib. IV. Πέραν δὲ τοῦ Ἄραρος οἰκοῦσιν οἱ Σηκουανοὶ, διάφοροι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκ πολλοῦ γεγονότες καὶ τοῖς Ἐδούοις, & quæ ibi alia. *Sequanos* etiam ultra Iuram versus Euronotum habitasse, innuit Entropius lib. VI. *Helvetij*, inquit, *qui nunc Sequani appellantur*. *Sequanus*, τὸ ἐθνικόν, nominatur in Inscriptione, quæ Lugduni legitur in Templo vetustissimo D. Petri, ad Basin Columnæ, quæ ad sinistram est Aræ Maximæ:

Veteres Incolæ, Sequani.

Q. FVLIO. SEVERINO
SEQVANO. OMNIB
HONORIBVS. IN
TER. SVOS FVNCTO
&c.

De Antiquis huius Burgundiæ Comitibus, Stirpis etiam Imperatoriæ Fancicæque, multi multa memoriæ produnt. Nuperorum hoc est Stemma:

Burgundiæ Comites.

Philliæpus V Cognomine Longus, Francorum Rex. Vxor *Iaonna Othonis*, vel *Otholini*, Burgundiæ Comitis, Filia & Heres:

Ioanna, Comes Burgundiæ, defunctis Othone, Avo materno; & Roberto Auunculo. Duxit eam Otho (alij Eudo) Dux Burgundiæ, qui hoc Coniugio Ducatum Comitatumque coniunxit.

Philippus Burgundus ante Patrem mortuus.

Phillippus. Dux Comesque Burgundiæ, Avi Othonis Successor, Inprolis obiit.

Margareta Philippo, Nepoti ex Sorote Ioanna succedens, Comitatum adepta est *Burgundiæ*. Nam Ducatum dederat Filio suo Phillippo, qui Audax cognominatus, Francorum Rex Ioannes. Nupta fuit Ludovico Nivernensi, Flandriæ Comiti:

Ludovicus Malanus, Comes Flandriæ, Niversij & Retellij; & post excessum Matris, *Superioris Burgundiæ*, Vxor Margareta, Ioannis III, Ducis Brabrantiæ Filia & Heres.

Margareta Ma'ana, unica Patri Heres, Dux Brabantiæ &c. Comes Flandriæ, Superioris Burgundiæ, &c.
Ioannes Cognomento *Intrepidus*.
Philippus Bonus.
Karolus Bellicosus
Maria, nupta Maximiliano Austr.
Philippus Austriacus
Karolus v. Imperator &c.
Philippus Hispaniarum Rex
Philippus Hispaniarum Monarcha.

} De his alibi satis.

Status Politicus.

Quod ad Statum hujus Liberi Comitatus Politicum, quoties Comitia Provincialia sunt agenda, tres Status conveniunt, convocante eos nomine Comitis Principe Arausiorum, Nozereti & Arlæi Dynasta. Sunt autem Nobiles, Ecclesiastici, Vrbes. Eorum hunc Syllabum debemus Gilberto Nozereno: Superioris Diœcesis Comites; *Montbeliart, Roche, & Varay, Montriuel, Thalamey & Vaulgrenans, Vergey, Rey, Listenois*; Abbates; *Creissant, Charité, Bi aine, Cornerl, Tulley, Cla fant, Luxeu, Bellevaulx, Grace-Dieu, Charieu, Trium Regum*: Priores; *Varcluse, Lanterans, Cusa ce, Marteret, Iussey, Port sus Saosne, Montreul ad Sogonam, S. Marcelli*: Canonici *Calemostier*, & alij alijs locis: Vrbes; *Gray, Vesoul, Montboison, Iussey, Paima, Port sus Saone, Cromary, Mont-Iustin, Faulcogney*: Domini; *Montmoret & S. Loup, S. Martii, Taulens Villeneufve, Rupt, Montgevelle, Chastillon & Belvoye, Conflandey, Montbaillon, Velleson, Dicey, Ygny & Chemylly, d'Oizelet, Cicon, Trasves, Rainconnieres, Collebrune, Sombernom, Valle fault, Bermont, D'Avilley, Mugnay Vereur, Touraize, Citey, Provanchieres, Grand-mont, Velle Cheurelous, Voysey, Dampierre, Frotey, Beultal, Matay, Noironde, Tromarey, Millesey, Malleloncourt, Myon, Bennenge, Vellerot le boz, Clerc, Betoncourt, Mointaillotte, D'Amondans, & de Fraisne, Chavirey, Montot, Mons S. Legier, Cuvry, Montereul, Sorans*, & *Lambry*; & alij permulti. Inferioris Comites sunt *Ruffey* & *S. Aubin*: Baro, *Chevreaulx*: Abbatis; *S. Eugendi, Beaume, Balerne, Mont S. Marie, Mont-Benoist, Beylen, Rausieres*; Priores; *Mainnaul, Vaucluse, Bonlieu, Mente, Lonsle Saulnier, Arbois, Mote, Synodi, Vallis supra Polichnium, Mortau*: Canonici *S. Mauritij, S. Anatolij, S. Michaelis*, Salinis omnes; *Arbosienses, Polichnienses, Nozeretenses*, & aliarum Vrbium Locorumque alij: Vrbes; *Salinæ, Arlois, Poligny, Pontarlien, Nozeret, Castrum* Karoli, *Monmeroti, Orgelet*. Domini; *Coulegnia, & Andelest, Courlaou & le Pin, S. Amour, Argento, Laubespin, Poupet, S. Sorlin, Darnam, & Trameay, Bosia, Cressia, Fitigny, Chamberia Montena, Vecles, Rosait, Narigna, Beau-fort, Nasey, L'Aigle, Courboson, Vertamboz, Largilla, Moiron, l'Estoille, Chasnee, Aresche, Coges, Bar, & Ioussеaul, D'Augea Muyre, Charrin, Charlin, Chaumes, Breteryeres, Fontenay, Cognyi, Chauix, Montuet, Vadaus, Villette, Les Arbois, Aiglepierre, Chastelvillain, S. Iulian. Desc illes, Verges, Chay, Champaigne, Beaulchemin, Villeneufuelez Orgelet, Chastes*, Præfectus Arcis de *Ioulx*, sive *Iuræ Montis, Vincelles, Vismeaule*, & alij multi. Dolanæ Diœcesis; Dominus de *Givrey*: *Longepierre*, & *Rahon, Clervaus*: Abbates; *Billon, S. Vincentij, S. Pauli Bisantij, D'Acey*: Priores; *Loye, Laual, Damparis, Iouhe, Monterot, Mote* supra Altam Petram, *Faye, Mostier* in Secusia: Canonici, *Dolani, Bisuntinenses*, & alij alijs locis: Vrbes; *Dola, Quingeium, Ornans, Loya, Rochefort, Vercelæ*: Domini; *Vauldrey, Rainnes, Rye, Monfort, Mont-Richard, Fertans, Maillot, Bermont, Cleron, Verchamps, Dossans, Port, Chasteau Reillaut, D'Abbaus & Marchault, Reculet, Chantrans, Mont-Grospain, Mutigny, Chassey, Paressey, Choisey, S. Ilye. Faye, Parrel, Chemin, Rabus, Champ-divers, & Rasonieres, Rainchecourt, Paimre, Montrambart, Salins, Coussans, Chaverey, Ancier*, & alij. Nobilitas huius Comitatus, ut hinc videmus, valde est frequens.

Familiæ Nobiles.

Quatuor autem sunt Familiæ, quæ à *Burgundiæ* Regibus & Principibus originem trahere, vel cum ijs adfinitatem contraxisse commemorantur: *De Vienne*, cui *Nobilitatis* Epitheton tribuitur; *De Vergy*, cui *Strenuæ* Titulus datur; *De Chalon*, quæ *Opulentæ Divitisque* nomen obtinet; Arausiorumque Principatus Titulum; *De Neuf Chastel*, quæ *Feudis* est Insignis.

Comitatus' Divisio.

Quum autem Comitatus in tres, ut jam vidimus, Diœceses & Præfecturas, quæ *Baillivatus* vulgo, Iuri facilius dicundo, divisa sit; *Dolanam, Superiorem, Inferiorem*:

Priuæ

Primæ Sedes est *Dolæ*; Secundæ, *Vesulij*: Tertiæ, *Polichnij*: Singulis suæ sunt Vrbes, Opida, Pagi; quibus, cum Comitibus, Abbatibus, Prioribus, Canonicis. Dominisque, ad Comitia Provincialia veniendi, ibique Sessionis & Suffragij Ius est. Eorum, quæ principis loci paucis indicabo, postea alia quædam adscripturus.

Dolanæ Diœcesis Vrbes. *Dola.* *Quingium.* *Ornatum.* *Rupes-fortis.* *Vercella.* *Loya.*

Dolanæ Diœcesi adcensentur *Dola*, *Quingeium*, *Ornatum*, *Rupis-fortis*, *Vercellæ*, *Loya*. *Dola*, Arce potens, totius Comitatus est Metropolis, reliquarumque Vrbium celeberrima: ad Dubim sita Fluvium, qui in duo hic brachia scinditur. Putant quidam Ptolemæo esse Διδάτιον, lib. II. cap. IX, Sequanorum Vrbs. Nihil ibi earum rerum, quæ ad Civitatis splendorem faciunt, desideratur. Forum hic vidi elegantissimum & spaciosum; forma quadrata, Longitudine tamen Latitudinem nonnihil superante. In parte Occidentali Prætorium est, cum Carceribus. Primarium Templum, quod pulcherrimum & admirandi operis, Deiparæ Virgini est sacratum. Academiam habet Dola veterem quidem; sed quæ circa annum CIↃ CCCCLXXXIV, sopitis bellis, serio florere cœpit. In collegio Hieronymiano Bibliotheca servatur multorum Auctorum & optimorum Codicum. Sedes hic Supremi Senatus, quo ab Inferioribus Comitatus Tribunalibus, absque ulteriore Provocatione, appellatur. Expugnatam vi ab Ambosio, perniciosoque Incendio funditus fere, anno CIↃ CCCCLXXIX mense Maio, deletam. Pij Cives sensim restituerunt; Pontibusque varijs, Mœnibus validissimis, stupendis Propugnaculis, magnificis Templis, & sumtuosissimis Aedificijs ornarunt. *Quingium*, vulgo *Quingey*, vetustissimum est opidum in Lupiæ ripa situm: ab Ambosio solo adæquatum, nunc utcumque restauratum. *Ornatum*, *Ornans*, inter excelsissimos Montes, interfluente Lupa, piscoso Fluvio, positum; Nicolai Perrenoti Granvellani, Supremi Rerum Status Consiliarij & Sigillorum Cæsariæ Majestatis Custodis, ortu & natalibus nobile. *Vrba*, ni fallor, Antonini, in Itinere, quod ducitur Mediolano per Alpes Graias Argentoratum. Vide infra. *Rupes-Fortis*, *Roche-Fort*, Opidulum, deditione captum, postquam aliquamdiu obsessum fuisset, ab Ambosio, anno CIↃ CCCC LXXIX, Mai XVII. *Vercellarum* opidum Mœnia habet ruinis deformia. *Loya*, Pagus est amplissimus.

Superioris Vrbes. *Græum.* *Vesulium.* *Mons-Bosonis.* *Iusseium.* *Portus super Saonam.* *Cromaræum.* *Mons-Iustini.* *Falconæum.*

Ad Superiorem Comitatus Diœcesin pertinent *Græum*, *Vesulium*, *Mons-Bosonis*, *Iusseium*, *Portus ad Sarnam*, *Cromaræum*, *Mons-Iustini*, *Falconæum*. *Græum*, *Gray*, Vrbs præcipuis, quæ in Burgundiæ Comitatu, connumeranda. Mœnia ipsa amœnissimi situs in Araris ripa; Plateis, Fontibus, Templis, alijsque Aedificijs cum publicis tum privatis, superba. Terra Suburbicaria,

Dives opum variarum, & nullius indiga cultus.

Ad alteram Araris ripam patentes habet Campos, omnium rerum copia fœcundissimos; naturali Locorum Vbertate, grata Fructuum Varietate, mira Pascuorum Felicitate Convicinis antecellentes. *Vesulium*, *Vesoul*, ad Amnem locatum, qui haud procul inde Arari miscetur. Validissima habet Mœnia, Aedes luculenter exstructas, Solum valde vitiferum. Incendio vastatum est horrendo circa annum CIↃ IↃXXXIII. *Mons-Bosonis*, vel, ut alij contractius, *Mombosium*, *Montboison*, in dextra Lugonij Fluminis ripa conditum. *Iusseium*, *Iussey*, ad Confinia Comitatus versus Septemtrionem, Fluvio adsitum, qui Ararim hic ingreditur. *Portus super Sarnam*, quibusdam Latine scribentibus *Portuzona*, *Port sus Saone*, secundum Araris Ripam positum. *Cromaræum*, *Cromary*; *Mons-Iustini*, *Mont-iustin*; *Falconæum*, *Faulcongney*; suis singula sunt nobilitata bonis & Dotibus.

Inferioris. *Salinæ.*

Inferioris Comitatus Præfecturæ sunt *Salinæ*, *Arbosium*, *Polichnium*, *Pontarlum*, *Nozeretum*, *Castrum Karoli*, *Monmorotum*, *Orgelotum*. *Salinæ*, amplissima Civitas, toto terrarum Orbe celebris; ab salsis denominata Fontibus, Saleque inde igne densari solito; qui candore præstans in finitimas Regiones exportatus maximum huius Comitatus est Vectigal. Vrbs supra modum firmissimo Muro, celsissimisque Turribus munita; magnificis altisque Aedibus ornata. Per magnam angustamque Vallem inter horrendos altitudine Montes, Vinum tamen fundentes apricis in locis præstantissimum, extensæ adjacent Arces, Brachiorum instar, duæ; quarum quæ Australior in Rupe edita, *Bracon* vulgo dicitur; quæ ex adverso, ejusdem situs, *Belin*. Vallem ipsam olim *Scodingam* appellatam docet D. Anatolij historia. Fertiles quidem habet Agros, sed qui ob Loca concava montiumque asperitatem cultu difficiliores; alioquin.

Fontibus omnia puris
Hic sunt irrigua, & Rivi de Rupe cadentes,
Prata per & Campos labuntur Murmure dulci.

Vrbem *Forica* Fluvius rapidior perfluit; Molis, quæ ibi non paucæ, versandis aptus.
Princeps Templum *D. Anatolio* dicatum est: reliqua sunt *DD. Mauritij* & *Michaelis*. Parochiæ sunt quatuor:-*D. Anatolij, Mauritij, Ioannis Baptistæ, Virginis Mariæ*. Pauperum Xenodochia tria, duo quidem in Vrbe, *Montis-Acuti* & *D. Bernardi*; tertium, *Brachionis*, in Rupe Occidentem versus.
Arbosium. *Arbosium, Arborosa* Ammiano lib. XVI, *Arboise*; peramœno situm loco, omnium Rerum copia, imprimis optimo & in multam ætatem durante Vino, quod inde *Vin d'Arboise*, florens & celebre. Vndique sunt Montes; adspectu Fontium, Vinetorum, Arborum copia suavissimi. *Arbosium* creditur dictum, quod Arboribus conditum. Fructibus enim sic referta est hæc Vallis, ut Pomarium tota videri possit.
Polichnium. *Polichnium*; vulgo *Pollgny*: Vox creditur Græcæ Originis. Πολίχνιον sane Platoni lib. II. de Rep. alijsque, quod Latinis *Opidulum*. Munitum est Mœnibus Turribusque pulcherrimis. Præter Arcem, cui nomen *Grimonia*, Forum habet augustissimum, Plateasque rectas & nitidas; quibus emundandis Rivuli sunt, miræ jucunditatis.
Pontarlum. *Pontarlum, Pontarlier*, opidum in ima duorum Montium planicie positum, secundum Dubidis ripam. Haud procul inde Arx est Iura, munitissima & inexpugnabilis in Colle summo, loco admodum edito collocata, adeoque difficili adscensu & arduo, ut humanis viribus cessura vix videatur. Ad hanc multæ Helvetiorum copiæ Avorum nostrorum memoria sunt contritæ.
Nozerethum. *Nozerethum, Nozereth*, Opidum est triangularis formæ, Loci natura (eminentiori enim impositum est colli) Ædificiorum splendore, Civium humanitate eximium. Emporium totius *Burgundiæ* celeberrimum. Non admodum amplum augusta quadam angustia quasvis amplissimas Burgundiæ Civitates superat. *Nucillum* antea dictum notat Gilbertus Cognatus, ab *Nucibus*, quarum magnus ibi proventus; Nomen autem mutatum esse ab Ludovico Cabillonensi, ejus appellationis I: Eum enim Hierosolymis in *Burgundiam* reversum, opidum restauratum *Nazarethum* ab Galileæ Vrbe vocasse; inde vero corruptum vulgo, mutatis litteris, *Nozerethum* esse nominatum. In australiore Opidi Parte Arx est Principis (quam *Plumbeam* vocant, eo quod Plumbo sit intecta) amplissima, quadrata, communi cum Vrbe Muro inclusa; Turribus octo præcelsis, præcipitibus Fossis, Machinis omne genus bellicis valida. Iucundus ob Loci amœnitatem, salubritatemque, & Venationis copiam, Arausiorum Principum ante funesta bella Recessus. Natus hic magnus Heros Philibertus Cabillonensis, Arausiorum Princeps. Nundinarum Ius huic opido quater anno; statim post Pentecosten, Initio Novembris & Februarij, Primaque Quadragesimæ septimana. Festum porro *D. Antonii* (cui primarium Templum est dedicatum) ejus est genij, ut veteri ethnicoque ritu undique ingens confluat hominum multitudo, cum ob D. Antonium, tum ob elegantissimarum Puellarum Conventum, quo nullus in *Burgundia* celebratior. Is dies in locis, Ludis, Tripudijs, Convivijsque peragitur.
Castrum Karoli. *Castrum Karoli, Castel Chalon*, opidum ab Karolo Magno, ut volunt Incolæ, nuncupatum, situ validum, Monasterio celebre, in quod Nobilium tantum Filiæ Virgines recipiuntur.
Monsmorotus, *Monsmorotus, Mommoret*, opidum in Monte non arduo, vicinum *Lonsalino*, vulgo *Lonlesauvier*, à quo gloriæ suæ detrimentum est passum.
Orgeletum. *Orgeletum, Orgelet*, Opidum Mercimonijs florens. Incolæ Lanificium exercent. Pars altera cũ Arce in edito est loco: altera plano, ad radices collis. Ager sterilior, rupibus saxisque asper: de cuius Incolis dici solitum, Ipsos habere Campos sine Graminibus; Fluvios sine Piscibus; Montes sine Nemoribus.

Alia quædam. Quas, distinctione quadam, indicavi hactenus Vrbes, quæque opida, Sessionis in Comitijs Publicis, Suffragijque Iure sunt donata: sequuntur quædam, ordine turbatiore, quæ non tantæ dignationis.
Iunia. *Iunia*, vulgo *Iougne*, opidum antiquissimum, in excelso & prærupto colle ad Sabaudiæ Limites positum: Nivibus Silvisque opacis gravatum. Hic Iura transitur; hic Vectigal exigitur Rerum, quæ alio exportantur; Hujus Suburbia ad Occidentem dicuntur *Hospitalia*; quod nomen etiam proximo Pago est inditum.
Vsierum. *Vsierum, Vsier*, opidum Arcem habet, cum quatuor vicis, quorum Incolæ Lepôrum sunt & Facetiarum Patres: Burgundis reliquis ipsorum Dicta Factaque ridicula sæpe fallendo tempori recitantibus.
Mortua. *Mortua* ingens, sed sine Mœnibus, opi-

bus, opidum; sic nuncupatum, quod cum Vicis Prædijsque suis in caussam morticinæ Possessionis ceciderit. *S. Hippolyti Fanum*, *S. Ippolyte*, Montibus undiqne natura, velut arte, cinctum. Incolæ hujus Tractus ceteris Burgundis corporis magnitudine sunt proceriores, belloq; magis valent. *Hippolytum*, Patricium Romanum, ferunt Iuvenem ea loca profectum, odio feminei generis Dianę Studijs se totum addixisse, despecto Veneris Numine; Christianum inde factum Martyrij gloriam meruisse. *Burgum* uno milliari distans Nozeretho, Opidum est edito in loco. Ibi, si uspiam, placidissime fluit Danus. Semidirutum est, prostratis ab Ambosio Mœnibus. Hoc solum putatur in Burgundia antiquum servare nomen. *Clara-Vallis*, *Clervaulx*; Opidum ad Dani fluenta situm, cujus Incolæ Lanificio Pannisque texendis dant operam. *Claudianum*, vel *Fanum S. Claudij*, *S. Claude*, nomen habere perhibetur ab *D. Claudio*, Salinensium progenie orto, Archiepiscopo Bisontino, cujus ibi reliquias monstrant Sacrificuli. Cœnobium exstruxisse scribitur Chilpertus, Burgundiæ Rex. Ibi Sepulturas vidi aliquot Regum. Incolæ, factis ex variorum generum Lignis, præcipue Buxo, Vasis, Cochlearibus, Fistulis, Tubis, Precatorijs Sphærulis vel Pilulis, alijsque quamplurimis Instrumentis & varia admodum Supellectile, magnum faciunt quæstum; vendentes hæc talia, & non sine Mendicitatis infamia, expertus loquor, obtrudentes ijs, qui eo religionis caussa superstitiose undique concurrunt. *Turmaya* Lanarijs abundat; tenues habet Muros & circumquaque Aedificijs contiguos & impeditos, ut nullus in liberum ambitum pateat transitus; id quod finitimis Opidis est commune. *Campignola*, opidum est undique natura circumvallatum, ab Dano irrigatum. *Monetum*, *Monnet*, Opidulum antiquum, summo in Monte, ruinosum & vetustate pene conlapsum. *Mirebellum*, *Mirebeau*, opidum in Pagum per belli furias redactum, Arcis parte superstite. Non aliud tota Burgundia ruinas ostentat æque memorabiles. *Sorlinum*, *Sorlin*, in Monte positum, quem Danus adluit. Arcem habet, cui precium decusque conciliat Vetustas: *Castellana*, opidum in excelsa rupe locatum, sine Mœnibus. Antiquitatem loquuntur Rudera, Templique pars superstes. Nunc Vicus est. Arx ab Hortis occupatur. *Balma*, *Baume*, opidum natura munitum; undique, nisi qua ad Castrum Karoli itur, altissimis, veluti Muro, circumvallatum, rupibus, ex quibus Cella flumen prorumpit. Clarum est antiquo & omnium maximo Monasterio Ordinis Cluniacensis, cujus fundamenta jecit Bonno, Chilperici Burgundiæ Regis Filius; Vetustate conlapsum restituit Gulielmus Poupetus, Loci Antistes. *Celera* Incendijs, parum abest, prostratæ; Arcem habentes etiam semidirutam. *Arlæum*, *Arley*, antiquum & nobile: Sedes olim Burgundiæ Ducum, qui postea Nozerethum migrarunt. Pars una in Montis planicie, Arci adjacens, *Burgus* vocatur; altera in Cellæ ripa est posita. *Rufacum*, *Ruffey*, amœnum opidum, lætissima habens rura. *Bleterum*, *Bleterrans*, in Planicie situm; Mœnibus, Turribus, Arce egregie munitum, Cella Muros obeunte. Ager suburbicarius Tritici feracissimus, unde nomen opido volunt quidam impositum, sicque dictum, quasi *Frumenti*, quod *Ble* Francis, *Terram*. Totum fere incendio perijt anno CIↃ IↃXIX Kalendis Iulij. *Lonsalinum*, vernacule *Lyon* vel *Lon le Sauvier*, opidum est cum primis elegans, in plano situm, Emporium celeberrimum, quodque omnem vicinorum Montium, *Moreti* & *Acuti* gloriam ad se transduxit. Ante annos aliquot ter incendio fortuito est corruptum. Plateas habet amplas & rectas; Domos magnificas, grandia Suburbia. *Laurentianum*, *S. Laurens de la Roche*, exiguum quidem est, sed miram referens Antiquitatem. *San-Iulianum*, *S. Iulian*, ab Iuliano Antiochiensi Martyre volunt dictum, medio est fere itinere inter Burgum Segusianorum & Orgeletum. *Mons Floridus*, *Mont-fleur*, in excelso & munito natura loco; Vallem habens fœcundam admodum & amœnam. *Chevannæ*, *Chavannes*, opidum annosum & ruinis deformatum. *Amurcum*, *S Amour*, Mercatoribus insigne, potens & amplum satis. *Montronis*, *Montron*, opidi, Bisantio duobus distantis miliaribus, naturam, situm, commoda nemo non miratur. Turres habet & Domos excelsis in rupibus exstructas. *Claravallis*, *Clervaux* & *Lila*, *Lille*, ripensia Dubidis opida; quorum prius incendio miserabili conflagravit anno CIↃ IↃXXXIII. *Luxovium*, *Luxoul*, præter Thermas, Cœnobio, quod Chilpericus Burgundionum Rex construxit, est insigne. Mentio ejus apud Aimoinum, & in Vita S. Galli Abbatis & Confessoris. *Rubimons*, *Rougemont*, opidum olim opulentum nunc

S. Hippolyti Fanum.
Burgum.
Clara Vallis.
Fanum S. Claudij.
Turmaya.
Campignola.
Monetum.
Mirebellum.
Sorlinum.
Castellana.
Balma.
Celera.
Arlæum.
Rufacum.
Bleterum.
Lonsalinum.
Laurentianum.
San-Iulianum.
Mons Floridus.
Chevannæ.
Amurcum.
Montron.
Claravallis.
Lila.
Luxovium.
Rubimons.

Gyum. *Iunvilla.*

nunc in ruinis fere jacens. Eo quotannis Georgij Festo totius Burgundiæ Nobiles conveniunt, diemque illum sacris Ritibus magnaque lætitia prosequuntur. Institutum id traditur circa annum CIↃ CCCLXX. *Gyum*, *Gys*, opidum adsitum Amni, qui ad *Græum, Grey*, in Ararim se exonerat. De *Gyensis Agri* Vino antea dixi. *Iunvilla, Ionville*, amplum & vetus opidum, Mœnibus senio nutantibus.

Pagi; *Mota*, *Rupes Ioannis.* *Fraxinum*, *Fons-Sena*, *Versum*, *Crotena*, *Castellionum*, *Rolandus Mons.* *Lothanum*, *Salsubium*, *Dornon*,

Sunt & Pagi Famæ celebritate conspicui. Mota, *La Motte*, instar opidi, Dubidis fonte superbiens. *Rupes Ioannis*, *Roche Ioan*, Conditoris nomen servat. *Fraxinum, Frane*, opidi speciem refert, ab Fraxini copia dictum. *Fons-Sena*, Pagus immensus, sic appellatus, quod in eo *Fons* sit Fluvio *Senæ*; qui validus jam ibi XXVII. Rotis, partim ad Molas, partim ad Serras, circumagendis. *Versum, Vers*, Pagus sesquimiliari distat Nozeretho, ad Angelonem Fluvium, in quo Arx est omnium nobilissima cum Vivario nemoroso, Mœnibus undique septo, inclusos habente Damas, Cervos Lepores, Cuniculos, aliaque id genus Animalia. Vicina est Arx *Monrivallis* in Monte excelso, scatebris Fontium, qui ex Vertice prorumpunt, inclijto. *Crotena*, Pagus Amplissimus ad Occidentem subjectus Arci, quæ vulgo *Saugean*; minor olim, quam est hodie, ut veteres docent Muri. *Castellionum, Chastillon*, Pagus cum Arce cognomine, integra, vicinis dirutis, & munitissima. *Rolandus Mons, Mont-Roland* Pagus haud procul Dola, appellationem scribitur traxisse ab Rolando, Karoli Magni ex Sorore Nepote; de cujus Fortitudine bellicaque Virtute alij multa. *Lothanum, S. Lothain*, Pagus opidi instar in fœcundissimo vitiferoque Monte conspicuus, satis dispersus, sed elegantissimis Aedificijs plenus. In Fano monstrant Incolæ D. Lothani Sepulcrum. *Salsubium*, vulgo *Saulbie* ab salso Fonte, qui eo loci quomdam fuit, denominatum. *Dornon*, Vicus haud procul Salinis, Gallorum clade, Superiorumque Burgundionum victoria nobilitatus.

Arces: *Calx.* *Asna*, *Mons-Maior*,

Videamus & nonnullas hujus Burgundiæ Arces. Tribus ab opido Nozeretho versus Meridiem miliaribus Arx est cum Pago cognomine, *Calx*, *La Cheaux*, celebris; natura (nam in admodum arduo situm est Monte) & Manu munitissima. *Asna*, Arx inlustris, opidi instar, omnium celeberrima, natura loci valida, in Colle saxoso, qui in insignem exsurgit altitudinem; aditu difficilis: Vallibus circumdatus omni ex parte, quarum profunditatem visu quis comprehendere nequit. Inde unius Lapidis intervallo est *Mons-Maior*, pervetus Arx in excelso Monte, Speculæ instar spectandam se præbens multo splendore multis utriusque Burgundiæ opidis. Inter Laurentianum & Montem Acutum Arx etiam fuit fere inexpugnabilis; quæ quod Viarum obsessores reciperet, & Exsulibus esset Asylum, Burgundionum Armis subversa fertur. Alias prætereo.

Vesontio. hodie *Besancon*. Ejus varia Nomina.

Ad *Vesontionem* venio, quæ in Comitatus Burgundiæ Vmbilico, Libera, Imperialis, Metropolitana. *Vesontio* Cæsari, & Itinerariæ Tabulæ; *Visontio*, Antonino; *Vesuntium* Ammiano lib. XVI; & Οὐισόντιον Ptolemæo, quam Βικεντίωνα vocat Iulianus Imper. in Epistolis, & idem Ammianus lib. XX. *Besantionem*: Hodie *Besançon*. In Notitia Provinciarum sub Lugdunensi V legitur *Civitas Crispolinorum, hoc est Vesuntio*: Hodie *L'Archevesché de Besançon*. Scribit Paradinus *Chrysopolin* quoque appellatam, & putat Ortelius sic vocari in Vita S. Petri Archiepiscopi Tarentasij: & sic etiam nominat Ligurinus Poeta, qui Frederici Ahenobarbi Imperatoris Vitam Resque ab eo gestas descripsit. *Visontij* quoque sunt apud Ammianum lib. XV: *Apud Sequanos Visontios vidimus*. Legitur in alijs Codicibus *Bisontios*. *Maximam Sequanorum* nominat Cæsar lib. I, qui antiquum ejus Situm sic depingit: *Natura loci sic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem: propterea quod Flumen Alduabis, ut circino circumductum, pæne totum opidum cingit: reliquum spacium, quod non est amplius pedum* IↃC, *qua Flumen intermittit, Mons continet magna altitudine ita, ut Radices eius Montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc Murus circumdatus Arcem efficit & cum opido coniungit.*

Situs antiquus. Hodiernus.

Eundem Situm hodieque fere retinet, præterquam quod Fluvius eam nunc magna ex parte intersecet; accepto Ponte; ut Pars Occidentalior post tempora Iulij Cæsaris adcrevisse videatur. Muri, cujus meminit Cæsar, & Dubi Fluvio utroq; ex latere claudi adfirmat, etiam hodie ingentes conspiciuntur Reliquiæ ad D. Stephani montem. Initium illi à Porta Scissa, vulgo *Taillée*, quæ est rupes ferro in usum Portæ excavata: Finis autem ad Portam Mali Passus, vulgo *Maupas*; Sunt qui adserant Plateam, vulgo *Ronchaux*, Dubis olim alveum fuisse: item

se; item Turrim S. Quintini Veteris Vrbis fuisse Portam: idem adfirmant de Porta Nigra. Inter publica ibi Aedificia fuisse ferunt olim *Pantheon*; *Campum Martium*, ad Meridionalem Vrbis partem, Mœnibus hodie contiguum; *Campum Minervæ*, & alia. Vrbs hoc tempore magnifica ad insultus Hostium sustinendos & propulsandos cum natura, Dubis benificio; tum validissimis Propugnaculis mirum in modum munita; silvosis vitiferisque Montibus egregie cincta; Piscium Fructuumque delicatissimorum adfluentia valde dives. Frumentorum autem ubertate tam beata, ut, quemadmodum olim universæ Italiæ Sicilia, sic totius Burgundiæ Granarium suburbicarius Vesontionis Ager semper fuerit habitus. Intra Mœnia sunt Horti spaciosi, Uineta, Viridaria, aptique Studiis & Meditationibus Recessus. Archiepiscopatus dignitate clara est. Præfuisse Primus scribitur *S. Anthidius*, missus ab Irenæo Lugdunensi Episcopo. Suffraganei leguntur in Accepti Papæ Tabulis, Episcopi Basileensis, Lausanensis & Bellicensis; traditurque ibidem pro Archiepiscopatu Bisontino, si contigerit vacare, Apostolicæ Sedi, seu pro Reserva, ut vocant, aut pro Annata, aut pro Provisione CII Florenos numerari.

Publica Aedificia, Qualitas, Ager suburbicarius, Archiepiscopalis Sedes,

Ad *Burgundiæ* Comitatum pertinet Pars Itinerarij, quod Antonius ducit Mediolano per Alpes Graias Argentoratum. Adscribam conlatam cum Itineraria Tabula:

Antoninus		Itineraria Tabula		Vulgata Nomencl.
Bergintro Darantasiam,	M.P. XXIV.	*Darantasia*,		Sabaudiæ: *Munster in Taratasen.*
Casuariam; In alijs *Cavariam*,	M.P. XXIV.	Desiderantur.		*Croisilles* v. c. *Cavum*, *Creux.*
Bautas.	M.P. XVIII.			*Geneve*, vulgo *Cenava* Sabaudis.
Cenava; plane, ut hodie pronunciant Sabaudi. Sic in Regio Exemplari: nam in alijs hæc Mansio desideratur,	M.P. XXV.	Magna hic confusio.		Helvetiæ: *Nion.*
Equestrim. leg. *Equestrium* f. *Civitatem*, quæ alijs Noviodunum: vel ex Veteribus lege *Equestribus*,	M.P. XVII.			
Lacum Lausonium, intelligit ipsum opidum,	M.P. XX.	*Lacum Losonne*,		*Losanne.*
Vrbam,	M.P. XVIII.	*Eburoduno*,		*Orbe*,
Arioricam,	M.P. XXIV.	*Abiolica*,	XIV.	Comit. Burg.: *Ornans*, ni fallor aut circiter.
....		*Filo Musiaco*,	XV.	*Montren*, aut non procul inde,
Vesontionem,	M.P. XVI.	*Vesontione*,	XIV.	*Besançon.*

Edidit de *Burgundiæ* Comitatu ingens & peculiare volumen Ludovicus Gollusius, Gallico Idiomate.

Cap. XLVIII.

Karolesium.

Et hæc de Burgundia: restat paucis explicandus KAROLESII Comitatus, vulgo *Charolois*. Nomen illi ab Opido, quod vulgo *Charreles*. Situs est inter Fluvios Ligerim & Ararim. Ad Septemtrionem conregionales illi sunt Burgundiæ Ducatus Incolæ; ad Occidentem Borbonenses & Forenses: qua Meridies est, Bello-Iolesij occurrunt & Lugdunenses; qua Oriens, Bressiani se offerunt.

KAROLESIUS Comitatus, Unde, Situs, Fines. Veteres Incolæ

Habitasse quomdam videntur populi, quos Cæsar & Livius *Ambarros* appellant.

Insigniri solet huius Comitatus titulo, Patre Superstite, Filius Burgundiæ Ducis Primus natu quod observatum videmus in *Karolo Audace*, quamdiu in vivis erat Pater, *Philippus Bonus*; isque eo nomine in Belgicis Francicisque Historiis nusquam non occurrit, *Comte de Charrolois*. Idem factum in *Karolo*, qui postea Romanorum fuit Imperator, vivo patre *Philippo*.

De hoc Comitatu, cui iure competeret, magna fuit inter Reges *Phillippum* Hispaniarum, & *Henricum* II Galliarum, Lis & Controversia; quum post atrocissima Bella & funestas Belgarum Francorumque calamitates, per Legatos solidæ perpetuæque Paci sanciendæ, & Nuptiis inter Philippum atque Isabellam, Henrici Filiam, contrahendis in Arce Cambresia sedula navaretur opera. Sed vicisse tandem Rationes & Argumenta eorum, qui Partes Philippi agebant; Comitatumque, qui ab Henrico Rege detentus fuerat, Philippo ex integro fuisse restitutum, plane doceo in Historia Belgica ad annum CIↃ IↃ LIX. Ab eo tempore, uti prius, Provocationes eius Iuridicæ Dolam ad Parlamentum sive Senatum Regis, uti supremi eius Domini, rursus cœperunt devolvi, ibique sisti. Rex interim Franciæ est Dominus Feudatarius.

Lis de eo inter magnos Principes.

CONCLVDAM hunc Librum adscripto Itinere, quod apud Antoninum & in Itineraria Tabula ducitur ex Italia per *Delphinatum, Lugdunensem Tractum, Burgundiæ Ducatum* & *Campaniam*, in penitissimam *Picardiam*, *Gessoriacum* usque *Nauale*. Illud sic se habet:

Antonini Itinerar.		Itinerar. Tabula.			Vulgata Nomencl.
Ticinum,	M.P.XXII.	*Ticeno,*	XXI.	Italiæ	*Pavie,*
Laumellum,	M.P.XXII.	*Laumello,*	XII.		*Lamello,*
Rigomagum,	M.P.XXXVI.	*Cutias,*	XIII.		*Casal*, forte,
		Vergellis.	XXXIII.		
Quadratas,	M.P.XVI.	*Eporedia,*	......		....
Taurinos,	M.P.XXI.	*Augusta Taurinorũ,*	XVIII.		*Taurino,*
Ad Fines,	M.P.XVI.	*Finibus,*	XXII.		....
Segusionem.	M.P.XXIIII.	*Segusione,*	XVII.		*Susa,*
Ad Martis,	M.P.XVI.	*Martis,*	VIII.		*Vrzes*, aut circiter,
....		*Gadaone,*	V.		....
Brigantionem,	M.P.XVIIII.	*Brigantione, in Alpe Cotiæ.*	XVIIII.	Franciæ. Delphinatus.	*Briançon.*
Rame,	M.P.XVIII.	*Rama,*	XVII.		....
Eburodunum,	M.P.XVII.	*Eburuno,*	VII.		*Ambrun,*
Caturigas,	M.P.XVI.	*Catorigomagus.*	VI.		*Charges*, ut quidam volunt, sed Situs parum convenit.
....		*Ictodurum,*	...		....
Vapincum,	M.P.XII.	*Vaxinco.*	...		*Gap,*
Montem Seleucum,	M.P.XXIIII.	Hinc in aliud iter inciditur.			....
Lucum,	M.P.XXVI.	*Luco,*	XII.		....
Deo Vocontiorum,	M.P.XII.	*Addeam Bocontiorũ.*	XIII.		*Dye.*
Augustam,	M.P.XXIII.	*Augustum.*	XXII.		....
Valentiam,	M.P.XXII.	*Valentia,*	XII.		*Valence,*
Vrsolim,	M.P.XXII.	*Tegna,*	XVI.		*Rossillon,*
....		*Figlinis,*	XVII.		......
Viennam,	M.P.XXVI.	*Vigenna.*	XVI.	Lugd. Tract.	*Vienne,*
Lugdunum.	M.P.XXIII.	*Lugduno, Cap. Galliarum,*	XVI.		*Lion,*
Aut per compendium.					
Assa Paullini,	M.P.XV.*Leg*.X.	......			*Ville Franc*, aut circiter *Belle Ville*, forte.
Lunam.	M.P.XV.*Leg*.X.	*Luduam,*	XIIII.		
Matisconem,	M.P.XV.*Leg*.X.	*Matiscone.*	XIIII.		
Tinurtium,	M.P.XIX.*Leg*.XIII.	*Tenurcio,*	XII.	Burgundiæ Ducatus	*Mascon,*
Cabellionem,	M.P.XXI.*Leg*.XIIII.	*Cabillone,*	XII.		*Tornu,*
Augustodunum,	M.P.XXXIII.*Leg*.XXII.	*Aug. Dunum,*	XVIII.		*Challon,*
Sidolucum,	M.P.XXVII,*Leg*.XVIII.	*Sidoloco,*	XVI.		*Austun,*
Aballonem.	M.P.XXIIII,*Leg*.XVI.	*Aballo,*	XXII.		*Sanlieu,*
Autesiodorum,	M.P.XXXIII.*Leg*.XXII.	*Autesio Duro,*	....		*Avalon,*
Eburobrincam,	M.P.XVIII.*Leg*.XII.	*Eburobriga,*	....		*Auxerre,*
Tricases,	M.P.XXXIII.*Leg*.XXII.	......	....		*Brimont*, aut circiter.
Artiacam,	M.P.XVIII.*Leg*.XII.	.....	....	Campaniæ	*Trois,*
Durocatelaunos,	M.P.XXXIII.*Leg*.XXII.	......	....		*Arsy,*
Dnrocortorum,	M.P.XXVII.*Leg*.XVIII.	*Durocortoro,*	....		.....
Suessonas,	M.P.XXXVII.*Leg*.XXV.	*Aug. Suessor.*	....		*Reims,*
Noviomagum,	M.P.XXVII.*Leg*.XVIII.	......	....		*Suessons.*
Ambianos,	M.P.XXXIIII.*Leg*.XXIII.	......	....	Picardiæ	*Noion,*
Pontes,	M.P.XXXVI,*Leg*.XXIV.	......	....		*Amiens,*
Gessoriacum.	M.P.XXXIX.*Leg*.XV.	*Gesogiaco, quod nunc Bononia.*	....		*Ponthieu, Boloigne.*

Omnia his locis valde sunt confusa.

Quæ in his corruptiora, suis sunt locis cum fide diligentiaque notata.

BREVIA-

BREVIARIVM LIBRORVM TRIVM PARTIS II.

LIBERI I.

- CONTINENS, ut folio 259 notatum, Primo Merediano, qui per Canarias ducitur, dividitur in Hemisphærium
  - Eoū, quod Veteribus cognitum. Hoc in Latus diducitur
    - Boreum; cuius Partes statuo,
      - EVROPAM In ea explicanda
        - Præfatus Methodicam Terrarum Orbis Distributionem, Cap. I.
        - Totum. De eo dicam
          - Vniuersim de
            - Ordinis Ratione, & quur ab Europa magis, quam aliunde, sit ordiundum. Cap. II.
            - Europæ vatiis &
              - Etymis, Cap. III:
              - Appellationibus. Cap. IIII.
          - Speciatim. Hic nobilissimæ Terrarū Partis examinabo
            - Quantitatem quibus Climaribus, Parallelis, & Meridianis inclusa Europa. Cap. V.
            - Qualitatem partim
              - Terræ ipsius Europæ. Cap. VI
              - Incolarum quoad
                - Mores. Cap. VII
                - Linguas. Cap. VIII.
        - Cōside rabo vel eius Partes. Europā alij alio modo crasse partiuntur: Ego eam distribuam secundū quatuor Matrices Linguas Maiores latissimeque patentes: quarum aliæ usurpantur in Europa
          - Occidentaliore versus
            - Meridiem *Latina.* Eius (varie mutatæ: distortæ, corruptæque) Propaginibus utuntur
              - *Hispania.* Liber II. Vide A
              - *Gallia*, Liber III. Vide B
              - *Italia.* Liber IIII.
            - Septemtrionē *Tutonica.* Huius Dialecti duæ.
              - *Teutonismus* speciaiiore notione, quam loquuntur.
                - *Germania Superior*, Lib. V.
                - *Germania Inferior.* Liber VI.
              - *Danismus*, quo utūtur Dani. Eorum tria sunt discrimina.
                - Limitaneorum, quorum propria dicta *Dania.* Liber VII.
                - Australium, quorum *Suedia* Liber VIII.
                - Septemtrionalium, quorum est *Norvegia.* Liber IX.
          - Orientaliore ad
            - Septemtrionem *Slavonica* Hæc in multas Propagines est diffusa. Vtūtur ea
              - Cis Carpathum montem Tyronque Fluvium *Polonia* cui adcenseri solent Regiones, quæ ipsi adiunctæ, & ut ita dicā incorporatæ, *Lituania, Samogithia, Masovia, Volhinia, Podolia, Ruthenia, Podiasia, Prussia*, excepta ea parte, quę propriū agnoscit Ducem, *Lavonia* bona pars, & aliæ. Liber X.
              - Trans Carpathum, Tyronque, ad ripam Tibisci
                - Occidentalem, *Hungaria.* Liber XI.
                - Orientalem, in ripa Danubij
                  - Sinistra
                    - *Trans-Silvania.*
                    - *Walachia.*
                    - *Moldavia.* Liber XII.
                  - Dextra: quarū aliæ ad Montium Alpiū Bæbiorū Cæraniorū. Hæmi, aliorumq.
                    - Septemtrionaliora
                      - Cis Moravā
                        - *Bosina*
                        - *Servia* Lib. XII
                      - Trās Moravam
                        - *Bulgaria* potiore parte L. XIII
                        - *Romania* L. XIV.
                    - Meridionaliora
                      - Cis Savā quidem
                        - *Carintia* Lib. XV
                        - *Stiria.* Lib. XVI
                        - *Windia* L. XVII
                        - *Slavonia* L. XVIII
                      - Trans Savam
                        - *Carniola.* L. XIX
                        - *Croatia.* Lib. XX
            - Meridiem, *Græcia.* Huius Matricis plura sunt Idiomata, nec mirum, quum tot sint Insulæ, Liber XXI
      - SCYTHIAM. Pars III.
    - Austrinū, Huius
      - ASIAM Pars IIII.
      - AFRICAM. Pars V.
  - Occiduum, quod iam ante centum, & qui excurrunt, annos detegi cœpit; AMERICA dicitur ab Inventore. Pars VI.

A.

Synopsis Partis II *Libri* II, *quo delineatur* Hispania.

- DE HISPANIA agitur vel
  - Generatim. Hic explicantur.
    - Nomen, ubi de Etymo, variisque Appellationibus, cap. I.
    - Res, quo ad
      - Regionis
        - Adiuncta, ut sunt
          - Quantitas, quæ consistit in Finibus, Circumitu, Forma, cap. II.
          - Qualitas, quæ consideratur vel
            - in Caussis, ut in Climate.
            - Per se, ubi & quæ ex Qualitate proueniant commoda. cap. III
        - Partes
          - Terralia
            - Montes. cap. IV.
            - Promontoria. cap. V.
          - Aqua, qualia
            - Sinus, Portus, cap. VI.
            - Flumina, Lacus, Stagna, Fontes &c. cap. VII
      - Incolas. In quibus considerantur.
        - Genius & Indoles: obiter item Lingua. cap. VIII
        - Gubernatio per Statum
          - Politicum. cap. IX
          - Ecclesiasticum: cap. X.
  - Speciatim. Est enim Hispania ex Veterum distributione duplex
    - *Citerior.* Postea *Tarraconensis.* cui quæ adcensentur Regiones aliæ sunt ad Ripam Iberi
      - Borealem, in
        - Vltramontanis
          - *Biscaia.* cap. XI
          - *Guipuscoa:* cap. XII.
        - Cis-Montanis
          - cis Cingam
            - *Navarra.* cap. XIII
            - *Aragonia.* cap. XIV
          - trans Cingam *Cathalonia.* cap XV.
      - Africanā, Hæc vel
        - Cis-Tagana in Durii ripa,
          - Dextra, versus
            - Occidentem: *Galicia* cap, XVI
            - Ortum
              - *Asturia.* cap. XVII
              - *Legio.* cap. XIIX
          - Sinistra, *Castilia*
            - *Vetus.* cap: XIX
            - *Nova.* cap. XX
        - Trans-Tagana
          - *Valencia* cap XXI
          - *Murcia.* cap. XXII

Vlterior.

- *Vlterior*, quæ & Exterior
  - *Bætica*
    - Trans Bætim
      - *Granada*. cap. XXIII
      - *Andalusia*. cap. XXIV
    - Cis Bætim *Extremadura*. cap. XXV
  - *Lusitania*, hodie *Portugallia:* cap. XXVI. Est sub hac *Algarbiæ Regnum*. cap. XXVII.

B

Synopsis Partis II *Libri* III, *quo describitur* Gallia.

- De GALLIIS agitur in
  - Genere. Hic exponuntur
    - Nomen, ubi de Etymo varijsque Galliæ Appellationibus. cap. I.
    - Res, quo ad
      - Regionis
        - Adiuncta: ut sunt
          - Quantitas, quæ consistit in Finibus, Longitudine, Latitudine, Circuitu. cap. II.
          - Qualitas: quæ conspicua est vel
            - in Causis, ut in Climate.
            - per Se; ubi & quæ ex Qualitate proveniant Commoda.
            - cap. III.
        - Partes, eæque
          - Terra, Talia,
            - Montes cap. IV
            - Promontoria. cap. V
            - Silvæ. cap. VI
          - Aqua, Qualia sunt:
            - Sinus, cap. VII
            - Portus, cap. VIII
            - Flumina, cap. IX
            - Lacus, Fontes. &c. cap. X
      - Incolas. In quibus Adiũcta per pẽdo, eaque vel
        - Recepta, ut sunt
          - Mores. Hos (præfatus de Genio Indoleque) considerabo circa Res
            - Sacras, cap. XI
            - Profanas
              - Publicas
                - Domi, cap. XII
                - Militiæ, cap. XIII
              - Privatas, cap. XIV
          - Linguæ, cap. XV
        - Occupata, Gubernatio
          - Prisca, tam in Sacris, quam Profanis, cap. XVI
          - Hodierna
            - Politica, cap. XVII
            - Ecclesiastica; cap. XVII
  - Specie. Hic de Distributione disseritur. qualis ea &
    - Antiquis Temporibus, cap. XIX
    - Hodie. Ævo nostro Provinciæ quæ in Galliarum Delineatione ab Cosmographis solent explicari, aliæ
      - Francorum sunt Regis, vel Regi subiectæ. Has commodissime dividere licet in sua Parlamenta, quæ octo numero, quorũ
        - Principale, quod est *Parisiense*, omniũ Primum, & olim unicũ solumque. Parlamenti Parisiensis sedes Præsidiales ut multæ (nã latissime se extendit eius Iurisdictio) sic variæ admodum sunt in varijs constitutæ Provincijs, quas Ligeris facit alias
          - Septentrionales, ubi ex mente Veterum Scriptorum & præcipue Strabonis Geographi,
            - *Belgica*, quæ tota ad ripam Matronæ Sequanæque dextram. In ea hodie *Picardia*, cap. XX
            - *Celtica*, inter Matronam Sequanamque & Ligerim fluvios. Hodie ibi versus
              - Occidentem quidem
                - *Francia*, cuius tamen nonnulla incidunt in Veterem Belgicam, cap. XXI.
                - *Belsia*, cap. XXII
              - Ortum vero
                - *Campania*, cap. XXIII
                - *Lugdunensis Tractus*, cap XXIV
          - Meridionales, Vbi ex eorumdẽ Veterum delineatione cum Narbonensi est *Aquitanica*, quæ tota in sinistra Ligeris ripa usque ad Gebennam & Pyrenæos montes. Dicebatur hæc in dextera Garumnæ ripa, vel
            - *Prima:* vbi hodie in Vigennæ Ripa
              - Dextra
                - *Bituricium*, cap. XXV
                - *Borbonium*, cap: XXVI
              - Sinistra
                - *Pictonium*, cap. XXVII
                - Ager *Inculismensis* & *Alnisiensis*, cap. XXIIX
            - *Secunda*, ubi hodie in Durancij sinistra est *Avernia*. cap. XXIX
        - Accessoria, & Principale quasi circumeuntia versus
          - Occidentem ad Ligeris
            - Dextram
              - *Rotomagense*, sub quo *Nortmannia*, cap. XXX
              - *Redonense*, cui subest *Britannia*, cap. XXXI
            - Sinistrã, *Burdigalense* & *Tolosanum*: quæ sua Iura in varias Aquitaniæ Narbonensisque Portiones extendunt. Sunt enim
              - Integre sub
                - *Burdigalensi*
                  - cis Catantonũ *Lemovicium*. cap. XXXII
                  - ultra Carantonũ
                    - *Petrocorium*, cap. XXXIII
                    - *Guienna*, cap XXXIV
                - *Tolosano* Partes
                  - Minores
                    - *Cadurcium*, cap. XXXV
                    - *Rutenium*, cap. XXXVI
                  - Maior *Languedokium* cap. XXXVII
              - Mistim *Vasconia*: cuius Partes quædam sunt sub *Burdigalensi*, quædam sub *Tolosano* Parlamento. cap. XXXIIX
          - Orientem
            - ultra Druentiam fluvium, *Aquense*, cuius Iurisdictioni obtemperat *Provincia*, cap. XXXIX
            - citra Druentiam
              - *Gratianopolitanum*, ab cuius nutu pendet *Delphinatus*, cap. XL.
              - *Divionense*, quod in Iure supremo dicundo agnoscit *Ducatus Burgundia*, cap. XLI
      - Ab Francorum Ditione separatæ, aliorum scilicet Principum
        - Ecclesiasticorum Pontificis Romani, ut *Comitatus Avenionensis*, cap. XLII
        - Politicorum, quorum alij sunt
          - Ducatus, ut
            - *Sabaudia*, cap. XLIII
            - *Lotaringia*, cap. XLIV
          - Principatus, ut
            - *Benearnia*, cap. XLV
            - *Arausio*, cap. XLVI
          - Comitatus, ut
            - *Burgundia*, cap. XLVII
            - *Karolesium*, cap. XLIIX

FINIS

PAVLLI

domine Deus salutis meæ.
Gloria patri, & filio: & spiritui sancto.
Sicut erat in principio, & nũc & semper: & in sæcula sæculorum. Amen.

Contre Luxure.

PVrificateur de toute immondicité Iesus Christ, qui pour demonstrer combien mondicité t'estoit agreable, as voulu prẽdre chair humaine au vẽtre virginal, ...itié de nostre fragilité, & ...onne grace de refrener ...s concupiscences, afin ...tans nostre ennemy ...soyons nettoyez de ... peché par la di... ...e & chasteté: ... toute vo... ...ts parti... ...passe ... Ainsi

Requeste pour obtenir l'esprit de sanctification, remission de peché, & grace de loüer Dieu.

Psaime 50.

MIserere mei Deus: secundum magnam misericordiam tuam.
Et secundum multitudinem miserationum tuarum: dele iniquitatem meam.
Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me,
Quoniam iniquitatem meã ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.
Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris.
Ecce enim in iniquitatibus

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.
Gloria patri, & filio: & spiritui sancto.
Sicut erat in principio, & nũc & semper: & in sæcula sæculorum. Amen.

Contre Enuie.

CHarité eternelle, & amour ineffable Dieu tout puissant, qui en la dilection de toy, & de nostre prochan, as conclu tous les cõmandemens de la loy: dõne nous grace que syncerement nous aimions nos prochains, nous resiouissans de leur prosperité, & ayans compassiõ de leur aduersité, afin que toute enuie de nous rejettee, à toy qui es la vraye dilection & charité, heureusement puissions paruenir, Ainsi soit-il.

...sunt sup...
... fic...
sunt sup...
P...
cicatrice...
tiæ meæ...
Miser fa...
sum vsque in fin...
contristatus ing...
Quoniam lumb...
sunt illusionibus, &...
sanitas in carne...
Afflictus s...
sum: ...
... gemitus meu...
à te non est absconditus.
Cor meum conturbatum est

Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis.
Sancta Maria, ora.
Sancta Dei genitrix, ora.
Sancta virgo virginum, ora.
Sancte Michael, ora.
Sancte Gabriel, ora.
Sancte Raphael, ora.
Omnes sancti Angeli & Archangeli Dei, orate pro.
Omnes sancti beatorũ spirituum ordines, orate pro.
Sancte Ioannes Baptista, ora.
Omnes sancti Patriarchæ & Prophetæ Dei, orate pro.
...ancte Petre, ora.
...ancte Paule, ora.
...ancte Andrea, ora.
...ancte Iacobe, ora.
...ancte Ioannes, ora.

Sancte Bartholome, ora.
Sancte Thoma, ora.
Sancte Matthe... ora.
Sancte Iacob... ora.
Sancte Sim... ora.
Sancte Th...ee, ora.
Sancte M...thia, ora.
Sancte B...naba, ora.
Sancte ...ca, ora.
Omnes sancti Apostoli & Euangelistæ Dei, orate.
Omne sancti Discipuli domini, orate pro nobis.
Sancte Stephane, ora.
Sancte Line, ora.
Sancte Clete, ora.
Sancte Clemens, ora.
Sancte Corneli, ora.
Sancte Cypriane, ora.
Sancti Fabiane & S...ia...

Oremus pro cunctis fidelibus defunctis.
Requiem æternam dona eis domine: & lux perpetua, &c.
Requiescant in pace. Amen.
Domine exaudi orationem meam. Et clamor meus ad te veniat.

Oraison.

DEus cui propriũ est misereri semper, & parcere, suscipe deprecationem nostram, vt quos delictorũ catena constringit, miseratio tuæ pietatis absoluat.

Oraison.

INclina domine aurem tuã ad preces nostras, quibus misericordiam tuam supplices deprecamur: vt animã famu...

deficient.
Filij seruorum tuorũ habitabunt: & semen eorum in seculum dirigetur.
Gloria patri, & filio: & spiritui sancto.
Sicut erat in principio, &c.

Contre Ire.

OSeigneur Iesus Christ, qui comme l'aigneau innocent as esté mené à la mort, & ce nonobstant as prié Dieu tõ pere pour ceux qui t'ont crucifié, plante en nos cœurs la vertu de penitence, mansuetude, & douceur, afin que reiettans de nous la fureur... & aimans nos ennemis e... rendant le bien pur le ma... uenions au pays celeste, ou e... vraye & asseure paix. Auquel tu vis & regnes.

Le cry du penitent ...

...iche de... ...e mes... ...tes, & ...se, se... le pro... & vi... de tes parue...

Omne ...n furore tuo argu... ne: neque in ...a corripias me.
...niam sagittæ tuæ infixæ mihi: & confirmasti super me manum tuam.
...st sanitas in carne mea, à ... iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum

Complainte pour les miseres de ceste vie, & oraison pour estre deliuré: ensemble la fermeté du regne de Iesus Christ.

Pseaume 101.

DOmine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.
Non auertas faciem tuam à me in quacũque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.
In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.
Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut cremium aruerunt.
Percussus sum vt fœnum & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panẽ meum.
A voce gemitus mei: adhæsit os meum carni meæ.

Vt annuncient in Sion nomen domini: & laudem eius in Hierusalem.
In conueniendo populos in vnum: & reges vt seruiant domino.
Respondit ei in via virtutis suæ: paucitatem dierum meorum nuncia mihi.
Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ: in generatione & generationem anni tui.
Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli.
Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent.
Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non defi-

tairement aux pauures de nos biẽs temporels, chassant de nous toute cupidité & auarice, afin que comme ceux qui donnent aux souffreteux, de vous puissiõs estre aimez. Ainsi soit-il.

La iustice de Dieu, la remission des pechez & confession d'iceux, & exhortation à amendement de vie.

Pseaume 131.

BEati quorũ remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata.
Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum: nec est in spiritu eius dolus.
Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea: dum clamarem tota die.
Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: conuersus sum in ærũna mea,

Neue. Cosmograph.